Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (9553) | Четверг, август 1, 1974 чыл | 1925 чылда тилеңилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунда

Июльдуң 31-де РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң хуралы болган. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң сескн чыжыныңң август 1-де ажыттынар чедиг сессиязының хүн айтырыгы-биле болган хүн чуруму-биле холбашкан айтырыгларны анаа чугаалашкан.

Ол хуралга доктаамал комиссияларың РСФСР-ниң улус өөредилгезиниң дугайында хөөйлу төлевилелиниң болган РСФСР-ниң күрүне нотариадының дугайында хөөйлу төлевилелиниң талазы-биле санаалдарын чугаалажып көргеи. Ол хөөйлу төлевилелдерни комиссиялар РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөру-биле болган бадыкадыры-биле киирип турар.

Хуралга РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов чүве чугаалаан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединин доктаамал комиссияларында

ЧАА ХӨӨЙЛУ ТӨЛЕВИ ЛЕЛДЕРИН ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

Россия Федерациязының Дээди Соведининиң эм болур чедиг сессиязынга Россия Федерациязының бүгү бүлүңнарындан депутаттар Москвада чыглып келип турар. Оон ажылынга хей черни республиканың күрүне эргечагыртазының келип органының хөөйлу-дурум ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыглар эглеар. Хөөйлу төлевилелдерни белеткээриңе РСФСР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссиялары улуг розьду ойнаар.

Улус өөредилгезиниң, эртем болган культураның, хөөйлудурум санаалдарының, аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссияларның июльдуң 30-де болган картышкан хуралынга РСФСР-ниң улус өөредилгезиниң дугайында хөөйлу төлевилелиң чугаалажып көргеи, хурал депутат Г. А. Николаевтиң даргалацкыны-биле эрткеи. Депутаттарның белеткел комиссиязының ажылының дугайында дыннадыгыны ацаа оон удуртукчузу депутат М. К. Фоменко кылган. Хөөйлу төлевилелиниң талазы-биле комиссияга киргеи санаалдары, сумелерни болган үнелеэшкиннерни чугаалажып көрүп турганының түңнелдерин ол чугаалаан. Депутаттар З. И. Булакова, Т. А. Куценко, В. А. Фомин олар ол хуралга чүве чугаалаанвар. Хөөйлу төлевилелди белеткээриниң социал талазы-биле шыңгарангай чедиишкиннерни көргүзүп турар болгаш амгы үе-чаагда улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитилел кырыылаарының хөөйлу-дурум талазы-биле тааржыгырып чогуммударын, балбаазырангайжыларын хандырып турар-дыр дээр дугайында нимти санаалды комиссия илерегейлеан. Чугаалажып көрүшкүнүүн соонда комиссиялар хөөйлу төлевилелдиң бир үн-биле чүүлдүт деп көрген болгаш чугаалажып көөру-биле ону РСФСР-ниң Дээди Совединге киирер дең шиитиирин хүлээп алган.

Хөөйлу-дурум санаалдар талазы-биле комиссияның депутат В. Ф. Терешов даргалаан хуралынга РСФСР-ниң нотариат дугайында хөөйлудурумун төлевилелдиң чугаалажып көргеи.

Хөөйлуның төлевилелин ам күштүг болуп турар хөөйлудудуганы барымдаалаш турган белеткээ болгаш ол болза совет шиитилелдиң амыдыралының элгы үеден келгеи шеглезинге дүжүп турар-дыр дээрин хуралга демдеглээн. Нотариаттың ажыл-чорудулгазын тааржыгырып турар, үезагның шылгадазын эртеен нормаларны ол төлевилелде хевээр артырган болгаш оонбиле кады күрүне нотариадының ажылынга демократтыг эгелерни улам шиңгээр хөгжүдер болгаш социалистиг хөөйлужудудуганы хандырарынче үгланган чаа үүлдер база шиитиирге киргеи дээрин демдеглээнгеи.

Күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниң хөөйлу төлевилелин комиссия чүүлдүт деп көрген болгаш ону РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөру-биле киирер дең шиитиирин хүлээп алган.

Маңгыт комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединге чаа созугтукан депутаттарның бүрүн эргезин дыңгарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеи.

РСФСР-ниң доктаамал комиссияларының хуралдарынга РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Х. П. Пешков, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажыллакчылары база киришкилээн.

(СЭТА).

Чартык чылдың түңнелдерин анализтевишаан

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН НЕПТЕРЕДИР

СЭКП ТК-ниң партиэга, совет улусаа Кыйгырымнга харыы кылдыр база 1974 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин ковудедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан. бистиң республиканың колхозтарының, совхозтарының малчыннары тодарадыкчы чылдың бирги чартыында чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Ол дугайын июль 30-де үнген № 178 (9552) «Шын» солунда парлаттынган малчыннарның чарыжының тийлекчилериниң данзыдындан көрүп болур. Бодуңуң херээниң ёзулуг мастери болуп турар малчының хүрээлеңи чыл бүрүде улам-на өзүп турары өөрүнчүг. Чижээ, 1973 чылдың бирги чартыында төрүүр 100 хойга оналаштыр 100-тен орү 140-ге чедир хураганны менди дорукторган хойжуларының саны республикага 99 турган болза, бо чылын 175 апарган. Харын-даа көргүүр база бедеэн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг хойжузу Ооржак Аныяновна Доржу артыкен чылын 100 хойга оналаштыр 140 хураганны алган, республиканың хойжуларының чарыжынга бирги черни алган болза, тодарадыкчы чылга улам-на улут сорук киришкин-биле ажылдаан. бодуңуң көргүзүүн эңнеңдип, 100 хойдан 151 хураганны алган, республикага чаа рекордту тургускан. Хой ажылының ёзулуг мастери ол-дур! «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафонов бодуңуң эртеен чылгы көргүзүүн эңнеңдип. төрүүр 100 хойдан 145 хураганны алган, хойжузар чарыжынга ийиги черни мурнуку хевээр эзлевишаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртайоолович Ооржак үшкү черни база салбаан. Ол эртеен чылдыңнан ийи хураганны хөйңү алган.

Саанчыларның ажылын ал көөр болза, эртеен чылдыңга бодаарга, быжааны 4,0 хуу, анай хураганны 10.7 хуу хөйңү алган. Республикага ниитизи-биле төрүүр 100 баш чалга оналаштыр быжааны 51-ни, анай хураганны 81-ни менди камгалап алган.

Ынчалзажок, үстүнде айтыкан тогумчалыг түңнелдер-биле чергелештир республиканың мал ажылында чеспестер болгаш чедир кылдыңнаан чүүлдер барын эскербейн барып болбас. Чижээ, малдың чаш төлүн камгалап алганын ап көрээлиңер. Бир эвес республикага ниитизи-биле төрүүр 100 инекке оналаштыр чартык чылда 51 быжаа алдынган болза, ол көргүзүүр Чөөн-Хемчикке 47, Улуг-Хемге 46, Таңдыга 39, Каа-Хемге 43 болган. Төрүүр 100 хөй, өшкүге оналаштыр анай, хураганны республикага ниитизи-биле 81 башты менди алган болза, Бай-Тайганың ажыл-агыйлары—77, Овурүүр—75, Улуг-Хемниг —76, Бии-Хемниг —71, Тожуруу—73, Кызыл хоорай Совединиң —72 анай, хураган алган. Ол ышкаш эътти, сүттү, дүктү бүдүрериңе база садарыңга шак ыңдыг бир дескн эвес чорук бар болуп турар. Моон чылдагаазы чүдел? Республиканың ниити деңнелиниден куду көргүзүттерлиг болуп турар райончар, колхоз, совхозтар боттарының курлавырларын, болдунар арталарын четче ажыглавайн турары тодаргай-дыр. Ажылагый бүрүзүңде курлавыр бар. Ону бүрүң-биле ажыглаар херек. Хожудан турар ажыл-агыйлар мурнакчыларның хөлегезиниге ажытталып, ниити көргүзүгүң куду базып турар. Шак ыңдыг чорук-биле өөгежир 'арга чок. Моон совгазар район, ажыл-агый бүрүзү планныг оналаадазын бүрүн күүсетпеи турары эргежок чугула. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары ону чедип азыр хүлээглелиг.

Ам тодарадыкчы чылдың нйнги чартыының бир айы — июль доозулаган. Мурнуусуна кылыр ажыл-херектер улут. Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле арткан чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарыының планнарын хуусаа бетинде күүседир ээдш шудургу ажылдазары көдээ ажылчыларның хүндүлүг хүлээлгези болур.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

Мал чеминиң белеткели— шалыпчы фронт

«Шын» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн «УТКА 25 чыл» совхозтуң төп салбырымың механизастаттынган сигенчи бригадазында сигеи кестарикчизи Байыр-оол Кара-Моңгушовна Парын-оолга алдар болдуруп кодургеи. «Т-25» маркалыг трактор-биле хүнде 5,5 га черинң сигенни кезер тургаи, ону ол 7,5 га чедир, нормазын ажыр күүседип турар. Кезилде эгелээнден бээр ол 86 га черниң сигенни кестиргеи.

Мал чеминиң белеткекчилерге! Мурнакчыларга деңнеживиңер!

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

Ниитизиң малынга четкир санныг чемни белеткеп алыр дээш кара-хаакчылар ам бүгүле хемчеглерни ап турарлар. Совхоз бо чылын 700 тонна сигенни, 300 тонна сенажты, 40 тонна будук-бүрүүнү белеткеп алыр планныг. Ажылагыйга мал чеминиң белеткелии июль 18-те эгелээн. Будук-бүрү белеткээриниг бир. аярга ниитиндеи сигенни холбиле кезеринде ийи звено ажылдап турар. Олардан аңгыда, Владимир Усланга удуртказан механизастаттынган звено дөрт трактор сенокосилказыбиле сигеи кестирип киргеи. Ол звеноиуң белеткээн сигении үш пресс-биле ол дораанна тарыи бөөдүлдээп, турлагже соортуп чорудуп турар.

Мал чеминиң белеткелчилерии бо хүиперге чедир 500 центнер сигенни, 8 тонна будук-бүрүиү белеткээн. Сигеи пресстекчизи Александр Ширнин хүнде 10 тонна сигенни пресстээр тургаи, ону 20 тонна чедирип турар.

Тапсынын Кара-Хемде чурттап турар хойжулар С. Аймсоол, Я. Буудаи, Т. Маадыр-оол олар бир звено болуп алган, хол кадыыры-биле сигеи кезип турар. Олар 12 тонна сигенни белеткээрин хүлээгеи.

Сигенчи звеноларның аразында калбарган социалистиг чарыш төскү беш чылдың бо тодарадыкчы чылының планныг оналаадалары чүгле дөлүр эвес, харын ажыр күүседир сорулгалыг. Чарыштың түңнелии доктаамал тыырган, мурнакчыларны шаңнап, мактаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Оон-биле калы сигенчилер орлуунга масса-политиктиг ажылды партия, профсоюзтар организациялары калбарткан.

А. ЧЕРТОВ,
«Кара-Хаан» совхозтуң директору.

ОНААЛГА УЛУГ

Беш чылдың тодарадыкчы чылында улам-на сорук киришкиннит ажылдаан, ниитизиң малынга 1130 тонна чайгаар үнген сигенни болгаш өске-даа мал чемнерни хөйүбиле белеткээр сорулга Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мурнунда салыынган. Колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының аайы-биле сигеи база өске-даа мал чеми белеткээр улуг оналаада бергеиген. Ол шиикаш Баян-Тала сууруи чурттакчылары —ог-буде бүрүүнү (бир өрегеле 1200 кг сигеи) белеткээр.

Колхоз баштаар чери, партком болгаш көдээ Совет сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаан, чарыштың негелдемнерин бадыткан. Ол звеноиуң белеткээн сигении үш пресс-биле ол дораанна тарыи бөөдүлдээп, турлагже соортуп чорудуп турар.

Мал чеминиң белеткелчилерии бо хүиперге чедир 500 центнер сигенни, 8 тонна будук-бүрүүнү белеткээн. Сигеи пресстекчизи Александр Ширнин хүнде 10 тонна сигенни пресстээр тургаи, ону 20 тонна чедирип турар.

Тапсынын Кара-Хемде чурттап турар хойжулар С. Аймсоол, Я. Буудаи, Т. Маадыр-оол олар бир звено болуп алган, хол кадыыры-биле сигеи кезип турар. Олар 12 тонна сигенни белеткээрин хүлээгеи.

Сигенчи звеноларның аразында калбарган социалистиг чарыш төскү беш чылдың бо тодарадыкчы чылының планныг оналаадаларын чүгле дөлүр эвес, харын ажыр күүседир сорулгалыг. Чарыштың түңнелии доктаамал тыырган, мурнакчыларны шаңнап, мактаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Оон-биле калы сигенчилер орлуунга масса-политиктиг ажылды партия, профсоюзтар организациялары калбарткан.

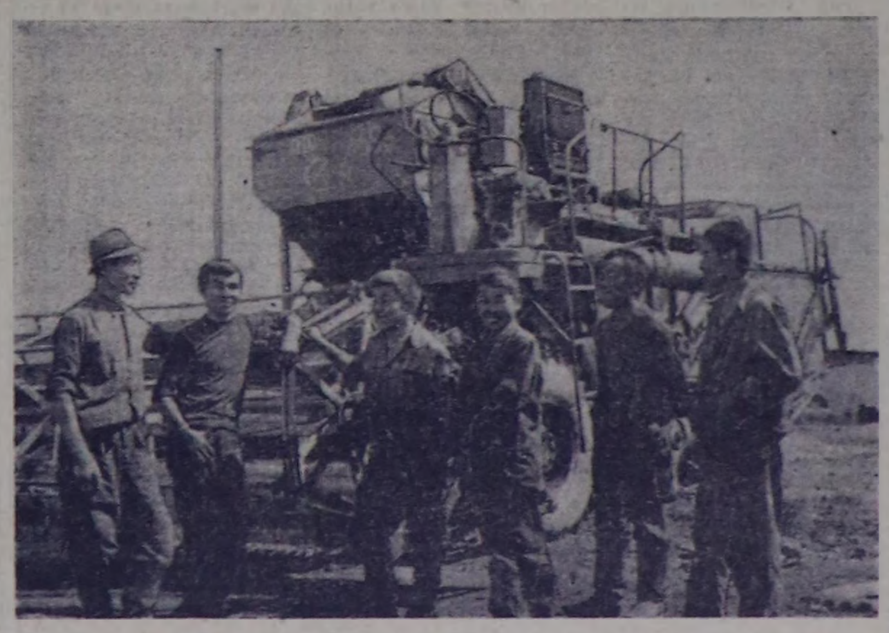
А. ЧЕРТОВ,
«Кара-Хаан» совхозтуң директору.

КОМБАЙННАР ШУУЖУП ҮНГҮЛЭЭН

Бо хүиперде «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг район салбырынга келиргей оон девискээринде ажыл-иш хаймыкпаан. Күүсү-дүжүт ажаан алышхакынга маңаа шыңгыы белеткел чорун келген.

Септелге эртее өөгүүр 20 комбайнның 12-си белеңнеңеп, шугумнаа чыскаттынгаи. Септелгениң болгаи дүжүт ажалдазынга киржир бүгү техниканың белеп болур чорууна Баяңгы Хайдып, Кара-оол Сайчат ышкаш дурумчалыг механизаторларның кызымакшыл күш-ажылы улуг ужур-дүзүлүг болган. Чаа дүжүттү сөөртүреринге киржир автомашиналарының септелгези база багаи эвес чорун турар.

К. КОМБУ.

күш-ажылчы чеденишкин-биле үткүүр күзелдиг.

Бо чылдың чаа дүжүдүн чидириг чок ажаан алырынга кынамчалыг белеткеңиң эгелээн тараажыларының өске бир бөлүүн таныштырайн, ол болза, «Улуг-Хая» совхозтуң алдар-сураглыг механизатору Кара-оол Туматка баштаткан септекчилер звенозу-дур. Олар бо «Сельхозтехниканың» салбырынга эккелген 6 тараа комбайнларын бүрүм септеп доскаш, шуут чаа комбайнар дегылдыр дозулап, будун алган.

Өске-даа ажыл-агыйларның бо салбырда келген септекчи механизаторлары ол ажылын кыска хуусаала. шалыпкын доозар дээри кызымак ажылдап турар. Ынчангаш септетиигеи техника. комбайи, трактолар мастерскаяның эжиидеи хүн бүрүде үзүктел чок үнүп, ажыл-агыйларның хөөү-шөлдериие шуужуп чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Улуг-Хая» совхозтуң бөлүк механизаторлары.
А. ДАРЖАА.
Авторлуң фотолары.

СЕПТЕЛГЕДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында бо хүиерде ажыл-иш хаймыкпаанынг. Күүсү-дүжүт ажаан алышхакынга маңаа шыңгыы белеткел чорун келген.

Септелге эртее өөгүүр 20 комбайнның 12-си белеңнеңеп, шугумнаа чыскаттынгаи. Септелгениң болгаи дүжүт ажалдазынга киржир бүгү техниканың белеп болур чорууна Баяңгы Хайдып, Кара-оол Сайчат ышкаш дурумчалыг механизаторларның кызымакшыл күш-ажылы улуг ужур-дүзүлүг болган. Чаа дүжүттү сөөртүреринге киржир автомашиналарының септелгези база багаи эвес чорун турар.

К. КОМБУ.

Кара-хөлчүлер чартык чылда

Республиканың ырак бүлүңүнде турун турар «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери төскү беш чыл планының тодарадыкчы чылының планныг оналаадаларын күүседир, Совет Тываның 30 чыл оюнуң байырлалынга төлептиг белеткиг ужуражыр дээш улуг кодургүшкүн-биле сорук киришкининг ажылдаи турарлар. Колхоз баштаар чери, партком малчыннарның ортузунга социалистиг чарышты калбарткан болгаи оон негелдемнерни кижи бүргүзүге чедирип таныштырган. Чарышты дроштиг организастаап, оон түңнелии ай, квартал сайында ундурун турганының ачызы-биле колхоз тодарадыкчы чылдың баштайгы чартыында багай эвес көргүзүгеринң чедип алган.

Колхоз мал ажылдыг. Ынчангаш малдың баш салын өстүреринче, оон продуктулуун бедидериниче колхоз баштаар чери, партком улуг кичеңгейни салып турар. Колхозчулар ниитиниң бүгү чүүлү малдарны өстүреринің планын чартык чылга чедир 113 хуу күүсеткен, азы эрткен улуг 10 хуу өзүлеглиг болган. 100 баш төрүүр малга оналаштыр 81 хураган, 73 быжаа, 63 анай, 69 кулун менди алдынган. Хойжулардан шупту 11 кижи 90-дан 105 чедир хураганны менди алган. Түс-түс хойжулардан У. Сагды төрүүр 100 хойдан 100, О. Малчын-оол база 100, М. Күжүгет, Ч. Доржу олар 105-105 хураганны камгалап алганнар.

«Кара-Хөл» колхоз тодарадыкчы чылдың бирги чартыында күрүнеге ээт садарының планын 128 хуу, дүктү 134 хуу, сүттү 114 хуу күүсеткеи.

К. ЭРЕС-ООЛ.
колхозта партком секретары.

БАМ-НЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНГА

Байкал-Амур демир-орук магистралының түдүзүнде ажылдың хемчээли хүн түдүмна калбарып турар. Ол түдүг Тевээн чуртка Сибирьниң болгаи Ирактың Чөөн чүктүң кайгамчык хей байдаан бөрүнге дузалаар. Бээ чылдың ваалгаларии амыдыралга чедиишкиннииг боттанылыар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга ол магистралдың муң-муң түдүгжүлери база хаара түттүнген.

СЭКП Тэп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС болгаи ВЛКСМ ТК «1974 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир ээдш шудургу болгаи транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» январь 7-де хүлээп алган доктаалынга немей Байкал-Амур демир-орук магистралының түдүзүнде ажылдап турар организациялар коллективтерии — 1974 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тийлекчилериин шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаи ВЛКСМ ТК-ның шиитиип чоруур ийи Кызыл тугун немей туругзар дугайында доктаалды хүлээп алган.

СУГГАТЧЫНЫҢ ҮЛҮҮ

Петр Васильевич Пиманов Дуржулга станциязынга суггатчылап ажылдаандан бээр элээн үр уе эрте берген. Баштай ол Б. Ликовтуң удуртканы суггатчылар звенозунга ажылдап, хөй чылдыг сигенниг таваан база чайгаар үнген сигеннерлиг шөлдерни суггаржып турган.

Культурлуг одарларны мал семиртиринге ажыттаары-биле Дуржулга станциязының коллективи төп ферма чанында 120 га шөлдү белеткээн.

Мурнуку чылдарда ол шөлден дүүнерианың эвээш дүжүдүн ап турган болза, ам ол шөлдү 15-15 гектар кылдыр 8 кезекке чаргаш, доңгазыр кажаалар, суггарылга бүдүлүнүн каскан.

Ол шөлдү алаап, суггаргаш ажызы П. Пимановна дээскаш, бүгү ленин-херекселдер-биле ону хандырган.

Петр Васильевич бодуңуң ынак ажылын чогумчалыг эгелеп, суг бөлдер бугаларының уммарын ашпаан, мелиоратор-агроном Лидия Петровна Давызованың болгаи төп СБФ-ның бригадири Николай Иванович Рудаковтуң тургусканы схема буггаар шөлдүң суггарылгазын эгелеен.

Эрткеи чылын ол Пиманов базала ол шөлдү суггаргаш, гектар бүрүзүнден-не 50—60 центнер ногаан массаны алырын хүлээгеи, оозун ажыр күүсеткеи. Моон түңнелиниг ферма сааргынек бүрүзүнден-не 2 муң ажыг литр сүттү алаан. А эрткеи чылын чарлаттынган Бүгү-россия конкурузунга элеңнеккеш, Тывадан Бедээ ажыл-агый дружуна станциязының коллективи культурлуг одарларны ажыглаар талазы-биле эки ажылы дээш Россия Федерациязынга үшкү черни алдынын чаварыгга эвес. Бо ажылга төлептиг киржилеэн дээш суггатчы Петр Васильевичтиге Дуржулга станциязының коллективи курортче дыштаныры-биле халас путёвканы хыныскан.

Бо чылын ол база-да ынак ажылын үргүлчүлеп, сигеи шөлдерни суггарып, ферманың ишектерии шынаргыг сигеи-биле төңгерер дээш кылымак ажылдап турар. Чаңгыс хөрээ, кандазашкынның чай болганынаан сигеннин үнүжү таарыы. Ынчалза-да суггатчы шөлдерден хевээ сигеннн алыр дээш Петр Васильевич күзенишкинниг ажылдап, дүрген хемниг суун суггарылгага чөптүг ажыглаар талазы-биле чыгаадыкчы саналын Дуржулга станциязының удуртукчуларынга сумелеп. Ол хемниң суун чаңгыс аай деңнелге тудары-биле анаа суг моонактаар чергелдиг ниитиналы кылыр дугайында хөөчүн суггарыкчының сумезин өөренип көөрү чугула.

Сигеи үнер шөлдүң хемчээлии 38 гектарга улгаттырары-биле Петр Васильевич немелде ажылдарны база чоруудуп эгелээни өөрүүчүг.

Пиманов ниитиниң малынга четчир санныг чем-сүүрүг белеткээрге төлептиг үлүүн киирип турар.

Н. АФОНИН.
«Шынның» штаттан дашмаар корреспондентизи.

НОМНУ—ЧОНГА

Совет Тываның 30 чылынга

СЭКП ТК-ниң болган Совет чазактың дорт дузаламчызы-биле 1930 чылда тыва бижикти тургускаанда ТАР-ның улам бүрүнгээр депшиттелир хогжудезинге аажок улуг ниитилеп-политиктиг ундурдузалыг болган. Ол — арат-тарның бижик-билиг чок черүүн узутпаарынга, школаларны, культура-чырыдыышкын, албан черлерин, тыва литератураны тургузарынга үнүшкүн сүүр болган.

Тыва бижиктиг пептереллинге, чоннуң культурлуг өскүзелинге ном болган солуң парлалгазы улуг ролдуг ойнаан. 1930 чылда 6 парлаар ама хемчеелдиг 9200 веек үн-де ном үнген болза, дараазындагы 14 чылларның дүргүзүнүп 383 номнар парлаттынган. Олар 1364 парлаар ама хемчеелдиг, миллион хире веек кымыар үнген.

Төрээн дыл кырынга номнар, солуннар, сеткүүлдер чоннуң өртүүлүнге үргеп тарап, культура революциязының чүгүлә чепсээ болган. Тыва парлалганың тургустунарынга болган сайзырадырынга 1924 чылда үнезилеттинген «Красный пахарь» (амгы «Тувинская правда») солун улуг детпиччелиг дөргүсвен.

Өруе болган моол солуннар парлап турган ийи бичии типографияны паттыштырган, 1929 чылда тургускан күрүне типографиязы ном-дептер үндүрүлгезиниң чыдаан чыче улам конгуледип, ооң ажылчыннарының мергежилги бедип орган.

Тыва бижиктиг тургустунганы, литературулуг дылдың хогжудези, национал кадрларның өскүдези болган полиграфия базазыяаны калбарганы марксизм-ленининниинин ажылдарын очулдурар арганы берген. Баштайгы тыва номнарның бирээзи «Башкы Ленин» деп дептержиген болган. ТАР-га ниитизи-биле Владимир Ильичиниң 178 чогаалдарын 35 ном кылдыр үндүрген.

Тываның Совет Эвилелиниң составынга ийи тура-биле каттышканының соонда ном парлалгазы шапкын хогжуп эгелээн. Мергежилиг редактор болган полиграфист кадрлар белеткеттингеп. Типографияны чаартып, алгыткаш, амгы үениң белик бүдүрүүчүлүг машиналары-биле дерээни ооң күүзүүн дыка улгаттырган.

1945 чылдан 1974 чылдың июнь айга чедир Совет Тывага 3142 янзы-бүрү номнарны 10 миллион ажыг веек кылдыр парлап үндүрген. 1944 чылда ТАР-ның ном үндүрер чери 100,5 муң кезек 51 аттыг номнар парлаан болза, 1973 чылза Совет Тывага 651, 5 муң кезек 74 аттыг номнарны үндүрген.

Бо аразында тыва номчукчулар К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленининниң ажылдарын, СЭКП-ниң съездилериниң болган партия ТК-ның Пленумнарының материалдарын, политиктиг литератураның хей-хей номнарын алгылаан. Эртем билиглерин болган мурнакчы дүржулганы массаларга чедирер сорулгалыг кодаа ажыл-агый, медицина болган өске-даа темаларга номнарны, мурнакчы хөйжулгаларының, саанчыларның, механизаторларның дүржулгазын пептередир номнарны үндүрген.

Ном үндүрер чер өруе болган совет база даштыкы чогаалчыларының чогаалдарын очулдуруп, тыва номчукчуларга чедирер талазы-биле хей ажылды кылган. А. Пушкинниң, М. Лермонтовтуң, Н. Гогольдуң, Н. Некрасовтуң, А. Чеховтуң, М. Горькийниң, В. Маяковскийниң, А. Макаренконуң, Н. Тихоновтуң, А. Фадеевтиң, М. Шолоховтуң, С. Маршактың, В. Катаевтиң, М. Пришвинниң, А. Бартонуң, С. Михалковтуң, С. Шипачевтуң, А. Гайдарның болган өске-даа чогаалчыларының сураглыг номнарын тывалар боттарының төрээн дылынга номчуп турар.

Оон-биле чергелештир ном үндүрер чер аныяк тыва литератураның чогаалдарын парлап, чоннга чедирериниче улуг кичээнгейни салып келген. С. Тока, С. Сарыг-оол, О. Сагаан-оол, С. Пюрбю, Б. Ховенмей ышкаш хөөчүннәрдан эгелээш, аныяк чогаалчыларның баштайгы номнарынга чедир тыва литератураның чогаалдары парлаттынып, номчукчуларже путевкаларны алгылаан.

Бистин республиканың школаларынга хереглээр өөредилге номнарын белеткеп, парлаары ном үндүрер черниң ажыл-чорудулгазында улуг черни эзлеп турар.

Ном үндүрер черниң болган типографияның коллективтери Совет Тываның 30 чыл ююнга төлептиг үүжүражыры-биле социалистиг хүлээлгелерин күүсетиишаан, бо төрээнникчы чылдың бирги чартыының планнарын чедишкинниг боттандырган. Чижээ, 1974—1975 өөредилге чылында тыва школаларга хереглээр 13 өөредилге номнарын доктаатткан хүүсаазының бетинде үндүрген.

Ном үндүрер черде болган типографияза хүлээнген хереэнге харыысалгалыг, ак сетки-лдиг ажылдакчылар хей. Оларның чижээнге редакторлар А. Сатты, А. Бородинианы, полиграфистер Б. Потаповту, И. Пономареваны, М. Маландинаны, Н. Корнилкаяны болган өске-даа хей-хей ажылдарын адап болур.

Үстүнде коллективтериниң ол чедишкиннери ында калбарган социалистиг чарыштың, парлалга продукциязының үндүрериниң планын доллур болган ажыр күүседир дээш кижи бүрүзүнүң кыымак ажылының түнелинде чедип алдынган.

Ынчалза-даа номчукчуларның өзүп орар негелдеринден хандырар, номнарның тематиказын шын шилиир болган утказын, парлалгазын улам экижидер талазы-биле улуг сорулгалар ном үндүрер черниң, типографияның мурнунда туруп турар.

Ном-биле ажылдаары совет кижилериниң шүүт негелдезин апарган. Аныгырал-чүрттелгага өнүк болган хүзалакчы болур номну номчукчуга бээри улуг болган бүлүнүг херек. Оны эки шынарлыг күүседип, номчукчуларны өөртүү бистиң хүн бүрүдеги ажыл-херээвистен хамаарыжыр.

Ж. БУДУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болган ном садыының харектеринин талазы-биле эргелелиниң начальниги.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫ

Меднеульсминиң чес-руда арыглаар комбинадының тулуун двозар деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айытпан чүүл Грузиянның Казрет дагларында ол комбинаттың тудугжуларында байынчы программа апарган. Ол черниң даглары чес, моргулчун, цинк, барит, нварц болган гипе-биле кайгамчык байлак.

ЧУРУКТА: (сааган талазындан оң талазынче) маршейдерниң дузаламчызы Михаил Беришвили, будурулге-техниктиг салбырның инженери Отар Асланишвили болган маршейдер Мириан Асланиң олар арыглаа фабриказының үлетпүр шөлүнге ныыпар демир-орун шугумун хемчээп турлар.

В. МОРГУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Школа тудуглары — чугула объект

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

Тандының хоочун суурларының бирээзи «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң бо товүүде ортумак школа чылдың-на алды чүс хире школачыны хүлээп алыр. Мурнунда чылдарда маңаа үргүлүг ийи эзлчегле өөренип, ынчээл эрттирер класстар чедишпейн келген. Школаның эрги турган корпузунга ам-даа 240 оолугуг өрээлдерни ийи талазындан улай түзүп турар. Ол тудугну Бай-Хаактың № 585 механолонназы кол харыылаар. Оларга немешпир июль 5-тен эгелеп Кызылдың политехниктиг техникумунуң 30 кижи составтыг «Аялга» деп тудугжу отрядының немешкен. Отряд үүлле кыстардан тургустунган.

Амгы үеде ол школаның түзүү шүүт доозулган, үүлле чылдыглга, суг дамчыдылга системазары болган шеверлээр ажылдар арткан. Суйгуул тудугжулар ооң бир чартыының малгаштаашкынын келген олчаан дооза берген. База бир талазында 585-ки механолонназының шеверликчилери ажылдап турар. Олар сургуул тудугжулардан кошкак темпилиг ажылдап турар.

«Аялганың» комиссары Наташа Николаевага тудугта ужуражы бердим.

— Уруглар-даа эртестиг-ле ажылдап турлар. Кымны багай, шүшпеп ажылдап тур дээр боор! Этээнинде харын материал чедишпестей бээр, ажыл-херээвисти хуваажып чадажы бээр, эдигип чадап турдувус. Ам бо кап хонукта дыка-ла шыырак ажылдадывыс. Көрүнерден, бо өрээлди эртен чедя шактан эгелээн уруглар болгай, доозуп турлар — деп, малгажы шынап-ла ол хевээр класска эдертип келгеш, ол бисие хөөрей-дир. Ынчан дүштекиниң 12 шак чаа чедип тургам үүле.

— Бир эвес шынап-ла бо темпизин күдүлаптаза, политехникумуның кыстары-даа зазаан аксын эзлеп — августуң 15-ке чедир школа тудуунуң шеверлел ажылдарын бүрүн доозуптар боор. Бистер, школаның башкымдары орта бүзүрел турар бис — деп, ол школаның директору П. А. Морозов чугаага кириштп.— Бо-ла сургуул тудугжулар биске 60 кижи кирер интернатты 80 орунлуг кылдыр алгыдып бергилер. Бо чылын үүлле күрүне хандырылгазынга безин 52 өөреникчини, массалыг интернатка —28 уругну хүлээп алыр аргалыг апардывыс. Школаның тудуунга септелгеле ажылдап турар школа ажылдакчылары база дээштиг үлүгүн киирип турарлар болдур ийин. Үүрмек септелгени школаның ажылагый эргелекчизи В. С. Беззубовага удуртkан септекчилер бүрүн доозкан.

— Бистиң уругларывыс чоокку хүннерде бо таланың хоюглаашкынын доозкаш, механолонназының шеверлекчилериниң кылып турар талазынче шилчиир. Чамдыктары бөртө будуур, чугайлаар ажылларны чорудар. Өөредилге чылы эгелээринге чедир санныг хонук арткаш комсомол хуралынга чугаалажып көргеш, уруглар хүндүскү чыркыты бүрүн ажылап, хүннүң-не эртенгиниң 7-деп кежээкиниң 7 шакка чедир эзлчежип ажылдарын шиитпирлеп алган— деп Наташа чугаалай-дыр.—Школаның директиязы бисти кончут эки хүлээп ап, удуур-чылар чер, орун-дөжек-биле хандырып, интернаттың столованзыны тускайлап берген. Хандырылгага дыка таарзының турар бис. Ынчангаш бистерден үүлле эки ажылдазары негеттинип турар. Бодувус дугайды бичии балгазыңчыларга күш-ажылчы белээвис — школа тудуун хүүсаадан эрте доозар деп аазавшкынывыска ээ болур бис!

Школаның чаа, делгем өрээлдеринге бүгү-ле эртемнериниң кабинеттери туруптар. Ооң дериг-керекселиг дирекция шагда-ла чедирип эккеп алган. Чаа столдарны, партаарны, шкафтарны, электрик дериглерни эрги корпуста үүлле өрээлдерже киирер кылдыр белеткеп кааи болду.

— Чаа школага өөренип кирчиктеринге бүзүреллиг ышкажыл, Петр Александрович? Чангыс эзлчегге өөренир бе?—деп, директорзан айтырдым.

— Бистиң шефчилериниис кыстар магалыг ажыл-ишчи улус-тур. Шак ынчалыг дүргеп темпиниг ажылдап турар, кызымакай тудугжулар турда, школа ой-шаанда ажыл-лаачга кирбейн баар деп чигинер бегай кийин кээрил! Бо чылын бистиң школ бир-ле дугаар чангыс эзлчегге өөренир. Ол оорук школаның өөредилге-кижизидиргезинге дыка эки салдарны чедирер. Дүш сөөлүнде колдуунна-ла классчы дашкаар ажылдар, хемчеглер эрттиреринге биске ажыктыг ажылдар. Ийнги эзлчегге узаткан хүнүүт чамдык классчы ажылдаар, факультетивтиг кичээлдер эрттирер апаар— деп, эш Морозов харылаан.

— Бир-тээ турза чогуур дериг-керекселер бүрүн болганда, школаңар бүрүнү-биле бо чылын кабинеттиг системаже шилчий берип болур арга бар бе, Петр Александрович?

— Чугаажок. Орта бүгү тала-биле белеткенип алган бис. Бистиң педагогтарывыс, ажылдакчыларывыс чүүле ынчаар ажылдаар деп быжыг шиитпиринг. Ам уламаас башкылар шөлээдеп кээп эгелээр, чамдык чалаткан аныяк специалистеривис кээп эгелээш болдур ийин. Олар ам кабинеттерни дериг эрезээр.

Ооң иниң школа бо чылын чаа котельнаялыг болур. Ооң түдүү шагда-ла белеп. Амгы хүннерде ооң дериглезин Куйбышевтиң инженер-тудуг институдунуң студентилери оолдар кылчып турар. Эрги котельнаяны хеп үүр, чунар-бажың иилер чер кылдыр ажыглаары кордуглеп. Ооң үүрмек септелгезин база-ла белеп кылып алган.

Политехникумунуң, «Аялга» деп тудугжу отрядының ажылынга көжүп чоруур № 585 механолонназының — кол керээ — ажутаар ажылдап турар организациязының ажылдакчылары боттары шаптыктап турарын четпес. Ылангыя сантехниктер шеверлээр ажылдар кылырынга чедир белдирлерни, батареяларны, хоолайларны кылып четтикпейн баар, ооң-биле уруглардың ажылдаарынга бо-ла шаптыктай бергилээр. Ол чергелиг шүшпең чоруктуң үржүү-биле аныяктарның бо чугула тудугну доозар деэш чүткүдүүт ажылдап турар эрестиг темпиниге сагат үжураштырып турар.

— Вера Павловага удуртkан штукатурлар бригадазының кыстары, Таня Красильниковаңың холуксаа белеткээр звенозу ээш ышкаш харылаап турары ажылынга кызымаккай мурнакчылар бистө эвээш эвес. Оларның шалыпчы күш-ажылы бистиң уругларывыска үлегер-чижек болуп турарын орта немеп хаайн—деп, «Аялганың» командири Надежда Рулева чугаалай-дыр— Бистиң отрядтың тудугжу кыстары хөйниити ажылын база кылып четтигип турар болдур ийин. Ылангыя отрядтың комиссары Наташа Николаева Кызылдан келген, инженердиглези кошкак дирткен үш назы четпээш болду болдуга хүлээнип алган, оларны ажыл-ишке чапчыктырып турарын мактавас арга чок. Миша, Женя биле Юра амгы үеде бистиң отрядтың өске кижигүнериниден калып чок ажылдап турар апаргаинар. Маңаа келирде олар мындыг эвес турганнар болдур ийин,—деп, Надя Николаева белдиринде ажылдап турган оолдарже айытkаш чугаалай-ыр.

Чайгы дыш танылгазын күш-ажылчы шилгалдага эки туразы-биле тураскаадым, күүгүнеге ажыттыг ажыл-херекти будурүп турар ол эрес-кежээ уруглардың ажылажын көргеш, ындыглар шыпсын-да чүгеда торудбас дээранге будурел турдум.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

ЧЫМЫШТЫГ ИШТЕ

Депутат. Ооң ажыл-херээ

Ий болгаш Советтиниң күүскомунга ажыл шагы четпээнде чеде бердивис. Ооң бир өрээлиниң депутаттар болгаш хереженнер булунналарын дораан-на эскердивис. А өске өрээлде күүскөн даргазы эш Серен-оол саазында бирле чүве бижип, самбым хап олур. Мени солушкаш, чугаалажып ора, Советтиң, ооң депутаттарының чамык ажыл-херээн сонуургадывыс.

Бодаа Советтиң девискээринде чурттап турар ажылышчылардың, «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырының малчыннарының ортузунга хой таламыг ажылы чорударынга депутаттар болгаш активчилер Советтиң даанныр кол күжүү апарганын ол чугаалады. Малчыннарның күш-ажылының бүдүрүүчүлүүн бедиерин, буш-ажылдың сагылгатүрүмүн төзээр, арагалаар чорук-биле демисей, школаның, эмнелгениң, садыгның, Культура бажыңының бо чылгы септелгезин хуусаа бетинде деозары, кыжын олаар ыяштыг белеткеп, соортуру, депутаттарның чон ортузунга ажылы, ниитизиниң малынга четчир саннаг чемнин белеткээри болгаш өске-даа айтырыгларны күүскомга тургузуп, чугаалашкан болду. Ол талазы-биле хүлээп алган шиитпирлер күүселеэкин организастарынга депутаттар идепкейлиг киржип турар.

Бодаа Советтиң депутаттарының дугайында чылыг сестерни күүскөн даргазы сөгледи. Чижээ, депутат Галина Николаевна Дарынчап Ий суурда ясли-сад эргелекчизи, коммунист. Оон удуртkан коллективиниң эң-майгылалыг, чанғызы шүүтүүр дээш, шүптүзү — чанғызы дээш ажылдап турар. Бичии уругларны эң эки моозу шынарга, ажылчанга кижизидер талазы-биле ол коллективте ажыл мактаалыг. Бичии чаштар культурлуг, ойнак-хоглуг доругуп турар. Олар концертке эң-не хандыкшылыг. Оларның иштинде даянныг шүлүктээр, чаптанчыл ыллыр ырлаар, көрүштүг танцылаар, шевер уруглар көвей. Ам удавас солун программалыг, кижизидилгеге салдарлыг концертти ада-иелерге бараалгадырынга белеткенип турар. Ындыг концерттерни бо чылын чонга каш-даа удаа көргускеннер. Оон номер бүрүзүн - утка-шынарлыг кылдыр шилип алырынга Галина Николаевнаның салымыкшыны бичe эвес.

Оон эргелекчилээни делигсадтың девискээрин бо чылын чазагайжыдар дээш элээн ажылды кылган. Керимнерин бүрүн сентээн. Девискээрге 55 дес ыяшты олуртkаш, ажаалыг-биле ажылдаан. Ооң түнелинде бүгү фабрика чартык чылда чүгле 9 санныг хептя багай шынарлыг кылган болуп турар. Эрткен чылын фабрикага ол сан 19 чедип турган.

Даараныла фабриказында бо чылын хей аныяктар ажылдап киргеп. Олар Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң өөредилге-будурулге комбинадынга өөренгеннер. Оларның чамдызы башгайгы хүннерде ине бетин ажы тудуп билбес турган. Ол аныяктарны шилип алган мергежилинге өөредип эгелээн бис. Хоочун даараныкчыларның дузазы-биле олар цехтерге өөренникчилеп ажылдааннар. Үш азы яды ай эрткенде аныяктар боттары тускайлан даараның эгелээннер. Чаа кадрлар биске ынчаар немешкен. Бистиң фабрикага Ленинградтың, Казаньның, Ставропольдуң даараныла комбинаттарынга өөредилге эрткеш келгеннер бар. Галя Павлов, Люба Чечеткина болгаш өске-даа аныяктар хеп быжарынга белеткеттинген.

Кызылдың хууда чагыглар бүзугаар хеп даараар даараныла фабриказының коллективи беш чылдың дөртку чылының бирги чартыын күш-ажылчы чедишкиннер-биле доозкан. Коллектив чонга ачылдуза чедирериниң планын 103,6 хуу, күш-ажылдың будурүүчүлүүн бедиериниң планын — 108,9 хуу күүсетпеп.

ЧУРУКТАРДА: ол даараныла фабриказының «Чечека» ательезинде харээжен платьелер быжыкчызы, мастер, Тыва АССР-ниң чонның амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы Неля Гавриловна Минцева. Оң талакы чурукта ол ательениң даараныкчылары болгаш ажылчыннары. Оларның ортузунда партия организациязының секретары Нина Иэановна Кураева ажыл-ишчилерге чаа келген солуннуу таныштырып тур.

С. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Кызылдың хууда чагыглар бүзугаар хеп даараар даараныла фабриказының коллективи 1973 чылдың 4-кварталында 120 хуу боттандырган, бирги черниң шаңналдыг алган. Оон даразында черле Мария Ильиченаның удуртkулгазы-биле продукциязының шынарын хынаар комиссия ажылдап турар. Оон кежигүннери даараан түүлеринин шынарын хынаар. Продукциязы шынарлыг кылыры коллективтиң бүгү кежигүннеринге ноя айтырыг апаргаан.

Ильиченаның бригадазының бедиткен хүзээлгелеринде ындыг одурүглер бар. «Продукция бүрүзүн белик шынарлыг белеткеп дужаар». Бо коллектив чаңгыс-даа үрей ылыштыкын чок ажылдаан. Өске-даа бригадалар оларның үлегери-биле ындыг соруланы салганнар. Оон түнелинде бүгү фабрика чартык чылда чүгле 9 санныг хептя багай шынарлыг кылган болуп турар. Эрткен чылын фабрикага ол сан 19 чедип турган.

Даараныла фабриказында бо чылын хей аныяктар ажылдап киргеп. Олар Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң өөредилге-будурулге комбинадынга өөренгеннер. Оларның чамдызы башгайгы хүннерде ине бетин ажы тудуп билбес турган. Ол аныяктарны шилип алган мергежилинге өөредип эгелээн бис. Хоочун даараныкчыларның дузазы-биле олар цехтерге өөренникчилеп ажылдааннар. Үш азы яды ай эрткенде аныяктар боттары тускайлан даараның эгелээннер. Чаа кадрлар биске ынчаар немешкен. Бистиң фабрикага Ленинградтың, Казаньның, Ставропольдуң даараныла комбинаттарынга өөредилге эрткеш келгеннер бар. Галя Павлов, Люба Чечеткина болгаш өске-даа аныяктар хеп быжарынга белеткеттинген.

Н. ПЕРИНОВА,
Кызылдың даараныла фабриказының ном инженери.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ДУГУРУШКАН

«Лээштик Дуржулга» деп эгелиг, чаржып турар Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнардан Тыва радионун болгаш «Шынның» корреспондентилери С. Хертек, Х. Таан-оол оларның бижээн чүүлү июль 2-де солунга парлаттынган. Чарыш кайы-даа районнуң планның онаалдаарын болгаш социалистиг хүзээлгелерин күүседиринге улуг идиглиг болзадаа, чедир кылдынмайн турар чамдык чүүлдерин онда бижээн.

СЭКП Барыын-Хемчик районунуң секретары С. Күжүгеттиң ук чүүлге хамаарыштыр редакциягa бижээни болган:

чарыштыг ийи районнуң аразында социалистиг чарыштың түнелинде үүлдүрүп, тилекчилерге шилчиир туктарын тиилескен. «Шекпээр» совхозта Бичә-Тей хойжу бригадазы (бригадири Монгуш Калиндүү) төрүүр 100 хойдан 95 хураганнап, социалистиг чарыштың тилекчизи болган. Районда 20 ажыг хойжу төрүүр 100 хойдан 120 чедир хураганнап алган. Мурнакчы коллективтерниң, мурнакчыларның дүржулгазын пептередирлери-биле бөлүктенирлерни үндүрүп, ажыл-агыйларже чорукпаан.

СЭКП райкомуң болган ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскомуну ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түнелинде үүлдүрүп, тилекчилерге шилчиир туктарын тиилескен. «Шекпээр» совхозта Бичә-Тей хойжу бригадазы (бригадири Монгуш Калиндүү) төрүүр 100 хойдан 95 хураганнап, социалистиг чарыштың тилекчизи болган. Районда 20 ажыг хойжу төрүүр 100 хойдан 120 чедир хураганнап алган. Мурнакчы коллективтерниң, мурнакчыларның дүржулгазын пептередирлери-биле бөлүктенирлерни үндүрүп, ажыл-агыйларже чорукпаан.

ТОРГАЛЫГДАН МЕДЭЭЛЕР

КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЕРМА

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң, райүүсэминуң фермалар аразында шилчиир Кызыл тугун «Күш-амылдың хөстүү» совхоздуң Хараган сүт-бараан фермазы чартын чыдың түңнели-биле чаалап аарган. Ук ферма ниитизибиле бир инектен эртнен чартык чылда 910 литр сүттү саарган. Сааңчылар Валя Бербак-Кара, Чанчыппза Донган бир инектен-не 1090 литр сүттү саарган, сааңчылар өртүзүнда илбарган социалистиг чарыштың тиилеңчилери болганнар.

• • •

ХОНУКТА 670 ГРАММ

Хөөчүн коммунист, Торгалыг недээ Совединиң депутады Хунажык Кыргыс «Күш-амылдың хөстүү» совхоздуң 140 ажыг хунан инектерин надарып турар. Хөөчүн малчын чайгы семиртилгени эки организастаанындан хонукта баш бүрүзүнден 670 грамм немелде деңзи ап турар. Ол эртнен ийи айларда безин беш одарны солуп, сөөлүнде Хендергениң Оялын чайлаанда доктаагаан.

• • •

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР — УЛУГ КҮШ

Шагаан-Арыгның өртүмен болгаш Торгалыгның 8 чыл школаларының үстүнү классетарының өөренинчилери чайгы дыштанылгазында төрээн совхозунга ажылдап, улуг дузаны чедирип турар. Совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары С. Сончының удуртулгазы-биле 15 яшчын будуун-бүрү белетизер ажылга идепкейлиг киришкен, төрээн совхозунга 40 тонна мал чемин белетиеп бээр дүлээлгени алганнар. Өөренинчилер Нина Дамба, Дозурбаа Адыг-Тюлеш, Люба Селаан-оол болгаш өскелер-даа нызынакнай ажылдап турарлар.

• • •

ҮНҮЖҮ ЧААГАЙ

Совхоздуң Торгалыг салбырында 38 гектар чөрге картофельдиң үнгени назангызындан-даа эки. Чаагай үнген картофельдиң чайгы аналгазын ейшаанда чорутнан. Хөөчүн механизатор Май-оол Чамъян чазын картофельди агротехниканың бүгү неделдиин шуптузун ооң доп-дораан чүүлдүн тывыш-казылдазын болбазырадыр, ажыглаарының аргаларын сайзырадырының технологиязы, ылаңгыя курлажыгларлан нефть биле бойдус газын казарының, тывыш темпилерин, казып үндүрериниң, казылда черлериң тударының хире-чергезин бедидериниң чаа-чаа аргалары болур.

Чаня ортектиг оттулар чүүл хевирлерн дээр байлактарны— эвээш калорийлиг хөмүр-дашты, слэнецтэ улам калбаз-биле ажыглаары дем-каттыштырып ажылдаарының чугула утлымышкынарының бирээзи болур. Ол талазы-биле Совет Эвилелиниң чедип алган дүржулгазы улуг. Чижээ, Эстонияның улуг-улуг станцияларының болгаш Прибалтика ГРЭС сланец ажыглаашкы чедиишкиниг ажылдап турар. Экибастуз биле Ипаттың улуг шүүт чокка ажык арга-биле казып

Чүрттүң иштинде улус массаалар биле контрреволюстуг күштериниң арасында демисеэ удам чидигленип турар.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чүрттэрбиле Аргентинаның чартаны экономиктиг дугуржулгаларының Аргентинага болгаш бүгү Латин Америкага-даа улуг ужур-дузалының АКП-ниң Чиигине секретары демделээн.

Ооң-биле чергелештир империализмге болгаш олигархия партиямың база улустуң кол-ла дайзынары боон артышаан турарын ол база айыткан. Күрүне эргилдезин баш удур болдурбазы-биле национал-демократтыг фронтуну чүртка түргузар болза таарымчалыг деп, ол санап турар.

Аргентин коммунистер республиканың амгы президентизи Мария Эстела Мартинес де Перонну деткип турар деп, А. Альварес айыткан. Ол мурнундагы президент Перонның политиказын үргүлчүлеп

Чурукчуларның республика съездизинге

ЧОНДАН ЛАУРЕАТ

Хевир, дүрзү чок аналаш. Оон музейлерде, делегелгелерде салган чел, кудуруу черде дөжелген, бүгү бодуу шимчээшкинче үткээн маңгыр, аттарның, сүрлуг күштүң, сыныш чок чоруктуң сиңиликкеин бугаларның, делгем хөвү шөлдерниң, кадыр-кашпал даг, сынарның хостуг-шөлээн ээлери те, чуңмаларның чараш дүрзү-хевирлери бодаран кээрин бодаарга, ураи-шевер чазаныкчыларның чогаалдыкчы бодал-сегызы, ажылгыры, холунуң быжы, дорту дораан биялдыг бээр. Шынап-ла ураи чазаныкчыларның ажылдарын хым магадавас, көрүксевес боор. Оларның ариг кылаңнажы көргүзүп турары амытаның азы болуушкунуң опзагай хевирлерни олча хевээр сиңиргенин, оон-биле кады ону кижиниң сагыш-сеткилинге дүгжүп турар кылдыр каастап сиилбээнин сонуургавас, үнелевес кижи хөвар.

Алдан-Маадыр аттыг музейниң ураи чүүлге турасказаткан делгемдеринде тыва ураи чазаныкчыларның ажылдары база киргилээн. Ында М. Чербивиниң, К. Норбуюуң, Х. Тойбу-Хаанның ажылдары-биле кады Бәйыр Сарыгович Байындының ажылдары чонуң сонуургалын хаара тудуп турар. Ооң ында делгем ажылдарындан аргар кошкарының туружундан чоргаар шолээнинң, сарлык бугазының көрүжүнден сүрлуг, күчүлүүн, аттың чирбеежининң эстели бергеннинде маңының дургенин эскерер бис. Ол бүгүнү кылып каанының хөлээлчилиг, бойдустуң кааспараажын көргүзүп, өлергеженнинң бүзүренгинин чүү дээр. Бәйыр Байындының ажылдары М. Черзиниңнинден, Р. Араксаныңнындан, Х. Тойбу-Хаанныңнан база бир илгалдык. Дүрзү-хевирлериниң тодазынган, бичиндаа кезиктерин чазап кылганының бүрүп-четчезинден, чонуң шагдан бээр ажыглап келген ураи сиилбилге аргаларын тывызык ажыглааныпдан чазаныкчының бодунуң тускай арга-мергежилин илдең. Бәйыр Сарыговичиниң болгаш ооң өөрү ураи чазаныкчыларның ажылдары хөй-хөй удаа делгеттиптен, ураи чүүлдүң улуг фондуларында туруштарын ээлегилээн.

Аныяктарның кинти ортумак эртем чедип алырынга улуг ажылдарны кылып турар совет болгаш партия ажылдакчыларга хой. Чижээлээрге, СЭКПниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары К. Куулар, Алдан-Маадыр кодээ Советтиниң күүскомунуң даргазы А. Ооржак, «Октябрының 30 чыл ою» колхозта партком секретары М. Монгуш болгаш оон-даа оскелерни адап болур. Ажылчынарның кежээки өөредилгезин эки түнелдиг, кичээлдерни бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деннелге эрттирип турар башкылар хөй.

Эрткен өөредилге чылында районнуң бот-өөредилгелиг школазының 82 ажылчынар доозкан, 460 кижи дараазында класстарже шилээн. Бистиң школаны чеднишкинниг доозкан, чүрттүң япзы-бүрү дээш болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде өөренип турарлар бар. А. Ойдуп—Красноярскиниң башкы институдунда, Б. Монгуш—Воронежтиң технология институдунда, Г. Фисун—Красноярскиниң фармакология техникумунда, Н. Кузнецова—Кызылдың медучилищезинде, К. Байкара—Красноярскиде садыг техникумунда дээш, оон-даа оскелер өөредилгезин чедишкинниг уламчылап турар.

Келир 1974—75 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг кежээки школага 700 кижи өөренир болгаш эргежок чугула белеткелдер апрель айда эгелээр. Чадаана хоорайның албан организациязы, будүүрүлге черлери, колхозтар болгаш совхозтар аныяктар өөредилгезиниң планы-биле тускай планнарны тургузуп, келир өөредилге чылында өөренир ужурлуг ортумак эртем чок ажылчынарның класстар аайы-биле лацтыын школаның директориязынга бергеп.

Ынчалза-даа бистиң районда чамдык будүүрүлге черлериниң, колхоз, совхоз удуртукчуларының бодап турарын алгаш коөрге, чүгле будүүрүлге талазы-биле харыылап турар бис, а ажылчынарның кинти политиктиг болгаш моральдыг байдалы меңээ хамаарышпас дээр хөөшпер бар. Оларга Чадаана кодээ Советтиниң даргазы Д. Маадыр-оол, «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыркының автобаза начальниги Б. Дураев, көжүп чоруур механизастазы № 463 колоннаның начальниги В. Кан-оол, Сут-Хөл кодээ Советтиниң күүскомунуң даргазы К. Оскал-оол дээш, оон-даа оскелер хамаарыжыр. Бо үстүнде будүүрүлгелерде ажылдап турар аныяк ажылчынар кежээки школага өөренмейн турар ийикпе азы өөредилгезиниң шынары, ялепкей куду боон турар.

Ооң чылдагааны кинти билиг бединдер талазы-биле план чок, бар-даа болза, ол планны күүселириниң талазы-биле тускай хемчелдерни колхоз, совхозтарның баштаар черлери, дирекциялары, ажылчын комитеттери ажылдап кылбаанында, кодээ Советтер күүсьомнарының, комсомол организацияларының талазындан өөредилгезин хынавайн, тустус колхоз, совхозтарда партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының толээлеринден тургустунган оргкомитеттер чугуур ажылды кылбайн турарында.

Чаа өөредилге чылында айытсаң четпестерни катаптаайн, аныяктар өөредилгезин кичээнгейге ап, дээштиг хемчелдерни ап чорудары чугула.

Д. ХОВАЛЫГ.

Чадаананың бот-өөредилгелиг кежээки школазының директору.

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем

ЧОГУМЧАЛЫГ ЭГЕЛЭЭР

Бир эвес ажылчын массалар иинтя ортумак эртемниң үндезиннерин чедип албас болза—коммунизм бистиң күзелиивис болуп артыш хаар деп, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленин чугаалаан. Ооң-биле кады коммунистиг тургузуушкунуң бедик соруглалары, эртем-техниктиг деппилге—бистиң чүргүвүстүң бүгү ажыл-ишчилеринден болгаш совет аныяктардан бедик шынарлыг эртем-билигликти болуруп негеп турар. Партияның XXIV-ку съездизи бүгү иинти ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында төөгүлүг шиитпирни хүлээп алган. Ол шиитпирни боттандырарынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар улуг рольду ойнап турар.

Чөөн-Хемчик районнуң бот-өөредилгелиг ортумак школазы 1973—74 өөредилге чылында 600 аныяк ажылчынарны өөредир планныг тургаш, 625 кижини өөредилгеже хаара тутқан. 11 өөредилге-консультациялыг пунктулар, школаның дирекциязы колхоз, совхозтарның болгаш будүүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары-биле ында ажылдап турар ажылчынарны өөредириниң дугайында коллективтиг керээни ёзугтар тус-тус класстарны тургускан. Ажыл-агыйларының удуртукчулары ажылчынарның кайы хире чедиишкинниг өөренип турарын хынаар болгаш бо өөренириге тавырымчалыг байдалдарны тургузарын хүлээйгеп.

Консультпунктулар эргелекчилери тускай семинарларны эрткен болгаш өөредилге чылының дургузунда хыналадларны эвээш эвес порутказ. Ол хыналадларның түңнелдерин колхоз, совхозтарның парткомнарынга база кээ Советтерге чедиргилээн. Эрткен өөредилге чылында бистиң районда «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп коруулеп эки түңнелдиг болган өөредилге-консультация пунктулары бар. «Большевик» совхозта Шеминиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының консультпунктулары эки түңнелдиг болгаш.

Аныяктарның кинти ортумак эртем чедип алырынга улуг ажылдарны кылып турар совет болгаш партия ажылдакчыларга хой. Чижээлээрге, СЭКПниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары К. Куулар, Алдан-Маадыр кодээ Советтиниң күүскомунуң даргазы А. Ооржак, «Октябрының 30 чыл ою» колхозта партком секретары М. Монгуш болгаш оон-даа оскелерни адап болур. Ажылчынарның кежээки өөредилгезин эки түңнелдиг, кичээлдерни бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деннелге эрттирип турар башкылар хөй.

Эрткен өөредилге чылында районнуң бот-өөредилгелиг школазының 82 ажылчынар доозкан, 460 кижи дараазында класстарже шилээн. Бистиң школаны чеднишкинниг доозкан, чүрттүң япзы-бүрү дээш болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде өөренип турарлар бар. А. Ойдуп—Красноярскиниң башкы институдунда, Б. Монгуш—Воронежтиң технология институдунда, Г. Фисун—Красноярскиниң фармакология техникумунда, Н. Кузнецова—Кызылдың медучилищезинде, К. Байкара—Красноярскиде садыг техникумунда дээш, оон-даа оскелер өөредилгезин чедишкинниг уламчылап турар.

Келир 1974—75 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг кежээки школага 700 кижи өөренир болгаш эргежок чугула белеткелдер апрель айда эгелээр. Чадаана хоорайның албан организациязы, будүүрүлге черлери, колхозтар болгаш совхозтар аныяктар өөредилгезиниң планы-биле тускай планнарны тургузуп, келир өөредилге чылында өөренир ужурлуг ортумак эртем чок ажылчынарның класстар аайы-биле лацтыын школаның директориязынга бергеп.

Ынчалза-даа бистиң районда чамдык будүүрүлге черлериниң, колхоз, совхоз удуртукчуларының бодап турарын алгаш коөрге, чүгле будүүрүлге талазы-биле харыылап турар бис, а ажылчынарның кинти политиктиг болгаш моральдыг байдалы меңээ хамаарышпас дээр хөөшпер бар. Оларга Чадаана кодээ Советтиниң даргазы Д. Маадыр-оол, «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыркының автобаза начальниги Б. Дураев, көжүп чоруур механизастазы № 463 колоннаның начальниги В. Кан-оол, Сут-Хөл кодээ Советтиниң күүскомунуң даргазы К. Оскал-оол дээш, оон-даа оскелер хамаарыжыр. Бо үстүнде будүүрүлгелерде ажылдап турар аныяк ажылчынар кежээки школага өөренмейн турар ийикпе азы өөредилгезиниң шынары, ялепкей куду боон турар.

Ооң чылдагааны кинти билиг бединдер талазы-биле план чок, бар-даа болза, ол планны күүселириниң талазы-биле тускай хемчелдерни колхоз, совхозтарның баштаар черлери, дирекциялары, ажылчын комитеттери ажылдап кылбаанында, кодээ Советтер күүсьомнарының, комсомол организацияларының талазындан өөредилгезин хынавайн, тустус колхоз, совхозтарда партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының толээлеринден тургустунган оргкомитеттер чугуур ажылды кылбайн турарында.

Чаа өөредилге чылында айытсаң четпестерни катаптаайн, аныяктар өөредилгезин кичээнгейге ап, дээштиг хемчелдерни ап чорудары чугула.

Д. ХОВАЛЫГ.

Чадаананың бот-өөредилгелиг кежээки школазының директору.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Кышка удукшутур ажыдгаштан белеткенирп эргежок чугула. Чөөн-Хемчик районнуң Сут-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи О. Ондар төп эмнелгенин, совхоз девискээринде медицина пунктуларының, ясилериниң кышка уткуштур белеткелиивче бүгү кичээнгейин угландырган.

Сут-Аксы суурда төп эмнелгенин ажыл-агый эргелекчизи Сат Кайчыыр-оолга дүрткен 20 кижи составтыг техниктиг ажылдакчылар сентелгезе хаара тутгунган. Эмнелге бажыңының үүрмек сентелгезин кылгаш, чугайлап, доозулаан. Ыангыда уруглар кулиязының сентелгези шынарлыг болган. Бо хүннерде Ч. Куударга удуртқан монтажниктер бригадазы эмнелгенни суг-биле чылыдар оралга системазының чамдык эдилелерин кыпкан турар.

Бора-Тайга, Бара-Чыраа, Сут-Аксы суурларда уруглар ясилериниң сентелгези доозулган. Төп эмнелгенин болгаш медицина пунктуларының, ясилериниң чанында 305 кубометр олаар кыпты дүжүрген.

Б. ОНДАР.

Төрээн Тывавыстың делгемнеринде

ЧУРУКТА: Монгун-Тайганың чурумалдыг черлериниң бирээзин—Моген-Бүреи хемниң ортаа үезин. Ханы, кадыр дагларның баарында хем кызымында малчынарның ак өө довурзак ак борт дег апарган хостуг тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

УЖУРАЖЫЫШКЫН КОЛОННАЛЫГ ЗАЛГА БОЛУР

Шыдыраага делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш совет гроссмейстерлер Анатолий Карповтуң болгаш Виктор Корчнойнуң аразында шүүлге маргылдаанын хүн чурумун бадылаан. Маргылдаа сентябрь 15-те Москвага ажыттынар. Ынчангаш салгыг сентябрь 16-да эгелээр. Ол ийи шыдыраачы Эвилелдер бажыңының колоннаалыг залынга ойнаарлар, ынчалза-даа дөрт садыг П. И. Чайковскиий аттыг концерт залынга эртер. Доозулаан салгыларны оон тараазында хүнүлге Эвилелдер бажыңының Октябрь залынга эрттирер.

Кол арбитр (шиитккечи)—шыдыраага делегей маргылдаазы эрттирер эргелиг, делегей гроссмейстери А. О"келли (Бельгия), а кол шиитккечиниң оралакчызы, шыдыраага делегей маргылдаазы эрттирер эргелиг, делегей гроссмейстери С. Флор (СССР) болур.

Шүүлде маргылдаанның тиилекчизин 1975 чылдың ноябрь айда делегей чемпиону Р. Фишер-биле ужуражыр, а бир эвес Фишер амтыны ыыкаш, ужуражыышкынын ойталаар болза, ону аштырган деп саналл, Карповтуң азы Корчнойну делегей чемпионуу кылыр чарлаар.

УЧЕ-ШАГЫН ЧИДИРИП ТУРАР

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң төөгүлүг хлеб удуртқан бээримден чуртаачы ооң Тоолай сыырже хлеб садып аппарыбиле чоруп, уе-шагын чидирип турар. Мурнукуу үелерде Бай-Тал сыырга хлеб быжырар чер ажылдап турда, байдал эки түрлүг. Хлеб быжырар чер аймак-совхозтардан бээр үр болгаш, ынчалза-даа районнуң автолавкалары сыырга хлеб эккеп турар апаргам.

Ынчалза-даа малчынар болгаш ажылчыннар автолавкаларның хлеб эккеп турарының чегейинге хамудан турарлар. Бай-Тал садыынга хлеб келгенде кижиниң хөйүнге чүбүрүк-даа сыныастей бээр. А хлеб келбээнде рюкзак, тоодай, сумка тутқан, чуктаан кижилер Тоолай биле сыырга ярышчыда аптыг, чаңда ормашкан, шуужул-ла ээп-дээр.

Районнуң талазындан малчынарны чүүле хлеб-биле эвес, харын эргежок чугула керектелге баранынарыбиле дыка кошкак хендырып турар.

М. ДАРЫН-БАЗЫР.

телевидение

АВГУСТ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

15.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Ураи холдар».** 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Оперетгага инактарга».** 14.45—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Ускулежиксээримни».** Мультфильм. 14.55—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Одаг».** 15.25—15.35—Чапсар. 15.35 — **«Мурнуку чылдарның кинолары». «Өскелиидер».** Ураи-чечен фильм. 16.20—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Ырнын чалгыларында».** Телефильм. 17.15—Өөнүүт телекөргүзүү. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. **«Динамо»** (Киев). **«Динамо»** (Москва) 2-ги тайм.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—**«Тураскаадыр чугаалап тур».** Телефильм. 18.40—Тываның чурукчуларының III съездизинге тураскаткан дамчыдылга. 19.00—Телемедээлер. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15 — **«Томуйлаа шагы».** деп хий сериялыг ураи-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.25— **«Маа чеми — хүнүң чугула айтырыы».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—**«Делегейниң улустарының ураи чогаадылгазы».** 21.25—21.35—Чапсар. 21.31—Өөнүүт телекөргүзүү. **«Демирлериниң сактыышалы»** деп эртем-шептередилгелиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.45—Өөнүүт телекөргүзүү. Ураи чүүл мастерлериниң концерти. 23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Редактоо В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 1-ДЕ

«ПАНЫРАЛ»: **«Кутқулгее»** 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Адыр, мана»** 1-ги, 2-ги, 3-ду үндүрүглер. 10.00, **«Арга-арыг балладазы»** 11.30, **«Дээди ат».** Ийиги фильм. **«Чер кырынга чурттаргадээш»** 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сибирьжи ирей»** 15.00, 16.50, 20.30, **«Мен—Т. М. Шаповалов...»** 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Салтан хаан дутайында тоол»** 12.00, **«Византий садыгжының эртинези»** 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЛГЫ КИНОТЕАТР: **«Бомаска»** 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Сапыктыг диниттиң чаа улчуушкумнары»** 16.30, **«Чараш драгумнуң ужуралдары»** 18.00, 20.00 шактарда.

Ажылдавышаан өөренип турарларга чиигелде

Юридиктиг консультация

Ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларында өөренип турарларга күш-ажыл хөөйлүзүнде кандыг чиигелделерни тургускаңыл? Будүүрүлгеге ажылдавышаан кежээки школаларның 9—11 класстарында чедиишкинниг өөренип турарларга 8 класстыг доозуп турарларга 8 хонук, 11 класстыг доозуп турарларга 20 хонук немелде шөлээни шалының хевээр арттырбышаан боор. 5, 6, 7, 9, 10 класстарда өөренип турарларга даразында класстарже шилчиринин экзаменнерин дужаап турар үеде ортумак ажыл төлевирин арттырбышаан 4—6 хүннерде ажылдан хостаар.

Долу эвес ортумак болгаш ортумак школаларны чогуур үезинде доозуп шыдавайн барган ажылчын, албан-хлакчыларга ол школаларга экзаменнерни харыы үгда дужаарын чөпшээрел турар. Ол чүрүм ёзугаар экзамен дужаап турарларга чиигелде кандыгыл? 8-ки класстың экзаменин дужаап турда 15, 11-ги класстың дужаап турда 20 ажыл хүнүнде немелде шөлээни тыпсыр. Оларның шалының ортумал-биле төлевир.

Дээди база ортуман өөредилге черлеринге киреринге белеткенип болгаш ында өөренип турарларга чиигелделарни күш-ажыл хөөйлүзүнде база магадылаан. Дээди өөредилге черинге кирериниң экзаменнерин дужадырынга 15, ортумак өөредилге черинге 10 календарлыг хүн иинтинде төлевир чок немелде шөлээ боор. Ол хуусаада өөредилге черинге четкеш дедир келириниге орукка чоруурунга чарыгдаар үени киириштирбес.

Ажылдап турган дээди өөредилге черлеринин белеткел салбырларында өөренип турарларга оны доозарының экзаменнерин дужазы-биле 15 календарлыг хүн иинтинде төлевир чок немелде шөлээ боор.

Бот-өөредилге ийикпе кежээки ортумак, дээди өөредилге черлеринде чедиишкинниг өөренип турарларның шалының төлевишпээн, даразында хуусаалында немелде шөлээ боор: кежээки үеэдээ өөредилге черлериниң 1,2 курсчуларының лабораторлуг ажылдар кылырынга, экзаменнер болгаш зачёттар дужаарынга 20 календарлыг хүннүң, кежээки ортумак өөредилге черинге өөренип турарларга 10 календарлыг хүннүң, ортумак база дээди өөредилге черлеринге бот-өөредилге-биле өөренип турда 30 календарлыг хүннүң шөлээнин чыл бүрүде боор. Ол ыщкаш дээди өөредилге черлериниң кежээки курстарының 3 болгаш оон өрү курстарынга өөренип турарларга 100 рубльден, ортумак өөредилге черинде кижилерге 80 рубльден ашпас болур.

Бот-өөредилге ийикпе кежээки дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренип турар кижилер диплом төлевилелин кылып эгелээр ийикпе, күрүне экзаменнерни дужаар мурнунда 10 ай дургузунда неделя санында бир хүн ажылдан хосталыр эргелиг. Ол хүннүң шалының 50 хуузун төлөөр.

Албан-организациялар, будүүрүлгелер удуртукчулары өөренип турарларның диплом ёзугаар ол үе дургузунда төлевир чокка 1-2 хүннүң иштинде ажыттакчыны ажылдан хостап болур.

Кежээки база бот-өөредилгенин дээди ортумак өөредилге черлеринин соолгу курсчуларынга хамаарыштыр ол өөредилге черлериниң администрацияларының диплом ёзугаар оларның кедир үеде ажылдаар мергежили болгаш будүүрүлгели-биле таныжып алыры-биле бир ай хуусаалыг немелде шөлээни төлевир чок алыр эргелиг. Ол шөлээ үезинде студентилер болгаш өөренижилер бот-өөредилге-биле өөренип турары дээди, ортумак өөредилге черлеринин студентилеринге кирер санаткан, стипендия алырлар.

Дээди, ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле чедиишкинниг өөренип турар студентилерге, ажылдап турар организациязынган чыда бир катап өөредилге черинге четкеш дедир келириниң орук шүүделин 50 хуузун төлөөр. Бот-өөредилге-биле өөренип турарлар диплом төлевилели камгалап азы күрүне экзаменнери дужаап турар үеде оларга орук шүүделин үстүнде чүрүм ёзугаар төлөөр.

Өөредилге черлериниң кедиртиишкинин ёзугаар диплом ажылы азы күрүне экзаменнери дужазы-биле чоруп турар бот-өөредилгелиг кижилерге олар болгаш дедир келириниң орук шүүделинин чартыын ол чылын олар өөредилге черлиге соолгу курстук зачёттарын, бижимел ажылдарын, экзаменнерин дужаар дээш чоруп турган аргам-даа болза дьмей-ле төлөөр. Өөредилге программазының талазы-биле өөредиг кижилерге орук шүүделин төлевес.

Өөредилге талазы-биле немелде шөлээни өөредилге черлериниң өөредилге программазының талазы-биле чре чок, экзаменнер, сессиялар, үезинде артемнерге шылгалдаларны бүрүн дужаагаш, даразында эргемнерин дужаарының келиртиишкинниң алган кижилерге бээр.

Бот-өөредилгенин ийикпе кежээки ортумак, дээди өөредилге черлеринин соолгу доозарының курсунга өөренип тура экзаменнерни, зачёттарны дужаар дээш алган төлевилерден ангыда, ол-ла чылын күрүне экзамени дужаарынга болгаш диплом төлевилели (ажылын) камгалаарынга немелде шөлээни катап алыр эргелиг.

Ынчангаш ортумак, дээди өөредилге черлеринде өөренип турарлар чылда ийи-даа катап өөредилге талазы-биле немелде шөлээ ап болур.

Диплом төлевилели ийикпе күрүне экзаменнери дужаап турган үезинде багай демдек алган болза, ол экзаменнерни катап дужазы-биле төлевирлиг немелде шөлээ бербес, мурнунда берген акшаның тыртпас.

С. ДОРСАТ,
юрист.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацна база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонзе долгаар.

СОЛУП НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тараг 16056. ЧАГЫГ № 905

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле өөредилгенин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00930.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңдар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (9554) | Пятница | август 2, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Тараа кезериниң кызыгазары сонгу талаже хүннүң-не улам ынайлап бар чоруур. Дүжүт ажаан алыры Поволъжеде, кара хөрүннүг төп областарда болгаш өске-даа девискээрлерде калбарып турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннатканы ёзугаар алырга, чуртка кескен тараа болгаш тараа-бөбү культураларының шөлү июль 29-та (кукуруза чокка) 26,1 миллион ажыг гектар болган. Ол шөлдүң чартыктан хой кезиниин (15,5 миллион гектарның) тараазын бастырган.

Тараа кезерине кончуг эки түнелдерлиг болуруң чедип алган Ростов областың «Московский» совхозтуң комбайнерлериниң патриотчу эрежешкинии чурттуң оон өске девискээрлеринде делгереңгей калбарып турар. Механизаторлар техниканы чөп ажыглап, ажылдарын шын организастап тургаш, дүжүттү шалыпкын, чидириг чок ажаан алыр чүткүлүг ажылдап турар.

Россия Федерациязының колхоз, совхозтарында тараа болгаш тараа-бөбү культураларының кестингеш шөлү 14 миллион 825 мун гектар Украинаның механизаторлары тараазын шалыпкын кезип, тавычаларын бастырып турар. Республикада дөрт миллион ажыг гектар шөлдүң тараазын бастырган. Тараазын кескен шөлдүң 61 хуузу ол.

Тараа кезери Казахстанда шуудан турар. Ында хөй чартык миллион гектар шөлдүң тараазын кескен. Ол шөлдүң бештинчертен ажыг кезиниң тараазын бастырган.

Тараажылар тараазын ажаан алгаш, кезер тыпкы дүжүт алырынче сагыш салып турар. Ховуларны күүгүн чажар культураар тарыырынга белеткеп турар. Колхоз, совхозтарда ол культураларны тарыыр кылдыр оваан бергеш шөлдүң үштүн бир кезин хире—12,1 миллион гектар черни андырган.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА АЛБАН ЧЕРЛЕРИНГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Коммунистиг партия совет ниитилериң чаагай чоруун улам бедидер, оларның угаан-бодал хереглелдерин долдур хандырар дугайында доктаамал сагышты салып турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында, ыяшкыда тоску беш чылда, Тывага культураүг улуг чаартылгалар болгулаан. Амгы үеде Культура башкыларының, клубтарның янзы-бүрү болгумнеринде 12 мун ажыг кижи хаара туттунган, дыштанылга немээлеринге, диспуттарга, лекцияларга чыл бүрүде 1,5 миллион кижи олурмуп турар. Мугур-Аксында Намчай Адыг-оол, Чөөн-Хемчиктиң Хайыракында Ольга Сат, Бай-Дагда Галина Тойба, Сарыг-Септе Виктор Харченко ышнаш идепкейлиг клуб ажылдакчылары, Шемиде Анатолий Танов ышнаш мергежилдиг киномеханиктери бисте хөй. Чербиниң кадзэ Культура башкыңы, Эйлиг-Хем клуву болгаш өске-даа культура албан чөрлери чөнниүң өртүзүнга ат-алдарлыг апарган.

Соолгу чылдарда бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң кирменчилериниң саны өскен, репертуары байлакшаан. Чамдык коллективтер Иркутск, Красноярск, Улан-Удэ, Москва хөорайларга көрүүлеерге барып киришкилээн, барык ийи чүс кижи Бүгү-эвилел көрүлдезиниң лауреаттары болгулаан.

Ам Совет Тываның 30 чылынга турасказаттан республиканың көрүлдезинге белеткел чер-черде калбарып турар. Чамдык районнарда көрүлдениң ийиги эзлчээ эртилээн.

Бисте культура албан черлериниң ужур-дузазы улгадып, партия организацияларының масса-политиктиг ажыл чорударда чугула баазазы апарган.

Каа-Хем районнуң Культура башкыларының клубтары социалистиг чарыштың пропагандалаарының чаа, дээштиг хевирлерин тып, бүдүрүлгени кодуреринең сорулгаларын социал-экономиктиг, идей-кижизидилгелиг айтырыгларны шиитпирээри-биле холбаштырып турар. Оларның хөй кезиинге «Тараазыг холдарга мактал» деп темалыг немээлерни, байырлалдарны эрттиргилээн. Районнуң клубтарын болгаш библиотекаларын партия организацияларының, кадзэ Советтер хүн бүрү удуртуп, амылдакчыларның чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган болгаш кадрларның үнеп, солчур чоруу эвээжээн.

Бистиң республиканда агитбригадаларның, агитквартираларның саны өскен, хөй-ниитиниң көрүм-чурумун, бижыглаарынга нөсүнү рольду ойнап турар.

В. И. Ленинниң чогаалдарын, партияның XXIV съездизиниң шиитпирээрин пропагандалаарынга бисте ийи миллион ажыг номнарлыг библиотекалар улуг ажылды ылыап турар. Олар экономиктиг өөредилгени организастаарынга, дыңнакчыларны ном-дептер-биле хандырарынга идепкейлиг киржип келген. Ажылчынарның болгаш колхозчуларның номга хереглелдерин долдур хандырары-биле республикада 300 ажыг көжер библиотекаларны тургускан.

Культура чырыдыышкын албан черлери нөсүнү чедишкиннерни чедип алган-даа болза, оларның ажылының утка-шынарында, материалдыг баазазында четпестер ам-даа бар. Бисте 30 хире кадзэ клубтарда болгумнер ажылдаар өрээлдер чок, залдары бичии. Чамдык район болгаш кадзэ Культура башкыларын кадзэ Советтериниң девискээринде клубтарның ажылын нөшнаш башкарып турар. Аныяктарның ыыш-ажылчы, эстетиктиг кижизидилгезиниң, хөй-ниитиниң чурумун үрээр, чыдып калган хевиннерге удур демисээриниң талазы-биле боттарының аргаларын клубтар четпес ажытлап келген. Чамдык районнарда бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдезинге белеткел нуду деңнелдиг чоруп турар.

Культура албан черлеринде кадрларның халажыр, солчур чоруу ам-даа хөй. Бисте клуб ажылдакчыларының 70 ажыг хуузу тускай эртем чөн, ынчаарга Культура министерствозунуң чанында билиг бедидер нурстар нөшнаш ажылдап, район семинарлары чүгле ында-хаая эртилеп турар.

Ном пропагандазының нөшнаазындан библиотекаларда номнарны нөмчүп турарымның база оларның эргилдезиниң көргүзүглери дыка нуду. Ылаңгыя уругларның библиотека хандырылгазында четпестер кончуг хөй. Ооң чылдагааны — библиколлекторнуң талазындан библиотекаларже уруглар номнарын эвээштп чорудуп келгенинде болгаш школа библиотекаларын четчелээринче Чырыдыышкын министерствозунуң чогуур ниитилээри салбайн келгенинде. «Ажылчы чөннүң коммунистиг кижизидилгезинге база эртем-техниктиг депшилгеге библиотекаларның ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле партия организацияларының мурнунда улуг болгаш тодаргай сорулгалар салдынган.

Культура-чырыдыышкын албан черлеринде чорудуп турар ажылдарның амыктыын бедидеринче ниитилээрнии угландырар херек. Организастаам беседалар, лекциялар, кежээлер, концерттер куш-амылдың бүдүрүнчүүүн бедидеринге, социалистиг чарышты организастаарынга, хөй-ниитиниң болгаш куш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарынга кандыг салдарлыг болп турарын хандыр өөренип көөр ужурлуг. Чвокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу Бии-Хем районда культура-чырыдыышкынын албан черлериниң ажылын чугаалашкаш, районда чамдык партия организациялары клубтарны болгаш библиотекаларны четпес удуртуп, оларның чорудуп турар хемчегларининң амыктыын бедиверинче чогуур ниитилээрнии салбайн турарын, культура-чырыдыышкынын албан черлериниң куш-амылчы коллективтер-биле нөшнаш харылзаалыын демдеглээн.

Партия организациялары клубтарның, библиотекаларның ажылы бедик идейлиг, тодаргай политиктиг угланыышкынны болзун дээш, чонның коммунистиг нижизидилгезинге чугула рольду ойнаазын дээш, хүн бүрү сагыш салыр ужурлуг.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы ажыттынган

Август 1-де эртенгиниң 10 шакта Кремльдин Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы ажылдап эгелээн.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К.Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев** оларны депутаттар адыш часкап уткаан.

Сессияны Россия Федерациязының Дээди Совединиң Даргазы депутат **В. А. Котельников** ажыткан.

РСФСР-ге бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчиирин доозар талазы-биле хемчегler дугайында, улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында, Күрүне нотариадының дугайында, РСФСР-ниң Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгларны сессияга чугаалажыры-биле киирген.

(СЭТА).

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ ШАЛЫПЧЫЛ ФРОНТ

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бүгүн кадзэ ажыл-агыйның Дуржулга станциязында Виктор Романович Зайцевке удуртkан бирги звенога болгаш «Шамбалыг» совхозтуң Оюн-оол Седенович Кууларга удуртkан бирги звенозунга алдар болдуруп кодуртген.

Виктор Зайцевтиң звенозу 550 тонна сиген белеткээр тургаш, ону 570 тонна кылдыр күүсетнеш, планын 104 хуу боттандырган. Олар малга чем белеткелин ам-даа уламчылавышаан.

Оюн-оол Кууларның звенозу 130 тонна сиген белеткээр планныг. Олар ам 118 тонна сигенни бөлгеш, сарааттаанар.

Мал чеминиң мурнанчыларынга деңнежиңер!

Бодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязының сиген шөлдеринде мал чеминиң белеткели кылын түлүк чоруп турар. Ында комсомолчулар болгаш аныяктар кол күш болуп, мурнуку одурүгүг ээлей берген. Он-он сараатгар бедип үүлүлээн. Дүрген хемнин он талазында бора-бора таллар чанында сарыг чечектиг меде сигенни «Беларусьтар» сагланнады кестирип турда бардывыс.

Ында коммунист Василий Денисович Евсеенконуң удуртkан комсомолчу аныяктар бригазазы малшынчы ажылдап турар.

— Бистиң бригадавыс бүрүн механизастаттынган. Мында мөзүлөн өскээн шүүтү аныяктар. Оларның соруу күштүг, холу ыңнаг. Аас хүннерде ажылдап турда тергиннең, агрегат бүрүзү бүдүн чартык норма күүсеттинер — деп, Василий Денисович чугаалады.

— Сигенниң үнүш-дүжүт кандыгыл, план күүсеттир дээш кандыг хемчегларни ап тур силер?—деп бригадирден айтырдым.

— Сиген шөлүн суггарарын организастыг чорутканындан гектар бүрүзүнден 15 центнер сигенни ап тур бис. Үнген сигенни шөлге бичии-даа арттырбас, машина-биле кестинмес черлерни хол кадымырыбыс-биле кезип алырын планнаам. Сигенни белерде бичии-даа мажак арттырбайн турар бис—деп, бригадир чугаалаш, төлеп көргүледи.

Аныяктарның механизастаттынган бригадазының мурнунда хөй ажыл бар. Бригада 4090 тонна чайгаар үнген сигенни, 300 тонна витаминниг сиген халгарын, ийи чүс тонна ценазыл белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

— Ажыл-херээвис алаан шуудай берген, соолгу үеде чаашкын шаптыктап тур. Витаминниг сиген халганы кызыр дээримээге тускай машинавые үрелген. Бистер 1100 тонна эки шынарлыг сигенни белеткедивис. Үээрби үш трактор агрегаттарын дөрт звено кылдыр үскеш, оларның аразында чарышты организастаан бис—деп, бригадир тайылбырлады.

Кадаа ажыл-агыйның дуржулга станциязының директиязы чери болгаш партия, профсоюзтар комитеттери чоокта чаа чарыштың түнелинң үндүрген. Виктор Зайцевтиң баштаан звенозу эрес-шалыпчызын көргүзүп, соолгу беш хонукта хүн санында нормазын 128 хуудан кудулаттайн келген. Ол аныяктар звенозу хүнде 30 тонна сигенни сараттаар тургаш, 40 тонна чедирип турган. Чарыштың түнелиң үндүрерде ажылдың шынарын кол барымдаалаар.

Шинчилеш ол коллективке чарыштың негелдезиин бүүлаар шилчиирер выпнелди акша шалыпы-биле кады тывыскан.

— Бистиң аныяктарывыс ол шапкыл ажылче улам сорук киирген. Моон сонгаар улам кужениишкинниг ажылдап, хүн бүрү нормаңы 135—140 хуудан кудулаттыпс бис—деп, Виктор Зайцев бригадирнин чугаазынга каттыштыы.

Чарыштың ийиги черин Ондар Суге-Маадырның удуртkан звенозу эзлээн. Ол коллектив хүн санында нормазын 112—118 хуу чедирип, ажылдың шынары дээш демисээрин турган.

Зайцев биле Суге-Маадыр оларның звенолары кестингеш сиген кургаары билек дораан болуп, сараатгар турар. Олар ажылды бичии-даа салдаттайн, эки шынарлыг кылып келген.

Аныяк механизатор Никита Медведетнин удуртkаны слген кестирер беш трактолуг звено эки ажылдап турар.

— Ажыл нормазын кайы хире күүсединг тур силер?—деп звеноңун кежигүннеринден айтырдывыс.

— Бисте гектар санавас, а чеже тоннаны белгенин барымдаалаар, хөй сарааттар улаштыр-улаштыр турып турар болза, элбек төлевирни алыр ужурлуг бис.

Механизаторларның ажылының шынары эки болганда, шалыпчының кырынга бежен хуузу нөмей төлеп баарын директиязы доктаатkан.

Василий Денисович Евсеенко аныяктарның баулуг өөредикчизи, башкарыкчызы. Ол он ажыг чыл иштинде ажылдаш, чеже аныяк солдарны ажыл-ишке, техниканы башкарарынга өөретпээн дээр. Оон удуртулгазынга ажылдаан аныяктар мурнакчы, шалыпчы деп мактады берген турар. Сиген кестиринкилери Ивал Петров, Михаил Бушманов, Леонид Чебочаков олар шалыпчылар апаргылаан.

К. ХЕРТЕК.

Беш чылды күүсеткен бригада

Бо чурукта «Тыва кадзэ тудуг» трестиң автобазазының мурнакчыларының бирээзи — Семен Тимофеевич Митряшкин-дир. Ол ам оңгу беш чылдың үлүүнге киирништир ажылдап турар. С. Т. Митряшкин бо коллективтиң хөөчүн ажылдакчызы кижи. 1950 чылда автошколаны доозкан ажыяк оолду ийи чыл хире ажылдап чорда, чаа тургустунган автоколоннаже чоруткан.

Оон бээр үргүлүү эки ажылдыг диргин келген. Дараазында ийи чыл өртерге, ону юлдачылар бригадазының бригадиринге депшиткен. Эш Митряшкинниң удуртуп турар бригалазы чыл эгезинден бээр социалистиг чарыштың бирги. ийиги черин эзлеп келген. Бо бригада тодарадыкчы чылдың планын кол көргүүлгер талазы-биле күүседиринің кырында келген.

Бисте эш Митряшкин мышаш мурнакчылар хөй, оларга чоргаарланыр бис.

Н. КОНОВАЛОВА.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Улуг-Хаяның шөлдеринде 271 гектар черниң сигенин кескен. Оон иштинде 70 гектарны болгеш, 40 тоннаны сараттаан.

Сигенчилер аразында чарышта Арыг-Бажы салбырып № 1 трактор-хову бригадазы мурнап турар. Олар 75 гектар черниң сигенин кескеш, дөртенин болгеш, 27 тоннаны сараттаан. Ийиги черде Хөк-Чырааның № 3 трактор-хову бригадазы чоруп турар.

Бо хайныышкыныг иште трактористер Кайдан-оол Кызыл-оол, Бора-Тараа Моңге, Балчый-оол Ужар-оол, Ыйма Иван кызымак аажылдап, өскелерге боттарының үлегер-чижээн көргүзе берген. Хол-биле кезип турар звенолардан Көк-Чыраада Домтак Бирлейниң звенозу шылгаран.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

Кол кичээнгейде—улус ажыл-агыйының соруулгалары

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының эзлеглиг хуралдары Москвага болган. Оларга улус ажыл-агыйының планың чедишкиниг күүседир талазы-биле хемчегler алырынче улуг кичээнгей салган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр планнаашкынны сайзырапгайжыдар болгаш плаан сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле РСФСР-ниң Эът, сүт үлетпүрүүнүң министерствозунуң ажылын План-бюджет комиссиязының хуралынга чугаалашкан. Ук Министерство үлетпүрүг эргелеп-башкарарын бүдүрүлгеш удаттыр каттыштырарын, специалистээрин, оон ажыктының бедиверин сайзырапгайжыдар ажылды чорудуп турар. Министерство тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг чарышче киирипкеш, 1971—1973 чылдарда бүдүрүшкүнүң ниити хемчээлиниң болгаш продукция сайгарарының ниити хемчээлиниң бадылаттынган чыл планнарын долдур күүсеткен деп, депутаттар санал бергеш айыткан. Үлетпүр бүдүрүлгезин шиитпирлеринге үстүрер, продукцияның чугула хөй-хөй хевирлерин бүдүрүп үндүрер, бүдүрүлгезиниң күүш-шыдалдарын чогуур өйүде ажытталга хиирер болгаш өске-даа чамдык көргүзүглер талазы-биле беш чыл планның орнаалдазын министерство чедир күүсетпээн деп, комиссия оон-биле чергелештир демдеглээн.

Тудугуң болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүүнүң талазы-биле комиссияның хуралынга чөрүктеки үлетпүр конструкциялары, ажыктыг хаяа материалдарын тудугга ажылдаар талазы-биле Росснаның колхозтар каттыжышкынының ажылының дугайында база капитал салыышкынчыларының, чер-черник тудуг материалдарын бүдүрүп үндүрер чаа-чаа бүдүрүлге күүгүнүң ажылдарга киирерининг планын РСФСР-ниң тудуг материалдарының үлетпүрүүнүң 1974 чылда күүседир турарының дугайында айтырыгларны көрген. Депутаттар ажыглаттынмаан аргаларже хол кижизигейин салган. Колхозтар аразының тудуг организацияларының чөрүктеки конструкциялар, ажыктыг материалдар бүдүрер савазының хөөжүдериниң чедип алдынган деңнели салып турар негелдезерге ам-даа бүрүн хемчээлдиг дүүшпейн турар деп чүве демдеглеттингеш.

Үлетпүр талазы-биле комиссия РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүрүүнүң министерствозунуң 1974 чылда минералдыг суг, пиво, хаяа бүдүрүп үндүрер планын күүседип турарын хуралынга чугаалашкан. Бо чылын бүдүрүлгелериниң күүгүүн улам улгаттырар, ажылгалга чаа-чаа техниканы болгаш технологияны киирер ажыл чорудары үргүлчүлеп келген-даа бол, Министерствонуң хөй-хөй бүдүрүлге черлериниң ажылында четпестер ам-даа бар деп, санал бергеннер айткан.

Садыг, хөй-ниитиниң чемнелге черлериниң болгаш чоогуүн амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссияның хуралынга «РСФСР-ниң чоогуүн амыдырал хандырылгазын улам сайзырапгайжыдар хемчегler дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаалының Волгоград область күүсеттинип турарын чугаалашкан. Областың чер-чер Советтери чоогуүн амыдырал хандырылгазының деңнелин бедидер ажылды чорудуп турар деп, санал бергеш депутаттар демдеглээн. Область оңу улам экижидериниң курлавырлары бар деп, оон-биле чергелештир база демдеглээн.

Аныяктар хереглелдериниң талазы-биле комиссия РСФСР-ниң ортумак профессионал-техниктиг училищелериниң улус ажыл-агыйыга мергежилдиг ажылчыннар белеткеп берип дурарының байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күүгүн комитединиң ортумак профтехучилищелериниң четкизин калбартыр, амгы үеде өөренгичилерниң профессионалдыг, ниити эртем белеткелиниң негелдеринге дүүштүр ол өөредилге черлериниң өөредилге-кижизидилге ажылын организастаар ажылды чорудуп турар. Тоску беш чылдың үш чылының дургузунда аныяктарга профессия-биле капсырдаштыр ортумак ниити эртем бөөр профтехучилищелериниң саны үш катап, оларның өөренгичилериниң саны — дөртен ажыг катап көвүдеп деп, клеткелде болгаш эдериниң клеткелге демдеглээн. Ындыгда бол, депутаттарның темдеглээнин сүтүүр алырга, РСФСР-ге ортумак профтехучилищелериниң четкизин шиитпирлеринге хогжүдериниң планын күүседирде, чамдык эргелеттерге ол ажылды оожуу чорудуп турар.

Хоойлужудулга санаалаар комиссия Россия Федерациязының улус ажыл-агыйында эрге билиглерни иштередир ажылдың байдалын чугаалашкан. Республиканың совет болгаш ажыл-агый органнары үдүрүлге черлеринге, организацияларга болгаш албан черлеринге эрге талазы-биле дуза чедирер ажылдың деңнелиг бедидер тодаргай ажылды кылган. Ажыл-агый харылзааларынга социалистиг-хоойлу-дүрүмнүг улам бижыглаар хемчегler алырын боттандырган, хоойлу-дүрүм харагалзаар албан черлериниң тургузуун сайзырапгайжыдып турар.

Ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазынга хоойлу-дүрүм сагыырын бижыглаарының айтырыгларын, бүдүрүлге черлеринге, организацияларга, колхоз, совхозтарга эрге талазы-биле дуза чедирер ажылдың байдалын хой-хой Советтериниң сессиаларынга, оларның күүсекчи комитеттериниң хуралдарынга чугаалажып турар деп чүве демдеглеттингеш.

Оон-биле чергелештир ук комиссияның хуралдың айтырыгының бүүлаар алырга, ажыл-агый харылзааларынга керек чүрүмүн сагыырын бижыглаарынга чамдык черлерде эрге чүрүмүн ам-даа четче ажылдавайн турар. Оон үламында бүдүрүлге черлериниң ажылдаары шүүдевейн, ажык чок чарыгдалдар үндүрериге чедирип турар.

Калык камгалалының, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле комиссия РСФСР-ге социал хандырылганың албан черлериниң четкизин калбартыр талазы-биле 1974 чылдың улус ажыл-агый планының онаалдаларының күүсеттинин турарын; Даштыкы херектер талазы-биле комиссия—Россия Федерациязының далай өртээлдериниг даштыкы чурттарның далайжыларынга ачы-дуза чедирип турарының дугайында айтырыгны; Улус өөредилгезиниң, эртем болгаш культура талазы-биле комиссия — Ленинградта школачыларны, өөренгичилерни эстетиктиг кижизидер ажыл практиказының дугайында ук комиссияның доктаалының күүсеттинин турарын чугаалашкан.

Доктаамал комиссиялар чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле доктаалдар үндүрген, чогуур санал-сүмелерни берген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдарынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Пешков, чамдык министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харылсалгалыг ажылдакчылары киришкен.

И. ГОРСКИЙ,
(СЭТА-ның корр.).

ИЙИ ӨҢНҮК

М. Күжүгет 1969 чылда бо комбинатка забойщиктен ажылдап кирген. 1971 чылда экскаваторщиктер курузунга өөренип кирген. Аныяк оол курсту доозуп алырга, ону комбинаттын эң мурнакчы механизатору Николай Иванович Силичиге өөренгчилеп турган иеви.

Дуржулгалыг механизатор бодунуң арга-дурумчулгазын тыва дуңмазынга күзелдин-биле дамчыдып берип, нарын техниканы башкарарынга ону эки өөреткен.

Ийи өнүктүң башкаргаш № 6 экскаваторнуң кырында кызыл вымпел үргүлчү кижиге турар.

ЧУРУКТА: экскаваторщиктер Н. Силич, М. Күжүгет.

ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

Тыва кижиниң ук ызыгууру молдуунда малчын болгай. Мээң база-ла ындыг. Мининип келиримге-ле, ада-ием хой кадарып, Сел-Чарын, Кургат-Адыр ынчаар көжүп чурттап чорааннар. Ада-иемниң изин истеп, оруун оруктап болур-ла турган. Ындыг-даа болза кижиниң хууда изиг күзели, сеткиилиг таварышкан ажылы турган-даа. Бичиимден-ле техникага хандыкшылдыг кижи мен. Чолаачылаар эргени чедип алдым.

Совет Армияның хүрээлеңинге шерии алганы эрттирип турган. Ак-Довуракта дугайында солунналардан көмчүп, эш-өөрүмден ыңнап чордум. Мен мында шеригден халап ирел сай-ла, чолаачылаар эгелеп алдым. Ийи чыл хире ажылдаан. «Белась-540» деп машинаны башкарар эргени чедип алдым. Оң—эң ыяшкам дээн машиналарның бирээзи. Бодап көрүңер даан. Харын угаа 27 тонна даг массазын дажыглаар машинадыр. Дөрт катап чоруурга-ла чүс тонна ама бээр.

Июнь айның бүдүрүлге сиаалгазын чүс хуу күүсеттим. Төрээн Тывамның Совет Эвилелиниң найыралдыг ег-бүлезинге киргенинден бээр 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш кызып ажылдаар мен.

М. КАҢ-ООЛ,
чолаачы.

ХАКАССИЯДАН КЕЛГЕН МЕН

Бистиң Төрээн чуртувус делгем, баар чер, ыяш ажыл магалыг хөй. Ак-Довураа дугайында эш-өөрүмден хөйну дыңнаан мен. Тываже келир мурнунда Хакасияның рудниктеринге ажылдап турдум.

Мында келге-ле он чыл ажа бердим. Ынчан хамык ажыл хайныгып, комбинаттың бирги эзлчээн ажыглалга киирер чыгаан, изиг-түлүк үе турган чүве. Чөгүм рудникке экскаваторщиктен ажылдаандан бээр алды чыл болдум. Ол үеним иштинде чеже машина чүдүргенимни, Кара-Даш даанның эдектеринге чеже дүн, хүн эрттиргенимни санаары берге-ивр.

Бо үеним иштинде ук черниң чурттанчылары-биле маңы ажылдап, найыралдашып, бо дагларга чаңчыга бердим. Мээң мурнумда Лопсаң-биле, ам Каң-оол-биле кады ажылдап тур мен. Чартык чылда хүүда планымны 116 хуу күүсеттим, бо үе иштинде 157 мун 800 тонна даг массазын машиналарже чүдүрдүм.

М. ФОМЕНКО,
экскаваторщик.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чартык чүс чылда төөгүзү — Совет социалистиг күрүнениң хүрээлеңинге каттышкан бүгү улустарның бузулбас чаңгыс эвиниң болгаш найыралының төөгүзү-дүр. Ол—ооң тугунун адааида каттышкан бүгү республикаларның, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче буурай улустарының бижыгып тургустунганының, экономика, политика болгаш культура талазы-биле ёзулуг чечектелиишкинииниң төөгүзү-дүр.

(Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң иletkелиниден).

УТКУШТУР ПЛАННЫ КҮҮСЕДИРИ-БИЛЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи 1974 чылдың уткуштур планын болгаш Совет Тываның 30 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүдээлгелерин күүседир талазы-биле тодаргай чедиишкиннерни чедип ап турар. Бо чылдың бирги чартынга күрүне планының бүгү көргүзүглерин ажыр күүсеттингилээн. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,8 хуу, даг-дүгү бүдүреринин хемчээли 21,3 хуу көвүдээн. Пландан ажыр үжен мун рубль орууганы алдывыс.

Бо чедиишкиннерни бүдүрүлгенин техниктиг дериглезин эде кылып, ооң организациязын үлам сайзырангайжыдып, продукциянын шынарын белидип, материалдыг болгаш күш-ажылчы күралвырларны чөптүг ажыглаанывыс түнелинде чедип алдывыс. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның тускай мергежилин бетиндип, күш-ажылчы база чогаадыкчы идепкейин көдүрер талазы-биле аваэш авес чүүлдер кылдынган.

Эрткен алды айлар дургузунда бүдүрүлгениң техниктиг эде дериишкинииге, чаа техниканы болгаш технологияны шингээдиринге 200 мун ажыг рубльди чарыгадывыс. Ооң түнелинде даг транспорт дериг-херекселдериниң парыгы чаартынган, бедик шынарлыг рулаларны арыглаар цехте технологтуг дериглелерни солаан, үүрмектээр цехте бедик бүдүрүкчүлүүг чаа даарбелерни салган. Даг-дүгүн савалаар ажылы механизатоларын база өлөөн сайзырангайжыткан.

Бүдүрүлгенин ажыктыг чорууп белидериниге чаартыкчылар улуг улуг-хуузун киирген. Олар чыл эгезинден бээр 89 саналды киирген, ооң 62-зин бүдүрүлгеге недурететкен болгаш ооң чижек-биле 131,1 мун рубль камналганы алырга көрдүнген. Чиг-этти, электроэнергияны, кывар-чаар болгаш оске-даа материалдарны каминазар талазы-биле уткуштур планның көргүзүглеря аки күүсеттимип турар.

Бүдүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдып, ажылдагарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, сээл-ондак болур таварылгаларны болдурбас даазы чогуур чүүлдер кылдынгылаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, ажылчыннарның үнер, киирер чоруун кызырып, оларның тускай мергежилин бедидер талазы-биле тодаргай ажылдарны чорудуп келген бис. Комбинатта кадржан ажылчыннарның хөй националдыг өлөөн тургускан. 700 ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чаалап алган.

Бирги чартык чылдың планныг онаалгаларын күүседиринге бүгү коллективтер аразынга Совет Тываның 30 чылынга үүкштур калбарган социалистиг чарыш улуг үжүр-дүзалыг болган. Комбинатта 28 комсомолчу-аныяктар өөлчегдери, бригадалары ажылдап турар. Болбаазырадылга фабриказында аныяк коммунистер Валерий Давыдов, Валентина Борунова удуртқан 4 болгаш 5 дугаар өөлчегдер, улуг регулировщиктер Бөгө Куулар, Иргит Кызыл-оол, Хертек Мак-оол баштаан бызаачы-бетонщиктер бригадалары болгаш өскелерлээ чарыштың бирги одуругларында чоруп турар.

Болбаазырадылга фабриказының коллективи чартык чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле күүседип алган. Даг-дүгүнүн бүдүрүлгезинин технологиязын сайзырангайжыдып, хөл-биле кылыр ажылдарны өлөөн механизастаан. Продукциянын бөл-үнези шору чиирээн, рулалан даг-дүгүн үндүрүп алыры көвүдээн. Ындыг-даа болза цехтерде доозуп-довурак-биле демисеп кошкак, ыланглыг кургат руда шыгжаар складта байдал дүвүренчиг боон артпышаан.

Фабриканың коллективи 59 мун тонна даг-дүгүн бо чылын бүдүрер, үшкү кварталдың төнчүзүнге чедир тудугга ажыглаар өлезин, үүрмек даштар бүдүрүлгезинн шингээдип алыр. А келир чылын 65 мун тонна продукция бээринге амдыгаастан эгелеп белеткеннп, бо талазы-биле хемчеглерия ап турар.

Ак-Довуракның «Тыва даг-дүгү» комбинадының коллективинин чартык чылда кылган чамдык ажылының дугайында кассы чугаалаарга мындыг-дыр. Удавас Совет Тываның 30 чыл оюн демдеглээр бис. Оон мурнуу чарымда комбинатты ажыглалга кииргениниден бээр мугур он чыл болгур. Кижи бүрүзү бо юбилейлерни күш-ажылчы белектер-биле демдеглээр дээш соруктуг ажылдап турар.

Д. СВАВИЛЬНЫЙ,
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары.

● Ак-Довуракның ажылчы чоннары тодарадыкчы чылдың бирги чартынында үлетпүр продукциязы сайгарарының планын 101,2 хуу күүсеткен, пландан ажыр 31 мун 800 рубльдиң продукциязы сайгартынган.

● Хоорайның бүдүрүлге коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1973 чылдың ол үези-биле деннээрге 14,9 хуу бедиткен.

● «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чартык чыл планын 13 хонук бурунгаар күүсеткеш, пландан ажыр 2 мун 235 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка берген.

● Июль айның бүдүрүлге планын ак-довуракчылар 2 хонук бурунгаар күүседипкен. Пландан ажыр хөй тонна даг-дүгү бүдүртүнген.

АЖЫЛ ҮЗҮКТЕЛБЕС

Технологтуг транспорт колонназының чолаачылары колдуунда даг цехиниң болгаш болбаазыралыга фабриказының хүн бүрү ажылы-биле холбаалыг. Үк колоннада төрбэн чеди тонна чүүк сөөртүр «Белась-540» деп маркалыг төрбэн бээр. Олар хары угда 675 тонна даг породазын сөөртүп шыдаар.

Ажыл-агый транспортунуң колонназы Ак-Довурак хоорайның чүүттакчы чонуң аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары-биле ой-шаанда хандырар сорулгалыг. Шында быжыглаттынган чолаачылар Абакан, Кызыл, Минусинск, дээн ышкаш ырак хоорайларже барып, янзы-бүрү барааннарны оон сөөртүп экеп турар. Үшкү колоннада янзы-бүрү маркалыг тракторлар болгаш бозу шимчээр механизминер бар. Бульдозерлер парыгы рудниктиң ажылын хандырар, фабриканың үлетпүр погун аптаар ужурлуг.

Бистиң коллективте ниитизи-биле 150 чолаачы, бульдозерлерде болгаш тракторларда дөртен кижи ажылдап турар. Чартык чыл планын орууга талазы-биле 107,9 хуу, чүүк сөөртүлгезин 103 хуу күүсеттивис. Чартык чыл иштинде 4 миллион 299 мун тонна ажыг даг массазын дажыглаан бис.

Чолаачылар, трактористер ортузунда социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Ай бүрүзүнде кылган ажылын түнелинге үндүрүп келдивис, шилгараан колонна, бригадаларны илередип, мурнакчыларны шаннап-мактап турар бис. Социалистиг чарыштың тиилекчилери ай бүрүзүнде солчуп келген. Июнь айда, Николай Юриннин аар чүүк сөөртүр бригадазы бир дугаар черни алды.

Онаашкан ажылынга кыымак кижилер бистее көвей. Анатолий Иванович Матвеев биле Семен Михайлович Туровецти ап көрээлинер. Олар ийилээ чаңгыс машинала эзлчежин ажылдап турар. Байы бирээзиниң эзлчээниң төнчүзүнде машинаның байдалы чигзинчиг болза, ону ынан-ла эде кылгаш, өске ажинге дүжаап бээр. Оон башка кайы-ыы-даа бажыныңче чанмас. С. М. Туровец шыгжарангай күш-ажылы дээш Күш-ажылдың Бывыл Тук болгаш Октябрь революциязы орденнерниг шаннаткан. Ол беш чылдың планын бо чылдың ноябрь 1-де күүседир. Ам чүгле 80 мун тонна даг массазын сөөртүүр арткан. Монгуш Диин-Караевич Баң-оол Сут-Хөл чурттуг малчын кижи оглу. Ажылынга көнүүт-ла кызымак, алыс бүдүштүг эш. Мында келгеш, күчүлүг «Белась-540» деп маркалыг машинаны чолаачылаар эргени чедип алгай. Чолаачылар Н. Максименко, В. Зырянов, слесарь-моторист М. Бесегов дээш өскелер-даа транспорт цехиниң мурнунга салдынган планныг онаалгаларны чедиишкиниг күүседир дээш бүгү күжүвүстү салыр ужурлуг бис.

Н. КИРИЧАНОВ,
транспорт цехиниң көл инженери.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу К. Б. Салчакка удуртқан бригаданың немигүннери. Бригада амгы үеде комбинаттың ийиги эзлчээнде ажылдап турар.

В. САВИНЫХТЫҢ
фотозу.

Репортаж

КАРА-ДАШ ЭДЭЭНГЕ УЖУРАЖЫЛГА

Кара-Даш даанның эдектеринче дүне көөрге, таан чараш ийин. Кайы ырактан бөзин сайгылгаан чыры дүнеки дээрде сымдыстар-биле ямешкен чүве дег чайнап, боттарының чырыкчое кижилерни чаланып-даа шыкаар, даңны атсыкып тура хонар. Хонуктуң кандыг-даа үезинде, чылдың кайы-даа эгезилеринде орта чеде бүүр болбунза, ында чүгле чырык ыяш турар эвес, а бистиң дарак четпес Төрээн чуртувустуң ыраа-оок булуңнарында келген кижилер дүн, дүн дамайы, ажылежип ажылдап турар үезинин бизип арсен. Оларның аразында кайыын келбээн кижи чок дээр!

Күүлүг экскаваторлуң кабиназында олуруп алган, ооң «ормазын» биилиг тудуп, оонмоон келген машиналарны ажыктап-даа чедирбейн долуур чүдүрүп турар оолларны магадалдым. Оларның-биле ужуражып, танышпышым-даа. Бирүзүнниң адын Николай Рудник дээр болду. Ол аныяк эр Чөөн Казахстанның Усть-Каменогорск хоорайдан Ак-Довуракче бодунуң күзели-биле келген. Тускай эртемн— машинист-экскаваторлуг. «Фамилиям Рудник болгаш рудникте ажылдап туруурум бо—деп, башташкынын тулумчуруур кижи болду. Оон неиел кагзым— Мында келгеш, дөрт чыл ажа бердим».

Өскелериниң адын— Николай Максименко. Моозу «Белась-540» деп машинаның чолаачылыры. Тывадан дыка ырак Брянск областан келген.

— Ажыы-биле чугаалаарга, Тываның чүгле сураан бичии кыиннаан, картадан пат бооргатып алыр турдум—деп, ол чугаалады. Бээр кел чыда сетиилим дүвүреп, «кайдыг-ла боор ирги» деп бодал сагыжымны аартып чораан.

— Ам хомудавас-тыр силер бе?—деп, оон айтырдым.

— Чок. Хомудавас мен. Бисти бо черге эки хүлээп алган. Мында келгенимде, өг-бүлеге чаш уруг база немецкен, эскерген боор силер—дээш, өөрүшкүмүң үлеш дээвиг, менче көргеш, уламчылады: —

— Тыва черже казылывыс дыңзый берген. Чоокта чаа бажын база алдывыс. Бо черниң чону-биле эптежип, агаарбойдузунга таарыжы бергивис.

«Ажылаап турда, бүзүреллиг эр-ле болгай» деп, эш-өөрү ону мактаар. Оон сеткили бире чүгдүлээрел, ажылгыр болгаш коммунист адын шынап-ла төлептиг адилел чоруур кижи.

Николай Максименконуң бажыныңнан үнгеш, бүгү-ле ажылаын мелээр чери—рудникке чеде бердим. Кызыл түкчүгаштар түткүлээн кыстар ол-бо чүүтерже тараан соон дарый үр болбаанда, мелээниң үнү дүвүренчиг кылдыр эде берди. Каш минута болгаш күштүг частыышкын Кара-Даш даанның эдектерин силгий каапты. Чаза тепсикчилер онаашкан черлерин кезек үе иштинде хынай каапты. Медээ дагын катап дагларда чаңгыланды. Ажыл база катап хайыгып эгеледи.

Ол аразында даг үттээр болгаш чаза тепсир ажылларының участок начальшыгы Владимир Бородинге таваржы бердим. Оон участогунда кижилерниң ажылдап турарының дугайын сонуургаарымга, тускай кызыраажым ужулгаш, дээре дээн өөрүнүн аттарын, оларның көргүзүглерин адагылады:

— Алды ай иштинде 39 километрни үттээн. Ол дээрге моон тура Эрги-Барлык чирге бар хемчээл шыкаажыл — деп, ол хөөрей-дер.—Планывыс 125 хуу күүсеттивис.

Алексей Слевыниниң бригадазы эң-не мурнакчы ажылдап турар. Ол он беш километр черни үттээн. Чер тепсикчилери Василий Андращук, Михаил Хохров база-ла мактадып келген.

— Дагнын эдектериже дүн, хүн чок «хөөмейлээшкинде» экскаваторларның үнү онзаланып ылгалып турар. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге экскаватор парыгында 62 кижи эзлчп-солчуп ажылдаар чүве чорду.

Олар даг массазын машиналарже чүдүрүп, дагнын «кежин сояр» ажылдарны күүседип келген. Чартык чылда 3 миллион 185 мун даг массазын чүдүргеи азы планын 102 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинге деннээрге дыка өскен.

— Александр Бойковка бистиң коллектив чоргаарланыр—деп, экскаватор парыгының начальшыгы Виталий Кузнецов чугаалай-дыр.—Ол мында он чыл иштинде ажылдап келди. Ажыл дээнде карак кызыл кижи чүве. Эрткен чылын «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп көрек демдээ-биле шаннатты. Оон дузалакчыларын Доштак Болат биле Виктор Козлов база-ла шыырак эрлер. Бир дугаар экскаваторда комсомолчу-аныяктар экипажы бар. Улуг машинаэи Алексей Бельдинов, ооң дузалакчызы Владимир Кукшалов. Аныяктарның дуржулгазы амдыгында чегей-даа бол, ажылга чүрекжир, холдары ыңгыыр, түттүнгүр боор-дур...

Кара-Даш даанның эдектеринде хайныгышкынның иш хензиг-даа када уяктелбес. Янзы-бүрү нацияның найыралдыг кижилери тыва черниң эртинезини Төрээн чурттуң эрге-ажылынга барааалгадыр дээш соруктуг ажылдап турар. Оларның-биле хензиг када ужуражып, кылган ажыл-херээн көргеш, кижи магалай бээр. Ындыг быжыг тура-соруктуг, чаагай сеткилдиг кижилер ажылдап турда, Кара-Даш даглары чараш көстүп, сайгылгаанчары сылдыстар-биле чарыжалажып турбайн ышчаар!

Б. МОНГУШ.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

САМОТЛОРНУҢ ЧЫРЫТКЫЛАРЫ ӨЖЕР

Ханты-Мансий национал округта газ дамчыдар эң улуг хоолайның шенелдеэи дооэулган. Барык-ла 200 километр узун дурттуг кан хоолай Самотлорну Сургут ГРЭС-биле—газ-биле ажылдаар станция-биле тудуштурган. Тайга, тӳлэа, хелдер болгаш хемнерни таварып эрткен дамчыдыла хоолайны шыллалданы чедишкинниг шыдажып эрткен.

Самотлорнуң чырыткыларының өжер үеан ам удавас, чырыткылар киллир газты кыпсыры чүгле түр үеде болуп турар. Газ Сургут ГРЭС-ке кээрнин мурнунда Нижневартовскиниң газ болбаазырадыр заводунга арыглаттынар. Газтың чамдызы Кузбасстың үлетпүр тептеринге, хоорайларынга болгаш ажылчын суурларынга ажыглаттынар.

Сибирьниң хоолайлар тудуу кылыр отрядтары Ортаакы Приобьениң Правдинск, Мурнуу-Балыкск болгаш оон-даа өске нефтилиг черлеринге чер иштинин газ дамчыдыр оруктарын кылып турар. Сибирьниң «кара алтын» эртинелериниң кырында аттыгып хып турар чалбыыштар чоокку келир үеде шуптузу ажер, түгле дээрге Сургут станциязының чиик ортектиг одаар түүлү округтуң эң-не ырак суурларын электри энергиязы-биле хандырар арганы бээр.

Ханты-Мансий национал округ.

П. РЯБОВ,
СЭТА-ның корр.

• • •

ЗАПОЛЯРЬЕДЕ «СЕЛЬХОЗГРАД»

«Ямалгазтүдүг» трестиң бригадалары полар дээрбээнин ындында турар ыраккы Лабытнанги суурда куш фабриказының бажыңнарын эптеп тударын доозкан. Дерт делгем бажынга 80 муң төрүүр дагаалар турар, дагааларының «салгалын»—40 мун дагаа оолдарын өстүрериге херек база бир корпусту туткан.

Куш фабриказы—Ямал-ненец национал округта тудуп турар эң улуг көдээ ажыл-агый комплекизининиң тудугларының бирээзи.

Инек болгаш хаван кажааларының тудуу доозулган, 8 муң дөрбелчин метр инити шолдуг теплицаларның тудуу доветур чыгаан. Төлевилекчилер комплекстин бүтүү бажыннарыя ангылазарын немей хандырган. Теплицалар бажыннарының ханаларында хоолайларны дамчыштыр изиг суг үргүлчү агып чыдар аппар.

Бо беш чылдың төнчүүүнде Лабытнангиде «Сельхозград» ажыглалга кирер. Моортан эът, суг, чуургалар, чаа ногааларны геологтарның, газ тывышчыларының, инжинерлерниң болгаш батыкчыларның суурларынга чедире бээр.

Ямал-ненец национал округ.

Р. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның корр.

• • •

ЧОГААЛЧЫ БИЛЕ ООҢ МААДЫРЫНЫҢ УЖУРАШКАНЫ

Усть-Ордынскиде Көдээ ажыл-агыйның профессионал-техникти № 11 училищезиниң директорунун оралакчызы курлавырда подполковник Савелий Сахаевич Шатаевтин амыдыралынга сагыш-сеткил хөлзедир болуушкун болган. Улаы-Удэге ол шаанда чангыс полкка кады шериг албаны эрттирип чораан ажы, а ам чогаалчы, «Москва» журналдың кол редактору Михаил Николаевич Алексеев-биле ужурашкан. Ол ужуражышкын чогаалчыга база кайгамчык солун болган: түге дээрге оон баштайгы «Солдаттар» деп романының кол маадырының үндезилеттинген үдегер-чижээ С. С. Шатаев болган болгай, ол шупа разведчиктер ротазының командири Шахаев деп ат-биле кирген.

Чурттун чөөн чүгүде ыраккы гарнизоннарның бирээзинге кады арттыргени шериг албаны бурат Шатаев биле орус Алексеевти өөнүктештирген. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээринин мурнунда бир чыл бурунгаар чарылгаш, кадыгдөшкүн 1941 чылда Москва чоогунга барык-ла кады кожа чыгам тулчуп, сөөлүнде Орёл-Курск эътпээринге тулчуушкунга киржип чорааннар.

Дайын сөөлүнде, Алексеевтиң «Солдаттар» деп баштайгы романы үнүп келгенде, оон кол маадыры кылдыр ону көргүскенин Шатаев дораан эскерип билип каан, ол дугайын номнуң авторунга бижээш, чурттап арткенин амыдыралды ылап шын кылдыр бижээнин дээш соруп четтиргенин илереткен. Ам чогаалчы болган оон даап бодап алганы эвес, харын ёзулуг маадыры ужуражын келген. Олар Бурятияның суурларын болгаш улустарын кады эргип-кезип, радиога болгаш телевиденнеге чүве чугаалап чоруп турганнар.

Усть-Ордынск бурят национал округ.

А. ГАЙДАЙ,
И. ТАРАСЕНКО,
СЭТА-ның корр.

• • •

ОКЕАНДАН ОКЕАНГА ЧЕДИР

Туристя чаа маршрут Чукотканың дагларын, хемнерин болгаш хөлдерин таварып эрткен. Ол маршрут чартык оруулукту сонгу чүгүнден мурнуу чүгүнче кежилгеш, ийи океанны — Сонгу Доштуг болгаш Оожум океаннарның эриктерин тудуштуруп турар. 550 километр оруктуу эң баштай магаданчыларның болуу эрткен, ол болукту ССРЭ-ниң түрүмэ талазы-биле спорт мастери, инженер-конструктор Р. Седов баштап чораан.

Ол дээрге берге, ынчалза-даа кончуг солун аян-чорук болган. Спортсменнер дагжыларның Ленинградский деп суурундан үнгеш, шоолуг кижи чорбаан черлерже чорупкан. Олар хемнерниң үнүн эргип-кезип, кадыр болгаш берт дагларның белик баштарынче үнүп чораан.

Эң баштай чораанының эргелин ажыглап, туристер мурнунда ады чок черлерге ат алып берип чораан. Телеакай сынының чүрүмалдыг дагларында үш муң ажыг метр белик арт бар. Ам ону морж азыныган сиилбип казаталга кылыр сураглыг чүкот мастер, РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүү — Туккайның ады-биле адаан. Пегтымельск сынының белик баштарының бирээзи Ленинчи комсомолдуң ады-биле аттыгнаан.

Ийи хемниң—оң болгаш солагай талакы Телеакайның каттышкан белдири аян-чорукчуларны аажок сонуургаткан. Чукотканың үнүжү коллуунда чаттар, лишайниктер, чиик-пак чадан ыяштар болуур болгай, а ында аажок улуг талдарлыг дергүп бар болган. Ында чамдык когаан ыяштарның үнүнүн чоону кижи куспаа четпес болгаш белми чээрби метр хире бар. Тундраза ол байгамчык чараш дергүнү белик дагдар каржы соок хаттардан камнып камгалап турар.

Анадырь,
Чукот национал округ.

Е. ДЕНИСОВ,
СЭТА-ның корр.

• • •

ТУНДРАДА ЫРЛАР

...Вертолёт приимлер турлаакын чанынга конупкан. Баргинде Бультура бажыңының агитбригадазы кадарчыларга аалдап келгени ол. Бригаданың кежигүннери кораң черге болган улуг оскерлиишкиннерниң дугайында чугаалап берген, оон соолунде бот-тывынгыр артистер Тундраның сцена ышкаш каас чараш аянынга ССРЭ-ниң улустарының ырларын, Тундраның биче бүрүй улустарының таныларын бүүскеткен.

«Бага катап чедип ирээп көрүнер!»—дең, артистерден кадарчылар дилеп турган. А «концерт» вертолёду дараазында кадарчылар турлаанче ужуп чорупкан. «Баргинский» совхозтуң девискээри Берингово далайдан Охотск далайга чедир 300 километр. Шаанда ивижилер турлагларынга шанактыг ыттарлыг чедип турган, ынчан кончуг хей ле унуп турган болгай. Ам шанактыг ыттарны вездеходтар болганы вертолёттар солаан.

Дыка хей культура бажыңнарының агитбригадалары ивижилерге оюн көргүзүп чедип турар. «Палланский» совхозтуң кадарчыларынга сураглыг кораң хореография ансамбли «Мэнго» база чораан.

Палана,
Кораң национал округ.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ның корр.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

СОВЕТ-ЯПОН ДУГУРЖУЛГА

ТОКИО. (СЭТА). Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүп ыяш үлетпүрүн хогжүдеринге ажыглаар дериг-керекселдерни, машиналарны, судноларны, материалдарны болгаш өскедээ барааннарны Япониядан, ССРЭ-деп Японияже тудуг ыяжын болгаш дилиг материалдарын чорудар дугайында ийиги чингине дугуржулугага анаа ат салган.

Ол дугуржулганы ёзугаар ССРЭ беш чыл дургузунда япон фирмаларга 18,4 миллион куб метр ыяшты болгаш дилиг материалдарын садар үжүрлүг. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүп ыяш үлетпүрүн хогжүдеринге эргежок чугула дериг-керекселдерни болгаш материалдарны япон компаниялардан салып алырынга 550 миллион доллар түнүүт чеэлинге Япония Совет Эвилелинге тыпсыр.

Ол дугуржулга—ССРЭ биле Японияның аразынга үр хуусаалыг кады ажылдажылга талазы-биле дугуржулгалардан эң улуг хемчээлиг дугуржулга боон турар.

Япон талазлерниң баштыны кады ажылдажылга талазы-биле Япон-совет комитет чанында ыяш талазы-биле адакы комитеттиң даргазы дээрги Каван анаа ат салырының ёзулалының соонда мынча деп демделээн: «ССРЭ-деп Японияга ыяш болгаш дилиг материалдарын чорудуп бээр дугайында баштайгы чингине дугуржулганы күүседип турары база ыяш ийиги дугуржулгага ат салган чорук—Япония биле Совет Эвилелинниң аразынга кайы-кайызынга-даа ажыктыг болзуругга үлезиглээн үр хуусаалыг экономиктиг кады ажылдажылганы чөвүдүрүнүң херээнге чугула салыышкын болур. Ол дугуржулганың ачызы-биле ССРЭ Япониядан болзуга херек дериг-керекселдерни салып алыр, а япон фирмалар ыяш болгаш дилиг материалдары-биле хандыртынар-дыр. Мындыг экономиктиг харылаалар ийи чурт аразынга чаагай кожа-хелбээ харылааларны быжыглаарынга ажыктыг болур.

Венгр Улус Республикада нефть дамчыдар «Ады-дунма» деп аттыг хоолайны салып эгелээн. Оолан Совет Эвилелиниден «зак-бок оттуглар чүүл» дамчыттынар. Оон 130 километр кажаа салырынга совет специалистер идепкейлиг киржип турарлар. Ады үезе 75 километр бир болук Ньирмадта (Саабольч-Сатмар область) хоолайларны каанаан кылган, салыр черлеривче чүдүрүп чорудуп турар.

Венгр болгаш совет тудугжулар ол ажылды хуусаалыдаан эрте—1975 чылдың маят 31-де доозарын планнап турар. Ол күш-ажылчы тинилелгени ВСАП-тың ам болуур XI съездизиниге болгаш Венгрияның хосталгаанының 30 чылынга түрээскээдир.

ЧУРУКТА: венгр болгаш совет специалистер.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ГРЕЦИЯДА БАЙДАЛ

АФИНЫ. (СЭТА). Анаа Грециянның министрлер кабинединиң хуралынга чүртта байдалды чугаалажып корген. Чазак ой шлангыяда диктатура чылдарында шериг эрге-чагыргазы-биле хөлбашкан кижилерден томуйлаткан бүтүү номархтарны (областарның административтиг удуртукчуларын) ажыглаа үндүрер деп шиитпирин хүлээп алган. Ол шыкаш бо чылдың июль 23-ке чедир, тодаргайларга, премьер-министр Н. Караманлистиң баштаан хамаатты чазаан тургузарынга чедир томуйлаткан министерстволарның бүтүү секретарьларын шупгузун ол албан хүлээлгезинден дүжүрер дугайында шиитпир база хүлээп алдыган.

Амгы үеде чазавты тургузаның болгаш премьер-министри В. Гонсалвиштиң чугааларын база парлаан.

В. Гонсалвиш эрге-чагырганы африк девискээрлерге дамчыдып бээринин кол-кол принциптерин тодарадып чугаалаан, оон-биле кады кежиниң ону болгаш политиктиг азы шажын-чүдүлгези-даа үзел-бодалдары хамаан чокка, бүтүү хамаатыларның эрге-ажыктарын хүлээп, хүндүлеп кооп ужурлуг деп демделээн. Оонбиле чергелештир эрге-чагырганы тайбың ёзу-биле дамчыдар болгаш португали күрүне ону магадылаан турар ужурлуг деп премьер-министр база чугаалаан.

СТУДЕНТИЛЕР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

АФИНЫ. (СЭТА). Афиныны студентилериниң 13 эвилелдери чүртта болуушкунарга хөлбаатыр кады медеглел кылган. Студент массалар кажан-даа демисешкен үлустуң талазынга туржуп келген болгаш ажылчын аныяктар-биле кады диктаторжу корум-чүрүмге удур шимчээшкинни калбартырынга боттуг салыышкынны кылганын ол докумептинде онзалап айыткан. Бүтүү грек улустуң тинилелгезининг түннелинде чүртта болган оскерлиишкиннерге байыр чедиргенин медеглелде айыткан. Студентилер эвилелдери эрге-чагырганы хамааты чазакка дамчыткан чорук болза, улус массаларының базыышкынынга болгаш Кипрде шериглерниң авантюразының бууразынга таварышкаш, шериг хунтазының кылган кажарлаан аргазы боон чалавазын база сагындырып турар.

Ёзулуг демократтыны катап тургузар болгаш национал айның чок чорукту магадылап, хандырар сөрүлга-биле диктатурага удур демисежип турган бүтүү партияларның болгаш организацияларның төлээлекчилерин чазакка киирерин, чурттуң политиктиг амыралынга фашистиг идегеттерниң киржир аргазын болдурбазын, террорга болгаш хиличенктээшкиннерге киришкен бурууглугларга неземче херээн онаарын, диктатураның үезинде хүлээп алдыган хөөлдуларны күш чок болдурарын студентилер негезинин медеглелде айыткан. Национал хуралдың хүлээп алыры чаа конституцияны ажыллап кылыры, бүтүү партияларның хосту ажылдаарын чөпшээрээри, бүтүү-биитининг келдёрелин чарыганың ханызы-биле көөрүнче болгаш «национал айтырыгны», тодаргайларга Кипр дугайында айтырыгны шиитпирлээринге база чүртка чогумчалдыг аммыралды катап тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга дуралаарынче кыйырган.

1967 чылдың апрельден эгелээн Грецияга күштүг боон келген оюа байдалды Кипрге байдалга хөлбашкан дүшкүүрлүг чорук чавырылган соонда дүжүрер апаарын чаазатын түсвай төлээлекчизин П. Ламбриас медеглээн. Парламент соңгулдазын оюа байдалды дүжүрген соонда алды ай арткенде эң чоручкан туруп болуруп ол немей чугаалаан. Чуртка 1947 чылдан бээр коруп каан Компартиянын Грецияга ажык-биле ажылдаарын чөпшээрээн туруп болуру магат чок деп Ламбриас база чугаалаан.

«Аванте» солуннуң тускай үндүрүлгези

ЛИССАБОН. (СЭТА-ның корр.). Португалияның далай ындында эжелеп девискээрлериниң улустарының хамаарышпас болур эргезин хүлээп кооп деп португали чазаатчы шиитпирлээринге хөлбаштыр португали коммунистерниң «Аванте» солунунуң тускай үндүрүлгезин тараткан.

Ол болуушкунга хөлбаштыр Эвора хоорайга болган массалыг митингиге Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Алваро Куньялдың чугаазының дөпчүлалын номерде парлаан.

«Аванте» болунуп ол тускай үндүрүлгезинге чүртүүн президентизи А. Ди Спинола-телевилелдерин чугаалажып корген. Ол телевилелдерни куш-ажыл министри И. Да Кошта киирген. Куш-ажыл дугайында ол хөөлду телевилелдерин эң чоокку үеде балыдаан туралын солуннар бижээн.

Португалияның Министрлер Чөвүлелинде

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Министрлер Чөвүлелин ажыл соксадыр эрге дугайында, ажылчыннарның профессионал организацияларынга каттыжар эргезинин болгаш бүдүрүлге эелеринге хамаарыжыр эргелер дугайында хөөлду

ЛАОС. Луангпрабанг болгаш Вьентьян хоорайларны нейтральдаарыг-биле хөлбашкан бирги чергениң айтырыгларын шиитпирлээш, ол хоорайларга аныядаар каттышнан полиция күштерин тургускан соонда Лаоска таңбыкны катап тывгузуп, национал чаңгыс эътн тургузар дугайында дугурмулганың артканн негелделерин бөттандырып турар.

ЧУРУКТА: Луангпрабангта полицияның каттышнан хайгаралы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хунтаның чаа үүлгедии

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Чилиниң шериг хунтазы кара туразында араатаныыр, ханныг үүлгедишкинни кылыр деп турар. Ында кээп турар медээлерни ёзугаар аларга, Шерит-Агаар Күштеринин трибуналы июль үженде улусчу чангыс эптин 60 талалакчыларын шиитпеннинни дугайын чарлаан. Оларның дөртүн өлүрүп шаажылаар кылыр, артканнарын—бүтүү назынында болгаш үргүлчүлелдир хүүсаларда кара-бажынга хоруудап шиитпеп боон турар.

Шерит-Агаар Күштеринин шериг албаныглары турганнар: полковник Эрнесто Галас, капитан Рауль Вергара, сержант Белармино Констансо, а ол шыкаш Чилиниң күрүне баяныызының оралакчы президентизи турган Карлос Ласо оларны боолап өлүрер кылдыр шиитпеп. Шаанда сенатор-социалист турган Эрик Шпакени 20 чыл хүүсаалыг кара-бажынаар деп шиитпеп. Шиитпиргенниң буруузу-даа улусчу чангыс эптин конституция ёзугаар чазаанга шынчы боон арнаны болган эртеп чылдың сентябрь 11-нии фашистиг үймээнинге киридиринден өйдаланы боон турар.

Кипр талазы-биле декларация

ЖЕНЕВА, июль 31. (СЭТА). Англияның, Грециянын болгаш Турциянын даштыны керектер министрлери Кипрге хайыылажурын соксадыр дугайында дугуржулганы бо чылдың июль 20-де Айыыл чок чорук чөвүлелиниң үилүрен резолюциязын ёзугаар удам быжыглаар дугайында декларацияга ат салган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң үк резолюциязын болдурар-даа дүргени-биле амыдыралга боттандырган турар ужурлуг деп, декларацияда демделээнин. Ол оруулукта байдалды ажыктарынче угланган хөй-хөй хемчеглер алырын декларацияда айыткан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга күштүг ол девискээрге тайбынны катап тургузарын болгаш Кипрниң үдезин хөөлду ёзугаар чазаан катап тургузарын барымдаалаан, эң чоокку үеде чугаалажышкынывар эртпирери эргежок чугула деп, декларацияда чугаалаан.

Үш чуртуң төлээлекчилериниң чугаалажышкынларының чаа үе-чалазы бо чылдың август 8-те Женевага эгелээр. Анаа Кипрде грек болгаш турк общиналар төлээлекчилерин кииришкирер деп турар.

„Токионуң чону

ТОКИО. (СЭТА). Бо чылдың июль 1-ге чедир япон майысылалга 11.633.875 кижи чуртап турган. Токионуң чуруктакчыларының саны дайын соолунде 7 милиардан асыкаш, а харын кызырлып—1.418 кижиге эвээжээн. Япон майысылалдың чуруктакчыларының санының кызырлышкынының кол-ла чылдагаанныры—чуртаар черинин ыка чеминиеэн, чуртта амыралдың үнезинин эң улуг болгаш үлетпүр черлериниң долганыыр турар байдыс чүүлдерни хирлендирип турары болган.

Чөңгээлээшкинин үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдың Ливанга өнчүк-чөңгээлиг үүлгедишкинни улам күштедирип турарын Чоокку Чөөн өңгте КНО-ның хайгаавакчылары демделээн. Чели хонук дургузунда, июль 22-деи 28-ке чедир, израиль шериглер кожа чуруктуң девискээринче 33 катап пүлемёт, миномёт болгаш утер-бооларлан от ажыдын, боолан турганын олар дыңнаткан. Ындыг бир халдаашкынның үезинде

Бөгүн — Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң III съездизи ажыттынар

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БЕДИНЧЕ

Тываның Чурукчулар эвилелиниң II съездизинден бээр үш чыл эрткен. Бо эрткен чылдарда чүрүтүп, совет кижилерниң амыдыралыгжайгамчык өскерилишкиннер болгулаан, уттундурбас хүнер тургулаан.

Бүгү совет кижилер дег бистиң чурукчуларывыс база күжениишкинниг ажылдаан. Коммунистиг партияның, Совет чаазының бистиң уран чүүлүвүстүң сайзыралы дээш хүн бүрүде сагыш човаашкының херээжи СЭКП ТК-ниң «Литература болгаш уран чүүл критиказының дугайында» доклады болуп. Ол доклады чурукчуларның чогаадыкчы ажылының орук айтыкчызы, улам ходуруглүкүнүг, негелделиг ажылдаарывыга идиг болган. Ол шиитпир-биле ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелериниң боон эрткен съездилериниң материалдарын бистиң чурукчуларывыска боттуг айтышкыннар болуп.

Уран чүүл чоокун эстетиктиг кижизидилгеге улуг ужурлуалыг. Тываның чурукчулары болгаш ус-шевер мастерлери бо эрткен отөттуг чылдарның иштинде эвээш эвес ажылдарны бүдүрүп, чонга бараам болган.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң түрээлекинде 17 кежигүннер саналтының турар. Олар чүгле - сеп талазы-биле өскен эвес, боттарының чогаадыкты ажылдарының үре-түнели-биле база чедиишкиннерлиг.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң ажылының углаашкыны Чурукчулар эвилелиниң кежигүннериниң идей-политиктиг биилиниң болгаш уран мергежилиниң өзүлдезин деткип, делгелге ажылдарын организастаары болуп. Бо отчетту үш чылдың иштинде республикага болган Күзүн хоорайга 21 делгелгелерни организастаан бис. Оларның иштинде тыва культура амыдыралында онза болдушкун боон эрткен делгелгелерни демдеглевейн бээр аргажок. Оларга республиканың аныяк чурукчуларының болгаш ус-шевер мастерлериниң делгелгези, «Кезээде серемчилелде» деп аттыг совет милициянның 50 чыл болган оюнга, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга турускаткан «Бистиң үежелеривис», «Акварель» деп аттыг база Тывага улусчу революциянның 50 чыл оюнга турускаткан делгелгелер хамаарыжыр. Бо боон эрткен делгелгелер бистиң чурукчуларның болгаш ус-шевер мастерлериниң чонуун мурнуга бөстарының чогаадыкчы ажылдарының бараалгадыы болган. База Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң организастыг ажылының түңнели. Ол делгелгелерге тыва улустуң төөгүзүн, оларның хүн бүрүде ажыл-ижин, бойдустуң каас-чараш чурумалын, совет кижиниң өөрүп-хевирин көргүскен янзы-бүрү жайгылыг ажылдарны делгээн. Чон делгелгелерге үнелелди берип, бистиң моон соңгаарғы чогаадыкчы ажылывыска боттуг арга-сүмөни катап.

Бистиң чурукчуларывыс болгаш ус-шевер мастерлериивис республикадан дашкаар боон эрткен улуг делгелгелерге база киришкеннер. 1971 чылда РСФСР-ниң 16 автономнуг республикаларының Москва хоорайга, ол-ла чылда Сибирь, Урал, Ыраккы Чөөн чүктүн чурукчуларының, РСФСР-ниң «Бистиң Төрээн чуртувуста» деп аттыг болгаш оон-даа өске делгелгелерге тыва чурукчуларның ажылдары хиряшкилээн.

Тыва чурукчуларының РСФСР-ниң 16 автономнуг республикаларының делгелгелериие киришкенин онзалап демдеглээр хөрек. Чүге дизе тыва уран чурулга төөгүзүнде бир-ле дугаарында Москва хоорайга бистиң чурукчуларның уран чурулгамның бүгү девирлериниг ус-шевер мастерлериниң 200 ажыг ажылдары делгеттингеп.

Оон-биле кады Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Петровтуң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери Протасовтуң, Левертовскаяның, Суздальцевтиң делгелгелери база боон эрткилээн.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң ажылының оюн хевирииң бирээзи аныяк чурукчуларны мергежилиниг дузалаашкын черлер солуп-дур. Тоожуда амыдыралының өөреникчилерииң, ажыл-агыйга дадыгып, боттарыңга таварышкан эртем-билиглерии чедип алырың, ажыл-амыдыралга болуу бээр бергелерімшыны-биле коргүскен. Тоожуунуң кол маадырлары Эремаа биле Дадар-оол онгу класстың доосказ, саанчы болгаш човаачы мергежилдиг. Олар социалистиг өг-бүле түвүп, моон соңгаарғы аас-кежиктиг чуртталганы күзеп турар.

Аныяк-оскенниң арыг, шынныг ынакшылыын үреп, от-бүле аразынга киржип, оларны бакка суп, чарар сагыштыг Доржу, Базыр ишкаш кижилер чок деп болбас. Ынчангаш номчукчуларга бо тоожу элээн хой айтырыгларны салып, бижиг туруштуг кижилерии кижизидериниң чугулазын айтып турар деп үнелээр мен.

Ынчалза-даа тоожуда чамдык четпес чүүлдер бар.

Эремаа Дадар-оол-биле ол хире эп-найыралдыг тургаш, меге шүглээшкиннерии биле туруп, Дадар-оолдуң өөренирин 5 чыл иштинде маналаш хире-линде өскээр чуртталга туда бээрн элдеп. Эремаанның соолгу чагаазында «Келбезиңни билгеи мен» дээн домак бар. Дадар-оолдуң келбезин Эремаа чогум чүден билгения? Бо дугайы шуут билиимес. «Байырлыг, мээң чырык эжим! Байырлыг, Чодураа! Байырлыг, эртенги хүнүүң херелдери хамыкты мурнай шонуп кээр Хаилыг-Даг!» дээш чагаанды төндүргеи. Бодап ораргa, Дадар-оолдан, төрээн черинден кезээ-моңгеле чарылган дег хөөннер куттулуп келири хомудавчыг. Тоожуүүн автору номчу «Эремаа» дивейн, «Дадар-оол» дээш болза эки иймк. Чүге дээрге кол-ла бүгү бергелерии, ажыл-шүжүүлүг көргеи кижи Дадар-оол ышкаш-тыр.

С. ТАВА-САМБУ.

ЧҮГЕ ЫНДЫГЫЛ?

Моңгуш Кожелдейниң баштайгы ному — «Эремаа» деп биче тоожузу бо-дур.

Чогаалды кыска болгаш шынарлыг бижиири чүтүүл база нарын херек, орта дылдың дээштинии, чечен аргаларының янзы-бүрү хевирлерии чедимчелиг ажыглаар ужурлуг.

М. Кожелдей тоожузунга ынаар ораалажышкынны кылгаш Чижээ. Дадар-оолдуң бижип каанын, тоожуүүн дөзү болуур хыдыраалгы, кол-кол болуушкуннарның черлери, аттары, чылдың ол-бо үелери дээш, оон-даа өске. Амгы амыдыралды шаандагы амыдырал-биле авторлуң каксыдаа болза холбаштырыл турары үнелиг. Композициязы, киирген пейзаждары база багай эвес. Чогаалдың болуушкуун бүзүреиир болдуруп турар чүүлдер ол.

Ынчалза-даа олар-биле кызыгаарлаттынын каары эвээш. Көскү деценелелер, эпитеттер, метафоралар, ылаңгыя улустуң мерген бодаллар сиңген үлегер-домактары номда барык-ла чок болду.

Чогаалдың кол маадыры — кылган ажылынга кызымак Дадар-оол деп билдивис. Ол Эремаа-биле кады чурттай өөрп. Кыргилда төвүнден дүк сөөртүп турган. Дадар-оол сөөр дкртип, дүк шамнадыр. Ынаыг чүве кылбаан болганда, ажок кылыктанып турар болгаш ол үеде Эремаага: «Дүктү оорлаан кижи мен, ме-ен! Ол-дур, ам амырадың бе? Ам чыгга! Ам ада-иеңге, үргбаага барып тугаала! Салым чогулку кырга! Бар!»—деп, актыг эжиң сывыртап чандырыптар. Дадар-оолдуң сагыш-сеткилиниң түр каза хаяа хомудап, дуурээнии автор шиидер көргүскен. Бир үеге кылыктанган, оске бир кижээ ажыыл-хораадар удус бээ тургулазы шын-на харыы.

Дадар-оолдуң ол кылыктанганының түңнели аар болган. Аас-кежиктиг аныяк от-бүле бузулган. Эремаа ада-иезинии оонче чоруптер.

Дадар-оол дүк оорлаван болганда, актыг үнүп кээр. Ынчалза-даа ол бодунуң ынакшылы — Эремааны дээш кандыг-даа хемчег албайн барган. Чүге ындыгыл? Ынакшыл кайы хире күштүг болган болдур, чарлыышкын ындыг болдур ужурлуг. Эремааны ындыг берге байдалга арттырып хаан, ол бодун бодап, өскээр чорунканы шуут тодарыпгас деп бодаар мен.

М. ХАЙДЫП.

ЧАА НОМ

ЫНАК ТУРГАН БЕ?

Тываның ном үндүрер черии аныяк автор Моңгуш Кожелдейниң «Эремаа» деп тоожузун чоокта чаа парлап үндүрген. Автор чогаалдың кол темазы кылтыр ынакшыл темазын ишлип алгаш номчукчу бүрүзүн өөртүр, чүге дизе ынакшыл— кижилериниң эң-не ыяктыг, арыг болгаш күштүг харылзааларының бирээзин. Оон кол оорказы, кол хүзүү — ынакшаанарының аразында бүзүрел, хүндүткел болгаш бот-боттарын билчиир болгай. Бир эвес ынакшылды «үүр үжүр турар мяшка деңнеэр болзувусса, ынакшаанарның бүзүрели, бот-боттарын хүндүлежири болгаш билчири — ол мяшкың дазыл-дамыры болур иймк, а ол чок болза, мяш кадыл-кургап каар. Ынчаарга дазылы чеже-даа эки, калыг-биилиг мяшты ней курт-кымыскаяк уттуг таарлап, оон чулуун соруп, будук-бүрүзүн хээп каапгар болза, мяш база-ла ирии-кургап, хатшуурганга ужур шаптырар. Амыдыралда ийи-чаңгыс багай кижилер ол курт-кымыскаянка домей, ындыг кижилер чүгле боттарының эрге-ажыын бодаар, өскелерге багай чүве таварыштырар. Ындыгларның сынынга «Эремаа» деп тоожуда Доржу, Базыр, таныыл аныяк ынакшылар хамаарыжыр.

Ынчалза-даа Дадар-оол биле Эремаанын от-бүлези, ынакшылы бузулганынга чүгле доржулар, базыырлар бурууглуг деп бе? Чок. Дадар-оолдуң бурузу оларныңнаан канчал-даа дудавас: ол бодунуң ынакшылының оруунга таварышкан башгайы бергеге-ле тептиккеш, ажыл эртии ышдаваан. А ол чогум кайы хире берге «шыгаддаа» ынчаш? (Оон өмөртүп турган дүүнден чүс хөөрби килограмм дүк өөттес болган). Оон ынаш, бодунуң актыын кончуг эки билир хирезинде, хейде хорадаап, «кем чок арыг чагагай» оон боду дээш сагыш човап, эткоксүүп турган шиңа кысче алырга бээр.

Нүүлеп актыг үнеш, Эремаанын мурнуга ол черге «ынгылеңгенин», бурууглуг болганын миннип, уруглуг дедир эгидип аар туржук, харын ырбап чоруптар: «Мүнү амыдыралывыга багай дүш дег хиликтиг хүннер өгелеш. Чок-чок, борта, маңаа турар хөөнүм чок! Чоруур, чоруур! Өөренир! Сагыш-сеткилдиң ундаралы студент чылдар эртип чиитедиптер чадавас. Иштеп ыда!»

Ынчаар бодап алгаш, «идегелиг» сүрүп, беш чыл иштинде чаңмайн, Москвага өөренип чыткан, а ол үеде Эремаа олуг уруглуг чаңаа турган. Дадар-оол олче шиңа үе иштинде чаптыс-даа сес дамчыштаваи.

Эремаанын ынакшылы арыг болгаш күштүг дээрзинге номчукчулар чергелеп чигзинмес: ганзынын өөредип чоруп, ынаш оол-биле чурттай бергени. Дадар-оол каапкаш, Москвага өөренип турар безин маңаа турганы оон сеткилиниң арыны, ынакшылының күштүүн көргүзүп турар. А Дадар-оол ынаш турган бе? Бо айтырыга «ийе» деп харыы бээри чигзинчиг.

Н. ОНДАР.

БАЗА КАТАП ДОШТА ХОККЕЙ

Сөөлгү чылдарга чайын безин хоккей дугайында чугаалажып турар бис. Хоккейстер, тренерлер, миллион-мяллион көрүкчүлер мырыңай шоолуг эвес дыштанган, ам база катап оларнын хоккей дугайында сагыш човаашкыны келээн. Чоокта чаа хоккейнин эвээш эвес талалакчызары ЦСКА-ның спорт ордузуна чыглып келгеш, шөлдүн аазери—ССРЭ-ниң 18 дакпыр чемпионунуң белеткелиниге олурупкан.

Командаиын бирги белеткедин оон чаа улуг тренера подполковник Константин Локтев удуртуп эрттирген. Армейжилериниң болгаш совет шилиндек командаиын дыка хей тяплелгелерин чедип алырынга бичө эвес салымшкынын киирген Анатолий Тарасовту ол солаан. А. В. Тарасов ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң спорт комитединде ажылдап турар. Сураглыг тренер эстафетаны бүзүредилиг холдарга дамчыдып берген. Константин Локтев ЦСКА-га ийиги тренери болуп ажылдап келген чылдарында хоккей талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскен.

Локтевтиң бирги дузалакчызы—ЦСКА-ның сураглыг халдакчызы чоргаан майор Вениамин Александров. Ол сөөлгү үеге дедир Ленинградтың армейжилериниң командазын баштап турган, ам болувуң клувунда эвээ келген.

Улуг тренерниң өске дузалакчызы—майор Анатолий Фирсов.

Эрткен сезонда ЦСКА-ның хоккеистери чурттуң чемпионадынга чедиишкин чок ойнаап, дыка хей чылдарның дургузунда быжыы-биле тудуп келген алдын медалын Москвaның «Крылья Советов» командазынга алыпкан.

— Чидярген туружувусту катаа эгидер дээш бүгү чүүлдерни кылырын кылыдар бис. Спортчулар улуг көзүлүүшкүн-биле белеткенип турар—деп, Локтев чугаалаан.

Армейжилерниң составы улуг өскерилбээн. Хоючунаар Виктор Кузьмин, Евгений Мишаков командала тевээр. Владислав Третьяк, Валерий Харламов, Владимир Петров, Борис Михайлов шудургу белеткенип турар. ЦСКА-ның аныяктар командазының ойнакчылары Александр Кабанов биле Владимир Осьмининг чурттуң чемпионадынга киржир белеткелге каарга туткан. Владимир Синенко, Владимир Лубкин олар хоккейнин бедик чаазынынче үнүп, белеткелге киржип эгелээн. ЦСКА-ның дерт чаа спортчулары шуптуг халдакчылар.

Михаил ШЛАЕН.

(ПМА).

«ЭРЕМААНЫ» НОМЧУДУМ

Моңгуш Кожелдейниң «Эремаа» деп тоожузунда Эремаа биле Дадар-оолдуң аразынга болган таварылганы чуруп көргүскени черле солуп-дур. Тоожуда амыы үениң адыяктарының өөренип, дыштанып, ажыл-агыйга дадыгып, боттарынга таварышкан эртем-билиглерии чедип алырың, ажыл-амыдыралга болуу бээр бергелерімшыны-биле көргүскен. Тоожуүүн кол маадырлары Эремаа биле Дадар-оол онгу класстың доосказ, саанчы болгаш човаачы мергежилдиг. Олар социалистиг өг-бүле түвүп, моон соңгаарғы аас-кежиктиг чуртталганы күзеп турар.

С. ТАВА-САМБУ.

ЧҮГЕ ЫНДЫГЫЛ?

Моңгуш Кожелдейниң баштайгы ному — «Эремаа» деп биче тоожузу бо-дур.

Чогаалды кыска болгаш шынарлыг бижиири чүтүүл база нарын херек, орта дылдың дээштинии, чечен аргаларының янзы-бүрү хевирлерии чедимчелиг ажыглаар ужурлуг.

М. Кожелдей тоожузунга ынаар ораалажышкынны кылгаш Чижээ. Дадар-оолдуң бижип каанын, тоожуүүн дөзү болуур хыдыраалгы, кол-кол болуушкуннарның черлери, аттары, чылдың ол-бо үелери дээш, оон-даа өске. Амгы амыдыралды шаандагы амыдырал-биле авторлуң каксыдаа болза холбаштырыл турары үнелиг. Композициязы, киирген пейзаждары база багай эвес. Чогаалдың болуушкуун бүзүреиир болдуруп турар чүүлдер ол.

Ынчалза-даа олар-биле кызыгаарлаттынын каары эвээш. Көскү деценелелер, эпитеттер, метафоралар, ылаңгыя улустуң мерген бодаллар сиңген үлегер-домактары номда барык-ла чок болду.

Чогаалдың кол маадыры — кылган ажылынга кызымак Дадар-оол деп билдивис. Ол Эремаа-биле кады чурттай өөрп. Кыргилда төвүнден дүк сөөртүп турган. Дадар-оол сөөр дкртип, дүк шамнадыр. Ынаыг чүве кылбаан болганда, ажок кылыктанып турар болгаш ол үеде Эремаага: «Дүктү оорлаан кижи мен, ме-ен! Ол-дур, ам амырадың бе? Ам чыгга! Ам ада-иеңге, үргбаага барып тугаала! Салым чогулку кырга! Бар!»—деп, актыг эжиң сывыртап чандырыптар. Дадар-оолдуң сагыш-сеткилиниң түр каза хаяа хомудап, дуурээнии автор шиидер көргүскен. Бир үеге кылыктанган, оске бир кижээ ажыыл-хораадар удус бээ тургулазы шын-на харыы.

Дадар-оолдуң ол кылыктанганының түңнели аар болган. Аас-кежиктиг аныяк от-бүле бузулган. Эремаа ада-иезинии оонче чоруптер.

Дадар-оол дүк оорлаван болганда, актыг үнүп кээр. Ынчалза-даа ол бодунуң ынакшылы — Эремааны дээш кандыг-даа хемчег албайн барган. Чүге ындыгыл? Ынакшыл кайы хире күштүг болган болдур, чарлыышкын ындыг болдур ужурлуг. Эремааны ындыг берге байдалга арттырып хаан, ол бодун бодап, өскээр чорунканы шуут тодарыпгас деп бодаар мен.

М. ХАЙДЫП.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ

1974—75 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ЧУРТТУҢ КООПЕРАЦИЯ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

НОВОСИБИРСКИНИҢ СОВЕТ КООПЕРАЦИЯ САДЫЫНЫҢ ИНСТИТУДУ

Хүндүскү болгаш бот-өөредилгенин биоги нурузунга даразында мергежилдерге:

үлетпүр барааннарын садыглаарын организастаары, товароведение:

аъш-чем барааннарын садыглаарын организастаары. товароведение:

хей-ниити чемненилгезиниң технологиязы болгаш организациязы;

садыгның экономиказы;

бухгалтео учёду.

Өөренириниң хуусазы 4 чыл, технология факультединге 4 чыл 10 ай, бот-өөредилгелиг салбырга 5 чыл.

Институттуң ректорунга шилип алган мергежилин айытпан билдиришкиннерни июль 31-ге, бот-өөредилге салбырынга август 24-ке чедир хүлээп алыр. Конкурстан дашкаар болгаш бот-өөредилге салбырынга киирерлер билдиришкинни Тыва респотребсвюзтуң кадрлар килдизинге дужаар.

Билдиришкинге сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристиканы, ортуман эртемниг дугайынга документизин (бодуу), нушажыл дептеримден ушта бижилгени, 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, № 286 майык ёзугаар эмчи, чурттап турар черинден болгаш ажылдап турарының дугайында (бот-өөредилге салбырынга) шынзылгаларны дужаар.

Киирерии күзээннер даразында эртеммерге экзамен дужаар: математиканга бижимелбиле, орус дыл болгаш литературага (чогаадыг); немей: химияга аас-биле (товароведение болгаш технология салбырынга), география аас-биле (товароведение болгаш экономика факультединге), төөгүге аас-биле (экономика факультединге).

Ортуман школазыны болгаш техникумну тергиин эки доосканнар чангыс экзамен дужаар: экономика болгаш бухгалтер учедунга—экономиктиг география; товароведение болгаш технология факультединге — химияга.

Институтка хүлээп алырда аттестадының азы дипломга кошкан ведомоста демдектериниң ортуман арифметиктиг саанын база барымаалаар.

Киирериниң экзаменнери август 1-ден 20-ге, бот-өөредилгелиг салбырга июль 21-ден август 5-ке база август 25-тен сентябрь 10-га чедир эртер. Конкурстан дашкаар хүлээп алышкынның экзаменнери Нызылга эртер.

Бот-өөредилгелиг салбырга киирерлер экзаменнерни Новосибирскинин кооперация садыының институдумун Улан-Удэде филиалында дужаар болгаш июль 16-дан 28-ке чедир белеткелди эртер.

КРАСНОЯРСКИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

үлетпүр барааннарының товароведениези;

аъш-чем барааннарының товароведениези;

бараан саарылгазының планнаашкыны;

бухгалтер учёду:

үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының товароведениези мергежилдерге ортуман эртемниглерни хүлээп алыр.

Товароведение салбырынга орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле, планнаашкын болгаш бухгалтер салбырынга — математиканга аас-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг) экзаменнер дужаар.

БАРНАУЛДУҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

аъш-чем белетнээриниң техногиязынга 10 класс доосканнарны дүлээп алыр.

Орус дыл болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

ИРКУТСКИНИҢ ӨЛҮК БОЛГАШ АЛГЫ-КЕШ ТЕХНИКУМУ

өлүк, алгы-кеш болгаш малдан чиг-этпиң товароведениези:

аңныыр ажыл-агыйы болгаш ак өстүрери;

кодээ ажыл-агый продуктуларының товароведениези деп мергежилдерге хүлээп алыр.

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математиканга аас-биле, 10 класс доосканнар орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), химияга аас-биле экзамен дужаар.

УЛАН-УДЭНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

хлеб бышырарының технологиязынга хүлээп алыр.

Айыттынган техниумнарга киирерлер бүгү туснай эртемнерге хаймарыштыр директорнуң адынга билдиришкин-биле кады эртеминиң дугайында документизин (бодуу), өөренип азы амылдап турганының дугайында характеристиканы, допчу намдарым, кооперация черинден өөредип чөрүткан бижиин, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын база чурттап турган черинден шынзылганы; нушажыл дептеринден ушта бижилгени, 3×4 хемчээлдиг 5 фото-чурукту, шалыкының дугайында шынзылганы көжар.

. . .

Өөренир күзелдиглер документилерин Тыва Респотребсоюзтуң кадрлар килдизинге августа 3-ке чедир дужаап болур. Адрези: Нызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 38, телефоннары: 27-24, 55-58.

КИНОТЕАТРААРДА

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАИЫРАЛ»: «Күткүлге» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: Киночыныды 10.00, «Мен—Т. П. Шаповалов...» 10.00, «Сибирьми ирей» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мэна» 1-ги, 2-ги, 3-ку үндүрүглерии 10.00, «Капитан Дикек» 11.40, 13.25, «Чер кырынга чурттамга дээш» 15.05, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салган хаан дугайында төөл» 10.00, «Италь кижи Америкада» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Византий садыгжының эртинези» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНДА «Бомаск» 18.00, 20.20 шактарда.

«Тиилелге» совхоз сезоннуг ажылдар үезинде поварларны болгаш оларның дузалакчыларын хүлээп ап турар. Ажылдаар күзелдиглерни чалап тур бис.

СОВХОЗТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Өнүүт телекөргүзүг. «Цирк ареназында». 14.20 — Мелодер. 14.30 — Чогаалчыларның кызыгаарлыг-биле ужуражылгазы. Дамчыдылганы А. Сурков чөрүдүр. 15.20—15.30 — Чаңсар. 15.30 — Өнүүт телекөргүзүг. ССРЭ-ниң Күрүне ансамблиниң фильм-концертиниң башгайы көргүзүг. 16.00 — Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү В. Г. Афанасьев харылаар. 16.30 — «Кинопанорама».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «Астронавтылар Баяуда ужуражып тур». Телефильм. 18.40 — Телемедээлер. 18.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.55 — «Томуйлаашкын» деп хей сериалыг уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүг. 3-ку, 4-ку сериялары. 21.20 — 21.30 — Чаңсар. 21.30 — Эфирде «Чалыы кызын». Репортаж. 22.10 — Өнүүт телекөргүзүг. «Делегейниң аныяктары». Концерт. 23.00 — 23.30 — «Ye». Информастыг программа.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаачызарының 35-24, пропаганда салдазының 23-54, харылсаалдыг секретарының 23-35, промышленность аныырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кодээ ажызагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келөейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР

Тараж 16056. ЧАГЫГ № 906.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС—00937.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (9555) | Суббота август 3, 1974 чыл | 1925 ыылда үнезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ-ШАЛЫПЧЫЛ ФРОНТ

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИ ДЕТКИП ТУРАР

Шрактыг Монгун-Тайгадан медээлер турары болгаш, Каа-Хем районунуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кадағ ажыл-агый специалистериниң республиканың ажыл-агыйларының бүтү ажылчиларыңа кыйгырыын ол районнуң ажыглыг чоннары танывышкын, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга боттуг ажыл-биле харылаалар деп шиитпирлээннер.

Мугур-Аксы суурнуң болгаш «Малчын» колхозтуң товуунуң чүрүткакчылары мал чеминиң белеткелинге дузалаар шеф ажылдарын чорудканнар.

Ийи хүн иштинде олар ниитизи-биле 12 тонна будук-бүрүңү, дөрт тонна сигенни белеткеп бергеннер.

Ол ажылга районнуң түдүг-сеттелге участогунуң, харылзаа белдириниң, райкүүскомнуң, сан киллизинин коллективтери идепкейлиг киришкеннер.

Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери малга быжыг чем-суурну тургузар дээш каа-хемчилерниң кыйгырыынга харыы кылдыр ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың үлам күнүлелиңе берген.

Июль 31-ге чедир районда ниитизи-биле 1518 тонна сигеп белеткеттингеп азы планның 7,9 хуузу күүсеттингеп.

Колхоз, совхозтар аразында чарыштың мурнуку одуруунда «УТКА 25 чыл» совхоз чорун, 478 тонна сигенни белеткеп, планның 17,5 хуузун күүседип алган. «Улуг-Хая» совхоз 435 тонналы сарааттаан, ийнги черде чорун турар. Сигеп белеткелиниң талазы-биле Жданов аттыг совхоз, «Х Улуг хүрээ» колхоз хөжүдеп турааннар.

Будук-бүрүңү улуг-хемчилер 684 тонналы белеткээн. Ол талазы-биле «УТКА 25 чыл», «Ак-Туруг» совхозтарның коргузуглерин эки.

Сигенни кеспирери-биле болдурериниң аралында узуктелиишкин ук районда улуг болуп турар деп, район комиссиязы айтыкан, тодаргайладыр, кестингеп 3277 га сигенниң ам-даа 1152 гектары белдунмээн. «Х Улуг хүрээ» колхоз кестингеп 247 га сигенниң чүгле 40 газын белүп алган.

• • •

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар хээн республикага социалистиг чарыштың эгелекчилеря болган каа-хемчилерниң кыйгырыынга база ону деткээн СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң докталынга харыы кылдыр ажыл-ишке Бай-Тайга районда казаргаан.

Районнуң ажыл-агыйлар аразында чарышка «Бай-Тал» совхоз мурнап, совлуг он хонукта 220 тонна сиген белеткээр тургаан, 281 тонна чедирген азы онаалданы 127,7 хуу күүсеткен.

Сигенчи бригадалар аразында чарышка «Бай-Тал» совхозтуң Салчак Лалароолга бөлүктээн бода мал бригадазы эң дээре түнелди көргүзүп. 78 тонна сигеп белеткээ чыт планының 44 тонналын күүседип алган.

Түс-түс малчыннарның ог-бүлелери боттарының күжү-биле мал чемин белеткээринде онаалдаларын бада алгылаан. «Бай-Тал» совхозтуң Эреге Серин-оол 10 тонна сигеп белеткээр чүдээлгезин ам 13 тонна кылдыр күүсеткен.

САРААТТАР БЕЛЕН

№ 1 хойжу бригаданың малчыннары сигеп белеткелинче организастыг киргеннер. Сал-Хөө Кызыл-оолдуң удуртказ звенозу амгы үеде Межегейниң Борбак-Арыгда 3 сараатты тургускаш, 40 тонна сигенни колхозунга дужааганнар.

С. Кызыл-оол бодуң ат машинаага-биле сигеп кээр үлүүн 150—170 хуу күүседип келген. Хойжулар О. Ордос, Г. Ким-оол, К. Маадыр, О. Дүгер-оол, Г. Кулаков олар боттарының ог-бүлезинде уругларыг-биле дырбаан-биле сигенни болбушаан, хөлзөннеп, сарааттарны тургузуп, боттарының алган хүлээлгезин ажыр күүседир дээш кыымаккай ажылдап турар.

Эрес-оол БАЙЫСЛАН.

Таңды районда «Коммунизмниң эрези» колхоз.

ТИИЛЕКЧИГЕ ШАҢНАЛ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың түңелиин чугаалажып көрген.

Эрткен айның сөөлгү он хонуунда «Октябрь 30 чылы» колхоз, «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар шиитиниң малынга четпир сайның чемнерни белеткээр ажылды шалыпчы чоруда сергенин эки деп демдеглээн.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар черн, партия организациязы сигеп белеткелиниче ажылчы чоннуң колбаа-биле хаара түткан. Сөөлгү он хонукта, мурнукузунга бодаарга, сигеп кезидээниң темпизин ыяда 47 хуу бедиткен. Ынчангаш ажыл-агый 1 130 тонна сигенни белеткээр тургаш, 299 тоннаны сарааттаан. Бо колхозка партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл түгүн акша шаннаны-биле кадыг тыпсырын СЭКП райкомунуң бюрозу база райкүүском шиитпирлээн.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбыры (эргелекчизи О. Дүзераа), «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбыры (эргелекчизи М. Тадаа-оол), «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры (эргелекчизи В. Тойлуг-оол) мал чемнерин белеткээрин организастыг чорудуп турарын база айыткан.

Ленин аттыг колхозтуң баштаар черн, «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарның директинлары чүгүдээ кемнээн — мал чеминиң белеткелин чегнес чорудуп турарын демдеглээн, ажылды кыска хуусаала эдилиидип чорударын партия организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даалаан.

М. СЕВЕН.

«ШЫНЫҢ» хорр.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Людмила Корниенко «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү болбаазырадыр фабриказында үүрмектеп сорттаар комплекстиң таарыштырыкчызы. Людмила борте 7 чыл мурнунда ажылдап чедип келген. Ажылдавышаан турган-ла, Кызылдың политехникумчуруг Ак-Довуракта салбырын бот-өредиилге-биле доозуп ап, бедик мергежилдиг специалист апаарган.

Оон ээп-деспи ажылдарындан фабрикага руданы болбаазырадырының технологиязы хамаажыр. Чылдың баштайгы чартыында Л. Корниенконуң ажылдап турары М. И. Максимованың эдилээ фабриканың талчиглер аразында социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Ук коллектив эрткен июльда бүтү чедиишкинниг ажылдаан.

ЧУРУКТА: таарыштырыкчы Л. КОРНИЕНКО. В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИ ЧАА ЧАДАДА

РСФСР-ниң Дээди Соединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

Амгы үеде ниитилел хөлзүдезиниң темпилери, чүрүтүп коммунизмче бурунгаарлаашкының темпилери культуравыг эртеминиң өөредилгезиниң хөлзүдезиниден улам улуу-биле хамаажыр турар апаргаш. Коммунистиг партия, Совет күрүне ленинги чагыгларны удуртулга болдурбушаан, улус өөредилгезиниң системазын болбаазырапгайжыдарыпче улуг кичээнгейин доктаамал салып турар. Бүгүн совет улустуң делегейде эң-не эртем-билигиг улус деп диди-ни-биле адап болур.

«Бистиң ниитилелдиң долгуудезиниң амгы үе чадазы болза ажылчыннарның ниити билиг болгаш профессионал дээдиелиң бедидериниң эртем-техниктиг интеллигенциязы белеткээриниң бүтү системазын болбаазырапгайжыдарының сорулгаларын оваа өйү келген айтырыг болдуруп турар—деп эм Л. И. Брежнев Украин ССР-ге Улустарның Найралы ордениң тыпсып тургаш чугаазынга демдеглээн. — Бо деректи партияның XXIV съездизи харын-на ынчаар көрүп, улус өөредилгезиниң бүтү системазын улам ыдай болбаазырапгайжыдарының сорулгазын салган, ажаа бүгү-ниитиниң ыяап-ла он чыл өөредилгезийне шилчиишкинин доозарыг-даа, хээли школаның болгаш профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң ажылын улуу-биле ыыжидери-даа хамаарыкыр.

Совет Россияга бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчиишкинин доозарының талазы-биле хемчеглериниң дугайында плетвелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчызы депутат В. И. Кочемасов кылган.

Коммунистиг тургузуушкунуң чедиишкинзери-биле, совет ниитилелдиң улам ыдыгы хөлзүдезиниң сорук киришкинниг перспективаларыг-биле болдуган бистиң улузувустуң бедик политиктиг болгаш куштажылчы идепкейиниң байдалында РСФСР-ниң Дээди Соединиң чедиги сессиязы эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. ол чеднишкиниериниң болгаш перспективаларының дугайын Москваның Бауман соңгулда округтуунуң соңгукчалары-биле ужуражылышкынга болдуунуң кайгамчыктыг чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежнев чайынналчаа-биле чугаалаан болгай.

Коммунистериниң болган партия кежигүнү үвестериниң блогунуң кандидаттарын ССРЭ-ниң Дээди Соединиче бир үе-биле содгаанны, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң тоску чыыжының бирги сессиязы Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бүлүмбас чаңгыс эртинни, совет демократияның тиилелгезин, СЭКП Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң болгаш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң чүткүүлүг-биле болгаш чайгылыш чогу-биле амыдыралга боттандырыг турарыг бистиң партияның шиитки болгаш даштыкы политиказын совет кижилериниң хээли-биле чүүлдүүнүң корул турарын бүгү делегейниң мурнунга чайынналчаа-биле көргүскен.

Совет улус коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участокторунга сорук киришкинниг ажылдап, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин алдарлыг-биле күүседип турар. Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының ниити чедиишкинниге Россия Федерациязы чүгүлээ салыышкынны кирип турар дээрзин элеткелчи демдеглээн. Республиканың үлетпүрүүн ажыддакчыларының моонуң 27-ге чедир продукциязын саварарының ниити хемчеглиниң болгаш кыдыгларның ол чүгүлээ хевирлерин бүдүрер талазы-биле чартык чыл планын күүседип доозупкан. Коңгээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери мал ажылышкын кол продуктуларын күүнүске салар талазы-биле улус ажыл-агыйн бламын чедиишкинниг күүсеткен. Бүдүрүлге, тургузалга-коммунал болгаш культура тудушкунуунуң калбак программазын боттандырган.

Совет культураны болгаш улус өөредилгезин хөлзүдер талазы-биле чедиишкиннер чугаажок улуг Россия Федерациязынга бо өөредилге чылында ниити билиг школаларынга 24256 мун кижи, профессионал-техниктиг училищелерге 1969 мун, ортумак тускай өөредилге черлериниге 2656 мун, университеттерге болгаш институттарга 2700 мун ажыг кижи өөренип турган. Оон аңгыда, барык 15 миллион кижи чаа профессияларга өөренип турар болгаш боттарының мергежилдерин курстарга, бүдүрүлгеге бедидип ап турарлар. Ынчангаш Россия Федерациязында үшкү кижи бүрүүнүң өөренип турар-дыр.

Ында бистиң ниитилелдиң хөлзүдезиниң дүрүм ёзугаар мөзүүр илергейлеттинип турар. Эш Л. И. Брежневтиң чугаалаавы-биле алырга: «Амгы үеде ниитилел хөлзүдезиниң темпизи, коммунизмче бистиң бурунгаарлашкының высотный темпизи ниитилелдиң интеллектуалдыг үүрүүнден, культураның, эртеминиң, өөредилгениң хөлзүдезиниден улам-на көскүүлүг-биле хамаажыр турар апаргаш.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүгү-ниитиң ортумак өөредилгеже шилчиишкинин доозарының талазы-биле хемчеглериниң дугайында плетвелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчызы депутат В. И. Кочемасов кылган.

Коммунистиг тургузуушкунуң чедиишкинзери-биле, совет ниитилелдиң улам ыдыгы хөлзүдезиниң сорук киришкинниг перспективаларыг-биле болдуган бистиң улузувустуң бедик политиктиг болгаш куштажылчы идепкейиниң байдалында РСФСР-ниң Дээди Соединиң чедиги сессиязы эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. ол чеднишкиниериниң болгаш перспективаларының дугайын Москваның Бауман соңгулда округтуунуң соңгукчалары-биле ужуражылышкынга болдуунуң кайгамчыктыг чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежнев чайынналчаа-биле чугаалаан болгай.

Коммунистериниң болган партия кежигүнү үвестериниң блогунуң кандидаттарын ССРЭ-ниң Дээди Соединиче бир үе-биле содгаанны, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң тоску чыыжының бирги сессиязы Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бүлүмбас чаңгыс эртинни, совет демократияның тиилелгезин, СЭКП Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң болгаш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң чүткүүлүг-биле болгаш чайгылыш чогу-биле амыдыралга боттандырыг турарыг бистиң партияның шиитки болгаш даштыкы политиказын совет кижилериниң хээли-биле чүүлдүүнүң корул турарын бүгү делегейниң мурнунга чайынналчаа-биле көргүскен.

Совет улус коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участокторунга сорук киришкинниг ажылдап, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тө

БИСТИҢ БАЗЫМНАРЫВЫС

Совет Тыванын 30 чылынга уткуштур

ССРЭ-ниң хей национал ыг, найыралдыг ог-бүлезиниң составынга Тываның эки турабиле киргенининиң 30 чыл ою хуу келген түрүм-на чоокшулап олурар. Совет Тываның район бүрүзүнүң ажыл-ишчилери ол байырлалды ажылагай, культурно туруштуушкунунга улуг чедиишкиннерибиле үттүп турар. Маңаа бистиң Бии-Хем районну-да чижекке ап болур.

Бо үжен чылдар дургузунда бистиң районга чүү кылдыгаанының дугайын чугаалаксайлыр вен. Бүгү Тывага мынаап бистиң хөгжүлдезинге чедиишкиннер улуг. Оларның чамдыкаан сеткил-ханыышкынибиле танылгалап болур.

Бистиң район үжен чыл бүргидарты байдалынга бо хүннерде шүүт төнейлеппес. Ооң экономиказы улам хөгжөөн, күт-ажыглыг Фронтузунда коргузуттери өскен.

1944 чыл. Районнуң бүгү тарылга тыгу чүгле 3164 га турганнайн бо хүннерде 38000 га четкен, азы ол ийи ажыг катап үлгөткөн. Пшеницинин малының баш саны он үш ажыг катап көвүдээн. Экономиказыстың дол адыры — кажа ажыл-агыйның техниктиг чепсегленнишкини дыка күштелген. Үжен чылдар бүргидарт Бии-Хемнин ховушөлдеринге бичe күчүлүг 7-ле трактор ажылдап турган. Ам олар 340 ажыг. Ооң иштинде «К-700» деп маркалыг күчүлүг тракторлар ховуларда эмгежок. Тараа комбайннарының саны 68 катап көвүдээн.

Түс черинде бүдүүлгелери амгы үеде чылда барык 2 миллион рубльдин продукциязын сайгарып турар. Улус өөредилгезинин, культурагының, казык камгалалының, социал хандырылгазының талазы-биле чаартылгалар улуг. Чыл бүрүде социал культура хөгжүлдезинге район бюджединиң 85 ажыг хуузун, азы 1 миллион 870 мун рубльди күрүне биске үндүрүп берип турар. 1945 чылда районга үүгле 735 уруглар өөренип турган. Районнуң амгы он беш школазында ам 3000 чыгыы өөренекчилер бар. Башкы кадрлар саны база өскен. Дээди болгаш доспаан дээди эртемниг ийи үүе ажыг башкы СЭКП-ниң XXIV съезидизиниң бүгү-ниити орутмак өөредилгеже шилчиир талазы-биле салган соругаларын боттандырарынга улуг күт болу берген.

Ооң түнелиинде совет чылдарда районда бүгү өөренекчилерниң 98 ажыг хуузу дараазының класстарынче шилчип, ортумак школаны доозуп турар апарган. А 1945 чылда бистe бүгү өөренекчилерниң үүгле бүгү 70 хуузу дараазының класстарынче шилчип турган болгай. Бо арткан өөредилге чылының төнчүзүнде өөренекчилерниң 98 хуузу багай демдек чок өөренгеннер. Туранның № 2 ортумак школазы (директору Б. И. Араптан) эң бедик денделдиг өөредилгени чедип алган. Малчыннарның ийи үүе ажыг уруглары ында күрүне хандырылгазында өөренип турар, школаның интернатында кижиндилге ажылы база багай эвес. Оң ышкаш Эйрбек, Суш, Хадын сес чыл школаларының, Туранның № 1 ортумак школазының башкылар коллективтери өөредилге талазы-биле багай эвес түнелдерни чедип алган. Ам районда улус өөредилгезинин он үш тергиннери, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг беш башкызы ажылдап турар, хой-хой башкылар чазактың школаларынга улуг күт болу берген.

Ооң түнелиинде совет чылдарда районда бүгү өөренекчилерниң 98 ажыг хуузу дараазының класстарынче шилчип, ортумак школаны доозуп турар апарган. А 1945 чылда бистe бүгү өөренекчилерниң үүгле 70 хуузу дараазының класстарынче шилчип турган болгай. Бо арткан өөредилге чылында 100 хуу өөредилгел

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИ ЧАА ЧАДАДА

(Төгүүзү. Эгези 1-ги армида).

Россия Федерациязы уруглар-биле хөй талалыг ажылдарны чорудуп болур улуг арталыг. Чырыдмышкин системазында 4 муң ажыг пионерлер болгаш школачылар ордулары база бажыңнары, аныяк техниктиниң болгаш аныяк натуралистиниң станцилары, уруглардың экскурсиялыг туризм станцилары, уруглар паркилери болгаш стадионнары бар.

Ынчалза-даа бичии болгаш элээди уруглары, аныяк-өскенин школадан дашкаар кижизидерин калбартыр болгаш сайзырангайжыдар талазы-биле чүүлдер ам-даа мракта чедир кылдыңмаан. Ол сорулгаларга клубтарны, Культура ордуларын болгаш бажыңнарын, театрларны, паркларны болгаш стадионнарны улам эки ажыглаарын чедип алыры чугула.

Өөренирин аныяктарга ажыл-чанның эки шынзырларын кижизидерде школаларның, профессионал-техниктиг училищелерниң, техникумнарның башкылар коллективтериниң күжениишкиннерин улам тодарглай сорулгалыг болгаш ажыктыг кылдыр каттыштырары, бүгү улустуң ол херээнге хоорайның болгаш кодээниң ажыл-ишчилерин, бистиң ниитилелдиң бүгү кезектерииң дээре кижилерин киниришкиннерин чугула. Ажыл-чаң кижизидилгезиниң шарын болгаш хөй талалыг айтырыы өгбүдеге ниити педагогиктиг культураны бедидериң, уруглар-ның ажыл-салымы дээш ада-иелериниң бедик харысалгазын негеп турар.

Башкыларның ажыл-чорудулгазының дугайын, олардың хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажылынга таарыштыр бистиң чуртта тургускан чогуур байдалдарның дугайын илеткелге хөйүг-биле чугаалаан. Беш чылдың эрткен чылдарында школаларның, профессионал-техниктиг училищелериниң болгаш техникумнарның башкы болгаш удуртукчу кадрларына башкы институттарының, университеттериниң ийи чүс муң доозукчулары немешкеп.

Бистиң чуртта чырыдыышкынының материалдыг базазы доктаамал быжыглап турар. 1971—1973 чылдарда республиканга ниити билиг школаларын тударының планы ажыр күүсеттинген, 2 млн. 143 муң өөренекчи олурар, оон ниитинде кодээ черлерде 1 миллион ажыг өөреникчиге школалар ажыглалга кирген. Школалар чаңынга интернаттар болгаш башкылар, чурттаар бажыңнар тударының планнары база күүсеттинген. Ол-ла үеде профессионал-техниктиг училищелер болгаш тускай ортумак өөредилге черлери тударының планнары күүсеттинмээн.

1974 болгаш 1975 чылдарда школалар, профессионал-техниктиг училищелер болгаш техникумнар тудуунуң улуг программазын бөттандырар ужурлуг.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң ажыл сессиязында аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар талазы-биле хемчеглерни болгаш «Улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузуунуң» төлевилелин көрүп турар чорук СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ниң база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталгаларын күүседир талазы-биле РСФСР-ниң Советтериниң, министерстволарының болгаш ведомстволарының организаксы ролюн бедидеринге илиг болур дээрэн депутат демдеглээн.

Улус өөредилгезиниң совет системазы бистиң тургузуушкунувустуң бүгү ү-хазаларында оон мурнуңга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң салган сорулгаларын күүселип келген деп, илеткелде чугаалап турар. «Бо беш чылдың төнчүзүнде бүгүнниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозары янииилел амыдыралының бүгү талаларында чаа-чаа чедиишкинерге массалыг баазаны калбартыр» деп, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Түнелинде В. И. Котомасов Россия Федерациязының бүгү ажыл-ишчилериниң мурнундан олар өзүп орар салгакчыларны коммунистиг идеалларга кызыгаар чок бердингеп. эки эртембилиглиг, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылга белен кылдыр кижизидериге боттарымның күжүн болгаш энергиязын хамаанаңмас дээрэзи СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунга болгаш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга бүзүретпеп.

* * *

Улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузуунуң төлевилелиниң талазы-биле илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң улус өөредилгези, эртем болгаш культура талазы-биле комиссиязының дараазында Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Хоойлузуунуң төлевилелиниң бүгү совет улус Коммунистиг партияның болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунуң кайгамчык улуг планнарын ажыок улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүлүүшкүн-биле амыдыралга боттандырып турар үеде көрүп турар-дыр деп, ол чугаалаан.

Совет эрге-чагыргазының чылдарында бистиң чуртувуска кижи төрелгетениң төөгүзүнде деңнепкен дет чүве чок культура революциязы боттанган. 1917 чылга чедир Россия Федерациязында чоюуң 70 хуузу бижик билбес турган. Ам РСФСР—бүгү чоңу бижикбилиглиг республика болган. Бисте ниити билиг школаларының, профессионал-техниктиг училищелериниң, техникумнарының болгаш дээди өөредилге черлериниң калбак четкизи бар, оларда 30 миллион хире кижи өөренип турар. Бистиң чуртта бүгү хамаатыларның ортумак эртем чедип алыр аргазын магадылап каан.

«Бис төөгүге туруп көрбээн аажок улуг угаан-бодал байлакшылын тыып алган бис» деп, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев комсомолдуң XVII съездизинге чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизи сайзырангай социалистиг ниитилелдиң хереглелдеринге болгаш эртем-техниктиг революциянның негелдемелеринге дүүштүр өөредилгениң бүгү системазын улам сайзырангайжыдарының сорулгазын салган.

Съездиниң шиитпирлерин боттандырарын-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ниити билиг, профессионал-техниктиг болгаш дээди школалардың ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдар талазы-биле элээн каш чугула ширтиилерин хүлээп алган.

Сессияга көөрү-биле киирген улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузуунуң төлевилели улус өөредилгезиниң дугайында ССР Эвилелдиниң болгаш эвилелдешкен республикаларының хоойлужудулгазының Үндезиннери-биле бүрүн дүүштүр ажылдан кылдыгган. Ол РСФСР-ниң социал-экономиктиг болгаш культурлуг чедишкиннерин илередип, республикага улус өөредилгезин улам хөгжүдеринге сорулгаларынга долузу-биле дүгжүп турар.

Улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузуунуң төлевилелин ажылдап кылырынга болгаш чугаалажыр-ынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттары идепкейлиг чугаалажып турар үеде хөй санныг саналдар болгаш бодалдар киргилээн, оларны кичээнгейлия-биле өөренип көрген. Оон түнелинде хоойлу төлевилелиниң немелделерин база илавыылаан чазалгаларны кииргилээн. Ол чорук совет хоойлуларны белеткээре ёзулуг демократизмни хереченлеп турар.

Хоойлу төлевилелиниң 14 бөлүктерин делгерецгейн-биле сайгарбышаан, оларда улус өөредилгезиниң тургустунган болгаш амыдырапда ылгаттынган системазы бижыглаттынып турарын оратор демдеглээн. Улус өөредилгезиниң талазы-биле күрүне эргелелиниң организациялыг үлүзэлгелери тодараттынган. Чүүлдерниң бирээзи улус өөредилгезин удуртур талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының черлер Советтериниң бүрүн эргезинге тураскаатты-нган.

Школа назыны четпээннерниң албан черлериниң ажылын тодаргайлавышаан, Г. А. Николаев Россия Федерациязында 6 миллион ажыг уруглары кижизидип турар 67 муң хире уруглар албан черлери бар деп демдеглээн. Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизин улам хөгжүдери дээш, уруглардың кижизидилгези болгаш хадыкшылын камгалаары дээш чер-чер Советтериниң харшыылаашын бедидерия база школа назыны четпээн уруглариның кижизидилгезинге бүдүрүлгелер, тудуглар коллективтериниң, колхозтарының, совхозтарының, албан черлериниң болгаш калбак хөй-ниитиниң идепкейлиг кирижилгезин Хоойлу төлевилелинде көрүп турар.

Россия Федерациязының ниити биинг школаларының ажылының деңнели сөөлгү чылдарда дыка өскен. Эртем-билиглиниң утказын болгаш өөредилгениң методтарын сайзырангайжыдар талазы-биле хөй чүүлдер кылынган. Ынчалзада чамдык школаларның ажыл-чорудулгазында четпеддер ам-даа бар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар чугула роль-дуг.

Аныяк ажылчыннарга болгаш коллозчуларга бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөредилгезин уламчылаарынга таарымчалыг байлалды тургузар сорулгабиле бүдүрүлгелер, ылбан болгаш организациялар черлери ортумак эртем чок ажылчын аныятарны кежээки (эзлчеглиг) болгаш бот-өөредилге школаларынга хаара тударынга салдар чедирер. өөренип турарларга совет хоойлуда көрдүнген чинигелделерин көрүлзер хүлээлгези хоойлу төлевилелинде көрдүнгек.

Коммунистиг тургузуушкунуң аныңы үе-чадазында профессионал-техниктиг өөредилге системазының ролю хемээл чокка өскен. Ол иергежилдиг ажылчыннарның организастиг селеткелин боттандырар, культура-техниктиг деңнелин бедидер болгаш сайзырангай социалистиг ниитилелдиң ажылчын ажызының структуразын сайзырангайжыдар хүлээлгелиг. 1971—1973 чылдарда Россия Федерациязының улус, ажыл-агыны ол системадан 3 миллион ажыг ажылчыннарны алган.

Хоойлу төлевилели улус өөредилге системазына чаа хевирнин өөредилге черлерин—профессионал-техниктиг ортумак училищелерин дүрүмчүдүп айытқан. Ол өөредилге черлери бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгелерин боттандырарынга чугула роллуу ойнаар. Аныяктарга тускай иергежилден аңгыда ниити ортумак билиглиг берип турар профессионал-техниктиг училищелериниң саны тоску беш чылдың үш чылдарында үш катап, а оларда сургуулдар саны—дөрт ажыг катап көвүдээн.

Тускай ортумак өөредилге черлериниң болгаш дээди школаның хоойлуда көрдүнген кол сорулгаларын демдеглевишаан, совет специалист марксизм-ленинчи теорияны шингээдип алыр, теория болгаш тускай эртеминиң талазы-биле даны белеткедиг, мораль талазы-биле бедик моөэ-шынарлыг болур ужурлуун илеткелни чугаалаан. Аныяк тускай эртеминиглерни белеткээринге ниитилел-политиктиг эртеминиң ролюн хоойлу төлевилелинде онзалап көрүп турар. Ол мшкаш амгы үеде бүдүрүлгенин, эртеминиң, техниканың, культураның негелделерин болгаш оларның хөгжүлдезинин перспективазын барындаалап тускай эртемнитлерни белеткээринең шынарын доктавмал сайзырангайжыдарының эргежок чугулазы шында база киргүүген. Дээди өөредилге черлерин дооскаңнарының стажировказын дээди өөредилге черин дооскаңының хевири кылдыр хоойлу ёзугаар быжыглаттынган.

Аныяктарны чедишкининг кижизидери болгаш өөредилге ханыктың мурнунда башкылардан, бүдүрүлге өөредилгезиниң иастериядеп, кижизидикчи башкыдан хамаарыжыр. Россия Федерациязының девискээринде туруп турар өөредилге-кижизидилге черлериндө боттарының бүлиниг чаагай күш-ажылы-биле бүгү улуска үнелеидин болгаш хүндүлеирин чедип алган 2,5 миллион ажыг педагогика ажылдакчылары ажылдап турар.

Хоойлу төлевилели улус өөредилге ажылдакчыларының профессионал эргелелдиг үлүзэлгелерин, оларга чинигелделерин болгаш артык эргелерин айтып, онзагай ачы-хавыяаш дээш оларны шаңнап-мактаарын, мергежилин бедидериниң чугулазын көрүп турар.

Коммунизм тургузуукчуларының өзүп орар салгакчыларын кижизидиргиге совет ог-бүлениң канчаар-даа ажыок улуг ролюн бәрымдаалаш, ашаккадай болгаш ог-бүле дугайында хоойлуга долузу-биле дүүштүр уруглары кижизидер болгаш өөредилге талазы-биле ада-иелериниң болгаш оларны солаан кижилериниң эргелерин болгаш хүлээлгелерин хоойлу төлевилелинде айытқан. Ог-бүлеге кижизидилгени школа назы четпээн болгаш школадан дашкаар албан-организация, өөредилге-черлериниң болгаш хөй-ниитти организацияларының кижизидилге ажылы-биле тудуш холбаштырарын хоойлу төлевилелиниң тус-тус чүүлдериниде айытқан.

Улус өөредилгези, эртем болгаш культура талазы-биле комиссия, хоойлу-дүрүм саналдаар комиссия, аныяктар херектериниң талазы-биле комиссия сессияга көөрү-биле киирген улус өөредилгезиниң дугайында Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Хоойлузуун хүлээп алыр деп санал киирген депутат Г. А. Николаев түнелинде дыңнаткан.

Эртеңги хуралга илеткел талазы-биле СЭКП Москва хооркомуунуң секретары депутат **Р. Ф. Дементьева**, РСФСР-ниң чырыдышкын яңыстри депутат **А. И. Данилов**, Ленинградтың «Кызыл үш булуп» будүрүлге каттыжышкынының резина ишик заводунуң хырбалакчызы депутат **Н. Г. Гнедышева**, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң даргазы депутат **Г. Л. Камаев**, ВЦСПС-тиң секретары депутат **Л. А. Земляникова**. СЭКП Алтай крайкомуунуң секретары депутат **В. В. Поляков** олар санал бергеннер.

СЭКП-ниң ниитиги болгаш даштыкы политиказын, партияның Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан оон Политбюрозунуң бистиң уйузувустуң чаагай чоруун бедидеринче уламган үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын совет кижилериң изиң-биле чүүлдегзүвүн, бүрүн деткип турарын депутаттар боттарының саналдарында демдеглээннер.

РСФСР-ге бүгү-ниитиң ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар талазы-биле хемчеглер алырын Россия Федерациязының бүгү өөредилге черлериниң ажылынга чаагай салдарлыг болур. Бодунуң социалистиг Ада-чуртунга өзүп олурар салгал кезээде болгаш бүгү тала-биле төлептиг, оон материалдыг, угаан-бодал байлактарын арбидадыр ыргалыг, аңаа белеп турзун дээрзинге боттарының харысалгалының республиканың улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, бүгү ажылчы чоннары ханы медереллиг биилп турар деп, саналбергеннер демдеглээн.

РСФСР-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министри депутат **И. Ф. Образцов**, Краснодар крайда Нефтегорскиниң № 12 ортумак школазының директорунуң өөредилге ажылының талазы-биле оралакчызы депутат **Т. И. Белодед**, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин секретары депутат **М. С. Карямов**, ВЛКСМ ТК-ның секретары **З. Г. Номожилова**, ажылчы чоннар депутаттарының Қалинин область Советиниң күүскомуунуң даргазы депутат **В. М. Бельченко**, Киров областың Оларинск ортумак школазының башкызы депутат **З. Н. Шелейна**, СЭКП Пенза обкомуунуң ийиги секретары депутат **Г. В. Мясников**, Соңгу-Осетия АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Даргазы депутат **Т. С. Хетагурова**, Мордва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. О. Пикаев**, Москва областың СЭКП Истра хооркомуунуң бирги секретары депутат **Т. С. Козлова** олар кежээки хуралга санал бергеп.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери улус өөредилгезиниң талазы-биле күүсеттинин турар деп чүвени санал бергеннер демдеглээн. Ол дугайын бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгерин боттандырарынга чедип алдынган чедишкиннер хереченлеп турар. Оратөрлер ниити эртем болгаш профессионал-техниктиг школаларны улам экижидерининге, коммунизмниң идепкейлиг болгаш медереллиг тургузукчуларын белеткээринче угланган боттуг, ажыл-ишчи күзел-санаалзырын чугаалаан. Депутаттар улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун Россиялың бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп көргеш, хүлээп алырын саналдаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы августуң 2-де ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

делегей БО ХҮННЕРДЕ

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДЭЭШ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаа делегей чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында саналды деткээн чүүлдү Швециянын Коммунистиг партиязынын «Норшепсфламман» солуну парлаан. 1969 чылдың Москва чөвүлел хуралының соонда эртеккен беш чыл иштинде улуг ужурдуалыг болувушкуннарның демдеглеттингенин ол солун мурнуку чүүлүнде айытқан. Ол ие иштинде тайбыңның болгаш социализмниң күштерин боттарының туружун улам калбартқан.

Оон-биле кады «фашизм аңдаа үзүткаттынмаан болгаш делегейлин чамдык районнарында харын-даа шаап халдашкынынарны кылып турар — деп, солун демдеглээн.— «Соок дайынның» таладакчылары дүшкүүлүг чорукту чавырыштырарының болгаш тайбыңны быжыглаарының хереңге мөөнүктээр дээш үргүлүү оралдажыышкыныарны кылып турар. Ядролуг зайынның үүрү каап болуур айтырылы ышкаш. Хевээр арышпаан. Монополиядар болгаш неоколониализмниң будуу-бүдүн чуртталга болгаш удыгтарга боттарының салдавын улам күштелдирер дээш бүгүле чүүлдерни кылып турар».

Мындыг байдал үезинде Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаа делегей чөвүлел хуралын чыылдырары дыка улуг ужур-дуалыг болур ийик деп, «Норшепсфламман» солун бижээн.

«Кол-кол революстуг күштерни моонизээри империализмниң болгаш байманның күштерииге удур демиселге чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынга үндезин болур. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаа делегей чөвүлел хуралын чыылдырарының ужур-дузалыг болгаш эргежок чугулазын чогум-на ындыг байдал-биле көөр ужурлуг» — деп, солун түнелинде бижээн.

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Португалияның түр чазаа хөй-хөй хемчеглер алырын төлевилеп турар. Үк хемчеглерни боттандырары колонизапияны дүжүрерин херек кырынга эп шалыпкын боттандырарынга чедирер ужурлуг» — деп. Португалияның премьер-министри полковник Васку Гонсалвиш Лиссабонга болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Далай ыңды девискээрлеринин айтырыын ыяк аналиэтеп турар болгаш олабның девискээр бүрүзүнге — Анголага. Гвинея-Бисау биле Мозамбикке хамаарыштыр боттуг балымнар кылырын сонуургалыг бүгү талалар-биле эрттирер чугаалажышкынынарга тодаргайлап айытқан турар деп, ол демдеглээн. Ол чугаалажышкынында төлевилеп айтқан турар принциптерге дүүштүр үк девискээрлериниң африкан чонунуң хөй мурнуунуң төлээлекчилериниге эрге-чагырганы хүлээдип өөрү деп, премьер-министр демдеглээн.

Португалия экономиканың бергелериниге таварышкылаар турар-даа бол, оон-байдалын чазак ниитизи-биле контрольдап турар деп, португал экономиканың байдалынга хамаарыштыр чугаалаан. В. Гонсалвиш дыңнаткан.

Экономиканы шалыпкын хөгжүдеринге күрүненнин, бүдүрүлге эзелериниң болгаш ажыл-ишчилериниң дем катыштырып ажылдарын хандырары эргежок чугула кылдыр санап турар мен деп, ол медеглээн. Ол талазы-биле баштайгы базымнарның биринээзи күш-ажыл хөөлүжүүдалын төлевилээни боолуп турар. Ол төлевилелди чугаалажып көрүп турар. Үк хөөлүжүүдулгада айтып турарын ёзугаар алырга, организастатгынган ажыл-ишчилер-биле бүдүрүлге эзелериниң аразынга чугаалажышкынынар чорудуп турган, бүгү ажыл-ниң маргылдааларын шиитпирлээр. Чаа күш-ажыл хөөлүжүүдалгазы фашизмге удур апрель 25-те тура халыңыкшынның түнелинде чаалап чалынган күш-ажыл-биле капиталдың аразында харылзаалар талазы-биле демократтыг эрге-шалжаны быжыглаарының дузаа чедирер деп, премьер-министр чугаалаан.

ЭФИОПИЯДА БАЙДАЛ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопия радиозунуң дыңнаып турарын ёзугаар алырга, Эфиопияның премьер-министри Энделкачеу Маконнени чепсектиг күштер түдүп хоругдаан.

Эрткен неделяда чепсектиг күштериниң негелдезини ёзугаар оны чазак башкымындан дүжүрген болгаш оон орнуна премьер-министр кылдыр Микаэль Имруну халп тоңуйлаан. Чонга аазаан чаартылгалар кылырын боттандырарынга шаптыктап, чурттуң чепсектиг күштериниң эвин үрээрии оралдажып турган деп, шериг кижилер оны алаадаан.

Энделкачеу Маконнен-биле катай база чоо ажылдакчыны түдүп хоругдаан. Оларның аразында дүүлгениң халп чөвүлелиниң кежигүнү Абеба Ретта бар деп, радио дыңнаткан.

Эфиопияның чепсектиг күштериниң тодаргайлаарынга комитеди улуска аазаан чаартылгаларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын чедип алырынга шиитпирлиин моөн мурнунда радиога дамчыткан медеглелиниге катап бадыткаан. Чаартылгалар кылырының төлевилеттинген программазын боттандырарынга шаптыктарын орадажырларга удур эң шиитпирлиг хемчеглер алыр бис деп, комитет сагыныргаан. Медеглеге айтып турарын ёзугаар алырга, комитетке хөй санныг телеграммалар, чагаалар чоңдан кээп, оон ап турар хемчеглерни деткип турарын чоп оларда илереглеп, боттарының эгелаан херээн чепсектиг күштер үлус ыяссалары-биле сырый харылзаа тудуп турган, тимелгелиг түңлунга чедирии дээш, чаартылгалар программазын күүседирин ырге-дедиринче кыйгырып турар.

Италияне газ дамчыдар хөөлайлар дургаар совет бойдус газын шуудуп берип турар. Ол чуртка энергетиканың үнелиг чүс-чүс миллионон кубометр газты берген. 1977 чылдан ыңай аңаа чылда 6 миллиард кубометр газты берип турар апаар.

Италияда ол дамчыдылга шугумун тудар ажылдар ам-даа уорып турар. Газ дамчыдылгазының Ломбардияда паан ёзугаар совлгу станциязы Серньянога чедир 170 километр хире дамчыдылга шугумун шээр.

ЧУРУКТА: газ дамчыдылгазының шугумунда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ГКП ТК-НЫҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Шыяның үнүн» радиостанция чуртта политиктиг өөредилгелерге хөлбаштыр Грецияның Компартиязының Төп Комитединиң резолюциязын хамчыткан.

Шериг эрге-чагыргазынга удур грек улустуң соксаал чок демиселги, ол эрге-чагырганың Кипрге авантюразын улустуң бүрүү шавышкыны, даштыкыларын холгаарлаашкынга кипр улустуң удурланышкыны, Грецияны өске бурттарны чаасказызырадып турары — бо бүгү чүүлдер кризисти бодургаан. Оон удамындан шериг корум-чурумунга детктикеп А. Андруполоустуң чазаа дүшкеп болгаш эрге-чагырганы Б. Караманлиске баштаткан хамаатыы чазак холга алган деп, ол документиде онзалап айтып турар.

Политиктиг үзел-бодалдары дээш хоругдаттырганнарны хостаан, Юрл ортулукта албададыг ажыл кылдырбас, олум лагерин хаттан, хүнтаның эрге-чагыргазының чылдарында Төрээн чуртундан үнүп, чаштынар ужурга таварышкан кижилер дедир чанып кээп турар болгаш диктатура чылдарында хаап каан чаңдык солуннар катап парлаттынып үнүп турар.

Шинчалза-даа кара-бажыннарда патриоттар, чөөн үзелдиг күштериниң төлөөлекчилери ам-даа хоругдалда чытпышаан, яун-чун грекгерниң хамаатыы эргелерин катап чывыспаан, Грецияның Компартиязының болгаш өске-даа демократтыг организацияларның ажылдаарын хоругдавышаан, антидемократтыг бүгү хөөлүдүүлерни чаңчылдар — хоруг хүтле демократияны тургузуурына шаптыктаар эвес, харын-даа фашизмниң катап тургустунарының айтырыын болдурүп турар.

Чаңгыс аай кипр күрүненин хамаарыштас болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун чүүдүлеп, камгалаар дээш, президент Макариостуң дүрүм ёзугаар чазаан катап тургузары, даштыны шеригнерин оон үндүрери дээш, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын доп-дораан күүседирин дээшдемиселге боттарының бүгү күжүн патриоттуг бүгү күштерини салыры байдал ышкыр апарган үеде эргежок чугула деп резолюцияда онзалап демдеглээн. Антидемократтыг бүгү хөөлүдүүлерни, оон-биле кады Грецияның Коммунистиг партиязының хоругдаан хоөлүүну күш чок болдурарын Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди негеп турар.

Дем санныг төлөөлекчилерге үндеелээн, тургузуучу хуралга сонгулганы белеткээш, эң кыска хүүсавала эртирери эргежок чугула деп санавышаан, Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ол хуралга демократтыг үзел-бодалдарны хөөрөр артканы, демократтыг күштерни кылмалдар — хоруг хүтле демократияны тургузуурына шаптыктаар эвес, харын-даа фашизмниң катап тургустунарының айтырыын болдурүп турар.

ЧАА МАГАЗИН АЖЫТТЫНГАН

Ажылчы чоннуң хүн бүрүде аъзуп турар хереглелия үзүктел чокка хандырар, садыгның культуразын бедидер сорулганы Таңды районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылшчылери чедишкининг шиитпирлеп келгеннер.

Тоску беш чылдың тодарадыкты чылының ийиги кварталында район үүрмектеп салдар бараан саарылгазының планын 102,4 хуу күүселип, бараам саарылгазының чарыгдалдарын 0,01 хуу чиигеткеп болгаш эртken чылдың ол үезинге деңнээргe бараан саарылгазының хемчээлин 6,8 хуу өстүрген. Ынчангаш республиканың социалистиг чарыжыга ийиги черни эзлээн. Коллективке СЭКП обкомуунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомуунуң II чергенниң дипломун тывыскан.

Райпо баштаар черя (даргазы эш Коломысова) садыг черлериниң материалдыг базазын экижидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Бай-Хаак суурнуң төвүнде белеп хептер салдар «Одежда» деп магазин чоокта чаа ажыглалга киргеп. Оон даштыкы хевири чарааш, ишти салып алыкчыдарга болгаш садыгжыдарга тазырымчалыг хылаанган. Белеп хептерни хереглекчилер боттары шилип алыр — чаа дөшкүлгелиг арга-биле магазин ажылдап эгелээн.

Алексей Баллының удуртқаны районуң чазалыкчылар болгаш бизанчылар бригадазы магазинни эки шымарлыг тутқан. Оон даштың тыва угулгалар, чуруктар-биле чараш кылдыр хаастап кылган.

Магазинде үш садыгжы ажылдап турар.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: магазинниң даштыкы хевири. Оң талазында — магазин эргелекчизи В. Подольская, садыгжы Г. Строительева.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ШИИТПИРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

Коммунистиг партия болган Совет чазак күш-культураны база спортту сайзырадырынче доктаамал кичээнгей салып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн бедидеринге ажыдып көөнү дыштанылганы шыктыг организастаарыкка база создуруп, кадыг-быжыглаарыга чугаа хемчүлериниң бирээзи спорт болур.

1972 чылдың июлда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң IV сессиязынга республиканың күш-культура болгаш спорттуң байдалы база ону үзүмнүг сайзыраткан хевирлер дугайында айтырыгны чугаалаашкаш, бо талаазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Партия организациязының удуртулгазы-биле совет, ажыл-агый, хой-иениг организациялардың дузалаачылыкчыларының ыяңында республиканың спорт организациялары Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң IV сессиязының доктаалын күүседир талаазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Сессиянга депутаттарның шүгүмүүлериг сананыларынга база сумелериге үнелээшкин хевирлерни республиканың спорт комитединиң ажылдакчылары, коллегиязынга баалаткан. Ону күүседир дээш эвээ ажылдарны кылган түрелгелерниң биригүзү спорт болур.

Сеспиге депутаттарның шүгүмүүлериниң сананыларынга база сумелериге үнелээшкин хевирлерни республиканың спорт комитединиң ажылдакчылары, коллегиязынга баалаткан. Ону күүседир дээш эвээ ажылдарны кылган түрелгелерниң биригүзү спорт болур.

1972 чылдың июлда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң IV сессиязынга республиканың күш-культура болгаш спорттуң байдалы база ону үзүмнүг сайзыраткан хевирлер дугайында айтырыгны чугаалаашкаш, бо талаазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Партия организациязының удуртулгазы-биле совет, ажыл-агый, хой-иениг организациялардың дузалаачылыкчыларының ыяңында республиканың спорт организациялары Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң IV сессиязының доктаалын күүседир талаазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Сеспиге депутаттарның шүгүмүүлериг сананыларынга база сумелериге үнелээшкин хевирлерни республиканың спорт комитединиң ажылдакчылары, коллегиязынга баалаткан. Ону күүседир дээш эвээ ажылдарны кылган түрелгелерниң биригүзү спорт болур

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (9556) | Воскресенье, август 4, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ЧКП ТК-ның Совет Эвилелинде дыштанып турар Чиңгине секретары Г. Гусак-биле Крымга августуң бирде умурашкан.

Аңы-дуңма ийи партиниң аразында бүгү талалыг маны аныладамыланы улам калбартып, ханыладырының айтырыынче эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусак олар ийи ниче-зүң-гейни саналган. Ол ышкаш ийи чурттуң делегой аразында ажыл-чөрүдүлгазын азайлаштырып тазаралтырарының чугула айтырыгларын олар база көргеп.

Олардың ужуражышкынын чүректиң ханызындан, долу, чаңгыс эптиг байдалга боол эртнеп.

Москвага байырлыг хурал

Демир-орукчуунуң Бүгү-эвилел хүнүнге турускаткан байырлыг хурал августуң ийинде Москвага болган. Күрүнеиниң төп концерт залынга болган кежээге кан орукчуларның ажыл-ишчилери, найысылалдың хей-ниитининиң төлөлекчилери келгеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга улуг кодурлуушкун-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң орук харылзаа министри Е. П. Бещев илеткел ыглаан. Бо чылын демир-орук транспортунуң чүүк соөртүлгези үш триллион тонна-километр чедер болгаш беш чылдың төнчүзүнде планнаан деңнелге чедерин ол демдеглээн. Беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылының планын хуусаадаа орте күүсеңир дээш социалистиг чарыш демир-орукчуларның аразында калбарган. Демир-орук транспортунуң ажылдакчыдары боттарының байырлалын чеди ай хаалгазын июль 27-де хуусаадаа орте деңзары-биле ужуражканнар. Планга немеңгир 36 миллион тонна чүүктү соөрткен. Ол ышкаш чүүк саарыгавының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, соөртүлгениң бөтүнезин чижектиргенин талазы-биле хаалгаларны база ажыр күүсеткен.

Хүралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Сиген кезилдезиниң хүн демдеглели

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

Колхозтарның, совхозтарның бо хүннерде эң чугула ажыл-агыйжы сорулгазы — мал чеми белеткээри. Сиген болгаш өске-даа тарымал культураларның дүжүдүн ажаап алгаш, малга четчир чемсуур белеткээр ажылче бүгү күш угланган.

Август 1-ниң оперативтиг медээзин ёзугаар алырга, 11350 тонна сиген, 130 тонна сиген далганы болгаш 1023 тонна сенаж салдынган.

Июльдуң сөөлгү ийи хүннеринде 5434 тонна мал чеми белеткеттинген. Ол багай эвес көргүзүг, ынчалза-даа ону улуг чедишкин деп санап болбас. Чамдык районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, партия, совет органнарының кошкак болганындан чамдык ажыл-агыйлар кылган ажылдарының түвилелдерин чогуур үезинде база дыннатпайн турар.

Мал чемин белеткээриниң талазы-биле эки көргүзүглерни Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары уламчылап турар. Ол районда сиген болгаш өске-даа мал чемнерин белеткээриниң планы 13,4 хуу күүсеттингеи. Ол ышкаш, Улуг-Хем районнуң шынааларында ажылдар калбарып, инда сиген кезериниң планы 10 хуу күүсеттинип, 684 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ол хиреде-ле үстүнде айыткан районнарның колхозтары, совхозтары бар аргаларын чедир ажыглавайн турар.

Сиген кезилдезиниң планын 3-тен 7 хууга чедир күүседип турар Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда мал чемин белеткээринин ажылын четпес чорудуп турар. Ажыл-агыйлар хол кадыырларын четпес ажыглап турар болгаш машина-техника ажыглаттынмас черлерден сиген кезип алыр звеноларны чедир тургуспайн турар.

Тываның көдээ ажыл-агый дүржүлга станциязының мал чеми белеткекчиплери темпизин сулараткан. Олар сөөлгү ийи хүнде чүгле 20 тонна сиген белеткээн.

Мал чеми белеткээр чугула ажылдарның эрткен хүннерин ап көөрге, ажыл-агыйлар ам-даа бар курлавырларны ажыглап шыдавайн турар. Сиген кезилдезинде четпес чүүлдер-ле хөй болуп турар. Чурттакчы чонну мал чемин белеткээринче калбаабиле хаара тутпайн, оларны бо чугула кампанияже углаабайн турары четпес болуп турар.

АЖЫЛДЫ ОРГАНИЗАСТААНЫ КАНДЫГЫЛ?

Улуг-Хем району мал бажымын талазы-биле республикада бирги черде турup турар. Төөкү беш чылдың тодарадыкчы чылында улуг-хемчилер инитининиң малынга 20.247 тонна сиген, 2790 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыр планныг. Июль 31-де медээ-биле алырга, белеткеп сиген 1518 тонна, азы планның 7.4 хуузу болуп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери инитининиң малынга чем белеткелин июль айның эгезинде эгелээн. Оон бээр ай ажыг че эрткен. Мал чеминиң белеткелининиң темпизи чүге кудул? Ажылды канчаар организастаавыл? Инитининиң малынга чем белеткээринин чүгайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң докталын Улуг-Хем районнуң партия, совет, көдээ ажылагый органнары канчаар күүседип турарыл?

Июль 31-де СЭКП райкому, райкүүском районда мал чеминиң белеткелининиң дүтайында айтырыгны чугаалажып көргеш, сөөлгү он хонукгуң түнелинде районнуң кайы-даа ажыл-агыйынга шилчирип Кызыл тук тывысиңар деп шиитпирлээн. Моон чылдагаанын чүдел? Ону тодарадып көрээлинер.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи Бичe-оол Санчатович Чадыбиле хаптывыс. Кедергей-даа аае, ноиг хүн. Бичe-оол Санчатович чугаалай-дыр;

— Силерни сиген кезип турар черге чедире берейн. Ажылдың байдалы ынчан билдиие бээр. Улуг-Шыкта ийи совхозтуң сигенчилери кожа ажылаан турар чүве.

— Магалыг-ла хүн-дүр. Сигенчилер бо хүн эки-ле ажылдаарлар боор. Төгүлүү мынчыг хүннер турар болза, магалыг-дыр — деп, ол уламчылады.

— Мынчыг хүннер моон мурунула-даа турбаан чүве бе?

— Турбайн канчаар. Ынчалза-даа...

Машинавыс чазыглыг орукту он талазынче эәпти. Көп-Бөлдирниң улуг ыыгынга келдивис. «УТКА 25 чылы» совхозтуң Даш-Сайыр бригадазы.

— Мында «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сигенчилери ажылдап турар чүве. Баштай ойлага барган, ажыл-херекти көрүптээлинер—деп. Бичe-оол Санчатович чугаалай-дыр. Мен анаа чөпшээрежим, мынча дидим:

— Бо хире каан чылын бээлин магалыг-ла өзүп-сиген үнген чер-дир, аа!

— Шын чер ынчанмайн канчаар. Харын-даа бо черниң сигенинин кезер ийи эртип турар. Сигенни чаш турда кезерге, хоолдуг болгай...

Мурнувуста трактор тергезинде хөй кижилер хостуг берди. Онгуя-чиңгиа оруква терге ол-бо чаяпаларга, кижилер күштүг хатка силигиткен ыяш дег, ол-бо чайганып бар чорлар.

— Түү улуг боор?

—Будук-бүрү белеткээр, азы сигенчилерге дузалажыр шефчилер боор — деп. Бичe-оол Санчатович харылай-дыр. Ынчан хүндүскүнүң таптыгла 12 шак чүве.

— Шефчилер арай-ла орай кээп турар-дыр, аа — дидим

— Кайыынам, шаа ол ыйнаан. А бригада күш дүнүнде ажылдап эгелээн боор.

Улус олурган терглиг трактору эрте каккаш, бригада төвүнге хелиивис. Кым-даа чок болду.

— Улус ажылдап чоруй барган бе?

—А тракторлары бо тур мышкажыл. Орта чүве бе. Дүү кел чоруур улус бригадазының сигенчилери ол боор...

Ол болза, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сигенчи бригадазының кижилери ажылга кээп турганы ол чүве-дир. Бодап көрүнер даан, таптыг-ла хүндүскүнүн 12 шак. Улус-даа кээп дүштү, повар-даа өдүн салып, аъш-чемин белеткеп эгеледи.

Сигенчилериин бригадиир Бичe-оол Хүрагандай биске тугаалады:

— Чеди чүе тонна хире сиген белеткээр улус бис. Ол болза, Арыскан салбырының планы чүве. Он беш кижи мында ажылдап турар. 82 тонна сиген белеткедивис.

Күш-ажылды эң-не багай организастаавын. түгле ол бригададан көрүп болур. Сигенчилер июль 31-де сууржа чана берген. Чүге? Оларны кым-даа үлүртүп, баштавайн турар. Ол дугайын Шивитпей Чечек-оол мынча диди:

— Салбыр эргелекчизи хаважыр мен дээш шөлээн бабып турар. Чунар-бажыңда чок, клуб-даа хагдынган, элдептиг чүве...

Сигенчи бригаданың төвүнге кезиривиске бисти кайгаткан чүве бо: ажылдап турар кижилерниң ажылдан, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар чедир тургустунмаан, чүртаан турар черге таарымча чок.

Дараазында ол-ла совхозтуң Арыг-Узуу салбырының сигенчи бригадазының төвүнге бардывыс. Бригадир Иннокентий Гурьянович Махутов-биле чугаалажы бердивис.

— Чеже тонна планныг силер?

— Планывыс 1275 тонна чүве. Ам белеткеп алганывыс 227 тонна. Бистин бригадавыста колдуунда аныяктар. Дүүнгү медээ-биле алырга, совхоз 478 тонна сиген белеткээн болду. Оон иштинде бистиң бригадавыс 227 тонна сигенни белеткедивис.

Тракторист Шаймаа Борбак бригадирге улаштыр:

— Ажылдап-ла тур бис. А бисти хандырып турары канчыгыл? Хлебти болувус салып ап турар бис. Аъш-чемнин шынары база багай.

Сигенчилерниң күш-ажылын канчаар организастаанының байдалы талгыс-ла бригадаын биллингир-дир. Социалистиг чарыштың негелелерин ажылдап кылбаан, оон түннелдерин үндүрбейн турар.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар кижилерниң күш-ажалы, амыдырал-чүртталгазын багай организастаанының түнелинде Улуг-Хем район мал чеминиң белеткелининиң талазы-биле республикага күдүрүктелип турар. СЭКП райкому, райкүүском, оон кодаа ажыл-агый эргелели мал чеминиң белеткелининиң темпизин дүргедилер талазы-биле ырлый хемчеглер алыры негеттинип турар.

К. АРАНЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ТУК—КАА-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Инитининиң малынга быжыг чем-суурну тургузар ажыл социалистиг чарышты калбартырынче республиканың ажыл-агыйларының бүгү ишчилерин Каа-Хем районнуң колхозчулары, совхозтар ажылчыннары болгаш көдээ ажылагыйының специалистери кыйгырган болгай. Олар боттарының созунге төлептиг болуп, шөлдүүн ийиги чартыында районнар аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни эзлээн. Ынчангаш СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, обллрофсөвүлелдиин шиитпирлээн. Ол шаңналды районнар аразында шилчирип Кызыл тукту болгаш акша шаңналын Каа-Хем районга тыныскыр деп шиитпирлээн. Ол шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң көдээ ажыл-агый инлдизининиң эргелеңчизи М. Е. Абрамов каа-хемчилерге байырлыг байдалга тывысхан.

Мал чеминиң белеткелининиң темпизин моон соңгаар-даа нүдулаттазын, оон шынарын экижидерин районнуң ажылагыйларының хүлээнгеп.

М. КАРА-ТОННУГ.

Мал чеми белеткээриниң чугула ажыл-агыйжы кампаниязында эки аргаларны ажыглаар, ону бедик темп-биле чорудуп, арбын сигенни белеткээр дээш ажыл республиканың колхоз, совхозтарында калбарган.

Бо чурукта Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң сиген ажаакчылары малга четчир чем-суур дээш идепкейлиг ажылдап турарын көргүскен.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы ажылын Кремльдиң Улуг ордузунга август 2-де политиктиг бедик идепкейлиг уламчылаан. Оон киржикчилери Россия Федерациязының хамаатылларының амыдыралының чугула талааларынга хамаарышкан,—улус өөредилгезиниң системазын сайзырадтайжыдарының болгаш совет кижилериниң эрге-ажыктарын болгаш социалистиг организациялардың эргелерин, камгалаар талазы-биле хоойлужудулганы улам быжыглаарының айтырыгларын ажыл-ишчи ёзубиле, улуг сонуургалдыг чугаалажып турар.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев** оларны депутаттар болгаш залчылар адыш часкап уткаан.

Хүралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **В. А. Котельников** даргалап эрттирген. Депутаттар РСФСР-ге бүгү-ниитти ортумак өөредилгеже шилчирнин доозар талазы-биле хемчеглер дүтайында болгаш улус өөредилгезиниң дүтайында РСФСР-ниң Хоойлу төлевилелиниң дугайында чугаазын уламчылаан.

СЭКП-ниң Волгоград обкомунуң бирги секретары депутат **В. С. Карпов**, Хабаровск крайның 854 дугаар «Амурдуг» трезиниң тудуг эргелелиниң мастери депутат **Н. Ф. Мухрыгина**, ажылчын чоннар депутаттарының Курск область Соведининиң күүскөм даргазы депутат **Д. В. Камынин**, Красноярск хоорайның 6 дугаар школа-интернадының директорумун өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле орлакчызы депутат **А. П. Воронцова**, Брянск областтың «Коммунизмниң херели» колхозунуң даргазы депутат **В. П. Коровкевич**, СЭКП-ниң Псков обкомунуң секретары депутат **Л. И. Красильников**, ажылчы чоннар депутаттарының Магадан область Соведининиң күүскөм даргазы **И. П. Чистяков**, Свердловск областтың Нижний Тагилде СЭКП хооркомунуң бирги секретары депутат **М. П. Шарнин**, ажылчы чоннар депутаттарының Саратов хоорай Соведининиң күүскөм даргазы депутат **В. И. Кочанов** олар санал берген.

Депутаттар школаларның болгаш училищелерниң өөредилге-кижизидилге базазын экижидериие углаган боттуг хемчеглер алырын, школаларның бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаарының эргежок чугула айтырыгларын шиитпирлээрин, ортумак эртемнин профессионал-техникти өөредиге черлериниң четкизин идепкейлиг калбартырын саналадаан.

Сессияның киржикчилери хоорайларга болгаш көдээге улус өөредилгезин хөгжүдерин удуртуруп ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринин, партия, совет, профсөвилел, комсомол организацияларының талазындан күштелдиргининң болгаш аныяк салгалды кижизидериие хоочун ажыл-ишчилерни киирштиргининң чугулазын демдеглээн.

Бүгү-ниитти ортумак өөредилгеже шилчилге дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин бо беш чылда күүсеткен турарынга эргежок чугула түүлдер Россия Федерациязында бар деп, ораторлар чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглээн.

РСФСР-ге бүгү-ниитти ортумак өөредилгеже шилчирнин доозар талазы-биле хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы илеткекчи депутат **В. И. Кочемасов** түнелдиг сөстүг чугаалаан.

Илеткелди чугаалажырының иденкейлиг эрткенин сургууларны өөредирин болгаш кижизидерия улам сайзырадгайжыдарынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының, партия, совет, комсомол организацияларының, калбак хей-ниитининиң ханы сонуургалдыын көргүскен. Бүгү-ниитти ортумак өөредилгеже шилчирнин чедишкининиг доозуп болур бүгү аргалар бисте бар деп чүвеин бүзүреллия бадыткаан дээрэни ол демдеглээн.

РСФСР-ниң бо сессиязынга бергеи саналдарны илаавылап көөр болгаш Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиүк саналдарга дүүштүр чогуур шиитпирлерни үндүрер.

Улус өөредилгезиниг хамаарыштыр СЭКП-ниң XXIV съездизининиң болгаш оон соонда СЭКП ТК-ның, ЕСРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталдарының салган сорулгаларын чедишкининг күүседири бистиң инитилелиивистең коммунизмче оруккэ удам шилчээ социал-политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүдезиниң эң чугула башкайгы белеткели болур.

Хурал даргазы РСФСР-ге бүгү-ниитти ортумак өөредилгеже шилчирнин доозар талазы-биле алыр хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Докталын хүлээп алырынче киритер деп санаадаан.

Депутаттар ол Докталды бир үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлу төлевилелиин базылаашкынга киирген. Дээди Совет ол Хоойлуну бир үн-биле хүлээп алган. Ук Хоойлу озуп олурар салгалды өөредиргеже болгаш коммунистиг ёзу-биле кижизидерияге совет хамаатылларының негелелерин, сайзырагай социалистиг инитилелиин херегледерин улам четче хандырар, улус ажыл-агыйын бедик мергежилдиг түскай эртемчилер-биле хандырар аргаиы бөөр.

Дээди Совет улус өөредилгезиниң дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун 1974 чылдың октябрь 1-де күүтүг болдурар деп доктаатқан.

Оон соонда күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниң Хоойлу төлевилелиниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң хоойлужудулга санаалдар комиссиязының даргазы депутат **В. Ф. Торопов** илеткел кылган.

Чугаалажыл көөру-биле киирген күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниң Хоойлу төлевилелиин — социалистиг демократияны улам шинай-хөгжүдеринче партия болгаш чазактың сагыш салышкынының база бир илерээпкиин-дир деп, ол чугаалаан.

Бистиг чуртувуска болган экономиктиг, социал болгаш культура чаартылгаларывыг, дашткы күрүнелер-биле улустар аразының харылзаалаарының калбаргашының уламыидан күрүне нотариадының дугайында хоойлу хүлээп алыры эргежок чугула апарган. Хоойлужудулга сапаалдаар комиссиялың сессиязга чугаалажып көөру-биле киирген Хоойлу төлевилелиин 1973 чылдың июль 19-та хүлээп алынган «Күрүне нотариадының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга бүрүн дүүштүр тургускан.

Күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниң Хоойлу төлевилелиинде беш кежек болгаш 111 түүл бар. Россия Федерациязының онза байдалдарын барымаалаваш, эвилел хоойлузунуң чамдык чижек хемчээлдерин ол Хоойлу төлевилелиинде таарыштыр болбаазырагайжыткан, нотариат дугайында РСФСР-де бармидаалаттынып турар хоойлужудулгазы үеин шылгалдазын түдүп эртирген чижек хемчээлдерин хевээр арттырган, демократтыг эгелерни күрүне нотариадының ажыл-чөрүдүлгазын улам хөгжүдеринче болгаш хоойлу-дүрүм сагыырын хандырарыиче утланган, дүрүм кылдыр бармидаалаар хей-хей түүлдерни киирген.

Төлевилелиниң бирги кезээзинде күрүне нотариадының ажыл-чөрүдүлгазын тодарагайлап айыткан, инити дүрүм бодур түүлдер бар. Социалистиг өнүч-көренгинге, хамаатылларның күрүнелиг албан, будүрүлге черлериниң, организацияларының, колхозтарның, өске-даа кооператив, хей-ниити организацияларының эргелерин хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаарын, социалистиг хөөйлу-дүрүмнү, эрге-чөрүмнү быжыглаарын, керээлерин, өске-даа дугурмулгаларны шын, чогуур ойүнде бадыткаар керечилелди берип, салгаашкын эргелерин дүрүм ёзугаар докталдып берип, күүсекчи айтышкын бижилелерин, өске-даа нотариат керечилелдерин кылып берил турган, эрге-чөрүмүн чөрчүп үрээр чоруктарны баш бурунгаар чайладырын Хоойлу төлевилелиниң ук кезээнин сорулгазы кылдыр ында киирген.

Төлевилелдиң ийиги кезээзинде күрүнеиниң нотариат конторааларының, ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур, көдээ Советтеринин күүсекчи комитеттеринин болгаш нотариат ажылын кылып турар өске-даа органнарның эрге-хүлээлгелерин тодарагайлап айыткан. Төлевилелдиң үшкү кезээзинде нотариат ажылын боттандырарының вол чурумун айыткан. Төлевилелдиң дөртку кезээзинде нотариаттың ажыл бүрүзүн кылып бүдүреринин чурумун доктаатқан. Төлевилелдиң бешки кезээзинде күрүне нотариадының дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунга дүүштүр, ылаңгыя күрүне нотариадының дугайында хоойлужудулгага санаалдар комиссиязының даргазы депутат **В. Ф. Торопов** илеткел кылган.

(Уланчызы 3-ну арыында).

КҮРҮНЕГЕ

Днепропетровск областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр беш чылдың тодарадыкчы чылында бүгү көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн алыры дээш социалистиг чарышты калбартқаш, күрүнеге тараа садар талазы-биле алган хүлээлгелерин нүүседипкен.

Областың колхозтары болгаш совхозтары улус ажыл-эгыйының планында айытканыидан ораичок хөй, 1 миллион 151 муң тонна (70 миллион ажыг пуд) тарааны Төрээн чуртка савалап берген. Кызылтас, арбай, тараа-бобы культураларын садып алырының домтаатгынган планнарын ажыр нүүсетнен. Күрүнеге планнан ажыр тараа садарын уламчылап турар. Кукуруза-биле болгаш крупа культураларыы-биле катай алырга, бо чылын күрүнеге шупту 1 миллион 400 муң тонна тараамы садаа.

Дүмүт ажаап алырынга, тараа соөртүрүнге хоорайларның болгаш үлетпүр төптеринниң, үлетпүр будурулгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының коллектиптери улуг дузаны чедиргеи.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тайылбырлаан нөө бодалдарны, түүнелдерни удуртулга белдургаш, областың партия организациялары, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары көдээ ажыл-агый будурулгезиниң амыктыын бедидерииче, оны сайзырагайтыдарынче нүүленнишкиннерин моөнгеп, көдээ ажыл-агый чылын чедишкининиг доозар, келир чылын чаагай дүмүт алырының үндезинин ыяк тургузуп алыр, мал ажылының продуктуларын будурерин нөөдедир, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге хамаарыштыр тесну беш чыл планының өнөалдаларын чугаа чок нүүседир талазы-биле тодаргай сорулгалыг организанчы, политиктиг ажылды чорудуп турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ— ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

ССРЭ-ниң улустарының пайыралдыг улуг өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле бактаан киргенининг алдарлыг 30 чылының байырлалынга чедир ам ийи ай ажыг үе арткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Коммунистиг партииниң болган Совет салактың хүн бүрү сагыш салышкынының ачызында Тываның өске бүгү черлеринде ышкаш, Чөөн-Хемчикке ажок улуг үндезин чаартылгалар болган. Ажылчы коннарның материалдыг болгаш угаан-бодал күштериниң чечектелишкинге кызыгаар чок делгемвер ажыттынган.

Амгы үеде Чөөн-Хемчик — көдээ ажыл-агыйы механизастаттынган, электрижиттинген район, экономиктиг өскүдениң болган социал база культура чаартылгаларының чери апарган. Ында чаа-чаа тудуглар салбарын, үлеттиргүүн ажыр-дары база хөгжүүн турар. Кол үеде мурнунда ышкаш чораан араттар сууржуң байдалче пилчип, оларның амыдыралы улам бай-шыырак болгаш культурлуг болу бергенинде. Районда культура, улус өөредилгези, эмнелге болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары шапкы хөгжүүн турар.

Совет Тываның 30 чылынга белеткелдиң болгаш ону байырлап эрттирериниң дугайында бо чылдың февральда СЭКП Тыва обкому докладчы-лы үлээп алганы билдингир болгай. Райком болгаш черчерде партия организациялары аңаа үндезилээн тускай планнарны, хемчегларын ажылдан кылгаш, оларны боттандырар хемчегларни ап турар. Обкомуң докладчызын удуртулга болдургаш, районуң партия организациязы ол байырлалга белеткелди СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерини күүседир талазы-биле ажылчы коннарның күжүн мобилизастаарыңче, ниитилел бүдүрүгезиниң ажыктыы белдеринче, чон ортузунга идей-политиктиг ажылады болгаш интернационалчы кижилерниң күштелдирериңче, тодарадыкчы 1974 чылдың планын болган хүлээлгезин долдур болган ажыр күүседир дээш сошиалистиг чарыштыг кылдыр, дээштиг организастаарыңче утпалдыр чорудун келгеен.

Районуң партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый организациларының организастаакчы ажылынын болгаш ажыл-ишчилериниң карак-кызыга ажыл-ижиниң түңнелинде чылдың баштайгы чартыынга район ниитизи-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Илангыя арткан чылдың бо үезин-биле хенээрге малдың баш саны бүгү чүзүл айны-биле өзүп, семизиккен болгаш оларның өлүп хораар чоруу кызырылган. Район ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онааштыр 89 хураганы алган. Ол болза СЭКП обкомунуң X пленумунуң докладында көрдүзүлген хой ажылын хөгжүдер талазы-биле контроль чорагайны район бо чылын күүседир арганы берип турар.

Совет Тываның 30 чылынга белеткелдиң болгаш ону байырлап эрттирериниң дугайында бо чылдың февральда СЭКП Тыва обкому докладчылы үлээп алганы билдингир болгай. Райком болгаш черчерде партия организациялары аңаа үндезилээн тускай планнарны, хемчегларын ажылдан кылгаш, оларны боттандырар хемчегларни ап турар. Обкомуң докладчызын удуртулга болдургаш, районуң партия организациязы ол байырлалга белеткелди СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерини күүседир талазы-биле ажылчы коннарның күжүн мобилизастаарыңче, ниитилел бүдүрүгезиниң ажыктыы белдеринче, чон ортузунга идей-политиктиг ажылады болгаш интернационалчы кижилерниң күштелдирериңче, тодарадыкчы 1974 чылдың планын болган хүлээлгезин долдур болган ажыр күүседир дээш сошиалистиг чарыштыг кылдыр, дээштиг организастаарыңче утпалдыр чорудун келгеен.

Районуң партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый организациларының организастаакчы ажылынын болгаш ажыл-ишчилериниң карак-кызыга ажыл-ижиниң түңнелинде чылдың баштайгы чартыынга район ниитизи-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Илангыя арткен чылдың бо үезин-биле хенээрге малдың баш саны бүгү ү

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески

чыыжының чедиги сессиязы

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыма).

киржин турары удыстар аразының керээ, дугуржулгаларында айыткан нотариат ажылын боттандырарын тайылбырлаан.

Күрүне нотариадының, өске-даа күрүне органнарының болгаш эрге-дужаалдыг кижилерниң ажылының эң чугула принциптериниң бирээзи социалистиг хоойлу-дүрүмүҥ сагырының принцибн болур деп, депутат чугаалаан. Совет хоойлуларыкы ылап болгаш чайгылыш чок сагырының эргежок чугулазын Владимир Ильич Ленин чаңгыс эвес удаа онзалап демдеглеп чораан.

«Социалистиг хоойлу-дүрүмүҥ бижыглаарын чугаалаарда, ажыл-херектиҥ ийи талазын барымдаалаар болгай бис. Бирээде, хамаатыларның эргелерин эң шыңгыы камгалаары, ылаңгыя эрге-дужаалдыг кижилериҥ талазындан кандыгдаа туразында ажылаар чорукту болдурбазы ол. Ийнде, совет хоойлуларны, хөй-ниитиниҥ корум-чурумун бүгү хамаатыларның эң шыңгыы сагырын барымдаалаары ол болур» деп, СЭКП ТК-ниҥ Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев 1974 чылдың июнь 14-те соңгукчулар мурнунга чугаазында демдеглээн.

Чугаалажып көөру-биле киирген төлевйлелде ол саналдарны база барымдаалаан.

Нотариат ажыл-херээн боттандырарын Россия Федерациязының байдалынга таарыштыр орус дылга ийнкпе, автономнуг республикаларның ийнкпе национал округтарның дылынга, автономнуг республикаларның конституцияларында айыткан таварылгаларда районнарның чомунуҥ хөй муруузунуҥ дылынга чорудар деп хоойлу төлевилелинде айыткан дээрзин илеткелчи оон ыңай чугаалаан.

Күрүне нотариадын удургуруп өске органнар-биле чергелештир автономнуг республикаларының Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район болгаш хоорай Советтериниҥ күүсекчи комитеттери боттандырар деп, хоойлу төлевилелинде айыткан.

Күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниҥ Хоойлузуи Дээди Советтиҥ хүлээп алыры болгаш ук хоойлуну сагыры хоойлужудулганы улам сайзыраңгайжыдарынче, күрүне органнарының ажыл-чорудулгазынга демократтыг чурумну барымдаалаарын калбартырынче, совет хамаатыларның эргелерин камгалаарынче, бистиҥ республикавыска социалистиг хоойлу-дүрүмүҥ улам быжыглаарынче угланган партияның XXIV съездизининҥ шинтпирлерин күүседиринге идигни-бээр деп, В. Ф. Торопов түңнелинде чугаалаан.

СЭКП-ниҥ Ростов обкомунуҥ секретары депутат Н. М. Иваницкий, ажылчы чоннар депутаттарының Иркутск область Советиниҥ күүском даргазы депутат Ю. А. Кравченко, РСФСР-ниҥ Юстиция министри депутат В. М. Блинов күрүне нотариадының дугайында илеткелдиҥ талазы-биле санаал берген. Күрүне нотариадының дугайында айтырыгны сессияга чугаалашканы бистиҥ чуртувустуҥ эрге-дүрүм камгалаар органнарының ажылынче Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде кичээнгей салып турарын дериглиг прокат цегин алган.

Дээди Совет республиканың Дээди Советиниҥ Президиумунуҥ Чарлыктарын бадылаап, чогуур хоойлуну болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

РСФСР-ниҥ Дээди Советиниҥ сесин чыыжының чедиги сессиязы ажылын ооң-биле дооскан.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелинде

Кичээнгейни — кадрларже, профилактика ажылынче

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ хуралынга «Республиканың эмнелге-профилактика албан черлериниҥ кодээ чонга медицина хандырылгазының байдалының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелди аҥаа Тыва АССР-ниҥ кадык камгалал министри Н. В. Сизых кылган.

Республикада кодээ чоннуҥ медицина хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынганын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Эрткен чылын республиканың кадык камгалал албан черлери кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниҥ медицина дузаламчызын эң эки хандырар болгаш олардың хүш-ажылынга, амыдырал-чурттал газынга күрүнениҥ санитар хайгааралын күштелдирер талазы-биле кадыкшылга хемчеглериниҥ комплексиниг планын амылдап кылган.

Эмнелге-профилактика албан черлериниҥ материал-техниктиг баазазы чыл бүрүде экижип турар. Республика эмнелгелериниҥ чаа комплексизин, онкология диспансерин, Бай-Тайга райондa чаа эмнелгени ажыглалда киирген, өске-даа чамдык районнарда эмнелгелерни алгыды тутнан болгаш ажытнан. Медицина ажылдаҥчыларының малчыннарже, механизаторларже үнүүшкүнүн организастап турар. Районнар, участоктар эмнелгелерин медицинаның ортумак эртемниг кадрлары-биле четчелээн.

Ынчалза-даа кодээ чоннуҥ медицина хандырылгазында улуг четпестер барын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Ылаңгыя эмнелге-профилактика албан черлериниҥ материал-техниктиг баазазы ам-даа кошкан. Чамдык районнар болгаш участок эмнелгелери канализация, суг дамчыдылгазы чок, санитар-гигиена нормазынга болгаш дүрүмүнге таарышпас бажыңнарда, участок эмнелгелери болгаш фельдшер-акушеркэ пунктулары чымчак, кадыг стол, сандай-биле четче хандыртынмаан.

Ол ышкаш эмчи кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруунуҥ хөйүнден Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда эмчилер чедишпейн турар. Эрзин, Чөөн-Хемчин, Улуг-Хем районнарда эмчилерни чурттаалга бажыңнары-биле четпес хандырган. Кадрларны шилиир, ажылга быжыглаарынче кичээнгейни күштелдирери бир чугула айтырыг болуп турар.

Янзы-бүрү аарыгларга удур профилактика ажылын кодээге калбартып чорударының чугулазын Министрлер Чөвүлелиниҥ хуралынга демдеглээн.

Районнарда кодээниҥ ажыл-ишчилерин флюорография шинчилгезинче хаара тударынче чамдык ажыл-агыйларның, албан-организацияларның, будурулгелерниҥ удуртукчулары кичээнгей салбайн турар. Өөүр, Тес-Хем, Моҥгун-Тайга, Бай-Тайга районнар Советтери чоннуҥ медицина хандырылгазының айтырыгларын ховар сайгарып көруп турарын Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Республиканың Министрлер Чөвүлели үстүнде айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Кодээ чоннуҥ медицина хандырылгазында улуг четпестер барын Тыва АССР-ниҥ кадык камгалал министри эш Сизыхка айытпышаан, бо талазы-биле ажылды эмнижиде-рииниҥ хемчегларин ында тодаргай айытнан болгаш ооң күүселдезин контрольдаарын ол министерствога дааснан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ажылчы найырал

БЕРЛИН. ГДР-ниҥ Дрезден округунда Риза хоорайның кан эвилдирер болгаш хоолай провазы кылыр комбинадының «оттуг профессия» мастерлери Совет Эвилелинде төрелдешкек будурулге черлериниҥ коллективтери-биле ажылчы быжыг найыралдыг харылзаа тудуп турар. Ол заводтуҥ төөгүзү безин герман-совет найыралдың үлегер-чижээ. 1947 чылда-ла аҥаа бистиҥ тускай эртеминглеривистиҥ дузазы-биле башгайгы ийи мартен суугузун тудуп турғускан, ынчаарга ГДР-ниҥ тургустуурган чылында Ризаның ол будурулге черн ССРЭ-деи белек кылдыр даааш чокка хоолай будурер бүрүи дериглиг прокат цегин алган.

Хоочун салгалдың эстафетазын кан эвилдирекчилериниҥ аныяк салгакчылары хүлээп алган. Риза биле Рустави-ниҥ, Риза биле Никопольдуҥ аразынга аныяктар делегациларын солчуру, дем-каттыштырып турғаш эртем-техниктиг шинчилелдер чорудары чаңчыл болу берген. Ол шинчилелдериниҥ түңнелдерин будурулге ажылынга ГДР-де, Совет Эвилелинде-даа иептередип, ажытлап турар. Немец болгаш совет металлургтар ажылдаар черлерин түр солчур «найырал эвлчетлерин» үргүлүү эрттирип турар.

Рекордче чүткүл

СОФИЯ. Мадан хоорайның руднигининҥ чер иштинге баштайгы частыышкын даштары дыңналган. Доора дургаар шахта уннарын казарының национал рекордун ажар түңнел чедип алырының белеткелин чорудуп турары оон билдингген. Ынчаар чер кырынга эң эки түңнелди Социалистиг Күшажылдың Маадыры Минчо Папасчековтуҥ бригадазы чедип алган. Ол бригада 30 ажыл хүнүнүҥ дургузунда 621 метр шахта уиун каскан. Казыкчылар боттарының аргаларын сакап көргеш, Болгарияга социалистиг революциянын 30 чыл оюнга алдар кылдыр ай дургузунда доора дургаар 650 метр шахта уннарын казар деп база бир хүлээлгени алган.

Эң кыска үе дургузунда шалыпкын казылда кылыры күрүсиниҥ ажыл-агый каттыжышкыны — «Шахта тудуумун» түсвай эртеминглериниҥ төлевилеп үндүргени эртем ёзугаар ажыл-иш организастаарының чаа аргазын практикага ниеиеп көөр арганы бээр. Ол ажылдарны дооскан соонда чаа арганы чурттуҥ чер байлаа казар оон өске коллективтеринге база ажытлаар.

Аныяк металлургтар

ПРАГА. Соңгу-Моравиянын Тршинец хоорайнында Октябрьның социалистиг Улуг революциязы аттыг металлургия комбинадында К. Боцектиҥ удуртулгазы-биле ажылдап турар аныяктар бригадазы Словак национал тура халымшыкының 30 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин күүсеткенин чоргааралдыг дыңнаткан. Төөгүлүг ол хүнге белеткенири Чехословакияга бешки беш чыл планының онаалдаларын амыдыралга боттандырары дээш, ЧКП-ниҥ XIV съездизининҥ шинтпирлерин боттандырары дээш бүгү улустуҥ патриотчу күүдүл шимчээшкини болу берген. Тршинецтиҥ юбилей мурнунда социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар, кан эвилдирер аныктары байырлалга таварыштыр 1 миллион кроину камнап алырын хүлээнген.

Словак национал тура халымшыкының юбилейин август 29-та демдеглээр. Карел Боцектиҥ бригадазы салып алган соругазын төлевилеттингем хуусаазындан ийи ай ажыт эрте күүсеткен.

(СЭТА).

Чаа хемчеглер

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинге девискээр бойдузуи камгалаар айтырыгларының талазы-биле федералдыг эргелел тургузар дугайында хоойлу ГФР-ге күштүг болган соонда ГДР чазатының медеглелинде чарлаттынган хемчеглерни 1974 чылдың июль 26-дан эгелээш алган. Ол эргелелди тургускаиы дөрт талаиың дугуржулгазын үрээни болган деп, АДН агентилелдиҥ Берлинге таратхан дыңнадынында чугаазаан. ГДР-ниҥ ергижылга оруктары-биле эртелериниҥ аразында ГФР-ниҥ ук эргелелиниҥ ажылдакчыларын бар бе, девискээр бойдузуи камгалаар талазы-биле ГФР эргелелиниҥ документилери аҥы эт-хөреигизин хоойлу-чүрүм барымдаалавайн даамчылап турар бе деп чүвени хынаар сорулгалыг контрольду ук аргажылга оруктарында тургускан.

ГДР-ниҥ талазындан алган ол хемчеглер Барыын Берлинче баар болгаш оон үнер аргажылгага шаптык болбас деп, АДН-ниҥ дыңнадынында демдеглээн. Чижээ. июль 26-дан 30-га чедир ГДР-ниҥ аргажылга оруктарыига 87062 авмашиналыг ийикпе, аҥы поездже биле 244019 кижи чорук кылып эрткен. Алдынган хемчеглер чүгле дөрт талаиың дугуржулгазынга чөрүштүр. Барыын Берлинде тургустуган ол эргелелдиҥ кижилериҥе, эт-хөреигизиигe, документилерге хамаажыр деп, АДН агентилел демдеглээн.

Барыын Берлинге ГФР-ниҥ ол федералдыг эргелелиҥ тургузарының чыын эвеини болгаш ГФР-ге онаажыр харылсалганы ГДР-ниҥ чазаа ГФР-ниҥ чазаанга үр үеиии дургузунда каш удаа сагындырып келген болгай деп, АДН агентилелдиҥ дыңнадынында чугаалаан.

САРЫЫЛ ЧОК ШИИТПИР

БОНН. (СЭТА). Хөй-хөй барыын-герман парлаига организары Барыын Берлинге девискээр бойдузуи камгалааринын федералдыг эргелелиҥ тургузар дугайында шинтпир тыитып келгенин шүгүмчүлеп турар.

Канчалдыр-даа болган көөрге, ол шинтпир «сарыыл чок политиктиг-дир» деп «Франкфуртер руидшау» солуи бижээн.

Девискээр бойдузуи камгалаарының ол федералдыг эргелели Барыын Берлиниҥ чонунга «дузалыг боордан турлжук, харыи улуг хоражы чедирер» деп, неделя бүрүде үнер профэмилел солуну «Вельт дер арбайит» медеглээн. Ол эргелелди Барыын Берлинге ажыл чорудары «ажыл херекке кандыг-даа дуза эедирбес», ынчангаш ону аҥаа тургузарынга девискээр бойдузуи камгалаар талазы-биле тускай эртемниглер үргүлүү удурлашып келген.

Ол эргелелди Барыын Берлинге бойдузуи камгалааринын федералдыг эргелелии тургузары Барыын Берлин талазы-биле дөрт талаиың дугуржулгазынга чөрүштүр Барыын Берлинде тургустуган ол эргелелдиҥ кижилериҥе, эт-хөреигизиигe, документилерге хамаажыр деп, АДН агентилел демдеглээн.

Барыын Берлинге ГФР-ниҥ ол федералдыг эргелелиҥ тургузарының чыын эвеини болгаш ГФР-ге онаажыр харылсалганы ГДР-ниҥ чазаа ГФР-ниҥ чазаанга үр үеиии дургузунда каш удаа сагындырып келген болгай деп, АДН агентилелдиҥ дыңнадынында чугаалаан.

ГРЕК ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның биеэки шериг ёзу-чурумунуҥ 1968 чылда тургускан конституциязын күш чок болдурган. Чаа конституцияны төлевилеп тургускуже чедир 1952 чылдың конституциязын барымдаалаар. Ол дугайын Грецияның чазаа чарлаан.

Хаан ёзу-чурумунуҥ дугайында болгаш 1973 чылда эрттирген бадылаашкыныҥ дугаайында айтырыг-биле хатай алырга, келир үеде чурттуҥ политиктиг тургузуунуҥ дугайында айтырыгны грек улус шинтпирлээр. Амгы үеде күрүне башкыны президент болур. Шериг ёзу-чурумунуҥ үезинде тургустуган болгаш 1952 чылдың конституциязынга таарышпас бүгү хоойлуларны күш чок болдурар. Чаа конституцияны төлевилеп тургускуже чедир хоойлужудулга үндүрер эрге-чагырганы министрлер чөвүлелиннге датнар деп, медеглелде демдеглээн.

Моон соңгаар-даа, чазак иштики айтырыгларны чугаалажып көрө бергенде, политиктиг партиялар дугайында айтырыгны, ылаңгыя ГКП-ни ажык ажыл-чорудулгалыг болдурар дугайында айтырыгны шинтпирлээн турар деп, медеглелде чугаалаан.

РАДЖЕШВАРА РАОНУҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниҥ хуралы Индияның найысылалында эртип турар. ИКП-ниҥ Национал Чөвүлелиниҥ Чиңгине секретары Раджешвара Рао сөөлгү үеде чурттуҥ чамдык штатгарында демократтыг корум-чурумну реакциияның үрээринче угланган ажыл-чорудулгазыи идепкейжиткенининҥ аймылдыынче бодунуи чугаазынга оиза кичээнгейни угландырган. Ындыг болганда, бүтпес идегеттерге удур, чиижең садыгжылдарга, улуг-улуг чер хөреигитеннерииге болгаш улус массаларыи мөлчээш байыр турар өске-даа күштерге удур массалыг шимчээшкиии организастаарын барымдаалаан, чурттуҥ чоон үеелдиг, демократтыг бүгү күштерин каттыштырарының черже эргежок чугулазын Р. Рао катап онзалап демдеглээн.

Лаос

Лаостуҥ патриоттуг фронтузу өөредилге, кадык камгалалының, культураның талазы-биле улуг амылды кылып турар.

Лаостуҥ хостаттынган районнарында 700 школаны амытнан. Дыка хөй суурларда болгаш чурттанчыыыг черлерде чөн ортузунда бижии билбес чорукту чедишкининиг узутнап турар. Ол черлерниҥ чонунуҥ 90 хуузу номчуп-даа, бижип-даа билбес турган. Амгы үеде хостаттынган черлерде амыттынган үш педагогика институттары башкыларны белеткеп эгелээн.

ЧУРУКТА: келир үениҥ башкылары лекция дыңнап олурлар.

ЦБ-ПМА-ниҥ фотозу.

Бөгүн-Демир-орукчуиуҥ Бүгү-эвилел хүиү

КАҢ ОРУКТАРДА АЖЫЛ-ИШ

Совет чуртта кан оруктар барык 137 муң километр шөйүлген. Бо чылын чүк саарылгазы үш триллион тонна-километрден ашкаш, беш чылды сөөлүредир чедип алыр кылдыр планнаттынган деҥнелге чедер. Орук харылзаа министриниҥ бирги орлакчызы Н. А. Гундобин беш чылдың тодарадыкчы чылында совет демир-орукчуларының канчаар ажылдап турарын, келир үеде оларның кандыг планнарлыын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

— Кан орук шугумнарының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунуҥ шинтпирлерин, «1974 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири дээш үлетпүр. тудут, транспорт ажылдакчыларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ, ВЦСПС-тиҥ болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседири дээш шудургу демиселге боттарының байырлалын үткүп турар — деп, Н. А. Гундобин чугаалаан. Чедип айларның планын июль 27-де күүсеткен. Онаалдадан ажыр сөөртиеҥ чүктер 37 миллион тонна хире болган. Чүк саарылгазымын, күш-ажылдың будурүкчүлүүн улгаттырарының чүк сөөртүрүнүҥ бог-үнезин чигедириниҥ онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Ажылдаарын улам сайзыраңгайжыдары демир-орукчуларга хамыктың мурнунда шинчээр составты ажыглаарын экижидери болур. Ынчангаш Люблино-сортировочное станцияның коллективиниҥ дуржулгазынче омаа кичээнгей салза чогуур. Оон дуржулгазын СЭКП Төп Комитедиҥ эрткен чылын чүүлдүг деп көргеп. Люблинчилер аргажылга вагоннары сайгарарының технологиязын сайзыраңгайжыдарының комплекстиг планын төлевилээн, ажыл харылаар бүгү черлериниҥ шын дем-каттыштырып ажылдаарының, ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгалыг турарының чурумун тургузуп алган. Ол бүтүнүҥ ачызында күш-ажылдың будурүкчүлүү аажок улгаткан, ол чергелиг станцияларның аразында вагоиарының ажыглаттынмайн турары эң эвээжээн станция ол болган. Чаартыкчыларның ол дуржулгазы транспорт будурүлгелериниге делгереңгей нептерээн.

Демир-орукчуларның чаагай түңнелдерии чедип алырынга социалистиг чарыш доогу боон турар. Ажыл-ишчилериниҥ массалыг ол шимчээшкиии эң эвээш ажыл-иш, материал болгаш акша-хөреиигн чарыгдалдарын үндүрүп тургаш, бүүк саарылгазының хемчээлин доктаамзл улгаттырарынче угланган. Демир-орук транспортуиуҥ коллективтериниҥ чарыштың практиказында кайгамчыктыг чижектер кайы хөй. Шудургу ажылдаарының үлегер-чижээи ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ депутады, тепловоз машинизи И. Д. Шох, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры электромеханик Д. И. Быинн, вагоннар хайгаараар улуг даамыл В. К. Литвинов, профессия талазы-биле эң эки мергежилдиглер: электровоз машинизи У. Я. Порачидзе, билет кассирэ В. И. Горбунова болгаш оон-даа өске будурүлге мурнакчылары, чаартыкчылары көргүзүп турар.

Чаа дүжүттүң тараазыи болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын, дүжүт ажаап алырынга ажыглаар техникаиы массалыг сөөртүрүн организастыг эрттирери ам демир-орукчуларның күрүвеге чугула сорулгаларының бирээзи боон турар. Ам ол сөөртүлгелер кидин түлүк. Олче ажыл-агый удурткучулары, бүгү демир-орукчулар болгаш олар-биле сырый харылзаалыглар — белеткекчилер, транспорттуҥ өске-даа хевирлериниҥ ажылдакчылары кол кичээнгейни салып турар.

Ам кан орук шугумнарынла массалыг пассажирлер дажыглаарының түлүктүг ойу келген. Оон хемчээлдери үргүлүү улгадып турар. Поездилериниҥ чылдың-на дажыглап турар пассажирлери үш миллиард ажыг. Ындыг дажыглалшкыларны организастаарын экижилер, пассажирлерге бараан болурунуҥ культуразын бедидер дээш хөй ажылдарны кылган. Чамдык оруктарда билеттерни төпүдүп сазарының системазы ажыллап турар. Билет парлаар машиналарны болгаш автоматтарны калбаа-биле ажыглап келген. Информация-тайылбырлал ажылын сайзыраңгайжыдып турар. Вокзалдарда поездилер чоруурунуҥ айтырыын харылзарыпың автоматтыг муң-муң дериглери, телемеханика айтыкчылары ажылдап турар. Хөй-хөй вокзалдарны бижимел тайылбырлар бээр чаа информация системазы-биле дериир дээн. Автоматтыг кадагалал черлериниҥ четкизин калбартып турар.

Улус ажыл-агыйынга чүүл саарылгазының улуг кезиин демир-орук транспорту дүүседи, оиу хынаарларииге партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. Ажыглалга күчүлүг тепловозтарны киирерии нептередип турғаш, электрижилнлгеге үндезилээш, ол алырны техника талазы-биле бүдүн чаартканы чүк сөөртүрүнүҥ хемчээлдерин үргүлүү улгаттырар арганы берип турар.

ССРЭ-ниҥ электрижиткен демир-орук шугумнарының узуи дурту делегейде бирги черии эзлеп турар: олар 37 муң ажыг километр дурттуг болгаш чурттуҥ бүгү талаларынче угланып чоруткан. Ам бүгү чүктериниҥ чартыктан хөй кезиин оларны дамчыштыр сөөртүп турар. Хөй-хөй үлетпүр төптериниҥ хоорай чоогунуҥ поездилер шимчээшкиининҥ электри күчү-биле хеделирериниче шилчитпеп.

Чүк болгаш пассажир поездилериниҥ ортумаа-биле дүрген чоруурунуҥ чижек хемчээлдерии улгаттырып турар. Оон-биле чергелештир чамдык чугула угланымышкынарга поездилер чоруурун оранчок дүргедедир ажылады чорудуп турар. Шимчээшкиининҥ шыдалын, дүргедээрин улгаттырарга, улам быжыг оруктар тургузары иегеттинип турар. Чижээ, 1975 чылда Москва — Ленинград аразының шугумунга шакта 200 километр чедир дүрген чоруур ЭР-200 электропоездилерии ажыглалга киирер.

Үш муң ажыг километр дурттуг Байкал-Амур магистралын тудуп тургузары бүгү улустуҥ хөрээ болуу берген. Ол орунтуҥ поездилер аргажылгазын башкарарын бедик деҥнелдиг автоматчыткан шугум кыллыр төлевилээн. Аиаа күчүлүг тепловоздар аар деҥнелиг составтарны пландыкчы сөөртүр.

Демир-орукчулар тодарадыкчы чылдың чүк сөөртүлгелерин хангырар, күрүне даалгалын алдарлыг күүседир деп бүгү чүүлдерии кылыр деп, Н. А Гундобин түңнелинде чугаалаан.

УЖУРАЖЫЫШКЫННАР БОЛГАШ КҮЗЕЛДЕР

Бөлүк тыва чогаалчылар-биле бистин районнуң ажылчылары чоокта чаа ужуражып эрттирдивис. Ужуражылгалар черле солун болгулаан. Чангыс чижек. Чогаалчылар-биле кады Улуг-Хем ол чывынга Арбыкта хой кыргычыларынга ужуражыр дээш чоруптувуе. Шаром чоокшулап келди. 40 хире кижи кайы-хаактан-на бистин танып каапкан.

— Ээй, оолдар, кыстар! Бистин чогаалчыларывыс келген ышкажыл, дедир ийбес болза хоржок, мынчар ужуражылгага канчап киришпес боор — деп, бирээзи алтырды.

— Дедир кежип чыткан канчаар, бо хем ариянге, кок шибилернин дөзүнге, долбен шыкка олуруптаалывас. улам ары — деп, Леонид Борандаевич Чаламба чангыс чер-чуртуглариынга саналдады.

— Шын, шын-дыр — диткен соонда, хой кижи олуруптулар. Бо чижектен соорге черле ындынында улустуң сеткил-хөөнүнүң сергек, омаа, боттарының чогаалчыларын онзалап хүндүлээри оларның чогаалдарын номчуп билирин бала ужуражылыкыннарның боттуг амыдыралчызын хереченилеп турар.

Шлангыа Алдын-оол Даржаевның Чалын-Чар фермазы чораап, бижип алган шүлүүн номчаапкынаан. Виктор Кок-оолдуң шүлүктеп чугаалаарындаи, Леонид Чаламбаның чугаазынга олургаларның аразында бир-де кижиниң төөгүзүн төөгүй адаптарындан чүве айнакпе, дыннакчылар-биле аразында найырадыг, чаагай харылзаалы дораан-на тургустуна бээрин магададым.

А Светлана Козлова дораан-на улус-биле таныжып, кожа бажыннарының кижилери дег, хөөрежир чорду. Л. Чаламбаның «Улуг-Хемим — Енисейим», В. Кок-оолдуң «Байлак чуртум» деп ырларын оттурдурганын чугаалаан, орус дылга кырынга ырлаттарга, адыш часкаашкыны шуут диннираар. Чон-биле харылзаанын, кижилериниң сагыш-сеткилинге хамнап киреринин дулгуурур чорум-на ында боор чорду.

Балык-Адыр фермазы, Ий клубу, Алас фермазы, Адыр-Кежиг суур дээш, чораан чер бүрүзүнге бо чогаалчыларны чон салыр хөөнү чок, чугаа дыка узай бээр, чоннуң чугаазажыксап, чагыг бээри дыка онза болганын, чыылганнарныңдаа, чогаалчыларның-даа боттоттарынга күзел ханганын демдеглээр херек.

Үлвас бодуюн 30 тыл болур оюн демдеглээр Совет Тываның төрээн чогаалының сайзыралын, перспективазын эки таныштывыс-даа, чогаалчыларның өзүп турар талазынтызын билдивис-даа, социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг тыва чогаалдың хөгжүдезинге эки-дүнма орус улустуң культурazының улуг ачы-хавыязын улам билип алдывыс-даа.

Чогаалчыларның кижи бүрүзү элээн саар чүүктүг чорутканын мен бала-да экердим. Чораан черлеринге олар чай кадыңда улус-биле хөөрежип, блокноттарга шелип турарын көргөн мен. Мынчаган бистин Тожунуп амыдыралындан хой чүүлдер блокноттарга кирген деп билбиттаам, моон соңгаар кандыг-ла бир шүдүктер, очерктер, орук демдегледелери көстүп бээрин, кандыг-бир ыяк идеген турар мынаар бис.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

НАЙЫРАМДАЛ

Ажы-дүнма төрел чуртка
Аян-чорук кылып чоракаш,
Хүндүлээчел моол чонга
Күзел хандыр аалдаан бис.
Социалистиг базымнарже
Сорук киирип, дүзалаан дээш,
Совет чурттуң оолдарынга
Чолукшат-ла, чарылбайн баар.
Аяк хөөлиг торгу тоннуг
Аныяк кыс дашка сумган:
«Суксуң чемден чоогланар» деп.
Шуптувусту чалап турду.
Улусчу моол төвү болур
Улан-Батор кодазының
Каас-чараш магаданчыын бис.
Канчап черле мактавас боор.
Магазиннер, делгиирлерге,
Малчын өглер, театрларга
«Совет моюл найырамдал» — деп
Чоргаар сөстү бо-ла ыяшаар.
Өңнүктериңе күүү-күжүң,
Өттүлезиң, ажыл-херээң
Байыр-наадым хүнерчиде
Мага хандыр танышкан бис.
Сенниг хүннер эрте берген,
Чанар уе чедип келген.
Үделгеге муң-муң холдар
Ур-ле чайып туруп калган.

В. ДАМДЫН-ООЛ.

КУУЛАР

Агым сугнуң чыраазынга әргеленген.
Ак-көк шуулар Теңге салдап, ырлажыл чор.
—«Куштар безин ынакшылды сагыыр» — дээнзиг,
Кулузуннуң бүрүлери сымыраштыл.

Сүт дег аккыр ийи куулу сактырымга,
Чүректерин биличи берген оол-кыс-ла.
Орус чонуң тоолдарының маадыр кужу.
Оюн оң чурттап чоргун. хөөспаайн.

М. ТИРЧИН.

Августуң кинолары

Удавас үнүп эгелээр, «Мосфильм» студиязга режиссёр Юлия Солнцеваның тургускаңы **«Ыңдыг бедик дагаар»** деп кинозунга көрүкчүлер ССРЭ-ниң улустуг артизи Ленинчи шаңналдың лауреады Сергей Бондарчук-биле база катап ужуражыр. Оон «Дайын болгаш тайбыңдаа» Пьер Безуховтуң, «Кижиниң салымындаа» Андрей Соколовтуң болгаш оске-даа киноларда ойнап турарын билир бис. Чаа киноңуң кол маадыры башкы кижиниң бедик совет мозуланыр дээш, аныяк оскенге кижиниң эң эки шынарларын кижизидер дээш демисеглян С. Бондарчук тодазы-биле көргүскен.

Таланнылыг аныяк узбек киноматографчының **«Ужуражылгалар болгаш чарлышыынар»** деп делгем экраннуг кинозу солуп. Көргүскен болуушкуннар Барыын Европаның чурттарының бирээзинде болуп турар. Вертолёт ужудукчузу Рустам (артист Т. Нигматуллин ойнаан) улуг вольтулуг электри шугумунуң тузуунга киржип тура шаанда-ла чуртундан үүлүп чорткан узбектерге таваржы бээр. Оларның амыдыралының хоозунуң, каапкан чер чуртун сактып, ынаар барыксап турарын көргеш, Рустам болуушуң улуг Төрээн чуртуна ынакшылы, чоргаараы улам хайныгып, оон кижи бүрүзүнге кайы хире эргимин орта бөлүг билип аар.

Уругларга болгаш аныяктарга фильминериң М. Горький аттыг топ студиязының үндүрүгеи **«Соңгу флоттуң оглу»** деп кино Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дөрт оолдуң амыдыралын төөгүп турар. Оларның кайызын-даа дайын олүмүгүт чалбыжыыдан чайлатпаан. Дайынның эгезинде олар тускай школага кирип, дайынчы мергежилди шинээдип, тулчуушкунче дүрген-не киреринден күзеп турар. Кинонуң кол рольдарында Михаил Кузнецов, Василий Лановой, Василий Рыжахов болгаш Москва, Харьков, Курск хоорайларның школаларының 8—9 классчыларының өөреникчилери ойнап турар.

Эстон чогаалчы Эно Раудың «Карацгылеткан хоорайда от» деп номун бүзүгаар **«Таллинфильм»** студиязының режиссёру Валдур Хинбектиң тургускаңы **«Карацгыда от»** деп кинозу фашист эжелеле бастырган хоорайга Юло биле Олев деп оолдарның эжелеле хамаарылгазын, болуушкуларның утказын тоорту билип, дайзыннарга удур демисежир деп шиңгиирге келирин төөгээн. Оолдарның демиселиниң хевээри бир янзы, чаржынчыг-даа болза эрес-дидим болурунга дедыгылашкын.

Довженко аттыг киностудиязының О. Генчарың сценарийин «бүзүгаар тургускаңы **«Абитуриентка»** деп кино самолёт удекчизи уругга турскаатка. Стюардесса Надя башкы институдуңе кирер экзаменнерин дужаап алгаш, эң соолгу ужудуушкунже чоруптар. Штурман Виктор уругну соолгу рейсче удеп тура, Надяның түгле соолгу рейизи эвес, а амыдыралында соолгу хүнү деп чүвеи кайы билир. Самолётха олурупкан улус аразында чораан ийи дерзин үүлгедикчи ужудукчуларны албадап тургаш даштыкы чургче алгаш баар деп оралдажыышкынга улурлаңгаш, Надя өлүрүп каар Надяның ролюн И. Шевчук ойнаан.

«Хүлээлгезин күүседип турар» деп «Ленфильм» киностудиязга режиссёр Ирина Поволоцкаяның А. Червинскийниң сценарийин бүзүгаар тургускан оңнүг кинозу хоорайның кол кудумчузун эде тударының төлевилелин кылып турар архитекторларның чымыжын көргүскен. Төлевилелди мырыңай доозар дей бергенде катап шуптузуп эде кылыр дугайында чаа шиитпир тыптып кээр. Мастерская эргелекчизи Кораблёп ол ажылга киржирги-биле аныяктарны кыйгырар. Мастерскаяга шак ынчалдыр Илья Федоров (тудуг институдунуң бот-өөредилгелиг студентизи) база чедип кээр. Аңаа кээп ажылдай бергеш бээп ол мурнунда ажыл-агбайн, хостуг үезин аңаа тураскаадып турар. Эрги бажыңны амгы үениң кафеязы кылдыр эде дерип тура, ол бажыңда чурттап турар, орус революстуларның баштайгы салгалынга хамаарыжыр Вера Борисовна-биле таныжып аар. Кожа бажыңга «Народная воля» деп чажыт организацияның кежигүннери чүс чыл бурүңгаар чыглып, революцияның айтырыгларын сайгарып, Россияның келир үезиниң дугайында күзел-бодалларын солчуп, маргыжып-даа турганын билип алыр. Ол бажыңга революстуларга музей тургузар деп Вера Борисовнаның күзеди Федоровче база чедип кээр. Кораблёвтуң төлевилелинде чаа тудуглар ол бажыңның ернунга тударын планнаан турда Федоров чаа саналды киирип кээр. Ол саналга бүзүгаар Федоровтуң чаартып турар бажыңын бүзүр ужурлуг. Бодунуң күш-ажылын бе азы төөгүнүң турасказылын бүзүр бе деп айтырыгны Федоров шиитпирлээн. Социалистиг чурттарниң киноларындан августа **«Таңның эриинде»** деп польша фильм солуп. Оон мурнунда полияк разведканың офицери чораан Мариан Репьяктың «Мюнхенден өрук» деп номун бүзүгаар тургускан. Мариан Репьяк 50 чылдарда «сооң дайынныңдан коючут тергинден турар үезинде Мюнхенге турган чажыт организациягa кирип, Польшага удур үймээн кодурериниң планын сойгалап каан.

Киноңуң мадыры ГДР биле ГФР-ниң аразында кызыгаарны Польшада чажыт организацияның төлээн болуп алгаш эрте бээр. Мюнхенге оон базым бүрүзүн шивишкинер карак салбайн хайгаарап турда-ла, Польшага чепсектиг үймээн белетхелиниң «Вулкан» деп адаткан планының кол утказын билип аптэр.

«Моңгун холдуң эргинези» деп ГФР-ниң болгаш Югославияның кинематографчыларының хады кылган кинозу индейжи Винету биле оон ак кептиг оңнүг Шаттерхендиниң ужураддарын көргүскен.

Л. КАБАКОВА.

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Бижиниң кадыкшылы даваш демисежип турарларның аразында болгунуң ажыл-херээнин ёзулуг мастерлери болу бергеи шолбаннар хөй. Оларның бирээзинге Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхоздуң кижи эмчизи Валентина Тартановна Монге хамааржыр.

Эмнедге черинге дирип каарывинске, ак халат кеткен, чаяк чанныг эмчи Валентинаның кулакка суккаш дыңнаар херексели оон баарынга турган бичии оолактың ооргазынга. хөрээнге оожум ынай-баар кожуп-ле тур.

— Тын, тын! Улуг тын, ам сөксаш кын! — дээш шинчидип турган оолдуң хөрээн салааларын-биле сокпагылаарда-да.

— Чолүрер-дир сен бе? Бажын аарыксап тур бе? Эдээ-изии кандыг-дыр? — дээш элээн каш айтырыгларны ол болдан илавылаап айтырыглаш, хевээ кедип ал деп чугаалаан, тускай дептерде демдеглелди бижип эгеледи.

— Кандыг-даа, кижи корлар чүве чок-тур — дээн соонда Валентина эмчиниң үнүг ыржыынны үрептеп. Эмчи ол-ла дораан огдуң үдеп чораан иеге ампер бижиин бергеш, кажан, канчаар ижиртирин тайылбырлады.

Ол бо дег он-оң хүлээп алышкынныарны хүп-бүрү, кылып чанчыгып калган. Шак ындыг амыр-дыш, үйгу-чидың чок чымыштыг хүнпер. Дүнер аарыг кижиниң амы-тынын дээш чапыш-сыныш чок деп ыны доктаамал номчуп, кады ажылдап турар эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол «Медицинская газета» солундан англыда, «Здоровье», «Фельдшер и акушерка» болгаш оске-даа журналларны чылдың-на чагыгып ап келген.

— Эмчиниң ажылы харыысалгалыг, чаагай болгаш хүндүлүг. Ол кижилер дээш доктаамал сагыш човаашкынын, бүгү күжүнүн бар-да энергиязының берииникинин, турушкун чок бүрүңгаар пиимчээшкинни негээр. Кымна эмчи болурун амыдыралының хөрээ кылдыр шилип алгаш, аңаа идегээн бүзүрелди аллар-аттыг эдилеп чоруруп, ол болгунуң ажылының үрет-түмнели дээш хаяы таалаашкынны, үнелиг чоргаараалды алыр — деп, эмчи Валентинаның чугаалап турары чөптүг.

Чүге дээрге кадыкшыл улуг-даа, бичии-даа кижиниң амыдыралында эң чүгүлө, чунуп-биле-даа солуттунмас үүлдерниң бирээзи. Кижи кадык-ла болза кандыг-даа ажылды кылып шыдаар. Төрээн чуртуңга, чоңуңга төлептиг бараан болуп-даа.

Оваашкан ажылынга кызымак, аңаа сеткилиннн хаңызындан бергинген Валентина Монге шыкаш ак халаттыг кижилер чоннуң бедик хүндүтке-лиин чедип ап, ажылдап, чурттап чоруур. Оларга чон чоргаарланыр.

Д. САЛЧАК.

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ЧАГАА

Мерген Мергенович, бистиң Моңгун-Тайга районнуң төвүнде чаа чунар-бажыңны эргижи чыадың күзүнүңде тудуп, ажыглаада киирген. Мутур-Аксының чурттакчызазы чаа чунар-бажыңга четтиптип, оорушкү-мапиайлыг болганнар. Оон иштп, даштын шевергин, көрүштүг, чараш кылдыр районнуң септелге-тудуг участогунуң тудугжулары кылган.

Ынчалза-даа чунар-бажың бо чылдың январь, февраль, март айларда ажылдаваан. Үрелиишкиннер уруунудан шоочалыг турган. Часкы, чайгы үелерде харын-даа ажылдап эгелээн.

Чунар дээн кижилер олче хүнүүн-не шуужун турду. Ам оон чамдык дериагелерн, суг дамчыдар хоолайлары үрелгеш-ле турупгар апарган де! Аңаа чуган кижи хинчээн көөр. Ында краннарны ажыдыптарга бир угда чүгле соок суг, чамдыкта чүгле изиг суг келир. Кижи шуут девидей бээр.

Изиг сугнуң соорун чанап орар ужурга-даа таваржыр-ла. Ам канчалчыа ирги дээш ажыда вааптар сеп. База-ла ог дег изиг суг аттыгын үнер. Пазын бараан кижилер краннын база катап дорлаар. Чамдыкта хандыг-даа суг шуут келбестей бээр. Элдептиг чунар-бажың боор, Мерген Мергенович. «Аарыглыг» чунар-бажыңның ужурун тыпчып көрүперемн.

Оон мындыг бөрээлиг районнуң чурттагга-коммунал ажыл-агый конторазы (эргелекчизи Григорий Иргит) канчан эскербес кижи боор?

О. ХИРЛИГ-ООЛ.

Үш хүнниүң семинары

Хамаагы камгалалының республика курузунга Кызылдың хамаагы камгалалының объектилериниң начальниктериниң үш хүн семинары болуп эртвеи.

Дыцнакчылар (будурулгелериниң албан черлериниң удуртукчулары) объектиге хамаагы камгалалының планнаашкынының чуруму, кичээлдер эрттирериниң методиказы-биле танышканнар. Ол ышкаш хамаагы камгалалының үндезиниериниң талазы-биле лекцияларны олар дыцнаан.

Өөредилге хүнү доозуган санында-ла дыцнакчылар кинофильмнерни көрүп турган. «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен», «Объектиде хамаагы камгалалы» болгаш оске-даа кинофильмнерни көргеп.

Хамаагы камгалалының объектилериниң начальниктериниң алган билиглерн моон соңгаар ажылдаарымга дуза.лаар.

Ю. ЕГОШИН.

ШЫДЫРАА БОЛГАШ КОСМОС

Эрте бурунгу оюнуң үзүк төөгүзүнүң бүргүзүнде улус кандыг-кандыг шыдырааларны кылбаан дээр! Тос чүүл: аңнар болгаш балыктар, кижилер болгаш хемелер, өөрбелминнер болгаш үи-булуңчуктар хевирлей кылган бодаларлыг. оолдарының шыдыраа оюну кижи төрелгетенниң чурттаазының кезээ апарган. Шевер кижиниң алдын холдары-биле кылып каапы шыдыраа бодунуң чуртунуң, үезиниң сеткил-бодалын хевээде илередип чорудур.

Чөөрбиги чүс чыл — космосту шыдырып алырының үези — шыдыраанның төөгүзүнде чөп ораанны бижээн. Чер кижилериниң космоска баштайгы оюнд чогум-на херен шыдыраа болган. Черлең кызыгаарларының ындынга шыдыраанның баштайгы көштерин «Союз-9» деп космос кораблиниң шитинде космонавтылар Андриян Николаев биле Виталий Севастьянов» кылып. Ол салгының чамдыкты миллион-миллион телекөрүкчүлер сонуургаан болгай.

Космос шыдыраага бодунуң негелдерин салгак: ол бичии кемчелдиг, бодаларга хөлге көжүрерде эптиг, белем болгаш салган черинден хоорулбас болуур үзүрлүг. Ол чорук деңги чок аларр байдалда, бескыдатпаан биши чүвелер аппаратураже кирбес болурда, онза чүгүлө. Ындыг «космос» шыдыраанын Москве чурттуг инженер, биология эртемнериниң кандидады М. Клевцов кылаан.

Оон онза чүүлү болза шыдыраанның чанғыс-даа бодазын эки эглу төлдеп идирылбыл. Бодаңы шиикле болду бажыңдаар кылдың керек бүргүүн таарыштыр үттел кааи келдеп чүү-даа читтес. Чиикеш бодаларын алы оолдарын салыр түскай үттер база бар.

Ол шыдыраанын космонавтылар чүүлдүгүнүн көрген. Ону ССРЭ-ниң Шыдыраа федерациязы база бедиш-биле үнелээн: авторлуң бодунуң кылганы шыдыраа халыңде Борис Спасскай, Михаил Ботвиников, Сало Флор, Александр Котов ышкаш сураглыг шыдыраачылар баттарын аттарын салгылаан.

Ямзы-бүрү өңнерлиг кылдыр кылган чүс мүң шөлүг шыдыраа бо чылын магазиннерге кирер. Оларны чер кырынга — турысчы оюндарга, экспедициялырга, эмнелелерге база ажылдап болур. Клевцовтуң шыдыраанын дашткы чурттар база көөрүкчүн эдилеп. Ам бажын АКШ, ГФР, Японияга, ГДР, Англиз болгаш оске-даа чурттардан чагыглар кээп турар.

Кирилл ПРИВАЛОВ. (ПМА).

Н. Ондарның «Хем эриинде» деп этюду.

Эмчиниң бижээн рецептизин ёзугаар эмнерни таварыштырып кылыры чугула болгаш харылсаалгалыг аныя. Бо хөрөнге Чадаанаңың № 4 аптеказының коллективи кызымаабиле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Ында эм белеткемчизи Ф. А. Донгак эмнерни кылбышаан, кылдыкган эмнерниң шынарын көрүп контрольвап турар. Оон эштери Л. М. Семеносова, Ф. А. Тонних келген кижилерниң чагыглары-биле эмнерни чогуур үезинде белеткеп турар. Ынчангаш оваар чоннуң бедик хүндүткелин чедип алган.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Ф. Донгак биле Ф. Тонних рецепт ёзугаар эмнерни белеткеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Редакцияга

Бистиң ог-бүлевистиң өзек, ачавыс болгаш кырган-ачавыс Александр Чамыевич Кызыл-оолдуң озал-омбакка таварышкан мөчээнинге холбаштыр бистиң ажыг-шүжүүвүстү бистин-биле үлежип, ачы-дузалажып биске чедирген организацияларга база эш-өөрүнге солуннуу дамчыштыр көрүп четтиргенивис иелерниң чөпшээрел көрүүлер.

КЫЗЫЛ-ООЛДАРНЫҢ өг-бүлези.

Агаар

Бөгүн республиканың даглыг черлеринге дүне даңмырээшкинни чаңстаар, хат мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг болур. Агаарның температуразы дүне даглыг черлерге 7—12, артканнарында 12—17 градус чылыр. Хүндүс агаарның температуразы даглыг черлерге 20—25 градус, артканнарында 26—31 градус изиир.

Кызылга бүргеп, аязып каап турар хүн болур. Дүне чаъс чаар. Хат мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг болур. Агаарның температуразы дүне даглыг черлерге 12—14, а хүндүс 28—30 градус чедир изиир.

Телевидение

АВГУСТ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Мелодиялер. 12.10—Оңнүг телекөргүзүг. «Будильник». 12.40—**«Совет Эвилелиниге бараан боор тур мен».** 13.40—**«Музыкалыг киоск».** 14.10—**«Бүгү-эвилелдиң демир-орунчулар хүнү».** Дамчыдылгада ССРЭ-ниң орук харылзаа министри Б. П. Бешев киржип турар. 14.40—Оңнүг телекөргүзүг. **«Силерниң дилээңер-биле».** Концерт. 15.10—15.20—Чапсар. 15.20—Оңнүг телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарның клуву».** 16.20—**«Делегей панорамазы».** 16.45—Оңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң Улуг театрының скрипачылар ансамблиниң концерти. 17.20—Оңнүг телекөргүзүг. **«Бистиң намаларывыс».** **«Немээ келген кижилер»** деп телешиий. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30—Оңнүг телекөргүзүг. **Бүгү-эвилелдиң демир-орунчулар хүнүнге турасказатнан концерт.** 20.20—**Эйранда — кинокомедия.** **«Зөрги водевиль».** 21.25—21.35—Чапсар. 21.35—**«Балет дугайында».** ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Плисецкая. 23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

АВГУСТ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. **«Сандараан хаан нүрүнези».** Телешиий. 19.20—Телемедээлер. 19.30—Чарлалдар. реклама. 19.35—**«Портрет».** Телефильм. 19.45—**«Кижи болгаш хөөйдүү».** Дамчыдылга. 20.15—**«Элер-хаарман».** Фильм-концерт. 20.40—**«Бистиң аалчыларывыс».** Дамчыдылга. 21.15—**«Аремала ажнар».** Телефильм. 21.25—Телемедээлер. 21.40—23.00—**«Немээ-даа болган, эртен-даа болган».** Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«ШАҢЫРАА»: **«Дидим прогулыщик»** 10.00, **«Кутмулге»** 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Адыр, мана»** 1-ги, 2-ги 3-ку үндүрүлгелер 9.30, 15.40. **«Капитан Джек»** 11.00, 12.40, 14.00. **«Демир-орун чанында бажың»** 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Алыстар машпалы»** 11.00, 13.30. **«Чер нырынга чурттаалга дээш»** 2.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Чук биле Ген»** 13.00. **«Сибирьдиң ирей»** 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ТАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Снегурочка»** 15.00. **«Буруу чөнтар»** 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

АВГУСТ 5-ТЕ

«ШАҢЫРАА»: **«Көжүр хураган»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шилчилге назыны»** 15.00. **«Демир-орун чанында бажың»** 16.50, 18.20, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыныды** 10.30. **«Дүнеии от»** 12.00, 13.50. **«Тыва — үелериниң белдири»** 15.40. **«Кутмулге»** 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дидим прогулыщик»** 12.00. **«Чер нырынга чурттаалга дээш»** 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: **«Сибирьдиң ирей»** 18.00, 20.00 шактарда.

Бистиң адресивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОНПАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, кедээ ажылагый кылдазының 21-47, үлегчүүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информация база совет тургузуут кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн болгаш 32-75 телефонже болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 БАТАН УНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 908

ТС—00943.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном-үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы-биле өөредилгениң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (9557) | Вторник, август 6, 1974 чыл | 1925 чылдан үдезиглеттингеш. | Өртээ 2 кеп.

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЬ КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАР СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Запорожье областың кодээ ажыл-агый ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырып, беш чылдың дөртүү, тодарадынчы чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин новүдедир дээш социалистиг чарышка киришкеш, тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп, тарааның ажаап аяшкынын органнзастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин күүседипкеннер.

Белеткея черлеринге 1102 муң тонна (67 миллион пудтан ажык) тараа киргеп, ол дээрге, улус ажыл-агый планында кардүнгенинден дыка хөй-дүр. Кызыл-тасты, арбайны болгаш тараа-бөбы культураларын садарының планнары ажыр күүсеттингеп. Күрүнеге пландан ажыр тараа садары үргүлүлеп ажаан. Областың колхоэтары болгаш совхоэтары бө чылын ниитизи-биле кукуруза болгаш негме культураары-биле натай хаара күрүне 1360 муң тонна кодээ ажыл-агый продуктузун садар дээш демисээжип турар.

Үлетпүр будурүлгелериниң, транспорт болгаш белеткел организацияларының коллективтери колхозчуларга болгаш совхоэтар ажылчыннарынга дүмүт ажаап алыр, тараа соорту-рүнге улуг дузалаан.

Колхозчудар, совхоэтар ажылчыннары, партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары ажаап алышкынын шадыпкын дөвзар, күзүм чажар тарааны чогуур үезинде тарыыр болгаш күсну чер аңдарылгазын дөвзар дээш бүгү күжүн салып, ниитизиниң малынга чемнерниң чугула курлавыр-ларын тургузуп, төскү беш чыл планында кодээ ажыл-агый-ның бүгү продуктуларын бүдүрүп, белеткээр талазы-биле дөктааттынган планнарны чедипкинниг күүседиринең үре-зинним салып турарлар.

(СЭТӨ).

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Часны болгаш чайгы маңдаакпкын чайгаар үнген база тараан сигеннериң үнеринге дыка шаптыныг болган. Ооң түңнелинде чайгаар үнген сигенниериң бир гектарымда-на 1,5—2 центнер дүжүттү ап турар. Ынчангаш арыг иштиндем, буга кыдыгларындан база өске-даа черлерден сигенни кестирип тургаш, планның онаалдаарыны күүседири чугула апарган. Ындыг болганда сиген кезилдезинче техниканы киирип, хөөрай болгаш суурлар чурттанчыларын мобилизастап, сигенни хөл надыыры-биле кезерин органнзастап, дүжүт ажаалдазы эгелээр бетинде сиген, семаж, силос белеткээрин дөвзуп алыры чугула.

Республиканың ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели ам-даа куду деңнелде чоруп турар. Соолгу медээ өзүгаар авырга республиканың ажыл-агыйлары 7036 тонна сигенни, 70 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алган. Ажыл-агыйларның хөй кезии сенэзи, силос салырынче кирбээн. Силос салырынче чугле «Тоора-Хем» совхоз киргеп. Ында 1200 тонна силос салдынган. Ол совхозта сиген белеткели багай эвес организастаттынган. Ажыл-агый амгы үеде 400 тонна ажыг эки шынарлыг сигенни белеткеп алган.

Мал чеминиң белеткели «Саян» совхозта багай эвес чоруп турар. Ол совхоз 500 тонна сигенни сарзаттаг, 100 тонна сенажты салып алган. А Кодээ ажыл-агыйның дүржүлгэ станциязы 1350 тонна ажыг сигенни белеткеп алган. Ында сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты эки организастаан. Партия болгаш ажылчын комитеттер сиген белеткенчилериниң ажылын айытхан хуусазында түңнеп, мурнанчыларны шаңнап, мактап турар. Тиилекчилерге алдар болдурган туиты суур төвүнде кедурүп турар.

Сиген кезилдезин ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революциянның чалбыыжы», «Куш-ажылдың хостуу». Тока аттыг совхоэтар, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхоэтары организастыг чорудуп турар. Мал чеминиң белеткелин Бай-Тайга районда шалыпкын темпилиг. Ында сиген белеткелчилериниң 24 звеноэу ажылдап турар. Районда хөл надыыры-биле сиген кезер 206 кижилиг звеноларны организастаан. Ук районда 200 ажыг тонна сигенни сарзаттап, 60 тонна будуи-бүрүнү белеткээн.

Ынчалза-даа республиканың чамдык ажыл-агыйлары мал чеминиң организастыг эвес чорудуп турар. Барыын-Хемчик районнуң совхоэтары мал чеминиң белеткелин өөнүм темпилиг эгелээн. «Барлын» совхоз 3980 тонна сиген белеткээр планның тургаш, чугле 11 тоннаны кылып алган. Ол дээрге, ниити планның 0,3 хуузу-дур. «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхоэтар сарзат салырынче чаа кирген. Ол ышнаш Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткелинче организэс чэн киргеннер. А районнуң «Тыва» совхоэу сигенни болуп, сарзаттаарынче ам-даа кирбээн. Ындыг байдалды Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа», Бии-Хем районнуң «Хадың», Тес-Хем районнуң колхоэтарындан көрүп болур. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының сигенни чугле техника мүмү-биле ажаап алырын бодаазы, ат машиназы, хөл надыыры-биле кезерин ам-даа организаставайн турар. Чижээ, Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхоэтуң сигенчилери ажаалданы Бай-Сөөт хемниң унунда техника күмү-биле чорудуп турар. Ол хирезинде хөл надыыры-биле сиген кезерин организаставаанындан ук хемниң ыдыында база ыяштар аразында үнген чаагай сигенни каап турар. Ындыг практика «Тоора-Хем», «Большевик», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоэтарда бар.

Республиканың совхоэтарында витаминниг сиген далганы белеткеп турар агрегаттарның темпизи ам-даа куду деңнелдиг болуп артпышаан. «УТКА 25 чылы» совхоз 300 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр планының чугле 50 тонна хирезин ылып алган. Кодээ ажыл-эгыйның дүржүлгэ станциязында витаминниг сиген далганы белеткээр агрегатты ам-даа ажылдатпаан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Бүрен» совхоэтар ындыг агрегаттарның монтаж ажылын мынчага чедир доспаан. Витаминниг сиген далганы белеткээр планнарын ажыл-агыйлар чөгүүр үезинде күүседип алзын дээш районнарда «Сельхозтехника» салбырлары монтаж ажылдарын дүргедедир үези келген.

Будуи-бүрүү белеткээр ажылдың темпизин кудупаттас херек. Ам республиана 1200 тонна будуи-бүрүнү белеткеп алган. Ол ажылче Кодээ ажыл-агыйның дүржүлгэ станциязы. Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхоэу ам-даа эгелеп кирбээн. Бижек-Бирүнүң белеткээн Бай-Хем районнуң бөлгаш Кызыл хөөрай Советиниң ажыл-агыйларында батай организастаттынган.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар звеноларга, бригадаларга партия, профэвиелл, комсомол болүүтерин тургузуп, олар күш-ажылды организастаарын, кижилерни удуртуп-баштаарын билдилиг чорутсун дээш тодаргай планныг ажаалдаларны берип, социалистиг чарышты үлам дээштиг болдурарын ол болүүтерге дагзыр херек.

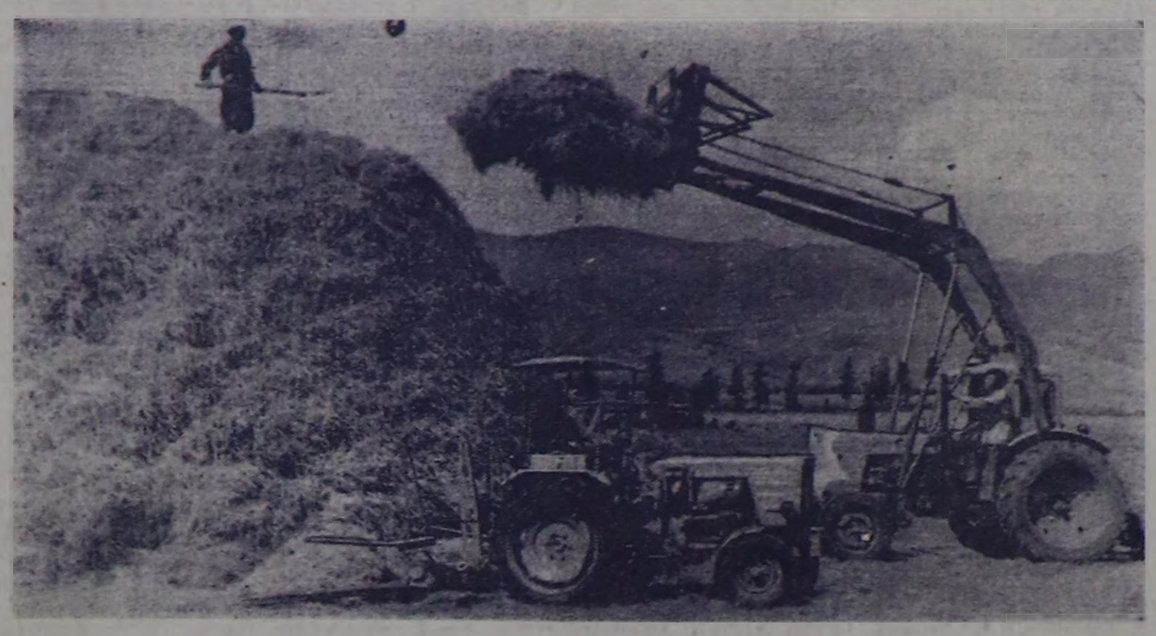
Мал чемин белеткеп турар үеде агзар-бөйдүстүң таарымча чок байдалынга сылдаг кампайн, харын бүгү бар аргаларны ажыглап тургаш, сиген үнген чер бүрүзүн кагбайн ажаап алыр болгаш нелир кыжын ниитиниң малынга быжыг чем-суурнуң нурлавырын тургузуп алыры республиканың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларының соңгаарладып бөлбас соруглазы болур. Мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедедиринге хүн бүрүге ниитээнгей салыры чугула.

Сууржулар — колхозка

Чоокта чаа Моңгүн-Тайга районнуң төвүнде албан организапия черлериниң ажылчын, албан-хаакчылары кожазында «Малчыга» колхозка мал чеминиң белеткелинге зуралашканнар. Олар ийи хүн Чеди-Тейге 12 тонна будук-бүрүнү белеткээш, төөк кыштагларга чедиргеннер. Оон ыңай арыг иштиг муңгаш черлерден 4 тонна сигенни хол кадыыры-биле кескеннер.

Районнуң албан организация черлериниң ажыл-ишчилери колхозтуң мал чеминиң белеткелинге моңгө сонгаар-даа киржирлер.

М. ДАВЫН-ООЛ.

Аныяктар, эр-хейлер

Бо хүннерде Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң шынаашыктарында малга быжыг чем-суур белеткээрининг ажылдары Седик темпилиг калбарган. Совхозтуң сиген шөлдери тайга эдээнде-даа болза, сигенниң дүжүдү өртөөн чылдарга деңнээрге куду, ынчалза-даа ону долузу-биле ажаап алыр дээш бүгү арганы ажыглаарынче, ажаа бедик будурүлгелүү ажылды «организастаарынче утланган хемчеглерин алган.

Чугула кампанияга бирги эзлегде комсомолчулар болгаш аныяктар үлегерин көргүзүп, сиген кезер, бөлөр, сарзаттаар, сенаж болгаш силос салыр ажылдарга идепкейлиг киржип келген.

— Сушь салбырда № 3 сиген бригадазында комсомолчу-аныяктарның ажыл-ажын сонуургап көөр болзуңарза, аныяктар шудургу ажылдап турар дээрзинге бүзүрел болур силер — деп, совхозтуң кол агроному Федор Филиппович Бабычев сүмеледи.

Сушь суурдан ырак эвеспе тайга эдээнде хову турлаанга четтивис. Каракка баштай-ла көстүр чүве—вагончыктың даштында азып көргүзүр самбыразы биле хана солун болду. Ында бригадазы ажылдың чоруп турарын, хижөн бүрүзүнүң кылган ажылын тодаргай көргүскеш, Августуң 1-re чедир бригада үш трактор-биле 270 га черинң сигенни кестиргеш, ооң 210-нүн болген. 18 сарзатты тургускан болгаш 100 тонна сигенни белеткээр дээрзин ооң номчудувус.

— Комсомолчу-аныяктарның бө бригадазы кемнээге ижи-2-де киргеп—деп, салбырда мектеп даргазы, бригазының үеткенги Сарыг-оол Маичакей байдалды танаштырып эгеледи.— Мында үеткчик, повар, бригадир-биле катай шүүлүг 15 кижи ажылдап турар. Үш агрегат сигенни кезип, ийи агрегат белүп турар, өскелери сарзаттаан турар. Ажылдап турар кижи бүрүзү нормазын дажыр күүседип, кайызы-даа соруктуг, кызымаккай чоруун көргүзүп келген. Комсомолчу белүүтүн удуртукчузу Юрий Тюлюш баштайгы хүүнден эгелеп, волокуша-биле сиген сөөртүп, өске өөрүнге үлегерлиг болуп турар. Ынчалза-даа ажылывыстың түңнелинге сагыжывыс хамаан турар. Чүге дээрге, сиген дүжүдү куду болганы-биле (өрткен чылын бо шеледүң бир гектардан 12 центнер чедир ап турдувус) бө чылын бир гектардан чүгле 3—4 центнер-дир. Бедик будурүлгелүү сиген сарзаттаар агрегат, волокушалар четпези-биле аңаа турары ховудеп турар. Чагыг база шаптыктап турар. Оң хирезинде бистер планныг даалгавысны күүседир дээш турбуп турар бис.

Шынаада ажылдап турар аңы-бүрү техниканы көргеш, олардың соксаал чок ыңай-бээр чоруп турарын көргеш, олар-биле пугаалашкаш, ында ажылдап турар аныяктар бүзүт эр-хейлер деп, кижи бүзүрээр болдум.

Аныяктар хостуг чай аразында чаа келген сонун-сеткүүдүлге танышып, ында бижиттинген чаа чүүлдерни үргүлүү билип ап турар. Сигенчилериниң чем-ажыл база эки организастаттынган.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: комсомолчу Виктор Щенов Т-25 «Владимиреч» деп трактор-биле сигенни сөөртүп эккээрге, ону сараат салыр агрегат-биле Валерий Сайчан сараат салыычызы Оюн Чатпага дамчыдып тур (үстүнде чурукта). Бригадазда комсомолчу болүүтүң организаторузы Юрий Тюлюш (адаанда чурукта).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ТУК ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Тодарадынчы дөртүү чылда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери 9135 тонна сиген белеткээр планныг. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларының мал чеминиң белеткелин чорудуп турар. Сигенчи бригадалар, звеноолар аразында социалистиг чарыш калбаргаи. Чарыштың түңнелинге он хонгаш-лээ үлүүрүп турар.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу, райкүүском, ВЛКСМ райкому бөгө-тайгы он хонуктуң түңнелин үйдүрүп, мал чеминиң белеткелин ажыл-агыйларда бригада, звено бүрүзү кличаар чорудуп турарын чугаалашкан.

Мал чеминиң белеткелин районда «Хемчик» совхоз организастыг чорудуп турар. Ында 98 кижи сиген кезилдезинде хаара туттунган. Совхоз 1564 тонна сиген белеткээр планныг тургаш, ам 193 тоннаны сарзаттап алган. Ол ажыл-агыйда коммунист Иргит Севээнге удуртукан 62 кижи составтыг сигенниелер бригадазы 104 тонна сиген белеткээн. Партия райкомунуң бюрозу, райкүүском, ВЛКСМ райкому сигенни бригадалар, звеноолар аразында ол бригадазы тиилекчи деп санаашаг, шилиир кыска туиту аңаа тыныар деп доктаалкаан.

Ийиги черни «Барлыг» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының Хертек Санаата уңурлаан звенозу болуза, ол звено 85 тонна сигенни белүп, сарзаттаан алган.

Ниитиниң малынга чем белеткээри ышкаш чугула ажыгты кичээнгейге ап, сиген кезилдезинге коскак белеткелдинг киргеп ажыл-агыйларыны бюрога чидин-биле шүүлгүлээн. Ылаңгыя «Дөң-Терезин» совхоз (директору Я. Лорду, партком секретары С. Маидараа) бө чылын 1270 тонна мал чеми белеткээр планныг тургаш, чүгле 18 тоннаны сарзаттап алганы көнүг четпес. Күш-ажылдың будурүлгелүү чавыс, ону эки организаставаан чорукту «Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты (эргелекчизи С. Моңгүш) база «Барлыг» совхозтуң Хөөделең (эргелекчизи Ц. Сая) салбырларындан көрүп болур.

Үстүнде айытхан четпестерни дарый эдип ап, ажылдың темпизин бедиредип шүүлгүлеткен ажыл-агыйларның удуртукчуларынга райкомнуң бюрозунан дааскан.

С. КУЖУГЕТ.
СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң секретары.

Тудугжу хүнүнге утхуштур

ШИЛИНДЕКТЕР МАРГЫШКАН

Тудугжулар хүнүнүң будуүгүнде «Кызыл-тудуг» эргелелиниң тудуг объектилеринге эргелелдиң 24 ак шилиндек дашчыларының, «эң эки дашчы мергежил дээш» маргышкалы болган.

Эртенгиниң тос ыяк бичe салып турда «Интурист» деп аалчылар бажыңының 3 квартираллыг туристаага болгаш гостиница тудугларынга чаңгыс уруу маргылдаашыр звеноолар чедип келген. Дилиндек хаваларының чанынга хоюдуг, түүйбулар белеткеттинге бээри билек, маргылдаашың эгелээнин чарлапкан, бот-боттарынга алтырбас деп сорук киргеп ийи-ийи дашчы составтыг звеноолар чидир күш-ажылчы демиселге кирипкен. Минуталар бүгүүнде чаа-чаа түүйбулар эптежип, ханалар дүргени-биле бедип үнүп турган.

Конкурс ниитизи-биле бедик идепкейлиг, организастыг эрткен. Ооң сорулгазы — түүйбу салыырының техниктиг негелдезин ёзугаар шын кылып, ыяшларни бедидери, ажыл нормазын ажыр күүседири турган. Конкурстуң түңнелин тудугжулар 30 квартираллыг чурттарга бажыңының түдүүнга чыглып келгеш, үндүрген-нер.

— Конкурстуң тиилекчилерин ялерелиде комиссия кылган ажылдың шынарын болгаш ажыл нормазын баш кагбан ажыр күүсеткенин ажеренин керген, дөрт-ле ыяк иштинде барык ов ийи куболметр түүйбу салдын кылган. Владимир Сидоров биле Николай Кущов оларның звеноэун тиилекчи болган деп санаашаг, бирги чергенин «ртектиг шаңналын тыпсыр-дыр — деп, эргелелдиң күш-ажыл организациязының киилиг эргелекчизи ш Н. К. Сомова дыңнаткаш, шаңнадны тывысты.

Ийиги черни 11,5 кубометрни салган Николай Шанин биле Николай Какай-оол, үшкү черни барык сес кубометр салыг кылган Александр Бокляков биле И. Никитин, дөртку черни 7, 16 кубометрни салган Валентина Дубовина. Түүш Бичe-оол оларның звеноларынга тус-тус тыпсыл. ртектиг белектер-биле шаңнаан.

Чартык эзлчег иштинде будун эзлчегиниң хүн нормаларын, будун чартыктан үш чүс хуу чедир күүсеткени түүйбу салыынга дажчыларның бедик мергежилдиин хереглеп турар. Бо дээрге Тывага боор турган тудугжулар маргылдаларындан онзагай бедик түңнел-дир. Тудугжулар байырлаанга үткүштүр кылынган бо конкурска ниитизи-биле сезен ажыг кубометр түүйбу салыы кылдынып, эргелелдиң план күүселдезинге бичe эвес күш-ажылчы салыынның болганы чугаалаан.

Ч. ДОНГАК,
конкурстуң киржинчизи.

Школа тудуглары — чугула объект

„СИТАЛА“ СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Бо дээрге чүгле ооң студентилерден тургустунган тудугжу отряд. Олар Куйбышевтиң А. И. Микоян атыг инженер-тудугжулар институдунда хамаатты тудуг техникумнуң факультединиң студентилери-дир. Отрядтың эдэм бөлүк тудугжулары дээрээнде чаа дөшкилде-биле холбашкан. «Ситаланың» дээрге шилазы пластикадан бүткен чаа тудугжулар материалы-дыр. «Ситалашқ» оолдары июнь 14-тен эгелеп Таңды районнуң Кызыл-Арыгда калыышилга школазының 60 оруунуг ниити чурттагга бажыңын тудуп киптикен. Бажың бодуу брус ыяштан туттунган. Ооң таваанда эгелээн тудугжулардың студентилер эрткен июль айның 15-ке чедир бүгүү доозулькаш, эки-терлери болгаш соңгаарлаан бө хүннерде доозуп, кургап шуукатурка кагарынче киргеннер.

— Ситаланның» командири Леонид Ильин-биле ужуражкаш, ооң-биле ажыл-херек дугайында кыска беседа кылган мен.

— Куйбышевтиң студентилери республиканың тудугга объектилериниң бирээзи — школа тудуунда ажылдап турарынга бир талазынга чөрташаарланып турар—деп, Леонид Иванович беседазын эгелээн. Чүгле бө турган ниити чурттагга бажыңын бүрүү тудуп доозарынга 82 муң рубльдың ынчаазидип алырын оттрядтың керээзинде айытхан. Оолдарның ажылдап турары дыка эрестиг. Бажыңның тудугжулар ажылдарынга Валерий Голиковка удуртукан бетошниктер, Виктор Зубцовка удуртукан бизанчылар бригадаларының-терниин шалып ажылдаанын демделевес арга чок. Бо бажыңның тудуун индивидуал шалыпкын темпилиг ажылдың ачызында чогуур хуусазындан дыка эрте ажыглалга киирер дей бердивис.

— Ында ооң өске кандыг объектилерни кылып турар силер?

— Бо бажыңдың ам чүгле шөөрлел ажылдары артхаан ол. Ону бис бө хүннерде көрүүге комиссиязынга хүлээдир бис. Моон-биле чергелептир бо-ла сууда чылыышылга дамчыдыпкаашкын тудуун кылып келген бис. Ында бетошниктер биле бизанчылариың мён бригадазы ажылдап турар. Ол база удавас доостур. Ооң ыңай арт өөрүнер сут мөөңнээр черинң тудуун кылып турар, ону чылыышылга дамчыдыпкаашкын-биле чергелептир ажыглалга киирер апаар.

Ынчангаш биистиң «Ситалашқын» тудугжу оолдары өөредиглеге чылыныг эгелээриге чедир барык-ла ай бүрүнгаар ол чугула объектилерни доозуп, ажыглалга киирип турар. Мында ажылдар доостур чигзээш барымдаалаш, отрядтың ийи эң дээре дээш бригадазын «Революциянның чалбыыжы» совхозтуң төвү — Балгазыга сууда база-ла кезээвис ёзугаар кылыр объектилеривис — чурттагга бажың нарыкың тудуунче чоруткан бис. Совхозка бирээзинге-ле ийи ааш ишти чурттаар ыяш курлуг 3 чурттагга бажыңын тудуп бээр бис. Олардың таваан бө хүннерде салып эгелээн.

— Бригадаларның аразында чарышты канчаар түзеп турар силер? Социалистиг чарыш студентилерниң ажылдарыга кайы хире роллдуг болуп турарын көрүнерем, Леонид Иванович?

— Адаан уруглаар турар интернат бажыңын таваа турар черин шөөрлөдөн эгелээш, ол тавактыг салып, ооң бажыңдың күруи тудуп, крышазын бүрүп доозарынга чедир биистиң оолдарга хөй-дээ ажаа, барык-ла ай хире хуусаа негеттингенин бедик темп дивес арга чок. Орта колла рольду биистиң студент, тудугжуларывыстың аразында социалистиг чарыштың дээштии дузалаан дээрзин билдингир. Түүгүс бригадалар аразында чарыштың негелделерин тудуг чорудуп турар черивисте самбырада азып, олардың канчаар ажылдазының дедэ самбыра үндүрген, түңнелин база орта чарлап, отрядты чыглаан, тиилекчилерни шаңнаан, мактаан четкестерни сойгалаан шөөрлөн турар. Ол бүгүнү биистиң отрядтың комиссары В. Голиков башкарып турар. Сөөлгү неделяның түңнелинде ооң бодуунуң удуртканы бетошниктер бригадазындаш күш-ажылчы бедик көргүзүлгелерни дээш Евгений Рыбалкин, Владимир Васюхин, Эдуард Фейман олар командирниң түскай шаңналын алганнар. Ол ышкаш В. Зубцовтуң бизанчылар бригадазындан ниидыг шаңналды Петр Саяпин, Александр Мелов, Сергей Гирко, Вячеслав Кан, Шамиль Баймуратов олар чедип алгылаан. Ынчангаш социалистиг чарыш биистиң студентилеривистиң бүдүрүүлүг ажылдарынга улуг адыглыг болуп турар,— деп, отряд командирге беседазының төнчүзүнде тугаалаан.

Куйбышевтен келген «Ситалашқың» тудугжу дажчыларын тандыжыларга шак ынчыг улуг дузаны чедирип турар. Олар боттарының көрээ ёзугаар кылып турар тудуг объектилериниң хуусаанындан дыка эрте, эки шинчилиг доозар дээрзинге бүзүрел улуг. Бо чүүл парлаттынып турда олар Кызыл-Арыгның школазының тудуунда чаагайжыдылга ажылдарынче киришкенин биске медээлээн. Ооң-биле олар амгы үеде республиканда эң бүгүүлээ объектилер — школа тудуунга хамаарышкан хүүлээлгени алдарлыы-биле күүсеткени ол «Ситалашқың» тудугжу оолдарының чамдыкының ам Белгазыга суурда Кызылдың политехникумунуң сургуулдары — «Аалга» деп тудугжу отрядтың кыштарынга база дузалаарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

Чурттун улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга кадрларны, колдуунда-ла совет тускай эртемниглернин удуртулгазы-биле, шуут-ла будурулгелерге, ол ышкаш курстарга белеткеп турган. Чижээ, мастер П. И. Яшин лайын чылдарының дургузунда чазаныр ажылга тываларны колдаыр 164 кижини, Л. Г. Шахов — өрукчүнүң болгаш дептерлекчиниң ажылынга 57 кижини, И. Л. Зайцев — 45 электриктерни өөреткен. Дайынның баштайгы чылынын дургузунда бүдүрүлгеге совет тускай эртемниглер бир мун ажыг ажылчыннарны өөреткен. 1942 чылда улус чырыдыышкынының яамызы Кызылга ус-дарган школазын ажыткан, баштайгы чылын-на ол школа 86 слесарьларны, чазаныкчыларны, дарганнарны болгаш печниктерни белеткээн. *(Тыва төөгүзү· т. II, арын 215).*

Төөгү документилеринде кирген бо одуругларны бо хүнерде номчуурга, шоолуг эвес кыска үе—30 чылдарның дургузунда, Совет Тыванын кайы хире шапкын хөгжээнин кижининг карааңга чуруттунуп көстүп келир. Сл дугайын чаңгыс бо факт — республиканың аныяк ажылчын ангызын белеткеп турар тускай ортумак өөредилге черлериниң бирээзи — № 35 профтехучилищеден бо бөлүк материалдар бадыткап турар.

САЛГАЛДАРЫВЫС

«Бистин чуртувустуң ажылчын ангызында бегүв улуг ханы өскерлиишкиннер болуп турар. Чаа үениң бүдүрүлгезиниң шыларында үзеп алган ажылы-биле күш-ажыл улам сырый хевбаалыг боон бар чылар. Аныяк кижилер ажылга киреринге мурнуунга-ла тускай мергежилги чедип алган турарун дээш хамыктың мурнунга оларның хей кезиң профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге тускай белеткелгени эртеп турарынче сагышту салып турар. Ынчангаш ынчаар өөредилге черлери чуктел чок ковузеп турар» деп, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев болгунуң чугаазынга онзалап демиселзээн болгай.

Шынап-ла ажылчын кижиниң күш-ажылчы базыны, белек мергежилги салгал заңчыл улам немежин орар. Бистин № 35 профессионал-техниктиг училищевистиң башкылар коллективи ажылчын ангыга тускай мергежилгиг кадрларны белеткеп бээр талазы-биле авазын эвес улуг-хуузун ам ында чыл улай киирип келген. 1966 чылда үнезелеттинип тургустунган бо училите штукатур-малярларны, электрогаз каннакчыларын, экскаватор башкарыкчыларын, чазаныкчыларны, ханчы-монтажниктерни, автокран машинистерни белеткеп үнүрүп турар. Эрткен чылдарда училищени нииткизи-биле 1569 кижи доозуп үнүп. найысылаалың болгаш республиканың бүгү районнарынга улус ажыл-агыйының эргежок чугула улуг будурулгелерге ажылап турар.

Чижээ, № 48 чудут эргелелинде ажылчын, ССРЭ-ниң Дээди Советинин депутады М. В. Сафронованың удуртканы штукатур-малярлар бригаазы доозу-биле бистин доозукчуларывыстан тургустунган боон турар. Ол-ла чугут эргелелинде ажылаап турар ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегаты Нина Оюн, аныяктарның болгаш студентилерниң Берлинге эрткен X Бүгү-делегей фестивалының киржикчизи Наташа Оюн ышкаш боттарывыстың доозукчуларывыска чоргаарлаачыас ангавыс чок.

Эрткен өөредилге чылынга бистин сургууллариывыс «Ажылчын ангыга үелепүүр сылгакчы болгуу!» деп кыйгырыгның алаа-биле өөренип, чуруттап, ажылаап келгеннер. Эң эки ажыл-херектерни олар комсомолдуң В. И. Ленинниң адын эдилээнин бээр 50 чыл болган оюнга ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге туралаатканнар. Бо хүннерде бистин училищенин ажылдакчылары болгаш сургууллары Төрээн Тывазының 30 чыл өөн төлептиг үүкүурунга белеткенип турар.

Чаңгыс бо эртип турар өөредилге чылынга училищени 143 кижи доозуп үнер. Оларның иштинизеи 40 уругларның штукатур-малярның, 18 кижи каннакчының, 28 оолдар автокран машинистерниң, 40 кижи ханчының, а 12 кижи ханчы-монтажниктиң мергежилги үе-түрүнүң алырлар. Сөөлүг үеним негелдезин ёлуглар дериттингеп физиканың, химияның, математиканың кабинеттерин сургууллариның өргезинде кирген. Каннакчыларга, чазаныкчыларга, хаараныкчыларга тааарыштыр ылыңган мастерскаалар база ажылаап турар.

Өөредилге чылынын дургузунда штукатур-малярларның, дүзээлакчыларның, ханчы-монтажниктериниң аразында болган конкурстар солуп эртеп кеп. База өөредилге түнелеринде чугаалашкын кежээлерибиле чергелештир янзы-бүрү конкурс, маргылааларны доктаамал эртиришкелдивис. Анаа Кыпыла туржук, а бүгү республикада ат-сурваа алгаан М. Сафронова, А. Ельшова, С. Сандан ышкаш чудугжулар. трестиң харыысалгалыг ажылакчылары иевпекейлиг киржип турар.

Бүгү-эвилелиин ленинчи коммунистиг субботникинго сургууллар эң идепкейлиг киржип. училищеңи долганыр шивеп, пеш, халы болгаш чаан ыяштарны олуртуп, чечектерни тарып, левиксээрни чүмү-биле чазагайжыткан. Бо ажылга 5 болгаш 2 дугаар бөлүктерде будурулге мастерлери О. Куулар, В. Силенков оңаа шылгараапнар. Шуптуг бөлүктер ленинчи зачёттуг чеиишкиниг дүжаган. Оларның иштинден Л. Бур-Комбу, Л. Голошапова, И. Дирти, А. Сысолетин болгаш оске-ла 30 сургуулдар зачёт дүжаалаарынга кончуг эки демдекти алган.

Училищеңиң чаңында бөстывыңгар уран чүүдүлүг, хойнун ырызының, хогжүнүүн, таңының бөлүүнерин демдээлеп ажылаап турар. Болуувегүн хогжүм херекселдериниң оркестри бам бар. Бисте Т. Иргит, В. Гриньков, Ю. Оюнар, А. Монгуш ээп ышкаш уран талантылыг аныяктар кайы хей.

Оон-биле чергелештир хамыктың, бокступ, хол бөмбүүнүн, гимнастиканың, баскетболуун, хостуг хүрештиң секциялары база ажылаап турар. Суббота санында хообайг-дүрүм болгаш политиктиг тускай билиглер бээр кижизиилекчи ужур-үткалыг университет база ажылаап кыштаан. Орта республиканың, хоорайның, суд, прокуратура, милиция черлериниң ажылдакчылары тускай шиңгээдилерни кыдыын, кичээлдерни эрттирип келгеп.

Өөредилге корпузунуң чанында 640 олутгуг общежитие чурттаарынга кончуг таарымчалыг кылдыр туттунган. «Коммунистиг амыдырал дээш» деп социалистиг чарышка кижизиилекчи башкы А. Артаеванның удуртканы 25-27 бөлүктериниң чуруттап турары 4-ку каттыг кыстары тиилекчи болган.

Өөредилге чылынын дургузунда бөлүктер аразынга Коммунистиг күш-ажыл бригаазының курлавыры деп белек ат ээп демисел калбарган. Оон түнелеп ай санында үнүп турган. Чыл төнчүзүнде үш бөлүк ол бетик атты чезип алгаш, республиканың чаа будурулгелерине база В. И. Ленинниң Сибирь шолугелезинге турган чери Шушенскоеге суурга бээр эргени чаалап алганнар. Ол улуг ажыл-херекке үеттинде үш бөлүктүң будурулге мастерлери Ф. Трубанова, В. Королева, Г. Глотов оларның салыышкыны улуг.

Бо хүннерде бистин хей сургууллариывыс Балганың чанында күш-ажыл болгаш ыыштанылга лагерининде хаара туттунган. Олар аңаа тура № 11 кодээ профессионал-техниктиг училищеңиң келир өөредилге чылының белеткелинге киржип, тускай шерии болгаш спортчу белеткелээ эртип турарлар.

Келир 1974—1975 өөредилге чылында бистин училищевис тускай ортумак эртемниг доозукчуларны амыдыралче ээп баштай үнээр. Шынаг болганза олар ортумак профессионал-техниктиг училище доскаанының дугаймына дипломну хогга алыглар. Бо чылын училищеге берип турар бүгү мергежилгер ааны-биле 300 оолдар, кыстарны хүлээп алыр бис. А хоску беш чылда бистин училищевисти ниитизи-биле 800 кижиниң доозуп үнери көрүнгеп.

Төрээн Тывавыстың чоокшулап орар 30 чыл оюн таварыштыр өөредилге чылының эгезинде алаан ажылаанны кылып чоруулар бис. Бир дугаарында ээп эки чыскаал болгаш ыры ээдп коруулге болуктер аразынга эртер. «Тыва беш чылга» деп темага эки чурук ээдп конкурс чарлаттынган. Ол ышкаш спортчу маргылаалар, эш хүүзүнүн үжүражыышкыннарыг база эртер. А коя-ла чүүл ол төөгүлүг ибилейни кончуг эки өөредилге, ажыл-иш-биле утхуруу болур.

Г. САМОРОКОВА.

училище директорунуң өөредилге-кижизидилге амылыбиле оралакчызы.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНЕР

Ажыы-биле чугаалаарга 8 класс доскууне хей-ле мергежилдер мээң сетиилимге үзаарныр чораан. Оларның кайызын шиилп алырының аайын тыптпас турган мен. Шак-ла ынчан төрээн суурум Бии-Хемде Хадыңның өзүп, хогжүп турарынга сеткил ханып, тудугжу болуруп шиитпирлеп алдым. Ынчангаш күзелим ёзугаар 1971 чылда Кызылдың 35 дугаар профессионал-техниктиг училищезинге өөренип кирдим. 2 чылдар биладыртпейн эрте берген. Училищеге өөренип тура, мастеривис Л. А. Шайдуевапың удуртулгазы-биле «Детский мир» магазин чанында 120 квартираныг чурттаалга башкыңның, чаа даараныга көшбинадының тудуушкунунга кириштим. Күш-ажылчы дадыгыышкынны ынчан алганым ол. Чүү-даа чүвениң эгези черле ыңаыг. Ундараашкын, бергедээшкин бо-ла таварны бээр турган. Башкывыс Людмила Александровна оңу ажып эртеринге улуг дузаны чедиргенин кижи черле канчап уттур.

Бо хүннерде ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегаты Н. Оюннуң бригаазында ажылдап тур мен. Бригаазывыстың кежигүннери 13 кижи. Шуптувус 1973 чылда 35 дугаар училищени доостувус. Ам № 4 микроайонда 80 квартираныг чурттаалга башкыңның шеверлел ажылдарын ыыпып тур бис. Август 11—тудугжулар хүнүнде ол башкыны ажыттаалга киирер улуг сөөлүга бо хүннерде мурнувуста туруп турар. Хүлээлге күүсеттинер дээрзинге бистиң ыыстарывыс бүзүрелдиг.

З. САЛДЫН-ХЕРЕЛ,
№ 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны.

БӨГҮН СУРГУУЛ...

Бистиң 3 дугаар дашчы-монтажниктер бөлүүнде шуптуг 15 оолдар, кыстар бар. Оларның 12-ви комсомолчулар. Балүк бо хүннерде өөредилгезин бүрүн доскан, ам будурулге практиказын эрттирип турар.

Училищеге өөренип турганы ийи чылдар иштинде үрүттаар, оолдар хей ажыктыг ажылхеректериниң эгелекчилеоп болганнар. Өөредилгелеп дашкаар ийи удаа Улуг-Хем райоонуң «Улуг-Хем» совхозтуң ховуштарынге барып, күскү дүжүт ажаалдазынга киришкеш, хөлээ ишчилерге ээлээп бичеедээ бол боттуг дузайы чедиргеп. Ажыл-иштиң шөлүүге-даа, чинти биллиг болгаш мергежил дайы-биле эртемнерге-даа шылгаран келген П. Перовский, В. Михайлов, Т. Новикова, Н. Морозова ышкаш сургууллариывыс ам каш-ла хонгаш оларны амыдыралдың делгем оруунче үдеп чоруурунуң будурулге ооргазыралбиле ээлээр үжүрлүг бис.

Бо хүннерде будурулге практиказын эртеп турарывыс «Тыва тудуг» трестиң 119 квартираныг чурттаалга башкыңга ажылаап тура, сургууллар училищеге алган биилгилерин практика-биле холбаар аргалыг боон, шаңгыя хевээ ны дерт, зен-дескп кыялыр белдиир удурегин, чаавы, оргыларын, балконнарны эптеерип эки цинггээдин алганнар. Бистиң бөлүктүң кижизиттиргенинден ээлүү-биле ылчыл турган башкыңның тудугларынга чергелештир оларның будурулге практиказы базаа доостуруунун кырында келген. Училищеге доосканы оларның барык шуптузу «Тыва тудуг» трестиң шугумунга барып ажылдаалар. Ынчангаш үстүнде 119 квартираныг башкы ажыстыралче баштайгы базымын кылып чоруур келир үеги аныяк ажылчын аныяктарның трестиң мурнунга күш-ажылчы белээ болур.

Ам бөлүктүң мурнунда күш ажыл талазы-биле ээп сөөлүг шылгаланы — тускай мергежилге разряд дужаалдазын чедиишкинниг тудуп аар сөөлүга туруп турар. Ол кижи бүрүзүнге амыдыралдың эргенин артаап, республика тудугжуларының улуг отрядының база бир деп эргелиг кежигүнү болур эргени бээр «сүлгүүр»-дүр. Өөредилге, ажылишке шылгараан 4 сургууд дертиү, а өске артканнары үшүү разрядтарын тускай мергежилгеге ээлээп биче-даа бол боттуг дузайы чедиргеп. Ажыл-иштиң шөлүүге-даа, чинти биллиг болгаш мергежил дайы-биле эртемнерге-даа шылгаран келген П. Перовский, В. Михайлов, Т. Новикова, Н. Морозова ышкаш сургууллариывыс ам каш-ла хонгаш оларны амыдыралдың делгем оруунче үдеп чоруурунуң будурулге ооргазыралбиле ээлээр үжүрлүг бис.

Бо хүннерде будурулге практиказын эртеп турарывыс «Тыва тудуг» трестиң 119 квартираныг чурттаалга башкыңга ажылаап тура, сургууллар училищеге алган биилгилерин практика-биле холбаар аргалыг боон, шаңгыя хевээ ны дерт, зен-дескп кыялыр белдиир удурегин, чаавы, оргыларын, балконнарны эптеерип эки цинггээдин алганнар. Бистиң бөлүктүң кижизиттиргенинден ээлүү-биле ылчыл турган башкыңның тудугларынга чергелештир оларның будурулге практиказы базаа доостуруунун кырында келген. Училищеге доосканы оларның барык шуптузу «Тыва тудуг» трестиң шугумунга барып ажылдаалар. Ынчангаш үстүнде 119 квартираныг башкы ажыстыралче баштайгы

Фоторепортаж

ТАВАА САЛДЫНГАН ХООРАЙ

Республиканың найысылалы чылдың чыче оккур хогжүн орарын оон чурттакчыларын болгаш борта чораан даалчылар-даа эскерип турар. Чоокта чаа-ла эзи турган даазыр шөлде Кызылдың политехниктиг техникумуу, 4 дугаар микрорайон турупкан. Улус ажылагыймыңга онза ужур-дузалыг тудугларга чеде бергеш. Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезинин доозукчулары-биле бо-ла ужуражы бээр сен.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегаты Нина Оюн базала бо училищеңи доосканы. Оон удуртқан бригаазы чүге үстүнде училищеңиң доозукчуларындан тургустунган. Ыяш дазылың дамчыштыр өзүлдеңи алыр болгай. Ол ышкаш бүгү бригада кежигүннериниң эп-сеткилиг, чүткүлүг эвес болза бригадирге алдархүндүг кайын келир деп. Бригаданың найыралдыг коллективи № 48 тудуг эргелелинде калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпейн келген. Бо хүннерде бригада 4-ку микрорайоннуң 5 дугаар башкыңының шеверлел ажылдарын кылып турарлар. Башкының ой-шаанда ажыттаалга кирер салым-хүүзүнүн дүүгүүр кыстарның холунда. А бригада бо объекттии август 11-де — тудугжулар хүнүнде доозар дээрзинге бүзүрелдиг. Оңу мында хайныккан ажыл-иш долу херечилеп турар. Бистиң фотокорреспондентивис А. Содунам ажыл-ишчи бригаданың чамдык кежигүннерин чурукка тыырттырып алды.

Дараазында республиканың будурулге болгаш чурттаалга тудуттарының амыдыралче эжиин ажыдып берип турар кадрларны «даргаанзаар чер» № 35 профессионал-техниктиг училищеже бистиң орук чайгаар эдертип чедире берген. Найысылалдың чиге мурнуу чүгүнде улуг асфальтылыг орук хоорайның мурнуу чүгүн кызыттаардаан-даа чүве дег сан-дорт үзүн дургаар койлуп чоруткан. Ынчалажок 35 дугаар училищеңиң өөредилге болгаш чурттаалга тудуттары ол кызыгаарны ажа база берип, Магистральная 1 деп адрести эдилей берген. Чылдар эртер, ам шагаа-ла эгези салдына берген студентилер хоорайжыгажының чүс-чүс сылдыстары борта чайнай өөрү. Ынчаарга ол хоорайжыгатты колдуунда-ла 35 дугаар училищеңиң доозукчулары тулуп тургузар дээрзи чугаажок.

Училищеге чедип келиривиске өөредилге үезинде шыпшыыны шида-шында шакылаан маска даажы үзе киргеп, тряпкалар, кистилер тутку-даан уругларның катык-хөглүг чугаа-сооду чаңгыланган, кедир өөредилге чылынга корпустуң белеткелээ кидии түүк чоруп тур. Өрээлдериң бирээзинге бажының дүүгүн шевергинин кончуг чолдайты таарып алган, орлан-эрес каравтарлыг, шөвээ уругга ужуражы бердивис. Ол чанында турган өөрүнге хаанын кавчаар хоюглаарын тайылбырлап, а херек үезинде көргүзүп-даа турар болду. Каракка көөрге чанында өөрүнден дурт-сын, хэр-низы-даа талазы-биле ылгал чок ол кижи бо 7 дугаар бөлүктүң будурулге мастери Балчыр Оюсур болган. Ол аразында бистиң чанывыска чеке хонуп келген оон эжи Ф. Бауын чугаалаиып үнүп:

— Боду ындыг улуг, мөгешыырак эвес хирезинде бистиң Балчыр Очуровнавыс шыдаар болдур ийин. Бодуундаа-даа чалыы газылыг 30 чыгам кижини хүн бүрү ажыл-ишке, мергежилге өөредир деп чүве амыр эвес дээрзи биилингир. Оларның иштинде кандыг ажыы-чаңныг кижи чок дээр силер. Бистиң училищеге өөренип келирде, оон өөрүкүмээр турганын утпас мен. Беденселеп чүве-даа мыттавас. Ынчалзажок күш-ажылга, бодуун шилип алган мергежилгеге ынакшыл ону чалгыынандырып, хей-аът киирбеди чүтпажок. Училищеңи кончуг эки өөредилге-биле дооскаш, директиямның сүмезин ёзугаар Улан-Удэниң индустриалдыгбашкы техникумунга өөренип кирген. Ам бодунуң төрээн училищезинде аныяк салгалды күш-ажылга кижизидер чаагай ажыл-херекке бир чыл бараан болуп келгеш ол.

Шак ынчаар ол башкы-биле танышкаш, удуртуп турар бөлүүнүң болгаш бодунуң дүүгэйии кысказы-биле «Шынның» номчукчуларынга сонуургалырын дилээн бис:

— Файей г Михайловичиниң сооңга барык чугаалаар чүве артпады ышкаш. Ындыг-даа бол кызыдыв көрейн. Бо мээң мастерден ажылдап турар баштайгы чылым дээрзин чугаадаан аскердиивер. Техникумну доозуп келгеш 26 кижиден тургустунган штукатурлар бөлүүн күзээп алдым. Шупту 10 класс доосқан уруглар. Олар ам кеш хонуктан доозуп үнерлер. Чаңгыс чыл ажылдаап-ла, республиканың удуг тудугжу отрядынга бодумнуң өөреникчилеримнең кадар аскежикке таварышканымны бодап келгеш, шынап-ла чоргаарланыр кижи-дир мен. Далайга дамды-даа бол дуза-ла болгай.

— Ынчаарга Балчыр Очуровна, өөредилге, ажыл-ишке үдегерлиг уруглар хей бе?

— Бо мээң-биле кожа турар Г. Кошкар-ооллу өөрү комсоргка сонгуп алганы хейну чугаалап турар. Азы дөө А. Куулар дээп ышкаш хей санныг кыстарның кызымаа, менээ дузаам черле кайын уттундурар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду) З. Алдын-Херел, Г. Салчак, З. Монгуш, С. Дарма. Башкы Б. Оюсур сургуул-шеверлекчилерге таймылбыр берип тур.

З дугаар бөлүктүң эки өөредилелиг сургууллары В. Михайлов, А. Доржу будурулге практиказының үезинде.

С. МОНГАЛ.

Эбилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА: электроника дузалап турар

Кривой Рогтуң Ленин аттыг заводунда саналга төвүн амыглалга киирген. Ону амыглалга киирогени-биле хелбаштыр будурулгенин автоматчыдары эгелээн, ол ам металл будурулгезиниң бүгү адырларынга нептеразр. Автоматтар технологтуг чорудулгаларны хынап, цехтериң ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерни чыып база түнмел турар апаар.

Заводта будурулге чорудулгаларын автоматчыдар болгаш башкарылга ажылын сайзырадыгайындар талазы-биле улуг белетиел ажылдарын чорутнан. Домна цегинге домна суугуварының изинин режимин таарыштырар системаны, хөөлай ыылыр стангэ хөөлайның воорезым автомат-биле таарыштыр ыылыр системаны нептеретпен. Цехтерде болгаш салбыраларда ажы-буру беш чус автохарыылаачыларны, автохөрөөселдерни болгаш чугаалажып харылзажырының аппаратарын тургусман.

Кривой Рог, (СЭТА-ның корр.).
Днепропетровси область

• • •

УЗБЕКИСТАН: ажыктыг частыышкыннар

Наманганның сөөгү чүгүнде тейлерге диңмирээн частыышкыннар Наманган каналының ийиги эзлчээнинге-не марын кезээнин доозуланын медээлээн.

Сайлыг, хаа-даштыг черни тавартыо каналдың чеди километр дурттуг унуп казып ыыырынга чеди частыышкын негаттинген. Оларның иштинден эң харыысалгалыы — сөөлгүзу болган: каналдың тос чус погон метр бурузүнге-ле чартык мун кубометр даш онаажып турган. Аиаа арга-биле — чөр казар механизминерниң дузазы-биле кылган болза, маңаа ийи чыл ажыт үеде ажылдаар турган. Ынчаарга ёмгы суглар сыын болуп турар чылда хуусаа улам кызырыыган — канал чугле 80 хүн дургузунда кастынган. Дыка хей күш-ажыл болгаш акша-хөреңги каңнаттынган.

Ол зонаның дыка хей ажыл-агыйлары бо чайын бөзин Нарынның чемелее суун алыр. Баштайгы үезинде канал секундада чеди кубометр, оон сөөлүнде дөртен ажыг кубометр сугну эрттирер. Ол ам ен-он муң гектар тарылга шөлүн суг-биле хандырып шыдаар.

Ташкент. (СЭТА-ның корр.).

• • •

РСФСР: Алтайның арызының чигири

Алтайның тайга черлеринде болгаш альпий шыктарында ары чигирииң чыылдазы эгелээн. Ол ажылче «Притаемный», «Пчеловодческий», «Нентарный» деп тускайлап тургусиан совхозтар мурнай эгелеп киргеп.

Алтайның ары өстурукчулери бо чылын күрүнеге 1850 тонна ары чигирин садар.

Барнаул. (СЭТА-ның корр.).

• • •

БЕЛОРУССИЯ: кырлыг-кара чечектели берген

Белоруссияның шөлдериндө кырлыг-кара чечектели берген. Ону ында 40 муң ажыт гектар черде тараан. Оон чечектерин довузунналдырар дээш дыка хей арыларны эккелген.

Чер ажылының күчүлдүр ол үнелиг культураның чыылдазын көвүдедиринче уеланган агротехниктиг аргаларның комплекизин бөттандырып турар. Дыка улуг шөлге одуруглар аразын ыырадыр тарыыр арганы ажыглаан, ол черүн одуруглар аразын аштап-арыглаарын болгаш үнүштү чемишчидерни механизастаар арганы берген.

Агрометеороло гтарның үнелээнин ёзугаар алырга, ында тараан кырлыг-караның байдалы дыка эки болуп турар.

Минси. (СЭТА-ның корр.).

• • •

ТАДЖИКИСТАН: чагырткан курчер

Республиканың сөөгү чүгүнде Дальверзин хөвүзүнда 2200 гектар суггаттыг черни «Ленинабадирсовхозтудуг» трестен күрүне комиссиязы хүлээп алган. Беш чылдың дургузунда ында алды муң гектар тарылга шөлүү суггаттыг болуу берген, ол шөлдерде хөвөң болгаш мөөзү ажыл-агыйның оон-даа өске культураларын тараан.

Суг дамчыдары-биле 85 километр дурттуг бетоннаан каналдарны болгаш ажыл-агыйларда суггарылга четнизин ылган. Суг мөөңнээр тудугну тутнан, оон нол кезээ болуур тоннель Сырь-Дарьяның Фархад хаяларын таварып эртнен. Ийи улуг насос станцияларын база тутнан, олар бедик даглар ийлериичe суглу берип турар.

Дальверзинниң кур черинде тургусиан Матчин районду хөвөңнин улуг будурунчүзү болуу берген. Бо чылын ол райониуң хөвөнчилери Төрээн чуртка 38 муң тонна «ак алдынны» бээрлер.

4 Бустом хөөрай. (СЭТА-ның корр.).

• • •

ЭСТОНИЯ: диплом ажылчын төлевилел апарган

Таллинниң Калининн аттыг электротехниктиг заводунда улуг күчүлүг полупроводник херенселдер шылгаар станцияның тудуу эгелээн. Ол станцияны политехниктиг институттуң кежээки салбырының ийи доозунчузунуң — ол будурулге черииниң ажылдакчыларының диплом төлевилелиин ёзугаар тудуп турар. Бо тема талазы-биле дипломну С. Шведовский биле А. Булычев кадыы хамгалаан. Оларның ажылын «номчуг эки» деп үнелээн.

С. Шведовский биле А. Булычев ортуиан школаны доосканының соолунде кайызы-даа будурулгеге 12 чыл ажылдаан. Олар кайызы-даа өөренимчилерден дээди разрядтыг ажылчылнарынга чедир орунту эртнен. Олар ам улуг инженерлер болуп ажылдап турарлар.

Дээди өөредилге черлериниң доозунчуларының диплом төлевилелерин нептередирии Таллинниң будурулгелеринде улам хойну-биле боттандырып турар. Ындыг чижектер «Пунане рэт» радиозаводта, машина тудуунун заводунда ээлээп эвес.

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр.).

Чер ажылының бедик культуразы дээш

СУГГАРЫЛГА—ДҮЖҮТТҮҢ ЧААГАЙ МАГАДЫЛАЛЫ

Бистиң республикага күрүнениң көргүзүп турар материалдыг болгаш сан-хөө дузаламчызының ачызында соолгу чылдарда черлерни мелиорастаарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып чоруткан. Ооң түңнелиниде 8,8 муң га чаа черлерни ажыглалга киирген, 11,2 муң га шөлге суггарылга системазын чаарты кылган. Хөй чылдарда ажыглаар суггаттыг одарларны тургузарының улуг болдунар аргалары бар апарган.

Амгы үеде республикада суггаттыг черлериң шөлү 61,9 муң га, ооң иштинде тарылга шөлү 46,4 муң га. Оң мышкаш 18 муң ажыг га черде инженерлиг суггарылга четкизин тутнан. Механизастаттынган суггарылганы 5,4 муң га черде чорудуп турар.

Ындыг ажылдар суггаттыг шөлдерни болгаш суггарылга системаларын улам ажыктыг болдурар талазы-биле чаа оруктарны дилеп тыварын көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салып турар.

Бир гектар черни суггарарынга күрүне хөй акшаны үндүрүп турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуг чоруун көдүрер талазы-биле бар аргаларлавырларны ажыглаары эргежок чүүл. Суггаттыг шөлдерни долу ажыглаарының улуг сорулгаларын республиканың колхоз, совхозтарының мурнунда салган. Районнар болгаш ажыл-агыйлар аайы-биле суггаттыг шөлдерден алыр продукцияны мынчаар хувааган: бир эвес бир гектар тараанын дүжүү 15 центнер болур болза, бүтү суггаттыг черден 25,5 муң тонна дүжүттү ажаап алыр, ногаанын бир гектары 114 центнер дүжүттү берзе, оон 7,1 муң тонна ногаанны картофелиниң бир гектары 103 центнер дүжүттүг турда, оон 8,3 муң тонна тонналы, чайгаар үнген сигенни 22,1 муң тонналы ажаап алыр.

Көдээ ажыл-агый культураларының бүгү хевирлериниң ниити чылдазын болгаш дүжүттүүн бедиктериниң аргалары ажыл-агый бүрүзүнде бар. Ол түгле чер ажылының культуразын бедиткен, агротехниканың чурумнарын үреп, суггаттыг шөлдерни чөп ажыглавайн чылдың-на планныг онаалдаларын күүсетпейн келген колхоз, совхозтар эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары багай ажылдыг звеноларының частырыгларын өөренип көрбес, күрүнениң планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле боттарының хууда харысалгазын уттуптар чүүлдер бар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болганының түңнелинде бо чылын республикага тараан бүгү культураларның үнүмү шоолуг эвес болган. Ынчангаш чайгы суггарылганы организастап, ону эки чорударынга партия, совет органнар, көдээ ажыл-агыйның туска эртемниглери чоокта чаа хынаалга чоруткаш, чамдык четпестерни илереткен. Ылаңгыя «Алдан-Маадыр» совхозта долгандыр кажаалаан каан суггаттыг шөл бар. Ында 256 гектар черни 1972 чылдан бээр суггарып көрбээн. Ооң түгле 100 гектарын ажыглалга киирген болза-да, анаа часкы, чайгы суггатты чорутпаан. Ынчангаш ында тарыттынган хөй чылдыг сигенден хөй дүжүт ажаап алырының кандыг-даа барымдаазы чок. Ындыг ажылныңчи эвес чижекти «Революциянын чалбамыжы» совхозтан көрүп болур. Ажыл-агый мал чеми тараан 150 гектар суггаттыг участогун мынчага чедир суггарбаан. «Ленинчи оруң» совхозтуң Мерген болгаш Копту участокторында тарыттынган хөй чылдыг сигеннериниң байдалын база хынаан. Ооң чамдык шөлдериниң сиген дыка эки үнген. А 102 гектар участоктуң сигени шоолуг эвес. Чылдагаан чаңгыс: суггарылганы дең-дески чорутпаанында.

Ол ышкаш суггарылга системазының эргелеги улуг рольду ойнаар ужурлуг. Суггарылга системаларын чогуур үезинде белеткеп, сугнуң шөлдерже бадарын таарыштырып, көдээ ажыл-агый органнары-биле быжыг харылзааны тудуп, суггарылганы чорударының мурнакчы аргаларын неттередири оон негеттинип турар. Ынчалза-да суггарылга системазының эргелеги ол айтырыгларны долу эвес шинтирлеп турар.

Үнүш бүрүзүнүң бодунуң өзүлдезиниң үезинде өл-шыкты кайы хире хереглээринге дүүштүр, агротехниканың чурумнарын сагып, тарылга эвлештирилгезинге культура бүрүзүн шын шилип алыры суггаттыг чер ажылы иеген турар.

Амгы үеде чайгы суггарылганың үези эртпээн. Ынчангаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, туска эртемниглери суггаттыг шөлдерниң үнүш-дүжүткүр чоруун улам экижилдер сорулга-биле суггатты чорударынче кичээнгейни кошкатпайн, организастыг ажылдарны чорудар керек.

М. СКОРОХОДОВ,
совхозтарның бүдүрүлге каттыжымышкынының кол инженер-гидротехниги.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Венага үшкү ужуражыышкын соонда

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызырар дугайында чугаалажыышкынынарга киржип турган 19 күрүнениң төлээлекчилери Венадан боттарының чурттарынче тарап чангылай берген. Чугаалажыышкынынарның чайгы чапсарын чарлааны ол-дур. Ооң киржикчилери чурттарының наймыылалдарында боттарының үшкү ужуражыышкынының түңнелдерин үндүрүп, талааларының туруштарын сайгарып, келир үениң келилиг сорулгаларын чугаалажыын көрүп турар.

Эрткен чылдың ноябрь айдан эгелээш боол келген Вена чугаалажыышкынынары Европада политиктиг дүшкүүрелдиң шериг талазы-биле чавырлыышкынын холбап келген. Бо айтырыг дыка нарын болгаш берге-даа, түге дээрге, ол айтырыг чугаалажыышкынынарының киржикчизи күрүнелерниң айыыл чок чоруунга дорту-биле хамааржып турар болгай. Ниитиниң бодап турары-биле алырга, ол чугаалажыышкынынарга элээн хөй чугула ажылды кылган боол турар. Айтырыгларының бүгү талааларынга тодаргай консультацияларны кылган, чугаалажыышкынынарның киржикчилериниң ниитн туружун болгаш оларның боттуг талаларыч-даа тодаратказ. Бо айтырыгта сонуургалдыг бүгү талалар тодаргай дугуржулгаларны чарарынче боттарының түткүл турарын демдеглээри чугула.

Ынчаарга социалистиг чурттарның туружун СССР-ниң, ГДР-ниң, ПҮР-нүң болгаш ЧССР-ниң төлээлериниң саналдап киргени дугуржулга телевилелиниде айтыкан. Ол телевилелде талааларының кайызының-даа аймыл чок чоруунга хора-когарал чөкка шериглерни болгаш боо-чепсекти деңге болгаш ниитизи-биле кызырарының принципитеринде, үнелеглиг ажылгаларының уламчылаавышаан.

Чайгы суггарылганы «Хемчик» совхоз организастыг чорудуп турар. Ында бирги суггарылганы дооскаш, ам чамдык участоктарда ийиги суггарылганы эгелей берген. Ынчангаш тараанын дүжүдү эки. Ооң эдек дүжүттү ап болуруг иүң аргазы бар. «Барлык» совхозта 1300 гектар шөлде тараан хөй чылдыг ситеннериң байдалы өөрүнчүг. Ол шөлге часкы, чайгы суггарылганы чоруткан. А түгле часкы суггарылга чорутказ черлериң сигеин тайыс үнген.

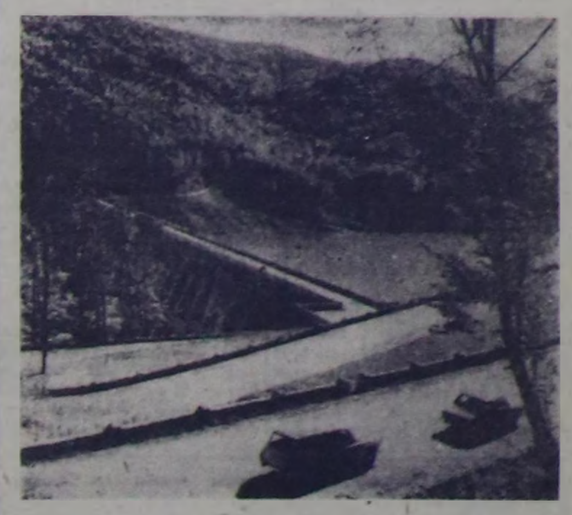
Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжымышкынының туска эртемниглери чоокта чаа хынаалга чоруткаш, чамдык четпестерни илереткен. Ылаңгыя «Алдан-Маадыр» совхозта долгандыр кажаалаан каан суггаттыг шөл бар. Ында 256 гектар черни 1972 чылдан бээр суггарып көрбээн. Ооң түгле 100 гектарын ажыглалга киирген болза-да, анаа часкы, чайгы суггатты чорутпаан. Ынчангаш ында тарыттынган хөй чылдыг сигенден хөй дүжүт ажаап алырының кандыг-даа барымдаазы чок. Ындыг ажылныңчи эвес чижекти «Революциянын чалбамыжы» совхозтан көрүп болур. Ажыл-агый мал чеми тараан 150 гектар суггаттыг участогун мынчага чедир суггарбаан. «Ленинчи оруң» совхозтуң Мерген болгаш Копту участокторында тарыттынган хөй чылдыг сигеннериниң байдалын база хынаан. Ооң чамдык шөлдериниң сиген дыка эки үнген. А 102 гектар участоктуң сигени шоолуг эвес. Чылдагаан чаңгыс: суггарылганы дең-дески чорутпаанында.

Ол ышкаш суггарылга системазының эргелеги улуг рольду ойнаар ужурлуг. Суггарылга системаларын чогуур үезинде белеткеп, сугнуң шөлдерже бадарын таарыштырып, көдээ ажыл-агый органнары-биле быжыг харылзааны тудуп, суггарылганы чорударының мурнакчы аргаларын неттередири оон негеттинип турар. Ынчалза-да суггарылга системазының эргелеги ол айтырыгларны долу эвес шинтирлеп турар.

Үнүш бүрүзүнүң бодунуң өзүлдезиниң үезинде өл-шыкты кайы хире хереглээринге дүүштүр, агротехниканың чурумнарын сагып, тарылга эвлештирилгезинге культура бүрүзүн шын шилип алыры суггаттыг чер ажылы иеген турар.

Амгы үеде чайгы суггарылганың үези эртпээн. Ынчангаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, туска эртемниглери суггаттыг шөлдерниң үнүш-дүжүткүр чоруун улам экижилдер сорулга-биле суггатты чорударынче кичээнгейни кошкатпайн, организастыг ажылдарны чорудар керек.

М. СКОРОХОДОВ,
совхозтарның бүдүрүлге каттыжымышкынының кол инженер-гидротехниги.

Социалистиг Рунынынга чыладың-на чөө-чаа буга-суунуң тудуглары ажыглалга киирип турар. 1975 чылга чедир суггаттыг чер үш миллион гектар чедир калбаргар.

ЧУРУКТА: Тротуш хемде кылган, ыяшчаа суг шыгнамчыры — хөлөбөн. Ол чөөн-навынын бүгү районнарын бүдүрүлгеге хереглээр болгаш инмер-даа суг-биле хандырып турар. Ында ыяшчаа чаңдың бедии 80 метр, узуну — 530 метр.

Алмерпресс—СЭТА-ның фотозу.

Делишилге дээш ажылдажылга

ДЕЛИ. (СЭТА). «Тайбың, пайырал болгаш кады ажылдажылга үүгайында индийсовет керээ — бистиң ийи чурт арамында пайыралдыг болгаш чаагай көжа-хөлөө догуиналдыкының чайниначак хереглиг болуру» — деп, сураглыг индий автономист Р. К. Шарма «Пашна геральд» салгуга бижээн. Ол тоогуглуг документтиг ат салганындан бээр августуң 9-та үш чыл болурунга холбаштыр бижээн түүлүүге ол автор СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга ала-чоруу ийи чурт арамында пайызында-даа ахытыг садыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартыр талаларынга чаа, чаймнаачак үе-чалаңы ажыткал деп бижээн. Ол ала-чоруктуң түңнелиниде ат салган Индия биле ССРЭ-ниң арозынга экономиктиг болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында дугуржулгада индий-совет садыг саарылгазын дыка улгаттырарын көрүп турар.

Соолгу чөөрөн чыл иштинде ийи чурт арамынга бараан саарылгазының экиттүүлелерим демдеглевишаан, автор, Совет Эвилели-биле харылзаа Индияга үлегтиргиң бол-бол аргаларын тургузарынга идиглиг боол турарын айытнан. ССРЭ-ниң дуңаланчызы-биле Индияга тууглуган азы туттуп-даа турар 50 ажыг үйеттир черлери, металлургия, нефть тывар болгаш нефть болбазыларлыр, хөмүр-даш казар, энергетика, машина тудуушкуну ышкаш ындыг аларларда бөгүн ажылдап турар. Оларның чеминиишиниң ажылдаары чүрттө даштыкы монополияның капиталын дыка бөгүнгүлээр, ыяшчаа экономиканың эдээн шалыпкын хогжүрүүге идиглиг боол турар.

Индий-пакистан харылзаа

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингх Пакистанның даштыкы херектериң күрүне министри Азиз Ахмадка чагаа-бижик чоруткаш, Симлиге ат салган дугуржулгада көрдүнген хемчегларни боттандырыр, Азиянын Мурнуу чүгүледе байдалды чогумчалыг болдурарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Сваран Сингхтиң ол чагаа-бижии дээрге, ийи чурт арамынга почта, телеграф болгаш өске-даа харылзааларны катап тургузар дугайында чугаалажыышкынны Пакистан-биле эгелээр дээш Индияның катап кылган орадажыышкыны-бүрдеп индий информация агентилелдери демдеглеп турар.

КАРАЧИ. (СЭТА). Пакистанның премьер-министри З. А. Бхутто Кветтеге болган массалыг митингиге чүве чугаалаан. Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингхти Пакистан-биле чугаалажыышкынар эгелээрингге индий талактың белеңнинг дугайында медеглелги сеткил ханышкын-биле хүлээп алганын айытнан. Бистер Симли дугуржулгазын ёзугаар Индия-биле чугаалажыышкынарны эгелээрингге белеп бис деп премьер-министр чугаалаан.

Бергелер улгаткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның 13 улуг хоорайларынга туска хыналдың түңнелин ёзугаар алырга, аъш-чем продуктуларының өртээ ортумаа-биле 4 хуу улгаткан.

Чижээ, куш чуургазының өртээ 19 хуу, ъът өртээ 13 хуу улгаткан. Флоридада штатта Майами хоорайга өткен айда аъш-чем продуктузу 10 хуу аартаан.

Хоралакчы сорулгага

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Төрускайлаар дээш бадылаан. Төлээлекчилер палатазы бо санхөө чылында «Хосталга», «Хостуг Европа» радиостанцияларынга чарыгдап, ажыглаар 49,9 миллион долларны. Оон мурнунда ол хоралакчы, хоп-мегемги радиостанцияларга акша тускайлаарын сенат чүүлдүзүнүп, хүлээп алгаа турган.

Япон тараачыннарның човуланныг улуг-хуузу

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.) Япон тараачыннарның кылып турар чер ажыл-ижи боттарының өг-бүлелерин азырап органы оларга бербейн турар. Ынчангаш оларның көдээ черлерден үнүп чорууру улам көвүдүн. Ол болушкун он беш чыл хире үе дургузунда үргүлүлеп келген. 1960 чылдан 1970 чылга чедир чүүлүн көдээ ажыл-ажыйдан чонунуң кызырылганы сес миллион кижиден аза берген. Чер, ыяш ажыл-ажыйының министерстволарының аныктаанын ёзугаар алырга, бо чылдың январь 1-де чүүлүн көдээ ажыл-ажыйдан чону эрткен чылдазындан 407 муң кижи эвээжээн, 8 миллион 18 муң кижи болган.

Япониянын тодаргай ергелериниң саны ол үениң дургузунда 1,6 хуу эвээжээн, ыяшчаларга үгле чер ажылының кусели-биле аныктаар турар гарааның өг-бүлелериниң саны 7 хуу эвээжээн.

ПОРТУГАЛИЯ:

колониализминиң бууразашкыны

Португалияның Күрүне. Човүленнинң Гвинея-Бисауунуң, Анголаның болгаш Мозамбиктиң улузунуң бот-башкартынар эргезинге, хамаарышпас чоруун хүлээп көөрүүнүң дугайында шинтирнин ол чүүлүн бодунда болгаш бүгү делегейде, эң ылаңгыя, Африкада-даа улуг сеткил ханышкын-биле көрүп турар.

Лиссабонга Коммунистиг, социалистиг болгаш улус-демократтыг партияларның организастааны массалыг митинг болган. Ооң киржикчилери чаваккa кыйгырыгны хүлээп алган, португал улустуң өмүнээзининден «колониализмниң үечадазының төнгени-биле холбаштыр өөрүшкүүнүң база байырлаашкынының сагыш-сеткилин илереткен». Мозамбикке аткылажыышкынны соксадырын чарлаан соонда, дүүн бот-боттарынга удур дайзыннар турганнар — Мозамбиктиң хостаарының патриоттуг фронтузунуң (ФРЕЛИМО) дайынчылары биле португал шеригниң солдаттары—ёруук-харылзаа шугумнарының мөңгеларын кадыг арыгаан эгелээннер. Ук черниң чону, олардың-биле кады ак кештиг чурттахчылар-даа ФРЕЛИМОНУҢ арга-арыг иштинден үнүп эгелээн партизаннарын чылчы-биле уткуп-хүлээп аа турарлар. Анголаның солунналары ол чурттка тайбың африк чазактың удуртулгазы-биле удавас катап тургустунар дээрзинге идегелин илереткен чүүлдерни бижип турар.

Португалия Африкада болунүң эжелээн черлерин 500 чыл ажыг үеде мөлчүп келген. Салазар-Каэтанунуң фашистиг эрге-чагыргазы Мозамбиктиң, Гвинея-Бисауунуң болгаш Анголаның улустарының хостага дээш демиселин күш-биле базарын ораладжып турган. Колониалдыг дайын 12 чыл үргүлүлээн. Ол хөй санныг өлүм-чидим, каража-когаралды болдуруп, чылдың-на португалия бюджеттиң барык чартык кезинин чарыгдаттырып турган. Ол дайынны кандыг-даа перспектива чокка доозар арга чок боол, үргүлүлээн чорук Каэтанунуң диктаторжу эрге-чагыргазының дүшкеининиң кол чылдагаанынарының бирээзи болган.

Чазактың чаа шинтирнин «Португалияның эрге-ажыктарынын өскерликчи үүлгединшкин-диp» деп көрүп турар чамдык кижилер Лиссабонда болгаш колонияларда-даа бар болбайнаан. Колониалдыг дайынны соксаткан чорук чурттуң экономиказын уур аргажок дайын чарыгдаларындан түгле хостаар эвес, харын-даа Португалияның делегейге чаасканызырап чоруурун узуткаар, социалистиг, африка болгаш араб-даа чурттар-биле ооң харылзааларын улам калбартырының оруун ажыдар апаарын олар билип, ону айтып турарлар. «Африк девискээрлериниң бот бай мининир чоруун хүлээп көрүп, хандырган чорук — Португалияның төөгүзүүрде эргилделиг үе-чаза болур» — деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары А. Куньял чугаалаан.

ПАИГК-тиң патриоттуг пиимээнникининиң киржикчилери Гвинея-Бисауда ооң хамаарышпас чоруун догунматканының дугайын чаңгыс талалыг чарлаан болгаш ону Португалия шаандакы үш колониялардан бир-ле дугаарында хамаарышпас күрүне кылдыр хүлээп көргени чүрт болур. Ол ышкаш Анголаның болгаш Мозамбиктиң келир үезинин дугайында чугаалажыышкынынар кылырын база планнап турар.

Бүгү Португалияда чаа маттышкан чазактың детизин шимчээшкинин илереткен. Ол чазакта «Чепсектиг Күштер шимчээшкининиң», Коммунистиг, социалистиг, улус-демократтыг партияларның төлээлекчилери киргем.

ЧУРУКТА: Лиссабонның ажылчы чоннарының чысмаалы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРА-ТАЛДЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Совет Тываның 30 чыл ооның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннеглиг ужуражыр дээш Улуг-Хем районнуң «Пайырал» совхозунуң Кара-Тал салбырының ажыл-ишчилери күжениишкинниг ажылдап, чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Күрүнеге эът, сүт, дүк садар планын совхоз ажыр күүсеткен, а Кара-Тал салбыры сүттү 106 хуу бүдүрген болгаш 102 хуугa сатнаан. Оннаашкан ажылынга харыысалгалыг, мурнакчы саанчылдар Анчымаа Амырай, Зоя Ховалыг болгаш өскелер-даа бир инектен-не 1062-1094 килограмм чедир сүттү саап алган.

Дүк бүдүрев болгаш садар талазы-биле салбырның хойжулары база үлегерлиг ажылдаан. С. Эрес-оол, К. Ажы, К. Самдан, Н. Ханды-Сүрүң оларның хой бүрүзүнден дүк кыргын алган көргүзүглери бедик. Ам малчыннар көктүгшыктыг чайлагларда малын одарлаып, семиртип турар.

Салбырның малчыннары күрүнеге эът садар планын база ажыр күүсеткен. Инек каларчылары М. Шогжал, П. Сат, Т. Мартыгыр олар бир инектен-не хонукта ортумаабиле 600—700 грамм чедир немелде денгээни ап турар.

Кара-талчылар мыйыстыг бода мал остүрев планын ажыр күүседип, чартык чылда быжаалаан инектериниң чаш төлүн четче алган.

Орта-Хемде өшүү бригадазының малчыннары чедиишкинниг ажылгаан. 100 баш төрүүр өшкүден 85 аналыны менди дорукторүп, бир өшкүден-не 498 грамм дүктү кыргын алган. Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери мурнакчыларны шаннап, мактаан. Ай саныңда-ла ажылиштин түңнелин шиидүүп, бригаделарга, фермаларга таныштырып турар.

Амгы үеде салбырның ажыл-ишчилериниң мурнунда чүгүлә сорулга — ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээри. Бо чүгүлә кампанияга кара-талчылар эки белеткеткен. Амгы үеде салбырның ситенчи бригадалары мал чеминиң белеткелиниде эрестиг ажылдап турар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ТУДУГЖУ ЗВЕНО

«Чөдураа» колхозтуң баштаар черн, партком хой ажылын улам хогжүдер талазыбиле СЭКП Тыва обкомунуң Х пленумунуң шинтирлериң амыдыралга боттандырар дээш колхозка кылып чорулар хемчегларни ажылдап кылган. Хамыктың мурнунда комсомолчу хойжу бригаданы тургузарын көргеп.

Амгы үеде Сайгын артында эки одар белчиндре хову бригадазының төөгүн тудуп эгелээн. Ында 10 кижи составтыг дээн звено ажылдап турар. Хоочун тудугжу Укей Шагдыр-оолга удуртkан 4 кижилиг звено 4 аал чурттаар 2 бажыңның тудуунда. Олар оон 2 аал чурттаар бир бажыңның печказындан өскезин бүрүн доозкан. А бирээзинин ханазын доозар четкен ажылдап турар. Колхоз баштаар черн тудугжуларны материалбиле четче дандырбайн келгениден тудугнуң темпизи оожумнап турар.

Тудугжулар О. Дажы, С. Санчат-оол, Д. Балдан кызымак ажылдап келгеннер.

Аныяк тудугжу Чооду Куңгаага удуртkан 6 кижи составтыг звено 800 баш хой киирер ваажанын тудуун июль төнчүзүнде эгелээн. Бо хүнерде каажаның ханазын орту эртир салып, шалыпкын ажылдап турар.

— Кажаанын ханазын тудугжулар хүнүнде бүрүн доозар бис — деп, звено удуртукчузу Ч. Куңгаа чугаалады. Шынап-ла ол звенонуң кежигүннери 10 кижи эрестиг ажылдап турар. Совет Тываның 30 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш суурда машина трактор мастерскаязының тудуун кылып турар О. Сиямбиляге удуртkан бригаданы социалистиг чарышка кыйгырган тура соруктуг ажылдап турарлар.

Д. ДИРЧИН.
Тес-Хем район.

ЛЕНИНЧИ ЧЕРГЕ ЧОРААШ...

«Красноярскиниң чоон навыны бирде Жигулини, а бирде Швейцарияны-даа сагындырып изер».

(В. И. Ленин).

Пролетариаттың улуг баштыңчызы болган башкыны Владимир Ильич Ленин 1897 чылда Сибирь шолуктезинче бар чыда Красноярскиге хоктаагаш, ынча дээн. Чоокта чаа Тывадан барган бир болук туристер-биле кады В. И. Ленининиң ол хоорайга турган үези-биле холбашкан төөгүлүг черлерни көөр аас-кежик мелә таварышкан.

Владимир Ильич Красноярскиге 1897 чылдың мартының 4-те чедип келген. Ынчан хоорайның эң-не улуг дээп ном садыы бай садыгжы Г. Юдинге хамааржып турган. Ол библиотекага ынчан 8 мүң чыгам ном санаттыныр турган. Владимир Ильич мында келирде, болуунун танышкы Юдиниң оныуг доктор В. Крутовскийну хамчыштыр бүтүрмиште бижик ап алган. Чүге дээрге Юдин кайы хамаан чок кижилерге болуунуң номнарын ажыглазыры чөпшээреевес, а имир дүжери билек орт-чар болу бээрингеп сеткингеп, библиотеканы шуут дүглап каапкар турган. Ук бижикте В. И. Ленининиң идегелдиг, мөзүүг кижи кылдыр бүтүрткеп. Ынчангаш ол шак-үеним хөй нуруузун мында эртиримин турган. А кежээ дүжерге, доорай библиотеказынга баргаш, Владимир Ильич болуйун ажылдың уламчылаар. Борта тура ол «Россияга капитализмниң хөгжүлдези» деп төөгүдүг номун болган ооскө-даа өскөн каш ажылдарны бижээн.

1907 чылда Юдин болуйун библиотеказын АКШ-ка садыпкан. Москвага артып калган каш номну санаваска, библиотека түмү-биле Вашингтонче көжө берген. Библиотеканың турган бажыңын ам музей кылып көөн. Ук бажың бедиткээш черде турар. Оон Ильичиниң дүшкени демир-орук вокзалы, күүлүг Енисей тода кеступ ылаш.

Хоорайга Ильич тарааччы херээжен К. Попованың бажыңынга туруткан турган. Ынча бала мемориалдыг самбырааны тургускан. Владимир Ильич де-шакты черде халас эртирбес турганы илдең. Попованың бажыңынга тура, Ленин хамаатты А. Галадзевага хамааржып турган бажыңга база чеде бээр турган.

Красноярлар Ленининиң аазы-биле холбашкан төөгүлүг черлерни камины-биле кадагалап турарынга кижи көрүвес аргажок. Галадзеваның бажыңының чанында баштыңчының тураскаалы бар. Ильичиниң мерген угаанының, оон бодаанган шинээзин скульптор-ну көргүүп шыпаанындан тураскаалдың чанынга баргаш кижиниң сеткили хөлөөр, сагыш-бодалга хөй-ле чүүлер кирер чорду.

Ынчаарга 1897 чылдың апрель 30-де ол чылдың баштайгы ажыктырыкчының ахыткан «Св. Николай» дээн пароход-биле Владимир Ильич Шушенское суурже чорупкан. Ук пароходтуң төөгүзү солуун. 1891 чылда Россияның хааны Николай ол пароходка ажыктырткан. Анаа сөөлгү олурган хаан ол болган. А таптыг-даалды чыл эртеңде, В. И. Ленин оон-биле шолуктеже чорупкан. Ам ол пароходту хоорайның хөй нөкталыглап ырак эвесте ортеп каан. Енисейниң эриктеринге эргеленген чүве дег, агымнарда өпейледип турар. Музей болган пароход ам бо хүннерде 100-100 туристерни хүлээп ап турар.

С. МОНГАЛ.

БЕДИК ДАГДА КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИ

Киргизияның бедик даг ыырында Иссык-Куль эриинде—Тань-Шань даанның ыырында далай дөмнелиидеп 1608 метр бедикте курорт зоназы тургустунган. Ында 46 пансионаттар, 11 санаторийлер, 69 дыштанып бажыңнар, 32 пионер лагерьлери, 9 туристчи базазаар бар. Оларга харыы угда ийи чүс муң ажыг кижи дыштанып болуур.

Бо чылын ол хөл эриинде чаа пансионат — бир чүс кижи дыштанып өгөөрдэн тургустунган хоорайжыгаш база туттунган. Ындыг өгөөрге шаанда шагга маи-магазыбиле хавуларга кешпүшаан, ыргыстар чурттап чораан. Туристерниң хөй нуруузу изиг хүннерде бөзин ыыка серии, арыг агаарлыг боорга, ындыг өгөөрге чурттаксаарлар. Ону барымдаалаш, хөл эриинге элээн ызы ындыг болуп аалдар хоорайларын тудар деп шинтирлээн.

Киргизияның кайгамчым арыг, даг-даштыг агаарлыг, аржаан сутлаглыг, элезинхөдөрлөг ол черинге дыштанырын нүүдэп кижилээ чыдырын-на улам нөөдүүл турар.

ЧУРУКТА: Иссык-Куль эриинде Кыргыс ССР-ниң найысылалы — Фрунзениң заводтарының бирээзиниң «Хүннээрен» деп дыштанырга черинниң бажыңнары.

И. ДРОНОВТУҢ өөтөзү.

ПМА.

Хөлдер

Анай

(Уланчылыг. Эгезин № 170, 171 солуннарда).

Хунайның аазы мындылар төрээн черже бистерни чоок-шулатпас болган. Оон ужурун айтырарымга, Хунай мынча дилир:

— Кижи көрүп турган черге мынды төрүвес, оскээр мандап көрүй баар. Аваам бо төрүүр мындыны кедеп тургаш, оглуунуң думчуунуң шаразын сы тудуп каан сөөлүнде, барып көөр бис.

Бис Хунайның аазының чөпшээрели-биле чаа төрүттүнгей анайга кээривиске, ол элеп-сендин туруп келген турган. Чараймын кантаар оны: шоваазы кедергей, дозургай кара карахтарлыг, улуг кулактарлыг, дөрт болгаш узун даваннарлыг, ооргазын кулу кара ойбуннуг хүргүл анай иезинден эмиг дилеп тур.

Хунай-оол айлының кырынее дус бызаптарга, иезин оңу улам харамдыгып чылгай бергеп.

Оолдар анайны сөлеп алгаш, ийи-үш бастыргаш, оон бичии аксын иезинин эмнинге дээстиптерге, ол аажок таптыырганып эме-ле бергеп. Иезинин аазын хөлеп соонда, анайның дүктери сорулаашып, кошкак буттары дораанга күш кирип келгилээн де. Оон анай улуг тендирбейи-даа, узун буттарын быжыг-быжыг баскылаш, иезин долгандыр кылаштаткан эвейикле.

Ийи-үш хонуп чорда, ол анайга моңгу дээр-ыяш ыдыртыкпыттыг чулар кедирипкеш, чудукка баглап хаан. Чаш анай багга дыка-ла өөренмес боор чорду ийин. Бүгү-ле күжү-биле чүткүп, ай-баш-даа чок өрү-куду шургегилап, «апа-апа» киллыр алгыгылап, ийи хонукта улаштыр давылап келгеш, ам оожургаш-дыр.

Мен чаш анайны көөргээш, ону бош салыптарын каш-даа удаа саналдаан мен. Самбуеинин иезин дыңнаш, чүге хүлүмзүрүп каан.

— Ачаң бо хөөкүй чаш анайны чүге хилинчектеп турары ол?—деп, Хунайдан айтырарымга, ол мынча дижик:

— Иви оглуун чажында-ла оглап өөредип албас болза, өзүп келгеп, кижи бараазы көрбес, комчуг дезиг боазур. Харын-даа черлик аңнар дег сыл-тайгаже алырбайн маңнажып үне берип-даа болур. Ынчангаш анайны чажындав эгелеп үргүлүү баглап, долгаа эки өөредип, чажыктырын алыр чоор.

Иви кадарчыларының эртеп анайларны тудуп баглагылаш, мындыларын салгылаптар, а кежээ мындыларны баглагылаашаш, анайларны салгылаптарынып ужуруп ам-на билип элдим.

Мээң болап турганым ышкаш, анайларны келери-биле кады итпылаптар болза, оон иези чүве үнмес хире болган. Кодан мал ыраа-узудап, аңзын чоргулай баргылаар хире.

Чаа өөредилге чылынга белең

Овүр районда Торгалыг ортумак школазы 1974-75 өөредилге чылында 500 ажыг өөреникчи хүлээп алыр. Чаа өөредилге чылынга школаның белеткели багай эвес чоруп турар. Малчыннар уругдары чурттаар интернаттың септелгезинин бүргүү-биле доозуп, дериш белеткеен. Ол ышкаш школаның, башкылар бажыңнарының септелгези доозуп тур. Өөрүм сарапчы дээр калбак бүрүлерлиг, чолдак үүттерин тура соп, дайнай бердилер.

Мен база дайнап кириплеттим. Кыргыл-аяан сутка ижин турганым чигираап каан хейлах ышкаш, аржыксыг болган чигирзиг болду. Кижиниң чаагының суу саңзыраар.

Хоормак дээр, чоон сывыыңың ишти хос үүлүттериң, хаштында сиирлеңек кеттарын аштап каапкаш, чеп тур бис. Кызылда аваамның таныжы кадайның бажыңына баргаш, дүвааң моогулөөр чаа турган мен, ол-даа ышкаш.

Мен бир ажаок калбак бүрүлерлиг үүлүтү тура соп алгаш, мону чаазе кандыгыл деп, оолдарга коргустум.

— Дүрген окта!—деп, Хунай-оол хөлөөк дүүрей берди.— Хоран оът-түр! Аас марбыйтыр ыжып көөр, ижин-иовундуг дораан-на быжыр каар. Сен, силбес кижи, таварышкан-на үүлүттерни чий бербе даваң, хоржок!

Мындыларывысты суруп алдың, чаңып олур бис. Мен ыындыг чүвейер бодап чортуп олур мен де.

«Почтачы карабин дээр боозут-даа болза, суурдан эгелээш, борта чедир, ол кончуг хөй аңнарны болгаш куштарны конгус боолавааң. Эликтер, ходаннар ыыт бо көрүп алган турал-ла, ол дээрге, эктинде боозун үттүп алган чүве дег, аяа-да тактыызын чортуп ораар аянак болган.

Бээр кел чораашқа көөрүмге, суурдан мырыңай ырак эвес хову турлаанда чыпшыр чаңында бичии хөл бар болду. Ында одуктер дээрге дыка хөй. Суурнуң оолдары-даа, хову турлаанның механизаторлары-даа ол одуктерни хөөлөстер чорду.

Мээң өөрүм бо оолдар хөй балык керек чок дээш, үвээш балык тудуп алыр. Ол хире хөй балыктарны тоовас. Бо черле чиктиг улус-тур эвеспе?»

Дужумда мындылар сүрүп чораан Хунайга көжаланыптыр чорта бердим:

— Силернин улус аң-даа, куш-даа өлүрбес улус бе, Хунай?

— Өлүрбес боор бе. Ынчаза-даа чүгле хуусаазы кээрге. Оон башка хоржок!

Демги хөлдүң балыынын, кужунуң хөйүн магазаарымга, оолдар мынча дидиң:

— Моңу кайтап чораашқа, Калыш хөлче. Балык хөлче барзыңза, кайчаар сен! Ол хөлдерде моон-даа хөй!

М. ЭРГЕП.

— Сугже дезир салгылазыт! Хевзиг чүвелер-дир. Оларны өөрүл.

Мецээ болза дыка улуг балыктар, карыы ажыг. Боттарын оон-даа улуг балыктарны сугже дезир салып, чүгле шокар чапкаларлыг, ажаок чоон кара кадыргыларым ап турлар. Оолдар он ажыг кадыргылар шилип, узуп алгаш, сөксап каан.

— Чайын хөй балык керек чок! Хей-ле чылып каар — дидилер.

Хөл кыдыында хара-хаактар болгаш даалар ёраан шуутту үвлар ле. Оларда частын келгилээн куш оолдары сарыг аастарын ажыглаап, чем дилээн чыдарлар. Мен оларны тудуп көөр дээримге, Хунай суг ынатпазы:

— Оларга дегбе! Кижи чыды билзе, иезин хозуп каапкар.

— Хозуп деп чүл?

— Аваларын кижи чыдыыдан хойгаш, уязыга келбейн баар, а бо чаш оолдары айтап өлүдеп каар.

Хөл кыдыында кижи чиир үүлүттер мырыңай эндерик

СПОРТ

ОН БЕШ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

ЛОНДОН. (СОПА-ның корр). Англияның Тассайд хоорайга болуп эртеен шыдыраага делегей олимпиадазынга совет шыдыраачыдар — студентилер тиилелгени чедип алган, ам он беш катап делегейниң бирги черин эзелеп ол. Тоску сөөлгү салыгда бистиң командаларыс Голландияның шилиндек командазын 3:1 санга үткан.

Менгүн болгаш хүлер медальдарны кым алыры дээрезинге шиитпирлеттинмээн. Ону Венгрияның, Англияның командазылары алыр хире. Олар сөөлгү салыгга үжүражыр. Ам вентрлеп 21,5 сананыг, англичаннар 21 (бир сөглаарлаткан салыглыг) сананыг.

Аныяктарның шилиндек командазының тренери мастер Анатолий Быковскийнаң август 1-де телефон дамчыштыр чугаалааны болза:

— Демиседе шынгыы болгаш чидиг болду. Ылангыя чүүлел өөнавр үезинде. СССР-ниң шилиндек командазы Англияның, Венгрияның шыдыраачылары-биле хайымжашкан сөөнда, улаштыр-улаштыр тиилелгелерни чедип алган.

Социалистиг чуртарны бөзин чугаалаваска барыын күрүнелерде сөөлгү үеде дыка хөй салымныг шыдыраачылар үзүп үнген. Чамыктары бичезаалыынаң ойнап ыгелээш, ону ачызынга чедар биилеп, мергежин алыр соруглаанны салып турар.

Бистиң команданың кежигүнү 22 харлыг делегей гроссмейстери Ваганян (Ереван) ол бир салыгдав он саанын үдүп алган. Моон мурнунда бо алимпиадага киришкеш, ыыдаа мынлыг түннелдиг болбаан.

25 харлыг делегей гроссмейстери Балашов (Москва), делегейниң спорт мастерлери кайыы-даа Львов чүрттүг 18 харлыг Белявский, 20 харлыг Романишин, 25 харлыг Купрейчик (Минск), 24 харлыг Палатник (Одесса) чедиишкиниг ойнааннар.

ЧЕМПИОНАТ ЧАЙЛАДЫР БОЛУР

Бо чайын СССР-ниң альпиизм чемпионады чүрттүн үш белик даглыг районнарында хары үгэа эгелээн: Тянь-Шаньда, Памирде болгаш Кавказта. Чаңчыл бүүгээр ол дөрт янзы хевирдерге эртер: бедикче үнериинге (сагыыр бажы 6.500 метрден ору), бедикче техниктиг үнериинге (6500 чедир), траверс база техниктиг нарын үнүлге. Чемпионаттың түннели альпиизмиинин Бүгү-авиаел федерациязының тускай комиссизиниң ол үнүүшүнериниң ынаарын түс-түзүнде көргенинин соонда сентябрьде билдинер.

Бедиин үнер альпинистерниң хөй кезии Тянь-Шаньга чыгаар. Чүрттүн сураглыг үш спортчу чөвүлелериниң — «Спартактың», «Буревестниктиң» болгаш Чепсекчиг Күштериниң — командазары Хан-Тенгриниң өдээнде майгынналарын хап алгаанар. Олар 3000 метр чыгыы бедик ээ берге үнүүшкүнүт кылырлар.

СССР-ниң бо чемпионадында даштыкы чүрттарның альпинистери база киржир. ГДРниң 12 кижи составтыг шинээлек командазы Герман Демократтыг Республиканың тургустуглугаашының 25 чыл болганынга турасклады. К. Маркс биле Ф. Энгельс аттыг бедикче үнер деп турар. Командаңы 1969, 1972 чылдарда боятан Ленин болгаш Коммунизм бедиктеринче үнүүшкүнүн киржикчилээ Фолькер Брауне баштап чорчур.

Италияның Курмайөр деп районунуң келген ошаа мергежилдиг альпинистерниң бүгүү Кавказтың Адыл-Су дээр альпинистер лагеринге бүдүн айны эрттирелдер. Ону Ренато Четтакс удуртуп чөрүүр. Олар спорттуң алдарлыг мастерлери Вячеслав Онищенко, Валентин Гравович болгаш оскелерниилээ баштаглазы-биле Эльбрус, Үшбу дээш оон-даа ооскө даглариның бажыңче үнерлер.

Кавказ даглариига Комиттеф Киевскийниң удуртканы Польшаның шилиндек командазы база доктаар. Ол командаңы составында Коммунизм болгаш Корженевскаяның бедиктеринче үнүп турган сураглыг альпинист Анна Окопинская бар.

М. ХОХАРИНА.
(ПМА).

ХЕМЧЕГ АЛЗА

Чөөн-Хемчик районуң «Чыраа-Бажы» совхозта күш-культура болгаш спорт ажылын организастаалы ошкаан. Бо айтырыгны комсомол райкомунуң, совхозтуң партия комитединиң удуралдарынга каш удаа чугаалажып келген. Ынчалаажок, эмга чедир хемчегер ажыынаан, харын-даа сөөлгү үеде спорт чөвүлелиинин дарганы безин чок. Суур чанында хаш-мыя буруңгар тутқан стадионну ам көөрге харааданчыг долгандыр херимге үреглеп, көрүүчүлер олурар сандайларның түлеп ыыдамында артыкчыларын көрүп болур. Оон ангыда стадион янтивде турар негаан театрның сценазы барык-на үреглеп, тарыпал ышталары кедүүлүү удуткатпыткан.

Спорт ажылын ажыкшиер талазы-биле совхозтуң партия, комсомол организациялары чогуур хемчегерни албайн турары хомудавчыг. Бо бүгү четтеерни дүрген чайладыры негетпинип турар.

С. ШАГЖЫ.

Ак-Довурак хоорайның № 41 профессионал-техниктиг училищези

1974—1975 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

УЧИЛИЩЕ МООН АДААНДА СПЕЦИАЛИСТЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР:

Электри болгаш газ каналачылары—өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 харлан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг ооларны хүлээп алыр.

Септекчи электромонтёрлар — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 харлан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг ооларны хүлээп алыр.

Болбаазырадыгга дериглериниң лаборантылары болгаш машинистерни — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 харлан өрү назылыг 8—10 класс билиглиг хөрээжен уругларны хүлээп алыр.

Штукатур-малярлар — өөренир хуусаазы 2 чыл. 16 харлан өрү назылыг, 8-10 класс билиглиг уругларны хүлээп алыр.

Хүлээп алдыынаннарны янгы чурттаар чер-биле, хем-биле болгаш халас чемгерелге-биле хамдырар.

Будуруге практиказын эртип турар үеде сургууллага ажыы төлевирииниң 33 хуузун төлеп бээр.

Училищеге өөренирлер тускай мергежилиниден ангыда янгы ортумак эртемни база чедип алыр. Училищениң чанында неждээн школа бар. Училищеге өөренип турган үезин үзүктел чок ажыл стажынга кирер санаар.

Училищени тергиин эки демдектиг доосканнарны ыыап-на ажылдаан стажын барымдаалаарайн, күрүненин долу хандырылгатынга өөренир кылдыр техниктиг чорудар.

Билдиргишкиннерни МАРТ 1-ДЕН ЭГЕЛЕЙ ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭН БОЛГАШ 1974 ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Билдиргизин айтырыктарыны: Ак-Довурак хоорайның № 41 профтехучилищезинден айтырып алыр.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 6-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Бистиң черивис». Телефильм. 18.50— Телемөзөөр, 19.00— Чарлалдар, реклама. 19.05— Урутларга. Мультфильм. 19.25—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.45— Урутларга. Мультфильм. 19.55—«Болгар өөнүктер-биле оон хонуп дургузуңда». Дамчыдылга. 20.05—«Чедиишкиниң үнделзиин». Телефильм. 20.35—«Сугже келилдези — шалынчы фронтка». Дамчыдылга. 21.05— Кыска фильм. 21.15— Телемөзөөр. 21.30—22.50— «Дириг суг». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Көккүр хараган» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чараш ыыс» 15.00, «Кадай-хыс» 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 9.40, «Дүнеки от» 11.20, 13.10, 15.00, «Күткүлге» 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «5-ки «б»-дең алдептиг оол» 12.00, «Демиррорук чоогунда бажың» 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «От, суг болгаш чес хоолайлер» 15.00, «Сибирьдың кыргаш» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

Республиканың Чырыдыышкын министерствозу, чырыдыышкын хөлүдакчыларының профсоюлдар обкому, СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому, райкүзөм, районуң, улус өөредилгезиниң кылдызы Тээлиниң ортумак школазының директорлуу

Хертек Сайын-Херелович
ӨЛЗЕЙНИИ

дар аарааш соонда мөзүзинин дыңнадып, ооң өг-бүлезинге, дергүл-төрелдеринге хамы камыыдалын илергейлеп тур.

Бистиң адресивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда силизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлеттүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кежээ бартанда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 909.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00689.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 184 (9558) | Среда, август 7, 1974 чыл | 1925 чылда үнезилеттинген. | Өрээл 2 кеп.

АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

Комбайнерлер Анатолий Шапошник, Анатолий Федько болгаш Владимир Шаршак бо чылын Кубаныга ажаап алыышкын ажылдарынга тергиндиишпиннер. Олар «Колос» деп комбайннар-биле ажылдаан. үжелээ 1146 гектар черниң тараазын ажаараан болгаш 50 мун ажыг центнер тараанны бастырган. Ортумаа-биле алырга, комбайнер бүрүзү 16750 центнер тараанны бастырып, ажаараан. Мурнакчы механизаторларның ажылдап турган черни колхоз комиссизы хынап көргеш, ажылды тергиин аки шынарыг күүсетпеен деп демдеглээн. Барык чаңгыс-даа межек арттырбайн оларның ажылдаанын илереэн.

Ук колхоз ажаап алыышкын ажылдарын дооскан. А мурнакчы механизаторлар ажылын уламчылавышаан, олар кожазында ажыл-агыйларның ажаап алыышкынында дузалаашкын турар.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

Липецк областа ажылдап турар комбайнарда чүс-чүс фени-адыраар немежип келген. Ол — механизаторларның күш-ажылчы улуг чедиишкиннериниң демдээ-дир. Чижээ, Задон районда «Ульяновский» совхозта техниканы тергиин, аки ажыглаары дээш чарыштың эгелекчизи В. С. Исаевтиң звенозу дөрт СК-4 комбайн-биле 75 мун центнер тараанны бастырарын хүлээжиген. Олар шынгыы график ёзугаар ажылдап турар болгаш өскелер ажыл-агыйларның ажаап алыышкынында 8 мун ажыг агрегаттарны оларга дешпежир дээш ажылдап турар.

(СЭТА-ның корр.).

Эбилелдөвүкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

МИЛЛИОНЕР-КОМБАЙНЕР

Липецкиниң ажыл-агыйларында массалыг тараа келилдези эгелээн. Ростов механизаторларының үлегери-биле мында техниканы бедик бүдүрүк-чүдүт ажыглаары дээш чарыш калбаргаш.

«Боринский» совхозта чаа дүжүттүң далганыдан быжыргаш баштайгы каравай-хлебти харыы үезинде ийи ийиледиин —төрүттүнгеннеден бээр алдан харлааның болгаш механизаторлап эгелээниден бээр үжеш чыл стажын демдеглеп турар И. К. Стебеневке бараалгадыг тутпаан.

Эштиң холуң дыңмыг тударының база бир чылдагаанын өңнүктеринде бар болгаш бодунуң төрээн ажыл-агыйының дүжүттүр шөлдеринден Иван Кузьмич күш-ажылчы ажыл-чорудулгазының эгезинден бээр кеялиин туд тараанны бастырып алган. Ам совхозтуң тераз шөлдеринде хей-хей машиналар ажылдап турар. 20 комбайнны Стебеневтиң өреникчилери башкарып чоруп турар.

ЛИПЕЦК.

(СЭТА-ның корр.).

ТУРКМЕНИЯ:

НЕФТЕХИМИЯ ТУДУУНГА

Чугай даштарының улуг байлак чери—Сазакының үлетпүр шинчээдилгезинге туркмен геологтар ышкынып берген. Ол материал Чарджоуның нефть болбаазырадыр заводунуң нефть дуг шөлүнче базар болгаш бетон долдурукчуларны кылдыр ажыглаттынар.

Сазакының чугай даштарын чиик өртек-үнелиг карьер аргазы-биле тып ап болур. Казымыкчы чоруп турар чер-биле кожаалыстыр автомобиль болгаш демир-орук оруктары чоруткан. Тудуг дажын Амударья хемнеп суг оруун тавартыг база чедирип ап болур.

Чугай дажының Кызкалинде байлак черин база үлетпүрге шинчээдип алыр кылдыр шилчидип берген. Ол ийи байлакшыл орааның курлавырын чижек-биле дөртен миллион куб метр кылдыр үнелеп турар.

АШХАБАД.

(СЭТА-ның корр.).

КАЗАХСТАН:

ГИДРАВЛИКЧИ БИР ДУГААР

Гидравликчи хөделдиригдиг баштайгы экскаваторну Кентауга экскаватор заводунуң коллективи бүдүрүп үндүрген. Машина чүге бедик күүш-шыдалдыы-биле эвес, харын универсалдыы-биле база онзалаашын турар. Машинаны кадыг ширик казарынга, хаштар чүүра шаварынга, чүүрүүлге-дүжүүлге ажылдарынга чедиишкиниг ажыглаан турун болур.

Продукциянып чаа хевирин хуусаа мурнунда бүдүрүп үндүрген. Бүдүрүлге коллектив Күрүчекиң шынар демдээниң аттестациязынга экскаваторну белеткээр дээш чаржып турар.

КЕНТАУ.

(СЭТА-ның корр.).

УКРАИНА:

МООЛГА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА КИРЖИРИ-БИЛЕ

Украинаның эң мурнуу талазы областы — Крымның механизаторлары МАР-ның тараалыларынга тараа культуралары ажаап алырынга дузалажыр. Хөй болгаш комбайнерлер, трактористер, көдээ ажыл-агыйның өске-дээ тускай эртемниглерин аксы-дүжүмээ чүртче чорупкаш. Оларның дыка хөйү аксы-дүжүмээ мооллуг шөлдерниң тер барып, ажаап алыышкын ажылдарынга каш-даа удаа хирээшкен. Бо чайын олар чүге ажаап алыр эвес, харын база моол механизаторларга боттарының дүжүлгезин дамчыдып бээлер.

СИМФЕРОПОЛЬ.

(СЭТА-ның корр.).

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЗЭР

ПОЛИТМАССАЛЫГ АЖЫЛ

Аңгы үеде мал чемининг белеткели ноөзээ кидиң түлүк. Малга быжыг чем-суурну тургузарынче доктаамал кичээнгейни салып, ону чылдың-на улам быжыглап, шынарын эжиндип орар ажыл-агыйлар бисте эвээш эвес. Бо ажылды Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйлары элээн организастыг чорудуп турар. Айытхан районнарда механизастаттынган отрядтарны болгаш звеноларны организастаан, олар будурукчуттуг ажылдап турарлар. Бо чугула кампания Каа-Хем районнуң «Тимелге», «Коммунизмче орук» колхозтарында, Тоха аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тоора-Хем», «Саян», «Бурунгаар» совхозтарда багай эвес организастаттынган.

«Тимелге» колхозтуң партия организациязы ам бо хүннерде (партбюро секретары Н. Монгуш) мал чемининг белеткелиниче бүгү күштү мөөңнеп. сигенчилерниң өртүзүнга политмассалыг болгаш организачы ажылды дээштиг кылбартып чорутпаан. Хамыктың мурнунда коммунистерниң болгаш комсомолчуларның күжүн таарыштыр тургузарынче, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинни шын ажыглаарынче ноя кичээнгейни уландырган. Партбюро секретары, бригадир К. Яковлев социалистиг чарышты организастаарын, ой-шаанда түңнелиг үндүрерин, а коммунист С. Оюн техниканың чегүмчалыг ажылдаарын хараалап турар. Комсомолчуларны звеноларга айгы-биле таарыштыр тургускаан. Ам ол коллективтиң кежигүннери социалистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш социалистиг чарышка киржип, шудургу ажылдап турар. Олар берген сөзүн эдээринге бүтүрээдиглер.

«Тимелге» колхозтуң сигенчилериниң ажылын хүн бүрү демдеглеп, чарыштың түңнелиин беш хонуктап-да үндүрүп, тимелекчилерни тодарадып, шаңнап, күш-ажылчы алдарның түгүн кадуруп турар. Сиген белеткелинге ажыл бүрүзү нам-бы биргээнинден хамаарыжыр болганда, бир агрегаттың анаа турар чоруу өскелеринге база салдарлыг болур. Ынчангаш сигенчи бүрүзү өске өөрүнүң анаа турар чоруун болдурбас дээш кызыл ажылдап турар. Колхоз малдың продуктулуг чоруун көвүдедириниң, мал чемининг белеткелиниң талазы-биле чүгле районда эвес, а республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи апарган.

Ам кол чүве — мал чемини белеткээриниң бүгү-ле аргаларын, нуралыырарын ажыглаары. Бо чылын сигенни малташ-тулаалыг черлер чоогундан болгаш хемнер эриктеринден, аргалар эдектеринден, алаактардан, буга сугларының умундан хол кадыыры-биле кезип белетиээрин база организастаар херек.

Малга бедик шынарлыг чемнерни белетеп алырын чогуур үезинде эрттирер, өөң-биле ам болур мал кыштагладыышкынынга таарымчалыг байдалды тургузар, мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле өөң чемининг базазын улам ыңай быжыглаарын база ажыл-агый бүрүзүнге бедик шынарлыг мал чемининг эргежок чугула курлавырларын тургузарын партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытхан.

Ынчалза-даа республикада мал чеми белеткээриниң темпизи ам дээрезинде куду деңнелдиг, харын чамдык районнарда элтежир арга чок ооңум чоруп турар. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары бо ажылче өзалдаашкын-биле кирген. Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр районнарның ажыл-агыйларында байдал база ындыг. Бо чорук ук черлерде организачы болгаш политмассалыг ажылды чогуур деңнелиниг чедир тургуспаанын херечилеп турар.

Мал чеми белеткелчилериниң өртүзүнга политмассалыг, организачы ажылдарны дээштиг кылбартып, оларның бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын, оларның инити чемненилгезин, медицина, садыг болгаш культура хандырылгазын организастаарынче доктаамал кичээнгейни салыры чугула. Мал чеми белеткээринге бедик моргузуглерни чедип аяган бригадаларны, звеноларны, совхозтар ажылчыннарын болгаш колхозчуларны мораль болгаш материал талазы-биле шаңнап-мактаарының боттуг хемчегерин алыры, мал чемин хөйүг белеткээри, оларның шынарын экижидери дээш колхоз, совхозтар, бригадалар, звеноллар, механизаторлар аразынга социалистиг чарышты калбартыры кодээнин партия организацияларының мурнунда бол сорулга бо.

Ол ышкаш бригадаларга партия, комсомол болуктерин, улусчу контроль поступарын тургузуп, политинформаторларны, агитаторларны быжыглап, хана сөлүннарның, агитхуудустарның оперативтиг үндүрүлгезин организастаары чугула. Хүн бүрүнүң үнүп турар сөлүннар, журналдарын бригада төптеринге кым чедирерин, хана парлаягазының үндүрүлгезин харыылаар кижилер кымнарын, көргүзүг самбыразын кым хүннүң-не долгурарын, агитбригадаларның амылын кым удуртуруп — бо бүгү партия организацияларының контролюнга доктаамал турар ужуруг. Ол ышкаш хөөрай, суурларның ажыл-ишчилерин бо ажылче база хаара тудуп, массалыг вескреснийлерни болгаш субботниктерни организастаза чогуур.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу инитинниң мазылга быжыг чем суурну тургузары дээш социалистиг чарышты калбартырынче республиканың ажыл-агыйларының бүгү ажыл-ишчилеринге Каа-Хем районнуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кодээ ажыл-агыйның көвүдедириниң, мал чемининг белеткелиниң чугаалажып көргеш, ону чүүлдүг деп көрген болгай. Мал чемнерин немей белеткээриниң нуралыырларын дилеп тывар, күш-ажылды организастаарын эжиндер, ында хаара туттунган кижилерниң өртүзүнга политмассалыг ажылды күштедиреринче база улуг кичээнгейни салган турар үшүлүг деп ук доктаалда өнзээп айытхан.

Масса өртүзүнга организачы болгаш политиктиг ажылдың хей-хей хевирлери болгаш аргалары барын партийни практика билир. Ол бүгүнү ажыглап, мал сорулга — малга быжыг чем-суурну тургузарынче, өөң-биле мал продуктуларын хөйүг будурерин чедип алырынче политмассалыг ажылды дээштиг үгланыпаа үшүлүг.

ТИИЛЕКЧИ ЗВЕНО

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери бо чылын 14 847 тонна мал чемин белеткээн планныг. Районда сигенчилерниң 62 звенозу, механизастаттынган 14 бригадазы, сиген кезер 48 трактор ажылдап турар. Мал чемининг белеткелинде 730 кижи хаара туттунган. Бо чылын өзүп-сигелиниң үшенниниң чегейин барымдаалаашаа, ыяштар иштининг, буга кыдыгларының сигенин кезер 384 хол кадыыры кижини организастаан.

Мал чемининг белеткелиниң талазы-биле районда бирги черде «Искра» колхоз чоруп турар. Ол ажыл-агый бо чылын 1325 тонна сиген белеткээр планныг. Сиген кезилдезинде механизастаттынган үш звено ажылдап турар. Колхозта хол кадыыры-биле сиген кезер 18 звенону ацаа немей организастаан.

Колхоз бо хүннерге чедир 310 ажыг тонна сигенни белеткээн. Сөөлгү он холуктуң түңнели-биле 151 тонна сигенни белеткээн. Ооржак Десписл-оолга удуртукан звено бирги черни эзлээн. Тимелекчи звеноога шилчиир выпмелди, бир ирги шөлдөлгө берген. Ийиги черде 70 тонна сигенни саразттаан Ооржак Үгүй-оолга удуртукан звено болган.

Колхозта 90 ажыг кижи мал чемининг белеткелинде хаара туттунган. Оон иштинде 40 хире кижи хол кадыыры-биле сиген кезип, белдүрүп турар. Ол ышкаш 8 трактор агрегады, үш пресс-подборщик ажылдап турар.

Мал чемининг белеткелинде мурнакчы шилчиир хей. Оларга трактористер Ооржак Десписл-оол, Ооржак Үгүй-оол, Виктор Ооржак, Михаил Күжүгет хамаарыжыр. Олар үш үезүүн 120—150 хуу күүсеткен турарлар.

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Бо чылгы кандааашкыны Таваның хөвүлерин база тавараан. Ынчалзаажык кижилер кышкы үеде малга чегнер хире чемни белеткээр дээш бүгү-ле бар аргаларны ажыглаар турар.

— Кара-Сугнуң тайга аймаанде чайлаглан тур мен—деп, С. К. Тока аттыг совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи Кыргыс Хаявла чугаалаан. —Хоюмну уруум Алта кадарып чорда, бодум ие-бүлемнең өске кежигүннери-биле кады сиген кезип хүнзегилээр-дир мен. Күске чедир алды тонна хирезин белеткеп алыр сагыштыг мен. Амга дээр ийи тонна сигенни кезип, хемээнеп алдым.

— Кадарчы бүрүзү 5—6 тонна чизы-бүрү чем белеткээр ужурлуг — деп, тоо салбырының эргелекчизи Владимир Бугаев немеп кагды.— Күш-ажылдың Кызыл Тух орденниг эдилекчизин Түүлүп Лодайоол, улуг кадарчы Монгуш Бинче-кыс болгаш өскелер-дээ будук-бүрүнү эзлээн көвүдедир белеткеп, бичии-даа бол, сиген алды дег черлерни дилеп тып, хол кадыыры-биле кезип турар.

Ук совхозта тос кижи составтыг механизастаттынган хөвү бригадазы сугтаттыг черде тараан неде кезилдезинге ажылдап келген. Бо хүннерге чедир 312 тонна мал чемини, 45 тонна сиген даагаанны белеткээн. Бир гектардан 50 центнер меленя алган. Меде кескен черин удур сугтарып, бир ай болгаш ийи дугаар дүжүттү алырын болдап турарлар. Сиген белүкчүзү Сат Экелдей, саразттакчы Оюн Сарыг-оол, трактористер Алексей Овчинников, Донгак Морлоо, Монгуш Комбу хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүсеткен, шилгараан келген.

Суурнуң бүгү чүрттакчылары малга чем белеткээр сорулга-биле ийи катаң субботникче үнгеп. Галина Браун баштаан школачылар будук-бүрү чыырынга идепкейлиг киржип турар.

(Бистиң корр.).

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИ ДЕТКИВИШААН...

РЕПОРТАЖ

— Бо чыл кандааашкыныг белдү. Мурнуку чылларда тергиин сиген үнүп турган оймактар бо-ла болгай — дээш, мал чеми белеткээринин талазы-биле СЭКП райкомундан бо ажыл-агыйны харыылап турар төлээлекчи Т. Сандан чугаалап орда, машинавыс суглу кешкеш, арыг кызымда өгге халдып келди. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң № 2 хойжу бригадазының бригадири Чикей Соян ситекчилерин ажыл-иштиг-биле бисти таныштырды.

Республиканың ажыл-агыйларының бүгү ажыл-ишчилеринге Каа-Хем районнуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларының кыйгырыын ол бригазаның хойжулары таныышкаш, инитинниң малынга быжыг чем-суурну тургузарыг-биле ажылдап киришкен.

— Каа-Хемчилерниң кыйгырыын деткиир талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң докладын биске удуртулга болур ужурлуг, ынчангаш малчын бүргүү мал чемининг белеткелиниг ийиккейлиг киржип турар — деп, бригадмо чугаалады.

Бо бригаданың хойжулары колхоз төвүдүн ырак эвесте арыг инитинниң сигенниг алаак-тарында ажылдап, ажык черлерниң сигенин сигени кезер машиналарлыг-даа, а арыг инитинниң сигенин — хол кадыыры-биле-даа кезип турар. Дүжүттелиг хойжу Чикей Соянның удуртканы хойжуларның бо бригадазы мал чемининг 280 тонна сигенни бо чылын белеткээр планныг. А малчын ог-бүле бүрүзү-ле 10-15 тонна чедир сигенни белеткээр хүлээлгени алган.

Бо хүннерде сигенчилер 50 тонна сигенни сараттаан, а кестинген сиген база хөй. Ажылдың темпизин суларатпайн, аас хүн бүрүзүн ажыглап турар.

Тракторист Белек-Байырны канчан мактаваа бөөр. «Беларусь» трактор-биле сиген кезер нормазын ол 150 хуу чедир күүсеткип турар. Уваигүр Кара-Хуна, Баржай Алим олар хол кадыыларлы-биле сиген кезер нормазын база үргүлчү ажыр күүсеткип, мурнакчыларның одуруунда чорун турарлар, а сиген белдүркүүзү Донгай-оол Май-оолдуң кыныы малын база мактап турар.

Инитинин малынга чем белеткээр талазы-биле ажылга идепкейлиг киржип турар өөреникчилер бо бригадада база хөй. Ол — Чыргаланды сес чыл школазының өөреникчилери-дир. Ылаңгыя ол школазын чедиги классчызы Галя Чикейниң ажылгын кежээнин оон кады ажылдап турар яшчыл ажыг мактаан.

Чуруита: сараат салыкчылары ажыл үезинде.

М. КАЛЧАН,
Автормуң фотозу.

ПЛАННЫ АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозу тоску беш чылдың тодарадыкчы чылынга инитинин чалыпка 941 тонна сигенни, 965 тонна зеленканы белеткээр планныг. Бо чыл район-га таас чок, кандааашкынныг болгаш өзүп-сиген орайтап, багай үнгенивиниң хараазы-биле колхоз мал чемининг белеткелиниче мурнуку чылларга бодаарга, орайтап киргеп. Ынчалза-даа амаа чылдык хал бөлбас болгаш ажыл ам дайынгыы ие-дээш.

Контора коллективи — 10 ажыг кижи 20 тонна сиген белеткээр сорулга салгаш, Хавлалайты арыында хол кадыыры-биле сигенни кезип, белүп, сараатган турар. Олар бо хүннерге чедип 8 тонна сараат тургускан.

Район Совединиң депутады, аныяк механизатор Донгак Дапи-оолга удуртукан механизастаттынган звено 5 трактор агрегаттары, бир сиген пресстээр машина-биле дериттингеш, 500 тонна сиген белеткээр хүлээлгени алган. Сарыг-Хол деп черде ажылдап турар. Ол звено 80 га черниң сигенин кескеп, белүп прессташ.

Колхозта комсомол комитединиң секретары Монгуш Шүгдер-оолга удуртукан өөреникчилерниң будук-бүрү белеткээр звенозу 20 тонна будук-бүрү белеткээр планын күүсеткеп, ол ажылга ам-даа үргүлүлген турар. 40 тонна мал чемин колхозка белеткеп базып-биле Бора-Шай деп черже 25 кижи составтыг өөреникчилер бригадазы аътталыпкан. Ол ышкаш Бора-Шай, Үзаатай, Хам-Дыт бригадаларының малчымнары база-ла сиген кезилдезинге киргеп.

Мал чемин белеткээриниң планын ажыр күүседир сорулга-биле темпинин улам дүргедип, бүгү күштү ыяап мобилизастаары чугула.

М. ЭРЕС-ООЛ.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

УЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

Бирги автотранспорт будурулгезинде тоску беш чылдың планныг онзалазым шагда-ла ажыр күүседип аспаннарның саны улам көвүдеп турар. Автобудурулгенин эң дөрт дээш чоланачыларының сөөлү дарый чоланачылар Иван Сулимов, Александр Герман, Юрий Тараков болгаш Геннадий Ивлев 1976 чылдың улуунде ажылдап турарлар.

№ 1 АТБ-ге беш чылдың планныг онзалазын бир дугаарында боттандырган кижи чолаачы Гавриил Белдев болган. Оон бодуң 1971 чылда бир эвес демир-оруктан сөөрткен болза посылдите кежар дөртен хире цистерна ишти, азы будун составты, тодарайларга, 1893 тонна бензинни Салыындынын республикажа кижир сөөртken. Эрткен үш чыл дөрт ай ажыг үеним дургузунда 796 мун тонна-километрни ол ажылдын кылган болган үш партый мун литр кыпар чүүлүг камнар алган. Абакан биле Кызыл аразынын орту республиканың автооруктарының эң бергеин болганда, оон көргүзүүн тергиннерниң бирээзи деп санавас аргажок.

Гавриил Ефимовичиниң чалы ажылдап турар эжи Михаил Чизүүнниниң көргүзүү оон шоолуг удавас ол ам келир онгу беш чылдың улуунде бо хүннерде үшкү айже кирипкеп. Ажыг үеже чедир ук мурнакчы 376 тонна-километрни ажылдап былып, камнар алган бөлүнин 2 800 литр четпеп.

Тудуг ыяжы дажыглаар машинаның чоланачылы Александр Шевченконуң чоруур оруу-даа дээш-бүрү, күүседип турар онзалдалары-даа харыысалгалыг. Оон күш-ажылчы кадемдарында бо хүннерге — 1976 чылдың март. Ол бодунуң лесовоз-биле дыка хей конструкциялыры, хөөлайларын, дөөра демиргеги оргаларын болгаш дитиг материалларын Абазаан, Абаканнан республиканың чүрттакчылыг черлеринге, организайларынга чедиргеп. Тоску беш чылда оон көргүзүглери бо-дүр: 2 700 тонна чүткү Тывага чедирип экелген, 1 млн. 53 мун тонна-километрни ажылдап кыпган, 4 300 литр кыварлар материалды камнап алган.

Шак ындыг чедиишкиннерни үнген деп кайдал? Үлүүн-даа мурнуда оларның күш-ажылчы сагыыт-чүрүмү, болуунун хүлээлгени ажылынга харыысалгалыыр. Ол ышкаш ой-шаанда түңнелин үнзүрүп, оны кескү хындыр чарлап, дыңнадып турары, коллективте социалистиг чарыштың дээштиг орта дузалаан. Мурнакчыларның дазылыы, оларның көргүзүглери үргүлчү-де кескү черге чарлап эстынган турар.

Бо автобудурулгенин ажыл-ишчилерге техникага камныг, машиналарны ажаап турары эки, оон ачызында оларның камнап алган кывар түүлү, артык керектери болгаш автодүүй резиназы ээлеп эвес болуп турар.

БИСТИҢ КОРР.

Көдээ тудуг

БИР УЧАСТОКТА

Чөөн-Хемчик районда № 463 мекколоннаның Чадаанда участогунуң тудуг-жулары партиянның XXIV съезтиниң шиинирээрин чымыралга боттандырар. Совет Тыванын 30 чыл ойнга эки белеткелдерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыг калбартып, беш чылдың бо тодарадыкчы дөртку чылынга шөлэ, чуртталга тудугларын, мал кажаалдарын тудуп, ажыглалга киирериниң талазы-биле чаңгыс ажылдарны кылып чоруткан.

Коллектив Чадаана хоорайда он алды аал иштиг чурттаар ийи кат база ийи аал чурттаар бир бажыңнарны чылдың эгезинден бээр ажыглалга киирген. Ол ишкаш Хайыракан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Шеминде «Большевик» совхозтарның теп терииңде ийи-ийи аал иштиг чурттаар сес чуртталга бажыңнарын база «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде 160 олуттуг бир школаны тудугжулар түзүп доозалар.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң девискээри Бора-Хөл, Буу-Даг, Малдыг-Чарык, Узун-Кара-Оң деп черлерде дөрт чурттаалга бажыңнары, 1200 хой кирер 4 кажаалдар, совхоз төвүнде бир быжаа кажаалы база бо чылын ажыглалга киргеп.

Үстүнде объектилерниң тудуушкунунга мекколоннаның мурнакчы тудугжулары Х. Сүүр-оол, И. Кара-оол, Х. Чимит-Доржу олардың удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадалары шылгарап үнген. Бригадалар кежигүннери М. Базы, М. Орттун, О. Комбу, О. Кертик-оол, О. Номгуда, О. Нам-оол олар мурнакчыларның одуругунан түшпейн турар.

И. Кара-оолдуң удуртканы бригадазы «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде 160 олуттуг школаны эң-не кыска хуусаада — будун чартык ай иштинде тудуп доозанын онзалап айтыры чугула.

Республиканың 30 чыл болур ойнга улуг күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр база алган планның даалгаларын болгаш социалистиг хүндэлөлерни хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш Чадаанның тудугжулары шудургу ажылдап турар.

М. КУҢГААЖАП,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу.

АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУ

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудутлары кидим түлүк туттуруш турган 1965 чылда кадржаан дагжы К. Ш. Хурумаага комбинаттың удуртукчулары сүмелээнгер:

— Даг ажылдарын түр үеде соксадыр-дыр бис. Кыс-оол Ширимзевич, бо тудугга ажылчын холдар түүден артык нететтинип турар дээрзин билир болгай силер. Ынчангаш силерни тудугже шилчидер бодап тур бис, кандыг деп бодаар силер?—Оон бээр Кыс-оол Хурумаа тудугжу болуп берген.

Дүүнгү дагжы, бөгүн тудугжу апарган эштериң саны хүн бүрү өзүп турган. Хереф болганда тудугжу апарганынга ол бичии-даа хомудаваан. Удаппаанда гидрометаллургия цехиниң эң-не кыры—он ийиги каттың деңнелиинге ажылдап турда, хоочун тудугжу И. Шожут чедип келгеш, аныяк тудугжунуң салган ханазын хынамчалыг көрүп тура, мынча дээн:

— Холдары шевер кижи-дир. Келир үениң мергежилдиг тудугжузу бо кижиден черле үйүп болур хире.

Оон бээр мындыг-ла үр эвес уе эртикен. Тудугжулаа-ла 9 чылдың нүүрүн көрүп чорда, анаа металлургтар хүнүң таварыштыр Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан. «Эки кылган ажыл—элеп читпес алдар» деп тыва үлегер домак ажыл, мергежил дугайында өттүүр-ле сөглээн-дир.

Тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылында алдарлыг тудугжу биезги-ле туружунда «сагышты ыры-биле, а чаңгыс ажыл-биле ажыларр» дээнзиг улам соруктуг ажылдап турар. Кобальтылыг Хову-Аксы суурнуң кол кудумчузу-биле ажылчын ийик-хептиг ийи эр, хереэжен кижилерниң чоктап турарын кижи эртен, кежээ үргүлүү эскерер. Олар Кыс-оол Ширимзевич биле Сарыг-кыс Андреевна Хүрүмаалар-дыр. Кайызы-даа тудуг хереэнге изиг чүреэ-биле бердингеи ишчи кижилер ол.

Өг-буле бо хүннерде Хову-Аксының ортумак школазының капитал септелгезинде ажылдап турар. Өтүүн эр ээзи дөрт каът школаның үшкү каъдының септелгезинге киржип турда чеде берген бис. Сарыг-кыс Андреевна ол-ла школада шеверлекчилер бригадазының кежигүнү. Ажылчын кижи ажылнжи-биле кааг дээрэ чоп.

— Уругларың школазын ей-шаанда эки шыналыг септээр дээш бүгү күжүвүстү салып-турар бис—деп, ажылдың бичии чайлыг минутазында тудугжу бистиң-биле эвилеп чугаалажып олурду.—Ажыглалга киргенден бээр он чыл ораанчок ашкан, септээр уезн келген школа бо. Ылаңгыя сонгалгарының эви бакырап, хажыг берген болур чүве-дир...

Кыс-оол Ширимзевич белеп болу берген сонгалгарны биске көргүстү. Шевер холдарның кылган ижин магадал-биле көрдүвүс. Бригадир В. Куклинниң удуртканы тудуг септелге участогунуң бо бызаңчылар бригадазында хоочун тудугжу Б. Кыргыс, И. Воронов база өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарлар. Бригада школаның септелгезин август 25-те бүрүн доозар хүлээлгени алган.

Кыс-оол Ширимзевичиниң күш-ажылчы намдары кобальтылыг комбинаттың эң чугула шалыпчы херээ апарган. Районның комсомол организациялары аңаа хамаарыштыр аныяк ажыл-ишчилерниң ортузунга тайылбыр-массалыг, организастыг ажылдарны чорудуп турар. Партия райкомунуң бо чылдың мартта болган пленумунга аныяктарны хой ажылынга хаара тудар дугайында айтырыгны чугаалажып, ап чорудар практиктиг хемчегларин бадылаан. Аңаа үндезилээш, комсомол райкому 1974—1975 чылдарда 50 комсомолчуну хойжууларын көргеш, аңыла-агыйларда комсомол организациларынга ол хемчегни боттандырып эгелээн.

Бо чылдың бирги чартыында комсомол организациялары массалыг база организастыг ажылды аныяктар ортузунга күштелдиргеш, хой ажылынче 23 комсомолчу-аныяктарны чоруткан. Тодаргайларга, «Торгалыг» совхозта 14, «Коммунизмче оруг», «Кызыл тук» колхозтарда 4—5 аныяктар хой ажылынче чоруткан. Ынчангаш ам районуң ажыл-агыйларында иштизи-биле 139 аныяктар хой ажылында хаара туттуруан, ажылдап турар. Оларның иштинде хой ажылын хогжүдериниң хереэнге ай сеткилдиг ишчи чоруун көргүзүп, бодунга алган социалистиг хүлээлгезин төлептиг күүсединп турарлар эвээш эвес. Чижээ, бо чылын «Кызыл тук» колхозта аныяк хойжу Ооржак Хүдер-оол, Зоя Ооржак 102 «Торгалыг» совхозта Дина Дүнгар-оол 95 хураганны төрүүр 100 хойга оналштыр доруктуруп өстүрген.

«Торгалыг» совхозта, «Кызыл тук», «Коммунизмче оруг» колхозтарда комсомол организациялары шеэр мал ооллаашкынының уезинде 200 ажыг аныяктарны малчыннарже сакманщиктерин аътаргап. Комсомолчу дваларны олар үлегерлиг күүсединп, хойнуң тодарадыкчы чылда «дүжүүт» 22901 хураганны мендп, ботнур кылдыр доруктургаш, коданнарның эезлерине дужаган. Зоя Шивит-Доржу 241, Александра Тюлюш 210, Клава Иргит 125, Тамара Сат 150 хураганны онча-менди доруктуруп мандыткаш, сакманщиктер аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганнар.

Аныяк хойжуларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарын комсомол комитеттери экижиткен. «Эң эки аныяк хойжу», «Эң эки сакманщик» дээн ат дээш чарышка олар идепкейлиг киржип турар. «Торгалыг» совхозта аныяк хойжу Дина Дүнгар-оол төрүүр 100 хойдан-на 95 хураган алгаш, комсомол райкомунуң шилчнир «Эң эки хойжу» деп вымпелди чаалап алган. Чартык чылда мал продуктуларын бүдүрерни көвүдетпишаан, күрүнеге садар планның онаалдаларын: сүттү 105 хуу, эттн 107,5 хуу, дүктү 134 хуу күүсеткен «Кызыл тук» колхозтуң чедишкиннииге комсомолчу аныяктарның улуг үлүг киргенин барымдаалаш, шиза комсомол организациязынга (секретары С. Куулар) ВЛКСМ райкомунуң шилчнир Кызыл тугун тывыскан.

Партияның область организациязының аныяктарны хой ажылынче чорудар талазы-биле айтымшкынын чедишкиннииг күүсединр дээш районуңун аныяк ооллар, кыстары моон соңгаар-даа улам күжениишкиннииг ажылдаар.

К. КУУЛАР,
ВЛКСМ Өвүр райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

КОЛЛЕКТИВТЕ ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Кызылдың алгы заводунуң коллективи тоску беш чылдың дөртүү тодарадыкчы чылынын планныг онаалдаларын үүле доодур эвес, харын аныяк күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбартнан. Оон түңнелиинде заводтуң ажыл-ишчилери бо чылдың эртнен алды айларынаң планның 105 хуу кылдыр күүсеткен.

Эртнен чылдың ол-ла үези-биле деңнезерге, будурулгениң нинти хемчээлиниң өзүлдези 105 хуу, күш-ажылдың будурүнчүлүү 105 хуу болган. Будурулгеде М. Лемицкийниң удуртканы бродня идиитер кылыр бригада чартык чылдың планын ажыр күүсетнеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ынчаарга идик даараныкчызы М. Ондар чарышка тиилекчи болган деп санатказ, коллективтиг хүндүткелин чаалап алган.

— Тодарадыкчы чылдың социалистиг чарыкынга идепкейлиг киржип турғаш, бистиң ажыл-ишчилеривис чыл планын хуусаа бетинде күүседиргиер—деп, ол будуреддиг чугаалап турар. Ынчангаш чарыштың тугун бедик тудуп, ооң боттуун чедип ап тургаш, бодувустун ажылывыска нинти надуруулушкунну чедип эп шыдаар бис.

ЧУРУКТА: мурнакчы даараныкчы М. Ондар ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Хой ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ

БОТТАНДЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Бистин районгун комсомолчулары болгаш аныяктары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планның онаалдаларын чедишкиниг күүседиринге күш-ажылчы үлүг-хуузун киирер дээш бүгү удуусу социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турар. Аныяктарның коммунистиг эвилеи кандыг-даа ажылга бодунуң дузазын көргүзер, бодунуң инициативазын, бодунуң эгелекчи чорууп, үндүрер шалыпчы болук болур деп ленинчи айтышкынны ажылынга үүлүтүлга болдургаш, комсомолчу-аныяктар кандыг-даа ажылкерекке шалыпчы күш боон турар. Бо чылдың бирги чартынында район мал продуктулары бүдүрерни көвүдетпишаан, күрүне мурнунга планның онаалдаларны: сүттү 103 хуу, дүктү 109 хуу, сүттү 104,9 хуу күүсеткен. Хөй-хөй малчыннар боттарынга быжыглаан хойларының 100 баш бүрүзүнге онаштыр 90-102 чедир хураганнарны доруктурган. Бо чедишкиннерге комсомолчуларның болгаш аныяктарның үлүү эвээш эвес.

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалдарын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржири бистиң аныяктарывыстың эң чугула шалыпчы херээ апарган. Районнуң комсомол организациялары шеэр мал ооллаашкынының үезинде 200 ажыг аныяктарны малчыннарже сакманщиктерин аътаргап. Комсомолчу дваларны олар үлегерлиг күүседип, хойнуң тодарадыкчы чылда «дүжүүт» 22901 хураганны мендп, ботнур кылдыр доруктургаш, коданнарның эезлерине дужаган. Зоя Шивит-Доржу 241, Александра Тюлюш 210, Клава Иргит 125, Тамара Сат 150 хураганны онча-менди доруктуруп мандыткаш, сакманщиктер аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганнар.

Аныяк хойжуларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарын комсомол комитеттери экижиткен. «Эң эки аныяк хойжу», «Эң эки сакманщик» дээн ат дээш чарышка олар идепкейлиг киржип турар. «Торгалыг» совхозта аныяк хойжу Дина Дүнгар-оол төрүүр 100 хойдан-на 95 хураган алгаш, комсомол райкомунуң шилчнир «Эң эки хойжу» деп вымпелди чаалап алган. Чартык чылда мал продуктуларын бүдүрерни көвүдетпишаан, күрүнеге садар планның онаалдаларын: сүттү 105 хуу, эттн 107,5 хуу, дүктү 134 хуу күүсеткен «Кызыл тук» колхозтуң чедишкиннииге комсомолчу аныяктарның улуг үлүг киргенин барымдаалаш, шиза комсомол организациязынга (секретары С. Куулар) ВЛКСМ райкомунуң шилчнир Кызыл тугун тывыскан.

Партияның область организациязының аныяктарны хой ажылынче чорудар талазы-биле айтымшкынын чедишкиннииг күүседир дээш районуңун аныяк ооллар, кыстары моон соңгаар-даа улам күжениишкиннииг ажылдаар.

К. КУУЛАР,
ВЛКСМ Өвүр райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

ТҮҢНЕЛ ҮНГЕН

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери тодарадыкчы 1974 чылда тура-соруккур ажылдап турар. Олар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин бо чылдың баштайгы чартынында сүттү 1540 центнерни дужаар тургаш, 1635 центнерни азы 106 хуу, эттн 1370 центнерни садар тургаш, 1380 центнерни саткаш, 107 хуу күүсеткен. Төрээн чуртка 3000 тонна дүктү бээр дээн республиканың хойжуларының хүлээлгезин күүседиринге боттарының үлүг-хуузун киирер дээш сүт-хөлчүлер бүтү-ле хемчеглерин алган. Чартык чылда 190 центнер дүктү дужаар тургаш, совхоз 258,6 центнерни дужаап, планын 136 хуугa күүсеткен. Бир баш хойга онаштыр ортумаабиле 1,68 кг дук кыргын алыр тургаш, 2,1 кг дүктү алган.

Мал төлүн мендп камгалап алыр, сүттү, дүктү, эттн будүрерни көвүдеэдир дээш чарышты калбартып, ажыл-ишчилерге моральдыг база материалдыг деткимчеии күштелдирип, салбырлар, фермалар, хойжу бригадазлар,тус-тус малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың түңнелии доктаамал үндүрүп, шилчнир вымпелди муриакчыларга тыпсып турар. Оон түңнелиинде, бир эвес эртнен чылын 100 хойга онаштыр 50-дан 120 чедир хураган алган мурнакчыларның саны совхозка 17 турган болзэ, а бо чылын олар 31 апарган. Чүлее 100-тен өрү хураганны бээн он ажыг малчыннар алган. 100 хойга онаштыр 120 хураган алган Ондар Мурзуунаны, 114-түү алган Монгуш Чамбалоолду болгаш өскелерни-даа адап болур. Чаш мал камгалап алыр талазы-биле 4 хойжу бригаданың аразында чарышкы 100 хойга онаштыр Сайырның (бригадири Монгуш Чамбал-оол, партбелүк организакчызы М. Натпит) бригадазы 103 хураганны алгаш, бирги черни эзлээн. Шелемнің хойжу бригадазы 100 хойдан 96 хураганны камгалап ап, багай эвес түңнелдиг болган. Салбырларны алырга, мал төлүн мендп камгалап алыр талазы-биле Ишкин салбыры (эргелекчизи Монгуш Дадар-оол, партия эге организациязының секретары Дамба-Хуурак Дайынчы, колхоз Совет даргазы Түлүш Топур-оол) мурнакчы болган. Ол салбыр 100 хойга онаштыр 99 хураганны алган. Бо бүтүүнүң түңнелиинде совхоз чүс хойга онаштыр 95 хураганны камгалап алган.

Сүт-баразын фермаларының аразында эки көргүзүүнү Киров салбырының фермазы чедип алган.

Чартык чылдың түңнелдерин совхозтуң актив хуралынга чугаалажып көрген. Чартык чылдың түңнелиинің талазы-биле эки көргүзүүглерни чедип алганы дээш шилчнир кызыл вымпелди Ишкин салбырга тывыскан.

О. КАҢ-ООЛ.

ХУУСААЗЫНДА КИИРЕР

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң тудугжу бригадазы тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылынга боттарының мурнунда салган планның онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш кызыгаакай ажылдап турар. Совхозтуң үүле шээр малы безин 30 мун. А бода малы база көней. Ынчангаш эки шынарлыг кажаалар, малчыннарга орай-суур база хөй херек. Ол айтырыгже совхозтуң директизазы болгаш парткому кичээнгейни үгланыпкан келген. Совхозта кол прораб коммунист О. Шунаковтуң удуртканы тудугжулар коллективи бо талазы-биле элээп ажылдарны кылып, байдалды коску экижиткен.

Бригада ай санында планын доктаамал күүсеп келген. Бирги кварталда 7 чаа бажың ажыглалга киргеп. Амгы үеде Чал-Бежиг фермазында бода мал турар ийи улуг корпус («Сукпак» совхозта ышкан) кыдыпып турар, ону октябрь айга ажыглалга киирерин бригада шинтпирлээн. Совхозтуң тудугжу бригадазында коммунистер болгаш комсомолчулар хөй. Олардан «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээнин эдилекчизин бригадир И. Ондар, тудугжулар Ч. Топтаа-оол, Ы. Биче-оол, М. Багай-оол, О. Бүрбүүнүң өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап турарын айтыры артык эвес. Олар — тудуг талазы-биле элээп каш мергежилдерни шингээдип алган кижилер. Совхозтуң тудугжулары темпини кошкартайн турган, арткан объектилерни айыттынган хуусаазында ажыглалга киирерн болур.

С. БАЙЫР-ООЛ,
тудугчу.

ОЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Ногаанчыттынган Чыраа-Бажы суурда чаа тудуглар немежип, чүк-чүгүмче калбаып олурар. Суурнуң төп кудумчузунда 65 олуттуг интернаттың тудуу бедип, балды, хирээ чангыланып, улуг үүле бүдүп турар.

Мында хоочун тудугжуларга аныяктарны эштеп каан. Изиг-даа болза ажыл чай чок Чадааназа 465 дугаарлыг КМБ-ның Иргит Доржуга удуртканы бригадазы ында ажылдап турар. Бригада СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка 2 аал чурттаар ийи бажыңны, 100 баш хой кирер кажаалы Бора-Хөлде түзүп доозан. Тудугжу бригада бо чылдың бирги чартынын социалистиг чарыжынга ийиги черни эзлээн. Тудугжулар О. Монгуш, Б. Монгуш, К. Ооржак олар аныяктарга боттарының мергежилин дамчыдып берип, хүн нормазын 130—150 хуу күүсеп турарлар.

Мында ажылды урей кыдыр, шак үзер, арагалаар чөрүк чок. Шуптуг чангыс эртикилдиг, шынгыы чүрүмнүг улус. Ажылдың будурукчулуун, шынарын доктаамал өскижидери тудугжуларның бетиткен социалистиг хүлээлгезинде көргүзүнген. Бо хүннерде интернаттың тудуу шаңгынын чоруп турар.

— Совет Тыванын 30 чыл ойнда Чыраа-Бажы школазынга сонгээр белээвис—интернатты август ортан үезинде бүрүн доозар бис—деп, бригадир Иргит Доржу чугаалайдыр.

Мөчек-мөчек шынганнарлыг, күш-ажыл-биле чалгынналган, могаар-турарын билбес, шевер холдуг тудугжуларның белээн суурнуң чону удавас хүлээп алыр.

ЧУРУКТА: мурнакчы тудугшу Монгуш Ортун-дур.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Автормуң өстезу.

БҮЗҮРЭЭР БИС

Хойжу болур хүзелиивис-биле ажылдаанывыстан бээр бис ам чедиргн чылдың нүүрүнче кирдивис. Баштайгы үеде мал ажылынга арга-дуржулга эвээш болганындан хойнуу зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг негелделер ёзугаар ажаалтежээринге бергелер турган дээрзин чугаалаза чогуур.

Мурнакчы малчыннарның дуржулгазын өөренип, хоочуннарның, специалистерниң арга-сүмезин ап тургаш, бергелерни ажып эртип, хойжунун чымыштыг ижинге хазыгын, дуржулганы чоорту чедип ап тур бис.

Баштайгы чылдарда хураган малдап турдувус. Оон соонда төрүүр хойну биске хүлээткен. Мынаг харыысалгалыг ажылды биске бүзүрээнинге улам хей-аът кирип, хоюустун чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, оон продуктулуун бедидер дээш бүгү аргавысты, күжүвүстү, чүткүлүвүсту салып келдивис. Төрүүр хойнуң чымыштыг ижинин бергелерин көрүп, ажылывыска улам-на хандыкшып, мергежий бердивис. Бижинин холу-биле тудуп, амзирип тургаш дорукгурүп өстүрүп каан хураганнарны колап долдур дешкилежип, ойнап турда, магалыын чүү дээр! Бо дээрге күш-ажылдың өөрүшкүзү, оон чаагай үретүлиели-дир.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылынга чүс баш хойга онаштыр 99 хураганны ажаап өстүрер хүлээлгелиг бис. Ам бо хүннерге чедир, коданывыста 328 хой төрээн, оларның хураганнары шупту онча-менди. Чүс хойга онаштыр 102 хураганны камгалап аптар арга бисте амдаа бар. Амгы үеде 10 тонна сигенни, 15 тонна одекти кыштагга белеткеп алдывыс.

Хойнуң баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле чаагай ажыл-херектин чедишкинни билиг, мергежилиг, аныяктарның ишчи холдарындан, чогаадыкчы ижинден улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш хей-хей комсомолчулар болгаш аныяктар Чөөн-Хемчикте Аяк-Хээ болгаш Хеймерек Ондарларның кыйгырыын деткип турар. Хоочун хойжуларның арга-дуржулгазын өөренип, оларның буянныг ижинин төлептиг салгакчылары болуп, олар мал ажылының мурнуку одуруунга турүүр даарзинге хамаарыы-биле бүзүрээр бис.

Иван САДИ,
Чечен САДИ.
Эрзинде «Мөрен» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының аныяк хойжулары.

ТИИЛЕКЧИНИҢ АДЫ БИЛДИНГИР

Саичат Шулуу хей кадаргаш, чаа-ла алды чыл четкен. Бо аразында ол хойну ажаап, өстүрериниң чажыттарын дуржулгалыг эш-оруунден өөренип алган.

Хойжунуң күш-ажылчы көргүзүү чыл келген тудумна бедип келген. Моон алырга, ишчиниң ажылынга мергежили өзүп органы ол. Ону Саичат чүгле кыаымак, шудургу чоруктуң ачызында чедип алган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында совхозтуң хойжулары бар «ортаның сапан көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Саичат Шулуу чүс баш төрүүр хойга онаштыр чүс хураганны доруктуруп өстүрерни аазап.

Сөстү соглээри белеп, ону, херек кырынга боттандырары берге деп чүвени кадарчы эки билир. Ынчангаш чылдың эгезинден бээр хойларының ажаалда, чемгерилгезинче, каадың шын тадрышпыларынче кол кичээнгейни ол үгланыпкан. Хойлар кыптан түр вшкан. Чаш төлду хүлээп алырынга эки белеткенген. Харыысалгалыг кампания — хей ооллаашкынының үезинде кадарчыларның, сакманшиктерниң күш-ажылын шын организастаан. Түңнелиинде чүс баш хойдан-на чүс хураганны доруктуруп өстүрген, Саичат Шулуу «Тээли» совхозтуң хойжуларының аразында сөпиалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Бир башка онаштыр 2 килограмм 300 грамм дүктү кыргын алган.

Ол амгы үеде Биче-Оорутуун Ак-Белдирнин серинии, өзүүт тайгаларында чайлагаан, хойларының сөпиртилгезин эки организастап турар.

Хойжу болуунун күжү-биле кыштаан сөптеп алган, 15 тонна эки шынарлыг сигенни белеткеп алыры-биле сигеп кезиилезиниче киргикен.

Мурнакчы ажыл-ишчининг чүүүн республиканың Хүндүлел самбырызында киирген.

Х. СЕДЕН.

Бәй-Тайга райөн.

ВОЛГАНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

УЛЬЯНОВ ОБЛАСТЬ. Беш чылдың тодарадыкчы чылының дүүүт ажаал алышкынынды Волга чөөгунуң шөлдөринде кидин туяунтээн. 6 мун ажыг комбайн тарза шөлүнде ажылдап турар. Оларның иштинде барын бир мун хирезн «Колос» болгаш «Нива» дээр чаа машиналар боол турар.

Областың тыыл-атыйларыы 74-түң дүүүү-биле мүрүмеге тарва садарының беш чыл даалгазын күүседир деп шиитпирлээн. Бо чылын тараа шөвү эртнен чыдаазындан 21,5 мун гектар хөй. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 1800 тонна тараанны урар.

ЧУРУКТА: Новоспасск районнуң «Ильичиниң чагыы» колхозтуң тараазы дыка чаагай. Ында күзүн чажып, тараан көп-тараанны ажаап ап турар.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тыванын чуруқчуларының III съездизи

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Тыванын чуруқчуларының III съездизи эвилелдин баштаар черинин болган чогаалыкчы ажылдакчыларының эрткен үш чыл ышкаш ажыл-ишин анализтеэн. Чуруқчулар эвилелиниң баштаар черинин харгазы **С. К. Ланзының** илеткелинде чурулга уран чүүл талазы-биле соолгу чылдарга чамык чедишкинерни колдан абытқан болган эвилел база республика иштинин элээн чедишкининг эрткилээн делгелгезерни демдеглээн.

Ийиги съезд соонда эрткен чылдар чогаалыкчы өзүлдеге, ыяшгыл аныяк чуруқчуларның ажыл-ишинге дыка чергези-биле салдарлыг болган. Ынчалза-да баштаар черинин ажылынга, ол ышкаш иштин ажыл-херекте эвээш эвес четпестер бар дээрэн съезинге санал-оналдын коскү болган. Чогаадыкчы ажылдакчыларның ажылдарынга, чурттаарынга тааарымчалыг байдалды тургузары база чугула айтырыгларнын бирээзин. Чогаадыкчы өзүлде дээш кезээде сагыш салыры, бот-боттарынга негелделиг болуру, өскээр чугаалаарга, чон мурнунга харыысалганы ханызы-биле медерел биларн чогаадыкчы ажылдакчы бүрүзүнүн хүнүлүг дүлээлгези. Киныштаа чогаадылганын үнделзини тургузукчу күш-ажыл, оны чаазап турар кижилер болгай. Совет Тываның эрес-кежээ кичилерин, оларның ажылын көргүзери амыдыралдың негелдези. Бо дугайын чуруқчу **Ю. Г. Курский** бодунун саналынга тугаалаан.

Чон-биле харылзааны доктаамал, хүн бүрүнүү болдурары чугула. Шак мынаг чугаалар удаа-дараа чоруп турза-даа, оон дээштин ам-даа четпес. Тываның малчыннары чурувчуларны кайда-даа маңап турар. Инвжинин, хойжунун, сарлыкчынын чогаадыкчы ижи бистин чуруқчуларывыстын өзек темазында чайлавас болза өнн. Көкүл тоорур делгелгелерни чер болганга организастаары, чурулга уран чүүл талазы-биле билигларни калбаа-биле пропагандалаары чугула. Ажылчы чоннарнын коммунистиг кижизидилгезинге төлептиг салыышкынын киирер улуг сорулга шак ынчан болуур-чогуруу-биле чедип алдынар.

Тыва улустуң чурулга уран чүүлүнүң янзы-бүрү жанрларын улам ынай сайзырадырының айтырыы съезинге санал-оналдын төвүнге турган. Ол черле чөптүг. Даштан чүве чазаары бисте пентерениг-дир. Ынчалза-да хөлге казетап ыяган үгүлза, демирге өнн каастаары, ыяштан чүве чазаары дээш, тыва улустуң үе-шаглын бөөр ажыглап келген найтамчык уран мергежилги ам колдуунда чидип бар чыдар. Бо талазы-биле үнелиг саналлы чуруқчулар **С. М. Сарыг-оол, Л. Д. Протасов** олар бергеннер.

Каасталга-шимелде ажылынга чуруқчуларның киржилгезинин дугайында, ыяшгыл республика Кызылдан эткээш, бистин өске-даа хөөрай, суурларывыстың шимелдезининн дугайында сагыш салза чөгүүрүн **И. Ч. Сайчак** болунун саналынга демдеглээни черле чөптүг. Маңаа хамаарышкан чамдык ажылдар ыяшгыл-даа турар болза, ол дээрге далайга дамы-биле демей. Шимелде-каасталга түе черлернин онзагай чүүлдерин көрөнүп көргөн болган эстетика талазы-биле коруштуг, чараш, бөдүүн болуру чугула. Бо ажылче Тываның Чуруқчулар эвилели, оон баштаар черн, чурулга-бүдүрүлге мастерскаязы докпаамал ынчаргейге алыр болза өнн.

Чогаадыкчы өзүлде, чон мурнунга бедик харыысалга, амыдыралче улам ханылаар чергелиг айтырыгларны кырыбиле эвес, харын хүн бүрү партийжин ёзу-биле шиитпирлээр херекке Чуруқчулар эвилелинин баштаар черинге, ыяшгыл оон даргазы **С. К. Ланзыга** хамаарышкан чамдык шүүмчүделиг саналларның съезинге эвээш эвес болганы таварылга эвес. Сорулга чүл дээрге четпестерни чайладыры, оон бөттүг түңнелги үнүдүрери, кайралар-биле, аныяк чуруқчулар-биле ажылды күштеливерн, идея талазы-биле база чогаадыкчы өзүлдеже сагыш салыры.

30 чыл болур оюн бо чылын демдеглээр Совет Тываның шапкын хөгжүдээни, тоску беш чылдың тодаралыкчы чымның делгем базымнары, республиканың ажылчы чоннарының тургузукчу ижи Тываның чуруқчуларының өзек темазы болбушаан, күш-ажылын кижилерни алдаржыдар, оларны чаа-чаа чедишкинерже сорук киирер ужурлуг. Бедик утка-шынарлыг ажылларны тургузарынче чуруқчу бүрүзүн кыйгырып турар докпаалы съезд хүлээп алган.

Колхозтуң стипендиаттары

Кыргыс ССР-ниң Джумгальскиде «Чаек» колхозтуң 26 стипендиаттары профессионал-техникти үчилищени доозкаш, төрээн суурунда чангылаан келген. Тускай эртемнерни чедип алган оолдар, кыстар колхозунга тарктористер, ветсанитарлар, комбайнерлер болуп ажылдаарлар.

Ында Ленин аттыг, «Дыйнам», «Кызыл-туу», «Ормок» дээр колхозтар болгаш «Кызарт» совхоз боттарының акша-хөреңгизии берип турган, чүс алдан ажыг школачыларны үчилищеге өреткеннер.

(СЭТА-ның корр.).

делегей бо хүннерде

КИПРДЕ БАЙДАЛ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Дашылдежыры соксадыр шугумун эртер черлериниң дугайында айтырыга хамаарышкан бодал туруштарының аңгы-алгы болганының уламынан турк, грек чергелиг күштерниң, Англияның болган КНО-нуң төлээлекчилериниң ужуражымышкыны чаңсаралаан соонда, ук ушуражымышкын Никозияга катап болган. Дөрт талының төлээлекчилери моон мурнунда тулчуушкуннар боон турган девискээрлерни баш бурунгаар агаар делгемнизен вертолёттар-биле тегеринер ужудуушкуннарны кылган. Агаар делгемнизен хайгаараа көөр ол хымелда «ажыктыг информацияны» берген деп, ужуражымышкын соонда үндүрген дыңнадыгда бадыткаан-даа бол, дайылдажырын соксадырының шугумун ылавылап турган-дарын дутуржуру ам-даа чедип алдынмаан.

Ортулуктуң байдалы иштинзи-биле тап-бүзээ турган. Боолажымышкынар чүгле Никозияга, хөөрайның турк болган грек кварталдарының аразында чохотуг шугумну» дурган дүне болгулап каап турар.

БОЛГАРИЯ: ШАҢНАЛ — ССРЭ-ЖЕ АЯН-ЧОРУК

СОФИЯ, август 5. (СЭТА). Болгарияга социалистиг революциянын догуунаамынын 30 чылынга алдар кылдыр «Кооперативно село» болган «Сельская жизнь» солуннар «Найырал дээш, ыяшгыл чорук дээш» деп кыйгырыг-биле викторинаны кады организастаан. Оон соруглазы — ийи солуннарның совет база болгар улустарның амыдыралы болган чедишкиннери-биле калбак танышгыларды болур. Амыдыралдың бүгү талааларында боол турар революлеттуг чаартылалар-биле, ССРЭ-ниң болган БУР-ун аразында аңы-дүңна кады ажылдажылганың хогжүдеан-биле ийи солуннарның номчукчулары база танышкар.

«Кооперативно село» солуни викториниың айтырыгларын, болгар номчукчуларның аңаа киржир негелделерин бодунун арыннарынга партаан. Викторинага тиилеэн кижилер Совет Эвилелин дургаар аяң-чорук кылыр путёвканы болган ортектиг шаңналларны алыр.

СОФИЯ. БУР-нуң демир-чорук транспорту шалыкшын темпилерлиг сайзырап турар, ынчаргаш амгы үеде демир-оруктарның шимчаар составын септээрининн чаа баазанын тургузарының айтырыы тургустунун келген. Ынчаар объектиниң Карлово хөөрайда тудуп эгелей берген. 1975 чыл дооскулгаа чедир үш улуг цехти тудуп алыр деп турар. Вагоннар септээр заводту бедик будуруқчулуг ажылдаар совет техника-биле дериир. Аңаа кылыр ажылларны бүрүнү-биле механизастап, автоматчылар, ынчаргаш чаа заводка күш-ажылдың будуруқчулуун ийи катап улгаттырып болур арга бар апаар. (СЭТА).

ВЕНГРИЯ: Куш фабрикалары

БУДАПЕШТ. Бо беш чылда Венгрияның куш ажыл-агыйы шалыкшын сайзырап турар. Ам чонунун кижи санынга онаштыр куш ээдин ажыглаар талазы-биле Венгрия делегейниң бирги черлериниң бирээзин эзлеп турар. Куш ээдин будуреринің үелетпүр аргаларын ажылларынга үндезилээп ажылдаар, улуг куш фермаларын тургузуп алганының ачызында мындыг болган.

Күрүмеш Баболья ажылагыйы чуртаан ырак черлерде сураглыг. Ук ажыл-агыйның дүрүмдүгээ сес неделя дургузунда будун-партык килограммдан ажыг деңнелиг аргаларны өстүрүп алыр арганы бээр.

Баболья ажыл-агыйының ажылдакчыларының төлевилел тургузган бүрүдүлге технологиязы болган куш фабрикаларына ажыглаар венгр деригер совет хөдээ ажыл-агыйда калбаа-биле ажыглаттының турар. Венгрия куш фабрикаларына ажыглаар деригерни бо беш чылда Совет Эвилелиниң хөөү-биле бүдүрүп бээр.

ГДР: Интеграцияның түңнели

БЕРЛИН. ГДР-ниң пос аргыыр удаспургүүн өң чугула будурулге черлери болган ажыларды Совет Эвилелиниң, Чехословакиядан, Польшадан болган ЭДЧ-ниң өске-даа чурттарындан алган деригерлер-биле бүрүн чепсегленген. Социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын өзүглаар ГДР-ниң пос аргыкчыларынга берген, шалыкшын ажыллаар станоктар чүгле чүүл-бүрү пестерлер-биле бодуунун хереглеерлерин хандырар хамаанчок, хөй санныг ол продукциязын дашкыры чурттарга садар аргаяы республикага баа берип турар.

Айыылдыг таварылга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ист-Сент-Луиса (Иллинойс штат) хөөрайга автомобиль чарыжының үезинде Билл Бастоунун башкарган машиназы эң мурнунга маңнап чорааш, херимнин буза үскеш, көрүкчүзер олурган сандайларны чуура тавараан. Ийи көрүкчү өлген, 30 ажыг кижи балыглаган. Башкарыччының бодун аар байдал-биле эчнелгеже аппаран.

Ист-Сент-Луисага болгай айылдыг болуушкуннар автомобиль чарыштырар стадионнарының эдлери ажык-коңгаа сурер дээш көрүкчүлерни айылдыг таварылгалардан камгалаар ужурлуг чүүлдерни тударын тоол көрбейн турарлар. А ынчыг «таварылгалар» хөй машиналарның киржилгезү-биле, кажан олар шакта-ла 200 километр ажыг дүрген машинан турар үезинде бо-ва болу бергилээр, аваа-ла чүүл апаргаи.

Португалияның чазааның медеглели

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалия Гвинея-Бисау Республиканы хамаарышпас күрүне кылдыр хүлээп көөр болган оон-биле эрге-чагырганы доңдоваан дамчыдарының дугайында керээ чарармига база оңу КНО-нуң кежигүнүге хүлээп алыр дугайында диляэн деткимнирге белеңна медеглээн. Ол ышкаш португали чазаи Ногаан Мыс ортулуктарының улустарының хамаарышпас догуунаар эргезин база хүлээп көөр болгаш бо айтырыг талазы-биле КНО-нуң шиитпирни күүседирнге белеп. Анголаның болгаш Мозамбиктин хамаарышпас эргезин хүлээп көрбүшаан, Португалия, чоокку үеде ол черлерниң хосталга шимээзикиверя-биле харылзаазын тудар деп турар. Ол ышкаш Сан-Томе болгаш Принсипи ортулуктарының хамаарышпас догуунаар эргезин ол база хүлээп көрген. Португалияның чаваа ол девискээрлерниң бүдүн турар чоруун долуру-биле магадылаарын болгаш оларны тускайлаң чоруунга кандыг-даа халдаашкынга удурланырын база хүлээнгеп.

Демократияның чаа тиилелгези

Португалияга турган фашистиг эрге-чагырганы дүжүр октаандан бээр үш ай бичиңе ажып турар, мичалза-даа ол узун эвес хугусаа иштинде португали улустуң аңмыдыралынга эң улуг күзел-бодалдардан безин артык мындыг өскерлиишкинер болгулаан.

Лиссабонның чаа тугула политиктиг шиитпири болган оон мурнунда колонизя турган черлериниң талазы-биле политиканың кол-кол принциптерни тодхараткан хооңзуну хүлээп алганы болган. Мурнунда Португалияның колониалиринниң доңгузунге бентеттирген турган улустарга хамаарышпас бот-догуунаашкынныг күрүүлерни тургузарынга чедир болу баш ийинир эргени ол хооңзу берип турар.

Тодаргайларга, чугаа болза, Африкада үш колониядан: Гвинея-Бисаунун, Анголаның болгаш Мозамбиктиң дугайынга боон турар. Оларның баштайгыында болуқун тускай күрүне болурунун дээрэ органнарын тургузун алган. Ол организар малчыңчу эвилелчилерге удур Гвинея-Бисаунун улузунун хостагга дүшү демселиниң оттуг чалбыскынга тывыскан Гвинея-Бисау дээр чаа республиканы делегейниң чурттарының хөй кезии хүлээп көргеп. Артыкы ийи чурт Ангола биле Мозамбик канчарыл дириле, оларда африк күрүнелериниң баштаар черлерин тургузарынга эргежок чугула бүгү чүүлдер бар боол турар. Ол чурттарның улустары колонизаторларга удур барык оң үш дыл дургузукча Чеңсектиг демиселди чорудун шелеп болган хостатынган черлерде эрге-чагырганың демократтыг органнары шагда-ла ажыдын турар болгай.

Апрель төнүүрүнде Каэтануның фашистиг эрге-чагыргазын дүжүр октаамының соонда дораан-на чаа португали эрге-чагырганың колониялар айтырыын шерии күүү-биле шиитпирдээринин орвалдажыышкынарындан ойталар шиитпирни үндүргек. Ам чылдынган улуг базымның аңызында Португалия-биле оон шаандакы колонии девискээрлериниң аразынга долу дең эргеге үнделзилеттиңеп найырадыг болгаш кадыы ажылдажылгалыг харылзааларны тургузар аргалыг апарган.

Португалияның шиитпирин бүгү делгейде, оон-биле кады Африкада-даа бедик-биле үнелеп турар Африканың чаңгыс оң организациязының харгазы Мохамед Сиад Барре «Португалияның ол базымы чүгле Африканың хамаарышпас чурттарының эвес, харын-даа делегейниң бүгү-ле тайбыңче чүткүдүүр болгаш дешилгелиг улустарының сеткил ханыышаан, кезээ-биле хүлээдир чедишкинерни шоолуг кылбайн турар. Бо чылын эң түүжүнүң судунга үүле үш-ле ыяшгыл черелеп турду.

Оон ыңыда суурга ораганы кады хамаан, чок садыглаар чорук чайлаттынмаан. Друзинниктер демократтыг күрүнелерниң чамдыкта үнмейн баар. Суурның бүгү хамаатыларының чыжырга, эң хүүжүүн судунга кооум-чуруум үрекчилериниң хереэн сайгарар, оларны шиитпирлиг бүрүү үелеткеш, шолуг ыяшгыл черелерни чедип алганы дээш колхозка партия райкомунуң шилчилер Кызыл тудуп тыскырының хүралы чогум-ла ындыг болган. Хүраа хежээниң 6 шакта эгелээр ужурлуг турза-даа, баштай аңаа 50 хире кижи чыглып келгеш, үр маңаан соңяа үүе ажыг хире колхозтуулар чыглып келген. Ынчаргаш аурал дыка хөөрайга чедир үргүлчүлээн. Бир эвес партия-болгаш эскерлээ хөй-ниитти организациялары ындыг черлерни баш удур эки белеткеш, шелыкшын эртиринн турар болза, олар солун, утказымарлыг, кижизидикчи ужурлуг болуру чугаажыр.

Чамдык коммунистер-биле чугаалажып көргө, суурда коруум-чуруум үрел, ораганын турар кижилерге хамаарыштыр көдээ Советтиң күүскому шиитпирлиг, оперативтиг хемчегленя кошкак ап турар. Оон ужуру чүл? Ол дугайын көдээ Совет күүскомунун даргазы Куулар Машпак-оол:

— Бар-ла шаавыс-биле хемчегленя ап турар улус бис, ол-ла кем-керек үүгелээр кижилер дээрге-ле өг-бүле, дергүл-төрел улус боор чүве-дир — деп, ол шала аттартыныр харылаар болду.

— Ынчыг өг-бүлеңер-биле кандыг ажыл чорудуп турарыл?—деп айтырыга тодаргай харыы чок болду. Өг-бүле дээрге бичии коллектив-тир. Өг-бүленин кежигүн бүргүзү эп-аймаалдыг, бот-боттарын хүндүлежир, киитилеллиг болган чонуун мурнунга хамаату хүлээлгези болгаш харылсаалгазын медерел биларн кылыр кижизиттинген турар ужуруут.

— Ол хамаан чок бистиң даргавыс Куулар Машпак-оолдуң оглу Олег болза арагалаар, чүдүлгеге ыяшгыл эвилелден алган, ында чорааш кижилерге халдап, эттээр болдур-ган, кезээ-биле хүлээдир чедишкинерни шоолуг кылбайн турар. Бо чылын эң түүжүнүң судунга үүле үш-ле ыяшгыл черелеп турду.

Оон ыңыда суурга ораганы кады хамаан, чок садыглаар чорук чайлаттынмаан. Друзинниктер демократтыг күрүнелерниң чамдыкта үнмейн баар. Суурның бүгү хамаатыларының чыжырга, эң хүүжүүн судунга кооум-чуруум үрекчилериниң хереэн сайгарар, оларны шиитпирлиг бүрүү үел

СОРУЛГА—УЛАМ ЭКИ ӨӨРЕНИР

Эрин районда шуүту 2 орутмак, 3 сес чыл школалары бар. Ынчаарга оларның иштиндеи Морен сес чыл школазы (директоруу Т. Баанай) өөредиге-кижизидиргедиг ажылазы бедик деңнеге тургузуп, эртken өөредиге чылында оскелерге үлегер-чижектиг ажылаан. Мында башкызар коллективниң кол ажы — комсомолчулар. Башкызарның комсомол организациязы шуүту 15 кежигүнүүр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүүр шиитпирлериң амыдыралга бөттандырып база комсомолга В. И. Ленининиң адын тывысканзын бээр 50 чыл ооң деңгээлеп. Совет Тывавың 30 чылын үткүп тура, школаза комсомол организациязы ыдык салгалды өөредип, кижизидер ажыл-херекке хей күштү үндүрген. Комсомолчу башкызар бо ажылазы чоруларда ниити биилгиниң шынарын бедидериниче, өөренирлиг ортузунга кижизидилге ажылын күнтөлдиреринче кол кичээнгейни үгленгидиг турган. Ынчангаш комсомолчу башкызар түс-түзүнде белиткеп социалистиг хүзөлөлерни алгылаан. 1973—1974 өөредилге чылында школада комсомол организациязы «Биилиг чокта коммунизм турустунмаска» деп девизтиг адаалбиле класстар аразынга социалистиг чарыжын организелгээн.

Ийиги чартык чыдыын түнелиин бүүгаар 6-ты класс тинделгчи болган. Ол мынаан шонер дружиназының 4 отрядызы «Кезээде белен!» деп маршка тергиндээн. Дружинаның ийиги чартык чыдыг деннелиинден 6 хуу өскен. Комсомолчу башкызар иштики, даштыкыда байдал, республиканың, районнуң күш-ажылчы чедиишкиннериин коллективке школаның радио бердинип замчыптыр тзаныштырарын доктаамал организастап келген. Неделя санында политинформациялар болган комсомолчу политчетките өөредилге эртип, ооң-биле чергелептир школаның, төрөөн колхозунуң түрүгүүлүүн төөгүүн коргускен аалбомнар дериилеги өөредиктиилериин дүжү-биле кыдының келгенин айытса болгуур. Совет өөге-чагырга дээш демисеидин болган колхозчу шинчээшкининиң хоочүүнарыбиле уҗуражылгалар бо-ла болу бээр. Школада бүгү комсомолчу башкылар — идепкейлиг агитаторлар, пропагандисттер болгаш политинформаторлар. Олар чүгле школа иштинге ажыл-төрүүлгэ-биле кызыгаарланчаан, чүрттеп, турар сүүрүвүүр, районнуң хой-ниити ажыл-иштинге идепкейлиг киржип келгенер. Чижээ, аныяк башкылар Е. Ширап, О. Сүктермаа, М. Өидүр олар район болган зонанын спортчу маргылдаалаарынга доктаамал киржип турааннар.

Школа эртken өөредилге чылын бедик организастап байдалга доскан. Ийиги чартык чылда өөредилге хүүзү эртken чылдың бо үези-биле деңнээрге 28 хуу өскен ийиктке азы 96,8 хуу болган. Ол багай авес көргүүг-дүр. Оны чедип алырынга комсомолчу башкыларның киирген салымшыктыг үлүг дээрзин айтыры чүгүлдү. Өөредилге чылының дургузунда үстүүге башкылар оруг-дыл, химия, биология болган математика эртемнеринге түүжин раскааткан түскай неделяларны эрттирип, комчулга конференциялаар, диспуттарны, танцы, төөгээр, үлегер-домактар болгаш тывыныктар кежээлеринге доктаамал организастап келгенер. Чамдык кежээлеринге аттары оларны тедарлай херечиилеп турар: «Алдын күүс», «Алло, талантылыларны диилеп чүрүүс», «Химия шажын-чүдүлгени сойгаал түр»... Оң ыянаан кандыг бир улуг эртемден, чогаалчы кижилериин юбилейлик тавар-ыштыр база кежээлер чорутуунун турган.

Май айда школаның комсомолчу башкыларының хөй-ниити, политиктиг аттестациязы эрткен. Ол өөредилге, кижизидилге ажылын эки-ижиргинге дөгүм болган. М. Монина, С.-Б. Сагаачы, А. Сайлына, А. Саадакова бөттарының хууда планнарын чедиишкиннериниг күүседкидөөш, түс-түс башкылар түрар эртемнеринге 100 хуу өөредилгени чедип алганнар.

Ол ыянаан кыянык үеде колхозка шеф дузалаачызын көргүзери мынга чаанчыл апаарган. Комсомолчу субботникке коллектив аң идепкейлиг киржип келген. Ном тарадыкчылары ниитизи-биле 210 рубль түүлге иомизарны тараткан. Бүгү комсомолчу башкылар ГТО-нуң чогуур нормаларын дужаагаан. Оларның иштинден М. Өидүр, Д. Чыргал, А. Сагды олар алдын хөрөк демээнниг эдилекчилери болганнар. Эртken өөредилге чылының эгезинден бээр «Сээн комсомолчу адыңны чүү чүве дүвүредип чорүүрүл?», «Сээн комсомолчу биледиң», «Ленинни ёзу-биле чүрттаар болгаш өөренир», «Бир эвес сен комсомолчу болзуңза, оң адыңны ажыл-херектер-биле бадыткал!» дээш тематиктиг комсомол хуралды эрткен. Хурал кандыгда аттыг түрээжок, ооң кол өзөн комсомолчуларның өөредилгезиниң, өскелеерге үлегерчижээнин талазы-биле айтырыг-зөлеп турган. Өөредилге чылының төнчүзүнде школаның комсомолчу башкылары ам келир 1974—1975 өөредилге чылына школаның бүгү комсомолчуларының кыянын чорутса чогуур ажылдарын планнап тургускан. Ол чаа өөредилге чылында үзам бедик көргүүлгелерни чедип алырынга магазылап болур үжүрлүүр.

С. МОНГАЛ.

ФЕРГАНАДА АГРОХООРАЙ

УЗБЕК ССР. Фергана шыналзыны чөп шуулүктей аарак «хлор-сарыг чимистиг ора» дижир. Кижилериниң ажыл-ижи биле үзаан-эртемнериң ачызында ол шынаа катап чалыыткай берген чүрттаан турар. Биеэзе пор, малгаштар тутказ бажыңнарлыг бичии сүүрлар турган черлерде, ногаан ыыргайлар апаргаан садтар биле хөвеп шөлдериниң аразында агрохооралар тургустунуп турар. Олардың бирээзи — Андижан областтан Ахунбабаев аттыг колхозуның төп сүүрү. Хөвеңчи ол үзүг ажылагтай социал, экономиктиг хогжалгае планнын бөттандырып турган, кодээ ажыл-ишчилериниң амыдырал-чүрттаалгазын идепкейлиг чаартып турар. Үк планны амыдыралга бөттандырарынга чыл дургузунда 3,5 миллион рубль хемчээлдиг орулганын хөй кезии болуур акша-хөрөңгүнүң үндүрүп бериин турар.

Өөренип чораан ийиктс Совет Армениың хүрээлеңүүге шериг албаны эрттирип турган чаңчыл келген аныяктар хамаанчок. хоочун чүрттакчылар безин Луугумбек сүүрүн арай деп таныыр апаргаан. Сац дорт деглеем аллеө-кудумчулар аразынга чүрттакчылыг чаа бажыңнар бар апаргаан. Бо чылын колхозчуларның база 60 ог-булеезы чаа бажыңнар алырынга белеткениң турар. Суг дамчыныглазын болгаан газ пантазарын ажылдарны колхозтуң төп сүүрү хамаанчок, ыраккы хову турлагларынга безин амыдыралдың ыыныг-ажыл-ишчизиниң аварган. Колхозтуң автоматтыг харыылаа белдирп телефонжажыр кижини кожаанныг бригада, республиканың найысылазы-биле кажан-даа харыылаштыра каапгар.

Кандыг-даа хоорай адаарган болур культура парыгы, школалар биле уруглар садтары, амнеаге черн, поликлиника... бар. Фергана суурунуң чаа амыдыралының анцинчизи ындыг.

Колхозчу-биле катаа ооң кижилери база өзүп турар. Ажыл-агыйның барык түскай эртемнит кежии бүүгдези Луугумбек чүрттут. Он беш медицина ажылдакчызы колхозтуң стипендиязыын ап турган өөредилгелгээн алган, «Чүртталарының» аразынга кээп ажылдай берген. Бала чээрби ооң, ыяс башкылар, агрономнар, экономистер болурунга белеткеним, республиканың чүүл-бүүрү дээш өөредилге черлериниде өөренип турар.

Колхозта механизаторлар өөредир күрс ажылдап турар. Бо чылын 35 кыс шынызылга алгаан, аңгы үениң тракторларын, комбайнарын чолаачылай бергеп.

Кижилерже сагыш салыышкынга бүзүредиг харыы кылдыр тараажылар шүүдүргу ажылдап турган. колхозуң шыырак ажыл-агый ыыдыр сайзыраткан. Эрткен чылын хөвең дүжүүн чагаай — бир гектардан 41,5 центнер болгаш. Ам сак алдынчы мастерлерн бир гектардан-на 45 центнер чит-хөвең дүжүүн алыр, дүжүдүүн тозан хүүзүн машинилар-биле ажаан алыр деп хүүзээге алган.

ЧҮРУКТА: колхозтуң культура болгаш дыштанылга парыгында ыр, танцынын бөт-тывыныр ансамблиниң коргуузу кылып турары.

О. ПОРОХОВНИКОВ биле А. УСМАНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШИНЧИЛЕКЧИНИҢ ӨШПЕС ЧҮТКҮЛҮ

Алдарлыг физик К. Л. Капица 80 харлааны-биле холбаштыр Ленин ордени база ийиги «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медаль-биле шаңнаткан. Эртемденниң торуттунгы черинге ооң хүлер тураскаалыы тургузар.

Чээрбиги чылдарда хөй-хөй чүрттарның эртемденнери атом ядрозунуң тургузуун шинчилеп эгелээнде, дуржулгалар кылырыга коңгуг күштүг магнитниг шөл херек апарган. Кайгамчык улуг тургузуут-дериилер безин чогуур ажыыты болгаш шыдавас болган. Шынаа Кембриджден медээ: «Чеде хөөнүп келгеп: ооң техникти шаңнаарын Петрограттан Англиязже эртем айбы-биле чоруткан аныяк орус физик Петр Капица тып кээп!

Петр Леонидович Капица 1894 чылда Петербург чанында Кронштадт дээр далай шивээлиниң төрүттүнгени. Ооң адазы генерал дужаалыг шериг инженери аңнаң, а авазы чогаал бөлгаш башкы ажылы кылып чорааң. Ортумак үчүлиишкин доозында, Капица Петербургтуң политехниктиг институдуна кирип алган, шынала-даа ооң доозуң четтиксиин: делегейниң бирги дайыны кыптыгып үнген. Аныяк эрин шеңгже келдире бергеп болгаш ол кезек када саннатор отрядының чолаачызы болуп, фронтуга турган. 1917 чылдың Октябрь революциязының соонда шеригден чанып келгеп, институтка катаг өөренип эгелээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүүр шиитпирлериниң амыдыралга бөттандырып база комсомолга В. И. Ленининиң адын тывысканзын бээр 50 чыл ооң деңгээлеп. Совет Тывавың 30 чылын үткүп тура, школаза комсомол организациязы ыдык салгалды өөредип, кижизидер ажыл-херекке хей күштү үндүрген. Комсомолчу башкылар бо ажылазы чоруларда ниити биилгиниң шынарын бедидериниче, өөренирлиг ортузунга кижизидилге ажылын күнтөлдиреринче кол кичээнгейни үгленгидиг турган. Ынчангаш комсомолчу башкылар түс-түзүнде белиткеп социалистиг хүзөлөлерни алгылаан. 1973—1974 өөредилге чылында школада комсомол организациязы «Биилиг чокта коммунизм турустунмаска» деп девизтиг адаалбиле класстар аразынга социалистиг чарыжын организелгээн.

Ийиги чартык чыдыын түнелиин бүүгаар 6-ты класс тинделгчи болган. Ол мынаан шонер дружиназының 4 отрядызы «Кезээде белен!» деп маршка тергиндээн. Дружинаның ийиги чартык чыдыг деннелиинден 6 хуу өскен. Комсомолчу башкылар иштики, даштыкыда байдал, республиканың, районнуң күш-ажылчы чедиишкиннериин коллективке школаның радио бердинип замчыптыр тзаныштырарын доктаамал организастап келген. Неделя санында политинформациялар болган комсомолчу политчетките өөредилге эртип, ооң-биле чергелептир школаның, төрөөн колхозунуң түрүгүүлүүн төөгүүн коргускен аалбомнар дериилеги өөредиктиилериин дүжү-биле кыдының келгенин айытса болгуур. Совет өөге-чагырга дээш демисеидин болган колхозчу шинчээшкининиң хоочүүнарыбиле уҗуражылгалар бо-ла болу бээр. Школада бүгү комсомолчу башкылар — идепкейлиг агитаторлар, пропагандисттер болгаш политинформаторлар. Олар чүгле школа иштинге ажыл-төрүүлгэ-биле кызыгаарланчаан, чүрттеп, турар сүүрүвүүр, районнуң хой-ниити ажыл-иштинге идепкейлиг киржип келгенер. Чижээ, аныяк башкылар Е. Ширап, О. Сүктермаа, М. Өидүр олар район болган зонанын спортчу маргылдаалаарынга доктаамал киржип турааннар.

Ынчангаш комсомолчу башкылар ГТО-нуң чогуур нормаларын дужаагаан. Оларның иштинден М. Өидүр, Д. Чыргал, А. Сагды олар алдын хөрөк демээнниг эдилекчилери болганнар. Эртken өөредилге чылының эгезинден бээр «Сээн комсомолчу адыңны чүү чүве дүвүредип чорүүрүл?», «Сээн комсомолчу биледиң», «Ленинни ёзу-биле чүрттаар болгаш өөренир», «Бир эвес сен комсомолчу болзуңза, оң адыңны ажыл-херектер-биле бадыткал!» дээш тематиктиг комсомол хуралды эрткен. Хурал кандыгда аттыг түрээжок, ооң кол өзөн комсомолчуларның өөредилгезиниң, өскелеерге үлегерчижээнин талазы-биле айтырыг-зөлеп турган. Өөредилге чылының төнчүзүнде школаның комсомолчу башкылары ам келир 1974—1975 өөредилге чылына школаның бүгү комсомолчуларының кыянын чорутса чогуур ажылдарын планнап тургускан. Ол чаа өөредилге чылында үзам бедик көргүүлгелерни чедип алырынга магазылап болур үжүрлүүр.

С. МОНГАЛ.

ЧАЙГЫ АЖЫЛДАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Республиканың школаларының техниктиг болгумеринге бо чай эртken өөредилге чылында киллынган ажылаарының отчёду болган. Бир-ле дүвааргында «Аныяктарның техниктиг чогаадылгазы» дер делегеле бүгү техниктиг болгумеринең ажылдарын хаара тутканнар. Ол делегеле үруглаарның техниктиг чогаадыкчы аргазының оскежиниң, болгумереге өөренип турган кайы хире хөйүү билип ап, ажыл-бүрү модельдерни, ураң-шевер ажылдарны кылып турарының хөрөчизин болган.

Тураанның № 1 школазының, Тандың районнуң школаларының, Бай-Тайганың, Кызыл-Даг школазының экспонаттарының чанында көрүүлүүлер үр доктаан, улуг сонуургал-биле тамашкын тургузазы — оларның ажылдарынга улуг үнелеп, ажылдаканнарга үлүг үнелеп, Бүгү-ээлел делегелгеэниге киришкен келген. Оларның аразында республика делегелгээниге бирги черни алган Тандың районнуң Э. Эрешң, Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Монгун-Тайга районнарының школаларындан өөренчиктер чораан.

Июнь айда авиа-судно-автомоделизмге республика маргылдаазыны эрткилээн. Судомоделизмге маргылдаазарга 7 команда, ооң иштинде районнардан 3 команда киришкен. Бирги черни Кызылдың Пионерлер бажыңының, ийиги-зиң Чаа-Хөл оптумаң школазының командалары алгылаан. Авиамоделизмге киришкен 5 командадан республиканың аныяк техниктер станциязының командазы шыгыраан. Орта Тураң, Сарыг-Сеп, Хову-Аксы школаларының командалары база ыяш белеткелдиин көргүүскен. Республиканга бир дүтаар болуп эртип турарда автомодельчилерниң маргылдаазынга Аныяк техниктер станциязының командалары киришкен. Ооң-биле чергелептир, диспуттарны, танцы, төөгээр, үлегер-домактар болгаш тывыныктар кежээлеринге доктаамал организастап келгенер. Чамдык кежээлеринге аттары оларны тедарлай херечиилеп турар: «Алдын күүс», «Алло, талантылыларны диилеп чүрүүс», «Химия шажын-чүдүлгени сойгаал түр»... Оң ыянаан кандыг бир улуг эртемден, чогаалчы кижилериниң юбилейлик тавар-ыштыр база кежээлер чорутуунун турган.

Республиканга болуп эрткээн техниктиг чогаадылганың делегелелгеринге, маргылдаазарга киржилээн кызыы, бүгү школаларны хаара тутпаан турарны хомудаачыг. Ону судомодельчилер, авиамоделчилер, Бүгү-ээлел маргылдаазынга киришкен, дужулгалыг автомодельларынга эрга-мергежилээн өөренип алган келгеп. Авиамоделизмге тилелчилер Иванов-биле хоорайга болгаш Бүгү-ээлел маргылдаазынга» республиканың школаларының эт-ядарын хамгалааннар

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 185 (9559) | Четверг, август 8, 1974 чыл | 1925 чылда үнделлеттинген. | Өртээ 2 көп.

РОСТОВ ОБЛАСТЫҢ КУР ЧЕР РАЙОНУНДА «МОСКОВСКИЙ» СОВХОЗТУҢ АЖААЛГА ЗВЕНОЗУНУҢ УДУРТУКЧУ-КОМБАЙНЕРИ ЭШ Н. В. БОЧКАРЕВКА СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр үеде техниканы кайгамчык мергежил-биле ажыглааны, коргускан күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш база 1974 чылда бедик ажылдап кылышкыны болган хөй тараапы бастырганы дээш Ростов областың Кур чер районунда «Московский» совхозтуң ажаалга звенозунуң удуртукчу-комбайнери эш Николай Васильевич **БОЧКАРЕВКА** Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыспышаан, **ЛЕНИН** орденин база «**КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА**» алдын медаль-биле шайнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва. Кремль. 1974 чылдың август 6.

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЫҢ ТОКМАК РАЙОНДА «ЗАПОРОЖСКИЙ» СОВХОЗТУҢ КОМБАЙНЕРИ ЭШ В. М. ВОРОНИНГЕ СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр үеде техниканы кайгамчык мергежил-биле ажыглааны, коргускан күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш база 1974 чылда бедик ажылдап кылышкыны болган хөй тараапы бастырганы дээш Запорожье областың Токмак районда «Запорожский» совхозтуң комбайнери эш Владимир Максимович **ВОРОНИНГЕ** Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыспышаан, **ЛЕНИН** орденин база «**КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА**» алдын медаль-биле шайнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва. Кремль. 1974 чылдың август 6.

МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭРИ — БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

СЭКП Тыва обкомунда

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ

Мал чеминиң белеткели колхоз, совхозтарда кончуг багай чоруп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Август 1-де медээ ёзугаар алырга, чүгле 11,3 муң тонна сиген белеткеттинген, азы планның 8,3 хуузу, 1050 тонна сенаж, 1766 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Июль 30—31-де республикага бир хонук иштинде 1765 тонна сиген кылдынган болуп турар. Ыланғыя Улуг-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелин оожум темпилиг чорудуп турар.

Сиген белеткелчилериниң амыдырал-чуртталгазын, аъш-чемин багай хандырып, оларның ортузунга күш-ажылды багай организастаанындан база ол ышкаш ажыл-агыйжы политиктиг чугула кампанияга организациялардан, албан черлеринден, бүдүрүлгелерден дыка эвээш санныг кижилер киржип турарындан мал чеминиң белеткели куду темпилиг болуп турар.

Мал чеми белеткээриниң планының күүселдезин хандырар соруга-биле республикага 1974 чылдың август 5-тен эгелеп бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемии белеткээр талазы-биле шалыпчы айны чарлаан. Шалыпчы ай чоруп турар үеде бүгү албан, бүдүрүлге черлериниң болгаш, организацияларның ажылчыннарын база албан-хаакчыттарын, көдээ черлериниң чурттакчыларын, өөреникчилерни, студентилерни сиген кезилдезинче мобилизастаар. Ажыл-агый бүрүзүнге коллективтерни быжыглап, механизастаттынган арга-биле сигени ажааттынмас черлерге оларны ажылдадып, шефчилерге тодаргай онаалдаларны бээр херек.

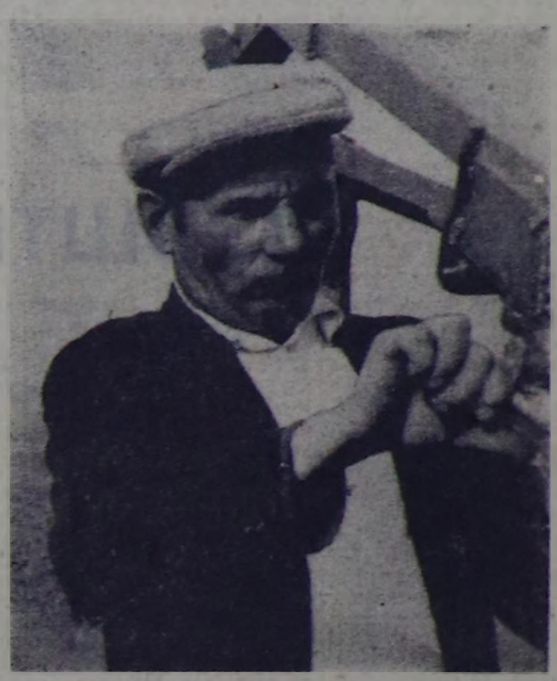
Бүгү организацияларның, албан черлериниң, бүдүрүлгелериниң, звеноларның болгаш бригадаларның, ажыл-агыйларның мал чеми белеткээриниң планныг онаалдаларының күүселдезин чедип алыр дээш партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары ажылды организастаарының бедик деннелин хандырары чугула.

Мал чеми белеткээриниң онаалдазының күүселдезинин түннелдерин хүннүн-не үндүрүп турарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга СЭКП обкому дааскан.

Чарыштың эгелекчизи — Каа-Хем районнуң

„Тиилелге“ колхозунуң сигенчилеринде

БИСТИҢ БРИГАДАВЫС

Бистиң «Тиилелге» колхозтуң мал чеми белеткээр механизастаттынган комплекстиг бригадазы будун чыл дургузунда ажылдаар, будүрүлгениң түснайлаң азыры боол турар. Чайгы үеде ун бригада мал чемин белеткээр, ыяжын — сиген, савак, концентраттыг чемнерни фермаларга чедирер, чазын — техниканы сиген кезилдезинге болгаш малдың эске-даа чемнерин бүдүреринге белеткээр.

Бригадада кижилер аңаа дептаамал ажылдап турар болганда, олар ында техниканың болгаш хөвү-шынаалардың ёзулуг эзлери боол, бир сезондан дараазында сезонда ыяжыр ажылдарын эки биляр. Бистиң колхозтуң мал чеми белеткээр бригадазында 20 механизатор бар. Оларның ажыглаазында 20 тракторлар, сиген кезер 8 машина, 4 дыңбааш, сараат салдырар ийи херекселдер белгаш эске-даа чүүлдер бар. Бригадада 3 звеноның бирээзи сигенни кестирип, ийизи — болдурун, сарааттап турар. Техника септээр мастер болгаш ыыбар, чаар материалдар-биле хандырар күлээгелиг чолаачы бригадада база бар.

Мал чеми культураларны тарыырын, ажаап өстүрерин болгаш белеткээрин бригада бодунуң күүш-биле боттандырып турар. Механизаторлар чазын сиген шөлдерин арыглап, сугарып, мал чеми культураларны тарып, чайгы ажаалдазын хандырып турар. Мал чеми тараан шөлдериң хөрзүнүн чемишчиткен чорук тарымал сигеннериң, кукуруузачың болгаш ногаан сыланың дүжүдүн дыка бедиткен.

Ажылды чогуур хуусаазында эки ыяжып күүседири — бригада кемигүннериниң хажык чон дуруму болган. Мал чеми белеткээр бүгү ажылдарны чедиишкинниг чоруударынга кижи күүш болгаш техника четчир. Сиген кезилдезин колхозта ам кидин түлүк. Амгы үеде бригадаза бар бүгү техниканы белүү-биле ажылдаар арга-методту ажыглап турар. Техниканы шак ыяжаар ажыглаар чорук трактерларны, дыобаашларны болгаш эске-даа машиналарны ажаырынга, ажылды башкарарынга дыка эптиг.

Сиген кезилдезин болгаш сараатгаашкынны бригада дээзүлкаш, мал чеми культураларны ажаап алырынче кирер. Мал чеми культураларны ажаар комбайннарны ыяжырбелиг ийи, дугуйлуг дөрт трактерлар сөөртүр. Кестингэн ногаан массаны саат чонга сөөртүрүн хандырар соруглэ-биле алды автомашиналарны ажыглаары ыяанда көрдүнген. Аңаа немей тергелерлиг чүүн машиназын болгаш трактерну база бригадага колхоз баштаар чери түснайлап бээр.

Сиялос кылыр культураларны ажаап алырын-биле чергелештирер, чаңгыс чылдыг сигеннерни кестирип, өөртөн сенаж кылыр ажылдарны чедиишкинниг боттандырар арга комплекстиг механизастаттынган бригадада бүрүн бар.

Агаар-бойдустуң таарымча чон байдалдары турза-даа, бодувустуң күүнүвүстү бүрүнү-биле мобилизастап, бар бүгү курлавырларны ажыглап тургаш, колхозтуң планнаттынган 2.350 тонна сигенин, 8.250 муң тонна силозун, 650 тонна сенажын ыяап-ла күүседир дээш бүгү бар аргаларны ажыглаар бис.

Н. ЯКОВЛЕВ,
механизастаттынган комплекстиг бригаданың бригадири.

ЧАРЫШ УЛАМ КАЛБАРГАН

«Тиилелге» колхозтуң ишчилери малдың баш санын өстүрериниң болгаш продуктулуун бедиткериниң үнделиин — мал чеминиң белеткелин бо хүннерде чедиишкинниг чорудуп турар. Клим Иванович Яковлевтиң удуртканы комплекстиг механизастаттынган бригада бо хүннерге чедир 990 ажыг гектар черниң сигенин кескеш, оон 790 тоннаны сараатгаан, планын 34 хуу күүсеткен.

Бригаданың звенолар, түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган. Колхозтуң баштаар чери, партия комитеди болган профевиил организациялы социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түнелиин беш хонгаш үндүрүп, типкечилерге шилчиир Кызыл туктуг акша шаннаалын тыпсып турарын чүрүмчүткен.

Эрткен беш хонуктуң түнелиинде Феофан Будравцевтиң удуртқан звенозу 280 га черниң сигенин кестиргеш, бирги черни алган. Звеноның сигенчилери Анатолий Молодых, Валентин Горохов олар хүн бүрүнүң үлүг-хуузун 140—150 хуу күүсеп, өскелерге үлегер-чижек көргүзүп турарлар.

Сигенчилер ортузунда политмассалыг ажыл эки организастаттынган. Партком кежигүннерин, политинформаторлар, агитаторлар лекция, беседаны доктаамал чорудуп, ажыл-ишчилерниң күш-ажылче улам сөрүк киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: сиген белеткээр бригаданың мурнанчыларының бирээзи В. Горохов, (үстүнде); механизастаттынган комплекстиг бригаданың сиген сараатгачызы.

Элбек чем — чиик өртек-үнелиг продукция ол

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу өөлүг чылдарда доктаамал орулгалыг ажылдап келген. Оон бир чижээге эрткен чылдың түнелдерин ап көрээлиндер. Колхоз 1973 чылда шиитпи-биле 317 муң рубльлиг орулгалыг алган. Ол орулганың хөй кезии мал ажылының продукциязын күрүнеге сатканындан киргем. Бода малдың ыдыжыдан 11 муң рубльдиг, сүттен — 22 муң, хой ыдыжыдан болгаш дуктен 12 муң рубльдиг арыг орулгалыг колхоз алган.

Тоску беш чылдың тодаразыкчы дерткү чылында «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери оон-даа күжелиишкинниг ажылдап, эрткен чылдың түнелдеринге бодаарга, дук будүрерин 35 хуу, эътти — 22, сүттү — 19 хуу көвүдедир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чартык чылдың түнелдери-биле алырга, көргүзүлгер эки. Чедиишкиннерниң кол чылдагааны — колхозтуң сиген шөлдерин агротехниканың негелделерин бүзүлаар, чогуур хуусаазында ажылдап, кылып, органиктиг болгаш минералдыг чемнерниң дилгелерин ыяжаап турган, чылдың-на бир гектар шөлдөн 16—17 центнер сиген доктаамал кезии ап турар.

Колхозтуң агрономнары сиген шөлдерни эмжидип, оон дүжүттүр чорууп чедип алыр дээш элээ ваш чылдарда ажы-ажыл сиген сорттарны тарып келген. Башкайгы үеде оларның хөй кезии бичии соовкала-ла доңуп кээр турган. 1968 чылдан эгелеп мал чеминге хереглээри-биле түгле алмаза биле тимофеевканы тарып турар апарган. Колхозтуң сиген шөлдериңде ол мал чемни ам 329 гектар черде тарып турар, а 26 гектар черде люцернаны үрезиин алыры-биле тараан.

Колхозтуң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы сиген кезилдезинче сиген четчип, бажы чевектелип келген. Чогум ол үеде сигенниң протеини болгаш каротини хөй болганда, мал ону хөйлү чиир болган шинээттиптир болур.

Мал чеми белеткээ турар механизастаттынган бригаданың күш-ажыл төлевирии колхоз баштаар чери бир ямы тавыштыргаш. Ажыл төлевирии белеткеттингэн сигенниң тоннаын барымдаалаш сананып берип турар. Механизастаттынган звено бүрүзү сигенниң терезинден хамаарыштыр бир гектардан он центнер дүжүттү белеткээр кормалыг. Агрегат хүнде 11 гектар шөлдүң сигенин кестирер, а бодурер звено 16 гектар шөлдүң сигенин бөлер болган. 30 тонна сигенин сараатгаар нормалыг. Бо нормалыны күүселкенде, белеттингэн сигенниң тоннаа бүрүзүнге оныштыр 2 рубль 40 көпеектэ төлээр.

Сиген кезилдезин колхозка ийи-үш неделя иштинде доссаалай бээрге эгелеп кирип турар. Ажылды чогуур хуусаазында эки ыяжып күүседири — бригада кемигүннериниң хажык чон дуруму болган. Мал чеми белеткээр бүгү ажылдарны чедиишкинниг чоруударынга кижи күүш болгаш техника четчир. Сиген кезилдезин колхозта ам кидин түлүк. Амгы үеде бригадаза бар бүгү техниканы белүү-биле ажылдаар арга-методту ажыглап турар. Техниканы шак ыяжаар ажыглаар чоруук трактерларны, дыобаашларны болгаш эске-даа машиналарны ажаырынга, ажылды башкарарынга дыка эптиг.

Сиген кезилдезин болгаш сараатгаашкынны бригада дээзүлкаш, мал чеми культураларны ажаап алырынче кирер. Мал чеми культураларны ажаар комбайннарны ыяжырбелиг ийи, дугуйлуг дөрт трактерлар сөөртүр. Кестингэн ногаан массаны саат чонга сөөртүрүн хандырар соруглэ-биле алды автомашиналарны ажыглаары ыяанда көрдүнген. Аңаа немей тергелерлиг чүүн машиназын болгаш трактерну база бригадага колхоз баштаар чери түснайлап бээр.

Сиялос кылыр культураларны ажаап алырын-биле чергелештирер, чаңгыс чылдыг сигеннерни кестирип, өөртөн сенаж кылыр ажылдарны чедиишкинниг боттандырар арга комплекстиг механизастаттынган бригадада бүрүн бар.

Агаар-бойдустуң таарымча чон байдалдары турза-даа, бодувустуң күүнүвүстү бүрүнү-биле мобилизастап, бар бүгү курлавырларны ажыглап тургаш, колхозтуң планнаттынган 2.350 тонна сигенин, 8.250 муң тонна силозун, 650 тонна сенажын ыяап-ла күүседир дээш бүгү бар аргаларны ажыглаар бис.

Н. ЯКОВЛЕВ,
механизастаттынган комплекстиг бригаданың бригадири.

ЧАРЫШ УЛАМ КАЛБАРГАН

«Тиилелге» колхозтуң ишчилери малдың баш санын өстүрериниң болгаш продуктулуун бедиткериниң үнделиин — мал чеминиң белеткелин бо хүннерде чедиишкинниг чорудуп турар. Клим Иванович Яковлевтиң удуртканы комплекстиг механизастаттынган бригада бо хүннерге чедир 990 ажыг гектар черниң сигенин кескеш, оон 790 тоннаны сараатгаан, планын 34 хуу күүсеткен.

Бригаданың звенолар, түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган. Колхозтуң баштаар чери, партия комитеди болган профевиил организациялы социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түнелиин беш хонгаш үндүрүп, типкечилерге шилчиир Кызыл туктуг акша шаннаалын тыпсып турарын чүрүмчүткен.

Эрткен беш хонуктуң түнелиинде Феофан Будравцевтиң удуртқан звенозу 280 га черниң сигенин кестиргеш, бирги черни алган. Звеноның сигенчилери Анатолий Молодых, Валентин Горохов олар хүн бүрүнүң үлүг-хуузун 140—150 хуу күүсеп, өскелерге үлегер-чижек көргүзүп турарлар.

Сигенчилер ортузунда политмассалыг ажыл эки организастаттынган. Партком кежигүннерин, политинформаторлар, агитаторлар лекция, беседаны доктаамал чорудуп, ажыл-ишчилерниң күш-ажылче улам сөрүк киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: сиген белеткээр бригаданың мурнанчыларының бирээзи В. Горохов, (үстүнде); механизастаттынган комплекстиг бригаданың сиген сараатгачызы.

Элбек чем — чиик өртек-үнелиг продукция ол

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу өөлүг чылдарда доктаамал орулгалыг ажылдап келген. Оон бир чижээге эрткен чылдың түнелдерин ап көрээлиндер. Колхоз 1973 чылда шиитпи-биле 317 муң рубльлиг орулгалыг алган. Ол орулганың хөй кезии мал ажылының продукциязын күрүнеге сатканындан киргем. Бода малдың ыдыжыдан 11 муң рубльдиг, сүттен — 22 муң, хой ыдыжыдан болгаш дуктен 12 муң рубльдиг арыг орулгалыг колхоз алган.

Тоску беш чылдың тодаразыкчы дерткү чылында «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери оон-даа күжелиишкинниг ажылдап, эрткен чылдың түнелдеринге бодаарга, дук будүрерин 35 хуу, эътти — 22, сүттү — 19 хуу көвүдедир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чартык чылдың түнелдери-биле алырга, көргүзүлгер эки. Чедиишкиннерниң кол чылдагааны — колхозтуң сиген шөлдерин агротехниканың негелделерин бүзүлаар, чогуур хуусаазында ажылдап, кылып, органиктиг болгаш минералдыг чемнерниң дилгелерин ыяжаап турган, чылдың-на бир гектар шөлдөн 16—17 центнер сиген доктаамал кезии ап турар.

Колхозтуң агрономнары сиген шөлдерни эмжидип, оон дүжүттүр чорууп чедип алыр дээш элээ ваш чылдарда ажы-ажыл сиген сорттарны тарып келген. Башкайгы үеде оларның хөй кезии бичии соовкала-ла доңуп кээр турган. 1968 чылдан эгелеп мал чеминге хереглээри-биле түгле алмаза биле тимофеевканы тарып турар апарган. Колхозтуң сиген шөлдериңде ол мал чемни ам 329 гектар черде тарып турар, а 26 гектар черде люцернаны үрезиин алыры-биле тараан.

Колхозтуң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы сиген кезилдезинче сиген четчип, бажы чевектелип келген. Чогум ол үеде сигенниң протеини болгаш каротини хөй болганда, мал ону хөйлү чиир болган шинээттиптир болур.

Мал чеми белеткээ турар механизастаттынган бригаданың күш-ажыл төлевирии колхоз баштаар чери бир ямы тавыштыргаш. Ажыл төлевирии белеткеттингэн сигенниң тоннаын барымдаалаш сананып берип турар. Механизастаттынган звено бүрүзү сигенниң терезинден хамаарыштыр бир гектардан он центнер дүжүттү белеткээр кормалыг. Агрегат хүнде 11 гектар шөлдүң сигенин кестирер, а бодурер звено 16 гектар шөлдүң сигенин бөлер болган. 30 тонна сигенин сараатгаар нормалыг. Бо нормалыны күүселкенде, белеттингэн сигенниң тоннаа бүрүзүнге оныштыр 2 рубль 40 көпеектэ төлээр.

Сиген кезилдезин колхозка ийи-үш неделя иштинде доссаалай бээрге эгелеп кирип турар

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ
ШЫНЫНЫҢ ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕЗИ

НЕГЕЛДЕ, ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

«Россия» совхоз (директору А. Белоусов) соолгу үш чылда карылгалыг ажылдаан. Оон түңү чүгле эрткен чылын бедии чартык миллион ажыг рубль болган.

Моон чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда кодээ ажыл-агый бүдүүлгезин четпес организастаанында, ажылагыйжы эвес чоруктар. Ылангыя мал бажы өстүрериниң, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң база курунеге сазарының планнарын болгаш худээлгелерин үргүлүү күүсетпейн келген. Оон бот-үнезин чингедир болгаш шынарын редидер талазы-биле хемчегларин четпес ап чоруткан Совхозта материал талазы-биле үнелиг чүүлдер үчёду сандаргай. Социалистиг өнүүну камгалаарынче угланган контрольду кол тускай эртемниглер, бригадирлер сударатқан, инек каларчыларының бот-харыысалгазын бедитпээн. Моон уламыжан совхоз эрткен чылын курунеге тараа садарының планын чүгле 41,7 хуу, эът садарын 95,4 хуу, сиген база силос белеткээрин 58 болгаш 66 хуу күүсеткен. Мал чеми-биле кышкы үеде четпес хандыртынган. Ол хирезинде совхозтуң директизы оны чоп ажыглаар талазы-биле кошкак хемчег алган. Саваннын хоолузу шоолуг эвес болгай. Ынчангаш ону малга баарининң мурнунда бүсбиле хөдүп, ылыбрадып, амдан кимереринин аргаларын ажыглаваан. Делгем төлдерге сигенни четче бесплэнинден сиген планы күүсеттинмээн. Ынчангаш совхоз эрткен кыжын бодуун мал чеми садыл алырынга хөй акша-хөреңгини чарыгдаан.

Материалдыг база күш-ажылдың улуг эвес чарыгдалын үндүрүп турган. сиген бүдүрерин көвүдедириниң, шөлдериниң продуктудуун бедидип бодурунуң аргазын ажыглаваан.

Эвээш чарыдал үндүрген, эки, хөй продукция алыр сорулганы «Россия» совхоз ыракта чедир күүсетпейн турар. Центнер тарээның бот-үнези бүдүрүлге планында кердүнгени 6 рубль 10 көпеек турда, эрткен чылын совхозта ол 11 рубль 68 көпеек болгам. Чайгаар бүткен сиген шөлдеринден кескен сигенниң бот-үнези 4 рубль 89 көпеек болган, а планза көрдүнгени 2 рубль 46 көпеек. Сүттүң болгаш курунеге сатқан мыйыстыг бода мал эът планының бот-үнези база улуг.

Моон уламыжан совхоз күнеге сатқан продукциязының 200 мүң хире рубльдиң орулгазын чедир албаан. Курунеге салып турар малдың күш-шыдалының көшкаадан совхоз хөй мүң рубль орулганы чедир албаан. Мыйыстыг бода малдың курунеге дужаар дириг дензизи ортумаа-биле 350 килограмм болур турда, чүгле 327 килограмм дензилиг кылдыр дужаан, хөй рубль түңнүг чидириглиг болган.

Инек эъдин бүдүрерив көвүдедириниң нурлавырын бо чылын база четпес ажыглап турар. Бирги чартык чылда ортумактан куду болгаш арган бода малды курунеге дужаап, оон 3,1 тонна эътти чедир албаан.

Социалистиг өнүүну камгалаарынче угланган ажылдар ында кошкак. Эрткен чылын он-он улуг-биче мыйыстыг бода маллар, хаванныар болгаш шээр мал өлүп хораан. Өлген мыйыстыг бода малдың хөй кезии бир хардан өрү назылыг болуп турар. Ол ышкаш бода малды чидирер болгаш оорладыр чоруктар бар. Каларчыларның малын ой-шаанза санап, отчёттарны шыңгыы чорудуп турган болза, ынчыг четпестер турбас ийик.

Бо чылдың июль 1-де байдал-биле алырга. 130 баш мыйыстыг бода мал. 64 хаван өлүп хораан. Оон аңгыда мыйыстыг бода малды чидирер болгаш оорладыр чоруктар бар. Харыысалга чок каларчылар дужайында материалларны истелге органнарынче безин шилчитпээн. Малды төлээр дугайында олар чүгле хүлээнип алыры-биле кызыгаарланып турар.

Байдал мынчыг турда, совхоздуң экономиказын быжыглаары, оон кол аныы мал ажылын хөгжүдери берге. Моңа база чамдык чижектерни айтып болур.

Совхозтуң директизы янек каларчыларының амыдыралчүрттелгезин эжиждиривче чогуур кичээнгейни салбаан. Ыраккы коданнарда чунаргажыннар ажылдавас. Совхоз төвүнде чунаргажын чыл дургузунда орта ажылдавайн, каражалыг болган.

Совхозта сүт үчёдүн чогуур деңнелге тургуспаан. Кызылын сүт комбинадынче чоруткан сүттүң квитанциязында дензизин, фермадан үнген шагын айытпайн, сүт сөөрткеч машинаны пломбалавайн чорудуп турар. Чүгле сүт комбинадының хүлээп алганын барымдаалап курунеге дужааган болгаш сагган сүттүң килограммын (дензизин) тодаратқан.

Чартык чыл иштинде нинти будурген сүттүң 69 хуузун курунеге сатқан. Садар сүттү көвүдириң-биле, чаш бызаага, хаван оолдарынга чалап сүт ижиртирин эвээжедир дээш фермага кылымал сүт кылырын организаставаан. Оон түңнелинде чалап сүттү чаш малга хөй-биле чарыгдап турар.

Совхозта мал чемнинин чарыгдалының үчёду куду деңнелде. Складтап мал чемнерин алырының дугайында тускай карточканы инек кадарчыларының аттарының кырында тургуспайн, чүгле бригадирлерге тургузуп турар. Ынчангаш каларчылар майы хире холумактыг мал чеми алганын билбес, бот-харыысалгазы күдүлап турар. Ол чемнерин алганының дугайында чангыс-даа кадарчы ат салбаан. Чижээ, төп сүт-бараан фермазының бригадири соолгу үш айларда малга чидирткен 79 тонна чарбаны мынчага чедир үнүүр биживаан. Херек кырында ону магда-ла инекке чидирткенин хыналадаан тодаратқан.

Совхозта экономикгиг ажыл куду деңнелде тургустуганың үстүнде фактылар көргүзүп турар. Ында экономикгиг анализ бюрозунуң ажылдаан экономист Л. Белоусова удуртур ужурлуг тургаш, ажыл планның шуут тургуспаан. Чылдың бирги кварталында үш айтырыгны тугаалажырып планнаан. Чүгле чаңгыдаа сайгарган.

Совхозтуң ажыл-агый чорудулгазын аналиэтеп көөрге, ниитиниң малының баш саны - оспейн, продукциянның бот-үнези бедик, каражалыг болуп турарынга илиг болган бир чүүл болза үчёт, отчёттуң четпес тургускаанында, ветеринария, хынала, ревизин ажылының кошкаанда, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң куду деңнелдиинде. Ол ышкаш экономикажо хандавас, ажыл-ишчи эвес чоруктар.

Байдал мынчыг турда, совхозтуң директизы база тускай эртемниглер, райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелеп четпестерни чайладырының дээштиг хемчегларин албаан.

Республиканың улусчу контроль комитеди ол бүгү четпестерни шынгыы сайгарып көрген. Негелде, харыысалга чок ажылдааны, кодээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чингедирининң хемчегларин четпес ап чоруткаңы, малдың баш санын ончаменди тургузарынче кошкак кичээнгей салып, каражалыг ажылдааны дээш «Россия» совхозтуң директору А. К. Белоусов, кол зоотехник И. Ф. Ерёкин олардан күрүнеге дужаарга көрдүнген когаралдың чамдыызын эгидери-биле кайызындаа-даа бир айның шалыңын тыртарын комитет доктаатқан.

Ч. ОЙДУПАА,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору.

Бичии-Хүрүг Кежегеевна Седий-оол 21 садар инектиг. Тоску беш чылдың дөртку чылының алды айларында ол инектеринден 26.000 ажыг кг сүттү сааган. Бир инекке онаалтыр 1288 кг чедир сүттү саап, төрээн колхозунга күш-ажылчы эвээш эвес улүг-хүүзүн киирген.

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң колхозчулары саанчының чүткүлдүг күш-ажылын үнелеп көргеш, эрткен чылын чер-чер Советтерниң содгулдазынга район Соведиинин депутадынга соңгаан. Мурнакчы саанчының хөрээн Ленинчи юбилей медалы каастап чоруур.

ЧУРУКТА: Б. Седий-оол сагган сүдүн думаары-биле белеткеп турары.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Малчыннарга өглер

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг-Хурал» колхозтуң баштаар чери малчыннарга чаа ог ыяштарын кылып, эрги өглерниң нааларын, ханаларын чаартып кылыры-биле тускай звенону тургускан.

Дагаажик Туменчикке удуртқан чаа ог ыяштарын белетиээр алды кижидем тургустунган звено бо хүннерге чедир дөрт чаа өгнүң ханаларын, нааларын, харзачаларын белетиээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Тыва респотребсоюзтуң универсалдыг баазазының коллективи дүн белетиээриниң болгаш чүдүүлүн, дүмүреринің талазы-биле планныг онаалдазын ажыр күүседип турар. Ийиги кварталдың планын база 112 хуу күүсеткен.

Эрткен айда ол коллектив база-ла эки амылдаан: июльда 740 тонна дүктү белеткээр сорулгалыг тургаш, ону 25-те-ле ажыр бөттандырыпкан.

Дүк дүшаар талазы-биле керээлиг хүлээлгезин Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар хуусаа бетинде күүседип келген. Малдан-алыр бо-үнелиг продукциялы сөөртүр талазы-биле бодуунуң сорулгазын № 2 чүүк АТБ-зиниң чолаачызы Виктор Федорович Андреев биле респотребсоюз автобудурулгезиниң чолаачызы Степан Федосеевич Овчинников чедишкинниг бөттандырып турар.

ЧУРУКТА: С. Ф. Овчинников Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозтан дүктү шарыглары-биле сөөртүп эккелген үези.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

Шалыпчы айның түңнелдери

Хөрээннүң үнүш-дүжүттүрүн экижидер, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидер болгаш келир чылдың тарылгазынга чедишкинниг белеткенир сорулга-биле курүктурулга андырылгазын чорударының база шөлдерге органиктиг чемишчидилгелер төгеринің шалыпчы айын чарлаан турган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июль 3-те доктаалы-биле органиктиг чемишчидилге төгеринің, курүктурулга андырылгазының онаалдазын район, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге чедирген. Ол онаалданы июль 10-га чедир бүрүн күүсеткен турар ужурлуг.

Чарлаттынган шалыпчы ай доозулган. Ынчангаш ам оон түңнелин үндүрген. Дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери салдынган сорулганы күүседиринге улуг кичээнгейни салган. Шалыпчы айда берген онаалданы курүктурулга андырылгазының талазы-биле Бии-Хем, Өвүр, Тожу районнарның база Кызыл хоорай Соведиинин ажыл-агыйлары күүсеткен. «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Революциянын чалбыыжы», «Өөк», «Саян», «Кызыл тараачын», «Бурунгаар», «Кызыл тун», «Ленинчи орук» совхоздар, Улуг-Хемде «Х Улуг хурал», Тандыда «Коммунизмнин херели», Бии-Хемде «Хадын», Каа-Хемде «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтар планны айыткан хуусаазында күүсеткен. Амгы үеде ол ажыл-агыйлар курүктурган черлерин бок унуштерден эрыглавары-биле оон болбаазырадылгазын чорудуп турар.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары курүктурулга андырылгазынга шоолуг кичээнгей салбаан. Ынчангаш республикага ниитизи-биле курүктурулга андырылгазының планы 91,2 хуу күүсеттиниген. Ам-даа 10,5 мүң га курүктурар шөл андартынмайн арткан. Ылангыя Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары шалыпчы айның онаалдазын чүгле 64,2 хуу күүсеткен. Чөөн-Хемчиктиң колхоз, совхозтары планны дөңгүп-ле 45,5, Улуг-Хемниң 85,6, Тандының—89,2, Тес-Хемниң 53, а Эрзинниң—чүгле 23 хуу бөттандырган. Тус-тус ажыл-агыйларны алырга, «Тээли» совхоз курүктурулга андырылгазының онаалдазын 36 хуу, «Сут-Уда» 54,5, «Чыраа-Бажы»—58,3, «Тыва»—38,5, «Большевик»—28,5 хуу күүсеткен, кудуруктап турар. Чөрии андарарынга, болбаазырадыынга херек техниканы бо ажыл-агыйларда четчир санныг бар. Ынчалза-даа оларның удуртукчулары ол чүгүлә ажылды харыысалга чок чоруткан. Оон түңнелинде курүктурар шөлдер андартынмайн арткан, бок сиген дүй үнүп келген. Ол удуртукчулар келир чылдың дужуунун дугайында чүнү бодап турарларыл? Үстүнде айытқан совхозтар чыл бүрүде-ле чөгенчиг күүл дужут ап турары ынчангаш таварылга эвес-тир.

Шөлдерже органиктиг чемишчидилге сөөртүп төгеринің онаалдазын күүседириниң байдалы база-лаңыдыг болуп турар. Республикада ниитизи-биле шөлдерге 249,7 мүң тонна өдекти сөөртүп төгер турган болза, херек кырында 185,4 мүң тоннаны төккен, азы планның 74,2 хуузу болуп турар. Өдек сөөртүрүнүң онаалдазын совхозтар 78,9, а колхозтар 55,8 хуу боттандырган.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары чемишчидилге төгеринің шалыпчы айының онаалдазын 108,2 хуу, Каа-Хем районнуу—115 хуу, Кызыл хоорай Соведиинин 111,9 хуу күүсеткенин демдеглээр херек. Ынчаарга эң-не тараалаң район Тандың шалыпчы айда өдек сөөртүлгезининң бердинген онаалдазын чүгле 52,4 хуу күүсеткен, азы 55,8 мүң тоннаны шөлдерге сөөртүп төгер турган, 29,3 мүң тоннаны төккен. Чөөн-Хемчик район планны 54,5 хуу, а Эрзинниң колхозтары шалыпчы айның онаалдазын 21,9 хуу боттандырган.

Курүктурулга андырылгазын чорудар болгаш шөлдерге органиктиг чемишчидилге сөөртүп төгер талазы-биле шалыпчы айның түңнелдери ындыг-ла кончуг эки эвес болганы үстүнде айытқан фактылардан тодаргай-дыр.

Дужут ажаап алышкыны эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Амдыызында ажыл-агыйларда дыка хөй автомашиналар болгаш тракторлар хостуг туруп турар. Органиктиг чемишчидилгени сөөртүрүнге бар техниканы база болдувар аргаларны бүрүнү-биле ажыглаар херек. Ылангыя ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Төкэ аттыг, «Шамбалыг», «Россия», «Тиилелге», «Ак-Туруг», «Бүрен», «Шекпээр», «Таалы» совхозтар органиктиг чемишчидилге сөөртүлгезинге онаа кичээнгей салза чогуур. Чүге дээрге, ол черлерде шөлдерде сөөртүп төккен чемишчидилге кончуг эвээш.

Шөлдерже чемишчидилге сөөртүп төгер тускай звеноларны, отрядтарны тургускаш, оларга тодаргай онаалданы бөөр херек. Оон аңгыда «Сельхозтехника» салбырларының шөлдерге чемишчидилге сөөртүп төгер отрядтары ажылды күштедирери эргежок чугула.

Республикага ниитизи-биле ам-даа 60 мүң тонна өдекти шөлдерге төгери негеттинип турар. Ону боттандырарының бүгү хемчегларын ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери алыр хүлээлгелиг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Совхозтарның будуруге каттыжышкынының начальнигиниң оралакчызы.

МУРНАКЧЫЛАРГА — КЫЗЫЛ ТУКТАР

«Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбыры—мал ажылдыг. Ынчангаш ниитиниң малынга сиген белеткээр талазы-биле бо салбырның ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, Совет Эвилелиниң акы-дүмэ өгбүлезинге Тываның эки-тураби-биле бактаан киргенинің 30 чыл болур оонга телептиг ажыл-ишчи-биле ужуражыр дээш белеткеп турар.

Сарыг-Талда хөөчүн механизатор Лавай Дыт-оолга удуртқан совхозтуң механизастатгынган бригадазы мал чеминге 460 тонна сиген кезип белеткээр планныг турган ам 120 тоннаны белеткеп алган болду.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургулар талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының бүгү ажыл-ишчилериге Каа-Хем районнуң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң кыйгырыы-биле таныжып, база кожаныс «О-Шынаа» совхозтуң ажылчыннарының ниитиниң малынга сиген белеткээр планын ийи катап ажыр күүседир талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин деткиир дугайында СЭКП райкомунуң бюрозунуң доктаалын деткип тур бис. Планныг онаалдазыларывысты ажыр күүседириниге бүзүреливис улуг—деп, бригадирнин хүлээлгезин күүседип турар Арапчор Даззр-оол чугаалады.

Кызымак күш-ажылы-биле сигенни эдээрүнге мактаныл турар мурнакчыларга сиген болдуруқчузу Иван Артыка, машинист Толя Сумучу, сараат салыкчылары Чамзырын Аравва, Федя Арапчор хамаржыр.

Ажылывыс шалыпкын чоруп тур. Планныг онаалдавысты 15-20 хоюкта күүседир бис—дээш, сигенчи хойжуларының бригадирн Чооду Байыр-оол мурнакчыларын алады. Ушуулан Дывва, Санчат Сан-оол, Сандый-оол Очур-оол, Дүктүүт Малышев, Билчеймаа Кенил-оол, Г. Боре олар мурнакчыларның одуруунда чоруп турар болдулар.

Үстүү-Шынаажыларның мал чемнинің белеткелинге кызымак ажылдыг СЭКП райкомунуң бюрозу демдеглеп ажыл-агыйлар аразынга шилчимир Кызыл тукту болгаш транзисторлуг радиоприёмникти оларга тывыскан.

М. КАЛЧАН.

Тодарадыгы чылдың бирги чартыында Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ажыл-ишчилери планныг онаалдазларын чедишкинниг күүсеткен. Колхоз чартык чылда күрүнеге эътти 109,7 хуу, сүттү — 167, дүктү — 165 хуу күүсеткеш, районга бирги черни эзээн.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду ажыл-агыйлар аразында шилчимир Кызыл тукту колхозтуң Культура бажыңынга болуп эртекн туралга байырлыг байдалга тывыскан.

Д. ДИРЧИН.

ҮЛҮҮН КИИРГЕН

Ниитиниң хоюн өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш кызымак ажылдап, чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта эвээш эвес. Оларның бирээзинге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Салчак Наадын-хөевич Оскур хамааржыр.

1966 чылдан бээр ол малчыннап келген. Ажыл-агыйның хоюнун бажын өстүрерине хойжу бичевэвес үлүүн киирген. Сес-ки беш чылда 1.133 баш хураганны өстүрген. Тоску беш чылдың эрткен чылдарының көргүзүглери база багай эвес. 1973—беш чылдың шиитпирлиг чылында төрүүр чүс баш хойга онаштыр 114 хураганны колхозка доруктуруп берген. Бо чылдың бирги чартыында чүс баштан-на 105 хураганны меңги алган. Ол чүгле колхозта эвес, харын районда эки көргүзүг болур.

Бо бүгү эки көргүзүглерни хойжу чылдың дөрт эзлчээнде ниитиниң малын өстүреринче доктаамал кичээнгей салып, кызымак ажылдап тургаш чедип ап турар. Ылангыя хоюнун чайгы семиртилгезин, кышкы чемгерилгезин, суггарылгазын, одарын шын таарыштырарынче ол үргүлчү сарыш салып келген.

Салчак Наадын-хөевич мурнакчы малчын болбушаан, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Хуралдарга чүве чугаалаан, хой ажылын өстүрериниче угланган үнелиг саналдарын киирип, сүмелерин кадып, өске эш-өөрүн эки ажылдаарынче кыйгырып келген.

Орленниг хойжу келир кышка бүгү талазы-биле белеткелдиг ужуражыр сорулганы салгаш, казааларын септеп, сиген кезилдезинче киргеп.

Т. ХЕРТЕК.

Бистиң үргүвүстә

ИНФОРМАЦИЯ ИНДУСТРИЯЗЫ

«ССРЭ-де эртем-техниктиг информацияны» дээр делгедеге көрүүдени Москвада, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чеминиккиннериниң делгелгезинде, ажыткан. Ол болзя чүртте эртем-техниктиг информация системазының ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап, информация индустриязын улам ынай сайзырадгайдарының болгаш хөгжүдериниң аргаларын көргүзүп турар.

Информацияның Бүгү-эвээл болгаш республика органнарының, а ол ышкаш өскедаа организацияларның ажыл дүржүлгезин ол делгелгеге көргүскен.

Делгелгенин материалдарынла кол черни «Информацияны керектерин механизастаары болгаш автоматчыдарыг» деп бөлүк эвелеп турар. Информацияларны дилеп тыварының, чыырының, сайзырады ажылдап кылырының, кадагалаларының, дүрген коолгаларының, көвүдедириниң болгаш дамчыдарының ажыктыг аргаларын база техниктиг керекселдерин иептерединиң кол үлүдыышкыннарын ында делгеп көргүскен.

* * *

ЧАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ

Украинаның чаа дээди өөредилге черлеринде — Винницаның политехниктиг болгаш Полтавиниң кооператив институттарында кирериниң экзаменнери бир-ле дугаарында болуп турар. Келир үениң инженерлеринге болгаш экономисгеринге өөренип алырының тергини эки байдалдарын тургускан: аудиторияларны болгаш кабинеттерни ёзулуг амгы үениң приборлары-биле болгаш установкалары-биле дээн. Студентилериниң хөй каът бажыңнарлыг нинти чурттаага черлерлиг хоорай-жыгаттарынга өске черлерден келген студентилериниң шуптузуунуң чурттарынга ап эптиг байдалды тургускан.

Хүлээп алырының экзаменнери республиканың 141 дээди өөредилге черлеринде чоруп турар. Кибернетика, прикладная математика, даштыкы бойдусту камгалаар, планнаашкын талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээр факультеттерде эң улуг конкурс болуп турар. Чаа өөредилге чылында Украинаның студентилеринге барык 160 мүң оолдар, кыстар немежир.

* * *

КАҢ ЛЕНТА

Ново-Липецкининң металлургия заводунуң «2000» дээр станының прокатчыктери чүртүн хоолай болгаш машина тудуушкун үлетпүрүнге хереглээр он бешки миллион тонна кан денталарны чорудуп бергенинден бээр каш-ла хонган. Сөөлгү миллион тонна прокатты беш чылдың эгезинде конвейерден чоруткан баштайгы миллион тоннадан барык үш катап дүрген алган.

Чүртта эң күчүлүг станнарның бирээзи болуп ол стан ам барык бүрүн механизастатгынган. Ында бүгү ажылдарны электроннуг приборларның болгаш телевизия установкаларының дузазы-биле күүседип турар. Прокаттың шынарын рентген установказы хайгаараар.

Станның будурукчулуу дыка улгатқан. Узун дүрту барык үш километр болгаш доозазы ийи метр чедир калбак кан лента сөөлгү арыг клеткадан секундаадала 20 чыгам. метр дүрген шуутгунар.

* * *

БАШТАЙГЫ КОСМОНАВТЫНЫҢ ХООРАЙЫНГА

Архангельск областың студентилериниң дөрт мүң кижилиг тудугжу отряды августуң баштайгы хүннериниң бирээзин шалыпчы иштиң хүнү кылдыр чарлаан. Ол хүн ажылдап алдынган аңша-хөреңгиим Гагарин хоорайда тураскаал объектилерин тударынга бээр.

Ол хүн аныяктар Сонгу Онеганың боксит руднигин стударынга ажылдап, Архангельск — Карпогоры аразының демир-оруунуң база Архангельск — Вологда аразының автоорузун тударынга киржип. Ненец национал округка ажылдаар геологтар чурттаар бажыңнарны эптеп, Котластың целлюлоза-сазыын комбинадының үшкү эвлээзиниң тудугжуларынга дузалашкан.

Баштайгы космонавтының хоорайынче сонгу-чүкчулер чээрби ажыг мүң рубльди шилчидер.

(СЭТА-ның көрр.).

Совет Тыванын 30 чылынга

АК-ДОВУРАКТЫ БҮГҮ ЧУРТ ТУДУП ТУРАР

Тывалар Кара-Даш дагларының артишезин үе-дүптен бээр билир чораан.

Он төс чүс чылдың эгезинде Даа кожуунумуун хамы дагдүгүнден хеп кылып алган. Кажар хам ол дугайын кымгадаа ыыттавайн, аалдар кезип алганын, карангы-бүдүүлүк кижилерин тоореди чаруп турган. Маңа хевин отка орттенмес, чүге дээрге ыыктыг, бурганның хаймаразы-дыр дээрзин эптиг таварылга бүрүзүнде кижилерге бүзүредирин ол бар шаа-биле кымдып чораан. Оон иеткен хевин шынап-ла отка орттенмес болган. Чиниин хамнар черинң байлаан шак ынчаар бөдүүн чонну бүдүүлүк байдалга тудуп, үптээринге ажыглап чораан.

Ынчалзажок арааттарның караа тоорту ажың, Кара-Даш дагларында үнелиг эртине барын кара угаан-биле билип, даг-дүгүн малгаш суггулар кылырынга, ак довуракты алгы эттээринге ажыглап келгән. Олар чурттуң байлаан шыдаар хире шаа-биле камгалап чораан. Бо дугайың төөгү херечилеп турар. 1906 чылда Ак-Довуракты эгээртиниес эртинезиниң сураан орус тараачыннар (Хаиров биле Кононов) ламчыштыр дыпнаан француз инженер Плено бо дагларга чедип келген. Талыгыр чурттан тонап келген инженерни ук черинин чагырыкчызы Хайлып хүлээп алган, оон келген херээ бүтпес дээрзин ажыы-биле чугаалаап, дедир чоруй баарын негээн.

Боже поляк инженер Синицкий чедип кээрин ораладып, орус чиижек садыгжы Порватов фабрика тударын бодап, англи чиижек кижилер тывыржып турган. Уреңхай крайның девискээрин, эргипкеээн лейпциг садыгжылары, японнар Томио Самоо биле Сайиро Тохато даг-дүгүнүң дугайын ажок сонуургап турган. Европанын болгаш Японияның чамдык дээрзилери Кара-Даш дагларының эгээртинмее «үүжезин» каяшаргага-биле бүзүп чиирии боданып турган. Оларның чиижек бодаалары, чигирзиг нүзелдерн бүтпээн.

Орус черге Октябрь революциязы өөскүп, ажылчы чон эрге-чагырганы холга ап, хүүдә ончуну үзүткап, ону янитинин ончүзү-биле солган. Бүүүн кижилер Төрээн чурттун, оон байлаанын баулуг аалдери апарган. Орус ажылчын аңгы тыва арааттарже акы-дүнма пузалаңчының хөзүн сүнүп, феодалларның болгаш даштыкы дарлакчыларның хөлүг аспаанзан адырган. Эрте-бурунгу тыва черге улусчу эрге-чагырга тургустунган Арат чон хосту тынып эгелээн. Ленинчи идеалар тыва черге. Саян кырында үнген хүннүң херелдерн дег тарап, кижилерни карангы-бүдүүлүк чоруктан адырып, чырыкче, хүнче кылаштаарынга дузалап — социализмнин чаагай оруун айтып берген.

Тыва Улус Республиканың дилээн ёзугаар Совет Эвилелинин геологтары 1932 чылда Кара-Даш дагларының байлаан шинчилеп эгелээн. Шак ынчан дагның эдектерине баштайгы бажыңнар тыптып келген. Даг-дүгүнүң кайда чыдарын, кайы хире курлавыр барын тодаралыр ажылды Тыва Совет Эвилелинин акылунма от-булезинге эки-тураби-ле киргеп соолуңде база уламчылаан. Бежен сес чылда даг-дүгү комбинадын тудуп киришкен. Бүгү-Эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунга хереглээр дериг-херекседдерни ССРЭ-ниң ямы-бүрү хоорайларындан чоруулуп турган.

Ак-Довурак — комсомолчу шалыпчы тудуг. Оон дугайында чугаа бүгү чуртка тараап турган дизе хоорем эвес. Кара-Даш дагның эртинезин шингээдип алыр дээш демисел дугайында теп солуннар бижип, радио ыыңнадып турган.

Ак-Довуракка ажыг ынчан чайнымыкшыныг-ла турган. Комсомолчу путёвка ёзугаар кайнын келбээн кижи чок дээр! Редакциянын даалганын ёзугаар ынчан анаа чеде бергеш, хүүмүзүүрүг даалы аргыдан мыраас, адыг дээр дег чингир кок характарлыг, чоон сарыг чаштыг кыска ужуражы берген мен.

— Адың кымыл, кайнын келген сен? — деп, оон чугаа эрей бердим.

— Адымны Катя дээр. Фамилиям Иванова — дээш ол чаптанчыы кончуг хүүмүзүүрээш, чугаалады. — Рязань облазындан комсомолчу путёвка-биле келдим. Эрткен чылын оруумак школа доозаш, ол-ла дораан бээр оорум-биле дажтым. Тыва чурттун аажок-ла сонуургаан бис. Шынап-ла солун чер-дир. Кызылга келгеш, дүргеп-не Ак-Довуракче чорза дижип турдувус. Даглар, даглар. Хиндиинде хир чок кок дээр. Арыг агаар. Магаданчыг-ла чараш оран-дыр! Мамаа кел сал-ла ажылдаар дээп. Орта кылын билир чүвениз чок, човаачыг чүве боор. Штукатур-маляр бооп киргеш, хүндүс ажылдап, кежээ көрөнүп турганы, ам шору апарган бис.

— Кайда ажылап тур сен ынчаш?

— Бус-биле маидер электростанция бажыңында шеверлел ажылдарын доозуп тур бис. Маңа оорум ыыда эвес-ким. Олче баар силер бе харын — дээш кезе көрүп алган тур он.

— Чеде бээр мен. Канчаар ажылдап турарынарны көөр мен — дээш оон-биле байырлашкан, оорум уламчылап чорупкуум.

Даартазында кежээликтей комбинаттың бирги эзлчээнин тудуунга чеде бергим. Ол улуг бажыңны шеверлеп эгелээн, доозуп-довурак бургузаар чүве. Бир-ле каътка кылаштап турарывыс «эким» дээн-не үн дыңналды. Хая көрүүп көөрүмге Катянын идик-хевин шупту доозуп-довурак болуп берген-даа болза, арнында оорушку долган угаанныг чингир кок характары-биле хүлүмүзүүрээн тур.

— Экии, Катя! Мында кажан-иргин чеде хонуп келгенин ол?

— ТЭЦ-тин бажыңын шеверлеп доозуптувус. Демин чаа чыында келдивис. Оорум болур — дээш чанында турган кыстарже айытты. Оон үнүнде бис мында кайы хире дерекпир бис, көрүнер даан дээн хөөн, чоргаарал бары илдең болду.

Катя-биле оон бээр көрүшпээн бис. Оон болу өзүп, бо даглар бааргына ынакшылын тып, фамилиязы өскерилп, ог-бүле тудуп, ажы-төлдүг болуп, тыва черде дазылы быжыйдаа берген боор. Азы алаэн каш чыл иштинде Ак-Довуракты тударынга болумга улуг хүүлүн киргеш, төрээн Рязанынче чаңы-даа бергени чадавас. Чүвениң ужуру ында эвес. Эң-не ол чүве төрээн партиякый дээрге чурттуң чүк-чүгүнден аныяктар чыглып кээп, оон черге кода-хоорайны, эгээртинмее байлакты болбаазырадыр фабриканы тутчу бергенинде.

Ак-Довуракка ямы-бүрү нациянның ажы-төлү чыглып кээп, найыралдажып, харыдаа дыка хөйү бот-бодун тыпчып, салым-хүүүн кезээ мөңгеде каттыштырган. Ук хоорайга ажылчын аңгының хөй национадыг отряды төрүттүнген. Бай-Тайга чурттуг Салчак ашактың уруу тудугжу Зинаиданы ап көрөлиңер. Оон аларнең шаг-шаандан бээр малчын улус. Зина бо черге бээп тудугжулаадан бээр. он чыл апкан. Ол дерзин-ма шуудан ажылдай бербээн. Баштай Красноярскиге тудуг училищезин дооскан. Оон соонда Наталья Михайловна Кураеваның бригадазынга кээп ажылдаан. Баштайгы базымнар, баштайгы бергелер, баштайгы оорушкулер. Наталья Михайловна анаа Содунуп арга-дүржүлгазын айтып берип, башкарып алырынга аажок дузалаан. Ийи чыл ажылдаан соонда, бир-ле хүн участок начальнигги чедип келгеш, сүмелээн:

— Бригадирдеп көөр сен бе? Уруглар үш неделя иштинде бригадир чок ажылдап келди. Боданып көрем...

Оон бээр сес чыл четкен. Бо че дургузунда оон бригадазының хол дегбээн түдүү Ак-Довуракта барык чү. Постоянный суурда хөй каът чурталга бажыңнары, комбинат. Культура өвүлүү дээш оларны салаа базып санаары берге. Тамара Сарыглар. Зина Күжүгет. Маша Сарыглар. Толя Балыктаар-оол дээш шупту 21 кижи оон бригадазынга ажылдап келген.

Салчактың удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы тудуружулар өртүүлүнге социалистиг чарышка бирги черлерни чаңгыс удаа эвес эдеп, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп Коммунист Салчак Хүндүлелдиң Демдеп ордең-биле шаннаткан. Хөөрөй Советтиниң депутадынга оны кээп удаа улаштыр сонгуп келген.

Ак-Довуракты бүгү чүрт түдүп турар. Ак-Довурак — интернационалчы найыралыы хоорайы. Тывалар аңы-дүнма улустарның өөлүг, кыстарыбиле кады төрээн черинин байлаан Төрээн чурттуң эргеажыныга бараалгалып, төрээн черинин ёзулуг эдлери, бедик культуралыг, эртем-билиглиг кижилер апарган. Бо бүгү-биле кады тыва аныяк национал ажылчын аңгының дайынчы отряды ында быжыккан.

Кара-Даш даанын кырындан харап тур мен. Күчүлүг экскаваторлар үзүк чок «кар-гыраалап», «БелАЗтар», «КрАЗтар», «моореп», олүй-солуй каржын эртип. ажылыш хайныгып-ла тур. Ол кылаштап баткаш, экскаваторжу Петр Павлович Селюк-биле чугаалажы бердим. Бара чажындан тура рудниктерге ажылдап келген, алыс үүнүзүн хоочун даг ажылчыны кижи болду. Боду маңаа келге-ле он чыл ажа берген.

— Донгак Болат-биле эдээн ур кады ажылдадым — деп. Петр Павлович хөөрей-дир — Оожум, топтуг, кылган ажылынга хынамчалыг, түрекки ар чүве. Ам-даа мында экскаваторжулап ажылдап турар ийин. Кымны ол даар, танып эш-оор хөй болгай.

Хоочун, оруе ажылчын. тыва аныяк оол-биле кады ажылдап, бирээзи оскезин нарын мөргежилиге өөредип каан. Маңаа улуг тайылбырның ажыы бар бе.

Шак ынчыг чижектерни Ак-Довуракты күш-ажылчы коллективтериниң амыдыралындан чүс-чүүү-биле тып ап болур. Кара-Даш дагларының ында-мында кижилерни танышкан, чүс-чүс кижилерниң салыы-чодуу көзээ мөңгеде донналтыпган.

Даг-дүгү комбинады чыл келген үзүүм-на шыпал кирип. күчүлү улгадып. ийиги эдлчээ ажыглалга киреп үезин чоокшулаан. 1964 чылның сентябрь 4-те чылда 15,5 муң тонна даг-дүгүн бээр комбинаттың бирги эдлчээ ажылдан өгелээн. Хоорайның ажылчын аңгызы бо чылын Совет Тываның 30 чылынга алдар кылдыр 59 муң тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бээрин хүлээнгеп. Олар бирги чартык чылда планзап ажыр 2235 тонна продукцияны бүзүрген.

Ак-Довуракты тударынга чурттун дыка көвей ажылчыннары киришкен. А тыва даг-дүгүн чурттун дыка хөй заводтары болбаазырадып, оон үш мук ажыг ямы-бүрү продукцияны кылып турар.

Бо одуругларны номчуп олурунда Тыва черниң үнелиг эртинезиин чүзүрген машиналар Саян дагларын ажып, ол-ла чүүктү сөөрткен демир-орук вагоннары Красноярск. Барнаул. Иркутск. Кемерово. Алма-Ата. Москва. Ярославль. болгаш өске-даа хоорайларда заводтарже шүүжүп бар чоруур. Совет Тыва ССРЭ-ниң акы-дүнма үдустарының найыралдыг ог-бүлезинде деп эргелиг чүрттап. оон коммунизмче шимчээшкинниге улуг-хүүүн төлептиг киришкиртирип турары ол-дур.

М. БАЙЫР-ООЛ,
Ак-Довурак.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ПУР. Улусчу Полышаның машина тудуушкынуунуң будурулге черлери ам кодээ ажыл-агыйның 130 ямзы машиналарын болгаш чүүл-бүрү дериглерин будуруп турар. Поляк инженерлериң төлевилеп чогаатқан машиналарының хөй нуруузу өнза бөдүүн болгаш бедик будурунчулуг ажылдаар шынарлыг. Олар болза «Урсус» трактолар, тараа ажаан алыр «Бизон» комбайннар, сиген кезер машиналар болуп турар.

Кодээ ажыл-агый техниказының чамдыызын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга садыл турар.

ЧУРУНТА: «Урсус» трактолаоны чагынчыларже чоруулуп берип турарды.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-ның улус ажыл-агыйының хөй-хой аймактарының ажылчыннары бо чылдың жезинде будурулгете аажылдан железиниң бедик темпилерни салбайн турар. Пхеньян — Сариwон аразының демир-орук шугуму шаалыкын электрижиндин турар. КУДР-ның найысылалын чурттуң рисчи нол районнарының бирээзи — Сөнгү Хванхэ можуның администрадивтиг төвү-биле аргыштырар ол демир-орук шугуму улус ажыл-агыйынга удурт ужур-дузалыг. Ам тудугаулар чоруктуу октябрь 10-да — Кореяның Күш-ажылчы партиязының тургустунганының 29 чыл оюнга таварыылтыр ажыглалга киирер» деп лозунгуг ажылдап турар.

Химия үлетпүрүүм ажылачылери баштайгы чартык чыл планын чедиишкиниг күүсеткен. Чуртта химия чемнишчидилгелериниң эң улуг будурулге чери — Хынганның химия комбинадының коллективи ам план онаалдачын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш чуртка келир чылын рис шолдериниң гектар бүрүзүнге бүдүн чартык тонна чемнишчидилге онаашкан турарын чедип алырын хүлээнгеп.

Республиканың балыкчылары баштайгы чартык чылды зун балыктап доозкан. Олар 6 ай онаалдазын эрте, шинэ 24-те күүсеткен. Далай шынчилери бадыг болгаш өске-даа продуктулар тывылының чартык чыл планын октябрь 10-да күүселирин хүлээнгеп.

Демиселдиң бүзүреддиг чепсээ

Капиталистиг чурттарда бараан өртектериниң аартап, аңха үезиниң кудулаары күштелбинаан турарының уламнаан амыдырал чоригдалзары чайгылыш чок улгатқаш, ажыл-ишчилер капиталга удур демисемирииниң бүзүреддиг девирии — ажыл соксалымышкынарын улам хөй ажылап турар. Ажыл соксалын турарлар бүзүрүлге элериниң удурланымышкынын ойтур шалкаш, боттарының негелделерин кандыраын чедип алыр таварылгалар кайы хөй болгулап турар. Чонуң тараачыл дүрээлеңнерн боттарының эртелерии кампаалар демнелин плепкейжиттикен.

● НЬЮ-ЙОРК. «Уэстерн электрик» компаниязы 80 муң ажылчын, албан-таавчызының ажыл төлевиин улгатмаарын болгаш ажылдаар байдалын эжиндерин негээн ажыл соксадынышкыны тивилелгелиг доозулган.

Нинин-национал ажыл соксадынышкының эгелей бээринден сезимгеш, «Америкэн телефон энд телеграф компани» компаниянның удуртулга чери электриктер профэделиниң удуртукчуларын-биле чугаалажышкинарга йүүзүп берипкиннер кылыр ужурга таварышкан. Ук компаниянның эдериишии «Уэстерн электрик компани» оон составында бактаан турар. Чаа чарган күш-ажыл керезинге ажыл соксадын турарларының негелделерйн барымдаалап киирген.

Техас-Сити хоорайда «Амоко ойл компаниязының нефть арыглаар заводунуң мум ажыг ажылчыны ажыл соксадырын чарлаан.

● ЛОНДОН. Хитроу аэропорттуң хамдырылгэ ажылдакчылары ажылын соксадыптарга, оон ажылдаары барын бүрүү соксаан. Ажыл-ишчилериниң үш хүн ажыл соксатканы -тивилелгелиг доозулган. Ажыл соксатканнар ажылдаарының байдалын экижидер болгаш ажыл төлевирип улгатқыдыр дугайында профэделел төлээлекчилери-биле чугаалажышкыннар эрттиреринче аэропорттуң администрациязын албадаткан.

● ГААГА. Европаның экономика каттышкынының удурткулуларының политиказының түңнелинде Голландияның фермерлери боттарының экономиктиг байдалының дорайгазынга удурланган массалыг демисел чорударын ийи неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Фермерлер удурланымышкынын идергейлээш чуртун колхол аргыжылга оруктарын -тракторларын, комбайнарын-биле моондактаап, хөй-хөй километр дурттуг оруктарга шимчээшкинии боогдап турар.

«Европаның эң томаанныг тараачыннары безин» чалакка, «ниити рынокка» бүзүреэрийдеп чогенгеш, чаңчыл болган чугаалажышкыннар эрттиреринин орнуунга оруктарга демисел чорудун турар апарган» —деп, балыктаар ужурга Голландияның парлалгазы таварышкан.

(СЭТА).

АКШ-тың президентизининң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Уотергейт херээ дээр чүвеге хөлбаштыр АКШ-тың президентизиниң дузалакчызы турган Р. Холдеман-биле президент Р. Никсонның үш катаи чугаалашкынының бижимгелерин төлээлекчилер палатазының хоойлу-дүрүм комиссиязынга шилчидип бээр дей бергенин дыңнаткан АКШ-тың президентизи Р. Никсонның медеглелин Ак бажың чарлаан дыңнаткан.

Уотергейт дерээйин ужуруп тывары-биле ажыл кылып турарларга ол бесседаларын утка-шынарын моон мурнунда дыңнатпаан турғаи чүве деп, Р. Никсон чугаалаан.

Мээң херээжим, камгалап тургаанарга, ол херектиг талазы-биле угаазылаадар кылып тургаанарга-даа оон түңнелинде четче эвес, ыыт эвес-ээ «барымдаалар турган. Ол удуг частырыт болган, оон ужурунда харыы-салганы бодумга хүлээнип турар болгаш оны аажок харадаар кижи-дир мен» деп, президент демделеген. Ол материалдарны чарлап дыңнаарга «шаңкопад ажыыл чок чорукторун эргежилаттырып турган», янчангаш оларны чарларын саадалып турғаи чүве деп, президент тайылбырлаан.

Президентиниң чугаалаанын соң демократтыг кижилериге согушкунчу кылыр, Италияны фашизмниң карангы-бүдүүлүк үезинче дедир киирер дээш идегеттериниң үлгедишкинниниң түңнелинде кандыг чаа массалыг өлүрүкчү чорук болганы кымга-даа чигзинчиг эвес бооп турар.

Солуннар сөөлгү үеде болган өнчүк-чинээлерни болгаш өлүрүкчү чорукторны бижип турар. Ол бүгү болза, бо чаа үлгедишкинниң барыын үзелдиг идегеттериниң калбартып турар хоралакчы чорукторының бир кезээ дээрзин тодаргай-ла эйтып турар. Италияның ирээзидеттиги Дж. Леоне августүүк бешке медеглелинге оон организациязыларын «угаан-медерел чок өлүрүкчүлер» дээн ядаан.

Антифашисчи полититиг партиялардың, профэделелдер болгаш демократтыг организациялардың кыйгырыын ёзугаар бүгү Италияда реакциялыг идегеттерниң кем-бүрүүлүг үлгедишкиннеринге удур кампания чоруп турар.

Италияның Коммунистиг Партиязының ТК-зының Политбюрозу бараын үзелдиг идегеттерниң эдлеглиг аразаанныг үлгедишкинниге удурланышкынын база ылаштырган.

ХИРОСИМАНЫҢ ХАЛАВЫ

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). 1945 чылдың августүн 6-да америк атомнуг бомбаның частышкымыктан Хиросима хуут бүзүредулар кылдыр үреглеп болгаш оон 240 муң хире чуртталчылары үзүткаттырган. Ынчалза-даа Хиросиманың аймактыг халавы оон-биле доозулбаан. Ядролуг частышкыкыга тыварышканнар-даа, ол хамаан чок дайын соонда төрүттүнген. оларның ажылтолуг-даа өлүм-хиндимге 29 чылдың дургузунда тыварышпаан.

Атомнуг бомба частышкымыкка тыварышкан кижилерге тускай тушкан. Хиросиманың госпиталь-эмнелезинге чүге бо чылдың башгайгы чартыкында безин 36 кижи маңаан. Ол-ла эйлер дургузунда ук эмнелеге 270 хире аарыг кижилерни чыгырып эмнээн деп госпиталдың начальнигы Ф. Сыгэто дыңнаткан. Оларның кижи бүрүзү чартык чыл иштинде эмнелге орунга ортумаа-биле 112 хонук чыдар ужурга таварышкан. Ындыг аарыг кижилерниң 25 ажыг хуузу ижин-шөйүүлүг, оске ряглыдан, ялче дегдиринишкиннеден аарыг болганнар. Оларның 35 ажыг хуузу сүзеротун аар хевиринден болгаш кан-дамырларының оске-даа аарыглыраадан хоочуреан болганы илерген.

Амгы үеде ол госпитальда 150 аар аарыг кижи бар. Барык ол хире санныг кижи анаа кирип эмнедип турар. Олар дээрге Хиросиманың айылдыг халавынга тавар-ышкан улуг пазылыг кижилер-дир. Янчалза-даа атомнуг бомбаның чазылганының ковуляйныг уржуктары оларның баштайгы харын-даа үшкү салгалдарына безин салдарын халдаып турар.

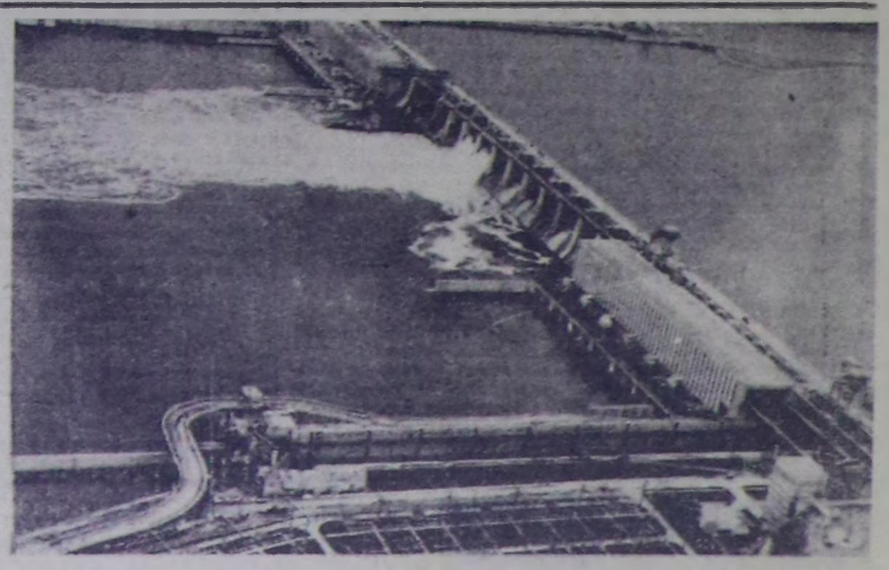
М. ДЕМЧЕНКО.

ИТАЛИЯДА КИЛЕҢНЭЭШКИН

РИМ. (СЭТА-ның корр. В. Малышевтиң дамчыткаты: Эртенги дыңгынар хүүде Сан-Бенедетто-Валь-ди-Самбро деп черниң райондунга болган чаа арааталыг үүлгединишкинге холбаштыр Италияда хаяы килеңнээшкинниг удурланышкынын холбаргаи. Долнур кижилиг «Италикус» экспресстиг вагоннарының бирээзинге террористерниң быядалаан каан бомбазы чалыгланының түңнелинде 12 кижи өлген, оон-даа кижи балыгланган дээрзин мурнунда дыңнаткан болгай.

Ол дээрге, чүрттүн иштинге террорчу болгаш өлүрүкчү үүлгедишкиннерни калбартыр, ындыг чорукторга удурланыр ёзугаар алырга, иларгыы немелде материал билдинге бээргс, өчүктерже болгаш сойгаалаар барымдаа болур түүлдерже ылап кичээнгей салыр турчуп, чүге ол материалды оваарып көөр аналар, янчангаш ук материал улам хораглыг болган турул болур деп, президент минмин чугаалаан.

Ялалал дугаймда айтырыгга хамаарыштыр төлээлекчилер палатазынга болур бадылаашкынның янчнар доозтуу-керек кырынга баш бурунгаар шинтирилеттингеп, ынчангаш ол керекти сематка чугаалаашкын көөрү-биле шилчидип бергеи турар апаар дээштир бооп турар-ыр деп, Р. Никсон оон ынай чугаалаан.

Дунайда, «Демир хаалга» дээр гидроэлектростанция делегейиң эң улаа гидроэлектростанцизының бирээзи. Ол ГЭС-ти Совет Эвилелиниң акы-дүнма дузалачызы-биле Румыния болгаш Югославия дем каттыштырып түзүп туруескан.

Адыгэпресс—СЭТА-ның фотозу.

Ядролуг чепсекке удур

ЛОНДОН. (СЭТА). «Ядролуг чепсекти будурбес!» деп кыйгы-биле англи найысылалдың хөй-ниитизиниң чыскаалы эртикен. Ажылчыннар, студентилер, профэделелдериниң төлээлекчилери ядролуг чепсектен ойталаар дугайында кыйгырыглары бижээн лозун, планаттарны түзүп чораан.

«Бир ээс, Англияга ядролуг чепсектиг ойталаар болза, дедегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыдыпар чорук удам экижиир ийик» деп, «Ядролуг чепсекти дуурер дээш шимчээшкинниң» тонгине секретары Дан Смит СЭТА-ның корреспондентизиниге медеглээн.

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАВЫШААН

Төску беш чылдың тодаразыкчы чылының онзагалдаларын хуусаа бетиндэ күүседир дээш, Совет Тывазының 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле республиканың ажыл-ишчилери хайнығышкынныг ажыдал турар.

Оларның ортузунга культура-массалыг ажылды чөрүдэрде идеология ажылының бүгү аргаларын ажыглап тургаш, оны партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге аүүштүр чөрүдэры — культура ажылдакчыларының нөл сөөлүгазы.

Чөөн-Хемчик районда культура одагларында ажыл-иш бо үеде хайнығышкынныг. Чайгы үеде кодээниң ажыл-ишчилери көлдуунда хөөү-шөлдерде, чайлагларда чурттап, ажылдап турар. Үенин негелдезин ёзугаар районда агитбригадалар хөглүг, чиик концерт программазын бедик шынарлыг тургускулаан. Оларда эмчилерни, баш таарычыларын, көжер киноларны, лекторларны бышкылаан. Мындыг наттышнан агитбригадалар тараажыларның, кыргыкчыларның, малчыннарның, сигенчилерниң күзенчиг аалчылары болур аззазын Чөөн-Хемчиктиң культура ажылдакчыларының дүржүлгазы көргүзүп турар.

«Искра» колхоздуң кодээ Культура башкыңында 12 нимни киржинчилиг «Шөлбан» деп агитбригада сигенчилерге, хөйжуларга, саанчыларга доктаамал барып, солун концерттерни, кино-чуруктарны база көргүзүп, лекцияларны немчуп, чонның хүндүтнелин чазалап алган. Бригадада башкылар, эмчилер, кодээ ажыл-агыйның туснай эртемниглери киржип турар. «Башкылар беттарының өөренинчилериниң көктүг-шыктыг тайгаларда дыштанып, ада-иелерине дузаламып турарын база сөнүүргап, мал болгаш кижи эмчилери янзы-бүрү эмнерни ап эргап, эмнээн, шинчээн чөрүүр, амыр ышканыл» — деп, массовик Василий Иргит эрезиг хайнып чугаалады.

Ол Культура башкыңының директору Раиса Ананды чүгле уран чүүлдү билдиниг башкарып турар эвес, харын суурда мурнакчы хөй-нинтичии. Аныяк өскенниң ортузунга янзы-бүрү темаларлыг кежээлерни, диспуттагны эрттирип турар.

Баян-Таланың «Чөлзэш» аттыг агитбригадазы сөөлгү чылдарда районнуң база бир дээре ажыглыг агитбригадаларының санында киргеп. Чөөнта чаа Улуг болгаш Аныяк Хөндергейлерниң сүт-бараан фермаларынга барып, солун өөнүкконцерттерниг аалдап чөрээн. Сергей Бүрбүнүң «Ачылыг салчаашкын» деп шинээн белетнеп алгаш, «Октябрь 30 чыды» колхоздуң бүгү малчын фермаларынга, хойжу бригадаларынга болгаш сиген белетнелчилеринге ойнап көргүскен.

Кодээ Культура башкыңының директору З. Куулар, массовиги К. Ондар баштаан бригада бедик утка-шынарлыг концерт болгаш шин-биле Сүт-Хөлдүң Алдыы, Үстүү Иштиннерже болгаш Хөр-Тайга, Кызыл-Тайга суурларже эътталыпкан.

Баян-талалыларның концерт программазында бичии уругларны кижизидеринге хамзарышкан номерлер болгаш ада-иелерге таарыштырган «Ог-бүле болгаш школа» деп темалыг кысна үзүндүлер база бар.

Хайыраканда «Бора-Хөл» деп агитбригада база совхоздуң бүгү фермаларын, чайлагларын кезип, лекция немчуп, хөглүг концерттерни үргүлүү көргүзүп турар. Кодээ Культура башкыңына чөөнта чаа «Күш-амыр кижини хаастаар» деп темалыг кежээни, ССРЭ-ниң Дээди Совезиниң депутады А. Моңгуш-биле ужураашкыла кежээзин эрттиргеп. Ам «Кижи болгаш хөөйүү» деп темалыг аас журналын эрттирер дээш. Культура башкыңының директору Н. Сарыглар баш удур белетнел ажылын чөрүдүп турар. Совет Тывазының 30 чыл оюнга белетнел ажылы дээш кодээ Культура башкыңында хаймыкшкынныг чөрүп турар болгаш программада тыва оюннарның янзы-бүрү хевирлерин киирген.

Районнуң өске-даа клубтарында, Культура башкыларында бот-тывыңгыр үран чүүл болгуннери, агитбригадалар күш-амылчы коллективтер-биле харылзаазын үлам бышкылаар, социалистиг чарыштың пропагандалаарынга болгаш ажыл-ытыын бедиңдеринге үдүүн киирер дээш ажыглап турар. Оларның ол чүткүлүнге чөөнта чаа Чадаанага эрттиен районнуң культура ажыглакчыларының ийи хонук семинары, ажаа болган дүржүлга солчуушкыны улуг дузалыг болган.

Д. МОНГУШ.

ҮЖҮГЛЕЛДЕН КОСМОС ЧЕДИР

Эң баштай парлаттынган орус өөредилге ному — букварь бо чылын бодупун алдарлыг байырлалын демгелээр: эң баштайгы орус букварьны парлаандан бээр 400 чыл болган. Ол баштайгы өөредилге ному — букварь дөрт түс чыл бурунгаар Иван Федоровтуң типографизазында парлаттынган.

Ол өөредилге номуң ынчан парлаазы база солун болгаш бодүүн: биргээн-де сес калбак саазының беш кыдыраашка ниити карттыг букварьны парлаан. Номнуң даштыкы болгаш иштики эгелери каасталга-биле парлаттынганы дыка солун бооп турар. Ынчаарга букварьны алфавиттин эге үжүктерин өзугаар «Азбука» деп адааны богунге чедир хевээр артканы бала оңзагай боп турар.

1574 чылда парлаттынган ол орус буквоның түгле чаңгыс экземпляры артып калган. Бичии-даа үредилбэн болгаш номчуттукчуг ол номну АКШ-тың Гарвард университединде ам кадагалап турар. Номнуң даштында бижиттинген демгелелди өзугаар алырга, он алдыгы түс чылдың 70 чылдарының төнчүзүнде болгаш 80 чылдарының эгезинде славян дылды башкылап чораан италь кижи ук букварьны ынаар аварган болуп турар.

Беш калбак чуга кыдыраш саазынынга эң баштай парлаттынган ол орус букварь чеже-даа бичии болза, бистин Ада-чурттаавустуң төөгүзүнүң, культуразының болгаш чыдыышкынның хөгжүдезиниң будун үеларазы ынаа бижиттинген.

— Эң баштайгы ол өөредилге номун парлаазыже чедир Россияга эвээш санныг кижилер номчуп билир турган. Номну ынчан номчуп билир кижилерни «кедергей уран арга-мергежилдиге» кижилер деп санап турган. Үжүглелге өөредилге номну парлаан чөрүк ол «уран арга-мергежилдиң» шиитпирин алырынче оруктуг хөй кижилерге ажыдып берген. Хөй миллион кижилерге, ылангыя бичии уругларга эртем-билигче баштайгы оруктуг ажыдын, эртинемни түзүн берген Иван Федоровка амгы салгал бизин алдар болгаш мактаныл бөрээн турар — деп, СССР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының президентизи **В. Н. Столетов** СЭТА-ның корреспондентизи-биле бөлүүзүнүң чугаалаан.

Иван Федоровтуң ол өөредилге номунда түгле «А» деп үжүктен «Я» деп үжүккө чедир алфавитти парлаан эвес, харын-даа сөөлү ынын бижиирин, кайнаар адап, номчуурун тодаргай тайылбырлаан болгаш сан дугайында, арифметиктиг бодалгалар дугайында эге билигни чыдыдып бижээн. Букварьның сөөлгү кезээ бала дыка солун: эртем-билигни чедип алырынче, чыдыышкынның хөгжүдеринче ада-иелерни, бичии уругларны болгаш башкыларны ынаа кыйгырып турар.

Ол азбука болза төөн сүлеенинарының ном парлагазының байгамчык солун тураскаалы, үнелиг эртинези боон турар. Өөредилге номунуң билдингир болурунга хамаарыштыр педагогиктиг негелделерни Иван Федоров полиграфиянын ном парлаар бедик уран чүүлү-биле ынын хөлбаштырып ыыдаан. Номнуң иштики эге бүрүзүн угулазыбиле каастап кылган.

Баштайгы ол букварь ному эң дараазында хөй-хөй номнарны парларынга ёзулуг-ла үлегер болган. Орустар, украиннер, белорустар — бүгү славяннар ол баштайгы орус букварьны ажыглап турган, үжүк-бижикке өөренип эң чоранныр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда бистин чурттувуска өөредилге номнарын чогаадыры болгаш парлап үндүрери кончуг дүргеп сайзыраан. «РСФСР-ниң чонунуң ортузунда бижик билбес чоруктуг үзүткаар дугайында» Декретке В. И. Ленин барык 55 чыл бурунгаар, 1919 чылдың декабрь 26-да ат салган. Хөй миллион ажылчыннар болгаш тарычыннар өөредилгенин эге ному болур букварьны түзүп, олурупкан. Олар ынчаарга үжүглелди шиитпээдиг апкан соонда политика, экономика, чазагай ажыл-чаң дугайында кичээлдерге өөренип эгелээннер. Ынчаарга парлаттынган өөредилге номнарынга чаа совет амыдыралдың дүтайында сөстер, домактар коступ келген. Чижээ, Кызыл Шеригниң дайынчыларын «кыглаазын дээш 1919 чылда «Шериг букварь» деп өөредилге номун түгэй парлап үндүрген. Төөгүде чаа сөстер болур «Кызыл-шериг», «Комиссариат», «Коммуна», «Коммунизм», «Комиссар» деп сөстерни Кызыл Шеригниң дайынчылары өөренип, бедик көтүрүлүшкүн-биле уткаан.

Эртем болгаш техниканың амыдыр хөгжүдээнинге амгы үеэзинде чаа сөстер, түгэй эртемнер, профессиялар база тыптып келип турар. Чижээ, «Космос корабли», «Орбиталыг станция» деп сөстерни совет кижилер кончуг эки билир «Космонавт» деп чаа профессия база тыптып келген. 70 чылдарның бо чаа сөстери амгы үенин өөредилге номнарында — букварьларда быжыы-биле кирген.

— Эртем болгаш техниканың база педагогика практиказының чаа чедишкиннерин амгы үенин букварьында түпнеп киирген. Ынчаарга букварь болгаш өөредилге номну бо үеде ынаа парлаар бедик үран чүүлү-биле ынын хөлбаштырып ыыдаан. Номнуң иштики эге бүрүзүн угулазыбиле каастап кылган.

Баштайгы ол букварь ному эң дараазында хөй-хөй номнарны парларынга ёзулуг-ла үлегер болган. Орустар, украиннер, белорустар — бүгү славяннар ол баштайгы орус букварьны ажыглап турган, үжүк-бижикке өөренип эң чоранныр.

Л. БЕРНАНСКАЯ.

ДИПЛОМНАРНЫ ОДЕССАГА АЛГАН

Вьетнам Демократтыг Республиказының 50 ажыг оолдар, кыстары бо чылын Одессаның дээди өөредилге черлерин доозкаан. Олар ыраакы эжиндиришкин инженерлеринниң болгаш штурманнарының, судноларны механизмнеринниң болгаш корабль тудугжуларының, эмчилериниң, физиктериниң, химиктериниң, биологтарының дипломнарын алган.

Соолгу он беш чылдың дургузунда Одессага ВДР-ге ажыглаар дээди эртемниг 400 ажыг специалисти белетээн. Ол-ла үеде вьетнам 30 аспирант эртем кандидады аттың диссертациязын чедишкининиг камгалаан. Аксы-дүмбэ чурттуң аныяк эртемденнериниң шинчилелдери ВДР-ниң улус ажыл-агыйынга улуг үзүүр-дузалыг болуп турар. Оларның чамдык чижектери бо.

Аспирантылар Нгуен Ван Тхоа, Чан Дик Бак болгаш Фам Тхи Бе олар Одессаның политехникти институдунга практика эртиирип тургаш, соодулга тургузуглариның үлам ажыктыг чаа аргазын болгаш ВДР-ниң байдалынга аъш-чем продуктуларын консервалаарының оңзагай технологизазын ажыглап кылганнар.

Ле Хыу Лием далайның дээди инженер училишезин доозкаш, ол-ла училищеге аспирантураны дүүлээган, далай-биле минералдыг чемнишчидилгелерни дажыглаарының чаа технологизазын ажыглап кылган. Училищениң эртем чөвүлели вьетнам ооргга техника эртемденнериниң кандидады атты тывыскан болгаш аныяк эртемделчиң диссертациязын совет-вьетнам шугумда ажыглап турар судно башкарыкчыларынга таймылбыр-дузаламчы болдуруп, ном кылдыр үндүрериң Кара далай пароходствозунга сүмдээн.

Чаа өөредилге чылында Одессаның янзы-бүрү өөредилге черлеринге 350 вьетнам студентилер болгаш аспирантылар өөренип киргеннер.

И. ПИКАРЕВИЧ.

Евпатий Коловраттың кубогу дээш

РЯЗАНЬ ОБЛАСТЬ. Чыыгы малдың эртем-шинчилел институдунуң аът чарыштырао черинге алдарлыг рязанчы моге Евпатий Коловраттың шүбогу дээш аът спортунуң тэлазы-биле чаңчыл бүзүгаар маргылдаа боол эртикен. Анда Рязань, Москва, Тамбов болгаш Иваново областың шилиндеп командалары киришкен. Рязанчылар тиилээн.

ЧУРУКТА: моомдан аппа халыып турары.

Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

Автолавкалар — малчыннарда

Чай — малчыннарга эң-не таарымчалыг үе. Тодарадыкчы чылдың планнарын болгаш социалистиг күлөөлөгелерни күүседиринең салым-солун бо үеэзинде ковуларда мал чемнинг белетелгелерин, сериин чайлагларда ажыл-ишчилер база улуг күлөөшкүн-биле шинтирлежип турар. Көдээ ажыл-агый чылын чедишкиниг доозер дээш чайгы үеде бар арга-курлавырларны чап ажыглаарын олар харылзалгалыбиле көрүп, янзынын малын ажаан-тежээн, чаш толуп дорукторул, малдан алыр продуктуларны көвүдедип турар-лар.

Ынчангаш ол чымыштыг иштик кижилерниң, ылангыя чурттакчылыг черлерден ыракта чурттап, хөй үеэзинде, сүүл будурул турар кадарыларның материалдыг болгаш культурлуг дешпенин бедидиер керегдел кооперациялының ажылдакчыларының кичээнгейинге төөрүде турар. Эртенге хүн үнер бүлөк чүгүле хереглеттен үлегер болгаш аъш-чем бараанарны чүдүрген он-он автолавкалар ыракка оруктарже шуужуптарлар.

Респотребсоюзтуң системазында бо дүнеерде 76 автолавка, 3,76 кодаанга 5 муң ажыг хойжуның хандырылгазында бараан болуп турар. Малчыннарның садыг хандырылгазында иштилер — автолавкаларның чөлээлиг-садыг жилдеры боттарының чаа-чөс ажыл-иштиң соруктуур күүседип, малчыннарның чурттап турар черлеринге хереглеп бараанарын чедирип берип турарлар. Малчыннар кодаанларынга аразы 40—50 километр, а чамдык Мажуун, Кара-Хөл, Ак-Чыраа шилээн ыракхы черлериниң район төптерабиле аразы 200 километр чедер бээр. Ынчангаш техниктиг норма-чижек-биле ай хөөрге, бир автолавка-ла хойжуларның 45 чеэлээш кандырар-дыр. Тыва-Бай-Тайга, Бөөн-Хем, Мажуун-Тайга ташкаш райооннарында бир автолавка-ла хойжуларның 55—65 кодаанга график слугаар чоргар. Ынаар графиктерни чер-черде чертип, совет органнары болгаш колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары-биле кады тургузуп, автолавкалар шимчээшкинин тааржыткырган.

Малчыннар чайның илиинде, кыштың соогунда агаарбойдустуң кандырааш бергелеринге торуулаан. Тыванык калбак-делгемнерниге харыысалгалыг болгаш чымыштыг шиитпирлер кылып турарлар. Оларның чараш, янгы эт-хереселдерни, эки илиг-кенти, шинарлыг аъш-чем бараанарын садыг магазинниг чок болгай. Ынчангаш ыракхы кодаанларда малчыннарга хүнбүрүнүң турулга хереглеп бараанарын автолавкалар чедирер. Нарын ассортиментилиг мебель, хевис, шала чадыры, трайлистер, телевизор, радиоприемник, алгы-кештен кылган хем аймаа болгаш өскедээ бараанарны бай буриитаар кылган чагыглар слугаар малчыннарга чедиреринге оргинизастаан.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының баштайгы чартыында респотребсоюзтуң системазының бүгү автолавкалары 2675,4 муң рубльдиң барааның малчыннарга кадарымларга чедирип, планның 101,5 хуу күүсеткен. Автолавкалар үнүшкүн садыг-ла үеэзинде үлегер болгаш аъш-чем бараанарын янзы-бүрү ассортиментилиг кылдыр малчыннарга чедирип, «бараан сагырылгазының планын доктаамал күүседип келгеннер. Оларның иштинде бо чыл эвес болгаш хундулуг бажыңга 5—10 чыл ажыг үеде ажылдап, салым алыкчыларын хундулеткен, наградалы чазаал алганнар өөрээ. Чөөн-Хемчиктиң Н. Ф. Чертков, С. С. Гладкий, Эрзин районузунда Б. С. Нурсет, Тес-Хемде Б. Д. Лама, Бай-Тайгада К. Д. Оргаат олар чижектиг ээлчегы-садыгжылар социалистиг чарыштың мурнаку одуруунда киргеннер.

Олар ажылдап келген үеэзинде иштинде кызымакчай, семчыгал-дуглагда чокка ажылдап турарлар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районузунда чолаачы-садыгжы Иван Федорович Чертков бо ажылга он үш чыл ажылдаан байлак дуржулгалыг. Үнүшкүнүүт садыгжыларның сорулга болуп турар.

«СЭТА-ның корреспондентизи Россия Федерациязының Сүт министерствозунга базырга, 30 төрээнниң алдыты үндүрүлгезинге 123 «Жигули» ВАЗ-2101, «Москвич-412» болгаш «Запорожец» ЗАЗ-968 автомобильдер ойнаашкынга киирер дээш дыңнаткан. Артыкан үеэлиг ойнаашкыннарның арагында — амгы аныяк маркалыг 164 мотоцикль, оон эртелде кожуугут «Иж-Юпитер-3» болгаш «Верховина-4» дээр 129 көрөөк база бар.

Ол ышаавас чадаг-тергелер, телевизорлар, радиоприемниктер, магнитофонизр, соодугуулар, болгаш өске-даа эртереселлер, оларның иштинде эр кижилерниң «Полёт» болгаш хөрээженнериниң «Заря» дээр алдын хапты шактары, «Аврора-12» кинокамера, «Сокол» фотоаппараттар, электриче хайнар самоварлар база ойнаашкынга киирер.

Лотереяның ыдыктың ёзугаар эң-керееска ойнай алган белетерниң эзилеп оларның эртээ акшаны ап база болур. Оон аннында алдыгы үндүрүлгеге акшалыг ойнаш аалдышкыннар, оларның иштинде—200, 150, болгаш 100 рубль түрүү ойнаашкыннар база бар.

Бо үндүрүлгениң алгалыг белетерлериң иштинде 4 185 400 санныг — акша болгаш бараан чүүлдерни ойнап ап болур.

74 ЧЫЛДЫҢ ЛОТЕРЕЯЗЫ АЛДЫГЫ ҮНДҮРҮЛГЕ

Россия Федерациязының чөрээ болганында 1974 чылдың аъш-бараан лотереязының алдыгы үндүрүлгезиниң белетелгези садыл эгелээн. Бо үндүрүлгеге ойнаашкынныг берээ августуң 20—31-де Чөөн-Хемчик районнуң культура башкыларында болур.

СОНУУРГАКТАРГА СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

БИЧИИ ТУДУГЖУЛАРЫҢ УГААЗЫЛАЛЫ

БУХАРЕСТ. Румыниялыг Карп-дунай курортта Малайзага солун конкурс болган. Анда Румыниянуң ажыг-аъш-хоорайларындан чыглып келген школдулар элээнден чүүл-дүрт орам-сава дүрзүлелдерин кылыр мергежилдиң көргүзериниң марыгдавазын эрттирген. Курорттуң сонгп эптир чөп чыглыг шелүү чаа аъш-чемнелиг бажыңнарлыг, чер ивап-биле кремжир эрттиглерлиг болгаш ооскө-даа ол чижектиг дергелерлиг, делгем кудумчуларлыг, элээн тоорга кылдыр таа-даа дүрзүзүнүң хуула берген. Ол хоорайның чурттакчылары чаа тоолдарының 150-чи маадырларже болган, оларны бала элеңден дүрзүлээн.

Дюрянең школдарын кадагар Константинеску школ-шылаачы Думитру Энеску биле Керим Синан оларны эң эки «түбүлгелер» деп санаан.

ТЕЛЕФОННАЖЫР СЛОВАРЬ

ВАРШАВА. Кандыг-бир ооскө хөөннер бижиирге шын болгуру? Канчаар чедип бижип сом документ түрезүзүн алырга? Бижиик дедектерни кайчаар шын сиилеп алырыл?

Польшаның Вроцлавто хоорайының чурттакчылары ол айтырыглардың хырыыларын үр-дээ сөрүттээр. Телефонный капитогра, солган айтырыглың харыыны кончуг шын билдинге бээр.

Телефон дедектер айтырыг хорыладып алырынга хөөннер словарьын Вроцлавто университединиң филология факультединиң эртем ажылдакчыларының саналын дугаар тарыгаан.

БУЗУРЕЛДИГ ШАКТАР

СОФИЯ. Болгарияның Полшка-Трамбеш хоорайы чурттакшак мастери Стайко Русев ынаа ажыл-иш кылып көрүүр оок өскелерден черле ылгабас кылдыр кастыр—бээр дээдиларга тускай. Русев ынаа бээр эвес. Оон бажыңнарда 300 ажыг шактың дээлии дөзүлип турар. Оон 196 чылдар дургузунда үүле бүдүүга келгеннин, түүнели ол Ханык үнүүр шак амдо. Оон ол чылдарда карман, зол, кана шактары, элээн шактар, он-он янзы будуктуг оттуруккуг шактер бар.

«УРУГЛАРНЫҢ КАРЫ-ХӨГ ОРДЕНИ»

ПРАГА. Чехословак кайысталдың кооң-кавыымда Беловиза хоорайга болгам ыяпнерлер байырлаашка Прагаанга национал театрының артыс Мартин Штепанскиң ам-ла-ла-ның ученнар, анаа «Уруглорның ачы-дузалыг ордени» тевилеп.

ПИЗАНЬ СУУРГАЗЫНЫҢ ЭЖИ

ПРАГА. Чехиялың Градец-Кралово хоорайында бурунгы тоңмөлдөр турар суургаш ойнок ыйлеңген. Мынакаан оны сиилеп алыр аъш-дар кылып келзер деп шиитпир үредээ үзүүр төлээлиглер.

Ол «Ак суургазы» 1774 чылда түүл эгелээн—оон бээр дөрт түс чыл болган. Бедик 6873 метр белеткиг ооскө 199 дөрбелеңнең метр ышкыыр ик суургазын түүлэ эгелээн үеэзинде дөрт чыл боот суруг ол белеңнең кылдыр оюнга берген. Ынчангаш оон ыяпнерлер көрүүр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 186 (9560) | Пятница, август 9, 1974 чыл | 1925 чылда үнелиттингеш. | Өртээ 2 коп.

ФАБРИКА АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Бүрүне комиссиязының мырынан чаа хүлээп алганы Владимирниң күш өстүрер фабриказы бо чылын-ла чурттуң садыг четкизинге үжеп миллион куш чуургазын болгаш ийи түс дөртеш тонна эттиг бөгө деп турар. Ол хөвөр хөлө эки чылдарлыг пролукция кылыр талазы-биле ук область эң улуг бүдүүлге черинге чуургалар ийи түс мүн дагааны харыы үгза азыраш шыдавр аргалыг боор турар. Эдерээ кайы-хаа гектар шөлде тудуглуглар янкубашия цехтерин, кажа ишти арылап, ашгаар болгаш дагаа суттарар дерит-керегелерлериг тудугларны шалыпчы ёзу-биле тудуп тургускаймар.

Ол фабрика төлевилеп каан күүдүнге — 40 миллион дагаа чуургазын болгаш 400 тонна күш эттин бүдүүрериниң 1975 чылда-ла чеде бөгө. Ол дээрге, планна көрүүтенниңдиң бир чыл мурнап, оон долу күүдүү-биле ажылдап эгелээри ол-дур.

(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИМИР.

Чурттуң ховуларында

Кустанай өбласта күзүн тараан тарааны ажаап эп эгелээн. Бо чурукта — «Назахстанец» совхозтуң ховуларында күзүн тараан тарааны ажаап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ДҮРГЕН ДООЗАР

Республиканың шөлдеринде тараа быжыл туғар. Үр эвес үе эртер, тараажылардың ажылында эң-не харыысалгалыг үе — массалыг дүмүт ажаалдазы, тараану сөөртүрү болгаш белетиззри эгелээр.

Дүмүт ажаап алышкыны — колхозтарның болгаш совхозтарның амыдыралында эң-не хүженишкинниг эжыдың үези. Ылаңгыя бо чылын ол онза улуг күженишкинни кечеп турар. Агаар-бойдустуң таарымча чөк байдалдарының үнамындан ажыл-агыйларның хөй нуруузунда тараа тарамын болгаш ыяка сыптыг ыыдыр үнген, а чоокта чаа болгулаан чаашкынналрның соонда тарааның хемчеяеп үнгени чугаажок. Ындыг болганда, тараа незилдезинин баштайгы хүнкеринден эгелээш-ле ажылды калбак фронт-биле чөрүдээры негеттинер. Моны барымдаалааш, техниканы, кадрларны ыяк белетиззри, ажылды шын планнаары, комбайнарның, матканарның, тарааны арыглап кургадыр чөлеринг, транспорттуң, трактор парыгының, шаңнарның, хөөу турлагларының, складтарның ажылының бир деминг болурун хандырзры тергиин чугула.

Чамдык ажыл-агыйлар оны билгеш, ажаап алышкын техниказын дүрген темп-биле шынарлыг ыыдыр белеткеп турар. Чижээ, «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «УТКА 25 чылы», «Кызыл тараачын» совхозтар болгаш өскедээ эдээн хөй ажыл-агыйлар тараа комбайнарын бүрүнү-биле белеткеп алган, матиэларны база ажаап алышкынның ссме-даа техниказын септээрин доозупкан. Тараа ажаап алыр машиналарның септелгези «Сукпак», «Найыраг», «Алдан-Маадыр» совхозтарда база доостур четкен. Оп ажыл-агыйларда комбайннарның болгаш матканарның 85—95 хуузун белгенинниң шугумунда тургускан.

Ындыг болза-даа республикада ниитизи-биле ажаап алышкынын техниказын белетиззэп дувуренчиг байдалда туруп турар. Июльдуң 30-до медээ-биле алырга, бүгү бар 1067 тараа комбайнындан 560 комбайн ажыдап болур, а септээр үшурлуг 848 комбайндан 434 септеттинген, азы планның 50 хуузунган дөңгүп-ле ажып турар.

Комбайннар болгаш матиалар септелгезин Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем дээн ышкаш ындыг ыол тараалаң районнарда недергей багай чорудуп турар. Ол черлерде комбайнарның чүгле 30-ден 48 чедир хуузу септеттинген. Ындыг байдал-биле эптежир арга чок.

Тус-тус ажыл-агыйларны алырга, Тона аттыг совхозта септезе чогуур 29 комбайндан чүгле 10-ну белетиээн, а 16 комбайнга шуут хөл дегбээн. «Шамбалыг» совхозта 26 комбайндан чүгле 12-ни, «Ленинчи орук» совхозта 17 комбайндан 6-ны, «Хадың» колхозта 19 комбайндан 6-ны септээн. «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга 230 комбайнарның капитал септелгезин тараа ажаап алышкынны эгелээринге чедир доозары нордунген. Ажаап алышкын эгелээринге чедир ону бүрүн доозарының барымдаазы бар. «Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкынының, Кызыл-Мажалык салбырының мастерскаяларында комбайнар септелгезин багай эвес чорудуп турар. Чижээ, Чадаана каттыжышкыны 60 комбайнның 56-зын белениниң шугумунал тургускан. Септеяге ажылдары ам ында доостур четкен. «Сельхозтехниканың» Кызыл болгаш Тес-Хем каттыжышкыннарында септелгениң байдалы багай. Кызыл каттыжышкыны онаалданы күүседир төлээде, ам-даа 38 комбайнны, Тес-Хемнии — 11-ни септээри негеттинип турар.

Тараа ажаап алыр техника септелгези республикада чүге оомун чоруп турарыл? Септелгеге чүү шаптыктап турарыл? Моон кол чылдагааны болза, ажаап алышкын машиналарын септеп белеткээрин өзалдап эгелээнинде, күш-ажылды багай организастаанында, механизатор кадрларның чедишлезинде болуп турар.

Техниканың үрелген черлерин баш удур тодарадырын ажыл-агыйларның хөй нуруузунда амга чедир-ле кылбаан. Оон үржүү-биле кандыг артык кезектер херегил аззээи билдинмес болуп турар.

Хүн бүрүде кылыр онаалданы септекчилерге бербейн, оон күүселдезин контрольдавайн турар. Артык кезектерни херек черлеринге чедирерин организаставаан. Чижээ, Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң механизаторлары ажыл үезинің 30 чедир хуузун мастерскаяның складындан артык кезектер үндурүп алырынга чарыгдап турар. Оон ыңай, «Өөк», «Тиилелге», «Шивилиг» совхозтарда, Кызыл каттыжышкынынында септекчилер ортузунда чарыпты организаставаан, септелгени дүрген доозарынче ыыйгырган ажуу, плакаттар чон, комбайнарны чогуур үезинде септеп доосканы аззш септекчилерни материалдыг шаңнап мантазрының негелделерин ажылдап кылбаан.

Үстүнде айыткан фактылардан алырга, дүмүт ажаап алыр техниканың септелгезин бедик шынарлыг кылдыр дүрген доозар төлээде, ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турөр-дыр. Агаар-бойдустуң берге байдалдарынга эстүрүп алган тараадан чаңгыс мамакты-даа чөрге маап болбас, бүрүн ажаап алыр ужурлуг. Маңаа шиитпирлиг рольду ажаап алышкын техниказының белени, амыл-агыйларның механизатор кадрлар-биле четче хандыртынганы ойнаар апаар. Ындыг турбуме республикада ажаап алышкын техниказының септелгези узамдыгып турар. Ынчангаш дүмүт ажаап алышкыны массалыы-биле эгелээринге чедир бүгү техниканы, транспорт херекселдерин бүрүнү-биле септеп алыры — хүннүң чугула айтырыы. Партия организацилары болгаш нөдөө амыл-агый органнары комбайнарның, матиаларның база автомашиналарның белеткелиниң чорудулгазын контрольда ап, бүгү-ле агрегаттарны мергежилдиг кадрлар-биле четчелээрин хандырар хүлээлгелиг.

Эрткен чылын техника септелгезинге база дүмүт ажаап алышкынында социлистиг чарышты организастаарынга эвээш эвес дүрмүлга мөөңнеттингеп. Ону ниитизидил, улам хогмудери, чарышты улам-на дээштиг болдурары — партия, профзвилел, комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы.

Хүн бүрүзүн, шэн бүрүзүн ажаап алышкын техниказының септелгезин дүрген доозарынга бүрүн ажыглаар херек. Тоску беш чылдың тодарадынчы чылының дүмүдун дүрген болгаш чидириг чон ажаап алыры, тараа садар талазы-биле нуруне мурунга хүлээлгени мүүсеериок оон бүрүн хамдарышыр аззээин утпас херек.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫЛ ФРОНТ

«ШЫН» СОЛУННУҢ

Күш-ажылчы алдар түгүн

Богун Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунда Салчак Тадыр-оолга удурткан сарлык бригадазының сигенчилериниг аллар болдурупп коцурген. Ол бригада 78 тонна сиген белетиээр планныг тургаш, ам 50 тоннаны белетиеп алган. Бригадада мал чеминиң белеткелиниң темпизи улам-на күштелип турар.

БАЙ-ТАЛЧЫЛАР МУРНУНДА

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының ниитинин малынга 2118 тонна сиген, 120 тонна бүдүк-бүрү белеткээр планныг. Сөөлгү медээ-биле алырга, белеткээн сиген 615 тонна, бүдүк-бүрү 83 тонна болуп турар.

Малга быжыг чем-сүүрүү тургузар чүгүлө ажылды «Бай-Тал» совхозтуң ажылышчылери эң-не шалыпкын чорудуп, районда бирги черим эдээп турар. Олар малга 410 тонна чайгаар үнген сиген белеткээр планныг тургаш, бо хүннерде 344 тоннаны болуп сараатгаан. 15 тонна бүдүк-бүрүнү боолаллаш, аскаан.

Бай-талчылар ниитинчи малынга четчир чемни белеткеп алырынче бүгү күштү мобилизастаан. Каа-хемчилерниң үнүргеп кыйгырыын болгаш СЭКП обкомунуң бюрозунуң ону деткээн доктаалдын совхозтуң сигенчи бригадаларынга, звеноларынга талышкаш, мал чемни белеткээринге каа-хемчилерниннге ышкаш ындыг байдалды тургускан. Сигеп белеткээр механизастаттынган бригадада ажылды билдилиг организастаан. Техниканы бедик бүзүрүктүүг кылдыр болгаш кижи күүзүн чөп ажыглаарын хандырган.

Ажылдап турарларның алган социалистиг хүлээлгелерин база чарыштың петелделерин, көргүзүг самбыларын коску черлерде ажыглаан. Хүлээ корзаны кайчаар күүсеткенин, ол дээш кайлыг төлевирин алырын кижи бүрүзү билир. Сигенчилерни аъш-чем-биле, чурттаар черbиле бүрүн хандырган. Ажылдарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олерның ортузунга организастассалыг, политикижизидителиг ажылдарны кушteлиргеп.

Малчыннарны, Бай-Тал суурнун чурттакчыларын, ортумак школаның өөренникчилерин мал чемни белеткээринче мобилизастаан, оларга тодарай ойнаалдыны берген. Оон түннелинде буга-сумун умнуп, арыглар ниитинде, харагаи ойнакгарында, алаакгарга — сигеп эки үнген чер бүрүзүнде-ле хөп кадырлыг кижилер сиген кезип турар. Сарыаттар хүн бүрү немежип турар.

«Бай-Тал» совхозта мал чемнаан белеткелин шак шынаар билдилиг организастаанының түннелинде, ажыл-агый бо хүннге чедир районга эң хөй сигеннп белеткээш, СЭКП райкомунум болгаш райкүүкомнуң шилчилер Кызыл тугуп акша шаналы-биле кады чаалап алган.

Салчак Тырал-оолга удурткан механизастаттынган бригада малынпчы ажылдап турар. Ол бригада 80 тонна сиген белеткээр планынган 41 тоннаны белеткээн. Оон ыпай башкы Максим Монге-Далайга удурткан школачыларның бүзүрүлге бригазазының мал чеминиң белеткелинде шалыпкын ажылдап турарын демнеглээп херек. Школачылар торгон совхозунга 10 тонна сиген белеткеп бөгөрин хүлээнгеш, ам 15 тоннаны сарааттаан болгаш ону 20 тоннага чедирерин шиитпирлээн.

Д. БАЛЧЫЙ.

районнуң нөдөө амыл-агый эргелелиниң ноя агроному.

Ажыл-иш хайныккан

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырын бо чылын ниитинин малынга 1212 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерде салбырның Шилдээ-Мажалыкта 7 трактордуг, 41 кижилеп тургустунган бригадазы 70 га суггатыг черним сигенин кезип, сараатган. Хол калыры-биле сиген кезер 15 кижилиг звено ам Кара-Тей деп черде мал чемнин белеткелинде ажылдаан, 38 тоннаны сараатган алган. Сигенчилер Ооржак Стай, Хертек Саназ, Хомушку Кок-оол, Сая Бак-Кара, Ооржак Хелик олар хүн нормазын 100—110 хуу чедир күүсеглп турар.

20 тонна бүдүк-бүрү белеткээр планын салбыр ажыр күүсеткеш, онек фермазынче дажып алган. Бо ажылга Аксы-Барлык ортумак школазының өөренникчилери база идепкейлиг киришкеп. Люба Ооржак, Лора Ооржак оларның бүдүк-бүрү белеткээр бригадаларында өөренникчилер: Галя Хомушку, Толя Сарыглар, Коля Дат, Рая Сарыглар, Толя Овак, Римма Хомушку олар хүн нормазын 110—120 хуузга күүсеглп турар.

Ниитинин малынга четчир санныг мал чемнп белеткээр дээш Аксы-Барлык салбырның шоллеринде ажыл-иш хайныккап.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дерткү чылының планныг онаалдаларын чүгле долдур эгес, харын база ажыр күүсеглп дээш, бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка киришпишаап, малга быжыг чем-сүүрүү тургузар талазы-биле кал-хемчилерниң ыыйгырыын деткип, бүгү күштү үндүрүп ажылдарын барлыкчылар алдап турарлар. Оларның сөлээн сөзү херек кырынга телеглиг күүсеттинер.

С. ТАВА-САМБУ.

Кызымак чүткүл

Соян Чимейниң бригадазы колхозтуң өске сигенчи бригаларынган мурнап мал чемнин белеткелинге киргеп болгаш үлегерлиг чоруун коргускен. Сайгынга С. Шимиттиң удурткан сигенчилери 40 ажыг тонна сигенни белеткээн. Ол бригададан тракторист С. Кок-оол, хол калыры-биле сиген кезикчилери Д. Окин-оол, Ч. Товаришгай, Т. Уваи-зай, сараат салыкчызы С. Сая-ра олар хүн нормазын ажыр күүсеглп турар.

Сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаап, колхоз баштар черы, партком сигенчи бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл туктуг акша шаналын токтаатпан.

Д. ДИРЧИН.

Тес-Хем район.

42 ТОННАНЫ САРААТТААН

«Улуг-Хая» совхозтуң Кок-Чыраа салбырының сигенчилери мал чемнин белеткелинче организастыг киргеп. Совхозтуң Даваа Байыр-оолга удурткан 20 кижилиг сигенчи звенозу оске звеноларган шалыпкын ажылдап, хол калыры-биле 37 гектар шөлдүн сигенин кезип. 42 тоннаны сараатгаан. Мал чеминге 70 тонна сиген белеткээр планныг бо звеноиуң кежигүнерп суг уну, арыг ниитинин сигенин кезип, кызымак ажылдап турар.

Мал чеминин белеткелинде ыкы ажылдап турар өөренникчилер база хөй. Оларга тоску классчы Саша Самбуу болгаш чедиги классчы Володя Шактар-оол хамзаржыр.

Хоочун сигенчилер Шактар-оол Ховалыг, Байыр-оол Донгак олар мал чемнинн белеткелинде ыкы ажылдап турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

ОЛАРНЫҢ БҮЗУРЕЛИ

Бо чылдың дүжүүдүн ажаап алырынга шаларашкай мергежилдиг болуруя чедир алган Николай Васильевич Бочкарёвтуң комбайнерлер звеноту бодунуп «Московский» совхозун бүгү чуртка алдаржыткан. Николай Васильевич, оон эштеря — Иван Георгиевич Афоничев, Виктор Васильевич Киселёв, Николай Дмитриевич Новиков боттарының дузалаачылары-биле кады 23 шын дүргузунда ажылдаап, дөрт «Колос» комбайн-биле сес күн ажыг центнер тараа бастырган.

ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумуу Николай Васильевич Бочкарёвка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан, оон кадыг ажылдап турар эштерни чазактың дээди шаңналдары-биле шапнаткан. Ол механизаторларның чедишкинин оларның бедик мергежилдиг ажылдаанының, ажыглаттынмаан курлавырларны шудургу дилеп тыпканының түпкелп болган. Моон мурнунда комбайнерлериң «Колос»-биле бир хонуктa тулган хемчээлдиг бастырып алыр тараазы 1200 центнер турган. Н. В. Бочкарёв, оон эштерге машиналы ажылдазыргыа ыяк белеткеп алырын, ажыл шагынын минута бүрүзүн камзарын, оон ажылдарының бүзүрүк-чүзүүн бедиктерпнң кол негелдези деп үнелээн. Комбайнарның ажылдаар графигин шак-бүрүзүнге онаалтыр турган.

Комбайн ажылдавышаан чорда оон тараазын дүжүүдүн Сээри ажыл шагына ажаок хамналгалыг болган.

Звено удурткучузу Н. В. Бочкарёв тараа незилдезинге оо чедн чал дургузунда улаштыр ажылдаан. Эң баштай-ла өртээ чылын «Колос» комбайны-башкарып ажылдай бергеш, оон-биле тос муң центнер тарааны бастырган. Техниканың, «Колос» комбайның күүлүг ажыг дүргузалгалыг механизатор шинаа-на бile берген. Оон оо күжүн бо дүжүт ажаап алышкынынга бүрүн үлередип коргускен.

Н. В. Бочкарёв болгаш оон эштерп амгы үениң техниказының күүлүзүн мергежилдиг ажылдап турган, чедип алдыптан чедишкинин шудургу ажыл-иш-биле бижыглап турар. «Сезон дургузунда 100 муң центнерден эвээш эвес тараа бастырарын дөртелээ хүлээнип тур бис — деп, Н. В. Бочкарёв, оон кадыг ажылдап турар эштерге бүзүрелдиг чугаалаанар.

(СЭТА-ның корр)

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТТАРЫ

Азербайджан ССР-ниң нөдөө ажыл-агыныының ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизинин ниитпирлерин амыдыралга боттандырып, СЭКП ТК-ниң партияга, совет улуска Кыйгырыынга төлептиг күш-ажылы-биле харылап, тараа культураларының ажаап алышкынын организастыг эртиргеп болгаш күүлүге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин чедишкининиг күүсеткен. Колхозтардан болгаш совхозтардан белеткеп пиктуларында 240 муң тонна тараа кергеп, бо дээрге 1974 чылдың улус ажылгый планында көргеннидсп 58 муң тонна хөй болуп турар. Күүлүге тараа садарын улам-чалап турар.

Колхоз, совхозтарның ажаап алышкынны чорударынга болгаш тарааны сөөртүрүге үлетпүр будүүлгелериниң, транспорт база белеткел организацияларының коллективтерга улуг дузаны чедирген.

Республиканың партия организациялары, совет болгаш ажыл-агый органнары СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында киргеп айтышкынныңарны боттандырбышаан, амгы үеде нөдөөнүң ажыл-ишчилериниң хүженишкиннерни шиитпирлеп будүүлгезинин ажыктыын улам шилй бедиперинче, хөвөң, ногаалар, виноград, картофиис, мал продуктуларын белеткээр талазы-биле бо чылдың алачларын чедишкининг күүсепринче, келир чылга белеткел ажылдарынче мөөңнеп, нөдөө ажыл-агый будүүлгелиг бүгү көргүүтлерин күүсеприннн быжыг үндезинлерин тургүзүп турар.

* * *

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга төвөаът киргеш, СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин күүсепринге бөш чылдың дөртку чылын чаа-чаа чедишкиннер-биле алдаржыдар, нөдөө ажыл-агый продуктуларын будүрерин база белеткээрин көдүдеир дээш социалистиг чарышты калбартып турган. Донецк областың нөдөө ажыл-агыйының ишчилери тараа культураларының ядөк дүжүүн ажаап алган болгаш күүлүге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүсеткен.

Күүлүнүң тараа чүзээп алыр пунктуларында 700 муң тонна тараа кергеп, бо дээрге, улус ажыл-агый чазында көрдүгеннидсп дыка хөй. Кызыл-тас, арбай болгаш чоок-тарга садын алырынын планын күүсеткен, күүлүге тараа садарын улаштыган турар. Областың колхозтары болган совхозтары кукуруза болган кезе культуралары-биле катай Төрээн чурттуң шыгжамырынга 800 муң тонна тараазы урар.

Чер ажылдаларының тараазы ажаап алырынга болгаш сөөртүрүге үлетпүр будүүлгелериниң, транспорт база белеткел организацияларының коллективтери улуг дузаны чедирген.

Областың нөдөө ажыл-агыйының ишчилери боттарының бүгү күжениишкиннерни күдүн чаңгыс тараалары чогуур үезинде, бедик шиитпирлер чаңгыс ажыл-иш-биле бижыглап турар «Сезон дургузунда 100 муң центнерден эвээш эвес тараа бастырарын дөртелээ хүлээнип тур бис — деп, Н. В. Бочкарёв, оон кадыг ажылдап турар эштерге бүзүрелдиг чугаалаанар.

(СЭТА-ның корр)

Партийжи амыдырал

КОМСОМОЛЧЕ ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Аныяктарның ажыл-херээник, амыдырал-туруштарының, оларның коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш дыштанылгазының дугайында партия организациялары доктаамал сагыш салып турар. Комсомолга удуртулганы күштелдирер талап-биле Барыын-Хемчиктиң партия организациялары чаңдык ажылдарны чорудуп келген. Оларның ажыл-чорудулгазын хүн бүрү башкарып, эгелекчи, чөвалдыкты сананаларын деткип турар. Комсомолга партийжи иштин бижиктер талазы-биле ажыл соолгу чылдарда алдын ажыккан. Бо районда кижизидилгеге комсомол эге организациялардың секретарларының 48,4 хуузу, а колхоз болгаш совхозтарда СЭКШ кежигүнүнүң болгаш кежигүнге кандидаттар 62 хуу боон турар.

Районнуң «Шекпээр» совхозтуң парторганизациязының (секретары В. Д. Монгуш) шупту комсомол ажылын доктаамал кичээнгейге ап, хүн бүрү практиктиг дузаны чедирип келген. Мында аныяктарның күш-ажыл чи коллективтери турустунгулаан болган оларның эрезинде социалистиг чарыштыг дээштиг кылдыр организастаан. Оон түнелеңнеде Суг-Кажлада комсомолчу-аныяктарның суг-баразын фермазы, мал чеми белеткээр звеноолар, бригадалар чүл келген түзүм-на бетик коргузуглуг чедир ап келген. Бо чылдың эгезинде Аныгаты салбырында комсомолчу-аныяктарның бөдә бир хойлуг звеноузун тургусаан. Күш-ажылчы ол коллективтиң коргузуглери база-ла багай эвес болган. Ийи чыл бурунгаар совхозка чаңгыс-даа хойлуг дыняк ог-бүле чок турар. Ынчангаш оларга тыарымчалыг ажылчылар бажыңы бир-ле дугаринда хереглеттинер дээрзи чугаажок. Чаңгыс «Кызыл» шупту күзелдиг кижилерин хүлээп ап ыыдаазы балдыгып. Ынчангаш зоорайның Коктөгөө болгаш Кара-Хем худумчаларының белгирииде «Туристе» деп чаа ажылчын бажыңын тудуу бедиг эгелеп берген. Тургузуг талазы-биле ол дыка парыг. Аңаа 250 олуттуг кино, бильярд залдары, библиотека база турары көрдүүлген. Чаа ажылчылар бажыңы харыы үзүк 265 кижини хүлээп алыр аргалыг болур.

Ам төлеп беш чылдың тодаралыңы чылы. Ынчангаш Моңгүн-Тайгажылар бүтү совет улус-биле бир дөмей эрес-шудургу ажылдап турар. Хүн келген түзүм-на чурттаага улам бэйлак, аас-кежиктиг апар чыдар. Ону ажыл-ишчи кижилер боттары чаңдап турар. Аңаа канчап көрүвезин.

Ынчап 1930 чыл турган. Ол үеде бистиң черге үжүк-бижиктиг кижи-даа чок, амыдыралдың чыдып калганы коңчуг чүве. Улус үжүк-бижик билбес болгаш карангы, бүдүүжүк. Ол-ла чылдың төнчүзүнде Тываның Аратту Революстуг Намыының Төп Комитединиң докталгалың ёзугаар бистиң черге тыва бижикке өөренириниң белгүмнерин азы ликпунтуларны организастап тургускан.

Каргының Кускунуг-Арыгга тургуступ-тан ындыг бижик белгүмүзүне өөренип-биле кирип алган мен. Кызмя хоорайдан келген Чымба Күдерек, Чымбажап олар бистиң баштайгы башкыларывыс болганнар.

Хөлчок-да кызып өөрендим. Оон соонда, 1930 чылда Мөген-Бүрэзге Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелинге (ТАРЭ) кирип алдым. Ол хүн—мээң сегкил-сагышымга кажан-даа кежээде уттунмас дурбазы-биле артып калган. Арей кежигүнүүң хүрең даштыг баалдың холга алгаш, аңаа чергаарланып, өөрээнимни чүге деценээр боор. Оон эгелээш-ле мээң амыдыралымга улуг өскерилгелер болгулаан.

Бистиң бурунгаар базымыыска тыва бижикти өөренгенивис улуг үүр-дүзалыг болган. Мен диктупутуну дооскаш, Мөген-Бүрэнге тыва бижиктиң белгүмнерни башкылап эгелеп-дим. Ол дээрге, амыр эвес ажыл, 30—40 километр черлерже аъттыг чоруп, чаймыкта чадаг кылаштап, кижи бүрүзүбиле суртаал ажылын чорутпушаан, оларны өөредири берге-ле болган. Бир белгүмге чаңгыс үжүлдэл номун үжендертен кижи өөренир. Караңдаш, саазын ынчан шуут чок. Саазын орнуна калбак шуугай ыяштыг үс-биле чатташ, кара хөө-биле кырындан дурбээш, оон соонда оттуң хоюг хүлүнге булгаптарга шуутай агара бээр. Оон соонда ол калбак ыяшка шиш, сүүр баштыг ыяп-биле бижиир турган чүве. Чеже-даа бергелер турза, кижилериниң эртем-билигже чүткүлүг күштүг болганындан олар ынчан парлаттынган баштайгы номнарны, солунналарны номчуптар кылдыр өөренип аптар турганнар.

1945 чылда ТАРЭ-ни ВЛКСМ-ниң хүрээлелинге кирген. Тываның аныяк ооллар, кыстары улуг Ленининиң адын эдилээн комсомолдуң кежигүнүнге киргеннинге чүрээнин ханызындан өөрүп баймдаанывар. Оон бээр-ле Мөнгүн-Тайганың аныяк-өскеннери аас-кежиктиг амыдыралды көрүп, чүректеринде өөрүшкүнүүң оттары долган, омак-хөглүг, ленинчи ёзу-биле өөренип, ажылдап база чурттап чоруурлар.

С. САМБУУ,
пенсионер.

СОРУК КИРГЕН АЖЫЛДА

Бистиң республиганывыстың найысылалы—Кызыл хоорайга чурттуң янзы-бүрү булунналарындан болгаш чамдыкта дашты-кы чурттардан-даа аян-чоруккулар чыл келген түзүм хой-хөй-биле күзэп турар. Ынчангаш оларга тыарымчалыг ажылчылар бажыңы бир-ле дугаринда хереглеттинер дээрзи чугаажок. Чаңгыс «Кызыл» шупту күзелдиг кижилерин хүлээп ап ыыдаазы балдыгып. Ынчангаш зоорайның Коктөгөө болгаш Кара-Хем худумчаларының белгирииде «Туристе» деп чаа ажылчын бажыңын тудуу бедиг эгелеп берген. Тургузуг талазы-биле ол дыка парыг. Аңаа 250 олуттуг кино, бильярд залдары, библиотека база турары көрдүүлген. Чаа ажылчылар бажыңы харыы үзүк 265 кижини хүлээп алыр аргалыг болур.

Оон тудуунда «Кызыл туруп» эргелинде база бир мурнакчы ажылдыг дээш Н. Велигодскийниң удуртукан бригадазы хаара туттунган. Бригаданың кежигүннери боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниң күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Кран башкарыкчызы-бетонщиктер көдүргүн эккелгеш, чогуур черинге чедирип бээрге, өскелери оны эптей салып, аразында хос черлерже чорукшуу кудуп. Кадгаштап чедээр, Бригаданың деминг коллективи чайның изиг, каан-ыг-ле түрлеринде тудугнуң ханаларын бедидип алыр база хостуг ус-шагын хей черге чарыгавас дээш орайга чедир ажылдап турарлар.

Олар бо валчылар бажыңының тудуумга келиринин мурнунда 4 дугаар микрорайонуң № 4 бажыңының ханазын салып, дээвирии, шалазын буруну-биле кылып дооскаш, шеверлекчилерге дужаап берген. Бригадада 4, 5 разрядтыг дурзулгалыг тудугжулар хей. Ылаңгыя Э. Ховалыг, О. Оттук-оол, П. Пестов, Я. Куницкий, М. Лаптев болгаш бригадир Н. Велигодский оларга өскелер дедиежип турар. Бригаданың өске кежигүннери бызаачының, бетонщиктиң, дашчының нарын мергежилии шинчээдип алырын уламчылавышаан. «Туристиң» тудугжулары чартык чылдың планнын оналаашын ажыр күүсеткен. Амгы хүнде олар Совет Тываның 30 чыл оон төлептиг үткүүр дээш улам сорук кирген ажылдап турарлар.

М. АШАК-ООЛ,
ажылчын.

ЭРТКЕН ҮЕНИ САГЫНМЫШААН

Моңгүн-Тайга Тываның ырак булуңнарының бирээзи. Ол кыжыг-кыжыгаар-даа чер. Ынчангаш мында аас-кежиктиг амыдырал чечектелген. Колхоз суурлары улам хөглүп, кижилер бай-шыдалдыг чурттаганың ёзугуур эрелери болган. Оларның деминг, шалынчы ижи Моңгүн-Тайганы улам магадыгчыг болдурүп турар.

Шаанда маңаа байлар тергиндеп, ядыы кижизерии мөлүп, дарлап турган болгай. Октябрьның күштүг шуурганы аяттарга хостуг эртени чаалап берген.

Амгы Моңгүн-Тайга совет малчыннарының, мурнакчы интеллигенциязының, бай-шыдалдыг колхозчуларының болгаш башкыларының, культураазыларының чери апарган.

Ам төлеп беш чылдың тодаралыңы чылы. Ынчангаш Моңгүн-тайгажылар бүтү совет улус-биле бир дөмей эрес-шудургу ажылдап турар. Хүн келген түзүм-на чурттаага улам бэйлак, аас-кежиктиг апар чыдар. Ону ажыл-ишчи кижилер боттары чаңдап турар. Аңаа канчап көрүвезин.

Ынчап 1930 чыл турган. Ол үеде бистиң черге үжүк-бижиктиг кижи-даа чок, амыдыралдың чыдып калганы коңчуг чүве. Улус үжүк-бижик билбес болгаш карангы, бүдүүжүк. Ол-ла чылдың төнчүзүнде Тываның Аратту Революстуг Намыының Төп Комитединиң докталгалың ёзугаар бистиң черге тыва бижикке өөренириниң белгүмнерин азы ликпунтуларны организастап тургускан.

Каргының Кускунуг-Арыгга тургуступ-тан ындыг бижик белгүмүзүне өөренип-биле кирип алган мен. Кызмя хоорайдан келген Чымба Күдерек, Чымбажап олар бистиң баштайгы башкыларывыс болганнар.

Хөлчок-да кызып өөрендим. Оон соонда, 1930 чылда Мөген-Бүрэзге Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелинге (ТАРЭ) кирип алдым. Ол хүн—мээң сегкил-сагышымга кажан-даа кежээде уттунмас дурбазы-биле артып калган. Арей кежигүнүүң хүрең даштыг баалдың холга алгаш, аңаа чергаарланып, өөрээнимни чүге деценээр боор. Оон эгелээш-ле мээң амыдыралымга улуг өскерилгелер болгулаан.

Бистиң бурунгаар базымыыска тыва бижикти өөренгенивис улуг үүр-дүзалыг болган. Мен диктупутуну дооскаш, Мөген-Бүрэнге тыва бижиктиң белгүмнерни башкылап эгелеп-дим. Ол дээрге, амыр эвес ажыл, 30—40 километр черлерже аъттыг чоруп, чаймыкта чадаг кылаштап, кижи бүрүзүбиле суртаал ажылын чорутпушаан, оларны өөредири берге-ле болган. Бир белгүмге чаңгыс үжүлдэл номун үжендертен кижи өөренир. Караңдаш, саазын ынчан шуут чок. Саазын орнуна калбак шуугай ыяштыг үс-биле чатташ, кара хөө-биле кырындан дурбээш, оон соонда оттуң хоюг хүлүнге булгаптарга шуутай агара бээр. Оон соонда ол калбак ыяшка шиш, сүүр баштыг ыяп-биле бижиир турган чүве. Чеже-даа бергелер турза, кижилериниң эртем-билигже чүткүлүг күштүг болганындан олар ынчан парлаттынган баштайгы номнарны, солунналарны номчуптар кылдыр өөренип аптар турганнар.

1945 чылда ТАРЭ-ни ВЛКСМ-ниң хүрээлелинге кирген. Тываның аныяк ооллар, кыстары улуг Ленининиң адын эдилээн комсомолдуң кежигүнүнге киргеннинге чүрээнин ханызындан өөрүп баймдаанывар. Оон бээр-ле Мөнгүн-Тайганың аныяк-өскеннери аас-кежиктиг амыдыралды көрүп, чүректеринде өөрүшкүнүүң оттары долган, омак-хөглүг, ленинчи ёзу-биле өөренип, ажылдап база чурттап чоруурлар.

С. САМБУУ,
пенсионер.

Ажыл бир демниг

Бо хүннерде бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга чеде берген кижи күш-ажылчы ышкаладаны тутказ, оон-биле улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге боттарының улуг-хуузун киргеп студент аныяктарга бо-ла үлүражы бээр.

Бо катыы-хөглүг аныяктарны бистиң фотокорреспондентивис А. Содунам Кара-Хем суурдан ийи-ишкилээдиң төвүнче чоруп орар чылыдыга шугумундан тырттырып алган. Олар үжелеп «Найырал» деп тудугжу оттурлуп кежигүннери. Отряд чүгле бо чылын тургустунган болзажок, өртөен кыска үениң иштинде хоораймың алдын ажыл чурттаага, тудуг объектилериниң түдүүшкүнүүга киржип, чылыг сөстерни чедиеп дыннаваан дээр.

Бо хүннерде «Найыралдың» найыралдыг коллективи улусчу тудуг ышкыдыр чарлаттынган чылдыгларга шугумунда хаара туттунган бир демниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: оргузунда бригадир Т. Кара-Салдың бригаданың кежигүннери З. Ондар, Л. Дүшкүн-оол-биле сумележип турары.

С. МОНГАЛ.

ЭПТЕЖИР АРГА ЧОК БАЙДАЛ

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң беш хонуктап үндүрүп турар недээзин алгаш, июльдун соолгу он хонуунда республиканың кайы совхозу азы колхозу хой мал чемин белеткеп, аңа коргузугну чедип ап турарыл, а кайы ажыл-агыйда ажыл ишкак чоруп турарыл дээш сонуургап көрүп орган, пат кайгадывыс: Бин-Хем районнуң «Хадың» колхоз июльдуң 23-ке чедир чүгле 20 гектар чернин сигенин кескен, а болуп, ажаан алганы — чаңгыс килограммдаа чок. Июль 29-та медээ-биле алырга, ол колхоз 200 га черинин сигенин кескен, 12 тоннаны сараатаан болду. Колхозтуң сигени, тараа шөлдери 0ек сыныының ары талазында, 0ек хемниң болгаш Кызыл хөлдүң шыраааларында, көктүг-шыктыг черлерде болгай, ынчаарга сигең кезилдези ол колхозта чүге хөмүдан турарыл?

Таптып-ла улуг дүште Аржаан суурдан үнгеш, «Хадың» колхозтуң төвүнче каалама орук-биле хап ор бис. Кызыл хөлдүң чоогунда тулаалар ол чарыында кожа-кожа чээрби чыгам сараат кестүп тур.

— Кайы ажыл-агыйның сарааттары боор?—деп, чолаачыдан айтырдывыс.

— Билдингир-ле болгай, «0ек» совхозтуу-дур — деп, ол харыылады.

Удаткан чок 0ек хемни кежер көвүргүге келдивис. Бар чыда, оруктан ырак эвес шынаада, Азыр хемниң ол чарыында, Даштыг-Ужук дээр черде 4—5 бичии сараатчыгаш көрдүвүс. Оларның чоогунда ийи майгын, ийи трактор тур.

Суурга келген Колхоз башкаар черинин конторазында партия организациязының секретары эш Бичe-Уруг кабинединде чайжок бижиттинген олур: даарта партия хуралы болур, аңаа чартык, чылдың түнелдерин чугаалажыр. Мал чеминиң Белеткелиниң дугайын сонуургап айтырдывыс.

— Бистин колхоз сигең кезилдезинче чаа кирген. Ажыл эки-ле шулуудакайн тур. Техника белең эвес болгаш. Маңаа хүнүүн чаъс чаар. Чаңгыс-даа долу аяс дүн болбаан. Колхоз даргазы шөлээлеп чораан, чаа ажылга үнген. Оон орнунга кол инженер Виктор Бессонов хүлээлге күүседип тургаш, ажыл-агыйны эки башкарбайн, сигең кезилдезинче кичээнгей салбайн турган. Ынчангаш мындыг байдалга таварыштывыс — деп, Бичe-Уруг тайылбырлады.

Сигең белеткээр чаңгыс бригада Даштыг-Ужукта ажылдап, июль 29-ка чедир чүгле 6 сараат тургускан, азы 120 центнер сигең белеткээн. Сигең кезилдезинге, белеткел дугайын партия организациязының хуралынга июль эгезинде чугаалажып кээрге, бичии-даа белең чүве чок болган. Оон соонда ол-ла айтырыгны колхоз башкаар черинин хуралынга база чугаалашкан. А херек кырында сигең кезилдезинче калбак-биле кирер үеде ажыл-агыйның механизаторлары шуут белең эвес болуп, чүгле июль 17-де 5-ле трактор агрегатын сигенге киирер аргалыг болган. А болдурер дырбаактар чаңгыс-даа чок болган. Оларны арай боорда септээш, июль 25-те ийи дырбаашты ажылдага киирген.

Сигең кезиң турар шөлге барып, малынчыларының мал чемнең белеткеп турарын сонуургап көрдүвүс. Колхоз сигең кезилдезин белеткээ чок, орайтап эгелээн. Оон бээр чартык ай эртken, а ажыл ам-даа эки башкарылбаан. Чылдагаанын — организас чок чорукта.

— Колхозтуң башкаар черн мал чемн белеткээр ажылды механизастаттынган бригада удуртукчузу Чихачевка долузу-биле бувуреп каан, оон каичаар ажылдап турарын бээн сонуургап көрбээн—деп, Иван Изотович Обухов чугаалады. Обуховту июль 23-те бригадирге томуйлаан. А Чихачевту бригадир хүлээлгезинден дүжүрген. Чихачев ажылын-даа, техниканы-даа Обуховка хүлээдип бербаан.

— Сигең белеткээр техниканың септелгези белең эвеэн-биле, ол уурук-суурукте, кээп турар—деп, эш Обухов уламчылады. — Көрүнер даан, бөгүн бээн ийи дырбаашты, бир прессти септээш чоруудуп бергенн бо. Аңаа ажылдаар кижилер база тывылбас. Хүнүүн-не трактористер болгаш өске-даа агрегаттар башкарар ажылдакчылар дилээр-дир бис. Сигеннин дүжүүдүү шоолуг эвес. Ам бисте 5 трактор агрегады, 7 дырбаош, 2 сараатчаар херексел болгаш бир прессте машина ажылдап турар. Олар үрели бээрге, каннадары негеттинер, а ыңдыг херексел база белең эвес, ыңап-ла тел мастерская-ны үнүп, ыяштан-даа, темирден-даа ажыктыг-ла херек-аъттарны кылдырып алыр аргалыг.

Ынчангаш Моңгүн-Тайга совет малчыннарының, мурнакчы интеллигенциязының, бай-шыдалдыг колхозчуларының болгаш башкыларының, культураазыларының чери апарган.

Ам төлеп беш чылдың тодаралыңы чылы. Ынчангаш Моңгүн-тайгажылар бүтү совет улус-биле бир дөмей эрес-шудургу ажылдап турар. Хүн келген түзүм-на чурттаага улам бэйлак, аас-кежиктиг апар чыдар. Ону ажыл-ишчи кижилер боттары чаңдап турар. Аңаа канчап көрүвезин.

Ынчап 1930 чыл турган. Ол үеде бистиң черге үжүк-бижиктиг кижи-даа чок, амыдыралдың чыдып калганы коңчуг чүве. Улус үжүк-бижик билбес болгаш карангы, бүдүүжүк. Ол-ла чылдың төнчүзүнде Тываның Аратту Революстуг Намыының Төп Комитединиң докталгалың ёзугаар бистиң черге тыва бижикке өөренириниң белгүмнерин азы ликпунтуларны организастап тургускан.

Каргының Кускунуг-Арыгга тургуступ-тан ындыг бижик белгүмүзүне өөренип-биле кирип алган мен. Кызмя хоорайдан келген Чымба Күдерек, Чымбажап олар бистиң баштайгы башкыларывыс болганнар.

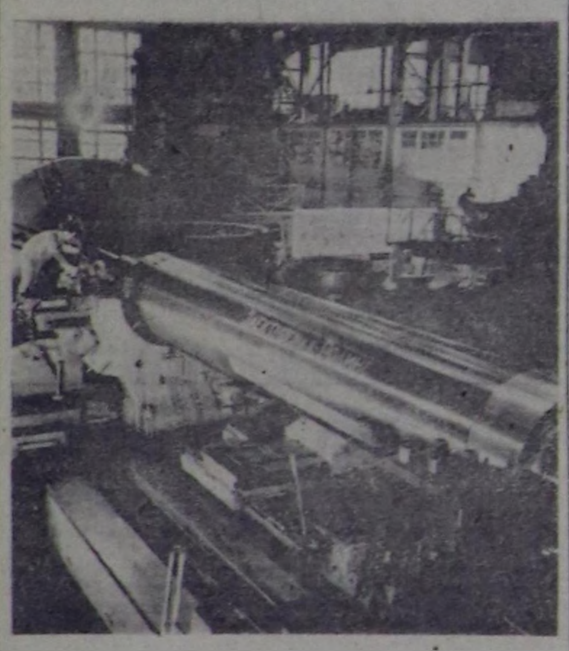
Хөлчок-да кызып өөрендим. Оон соонда, 1930 чылда Мөген-Бүрэзге Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелинге (ТАРЭ) кирип алдым. Ол хүн—мээң сегкил-сагышымга кажан-даа кежээде уттунмас дурбазы-биле артып калган. Арей кежигүнүүң хүрең даштыг баалдың холга алгаш, аңаа чергаарланып, өөрээнимни чүге деценээр боор. Оон эгелээш-ле мээң амыдыралымга улуг өскерилгелер болгулаан.

Бистиң бурунгаар базымыыска тыва бижикти өөренгенивис улуг үүр-дүзалыг болган. Мен диктупутуну дооскаш, Мөген-Бүрэнге тыва бижиктиң белгүмнерни башкылап эгелеп-дим. Ол дээрге, амыр эвес ажыл, 30—40 километр черлерже аъттыг чоруп, чаймыкта чадаг кылаштап, кижи бүрүзүбиле суртаал ажылын чорутпушаан, оларны өөредири берге-ле болган. Бир белгүмге чаңгыс үжүлдэл номун үжендертен кижи өөренир. Караңдаш, саазын ынчан шуут чок. Саазын орнуна калбак шуугай ыяштыг үс-биле чатташ, кара хөө-биле кырындан дурбээш, оон соонда оттуң хоюг хүлүнге булгаптарга шуутай агара бээр. Оон соонда ол калбак ыяшка шиш, сүүр баштыг ыяп-биле бижиир турган чүве. Чеже-даа бергелер турза, кижилериниң эртем-билигже чүткүлүг күштүг болганындан олар ынчан парлаттынган баштайгы номнарны, солунналарны номчуптар кылдыр өөренип аптар турганнар.

1945 чылда ТАРЭ-ни ВЛКСМ-ниң хүрээлелинге кирген. Тываның аныяк ооллар, кыстары улуг Ленининиң адын эдилээн комсомолдуң кежигүнүнге киргеннинге чүрээнин ханызындан өөрүп баймдаанывар. Оон бээр-ле Мөнгүн-Тайганың аныяк-өскеннери аас-кежиктиг амыдыралды көрүп, чүректеринде өөрүшкүнүүң оттары долган, омак-хөглүг, ленинчи ёзу-биле өөренип, ажылдап база чурттап чоруурлар.

С. САМБУУ,
пенсионер.

ТЕРГИИН УЛУГ ТУРБОГЕНЕРАТОР ТУРГУСТУНУП ТУРАР

Ам Ленинградтың эртемденнериниң, конструкторларының, машина тудугжуларының күчүзүр — 1 миллион 200 муң киловатт. Ийи чүс үжен алды төнна деңзиимиг, коңчуг улуг шуткуг кылыр бедик шынарлыг маң белеткеп алыры-биве, ол хөвар дээш будуштуг деригчи шуткуп, кадырып, изиләп турган болбаазыравыл алыры-биле хөлбөшкан нарын техниктиг айтырыгнар чедишкинниң шимтирлеттинген.

Ротозунуң 16 метр дурттуг болгаш 110 төнна деңзиилиг өзээн кылып будурүп бээрге, чагыынчы — «Электросила» иаттыкыышкынының ону хүлээп алган. Бөвүтүң бүс күшүү-биле ажылдаар турбиназының хөөрайның оон өске будурүлгези — Метэлл заводунда белеткеп турар.

Ол чаа машинаны Кострома ГРЭС-тиң ийиги эзлчээзинге чорудуп бээр. Аңаа бирээзи-ле 1 миллион 200 муң киловатт күчүлүг ийи энергоблокту тургузар. Оларны ажылдазы бээрге, станциянның күчүзүү 4 миллион 800 муң киловатт болурунга чедео. Делегейниң бүс күшүү-биле ажылдаар эң улуг элекгростанцияларының бирээзи ол болур.

ЧУРУКТА: 1 миллион 200 муң киловатт күчүлүг турбогенераторнуң ротор өзээн төнарлыг ээр станок-биле Ленинградтың «Электросила» иаттымыышкынының цехтериниң бирээзинде болбаазырадып турары.

В. ЦИЛИКТИҢ фотозу.

ПМА.

СИБИРЬНИҢ ЧАА ОРУКТАРЫ

Сибирьниң бойдус байлактарын ынчаргыдын аларын-биле СССР-ниң 1971—1975 чылдарга бүгү калитал салымчыныкының эртүзү бир кижизи тускайлаан. Ол байгамчык улуг районнуң мурнуу талазында аткан каш күчүлүг темирээр-будурүлге комплексизин хөнүрлеп будуре берген. Оортан соңгу чүк темирээрниң план ёзугаар ажылдарны кызыл эгезээн. Соңгу чүкке шинтирлээр уждургут коп айтырыгларның бирээзи —транспорт айтырыы болур. Ол черлерге башпайгы ажылдарга кижилер шүүк сөөртүлгезинге чедип болгаш чайын хемнерни болгаш вертолеттарны моон мурнунда ажыглап турган. Кустеп эгелээш, часка чедир дош оруктары-биле олар аргыжып турган.

Бо хүннерде ол черлерниң байлактарын ажыглаарының хемчээлдери оңза өзүп келген. Ол чөрүк хөрүлээлиниң улам ыстелгиг болгаш ажыктыг аргазын — темир-орук транспортун ажыглазарын неген кенген.

Сибирьниң кежилдир улуг темир-оруктан Соңгу чүкче углаан каш оруктарны шагдаа тутқулаан болгаш тудуп турар. Ол оруктарның төнчү пунктулары транспорт болгаш үлетшүр черлериниң белгирлери болу бээр. оларны дамчыштыр широта хайы-биле Соңгу-Сибирь темир-оруу өртер.

Сибирьниң транспорт четкизин дургузарының чугула чадазы Тюмень — Сургут — Нижневартовск аразының 900 километр оруунун тудушкуну болу берген. Бо тудугнун эгези даажок берге турган болгаш 1967 чылдың октябрьза-ла Тюменьден 220 километрде турар хоочун Тобольск хоорайга тепловозтуг үнүп улус дыннап каан.

Ам бо хүннерде ол орук чаа энергетиканың найысылалы Сургут хоорайда чеде берген. Ам тудугжуларның оруунда Об хем болгаш оон аары—Юганның Об хеми. Бо хемни кежилдир көвүргүт белең, оон узуну барык бүүнү чартык километр. Ам тудугжуларның бүгү күжү ийиги көвүргүге моонинетпингеп, ол — ам улугланның биргээзи.

Обытүң эриниде тудугжуларга хоорайжыгаш туруп келген, ында он-он чурттанга бажыннары, үрүглар садтары, ортумак школа, клуб, эмнелге черн, спорт залдары болгаш шөлдерни бар. Бажыннарны бүс-биле чылыдыр, изиг сутларлыг, газ, ванналарлыг. Ында үш муң хире кижи чурттап турар, оларның ортумак налыны— 25 харлыг.

Тудугнун нол инженери Ю. Крапивинниң чугаалап турары:

— Бо маан тудушканым үшкү көвүргүт. Мында ажылчыннарның кайы хире сорук киримшкининг ажылдап турарын көрүп тур мен. Чамдык кижилер Соңгу чүкке хой шалынның дээш келир диижир болгай. Мен бодаарымга, ол кол чүве эвес-тир. Ажыл солун боорга, ол ажыл Төрээн чуртка улуг херектиг боорга кижилер маңаа кээп турар. Мында черле бир онза чүүл бар. Улуг көвүргүт тутчуп каарга, кижинин мелеремиге ол кезээде артып каар болгай.

Бо хүүн Обыту кежир көвүргүнүн тудуу доостур, ынчангаш Сургутка поезд бир-ле дугаар чедер. А тудугжулар оруктун уламчылзар черлерин шагда-ла белеткеп эгелей берген, ол ажыл Нижневартовскиже угланыыр бар чыдар. Ол чаа хоорай болза бистин чуртта эң-не хөй нефть байлактыг Самотлор-биле йожа өзүп үнүп келген.

Нижневартовскиже темир-орук тудуу — мында орук тудуунуң доостур чадазы болур. ССРЭ-ниң Күрплапының чанында комплекстиг транспорт айтырыгдарының талазы-биле институттуң түскай эртемниглериниң санап турарынан ап коорге, темир-оруктун Нижневартовскиге чедир ол тудуу Соңгу-Сибирь темир-оруунун баштайгы звеноозу болур.

Оон апгыда, Сургуттан Соңгу талаже — Уренгейниң делегейде эң улуг газ байлактыг черинге чедир темир-оруктуу база тудар деп турар.

С. МАЛЬЦЕВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Тюмень.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР—ШӨЛДЕРДЕ

Танды районда Элегес ортумак школазынын өөреникчилеринин бүдүрүлге бригадазы үүс ажыг кижи составтыг, тоску беш чылдың тодарадыкчы—1974 чылында боттарының мурнунда салдынган соревазының болгаш Совет Тывазының үзеп чыл оюнга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеглир дээш шүдүргү ажылдап турар.

Бригада Тока аттыг совхоздуң кой суттарылга бугазының кыпында тускай тептүг. Ында ийи өрээл баажы бар. Ону долганнар терек, тал, чыжыргана, чолураа болгаш өске-даа үнүштер бүргээн болгаш чиндигир кок шөлдүг, агыл баткан кылан суглуг.

Школачылар 1974 чылдың апрельден эгелеп 50 гектар шөлдү суттарын, чемиичидилге соөртүп, 15 га картофельдя, 25 га кызыл-тасты болгаш өске-даа культураларны тускайлаан шөлдүң тараашт, чайгы ажаалдазын доктаамал эки чоруткаш, ой-шаанда шынарлыг доосканнар. Ол хөвү турлаа бүдүрүлге өөредилгезиниң төвү бооп турары-биле кадыкүш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагери болуп турар. Ында спорт шөлү, теннис столу, телевизор, радиола болгаш стол кырыпың өске-даа оюн херекселдери бар. Чаа трактордуу школаның бүдүрүлге-өөредилгелиг бригадазынга тускайлап, шүүт берген. Тоску классчын өөреникчилери Сергей Оюн, Александр Оюн, Александр Салчак трактордуң эки өөренип алган, мергежилдиг трактористер деп мактадып турар.

Трактордуң болгаш өске-даа кедээ ажыл-агыйы машиналарын бригадының өөреникчилери эки билир болгаш бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алганнар. Оюн тодаргай хереченил тоску классчы Сергей Оюн чер андазарар таллам-биле школаларының бүдүрүлге өөредилгелиг бригадаларының Чазалнаа бо чылгы республика следунга бирги черни алган. Ам Сергей Оюн августа Ставрополь крайның Ново-Павловская станциязынга болуп аныяк чер ажылдакчыларының бүдүрүлге-өөредилгелиг бригадаларының Бүгү-россия слёдунга киржири-биле чорупкан.

Элегес ортумак школазының бүдүрүлге бригадазы түгле чер ажылы эвес, часкы үеде кадарчыларга 25 кижи сакманщиктеп база турган, чамыктарны 15-тен бээр мал чеми белеткеп, хой кыргызып ажылдаан. Школачылар хөй будук-бүрүнү белеткээнер.

О. ТОВУУ.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

«Тиилелге» совхоз—тараалап Таңдының адын улам алгыды алдаржыдып турар улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ынчангаш совхозтуң чурттакчылары чыл бүрү немежин, сууру өзүп турар. Моон уламынган совхоз төвүнде уруглар албан черлери—ясли, садтарда бичии чаштар база дыка арбыы.

Совхозтуң яслизинге кире бээрге арыг-силиг, чылыг, чырык, бүгү-ле чүве чурум чыскаалдыг. Ында шүүтү 25 уруг бар. Уругларга ойнаарактар четчир. Чаштарны чемгерип, ойнадыр, удурлар черлерин дыка таарыштырып дээн.

Моңгуш Солунмаа үгбай эки шынарлыг, янзы-бүрү амданныг чемнерин кылып, бичии чаштарга бараалгадып келген. Алефтина Анай-ооловна Моңгуш бо яслиге 1962 чылдан бээр эргелекчилээн, дүржүлгалыг удуртукчу апарган. Ясли-садтың коллективиниң кежигүн бүрүзү бичии чаштарны ниелери дег сагыш човаашкын-биле ажаал, дыка-ла кызымак ажылдап турарлар. Ынчангаш ясли коллективиниң кежигүннеринге уругларывысты эки өстүрүп, кижизидип турары дээш нелер бистер өөрүп четтиргенивисти илередир бис.

Светлана САЯ,
совхозтуң уруглар садының кижизидикчизи.

ЫЯШТАРДАН ОЛУРТСА?

Хову-Аксы даргө долгандыр арга-ыяштыг магалыг оран болгай. А суурувустуң чоогунга чылдың-на чашыяштарны база немей тарып турары бойдустуң чурумалын улам чараш кылдыр хуулдурган.

Ылаңгыя бо чазың Хову-Аксы сес чыл школазының өөреникчилери чүс гектарга чаш ыяштарны олурткан. Бай-Хаакта ыяш өстүрер тускай черлем ийи харлыг бичии ногаан дытчыгаштарны, хадыларны болгаш өске-даа чаш ыяштарны алгаш, оны олурткаш, өстүрүп турар. Олар даргө 10—15 см хире дазылдыг, ол-ла хире ногаан сыптыг чаш үнүштер-дир.

В. Саган-оолдуң № 175 «Шинга» бижээни «Тежектерэ» деп шулуунде Моңгун-Тайганың Каргыда Борбак-Арыгның дыттарын төгчеглээн, ажыл-агыйжы авес чоруктуң уран-чечени-биле көргүскенин номчаан мен. Шынап-ла ындыг чоруктан түнелеп үндүрзе эки.

Чамдыкта мындыг бодал-даа бижинин сагыжынга киреридир: ногаан үнүштерни өстүрер, оларны камгалаар даргө болза. Таңдыда чаш ыяштар өстүрер тускай черден оларны алгаш, ыяш чок районнарга чүге өстүрүп болбас деп? Оларны самолётка-да белеп-биле дазыглап болур. Ону Моңгун-Тайгага-да өстүрер болза таарымчалыг болуру билдингир.

К. ОЮН.

Таңды район,
Хову-Аксы суур.

Социализм чурттарында

МООЛ:

АКЫ-ДУҢМА ДУЗАЛАМЧЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың Экономиктиг Дузалажылга Чивулелинге киргени Мооллуң социалистиг чурттар-биле экономиктиг болгаш эрге-техниктиг кадыг ажылдажылгазынга чугула базым болганын «Моол» деп сеткүүл бижээн.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның улус ажы-агый планнарын углап-башпаарын көрүп турган, МАР-ның улус ажыл-агыйының ангы-аягы адырларының айтырыгларын болгаш келир үезин база барымдаалап көрүп турар.

Чижээ, чиик үлегүр талазы-биле кадыг ажылдажылга—ЭДЧ кежигүнү чурттарның кадыг ажылдаарының бир кол адыры бооп турар—деп, ол журнал айтыкан.

Совет Эвилели, Чехословакия болгаш Болгария МАР-ның алгы-кеш болбаазырадыр кылыр үлетпүрүн хогжүдеринге чугула рольдуг болган. Улусчу Болгарияның киржилгезинбиле Дархан хоорайда техниканың эң болбаазын деригхерекселдери-биле хой кежин болбаазырадып, оон-биле тон даараар фабриканы кылып тургускан.

КОРЕЯ:

ТАЙБЫҢ КАТТЫШТЫРАРЫ ДЭЭШ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрейнин чаңгыс аай демократтыг ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң 61-ги калбак хуралы Пхеньяңга болган. КУДР-ның президентизи Ким Ир Сениң санаалдааны төрээн чурттуң тайбың каттыштырарының программазының күүсеттиниң турарын болгаш национал улуг хуралды чылдырар дугайында айтырыгны ук хуралга чугаалашкан деп, үндүрген дыңнадыгда чугаалаан.

Мурнуу-көрей чагырыкчылар Кызыл Хыыст организацияларының аразынга кызыгаарлаттырган чугаалажышкынар эрттиреринге киржир ужурга тавырышкан. Соңгу болгаш Мурнуу таланың каттыжарының үш принцивин айыткан медеглелиниң кадыг чарлап үндүрериң, Соңгу, Мурнуу таланың таарыштырылга комитединиң тургузарын олар база чөпсүнген.

Хуралдың киржикчилери «Мурнуу Көрейниң улузунга, политиктиг партияларынга, хөй-ниити организацияларынга, ада-чурттуң даштыкыда чурттап турар бүгү хамаатыларынга, оларның организацияларынга угуудуг» үндүрген. Мурнуу болгаш Соңгу таланың чонунуң бүгү хүрээлелиринииң, политиктиг партияларының, хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери биле ада-чурттуң даштыкыда чурттап турар хамаатыларының төлөөлекчилери киржир ужурлуг национал улуг хуралды 1974 чыл эрткелекте чылдырарынче угуудугда кыйтырган.

Национал улуг хуралды белеткээр комитетти тургузар болгаш Соңгу, Мурнуу таланың бүгү политиктиг партияларының, хөй-ниити организацияларының аразынга харылзаа тудар деп, угуудугда чугаалаан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ:

ЯНЗЫ-БҮРҮ ТЕМАГА

ПРАГА. СЭТА-ның корр. Б. Краевскийниң дамчыткыны: ЧССР-ниң чазааның шинтирири ёзугаар Праганың девискээрин чоокы чаа удам калбарткан. Ол хоорайның мырынай кожазынга турган 30 суурлар аңаа каттыжып киргөн. Орталыы-Чех областың чурттакчылары деп чоокта чаа-ла санаттының турган 60 мун кижи ам бистер—прагажылар бис—деп, чоргаарыбиле чугаалап турар апарганнар...

Ол дээрге, 1784 чылда дөрт улуг авес хоорайжыгаштар — Градчаны, Старе место, Нове место болгаш Мала страна Прагага чангыс хоорай кылдыр каттыжар деп шинтиннрлиминиң соонда алды дугаар каттыжышкын болур. Шаанда шагда найысылалдың болунун алы ан-не арте-бүрүнгү Старе место деп суур бооп турганы билдингир.

Бо хүннерде шаандакы ыскай хоорайжыгаштарның дугайында чугле оларның аттары сагындырып турар, чүге дээрге, олар шупту-зу амгы найысылалга каттыжа берген. Ам хоорай чугле оон кыдыгларында чаа тудуглар-биле калбарып турар. Праганың төвүнде чаа бажыңнар тудар шөл барык чок бооп турар. А прагажылар арте-бүрүнгүнүң төөгүлүг кудумчуларын болгаш шөлдерин артыкен векторнин хоорай тудуунун онзагай турашкаалдары кылдыр камнап, арттырып ап турарлар.

Праганың чурттакчылары амгы үеним хөй-хөй бажыңнарын ап, аңаа чурттазыннар дээш оон чоогунда чаа-чаа суурларны ыйысылалга каттыштырып турары ол-дур.

ПРАГА. Тайбың камгалакчыларының чехословак комитеди Чилиниң Компартиязының Чилиниң секретары Луис Корвалангa ажык чагаа чоруткаш. Чехословакиянның бүгү улузунун мурнундан чили патриоттарының темиселинге эпсеткил каттыштырып турарын илереткен. Бүгү делегейнин депшилгелиг кижилери-биле кадыг бистер, Силерни хөстаары дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис деп чагаалы бижип турар. Бистер боттарывыстың ниити темиселиниң түлүлүнга чедир Силернин-биле кезээде кадыг туржур апаар бис.

Праганың «ЧКД-электроникс» заводунуң ажылчыннары чили улус-биле эп-сеткил каттыштырарының митингизинге хүлээп алган резолюциязынга Луис Корвалангы хөстаарын, Чилиде терроруң сөксазырын шыкгыы негеен.

ПОЛЬША:

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИНИҢ ТУДУУНДА

ВАРШАВА. (СЭТА). Дээди педагогика школазының Физика-математика факультединиң чаа өөредилге корпузунуң тудуунга ажылдаар дээш Львовтуң политехниктиг институдунан бир болук совет студентилер Жешувта чеже берген. Ол тудугга ГДР-деп баргаң студентилер база ажылдап турар.

Дыштанылга үезинде студентилерниң кадыг ажылдаары акы-дүшка чурттарының дээди өөредилге черлериниң демократтыштырып ажыл-агарының база бир хевири болуу берген. (СЭТА).

Виньни катап тургузары дээш

ВДР. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң кыйгырыын ёзугаар Нгеан можуда хөй мүң тудугжулар чеде бергеннер. Олар Виньң хоорайны хуй-ыйба, бузундуларның орнунга катап, чаарты тудуп тургузарынга киржир дээш ында барганнар.

Дайын чылдарында Виньни агаардан узук-соксаал чокка үргүлчү бомбалап, далайдан үтер-боолар-биле буза адып турган. Ол хөй чурттакчылыг хоорайга чүле ийи бажың бүдүн арткан турган. Ам ында хоорайны катап тудуп тургузарының ажылы калбаа-биле чоруп турар. Тудугжулар оиза улуг кодурлүүшкүнүг ажылдап турарлар. Түгле дээрге, Виньң хоорай — Хо Ши Минниң төрүттүнген, дыка хөй алдарлыг революстуг чаңчылдарының тыныланы можунуң административтиг төвү бооп турар.

Бо болгаш келир-даа чылдың дургузунда хоорайның түгле төп кудумчузунга безин 40 мун дарбелчин метр ажыг хемчээлдиг чуртталга оожыларын, ийи школаны, биз эмнелгени тудар ужурлуг. Келир үеде аңаа ийи катъ бажыңнарны тудар. Чаа төлевилел ёзугаар хоорайның ниити шөлү 5600 гектар болур. Герман Демократтыг Республика Виньни катап тудуп тургузарынга боттуг дузалаачыны киргүүп турар. Ол чурттуң архитекторлары хоорайны катап тургузуп, хогжүдериниң төлевилелин чогаадып кылганнар.

Чоокы үеде цемент, механика, чигир кылыр заводтарның түүлү эгелээр. Виньң балык тудуп, болбаазыраар болгаш порт хоорай болу бээр. Ол чыл болурга, оон чурттакчылары бир чүс мүң кижи чедер кылдыр коруп турар.

ЧУРУКТА: Виньң хоорайны катап тудуп, тургузарының талазы-биле ажыл.

АДИ—СЭТА-ның фотозу.

КИПРДЕ БАЙДАЛ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Үймээнчилер июль 15-те күүрүне эргилдези кылган соонда оларның тургузуп алган «чазак» даар чүрезинин министрлери халажып үнген деп, Никозияда чарлаан. Кипр талазы-биле Женевазы тугаалажышкынынарының ийиги үе-чадазының будүүзүмзе ынчаар чүве болганында ужур-ла бар.

Республиканың президентизиниң хүлээлгезин болуунга хүлээнип алган Г. Клиридис ам Кипрниң байдалы нарыдай берген үеде ажылдап шыдаар чазак тургузар даап хөй сүмележилгелер эрттирип турар.

Ортулуктуң байдалы дүшкүүрлүг болгаш тодаргай авес болбушаан, ирай-гап-биле турган соонда катар чилиглеп берген. КНО төлөөлекчизиниң медеглезинин ёзугаар алырга. Киренид районнуң сонгу эрик канлында артиллерия күүүн ажыглаар чепсектиг мисилежишкиннер бооп турар. Никозия девискээрииде болгаш ортулуктуң өске-даа кезектеринде база боолажышкынар бооп турар. Фамагустаның байдалы биезии оттаан дүшкүүрлүг болбушаан. Ында национал гвардия биле хоорайның эрги кезээде будөлектеки шир чурттуг туристарның аразында месилежишкиннер тергүүлеп турар. Даймлдажырын сокпадыр дугайында дугуржулганы үвеп, тайбың чонну дерзип даажылап турар деп, грек болгаш турк — ийи тала улуурдедир боттарын буруу шаап турар.

Национал гвардияның солдаттарының болгаш үймээнчилерниң талалакчыларының дүржоктанымнын, күүүледер кызын турар дугайында Никозияда үнүп турар солунмар хөй сандыг ыыналдыгларны парлап турар. Национал гвардейжилер болгаш оларны детки турар тепсектиг идегеттер туразында үжелгелер кылып, кижилер түүп хоруглап, туттургаларыны кандыг-даа чылдагаан чөкка үре үеде хоругзап, байысаан, эриидеп турар. «Харавги» солун болгаш парлалганы өске-даа органнары национал гвардейжилерниң дүржоктанымышкынарын хоруурун хандырар хемчеглерни доп-дораан алырынче Клиридисти кыйгырган.

ВАШИНГТОНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Албан хүүүүнүн аян-чоруун кылып АКШ-та чорун турар Иорданияның премьер-министри Ар-Рифаи күрүне секретары Г. Киссинджер-биле ужурашкан. Чоокы Чоон чүүке таарыштырылга кылырынга хамаарышкын базымнар кылырын чугаалашкан бис деп, Ар-Рифаи ол ужуражыышкынның соонда журналистерге медеглээн.

АРААТАНЗЫГ ХАЛДААШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериг самолёттары Мурнуу Ливанның девискээринче араатанзыг халдап турар. Ливанның шериг командылалының дыннатканын ёзугаар алырга, халдаашкын болганының түүнелиниде тайбың чурттакчыларның аразында олурткан кижилер бар, материалдыг улуг каражаалашкын болган.

Элээн хөй израиль шериг машиналары артиллериинин боолаашкынынга ооргананың алган, Маджидие суурнуң девискээринге ливан кызыгаарлыктарын 40 мун дарбелчин метр ажыг хемчээлдиг чуртталга оожыларын, ийи школаны, биз эмнелгени тудар ужурлуг. Келир үеде аңаа ийи катъ бажыңнарны тудар. Чаа төлевилел ёзугаар хоорайның ниити шөлү 5600 гектар болур. Герман Демократтыг Республика Виньни катап тудуп тургузарынга боттуг дузалаачыны киргүүп турар. Ол чурттуң архитекторлары хоорайны катап тургузуп, хогжүдериниң төлевилелин чогаадып кылганнар.

Чоокы үеде цемент, механика, чигир кылыр заводтарның түүлү эгелээр. Виньң балык тудуп, болбаазыраар болгаш порт хоорай болу бээр. Ол чыл болурга, оон чурттакчылары бир чүс мүң кижи чедер кылдыр коруп турар.

ЧУРУКТА: Виньң хоорайны катап тудуп, тургузарының талазы-биле ажыл.

АДИ—СЭТА-ның фотозу.

ГФР-де ажыл чоктар көвүдээн

БОНН. (СЭТА). Иорнөөртте күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле федералдыг эргелелдин парлаан сан-түшпери ГФР-де ажыл чок кижилерниң санының улам көвүдеп турарын хереченил турар.

Амгы үеде ол чуртта ажыл чок 490 мун кижи, ол болза ажылчыл күүүүнүн ниити санының 2,2 хуузу бооп турар.

Ажыл чок кижилерниң көвүдээнинин кол-ла чылдагаанны үлетпүрүнүн ледиелининг кудулаашкыны болгаш ГФРнин үлетпүрүнүн бүгү адырларында кризистиг байдалдың улгадып турары болуруп хайгаракчылар демдеглеп турар. Ол керээ кандыг-бир өске чуртка удур үгланмаан. Харын чептүг чоруктуң болгаш тайбыкының керээн деткиирде Совет Эвилелиниң болгаш Индияны немелде күштү берип турар.

Азияга тайбыкка ёзулуг чептүг болгаш демократтыг кылыр, империалистиг тергиндердин болгаш кара-туразында ажылтаашкынның олаглаарын таваандан чок кылыр деп күзенчиг сорулганы Азияда чурттап турар бүгү улустарның каттыжкан күжениишкиннери-биле чедип ап болур. ССРЭ-ниң болгаш Индияның күжениишкинлерин каттыштырарының эки үлелиин көргүзүп турар. А бир авес талгай кожа-хелбээ турарының болгаш кадыг ажылдажылганың ол үилерни бүгү Азияга иеппереллиттер болзаа Ол айтырыгның бадыткалдыг харыызы Азияга коллективтиг ёзугаа чок чоруктуң совет идеязындан тыптып келгенин болбушаан. Ында национал гвардия биле хоорайның эрги кезээде будөлектеки шир чурттуг туристарның аразында месилежишкиннер бооп турар. Никозия девискээриниде болгаш ортулуктуң өске-даа кезектеринде база боолажышкынар бооп турар. Фамагустаның байдалы биезии оттаан дүшкүүрлүг

АЗИЯГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Богун—Совет-индий керээниң 3 чыл ою

Тайбың, найырал болгаш кадыг ажылдажылга дугайында совет-индий керээже ат салган үеден бээр эртикем үш чыл эң чаа үе тоогузунуң чамдыызы апарган. Ынчалзажок Совет Эвилелиниң болгаш Индиниң ол чугула дипломаттыг хемчээ бодунуң чугулазын болгаш ужур-дузалыын амгыда, келир-даа үеге долу хемчээлге арттырын турар. Хөй чылдарның шилгедазын эрттирген болгаш бижыг чанчыл апарган боттарының тайбың кадыг ажылдажылгазының үре-түнелдерин ийи чурт ол керээни-биле бажыглаан.

Оон-биле кадыг ол керээ совет-индий харылзааларыны бүгү Азия даргө тайбынга бараам болур доктаамал фактор болдурган.

Эрткен чылдың күзүнүүде Индияга чоруп турган үезинде СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежнев совет-индий найырал келир үеник көвүрүлгелин тургуза берген доктрина шөлээн демдеглээн. Ол сөстер түгле ийи талалыг харылзааларыны калбартырынга эвес харын чаа, ылаңгыя үеник экономиктиг дугуржулгаларга үндезилээш, ур үеним будүштүг харылзааларгa хамаарылгалыг болу берген. Совет-индий кадыг ажылдажылга делегейге база үжүр-дузалыг, бүгү Азияның келир үезин Москваның болгаш Делиниң аразында тургустуган таарычалыг харылзаалардан база хамаарыжыр болгай.

Совет-индий демнежилгелиг дуржулгазындан өске чурттар чүнү үлегерлеп ап болурул? Бистиң чуртувус социалистиг революстуган чаңгыланган, а Индия болунун хамаарышпас чоруун колониализмге удур национал-хосталгалыг демиселге чедип алган. Оларның чиитилел системалары-даа, экономиктиг хогжүдезинин деңиелдери-даа ылгалдыг. Бо таварылгада чугула чүве ийи чурттуң ылгалыр турар чүүлдериңде эвес, харын оларны холбаштырып турар чүүлдерде. Социалистиг дем-каттыштырылга чурттары болгаш блокгарга каттышпас чурттар болза, империализмниң кара туразында аажылаашкынның ондур шавар, колониализмниң артыкшынарын чок кылыр, делегей харылзааларын ёзулуг демократтыг үндезинге алызындай эде тургузарын чедип алыр деп ниити үндезини эрге-ажыктар-биле холбаалыглар. Ол чурттарның политиктиг системалары чежемейниң ылгалдырлыг-даа бол, оларның ниити «социал утуу» экономиканы байлаштырары-биле, ниитилелге чаартылгалар-биле холбаалыг кадыг ажылдажылганың ажыктыг хевирлерин тывар аргыны оларга берип турар.

Экономика талазынга Совет Эвилели-биле кадыг ажылдажылгазының ачызыйда Индия бодунуң национал экономиказынга чамдык кол туруштарын быжыглап алган. Амгы үеде ССРЭ-же Индиядан кээп турар бүтүннерниң дең кезиндеги хөй оон аныяк индустрияның продукциязы болуп турар ол факт таварылга эвес.

Ам ол кадыг ажылдажылга чаа чадаже көдүрүлгеп. Эртикей чылын ат салдынган дуржулгалар ийи чурттуң ажыл-агыйжы күүлерин кайысылашкыр долдуруруңга үндезилээш, күш-ажылды кооперастаарының болгаш хуваарының сорулгазын салып турар. Планнаашкының талазынга дуржулганы, четодтарны болгаш билиглерни солгурунун дугайында дугуржулгада харын оны онзалап демдеглээн. Индиг болганда, социализм тиилээн чурт биле «үшкү делегейниң» хогжүп орар чурту аңаа салыглажышкынга азы аңаа-ла экономиктиг харылзавларга көөрде, кооперастаашкыныың дыка бедик деңнелии черле чедип ап шыдаар арганыг.

Социализм делегейниң болгаш үшкү делегейниң аразында кол харылзааларның эрге-хемчээлдерине таарыштыр кадыг ажылдажылганың элээн сайзырангай хевирлерин долеп тывара, ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында кадыг ажылдажылга харылзаалары ажыктыг үлегер болган турул болур-дур.

Даштыкы политиканың талазы-биле алыр болза, Азия дээре байлалды экижидериниң болгаш турум болдурарының хереен Совет Эвилелиниң болгаш Индияның көрүп турарының чүүлдер эвээш эвээш эскерип каар бис.

Совет-индий керээниң чаагай салдары Азияга байлалды чогумчударының уламышкынывыдан тодаргай илерип турар. Ол керээ кандыг-бир өске чуртка удур уланмаан. Харын чептүг чоруктуң болгаш тайбыкының керээн деткиирде Совет Эвилелиниң болгаш Индияны немелде күштү берип турар.

Азияга тайбыкка ёзулуг чептүг болгаш демократтыг кылыр, империалистиг тергиндердин болгаш кара-туразында ажылтаашкының олаглаарын таваандан чок кылыр деп күзенчиг сорулганы Азияда чурттап турар бүгү улустарның каттыжкан күжениишкиннери-биле чедип ап болур. ССРЭ-ниң болгаш Индияның күжениишкинлерин каттыштырарының эки үлелиин көргүзүп турар. А бир авес талгай кожа-хелбээ турарының болгаш кадыг ажылдажылганың ол үилерни бүгү Азияга иеппереллиттер болзаа Ол айтырыгның бадыткалдыг харыызы Азияга коллективтиг ёзугаа чок чоруктуң совет идеязындан тыптып келгенин болбушаан. Ында национал гвардия биле хоорайның эрги кезээде будөлектеки шир чурттуг туристарның аразында месилежишкиннер бооп турар. Никозия девискээриниде болгаш ортулуктуң өске-даа кезектеринде база боолажышкынар бооп турар. Фамагустаның байдалы биезии оттаан дүшкүүрлүг

Совет Тыванын 30 чыл оюнга

КЫЗЫМАК ИШТИҢ АЧЫЗЫ

Быжаа 1954 чылдың күзүнү турган чүве. Албан ужурунда Москва хоразы. Кларя Данчай-оол-биле бир-ле дугаар ужурашканывыс ол.

Аныяк кыстың телеңги томаанаар, болдунуң көрнин алган эртемниг, хандыкшылыг, улут кижилер-биле чиге-сүрү темаларга доктуг чугаалажыр билири ол башкы ужура-жымышкыла-ла мени көргөн.

Ам көрүндээн. Кларяның классиктиг аянгы-биле демир удазын кырынга чаңгыс бутан олуруры, оң колдек чараш шимчээшкинерге, демир удазын кырынга акробатиканың ыяш-бүрү хевирге карын хевирге шыпгат (ийи бутту-биле олуруры) шимчээшкинерни профессионалдыг децпел-биле ылыры арга-дүрүмүгүлүг артистер-биле денгежип турар апарган.

Кларя Данчай-оол Москваның цирк училищезин доозукайда бээр-ол чыл чедип турар. Бо үениң дүргүзүнде аныяк артист Совет Эвилелиниң улуг хоорайларында болуңун ураа талантыгыл бараалгадып, көрүкчүүн улуг оңнургалын чаалап алган.

Иркутскиниң цирининиң манежинге Кларяны көргенимни сактып келдим. Тыва музыка чангыланып турда аныяс-кыс көрүкчүүн диңмиттиг аянын часкаашкынынга, сорук кирип, чалгынаар күш ышкаш истедим үнүп кээрге, ылангыя оон чаңгыс чер-түрттүгларының сагыш-сеткилин чоргаарал бүргей берген.

Цирк артизиниң дамгыкы хевиринге Кларяның дурт-сынын тергини-не тайржыр кижи. Оон дозураш кара каяктары, шөйбөксимээр шегергей арны, узун дурт-сыны, ээлдек чараш холдары, шимчээшкин бүрүзүн дөрт шым, дидим базар бүттары... Шиңап-ла оон бүгү боду цирк артизиниге чаяттыгаан деп, ажыы-биле чугаалаар херек.

Көргүзүг эгелээн. Музыкадаа улам күштүг тода ойнап турган. Кларя Данчай-оол демир удазын кырынга кылыр номерин ындыы-биле аянгыг, чараш ойнап эгелээн. Демир удазын кырынга ыяш-бүрү берге шимчээшкинерни кылып, чаңгыс бут кырынга бээн эң-не нарын шимчээшкинин профессионалдыг децпел-биле ариг кылып турда, аянын часкаашкынынга диңмиреэр.

Бедик черде шөйүп кааи-дем-ир удазын кырынга ыяш-бүрү көргүзүглериниң база бир нарын берге хевири—ону кошкадыкында демириниң кырынга чайгаарыы. Ол дээрге артист кижиниң эң-не бедик мергежилин болгаш улуг кижилерниң ылангыя шимчээшкинерни кылырын, бодунуң туружу, дедизиин ыын тээрыштыр хуваап алыр-ыяш-бүрү көргүзүглериниң база бир нарын хевири—ону кошкадыкында демириниң кырынга чайгаарыы. Ол дээрге артист кижиниң эң-не бедик мергежилин болгаш улуг кижилерниң ылангыя шимчээшкинерни кылырын, бодунуң туружу, дедизиин ыын тээрыштыр хуваап алыр. Өөренириниң хуусаазы 12—15 ай.

Орта аргыкчыларны, пастаавы бүдүрүлгелерниг ажылдаар шуудукчуларны, дескилекчилерни болгаш ээргиштенчилерни белетиксэр. Сургуулдарның шуптузум халас чемгерилге, чурттаар чер-биле хандыпар болгаш өскүс уругларны халас хеп-биле хандырар. Сургуулдар өөренирин август 23-не чедир хүлээп алыр.

Фабриканың чанында клуб, театр, парк, стадион, ажылчын аныяктарның кежээки школазы, тарымал хендир техникуму болгаш институттуң бөт-өөредилге салбыры бар.

Аңаа чедер дизе:

Москва хоорайның Курск демир-орук вокзалындан Вязникиниң демир-орук станциязынга чедер. Ол станциядан хоорайга чедир № 1 автобусна, оон төвүнге баргаш, № 2 автобуска катап олургаш, Карл Либинехт аттыг фабрикага чеде бээр.

Училищениң адресизи: Владимир областтың Вязники хоорай, физкультурная кудумчузу, бажың № 2.

Билдинмес айтырыгларны Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажыңдан билип ап болур. Техникумга киреринниң экзаменнерин 1974 чылдың октябрь 1-ге чедир дужаар.

ААЛЧЫЛАРЫВЫС—ТЫВА ЦИРК БӨЛҮҮ

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга үүргүлгэн Тыва цирк бөлүүнүң ат-сураа чугле бистиң чүртүвүстә ынчаш, харын дашпаскыда билдингир апарган. Ураң талантыгыл-биле хөйүү кайгаткан чаңгыс чер-түрттүгларывыс бө удаада Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатткан оюн көргүзүүлери-биле бистиң республиканың ажыл-ишчилеринге барган болур дээш аалдап чедип келген.

1946 чылдан бээр ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Бүгү-эвилелдиң Ленин орденниг Күрүне цирининиң сөстарынга бактаап тура тывалар цирк болүүр, оон артистери мергежилинин бедиңнеге чедип, эрес-кашпагай, көрүлгүг дилим киргүзүглери-биле көрүкчүлерни кайгадып келген. Ам бөлүктүң составында хөөчүнүүлээ, аныяк-даа артистер бар.

Сөөлгү чылдарда олардың даштыкыже оюн көргүзүглериниң аразында совет циркиниң сыдыстары-биле кады АКШ-ка ойнаанны онзагай. Оон соонда Закавказьениң хоорайларынга оюн көргүзүглерге киржип чораанын бистиң ночучукчуларывыс билир. Тыва цирк болүү бистиң республиканга алдын келир мурунда Москваның Цветной бульварда «Аялары болгаш уругларың» деп цирк программазынга чедиишкинниг киришкеш келгенин Тываның журналистериниң парлалга конференциязынга ук бөлүктүң үдүртүкчүзү В. Б. Оскал-оол чугаалаан.

Тыва цирк бөлүүнүң Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатткан көргүзүү бөгүн республика наймемээлиг Кызылдан эгелээр. Бөлүктүң составында ССРЭ-ниң Улуг театрының артизи, ССРЭ-ниң Улуг театрының артизи, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолдуң ажыл-ишчилеринге барган ук бөлүктүң үдүртүкчүзү В. Б. Оскал-оол чугаалаан.

Тыва цирк бөлүүнүң Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатткан көргүзүү бөгүн республика наймемээлиг Кызылдан эгелээр. Бөлүктүң составында

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 188 (9562) | Воскресенье, август 11, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

БӨГҮН — ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮ

«Тыва тудуг» трестиң № 66 тудуг эргелиниде шеверлекчилер бригадазының кежигүннери Тудугжунуң хүнүнге күшажылчы белектерниг ужуражыр дээш, боттарының хүүда харыысалгазын бедидип, улуг чедиишкиннерни чедип алган. Олар хүн бүрүнүң ажыг даалгазын доктаамал ажыр күүсеп ийи келген.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Сафровованың шеверлекчилер бригадазының кежигүннери (солагай талазындан) Мария Дамчай, Людмила Шэгирова, Зоя Аранчын, Людмила Дворовенко олар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭЛ!

СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮНГА

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

Бүгүн «Бай-Тал» совхозтуң хөйнүзу коммунист Серминсол Хертекевич Эрегеге алдар билдүрүп кадүрген. Ол ниитиниң малынга бодунуң күжү-биле 10 төйна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, ам 13 тонна сигенни белеткеп алган. Мурнакчы хөйнүү мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп турар.

Июльдуун ажыр күүсеткен

Беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыны Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагый черн чедиишкиниг доозкаш, чыл планын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгезинге бө болур дээш улам күжегишкинниг, бедик бүдүрүкчүдүт ажылдап турар. Ооң эзызында бо улуг бүдүрүлге июль айның планын бүтү кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Бүдүрүлгенин шеглери ажылды организастаарын чогуур вегелдеге дүүштүр тургускаанының, механизмнерни долузу-биле ажылаарын чедип алганының ачызында эрткен айда барааның ниити продукциязын бүдүрериниң планын 105 хуу, ону сейгарарын 114 хуу күүседип, хереглекчилерге 3625 кубометр дылы материалдарын берип, 5800 кубометр ышты сөөртүп үндүрген. Ол үенең иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25,9 хуу олурделиг болган. Тываның ажылчы чоннары тодарадыкчы чылда боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган хайнындыкының ажылдап турар. Алдынган хүлээлгелер бедик, ынчалзажок ону күүседип болдурунуң бүтү арга, курлавырлары бар. Ылаңгыя бистиң тудугжуларывыс бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура албан черлериниң күрүне планында киргей объектилерни айытқан хуусазында ажыллалга хынрер дээш болдунарла хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бүгүн Тудугжу хүнүн тааарыштыр бистиң хөй кижилиг тудугжу коллективтеривистиң кылып келген чазагай үүлезинге чогуур түнелдерни кылып, оларга моон соңгаарлап улам чедиишкиниг ажылдаарын күзээр апаар. Чоокшу чылдарның дургузунда Тыва таныттынмас кылдыр чаартыглап. Үлетпүр төптерлер аяның хоорайлар тыптып келгеч, кодээниң суурлары амгы үениң иженгезинге дүүштүр чаартынып, оларда мал ажылының улуг комплекстери тутгунуп турар. Бо бүгү дээрге, тудугжуларның холу-биле кылынган чазагай үүле-дир.

Эрткен үш чылдарда 205,8 млн. рубльдиг кол фондулары шингээттингеи. Ак-Довуракта руда үүрмектеп сорттаар комплекс, 600 тонна үзүт шыгжаар соодукчу, чыын ыытээр демир-бетон кылыглар кылыр комбинат, дазарапилга фабриказы, хлеб заводтары дээш оон-даа өске улуг объектилер ажыглалда киргеи. Кодээ черлерде 10 муң баш бода болгаш 80 муң баш шээр малдарга кажаалэрны тутқан, 89 муң га одарларны суггатчыткан, 4,5 муң гектар черге культура-техниктиг ажылдарны кылган болгаш электри дамчыдылгазының шугумнарые хөй-биле тутқан. Чурттапга, улус өөредилгезиниң болгаш культура албан черлериниң түүне калбарган. Хөй чурттакчылыг черлерде Культура ордулары туттунгулаан болгай.

1971—1973 чылдарда коммунал-ажыл-агый черлерни хөгжүдеринге 5,2 млн. рубльди чарыгдаан. Чамдык районнар топтеринде болгаш улуг суурларда каналазацинны болгаш сут дамчыдылгазының четкилерин, хеп чүүр болгаш аштаар комплекстерни ажыглалга киргеи, бо үенин дургузунда республиканың чурттакчылары ниитизи-биле 230 муң дөрбелчин метр чурттапга шөлүн алган. Бо бүгү дээрге база-ла бистиң тудугжуларывыстың ажылының эки үре-түңнелиндир.

Тоску беш чылда республикага тудугунуң индустриалдыг базазының тургузарының айтырыны чедиишкиниг шинтиирлеттинип турар. Түүйбу бүдүрериниң хемчээли өскеи, бетон болгаш демир-бетон кылыгларын боттарывыс кылып ап турар апаргаи бис. Ынчалзажок чугула керектиг тудуг материалдары республикада ам-даа чедиишпейн турар. 1974 чылда «Тудуг деталдери» комбинатның ийнги ышкаш, «Тыва кодээ тудуг» болгаш «Тыва сентелге тудуг» база «Тыва сут тудуг» трестериниң тудуг баазаларыныг, а 1975 чылда Элегес-Аксында хаяа материалдарны кылыр заводтуң тудугларын доостурга, ол айтырыг бисие бүрүн шинтиирлеттинер.

Тодарадыкчы бо чылда бистиң тудугжуларывыстың мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Олар бо чылын 97 млн. ажыг рубльдиң капитал салымнинерлерни шингээдип алыр ужурлуг.

Бо чылдың башгайы чартынында идикти дүрген сеңгээр будүрүлге черни, 620 баш мыйыстыг бода мал, 14600 хой шерер кажаазы тутқан болгаш 12500 га черни суг-биле хандырган.

Бо чылдың алды айларының дургузунда ниити шөлүү 374800 дөрбелчин метр чурттапга базынарын тудуп, ажыглалга киргеи. Ооң иштинде төпүүткен капитал салымнынның күсели-биле эрткен чылдың чогуур үезинден 1152 дөрбелчин метр хөй, 34094 дөрбелчин метр чурттапга бажыңнарын тутқан.

Ол-ла үе дургузунда керээлиг ажылдаар организацинлар 24,36 миллион рубльдиң тудугмонтаж ажылын кылган. Ооң түңнелинде отчеттуг үениң планы 100,9 хуу күүсеттингеи. Керээлиг ажылдаар 28 организацинлардан 17 коллектив отчеттуг үениң планын күүсеткеи.

Тудуг-монтаж ажылын кылып турар болгаш дузалаа ажылдарын күүседип турар чаштыг ажылчынга онаалаттыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүшүң планы ниити тудугга 1974 чылдың баштайгы чартында 400 хуу күүсеттингеи. Эрткен чылдың чогуур үезинде турганы-биле дениээре, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүшүң өстүде темпизи 3,2 хуу боон турар.

«Тыва тудуг» трестиң тудуг эргелелдериниң, «Кызылдыс тудуг», тудуг эргелелиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 741 болгаш 386 КМК-ниң болгаш өске-даа черлериниң коллективтери чылдың башгайы чартынында өскелерден дээре ажылдаан.

Амгы үеде республикада нерээ-биле ажылдаар тудуг черлериниң 28 организацинлары чылдың-на 60 миллион ажыг рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар. Бо беш чылдаа тудугга кызымаккай ажылдааны Хөвү республикамыг эң дээре 89 тудугжулары Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Оларның арасында «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зының каттышкан бригадазының бригадири Кызыл-оол Будукович Ооржак, «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадир Борис Алек-

(Уламчызы 2-ги арнда).

ШАПКЫН БУРУНГААРЛААШКЫН

Г. Н. ДОЛГОПОЛОВ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы

Кызыл тук «Шамбалыгда»

СЭКП Таңды райкомунуң бюразу районда мал чеминиң белеткелиниң августуң баштайгы он хонуунда түңнелиин үндүрген. Районда ниитизи-биле 4.434 тонна сигенни болуп сарааттаан азы планның 21,1 хуузу болган. 294 тонна сенажты, 106 тонна будук-бүрүнү, 170 тонна сигең даланың белетизээн.

Каа-хемчилериң кыйгырыын детиивишаан, «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери сөөлгү он хонуктa мал чеминиң белетизээринiң темпизин дүргедикпен. Аңаа он хонуута немелде өзүлдө 30 хуу болган. Шамбалыгчылар 690 га черниң сигенин кесивш, 241 тонналы сарааттаан, азы сигең планын 40 хуу чедире бергеи. 25 тонна будук-бүрүнү база бозадалдап аспаан. Ында 22 машиилиг звено сигенни хөл кадыырыбиле кезип турар. Ынчангаш «Шамбалыг» совхозка СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывысхаан.

Оон ары, ниитиниң малынга чем белеткелин «Революциянын чалбыышкы», «Тиилелге» совхозтар элээн эвээ чаруруп турар. А Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станцилазы 1900 тонна сигенни, 100 тонна сенажты, 30 тонна сигең даланың белеткеп, планын 46 хуу чедире бергеи. Оон-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар мал чеминиң белеткелин кожмак темп-биле чарудуп турарын айтыр херек. Оларга ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия» совхозтар хамаарышыр.

Мал чеми белеткээринiң шалыпчы айы чарлаттынган болганда, ам бүгү ажыл-агыйлар мал чеми белеткээринiң темпизин дүргедикпи, бүгү нүштү ол чугула кампанияже мобилизастаары чугула.

Райвнда сенаж салыры хемудап турар, азы планның чүгле 6,6 хуузу күүсеттинген. Тоңа аттыг совхоз биле Дуржулга станцизының өске ажыл-агыйлар ол үнелиг мал чеминн белеткээрмиче кирбээн. Ажыл-агыйларның удуртунчулары сенаж салырынче кичээнгей салза чогуур.

С. ООРЖАК,
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитацин нидизининң эргелекчизи.

Хойжуларның чедиишкини

«Тоора-Хем» совхозтуң хойжулары күрүнеге дүк садарының тос айларның даалгазын хуусаа бетинде 107,1 хуу күүсеткеп.

Күш-ажылчы чедиишкинге ажыл-агыйның мурнакчы хойжулары В. Анай-оол, Б. Лузужук, О. Шимит төлептиг үлүүн киргеп. Олар хой бурузүүдеп ортумаа-биле 2,4—2,7 килограмм дүктү кыргып алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Совет Тываның 30 чыл болур ооның күш-ажылчы чедиишкиннериниг ужуражыр дээш: Бай-Тайга районунуң «Тээлэ» совхозтуң малчыннарының ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Ооң түңнелинде ажыл-агыйның тиилелгези эрткен үеди айларда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планның онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

Ажыл-агыйның Элэр-Хавак сүт-бараан фермазының саавчылары, инек кадарчылары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының баштайгы хүнниринден эгелээп кызымак ажылдаан. Бирги, ийиги кварталдарда районга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеп, СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар. Коллектив күрүнеге 235 тонна сүттү саткаш, үшкү кварталдың планын 73 хуу күүсеткеп. Саавчылар Шыра Мандыт, Караш Сагды, Донгак Бүүштей социалистиг чарышка ээи көргүзүглерни чедип алган.

Хойжуларның көргүзүү бажыгай эвес. Олар күрүнеге 500 центнер дүк садар тургаш, 459 центнерни белеткеп чергеге дужаап, чыл планын 92 хуу күүсеткеп. Арткан дүктү чоокку хүнгерде садар.

Совхозтуң малчыннары байырлалды төлептиг уткуур дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Олар бо хүнмерде малдың семиртилгезин ээи организастап, мал чеминиң белеткелинде калбаа-биле хаарэ тутқан.

П. САЯ,
райүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Тергиин тудугларның тургузукчуларынга

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг херектериниң талазы-биле Күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитеди болгаш Профессиональдар Эвилелериниң Бүтү-эвилел Төп Чөвүлели эң тергиин шылгаранга телевилелдер болгаш ол телевилелдер өзүгаар тудуглар хылганы дээш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылда шаңналдарын тывысхан.

Шаңнаткан ажылдарының дакпызын «Социалистическая индустрия» болгаш «Строительная газета» солуннарга пардлаар.

(СЭТА).

Тудугжулар байырлалы

Августуң тоста Москвага, Күрүненiң төп концерт залынга тудугжунуң хүнүнге тураскаатқан баймрлыг хурал болган.

СЭКП-ниң МХК секретары Н. А. Рожков хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро составның СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумге чаңгыс үн-биле соңгаан.

Хуралга сес ан чүве чугаалаанар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директивалары амыдыралга боттандырар дээш боттарының тудугжу коллективтеринiң ажылынды дүктайым чыылганнарга совуургаканнар.

Баймрлыг хуралдың киргизилерлер СЭКП ТК-га, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумуна болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиите баймрлыг чагаазы улуг кодүрлүүшүүн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

ТИИЛЕЛГЕГЕ ТУРАСКААТКАН

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга фашистиг Германияны совет улустуң тиилезинден бээр 30 чыл өнүнга тураскаатқан республика конференцизазы болуп эрткеи. Ук конференцияны СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитацин хынызының эргелекчизи Н. Д. Ширипей ажыткан.

Конференцияга илеткелди Тыва АССР-ниң шеңги комиссариадының политиктиг хилизининиң начальныгы С. Б. Хисамиденов кылган.

Илеткел талазы-биле санал бергеннер: Кызыл хоорқүүскомнуң даргазының орлакчызы Е. Д. Удуранина, ВЛКСМ обкомунуң секретары Д. Ч. Салчак, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку, «Шын» солуннуң редактору В. С. Шаравии, артист М. А. Рамазанова болгаш өскелерлер.

Дүжүттү ажаан кирипкен

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозу бо чылын 2600 ажыг гектар черде тараа культураларын тараан. Амгы үеде чамдык черлерде тараалар быжып эгелээн. Совхозта дүжүт ажаалдазынга белеткелдер доозулган. Комбайнар, тараа хүлээп алыр чер септеттинген. Тараавы аралап кестиреринче баштайгы комбайн август 9-та үнүпкен. Совхоз директизязы дүжүт ажаакчыларының турлааңга чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле чогуур хемчеглерни алган.

М. САЯ

Бөгүн—Тудугжунуң хүнү

ЧАРЫШТЫҢ АЖЫКТЫЫ

«Тыва тудуг» трестиң тудугжулары боттарының байырлалын политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг недуглуушкун-биле демдеглеп эртирип турар. Тодарадыкчы чылдың бедиткен хүлээлгелерин чедиишиннинг боттандырар, туттунуп турар объектилерни айыткан хуусаазында ажыглаарга киирер дээш чарыш бригада, эллчег, участок болгаш эргелея бүрүзүнде калбарган.

Трестиң найы-даа тудуг объектизинде бо чылын социалистиг чарыштың дээштиг ыңдыг оргинизастаттынганын демдеглээр херек. Чыл эгезинде түс-түс ажылчыннар болгаш неллективтээ бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бригадалар, участоктар болгаш эргелелер боттарының социалистиг чарышка кыйгырыпп, оң нерээлерин чарган болгаш негелделерин дүгүрүп ескен. Ол чарыштың күүселдезиниң дугайын база аңаа ыңнарның мурнап азы хөмүдап турарын доктаамал түңнеп үндүрүп, чүгле треске эвес, харын бүгү республиканга калбаа-биле чарлап, дыңнадырын ажыглап турары чарышты улам дээштиг болдурган. Маңаа республика сөлүннарының, радиозунуң болгаш телевиденнезиниң улуг рольдуг болуп турарын демдеглээр херек.

Трестиң бүдүрүлге салбырларының партия, профсөвилел болгаш комсомол организацияларының администрация черлери-биле кады социалистиг чарышты дээштиг организастап, боттуг удуртуп келгенинең ачызында тодарадыкчы чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планы эки күүсеттинип орар. Ол дугайын дараазында чижектерден көрүп болур. Трест 7 айларның нерээлиг болгаш боттарының күмүбиле кылыр ажылдарының планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге нуш-ажылдың будукчулүү 6,7 хуу оскен. Чурттапга тудуунуң планы базаза ажыр күүсеттинген. Эрткен айларда республиканың ажылчы чоннары 10 муң 637 дерболчин метр чурттапга шаңун алган.

Чыл эгезинден бээр «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң (начальниги Г. В. Гунин, партком секретары Ю. Н. Шагдыр, местком даргазы В. Н. Белов) ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары нүшеннишкиннинг ажылдап келген. Эргелел 7 айларның планын 124 хуу, а боттарының нушу-биле кылыр ажылдарның планын 144 хуу күүседип. Тудугжулар хүнүң зө эки белектиг уткаан. Трестиң нинти планының күүсеттинеринге өөң-биле нерээлиг ажылдап турар организациялар боттарының төлептиг үлүүн киириштирип турар. Чижээлээрге, «Восток электромонтаж» болгаш «Восток сантехмонтаж» трестериң бисте участоктары, «Сибирь техмонтажтың» коллективи будуурлге планын ай санында доктаамал амыр нүүседип турар.

Ынчалзажок нерээлиг организациялардан тудуг-монтаж эргелелиниң, № 14 механизация эргелелиниң хомудап турары оске коллективтериң ажылынга саат ушураштырып турар.

И. ГОЛОШАПОВ,
«Тыва тудуг» трестиң киядис начальныги.

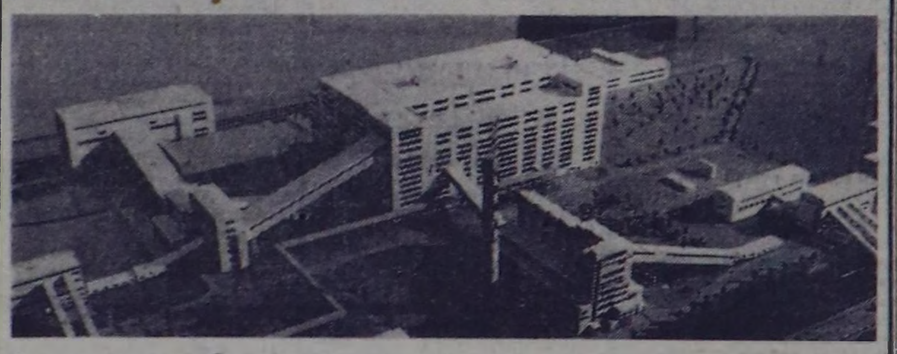
(Төнчүзү. Этези 1-ги арында).

саидрович Белков, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң бызаңчы-бетонщиги Калдар-оол Хертекович Дамзырык, «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы Оюн Лаптаевич Калзан олар Ленин ордени-биле шаңнаткан болгаш 15 тудугжуга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

Тудугжуларның дыка хөй коллективтери Совет Тыванның 30 чыл оюн шалыпчы күш-ажылы-биле уткуур дээш беш чылдың тодарадыкчы чылында боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону чедиишкинниг боттандырып турар.

Тудуг организацияларының чамдык эки ажылдарын демдеглевишаан, республикада капитал тудугда улуг четпестер барын база айытпайн барып болбас. Капитал тудугнуң ажыктыг чоруун улгаттырар, ооң шынар көргүзүглерин эки-жидер, акша-хөреңгини чоп ажыглаар талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының чорудуп турар ажылы партияның XXIV съездиниңң негелдезинге долузу-биле дүүшпейн турар. Капитал тудугга тускайлаан акша-хөреңги чыл бүрүзүнде-ле долузу-биле ажыглаттынмас, чурттапга бажыңнарын, уруглар алдан черлерин клубтарын, коммунал ажыл-агый бажыңнарын чогуур хуусааларын-

ОРЕНБУРГ ОБЛАЗЫ. Бир чылда 500 муң тонна даг-дүгү ажылдап кылыр комбинатты ГДР-ниң, Польшаның, ЧССР-ниң, Болгарияның, Венгрияның, Румынияның, ССРЭ-ниң күжү-биле тудуп турар. Ол тудугну Бүтү-эзилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр чарлаан.

ЧУРУКТАРДА: П. А. Тимофеев удурткан бызаңчы-бетоншиктериниң комплекстиг бригадазының кежигүннери. Олар социалистиг чарышка тимээн. Аданда чурукта Киембаевтиң даг-дүгү болбазырадыр комбинады ынаыг болур.

Н. КУЗНЕЦОВТУҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Шапкын бурунгаарлаашкын

да ажыглаага киирбейн турар. Чамдык тудуг организацияларында ажылды организастап турарында удуг четпестер бар, хой саинныг тудугларже акша-хөреңгини чашканнаар таварылгалар тургулаар. Тудугжулар организациялардан масса-политиктиг ажыл чогуур лекциялиге четпейн турарын база айтыр херек.

Бүдүрүлгеде бар курлавырларны улам долузу-биле ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырып тургаш, тоскү беш чылдың капитал тудут талазы-биле даалгаларын күүседириңге чогуур үлүүн киирерин тудугжу коллектив бүрүзүнүң алдарлыг херээ боон турар.

Республиканың тудугжуларының мурнунда онгу беш чылда улам улуг сорулгалар турун турар. Капитал салыышкыннарның хемчээли амгызындан 35 хуу өзер ийикпе, азы 600 млн. рубль чедер. Келир беш чылда хөмүр-даш тывыжын, даг-дүгү болгаш өңнүг металлдар ажылдап кылырын калбартырыгга хөй хөреңги көрдүнүп турар. Тываның электроэнергияга негелдезин бүрүн хандырарың-биле база бир электри шугумун Саян ыдыдынан бээр экижээр.

1975 чылда Ак-Довуракның даг-дүгү комбинадының ийиги эзлчээн тудуп доозар. Онгу беш чылда комбинаттың күүзүү чылда 250 муң тонна чедер. Ам Ак-Довурак хоорайга даг-дүгүнден картон будурер цех туларының документилерин кылып турар. Ону ойгу беш чылда тудар деп төлевилээн. 1976—1980 чылдарда чаа Шагаан-Арыг хоорайга чылда 10 муң тонна тудуг чугайы бүдүрер завод. Элегесс-Аксы суурга чылда 10 муң тууйбу будурер, хэна арынаар керамика материалдары бүдүрер заводту тудар. Онгу беш чылдың план төлевиделлинге хамзарыштыр чаа Шагаан-Арыг хоорайның девискээринде Хайыраканның чугай даштыг черинге чылда 200—300 муң тонна цемент будурер завод тударының төлевилелии эгелээр дугайында айтырыгны, Дус-Дагның дус кээар черинің күүзүүн чылда 15 муң тонна чедирерин көрген турар.

РСФСР-ниң Күрпланы, РСФСР-ниң Оттуглар түүл үлетпүрүүнүң министерствозу 1976—1980 чылдарның планында хамыктың мурнунда мебель будурерин калбартырып, чылда 1 миллион рубльдиң мебелин будурүп үндүрер мебель пегин тудуп тургузарын барымдаалаашкы. Кызыл хоорайга мыш болбазырадыр дилер комбинаттың ийиги эзлчээн төлевилеп, тударын саналдаан.

ССРЭ-ниң Аар үлетпүрүүнүң машина тудуушкунуңуң министерствозу Кызылга чылда 100 муң кубометр керамзит сай будурер завод тударын төлевилээрин чогумчалыг деп санап турар.

1976—1990 чылдарда республикага эът болгаш сүт үлетпүрүн сайзырадыр талазы-биле үр хуусаалыг планга кайызы-даа чагыс-ла эзлчег дургузунда безин 100 тонна сүт будурер сүт заводтарын Ак-Довуракка (1977—1978 чылдарда) болгаш чаа Шагаан-Арыгга (1978—1979 чылдарда) тударын; Кызылдың эът комбинадының күүзүүн эзлчег дургузунда 10-дан 30 тонна чедир эът, 3 тонна чедир колбаса кылыглар будурер кылдыр улгаттырып тургаш, ук комбинатты 1980—1982 чылдарда чаартыр.

1976—1980 чылдарда аъш-чем үлетпүрүүнүң талазы-биле Кызылга бир хонукта 45 тонна хлеб, Шагаан-Арыгга хонукта 15 тонна хлеб бижырар заводтарны, Шагаан-Арыгга чылда 175 муң декалитр пиво будурер заводту тударын, Кызылдың пиво заводун болгаш оске-даа хөй-хөй будурүлге черлерни чаартырын төлевилээн.

Онгу беш чылда Хову-Аксының даараныпга фабриказын, Кызылдың кирпис идик цегин, «Тыва кедээ тудуг» трестиң чылда 100 муң кубометр керамзит сай будурер күүзүүр заводун, Ак-Довуракның пиво заводун, Кызылдың амыдырал хандырылгазының будурүлге черлериниң комплекизи чижектиг болгаш оске-даа будурүлгелер черлери ажылдай бээр.

Республиканың транспорт оруктарының комплекстиг төвилеля келген соопза электрохимия комбинадын, артыкталып үнер даг-дүгү аңнаан чиг-ле кылдыр болбазырадыр заводту болгаш оске-даа объектилерни база тудар.

Республиканга сүт дамчыдылгазының шугуннарын Кызыл, Шагаан-Арыг, Туран, Чалаана хоорайларга, Кызыл биле Шагаан-Арыг хоорайларга электрочеткилерни, чылдыгга четкилерни, Тоора-Хем суурга дизельдиг электростанция тударынга ниитизи-биле 12 миллион рубль хире капитал салыышкынын чарыгдаар.

Чурттапга тудуунуң, чырыдыышкын, культура, парлаага харылзаа черлериниң, транспорттуң, туризм базаларының тудуг хемчээлин улгаттырар. Онгу беш чылда Саян гидроэлектростанциязының Тыва АССР девискээринге турар улуг хөөлөөк зоназын сут-биле долдурарының белеткел ажылларын кылыр, чаа Шагаан-Арыг хоорайны беш чурттапга пуктуун тудар. Оларны тударының сметазы 160 миллион рубль хире болур.

Ол сорулгаларны шиитпирдээрин Тыва АССР-ниң будурүлүү күштерин улам, сайырадыр, ажылчы чоннуң материаллыг амыдыралын бедидер, бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга республиканың киирер улуг-хуузун улгаттырар арганы бээр.

Эгези

САЛДЫНГАН

Делегейде эң күчүлүг дээн Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу кестүп корбээн бедик темпилиг чоруп турар. Улуг Октябрьның 58 чыл болур байырлалынга чедир ол электростанцияның тудугжулары Сибирьниң ындур-чазагай хемин боолтарын хүлээзингеннер. А 1978 чылда баштайгы энергоблоктар энергиязын бере бээр...

Кажан Енисейни боолтарга аңаа тургустуна бээр дээш бистиң республиканың чамдык чурттакчылыг черлеринге чедип турар апаар. Суг дүвүнге баар үжүрлүг черлерниң биозээн—Шагаан-Арыг хоорайның нөжүрер черинге чаа хоорайны, чурттапга болгаш социал культура албан черлерин тударын шапкынчыдар сорулга-биле «Тыва тудуг» трестиң көжүп чоруур № 18 механизастаттынган колонназын тургускан. Чаа тургустунган тудуг организациязы бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырып эгелээн.

Баштайгы үеде коллективтиң чедишкининг ажылдаашынга таарымча чок байдалдар таварышкылаан. Аныяк коллектив ону ажып эртип, ажылының эгезин салган. Баштайгы 330 дерболумин метр, бирээзинде-ле үш өрээлдиг-ийи-ийи квартиралыг 3 чурттапга башкың ажыглалга дүшаап, күрүне комиссиязынга хүлээткен. Бажыңнарда кухняларны дерип тургускан, шаалаарының адаанда чем шыгжаар черлерлиг, даштында херимниг. Ол ышкаш квартира бүрүзүнде суг-биле боду изидер чылыдылга системазын, газты тургускулаан.

Ол бажыңнарның тудуунга мехколоннаның тудугжулары эки ажылдаан. А олар боттарының ажылын доозыкаш, Валентина Подкопаевага' уларткан шеверленчилер бригадазынга дүшаагаан. Ол бичe коллективтиң кежигүннери база көлдуунда аныяктар болза-даа, боттарының ажылын комиссияга «эки» деп демдектиг дүшаар аргалыг болган.

Чаа Шагаан-Арыгның эгези салдынган...

Б. УСТРОЕВ.

МЕНИ ӨӨРТКЕН

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү-ле булуңнарындан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга делегаттар чыглып келген. Таптыг-ла июль 26-да — сессияның ажылдап эгелээн хүнүнде. Съездилер ордузунга Тывада артып калган бригадавының уругларының мээң адрезимге өөрүүчүт телеграмма чорудупкан болган. Июльдуң планныг онаалдазын бригада 127 хуу кылдыр хуусаа бетинде ажыр күүсеткенин Кызылдан келген ол телеграммада дыңнаткаш, кады ажылдап турар кыстарым мени өөрткеннер.

Шынгы херек, ынчан мен сактыпымга найысылал Москвада эвес, а бодумга эргим апарган Кызылымда ышкаш, бичиндаа када болза чана каапкаш келгенинг болган ийик мен. Шак ынчаар мээң удуртуп турарым шеверлекчи кыстар чоннуң бүзүрээни улуг харыысалгалыг ажыл-херээн кылып чорумда, мени чоктадыр хамаан чок улам соруктуг ажылдап турган болганнар.

Мээң бригадамда амгы үеде 21 хып дээн аныяк кыстар чаңгыс кижи ышкаш деминг, эп-найыралдыг ажылдап турар. Бо хүннерде бистиринг бир чамдыкпыс Магистральная кудумчузунда 140 орунлуг уруглар садының бажының ажыглалга киирип турар, а өскелери 4-кү микроорайонда 129 аал иштң чурттаар панел № 8 бажыңның шеверлел ажылдарын кылып кирипкен. Бажыңның дерткү кирер чаа эзимнге хамаарышкан квартираларның малгаштаашкының, хоюглаашкының чорудуп тур бис.

Малгаштап, чугайлаар мурнунда дескивлеп, сыскыыр ажылдарны кызыры белен эвес, нарын. Оон нормазы база улуг болдур ийин: бир кижи-ле хүнде 40 дерболчин метрни колдуунда хол-биле кылыры ыңдыг чиик эвес. Ынчалза-даа мээң кыстарым ажылга магалыг шалып, туттунгур улус. Ол нормадан эвээштп кылып турар кижи черле чок. Харын-даа чоокта чаа, кажан уруглар менче телеграмма чорудуп турары июль 26-да, № 35 профтехучилищени доозкаш, бистиң бригадавыста четкилеп келген беш кижи бээнн мурнуидан бээр мээң-биле кады ажылдап келген кыстарымдан дудак чок эрестиг ажылдап турарлар.

Номчукчулар билир чадавас боор, мээң бо удуртуп турарым уругларның эң-не «хоочунуң» безин ажылдаа-ла беш чыл, чаа чедип турар болгай. Оларны чангыс иенин уругларга дег кылдыр тудугжунуң чаагай мергежилп пайыралдаштырган.

Тудугжулар! Чоргаар дынналыр ол мергежил бистиң республиканың аныяк өскенин бодунче хандыкшыдып турар. Оларның күрээленнинге уламна хөй аныяк кижилер каттыжып турар болдуп деп күзээр бис.

Совет тудугжуларының бо кайгамчыктыг байырлалын таварыштыр кады ажылдап турарым, улут, биче-даа чедишкинперни денге үлежип чаңчыкканым кыстарның эң дээрелерин борта адап каайн: Вера Араптан—оол, мен-бо бригадага шилчип келгенимден бээр, бригада тургустунгандан бээр ажылдап турар, шалыпчыларның одуруунган үнмейн келген, бистиң бригадамың комсоругу, чүгле ажылынга эвес, спортка болгаш хөйнити эжыларынга идепкейлиг. Александра Казанцева, Зоя Балчий, Лилия Евдюкова, Людмила Шагирова, Мария Дамчай олар оске өөрүнге күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар.

М. САФРОНОВА,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, № 46 тудуг эргелелинде бригадир.

ХОВУ-АКСЫНГА АЛДАРЖААН

Шораан редакторлуг Кара-Хаяның эгээртинмес байлаа—кобальтылыг Хову-Аксы суурнуң тудуун эгелээнден бээр 20 чыл чедип турар. Мында капитал тудуглар озуп, чылдың-на олардың данзызы улам немежип турар.

Ынчаарга оларны тудуп тургусчуп, мындыг алдарлыг ажылхерекке боттарының ак сеткилдиг күш-ажылчы үлүүн киргеннер бо хүнперде он ону-биле санаттынып турар. Мында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп безик атты алганнар безин ам он чеде берген. Ам-даа ажыллавышаннарга: В. Ч. Кушева, М. О. Иргит, И. К. Карпов, А. П. Глухов, Х. Т. Натпит-сол, Н. С. Сараат-оол, К. Ш. Хурумаа болгаш сөолгу үеде комбинатта комендантылай берген А. Я. Бойко, амгы үеде пенсионер, Ак-Довуракта барган Ш. А. Иргит олар хамааржыр.

Хөй чылдарда тудуг ажылыпта боттарының үлегер-чижээн, кыымаккай чүткүлдүүн көргүзүп келген бистиң алдарлыг тудугжуларывыс Мөнге Иргат, Иннокентий Карпов, Анатолий Глухов, Хуна-оол Натпит-оол амгы үеде совет тудугжулар хүнүн чүгле ынак мергежилпнде хевээр уткуп турар эвес, а харын-даа аныяк салгалдың толептиг дагдыныкчылары, бригадирлеп уламчылавышаан. Ындыг мергежилпнге ыяк бердинген кижилерни болум дугайты база бир адаарганчыг сылыы-чолдугт кижилер деп санап чоруур-дур мен. Чүге дизе, олар боттарының турасказалын чүс-чүс чылдарда моңгежидип кеврлар: оларның киржилгези-биле туттунган улуг-улуг тудулар үе-шаг балап шыдавас хол ужуу ол болгай.

О. КОРОДА,
башкы.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Капитал тудугнуң хемчээлиниң талазы-биле бистиң чуртувус делегейде бирги черни ээлеп турар. Неделя санында ортумаа-биле бисте сес үлетпүр будурүлгелери ажыглалга кирип, 45 муң өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп кирип турарлар. Чурттуң тудугжуларының чылдың баштайгы чартыынның планныг онаалдаларын багай эвес күүсеткен. Улус ажыл-агыйында керээлиг ажылдарының планы 100,1 хуу күүсеттинген, 20,6 миллиард түңнүг кол фондулар шингээдип алдынган. Ол дээрге эртken чылдың бо үезя-биле деңнээрге 4 хуу хөй-дүр. Оон-биле чергелештнр ажылдың хемчээлиниң ниити озүлдези күш-ажылдың будурүкчүлүүн кескү бедиткенинден чедип алдынганын айтыры чугула. А ынчаарга ажылчын кижи саны өскерилге чок артып калган.

Бо тоскү беш чылда техниктиг депшилгениң өзээн тургузуп турар энергетика, металлургия, химия, машина тудуушкуну болгаш электроника шапкын хөгжүлдеми алгаш. Чижээ, сөолгу беш чылда чурттуң электростанцияларына ниитизи-биле 67 миллион киловатт энергиялыг күчүнү немээри көрдүнген. 1974 чылда Усть-Илим (Иркутск область), Токтогул (Киргиз ССР), Чиркей (Дагестан) — гидроэлектростанциялар ажыглалга кирер. Ол ышкаш бо чылын кара болгаш өңнүг металлургияларның хөй санныг чугула тудулары база ажыглалга кирери көрдүнүп турар. Чоокта чаа Барыын-Сибирьниң металлургия заводунуң кислород-конвертор цегининг дужааттынганын тудугжуларның улуг тиилелгези деп санаар апаар.

Курскинин магнит аномалиязының девискээринде улуг тудуг улам калбарып турар. Демир концентрат будурүп үндүреэин дүргедедиринің чаа хемчеглери мында ажылдап киллынган. Сөолгу чылдарда Тюмень областның сөңгу чүгү улуг тудуг шөлүнче шилчип бар чыдары бүгүдеге билдингир. Маңаа удавас чуртта эң улуг дээн нефть-газ тывыжының талазы-биле девискээр-будурүлге комплекизи туруптар. Ынчангаш Тюменьниң чоокта чаа-ла ээн чыткан тайга сыннарында чаа хоорайларның, заводтарның турупканы таварыгга эвес.

Бо тоскү беш чылда көдээ тудутта ажыглаар хөй чарыгдалдар база көрдүнген. Чүгле эрткен чартык чылда безин чеже-чеже мал кажаалары, күш фермалары, элеваторлар ажыглалга киргеэн дээр. Көдээде чурттакчы суурларның чаагайжыдылгазы база уламчылап турар.

Эрткен чартык чылда чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүнүң будурүлгелерин алгыдар, ол ышкаш немей тудар хемчеглер база алдынган. Тодаргайлаарга, Марыда алгы, Ташкент вдаанда пиво кылырының заводтары, Ереванда сүт комбинады болгаш оске-даа ужур-дузалыг объектилер ажыглалга киргеп. Ам чылдың ийиги чартынында Донецкиниң база Тираспольдуң көвен-саазын комбинаттарының ийиги эзлчеглери ажыллап эгелээр.

Тоскү беш чылда ниитизи-биле 580 миллион квадрат метр, а ооң иштинде 113,4 миллион чурттапга шөлү бо чылын дужааттынар ужурлуг. Ынчалза-даа, хамык ужур чурттапга тудуунуң үүле хемчээлиг көвүдедиринде эвес, а миллион-миллион совет кижилериниң амыдырал хандырылгазы экижээн тудум тудуп турар тудуувустуң шынарыпче хол кичээнгейни угландырар ужурлуг бис— деп, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежнев Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга чүве чүгаалап тургаш онзалап демдеглээн.

База тудугнуң ажыктыг аргаларын амыдырапга билдиляг ажыглаары эң эргежок чугула. Москваның сураглыг тудугжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Злобининиң азы бүгү бүтү чуртта сураглыг. Бүгү ССРЭ-де 11 муң ажыг тудугжу бригадалар оон үлегери-биле ажылдап турар. Шак ындыг мурнакчы коллективтериниң ажылнжи өскелерге кезээде орук айтыр сылдыс боон чырыыр ужурлуг.

Чадаавада көжүп чоруур № 463 мехколоннаның тудугжу бригадаларының аразында бо бичии коллектив шалыпчыларның одуруундан үнмейн келген. Бригаданы районда хамаан чок республикада ады-сураа билдингир апарган Ленин орденниниң эдилекчизи Хомушку Сүүн-солович Чимит-Доржу удуртуп турар. Ол чангыс кижи дег найыралдыг бичии коллектив хөй-даа эвес—он үш-ле кижилеп тургустунган. Ол бригада мехколоннада баштай-ла тургустунган бригадаларның бирээзи болгаш он ажыг чыл дургузунда коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты төлептиг эзлеп турар.

Бо тодарадыкчы чылда Хомушку Сүүн-соловичиниң удурткапы ол бригаданың көргүзүглери база бедик. Чылдың эгезинден тура бо хүннерге чедир СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төвүнде ийиги аал иштп чурттаар 3 бажыңны, ол-ла совхозтуң Куу-Даг, Узун-Кара-Суг деп черлерде бирээзинге 300 хөй киперр 2 кажаапы. «Большевик» совхозта 3 чурттапга бажыңын ажыглаага киирген.

Найыралыг бригаданың кежигүннери чылдың эгезинден тура-ла, бедик темпизин салбаан. Январь айның түңнелдерин өзүгаар механизастаттынган колоннаның бригадаларының аразында чарыштың бирги черин ээлээш, 20 рубль акша шаңналын алган болза, бирги кварталда боттарының планныг онаалдазын 151 хуу күүсеткеш, бирги черни салдынган.

Көдээ тудугларда

ӨЗҮП, ХӨГЖЭЭН А К-Т А Л

Бистиң Хендергеде Ак-Тал суур район төвүнден ыракта турар болгаш мурнунда «Улуг-Хая» совхозтуң ээлбырының аңаа төвү турда он-на ааллыштп чурттаар 5 бажыңдан башка тудуг-даа чок турган. Эрткен чылын Жданов аттыг чаа ажыл-агый тургустунгаш ооң төвүн Ак-Тал суур кылдыр шилип алган. Ам ооң бээр үрдаа эвес, чыл ажыг үе эрткен.

Бо кыска үенинг иштинде бистиң суурувус каракка көзүлдүр-ле чаартынып, өзүп орарынга өөрүп турар бис. Амгы үеде Найырал биле Аныяктар деп кудумчулар көстүп келген. Тодарадыкчы чылдың ғлды айларында Шагаан-Арыгда № 586 мехколоннаның тудугжулары бирээзинге-ле 500 баш хөй турар үш кажаапы ажыглалга киирип, эки шынарлыг кылдыр тудуп дооскан.

Ук колоннаның тудугжуларынга бистиң совхозтуң бодунуң тудугжу бригадазы база дузалап турар. Боттарывысчың күжүүс-биле 500 хөй киперр чаа кажаапы тудуп дооскаш, малчыннарга бир чурттапга бажыңының куруг доозар четкен. Тудугжуларның ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге Намажей Ховалыг, Маныыла Хирлиг-оол, Артем Шойдан, Ховалыг Спартак олар хамаарыжып турар. Ол ышкаш тудуг бригадазында быжыглаан механизатор Бегзи Начын-оол бистиң техниканга негелдевисти чедимчелиг хандырып, эки ажылдап келген.

Көжүп чоруур № 586 мехколоннаның тудугжулары амгы үеде 2 чурттапга бажыңының үүле шеверлел ажылдарын артгырып алган, 4 аал иштп удавас чаа бажыңче көжер.

Бистиң тудугжуларывыс болгаш мехколоннаның ажылчыннары чаа совхозтуң төвүп чаагайжыды тударының херээнге төлептиг үлүүн киирер дээш ынчаар чүткүлдүт ажылдап турар. Хандырылга талазы-биле үүрмек четпестер биске шаптыктап- турарын айтыр херек. Чижээ, база-ла 500 хой киирер чаа кажаа тудар болгаш малчыннарга дөрт чурттапга бажыңы тудер черлерде мынчага дээр тудуг материалдары чедиртинмээн. Тудуг ыяжын тайгада ыяш белеткээр черде кезип белеткен турары шын. Ынчалза-даа ону чедирип алыры амгы үеде улуг бергедээшкиннерге таваржып турар. Автомашиналар ынаар чедип турар кылдыр орукту кылып алыры совхозтуң мурнунда тургустунган.

«Жданов» совхозтуң төвүнде ажылдап турар 4 тудугжу бригада Совет Тыванның 30 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур дээш тудуг ажылдарының темпизин көшкатпас дел сорулганы салган. Бригадаларның аразында чарыш база эки чоруп турар. Ылаңгыя 40 трактор көрер машина-трактор мастерскаязының тудуунда Карло Чазбага удурткан бригада ол харыылаан тудуун дыка шалыпкын чорудуп келген.

М. ДАНДАР-ООЛ,
совхозта тудуг бригадири.

Бригадада он үш...

бээн, мехколоннаның Күш-ажылчы алдар туган оларга тураскаадып кедүрген, ынчан бригада 225 рубльдиң акша шаңналын чедип алган. Тодарадыкчы чылдың баштайгы чартынында бригаданың көргүзүү 150 хуу болуп, тинилекчи болбушаан хевээр арткан.

Хомушку Чимит-Доржунуң удурткан бригадага хоочун тудугжу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчизи, Чөөн-Хемчик район Совединиң депутады Н. Ооржак, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы О. Нам-оол дээн ышкаш хоочун тудугжулар боттарының хөй чылдыг дуржулгазын аныяктарга дамчыдып берип турар. Ында боттарының айза планныг онаалдазын 130—150 хуу чедирип турар мурнакчылар кайы хөй. Оларга К. Аюмбуу, М. Ымыжап, И. Шагдыр, К. Седен ышкаш шалыпчы тудугжулар хамааржыр.

Бо хүннерде бригадапың кежигүннери Совет Тыванның 30 чыл оюига уткуштур күш-ажылчы ээлчегде бедик көргүзүглерлиг ажылдап турар.

М. КУҢГААЖАП,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Бистин турғувусна

ЭҢ ХӨЙ ТАРААНЫ БАСТЫРАР ДЭӘШ

Тараа кезилдезинче чурттуң улам-на хөй-хөй районнары кирип турар. Тула областың тараа хөвуларында башгайгы бемен муң гектарның тараазын кестирген. Тавычаларны белдуруп турар. Гектардан-на 23—27 центнер тараазы механизаторлар хөй-хөй шөлдерден бастырып ап турар. Кимова районнуң тараашылары тараа кезилдезиниң эгезинден-на областа эң бедик темпиниг белу берген. Олар үш чүс чыгаа матказаны белгаш комбайннарны ажылче киирип, санныг хүннер иштинде-ле алды муң гектарның тараазын кестирген. Бүгү ажаап алышкын конвейери деминг ажылдап турар. Тавычаларын бастырар чеде берген шөлдерге комбайнар дораан-на ажылдап киргиттер. Тараазы комбайннардан механизастаан шөлнарга дораан чедирер.

Ростовчуларның үлегерин өзугаар районнуң тараашылары ажаап алышкын агрегаттарын бедик бүдүрүкчулуг ажыглаар дээш чарышты малбартнан. «Красный Октябрь», Крупская аттыг, «Россия», «Дон» болгаш өске-даа колхозтарның механизаторлары тергиин эки түкнелдерни чедип ап турар. «Нораблино» совхозтуң дээре комбайнерлери Алексей Рогачев биле Василий Раев олар тавычалар белдүреринге хүнде-ле бүдүн чартын норманы күүседип турар.

Рязань областа бо чылын тараа кезилдези берге хүннерде болуп турар. Агаар-бойдустуң берге байдалы турзакон, механизаторлар бедик шергемилдинн белгаш организастыкын коргүзе берген. «Сараевский» совхозтуң суралыг механизатору, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры В. А. Главининиң: бо чылын он беш муң центнерден эвээш эвес тараазы бастырарынче ыяштырыын областың хөй-хөй механизаторлары ажыл-ижибиле харылапп турар.

Тамбов областың Уваровски, Сампурски, Жердевски белгаш Токаревски районнарының механизаторлары ажаап алышкын техниказын бедик бүдүрүмчулуг ажыглаар дээш чарышты малбартнан. «Красный Октябрь», Крупская аттыг, «Россия», «Дон» болгаш өске-даа колхозтарның механизаторлары тергиин эки түкнелдерни чедип ап турар. «Нораблино» совхозтуң дээре комбайнерлери Алексей Рогачев биле Василий Раев олар тавычалар белдүреринге хүнде-ле бүдүн чартын норманы күүседип турар.

Рязань областа бо чылын тараа кезилдези берге хүннерде болуп турар. Агаар-бойдустуң берге байдалы турзакон, механизаторлар бедик шергемилдинн белгаш организастыкын коргүзе берген. «Сараевский» совхозтуң суралыг механизатору, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры В. А. Главининиң: бо чылын он беш муң центнерден эвээш эвес тараазы бастырарынче ыяштырыын областың хөй-хөй механизаторлары ажыл-ижибиле харылапп турар.

Тамбов областың Уваровски, Сампурски, Жердевски белгаш Токаревски районнарының механизаторлары ажаап алышкын техниказын бедик бүдүрүмчулуг ажыглаар дээш чарышты малбартнан.

ЧЕР АҢДАРЫКЧЫЛАРЫНЫҢ РЕКОРДУ

Саратов областың Энгельс районунуң «Безымянский» совхозунга «Кировец» дээр беш тракторлуг звено күзүн чамар культуралар тарыыр 415 гектар шөлдү 23-ле шак дургузунда аңдарган. Агрегат бүрүзү ортумаа-биле 83 гектарны аңдарганы ол. Механизаторлар —олар 10 кижи—дөрт шак болгаш-ла солчуп турганнар. Машиналар сөксээл чок ажыдаан. Рекордчу норма кылыр дээш соруланы ол механизаторлар боттарының мурнунга тургускан.

«ДТ-75» дээр трактолярбиле чер аңдарарынга рекорд база Саратов областа төрүттүнген. Ершовски районнуң Калинин аттыг колхозунда Н. Кочерганың звеновзу үш трактор-биле 23 шак дургузунда беш норманы күүседипкен.

Саратов хөвуларында келир чылдың тараазын болгаш өске-даа культураларын тарыырынга дөрт миллиом ажыг гектар аңгыс черлерни аңдарар.

АМУР ХЕМЧИЛЕРИНИҢ ТАРААЛЫГ РЕЙСТЕРИ

Хабаровск портунуң суг эртээлинден «СТ-515» дээр теплоход эжиндирип чорупкан. Крайның тараашыларының тарып өстүргени 700 төнна арбайны ол теплоходта чүдүрген. Амурнуң хемчилери чаа дүшүттүүн тараазын сөөртүп эгелей бергени ол. Амурзет дээр суг эртээлинде ам-даа ийи теплоходта арбай тараазы чүдүрүп турар.

Хабаровск крайның болгаш Амур областың эриктер навызының районнарындан муңмуң төнна тараазы сөөртүп үндүрер. Тараалыг рейстер кылырын боттарының арасында социалистиг чарыштыг эң дээрге эмпаштарга дааскан.

(СЭТА).

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАР

СЭКП-ниң аграр политиказы—боттаныышкында

Бистиң социалистиг көдээ ажыл-агыйывыстың чедиишкиннери чыл үнген тудум-на улгадып турар. Бир эвес чедирги беш чылда ооң бир чылда нийти продукциязының ортумак хемчээли 66,3 миллиард рубль турган болза, ооң дараазындагы беш чылда 80,5 миллиард рубль чедир, азы 21 хуу өскен. Көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчулүүнүң өзүлдезиниң темпизи дүргедээн: сескн беш чылда оя өзүлде чыл саныида-ла ортумаа-биле 6,5 хуу өскен, азы 1961—1965 чылдарда тургашындан барык ийи катап хөй болган. Бо дээрге дыка чугула чүүл болуп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономика хөгжүлдезинге шынар талазы-биле чаа чүүл—бүдүрүүге өзүлдезиниң интенсивтиг хөгжүлдези, шынар талазы-биле факторлар колдады хөгжүп эгелээн.

Үстүнде йыткан санныг болгаш фактылар чүүл чугаалап турарыл? Ол болза чүүлдаа мурнунда Коммунистиг партизиның аграр политиказының амыдыралчы быжыын болгаш бедик ажыктыын херечилел турары ол. Социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринид айтырыглары СЭКП-ниң кичээргейинин төөнүде доктаамал туруп турар. Ол ындыгдаа. «Көдээ ажыл-агыйны көдүрери—бо дээрге коммунизмия бистиң чедиишкиниг тургузарывыска амыдыралчы чугула чүүл болурун билип турар Брежнев демдеглээн.

• • •

Амгы үе-чадада, кажан бистиң чуртувуста сайзырагдай социалистиг нийтилел бадыткаттынып тургустукган болгаш чедиишкиниг мандып доктаагаи үеде, чонуң амыдырал деңгелии дыка бедидер, угаан болгаш күш-ажылдың аразында бүтүг ылгалдарны ажып эртер, күш-ажылды биргя амыдыралчы хереглел кылдыр хуулдурар чижектиг мыдыг социал-экономиктиг айтырыглар-практиктиг чугула соруглалар кылдыр дорт тургустунган. Оларны шиитпирээр чүве төлээде, бүдүрүкчү күштерни, бистиң экономикавысты чаа, улам бедик чадаже көдүрер эргежок чугула болгай. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин улам дүргедедирн, ооң үлетпүрдем чыдып каап турар чүүл ажып эртери оиза ужур-дузалыг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиэ болгаш үлетпүр болза, хөгжүлдезиниң деңгели бот-бодунгаи хоорук болбас, улус ажыл-агыйының ыидыг чугула адырлары болуп турар. Индустрия—техника, экономика база социал айтырыгларга хамаарышкаи экономика адыры болганда, чиг-эттиг кол үидезини болуп турар көдээ ажыл-агыйдан хоорук хөгжүп шыдавас. Ооң-биле кады көдээ ажылагый бүзүрүлгези заводтар болгаш фабрикаларның бүдүрүп турар продукциязының хөй кезээн ажылаап турары билдингир болгай. Ыидыг чүве болганда бо ийи адаи улус ажыл-агый комплекизининд чаңгыс аай кезээ болуп, деңдески хөгжүүр ужурлуг.

Совет кижилериң чаагай чорүүн чайгылын чок бедиидеринге көдээ ажыл-агыйның кайгамчык улуг ролюн демдеглээри чугула. Бистиң бо хүнеривисте чоннуң хереглел фондузувуңң дөртүң үш кезини көдээ ажыл-агый бүзүрүлгезибиле холбашкаиың чугаалараы артык эвес-тир. Чер болгаш мал ажылын улам дүргеи хөгжүдери коммунистиг тургузуушкуиуң үидезиниң соруглаларының бирээзи болуп турар ужуру-даа ыида. Ону шиитпирээриниң оруктарын ТК-ның элээн каш Пленумнарында, СЭКП-ниң XXIII болгаи XXIV съездилеринге тодаратказн Ол дээрге, бир талазында, амгы үениң материал-техниктиг баазазынга үидезилээш, колхоз, совхоз бүзүрүлгезиң бүтүг тала-биле интенсификастаары-дыр. Ол дээрге, ийи талазында, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиидеринге ховуларыиың болгаш фермаларның ажылакшылеринге идигин бээр экономиканың туруштуг байдалыг тургузары-дыр. Ол дээрге, үш талазында, көдээ ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының бүтүг системазын экижидер дээиы ол-дур.

Партиниың аграр политиказының кол негелделериниң чогум үткаары чүл, ооң үиүи келген чылдагааны чүл, оларның дүрүм ёзугаар илерээшкини кандыгыл?

Сайзырагдай социализмниң кайгамчык улуг экономика деңзингүүрү болгаш эртем-техниктиг революция көдээ ажыл-агыйны индустриалдыг үидезинче шилчидерии болдунар болгаш эргежок чүүл болдурган.

Бир эвес чоокку үеге чедирле үиүш, чүвүн-даа мурнунда тараг ажылакка эң аар ажылдарны механизастаарын бирги планче идип үндүрүп турган болза, амгы үеде ооң-даа нарын соруглагы—үиүш болгаш мал ажылында бүдүрүлгениң бүтүг чорудуушкуиларын комплектиг механизастаарын хандырар соруглагы шиитпирлеп турар. Тоску беш чылда шыкаш,ол дүре хөй техниканы көдээже кажан-даа чорутпайн турган. Колхозтар болгаш совхозтар 1971—1975 чылдарда 1,7 миллион тракторну алыр. Ажыл-агыйларга комбайнарның, автомобильдериың болгаш өске-даа машиналарның саны өзер. Көдээ черлерге энергетиканың ниити күүзү беш чыл иштинде 1,5 катап өзер.

Көдээ ажыл-агыйны индустриалзастап турар үеде колхоз-совхоз бүзүрүлгезиниң специализастаашкыны болгаш топчудуушкуну улам ханылаар апаар. Амгы үеде чуртта ажыл-агыйлар аразының беш муң ажыг специализастаан катгыжышкынны, бүзүрүлгелери болгаш организациялары ажылдап турар.

Колхоз-совхозтар аразының колхоз-совхоз бүзүрүлгелериниң, күрүне-колхоз каттыжышкынларының, агрокомплекстериниң хөгжүлдези калбарган тудум-на, көдээ ажылагый продукциязын бүдүрериниң аргазы улгадыр. Ол дугайын Молдавияда, Белгород, Пенза, Москва, Ленинград, Харьков, Тамбов болгаш өскедаа областарда улуг фермаларның болгаш комплекстериниң дуржулгазы херечилеп турар.

Көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының бир чугула фактору болза черни химизастаары болгаш мелиорастаары болур. 1975 чылда план ёзугаар 72 миллион төнна минералдыг чемиишчидилгелерни ёзэрии берген, а онгу беш чылдың төнчүзүнде көдээге 120 миллион чемиишчидилгелерни бээр.

Бистиң мелиорация тудуувуска делегейде деңнежир чурт чок. Эрткен чылын чаартказн черлерниң шөлеу 21 миллион гектар ажыг болган, чурттуң барык бүтүг районнарында мелиорация ажылдарын калбарткан. Колхоз, совхозтарның тараа, кукуруза, рис хөвең, ногаалар болгаш өске-даа культураларны элбээ-биле чыш алырынга ол чорук дузалаар.

Көдээ ажыл-агыйны бүтүг тала-биле модурериие чайгылыш чок угланыышкынны боттандырбышаан, партия колхоз, совхозтар хөгжүлдезиниң экономика байдалын сайзырагдай-жыдарынче, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиидеринге көдээниң бүтүг ишчилериниң материалдыг сонуургалын бедиидеринче кайгамчык улуг кичээргейин утландырын турар.

СЭКП-ниң аграр политиказының бо угланыышкының көдээ ажыл-агыйны индустриалзастап турар үеде колхоз-совхоз бүзүрүлгезиниң специализастаашкыны болгаш топчудуушкуну улам ханылаар апаар. Амгы үеде чуртта ажыл-агыйлар аразының беш муң ажыг специализастаан катгыжышкынны, бүзүрүлгелери болгаш организациялары ажылдап турар.

Колхоз-совхозтар аразының колхоз-совхоз бүзүрүлгелериниң, күрүне-колхоз каттыжышкынларының, агрокомплекстериниң хөгжүлдези калбарган тудум-на, көдээ ажылагый продукциязын бүдүрериниң аргазы улгадыр. Ол дугайын Молдавияда, Белгород, Пенза, Москва, Ленинград, Харьков, Тамбов болгаш өскедаа областарда улуг фермаларның болгаш комплекстериниң дуржулгазы херечилеп турар.

Көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының бир чугула фактору болза черни химизастаары болгаш мелиорастаары болур. 1975 чылда план ёзугаар 72 миллион төнна минералдыг чемиишчидилгелерни ёзэрии берген, а онгу беш чылдың төнчүзүнде көдээге 120 миллион чемиишчидилгелерни бээр.

Бистиң мелиорация тудуувуска делегейде деңнежир чурт чок. Эрткен чылын чаартказн черлерниң шөлеу 21 миллион гектар ажыг болган, чурттуң барык бүтүг районнарында мелиорация ажылдарын калбарткан. Колхоз, совхозтарның тараа, кукуруза, рис хөвең, ногаалар болгаш өске-даа культураларны элбээ-биле чыш алырынга ол чорук дузалаар.

Көдээ ажыл-агыйны бүтүг тала-биле модурериие чайгылыш чок угланыышкынны боттандырбышаан, партия колхоз, совхозтар хөгжүлдезиниң экономика байдалын сайзырагдай-жыдарынче, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиидеринге көдээниң бүтүг ишчилериниң материалдыг сонуургалын бедиидеринче кайгамчык улуг кичээргейин утландырын турар.

СЭКП-ниң аграр политиказының бо угланыышкының көдээ ажыл-агыйны индустриалзастаары-биле хамаарыштыг чүүлдер болза, үдүртүлгениң янзы-бүрү деңгелдериниң аразынга эрге-чүдөлгени болгаш харымсалгаиы тодаразыры, төнчүткеи улам удуртулгазының хемчеглерин барымдаалаары, продукциияны бүдүрериигге болгаш сайгарарынга колхоз, совхозтарның изеңкейии үидүрери болур. Адактың соолунде, ону көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге улам чоокшулаштырып, хире-чергези-биле артык звеноларны кадагары, шынары үретүнмелиг болдурары-дыр.

Көдээ ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының системазын экижидер ниити принциптер мындыг-дыр. Ону боттандырарының тодаргай аргалары кандыг бодурул деп чүвени амыдырал боду көргүзе бээр. Амгы үеде янзы-бүрү саналдарны чугаалажып база хыкап турар.

• • •

СЭКП-ниң аграр политиказының кол-кол угланыышкыннары бот-бодунуң аразында харылзаалыг болгаш бот-бодун деткижип турар. Колхоз, совхозтарның экономиказын хөгжүдериниң техниктиг, экономиктиг болгаш социал айтырыгларын кады хаара тудуп турар.

Партиниың аграр политиказын боттандырарынга чугула болза, «РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүт зоназынга көдээ ажыл-агыйны улам ыдай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң доктаалы болур. 1990 чылга чедир боттандырарын көргек бо комплекстиг программаны ажыл-херек кырынга күүседири-биле дараазында беш чылда 35 миллиард рубль капитал салыышкынын үндүрүп бээр, бо дээрге сөөлгү он беш чылда кара эвес хөрзүнүт зонага берген капитал салыышкынынга дең. Бо улуг акша-херегни чер болгаш мал ажылының продукциязын элбедир. 1980 чылда бо зонага 31 миллион төнна тараазы, 2,9 миллион төнна эттги, 23 миллион төнна сүттү, 15,6 миллиард борбак чуурганы бүдүрген турар.

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүт зоназының көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин дүргедип турар чорук бистиң бүтүг экономиказыска чаагай салдарны чедирер. Бо дээрге совет улустуң кайгамчыктыг маадырлыг чедиишкиниге база бир төөгү демдеглеэн болур.

Л. БУЛОЧНИКОВА.
экономика эртеминиң доктору, профессор.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

ВДР. Нгеан мөңүда Винь хоорайны катап тургузары-биле муң-муң кырган, чалыы кижилер ында ажылдап эгелээн. Америк империализмге агаардан бомбаладып, дазайдан бооладып келген ол хоорай долузу-биле үрелген, чүгле ийи бажың арткан турган.

Чаа Винь хоорайны тударынга ГДР дузалап турар. Ол чыл эртерге ооң чону 100 муң чеде бээр.

ЧУРУКТАРДА: Винь хоорайның аныык өг-бүлези (солагай талада). Хоорайның келир үеден ыурттанчы уруглары. (Адаанда).

АДН—СЭТА-ның фотолары.

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

Бүдүрүлгелерни национализастаанының 14 чыл ооң

ГАВАНА. (СЭТА). Куба биеэде америк компаниаларның холгаарладынга турган бүдүрүлге черлерин болгаш чигир заводтарын национализастаанының 14 чыл ооң демдеглеп турар. Оларны национализастаар дугайында чазактың шиитпирии Кубаның Премьер-министри Фидель Кастро чарлаан. Ону барымдаалаан, электри, телефон болгаш чигир компаниаларын, шахталарны, нефть болбаазырадыр металлургия бүдүрүлгелерин национализастаан.

Гавана чоогунда нефть болбаазырадыр «Ньико Лопес» заводка байырлыг хурал болган. Нефть үлетпүрүн национализастаан үезин бээр эрткен чылдарның дургузунда ол чугула адырның ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Нефть продуктуларын бүдүрерин доктаамал ковудедип, оларның шынарын экижидип келген. «Бо чылдың баштайгы кварталында нефть болбаазырадырының бүдүрүлге планын 7 хуу ажыр күүсеткен» деп, нефть үлетпүрүнүн ажылдакчыларының национал профэвиделиниң удуртулга черинин кежигүнү Рене Фернандес ол хуралга чугаалаан.

Р. НИКСОННУҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Р. Никсон августуң сестиң кежээзинде национал радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. АКШ-тың президентизиниң албан-хүлээлгезинден дүжер деп бодумуң шиитпириниң дугайын чарлаан. Ол албан-хүлээлгени оралакчы президент Дж. Форд ээлээр болгаш августуң 9-та даңгырак бээр деп, ол мегделээн.

Р. Никсон бодумуң үнүп турарының чылдагааның таймыбырлаан, чугаалаанда болза: Мен конгресстиң удуртукчуларыбиле болгаш өске-даа удуртукчу амылдаачылар-биле беседаларның соонда уотергей херээниң уржуундан кончуг берге шиитпирлерни детквирииге болгаш чурттуң эргежамыктарымның негеп турарын ёзугаар президент албан-хүлээлгезин аүүседириие эргежок чугула кылдыр саиан турарым деткимчеии конгресстеи албайн барын болур-дур мен деп түүиелди кылдым. Дорт хүлээлгелерни күүседириие болгаш бистиииң чмида база даштыкыда-даа таварыжын турарывыс айтырыгларны шиитпирлээр амгы үеде конгресске көөрде бодумуң бүтүг үе-шагын бээр мыдыг президент Америкага херек деп, Р. Никсон ооң ыиай чугаалаан. Келир айлар дургузунда хуудаагартыныыиын дээш демиселдя үргүлчүлээр болза, бүгү кичээргейииивсти тайбыиың айтырыгларынче болгаш чурттуң иштииде айтырыгларже салыр ужурлуг үеде президентиниң-даа болгаш конгресстиң-даа шак-үезии база кичээргейии барык долузу-биле чардыктырар ийик деп, Р. Никсон айтыкаи.

Бодумуиуң албан-хүлээлгеиии оралакчы президентиге дамчыдып тура, аңда кайы хире хемчээлдиг харысалга онаажын турарын, ыиаыг болганда бүгү америкаииарның ону кайы хире биляри болгаш ооң-биле кандыг кады ажылдажылгазы аңда негеттиинии турарын долузу-биле биляп тур мен деп Р. Никсон ооң ыиай чугаалаан. Р. Никсон майда холбаштыр чурттуң мурнунда, ооң-биле кады даштыкы политика талазы-биле соруглаларның чугулазын онзалап демдеглээн. Соолгу беш чартык чыл АКШтың болгаш бүгү делегейииң төөгүзүиге чүүлда үе болган. Ол дээрге, бистериид шүүтүвустүң чоргавралыиың болуруыус болуушуииарның үезии болган деп Р. Никсон чугаалаан. Ынчалза-даа бистиң мурнувусга турун турар соруглар ооң-даа дорайтавас улуг болгай, ынчангаш олар чаа чазак-биле кады ажылдар конгресстиң болгаш улустүң-даа деткимчезии, күжениишкиниии база-ла негеп турар.

Бистер Совет Эвилели-биле кады шиитпиринг базымны кылып, ооң ажызында ядролуг чепсегелеииилкиииы кызыгаарлаарывыска үезии эгелээн. Ядролуг чепсек бурүүлээр хөгжүдеми узуктаазының дээш база ядролуг дайыиның өскүүи болур аймылы делегейииң болгаш улустарииы-даа кырыига диргелбезии дээш ол коргүнчүт чепсекти ажа-ла кызыгаарлавайн, а эвээжедир, харым-даа кедизиизе барын шуут узуктаар эчис соруланы боттарывыстың мурнувусга шилир ужурлуг бис.

Бистер Совет Эвилели-биле чаа харылзааны тургусиан бис. Бо ийи чурт бот-боттарынга удурланышпайн, а кады ажылдажылганың байдалынга чурттан болур кылдыр ол чаа харылзааларны бистер хөгжүдүп, калбартыр ужурлуг бис.

Р. Никсон делегейииң өске айтырыгларынга холбаштыр чугаазынга соолгу чылдарда Америкаиың төөгүзүиде эң-не үргүлчүлеллиг дайын — Вьетнамга дайын доозулгаи. Чоокку Чөөи чүвее тайбыиыы катап тургузарының үезии эгелээнии база айтыкаи. Р. Никсоннуң чугаалааны-биле алырга, «иштики айтырыгларның аразында ажыдыралчы зоиала соруига болза, «чурттуң балыгларын эвиртир эмеп эгелээри, чоокта чаа эртеен үеиии муңгаралыи болгаш маргылдааларын үттүп каапгары» боои турар.

ДАҢГЫРАК ЁЗУЛААЛЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Августуң 9-та, Ак баажыңга Каттышкан Штаттарның чаа президентизи Джеральд Форд шынчы болурунуң даңгыраан Дээди сотгун даргазы У. Бергерге берген.

Даңгыракты хүлээп алган үеден эгелээш Дж. Форд президентиниң албан-хүлээлгезии күүседип киришкен.

Даңгырак бээриинң ёзулаалыының соонда Дж. Форд доовуу мегделел кылган.

Джеральд Рудольф Форд 1913 чылдың июль 14-те Омаха (Небраска штат) хоорайга төрүттүнген. Ол Мичиганның болгаш Иэльстиң университеттерия доозкан соонда юридиртиг ажыл кылып турган.

Дж. Форд делегейииң ийиги кады шиитпиринг базымны кылып, ооң ажызында ядролуг чепсегелеииилкиииы кызыгаарлаарывыскың үезии эгелээн. Ядролуг чепсек бурүүлээр хөгжүдеми узуктаазының дээш база ядролуг дайыиның өскүүи болур аймылы делегейииң болгаш улустарииы-даа кырыига диргелбезии дээш ол коргүнчүт чепсекти ажа-ла кызыгаарлавайн, а эвээжедир, харым-даа кедизиизе барын шуут узуктаар эчис соруланы боттарывыстың мурнувусга шилир ужурлуг бис.

Бистер Совет Эвилели-биле чаа харылзааны тургусиан бис. Бо ийи чурт бот-боттарынга удурланышпайн, а кады ажылдажылганың байдалынга чурттан болур кылдыр ол чаа харылзааларны бистер хөгжүдүп, калбартыр ужурлуг бис.

Р. Никсон делегейииң өске айтырыгларынга холбаштыр чугаазынга соолгу чылдарда Америкаиың төөгүзүиде эң-не үргүлчүлеллиг дайын — Вьетнамга дайын доозулгаи. Чоокку Чөөи чүвее тайбыиыы катап тургузарының үезии эгелээнии база айтыкаи. Р. Никсоннуң чугаалааны-биле алырга, «иштики айтырыгларның аразында ажыдыралчы зоиала соруига болза, «чурттуң балыгларын эвиртир эмеп эгелээри, чоокта чаа эртеен үеиии муңгаралыи болгаш маргылдааларын үттүп каапгары» боои турар.

Нагасакиде кажыыдал

ТОКИО. (СЭТА). Ол хоорайга 29 чыл мурнуида атомнуут частыышкыидаи өлгеннерге турасхаадып, оларга кажыыдалдың ёзулаалын августуң тоста Нагасакиниң чурттакчылары кылган. Частыышкынның болган черинде тургускан паркка эртеен ол ёзулаалга 15 муң хире кижи киришкеи.

1945 чылдың августуң тоста Нагасакиге 70 ажыг муң кижи өлген деп санап турар.

ДЖ. ФОРДТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Августуң тоста президентиниң албан-хүлээлгезии күүседип эгелээр ораалкчы президент Джеральд Рудольф Форд Р. Никсоннуң албан-хүлээлгеден дүшкениниге холбаштыр медеглел кылган.

Бистериид шүүтүвуска болгаш аргаи делегейге-даа тайбыиыы хандырарының талазыбиле сөөлгү беш чыл дургузунда оиза чедиишкиниг болган даштыкы политиканы хайгаараар аргалыг болган мен деп, Дж. Форд чугаалаан.

Ол политика келир айларның болгаш чылдарның-даа дургузунда тайбыиыы хандырып шыдаар деп бодап турар мен.

Каттышкан Штаттарның президентизи өжи, мөңдеи хамаарыжыр чүве болганда, тайбыиыы чедип,аап, келир үениң тайбыиыының үндезиики салыр аргаиы берген ол политика моон-даа соңгаар үргүлчүлеттинер деп кандыг-даа чайгылыышкын болгаш чазыг чокка демдеглээриэ чөпшээреп, көрүнер.

Бисте өскедаа айтырыглар хөй деп, Дж. Форд медеглээн. Бисте шиитпирлээр ужурлуг иштики айтырыглар турун турар. Бир эвес конгресстиң президент-биле болгаш ооң-биле кады ажылдап-даа турар кижилериниң харылзаавзының ачызында оларны шиитпирлээр дээш ажылдап эгелеп болур мен деп бодап турар мен.

Конгресс-биле харылзааларга даңгырак бээриинң ёзулаалыының соонда Дж. Форд доовуу медеглел кылган.

Джеральд Рудольф Форд 1913 чылдың июль 14-те Омаха (Небраска штат) хоорайга төрүттүнген. Ол Мичиганның болгаш Иэльстиң университеттерия доозкан соонда юридиртиг ажыл кылып турган.

Дж. Форд делегейииң ийиги кады шиитпиринг базымны кылып, ооң ажызында ядролуг чепсегелеииилкиииы кызыгаарлаарывыскың үезии эгелээн. Ядролуг чепсек бурүүлээр хөгжүдеми узуктаазының дээш база ядролуг дайыиның өскүүи болур аймылы делегейииң болгаш улустарииы-даа кырыига диргелбезии дээш ол коргүнчүт чепсекти ажа-ла кызыгаарлавайн, а эвээжедир, харым-даа кедизиизе барын шуут узуктаар эчис соруланы боттарывыстың мурнувусга шилир ужурлуг бис.

Бистер Совет Эвилели-биле чаа харылзааны тургусиан бис. Бо ийи чурт бот-боттарынга удурланышпайн, а кады ажылдажылганың байдалынга чурттан болур кылдыр ол чаа харылзааларны бистер хөгжүдүп, калбартыр ужурлуг бис.

Р. Никсон делегейииң өске айтырыгларынга холбаштыр чугаазынга соолгу чылдарда Америкаиың төөгүзүиде эң-не үргүлчүлеллиг дайын — Вьетнамга дайын доозулгаи. Чоокку Чөөи чүвее тайбыиыы катап тургузарының үезии эгелээнии база айтыкаи. Р. Никсоннуң чугаалааны-биле алырга, «иштики айтырыгларның аразында ажыдыралчы зоиала соруига болза, «чурттуң балыгларын эвиртир эмеп эгелээри, чоокта чаа эртеен үеиии муңгаралыи болгаш маргылдааларын үттүп каапгары» боои турар.

ДАҢГЫРАК ЁЗУЛААЛЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Августуң 9-та, Ак баажыңга Каттышкан Штаттарның чаа президентизи Джеральд Форд шынчы болурунуң даңгыраан Дээди сотгун даргазы У. Бергерге берген.

Даңгыракты хүлээп алган үеден эгелээш Дж. Форд президентиниң албан-хүлээлгезии күүседип киришкен.

Даңгырак бээриинң ёзулаалыының соонда Дж. Форд доовуу медеглел кылган.

Джеральд Рудольф Форд 1913 чылдың июль 14-те Омаха (Небраска штат) хоорайга төрүттүнген. Ол Мичиганның болгаш Иэльстиң университеттерия доозкан соонда юридиртиг ажыл кылып турган.

Дж. Форд делегейииң ийиги

Арсеньев хоорайдан чагаа

М. МУНЗУК — «ДЕРСУ УЗАЛА»

«Дерсу Узала» деп кинону «Мосфильм» киностудиянын тургузуп эгелээнин бистин немчукчуларывыс моок мурнунда-па дыңнаан болгаш солунналрдан немчаанналр. Кинону тырттырарын Ыраккы Чөөн чүкте Арсеньев хоорай чөөгүнда чорудуп турар. Ол кинонуң кол маадырының ролүн күүседил турар М. МУНЗУКТУҢ бистиң редакцияже чорутканы чагаазын моок адаанда парладывыс.

Ураң чүүл шугумунга ам таптыг-ла 45 чыл бараан боор ажылдаан келдим, бо аразында шак бо ышкаш берге болгаш нарын ажылга кажан-даа таварыжып көрбээн кижи-дир мен. Бергези-даа конгут, солунуда-даа конгут ажыл-дыр. Берге чүве өүл дээрге, югум-па ажылдың бодуңже шымнып кире бээрге, берге чүүлдер чайгаар-ла таварыжы бээр-дир. Кол-ла бергедээшкин кино ураң чүүлүнүң талазы-биле дружылганың конгут эвээш болганында. Ийи чүүлүнде, «Дерсу Узала» деп кинонуң тургузукчу режиссёру япон хижи болганда, аравыста дыл-домаавысты билиндирер, чүгле хелемечилер дамчыштыр билчип алыр апаар-дыр бис. Кылын турар кинонуң кол режиссёру-биле кол маадыры аразында дыл-домаан удур-дедир билчип ап шыдавас болганда, бергедээшкинер чайгаар-ла туруп келир боор чүве-дир. Хелемечилер күжү-биле ажылдап чор мен.

База бир бергедээшкин чүл дээрге, билдингир-ле болгай. Назы-хар улгатхан пенсионер кижи-арга-арыг, тайга-сын аразында янзы-бүрү аң-мең-биле кинога тырттырар кылдыр таарыштыр маннаар деп чүве амыр эвес-тир: эвээш-биче бертик-бежедге-даа таварыжы бергилээр-дир. Ам канчаар, шыдажыр апаар. Ол бүгүнү чүгле ажып эртер, ындан үнер деп бижыт сорулгаңы бодумнуң мурнумда салып алган мен.

Кинога тырттырар арга-дружулга талазы-биле кады ажылдап турар коллективим шупту-зу мөңээ конгут дузалап турар, кайгамчык эки коллектив. Ылаңгыя Арсеньевтиң ролүн ойнап, ССРЭ-ниң Академиктиг биче театрында ажылдап турар, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Күрүне шаңналының лауреады Юрий Соломинниң ачы-дузазын утпаз мен.

Ю. Соломин дээрге Совет Эвилелиниң сураглыг кино болгаш театр артизи кижи. тырттырган киноларының чүгле адын санаарга 23 кино, бир эвес сериялары санаар болга, 40 ажыг кинога тырттырган. Байлак дружулгалыг, бедик мергежилдиг артизи кижи. Соломин моөң партнерум боол. Арсеньевтиң ролүн ойнаны мөңээ але-кежик болган.

Бир эвес Соломин мөңээ ак сеткилзи-биле дузалавас чүве болза, Дерсу Узаланың ролүн ойнаары мөңээ черле берге чорду. Топтуг-томаанныг деп чүвези, югум-па «ыяткан хой тургуспас» кижи деп чүве ол. кайгамчыктыг-ла чаагай сеткилдиг болгаш өзулуг коммунист эш чүве-дир.

Сураглыг артист Ю. Соломин-биле Приморьеден хамыкла фабрика, заводтарында болгаш колхоз, совхозтарында, албан организацияларында, өөредилге черлеринде болгаш районнар төптеринде ужуражылыкшынарга киргээн чорup тур мен.

Чайгы тырттырылышкыны колдуунда доозуп тур бис. Ам кускү тырттырылышкының белеткелиниче кирер бис. Кускү тырттырылышкын конгут хөй болгаш берге ажыл эгелээр.

Адыг, пар, аргыжап-биле тырттырар үевис шиңээрда эгелээр. Югум-па бергедээшкин ынчан таварыжыр боор иинде. Чайгы тырттырылышкында аңаа-ла сыныыр, ыяштактар болгаш эликтер, хүлбүстер база хаванныр, морзук дээш аңаа аңнар кирип турар, югум чүве күзүн эгелээр деп билиңер.

Максим МУНЗУК.

ЧУРУКТАРДА: «Дерсу Узала» деп кинодан кадр («Хорошо, хорошо амба! Не надо сердиться, не надо! Это твое место. Наша это не зал! Наша сейчас уходи!»—Узаланың сөзү ол). Адаанда чурукта (Белагай таладан). М. Мунзук, Б. П. Попов — СЭКП-ниң Арсеньев хооркомунуң бирги секретары, Акира Курасава — япон кино режиссёр, А. Г. Маслов — Арсеньев хоорайчысының дарганы, Ю. М. Соломин — Арсеньевтиң ролүнде артист.

Ю. РОДЬКИННИҢ фотолары.

ТУРИСТЕРНИҢ ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛДЕРИНДЕН

ӨҢНҮКТЕРГЕ ААЛДАП ЧОРДУВУС

Июнь айның сөөлгү хүннери чүве. Бөлүк тыва туристер Моол Арат Республиканың төвү Улан-Батор хоорайже чоруптувус. Туристерниң бо бөлүүнде янзы-бүрү профессияның кижилери бар болду. Сээнчы Кара-кыс Ондар, кадарчы Ай-Хөө Сат, эмчи Маадыр-оол Монгуш, башкы Лина Сат, чоланчы Середа Монгуш, Чөөн-Хемчик райкүүсюмпуң шнити киидис эргелекчизи Екатерина Харлыг дээш ооңдаа өскелер бар.

Кызылдан Красноярск четкеш, ооң ИЛ-18 деп самолётка олурупкаш, ужуп үнүптувус.

Элээн болгаш Иркутск хоорайга ужуп чедип келдивис. Иркутскиден Улан-Батор чөдер поездинин «Найрамдал» деп каан вагонунга бистиг моол кыстар уткуп алды. Орук ара, поездиге чорup олурa, Төрээн чуртувустуң бистиң чалгынпандырып, туралаан черже хостуг ужуп чорууp аас-кежиктиң бергенинге сеткилиивистен өөрүп, ынак Тывавыстың дугайында өмак хөглүг ырлажып чордувус.

Орук суур Иркутск, Наушки станция, Улан-Удэ, Дархан хоорайларны таварып артып, оларны база-ла сонургап, магададывыс.

Июль 4-түн эртенинде Улан-Батор хоорайга хап чедип келдивис. Бистиң дораанна чазык-чаагай ырлайлыг экскурсовод Педеноднам угбай күп алды. Дораан-на «Улан-Баторэ» деп адаалыг бажыңнынче автобуска олурупкаш чоруптувус.

Ол хүнден эгелээш, хоорайның солун музейлерин, төөгүлүг черлерни көрүп эгелээн бис.

Сухе-Батор биле Чойбалсанның мавзолейинге база бардывыс. Совет шеритлерге тураскаалга база чордувус.

Улан-Батор хоорайның солун черлерин 4 хонгур көргенивис соонда, «Тэрэлж» деп туристи базаже чоруптувус. Агаар-бойдус ыңай магалыг болду. Өөн-тоглаг үргүлчү болуп турар. Моол өөнүктер-биле, чаңгыс от-бүлөөнин төлдери дег, найырадыг турдувус. Волейбол маргылдаалардың туристер үргүлүг эртирип турган. Ыңдыг маргылдаалар-га тыва туристер эрес-кайнаган ойнап, бирги черип чаалап ап турдулар.

Кежээ дүжерге, дыштанылга бажыңының ыдыңга таңныг бардывыс. Ол кежээ чер-черден келген туристерниң найыралчы кежээзи болган. Бир ниитиг танцы төнерге-ле, кайы-бир чурттардан келген туристер бөттарының концерт номерлерин көргүүп турган. Бистин тыва туристерниң мурнунан Аир-Санаа Чал-оол биле Лина Сат «Ак-кок хемниң кижилери» деп клип-фильмден ырыны ийи үнге баскуп алды. Ооң-на соңгаар Моол Арат Республиканың ажылчы чону үлүг-дүг чедишкиннерлиг. Моол Арат Республиканың малы дыка өскен, бир кижиге-ле 22 баш бода мал оналаңы турар. 57 ортумак болгаш 8 чыл школаларында 326 мун өөреникчилер хаара туттунган. Моолда бо хүнде бижик бижбес кижи чок. 37 янзы-бүрү солуннар, 38 журналдар парлаттынып турар. Бөгүн Моол янзы-бүрү 66 чурттар-биле дипломатты харылзаалыг.

Моол Арат Республиканың тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур Совет Эвилелиниң белек кылдыр 960 үүлдер фермир 2 школа-интернатты түдүп берген, 70 мун дөрбелгин метр шөлдүг чурттарга бажыңнарлыг тутkан.

Июль 15-те кежээ Улан-Баторнуң залчылар бажыңындан үнгеш, демир-орук вокзалынга келгивиске, моол өөнүктеривис: «Байырта!» — дижип, сеткил-сагыжының ханызындан чаагай күзелдерин илередип, колдарывыс дыштыр туткаш, үдеп калдылар.

Л. САТ.

ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ

Чөөкта чаа профэвилелдерининг Тыва область чөвүлелиниң организастааны 28 кижи составтыг аян-чорук болуу найырадыг хома-хелбээ Моол Арат Республиканга чораап келдивис.

Иркутск — Улан-Батор деп маршруттуг поездиниң чымчак вагоннарынга олурупкаш, совет-моолдуң кызыгаарынга чедип келдивис. Моолдуң кызыгаар албан чери бистиң документилеривисти хынап көргеш, мемди-чаагай орукка чоруурун күзээш, эрттириптилер. Моол черге баскан баштайгы базымнарывыстан эгелээш, өөнүктерниң найырал-чы сагыш чөвээшкынынга кирдивис.

Бистиң болуктуң Моолга чораан үезинниң бир онза чүүлү болза, моол улустуң революциязының 53 чыл өөн байырлаан улуг наадымга киришкенивис база Моолду республика кылдыр чарлаанындан бээр болгаш МАРН-ның чүртту социалистиг ёзу-биле хөгжүдер угланыышкынынга аныядап кылган III Улуг Хуралының болганындан бээр 50 чыл болуp өөн байырлаары-биле улуг белеткелдиң үезинде чораанывыс болур.

Ол ышкаш Моолга баарывыска, Совет күрүнениң дашты-кы чурттар-биле культура харылзаазының нигитилелгинниң президиумунуң даргазы Н. В. Попова ол чуртка совет төлээлерни баштап чеде бергени, ол ышкаш олардың аразынга дырыктарга, адыш чөскаашкыны залга диниттелип турган.

Социализмни тудуп тургулуп турар Моол Арат Республиканың ажылчы чону үлүг-дүг чедишкиннерлиг. Моол Арат Республиканың малы дыка өскен, бир кижиге-ле 22 баш бода мал оналаңы турар. 57 ортумак болгаш 8 чыл школаларында 326 мун өөреникчилер хаара туттунган. Моолда бо хүнде бижик бижбес кижи чок. 37 янзы-бүрү солуннар, 38 журналдар парлаттынып турар. Бөгүн Моол янзы-бүрү 66 чурттар-биле дипломатты харылзаалыг.

Моол Арат Республиканың тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур Совет Эвилелиниң белек кылдыр 960 үүлдер фермир 2 школа-интернатты түдүп берген, 70 мун дөрбелгин метр шөлдүг чурттарга бажыңнарлыг тутkан.

Июль 15-те кежээ Улан-Баторнуң залчылар бажыңындан үнгеш, демир-орук вокзалынга келгивиске, моол өөнүктеривис: «Байырта!» — дижип, сеткил-сагыжының ханызындан чаагай күзелдерин илередип, колдарывыс дыштыр туткаш, үдеп калдылар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

ТУРАСКААЛДЫГ ЧЕРЛЕП...

Ак-Довурак хоорайның «Монгулек» туристи клубунуң болук кежигүннери бирги категориянның берге маршрудун кылып чордувус. Алды хүн дургузунда алдан-маадырларның тура халыышкын үндүрүп турган тураскаалдыг черлери, кыс-чараны бойдус чурумалдыг Сүт-Хөлге, Хемчиктиң Улуг-Хемге каттышкан чери Кашпалга чедир узун орукту эрттивис.

1883—1885 чылдарда Алдан-маадырларның тура халыышкын үндүрүп турганы Оргу-Шөлге четтиндис. Анаа арат Самбажыктың үдуртуулгалы-биле алдан-маадырлар байларга болгаш дарлакчыларга удур хосталга дээш демиселди чорудуп турган. Ында 90 чылдар мурнунда тура халыышкын болган дугайында бижээн тураскаалды тургусканың сонуургап көрдүвүс. Ол төөгүдүг черде амгы чаа амыдырал чечектелген. Мурнунда эки чыткан черлерде «Алдан-Маадыр» совхозтуң муң-муң хойлары оларлап чоруур. Республиканың сураглыг хойжуру, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Лажы-Намчал Чыртай-ооловна Оюржактың үдуртkан Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазының кежигүннери ында ажыдып, чурттап турарлар. Олар ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бодидеринге төлептиг салыышкынын киирип келгенин бистер, туристер, билип алдывыс.

Тываның чараш хөлдериниң бирээзи тайга кырында (далай деңгелинден 1 800 метр бедикте) чыдар Сүт-Хөлге четтивис. Ооң чанында Кызыл-Тайгага үүп келирге, Чөөн-Хемчиктиң клас-чараш чурумалы адыш ишкинде дег көстүп чыдар. 1970 чылга чедир хөлге балык чок турган. Ооң ыяштарының Тываның өскен хемнеринден ырак болуп турарында. Ында ам чартык миллион хире баштыг үүргенниг салган, ол эки өзүп турар.

Бистер машинаныг болгаш чадаг чоруп турган, Хемчиктиң Улуг-Хем-биле каттышкан чери — Кашпалга келдивис. Туристерниң мурнунда салдынган белен эвес даалга чедиишкинниг күүсеттинген. Тываның эң-не чавыс чери ол. Ак-кок Хемчик Улуг-Хемга каттышкаш, ону улам-на күчү киирип, каастап чыдар.

Туристиң поход үезинде бистер Тываның төөгүзү, амгы жыл-шинии, культуразының дугайында бала кайгамчыктыг чараш бойдус чурумалы, дириг амытаннары, үлүүнүң талазы-биле хөй чүүлдерни билип алдывыс.

Туристер даразында Хемчикти куду хемелиг баткаш, ооң чадаг кижи эртип шыдавас черлериниң чурумалдарын көөр сорулганы салган. Сээн-Шушенск электростанциязы доозулган соолунде ол кайтамчыктыг черлер өскерлип, хемнинг суу бедип келир.

З. ВЛАДИМИРОВ.

ЧУРУКТА: (солагай талазын) Алдан-маадырларның тура халыышкын үндүрген черинде тураскаал.

Авторуң фотозу.

Моолдуң культура амыдыралындан

«ЯОЛА» АНСАМБЛЬ

Күрүнекиң таджик «Яоля» танцы ансамбли Моолга ийи неделя дургузунда ойнаан. МАР биле ССРЭ-ниң эразында культура талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринге улуг салыышкыны дээш ансамбльдиң коллективи МАР тазазының Хүндүлел бижин-биле шаңналаан.

Моолдуң парлалгазы «Яоля» ансамбльдиң көргүзүглерин калбак-биле чырыдып бижип тура, ооң репертуарының хамы интернационалдың утка-шынарын, таджик танцычыларының бедик мергежилдиң демделдээн.

ЧОГААДЫКЧЫ БЕЛЕКТЕР

Моолдуң композиторлары МАР-ның чартык чүс чыл юбилейин чогаадыкчы белектерлиг уткуур, дээш кызыгаккай ажылдап турар. Бо юбилейже чыл-ла чаңгыс национал музыка ырак чүүлүнүң репертуарынга хөй-хөй чаа чогаалдар немеккир.

Сураглыг композитор, МАР-ның Күрүне шаңналының лауреады Б. Дамдинсүрэн «Утгын-дубос 42 хонуктар» деп бодуң-ну чаа операзын доозкан. А чуртта балдыңнар аларам композитор Л. Мэрдорж эрес-дидим революсиду кыс Т. Ыөрнүң бүдүшында операзын доозуп турар.

Юбилейже төлептиг уткуур-биле хөй-хөй композиторлар симфонияларын, кантаталарын, ораторияларын болгаш өөрүм бижип турар. Ол бүгү чүүлдер бөгүнгү социалистиг Моолду, ооң улустуң эрес-кежиктиг амыдыралын болгаш түргүнүкчи күш-аажылын илеп бөрээн болур.

ЧЫЫШКА УТКУУШТУР

1975 чылда МАР-ның бөлүкларының республика күрээ болур. Чуртка чүгле өөредилгениң улам ыяш кезиктерден тодарай сорулгаларын ол хүрээге тодарадыр.

Сөөлгү чылдарда чуруттуң чүгле өөредилгениң системазын эвээ бажыкаан болгаш сайзырадыйжок. Школаларның дээде болгаш ортумак түрлүг өөредилге черлериниң амыдыралында өөредилге чижидилге ажыктыг ажылдакчы ажыктыг арганнарын болгаш төлээ-черин улам колбаа-биле ажыглап турар.

(«Новости Монголии» сөөдүлээн).

ТЫВА-БИЛЕ ТАНЫШКАН

— Хүндүскүнүң он ийи шакта Бажын-Алаакка автобус келир ышаа, бо чүү автобус сугну кижи келди? — деп, чанында турган башкы О. Оңдар кайнап айтырды.

Утпай келиримге, автобус долуг: танывазым аныяк-даа, улгады-даа бергилээн кижилер болду. Дергеп-бежеп хар аразында малыг, карак шилиг кижи үнүп келди. Ленинградтың «Печатный двор» типографиязының кол чурукчузу, фотограф С. Э. Шиблер болду.

— Бо автобуста чуртун анаң-бүрү хоорейларындан келген 39 кижи бис. В. И. Ленининң Сибирь шөлүдүнге чурттан турганы Шушенскиге экскурсиялап чордувус. Ында өөредилгин алган, № 291 маршрут-биле автобустуг, Тыва АССР-ниң дерт хоорайларын — Кызыл—Шагаан-Арыг — Чадаана — Ак-Довуракталы, Абаза оруу-биле чоруур экскурсия кылып тор бис. Мээң кол сорулгам — Тываның бойдузун, ооң өг-бүлезинге, дерт-төрелдеринге, ооң кижилеринге хамы кажыдалыш илерткейин тур.

— Тываның бойдузун, ооң төөгүлүг черлериниң чуруун чуруттурып алыр дээн кижи мен — деп, ол тайылбырлады:

Олар-биле кады Новокузнецк хоорайда «Поиск» клубтуң удуртукчузу, төөгү башкыты Л. А. Лихачева 14 өөреникчиниң-биле чоруурун тыныштырды. Чамдыктары Москвадан, Ивановодан, Улан-Удэ болгаш Красноярскиден келгилээн экскурсантылар.

Олар Бажын-Алаактың төөгүзүн кыска-даа бол танышып, ында каш чурукту тыртты-рып алганнар. Чадаана хоорайже бар чораан, Чадаананың Үстүү-Хураазының турган черин көрүп, бүзүнүү малган ханаңы сонуургаан.

Экскурсантылар Тываның төөгүзү, амгы үезинниң дугайында ында хөй чүүлдерни билип алганнар.

О. ЧАҢ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоз.

Эжинің дугайында сөс

АЖЫЛЧЫН ШУЛУКЧУ

Виктор Саган-оолдуң ашпаан арты, кешпээн хемни хоорар. Ада-өгбезиниң чурту кайгамчыктыг Кара-Хөлге сес класс доосказы, ажылдап эгелээн, ооң соонда садыг училищезин доозкан. Ам республиканың Хереглекчилер эвилелинде ажылдап турар. «Ажылчының ыры» болгаш «Часкы шинчи» деп номнарны ол чогааткылаан. Ооң чечен чугааларының чыынызы «Кызыл дузалаачы» ак саазында бижиттинген, сес-домаан хомглап турар. Ооң хөөре-дээре шулуктерин орус чогаалчылар сонуургулаап, Тываның болгаш Москваның солун-сеткүүлдерниге парлаткылаан.

Виктор Саган-оол болза кандыг-даа черге чоруп чораап, ажылчын кижинин кылган буянныг үүлезин кол рема кылдыр чогаалдарынга бижип турар. Тываның бүгү помчукчуларынга Виктор Саган-оолдуң көстүп келген төөгүзүн коптарар болза, ыка ханы үткалыг: ооң бижип чораан шулуктериниң бирээзи «Шын» солунга 1942 чылда парлаттынган. Ада-чурттуң Улуг дайынының дүшкүүрлүг үезинде ол сес харлыг аныяк оол бодунуң изиг күзелин шулукчу апарган.

Бодунуң чазгай чолун шулукчу «Кара-Ланның сылдыстары» деп чогаалынга коңгут тодаргай илереткен.

Өскен чурттуң сылдыс-биле
каастанганын
Карак-биле магадап көөр,
алган мразаар.
Өгге терээн азыы кижи
оглу эртип,
Кандыг конгут ынчаар чолдуг
үреп боор мен.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ШҮЛҮҮМ БИЖИЙ БЭЭРИМГЕ

Успа-Хөлдүң эрининге-даа
барып чордум,
Улуг Хемниң баштарынга
чоргулаан мен,
Элезиниг хөөү кежип,
эртикеп-даа мен.
Элдеп, янзы шимээргелдер
бар боор чүве.
Ынчалзажок шүлүүм бижий
бээримге
Ыяшан харын соруум дендей
бээр иинин.
Кавказ хаанга Ахун бедимни
база дептим.
Кара-далай дендий чалгып,
хөлеп чыткы,
Шүүжүп турар будут кырлап,
ужуп чордум.
Шугуй чаңнык кызаңайның,
чаагаар чүве.
Кайа-даа бол шүлүүм бижий
бээримге-де
Хамык бойдус мени деткип,
сүмелеп ээр.

В. САГАН-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамгыдылгалар программа. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүт телекөргүүт. «Совет Эвилелиниң баарам боол тур мен!» 13.40—Өөнүт телекөргүүт. «Музыкалыг часкы». 14.10—Өөнүт телекөргүүт. «Богун—Тудугжуның хүнү». СССР-ниң аар индустрия судуртулгелериниң түдүүжүл министри Н. В. Голдановтуң биле беседа. 14.25—14.35—Чаңгыр. 14.35—Өөнүт телекөргүүт. «Кино аян-чорукчуларының клубу». 15.35—Тудугжулардың ыглыгларын бүзүлээр концерт. 16.05—«Делегей панорамазы». 16.35—Өөнүт телекөргүүт. «Спортлото тиражы». 16.45— Ураң-чечен телефильмниң башкы ролдарын «Лиза Мурнаунуң херээ». 18.00—Чес. Информастыг программа. 18.30—РСФСР-ниң улустуң артизи Т. Сорокина ыраап тур. 19.10— «Хат чокта сиген бажы ыыңчевес». Ураң-чечен фильм. 20.20 — Бөгүүт телекөргүүт. «Танцы залы». 20.50—21.00—Чаңгыр. 21.00— «Литературлуг номчулгалар». Александр Твардовскийниң «Шүлүглелдер». В. Золотухинниң номчуур. 21.30—Өөнүт телекөргүүт. Колобжег хоорайга үш ир фестиваль. Полыкаазын дамчыдыыга. 23.00—23.30— «Чес». Информастыг программа.

АВГУСТ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Тоолдар хаарлаар». Дамгыдылга. 18.20—Уругларга «Эр кижи болуур». Ураң-чечен фильм. 19.30—Телемөзээлер. 19.40—«Үнүштер чүүн дугайын чугаалаан турарлы» Кыска фильм. 20.00—«Кодзынып аңмыдыралы». Дамчыдылга. 20.30— Куш ажыл-агыйының ветеринар-санитар хемчеглери. Эртем-непередмилелиг фильм. 20.50—«Совет Тываның 50 чылынга уткуштур. Республиканың культура министри М. С. Хомушкунуң чугаазы. 21.00—«Бела Руденкоз. Эртем-непередмилелиг программа. 21.20—Телемөзээлер. 21.35—Чарлаалдар, реклама. 21.40—23.10 — «Бедик» Ураң-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 11-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Моңгун хөлдүң эртинези» 10.20, 11.50, 13.40, 15.20, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Башкылаа шулуглелиг» 11.00, 13.00, 15.00. «Көккүр хараган» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сарыг моортай» 9.00, 13.00. «Александр Пархоменко» 11.00, 15.00. «Черлиг чүрек» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүвеси от» 12.00, 13.20. «Кутулгаг» 14.50, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

АВГУСТ 12-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Ол болгаш шулбустар». (1-ги 2-ги сериялары) 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Васа Буслаң болгаш ооң өөнүктери» 15.00, «Элезиниг чуртайларының генералдары». 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Олуг ыяк Кансей» 9.40, 11.40. «Моңгун хөлдүң эртинези» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сарыг чемованчыгаштың ужуралдары» 12.00, «Көккүр хараган» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«Тилелиг» «Шамбалыг» совхозтарның партия, профвилел организацияларының, дарекция черлери «Тилелиг» совхозтуң үндезилекчиниң бирээзи, хоочуи ажылдаан

Салчак Доңгурович СЕДЕН-ООЛДУН

элекке мөчээнин дыңнатпышаан, ооң өг-бүлезинге, дерт-төрелдеринге, ооң кижилеринге хамы кажыдалыш илерткейин тур.

Бистиң адресивис: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда киллзининиң 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллзининиң 37-13, культура киллзининиң 23-54, хөдөө ажылагый киллзининиң 21-47, үлетпүр киллзининиң 22-64, чагаа киллзининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллзининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 2-75 телефонне болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 913.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00706

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 189 (9563) | Вторник, август 13, 1974 чыл | 1925 чылда үнезелеттингеш | Өртээ 2 көп.

ЧУРТТУҢ ЯНЗЫ-БҮРҮ БУЛУҢНАРЫНДА

ДОНЕЦ-РОСТОВ. Донуун чер ажылдакчылары Тиреин чурттуң шыгжамырынче ам-на үш миллион тонна тарааны үргеп. Сальскинин болгаш Зерноградтың тараажмылары кайызы-дыр 250-250 муң тонналы күрүлете дужлаган. Азовск районнуң ажыл-ишчилери боттарының алган хүлээлгелерин күүседип — белеткел черлеринче 140 муң тонна тарааны чоруткан. Күрүнеге тараа садыры уламчылап турар.

КИШИНЕВ. Молдавияның Слободзейск районунуң ажылагыйлары ногаанның шуушугуулгазын тургускан — оорган комиссиялар, агрегатчылар, агрегатчылар, механизаторлар, агрегатчылар, чаагай перелтинг машиналар үүктел чокка хөөрайлаже чоруп турар. Районнуң ажыл-ишчилери консерва заводтарынга, садыг черлеринге 200 чүү тонналаан эвээш аъес ногааны бээрип хүлээнгеминер.

КАЗАНЬ. Татарияның Азнакаевск районунда Вахитов аттыг совхозтуң трактористи коммунист Рафаэль Г. Фаттахов кайгамчык чедиишкинни чедип алган. Сес андазыныг «Т-700» трактор-биле 22 шак иштинде үүктел чокка ажылдазының түнелинде чайгы тараа зиларылгазын 67 гектар черге ол чоруткан. Ынчангаш норманы ол барык алды катап ажыр күүсеткен.

МАХАЧКАЛА. («Правданың түсүнай корр. А. Вахсман). Шамхал станциядан ырак эвеске Бүгү-эвилелдиин шалыпчы комсомолчу тудуунуң түгүн кинскилип үнүргеп. Ында тараа илдагалаар болгаш болбаазыралыр эң улуг комбинат тудуу эгелей берген. Оны бүгү-эвилелдиин шалыпчы комсомолчу тудуу деп чарлаан.

(СЭТА).

ОЪТТУГ ТАЙГАЛАРДА

Бай-Тайга районнуң колхоз, совхозтары шээр белгаш бода малды шупгу 126000 баштыг чайлагларда семкотил, кадарып турар. Чайлаглаашкынны «Нара-Хөл» колхоз организастыг эрттирип турар. Ажыл-агый Алаштың Ак-Кара-Сугда ковурүгүну кылып. Аравайда паромну, машина ооруун эрте довзуп, малды чайгы аарларга чогуур үезинде чедирген. «Нара-Хөл» колхозтуң 29000 баш малы Артылыг-Ажым, Тапсы сыннарында, Делег-Хөл, Моңгулеп тайгаларында шөлээн оъттап, семирип турарлар.

«Бай-Тал», «Тээли» совхозтар, «Мурнакчы» колхоз чайлаглаашкын эрттиреминиң планында көрдүнген ажылдарны хей-ниитиниң, кадарчыларның күшү-биле чорудуп, Улуг-Ооругда ийи ковурүгну, Тура, Сайырда машина ооруунуң септелгезин, Чиңге-Хемде ковурүгну ыяып, двоскан болгаш Кызыл-Хая базарынга чедир машина ооруун аштап, эге кыяган.

С. ЧЫЛБАК.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында республиканың тараа хүлээп алыр будуруге эргелелиниң коллективтери планныг онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Бо чылдың эрткен чеди айларында мал чеми будурер цех планын 112,5 хуу күүсеткен азы 9.509 тонналы хереглекчилерге берген. Далган будурериниң даалгазын 107 хуу боттандырган азы 7.613 тонна далганны будурген. Бердинген пландан ажыр 513 тонна далганны хереглекчилерге берген.

Будуруга эргелели ниитизим-биле продукция сайгарар онаалдазын 111 хуу күүсеткен. Коллектив кежигүннери будуруучулуг ажылдап тургаш, 218 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр будурген.

Чеди айларның түнелинде Кызылдың сайгарылга базазының улетпур цеги (начальниги А. С. Потапев) социалистиг чарышка бирги черни эзээн. Цех чеди айларда будуруге планын 112,5 хуу күүсеткен азы 1957 муң рубльдиң продукциязын будурген. Чадаганның тараа хүлээп алыр черииниң улетпур цеги (начальниги „Оорлак Мерген-оол) багай эвес ажылдаан. Бо коллектив чеди айларда 416 муң рубльдиң продукциязын будурген, планын 104 хуу күүсеткен.

Эргелелдиң будуруглелери Совет Тываның 30 чыл болур оюнга нуш-ажылчы чедиишкиннерлиг ушуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турарлар.

Ч. ДОСПАН.
Эргелелдиң кол инженери.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИИЛ!

„Тыва көдээ тудуг“ трестиң автобаазазының коллективинге

Эргим эштер!

Силерниң будуруглеге коллективинер тодарадыкчы чылда уткуштур планны алган мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Беш чылдың дөрт чылдарының күрүне планын хуусаа бетинде күүсеткенинерби-ле холбаштыр СЭКП Кызыл хооркому болгаш хооркүүском автобаазамын бүгү чолаачыларынга, септекчилеринге болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга изиг байырны чедирип тур.

Даанган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазының бедээнииң, социалистиг чарыштың дээштиг организастаттынганының болгаш партия, профсвилел база комсомол организацияларының администрация биле кады чорудуп турар политиктиг болгаш организаторжу улуг ажыл-чорудулгазының түнелинде бо чедиишкин чедип алдынган. Силерниң мурнакчы күш-ажылыңар найысылал Кызылдың бүгү автотранспортчуларынга эки үлегер-чижек болур.

Совет Тываның 30 чыл юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш бүгү республикада калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунга туржуп турган, күш-ажылчы ам-даа улуг чедиишкиннерлиг болурунарны СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүском силерге күзеди.

СЭКП КЫЗЫЛ ХООРКОМУ
ХООРКҮҮСКОМ.

УТКУШТУР ПЛАН ДУЗАЛААН

Республиканың будуруге коллективтери чартык чылдың түнеледиин үндүрүп турган үеде республиканың мурнакчы коллективтериниң бирээзи — «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының мурнакчыларының болгаш удуртукчуларының үүлдериң «Уткуштур план: ол чүү бергенил?» деп этиним адаанга чарлаан бис.

Шынчаң, ол материалдарны белеткеп турузуста, автобаазаның директору Лилиан Рахимовна Хасанова биске мынча деп чугаалаан чүве: «Уткуштур планда көрдүнген бедиткен хүлээлгелериистиң күүселдезин санаш, чылын коруувуске дөрт чылдарныг онаалдазы Тудугжу чүүн таварыштыр күүсеттинге бээр ышкаш-тыр. Харылаажып туралыңар».

Дугурушканывыс ёзугаар тудугжулар байырлалының будуруунде автобаазага чеде берявис. Асфальтылап каап деңгем шөлдүң кедээнде шеверген кылып каап Хүндүлел болгаш коргузуг самбыраларын кезек кижи шимээн тур. Оон бетинде улуг калыыр болгаш маска чанында Куш-ажылчы алдар тугун ийи ооп база-ла чаартып турлар. Тудугжу чүүн таварыштыр бирги черни алган чолаачылар бригадазының көргүзүглерин чараштыр бижээн саазыны коженекке суккаш, кызыл туктуг кинскидир кодурүп үндүрүптү. А Хүндүлел болгаш коргузуг самбыраларының кырында «Беш чылдың дөрт чылдарыны күүсеттингеш» деп улуг үүктер-биле бижип каан лозунг чайынналып кестүп келди.

Ол аразында мастерскаларга болгаш гаражтарга ажылдап турган кижилер уурук-суурукпан Хүндүлел самбыразының чанынга чыглып келдилер. Тодарадыкчы чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткенин республиканың удурлуктукчу органнарынга илеткээн дугайында рапортту номчаашаш, чолаачылар, септекчилер бот-боттарынга байыр чедирип турдулар.

Местком даргазы А. Удалов, өөрүн чоргаарал-биле эргий корген, чугаалайдыр.

— Ам удавас байырлыг митингивис болур болгай, ажылывыстың дугайын ынчаң тодаргай дыннаар силер. Шынаажок кол көргүзүүвүстү чугаалап болур мен. Беш чылдың эгезинден бээр бо хүнге чедир автобаза инитизи-биле 1 миллион 635 тонна янзыбүрү чүүктү соортуп, 53 миллион тонна-километрни ажылдап кылган-дыр. Ол дээрге беш чылдың дөрт чылдарының нинги планының 100,2 хуу күүсеттингени ол-дур.

Коллектив кежигүннериниң 1974 чылдың бо хүнеринге чедир кайы хире эки ажылдап келгенин көргүзүг самбыразындан сонуургап турузуста, «Васильевич» деп ат-сөөлүг Дүрбүлүг Сергей Васильевич Ооржак деп ажылдакчыга таарыштым. Ол бо чылдың эки эки ажылдыг комсомолчу-авыяктар бригадазының бригадири Василий Дюкарев прицептиг машиназы-биле чедип келди. Бо шынап-да будуруглелиг шелбазы кижи. Ол беш чыл планын сөкелерни мурназа 2 чыл беш айларның дургузунда күүсеткен. Оон бригадазында 11 чолаачының хөй кезии 1975 чылдың үлүүнге кириштир ажылдап турар.

В. Дюкарев, С. Митряшкин, А. Рассохин, хоочун чолаачы А. Бочмин дээш ышкаш мурнакчыларлыг коллектив бодунуң мурнунда канчыг-да улуг соруганы бүүсеттин шыдавайн кынчаар деп бодал кижиниң бодалынга ала-чайгаар-ла кирип кээр чорду.

С. МААДЫ,
«Шынның» түсүнай корр.

ЧУРУКТА: автобаазаның бөлүк мурнакчылары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Дүжүт ажаалдазы

КАА-ХЕМЧИЛЕР ЭГЕЛЭЭН

Каа-Хем районуң ажыл-агыйларының шөлдеринде тараалар быжып турар. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының чаа дүжүдүн ажаап алырынче «Ленинчи орук» совхозтуң механизаторлары районга бир дутаарында эгелеп кирген. Олар үрезин кылыр 20 гектар көк-тарааны тавычалай кестирген. Оон гектар бүрүзүнден 13—15 центнерни ап болур. «Ленинчи оруктуң» механизаторлары ам Коптуда сула кезилдезинче эгелеп кирген.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң тараажылары Баятыда 20 гектар кызыл-тасты тавычалай кестирген. Оон дүжүдү чаагай. Ол колхозтуң механизаторлары тарааның кестирилгезин ам үш хүн улаштыр чорудуп турар.

«Коммунизмче орук» болгаш «Тиилелге» колхозтарның механизаторлары чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче база кирипкеннер.

Ажыл-агыйлар бо чылын тараалярның кезик хирезин ангылап ажаар арга-биле чорудар деп турар. Ынчангаш ажыл-агыйлар дүжүттү ажаап алырынга ыяк белеткенип турар.

З. ШИН,
районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫНЫҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

Мал чеми белеткээри-биле Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязында комплекстиг бригада ажылдап турар. 4000 тонна сигенни, 300 тонна сенажды, 300 тонна витаминниг сиген далганы ол белеткээр.

Чеңсек-херекселдер-биле бүрүн хандыртынган бо бригада звеноолар аайы-биле ажылдап турар. Сяген кезикчилериниң звенозуң хоочун механизатор Никита Медведев удуртуп турар.

Витаминниг сиген далганы белеткээр звенода КУФ-1,8 маркалыг кестирикчилиг ийи трактор ажылдап, люцернаны үүрмектевишаан, ону АВМ-0,5 деп агрегатче чорудуп турар.

Мал чеми белеткээр бо комплекстиг бригадада 25 трактордуг 30 ажыг кижи бар. Бригада бо чылын мал чеминиң белеткелинче организастыг киргеп. Майның 1-де-ле көдээ ажыл-агый машиналарын хөөруже үнүптериниге белеткээн.

Суггаттыг черлериниң сигенни июль эгезинде кезип эгелээш, 1900 тонна сигенни бригада амгы үеде белеткээн.

Виктор Зайцевке удуртқан сараат салыкчыларының звенозу хүнде 5—6 сараатты салып, мурнакчыларның одуруунда чорбушаан. Хүн нормазын 110 хуу күүседип турар Ондар Суге-Маадырның звенозу олардан база дудак чок.

Дуржулгалыг механизатор А. Коровининиң удуртқан звенозунда сигең белдүрүкчүлери В. Золотухин, И. Якушенко, С. Иванов, сөөртүкчүлер А. Папын-оол, В. Агломызянов, В. Кичигин олар эки ажылдап турар.

Амгы үеде бригада суггарган гектар бүрүзүнден 22—23 центнер сигенни кезип ап турар.

В. ФОМИН.

ЧУРУКТА: Механизатор А. Семёнов, бригадириң дузалакчызы Н. Федосеенко олар прессподборщикти ажылга белеткеп тур.

Авторнуң фотозу.

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ ЖЕДЭЭ

ЧҮГЕ ХОЖУДААНЫЛ?

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ховуларынга дүжүт ажаалдазы удавас эгелээр.

Совхозта байдал ам кандыгыл? Ажыл-агыйда бар 18 комбайнның 6-зы белен эвес. Зэр-Хаваста төп шаңның септелгези ам-даа кылдыңнаан. Тараа чүүрер, дүжүрер, арыглаар 20 ажыг машиналарның септелгези эгелевээн. Ол-ла төп шанда 150 тонна ыыбар, чаар материалдар бирер улуг савыар күруг хевээр. Тараажылардың чурттаар черлериниң септелгезин кылбаан. Ында үреңк оруннардан өске чүү-даа чок. Шын эргелекчизи Хертек Хулер-оол септелгеже сагыш салбайн турар.

«Барлык» совхозта септелге чүге хожудааныл? Аңаа кым харыылап бээр ирги?

М. ДЫЛАЙ.

ОРГАНИЗАСТЫГ КИРГЕН

Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозу мал чеминиң белеткелинче организастыг киргеп. Бо хүннерде колхозтуң хойжу бригадалары болгаш янек кадарчылары 3 звенода үстүп алган, хол кадыры-биле сиген кезип турар. Сигенчилер ам 124 тонна мал чемни белеткээн. Ылангыя № 3 болгаш 4 хойжу бригадаларның хойжулары мал чеми белеткээриниң мурнуку одуруунда чоруп турар.

Сигенчилер ортузуга чарыштыг организастаар талазы-биле ажылды колхоз баштаар черя, партия организациязы холга ап, сигенчи бригадалар төптеринге лекция беседалар-ны чорудуп, суурнуң чурттакчы чонунуң шефтээшкиниерин каш удаа эрттиргеп. Сигенчи бригада бүрүзүнде агитаторларны быжыглаан.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларның чарыжып оң хонуктап түңнеп турар.

Е. АРАКЧАА.

МИЛЛИОНЕР СТАН

ЖДАНОВ. (СЭТА-ның корр. А. Лейкин). «Азовсталь» заводтуң «3600» стапы үш миллион тоннага кириштир санадыр кылын демир хевилеп бүдүрериниң оол шуушторузгазын эрткен чылын эгелээн, ынчаң тудугжулар Европада эң улуг прокат комплекизин ажыглалга хуусаазындап эрте хүлээдип берген. Оон коллективи Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунуң маадырларындан эстафета хүлээп алгаш, комплекстиң баштайгы эзлчээниң төлевиллеттинген күүзүзүн мурнакчы темнидерлиг шиңгээдип ап турар. Мурнакчы бригадалар күзээн соруглазын чаңгыс эвес удаа чедип ап келген.

Турэскаалдыг деп демдеглелдер хүндүлүг ажыл эзлчээн эрттирер эргени чарышка мастер Ф. И. Бибаковтуң бригадазы чедип алган. Бригада бо чылдың эгезинден бээр планнан ажыр барык 3500 тонна металл прокадын будурген. Фёдор Иванович — ол агрегатты украин прокатчыларның шиңгээдип алырынга дузалажыр дүзы төрелдешкек бүдүрүге черлериндеп чеде берген, хөй санныг тускай эртемниглериң бирээзи. Череповецтиң металлургия заводунуң ол хоочун мастериниң арбын дуржулгазы коллективке ажок ажыктыг болган. Техник эртемниг Ф. И. Бибаков Череповецтиң стаиы-биле дөмейлешкек хөй шиңарлыг бүгү технология шугумун ыяк өөренип алган, нарын техниканың ужурүн ажылчышнарның биилип алырынга дуза чедирген, кончуг улуг будуруге шуушторулгазының аңгы-аңгы звеноларынга кижилериниң шуудаңгай ажылдаарын чедип алган. Прокат будурериниң шалыпкын шуудаларын улуг хире-чергелии-биле ол хандырган.

Кончуг улуг станга будурген, кылын ама-ама демирни Харцызскиде болгаш Челябинскиде газ дамчыдар, улуг хемчээлдиг, ажок быжыг хоолайлар кылдыр будурүп, оларны Николаев биле Ленинградтың судно тудугжуларынга, бистиң Төрээн чурттувустуң хөй-хөй булуңнарында будуруге черлеринге, даштыкы чурттарга чорудуп берип турар.

ХОЙЖУЛАРДА

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң төп салбырының малчыннары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында нуш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдап турар.

Салбырның № 2 хөйму бригадазында аныяк хөйму, Ак-Туруг көдээ Совединиң депутадыг Д. Даспан мал ажылының мурнакчыларының одуруунда.

Бо чылын хөйму Д. Даспан подаинда 346 хөөндан 969 килограмм дун кыргып алырын хүлээнген. Ажыл-ишчи хөйму ол хүлээлгезин ажыр күүседип, күрүнеге 1090 килограмм дуктуг дужаагаш, салбырның хөйжуларын мурнаан.

Салбырның № 2 хөйму бригадазының бригадири М. Доптуг-оол малчыннарны деңгеемеп эргип, оларның ажылын биидиглиг удуртуп турар. Бригада бо чылын күрүнеге 12,7 тонна дун дужаар планын 13,5 килдыр ажыр күүсеткен. Ниитиниң малын мөңгө кыш ажырар дээш салбырның хөйжулары кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын, мал чеминиң белеткелин организастыг эгелээн. Кара-Суг, Кумур-Арыы, Кучун-Нурат деп черлериниң сиген шөлдеринде ажыл-иш хайныылыкшынныг.

М. ЛАМА.

КЫЗЫЛ 60 ЧЫЛ

КЫЗЫЛЧЫЛАР юбилейге

ДҮҮНГҮ, БӨГҮНГҮ, ДААРТАГЫ КЫЗЫЛ

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң «үүскомумуц даргазының орлаачызы Елизавета Демьяновна УДУРАКИНА-биле бистиң корреспондентивистиң интервьюзу.

АЙТЫРЫГ: Кызыл хоорайны үндезилеп тургускандан бээр 60 чылым бо чылым демдеглээр болгай. Аңаа холбаштыр найысылалывыстың канчаар сайзырап турарын номчукчуларга чугаалап бээрин диледивис.

Харыы: Совет Тываның найысылалы Сибирьниң өскө хоорайларынга бодаарга аныам. Оны 1914 чылда кожуп келген орус чон үндезилеп.

Кызыл чүгле Тываның эвес, харын Азия диотин төвү. Оон хереченил—Улуг-Хемниң эриндө, хоорайның база бир чараш өскерликтери-биле шыптыгган черде «Азия төвү» деп тураскаал болгай.

Тывага национал хостаалгалыг революция тиилээн соонда баштай Белоцарек аттыг хоорайны Кызыл деп адаан. 1922 чылда Кызылды Тыва Арат Республиканың пайысылалы кылдыр чарлаан. Ол үеден эгелээш, хоорай сайзырап эгелээн.

Бөжен чыл бурунгаар Кызылга 740 чурттакчылыг 192 бажың турган. 1939 чылда бажыңнар саны бир мун чыгаа, чурттакчылары алды мун хире кижи турган. Амгы үеде алдан мун чыгыы кижи мында чурттап турар. Бөгүнгү Кызылбиле ол үелерни деңнээргеле кайы хире ылгалдыгыл дээрин илеп.

Кызыл — Тываның башгайгы үлегиүрүнүм, культуразының төвү. Маңаа чөзерби чылдарның төнчүзүнде «алгы заводу, электростанция, типография тургустунган. Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышкаңы Кызылдың төнгүзүнге онза уе болур. Совет эрге-чагыргазының чылдарында хоорай эң-не дүргеи сайзыраан. Дөртеи чылдарның эгезинде хоорайның кудумчуларын элезин-довурак, караганнар-биле шыптынган турган болза, бөгүнгү Кызыл — амгы үениң чаагайжыткан хоорайы болган. Оон түдүүн ам Кол план ёзугаар кылып турар. Хоорайны дөрт, беш каът чурттөлгө бажыңнары, культура төптери, албан черлериниң көрүштүт чараш бажыңнары хавстаан. Чаагайжыттыгган сесерликтер, газоннар, паркитар —чоннуң дыштанылгазыныга чогумчалыг. Кудумчулар, тротуарлар асфальтбиле шыптыгган. Улуг-Хемниң чоокка чедир-не чүгле шаром-биле кежип турган болза, ам оон ийи эриин улуг, чараш көвүрүг түдүштурган.

Кызылда металл, мяш ажылдан кылыр, жергетвка, түдүг, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүүк бүдүрүлгелери бар. Ол дээрге чер, агаар, суг транспортунуң белдири, республиканың бүтү районнарын автомобиль болгаш агаар оруктары-биле харылзаштырып турар.

Кызылда үжен ажыг өредилге чери, оон иштинде башкы институду, Красноярскиниң политехникти институдунуң филиалы, политехникти болгаш көдээ ажыл-агый техникумнары, уран чүүл училищези бар. Тываның дыл, литература болгаш төөгүүнүң өртемшинчилел институду ажылдап турар. Хөгжүм-шин театры, филармония, ырның болгаш танцының күрүне ансамбли, симфониктиг хөгжүм, хөй кинотеатрлар, культура бажыңнары, библиотекалар, чурт шинчилел музейи, телеттөп, «Орбита» деп телестанция бар. Кызылчыларның болгаш оларның аалчыларының дыштанылгазының улуг төптери — культура болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы, ийи стадион бар.

Кызылдың төп кудумчузун Владимир Ильич Ленининиң ады-биле адаан болгаш оон төвүнде баштыңчыга улуг тураскаалдың тургускан.

Найысылалдың чурттакчыларының амыдырал хандырылгазы сайзыраан. Бо адырымын 4 бүдүрүлгези, 54 магазин, 23 столовая, 2 ресторан, 3 кафе, 1444 кижи чыдып эмнелир 11 эмнелге болгаш профилактөрийлер, 16 фельдшер-акушер пунктузу, 5 аптека ажылдап турар.

Капитал түдүгүнүң темпизи дүргедээн. Оон хемчээлде бо чылын 22 млн. рубль чедер. Бо беш чылда Элегес-Аксыда 50 млн. кезек туйбу бүдүрер завод, чылда 100 мун кубометр яизы-бүрү даш түрмектээр завод, «Тыва көдээ түдүг», «Тыва септелге түдүг» болгаш «Тыва суг түдүг» трестериниң демир-бетон кылыглар бүдүрер заводтары ажыглалга кирер. Хоорайга болгаш республикага түдүг индустриязының баазазын алгыдармига ол улуг идигни бээр. Ниитизи-биле 1974 чылда бүдүрүлгениң — 19, чурттөлгөниң — 18, социал-культура хандырылгазының — 8 болгаш өскедээ шупту 53 бажыңны болгаш объектилерни түдүп доозаан турар. Чүгле бо чылын хоорай Советиниң шугуму-биле 28 мун дөрбелчин метр чурттөлгө шөлүн ажыглалга дужаар. Ол дээрге чижек кылдыр 1963 чылда дужааган чурттөлгө шөлүнден 14 катап хөй.

Айтырыг: Хоорайның келир үеин кандыг болурун номчукчулар сонуургап турар. Ол дугайын чугаалап көрүңерем.

Харыы: Ол төп. Кызылдың келир үедеги сайзыралының Кол планы колдуунда ажылдап кылдынган, ынчалза-даа үениң негелдезин ёзугаар эде көрүп турар. Ону тургузарда 1990 чылда найысылалга 90 мун кижи чурттаар дээрзин барымдаалап турар. Хоорайга амгы үениң чаа, чараш хевирлериг, хөй каът бажыңнары немежир. Эргижирээн бажыңнарыны хоорайның төвүнден коорту чайлаткаш, оон орнунга чаа бажыңнар тудар. Кызылдың мурнуу болгаш чоон чүүгүнге чурттөлгө болгаш амыдырал хандырылга түдүүн калбартыр, үлетпүр түдүгларын тускайлаар, кудумчуларны улам экижидер, ногаанчыдар. Хоорайның төп талазын улам чараш кылдыр хууладуруп, «Ленин шөлүн долгандыр Министрлер Совуелиниң, 800 салттыг театрның болгаш албан черлериниң хөй каът бажыңнарын тудар. Оларның баштайгы ийнгизининң түдүүн эгелээн болгай. Ынчангаш Кызылывыс чараш, шинчи, ногаанчыттынган амгы үениң негелдемиринге дүүшкен үлегерлиг хоорай болу бээр.

Айтырыг: Хоорайның чаагайжыдылгазының дугайында чугаалап көрүңерем?

Харыы: Кызылды ам-даа болза ногаан ыяштар бүргээн хоорай деп болур. Оон чаагайжыдылгазынче моон соңгаар-даа онза кичээнгейни салыр. Бирги эвелчегде агаар баксырадып турар хөй ышты чөк кылыр. Ол сорулга-биле хөй-хөй котельналарны хатташ, хоорайны изиг суг-биле кандырар чылыдылга шугумун түдүп турар. Бо чылын 7,5 км ыңдыг шугумну болгаш 2,5 км каналзацция шугумүп ажыглалга дужаар. Ону чоннуң түдүү кылдыр чарлаан. Хоорайның чамдык кудумчуларын эде түдар, асфальтылаар, ногаан ыяштарны тарыыр, чаа сесерликтерни, газоннарны түдар. Бо ажылды чорудуп турар. Чүгле аңаа безин 195 мун рубль чарыгдаар.

Бо күзүн Кызылдың 60 чылын демдеглээри-биле холбаштыр, Совет Тываның 30 чыл болур оон толептинг уткуур дээш кызылчылар онза күженишкинниг ажылдап, күш-ажылчы тинилелгелерни чедип ап турарын түннелинде демдеглеп каайн.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

✦ Бо чылдың август айда Тыва АССР-ниң найысылалы — Кызыл хоорай 60 харлаар. Амгы үеде Кызылда нимти чурттөлгө шөлү 140 муң дөрбелчин метр ажып турар, чурттакчы чону барын 60 муң хире кижи.

✦ Кызыл хоорай республиканың экономиктиг амыдыралынга улуг роль-ду ойнап турар. Амгы үеде ында 20 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Оваа республиканың бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң ыяып турар продукциязының 69 хуузун берип турар.

✦ Төскү беш чылдың төнчүзүнде үлетпүр продукциязының хемчээли 63 миллион рубль чедир өзер.

✦ 1945 чылда Кызылдың электростанциязы 0,9 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрүп турган, а эртиен чылын чүгле чаңгыс айда безин хоорайга 7,9 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген.

ХҮНДҮЛҮГ ХАМААТЫ

Озуп, сайзырап олурар, көрүштүг, чараш найысылал Кызылывыска ынак бис. Эргилдир бодап келиргө, хоорайывыста кандыг ажыл-ишчи кижилер чок дээрил! Оларның могаг-шылаг билбес күш-ажылының түңнелинде Кызыл чаагайжыл, сайзырап бар чыдар. Ол ажыл-ишчи кижилерни көөрге оңза чоргаараачыг.

Кызыл хоорайның хоочуларыныц, Тываның баштайгы хоочуя чөлаачыларының биргээн Хунажык Комбуевич Ондарны таныыс кижи ховар. Ам ол хоорай автобузунуң чөлаачызы.

Эрткен улуг-хүнде хоочун чөлаачы-биле почта чанынга ужураштым. «Илаз» деп улуг сарала автобусту башкарып чор.

— Бөгүн база ажылдап тур мен—деп, ол чугаалады. —Чамдык эш-оор шөлээлеп турар, өскелери автобустар септеп турар болгай. Бажыңга аңаа-ла чүүң кылып олурар. Ынчангаш ажылдап турарым ол. Изини көрбес силер бе? Автобустар чедишпес болза хоорайны чурттакчыларыга халалыг аңаар.

Автобус чорупканда безин оон соонче көрүп, элээн боданып турдум. «Чүгле бодунга эвес, а кижилерге эки, ниитилелге ажыктыг болзун дээш чурттап чоруур кижилериниң бирээзин Хунажык Комбуевич ол-дур ийин» —деп, бодал бир дугаарында сагыжымга киирген.

Кызылга ол 1934 чылда келген. Оон күш-ажылчы амыдыралы маңаа эгелээн. Машина-биле салым-чолуг база-ла маңаа холбаштырган. Бир дугаарында ол чөлаачы сургуулуга өөренип алган. Оон соонда үш тонна чүк сөөртүр «ЗИС-5» деп машина алган. Шак ынчаар-ла ол Тываны доора-хээре, авый-шавый эргилдир кезип каапкан. Ону узун дургаар шөер болза бомбүрзекти та каш долганмыр.

Ынчан орук-чиирик кандыг турганыл? Кадыр-берт, малгаш-балдарлыг, дөвурак-доозуунут. Чүгле Барыын-Хемчик чедерде безин чеди хонар турган-дыр. Ол бүгүнү быжыг тура-соруктуг кижи ажып эрткен. Ам ол дугайында чүгле сактыышкынналр оон чүрээнде арткан.

Коммунист Хунажык Комбуевич Ондар хөй-ниитиниң ажылынга эң идепкейлир киржип чоруур. СЭКП Кызыл хооркомунуц бюро кежигүнү. Ол дээрге эң бедик харысаалга-дыр.

Хунажык Комбуевич ол хүн ажылын орай дүне дооскан. 1 шак ажып турда, автобузун эппарып тургускен. Эртенинде ажылынга база кымны-даа мурнай четкен.

Ол өөрүнүң автобузун септежип турда, барып ужураштым.

— Дүштен эгелеп бава хоорай иштиниң автобузунга ажылдаар мен—диидир.

Хоочун чөлаачы эрткен сеска беш чылда 185690 пассажир километрни эрткен. 696300 пассажирни сөөртккен.

Ынчаргы оон ажылдап турары Кызыл хоорайның пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чөлаачылары бо чылдың бирги чартымында 88 миллион ажыг пассажирни сөөртүп, планны ажыр күүсеткен. Ында хоочун чөлаачының киирген үлүг база бар.

Хунажык Комбуевич Ондарның улут дуржулгалыг, ажылынга кызымаккай чоруун бедии-биле үнелеп, чезактың дээди хавыяазы Ленин орден болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Партияның бедик идегелии ол ынчаар бүзүредип чоруур.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

ЧУРУКТА: хоочун чөлаачы Хунажык Ондар.

Фотозу авториуу.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ-БИЛЕ

Чаагайжыдылга — бүгудениң херээ

Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептинг ужуражыр дээш социалистиг чарыш. Кызылдың чурттөлгө-коммунал ажылагый бүдүрүлгелериниң аразында калбарган. Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга богтандырбышаан, чоннуң чурттөлгө-коммумал хандырылгазын экижиндеринче күженишкинни олар мөөнүзүн. Найысылалдың санитарлыг байдалын экижидер болгаш чаагайжыдар талазыбиле элээн ажыл кылдынган.

Ногаанчыдылганы чорузуп, кызылчылар бо чылын 6485 дөс мышты, 13 мун дөс чадаң ыяштыг, 266,5 мун кезек чечектэ хоорайның кварталында тарып олуртканн.

Кызыл хоорай Советиниң күүскому бүдүрүлгелер, албан организацийилар, өөредилге черлерин чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылынче хаара тутканн. Аңаа түүйбу заводунуң, республика эмнелгезиниң, № 2 бажың эргелелиниң коллективтери болгаш өскө-даа организацийилар идепкейлиг кириштеп. Ылаңгыя № 2 бажың эргелелиниң коллективи кварталдарынң чурттакчыларын эвилелдеп, бажыңнар чанынга, кудумчуларга бо чылын 700 дөс мышты, 200 дөс чадаң мыштыг, 5 мун кезек чечектэ олуруткач болгаш чиңгир ногаан шөлүчүгештерни, чечектер клумбаларын кылган. Чурттаага бажыңнарының чанында шөлүчүгештерде бичиң жыдылга болгаш санитарлыг байдал талазы-биле айтырыгларны колдуунда харылаан турар. Бо участок чартык чылда будүүлге планның болгаш бедиктен хүлээлгелерни күүседипкен. Капитал септелге кылырының база чаа объектилер чанын чаагайжыдарының чаңында 106,8 куу күүсеткен. Улуг хемчээлдиг 1385 дөс мыштыг олуруткан, 3,5 мун дөрбелчин метр газонну кылган. 127 мун дөс чечекти организацийиларга сатканн. Боттарының күжү-биле 195 мун дөс чечек рассадазын кылган. 15 мун дөрбелчин метр ажыг оруктарны, тротуарларны асфальтылаан. Кызылда дыштанылганың болгаш культураның парыгынче кирер чаа, аяның чараш ийи көвүрүгү тутканн.

Найысылалдың кудумчуларында изиг суг дамчыдар хоолайлар салыры үргүлүүлешиваан. Ол ажыл доостурга эргижиреп үреген кудумчуларны кылыр чаа заводту ботоорулга-чарылгалыг участок кылып алган. Оон күүсүг улуг. Эвилчегде 2 мун тонна орук шымыын белеткээр.

Чаагайжыдылгага кызылчылар эвээш эвес ажылды кылганнар. Бистиң мурнувуста ам-даа кылыр түүлдер хөй. Совет Тываның 30 чылынга туткушур электростанциянын чылыг дамчыдылга тудуун дүргедедир ужурлуг бис. Ол тудугну чоннуң тудуу кылдыр чарлаан. Ол ажыглалга кирерге хоорайның санитарлыг байдалы экижиндр. Хөй одалга төптери эвээжээр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуелиниң чанында чылыг дамчыдылгазының тудуунуң талазы-биле штабты тургускап. Бо хүннерде Дружба, Авиация, Мугур, Комсомольская, Чүлүдүм, Рабочая, Ленин болгаш өске-даа кудумчуларда чылыг дамчыдылгазының тудуун үргүлүүлээн.

Ленин, Кочетов, Титов, Рабочая, Красноармейская, Чехов, Щетинкин-Кравченко болгаш өске-даа кудумчуларда септелге, чаагайжыдылга ажылдары, эде тудуушкуннар кидин түүк. Кудумчуларда болгаш ногаанчыктан шөлдерде тураскаалдар, обелисктер, стендилер, орук демдектери, шүтүмнар база чаартынар. Бо бүгү ажылды бедик негелде-биле чорудар апаар.

Найысылалче Бай-Хаак талададан келир орукка Кызыл хоорайның сүлде демдээн тургузар. Болап эрткен-дүшеп ажылчы чон кызылчыларның Совет Тываның 30 чылынга төлептинг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелери-биле таныжарлар. Аалчыларга таарымчалыг кылдыр «Кызыл» гостиницазының капитал септелгезинн кылган. Кызыл партизан кудумчузунда ийи каът гостиницаның үшкү каадын Кызыл тудуг эргелелдиң тудугжуларының тудуп доозар четкен.

В. ТАРАСОВ.

Кызыл хоорайның чурттөлгө-коммунал ажыл-агый эргелелиниң кол инженери.

ЧУРУКТА: Ленин кудумчузунда ажыглалга киргеи чурттөлгө бажыннары.

А. Содунамның фотозу.

НАЙЫСЫЛАЛ ХООРАЙЫМ

Дээр оңу кырын дургаар
чуруттунган
Терең суглуг Улуг-Хемим
эриин кластаам.
Кыжын, чайын частып үнген
чечек ышкаш,
Кызыл, Кызыл — найысылал
хоорайым сен.
Чалыы чүрээм ынаштылы
болу берген—
Сарыым хыстың холуи
четкеш, базыптар мен:
Чечек шынаан аллеялар
үткүп келир,
Черниң казы—чүден чараш
хоорайым сен.
Үнген хүнүүң хереллерин
хөглүг үткээн.
Улуг чаагай шапкын ижи
диңмиттелгеп,
Ужуур-мерген чаа шагның
базымында
Уран ырлыг, мактап хаммас
хоорайым сен.
Саян ажыр кайыын-даа бол
келген өңүүн
Үгбам ышкаш, чазык,
хөглүг үткүп алыр,
Улуг диптиң — Азияның
чүрээ болган
Чалыы арның хүлүмзүрээн
хоорайым сен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ХООРАЙЫМ АНКЕТАЗЫ

Фамилияң? Кызыл.
Адың? Хоорай.
Адың аъм? Октябрь.
Төрүттүнген чылың? 1914 чыл.
Төрүттүнген чериң? Хем-Белдирги, Азия төвү.
Сошиал байдалың? Профессионал революсчу.
Тускай эртемиң? Башкы.
От-бүлең ишти? 60 мун чыгыы.

Шынап-ла Кызыл хоорай Тываның улус чоңунуң революсчу демселиниң төп штабы: революсчу хоорай, хосталгаже, чаа амыдыралже арат массаның түрэ-соруун кыйгырган патриот, интернационалчы.

Шаандагы Хем-Белдириниң, а амгы үеде Совет Тываның найысылалы Кызылдың доозу намдары мындыг деп бодаар мен. Кызыл-биле чажыт бис. Ол августа төрүттүнген, а мен—декабрьда.

Чажымым Кызылга 9 харлыымда ап баштай келген мен. Ынчан бирле моргун чүве дижип, сесерлгеден улус сөктүп кирип турган мындыг чүве. Ол улусту эдерип, аңамга ушкажып илгаш келгеним ол чүве. Эрбек, Баян-Хол, Сесерлиг оорутларынга хөй кадарып оскеп, ынчан оол оол оскээр чүвэ барып, оода улуг хем, суг бенин көрген эвес мен. Хем-Белдириниг чедип кээрвиске «Үйгу чок Улуг-Хем» бо.

Шынап-ла, Улуг-Хемниң албатылары — хемежи орус, тыва кижилер оон-моон хемелериг келгеш, ол-он кижилерни олурткулаашт, хемни одурту эжиндирип киргиллеткеп. Хеме эрни суг-биле дец чыгыы. Чайлыннаарга чыыртыланнээр, эшкей кижи чүгле эглидиээр. Ак-кок хемниң кырын көөрге карак чайнаар, баш дээскинер. Хемелерниис Шанчыг даанын үстүнде ол чарыкта хөвек бажыңдан киргеи хирезинде. шаандагы эмнелге тургаа чер дужундан дыка куду барып үнгеи.

Оон хүреп-бажың баар дишкеп улус эрик дургаар өрү-алыы шуужыпкан. Орук ара көрүп чоруурга бажыңнар-ла хөй. Чамдыызының чанында өглер-даа бар. Удатпаанда улус хүреп-бажың бо-дур дишти. Ону көөрүүскө аажок улуг. Ачам меми чанынче тыргаш: «Кердүң бе, чазап бажыңы бо-дур оглум» — диди. Оон улуг чаагайын кайгап, магадап турдувус. Амгы «Шын» солуң редакциязының эрем бажыңы ол чүве.

Ол мынаш сан, шүүгү, кадагаатты ямыларының бажыңнарын, «Шын» солуң редакциязының чанында амдаа турар хүреп бажыңны болгаш чоокка чедир бир дугаар поликлиниканың тургаи бажыңын көрген бис. Амгы «Тувинская правда» солуңуң редакциязының ийи каът бажыңы база ышкаш-на турган, а оон чоок-кавызынга өглер база көвей. Оглер чанынга ол бедик бажыңкар даглар, кашпалдар ышкаш сагындырар турду.

1932 чылдың май. Реванэ Төп Комитеди меми кыйгыртып келгеш, типографияга ажылдазын хаан. Парлакчылай бердим. Типография ынчан амгы Культура министерствозунуң бажыцыга турган чүве. Наирралдыг, интернационалчы аныяктар ажылдап турдувус. Улугларывыс ыдат Чи-Шу-ла, орус Сорокин, хакас Спирина олар турдан. Тывалар үш-ээн улам чаражып келдивис. Ынчангаштын Кызыл хоорай:

Не өөнден өөүп үнгеш
Ийи дугаар кирген өөвүс.
Хамык чүвээ өөреткеп
Калбак билиг школазы.

Үжен чылдардагы Кызыл-биле амгы найысылалды сактып дедиээри солуп. Ынчан Кызыл улуг эвес, ынчалза-даа Совет Эвилелиниң акыдыралынга улуг роль-ду ойнап турар. Амгы үеде ында 20 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Оваа республиканың бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң ыяып турар продукциязының 69 хуузун берип турар.

✦ Төскү беш чылдың төнчүзүнде үлетпүр продукциязының хемчээли 63 миллион рубль чедир өзер.

✦ 1945 чылда Кызылдың электростанциязы 0,9 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрүп турган, а эртиен чылын чүгле чаңгыс айда безин хоорайга 7,9 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген.

Ынчан орук-чиирик кандыг турганыл? Кадыр-берт, малгаш-балдарлыг, дөвурак-доозуунут. Чүгле Барыын-Хемчик чедерде безин чеди хонар турган-дыр. Ол бүгүнү быжыг тура-соруктуг кижи ажып эрткен. Ам ол дугайында чүгле сактыышкынналр оон чүрээнде арткан.

Коммунист Хунажык Комбуевич Ондар хөй-ниитиниң ажылынга эң идепкейлир киржип чоруур. СЭКП Кызыл хоорком-чуц бюро кежигүнү. Ол дээрге эң бедик харысаалга-дыр.

Хунажык Комбуевич ол хүн ажылын орай дүне дооскан. 1 шак ажып турда, автобузун эппарып тургускен. Эртенинде ажылынга база кымны-даа мурнай четкен.

Ол өөрүнүң автобузун септежип турда, барып ужураштым.

— Дүштен эгелеп бава хоорай иштиниң автобузунга ажылдаар мен—диидир.

Хоочун чөлаачы эрткен сеска беш чылда 185690 пассажир километрни эрткен. 696300 пассажирни сөөртккен.

Ынчаргы оон ажылдап турары Кызыл хоорайның пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чөлаачылары бо чылдың бирги чартымында 88 миллион ажыг пассажирни сөөртүп, планны ажыр күүсеткен. Ында хоочун чөлаачының киирген үлүг база бар.

Хунажык Комбуевич Ондарның улут дуржулгалыг, ажылынга кызымаккай чоруун бедии-биле үнелеп, чезактың дээди хавыяазы Ленин орден болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Партияның бедик идегелии ол ынчаар бүзүредип чоруур.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

ЧУРУКТА: хоочун чөлаачы Хунажык Ондар.

Фотозу авториуу.

Бөгүнгү Кызылывыс амгы үениң чечектелии сайзырап орар хоорайым. Ол удавас алдан харлаар, ынчалзажок улам чараш, чаагай апар чыдар.

М. МОМБУЖАЙ,

Кызылдың хоочун чурттакчызы.

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге уткуштур

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧАЛГЫНЫ

Каш хонгаш, совет улус ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүн демдеглеп эртирбишаан, бистиң Төрээн чурттувустуң ужудукчуларынга хаңы хүндүлелин илередирлер.

Совет чазак дертен бир чыл бурунгаар Ада-чурттуң ужар чүүлүн хөгжүдүрүнге чедиишкиннерин алдаржыдып демдеглээри-биле анаа тускай хүнүү доктаадып тургускан.

ССРЭ-ниң Агаар Флоду — бистиң партиявыстың, бистиң улустуң чоргааралы. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнининң соонда, үш хонгавда, В. И. Ленин агаар флодун удуртур орган — Ужар чүүл комиссарларының боорозун тургузар дугайында айтышкынга ат салган. Шак ол аарберге үеде социалистиг ужар-чүүлдүң баштайгы отрядтары тургустунуп эгелээн.

Чурттуң индустриализастаарының ленинчи политиказын чедиишкинниг боттандырганы Совет Шеригг-Агаар Күштерин хөгжүдүрүнге улуг ужур-дузалыг болган.

Партияның «кымнардан-даа артык талыйты ужар, кымнардан-даа артык бедик ужар, кымнардан-даа артык дүрген ужар херек» деп кыйгырыын совет аныктарның улуг кедүрлүүшкүн-биле деткээнин сагынмас аргажок. 1931 чылда ВЛКСМ-ниң IX съездизинге Агаар Флодун комсомолдуң шефке алырының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ленинчи комсомолдуң путёвкалары-биле муң-муң аныяк оолдар ужар чүүлге келгилээн. Оларның аразында соолуңде кээп Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры болган Г. П. Кравченко, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, ужар чүүл Маршалы А. И. Покрышкин олар база өөренип тургулаан.

Үжен чылларда Соңгу чүктүң оңга берге байдалдарынга челюскинчилерниң амы-тынын камгалап алган совет ужудукчуларның хайгамчыктыг маадырлыг чоруу бүтү делегейни кайгаткан. Ол эрес-маадырлыг чоруу дээш М. В. Водопьянов, И. В. Доронин, Н. П. Каманин, А. С. Леваневский, А. В. Ляпидевский, В. С. Молоков болгаш М. Т. Слепнев бистиң чуртувуска Совет Эвилелиниң Маадыры атты бир-ле дугаар алганнар. Совет ужудукчулар И. Д. Папанининиң экспедициязын Соңгу полюска барып дүжүрген. В. П. Чкаловтуң, М. М. Громовтуң, М. М. Расковскийниң экипажтарының эрес-маадырлыг херектери бистиң Төрээн чуртувусту алдаржыктаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң алдарлыг ужудукчу-эзирлеривистиң көргүскелин маадырлыг чоруктары чонның угаан-бодалынга кажан-даа чүтпес. Капитан Н. Ф. Гастеллоның экипажының маадырлыг чоруу бүтү делегейге билдингир.

Ада-чурттуң Улуг дайынының башкайы хүннеринден эгелээш, ол доозулугже чедир фронтуларга турган мен 16 дугаар агаар армиязын барык үш чыл командылаан, оонбиле кады Сталинградтан Берлинге чедир дайынчы орукту эрткеп мен.

16 дугаар агаар армиязының дайынчылары Совет Чеңсектиг Күштериниң дайынчы төөгүзүнге боттарының маадырлыг чоруктары-биле өлеп чүтпес арыннарны кирип бижээнпер. Армиянның агаар дайынчыларының мурнуку одуруунга коммунистер болгаш комсомолчулар чоруп турганнар. 1942 чылдың августан 1945 чылдың май айга чедир үе иштинде армиянның тергиин эки 20275 дайынчы ужудукчулары Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киргилээн, а 4735 кижи комсомолчулар болган.

16 дугаар агаар армиязы дайын чылдарында 288 муң дайынчы ужудушкуунуу кылган, дайзынның 3,7 муң танкыларын, куяктыг машиналарын, 10 муң хире артиллериа чепсектерин болгаш миномет-тарны, 40 муң шаа автомашиналарын база удурланыкчының өске-даа дайынчы техниказын узуткаан болгаш үрээн. Агаар армиязының ужудукчулары 6 муң ажыг агаар тулчуушкунун чоруткаш, анаа дайзының 5175 самолединдүжүр аткан. Олар дайзының аэродромнарынга халдаш, немецтерниң 766 самолёттарын узуткаан.

Совет ужар чүүл бо хүннерде оон чартык чүс чыл ажыг үелеги алдарын төлептиг уламчылап турар.

Эртемниң болгаш техниканың чаа-чаа чедиишкиннери, эремденнериниң болгаш конструкторларының, инженерлериниң болгаш техниктериниң чоогадыкчы ажылы, ужар чүүл бүдүрүлгелериниң ажылынарының күжениинкиин шыкар төлээ-биле чаа самолеттарны кыска хугацаала тургузуптар артаны бергей, олар амгы үениң дериглери-биле, радио болгаш радиоэлектроннуг херекселдер-биле чаартылган. Амгы үеде бистиң Шеригг-Агаар Күштеривис ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштериниң күчүзүт хевири болуп турар. Амгы үениң дайынчы самолёду эртемниң болгаш техниканың мурнакчы чедиишкиннериниң боттуг херечизи-дир. Амгы үениң ужар чүүлүнүң техниказын болгаш чеңсүн шингээдип алырда, профессионалдыг бодых мергежил, эрес-дидим чорук, бот-карымсаалга херек. Ужудукчулар — маадырлыг мергежилдиң киижилери-дир. Оларның амыдыралы — диригмаадырлыг чорук. Ынчангаш оларның ажыл-ижин Төрээн чурт бедии-биле үнелеп турар.

Амгы үениң техниказын шингээдип алырынга, ужудукчу кадрларны кижизидиринге болгаш өредиргеге ачы-хөмүлазы дээш авиаторларның хөй-хөй болук отрядтарынга «ССРЭ-ниң алдарлыг дайынчы ужудукчузу», «ССРЭ-ниң алдарлыг дайынчы штурманы», «ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шеңекчизи» болгаш «ССРЭ-ниң алдарлыг штурман-шеңекчизи» деп хүндүлүг аттарны тывыскылаан. Бо чорук Төрээн чуртка төлептиг бараан болуруне оларны улам-на сорук кинрген.

Ам авиаторларда чайгы дайынчы өредилге кидяи түлүк бүредилге чаңгыс-ла сорулгага — Төрээн чурту, социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының камгалалдарынга кошкан зивес кичээнгейин салырын уламчылавышаан. Бистиң камгалалывыс бүүрелдиг, моон социаар-даа чогуур деңнелге турар дээрзин силерге бүүредип болур мен, энтер» — дээн. Москвашың Бауман социгулда округунуң социгукчуларының мурнуугга чүтээлиинга СЭКП ТК-ниң Чиилгие секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Агаар Флодунуң хүнүн демдеглеп тура, бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының күрүне эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле СЭКП ТК-ниң Чеңсектиг Күштериниң мурнуугга салган сорулгаларын моон соңгаар-даа төлептиг күүседиринге беленип совет дайынчылар көргүзерлер.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ“ ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ“ МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң өөрүүзүнден

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арина Иргитовна Чыман — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сес урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куусаа Лүндуповна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Урут Ооржаковна Борбак-оол — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Малчын-кыс Шимиевна Достан — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Алды урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өшкү-Саар Бичө-ооловна Күжүгет — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Анай Иргитовна Маадыр — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Арган-ооловна Сарыкай — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Долума Норбуевна Салчак — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Серенмаа Доржуевна Хомушку — район эмнелгезиниң кассири.

Беш урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Найна Сарыгларовна Делгеоол — Кара-Холдуң участок эмнелгезинде фельдшер.

Нина Чудуковна Күжүгет — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Унгуловна Салчак — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Чылбак Хертековна Серен — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Долума Хертековна Самыыри — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Шожутпаа Сунлуйовна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос урутларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Шыраповна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сес урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии Сандыковна Ооржак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Клара Домбыйевна Ооржак — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Чараштаэн Достай-ооловна Ооржак — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Чеди урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Индирмаа Шиңойовна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Артык-кыс Мартан-ооловна Куулар — «Аленушка» уруглар садының нянязы.

Кара-Шыраповна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Караш Содумамовна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Оюндуу Шалданмайевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Согаан-Дажы Ак-Саловна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Болунмаа Мыртыковна Ондар — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Шужаа Шыраповна Ооржак — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Лама-Сүрүновна Саая — «Сельхозтехника» салбырының ажылдакчызы.

Шура Деспиовна Хомушку — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Чылбак Бортан-ооловна Чозар — Кызыл-Мажалык сес чыл школазының ажылдакчызы.

Алды урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Өктек-ооловна Куулар — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

София Федоровна Полякова — Кызыл-Мажалык сөөрүүн ЧОС-та бухгалтер.

Серенмаа Шавыраевна Соян — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Девилдей Датовна Сүртай-оол — курбанкының район конторазының ажылдакчызы.

Дадарык Эргек-ооловна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Норжуң Байыровна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барынмаа Ооловкона Бүрбүжап — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Доруваевна Куулар — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Бок Шагдыровна Ондар — Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Маныы Даржиевна Ооржак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Ефимовна Соколова — Кызыл-Мажалык суурда столовая кассири.

Ок Салчаковна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чүскүк-Кара Мыртыковна Хомушку — «Шекпээр» суурда өг-бүле ээзи.

(Уланччыгы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● БЕРЛИН. ГДР-ниң политиктиг литература үндүрер парлалга чери «Лиц-Ферлаг» 1945 чылдан бээр марксизм-ленинизмниң классиктериниң 300 миллион кезек нииги тираждыг чогаалдарын парлап үндүргеи. Оруе дылган кылган очулдурулгаларны 1600 янзы аттыг, 53 миллион ажыг кезек тираждыг парлап үндүргеи.

● УЛАН-БАТОР. Моол малчынар мал ажылынын продукциязын бүдүрерин көвүдедиринче угланган МАР-ның партия, чазаанын шиитпирлерин чедиишкиниг күүседип турар. Бо чылдың июль тенчүүнде дыннаткан барымдаалар-ны бүүгээр алырга, чуртка бедеткен сүт эрткен чылдың тогуур үезинде турганындан 20,6 хуу ажыг болган. Эрткен чылдың июль тоңуп турда көргүзүүлерге деңнээрге, ажыг бүдүрери 19,5 хуу көвүдеэн.

● ГАВАНА. Кубаның тудуг материалдарының үлештүрүү бо чылдың баштайгы кварталының дургузунда продукция бүдүрүп үндүрерин эрткен чылдың ол үезинде турганыдан 13 хуу көвүдеткен. Чурт 106,8 миллион песо акша түнүүт тудуг материалдарын алган.

● ПРАГА ЧССР-ниң Эртемнер академиязының Плазма физиказының Прага институдунда эң баштайгы чехословак газ лазерин ажылдатып эгелээн. ЧССР-ниң эртемденнериниң чедиишкиниг болдурунга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Москвада физика институдунда өөнүктери-биле оларның дем-каттыштырын ажылдааны хөй талазыг дузалыг чедирген.

● БЕЛГРАД (СЭТА). Варажның хоорайының чоогунда (Хорватия республика) ааш-чем комбинады «Кокаины» коллективи делир беш чылда күүседир улус хоруглаарын салып дагаа. Югославияның эң улуг ол куш фабриказы чуртта ганнок сураглыг.

Амгы он чыл эртер чоокшулай бээрге, «Кока» чылдың-на 60 миллион хире чуургаиы, 40 миллион дагаа оолдарын, 20 муң тонна ээттиг будүрүп турар аназар. «Кокаины» сөөлгу чылдарда чедиишкиннери — оон чаа-чаа тиилелгелерлиг болурунуң үндезини. Сөөлгу беш чыл дургузунда комбинатка куш фермаларының саны үш катаа көвүдеэн, чаа-чаа инкубаторларны тудуп тургускан. «Кокаины» продузиязы ол үениң дургузунда үш хатаа көвүдеэн.

(СЭТА).

КНО-нуң комиссиязы ажылын доозкан

ДАР-ас-САЛАМ. (СЭТА). КНО-нуң кижи эргелериниң хуралы Танзаниязының найыылалымнга доозулган. Комиссия африкан чонга хамаарыштыр Мурнуу-Африка Республиканың соок-ныы ылгаар уеелдиг эрге-чагыргазының эргизи үлеседигелериниң дугайында, фашистиг мурнуу-африк чазактың карабажыныарында боюи турар күүчүлел, дорамчылалларның болгаш хинчектээшкиниерниң дугайында хөй санныг херечилериин очуктери ыыпаан. Кижизин эргелерин хүндүлээрийче болгаш Мурнуу Африканың африкан улузунуң бот-башкарыыр эргезин хулээп көөрүнче, чуртту эргелеп-башкарарынга ону шуут киирилтирериниче Мурнуу-Африка Республиканың соок-ныы ылгаар ёлу-чуруумун албадаарынга эргежок чугула бүтүрмиш чаа-чаа чедиишкиннери, эртемденнериниң болгаш конструкторларының, инженерлериниң болгаш техниктериниң чоогадыкчы ажылы, ужар чүүл бүдүрүлгелериниң ажылынарының күженнинкиин шыкар төлээ-биле чаа самолеттарны кыска хугацаала тургузуптар артаны бергей, олар амгы үениң дериглери-биле, радио болгаш радиоэлектроннуг херекселдер-биле чаартылган. Амгы үеде бистиң Шеригг-Агаар Күштеривис ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштериниң күчүзүт хевири болуп турар. Амгы үениң дайынчы самолёду эртемниң болгаш техниканың мурнакчы чедиишкиннериниң боттуг херечизи-дир. Амгы үениң ужар чүүлүнүң техниказын болгаш чеңсүн шингээдип алырда, профессионалдыг бодых мергежил, эрес-дидим чорук, бот-карымсаалга херек. Ужудукчулар — маадырлыг мергежилдиң киижилери-дир. Оларның амыдыралы — диригмаадырлыг чорук. Ынчангаш оларның ажыл-ижин Төрээн чурт бедии-биле үнелеп турар.

Амгы үениң техниказын шингээдип алырынга, ужудукчу кадрларны кижизидиринге болгаш өредиргеге ачы-хөмүлазы дээш авиаторларның хөй-хөй болук отрядтарынга «ССРЭ-ниң алдарлыг дайынчы ужудукчузу», «ССРЭ-ниң алдарлыг дайынчы штурманы», «ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчу-шеңекчизи» болгаш «ССРЭ-ниң алдарлыг штурман-шеңекчизи» деп хүндүлүг аттарны тывыскылаан. Бо чорук Төрээн чуртка төлептиг бараан болуруне оларны улам-на сорук кинрген.

Ам авиаторларда чайгы дайынчы өредилге кидяи түлүк бүредилге чаңгыс-ла сорулгага — Төрээн чурту, социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының камгалалдарынга кошкан зивес кичээнгейин салырын уламчылавышаан. Бистиң камгалалывыс бүүрелдиг, моон социаар-даа чогуур деңнелге турар дээрзин силерге бүүредип болур мен, энтер» — дээн. Москвашың Бауман социгулда округунуң социгукчуларының мурнуугга чүтээлиинга СЭКП ТК-ниң Чиилгие секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Агаар Флодунуң хүнүн демдеглеп тура, бистиң Төрээн чуртувустуң болгаш социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының күрүне эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле СЭКП ТК-ниң Чеңсектиг Күштериниң мурнуугга салган сорулгаларын моон соңгаар-даа төлептиг күүседиринге беленип совет дайынчылар көргүзерлер.

Г. ХОЛЛДУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Тэйбынны чедип алыр арганы берген политиканы президент Фордтуң уламчылаар сагыштыын медеглээни кончуг чугула медеглел болгаш деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чингине секретары Гас Холл Нью-Йоркка болган парлалга конференциязынга демдеглээн.

Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырыылдырыныче угландыр «соок дайындан» чайгаарының политиказы херек кырында боттуг байдалды болгаш АКШ-тың хөй-ниитилелиниң сеткил-сагыжын илередилеп турар деп; Г. Холл онаалап демдеглээн. Чоокта чаа хөй-ниитилиниң сагыш-бодалын айтырып көөрге, «совет-америк харылзааларны улам хамыладырын күзеп турарын олар . илерейлээн». Каттышкан Штаттарның улузунун күзел-бодалын ол база бүүрүү-биле илерейлеп турар деп, анаа хамаарыштыр Г. Холл айыткан.

АРГЕНТИНАДА БАЙДАЛ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязы хандырылгага сабетаж, чиижен садыглаашкын кылыр чорукка удур демисежир талазы-биле чазактың хемчеглер алырынга киржириниче чурттуң президентизиниң кыйгырган угуулгазын деткип турар. Ону Компартиязының делегациязы Аргентинаның иштики херектер министри, Бенито Бедро Льямби-биле ужуралдакаш медеглээн.

Ол кыйгырыгда чүүгүда айтырыгларны шиитпирлээр дээш улустуң эрге-ажыктарын, эргелерин камгалаар хемчеглер алыр ажылды дем-каттыштырып турган чорударының эргежок чугулазын айыткан деп, чурттуң президентизиниң кыйгырыының тайылбырлаан, аргентин коммунистериин «Нуэстра палабра» солуну демдеглээн. Аргентинаның улузунга удур «даштыкы чурттарның монополиялары, улут-улут мал үлетпүрүнүн эдлери, реакциялыг күштер сулгээлежин, кемниг үүледиглерни организастаан турар. Оларны деткип турар идегелер чазактың иштинде, даштында-даа бар деп, анаа хамаарыштыр солун демдеглээн.

Острава хоорайда Клемент Готвальт аттыг металлургия комбинады — ЧССР-де мурнакчы бо будувуга — Чеңсеповинниың металлургия үлетпүрүнүң бүгү продукциязының баштың иезин берип турар. «Беш чыл планын — хуусаа бетинде!» — деп лозуң-биле комбинаттың ажылчыннары бо хүннерде ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Леопольт Клейнниң уйуттуп турары мурнакчы бригаданың эзилдиргеи каюы үзин турары.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

Солун дуржулга

САРААТТАР КӨЗҮЛБЕС ШЫКТАР

Арбын частаашкының изиг чай болганындан Вологда областа сиген-шырбивл кижи дурту хире өзүп үнген. Сиген шөлдериндө ажыл-иш ам кидяи түлүк. Чүгле чаңгыс элдептиг чүүл бар: дыка делгем шык-шыыларының сигенин кезип казыкан-даа болза, сараттар көзүлбес.

«Кирилловский» совхоз. Оон сиген шөлдериндө сиген болуп, тырыыр машина үзүк-соксаал чокка ажылдап турар. Сигенчилер ол чаа машинаны баштай бүзүрексеевйи хүлээп алганнар. Ол агрегат чаңгыс-ла минута иштинде тырый шарып каан ийи улуг моондак сигенин үндүр октаптарын карүп каап, сигенин сараатта, тургузарының эң тергиин талалакчылары безин эрги аргэ ажык чоктур деп билип казынар.

Сиген тырып, шарыыр машинаның механизатору Иосиф Александров ажылдап эгелээнинин баштайгыла дүүнде 460 сааныг шарып каап, улуг бооцалдарлыг сигенни белеткеп четтигипкен. Ону мурнундагы, эрги чемчээл-биле алыр болза, 11 улут сараат-дыр. Механизаторнуң сиген бөлүп, шарыырынга чүгле үш кижи дузалажып турар.

Ыяаарга «Борисовский» деп совхоза сигенни шалыпкын арга-биле белеткээрии оонда артык эки кылып турар. Ында тускай, бөлүк машиналарны: сиген кезер, үүрмектээр, бөлер болгаш тырып, шарыыр машиналарны трактор поездизин ажыглап турар. Оон түнелиинде хол-биле кылыр ажылды бярык болдурбас, шуушгурулга-конвейер болу бээр.

«Борисовский» совхоза сиген хадагалаарын-биле сиген дажыглаар транспортёрларлыг болгаш салгынадыр херекселдерниг дөрт сарай-кажааны тутkан. Ол кажаалардың бирээзинге-ле 160 тонна сигенни кадагалаар. Оон аңгыда ийи сери база бар.

Кажаа бүрүзүн-ие сигенни кургалыр, а ол мышкаш оон изип, үрелнрни болдурбас кылып каан. Ынчалза-даа эң чугула чүүл болза тырып, шарыыр сигенде протеин болгаш каротин дээрге сараатталп сигенниидеп ийи катап хөй болуруида-дыр. Оон ужурунда, ол областың дыка хөй ажыл-агыйлары сигенни тырып, шарыыр аргаже шилчээн.

Ю. ЛЕДНЕВ,
СЭТА-ның корр.

ВОЛОГДА.

МАКТАЛДЫГ МАСТЕР

Кызыл-Мажалыктың тараа белеткел конторазы чылдың-на Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның колхоз, совхозтарындан келгилээн чүс-чүс тонна тараапы хүлээп ап турар. Ында тараа кургадыр цехте Ооржак Баранов мастер болуп чеди чыл ажылдаан.

О. Баранов амгы үеде тараа кургадыр агрегаттарының үүрмек септелгезин бүрүн доозкан. Тараа кургадыр черде болгаш складтарда сайгылгаавиарны четчелеп тургускан.

Ак сеткилдиг ажыл-ишчиин коллектив кежигүнери хүндүлээр. Чоокта чаа ол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

С. ТАВА-САМБУ.

ӨРТЕКТЕР ЧИИГЭЭРИНГЕ ЫНАНЫШ ЧОК

Эрткен неделя каинтал чурттарынга бараан өртектериниң улам улгадыры-биле капсырааштыр доозулган.

Чижээ, Каттышкан Штаттарга моонниең садар бараан өртектери июльда 3,9 хуу улгаткан. Моонниең садар бараан өртектери эрткен чылдың августан бээр чангыс-даа ай дургузунда ынчалдыр улгаттпаан. «Моонниең садар бараан өртектери улгадырга, оон уламнадан үүрмектеп садар бараан өртектери база чайлаш чок улгадыр, ынчангаш ол медээ дыыралырга, акша үнезининн аажок кудулаи турарын чавырыылдырарынга кандыгдаа ынаныш чок апарган» деп, нарлалга агентилели тайылбырлаан. Латин Америка чурттарының кижилери уктуг американнарныи бараан садын алыр аргазы 1969 чылдан бээр 1973 чылга чедир АКШ-тың чурттакчыларының бараан садын алыр ортумак шинээнден 4 хуу аваажээн деп чүве база демдеглеттинин турар.

ГФР-ге бо чылдың хөй-хөй херегдел бараанларының өртектерии 8—9 хуу, аъш-чем продуктуларының ортаа — 4—5 хуу аартаан. Ол барымдаалариы «Үүрмектеп сайгарар бараан садының улуг болгаш ортумак шылаттыг будурудге черлериниң федералдыг пиитилелиниң парлазы Г. Тома парлалга конференциязынга чугаалаан. ГФР-ниң экономика байдалын адгаш көөрге, өртектер чингээринге ынаныр аргаа-даа чок деп, Г. Тома демдеглээн. 1973 чылдың июльга турганыига деңнээрге, бо чылдың ол үеиинде чуртка аныдыраарының бетики хемчээлдиг чадыгдылары 6.9 хуу улгаткан деп, ГФР-ниң статистика эргелели база дыыпаткан.

Японияның чааза кан болгаш алюминий прокаты-биле, соя хандыазы, макарон кылыыр, пиво-биле катай алырга, 32 янзы бараанның өртектерии контрольдаваас деп докгаатkан. Ол контрольду дүжүргениниң уламынаан чуртка бараан өртектери улам улгадыр. Японияга чүгле бо чылдың башгайгы чартыынын дургузунда безии өртектер 20 хуудан ажыр улгады берген.

Канадага херегдел бараанларының өртектери чыл дургузунда 13 хуу аартаан. Шанғыя эът, сүт, чимис, ногаа өртектери ажаок дүргеи аартап турар.

Копенгагеннин транспорт чергелериин администрациязы болгаш Данияның күрүне темир-орукгарының директорлыг автобус, темир-орук билеттериниң өртээн улам улгаттырар деп шиитпир үндүргеи. Оон түнелиинде транспортка үндүрер чарыгдаллар 15—20 хуу улгадыр.

Эрткен чылдың июльда турганыига деңнээрге, Швейцарияга амыдырал чарыгдаллары, албан хуузунда чарлаан барымдаалардың бүүгээр алырга, 8,9 хуу улгаткан деп дыыпаткан. «Вуа увриер» солун «амыдырал чарыгдаллары улам улгалып турар» деп түүнел үндүргеи. Аъш-чем продуктуларының, шанғыя хлеб, саржаг, чигир өртектериниң ажаок аартаалы, транспорт чарыгдаллариның улгатканы, электроэнергия төлевири ажыл-ишчилерге ооза кызагдалды тараарыштырып турар деп, солун демдеглээн.

(СЭТА).

Дөртқү класска „Төрээн чогаалга“ хамаарыштыр

Бистиң школаларывыска өредилге болгаш кижизидилге-даа өренекчилерни бичиизинден тура-ла коммунистиг ёзугга чаңчыктырып кижизидериниң угланган болгай. Бо талазы-биле алырга тыва ортумак школаның 4-ку класының номчулга ному (авторлары К. Х. Оргу биле В. С. Кызыл-оол) үстүнде негелдеге ядыкүп турар.

«Төрээн чогаалда» дөртқү класстың өренекчилери найырал, бойдус, эки ажы-чаң өредилге, эвес чогаалы база төөгү талазы-биле дыка хөй түүлдерни билип алыр аргалыг. Номнуң баштайгы арнында-ла сураглыг совет чогаалчы, уругларның ооцүү С. Маршактың «Ном—силерниң оюңүүер болгаш башкыңар» деп кыска түүдүн бергени тазырымалыг. Ол дээрге чүгле бо өредилге номун эвес, харын черле биитээн-биле бүтүүлге номнуң ажыы чүл, оңу камаар дугайында чагыг-сүме болур-дур.

«Төрээн чогаалда» ному дөрт кезектең тургустунган. Оон бирги кезээнде номнуң аас чогаалының дугайын киргеш. Аас чогаалының хевирлерин, ында чүүл дугайын көргүскен болуруун өренекчилер номнуң бирги кезээнден билип алыр. Ол кезекте чыдыңы тыва улустуң шаандагы эдилелиниң чамдык чертикселерин (арын 14) киргени солун деп бодаар-мээ.

Ийиги кезээнде дириг амытаннар дугайында кыска болгаш өренекчилерге биилдингир чогаалдар киргеш. Ында чечен чугааларны авторлар эки шилип алган. Илангыя Кызыл-Эник Кудажының «Кым ол ажыктыгны?» деп рассказы өренекчилерге солун болуру чугаажок. Рассказтың соңгүде оналаалгалар болгаш айтырыглар бар. Ол оналаалгаларны күүседип, айтырыгларны тырылап тура, өренекчилер дириг амытаннар дугайында бөттарының билир түүлдерин сактып чугаалаар.

Уругларның өөренип эрткен темалары аразында харылзашкак, олар бот-боттарын немээр ужурлуг болгай. Ынчангаш номнуң база бир эки түүлү чүл дээрге, авторлар, чижээлээргe, дириг амытаннар дугайында чечен чугаанын соңгүде, тывыскыктар тыварын база сүмелеп турар. А оон мурнунда тывыскыктар дугайында теманы уругларга өөренип эрткен болгай.

Тыва литератураның үндезилекчилериниң бирээзи С. К. Тока ның чогаалдарындан чамдык үзелерни киргизээнин бо өредилге номунуң эки талазы деп демдеглээр херек. «Аваның зоотаа», «База кыш», «Черлиг» деп желердем шаандагы тыва улустуң кончаар амыдыралы, чүрүмү хөрээнимний дугайын өренекчилер билип алыр.

Шаг-үе эрткен гудум төөгүнүң арнынары үүгүдуруп бар чыдар. Ынчаларга өөренекчилер бодунуң чоңнуңуп өөгүзүп эки билген турар ужурлуг. Бо талазы-биле «Төрээн чогаалда» авторлар Степан Сарыг-оолдуң «Оюнчар» деп рассказын шилип киргеши черле эки. Тыва улустуң шаандагы оюнчарын ам улус үүгүп турары хомудавчыг. Оюу эки билир кижилер-даа эвээжеп бар чыдар болгай. Ол рассказта кандыг-кандыг оюнчар турганын бижээн. Аңаа немелде кылдыр И. Самбуунуң тыва оюнчар дугайында номун өренекчилерге немей номчуур кылдыр оналаа бээр болза эки-дир. Чамдык черлерде илангыя баа чыл таварыштыр тыва улустуң шаандагы оюнчарын организастап турар аварган. Ынчанташ башкылар, ажыл-ээлерге, дөртқү классның башкыларын ол оюнчарны эки бижир кижилерни чалап алгаш, өренекчилерге соңүүргадыпдаа болгу дег.

Тывының Совет Эвилелиниң составында каттыжар дугайында төөгүткен дыка солун үүлдерни С. Токаның «Чаа Тыва» деп тоожузундан үзүндү чугаалап турар. Улуг Совет Эвилелиниң Тывының каттышканы база ол шилээш немец-фашистиг захватчилер-биле демиселге тыва эки турачыларының кириштеги эң-не чыыткылыг аргаларлар болгай. Ол талазы-биле бистиң дөртқү классчыларывыс номда киргеш чечен чугааларны улуг сонуургал-биле номчуп турар. Шаандыг темаларны киргени өредилге номунуң авторларының база чедиишкинин деп демдеглээр херек.

Пролетариаттың улуг башчыныңы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң дугайында шүлүк база проза чогаалы-даа номда киргеш «Төрээн чогаалда» өөренекчилерниң хар-назынынга таарыштыр улуг эвес чечен чугааларны, шүлүктерни, баспаларны киргеш.

Номнуң бир чедиишкини болза, ында чуруктарны киргизээн. Эң илангыя тывыскыктар болгаш үзегер домактар келээнде чуруктарны киргена хогумчалыг. Дыка хөй сөстерни тайылбырлаан. Ол база эки.

Өредилге номундан тывыскыктар, үзегер сөстер, пейзаж, этюд, децилге дер чүл дээрзин допчулап тайылбырлаан. Ном болза дөртқү классның өөренекчилериниң литература талазы-биле билип алза чугаар негелделериге дугайын турар.

Моон-биле чергелештир болдап көөрге, номда чамдык чедиишкинин кыядымнаан. тайылбырлаттынмаан үүлдер база бар. Башкы кижи чогаадыкчы ёзугбиле ажыдаттар дээрзи билдингир. Ол белен тайылбыр сүрбес уңурлуг. Ынчалза-даа «Төрээн чогаалда» номунда дыка хөй сөстер тайылбырлаттынмаан. Чижээ «Оюнчар» деп эгедс «бадар аяк» (арын 74), «Адазының айбызынга» деп чугаала (арын 85) «ылгын базып олурган». «Дөрден дүшкен диңгедер» (арын 114) «күрбусту» деп сөс, «База кыштаа»—«төвө кежеге» (арын 67), «алажы-зы» (арын 70). Оон аңгыда «Оюнчар» деп чечен чугаала дыка хөй сөстер бар. 126 дугаар эрынга «чалама» деп сөс база бар. Оңу өөренекчилер хамаан чок, аныяк башкылар бөгүн биилбес чыгыы боор. Ынчанташ ол сөстү тайылбырлаан болза эки.

Бо номда чамдык грамматиктиг частырыглар база бар. Ол хирезинде газетта база чок. Оңу редакторларның четпес ажылы деп санаар ужурлуг. Бо ном өөренекчилерниң кайы-бир чечен чугааны аяк шүлүүгү номчуурунга хереглээринден ангыда, оон сөстерни шын бижиирин база билип алыр ужурлуг болгай. Кандыг-даа номнуң чогаалдың маанг талазын база утпаза чогуур.

Номда киргеш чамдык чогаалдарның аразында таарымча чок сөстер, стилистика талазы-биле частырыглар бар деп болдаар мен. «Харагай бажында чүвеин топтап көөрге, ишкүүшү чүве турган». «Чүвеин көөрге чүве турган» дээрге, таарымча чок эвестер? «Харагай бажында чүвеин топтап көөрге ойнукүүр болгаш» дээш болза эки.

Номнуң чуруктарында моон четпес деп санап көргенем чүүл болза, 100 арынга чодуразвы хөлүн эртпээр чоон, терең-биле дамей кылдыр чураан.

Бо номга шин чогаалындан бир улуг эвес үзүндүү киргеш болза база тегумчалыг турган. Чүге дээрге, шин чогаалын, илангыя рольлөр аайы-биле хуваап алгаш номчуурга, өөренекчилер аяның номчуп чаңчыгарынга эптиг.

Бистиң школаларывыста литература талазы-биле бир четпес чүүл болза, уругларның уран номчулгага кошкак боор турарын. А шин чогаалы ол четпестерни чайладырынга ажыктыг.

Авторлар дөртқү классның башкыларынга болгаш өөренекчилеринге таарымчалыг номну белеткеп үндүргени эки деп бодаар мен.

С. ДАНЗЫН-ООЛ.

А. С. ПУШКИН ДУГАЙЫНДА ДЕЛГЕЛГЕ

МОСКВА. Эрте-бурунгу актыларның Төп Күрүне архивинде (ЭАТКА) А. С. Пушкинниң төрүттүнген хүнүнден бир 175 чыл болганынга хамаарыштыр ховар даян документилериниң делгелгези ажыттынган.

ЭАТКА—бистиң чуртта эң хөөчүн архив чери болур. Оон шыгжамарында 3 мөлүнөн ажыг архив херектери бар. Ол дыка хөй санныг материалдарның аразында ЭАТКА-ның ажылдакчылары улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинниң амыдыралынга болгаш чогаалчы ажыл-ижинге хамаарышкан 200 ажыг ховар документилерни болгаш номнарны илередип тыпкынар.

Юбилейлиг делгемчелиниң ол үүлдери улуг шүлүкчүнүң амыдыралының дугайын, XIX чүс чылдың 30 чылдарында ол архив черинге бирги Пётрүнүң үезин болгаш Емельян Пугачёвтүн удурулгазы-биле болган тараачыннар дайынының үелерин шинчилел, оон ажылдан туртакын коргускен.

Ында ол шынаш гончаровтарның ог-бүлезининг, воронцовтар, юсуповтар нөйнарның фондуларындан алган документилерин, Пушкинниң «Шүүктериниң чагаалларын болгаш өске-даа ховар чүүлдерни база делгээн.

ЧУРУКТА: ЭАТКА-ның информация киндизининг начальнигим. С. Р. Долгова. Архивтиң херектеринден Пушкинниңнг ог-бүлезининг салгаачыларының дашызын ол тыпкан. Оны Даштыкы херектер коллегиязының Москвада кол архивинге 1799 чылда кылып тургускан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ— „КАИССА“

СТОКГОЛЬМ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Ролинтың дамчыткыны болза:

Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш электрон-сапалга машиналарының аразында болган баштайгы маргылдаа совет «Каисса» программазының тилелгезиниле доозулган. Дөртқү түнней салыгда «Каисса» алды шак дургузунда кызымак ойнаш, америкалың «Острин» программазын тилээн.

Стокгольмга эрткен шыдыраага делегейниң бирги чери үезин электрон-сапалга машиналарының аразынга болган маргылдаага 13 программа киришкен. АКШ-тан дөрт программа, Англиядан—3, ССРЭ-ден, Венгриядан, Канададан, Норвегиядан, Австриядан, Швейцариядан бир-бир программа киришкеш. Совет «Каисса» эң-не күштүг болган: дөрт тилелгени чедип ап, чангыс-даа сан чидирбаан.

Башкарыгга айтырыгларының институдунуң эртем ажыдакчызы, «Каисса» программазының авторларының бирээзи М. В. Донскийге хөй санныг кижилер дициттиг адын часкап турда, шыдыраага электрон-сапалга машиналарының аразынга болган делегей чемпионунуң алдын медалын тывыскап.

Чаа шүлүктер

ШҮГЛҮҢ ҮНЭЭЛ

Талыгырда сыынар бажын
кайгап туруп,
Дег дег кылдыр соттунуп
алам доруум.
Малчыннарның шуулганы—
ыыдымыңче
Мартылдаалыг оюн-хөгже
салыптаалы.
«Алдан-дөртке» содагланган
бодум орайын,
Арыг тудуп, туралыг деңнеп,
шүглүүл үнейн.
Чүтүрүктер чарлымыңга
эртип келем,
Чүлүүг куш дег эресийим,
доруг-дайым.

К. САНЧЫ.

ЧАРЫШ САЛЫП АЖЫЛДААЛЫ

Тайга-черге кара чаштан
өскем болган.
Даады-ла хүреп-кызыл
ыырайлыг мен.
Дактыраттыг эжим сеңээ
ынак болган
Даады-ла кады чоруур
күзелдиг мен.
Алдыңа ышкаш ынакшылдың
эге үжүү—
Арыг-шынчы найыралды
улам кацнап,
Салымнывыс доңуп катказ,
эптиг-демниг,
Чаагай ижке чарыш салып
ажылдаалы!

Г. МУНЗУК.

Сибирьниң каналдары

Барыын Сибирьниң кылымал капалдарының дугайында дыка хөй түүлдер бижиттингеп, хөй чугаасоот-даа чоруп турар. Ынчалза-даа оларны көргеп кижи кажан-даа турбаан.

Тоолчургу чугаа-соотту чажыдын профессор Д. Н. Фиалков ажыдап ярлаар болган. Ол топографтыг чурт чуруктарын шинчилеп турган, кажан-бир шагда Тобольскиниң Конда дээр хем-биле тудуштуруп турган 150 километр дурттуг кылымал суг оруун тып каан.

Ол кажалды чогум кажан тутканын? 1708 чылда князь Матвей Гагарин дээрзин Сибирьниң губернаторунга томуйлаанны билдингир. А ол Сибирьже чоруур мурнунда Донга суг бугаларды тудуп турган кижи. Ынчангаш бо каналды шолуттурген кижилер XVIII иктиң эгезинде тутканы боор деп артемден санап турар.

ОМСК.

В. ЛОБОДА,
СЭТА-ның корр.

КАРГЫ ХЕМНИҢ ЭРИИНДЕ

Моңгун-Тайгада Каргының Борбак-Арыг деп оваа чараш чурумалыг черинде тиювер латери ажылдап турар. Аңаа бир айда-ла 40 ажыг уруглар дыштанып турган. Латерьниң мурнуу талазында Каргы-хем агып чыдар. Оон суу аажок шавкын. Уруглар хем эриинге дыштанып, агаарлап, ойнаап турар. Кедээринде бажында менгилерлиг Моңгун-Тайгадан эдектелип бадып келген дыттарлыг ногаан аргалар. Аргаларның аразында коргулуг кылдыр коозуглээр ногаан чиңгистерлиг бөзүр хаалар чоогунче бистиң ужуражкан пионерлеривис селүүстеп чоруп, чамдыкта хүнезинниңнин элгаш, оон-даа ырай бергилээр болдулар.

— Оон улам ыңайлааш, Хандиктиг-Холга четкеш, дедир чаңын ора, доо кылаңайның чыткан Моңгун-Тайгата, оон меңгилеринге-даа чедип болур бис—деп, отряд вожатыйы Валя Чанчы-Хоо чугаалай-дыр.

— Аяс хүннерде бо черлерде аргалар иштинге, чиңгирнаган аяңнарга чоруурга магалыг сериин ораи-на болгай.

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

Ол чораан гербарийлерни, каттарны, согунаны-даа чыып турар-дыр бис. Аптекаларга хереглээр үүлелит эм үңүштерни база чыып тур бис—деп, вожатый Кэрасал Кара чугаавыскаа ээлээн немеп каапты.

Вожатыйларның бирээзи Таня Чоргаар калчыңпарже база чедип турарын дыңнатты. Чамдыкта «Малчын» колхозтуң кыргызда пунктузунуң ажылынга-даа дузалажып турар-вусе.

Борбак-Арыгда дыштанып турар уруглар Каргының Мөңгүн-Тайга ның Октябрь Революция-зы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниериниң эдилекчизи Дыртыгына Мага-Ширеевка Бичеоол болгаш оон оонуң ээзи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Доңгак Мазыкыевич Бичеоол-биле ужуражырлык база планнаан турганнар. Бо ийи-хоочун пенсионерлер. Ынчалза-даа ам-даа колхозуңуң хойларын кадарып, аныяк малчыннарны мал ажылынга чаңчыктырып өөредир соругга салганнар.

Арыг, чаагай агаарлыг, бойдус-турумалдыг черлерде дыштанып турар школачыларның чем кылып бээр повары Айлаң Дүндүүевна Сээя база-да хоочун кижи чорду. Бо кыргай өөренекчилер-биле кады амданыг чемнерни кылыр чораан. Мында бичиилер оны ундудаавас, чаагаар болду.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: пионер лагеринде дыштанып турар уруглар майгыннар чанында.

Далайларда чеже балык барыл?

КНО-нуң эң-чем болгаш көдээ ажыл-агый организациязының (ФАО-нуң) кол директорунуң орлакчызы Фредерик Поппер КНО-нуң далай эргезинин талазы-биле Караканска болган конференциязынга чүве чугаалап тургаш, 1965 чылда бүгү делегейде Делегей океанының котарал чокка берил болуур балыктарының чүгле 36 хуузун кижилер тудуп чемге хереглээн дээрзин медеглээн. 1972 чылда балык курлавырының 50 хуузун тутканы. Балык тывыжын эң-даа көөдедир хөөр болза, балыктарның бүдүүлежип турар черлерин тывар талазы-биле чаа аргаларны тывары негеттинер деп Ф. Поппер чугаалаан. Оон-биле калы амгы үеде тывышка кирбейн турар балыктарны база тывар апаар.

(«Советская Россия» солундан).

„ШЫҢГА“ харыы

„Советтер болгаш школалар белеткели“

Мындыг эгелиг мурнуку чүүл июль 16-ның солунунга парлаттынган. Школаларның өөредилге материалдыг базазы быжыглап, чаа өөредилге планнарынче болгаш программаларже шилчилге план ёзугаар боттанып турары-биле чергелештир чамдык четпестерни ында айыткан. Илангыя Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Эрзин, Каа-Хем районнарның чамдык школаларында сентелгениң шыпары чавыс, оттуглар чүүл курлавыры четпес деп бижээн.

Каа-Хем райкүүскомунуң улус өөредилге киндизининг эргелекчизи А. О. Антоновтуң редакцияга дыңнатканы:

Районда 4 ортумак, сес чылдың 8, эге школа 3, шүүтү 15 школа бар. Август эгезинге чедир оларның он бирин сентээн. Школаларны сентябрь шыпары эки. Бо хүннерде ортумак, сес чыл, эге 3 школаның сентелгези доостур четкен. Чаа өөредилге чылында оларга 60 хуу хирезип школалар чанында дужурген. Хомур-даштың, август, сентябрь айларда соортуп алыр, 3 белеткээн ыяштың артканнарын бичии орайтазы чедирип алырын планнаан.

70 муң чагаа

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. Мында «Социалистиг Татарстан» солун бодунуң чанчыл болган чайылбырынга КамАЗ-тың почтазының дугайын бижээн. Набережные Челны дээрге, дөрт чыл бурунгаар шоолуг билдинмес турган, ам ында тоску беш чыл дың эң улуг тудугларының бирээзи калбаргам, ону ам бүгү чүрт, бүгү делегей билир. Бо хоорай хүн бүрүзүнде-зе 68450 чагааны ап турар болгаш 70 муң ажыг чагааны чорудуп турар. Анаа хүнүңе-не улустуң чоруткапы 2550 посылкалар чедер, тудугчулар 118661 солуунуг болгаш журналдарны чагылып алган.

КамАЗ-тың телеграфистери хоңуктүн бүгү чөрбн шагындг үзүктел чокка бачымы-биле ажылдап турар. Оларның хүнде ажылы—беш муң ажыг телеграмманы ажылдап кылыры болуп турар.

Олче чүве чорудуп турарларның адрестери—Совет Эвилелинниң бүгү хоорайлары, Экономиктиг кады ажылдажылга чуртгарының хоорайлары боон турар, оон ында Кытыныкан Штаттардан, Франциядан, ГФР-ден, Японниядан база келгидээр.

(СЭТА).

ЗАНГЕЗУРДАН ШҮЛҮКЧҮ

Армениянын Чогаалчылар эвилелинге мөңгүн «Альберт Исаджанян—эвилелдиң эң-не аныяк кежигүнү, оон хары 23. Ол алаш каш шүлүглелди бижээн, ийи шүлүк чыындызын үндүрген, тоожу бага. Ылаптыг-ла мергежилдег кижи» деп чугаалаан чүве.

Оон «Чечектерден ковүрүг», «Хүлүмзүрүг» деп шүлүк чыындыларын. «Ийет, мен хөй-ну чидирген мен, ачай» деп тоожузун Чогаалчылар эвилелиниң библиотеказындан тыппадп мен...

— Шүптүзү үдүста-дыр, номчуп турар...—деп, библиотекарь чугаалады.

Сураглыг шүлүкчү Сильва Капутикян оон дугайында мынча дидир: «Аныяк болгаш салымы кээргенчиг болза-даа, оон шүлүк чогаалы — ёзулуг тогаал... Харын-на оон ужурунда бистиң шүлүкчүлеривисе Геворк Эмин болгаш Ованес Шираз олар мергежилин бедидер талазы-биле аңаа дузалап келген, дузалап-даа турар. Исаджанянны Чогаалчылар эвилелинге чергаарал-биле хүлээп алган бис...»

...Бир-ле катап, дагда Караүдүк суурга улуг шуурган болуп, электри дамчыдылгалыының шугумун үреп каапкан. Бажыңнарга чырыктар өшкүлээн, суурже суг сордурул берип турар сордурукчу бага турупкан. Сеңгечи дилюрге тывылбайн барган. Ол ынчаарда, элээди напылыг оолдарның бирээзи шугумда үреглеп черни тып алган. Демги оол адазынче үше бергеш, үреглиишсинни адап калш, дүжүп каап четтикпейн барган. Дыныг хат оңу бедиктеп ангдырып каапкан...

Эмчилер Альберт Исаджанянның тыныш алган, ынчалза-даа оон будунга болган үреглиг оңу шимчей дээш болдуруп каан. Сагыш-сеткил база мунгаралдыг болуп келген. Ам кайчап чурттаарыл? Оон өөрү, школа, бүгү «уур оолдуг черге кагбаан, олар шүптүзү аңаа дузалажы берген.

Суурнуң ёзулелери дугурхуп алган чүве дег оон бажыңынга чеде берип, сетпилин өөртүп турган. Ол шүлүкке ынак боорга, оң-оң шүлүк номнарын аңаа аппарын бээр. Башкылар хүнүүн аңаа барып, башкылап турар. Ынчангаш Альберт өөрү-биле кады школаны доозуп алган.

Кезек болгаш, төрээн суурун кайгап чоруур болду берген. Исаджанянның ог-бүлези район төвү—Горисче чоруур дээш: эмчилер аңаа үр эмнеткеш, Альберттиң водыы экижимир боор деп бодаан. «Заңгезур» солунга оон бирги шүлүү нарлаттынган, ол оон бодунга, өөрүнге улуг байырлал болган. Оон өөнүктери Альберттиң шүлүктерин Ереванга аппарып, аныяктар солунунга берген. Гориспе ийи кат бичии бажыңга Армениянын янзы-бүрү хоорайлар, суурларындан, Москвадан, Ленинградтан, харын-даа ырак болгар Добровоодан-даа чагаалар кээп турун бергеш.

Чогаал—Альберт Исаджанянның салымы, ынак чүүлү.

Оон-биле ол боду уран чүүлге орук тып алыр талазы-биле ескелерге база дузалажып турар. Альберт бодка Чогаалчылар эвилелиниң Горис хоорайда салбырында аныяктарның чогаал бөлүмүнүн ажылынга киржип, ону чедимшкинниг удуртуп, номнар чугаалажырынга киржип, шүлүк чогаалының дугайында лекцияларны кылып турар апарган.

Ол ам бижип-де, бижип-де турар...

Исаджанянларның бажыңынга кежээлерде аныяктар чыглып келир. Шүлүк чогаалының, шүлүктериниң дугайында анаа маргыжып-даа, номчуп-даа турарлар.

— Чамдыкта бодумнуң аарым-биле часкаан-даа артын калыр мен, бодумнуң салымымны-даа бодай бээр мен. Ынчалза-даа мен часкаан эвес-ле болгай мен, ындыг за? —деп Альберт чугаалаар.

Мен ол сөстерни дыңнагылаан, оон хып турар карактарынче көргеш, оон шүлүктерин сагынгылап келир мен:

«Кара часкаан... Кара часкаан...»

Кандыг аттыг аныяк сен...»

Ийет, ол коргунчуг сөстүн адын, адазының адын ол тамывас, чүге дээрге оон боду амыдыралдың иштинче, бодунуң өөнүктери-биле кады ынмнын кире берген-дир.

Георгий САРКИСЯН,
ПМА-ның корреспондентизи.

Телевидение

АВГУСТ 13-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга. «Чиполлино». Мультфильм. 18.40 — Телемедээлер. 18.50 — «Картофельын маниңлер аажап тур». Кыска фильм. 19.10 — «Тосту беш чыл, дөртқү чыл». Ушкү дамчыдылга. 20.10 — «Бригадир». Эртем-шептередилгиг фильм. 20.20—«Тараажының ыыы». Дамчыдылга. 20.50 — «Командор Серхио». Телефильм. 21.05 —Телемедээлер. 21.20 — Чараалдар, реклама. 21.25—23.05— «Вирлиев». Уран-чевек фильм.

Агаар

Бөгүн республиканга болгаш Кызылга булуттаар, бичее чаъс таар. Соңгу-барыын уг-ланышшынның хар кошкак болур

Агаарның температуразы даглыг черлерге 17—22, өскелерзиге 22—27. Кызылга 22—24 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

АВГУСТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кичеүмыкка 9.30, «Ол болган шүлбустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 11.00, 13.40, 16.00, 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүмеи от» 15.00, «Бир эвес шынны-ла ыңаңнып болза?» 16.30, 18.30 20.30 шактарда

«ПИОНЕР»: «Чиполлино» 9.00, 10.50, «Моңгун хөлдүг чажыды» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эр улус чугаазы» 12.00, «Ангел гайдуктуң ужуралдары» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТРГА: «Сарыг чемодаңчыгаштың ужуралдары» 15.00, «Күтүүлге» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Үш чоон кижи» 16.30, «Көкүр харатан» 18.00, 20.00 шактарда.

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг № 2 ортумак школазын Людмила Монгушовна Далааның 1972-73 өөредилге чылында двоснан № 492662 аттестады читкен. Читкен документини күш чок деп санаар.

Бистиң адресивис: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киндизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийни амыдырал киндизинин 37-13, культура киндизинин 23-54, көдээ ажылтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганы 41-27, информация база совет тургузуг киндизинин 20-60, бухгалтерий киндизинин 21-47, үлеттүр киндизинин 22-64, чагаа киндизинин 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАН ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 914.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографизи. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01008.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 191 (9565) | Пятница, август 16, 1974 чыл | 1925 чылдан үдедилеттингеш. | Өртээ 2 хев.

БАМ-ЧЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

Хабаровск крайның Хор станциязындан Байкал-Амур аразының демир-оруунуң тудугжуларынга эртеп, тудар бажыңнарының комплектерин чүдүрген 15 вагонларны чөрүткен. Бам-Тында аразының оруунуң кыдымында Приамурьеге кылган бажыңнардан чаа ажылчын общежитие тутпушаар. Оларның бирээзинде-ле 20 деггем өрээлдер бар—кайызынга-даа үш-үш кижи чурттаар кылган.

Хөрөнүң шын чазап кылыр комбинадының коллективи «БАМ-ның чагыын хуусаадан эрте. Эки шынарлыг кылыр!»—деп, кыйгырыглының адаа-биле ажылдап турар.

Дуржулгалыг специалистерге удуртқан бригадалар БАМ-га чөрүлер бажыңнарны кылып турар. Олар шуптузу бедик хуналгаларын алган.

Хөрөнүң шын чазап, кылыр комбинадың амгы үеде дөртүү кварталның үлүүлүнде ажылдап турар. Коммунистерниң санында сөзүглөр үткүштүр планнын алган—август-сентябрь айларда 55 бажыңны чүдүрүп чөрүлер хөөн.

ПЕРЕЯСЛАВКА.

(СЭТА-ның корр.).

В Ц С П С - Т Е

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байкал-Амур демир-орук магистральның тудуунуң дугайында дөктаалның совет профсоюзылеринде күүседиг турарының база бо айтырыг талазы-биле ВЦСПС-тиң үлүүлүнүң дөктаалында айтыкан хемчегларын калчаар бөгүдүрүлге турускаатқан чөвүлел хурал ВЦСПС-ке болган.

ВЦСПС-тиң секретары Л. А. Земляникова илеткел кылган.

БАМ-ның тудуунга киржири— профсоюзылеринең чугула сорулгазы болур деп, илеткелде айтыкан. Профсоюзларга демир-орук шугумнарын, будүрүлге болган культура-амыдырал объектилерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын калбартыр, ажылдың чоннарның чөгаадыкчы идепкейин болдүрер, политикажилдиглиг болгаш культура-массалыг ажылдарны магистралдың ыяалгыя аныяк тудугжуларының оруунга күштелиирер ужурлуг.

Чөвүлел хуралга чүве чугаалаан кижилер Байкал-Амур магистралында кылган ажыдарыны, ап турар хемчегларын тодаргай чугаалаашкыннар.

(СЭТА).

АЖААП-ДАА ТАРЫП-ДАА

Августуң орта үези—тараажының иэң үези. Ажаап алышкын чүрттүн сөңгү чүгүнде районнары бөзүн калбарган. Чазы-чаашкыннар болуп турза-дал, механизаторлар шак бүрүзүн долу ажыглаан, ажылды калбартқан.

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнатқының өзүглөр алырга, август 12-ге чедир колхозтар болган совхозтар тараа болган тараа-бөбөк культураларың (кукуруза чокка) 47.844 мун гектардан ажаагаң, бо дээрге, ыяалның 39 хуузу болуп турар. Бестирген тарааның 78 хуузун бастырган.

Россия Федерациязында ажаап алышкын темнээри түргедээн. РСФСР-де 29.487 мун гектарны ажаагаң, бо бөлүк планның 39 хуузу. Украинаның чер ажыдыглары тараа болган тараа-бөбөк культураларның бештиң дөрт кезээн ажаап апкан. Азербайджан, Үзбек ССР-лериң чер ажыдыглары ажаап алышкынны дооразының кырында келген.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң Волгоград областа «Волга-Дон» совхозтуң трактористериңе чедирген байырыгга дей-зат киргең, чүрттүн дыка хөй районнарының механизаторлары күскү чер аңдарылгазының эң дээре хуусааларын эрттирбес дээш чүткүдүг ажылдап, «комбайнны шөлдең, ангдазымны алгысче» деп принципти барымдаалап, ажылдың фронтуун калбартқан. 4 миллион гектар ангыс черни аңдарган, бо дээрге, 1973 чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 300 мун гектар хөй болуп турары ап.

(СЭТА-ның корр).

КАА-ХЕМ, ТОЖУ РАЙОННАР ДУК САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүдели чылда дук садарының улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүсеткен. Каа-Хем болгаш Тожу районнарның ажыл-ишчилериңе чүректиң ханызынган иэң байыр чедирип, пландан ажыр дук дужаар дээн оларның хүлээлгезини изии-биле деткээн.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, колхоз, совхозтарның ажылдакчылары түскай эртемниглери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиңе бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мал чеми белеткээр планын долузу-биле күүседир, дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр, ангыс аңдарылгазын чогуур хуусаада эрттирер, кыштагаашкыңга эки белеткенир болгаш малдың продуктулуг чоруун улам көдүрер дээрзинге бижиг бүзүрелди телеграммада илереткен.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Харылзаа системазының үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база пенсия назыны четкен-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүшээлинден Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Тыва АССР-ниң бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң начальниги **Константин Трофимович Лавриновичиниң «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ»** деп медаль-биле шаңналаан.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

Сиген кезилдезиниң хүн демдеглели

БҮГҮ-ЛЕ КҮШ-БИЛЕ

Бо чылын республиканың ажыл-ишчилери 131.649 тонна сиген, 17.198 тонна сенаж салыр планныг. Амгы үеде районнарда белгаш ашыл-агыйларга байдал кандыгыл? Республиканың Статистика эргелелиниң соңгу медээзин өзүглөр алырга, инитизи-биле 27.208 тонна сиген белеткеттингеп. Ол —планның 20,8 хуузу. Реслубликаның совхозтары 1390 тонна сенажты салып, планның 9,7 хуу күүседип алган.

Районнар аайы-биле байдалды көргүзөргө мындыг: бирги чарде Бии-Хем районнуң сигенчилери чоруп орар. Ол районнуң ашыл-ишчилери шал чеминиң белеткеминиң талазы-биле республикада чөлалаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киржип, баштайгы чеди хонуктуң түңнели-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Шынчиир Кызыл тугун чаазап алган. Ам олардың күш-ажылчы көдүрүлүүшкүүн улам бедзэм. Район 11.851 тонна сиген белеткээр планның 27,5 хуу күүседип, хереп кырында 3259 тонна сиген белеткеп алган. Ында сенаж салырының темпизи хүн бүрү бедип турар. Район 3298 тонна сенаж салыр тургаш, 1390 тоннаны белеткеп, планның 42,2 хуу боттандырган.

Бо чылын ыяакты Тожу районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелин шалыпкын темпилиг чөрүдүп турар. Район 4586 тонна сиген белеткээр планныг. Ам ында 1366 тонна мал чеми кылдынган. План 29,8 хуу күүседтинген.

Инитизиниң малынга мал чеминиң белеткелин Чөөн-Хемчик, Танды, Каа-Хем, Өөрү, Монгун-Тайга, Бай-Тайга районнар багай эвес чорудуп турар. Ол районнар боттарының планнарын 22,7-тан 26,2 хуу чедир күүседип алгылаан.

Мал чеминиң белеткели ышнаш чугула кампанияже чамдык партия районнары, эге организациялар, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары чогуур кичээнгейни угландырбайн турар. Анаа чижек кылдыр иөөң мурнунда-ла шүгүмчүлүдип турган Тес-Хем, Эрзин, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарны белгаш Кызыл хоорай Совединиң адаар хөрен. Ол районнарда мал чеминиң белеткели нуду темпилиг болуп артыкшаан.

Республиканың совхозтары соңгу хүнмерде сиген кезилдезиниң темпизин дыка шапкынчыктыкан. Ылаңгыя ол ажыл көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязында эки организаттыгган. Ында 2100 тонна сиген саргаттыгган. План 51,3 хуу күүсеттинген. «Торгалыг» совхоз 1430, «Алдан-Маадыр» — 951, «Тоора-Хем» — 1366, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг—1220, «Саян»—970 тонна сигенни түс-түзунда белеткээнер. Ынчаарга, «Доң-Терезин», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Шивилиг», «Совет Тыва», «Кок-Тей», «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарда байдал кончуг дүвүреңниг. Бо совхозтар мал чеминиң белеткелин дөңгүп-ле 3,1-ден 10,6 хуу чедирген. Ындыг байдал ашыл-агыйларның удуртукчуларын, түскай эртемниглерин дүвүредир улугдуг.

Сөөлүнге болза, хонудан турар ажыл-агыйлар мурнакчыларының дөңнелиниң чедир дээш мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү иөөңнөп, темпизин улам дүргедеериң болур.

ҮҮЛЕ БҮТСҮН

«Кызыл тараачып» совхозтуң Ээрбек салбыры бо чылын инитизиниң малынга 700 тонна сиген белеткээр. Ам бо хүнге чедир 362 тоннаны болуп сарааттаан. Бо салбырның сигенчилеринде онзагай чүве чүл дээрге, куртаан сигенни дораан-на пресс-биле тырып бооладаш, мал кыштагларынче чедирип турары болур.

Салбырның механизастаттынган бригадазында ийи трактор сигенни кезип, үш трактор пресстеп, үжү болуп турар. Бүгү ажыл механизастаттынган болгаш, мал чеми белеткээриниң темпизи бедик болуп турар.

— Эрткен чылдыңга четпес дээрден башка сиген эки үнген. Гектар черден он центнер чедир ап тур бис—деп, салбыр эргелекчизи Монгуш Бүкүдүреевич Алаш-оол чугаалады. Оон эргелекчи мал чеминиң белеткелинде мурнакчыларны адады. «Т-25» трактор-биле сиген кестирип турар Хайтаң-оол Көгел-оолга хүнде 8 га нормазын 12 га чедирип, бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар. Сигенни тырып бооладаарыңда ажылдап турар Мартай-оол Чизепей хүнде 420 боодал кылыр тургаш, оңу 700 боодал чедирип турар.

Сигенчилериң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Олар ажылды эртеңгиниң сес шактан эгелээш, кежээкиниң сес шакка чедир үргүлчүлеп турар. Инитизиниң чемненилгезини тургускан.

Мал чемни белеткээриниче эгелеп кирер мурнунда-ла социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, сигенчилериң иити хуралынга чугаалажып көрген. Ынчан звено, түс-түс сигенчи бүргүзү тодаргай хүлээлгени база алган. Чарыштың түңнелин он хонуктап үндүрүп турар. Сигенчи бригаданың иитинге он хонук дургузунда тиилээн звенога шынчиир вымпелди 30 рубль-биле кады тыпсыр. А чарышка тиилекчи болган түс-түс сигенчилерни шаңнаары база көрдүнген. Инитизи-биле сигенчи бригадага белеткээр сиген планның 40 ажыл хүнүнде доозар оваарлаяны берген. Бир звез бригада үк оваарлаяны ол хуусаа иитинде бүрүн күүседиптер болза, совхоз директинизы 100 рубль-биле шаңнаар.

Дунаргай иэң хүн. Улуг Хемниң эриин куду хаа олур бис. Салбырның сиген шиндери бо. Ында сиген шыналаа эки үнген болду. Дөө ол бичии кызыл трактордар делгем шөлдү долгаадыр «доргээлеп» алган, оон чаагай сигенни кестирип, улам-на чыырып турлар. Олардан мрак эвесте сараат салган улус. Оон ындында сиген белгеп болгаш сигенни тырып, бооладаан машиналар.

Баштай сараат салган улуска бардывыс.

— Үүле бүтсүн!

— Ындыг болзуң, чорук чогузуң!—деп, эрлер бир демдеглезинге харыладылар.

— Амыл-үүле кайы хире бүдүн тур?

— Ажыл-даа шалыпкын—деп, сарааттакчы звеноның удуртукчузу Сат Кызыл-оол харыылай-дыр.—Звенога 6 кижи бис. Нормаңы чайлыг ажырып тур бис.

Сигенни кестирип, белдүрүп, тырып, бооладаан-даа турар улустуң ажылдап турарры шалыпкын болду.

Хүндүскүнүң таптыг-за 12 шак. Сигенчилериң бригадазы команда берди.

— Шүүтү дүштеки чемче!

Кара суглуг судак кыдыында терек хелегезинде олаган аңы-чем белек. Чаагай аңычемниң чыды дораан-на думучука хактыг. Повар Мария Оюновна Очур семис хөй эъдинден кылган бидаанны сигенчилерге куда берди.

А. КУЛАРОВ.
Бистиң корр.

ЧУРУКТА: сигенчилериң сараат салып турары.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң Сушь салбырында Оспан-оол Тюлюшке удуртқан комсомолчу-аныяктарның сиген белеткээр механизастаттынган бригадазы август айның башгайгы он хонуунда багай эвес ажылдаш, совхозтуң сигенчи бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыжынга яйгып черни эзлээн, мал чеми белеткээр планын 42 хуу күүседткен.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары, сиген салыкчызы Чатпаа Оюн биле механизатор Уйнук-оол Омаар олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Бии-Хем районда малының белеткелин шалыпкын темпилиг чөрүдүп турар. Ында 1366 тонна мал чеми кылдынган. Ам бо чылын Бии-Хем, Чаа-Холь, Тес-Хем районнарының малынга мал чеминиң

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

Беш чылдың тодарадыкчы чылында бистиң районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг болгаш нарын соруулгалар салдынган. Күрүмеге 5850 тонна сүтү, 2665 тонна эттн болгаш 312 тонна дүктү садар бис. Бо көргүзүглерниң кайызы-даа мурнуку чылдарныңдан амып турар болганда, оны чедип алырынга чүү хире күштү үндүреривис билдингир. Тараа культураларының бир гектарынга онаштыр 12,6 центнер дүмүттү алыры болгаш күрүне шыгжамырынга 10 муң тонна тарааны садары база көрдүнген. Оон ыңай 70 муң тонна силосту, 2600 тонна сенажты салыр, 13,5 муң тонна сигенни кезер бис. 4877 дөрбелчин метр чүрттелга шөлүн ажыглалга киирери, культура, амыдырал хамаарылга болгаш будурүлге черлерниге 3 миллион 640 муң рубль түңнүг тудугларны тудары планнаттынган. Бо бүгү планнарны болгаш хүлээгелерни күүседириниң салым-чолу бир-ле дугаарында коммунист бүрүзүнүң, коллективте кежигүн бүрүзүнүң идепкейиндеп, партия организацияларының организанчы болгаш политмассалыг ажылындан улуг хамааржыр.

Коммунист бүрүзү-биле ажыл күш-ажылчы коллективтиң планныг онаалдаларын күүседиринге көскү идигин бээр. Ынчангаш СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының негелделериниң күүселдезиниң дугайында кежигүннәрниң дыңнадыын партия хуралдарынга үргүлчү көөру чүгүлә. Ылаңгыя коммунистер-биле тус-туста чугаалажыры кончуг амыктыг. Бисие ындыг чугаалажыышкыннарны СЭКП райкомунуң секретарылары болгаш райкомнуң бюро кежигүннери—райкомга, а партия организацияларының секретарыласы, партбюро болгаш партком кежигүннери партия организацияларынга эрттирип турар.

Ажыя-ишке чалгаа. Устав негелделерин хамыда бээр коммунистер тургулаар. Бир-ле дугаарында олар-биле чугаалажып турар бис. Ынчангаш ким-биле партия райкомунга, ким-биле партия организациязынга чугаалажыры бэш бурунгаар планнаттынган. Бо хүннерге чедир 258 коммунистер-биле чугаалашкан. Оларның 65-жи-биле СЭКП райкомунга, 12-си-биле ийи катап чугаалашкан.

Коммунист Б. С. Салчак ажыл шагында арагалаазы тудугчу бригаданың бригадиринден дүмүрткен болгаш партийжи хемчег алыскан. Партия хуралдарынга база үргүлчү олурушпас, дадывыр төлевес, шүшпек. СЭКП райкомунга чугаалажыры-биле келдиртинер үезинде «Саян» совхозына инек кадарып турган. Ону партия кежигүнүнден үндүрер айтырыг тургустунуп келген. Чугаа үезинде ол бүгү буруузун билинген болгаш моон соңгаар СЭКП Уставының негелделерин бүрүн сагыырын заазаан.

СЭКП райкому совхозта партком секретары У. Б. Ооңга база бригадада партия организациязының секретары А. А. Жулёвага ук коммунисти хөй-ниитиниң ажылынче хаара тударын, ажаа тускай даалгаларны бээрин сүмелээн. Оон бээр заазын үе эрткен. Ам коммунист Б. С. Салчак эттинген, ооң партийжи хемчээн дүмүрген болгаш чаа бияетти солуп берген. Коммунист Б. С. Салчак бода мал бригадазының бригадиринге депшиттирген, көзээ Совет депутадынга соңгуттурган. СЭКП райкомунга болгаш партия организациязынга чугаалашкан соонда дыка хөй коммунистер коруы-чурумун болгаш харыысалгазын бедиткен. Оларның санынга Галина Хайдывей, Үзүйген Стаж ышкаш ви-он мурнакчыларны киирип болур.

Партия документилерин солуп эгелеп турда, районга 30 коммунист 37 партийжи хемчег алыскан турган. Оларның барын-ла шүптүзү беседалар соонда эттинген. Черле ынчаш соолгу үеде коммунистерниң чурум үрээни эвээжээн. Мурнуку чылдарда чүгле алды ай дургузунда безим 10—12 кижи хемчег алзып турган болза, бо чылдың баштайгы чартыында ындыг кижи ийи-ле болган.

Чурум үрээн кижи-биле чугаалажып каарга-ла, херек бүдүп турар ээрэ болза шын эвес. Ол кижиниң партия организациязы хайгааралга алыр, хөй-ниити ажылынче хаара тударын, кижизидер үжүрлүг. Ындыг ажылдың түңнелинде коммунистерниң харыысалгазы бедимир ээрэзи билдингир. Ынчангаш коммунист-биле ажыл чугаалажыышкын-биле төнмес, харын ооң-биле эгелээр алзар.

В. ГАБИТОВ,

СЭКП Бии-Хем райкомунуң оргкилдис эргеленчизи.

Партия өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылынга уткуштур

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин үениң негелдезинге дүүштүр организастаары, ооң идейлиг утка-шынарын байыдары, аргахевирлерин доктаамал сайзырангайхыдары партияның идеологтуг ажыл-чорудулгазының кол сорулгаларының бирээзи. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени партияның XXIV съездизиниң болгаш ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузар, коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле сырый холбаалыг айтырыгны чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда болгаш агитация кылдызының организастап эрттиргени партия обкомнарының, крайкомнарының, чамдык хоорком-нарының болгаш эвилелдешкен республикаларның партия Төп Комитеттеринин Политиктиг чырыдыышкын башкыларының эргедекчилериниң семинарыныга чугаалаашкан.

Коммунизм тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында коммунистериниң болгаш бүгүде ажылчы массаларның марксисчи-ленинчи өөредилгезиниге чегелеп кажангызындан-даа артык улгаткан. Ол чорук бодунуң эдлээзинде амгы туруп турар өөредилге программаларының утка-шынарын амгы үениң негелдезинге дүүштүр эде көрүп, анаа чамдык немелде, өскерилгелерни киирерин негеп турар. Ынчангаш 1974—1975 өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин өөредилге программаларынга болгаш планнарынга дараазында немелдезерни база өскерилгелерни киирген. Моны пропагандистер билип алза чогуур.

Партия өөредилгезиниң системазында эге политшкола талазы-биле. Эге политшколаларда өөредилгенин уламчылап турарлар «Экономиктиг билигдерниң үндезиннери» деп курсту өөренип дооскан соонда, бо өөредилге чылыңдан эгелеп, «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары» деп чаа курсту бир чыл хуусаалыг өөренир. Ол күре болза экономиктиг тургузуушкуннуң, социал-политиктиг төгүлделиниң, СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыглары деп үш темадан тургустунган. Бистиң республикага ол темаларны СЭКП Тыва обкомунуң Х Пленумунуң доктаалын база онгулында «Социализм болгаш күш-ажыл» деп чаа курсту өөренирлер. Ол-ла курсту партия, комсомол өөредилгезиниң системазынга, экономиктиг болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга, ажылчынарның мергежилин бедиреринин курстарынга өөренирил база организастап болур.

Бистиң республикага бо курсту бо чаа өөредилге чылында чүгле коммунистиг күш-ажыл школаларынга өөренгеш, өөредилгенин өске хевирлерингө 1975—1976 өөредилге чылында калбаабиле өөренип эгелээрин планнап турар. Ынчалзажок партия райкомнарының политчырыдыышкын кабинеттери, партия эге организациялары бөттарының бар аргаларын өөренип көрүп турган, бо өөредилге чылындан эгелеп өөренип киирптер болза база ажырбас.

Комсомол өөредилгезиниң системазында болгунмер болган семинарларның программаларынга немелдерилерни ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң материалдарынга, съездиге Төп Комитеттиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазынга дүүштүр киирген. «Амгы үе-чадада СЭКП-ниң аграр политиказы» деп теманы семинарларга өөренир. Чаа өөредилге чылы «Коммунизмге өөренип, коммунизмни тургузуп тур бис» деп ленинчи кичээл-биле эгелээр, а өөредилге чылын Адачурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилээнинден бээр 30 чыл болганынга холбаштыр «Совет улустуң маадырлыг чоруу — олуң чок» деп ленинчи кичээл-биле төнүрер.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин системазынга чаа өөредилге чылы эгелээринге чедир ам эвээш үе арткан. Ынчангаш партия райкомнары, Кызыл хоорком-ну болгаш партия эге организациялары арткан үениң ишгинде өөредилге чылынга бүгү талалыг белеткелди чорудуп, дыннакчыларның өөренирингө, таарымчалыг байдалды тургузар; четчелээшкинни бодамчалыг чорудар; четчир санныг өөредилге номнарын, чаа программалар, көргүзүт материалдарын, техниктиг хереклелерни тып, четчелеп алыр дээш тодаргай хемчегларни ап чорудары чугула. Эң ылаңгыя СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары, «Социализм болгаш күш-ажыл» деп чаа курстарга, «Экономиктиг билигларниң үндезиннери», «Экономиканың болгаш эртелеп-башкарарының үндезиннери» деп курстарга методиктиг пособиелерге болгаш «Социалистиг будурүлгени эртелеп башкарары» деп чаа курска хереглеттинер номнарга чагыгларны кылгаш, СЭКП райкомнарының политчырыдыышкын кабинеттери партия обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынче киирер.

Школаларның четчелээшкинин кылырда, дыннакчыларнын назы-харын, эртем-билиниң деннелин, сонуургалын барымдаалаза чугуур. Ол чорук өөредилгенин шынарын бедидип, ооң дээштиг болур чоруун чедип алырынга улуг рольду ойнаар.

Партия райкомнарының партбиблиотекалары район төвүнде ном садыглары-биле харылзажып турган, пропагацистерге болгаш дыннакчыларга хереглеттинер өөредилге номнарының, көргүзүг материалдарының, методиктиг литератураларның делгелгезин организастап, пропагандистиң булунун тургусса чогуур.

Марксисчи-ленинчи өөредилгениң идей-теоретиктиг деннелин бедидип, кичээл бурузунге дыннакчыларның сонуургалын көдүреринге техниктиг хереклелер улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш политиктиг чырыдыышкын кабинеттери пропагандист бурузун техниктиг хереклелерни ажыглап билир кылдыр өөредиринин перспективтиг планын ажылдап кылгаш, ол ёзугаар методиктиг семинарларны организастаарын чаа өөредилге чылында өөренип көрзе эки.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин системазында келир өөредилге чылынга белеткел ажылдарын чогуур үезинде организастап чорудар дээш, партия райкомнарының, Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыстерининн, партия эге организацияларының талазындан боттуг хемчегларни ап чорудары—хүннүң чугула сорулгаларының бирээзи.

П. ДАМБА-ХУУРАК,
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын башкының эргеленчизи.

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

Кыргыс Солаановичиниң тэразын колхозунга теве малдан амылдаан стажы 20 чыл ашкан. Оон баштай хүлээп алган чүс амыг тевези бо чылга чедир 300 баш чедир өскен. Кыргыс Чаш-оол ажылдап келгениниң үезинде тевениң чаш төлүн чыл бүрүде менди камгалап ап, баш санындан хөй дүктү ап келген. Ынаңгыя тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында бир тевеге онаштыр 5 кг эки шымарлыг дүктү Тэрээн чүртке берген.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң эки амылдыг малчынмарының бирээзи Кыргыс Солаановичиниң хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл туң болгаш Хүндүлелдиң Демдээ орденнер чайнап турар. Ол кызыммакай күш-амылы-биле чазаптың бедик хавыяаларын чедип алган.

ЧУРУКТА: Кыргыс Солаанович Чаш-оол.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайгада хөй кыргыкчызы Кызлак Тас-ооловна Ондарны салбырның ажылчыннары мактаар. Ол чүгле дээрэ кыргыкчы эвес, а аныяк кыргыкчыларның төлептиг өөредикчизи.

Кызлак Тас-ооловна хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнүн хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: К. Ондар кыргылда үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

Тараа ажаап алыышкыны

● ОРЕНБУРГ. Областың Бузулук, Первомайск, Октябрь районнарының ажыл-агыйлары Тэрээн чүрттүң шыгжамырынга баштайгы милиион пуд тарааны урган. Областың 27 районы тараа сабарын чорудуп турар.

● КУЙБЫШЕВ. Поволжьениң мурнакчы ажыл-агыйларының механизаторлары шак бүрүзүн чөп ажыглап, тарааны дүрген болгаш чидириг чөп ажаап ап турар. Хүлээп алыр пунктуларда 250 муң тонна ажыг тараа кирген. Чамдык районнар гектардан-на 20 центнер дүмүттү ап турар.

● ПЕНЗА «Еланский» совхозтуң комбайнери Иван Киселевтуң комбайнында чедиги сылдысты чураан. Ол, Пенза областың механизаторларының аразынзан чеди муң центнер тарааны бир дугаарында бастырган. Эвеватарда Пензаның 150 муң тонна тараазы киирген.

● УЛЬЯНОВСК. Областың эң мурнуу чүгүнде Старокулаткинси районнуң тараашылары алды муң гектарга тараан чөчаи-тараанны чүгле 60 шак иштинде ажааган. Ол районнуң тараашылары тараа культураларының 70 хуузун база ажаап алган.

(СЭТА-ның корреспонденти-лери).

УЛУГ ПОВАР

„Тере-Хөлдүң“ тергииннери

ИВИЖИ ДАВАА

КҮНГҮРТҮГ суурда бир кончуг хүндүлүг кижи болза Зоя Чаашовна Седип-тир. Пенсилей берген ол утбайның хары чедеи дөрт. Эң баштай Чыргалаңдыга эмчи черинге үш чыл повернап турда, Күнгүртүгже чалады берген. Чүс бежеи хире сургууларның ажыл-чемин кылыр кижи тывылбастаан. Ыракузак черлерде чүрттап чоруур малдың болгаш анчы кижилерниң ажылтөлүн сургууп столованзынга хандырыышдың чемгерин өөреткеи кижи болза Зоя Чаашовна. Чээрби беш чыл дургузунда сыгыр дак бажыңдан карагы имир дүшүже дээр сургууп столованзынга ажылдап келген утбайны ол черинп чону дыка хүндүлээрлер. Күнгүртүг суурнуң кыстаннары, башкылары, чаштары ол утбайны улуг повар дижир. Оон кылган ажыл-чемин чип өскен кижилер Тываның кайы-даа районунда бар болоп турарын байыр чедирген чагаалардан база номчуп кердүм.

Мындаг чаа Уфа хоорайга чордум. Кудумчуларда, парктарда, булуңнарда башкир чонунуң шаг-төөгүден кылып чораан аъш-чеминиң төөжилерин садып турар тускай черлерлиг чорду. Улуг поварның суттуг шайын ижип ооргаш, бодап ордум.

Кызыл хоорайның хөлдүг кудумчуларынга, дыштанып парыгынга тыва чонунуң эттеп, суттеп, даргандан ылгылаар амданныг чемнерин садыглаар терги-садыгларын чүге ажыдып болбазын? Сүттеп, даргандан эки хоолулуг чеммерин чүгле хүралдар болу бээрге кылбайн, чылдың каяыг-даа үезинде найысылап хоорайга делгередип садары чугула. Уфа хоорайда бе хымызы садып турар тускай чер бар-дыр. Тываның бир чоок колхозу азы совхозу-биле хоорайның садыг даргалары сүмележип турган, бе хымызы садар черни чүге кылып болбазын? Аэропортка олургаш, бир турист оолдун: «тыва быдаа-ла ишпейн бардым...» дээнин база дыннадым. Ам боданар: повар кижи база чүрттүң алдарлыг мактап-магалаттыр эртеминг-дир!

„Тере-Хөлдүң“ тергииннери

ИВИЖИ ДАВАА

„ТЕРЕ-ХӨЛ» колхозтуң Хүндүлел самбызашының баарында тур мен. Ооң мурнакчы чонунуң аттарын биижиглеп каан болду. Бир атты номчаш, чүрээм шимирт дигеп. Ол болза үш чыл дургузунда ивижилериниң бригадири болуп келген Серафим Ламаевич Давааа-дыр.

«Ырлаар Маадыр-оолдуң салган могеан Арзылаң Чамының шүүлдү. Сииреш Давааның муиган аъды Чүгүрүк Сараала эртип келди». Мен биичи чорумда, Чадаана хоорайга байыр-наныр болган черге кырганнар ынчаар хөөрежир чүве.

«Улуг-Хемниң шапкыны» деп романымда чарыштарга Чүгүрүк Сараланы эртир мунуп турар Чакпанжыктың орлан-шоваалын чуруп биижиримде сураглыг тоолчу Сат Ламаның оглун сактып-сактып чогаатkан мен. Үжеи ийи чыл болгаш чогаалымның бир маадырынга ужуратым. Хемчик кижизи Тере-Хөлге чеде бергеш, иви кадарчызы болу бээрин мен дугайты дыка магалаар чордум.

Амгы үеде Серафим Давааның даргалаан ивижилериниң турлаанда Кызылдан тускай эртеминг мал эмчилери чеде бергем, ивилериниң канын шинчип туралар. Иви малды эртем ёзугуу-биле каректап кадарып, өстүрүп-доруктурар деп чүве олдур!

Иви кадарары тергиин берге! Шала күскээр ивилер чекпелээр, мөөгүлээр дээш азым-аргапы кезий тарагылай бээр, оларны коланыиче болуп чанчырары берге. Серафим Давааның ивилериниң турлаандан чаңгыс-даа мал хоравааи.

Иви кадарары — тайганың бедиин тевер, азымнын шыргайынче кирер ёзугуг маадырлыг чоруктуң ажылы чорду.

ИДАМНЫҢ ОТТУУ

ЧОННУҢ төөгүзүнге чугуда хектиг материалдар чыыр ажылым шуудуп чадап турда, Павел Белчээкович Идам ачылыг дузавын чедирди. Идам ирей аиай-каяа чажындан аң, мал ажылдыг чораап. Сөөлүүредир тудут кылып келген. «Тере-Хөл» колхозтуң төвүнге баштайгы бажыңнарның таваан салышкан бизанчы-дыр. Алдан тос харлыг кырганның бажыңынга баргаимда Павел Белчээкович аныяадан эдилеп чораан чараш оттуун «Алдан-Маадыр» аттыг музейге хайырлады.

Чоруум чогуп эгелээн. Идам ирейниң оттуун улуска көргедип чоруп берген мен. Экиргек ирейниң үлегерин эдерер кижилер ооңмоон тыпты бергилээн. Чедеи дөрт харлыг Иван Сергээдор хүлбүс мойнаандан тулуптай союп кылган хөм шай согаажып, ыяш шавырын берди. Чедеи ийи харлыг Мыдың Кыргыс хола хымыжын, тугурук ашказын эккеп берди. Кумгуртугнуң сураглыг анчызы чораан Андрей Седиптин хөр-херекселин ооп тудугла ажылдап турар уруу Зоя Андреевна Седип белекке берди. Тере-Хөл девискээринде чүрттап турар чондан тыпкан олчавыс —эт-эдилелдер болгаш эрги номнар хөй болду.

ОН ХАРЛЫГ КАДАРЧЫ

ТЕРЕ-ХӨЛ чонунуң бир онзагай чанчылы болза бичии уругларны кара чажындан малга хандыкшыдып остүрери. Ийи классты дооскаш, иви кадаржып турган Эрес Чашпайны чаптадый. Ооң адазы Сеңээн Чашпай иви кадарчызы. Кускул деп суглуг черде Серафим Давааа башгаап ивижилер алды чүс ажыг ивилерин кадарып турар. Школа тарай бээрге, Эрес Чашпай адазының одаанга чеде берген. Куудай мунуп алгаш, аргалыг черге откарган ивилерин чандырып турган. Элээди оолдар-биле катчып алгаш, он харлыг Эрес Чашпай бир ай ажыг цадаржып турган. Дерги баандан туттунуптар апарган оолларны эртемге өөренирин, ивилеп өөренирин Тере-Хөлде катай чорудуп турарын канчап черле магадавас боор!

Бичии дыштанып алгаш, он харлыг Эрес база катеп ивижилер чайлаандыва чоруптар, адазының ажылынга барып дузалажыр.

АЛЕКСАНДР АЛДЫН-ХЕРЕЛ

СОВЕТ чазактың буянын канчаар ону! Үзүүлөктер школазы, дүлейлер школазы, кадыкшылга школазы, кара багайлар ниитилеп кижилерни эртем-сургуулга өөредип, күрүнениң хөрээнге киргизир кадрлар кылдыр өстүрүп турар.

Күнгүртүг суурнуң Найырал кудумчулап базып ордум. Ол суурга оң хире хонук чурттаап, бууга бергеи мен, чүге дээрге радио чугаалавас, сайгыгаан кыппас чер болган. Бажың хөлегеминде бир-ле кижи «Чайка» дээр эдер-хааржакты чымчаңнадыр тырткылаарга, сагыш-сеткиядн сергедип көөр орус тыва ырларынын аллгазы куттулуп турду. Эрткен-дүшкеи кижилер чыылзачымыза, бежеи чеде бердивис. Ол гармонистиң адын Александр Алдын-Херел дээр болду. Төрүмелиидеп карла багай болган. Бийск хоорайга ийи чыл музыка школазын дооскан. Ында-даа, дүш бооп сайгылгаан кыза берген үеде, клубка эдер-хааржак тыртып берип турган болду.

Александр Алдын-Хереляиң баянист болганы — совет чазактың ачызы-дыр. Эртиеп күзүн Тожу районнуң Систиг-Хемге чоруурумга, баянист кижини кончуг сураглап турар чораан. Күнгүртугда найгамчык баянист бар, ооң ойлаар клубунда сайгылгаан кыппас, ол-ла кончуг чогенчиг-дир.

КҮНГҮРТҮНҮҢ БОКТАЛДЫРБААЛ

КҮНГҮРТҮ хемниң кызаа черии денергедип келгеш, ажа халый берип болур. Хамык ужур хемниң харуудан, бичезиидеи хамаарышпас, ооң дириг амытаннарга чедирип турар суунган байы болгаш чаражы делгерел турар.

Күнгүртүнүң аны-биле «Тере-Хөл» колхозтуң төвүн адаан. Күнгүртү ол суурда чурттап турар колхозчуларның ижер суу. Күнгүрту — ол черде чылгының, ишектиң, хойнуң, ошкунуң, сарлыктың болгаи оскедаа дириг амытаннарның ижер суу. Суурнуң адаанда чурттап турар кижилерге боралгактыг суг чедип турар. Бир чамдыкта Күнгүртүге бичии оолдар эштип турар, бир чамдыкта кадайлар хенин чуп турарлар.

Ол-даа канчаар, ындыг-ла ыйнаан. Ческинчиг чүве — Күнгүртүнүң унундува куруг шилдер, тадарык демирлер, куу-куу сөөктер, оюк-деликкештер, үй-балай сектерни корумналдыр шыпадагылапкан, бир чамдык черлериидс боктарны төккүлеп каттыладан-дыр.

Бодап көөрге, комсомол организациязы аныяктары-биле көдээ Советке болгаи колхозка дузалажып, ол магалыг-чараш хемниң уеун шефтеп аштаарны чугула. Күнгүртүнү кара өжегээр бокталдырган кижини тудуп алгаш, хөй-ниитиниң судунга берип-даа болур. Чоокта чаа-ла Башкирияның төвү Уфа хоорайга болган бойдуска сундулугларының эртем семинарынга киржир аас-кежиктиг болган мен. Кижиниң кадыы, суурнуң чараиы, агаарның арыы сугдан кончуг хамаарыжыр, ынчангаш хамыктың мурнунда хемнерни бокталдырбас херек. Оон ыңай бо үеде колхоз бүрүзү суурлут апарган. Инда чурттап турар чоннуң үндүрген бок-сагын кайыхамаан чок черге тө чажыл болбас, мал эмчилериниң, кижи эмчилериниң база хөй-ниитиниң катгыскан ниитпирин барымдаалап тургаш, бок-сагты тускай черге тогерип ол семинарга сүмелээр чорду ийин.

Мээң күзелим—Күнгүртүнүң тергиин чараш хемни бокталдырып-да болбас!

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
чогаалчы, Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажылдакчызы.

Көдээ тудугжуларның үлүү

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң тудугжулары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында багай эвес ажылдап, планныг онаалгазын ажыр күүсеткен. Совхозтуң тудугжулары ол үениң дургузунда 500 хөй кирер кажаанны, малчынмарның кышкы үеде чурттаар үш бажыңын тутканнар.

Тудугжулар тодарадыкчы чылдың ийиги чартының база-ла багай эвес көргүзүглерлиг эгелээннер. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Сергей Дүвет-оолга удурткан комсомолчу-аныяктар звенозу чоруп, хүн бүрүнүң ээлчег нормазын 110—120 хуу күүседип келгеннер. Звенонуң тудугжулары Анай-оол Куулар, Иван Сундуй, Дөрбет-оол Куулар олар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, бедик будурукчулуг ажылдап турарлар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Политиктиг беседа

Пролетариат диктатуразы болгаш ооң шүгүмчүлекчилери

Пролетариат диктатуразының дугайында айтырыг буржуаз пропаганданың соксаал чок халлаашкынының таваржып турар. Сөөлгү үеде олар пролетариат диктатуразының дугайында ленинчи билиг «Маркстың бодалдарынга дүүшпес» дижип, Ленин ону «коммунистиг партияның диктатуразы» кылдыр көруп тораан дижип турар. Чижээ, америк социолог Сидней Хук мынчалар бижээн: «Ленинчи билиг-биле алырга, «пролетариат диктатуразы» дээрге пролетариатка болгаш черле өске бүгү ангыларга хамаарыштыр эвээш кезектиң — коммунистиг партияның — диктатуразындан өске чүве эвес-тир».

Ындыг янзылыг медеглелдер дээрге чок-ла болза марксизм-ленинизмниң өөредиин ош-биле хажыдып турары ол, чок-ла болза буржуаз доскут бодалдың уламыпдан бөдүүн шынны билип чадап каяны олдур. Чүге дээрге пролетариат диктатуразының дугайында ленинчи өөредиг марксизмге төрүшпейн, харын аңаа үнделенгеш, ону улам сайыраткан болгай.

Пролетариат диктатуразының дугайында марксизмниң өөредиининг алыс утказы кандыгыл?

Ол өөредиглиг өзүгаар ажылчын аңгы чүгле күрүне эргечагыргазын чаалап алгаш, күш-биле чагырарының эргы, буржуаз апларадың дүжүргеш, бодунуң пролетар күрүнезин тургускаш, капиталистиг ниитилелдиң социалистиг ниитилелче шилчидип шыдаар. Ол чокка пролетар революциязының үезинде ажуурткен мөлчүүр аңгыларның удурлашкынының үезинде пролетариат диктатуразының дугайында Марксың ажыдыышкыны ооң бүгү ренгзынга баштайгызын сөөлгүзүнче революстуг ёзуларже хомудал кииреринче албадап турган. Ам ол байдал экижээн. Чаа будурулге черя чониун орта негелдезин хандырар арганы берип турар.

Ынчалза-даа бо чаа будурулгениң адрезинге; ооң начальныги И. И. Рубановтуң адынга бистиң солуунуң чамдык номчукчуларының хомудалдары кээп үргүлчүлевишаан. Ол үүе ыдыг болуп турарын илередир сорулга-биле номчукчуларны ол чаа будурулге-биле, ооң ажылының чуруму-биле каксы-даа бол таныштырар дээш бис Кызылдың эт-херекселдер септээр будурулгезиниң начальныги Иван Иванович Рубановтуң допчу таймылбырын моон дээанда парладывыс.

Эт-херекселдер септээр будурулгениң организастаттының тургустунуп турган үези — июнь айны санаваска, бис колдуунда-ла республика хемчээлдиг ажыл-агый болуп чүгле чаңгыс ай ажылдадывыс. Ынчалза-даа амгы үеде бистин ажылдакчыларывыстың кылып, будуруп турар ажылнжи, мурнундаагыындан чүгле хемчээли улгатkан боордан башка, тургузуу өскерилбээн болдуур ийин—деп, Иван Иванович беседазын эгелээн.—Колда септеп турар чүвевис соодукчулар. Оларны Кызылдан болгаш районнардан, суурлардан келген, чамдыкта ону будурген заводтардан шилчип келген чагыгларны ёзугаар демги чагыкчының чурттап турар черинге чеде бергеш, кылып берип турар бис.

Чаа будурулге бот-орулгачарылгалыг. Бо чылын ниитизи-биле 187 муң рубль түңнүг септелгенн кылыры көрдүүген. Ону боттандырып болурунуң аргалары бистин ажылдакчыларывыста бар деп, эш Рубанов чугаалаваш, чаа будурулгениң ажыл-чорудулгазынга шаптыктыг чүүлдерге доктаагам.

Соодукчулар, илаңгыя «Бирюзаларының» артык кезектерин будурулгениң чагыын ёзугаар чорудуп бээр хүлээлгедиг Красмаш заводу ону күүсетпейн барган. Ооң уржуу-биле эрткен айда ук будурулге чартык чылда планынга 6 муң рубльдиң септелге ачы-дузазын чедир көргүспейн барын, чагыкчыларның мурнуунга өрелиг артказ. Ындыг соодукчулуг чагыкчылардан хомудалдар хөй болуп турар чылдагаапы ыида.

Чоокку хүннерде Красноярскинин үстүнде ады үнген заводунуң төлээзи, салбыр инженери Н. П. Андронов бо будурулгенинг чагыгларын хынап көргеш, барган. Кызылдың эт-херекселдер септээр будурулгезинин заводка киирип турган чагыглары соодукчулар эвелиниң ыдыг хереглелинге дүжүп турарын бүзүрел көргеш, эш Андронов эртken айның чедир кылдыыаан агрегаттарын четчелээри-биле 98 ыдыг агрегатты чорудуп бээрин, бо аймың септелгезинге хереглээр 54 агрегатты немей чорударын аазаап. Ынчангаш «Бирюза» маркалыг соодукчуларын септедир чагыг киирген хамаатылар ол саадавас дээрзинге бүзүрел болур.

Хомудалдарның үргүлчүлеишаан болуп турарының бир чылдагаапы бо будурулгениң бодундан, ажылды эгезинден чогумчалыг кылдыр организастап албаанындан хамааржыр. Эш Рубанов көдээ черлерде чурттап турарларның тус-тус чагыгларын хүлээп ап турарының чурумун мынчаар тайылбырлады:

— Соодукчуларга, өске-даа херекселдерге гарантиялыг болгаш анаа-даа септелге кылдырар чагыларны районнарның амыдырал хандырылга комбинаттарының чанында чагыг хүлээп алыр пунктуларның дамчыштыр алыр чурумнуг бис. Ол комбинаттар орта база сонуургалдыг, чүге дизе, септелгеден киргеи орулганын 15 хуузун оларга бис шилчидип берип турар бис. Ынчалза-даа ону күүседип турар черлер чүге Хову-Аксы биле Тураның амыдырал хандырылга комбинаттары. Өске черлер амдыызында орта чанчыкпаан, бистиң-биле харылзаа чок...

Удуртукчунуң ол таймылбырынга чагыкчылар ханып шыдавас. Чер-черде бодунуң чагыг хүлээп алыр пунктуларын, амыдырал хандырылга комбинаттарын чурттакчылардан чагыгларны ниитп чурум ёзугаар хүлээп ап турар ыыдыр организастап алыры бо будурулгениң удуртулгазының бодундан ол хамаарыжыр. Чижээ, Хову-Аксы суурдан келген соодукчулар септээр чагыг данзызында 55 хире кижиниң бүрүткээн. Оларның кайызы, кажан ол чагыгны кииргени, чүзү уреликтиг, кандыг септелге кылыры безин айыттынмаан. Мынчалыг үүрмек айтырыглар будурулгениң чогумчалыг ажылдаарынга будулгаазынның уржукту чедирип турары чугаажок.

Ниитизи-биле чаа тургустунган бо септелге кылыр будурулге чонның амыдыралчы нелгелдерии долу хандырарынга чугула ужур-дузалыы мартылдаа чок.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

ЧАА БҮДҮРҮЛГЕ

Бистин республиканың ажылчы чонларының өг-бүледе амы-хуузунда эргежок чугула дериг-херекселдери улам-на нарыдап, көвүдеп орар. Бир эвес хоорайда азы суурда чурттап турар өг-бүленің хереэжен ээзи каш чыл буруингаар хеп чуур машина садып алырын пинтпирлээри нарын, боттандырары белен эвес айтырыг кылдыр санап турган болза, ам ындыг машиналар оларның кижи бүрүзүнде чыгны болганындан эрткеш, шак ындыг херексел турдала, амыдырал хандырылга черлериниң хеп чуур будурулгелериниң ачы-дузазын ажылтаар болуу бергеи.

Соодукчулар болгаш өскеда нарын эт-херекселдер бистиң республикамның чурттакчыларында арбын апарган. Ынчангаш республиканың Амыдырал хандырылга министерствозунуң нарын эт-херекселдер «септээр» тускай будурулгени организастаанын чугула болгаш үениг негелдерииге дүжүп турар хемчег деп санаар апаар.

Ол эт-херекселдер септээр будурулгени Кызыл хоорайның мооң мурнунда амыдырал хандырылга комбинадынга тускай цех болуп турган нарын техника септээр мастерскаязының баазазынга организастап тургускан. Бо чылдың июнь айга чедир соодукчузу, электрошактары дээш өске-даа эт-херекселдери үрели бээрге кодээ черлериниң ажылчы чоннары ыпап-ла Кызылга экээр, үстүнде алы үнген цехтиң мастерлериниң холун манаар турган. А ол цех бир үзээ хоорайга хамаарышкан болганда, бирги ээлчегге кызылчыларны хандырар турганы билдингир.

Ындыг байдал чурттакчыларның талазындан эт-херексел септээр чер чогунуң талазы-биле удуртур органнарже хомудал киирериише албадап турган. Ам ол байдал экижээн. Чаа будурулге черя чониун орта негелдезин хандырар арганы берип турар.

Ынчалза-даа бо чаа будурулгениң адрезинге; ооң начальныги И. И. Рубановтуң адынга бистиң солуунуң чамдык номчукчуларының хомудалдары кээп үргүлчүлевишаан. Ол үүе ыдыг болуп турарын илередир сорулга-биле номчукчуларны ол чаа будурулге-биле, ооң ажылының чуруму-биле каксы-даа бол таныштырар дээш бис Кызылдың эт-херекселдер септээр будурулгезиниң начальныги Иван Иванович Рубановтуң допчу таймылбырын моон дээанда парладывыс.

Эт-херекселдер септээр будурулгениң организастаттының тургустунуп турган үези — июнь айны санаваска, бис колдуунда-ла республика хемчээлдиг ажыл-агый болуп чүгле чаңгыс ай ажылдадывыс. Ынчалза-даа амгы үеде бистин ажылдакчыларывыстың кылып, будуруп турар ажылнжи, мурнундаагыындан чүгле хемчээли улгатkан боордан башка, тургузуу өскерилбээн болдуур ийин—деп, Иван Иванович беседазын эгелээн.—Колда септеп турар чүвевис соодукчулар. Оларны Кызылдан болгаш районнардан, суурлардан келген, чамдыкта ону будурген заводтардан шилчип келген чагыгларны ёзугаар демги чагыкчының чурттап турар черинге чеде бергеш, кылып берип турар бис.

Чаа будурулге бот-орулгачарылгалыг. Бо чылын ниитизи-биле 187 муң рубль түңнүг септелгенн кылыры көрдүүген. Ону боттандырып болурунуң аргалары бистин

«Шынның» тускай корр.

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

Бо чылын Дамаскыга болур делегейниң 21-ги яраниазынга Сирияның үлетпүр бөлүктеринге сонуургалдыг бараанналарны дашнаар үмаүрүп турар 15 совет каттыжыышкынналар кирижир. «Станкоимпорт», «Энергомашинэкспорт», «Делегой мөмү» дээш ышнаш ындыг каттыжыышкынналар боттарының бараанналарын хөйнү делегээр.

ЧУРУКТА: ССРЗ-ниң павильонунуң чанында. В. ГУСТЯНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-кың фотохрониказы).

КИПРДЕ ДАЙЫЛДАЖЫЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Августуң 14-те Кипрде дайылдажыышкынналар катап эгелээн. Оон кээп турар медээлер ёзугаар аңгыра, турк самолёттар дан бажында кипр паймысталда радиостанцияны болгаш грек шериглериниң турушталарын бомбалаашкынга таварыштырган. Оон-биле кады Никозияның кыдында турар грек болгаш турк шериглериниң аразынга аткылажыышкын эгелээн, хоорайның грек болгаш турк кварталдарын ацгылаан «ногээн шугумну» кежилдир кадыг-дошкун удур дедир аткылажыышкынналар база боон турар. Турк танкылар Китрея болгаш Фамагуста углашкынының шимчеп бар чоруур.

Грек-кипрлериниң радиозу дайылдажыышкынарның дугайын дыңнатkаш, турк шериглерге удур демисежирянче кыйгырган. Турк кипрлериниң радиостанциязы национал гвардия Никозияның турк районнарын миномёттар-биле бөлүп турарын дыңнатkан.

КНО-нуң Кипрде чепсектиг күштериниң чамдык кижилери балыгланган деп КНО-нуң төлээлекчизиниң медеглээнин база дыңнатkан.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Англияның, Грецияның болгаш Турцияның даштыкы херектер министрлериниң киржип турганы Кипр дугайында үш таланың чугаалажыышкынналары буураашкын-биле доозулган.

Грек-кипрлериң болгаш турк-кипрлериң киришкенн соолгу пленарлыг хуралга Кипрниң конституциялыг тургузуун катап тургузар талазыбиле талааларның туружунуң бүрүнү-биле чөрүлдээлиг боон турары илерээн. Ол хуралга Турция ооң планын доп-дораан үлээп алырын шыңгыы негээн. Ынчаарга ооң планында грек болгаш турк чурттакчыларлыг автономнуг областарны (кантонларны) ортулукка тургулаан кирүп турар. Ол планны көөрү-биле чугаалажыышкынчерны 24—28 шак соксадыр дугайында Англияның болгаш грек-кипрлериниң саналыпта турк төлээлекчи чөпшээрешкээн.

Кипрниң президентизиниң албан-үлээлгезин тур күүседип турар Г. Клиридис болдуңуң талазындан конституциялыг тургузугнуң дугайында планын хуралга киирген. Ооң планында турк чурттакчыларның эргелерин калбартса-даа, грек болгаш турк-даа чурттакчыларга автономнуг областарны тургузарының идеязын хүлээп көрбейн турар. Ол планны Грецня деткээн-даа болза, Турция ооң ойталаан.

Грецняның даштыкы херектер министри Г. Маврос анаа солуунар төлээлекчилеринге Кипр дугайында айтырыгны шериг күжү-биле шиитпирлээр болбас деп чугаалаан.

АНКАРА. (СЭТА). Турк чазакшыл радиозунуң дамчыткан медеглелинде Кипр дугайында Женевага чугаалажыышкынналар буураш, соксаанының соонда Турция «чалгыс талалыг хөделир үжүрга таварышкан» деп чугаалап турар. Турк чазак тургустугнан байдалдың харылсалгазын Грецняга онаан турар. Августуң он дөрттүң эртенинде эгелээн хөделимишкин «Грецняга болгаш ооң кандыг-даа нацияга удур эвес, а турк общинзын эргелиишээзин катап тургузарынче углангайын» ол медеглелде айтыкан.

Ол ышкаш Киприң чогуунга бүгү-ле судноларның болгаш самолёттарның чедип кээп болурунуң зиилыының дугайында сагындырган. Турцияның иштики болгаш даштыкы-даа ужар чүүл оруктарынга самолёттарның ужудушкунуң тускай айтыышкынга чедир соксадып, чурттуң аэропорттарын хаткан.

АФИНЫ. (СЭТА). Грек премьер-министр К. Караманлис медеглел кылгаш, Киприге дайын чорудулгаларының катап эгелээнни делегей эргелерии Турциянын үрээниидеи болган деп бурууданган.

Августуң он дөрттө Грецня шериг организациязы НАТО-дан бодунуң үнүн турарының дугайын албан ужурунда чарлаан. Ол шиитпир НАТО бодунуң иен кежигүүжүн—Турция-ны» дээш ышнаш ындыг каттыжыышкынналар боттарының бараанналарын хөйнү делегээр.

ЧУРУКТА: ССРЗ-ниң павильонунуң чанында. В. ГУСТЯНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-кың фотохрониказы).

ЭРГИ ТУРУШТАРЫНДА

ЛОНДОН. (СЭТА). Эргечагыргага катап консерваторлар сонгудуп алтар болза, Англияның ажылчы чоннары улам каражаалар ужурга таварыжыр. Общиналар палатазының кежигүннериниг кандидат-консерваторларның Лондонга болган конференциязынга консерваторлар чазаанның премьер-министри чораан Э. Хиттиң чугаазының утказы ындыг болган. Консерваторлар партизы парламент сонгуулазының кампаниязын керек кырынга ол конференцию-биле эгелээн. Ук сонгуулда үзүм болур.

Консерваторлар сонгуулдага тиилээр-даа болза, акша үнезининг кудулааның чавырарын болгаш экономика кризизин үзүткээрин сонгукчуларга даалай албас деп, Хит медеглээн. Консерваторлар партизы Англияның экономиказынга күрүнс секторун калбартырын

БУРУУДАДЫЫШКЫН

ТОКИО. (СЭТА). Чилиниң Социалистиг партиязының чиитинг секретары К. Альтамирано япон монополиялар чилиң шериг хунтазын деткип, аңаа дузалап турары дээш чиитпирлиг буруудаткан.

Чилиниң экономиказы хунтазын эргечагыргазының холунга киргеш, буураашкынга таварыжып турар. Япон монополиялар беттарының акша-хереңгизиия чилиң экономиказа киир салырын үргүлчүлеп турар деп, Японияның Коммунистиг партиязының удурткучулары-биле августуң он үште беседазынга ол чугаалаан. Япон монополиялар ол чоруубиле чилиң шериг хунтазының араатанзыг үүлгединишкинниринден качыгдап турар мөңмүң кижилерге аар-берге үүлеии таварыштырып турар деп чугаалап болурун К. Альтамирано айыткан.

АГРЕССЧИ ҮҮЛГЕДИГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Ливанга удур чаа агрессчи үүлгедишкинии кылган.

Ливан Республиканың камгалал министерствозунуң дыңнатканы ёзугаар алырга, беш израиль шерут катерлери Тир порттуң мурнуу чүгүнде Ливанның девискээри сугже халыап киргеи. Олар эрнже чоокшулап чедип келгеш, палестинниериң Рашидия дээр лагерии боолаан. Араатанзыг халдаашкынның түңнелинде тайбың чурттакчылар айылга таваржып—бир кижи өлген болгаш беш кижи балыгланган. Дыка ыыт бажынар бузулган. Ливанның үгер-бооларын боолап эгелээнинин соонда, олар аткаарлар ужурга таварышкан. Бир катер үреленген.

База-ла августуң он үште израильдер Мурнуу Ливанның ээзээ каш чурттакчылыг черлерин боолаан, а израиль самолёттар Сайда хоорайны болгаш палестиннериң Айн аль-Хильве, Набатия болгаш Рашидия дээр лагерьлериниг кырынга тегзирип ужудуп турулаан.

АПТЕКА—МУЗЕЙ

БУДАПЕШТ: Будапештиң үү байгалы аптекажыг кирее ышкаш улуг фонарь чарайып турар. Аңаа Буда шивээлиниң дакпыл будунарыпа Венрилың эмнер будурер ажылжы XVII чүс чылда эгелээн, үш чүс чыл дургузунда чурттуң үлетпүрүнүң ажылдакчыларының ширээзи болуп берген. Ооң продукциязы бүгү делегейге белеи-биле үнелеп тирар. Чоокта чаа аңаа аптека ажылының үдезиин ажыткан. Ында венгер аптекаларның төөгүзүн көргүзер хөй-хөй экспонаттарны соксадыр деп чүвени Хит база билдингир чугаалаан.

Лондонда хайгаараакчыларның демдеглеп турарындан алгаш көөрге, консерваторлар партизының оон өске удуртуучулары Англияның экономика болгаш сад чыграларын ажыктырарының дээштиг аргаларын база саналдавайн турар.

Консерваторларның сонгуулда мурнунда идепкейлиг ажылдай бергенинге холбаштыр машина тудуушкун үлетпүрүнүң ажылдакчыларының каттышкан профэвилелиниң дергазы Хью Скэнлон консерваторларны сонгуулдага тиилелгелиг болдурбазынче Англияның тред-юнионнарының кежигүннерни парлалга дамчыштыр кыйгырган. Консерваторлар дээш бадылаар болза, «профэвилел шимчээшкинниниң дайзыннарын деткээн ол болур» деп, Х. Скэнлон медеглээн.

КААРГАННАРГА УДУР

КУЛАЛА-ЛУМПУР. СЭТА-кың корреспондентизи. С. Бычкетуң дамчыткаиы.

Малайзиялың Кланг хоорайнының чурттакчылары карганнар-биле тулчур дайын эгелеп алгаш, кыш-даа чыл дургузунда дайылдажып келген. Башкайлы эр-көр карганнар ол хоорайны бо чүс чылдың эрезинде келеш эгелей бергеи деп, хоочун чурттакчылар чугаалап турар. Ам ында каргаи кедергей көвүдээн, минчангаш ол кушгарның хонуп алган ыыштары кара ыыдыр сагындыраар апарган. Оларның алыржыры хоорайдан оранчок ыраакы безин дыңнаала тирер.

«Эмелекчилердеи ыыттанып алыр орнодажыыскын ол чыл дургузунда буруу дургузунда сиссеайн келген. Чижээ, үш чыл бурунгаар ол кушгарның

ООЖУМ, ЭКЗАМЕННЕР ЧОРУП ТУР

Көдээ ажыл-агый техникумунда

Республиканың чаңысылалы Кызылда дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң кирерининиң экзаменнери чоруп турар. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму бо өөредилге чыынга агрономия, ветеринария, зоотехния, механизация болгаш бухгалтерия салбырларынга өөренири-биле 180 кижи хүлээп алыр.

Баштайгы хүнерден эгелээш 700 чүс хире кижи техникумга өөренир эрге дээш хүжүп шенеп турар. Оларның иштинден Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтан келген Людмила Бабайцева, Чадаана хоорайдан келген Марина Монгуш ветеринария салбырынга экзаменнерин 4—5 демдектерге дужаап турар.

Техникум сургуулдарны күрүче хамдырылгазынга алыр болгаш бүтүү таарымчалыг байдалдарны тургусван иишти чуртталга чери-биле хамдырар.

ЧУРУКТА: Техникумнуң башкызы Татьяна Константиновна Охотникова (солагай талазында) химияга экзамен хүлээп ап тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИНДЕ

Башкы училищезинге чаа 1974—75 өөредилге чылында киреринин экзаменнери доозулган. Экзаменнерге шупту 600 хире 8 болгаш 10 класстарның доозукчулары киришкен. Экзаменнерниң шынгыы комиссиязы эге класс башкылары, пионер вожатыйлары, уруглар албан черлериниң кижизидикчилерин белеткээн салбырларга аң шыырак билиглиг, башкы ажылынга сундулуг 180 кижини хүлээп алган. Оларның арасында Хову-Аксы школазының доозукчулу Екатерина Хөвенмей, Кызылдың № 2 школазын дооскан Тамара Носку, Кызыл-Мажалыкка 8 класс дооскан Ирина Людкина, Сизим школазындан Вера Зубакина, Кызылдың № 8 школазындан Галина Коровина болгаш өскелер-даа киреринээ экзаменнерин чүгле бештерге дужаалган.

Башкы училищезинниң сургуулугуна хүлээп алдынганнар сентябрь 1-ден училищениң хей талалыг солун амыдыралынче шымнып кирип, шилип алган мергежилиниң талазы-биле өөредилгезин эгелээр.

Р. НОРБУ.

САДЫГ ШУГУМУНГА ӨӨРЕНИР

Тыва респотребсоюзтуң шугуму-биле республикадан дашкаар өөредилге черлериниге киреринин экзаменнери доозулган. Новосибирскиниң садыг институдунуң товароведение болгаш, садыг экономиказының, бухгалтерия факультетиринче 5 кижи хүлээп алган. Красноярскиниң кооперация техникумунче эң хей оолдар, быстар кирген. Ол техникумнуң ангы-ангы салбырларынга өөренири-биле бистен 55 кижи аъттанар. Иркутскиниң өлүк болгаш алгы-кеш техникумунга 11 кижи өөренир. Улан-Удэниң кооперация техникумунуң хлеб быжырарының технология салбырынга 3 кижини хүлээп алган. Новосибирскиний кооперация институдунга база кооперация техникумнарынче 100 ажыг кижи бот-өөредилге-биле өөренириниң экзаменнерин база дужаап алган.

ЫРААЖЫ МУСЛИМ МАГОМАЕВ

Ол он үш харлыында-ла тергиин эки ырлаар турган. Муслим Магомаевти шынап-ла ассежиктиг төрүттүнген төл деп болур. Ол опера композитору кырган-авазының салымзаланының, артист иезинин театрга сундулуг чоруун чүрүкчу адазының талантының дөзеи салган. Муслим музыка школазынга өөренип турган. Оон келир уеде пианист болуруңга бүзүреп улуг болган. Хакыс ужур оон кырган-авазы—Магомаевтиң адаш-эвилээн кудумчуну кымның-даа билиринде эвес. (Филармонияның ады база ындыг). Муслим музыкага салымны, артисчи талантыны ол болганында база-ла хамган чок. Оолдуң анаа эвес чүткүлдүг чоруу улустуу кайгаткан. Оон музыкага ойнаары кайгамчык, ол анаа бир бичии оол дээр чок, оңгуле чүвеге чүткүлдүг чорааш.

Ажыы-биле чугаалаарга, оон өг-бүлези-даа тергиин эки, школа-даа, музыка-даа оонбиле кезээде кады чораан. Муслим эдазы төкка өскен. Оон адазы сглу ийи харлыг турда, фашист эжелекчилер-биле демисежил чорулкан. Хараадачыг чүве чүл дээрге ол тинелегее чедир каш-ла хонук чедир чурттавайн барган. Өлүрүүнүң мурнунда бир чыл бурунгаар, оглунуң төрүттүнген хүнүнде бичии кижиге чагыг сөстерин адазы бижип чоруткан. Оглунуң ёзулуг кижи болуп өзүп доругарын ол күзээн. Ол арыг шынчы болгаш чаагай сеткилдиг кижи болурун чагаан. Оглу он харлап турда (адазының дилээнии өзүтаар) ук чагаанны Муслимге бергеи. Оон эрткен үеде кижиэндилгези, адазының чагыг сөстери — бо бүгү кайы хире улуг салдар хавыяалыг болганы үелеп четпес.

Адазы чөөрби тос харлыында мөчээн. Муслим чөөрби тостап тура адазының хоорун тып алган. Отряд командирэ Польшага адазының ыяап чарип айтып берген: Магомед Магомаев эрге түүйбу заводунуң чанында демир-орук шугуму эртken чер чоогунга чок болган. Оглу Шетинге чеде берген. Архив документилериниң айтып турары-биле алыр-га Хойнуң 3985 кижи чыдар акы-дүмна хөөрүнүң турасхаалдыг бижинде Магомаевти 64 дугаарычка айтыкан болган гээдип алган.

Муслим Магомаев 19 харлыында-ла профессионал ансамблыга ырлап эгелээн. Оон соонда удаваакда Хельсинкиге болган аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга лауреат болган. Ынчан оду Бакуга консерваториягa болгаш оперa театрынга денге хүлээп алган. «Ла Скалага» стажерлап база чораан. Сураглыг ыраажы Джеларро Барра, «Ла Скаланың» концертмейстерлери Энрико Пьяца Муслимниң талантызын кайгап турганнар. Ол Италиядан ээп кээрде Фигаронуң болгаш Скарпиланың ийи опера арияларын, Беллиниң «Эргинии ырын», «Трубадурдан» ариязын, Бродщинниң «Венецияның аялгазын», оон ангыда итали болгаш испан ырларны хөйүү өөренип алган ырлап келген. Итали партазаннарның ынак ырын Муслим болу үдээш ырлап турар.

Магомаев 22 харлыында Азербайджан ССР-ниң алдарлыг артизи апарган. Ол операга, эстрадага, фидармонияга ырлап турген. Ол ырлаарының талазы-биле итали школазының онзагай чүүлдерин база шиңчидиг кылыл гвоздикаларны оглу хөөрге экжеп салган. Муслимниң аразы-биле ужуражыышкыны шак ындыг янзылыг, кадыг-берге, уяранчыг өткен.

Шак ынчан холунда чечек тутхан Муслим Сопот фестивалының лауреадынга демделлешпес турган. Подышага эрткеп ук фестивалга Муслим польша ырны, поляк дылга хоюг эки күүсеткен. «Питер ян дургаар...» деп орус улустуң ырын шейы хире хөдүрүшкүнүг күүсеткенин коомучулар шупту билир...

Магомаев хей-ле концертterге ырлап турган, ол чоорту оорушкуну, аас-кежиктиг, ынакшылдың күүү дүжүп болгаш котарал, чидиргинии човаланын кэракка хөзүлүүр романтиктиг ыраажы болу берген. Аркадий Островскиң, Арно Бабаджаниң, Оскар Фельцман, Марк Фрадкин, Александра Пахмутова ышкаш сураглыг композиторлар-биле кады ажылдап, оларның ырларын күүсеңир келген. Ол колдуунда бүдүүлүг совет шулукчуларниң шулуктериге биижээн ырларны ырлап турар. Амгы эстраданың хей-хей чаа чогаддылгаларының баштайгы ажыдыкчызы болу берген.

Муслим Магомаевтиң эң ынак ыры чүл?

— Чылдар эртип-ле турар. Назы-хар бала дөгүн бар чоруур — деп, ол чугаалаар,— оон-биле чергелештир ботка негелде улам улгадыр, сонуургал база өскерлер. Ырга база. Кандыг-даа ыраажының сонуургалы турбайн аан. «Далашпа» деп ырга ынак мен. Композитор Арно Бабаджаниң ыры, ону күзелдиимбиле ырлап чоруур мен. Ук ырны ырлап эгелээнден бээр ийи он чыл эрте-даа бергени болза ол аң-даа кайгамчыктыг чаа хевээр. Черде ынчаш «эңпе» ынак ырым кайыл дизе Арно Бабаджаниниң Роберт Рождественскийниң сөзүнге бижээнин, Сеним адаан тур мен» деп ыры ийин.

Магомаев боду база ыраажы чогаадып турар. Оларның чамдыктары сураглыг берген.

— Чедиг харлымда башкыны алаганы бижидим—деп Муслим чугаалап турар.—Композитор түңүм шоолуг эвес—20 хире ыр. Геннадий Козловскиниг-биле кады тургусканың «Көкүүр моңге» деп ырны база Роберт Рождественскийниң сөзүнге бижээн «Байырлал ырын» алаш педичилиг деп санаар мен.

Ыраажының чогаадылгазының дугайында чамдыкта маргылдаалар-даа тургулаар. Муслим кажан-даа ол хевээр эртар. Ынчангаш ол эртиен чылын ССРЭ-ниң улустуң артизи деп бедик атка төлептиг болган.

Наталья СМИРНОВА, искусствоведение эртемчеринең кандидады.

(ПМА).

Хүн айтырыынга тайылбыр

БЕДИВЕСТЭЭН ШКОЛА

Өөрүнүн чаа-сууда сес чыл школазын шлак-бетон-биле алгыды тудуп, бо өөредилге чылында ажыглалга киирер деп шиитпир бар. Объектиниң тудуун Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу ажыл-агыйы арга-биле март 20-де чорудуп эгелээн. 5 кижи составтыг бригаданы Өөрүр районга ук министерствонуң ында тудуп турар объектилерин харыылап турар Хлебопашниковка дээрги Чаа-Суурга ийи-чамгыс Кызылдан хоступ кээр, ол келирде азенгизи дынызый берген болур. Ол аразында чылдың үш айы билдиртпейн эрткен — тудугжулар школазының таваан арай боорда бораспаан ап-тыр.

Июнь 6-да СЭКП Өөрүр райкомунун бюрозунга районда ажыглалга киирер капитал тудуглар дугайында тускай чугаалажыр дээш, орта киржири-биле Министрлер Чөвүлелиниң Капитал тудуг эргелелиниң начальниги Н. К. Иванову, «Тыва септелге тудуг» трестиң эргелекчизи М. П. Емельянцеви, «Тыва кадза тудуг» трестиң кол инженери М. Ш. Ширинин, Чырыдыышкын министерствозунуң кол инженери Г. М. Прокаевти чалап олурушкурган. Бюро ыланган чаа өөредилге чылынга школа объектилериниң тудугларының темпизи саалап турарын ханы сайгарган, ону дүргедедириш орта хамаарышкан организацияларга сүмелээн. Г. М. Прокаев орта Чаа-Суур школазының тудуун шапкынчылар талазы-биле четпейн турар материалдарны доораан хандырар болгаш оон удуртукчуларының сагыгачурумунга хамаарышкан айтырыгларыны дарый шиитпирдир алдаан.

Кол инженерниң алдаашкыныынын боттанырынга бир ай ажыг уе негеттинген! Ол чүгле август эгелилде харыысалга чок Хлебопашниковту базала Кызылдан чоруткан Васильев-биле солдан, цемент болгаш шлак дугайынга чогуур алдаашкыныварны кыйган.

Ийет, бригадир эш Колмаков мурунда бүгү тала-биле аксап турган болза, ам ынна удуртулга (прораб) болгаш состав (тудугжулар) чаартыялган. Ынчалза-даа... нарын айтырыг — тудуг материалдары курулаан ийин. Чүгле ол школа-даа эвес. Торгалыг он чыл школазынга спортзал тудуу, Саглыга — озалга система-зының объектизи (база-ла Чырыдыышкын министерствозу тудуп турар) цемент чок туруп берди. А министерство алдап-ла турар, материалдарда мынчага чок!

Райкомкун үстүнде чугаалаавывыс бюрозунуң «хамаарышкан» деп адаан организацияларының аразында Өөрүр райкүүсөөм база кирип турар. Редакцияга келген хомудалдарга үндезилээш, оон даргазы С. М. Байыр-оолга база каш айтырыг салган бис. «Райкүүсөөм, оон киллиэн — РАЙПО өз түүгүнү анаа көрүп, хайгаарап олурбайн турар — деп дарга алаан доктун харыылап эгелээн. — Арыгачы тудугжулар эккеп каан (ону долузу-биле министерствоже чаа каап—ред.), материал база чок-тур, чайны чайладыр. Тудуг материалы чок дээш туруп бээрге, мен бодум Ак-Довуракта шлак чугаалажып бергем мен...»

Бодап көөрге, райкүүсөөмнүңүр үүрмек «сагыш човаанкыннар»-биле кыныгаарлаттынмас болгу дет. Школа тудуу саалаан дээш айтырыгны кала-даа чедир көдүрер, дүүрээнин үндүрер, орта бурүүлуг кижилерни боттары хемчег алыр, бетя даргге-ле Чаа-Суур школазының тудугунга ажылдаар кижилерни тыпчып бэлэр хүзээгелиг эвес бе?

(Бистиң корр).

ЛОТЕРЕЯ—74: НЕМЕЛДЕ ҮНДУРУЛГЕ

РСФСР-ниң акша-бараан лотереязы үзүм иештередиг апар чидар. Чонның өлүп турар сонуургалын барчындаалаш, бо чылгы тос тиражка немей, Чаа чылга тураскаатkан немелде тиражты эрттирер деп шиитпирдиэн.

Россия Федерациязының Сан министерствозунда СЭТАның корреспондентизинге дыннатканы болза: Чаа чылга тураскаатkан лотерея билеттеринге 11.160.000 акша-бараан ойнаашкыны такпаржыр. Оларның аразында Чаа чылга хамаарылгалыг үттүндүрбээ билектерни ойнап алырын көргеи.

Чижээ, немелде үндүрүлгеге «Жигули» ВАЗ-2101, «Москвич-412» болгаш «Запорожец ЗАЗ-968 деп 300 машинаны ойнаашкынга киирген. Өскелүлүг түүнүт ойнаашкыннарның аразында 400 мотоцикл, оон иштинде үш дугуйлуг «ИЖ Юпитер-3» деп мотоциклдер, 200 пианино, 500 телевизор бар.

«Комета-209» деп магнитофонларны, радиоприёмниктерни, гитараларны, «Аврора-12» деп кино тыртырар камераларны, «Зенит-Е» деп фотоаппараттарны, ханытын алдынган сургуулдар шупшуу августуң 30-де училищеге келген турар. Олар спортчу хептиг, 9—10 класстарның өөредилге номнарлыг болур ужурлуг.

Училищениң турар черн: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1. Телефоннар 21-09 болгаш 54-14.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

Мария Ефимовна Прокулина Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунда уруглар ясли-садының эргелекчизинде ам 7 чыл дургузунда ажылдап турар.

Бо ясли-садың ажылы эки. Ада-иелер аңаа сөөрүп турарлар.

ЧУРУКТА: М. Е. Прокулина ясли-садың бичии кижизи-биле.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

НОМ ХЕРЕК

Тыва хүрешке шаандан бээр чон ынак чораан болгаш ол сайзыраан келген. Амгы уеде хүреш чүгле Тывада эвес, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүү автономнуг республикаларында, өөластарында, национал округтарында нептереп эгелээн. Спорттуң национал хевирларининиң спартакиадазының программазына ол кирген. Маргылдаалarга каш үзээ тиилелгелерни чедип ап келген шилиндиг могелерге РСФСР-ниң спорт мастери деп атты тыпсын турар болу берген. Бистиң республиканың бөлүктерниң могелери Киров Хомушку, Доспан Найлан-оол, Шегжал Хүлер-оол олар чедип алган.

Аныяктарның аразында тыва хүрешке хандыкшыдыглар эвээш эвес. Олар маргылдаалarга киришкеп чер үлбайн, ийи-үш кижи октаай, октадын алгылаар. Оон чыдагланы — түүкий тренердер оларны өөретпейн турарында деп бодаар мен.

Тыва хүрешти сайзыраткыр бүгү аргалар бисте бар. Дүржүлгелиг хоочун могелер секциялarны организастаап, хүрептиң аргаларын аныктарга өөредип, күш-дамыр дадыгымшкынының ишки-бүгү мергежилгелерни кыздыртып болур.

Тыва хүреш дугайында түүкий дүзээлемчи номну үндүрери чугула болу берген. Ол тренерлерге херектиг. Чаа хүрештиң аргаларындан аңгыда девиириниң, хеви кандыг болурунуң, моге салыкчыларының әрге, хүлээлгелериниң дугайында база тайылбырлап бижизе чугаур. Бир эвес ол номну үндүрер болза, өрүү тыва дылдарга кылза эки. Чүге дээрге, өскө автономнуг республикаларның, өөластарның, национал округтарының тренерлеринге, могелеринге ол база херек болгай.

Тыва хүреш дугайында ном үндүрерге оон моон соңгаар сайзыраарынга удаг болыш болуур деп бодаар мен. Ынчангаш хамаарышкан организациялар болдунар хемчегерни алыры ажыктыг.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

Нызыя хоорай.

Склад эргелекчизи—дериг

Ам Рижаның өөредип баараан сайгарар «Латпотребсоюз» конторазының бүгү коллективиниң үштүң бир кезиг—дөрт чүс кижиниң орнунга электро-сылала техниказы ажылдап турар. Харын үеде 60 кун ажыл аттыг барааннар кадагалып турар складтың кол «эргелекчизи» чүүл-бүрү ажылдап кылыр аргалыг өөрүп болу берген. Ону документилер бижиир, магазиннер биле баазаларга барааннар хуваал бээр дажы кылыр, оларның хереглеттинип турарын илередир бүгү курлавыларның үеден кылыр хулээлгелиг кылдыр турускан.

Электрон-сылала техникаларның шеңгелдиг пузалакчылары башкарылга-диспетчер ажылын кылып бээр өөрүглер болу берген. Оларга сиңи үениң чеа үлеттүр телевидениези-биле, радио-хөрүлээ өөрекселдөгө-биле хандыктынган. Чарылгаларны бүс күзүү-биле ажылдаар почта дериглери солаан.

Ындыг улуг баазаларның складтарынга амгыда чүс-чүс чүдүрүкчү ажылдаар. Мында чүдүрүкчүлер бешки чок. Хамык ажылдарны электромотобелчи ийижле электрочүдүрүкчү дериглер оруулы-биле кылыр. Ук төөнүң чүктүүр чоруур машинаны бешки сезле эмнүтә дүргүзүндө чүдүреш, чоруудуктар.

Моөнчел бараан сайгарар садыг базазының ол хире бедик дөрөлдиг механизастаттынганының ачызында ону түбүп тургузар уеде төлевилээн планда эйытканнындан 25 хуу ажыы бараачны бодуүнүң республиказынга, өске-даа эвилелдешкен республикаларга, даштыкы чурттарга хуннүк-не чорудуп берип турар.

Ынча хей бараанны өске черлерге сайгарып чорудары товароведтерге хала чок—оларның кылыр ажылын электрон-сылала техниказы база аажок чиигеткен.

Дыртен дээш документилер электрон-сылала машиналары белеткеп, парлап берип турар. Олар чүгле бедик дөрөлдиг склад эргелекчилери эвес, харын кыймакчай бухгалтерлер боот ажылдап турар апарган.

Моөнчел бараан сайгарар садыг ажылдарын болгаш информацияларын садгарып ажылдаарын механизастап, автоматчыдар комплекстиг системалы телевилеп чогаадыкшы, ажылынга киирген Рижаның моөнчел бараан сайгарар садыг конторазы «Латпотребсоюзтүр болуп тускай эртемчилерни Латвия ССР-ниң Курүнг шаңналы-биле шаңнаан.

РИГА.

Г. БЕЛОВА.
(СЭТА-ның корр).

БРИГАДАНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Бистиң республиканга өөренимчилерниң бир дугаар будуруглуг бригадазы он беш чыл бурунгаар Туран хоорайга тургустунган. Бо чылын он бригаданың тургустунганынган бээр 15 чыл болган оюн Туранның ортуман школаларының өөренимчилери чөөкта чаа байырлап эрттирген.

Ол байырлалга Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң директорү С. А. Домучиц, райкүүсөөмүнүң улус өөредилге киидизиниң эргелекчизи Ю. М. Некрасов олар киришип, школачыларның мурнунга чүве чугаалааннар.

Ю. КРАСОВ.

№ 35 УЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезинге 1974—75 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын тургузуп турар.

8 чыл билиглиг 14—16 харлыг ооң, кыс уругларны үш чыл хуусаалыг өөренирибиле хүлээп алыр.

9—10 класс бидиглиг уругларны 2-ги курска хүлээп алыр.

Үш чыл хуусаалыг өөренгеш, ортуман билигни чедип албышаан, малаң-штукатур, чазанычы, дашчы-монтажчы, машинист-автокранчы, машинист-экскаваторчу, электригаз-биле ханнанчы деп туснай мергежилди чедип алыр.

Оон аңгыда 10 класс билигиит кижилер бир чыл иштинде штукатур болгаш даараныкчы-моторист болуру-биле өөренип кирер.

Училищеге киргеннерни үш катап чемгерер, общежитие, идик-хеп, ажылдаар хептерби-биле хандырар.

Училищени тергиин эки доосхан кижилер дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге ажыл стажы чокка кирип болур.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот тывыңгыр уран чүүлдүң, спорттуң (бокс, хел бөмбүү, баскетбол, национал хүреш, самбо) бөлгүннери амыдап турар.

Директорнуң адынга кирер билдиримишкинге номер чүүлдер:

1. Школа доосханының шынзылгазы.
2. Төрүттүнгенинин дугаында херечилел азы паспорт.
3. Учёттан үнгенинин таңмазын баскан кирер бижимдилге.
4. Ада-иелиниң хүлээлгези.
5. Кызылдың № 1 поликлиниказындан алыр № 286 эмчи шынзылгазы.

3Х4 хемчээлдиг сес хөреп чуруу.

Хүлээп алдынган сургуулдар шупшуу августуң 30-де училищеге келген турар. Олар спортчу хептиг, 9—10 класстарның өөредилге номнарлыг болур ужурлуг.

Училищениң турар черн: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1. Телефоннар 21-09 болгаш 54-14.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

телевидение

АВГУСТ 16-ДА
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өөрүү телекөрүгүүр. «Буратинонуң делгелгези».
14.05—Медээлер.
14.15—Өөрүү телекөрүгүүр. ССРЭ-ниң Камгалал Министерствозунуң тускай үлегерлиг 1-ги оркестри ойнаар. Удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Назаров.
14.50—«От чокта ыы чок». Уран-чечен фильм.
16.00—Телекөрүүчүлерниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң ЭА-зинең корреспондент-кегжүүнү В. Г. Афанасьев харыылаар.
16.30—«Аныяк үнмер». Аныяк ыраажылармың Алма-Ата зоназының бүгү-эвилел телеконкурзуу. 1-ги эдилээ.

КЫЗЫЛДАН

17.55—«Күжүүс-найыралывыста» Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.
18.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.55—«Парижтиң могжаннары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. ЧССР. 5-ки сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10—«Парижтиң могжаннары» 6-гы сериязы.
21.10—Өөрүү телекөрүгүүр. «Кижи. Чер. Октаргай», дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры ужудукчу-космонавт В. И. Севастьянов чорудар.
21.40—Өөрүү телекөрүгүүр. «Бистиң апрезивис—Совет Эвилели».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

АВГУСТ 16-ДА

«ПАЙЫРАЛ»: Киночыныды 9.50, «Ол болгаш шулбустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 11.00, 13.40 16.00, 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чиңилливо» 10.00, «Меңгүм хөлдүг эртинезин» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөглүг дагаа оглу» деп киночыныды 9.00, 10.30, «Вий» 12.00, 13.45, 15.30, 19.15 «Бодунуң орнунда кижи» 17.15, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Аза дээрбезинде шулбустуң чалчаалары» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ливон ортулуктан оолдар» 10.00, «Ынакшыл делгерезим!» (1-ги, 2-ги сериялары) 17.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «19 кыс болгаш даайжы» 18.00, 20.00 шактарда.

Бистиң адресивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганза киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетүүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун хелбейи барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 915.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Оон үндүрер чер, полиграфия болгаш оон Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). садыының талазы-биле эргелеэнниң гипографиязы. (Кызыл, ТС—01014.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 192 (9566) | Суббота, август 17, 1974 чыл | 1925 чылда үнезилеттинген. | Өртээ 2 кеп.

Л. И. Брежнев Э. Герек-биле ужураашкан

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев август 15-те Крымга, анда дыштанып турар ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Герек-биле ужураашкан.

Найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде ийи партиялардың удуртукчулары совет-польша бүгү талалыг кады ажылдажыптанның хөгжүп турарынга сеткил ханылышкынын илергейлээн болгаш ону улам ыңай хөгжүдериниң перспективаларын чугаалашкан. Эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек ССРЭ-ниң болгаш Польшаның делегей ажыл-ногарудунгазының дутайын бот-бодунга дыңнадыышкан болгаш Европага база бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң чамдык айтырыгларынга хамаарыштыр санал-омак солчуушкунун кылган.

Ужуражыышкын чүректиң ханызындан, долу чаңгыс эң-сеткилдиг байдалга эрткен.

Баштайгы тонналар

Таңды районуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң 2-ги дутаар бригадазындан чаа дужүттүг тараазы күрүне шыгжамырынче кирип эгелээн. Ол ажыл-агый баштайгы хүнде 12 тонна эки шынарлыг тараазы дужаагаш.

Ол тараазы совхозтуң бригадазындан «Транссельхозтехниканың» автобазазының чолаачызы К. Сарыглов сөөртүп экелгеш.

Бедик шаңнал

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге хөй чылдарга үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген үнүүден бээр 50 хар харлааны-биле холбаштыр, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң бо чылдың августуң 15-теги Чарлыы-биле Чөөн-Хемчик районуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны **Сенди Даваевич КУУЛАРНЫ** Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналаан.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ

ДҮК САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН ЧӨӨН-ХЕМЧИК БОЛГАШ ТЕС-ХЕМ РАЙОННАРНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

Дүк садарының чыл планын күүседип, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган Чөөн-Хемчик **(СЭКП райкомунун бирги секретары Ш. Д. КУУЛАР, райкүүском даргазы Б. Б. ЧҮДЮК)** болгаш Тес-Хем **(СЭКП райкомунун бирги секретары Н. С. БОЙДУ райкүүском даргазы Н. В. ЧЫНДЫГЫР)** районнарның ажыл-ишчилеринге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели байыр чедирген.

Пландан ажыр дүк дужаарын уламчылаар талазы-биле көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң шинтпирлээнин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели изин-биле чүүлдүгүнүп тур. оон-биле кады Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның ажылчыннары болгаш колхозчулары мал чемининң планын күүседир, дүжүттү чидириг чок ажаап алыр, күскү чер андырылгазын эң эки хуусааларда чорудар, мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенир, оон-биле беш чылдың тодарадыкчы чылының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге идегелин илергейлеп тур деп байыр чедирген телеграммада чугаалап турар.

Чаагай тараада ажынген комбайннар

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Чаагай кызыл-тас үнген деп-ле шөл хат-салгынга алдык далай дет бырлыныдыр чалгып чыдыр.

— Бо хире берге чайын магалыг-ла чаагай тараа өстүрүп алган-дыр силер аа, Фома Иванович!—деп «Тиилелге» колхозтуң кол агрономунга чугааладым.

Ол, өөрүшкүүлүг дүүмүреливишаан, өстүрген эзининге чаагай аар баштары-биле сөгүрээн чүве дег солчайлыг түрген кызыл-тастан бирээни үзе тыртып аалган, аймаанга үшпаган, хавын арылдыр үрүттү. Кызыл-тастың чеминиң улуг, чаагалы хөлчок болду. Фома Иванович ону алыжынга саара туткулаш, ам-на чугаалады:

— Моңу өстүрүп алырынга чеже күштүг үндүрбедивис дээр! Черим болбазырадыры. Чемнигидилге төгерә. Чогуур үезинде чаштырары... А үзүрген күш халас барбааны көрүнүүр. Шынап-ла чаагай тараа бо. Бо чайның хаттыг, каш болганын алырга, моон чаагай тараа турбас.

— Гектардан каш центнер болуруг?

— Баштайгы саналшкыннардан алырга, колхозка нимтинивиле гектардан 10-12 центнерин чайлыг алар бис. А Улуг-Аалыкта кызыл-тазывис моондаа чаагай. Ында 170 га түвө. Оон гектарымнан харыы-даа 18 центнер чедир ап болур. Ам бистиң кол-ла сагыш сагыышкынывыс бо чаагай тарааны чидириг чок ажаап алыры. Бо үң-не харыысалгалыг ажыл.

Каа-Хемде «Тиилелге» колхоз тоскау беш чылдың тодарадыкчы дүрткү чылында тараа аймаан 5400 гектарда тараазы. Оон 3800 газы кызыл-тас, суда — 1000, арбай — 500 га.

Ильинкачылар өстүрген чаагай дүжүдүн бүрүн ажаап алырынга ыак белеткенген. Бүгү 29 комбайнны септеп доозулат. Оларның 9-зу тараанны тавычалай кезер, а 20-зи бастырар. Комбайнерлер хоочун, дүрүмчүлүг. Ажаап алыышкын үезинде техниканың эдилгезин, таарыштырылгазын кылар мергежилдит эдиктин-маслерни база тургускан. Ажаап алыышкынның ажылчыны планын ажылдап кылган.

Чаагай тарааның кыдыны-биле шуулыкан үш хову корабли биске үткүштүр бо келдилер. Ф. Бортников оларже айтыышаан чугаалай-дыр:

— Кестирилгеже кирге-леийн хонуп тур бис. Баштай шөлдерниң кыдыын тараып түрдувус. Ынчал алырга эки. Дүүн 8 комбайн тавычалай кестирип киргеп. Бөгүн база үргүлчүлеп турары бо. Амдыызында 150 гаынын тараазы кестинген. Чоорту 20 хире комбайн кестире бээр. Оон соонда тавыча кургаарга, бастырын эгелээр бис.

Ол колхоз бо чылын күрүнеге 2700 тонна тараа седар планын 3500 тонна чедирерин хүлээгген.

— Хүлээлгеңерни күүседиш шыдаар силер бе, Фома Иванович?

— Чайлыг күүседир бис— деп, ол бүзүрелдиг харыылады.

Удаштыр биске чугаалайдыр:

— Бир четпес чүве бар. Ону силерге чугаалап көрейн. Тараазы ажаап ап эгелей бердивис. А тараа урар шаңывыс белен эвес. Бистиң Сарыг-Септе № 958 КМК сотка олуртур дей бердик. Шаңны бетонзаарын ол КМК чайны өттүр кылып келген. Ам-даа доозулбаан. Ол КМК-ның начальныгы Г. П. Сенчуров, кол инженери А. С. Боливанов олар шаңны августың 10-да доозуп бээрин аазаап. А херек кырында ам-даа доозулбаан.

Шаңны барып көрдүвүс. Шынап-ла элдеп чүве! Тараа куртаазыр дериишкинниң чанында кезек чер бетонналтыгган. Өскезин сай, довурак хевээр. Сенчуров, Боливанов сутларның шак мындыг харыысалга чок, хоозун аазаашкын кылып, ажылды чыдызып турар чоруу ол колхозту берге байдалга таварыштырган. Райошпун удуртур органнары ол айтырыгны дарый шинтпирлээри негеттинип турар.

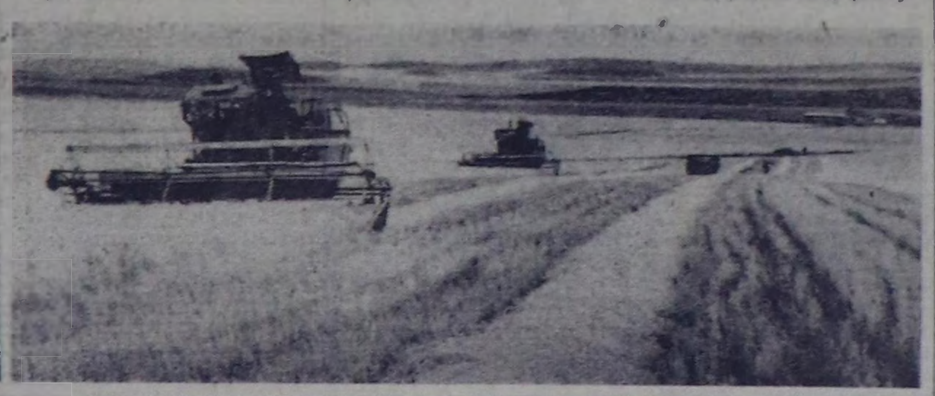
К. АРАКЧАА.

«Шынның» түскай корр.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» колхозтуң шөлдеринде комбайнарның тараа кестирип турары; колхозтуң кол агроному Ф. И. Бортников (оң талазында) тарааның бышкынын көрүп тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ОН ХОНУКТА

Районуң ажыл-агыйларында сиген кезилдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюросунда чугаалашкан, мал чеминиң белеткелин ам-даа кожаа темп-биле чорууга турарын айыткан. Амгы үеде районда 384 кижи мал чемининг белеткелинде ажылдап турар. Оон иштиледе чүге 164 кижи хол кадыкы-биле сиген кезил турарын биордан четпес деп демдеглээш, мал чеминиң белеткелинге бүгү күштүг мөңгеэрни ажыл-агыйларның үдуртукчуларынга даскан.

Мал чемни белеткээриниң 10 хонукта түүелин үндүрген, сиген кезер планын 13,5 хуу күүсетиен «Чодураа» колхозка ажыл-агыйлер аразында киш-чиир Кызыл тукту тыбыскан.

Б. ШЫЫРАП.

* * *

СЭКП Эрзин райкомунуң бюрозунуң болган райкүүскомунуң каттыжаан хуралынга районда мал чеминиң белеткелиниң чорун турарын чугаалажып, сигенчилер ортузунда ажыглап турган, сиген белеткелинде ажылдап турарларның санын көүдедип, ажылдың темизин дүргедиирни ол ажыл-агыйларның удуртучуларынга даскан.

Сиген белеткелиниң талазы-биле районда бирги черде чоруп турар «Чаа сөрүк» колхозка СЭКП райкомунуң болган райкүүсвомунуң ажыл-агыйлар аразында шилип чоруур Кызыл тукуу тывыскан.

Д. СОЯН.

МӨҢГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Амгы үениң эң-не маселалыг болган чугула улуг шимчээшкиннерниң бирээзи—бүгү делегейге тайбың дээш шимчээшкиниң талалакчыларының 25 чыл ою болук эртип турар. 1949 чылдың апрель 20—25 хүннеринде тайбың талалакчыларының Бүгү-делегей конгрези бир дугаар болуп эрткен. Анаа делегейниң 72 чурттарының төлээлери киришкен. Ол кижилерниң үзел-бодалы, соңгуургалы аңгы-аңгы болза-даа, бызыг тайбың кезээ мөңгеде гүрзүп дээш бүгү чүткүлүн каттыштырган.

Ынчап улус француз эртемден Фредерик Жолио-Кюри конгрессти — ажылдың туразында дээш: «Бис бүгү хаанныг дайын ыңсыкчыларындан тайбыңны чарыпп дилээр дээшээвес, а оларны харын тайбыңны хүлээп алырынче албадаар дээш чыгдып келген бис».

Делегейниң тайбың талалакчыларының шимчээшкини эрткен ол чылдарның дургузуунда аянды-бүрү чоруулеглиг айтырыгларны чөптүг кылдыр шинтпирлээринге бүгү-ле тайбыңга хандыышылдыг аянныг бүгү организацияларны-биле харылзаачы түзүп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү делегейге бижыг тайбыңны тургузарын чедип алыр дээш мерген угаанныг лениичи даштыкы политиканы чорудун турар. Бүгү-делегейниң Москвага болуп эрткен конгрезинге амгы үениң кол-кол сорулгаларының дугайында СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалап тура, мынча дээн: «Тайбың херек болза, тайбыңның политиказын чыруг, ол политика дээш демисен!».

Совет улус тайбыңныг, бурунгаар дешилгенин ужурутказын, оон чугулазын кымдан артык биилер. Ынчангаш делегейниң бурунгаар дешилгенинг бүгү улустары-биле кады тайбың дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп орар.

— Бистиң республиканың Тайбың камгалал комитеди база бүге эвес ажылды кылып турар—деп, ылеткелчи чугаалаан.— 1973 чылда республиканың бүгү районнарынга Тайбыңның совет фондузунга дуза чедирериниң комиссияларын хөй-иштии эгелээшкинге тургускан. Ол комиссиялар багай эвес ажылдап турар.

Пленумга санал бергеа эштер бүгү делегейге бижыг тайбыңны тургузарының эргежок чугаламының дугайын чугаалаан турган.

Индирден Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Кызыл хоорайның Тайбыңның совет фондузунга дуза чедирер комиссиязының даргазы **М. А. Рамазанова** мынча дээн:

— Тайбың дээрге—өзүп орар чаштарның омак-хөглүг хатпазы-дыр, часпын үнген ооскук-чимис, тараа чалгаан ховуйолдер-дир. Тайбың дээрге—аас-кежиктиг күш-ажыл-дыр. Ынчангаш тайбыңны совет улус карак огу дег кадагалаан турар. Дээмин кыпсыкчыларыга удур хилиңнар үүнүн көдүрүп турар.

Эрткен 1973 чылда Кызыл хоорайның чурттакчы чону тайбың фондузунга 14 муң 900 эжыг рубльди чыып киргеннин ол чугаалаан. Бо чылын ол ажыл үзүм маселелиг-биле калбаргаш, 2 муң эжыг рубль чыгдынган.

Юбилейлиг пленумга санал бергеш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Лопсанчап, Ала-чурттуң Улуг дайынының хүрээлекчизи, эки турары **М. Д. Байыскылап**, Тыва АССР-ниң улустуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи **К. Н. Мунзук** болган өскелер-даа боттарының үнелиг санал-омактарын бергелеп.

Чугаалашкын айтырыг талазы-биле деактаалы пленум кузээ алган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: юбилейлиг пленумуун бөлүк киржикчилери. Фотозу авторнуу.

Социалистиг чарыштың ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Август № 11

ТУДУГ 7 АЙЛАРДА

Беш чылдың тодарадыкчы чылының эрткен айларында республиканың тудугжулары 23,4 миллион рубльдиг кол фондуларын ажыглалга киргеп, ол дээрге 1973 чылдың ол үезинге деңнээрге 15,8 хуу хөй болуп турар. Акшаландырышкынының төлөчүттүнген болгаш төлөчүттүнмээн дөстериниң күсели-биле чеди айларның дургузунда 1300 баш бода болгаш 23,5 муң баш шөвэр малга хажаалаарны тутказ. Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агый министерствозу 14,5 муң га одаларны сугжудуп, 428 га черни кургаткан. Культуржуткан одаларны тургузар талазы-биле эдээн ажылдар кылдынган. Кодээ суурларны электрижидер, кодээ ажыл-агый бүдүргелиин электрификастаар ажылдарның чедиишкинниг боттанып турарын демдеглээр керек. Чыл эгезинден бээр барык 200 километр дурттуг улут, бинче күжениишкинниг электри шугумнарын колхозтар, совхозтар аразында шөйтен.

Тараа продуктулар эргелиниң шугуму-биле 8150 тонна тараа шыгжаар элеватор дужааттынган, чонуң амыдыралын хандырылгазынга бараан болуур бир ээлчегде-ле 260 эжеш идик септээр бүдүргелеп болгаш оон-даа еске черлерни ажыглалга киргеп.

Индыг болзажок кол фондуларны ажыттылга киргеринин талазы-биле чеди айларның планы күүсеттинмээн. Чыл эгезинден бээр тудуг организацияларывыс кандыг янзылыг ажылдап келгенин бүгү талаларын анализтеп көөр болза, оларның ажылында ээлээн улуг хожудашкыннарның барын чеди айларның түңнелдерин көргүзүп турар. Чижээзээргеге, чурттагга болгаш культура албан черлериниң тудуг планы күүсеттинмээн. Чурттагга шөлүн ажыттылга киргеринин планы 98,7 хуу күүсеттинген бооп турар. Бо талазы-биле планны «Тыва тудуг» трест—97 хуу, «Тыва көдээ тудуг»—101 хуу, а «Тыва сеңгелге тудуг» трест 102,7 хуу күүсеткен.

Эрткен айларда керээни ажылдаар тудуг организацияларының нимтизи-биле эки ажылдап келген. Оон ачызында чеди айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын республика нимтизи-биле 100,2 хуу күүсеткен. Тус-тус трестер айы-биле тудуг-монтаж ажылдарының чеди айлар планының күүсеттинигинин тодарадырга мынаар:

«Тыва сеңгелге тудуг»— 102,7 хуу

«Тыва көдээ тудуг» — 101 хуу

«Тыва суг тудуг»— 100,4 хуу

«Тыва тудуг»—97 хуу.

Республикада эң улуг тудуг организациязы болур «Тыва тудуг» трестиң Кызылда болгаш Ак-Довуракта тудуг организацияларындан өске эргелелдери планныг онаалдаларын күүсеттээн. Ынчангаш трест хожудаан.

«Тыва көдээ тудуг» трест нимтизи-биле планын күүсеткен-даа болза, оон Кызылда № 62, Чадаанда № 463, Кызыл-Мажалыкта № 471 мехколонналарда боттарының планныг онаалдаларын күүсеттээн.

Республиканың тудугжулары күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедиктиринин планын чедиишкинниг күүсеткен. 1975 чылдың ол үезинге деңнээрге бо көргүзүг 4,3 хуу өскен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезиниң чиңгеп турарын база-да эки деп демдеглээр керек. Бистиң тудугжуларывыс чеди айларда бот-үнеми чиңгеткенинден 83 муң рубльдиг камнагларын чедип алган.

Бир эвес бүгү тудуг организацияларының боттарының планнарын күүсеткен болза, көргүзүглериниз моон-даа эки болур турган.

КӨДЭЭ ТУДУГДА БАЙДАЛ

Республиканың кедээ тудугжуларының тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин эки күүсединг турар. Ол дугайын чылдың эртиси айларының түңнелдеринден көрүп болур. Чеди айларда тудуг-монтаж ажылдарын кылырының планын бистиң тудугжуларывыс нимтизи-биле 101 хуу күүсеткен. Ону тодаргайларга мындыг: чыл эгезинден бээр 9 миллион 540 муң рубльдиң ажылдарын күүседпиң күрүне планында зарадыгза тургаш, 3 херек кырында 9 миллион 634 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Трест бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарының планын база-ла ажыр күүсеткен. Үстүнде нимти көргүзүглерден алгаш көөрге трестиң ажылы черле эки боор турар. Ынчалзажок нимти көргүзүглер-биле кызыгаарлаттынмайн, улуг организацияга хамаарышкан түс-түс бүдүрүлге коллективтерниң ажылының нимтизиче кирип, тодаргай анализтерни кылгаш, мурнакчыларның чедиишкиннерин иеңеттиреп, хожудан турарларының чылдагаанарын илереткеш, оларга боттуг дузаны чедирери —үениң негелдези. Партия болгаш чазактың салыы турар сорулгазы-даа ынаар.

Ынчангаш трестиң кежүп чоруур механизастырынган колонналарының чеди айлар дургузунда бүдүрүлге чорудулгазынга хамаарыштыр чамдык сайгарылгаларны кылып көрээнивис.

Трестиң хамаарышкан сес мехколоннаның чөп кезии боттарының планнарын болгаш бедиткен худээлгелерин доктаамал эки күүседип турар. Оларга Таңдының Каа-Хемниң, Улуг-Хемниң, Бии-Хемниң, болгаш оон-даа өске районнарның кедээ тудугжуларын хамаарыштыры болур. Ылаңгыя Сарыг-Септе № 968 мехколонназының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының чыл эгезинден бээр дең-дески ажылдап келгенин макталгалаар элээр. Өске мехколонналарга бодаарга бо коллективтиң кежигүннери күрүне планны бүгү объектилерге мөөнней, тудугжуларның ажылын кошкак организастап турарындан чамдык объектилерниң тудуу хожудап турар. Улус элеваторуун тудуун бо КМК доозкан. «Кок-Тейде» школа болгаш 60 квартиралыг чурттагга бажыны удаасе ажыглалга кирер. Бо тудугжулар ажыглалга кире бээрге капитал салыышкыннар шинээдин алырының талазы-биле оон көргүзүг чүтээртээр. Барыын-Хемчиктиң тудугжулары планын күүсеттиир.

Чөөн-Хемчиктиң кедээ тудугжуларының бо чылда хожудап турарын чедин-биле шугумчүлээр аазап. Ында № 463 КМК чоокка чедир мурнакчыларның санынга турган. Колонналың удуртулгазы күш-ажылдың организастаашкынын болгаш ортумак звеноуң ажылдакчыларындан иеңеттиин кошкатканының үржүндүн ийиги ажыл сулаган. Ажыл нормазын күүсеттирер хөжүлериниң саны бо организацияда өскелериниздек хөй. Бүгү ажылчыларның 27,6 хуузу ажыл нормазын күүсеттиир турар.

Мехколоннаның удуртулгазы база районуң партия, совет органнары иоон чогуур туружелдерин ыңдыр ужурлуг.

В. ГУЗИК.

«Шынның» экономиктиг таныжыраачызы.

Мал чемин белеткээри—шалыпчы фронт

„ИСКРАНЫҢ“ ИШЧИЛЕРИНДЕ

Курлавырларны ажыглап тургаш...

Бистиң «Искра» колхозтуң ажылишчилери мал чеминиң белеткелинге чылдын-на идепкейлиг киржип келгеннер. Хей хемчээлдиг, шынарлыг мал чемин белеткеп алыры колхозтуң экономиказын быжыглаарынга кол чүүл болуп дээрзин билир бис. Бо сорулганы чедиишкиниг боттандырары-биле арткек чылдарда бүгү бар күштү сиген, силос, сенаж, будук-бүрү белеткелинче хаара түдүп келдивис. Малга элбек чем-суурлу белеткеп алырынга сорук кирген искрачылар республиканың ажылишчилеринге кыйгырыгларыны-даа үндүрүп тургам.

Эрткен чылын 1500 тонна мал чемин белеткээр бедиткен хүлээлгевисти 1873 тонна кылдыр ажыр күүседкен бис. Оон ачызында ниитиниң малы хүр-менди кыш ашкан. Эът, сүт, дүк будүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнары-даа күүседтингилээн.

Бо чылын хову-шөлдерге кандаашкын-биле демиселди чоруткан бис. 387 га черни ийи катап суттаргаш. Оон түннелинде тарымал сигеннериниң өзүлдези эки болган. Сүт-биле хандырып болур сиген шөлдеринде суггарылга системазын түзүп, ажыглалга киирген. Ында тараан сигеннер бо чайын чаагай үнген. Даглар эдектеринде чамдык сиген шөлдери кандаашкынга алыскан. Мал чеминерин белеткээр 15 хире сигенчилер звеноларын тургускан.

Ол звенолар болгаш бригадаларже суурнуң чурттакчыларын, малчын бригадаларының бүгү-ле ажылдап болур кижилерин эвилелдеп, сиген белеткелинде 300 ажыг кижини хаара түттувус. Мал чеминериниң белеткелинче өөреникчилерни, аныяктарны, албан организация черлериниң ажылдакчыларын, пенсионерлерни калбаа-биле эвилелдээн. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери бо ажылды кыска хуусаада доозарынга дузалаар болгай. Ынчангаш механизастаан звеноларны немей тургускан. Бо хүннерде Депсил-оолдун, Депсилдейниң, Удувас-оолдуң удурутканы механизастаттынган звенолар бедик будүрүкчүлүг ажылдап турар.

Чайның бо сөөлгү хонуктарында бистиң колхозтуң шөлдеринге чаъстаашкыннар болган. Ынчангаш кандаан черлериниң болгаш шыналарның сигени аажок үнүп чыдар. Сиген үнген шөл, шынаа, чоога, аргарыг бүрүзүн дилеп, шынчым-даа сигенни черге кагбайн, ажаап алыр дээш, ону учётка ап, кезилдени, бөлүүшкүнүү, сараттаашкынны организастыг чорударынче күштү мөөннээн. Чайын чардырган суггат чок шөлдерге Украинадан экелген сула үрезинин 360 га черге чашкан бис. Ол черлерге чаашкыннар дүшкенинден көк сула аажок үнүп ол база биске немедге курлавыр болуру чугаажок, бо шөлдерде суланың бир газындан-на 15 центнерни азы 360 гадан 540 тонна ногаан массаны ап болур арга бар.

Чоокта чаа арга-арыглыг, чоогалардыг, арык-бугаладрлыг черлерни немей дилеп, сиген кезер, бөлер ажылче 160 кижини чоруткан. Оларның 100 хирези хол кадыырыбиле сигенни кезип турар. Ол базала улуг күш-түр. Тудугуңуң болгаш өске-даа организацияларның звенолары ам Чадаананың Баян-Дугайда, Кара-Адырда, Хөндергейниң Хинктиг Бажында боду чайгаар өскен сигенни ажаап алырынче база кирген.

Сиген белеткелинче бүгү чоннуң күжүн мөөннээринге колхозтуң коммунистери, Чадаана кодээ Советтиң депутаттары, депутат бөлүктери организаикчы дузазын чедирип турар. Суурнуң квартылдарының аайы-биле чонну будук-бүрү белеткээринче хуваап, даалгаларны бергилээн. Квартылдарның чурттакчылары 133 тонна будук-бүрүнү белеткээрин ам 100 тонна чедир күүседкен. Олар будук-бүрүнү безерек шык кылдыр кургаткаш, ыяштарга аспайн, ону дуглаглыг складта кургадып турар. Ынчаар белеткээрге мал чеминиң ногаан шык шынары читпес.

Колхоз бо чылын 1325 тонна сигенни, 100 тонна сенажды, 3 муң тонна силосту белеткээр планныг. Кижи күжүн, күш-ажылды шын организастап тургаш, ол планнарны ийи-даа катап ажыр күүседиптер аргавыс бар. Ам каш хонуктан тарымал-тооруктуг, кукурузаны кезип, силостаарынче кирер. Бистиң бижыг сагылга-чуруумнуг, бир демниг ажылдап турар сигенчилеривис 580 ажыг тонна сигенни белеткээн. Колхозта партия, комсомол организациялары, кодээ Совет, херээженнер чөвүлели мал чеминиң белеткелинге ажылдап болур кижилерни эвилелдевишаан, ниитиниң малынга четчир чем курлавырын тургузарынче бүгү-ле күштү мөөннеп турар.

Д. НАСТЫК-ДОРЖУ,
Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар черииниң даргазы.

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТКАН

«Искра» колхозтуң мал чемнери белеткээр звеноларында партия бөлүктерин тургускан. Партия организациязының ажыл планын ёзугаар 28 агитаторну, 4 лекторну, 22 сургакчыны звенолар, бригадаларже аътказган. Олар чарышты организастажып, машина-техника, кижи күжүн шын хуваарынга идепкейлиг киржип турарлар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерининң айтырыгларынче олар база сагыш салып, сигенчилерниң чемненилгезин, дыштанылгазын организастап турарын хайгаарап, ажылда четпестерни чайладырының аргаларын тып, чарышты беш хонуктап түннээринге киржип турарлар. Сургакчылар агитаторлар-биле демнежип, хаза солуннарны, агитхуудустарны үндүрүп, тиилекчилерни мактап, хожудааннарны илередип турарлар.

Мал чеминиң белеткелинде 82 коммунист, 68 комсомолчу бар. Оларның киржип алы үдүртүп турар бригадаларының кежигүннери сиген кезер машина-техника, аътхол, хол кадыырлары-биле чепсегленген. Ирак черлерде мал чемнерин белеткеп турарлар бригадалар төптеринге хонгаш, эртен эртежик ажылче үнерлер. Чамдык звенолар майгыннар-биле хандыртынган. Аъш-чем аймаа четчирибиле бар.

Ниитиниң малынга албек чемни белеткээримге мурнакчы киришкен кижилерни шаңнап, мактап турар. Социалистиг чарыштың түннелдерин беш хонуктап үндүрер. Тиилекчи звенога шилчимир вымпелди, 30 рубльди тыпсыр. Беш хонуктуң дүргүзүнда шалыпчы ажылдаан кижилерни шаңнаарынга 120 рубльди база үндүрүп берип турар. Ол чарыштың түннелдерин ам дөрт удаа үндүрген. Тиилекчи бригаданы, звенону ирт азы серге-биле шаңнаарын база чүрүмүткен. Ооржак Деспил-оолдуң комсомолчу-аныяктар бригадазы, Ооржак Үгүй-оолдуң, Монгуш Удувас-оолдуң болгаш өске-даа коммунистерниң бригадалары бирге, ийиги черлерни эелеп, ол шаңналарны алгылаан.

Ооржак Деспил-оолдуң удурткаңы сигенчилер 350 тонна сиген белеткеп сараттаар планныг. Оңу олар ам 200 тонна ажыр кыла бергенер. Ол бригаданы үш чыл бурунгаар тургускан, ол чылдың-на хар чагыже чедир мал чеминерин белеткээр. Үгүй-оолдун, Деспил-оолдуң бригадалары база оон дудак чок.

Сиген белеткелинде ажылишчилерниң культурлуг дыштанылгазыныче доктаамал сагыш салдынган. Агитбригаданың киржикчилери оюн-концерттерин оларга көргүзүп эгелээн. Оңу Культура бажыңының директору Рая Ананды удуртуп турар. Кожер киноларны база тургускан. Хостуг шактарда ойнаар чүүлдер — хол бомбүү, шыдыраа четчири-биле бар. Колхозта болгаш районда мал чеминиң белеткелиниң дугайын, чарыштың түннелдерин экономист Дүлүш Кинм-оол, колхоз даргазы Донгак Настык-Доржу, кол инженер Ховалыг Ангыр-оол, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Мария Калдың болгаш өске-даа коммунистер быжыглаан үүшкюктарынга барып дыңнаан, шиннээларны тыпсып: ажылды шын организастаарын чедип ап турарлар.

Х. САМДАН,
колхозта партия организациязының секретары.

МАЛЧЫННАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Эрткен чылын 15 тонна сигенни, 10 ажыг тонна тараа саваңны белеткээн мен. Кыжын хар улуг болду. Хойлараныстың хөй кезинге тургузу азырадывыс. Четчир хемчээлдиг сигенни, саваңны, будук-бүрүнү белеткеп алганывыстың түннелинде коданда малывыс хүр кыш ашкан.

Кадайым Монгуш Сүрүң-Ламаевна Байыр, дузалакчы кадарчывыс Монгуш Көшкендей-биле демнешкеш, бо чылын элээн бедик хүлээлгени алдыыс. 20 тонна сигенни, 20 тонна саваңны, зеленканы белеткээр хүлээлгелиг бис.

Бо хүннерде бир тонна ажыг будук-бүрүнү, 15 тонна сигенни белеткеп алдыыс. Сигенни июль айның төнчүзүнде Теректиң, Кызыл-Довуракты шөлдериндеп кезип эгелээн бис.

Ам Чадаана хемниң ыяштар, талдар арасындан кезип, бөлүп турар. Эрткен чылга бодаарга сиген эвээш үнгенинге ундаравайн, бар-ла сигенни кезип, бөлүп алырынга күштү салып турар. Эрткен чылын белеткеп алган сигенивистиң чамдыызы кышкы үеде чамдык бригадаларга безин эки турабиле берип турдувус. Оон артыы кыштаавыста ам-даа курлавырда бар.

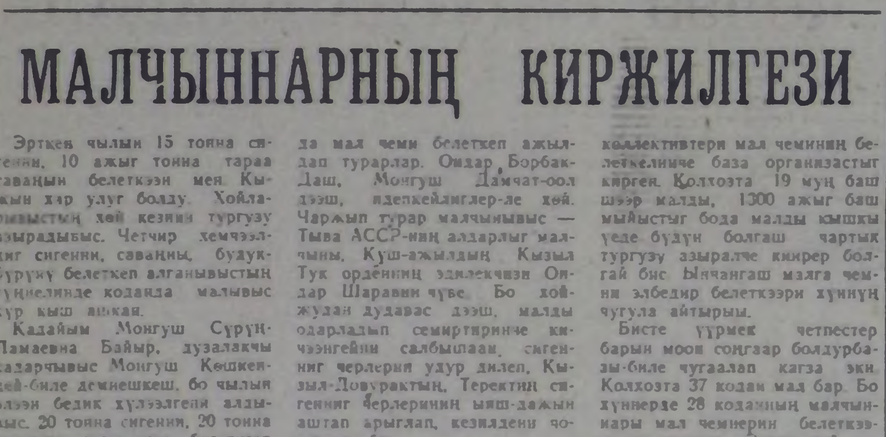
Колхозтуң өске малчыннары база-ла чанывыста шынаалар бригадалар төптеринге хонгаш, эртен эртежик ажылче үнерлер. Чамдык звенолар майгыннар-биле хандыртынган. Аъш-чем аймаа четчирибиле бар.

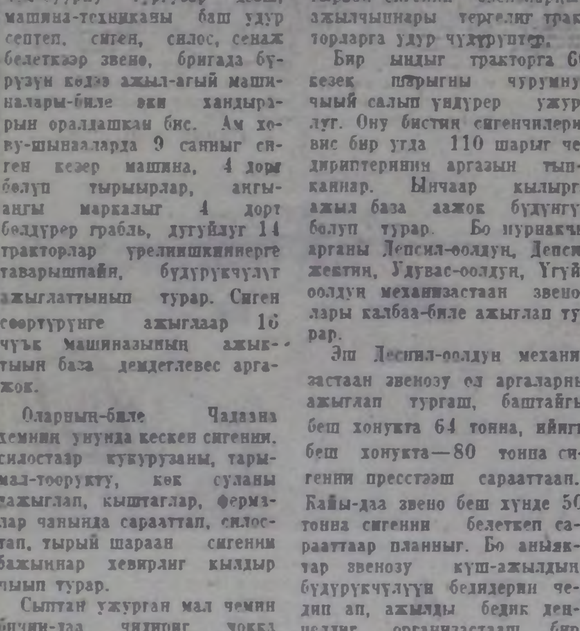
Ниитиниң малынга албек чемни белеткээримге мурнакчы киришкен кижилерни шаңнап, мактап турар. Социалистиг чарыштың түннелдерин беш хонуктап үндүрер. Тиилекчи звенога шилчимир вымпелди, 30 рубльди тыпсыр. Беш хонуктуң дүргүзүнда шалыпчы ажылдаан кижилерни шаңнаарынга 120 рубльди база үндүрүп берип турар. Ол чарыштың түннелдерин ам дөрт удаа үндүрген. Тиилекчи бригаданы, звенону ирт азы серге-биле шаңнаарын база чүрүмүткен. Ооржак Деспил-оолдуң комсомолчу-аныяктар бригадазы, Ооржак Үгүй-оолдуң, Монгуш Удувас-оолдуң болгаш өске-даа коммунистерниң бригадалары бирге, ийиги черлерни эелеп, ол шаңналарны алгылаан.

Ооржак Деспил-оолдуң удурткаңы сигенчилер 350 тонна сиген белеткеп сараттаар планныг. Оңу олар ам 200 тонна ажыр кыла бергенер. Ол бригаданы үш чыл бурунгаар тургускан, ол чылдың-на хар чагыже чедир мал чеминерин белеткээр. Үгүй-оолдун, Деспил-оолдуң бригадалары база оон дудак чок.

Сиген белеткелинде ажылишчилерниң культурлуг дыштанылгазыныче доктаамал сагыш салдынган. Агитбригаданың киржикчилери оюн-концерттерин оларга көргүзүп эгелээн. Оңу Культура бажыңының директору Рая Ананды удуртуп турар. Кожер киноларны база тургускан. Хостуг шактарда ойнаар чүүлдер — хол бомбүү, шыдыраа четчири-биле бар. Колхозта болгаш районда мал чеминиң белеткелиниң дугайын, чарыштың түннелдерин экономист Дүлүш Кинм-оол, колхоз даргазы Донгак Настык-Доржу, кол инженер Ховалыг Ангыр-оол, херээженнер чөвүлелиниң даргазы Мария Калдың болгаш өске-даа коммунистер быжыглаан үүшкюктарынга барып дыңнаан, шиннээларны тыпсып: ажылды шын организастаарын чедип ап турарлар.

Х. САМДАН,
колхозта партия организациязының секретары.

Будүрүкчүлүүн бедидер дээш

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш, машина-техниканы баш удур септеп, сиген, силос, сенаж белеткээр звено, бригада бүрүзүн кодээ ажыл-агый машиналары-биле эки хандырарын орадашкан бис. Ам хову-шыналарда 9 санныг сиген кезер машина, 4 дорт болуп тырыырлар, ангыангы маркалыг 4 дорт болдурер грабль, дугуйлуг 14 тракторлар үрелиишкиниерге таварышпайн, будүрүкчүлүг ажыглаттынып турар. Сиген соорту үнгенге ажыглаар 16 чүк машиназының ажыктың база демдетлевес аргажок.

Оларның-биле Чадаана хемниң унунда кескен сигенни, силостаар кукурузаны, тарымал-тоорукту, көк суланы дажыглап, кыштаглар, фермалар чанында сараатталп, силостап, тырый шараан сигенни бажыңнар хевиринг кылдыр чыып турар.

Сыптан үжурган мал чемин бичии-даа чидириг чокка чыып алырынга чаа алганывыс ГПП-6,0 маркалыг сиген болдурер грабльдер улуг ажыын берип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииге улуг идигни берген. Ол болза шөлде кезип каан сигенни ийи талазап, чалдай болуп келир. Ынчаар бөлдүүн каан сигенни сиген тырып шарыыр машина удур арыылыр ааап, даалгаларны бергилээн. Квартылдарның чурттакчылары 133 тонна будук-бүрүнү белеткээрин ам 100 тонна чедир күүседкен. Олар будук-бүрүнү безерек шык кылдыр кургаткаш, ыяштарга аспайн, ону дуглаглыг складта кургадып турар. Ынчаар белеткээрге мал чеминиң ногаан шык шынары читпес.

Колхоз бо чылын 1325 тонна сигенни, 100 тонна сенажды, 3 муң тонна силосту белеткээр планныг. Кижи күжүн, күш-ажылды шын организастап тургаш, ол планнарны ийи-даа катап ажыр күүседиптер аргавыс бар. Ам каш хонуктан тарымал-тоорукту, кукурузаны кезип, силостаарынче кирер. Бистиң бижыг сагылга-чуруумнуг, бир демниг ажылдап турар сигенчилеривис 580 ажыг тонна сигенни белеткээн. Колхозта партия, комсомол организациялары, кодээ Совет, херээженнер чөвүлели мал чеминиң белеткелинге ажылдап болур кижилерни эвилелдевишаан, ниитиниң малынга четчир чем курлавырын тургузарынче бүгү-ле күштү мөөннеп турар.

Д. НАСТЫК-ДОРЖУ,
Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар черииниң даргазы.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫ ТҮННЭЭН

Тандыда ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының коллективи Кызыл хоорай Советиниң «Көк-Тей» совхозунуң Көк-Тей сүт-бараан фермазы-биле социалистиг чарыштың керээзин чарып алгаш ажылдандан бээр ийи чыл чеде берген. Республиканың тергиндеп турар ол ийи ферманың күш-ажылчы маргылчаалы арга-дүржүлге солчурунга, ажылга чаа чүүлдү ажыглаарынга, сүт будүрерин база ону күрүнеге садарыы көвүдиринге, сааначы, кадарчы бүрүзүнүң хууда харысалгазын бедидеринге, будүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг идиглиг болган. Ийи ферманың ажыл-ишчилери бот-боттарыңа аалдажып баары, үдүр-дедир хынажыры, ажыктыг дүржүлгазын солчуру чаагай чанчыл апарган. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының бирги чартыында ийи ферманың социалистиг чарыжының түннелин арбитрлер үндүрген.

Тодарадыкчы дөртку чылдың эгезинде ийи коллективтиң чарып алган керээзин ёзугаар бирги чартык чылда социалистиг хүлээлгезин кайы ферманың канчаар күүселкенин моон ядаанда деннеп көргүзүүвүс:

Кол-кол көргүзүглер	Кара-булуң фермазы			Көк-Тей фермазы		
	күүсеткени	хүлээлгези	хуу-биле	күүсеткени	хүлээлгези	хуу-биле
Сүттү будүрери (центнер-биле)	3550	3863	105,8	5100	4508	88,0
Сүттү күрүнеге садары (центнер-биле)	3320	3550	106,9	4000	3868	96,5

Үстүнде саннардан алгаш көөрге, кол-кол көргүзүглер талазы-биле Кара-Булуң фермазының коллективи көк-тейжилерни мурнап турары илдең-дир. Кара-булунчулар сүттү будүрерин база күрүнеге садарын кереэде айыткан хүлээлгезинден ажыр күүсеткен. Бирги чартык чылда ферма бир инектен-не 1471 кг сүттү сагган. А Көк-Тей фермазының коллективи социалистиг чарыштың кереэзинде айыткан бүгү-ле хүлээлгелерин чартык чылда күүсетпээн. Күрүнеге садар планынга 132 центнер сүттү чедирбээн, сүттүң бараавының кудулаткан. Көк-тейжилер бир инекке онааштыр 194 кг сүттү кара-булунчуларга чедир сагбайн барган-дыр. Көк-Тей фермазы оон түржүк эрткен чылдың бо үезинге деннээргe безин куду көргүзүглүг болуп, 74 кг сүттү чедир саап албаан. Моон чылдагааны чүдел? «Көк-Тей» совхозтуң кол зоотехниги В. М. Гаврилова оон чылдагаанын мынчаар тайылбырлаан:

— Бистиң фермавыстың коллективи кышкы үеде эки ажылдаза-даа, чазын мал чеминиң курлавыры эвээжкей баарге, инектерниң сүдү элээн кудулаан. Ынчан малга ылбыраткан саван, силос берип турдувус. Чер одары совхоз девискээринде чок болганындан инектерни кадатче безин үндүрбейн турган. Ынчангаш чартык чыл планы күүсеттинмээн. Июль 15-тен бээр инек сүттелип келди. Ынчан ниити инектен хүнде 2,3 тонна сүт саап ап турган бис. Ам хүнде 3 тоннадан эвээжевес-тир. Ынчангаш чыл планын күүседип болурунуң боттуг аргазы бистe бар.

Эрткен чартык чылдың социалистиг чарыжының түннелдерин «Шын» солунга парлаан. Ында сааначыларның дамзызы база бар. Республиканың сааначыларының арасынга ийиги, үшкү черлерни «Көк-Тей» совхозтуң сааначылары Т. Конобеевская биле В. Долгашына олар ээлеп турар. Т. Конобеевская бир инектен-не 1992 кг, а Долгашина — 1987 кг сүттү саггаш, хуузунда чарышка тиилекчи болганнар. Үшкү черни база-ла «Көк-Тей» совхозтуң толээзи Гусакова бир инектен-не 1768 кг сүттү саггаш ээлээн. Эрткен чылдың бо үези-биле деннээрге, «Көк-Тей» совхозтуң чамдык сааначылары сааалдаңы ээлээн бедиткеннер. Чижээ, Т. Конобеевская эрткен чылдың бо үезинде бир инекке онааштыр сагганындан бо чылын 303, В. Долгашина — 134, Гусакова — 110, Ондар — 270 кг сүттү хөйнү алганнар. Ындыг түннелдер өөрүнүүр. Социалистиг чарыштың кереэзин чарып, ону эгелеп алган чүве болганда, хүлээнген ажылы дээш бот-харыысалгазын бедидип, ак сеткилдиг ажылдаарының чижээн олар көргүскен. Оларның ажыл-ишчиниң чедиишкиниг болурунга ийи коллективтиң социалистиг чарыжы дузалаанын билдингир.

А Кара-Булуң фермазының сааначыларының мурнуку одуруун Нина Низамутдинова ээлеп, бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1744 кг сүттү сагган. Ону Тамара Конобеевскаяның («Көк-Тей совхоз) көргүзүү-биле деннеп көөр болза, 248 кг четпес шыкажыл. Ийи ферманың бирги черни ээлеп турар ийи сааначызының чангыс инекке онааштыр саап алган сүдү оң хире ыяглыг болган-дыр. Ынчалза-даа чарыштыг ийи ферманың коллективтери күш-ажылчы маргылдаага ажыр дээш чүүле сан-түн сурун турар авес, а боттарының бар арга-курлавырларын чоп ажыглап, кайы-бирээзинден билип алган ажыктыг чүүлүнге даянып, мурнакчы дүржүлгаңы неттерединиң орадашкын турар.

Бо чылын Кара-Булуң сүтбараан фермазының сааначылары, инек кадарчылары багай авес ажылдап турар. Саар инектерни чайлаг одарыныче үндүрген. Кадатты дүне, хүндүс чорудуп, инектиң суггадын шын организастап, концентратты берип турар. Инекти ынчаар ажаап, одарадып келгенниң түннелинде, ук фермада бир инек хүнде 12 килограммдан эвээш эвес сүттү берип турар апарган. Ынчангаш сааначыларның көргүзүглери бедээн. Бир саар инекке онааштыр Нина Низамутдинова 1744, Фаина Иванова—1658, Зинаида Реодько —1655, Тамара Семиранова —1623 кг сүттү тус-тузунда сагганнар.

Ийи ферманың бирги чартык чылда күш-ажылчы кол-кол көргүзүглерин деннеп көргеш, арбитрлер **Кара-Булуң фермазының коллективин социалистиг чарыштың тиилекчизи мыдыр санаан.**

Чарыштыг улам дээштиг болдурарын, ону эки организастаарын кайы-даа совхозтуң дирекциязының, парткомунуң болгаш профэвилел комитединиң талазындан ам-даа четпес кылып, чарыштыг фермаларның төлээлекчилерин чогуур үезинде ужураштырарын багай организастап турарын демдеглээр херек. Бо чылдың бирги чартыының түннелдерин ийи ферманың төлээлекчилери чугаалажып көрбээн. Оон чылдагааны чүдел дээрге, чарыштың түннелин үндүрер, арга-дүржүлгазын солчур дээш Кара-Булуң фермазының төлээлери чедип кээрге, көк-тейжилер оларны хүлээп албаан. Аалчылар келирин биле тура-ла директор Ломаев-даа, партком секретары Гаврилова-даа чок болган. Ажылының чай чогуунга сыдап алгаш, «Көк-Тей» совхозтуң директору А. Ломаев, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтуң директору В. Кожушко боттары аразында дугурушкаш, ужуражышкынын биндинмес хуусааже соңгаарлаткан.

Социалистиг чарыш — шимчедикчи күш болганда, чарыштың түннелин үндүрер оңа ала-чайгаарлааш к ы н ы м и оруунче кинрбес ужурлуг.

Ш. ДОРЖУ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Эрткен чылын 15 тонна сигенни, 10 ажыг тонна тараа саваңын белеткээн мен. Кыжын хар улуг болду. Хойлараныстың хөй кезинге тургузу азырадывыс. Четчир хемчээлдиг сигенни, саваңны, будук-бүрүнү белеткеп алганывыстың түннелинде коданда малывыс хүр кыш ашкан.

Кадайым Монгуш Сүрүң-Ламаевна Байыр, дузалакчы кадарчывыс Монгуш Көшкендей-биле демнешкеш, бо чылын элээн бедик хүлээлгени алдыыс. 20 тонна сигенни, 20 тонна саваңны, зеленканы белеткээр хүлээлгелиг бис.

Бо хүннерде бир тонна ажыг будук-бүрүнү, 15 тонна сигенни белеткеп алдыыс. Сигенни июль айның төнчүзүнде Теректиң, Кызыл-Довуракты шөлдериндеп кезип эгелээн бис.

Ам Чадаана хемниң ыяштар, талдар арасындан кезип, бөлүп турар. Эрткен чылга бодаарга сиген эвээш үнгенинге ундаравайн, бар-ла сигенни кезип, бөлүп алырынга күштү салып турар. Эрткен чылын белеткеп алган сигенивистиң чамдыызы кышкы үеде чамдык бригадаларга безин эки турабиле берип турдувус. Оон артыы кыштаавыста ам-даа курлавырда бар.

Колхозтуң өске малчыннары база-ла чанывыста шынаалар-даа мал чеми белеткеп ажылдап турарлар. Оңдар, Борбак-Даш, Монгуш Дамчат-оол дээш, идепкейлиглер-ле хөй. Чаржып турар малчыннывыс — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинiң эдилекчизи Ондар Шаравии чүве. Бо хойжудан дудавас дээш, малды одарладып семиртиринче кичээнгейни салбыпаан, сигенниг черлерни удур дилеп, Кызыл-Довуракты, Теректиң сигенниг черлерининң ыяш-дажын аштап арыглап, кезилдени чоруткан бис.

Колхозтуң бүгү-ле хойжулары бистерниң аравыста элбек мал чемни белеткээр дээш чарыш калбарган. Малчыннардан Күжүгет Кошкар-оол, Монгуш Дамчат-оол, Ондар Шаравии, Ондар Алдын-оол, Ооржак Чылбак-Кара, Монгуш Комбуй-оол олар көпээнээн сигенненрин сарааттап, кижи бүрүзү 10—15 тонна чедир көк сигенни белеткеп алганнар. Бис-даа, олар-даа кезилдени аът сөөртүр машиналар, хол кадыырлары-биле чорудуп турар бис.

Малчын бүрүзү мал чемни белеткээр талазы-биле планнарлыг, бедиткен хүлээлгелерлиг. Чижээ, үш кезек черде сүт-бараан фермаларының кайызы-даа 50-50 тонна сигенни белеткээрлер. Тайга эдектеринде чайлаглаан фермалар коллективтери мал чеминиң белеткелиниче база организастыг кирген. Колхозта 19 муң баш шээр малды, 1300 ажыг баш мыйыстыг бода малды кышкы үеде будун болгаш чартык тургузу азыралче киирер болгай бис Ынчангаш малга чемни элбедир белеткээри хүнүнү чугула айтырыы.

Бисте үүрмек четпестер барын моон соңгаар болдурбазы-биле чугаалап кагза эки. Колхозта 37 кодан мал бар. Бо хүннерде 28 кодаңның малчынары мал чеминерин белеткээринче киирген. Элээн хөй кадарчылар ам-даа сиген белеткелиниче кирбээн. Ынчангаш ажыл кылып шыдаар аныяк-даа, кырган-даа кижи бүрүзүн бо чугула ажылче эвилелдээш, черге шымчым-даа сигенни кагбазын чедип алыр. Колхозта мал бригадирн Монгуш Дамбаа баштаан улусчу контролёрлар сиген кескен шөлдерге хыналдаларны чоруткан. Хинктиг Үгүй-оолдуң, Белдир-Бажында Комбуй-оолдуң база Удувас-оолдуң бригадаларының мал чемнери белеткээн черлеринде кескен сиген артынчызы хөй таварышкылаан. Оңу грабль-биле катап болдурген. Моон соңгаар мындыг четпестерни болдурбаза эки.

М. ШИНИК-КАРА,
кадарчы.

...Чаш-ла хаакта

Келир кышка уткуштур мал чемнерин элбедир белеткеп алыр сорулга салган Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң колхозчуларының бо хүннерде күжениишкиннинг ажылдап турарыны магадаан бис. Мал чемнери белеткээр звеноларда, бригадаларда күш-ажылдың сагылга-чуруму эки деңнелдиг. Оя ажыл-агыйның ажылишчилери мал чемнерин белеткээриниң планын ам 50 хуу чедир күүседипкен.

Каяк сыс хүннерянң бирээзинде Чадаананың Белдир-Бажында колхоз конторазының ажылдакчыларының бригадазынга чеде бердивис. Мында 14 моге-шыырак эрлер хойжу Монгуш Комбуй-оолдуң кезип каан сигенин бөлүп, хөпээнээн турлар. Артканы сигенни малчын боду аът сөөртken грабль-биле бөлдүруп турда, автомеханик Дүлүш Семис-оол баштавк эрлер үш чүүк машиназынга хөпээннерни чүдүрүп, үш километр хире мракта Чайлаг-Алаакта сараатгаар черже чорудуп-ла турган. Ол аразынын берге, оңгул-чыңгылдерлиг, суглуг оруктарын чолаачылар Дуся Монгуш, Монгуш Бадый-оол, Совет Ондар улуг-ла бергедээшкиннер чокка эртилер. Шаандакы эрги хүрээ турган шөлде сарааттар элээн каш болуп, бедий берген турлар. Чолаачылар аар чүгүн оон чанынга экеп дүжүрүлер. Удур сараатгаашкынны демги оолдар эгелеглер.

— Сарааттарның деңнээзи 50 тонна ашкан-дыр, ийи хүн иштинде ол хирени кылгандыр силер, оолдар—дээн учёт-чиктиң өөрүшкүлүг үнү дыңналды.

Машиналар Чадаана хемни, алаак сугларын дедир кежер дей бердн. Чүүк чок машиналар оңгар хемни кежери берге. Ынчангаш, Монгуш Удувас-оолдуң бир беларузу оларны сөөртүп кежирди.

Эш Удувас-оолдуң звенозунда колдуунда школачылар, аныяктар бар. Олар 150 тонна сигенни белеткээр, сарааттаар даалгавын күүседи шаап алган. Ам 200 тонна зеленканы, бир муң тонна саваңны белеткээр ужурлуг. Ол ажылдар келгяже олар алаактарның сигенин дилеп, ам-даа кезер, бөлдүрүп, тырып, пресстээш, сарааттаарлар.

Удувас-оол Ооржак Үгүй-оол-биле чарыштыг мен дейдир. Чарыштыг звенога бир аштырып, чамдыкта оларны ажып-даа тур бис, ынчаар ажылдаарга солуп-даа чүведир. Өөрүнүң хөй кезии ам 7-8 классчарга өөренирлер. Ажылдазы кончуг эрлер-дир. Боларның хөй кезии 5-15 чедир акша-биле шаңнагнанар деп, ол чүгээзын уламчылады.

Сиген бөлдүрүп, тырыыр, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар машинаны чагадаан бис. Ол болза дырбаажы-биле сигенни удур белдүрүп ап, тыраан сигенни демир дузак-биле шарый шаап чоруп турду. Бир минута-даа четпейн үштүнүп үнгүлээн шарыларны оолдар трактырга удур-ла чүдүрүп турар.

— Дүүн бөгүн 43 тоннаны тырып сарааттаан болдувус Бо беш хонуктуң чарыжынга база шаңналга киирер-ле боор бис— деп, тракторист Петр Базыр-оол өөрүшкүзүн илереткеп тур.

Чадаапа хемниң бо арыгларында мал чеми белеткээн кижилер-ле хөй. Машиналарның тырылаан даажы, аныяктарның аянныг, чараш үннери чимбейлиг арыгларны кежилдир дыңналып ээр. Алаактарны өттүр сигея кестирер машина башкарган бир аныяк кижиниң мынчаар ырлаанын эш Деспил-оолдуң звенозукче бар чораап дыңнаан бис:

Чадаананың чап-ла хаакка
Чадаганнап орбадың бе.
Чаза чезип келиримче
Чаштып ойнай бербедиң бе.

Мал чемнери белеткеп, мында демнеп, массалыы-биле ажылдаан улустуң чеми элбек-даа амгыланыг-даа болду. «Ижер-чимер ирт-серге» дээн шыкаш, шынап-ла ирттиң азы сергенинң чаглыг ээдии чип, үстүг чазгай, мүнүн ижер чорудулар. Аныяктар дыштанып бөмбүк ойнаар, чаа келген солуннар номчуур, шыдыраалаар-даа. Кезек мынчаар дыштанган, катап ажылдап киряптерлер-дир.

Ондар ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: Монгуш Удувас-оолдуң звенозунда ажылдап турар өөреникчилер (үстүнде). Сиген шөлдерин суггарар бетонпап кылган арыктың бир ужунда (адаанда оң талада). Хойжу Монгуш Комбуй-оолдуң кескен сигенни болдурүп турары (адаанда солагай талада).

Авторнуң тырттырган чуруктары.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң (Тоңчузу. Этези № 189 «Шында»)

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Бландин Чирмит-Дажыевна **Монгуш** — Чадаанада хлеб заводунуң хлеб бижырыкчызы.

Мочак Чымыяновна **Ооржак** —Чадаана АТБ-зиниң ажылчыны.

Алдын-кыс Семиитовна **Сарыглар** — «Заготзерноуң» ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Хартык Амыр-Ашаковна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чадаг-кат Кишпеековна **Ондар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Урут Самбаевна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара-кыс Суруовна **Карасал** — Чадаана хоорайда өг-бүле эвээн.

Сарыглар Бораевна **Мартыс-оол** — «Алдан-Маадыр совхозтуң ажылчыны.

Шыгжат Баймр-ооловна «Монгуш»—«Заготзерно» конторазының кочегары.

Вера Шыгжаевна **Ооржак**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Эмек Даваевна **Ооржак** — Бора-Тайга школазының башкызы.

Дургун-оол Чадамбаевна **Сарыглар** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Серемаа Очур-ооловна **Сарыглар**—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Дензиваа Моигушевна **Комбу-Сюрюн** — Чадаана хоорайда өг-бүле эвээн.

Вера Очур-ооловна **Ондар**—Чадаана хоорайда өг-бүле эвээн.

Бичиняей Арган-ооловна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Сергеевна **Ооржак** — ажылчы чоннар депутаттарының Бора-Тайга кедээ Совединиң секретары.

Кара-кыс Канчымыр-ооловна **Ооржак**—кожуун чорукүр механизастаттынган № 463 колоннаның ажылчыны.

Зоя Дуган-ооловна **Пирлей** —СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозтуң ясли-садында няня.

МОҢГУН-ТАЙГА РАЙОН

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Булут Донгаковна **Донгак**—район эмиелгезиниң самутарказы.

Валетмаа Биче-ооловна **Иргит**—Мутур-Аксы суурда өг-бүле эвээн.

Балды Иргековна **Салчак**—райпода садытжы.

Юлия Биче-ооловна **Шожуу** —«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Президиумунуң өмүнээзинден шаннаары болза:

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Донгаковна **Иргит** —«Союзпечатьтың» район салбырының ажылдакчызы.

Сержаа Иргитовна **Конгаржан**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ТАНДЫ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Ооржак Холажыковна **Адыг-ool** — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Дамбаевна **Биче-ool** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Апрель Байкараевна **Ондар** —Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Аппык-кыс Бадыевна **Доптуг-ool**—Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Надежда Николаевна **Жданович**—Балгазын суурда өг-бүле эвээн.

Зинаида Дыртый-ооловна **Кунга**—Балгазын суурда өг-бүле эвээн.

Чүтүр Калчан-ооловна **Куулар** — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Мария Саловна **Монгуш**— «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Уруг Сокгаевна **Оюн** —Кочетов суурда өг-бүле эвээн.

Толчанмаа Кудерековна **Оюн** —Балгазын суурда өг-бүле эвээн.

Калдар Бавуковна **Ховалыг** —«Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Биче-Черлик Кенден-ооловна **Куулар**—кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылдакчызы.

Сима Шамбуловна **Ондар**—«Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Перекок Арапгановна **Оюн**—Межегей суурда өг-бүле эвээн.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Вина Оюновна **Доктугу**—кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылдакчызы.

Екатерина Ивановна **Мыврина** — Балгазын суурда өг-бүле эвээн.

Вера Сатовна **Ондар**—Балгазын суурда өг-бүле эвээн.

Ооржак Ламажыевна **Тараачы**—Балгазын профессионал-техниктиг училищениң комендантызы.

Шурушпан Уйнукуевна **Чадамба**—Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Уйнук Демировна **Даржаа**—Тывa АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАНМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай, 1974 чылдың июнь 25.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АНЫЯКТАР МУРНУКУ ОДУРУГДА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улусчу мөол беш чылдың дөртүү шинтпирлиг чылын чедиишкиннер-биле утпуп турар. Мөол малчыннар 60 чылдың башгайгы чеди айларында 8,9 миллион баш чаш малды, азы эрткен чылдаазындан 9 хуу хөйүү менди ажаан алган.

МАР-ның кедээ ажыл-агый каттыжышкыннары аңгы үеде чуртта бүгү малдың 50 хуузун берип турар. Каттыжышкыннарның материалдыг базазы чыл келген тудум-на бижыгын турар. Каттыжышкыннарга аныяк кадрлар доктаамал немежип турар. Чижээ, бүдүрүлге-техниктиг училищелерни болгаш өөредилге комбинаттарны дооскан аныяктар республиканың кедээ ажыл-агыйынга мергежилиниң айыбиле 60 чылын ажылдап киргеи. Кедээ ревсомолчулар 4 миллион бүш чаш малды ажаап, оларның өлүп-хораар чоруун кызырган.

«Тук» деп кедээ ажыл-агый каттыжышкынының аныяк малчыны Б. Даландай улуг чедиишкинни чедип алган. Ол, Мөолдуң аныяктар парлалгазының 50 чылынга тураскаарган, аныяк малчыннар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилелгизи болган. Даландай 60 чылын 1.225 баш чаш малды меңги чамгалап алган.

Аныяктар кедээ ажыл-агыйга ажылдазары-биле күрөлдиг чоруп турар. Беш чыл дургузунда 50 муң өөлдар, ыстар кедээ ажыл-агый каттыжышкыйнарынга база тураажылагыйларга барын ажылдаар.

Найыралдыг беседа

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штоф социалистиг чурттарның педагогтарының ында эртип турар конференциязының делегацияларының удуртукчуларын болгаш кежигүннерин хүлээп алган. Социалистиг нинтилелдиң бүгү талабиле сайзырангай хамаатыларын кижизидер дугайында ук конференцияның темазы — акы-дүнма чурттарның социал хөгжүлдезинин болгаш делегейниң ангы демиселиниң негелдезинге долузу-биле дүгжүп турар деп, Вилли Штоф найыралдыг байдалга эрткен беседа үезинде демдеглээн.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

ВЬЕТЧИ БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА

ХАНОЙ. Вьетнамның Виньфу монгузунуң административтиг төвү Вьетчиниң бүс күжү-биле ажылдаар электростанциязы ВДР-ниң дайын соонда баштай ажылдап эгелей берген улуг энергетика объектилериниң бирээзи. Эрткен чылы ол электростанцияга чаа-чаа агрегаттарны ажыглалга киирген. Хоорайның химия комбинады девискээрни калбартып турар.

Катап тургузуушкун ажылы кидиг түлүк. Хоорайда чаа-чаа бүдүрүлге черлерни тудуп эгелей берген Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле макарон болгаш далган кылыглар фабриказын тудуп турар.

ТУЛГАН ЧААГАЙ ДҮЖҮТ

ПРАГА. Чехословакияның чер ажыл-чочулериниң бө чылын өстүрүп алган дүжүт тулган чаагай болган. Республиканың хөй-хөй районнарының тараажылары бир гектардан-на ортумаа-биле 50 центнер тарааны бастырып алган. Чамдык районнарда дүжүт оон-даа чаагай.

АРГАНЫ ТЫП ТУРАР

БУДАПЕШТ. Венгрияның тускай эртемниглери даштыкы чурттардан садып турар ыяжының болгаш демир конструкцияларының орнунга кедээниң тудуг херегледиргеге дыт ажыгларының аргазын тып турар. Ол талазы-биле нарын шинчилел ажылдарын ыяш үлетпүрүүнүң шинчилел институду биле чимис өстүрериниң Будапешт институду чорудуп турар.

ЧААРТЫКЧЫЛАР КЛУБУ

ВАРШАВА. Улусчу Польшада бүдүрүлге чаартыкчылары биле чогаадыкчылар шимчээшкини делгерейгей хөгжээн. Анаа Варшаваның профэвилелдер чөвүлелиниң чанында тургустунган техника болгаш чаартылга клубу улуг ачы-хавыяалыг. Ук клуб Польшаның кайысылалыының болгаш Варшава воеводствозунуң 250 үлетпүр бүдүрүлгези-биле доктаамал кереэлериг. (СЭТА).

«Нинти рынокту кедээ ажыл-агый талазы-биле политиказын эде көөрүн негээн тараачын шимчээшкини Франциядa үргүлчүлеп турар. Чурттуң Бретания, Нормандия деп районнарының хоорайларынга болгаш суурларынга митинги, чыскаалдарны эртирип, демир-орук болгаш автомобиль оруктарының чоогунга моондакгарны тараачымнар тургузуп турар.

Ол удурланышкынның кол чылдагаанын —амыдырал деңнелиниң үзүктел чок бадып турары, ортелериниң өзүп турары болуур. Аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының өртээ улгадып турар.

Чер ажылдыларны өске чурттардан бараан, продукт садып алыр чорукту түр соскаткаш, чонның берге байдалын экижидерин эрге чагыргалардан негеп турар.

ЧУРУКТА: Авиньонуңуң төвүнде. Тараачынар чыскаалының кирианачилери машина оруунче помидорларны октап турлар.

АФП—СЭТА-ның фотозу.

КИПРДЕ ДАЙЫН БОЛУУШКУННАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

● **БЕЙРУТ. (СЭТА).** Киприде дайындажышкыннар улам күштелип турар. Келген медээлерден алгаш көңгге, турк чыраг шериглер болгаш таяк кезектери улуг талазы-биле чурттуң үшкү хоорайы — Фамагустаже киргеш, хоорайның төп кезини эзлеп турар, чейсектиг Кипр турк-киприоттар-биле каттыжа берген. Бомбалаашкыннар болганының түнелинде Фамагуста оранчок үрелген, чурттакчыларның хөй нуруузу хоорайдан дезии чоруй барган.

Бейрутта демдеглеп турарын өзүгаар алырга, Чурттуң чөнн эрик девискээринде дазай ортээли Фамагустаже турк шеригларининг кире бергенинг уламыдан Киприиң девискээрининң үштүң бир хире кезии оларның контролюнда турар апарган.

Никозияда тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Грек офицерлерге баштаткан национал гвардияның кезектери биле найысылалдың төөн талазында турк шеригларинең аразында чепсектиг өнза берге мессиджининкиннер боол турар. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй кезии оок ол талазында турумчаан. Көргенгернің керемелеп турарын өзүгаар алырга. Никозия хөй санныг өрттериң ыжыта бүргели берген.

Никозияның делегей аэроворту турк чепсектиг күштериниң контролюнда деп дыңнадып турар.

Турк шериг-агаар күштериниң самолеттары Лефка хоорайдан 12 километр ыракта чурттакчы чоннуг Лемнитис деп черге халдаян. Турк шеригler Лефка хоорайны артиллерия-биле бөөлаар кызыл чоокшулап чеде берген.

Турцияның шериг-далай күштериниң корабльдери ортулуктуң чөөн кезээнде далай чоок-кавызының чурттакчы чоннуг Трикомо болгаш Богаз деп черлерин бөөлаан.

Акротириниң шериг базазындан англи шериг албакыгларның өг-бүлелерин көжүрүп эгелей берген.

Президентиниң хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис Кипрже чана бергеш, турк шеригларинең шавар халдаашкыйынга холбаштыр чуртта байдалды чугаалажыры-биле политиктиг болгаш профэвилел удуртукчуларының чөвүлел хуралын чылдырган.

Август 14-түң дүнезинде КНО күштериниң шериг албаныг 3 кижизи өлүртken болгаш 21 кижизи балыглаткан деп, КНО-ның төлээлекчизи дыңнаткан.

● **АНКАРА. (СЭТА).** Турцияның премьер-министри Б. Эджевит АКШ-тың элчинибиле ужурашкан соонда мынча деп бадыткаан: «Киприиң демиселгер айны-биле тувааладыг болуурун барымдаалаш, ортулукка федералдыг чагырга системазын тургузар дугайында биктиг негелдезисти америк чазак детпип турар».

● **ЛОНДОН. (СЭТА).** Грецияның даштыкы херектер министри Г. Мавros Вашингтонга келгеш, Кипр кризизинге хамаарыштыр чугаалажымышкынар эрттирип деп, АКШ санаалдаарга, Грецияның хүлээвээн. Оюу Афинының ылавылап алган информациялыг албан черлериниң айытканын барымдаа болдургаш, Рейтер агентилел дыңнаткан.

● **ВАШИНГТОН. (СЭТА).** Киприде болуушкуннарга холбаштыр «тускай хемчеглер алырының Вашингтон болуу» дээр чүвениң чөвүлел хуралын президент Дж. Форд биле күруне секретары Г. Киссинджер эрттирер деп, ак бижыының парлалга талазы-биле секретары Дж. Терхорст дыңнаткан. Ук болуктуң моөң мурнунда кризистиг болуушкуннарга хамаарышкан айтырыглар чугаалажыры-биле тургускан «Месилдежиишкиннериниң кирижикчилеринге дипломаттыг салдар чедирип, Женевада чугаалажымышкыннарга киржирииче Грецияның Турцияны эгидип болур аргалар бар» дээрзинге президент ажыок ыяанын турар деп, парлалга талазы-биле секретарь чугаалаан.

«Каттышкан Штаттар дайындажымышкынны доп-дораан соксадырыңче кыйгырган КНО-ның резолюцияларын шинтпирлиг деткип тур» деп, күрүне департаментиниң төлээлекчизи Р. Макклоски медеглээн. Чүгле Женева чугаалажымышкынарынга киржирии катап уламчылап турган, Киприиң конституция ёзугаар чаазай катап тургузарынга болгаш бүгү ол девискээриң тайбың, бижыг туруштуг турарынга бараан болуур дугуржулга чарын болур дээрзинге Каттышкан Штаттар бүдүрелдиг деп, ол медеглээн.

Вашингтонда демдеглеттиниң турарын өзүгаар алырга, АКШ-тың кужениишкиннери месилдежиишкинни таарыштыр соксадырын НАТО чуруумуга хамаарыштыр боттандырган турарынче угланган.

Турция биле Грецияга бодуның шериг техниказын бүзүрел АКШ соксадыр бе деп айтырарга, Р. Макклоски мынча деп харыылаан: «ийи эвилелге чаалажыр деп баар болза, моок соңгаар АКШ-тан шериг дузаламчызы алырынга олар инанын шыдавас деп чүве билдиптир болган турар ужуругуг».

НАТО-нуң шериг организациязындан Грецияның үне бергеминге хамаарыштыр АКШ-тың бодалын ылгеглээн, Р. Макклоски мынча деп медеглээн: «Грецияның оон үне бергени бистерге харааданчыг. Грецияның моогум чүү сагыштыы биске мырыдай билдинмес. Шынын чугаалаарга, оон медеглели-биле танышкан боордан башка, ол дугайында чүнү-даа билбес бис».

● **ПАРИЖ. (СЭТА).** Турцияның Киприге катап дайындажымышкынар эгелей бергенинг Франция шинтпирлиг буруу шапкан. Республиканың президентизиниң ажылдап турар черн Елисей ордузунуң тарапкан медеглелиинде мынча дээн. Женевада чугаалажымышкынар Европа күрүнелериниң аразында харылзаалариың барымдаалаар принциптеринге дүүштүр чөптүг таарыштырылга кылырың чедип алырынга дуза чедирер ужуруут деп, Франция санап турар.

● **ЛОНДОН. (СЭТА).** Бети дээрге Киприге англи баазаларга халдаашкын болбаанже, Англи ол ортузукка чаңгыс талалыг лайылдажышкын чорудар хемчегер албас деп, Англияның даштыкы херектер министри Дж. Каллагэн телевизионнеге бергеп интервьюзунга медеглээн.

Өөредилге чылынга белен

Улуг-Хем районда Ак-Туруг ортумак школазының башкылары, ажылчыннары 1974—75 чаа өөредилге чылынга школаның септелгезин шалыпкын чорудуп, августуң эгезинде септелгени бүрүү-биле дооскан.

Малчыннар уруглары чурттаар 120 өөреникчи кирер интернаттың септелгезин оон эргелекчизи Александра Даржайның удуртулгазы-биле организастыг чоруткан. Өөреникчилерниң чурттаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны ында тургускан.

Кыштың үеде оттуулары-биле 430 кубометр ыяштыг, 200 тонна хөмүр-даштыг школаның херимининг иштинде дүжүргеп. Школаның септелгезинге Дыдый-оол Монгуш, Октябрь Ортун-оол, Сагаан Долума, Буденчик Тюлюш олар ядепкейлиг киришкеннер.

К. КОМБУ.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ СОЛДАДЫ

(Д. И. Ульяновтуң төруттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштыр)

Губерниямның улусчу училищелериниң директору И. Н. Ульянов Симбирск хоорайга чурттап турган үеде, 1874 чылның август 16-да оок өг-бүлезинге база бир ол уруг төруттүнген. Ону Дмитрий деп адап алган. Ол бодуның чаш болгаш элээди чылдарын Симбирск хоорайга эрттиргеп, гимназияның үшкү классын аңаа дооскан. Дмитрийниң ачазы моөөзи соонда база улуг ажызын — Александрны хаанныг чазак шаажылап өлүргеп сөөлүнде Ульяновтарныңг өг-бүлезин Казань хоорайже кежүп чорүй барган. Ынчалзажок, Казаньга олар үр чурттаваан, чүгле ийи чыл болган. Оок соонда Самара хоорайның чоогунда Алакаевка деп суурга чурттай берген. Дмитрий Ильич 1893 чылда Самара хоорайның гимназиязын дооскаш, Москва университединиң эмчи факультединге өөренип кирген.

Гимназияга турган чылдарында-ла Дмитрий Ульянов бодунуң ачазы Владимир Ильичиниң салдары-биле марксисчи чогаалдарны сонуургап, Писаревтиң, Чернышевскийиң болгаш өске-даа деп-шилгелиг авторларының номнарын өөренип эгелээн. Бодунуң ажыдыралының ынчаарга-дагы үе-чадазын сагынмышаан, Д. И. Ульянов сөөлүүредир мынчаар бижээн: «... Тозан чылдар дээрге, народник үзел-бодалдан марксизмче эргилеңиң үе-чадазы болган дээрзи биллингир болгай, мынчарда марксизмге хандыкшылыңг инити чалгынга алзып, ажылчын кижиниң үстүг херектээжин хүндүлеп көөр апарган мен».

Дмитрий Ильич университетке эки өөренип, шылгалдаларны чедиишкинниг дужаавышаан, демократтыг үзел-бодалдыг студентилериниң чажыт эвилелинге каттыжып кирген болгаш ажылчыннар ортузунга революстуг пропагандазы чорудун, марксисчи номналдык кол утказын тайылбырлап турган. Ам уязванда Москваның ажылчыннар эвилелиниң идепкейлиг кежигүнү болган.

1897 чылда хаанның каргыс шагдаалары Д. И. Ульяновту оок революстуг ажылы дээш тудуп хорутдаш, бир чыл хире кара-бажыңнаашаш, Тула хоорайже шөлүпкен. Аазының дилээн ёзугаар Туладан Подольск хоорайга чедип келирнде Дмитрий Ильичиге чөпшээрээн болгаш ону каргыс шагдааның хыналда-хайгаралыңга киирип каан. Бир чыл хире кара-бажыңга олурун, өөредилгезин Дмитрий Ильич ара соксаткан-даа болза, Подольскке келгеш, эмчи болуп, ажылдап эгелээн.

Ол үеде Владимир Ильич Шушенское суурга шөлүгеге турган. Дмитрий ынчаарда оок идегелдиг дузалакчызы болуп, акызының эң чугула даалгаларын кончуг чажыды-биле чедиишкиннинг күүседип келген. Үгбазы Анна Ильинична-биле демнежип алгаш, Дмитрий Ильич акызының чогаалдарын, илязгыя «Россияга капитализмниң хөгжүлдези» деп номун чажыды-биле парлаарынга дузалажып турган. В. И. Ленинниң ол ному народник үзел-бодалдарга өлүмүт согуушкунну таварыштырган болгаш ажылчыннар ортузунга марксизмниң нептерээринге орукту ажыткан.

Каргыс шагдааның хынала-хайгаралыңның хуусазы доозулган-даа болза, Дмитрий Ульяновтуң Москвага болгаш Петербургка өөренирин хорутдап каан. Ынчаарга бодунуң өөредилгезин Юрьевскийниң университединге уламчылаан, аңаа доозар дугайында чөпшээрелди ол арай боорда чедип алган.

Шушенское суурга шөлүгеп турган Владимир Ильич ээп чанын келгеш, дуңмазы Дмитрий-биле ужуражып социал-демократтыг «Искра» солунну даштыкы чуртка организастаар дугайында бодунуң планын аңаа тайылбырлап, чугаалап берген. Д. И. Ульянов 1900 чылдан эгелээп «Искра» солуннуң идепкейлиг төлөөзи болган.

Искражылларның съездизи 1902 чылдың январьда Самара хоорайга болган. «Искраның» Россия организациязының бюрозун тургузар дугайында чугула шинтпирип аңаа үлээп алган. Ол бюроунуң составынга Д. И. Ульянов база соңгуткан. «Искраның» Россия организациязының бюрозунуң кежигүнери партия организацияларының чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны ылып чоруткан. Дмитрий Ульянов бо чугула херекке база чугула рольду ойнаан.

РСДРП-ниң (Россияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының) II съездизиниң ажылынга Д. И. Ульянов идепкейлиг киржип, быжыг туруштуг большевик боол, ийиги съездиниң ленинчи шугумун принципиалдыг ёзу-биле камгалап турган. РСДРП-ниң ийиги съездизиниң соонда Дмитрий Ильич партияның даалгазын ёзугаар Киев хоорайже көже бергеш, съездиниң шинтпирлерин тайылбырлаар талазы-биле улуг ажылды чорудун, партияның даштыкыда турар удуртукчу төвүнге хереглээр акша-харенгини хөй-биле чыып бергеп. Дмитрий Ульяновтуң революстуг ол чажыт ажылы Киев хоорайга үш чыл дургузунда үргүлчүлээн. Каргыс шагдааның чажыт төлөөлери Д. И. Ульяновту болгаш эскедаа большевиктерни Киевке тудуп, хорутдаан. Киевтиң кара-бажыңынга ол мынчаарга он бир ай дургузукта олурган.

Оок соонда Д. И. Ульянов Симбирск хоорайга чедип келген. Ынчаарда анаа сураглыг эмчи болгаш революсчу З. П. Соловьев ажылдап турган. Дмитрий Ильич РСДРП-ниң Симбирск комитединиң составынга киргеп болгаш эмчи ажылын революстуг ажылчорудузга-биле тудуш холбаштырып турган.

Симбирскке чурттап, ажылдап, партияның, чоннуң херээ дээш могаг-шылаг чок демисежип турган соонда Дмитрий Ульянов партияның даалгазын ёзугаар хөй черлерге барып, аңаа чурттап келген. Москва чоогунда Липитико суурга чурттап, ажылдап, Владимир Ильич Ленинниң даалгазын база күүседип турган. Ам Москва областа «Ленинниң чагыглары» совһоз ол суурда туруп турар, а мында кижи эмиелгезинге Дмитрий Ульяновтуң адын тывыскан.

Делегейниң бирги дайынчыын бүдүүзүнде, 1914 чылдың июльда, Д. Ульяновту шеригге келдирип эккелген. Дайын үезинде ол Севастополь-дуң шериг эмиелгезинге ажылдап, делегейниң бирги дайынчыын чылдагаанчарын, алыс харатырын, халаатыг, уржуктарын солдаттарга тайылбырлап, революстуг агитацияны уламчылап келген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда Д. И. Ульяновту партияның Таврический область комитединиң составынга сонгаан, Крымга мынчаарда парлаттынып турган кара чаңгыс большевик солун — «Таврическая правданың» редколлегиязының кежигүнүге ону 1918 чылда сонгаан. Дайтыкы интервентилер Крымны эжелеп алган турган үеде Дмитрий Ильич чажыт большевик организациянының баштап, улус массаларынын ортузунга суртаал ажылын чорудун, балыгламган революсчуларга улуг дузаны чедирип келген. Крымга ноөң чурттан турган кудучуушун Дмитрий Ульянов деп адаан.

Мрамор даштан ымаган симбирзала мынча деп бижээн: **«Евпаторияның революстуг комитединиң даргазы болгаш чажыт большевик организациязының удуртукчузу Дмитрий Ильич Ульянов бо бажыңга 1919 чылда чурттап турган».**

«Крымны ажылчы чоннарының эмиелгезинге ажылдаар дугайында» декретты РСФСР-ниң Улус Комиссарлар Чөвүлели 1920 чылдың декабрьның 21-де хүлээп алган. Бо карыысалгалыг болгаш хүндүлүг чугула сорулганы Дмитрий Ильич ымыдыралга чедишкиннигг бөгтандырган. Актвардейжилерни Крымдан сывырып үндүрген соонда ында чүгле баштайгы сезонда бээн сес муң ажыг ажылчыннар, тараачылар дыштанып, эмнеңнеп.

Дараазында чылда Дмитрий Ильич Ульяновту Москваже келдирип эккелген. РСФСР-ниң Кадык Комгаалал Улус Комиссариадының санитар чырыышкынын илдиртеп эргелекчизиниң орлаакчызынга ону томуйлаан. 1925 чылда Д. И. Ульяновту оок ылаяа ёзугаар Я. М. Свердлов аттыг Коммунистиг университеттиң чөлегелиргге ажылдаашкын киргеп. А 1933 чылда медээлээш, ол Москваның улуг эмнелгелериниң бирээзинге артем кылдыын удуртуп турган.

В. И. Ленинниң кай-хөй музейлерин организастаарынга Дмитрий Ильич дузалаашкын. «Владимир Ильич дугайында сакгыышкынар» деп номну бижээн. Революциянын улуг баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң ачылгаралының кайгамчык солун хөй чүүлелерин Дмитрий Ильич Ульяновтуң ол чогаалынган совет кижилер, ылаңгыя аныяк салгакчылар номчуп ап турар.

С. Я. ЧИКИН.
медицина эртемнериниң доктору.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААР ДЭЭШ

СЭМП-киң XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга бөттәндырып келгенинiң түңнелинде Чөөн-Хемчик районнуң школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажыл чыл бүрүде эжимип турар. Өрткен үш чылда районнуң школаларының өөредилгези 92-ден 95,4 хуу чедир өскен болгаш ийи чылчыларның саны чыл бүрүде эвээжеп олурар. Өөренирчилерге бышыг билиглерни бербишаан, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бедик түңнелдерин чедип ап турар школаларның саны районда көвүдээн. Шак ындыг школаларга Тээ-Хая, Чадаананың № 1 болгаш № 2, Шеминиң дээш эске-даа школаларны хамаарыштырар бис.

Шиитпиолиг төскү беш чылдың 3-нү чылында Суг-Аксы суурда 60 орунnуг интернат болгаш 156 өөренирчи өөренир школа тудуглары немешкен.

Сөөлгү чылдарда районнуң он ортумак школаларында өөренирчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылы эжимээн, тудуг-суур, машина-техника-биле хандырылга багай эвес, өөренирчилерниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар. Ылаңгыя Чадаананың № 1 ортумак школазының, Шеминиң, Бора-Тайга школаларының өөредилге-бүдүрүлге бригадалары коскү каргузуглерни чедип ап, доктаамал ажылдыг бригадалар болуп берген.

Районда 1973—1974 өөредилге чылының түңнелинде 154 класстар болгаш 199 башкылар 100 хуу өөредилгени чедип алганнар.

Ындыг болза-даа чамдык школаларның удуртукчуларында өөренирчилерниң школазын ара каар чорукталарын белдурбазы-биле ажыл чорутпайн турар. Оон харааазы-биле хөй четпестер бар. Кол четпес чүве бир школадан өске школаже үнүп чорукталарында өөренирчилерниң шилчилге (барымдаалаар) документилерин чогуур үезинде албайн, ону чурумчутпайн турарында.

Бистиң районда 21 школаларның болгаш 7 уруглар албан черлериниң септелгези өөредилге чылы доостуру билек эгелээн. Капитал септелгени Бажың-Алаак ортумак школазында болгаш Чадаананың № 2 ортумак школазының адаага системазында чорудуп турар.

Районнуң школа бүрүзүнде септелге ажылдары барык доозулган. Ылаңгыя Чадаананың № 1, 2 школаларының (директорлары З. С. Куулар, Н. А. Бараахтаев) Шеминиң, Бора-Тайганың, Алдан-Маадырның школаларында болгаш Тээ-Хая, Хөр-Тайга сес чыл школаларында септелгениң шынары эки болган. Школачылар өөренир класстер чырын өңнүт будуттар-биле будуттунган болгаш бо хүннерде өөренирчилерни хүлээп алырынга белем.

Чыраа-Бажы, Элдиг-Хем, Чыргакы сес чыл школаларының адаар ыяш-биле бүрүн хандыртынган болгаш бо хүннерде хөнүр-даштың дүжүрүп эгелей берген.

Септелге-биле кады район школаларында чаа тудуглар темпизи багай эвес чорун турар. Иймеде, Алдан-Маадырга башкылар чурттаар башкылар болгаш Чыраа-Бажы ортумак школазында 60 орунnуг интернат тудуу бо чылын ажыглалга кирер.

Ниитизи-биле районнуң школаларында септелге багай эвес болза-даа, чамдык черлерде өөнүн темп-биле чорун турарын демдеглеевес аргажок, ылаңгыя Баян-Тала школазының немелде тудуун болгаш спорт залының тудуун дүргедедири-биле ында көнүгөз баштаар чери (даргазы М. Д. Мөрчин, кадзы Совет күүскөнү даргазы М. А. Куулар) чогуур кичээнгей салбайн турарындан тудуг саадап турар.

Чаа өөредилге чылынга эки белетиилдиг уламрашыр дээш районнуң школаларының партия, совет органнар-биле бир деминиг ажылдаар апаарбыс.

Ч. КАРА-МОНГУШ.
Чөөн-Хемчиктиң райком эргелекчизи.

Туристи оруктар-биле

АК-КӨК АЗАСТЫҢ ЭРИИНДЕ

Аяс хүнде кырын дургаар дудускектей бээр, чиңгир ногаан аргаларны куржаныпкан чыдар Азас хөл бо-ла болгай. Арга-сынның ак-меңи-даа, аллардың мал-магалы-даа моон кээп суг ижер, узун хөңү дыттарның төлегезинге сериттелип, девээлээр. Хөлдүк суурда бөлүк оруктер чалгыглар аайы-биле бир-бир талаже чайлыцайның, эриктиг улустуң алдаарлаткан дег, таваар эңгин чоргулаар. Мындыг чараш турумалдыг бойдустуң көргеш, чурукчу бооп чаяттымаанында хөйде-ле хомудаар сен. Ынчангаш «Тожуга барбаан кижи Тываны көрбээн» дээр улустуң чугаазын «Азаска чорбаан кижи Тожуну көрбээн» дизе черле ынчаарлиг эвес боор.

Амты үеде маңаа келгеннер чүгле хөлдүг көөр эвес, харын-даа чартык ай иштинде тайгының арыг агаарын тынып, чылыг сугга эңгиш, «Азас» турбаазага мага хандыр дыштаан, күш кирип алыр эргелиг апартан.

— Хүн дүшү үеэш турда, бичии черде бөле туткан, ары өө дег, борбак сарыг-сарыг бажыңнарның (аразында майгыннар база бар) поогунга «газигивис» доктаадытыпты. Турбаазада хөй кижи чогу илдең болду. Чүгле индаанда бичии үругнар четкен херээженнер көзүлгүледи.

— Улузувус догере поход чорукчан. Ам үш хонду, бетүү көөр,—деп, турбаазаның директору А. Г. Дементков бисте чүгаалаан, столовая эжинде чарлалды аза берди. «Бо кежээ» 7 шакта туристи походтан ээп келир туристерниң байырлыг уткулгазы болур. Программада олаг, орайга чедир ырлар, танцылар болгаш янзы-бүрү ооннар». Поход чараан өөрүүсүү мынчаар уткуурууш чаңчыл аларган—деп, Анатолий Григорьевич немеди.

«Азас» деп туристер базазы 1967 чылда тургустунган доктаамал үш сезонунуң ажылдап келген. Маңаа дыштарыны кузээнниң сайын сайында ойуп орар. Чер аразы ырак, аргыжары берге болганындан турбаазы бир сезонда чүгле 120 хире кажыны хүлээп ап турар. Дыштаның келгеннер турбаазата сладаваан, 3—5 хоңуктуң маршрутуг турисчи походунче ийи үстүп алгаш чорупгар. Бир кедек кижи чадаг, өскелери — суг оруу-биле хемелей бээр. Оон хөл ойнуңге четкеш, маршрудун солчуп агар. Бо үезада база-ла ындыг болгаш.

...Кежээки хүнүң хөлде чайнаан херелиг өттүр кежек хемелер ирзыта көстүп келдя. Сактырга, чаңгыс черде шимчеваан тургулаан-даа дег. Ынчалзажок оларның улам-на бурумгаарлаа, аңы-чемин, аяк суксунун шагда-ла белеткен алгаш, маңнаңгарның үүнче далаш чорун орарын эшкиштерин хүнге кылаңнажирга хереклеп турду. Удаваанда баштайгы хеме эрикке кээп доктаадты. Оон соонда ийиниси, өскеси...

Ол дүштә чадаг болук база көстүп келген... Оларның ыяастанганың кижи кайгап-ла ханмас. Ёзулуг ийделер дугайында кинода артистер-ле. Арга «аңнаачылар бис» деп адаттыыл алгаш. А аймактың баштынчызын (К. Чадамба) адыр ыяштан аргажыр херексел кылгаш, көдүрүүп алгаш келдилер.

Ол аразында «сугжулар» база дериттиишкен. Суг ээзи Нептунга (И. Кустов) баштаткаш, хөл кыдыынаа үүнүргере, демгилерден черле дүлэк чок. Ийи бөлүктер ужуражып келгеш, аас-сес-биле, оюн-тоглаа-биле чижи бээрге, көрүкчүлериң катыы-хөгүүш чүү дээр!

«Азлга» артканнар база-ла аңаа орбаанар. Турпоходтан эки ээп келгеннерге байыр чедирип, боттарының белеткеп алган номерн — эң хүүзүнүң жаржтарын—чүрээн сагириктиг, юморлуг хаяа солунналарын оларга ноомуп бергеннер.

Байырлыг кежээниң дараазында келүэ — таңды, оюннар эгелээлекте, бөлүк турган тыва ургларның бүрээзи Москваның технологтуг институдунуң студентизи Светлана Кара-Тоңгургаан кандыг чорааанын сонуургап айтырарымга.

— Поход дыка эки эртен. Аргага каттаа, тооруктан, ярыгагаарга чоруурунда оңза дыштаныпга кайда боор. Походту эң-даа уламчылаан болза дээ кижи чайгаар-ла болдап хээр-дир-дир.

Кыска репортажка улуг турбаазаның амыдыралын бүгү тала-биле чүрүн көргүзер бергс. Үстүнде чүгле мында дыштаның тураараның хөглүг үезин-дир. А оларның сагыш-сеткилин ойлеп-ойлеп дуаарелиг кээр айтырыглар база бар.

Бирээзи-ле — орук айтырыы. Кызылдан самолёт-биле келген туристер Тоора-Хем аэропортунга дүжер. А район төвүнден турбаазага чедир 50 километр. Бо аразында доктаамал маңнап турар автобус чок. Орук багай. Бижи чаъс чаайтарга, чүктүг машина хамаан чок, харын хос машина чүүрүү берге. Азастың чанында аштаң, дескилеп зар чүве болза, самолёт хонуптар шал бар. Ам бизни анаа ерт самолёттарны хонуп турар...

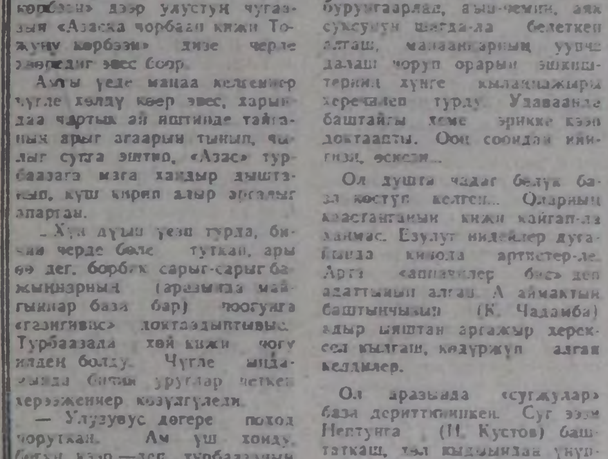
Бо айтырыгны областың туризм чөвүлели канчаар шиитпирлеп турарыл? Ак-көк Азастың эриинге туристер чүктээн самолёттар Кызылдан дөрт кээп хомуп турар уе кажан келирил? Чедип чыл иштинде харыы чок болган бо ийи айтырыгны «Азас» турбаазаның дыштаныкчылары аңдаа салбышаан.

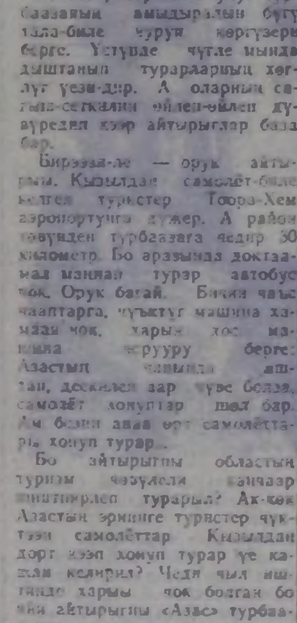
М. ХЕНЧЕ-КАРА.

«Шынаңа» тускай корр.

ЧУРУКТАРДЫ: үстүнде—хөл эриинде дыштаныкчылар; аңаанда (солагай таладан) — «Азас» деп туристер базазы; Азас хөлүүң «ээзи».

Авторнуң фотолары.

·СПОРТ· ·СПОРТ· ·СПОРТ·

КАНАДА ХОККЕИСТЕРНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр. И. Мароков) ССРЭ-ниң шилиндек командазы-биле хоккейниң бүгү-делегей ассоциацияның (ХБА) эң эки ойнакчыларындан тургустунган «Канаданың командазының» чаа ужуражылгалары эгелээрингe чедир бир айдан бичии-ле ажыг үе арткан. Ийи тала Канадага дөрт, Москвага дөрт ойнаарын дугурушкан.

Фил Эспозито, Бобби Орр ишкаш хоккейнаң «сылзыстары» чокта «Канаданың командазы» делегей чемпионуубиле ойнап шыдавас дээрзин хоккейнал эки билир чамдык кижилер санап турган.

Чаа тургустунган командага хоккейнин национал лигазының (ХНЛ) бөлүк сураглыг хоккеистерн немешкен. Оон соонда хоккей талазы-биле специалистер ам «Канаданың командазы» четчир күштүг, ёдүнүүр командадан багай эвес ойнаар деп санай бергеннер.

Совет хоккеистер-биле ужуражылгага Канаданың шилиндек командазы канчаар белеткелип турарыл? Бо айтырыгны Билл Харристем салдым.

— Хоккеистер тус-тузунда алдан ёзугаар бүгү талалыг күш-дамыр белеткелиг чорудуп турар. Сентябрь 1-ден дошка белеткел эгелээр. Бүгү ойнакчылар күш-дамыр талазы-биле сайзырадыгай, оларның дыка хөй хүүда мергежилдиг, күштүг удурланыкчызы-биле ойнаар улуг арга-дужулгалыг.

— «Канаданың командазы» национал хоккей командазының ойнакчылары ишкаш карлы ойнаар бе азы техникти, чараш хоккейни үнелээр бе?

— Бистиң бүгү хоккеистерге тергиин класстың ёдүлүт мергежилдиг ооңуп көргүзер күзелдиг. Ужуражылгаларның түңнели хамаан чокка соолгу чылдарда кошкаан канада хоккейниң эң эки шинараларын көргүзер, делегейге осң ат-алдарын көдүрер сорулгалыг бис.

Канаданың чаа шилиндек командазы моон мурнуладазында (1972 «ылдың) биче ивес чедимишкинниг ойнаар. Оон тренерлери болгаш ойнакчылары маргылаага кыптыы белеткелип, Совет Эвилелиниң хоккей мастерлери-биле ужуражылгалар үезинде оларның дуржулгазын өөренип турарын «Хоккей Канада» организациязының президентизи Дуглас Фишер айтыкан.

Канаданың дыка хөй тренерлери совет команданың ооңуун тактиказын өөренип эгелээн.

ОЛИМПИАДАГА КИРЖИР ДЭЭШ

Чайгы Олимпий ооннарының программазында кирип турар спорт хевирлеринде көктүг шолге ойнаар хоккейге совет спортчулар амдыызында киришпейн турар. Бо ооң делегейниң 70 чурттарында неттеерзн. Бистиң чуртувуста амдыызында ол билдинтир эвес, башгайы команда чүгле беш чыл мурнуында тургустунган. Ынчалза-даа Бүгү-эвилелдиң шилиндек болгаш көктүг шолге ойнаар хоккей федерациязы чоокта чаа 1976 чылда болур чайгы Олимпий ооннарынга киржир эргеги чедип алыр сорулганы спортчуларның мурнугга салган.

Чурттуң эң эки ойнакчылары, командаларның тренерлери, судьылар бо чылдың май айның тоңчүүнде Алма-Атага чыглыгаш, чаа сезонга белеткелиг-биле семинар эрттиргеи. Анаа лекция комчуп, консультацияны кылып бээри-биле көктүг шолге ойнаар хоккейниң делегей кол экспертгериниң бирээзи, делегей федерациязының тренери Хорст Вайнаы чалаан. Оон удуртулгазы-биле Испаниянның шилиндек командазы майның эгезинде Европа чемпионну болган.

Алма-Атага эртаен семинарның соонда Хорст Вайн совет ойнакчылар салдынгаи сорулга ёзугаар ажылдаар болза, каш чыл болгаш делегейниң шилиндек командаларының санынга кирип болур деп бодунуң бодалын журналистерге чугаалаан.

Көктүг шолге ойнаар хоккей ооюну эгелээн соонда командаларның саны өскен. Бир ивес спорттуң 60 хевирге үш-дөрт эмилелдешкен республикага сайзырап турган болза, оон саны эм сес четкен: РСФСР, Казахстан, Азербайджан, Армения, Латвия, Узбекистан, Грузия, Таджикистан, Чурттуң чемпионадынга киришкен команда 16-дан 30 четкен.

Чаа чурум-биле эртирер ССРЭ-ниң бешки чемпионады чөвөкта чаа эгелээн. Сес шилиндек командадан—«Динамо» (Алма-Ата) «Вымпел» (Калининград Москва облазы) «Филд» (Москва), «Волга» (Ульяновск) СКА (Свердловск), «Уральский трубник» (Первоуральск), «Торпедо» (Сызрань), «Нефтяник», (Новокуйбышевск) «А» класстың дээди лигазының бөлүүнде ойнаар. Сес команда бирги лигага кирижир. Арткан он дөрт команда чурттуң дөрт хоорайынга ижик шилиндек маргылдаазынга киржир. Анаа гиглезинер «А» классче путёвканы элыр.

Чурттуң бирги черн хээш ашнактар аразында маргылдаа чорун турар. 12 командадан дөрт шилиндек команда ялерегтингеп—«Динамо» (Алма-Ата), СК (Свердловск), «Торпедо» (Сызрань), «Волга» (Ульяновск).

Көктүг шолге ойнаар хоккейнын тускай шилдерниң баштайгылары Алма-Атада, Сызранда кылдынган. Москванын В. И. Ленин аттыг Төп стадионунга олимпий маргылдаазын эртирерниге таарыжы шилдерниң тузуун кылырынын телекилелиг кылгап. Кемеровонун спорт дериг-херекселдери кылыр фабриказының мастерлери ёлүшкаларны, Таллинниң фабриказы резин чүктерни кылыр.

Чурттуң шилиндек командазында 30 кандидатты шилип алган. Олар бо айда Алма-Атага Малайзиянын шилиндек командазы-биле ужуражыр.

Альберт ЛЕЙКИН.
Көктүг шолге ойнаар хоккейниң Бүгү-эвилел комитединиң даргазы.

(ИМА).

Дыштаныр хүнде

Кызылга чүү болурул?

Даарта Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга 17 шакта хулиганнарны болгаш арагачыларны хөй-ниитинин судунга судтаар.

Совет Тыванын 5 чыл ою аттыг стадионга футболга республиканың бирги чери дээш «Енисей» (Кызыл) биле «Кызыл тараачын» (Туран) командалары ойнаар. Ооларның ужуражылгазы 15 шакта, улуг улустун 17 шакта эгелээр.

телевидение

АВГУСТ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдыкгалар программазы.
12.05 — Медээлер.
12.10 — Өңнүт телекөргүүт. Мультфильмнер программазы: «Бонифацийниң дыштанылгазы», «Аргага таварыгга».
12.40 — «Хөм бамбук» клубтуң шаңналы дээш. Арыяк футболчуларның бүгү-эвилел маргылдааларының түңнел оюнун ажытканындан репортаж. Күйбишев хоорайдан дамчыдылга.
13.50—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа.
14.20 — 14.30 — Чаңсар.
14.30 — «Цирк оттары».
15.10 — Өңнүт телекөргүүт. «Советтер чуртунуң төлдери!» Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүт.
16.05 — «Ак-көк оттуганның арыгларында».
16.55 — Өңнүт телекөргүүт. «13 сандай» Хензигларның телетеатры.
18.00—«Үе». Информастыг программа
18.30 — Өңнүт телекөргүүт. Баскетболга Ю. Гагарин шаңналы дээш делегей маргылдаазы. Таллинден дамчыдылга.
18.55 — «Эртем—бетүү».

КЫЗЫЛДАН

19.25—«Тоску беш чыл. дөртку чылы» 3-кү дамчыдылга

МОСКВАДАН

20.10—«Чечек чогаалдарның эрамчыдылгазы». «Дирит сүзези». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
21.35 — «Аңмак үнмер». Ленин ыраажыларның Алма-Ата зоназының Бүгү-эвилел телеконкурзуу. 2-ги эмчээ.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

АВГУСТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абитуриентка» 10.00, 11.40, 13.30, 15.15, 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эльбага ужуражыышкын» 15.00, «Товаанчы» (1-ги, 2-ги сериалары) 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөглүг загаа оглу» деп киночыыды 9.05, 10.45, «Ийи» 12.15, 14.00, 15.45, «Ол болгаш шулбустар» (1-ги, 2-ги сериалары) 17.30, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Моңгун хөлүүң эртинези» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Дүнеки от» 11.30, «Мээң кара аудиамата аа розалар» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

Чаа кинону көөрүңер

АБИТУРИЕНТКА

Украин чогаалчы Олесь Гончарның сценарийин ёзугаар Александр Довженко аттыг киностудиязга режиссёр Алексей Мишуринниң тургусканы «Абитуриентка» деп кино республикамның кинозрапиязынга үнүп эгелээн. Аныяк кыс Галяның амыдыраачe оруун, шынчы ак сетилдиг чорукка никизиттингенин, ниитинин хераа, совет кижилерниң эрге-амыы дээш каржы дайзынналр-биле демисеанын, эрес-маадырлыг чоруун кинода көргүскен.

Кинонун кол ойнаарларында Ирина Шепчун (Галя), Николай Мерзликин (Николай Васильевич), Сергей Мартынов (Виктор) олар ойнаан.

№ 35 УЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезиң 1974—75 өөредилге чылынга сургууллар хүлээп алырын үргулчүдэп турар.

8 чыл билиглиг 14—16 харлыг оол, кыс уругларны үш чыл хуусаалыг өөренирибиле хүлээп алыр.

9—10 класс бидиглиг уругларны 2-ги курска хүлээп алыр.

Үш чыл хуусаалыг өөренгеш, ортумак билигни чедип албышаан, малар-штукатур, чазаныкчы, дашчы-монтажчы, машинист-автокренчы, машинист-экскаваторжу, электрогаз-биле маңнанчы деп тускай мергежилди чедип алыр.

Оон ашгыда 10 класс билиглиг кижилер бир чыл иштинде штукатур болгаш дааранывчы-моторист болуру-биле өөренип кирер.

Училищеге киргеннерни үш катап чемгерер, общежитиг, идик-хеп, ажылдаар хептербилс хандырар.

Училищени тергиин эки дооскан кижилер дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниге ажыл стажы чокка кирип болур.

Училищеде техниктиг чагаадылганың, бот-тывыңгыр уран чүүлдүн, спорттуң (бокс, хол бомбуу, баскетбол, национал хүреш, самбо) бөлгүмнери ачылдап турар.

Директорнуң адынга киирер билдиримшкинге ножар чүүлдер:

1. Школа дооскаңының шынзылгазы.
2. Төруттунгенинiң дугайында хереглелел азы паспорт.
3. Учёттан үнгенинiң таңмазын баскан киижр бижидилге.
4. Ада-мезинiң хүлээлгези.
5. Кызылдың № 1 поликлиниказындан алыр № 286 эмчи шынзылгазы.
3Х4 хемчээлдиг сес хөрек чуруу.

Хүлээп алдынган сургууллар шуптузу августуң 30-де училищеге келген турар. Олар спортчу хептиг, 9—10 классларның өөредилге номнарлыг болур ужурлуг.

Училищениң турар чери: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1. Телефоннар 21-09 болгаш 54-14.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

Бистиң адресивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдынның 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдынның 37-13, культура кылдынның 23-54, кезээ ажыл-агый кылдынның 21-47, үлегүүр кылдынның 22-64, чагаа кылдынның 41-27, информация база совет тургузуг кылдынның 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар болгаан.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАН ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). садыының газазы-биле әргелелиниң типографиязы. (Кызыл,

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 916

ТС—01046

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжылыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 193 (9567) | Воскресенье, август 18, 1974 чыл | 1925 чылда тудезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

БӨГҮН—ССРЭ-НИҢ АГААР ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

МОСКВА. Бистиң ушаа чүүлүвүс чөөкта чаа-ва бажем чылын демдеглээн. Ам-гы совет самолёттар Бешки океанның үстүе бистиң Тываэн чуртта эвес, харын-даа дыка хөй даштыны чурттарның агаар делгемнеринде ушуп чоруп турарлар.

Чылдың-на агаар оруу улам калбарып турар. Транспорттуң ол эң дүрген хевири иептерээн.

ЧУРУКТА: Литваның ушаа чүүл отрядының экипаштарының бирээзи. Солагай талаадан ең талаже—Г. Шляхтин, Л. Голубова, А. Безземельный, А. Карлюта, Н. Климкович.

А. КОВТУНУҢ, Н. КЛИМКОВИЧ оларның фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

СЕНАЖ, СИЛОС САЛЫРЫН ДҮРГЕДЕДИР

Хүн демдеглели

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо хүннерде мал чеми белетизээр талазы-биле күзенимишиниң ажылды чорудуп турар. Августуң 16-ның медээзин ёзугаар алырга, тарымал болгаш чайгаар үнген сигенниң 67,8 муң гектардан каскен болгаш 35,6 муң тонна сигенни белеткээн, ол бояа, планның 26,2 хуузу болуп турар.

Бии-Хем, Тоңу, Каа-Хем, Бай-Тайга болгаш Өвүр райондарның ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелиин дүргеи темпиие чорудуп, планны 25-тен 32 хуу чедире берген. «Бай-Тал», «Торгалыг», «Хемчик», «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Шамбалыг», «Кызыл тараачын», «Саян», «Тоора-Хем» совхозтар болгаш өскээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы бо ажылды шалыпкын чорудуп, планны 34-тен 55 хуу боттандырган. Оя ажыл-агыйларда механизастаттынган бригадалар болгаш хөлбиле сиген кезер звенолар доктаамал ажылдап турар.

Республикада мал чеминиң белеткелинде 5580 кижи кирижип турар, оларның 2800-үү сигенни хөл-биле кезип турар. Сигенни удур тарып боодалдаары-биле 70 прессподборщиктерни ажыглап келген.

Дыка хөй ажыл-агыйлар тараам чаңгыс чылдыг сигенниерни кезеринче кирипкен. Оең дүжүдү чайгаар үнген сигенниинден алээн бедим. Ындыг болганда, мал чеми белетизээриниң темпизи моон соңгаар дүргедээри чугаажок-тур.

Элээн ажыл-агыйлар силос салырынче эгелеп кирипкен. Оны «Кызыл тараачын», «Саян», «Тоора-Хем» совхозтар организастыг эгелээн. Ынчалза-даа республикада инитизи-биле силос салыры озалдап турар. 388,6 муң тонна силос салыр планныг тургаш, 13,5 муң тоннаны белеткеп ап, планын чүгле 3,6 хуу күүсеткен. Күсиң дөңат дүштээнде тарымал-тевруткү, кукурузаны, чаңгыс чылдыг үнүштерни ажаап алыры чугула. Кукуруза ажаап алырынга четчир комбайнар, транспорт, ону шыгжаар траншеялар бар. Чүгле ону чөп ажыглап, ажылды организастаары ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, тускай эртемнигелерден хамаарыжыр.

Бо чылын республика 1,7 муң тонна витаминниг сиген далганы белеткээр планныг. Ам 335 тонна белеткеттинген иймиле, план 20 хуу күүсеткеннер. Витаминниг сиген далганын «УТКА 25 чылы» совхоз 70, Тока аттыг—80, «Революцияның чалбыжыы»—114, көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы 78 тоннаны белеткеп алганнар. Витаминниг сиген далганы белеткээр агрегатгарның монтажын «Саян», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Бүрен», «Өөк» совхозтар ам-даа доозпаан. Орта ажыл-агыйлар болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкыны буруулуг. Чүге дээрге, олар АВМ-04, АВМ-06 дээр агрегатгарны шенеп ажылдадырын чогуур үезинде хандырбааннар.

Республиканың колхоз, совхозтарында сенаж салышкыны ам-даа оожум темпилиг болуп арттыжаан. Ам чүгле 2 муң тонна сенаж салдынган. Оя болза, планның 12 хуузу-дур. Ам сенаж салырының бүгү арказы бар апарган. Тараам сигеннер чедиштир үнген, сенаж салыр траншеялар бар, техника четчир, а чүгле олче кичээнгей салыры арткан.

Мал чеминиң белеткелиниң темпизин дүргедедирде сигенчи отряд, звено, бригада бүргүзүнге күш-ажылды организастаарын эки-жидери, сигенчилериң амыдыран хандырылгазынче, дыштанылгазынче кичээнгей салыры чугула.

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн Бай-тайга районнуң Бай-Тал ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының сигенчилеринге алдар болдуруп көдүрген. Башкы Максим Мөңге-Далайга удурткан школачылар совхозка 10 тонна сиген белеткеп бээрин хүлээнгеш, ам 21 тонна сигенни сарааттаан. Олар мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп турар.

Ол ышкаш Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң Оюн ШАРАВИИГЕ удурткан № 1 хойжу бригадазынга алдар болдуруп көдүрген. Ук бригаданың хойжулары сиген кезилдезинче киргеш, хол кадыырларлыг 12 кижи 74 тонна сигенни сарааттаан.

Комплекстиг бригадада

Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязында витаминниг сиген далганы белеткээр комплекстиг тускай бригада бар.

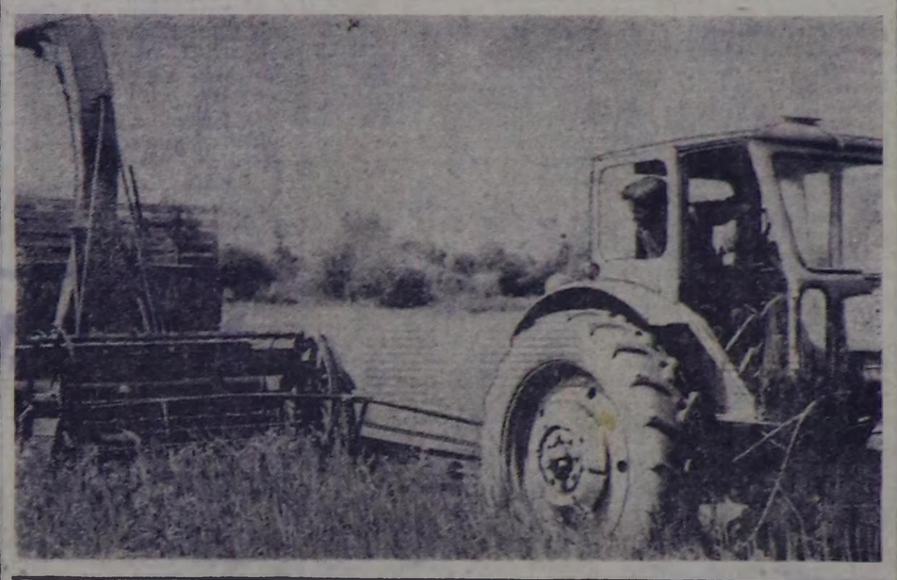
Ам Дүржулга станциязының механизаторлары арбай-биле чочак-тараанны холуй сиген далганын белеткеп турар. Сигенни кезеринде дүржулгалыг механизатор Михаил Есипов эки ажылдап турар. Ногаан массаны агрегатче сөөртүрүп Михаил Чураков биле Федор Федорец олар база саадатпайн турарлар. Сигенни кургадып, далган белеткээриниң чорудулгазын мастер Виктор Рыженков биле Иван Пустозеров олар эки шингээдип алган.

Сиген далганы белеткээр агрегатты мыдыг-ла үр эвесте ажыглалга киирген болза-даа, ында ажылдап турар кижилер ону эки таарыштырып, багай эвес түнневди чедип ап турар. Агрегат ийи Эалчег-биле ажылдаар. Эалчег дүргүзүнде 2 тонна сиген далганы белеткээр тургаш, ону үш тонна чедирип турар. Ынчангаш хүн бүргүүнде-ле 5—6 тонна эки шынарлыг, витаминниг сиген далганы белеткеттинип турар. Ам 65 ажыт тонна мыдыг далган белеткеттинген.

ЧУРУКТА: сигенни кестирбишаан, хаңдектеп чоруур агрегат. Ону механизатор М. Есипов башкарып турар.

В. ФОМИН.

Л. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

Чарыштыг ажыл-агыйларда

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫ ТҮҢНЭЭН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтары аралында чарыштыг. Ол ажыл-агыйлар колхозчуларының бүдүрүлге хүралдарында тодарадыкчы чылда хүлээлгелерни ап, чүүү кылырын социалистиг чарыштың керээзинге айтып бижээн.

«Мурнакчы» колхозтуң хойжузу Салчак Тойбуга баштаткан төлээлери колхозтуң аныктарының концерти-биле «Кара-Хөл» колхозка аалдап чораан келгеннер. Оөң соонда «Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу Хертек Сагды баштаан төлээлери колхозтуң аныктарының концерти-биле «Мурнакчы» колхозка аалдап келген. Мурнакчы хойжулар Салчак Тойбу, Ооржак Седеп-Дамбаа оларның малды канчаар чемгерип, суггарып турарын кара-хөлчүлер көрүп, дүржулга солуушкан.

«Мурнакчы» колхоз бо чылын төрүүр 100 малга онааштыр 91 бызааны, 86 хураганы, 83 анайны, 62 кулунну алган. Колхозта төрүүр 100 хойдан 115 хураганны алган 6 кижи бар. Колхоз баштайгы чартык чылда күрүнеге эът садар планын 128 хуу, дүктү 114 хуу, сүттү 111 хуу күүсеткен. Ол ышкаш колхоз тудуг планын күүседир чоокшулаан. 8 чүрттелга бажыңның тудуун болдуун доозуп турар.

Чартык чыл түннелин үндүрүп коргеш, колхоз баштаар чери 29 мурнакчыга ортектиг белекгерни тывыскан болгаш бригадалар аразында шилчиир кыныл тукту 75 рубль-биле кады Чаңгыс-Теректиң хойжу бригадазынга тывыскан.

«Кара-Хөл» колхоз бо чылын төрүүр 100 малга онааштыр 74 бызааны, 83 хураганы, 77 анайны, 58 кулунну алган. Төрүүр 100 хой, өшкүден 100-тен оруг анай, хураган алганнар 3 кижи. Оларның аразында Хертек Манчынаол 100 өшкүден 105 анайны, мендиг доруктурган.

Колхоз күрүнеге эът садар чартык чыл планын 126 хуу, дүктү 111 хуу, сүттү—105 хуу күүсеткен.

Бо ийи колхозтуң кайызында мал чеминиң белеткелинче киирипкен болгаш артыкан чартык чылдың планын үшкү кварталда күүседип, Тываның 30 чыл оюнга чедиишкининг ужуражыр дээш боттуг хемчеглерни ап турар.

Чарыштыг ийи колхозтуң малчыннарын чарыжын түңнээш, бот-боттарының ажыктыг арга-дүржулгазын солчуп турар.

Х. МУДУРУКПАЙ.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районунуң совхозтар директорларының, партком секретарларының, көдээ ажыл-агыйның специалистериниң, көдээ Советтер даргаларының чөвүлел хуралы болуп эрткен.

Ацаа мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарының дүгайында ажыл-агыйларның удуртукчуларының информациязын дыңнаан.

Мал чеммерниң белеткелиниң районда оожум чоруп турарын чөвүдел хуралга четпес деп демдеглээш, ону экижилер хемчеглерни кыска хуусадда ап, бүгү күштү олче мобилизастаарын совхозтарның удуртукчуларынга, көдээ Советтер даргаларынга даасказ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы В. Е. Серяков хуралдың ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

С. МОНГАЛ.

ТЕМП ШАПКЫНЧЫП ТУРАР

Дүжүт ажаап алыышкыны—шалыпчы фронт

Таңдының делгемнеринге тараа баштай Оңгар-Ховуга быжар. Хөрзүнү эки, чылыг база ыяык болгаш ындыг чер. Бо чылын база ынчаяды. Ам ында хову корабльдери хөөмейлеп эгелей берген. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң алды дугаар бригадазында ажыл-иш хайныышкынның апарган.

Чаа дүжүттүң тараазын совхозтуң дүржулгалыг механизаторлары дүн, хүн демеин кестирип, ажаап турар. Баштайгы хүннерде Оңгар-Ховуга 150 гектар черниң тараазын кестирген. А оон 93 гектарын бастырган, гектардан ортумаа-биле 8,1 центнер дүжүттү ажаап ап турар.

Бригаданың шөлдеринде 6 комбайн тараанны чыттыр кестирип турар. Оорганай кезип каан тавычаларны дараазында хүн бастырып турар.

Хову турлаан эки дерип кылган. Ында тараажыларны сорук киирип турар лөзүң, плакаттарны, көргүзүг самбыразын аскан. Социалистиг чарыштың негелделерин оон көрүп ап болур. Чарыштың түңнелин бригадага хүниүң-не түңнээр. Хүниүң тиилекчизи механизатор «Мурнакчының столуунга» халаас чемненир.

Механизаторларны аъш-чем, удуур-ыдар чер-биле эки хандырган.

Багай эвес дүжүт совхозтуң Кара-Булуң салбырында үнген. Салбырның чамдык шөлдериниң тараазы быяа берген. Оөң кезилдезинче база киргеи. Аидыысында ында үш комбайн ажылдап турар.

Ажыл-ишчи хүннер эрткен түдүм дүжүт ажаалдазының темпизи улам шапкынчып бар чыдар. Совхозтуң чаа дүжүдүүң тараазы нүруне шыгжамырынче кирип турар.

В. МЕРКУЛОВ.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

Документалдыг фильмнер үндүрер Төп студия «Тайбыңның берге оруу» деп фильмни тургускан. Оөң кол утказы— тайбың дээш демисел. Эш Л. И. Брежневтиң: «Тайбыңны күзевиде — тайбың политиказын чорут, ол политика дээш демисеш!» деп сөстери бүгү фильмде көргүстүнген.

Кинолентаның кол-ла темазы — СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбын программазын боттандырары. Коммунистиг партияның, СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан оөң Политбюрозунуң бүгү ниитя тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демисежин турарын, ында-бүрү ниитилел тургузугаар күрүнелериниң тайбың бот-догуннаашкынының лениичи принциптерин амыдыралга боттандырып турарын кинода толаргай көргүскен.

Тайбыңның төөгүлүг программазының кол-кол чүүлдерин, ону боттандырып турарының оруктарын оон көөр бис. Эш Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Франциязының, ГФР-ниң, Индиязын болгаш өскедээ чурттарның удуртукчулары-биле ужуражыышкыннарын болгаш беседаларын кинода көргүскен. Ол ужуражыышкыннар болгаш беседалар бүгү делегейге тайбын херээнге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болганын ында көргүскен.

Хөй-иянгы төлээлекчилериниң, ниитизи-бүрү чурттарның ажыл-херекчи кижилериниң интервьюларын киноленгада база киргеи. Олар тайбыңны бижыглаар болгаш камгалаар херекке СЭКП-ниң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң улуг үлүг-хуузун бедии-биле үнелеп турар.

53 чыл бурунгаар Владимир Ильич Ленин-биле ужурашкан, американың көскү хөрентегин А. Хаммер киноинтервьюга мынча деп демдеглээн:

— Ийи системаның догуннаашкыны болур болгаш эргежок чугула чүүл болур —деп, Ленин чугаалаан чүве. Тайбың бот-догуннаашкынының ол политиказын эш Л. И. Брежневтиң чорудуп турары кайгамчык-тыр: ол шынап-ла лениичи орук-биле чоруп орар кижи.

«Улустар аразынга тайбыңны бижыглаары дээш» делегейниң Лениичи шапналының база Нобелев шапналының лауреады Л. Полингниң бодалы:

— СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында тайбыңның херээнге улуг үлүгүү киирген. Европага база бүгү делегейге тайбыңны бижыглаарын бүгү хижилерден негеп турар.

Тайбың дугайында лениичи Декреттеи Тайбыңның программазынга чедир партияның тайбың дээш демиселии кинода көргүскен. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң лениичи даштыкы политиказы делегейниң депшиттелгет күштериниң детхимчезин ап турар, чүге дээрге, ол политика делегейниң бүгү чонунуң салым-чолунуң эртинези болуп, оөң эргежажымга баразын бооп турар.

«Тайбыңның берге оруу» деп фильм Москваның кинотеатрларында үнүп эгелээн.

(СЭТА-ның корр).

СОВЕТ УЖУДУКЧУЛАРНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге турасказаган байырлыг хурал бурунгу хүн Совет Армияның Төп театрынга болган. Будүрүлге мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, Москваның партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының төлээлекчилери, найысылал гарнизонунуң дайынчылары, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, сураглыг шерит начальниктери аңаа келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Даргазының орлакчызы Т. Кулатов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги орлакчызы армия генералы С. Л. Соколов, Совет Армияның болгаш Шериг-Дахай Флодунуң Политиктиг хол эргелелиниң начальныгы армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң орлакчылары, СЭКП ТК-ның, министерстволарның болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери президиумга олурган.

СЭКП-ниң МХК-нуң секретары Л. И. Греков хуралды ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумукка улуг көдүрүлүүшкүи-биле сонгаан.

Ажылчы чоннарның, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, ужар чүүл үлетпүрүнүң удуртукчулары, шериг начальниктери хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаану хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдит хүлээп алган.

(СЭТА).

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Август 16-да ВЛКСМ ТК-га Гавананың В. И. Ленин аттыг школа-интернадының эң дээре бөлүк өөреникчилери-биле ужуражыышкын болган. Олар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чаламыя ёзугаар дыштанырыы-биле келгеннер.

ВЛКСМ ТК-ның Бирги секретары Е. М. Тяжельников, ВЛКСМ ТК-ның секретарьлары, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп Чөвүлелиниң даргазы А. В. Федулова ужуражыышкынга киришкен.

Совет Эвилелиниге келир арганы тывысканы дээш, чылыг болгаш өөртүшкүлүг хүлээп алыышкын дээш куба школачылар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, оөң Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневтиң бодуунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин база илереткеннер.

Л. Т. Космодемьянская, ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү П. И. Климук, композитор, лениичи комсомолдуң лауреады Ю. М. Чичков, Москва хоорайның Пионерлер сарайзунуң уругдар ансамбли куба школачыларга байыр чедиргеп.

Е. М. Тяжельников ленинчи комсомолдуң мурнуундан чүректиң ханызындан байырны чедиргеп. Гавананың В. И. Ленин аттыг школа-интернадынга ВЛКСМ ТК-ның болгаш совет космонавтар отрядының мурнуундан Ю. А. Гагарин аттыг хүндүлүг вымпелди ол дамчыдып берген.

(СЭТА).

„САЛЮТ-3“ СТАНЦИЯНЫҢ УЖУДУУШКУНУ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Чер чоогунуң орбитазынче бо чылдың июнь 25-те салып үндүрген, орбитага эртем-шинчилелиниң ужудуушкунун кылыр «Салют-3» станция ужудуушкуиун автоматтар дузазы-биле ажылдаар чүрүм ёзугаар уламчылап турар. Август 16-да Москваным-биле 9 шакта станция Черни 840 долгандыр ушкан.

Амгы үеде оөң орбита хемчээлдери:

— Чер кырындан оң ыраары (апогейге) —278 километр;

— Чер кырындан бетнки хемчээлдиг ыраары (перигейге) — 260 километр;

— орбитазының ийилеңээ — 51,6 градус;

— долганыр үези — 89,7 минута.

Телеметрия информациязының барымдааларын ёзугаар алырга, станцияда тургускан бүгү системалар чогуумчалыг ажылдап чоруур. Станцияның ёөренлдериниң микроклимат хемчээлдери баш бурунгаар доктаатынган хемчээлдерге дүгжүп турар.

Саналга-башкарылга төөү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

СИБИРЬДЕ ДҮРЖУЛГА

Омск областа «Прииртышский» совхозтуң кас азыраар механизастаттынган ажыл-агыйы—Сибирьде эң-не баштайгы ниитиг дүржулга чери боон турар. Ол баштайгы продукциязын—дөрт муң хире кастарны берген.

Ол дүржулганы кылыры-биле даалга алган куш азыракчызы Татьяна Семенчуктуң ажыл-ижи дыка үре-түңнелдиг болган: ол куштарны 60 хопукта чемгерешп, 20 тонна хире куш үзүп бүдүрген.

Кодуртуп каан, шаараш шаладыг үтек санныга-ла 200-200 кас ооллардың азыран турган. Оларның аданаа куш одээ арыглаар, шимчеп турар аштакчыны тургускан. Нияти савадан чылып турар дамчыдыкчылар-биле хоолулуг чемнерни, сугну берип турар. Оөң дузазы-биле ол чаасказан ол хире хөй куштуг азыран, чылда-ла күрүнеге 360 кастыг дүжаан тургаи болза, оларның санын 143 муң чедирип, ботунезини ийи катаи чигедир аргалыг болган.

ОМСК.

(СЭТА-ның корр.)

«Билиг» ниитилелиниң пленуму

Кызылда Политиктиг чырыдыышкын базымынга республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииниң пленуму болуп эрткен.

Анаа «Ажылчы чоннар ортузунга лекция пропагандазын дээштиг чорударының дугайында» илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң лекторлар болуушуң удуртукчузу А. Ф. Емельянов кылган.

Чугаалаашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 10 (33)

ТАЙБЫҢ ДЭЭРНИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Бөгүн совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Флодунуң хүнүн СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодургүшкүнүүң үезинде байырлап турар.

1882 чылда талантылыг орус чогаадыкчы А. Ф. Можайский делегейге самолёттуг бир-ле дугаар чогаадыгын үлүгген. Ол шыкаш Россияның сураглыг эртемденнери М. В. Ломоносов, Д. И. Менделеев, Н. Е. Жуковский, К. Э. Циалковский С. А. Чаплыгин олар делегейни кайгаткан чаа-чаа ажыдымышкынарны кылгылаан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң ужар үүлүүн хөгжүдеринге чаа үе-чаага Октябрь революциязының тиилелгезин-биле ажыттынган. Совет эрге-чагыргазының баштайгы хүнеринде-ле В. И. Ленинге баштаткан большевиктериң партиязы ада-чурттуң күштүг агаар флодун кыска үезинде чүткүп тургускан. Ол-ла хүнерде бирги ужар үүлүн отрядтарын организастаан. Петроградка, Москвага, ужар үүлүлүң школаларын ажыткылаан. 1918 чылдың төнчүзүнде төп аэрогидроматика институдун ажыткан, ол совет ужар үүлүлүң эртем-техниказын сайыралырының төвү болу берген. Ужар үүлүге ажылчыннар, тараачыннар болгаш революсчу солдаттар хөй-хөйүү-биле кирип үезээн болгаш 1918 чылдың чазында Гатчинскийниң ужар үүл школазы агаар делегейге бир дугаар ужудукчуларын үредилгезинге эгелээн.

В. И. Ленин совет шериг ужар үүл кезектерин тургузарынче, ону дайынчы техникаавле чепсеглээринче, ол кезектерни революцияга бердингеш ужар үүл кадрлары-биле быжыглаашкынга кичээнгейни салып келген.

Хамаазы дайынының болган дээрги шериг интернационализм чылдарында партиниң болган. Ленинниң кыйгырыы-биле Кызыл Шериг болгаш ооң ужар үүлү социалистиг революциялыг чаалал алымшкының камгалаар улуг күш болу берген. Аныяк совет күрүнеин камгалаар дээш ужудукчулар дайзынга удур демиселе кайгамчык эрес-маадырлыын көргүскеннер.

Шылгаралгай маадырлыг чоруктары дээш 280 ужудукчулар ол үеде эң дээди шаннал болуур Кызыл Туң орденнерибиле шаңнатканнар, ооң иштинден 16 кижи ийи дакпыр болган ооң-даа шылгаралын шериг ужудукчулар И. У. Палов, А. С. Монастыров болгаш М. Х. Межераки олар үш дакпыр шаңнатканнар. 1928 чылдың февраль 9-та ССРЭ-ниң чазаа хамаазы ужар үүл Советиниң тургускан, ол Аэрофлоттуң эгези болган.

Совет самолет тудуушкуну кайын-даа хамаарылга чокка боду сайзырап келген, ынчангаш 1935 чылдан эгелеп Совет Аэрофлот ада-чурттуң будүрүгезининг самолёттарын долузу-биле ажыглап киирипкен. Ол дээрге ужар үүлүн эртем-техниказының сайзыралының талазы-биле совет улустуң улуг тиилелгези болган. 1937 чылда агаар оруунга ырак ужар талазы-биле ССРЭ делегейге бирги черже үнген.

1931 чылдың январьда Ленинчи комсомолдуң IX съездизиниге шериг-агаар флодун шефке алыр дугайында докладчы үүлээн алган, ооң эгелээ-ле ужар үүлүге хөй-хөй аныяк оолдар, кыстар комсомолчу путевка-биле киргеннер.

Коммунистиг партиниң удуртулгазы-биле бистиң Чепсектиг Күштеривис, ооң Агаар Флоду Ада-чурттуң Улуг дайынында чылдарында бүгү делегейге хөнгүлүг маадырлыг чоруктарны кылган.

Гитлердиг Германия совет-герман фронтузуура бүгү ужар үүлүнүң дөрттүң үүжүн чидирген, ооң иштинден 55 муңу агаарга өрттендир аттыргаш.

Партия, Төрээн чурт бистиң найтамчыктыг ужудукчуларывыстың эрес-дидим чоруун улуу-биле үнелеп, оларның 200 муң ажыыл орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. 2420 авиаторларга Совет Эвилелиниң Маадырлары атты тывысканы, олардан 65 кижиниң даңзыр маадыр болгулаан. Алдарлыг ужудукчулар авиацияның Маршалы А. И. Покрышкин болгаш авиацияның генерал-полковниги И. Н. Кожедуб ол бедик атты үш дакпыр алгыланнаан.

Амгы үеде совет Чепсектиг Күштер, ооң агаар ужар үүлү кезектери амгы үениң шылгараан чаа-чаа техникалары-биле бүрүн хандыртынган. Ол чорук бистиң чонувусту үнелеп четпезе-биле өөртүп, тайбың күш-ажылче хей-аът кимрип турар.

Төрээн чуртка бирги класстың ужар үүл техникавын тургузарыга бистиң алдарлыг конструкторларывыс А. Н. Туполев, О. К. Антонов, Г. М. Бериев, С. В. Ильюшин, Н. Д. Кузнецов, А. М. Люлька, А. И. Микояң, П. О. Сухой, С. К. Туманск, А. С. Яковлев, Г. В. Новожилов, М. Н. Шишенко, П. А. Соловьев болгаш өскелерин-даа киргеш үлүг канчаар-даа ажок улут.

Амгы үеде бистиң ужар үүлүвүс космонавтиканың хавайы болу бергеин кайгамчык өөрүнчүг. Дайынчы авиаторларның кыштинден ужудукчу-космонавтылар өзүп үнгеш, ооң иштинде Ю. А. Гагарин, Г. С. Титов, А. Г. Николаев, П. Д. Попович, В. Ф. Быковский, В. М. Комаров, П. И. Беляев, А. А. Леонов, Г. Т. Береговой, В. А. Шаталов, Б. В. Волынов, Г. С. Шонин болгаш бирги херээжеен ужудукчу-космонавт В. В. Николаева-Терешкова, эртемденнер К. П. Феоктистов, А. С. Елисеев, В. Н. Кубасов, В. И. Севостьянов болгаш өскелерда бар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң авиаторларывыстың күш-ажылын бедии-биле үнелеп турар. Эрткен чылын ужар үүл техникавын шинчээдип алырыйга онзагай чедишкиннерни дээш, ужудукчу кадрларчы кижизиндеринге болгаш белеткээринге алдархавыязы база үр чылларда үре-түнелдиг ажылдааны дээш 366 кижиге «ССРЭ-ниң алдарлыг шериг ужудукчузу болгаш алдарлыг шериг штурманнары» деп аттарны тывыскылаан.

ССРЭ-ниң хамааты ужар үүлү улус ажыл-агыйның база бир кол адыры апырган. Ам агаар транспорту Совет Эвилелиниң бүгү девискээрин хаара тудуп турар, чүрттүк 8500 хоорайларын болгаш чурттакчылыг черлерин агаар шугумубиле харылзаштырып, миитизинбиле 800 муң километр девискээрин хаара туткан. Ынчангаш ССРЭ агаар транспортун улус ажыл-агыйынга ажыглаарының талазыбиле делегейде бирги черде. Эң идиглыя кодээ ажыл-агыйга агаар транспортун калбаа-биле ажытлап турар. Эрткен чылын чаагай дүжүт дээш демиселе мун-мун экипаждар киржип, 86,6 миллион ажыг гектар черни ажылдап кылган. Ол шыкаш бистиң агаар харылзаавыс делегейниң хөй-хөй чүрттарыбиле чаа-чаа агаар оруун ажыктаан. Амгы үеде делегейниң 64 күрүнелериниң улуг-улуг төп хоорайлары-биле агаар харылзаазы түттүнген, дөрт миллион ажыг километр хемчээлдиг агаар оруу ажыттынган.

Ынчангаш бистиң чүрттувустуң хамааты ужар үүлүлүүн авиаторлары Т. Ромашкин, Н. Курченко, А. Шевелев, В. Байдецко, В. Шленов, В. Томашвили болгаш өскелер-даа ышалыпчы ижи-биле сураглыг.

Бистиң республикавыстың хамааты ужар үүлүлүүн ужудукчулары капитан Кидиспей, А. Ензак, Х. Хопуна, С. Хунан-оол, Ч. Чимит болгаш оларның салгалында К. Куулар, А. Чимий-оол олар Тывавың кайы-даа булунунда чогаа шупту билдингир.

Бистиң чангыс чер-чүрттүгларывыс лейтенантылар Владимир Пячугин, Владимир Иванов олар эрткен чылын Ачинскийин ужар үүл техниктиг училищезин доозакшаг, шеригде хүлээлгезин эрттирип турар, курсантылар Александр Куринов, Николай Булаков, Сергей Безотечество олар Ачинскийниң ужар үүл училищезинде чедишкиннинг өөренип тӧрар. Оларга бис чоргаарланып турар бис.

Я. НОРБУ,
ДОСААФ-тың Тыва область комитединиң даргазының орлакчызы.

Бөгүн—ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү

ТЫВАНЫҢ АВИАТОРЛАРЫ

Эртенгиниң 8 шакка чедир уе ам-даа бар. Ынчалза-даа аэропорт чоорту хайныышкынның алардың. Республиканың ырак, чоок районнарынче, Абакан, Красноярск, Москва болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларже ужуп чоруурунга белеткенген пассажирлер эндерлип эгеледи. Агаар аяс-даа. Самолёттар ам кайы-даа чүкче чайлыг ужар.

Баштай-ла Леонид Степанович Макаровтуң ажылдап орар өөрээлинге бардым. Столунуң кырында элээн хөй бижиктиг саазыннар салып алган оларны кичээнгейлиг көруп олур.

Политкижизидилге ажылының талазы-биле командирнин оралакчызы кижи болгаш ооң кылыр ажылы хөй, харыысалгазы улуг.

Оон-биле дораан-на ажыл-херек дугайын чугаалажы бердивис.

— Тываның авиаторлары ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүн кайы хире күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп турарыл, Леонид Степанович?

Ооң арны өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг-биле чырый берди. Ужудукчуларның эки ажылының түңнели ооң-на ыяды.

— Байырлал хүнүң үүле бедик күш-ажылчы көргүзүүлер-биле үткүп чанчыккан бис. Ону тодаргай чижекке көргүзерге мындыг. Бистиң авиа будүрүлгевис 7 айларның пассажирлер дажыглаар планын 102,1 хуу, чүк сөөртүлгезинин планын 101,8 хуу күүсеткен.

— Кымнар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турарыл?

— Бистиң ужудукчуларывыс кончуг кызыыктар. Оларга чоргаарланнаас аргажок. А. Сухачев, В. Павлов оларның комсомолчу-аныяктар экипажы социалистиг чарышка биргеи чергии алган.

Бистиң авиаторларывыс республиканың кодээ ажыл-агыйынга база улуг дузаны көргүскеи. Бо талазы-биле ужудукчулар А. Шишков, А. Антипов, авиатехник В. Глушенко олар улуг ажылды кылган. Олар 16850 гектар черниң химиктиг болбаазырадылгазын чорутпан. Ынчангаш бо эвилел социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Олар 100 рубль-биле база улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делегелгезинге баар путевка-биле шаңнаткан.

Леонид Степанович авиаторларның кызыык күнажылының дугайында хөй-хөй чижектерни чугаалап берди.

Ужудукчуларның боттарыбиле ужуражып чугаалашкаш, олардан база эвээш эвес үүлдерни билип алдым.

«Мергежил талазы-биле эң тергиин болган» деп атты авиатехник В. Гавриченкога, шофер М. Казанцевке, техник Г. Петрещенкога, радиотехник П. Зеленцовка тывыскылаан болду.

Ол шыкаш социалистиг чарыштың тиилекчилери авиатехник Г. Плотников, ужудукчулар В. Шейко, В. Гордеев, В. Кузнецов, техниктер А. Матюшев, А. Павлов оларның аттарын хүндүлел самбыразында киргилээн.

Шак-даа келген. Самолёттар ол-бо чүктерже кылыйтып үнүп эгеледилер. Хүнге чайнаан кайгамчык ол машиналарны ак-көк дээрниң бедиинге башкарып ужудуп турар ол кижилерге чоргаарал чайгаар-ла хайныгын келир чорду.

Тываның авиаторлары бөгүн боттарының хүнүн байырлап артырып тура, чаа-чаа сорулгаларны салып алган ажылдап турар. Олар ам Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканының 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш улам кызымаккай ажылдавышаан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУНТА: (солагай талазындан) ужудукчулар П. Куданаев, А. Шмиков, К. Буулар, В. Лабостаев, Г. Бурдачев олар ужудуп үнеринин мурбунда.

Фотозу авторнуку.

УТТУНДУРБАС

Совет танкистер... Оларга совет улус чоргаарланыр. Ада-чурттуң Улуг дайынының башгайгы хүннеринден эгелээш, немец-фашистиг аг-шеригни ужээнинге киир сывыртап, чылча шавары ның эң соолгу хүннеринге чедир совет танкистер эрес-дидим, маадырлыг чоруун көргүскеннер. Олар совет чадаг шеригнин шынчы өөнүктери болгаш дузалакчылары болуп келген, дайзын-биле сегиржин алышкынның камгалал база шавар халдаашкынының-даа үезинде эрес-маадырлыг чорукчун үлегерин көргүскен.

Дидим чүректиг кавалеристер-биле кады танкистер фашистерниң тылынче дидим шуггуушкуннарны, чаза таварышкынарны амыр-соксаал чокка чорудуп турган.

Бо удаада маңаа Волхов фронтузунуң 25-ки тускай танк полугунуң дугайында сактыышкынымны бижикседим. Ол полкчун танкистериниң аразынга 1944 чылдан эгелээш, Тываның эки тураачылары база демисежип турган чүве.

1944 чылдың февральда полк «Т-34-85» деп чаа танкыларны алгаш, 2-ги Украин фронтузунуң 52-ги армиязының составынга барып каттышкан. Ооң соонда Киев облазының Дубровка суурунче октаткан. Ол үеден эгелээш, дайынның соолгу хүннеринге чедир ол бир тыва эки тураачы танкистер 25-ки танк полугтуга эрес-дидим демисежип, фашистерге өлүмнүг согугну таварыштырып турган. Олар Умань хоорайны хостаткаанар, Мүрнүү Буг хемнин кежерииин кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга киришкен. Тыва эки тураачы танкистер дайзынның Ясско-Кишинев болугларын чылча шавышкан. Ол ышкаш Румыниянын, Венгрияның девискээрлеринге тулчуп, Чехословакияның пайызылалы Праганы хостаарынга база киришкен. Дайынны олар аңаа төндүрген.

Танк полугунуң составы Дээди Бол командылалдан ол беш катап аас байырын алган. Полк Умань хоорайны дайзындан хостаан, Умански полугу деп атты алган. Ол Мүрнүү Буг хемни кадыг-дошкун тулчуушкун-биле кежип, эрес-маадырлыг чоруун көргүскеш, Кызыл Туң орденни-биле шаңнаткан. Яссы хоорайның соңгу талазынга турган дайзынның күштүг быжыглаңныышкынын чаза таварын киргеш, фашистерге өлүмнүг согугну таварыштырган, ынчангаш 3-ку Украин фронтузу-биле каттышкаш, «Богдан Хмельницкий» деп орден-биле шаңнаткан.

Алтайдан келген танк взводунуң командири А. Ф. Кочергин дайзынче дидим шавар халдаашкынга киргеннер. Өскерликчи ол суурга чоруп турганы, ооң соонда Кобгу хоорайже чорупкаиын бажыңның эзэзи чугаалап берген.

Отряд база арлы берген. Кызыл партизаннар өскерликчини дүрген-ле тудуп алыр дээш далажын чорвап.

Улуг эвес отряд өскерликчи Жвага бир моол өгге оргааның тудуп алган. Хенертен келгеш, ооң бор-чечээн хавырып ап четтиргипкеннер.

Дайзын • туттургаш. Кызыл партизаннарга оларның моол өөнүктери улуг дузаны көргүскен.

Отряд ай ажыр ырак-узак орукка чоруп келгеш, дайынчы даалгазын күүсеткен.

Өскерликчи Жваганы отряд бодунуң суурупга эккелген. Ооң соонда ону Кызыл хоорайже алгаш чорупкан. Өскерликчи аңаа үүлгеткен херээ дээш шиитке лди алган.

Ф. ЖУРАВЛЕВ.

Дайынчы авиаторларда

«ТЕРГИИН ЭКИ»

Киевтиң Кызыл Туңтуг шериг округу. Н. шериг полктуң авиаторлары алган социалистиг күлүзелгелерин чедишкининиг нүүседип турааннар. Дайынчы болгаш политиктиг өөредилгеге эң бедик түңнелдерни 1-ги класстың дайынчы ужудукчузу Р. Нафиков, А. Шевнопляс, 2-ги класстың дайынчы ужудукчузу Л. Стригун боягаш өскелерниң-даа албан эртирип турар эскадрильязы чедип алган.

Чоокта чаа эрткен тактиктиг чайгы өөредилгеге ол эскадрильяның ужудукчулары бедик мергежилдиин көргүскеннер. Ылаңгыя ужудукчулар Шевнопляс, Нафиков, Стригун олар бүгү-ле даалгаларын ак сетиилдиг нүүсатиннер. Эскадрильяның нимти демдээ—«тергиин эки».

В. ПАРФЕНОВ,
подполковник.

БИР БАЗЫМ

Шериглериниң Соңгу чүктө болуу. Тактиктиг өөредилге үезинде эскадрильяга мындыг даалга берген: «дайзынның» аэродромунга улуг согугну таварыштырар. Агаарже бир дугаарында командирниң болгаш ооң эргезинде гвардия майору В. Кушнеринң шүүргедикчи-бомбардировщи и т е ри кылыйтып үнген. Ийи ужудунчу даалганы тергиин эки күүсеткеннер.

Хөөчүннерниң үлегерибиле гвардиянның аныяк ужудукчулары лейтенантылар А. Баклан, А. Нуриевиков, Л. Куревиков болгаш өскелер-даа эрес-дидимнин көргүскеннер. Эскадрилья нимти даалганы тергиин эки күүсеткен. Ужудунчулар социалистиг бедик хүлээлгелерни чедишкининг күүседиринче база бир базымны кылганнар.

Г. МОЛЧАН,
гвардия подполковчиги.

СЭТА.

Ужудукчум

Арыг агаар эзеп чурттаан,
Аңы-тыным чонга өргээн.
Ада-чурттуң албатызы
Алыс маадыр ужудукчум.

Хартыга дег кылыйтканда
Карак-чекку, аглаа дыңгыр,
Камгалалга, тулчуушкунга
Кан дег быжыг ужудукчум.

Делегейни дескингенде
Дээлгенгенден сакыпаган сен.
Төрээн чуртуң камгалаашта
Төнмес иштүг ужудукчум.

С. ЛЮНДУП.

КАПИТАН

Борис Сергеевич Волков Бызыл чурттуг. Ол даа төрүттүнген. Ортумак школаны база Кызылга доозакан. Оон соонда ол ужудукчуларның шериг үчилишеининге өөренип киргеи. Тергиин эки өөренген.

Ол ам капитан, бирги класстың ужудукчуу. Ол ай мыкыгыг Төрээн чуртунуң ак-көк дээрнин карак огу дег камгалап турар. Оон дугайында чугаалаайн.

Ужудукчуларның шериг хоорайжыгажы. Ырлым-мышпын. Хенертен күштүг медээ чаңгыланып үнген.

Каш-ла секунда эрткен. Ужудукчулар шупту белеп. Тудукчу-ужудунчулар боттарының дайынчы машиналарының кабиналарынга олурупкан.

— Мен — 05 мен, ужарыңга белеп мен—деп, капитан Волковтуң чугаазы бүзүредиг ыңгалган.

— 05 ужудуп ум!—деп, команда дыңналган.

Самолёт ужуп үнер дилиндекке от чайынналы бергеи. Хыдыкчы самолёт бетон дилиндектеи адырлып үнүпкен.

—05 мен «Хартыга-дыр» мен. Силерниң ужар уңгарны, бедиңиерни айтып берейн...

— Силерни билдим, даалганы күүседип кирдим—деп, капитан харылаан...

Коммунист ужудукчу Волков дайынчы даалганы тергиин эки күүсеткен.

Ю. САВОСТИНОВ,
офицер.

Төөгүлүг арындан

Суурушкун

Элегестен келген аныяк партизаннар Гриша Аржаков биле Гоша Бирюков олар 1922 чылдың март 14-түң иежээзин кажан-даа утпастар. Ону бүгү амыдыралында сактып артканнар.

Келдиртken бүгү кижилер чылдың кээри билек, үш дугаар ротаның командири Василий Филиппович Пупышев чугаалавас:

— Белоцарскийден биске чедип келген Жвага дүрзин чугаажок санныы тур боор силер. Ол политрук кижи мен деп келген шыкажыгай?..

— Канчан сагынмас боор—деп, Гоша Бирюков алгырып үнген.— Ол мээң сакыктарым база аңылап алдым.

— Мен ону чер алзы үзеп база кагдым — деп, Савелий Огнев мактанган.

— Ынчаарга ол политрук мен деп адаттыныл келген кижи өскерликчи-дир — деп, командир Пупышев ширинин чугаалаан.— Силер аңаа дузалаш турган-дыр силер. Ол дезипкен-дир...

Партизаннар кайгап калган. Чүве ыяттаар кижи көңгүс чок.

— Силер база аңаа дузалажыңар дидиңер. Ол шын ий-наан?!—деп партизан Павел Селигеев көргүткейнин үнген.

— Ол бистиң шупшувусту олуртур мегелээн-дир. Бис ооң документилерин ыңнап көрдүвүс. Политрук дээрзинге бүзүредивис. Ол Улаанкумче чугула херектиг бар чыткан болду чоп—деп, командир оожум чугаалаан. — Кажар дайзын хол кургут деже бербээн. Ол кызыл шеригживерниң даңзызын база хей түңнүг акшаны оорлап алгаш, арлы бергендир.

Ону каймын-даа болза тудуп экизээрин биске дужаап турар-дыр Ынчангаш ол дайынчы даалганы силерге онаап тур мен. Силер ону билир-дир силер, каяа-даа чорза, дораан танын. каар. Ол чорук дайынчы даалганы күүседиринге таарымчалыг-дыр. Силерни Иван Лопатин удуртур. Савелий очулдурукчу болур. Ол арыг тывалаар, шору моолдаптардаа ышкажыгай.

— Василий Филиппович бис ону канчап чедер бис. Ол талыйган болгай аан—деп, көңгүс чүве ыяттавайн орган Гриша Аржаков чугаалаган.

— Оозу ыңдыг, Гриша. Ынчалза-даа ол өскерликчи-дир. Ону канчап-даа тургаш, тудар херек — деп, командир үзе киргеи.

Партизаннар ыыт чок барган.

— Даарта хүн үнгелекте шупту дайынчы белеткелге туруриларыны дужаадым — деп, Лопатин дужаавышаан, базып чорупкан.

Даартазында даң бажында улуг эвес отряд өскерликчи дайзынны истеп, сүрүп чорупкан. Отрядтың мурнунда аныяк оолдар Гриша биле Гоша халдыы орган.

Хүн дүүш чедип турда, отряд Огневтүң авлыгга чедип келген. Олар аңаа аяттарың бичии дыштандырган, боттары чемненип алгаш, Элегести өрү арлы бергеннер.

Шала кежээликтей отряд Хендерге унунда бир өгге келген. Дескен өскерликчи аңаа база хонган боор-тур. Партизаннар өгүүн ээзи тыва оолбиле дораан-на бот-боттарын билчии алганнар. Олар турупкан аяттарын хыш аяттар-биле солуп алганнар.

Кызыл партизаннарны тыва оол бантап, оларга орукту хүнзедир айтып берип келген. Орук шуут дорттаан болгаш кадыр-берт болуп турган. Орук айтыкчызы дедир ээпкен.

Партизаннар боттары тайга кырынга үүп чорда, караңгы дүн дүшкен. Олар кежиг-даа доктаавааннар, Улуг-Ажыкты база эрткеннер.

Өскерликчини сүрген отряд дыка ур чорун келген. Ол Моолдуң девискээринге кирип келген. Отряд бир бичии суурга кээп доктаавган. Аңаа Михаил Черепанов дээрзиниң бажыңынга киргеннер. Өскерликчи ол суурга чорун турганыл, ооң соонда Кобгу хоорайже чорупкаиын бажыңның ээзи чугаалап бергеи.

Отряд база арлы берген. Кызыл партизаннар өскерликчини дүрген-ле тудуп алыр дээш далажын чорвап.

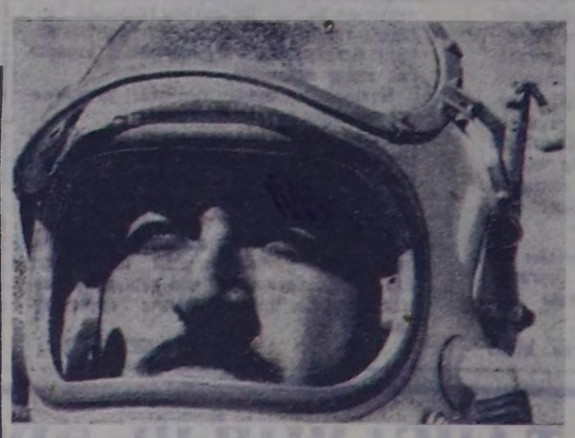
Улуг эвес отряд өскерликчи Жвага бир моол өгге оргааның тудуп алган. Хенертен келгеш, ооң бор-чечээн хавырып ап четтиргипкеннер.

Дайзын • туттургаш. Кызыл партизаннарга оларның моол өөнүктери улуг дузаны көргүскен.

Отряд ай ажыр ырак-узак орукка чоруп келгеш, дайынчы даалганы күүседип кирдим—деп, капитан харылаан...

Коммунист ужудукчу Волков дайынчы даалганы тергиин эки күүсеткен.

Ю. САВОСТИНОВ,
офицер.

Ленин ордениг Мосивааның шериг округу. ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүн Кутузов, Александр Невский орденнериг Прокуратовтуң Кызыл туктуг Ленинчи комсомол аттыг гвардейжи хыдынчы полугунуң составы дайынчы болгаш политиктиг белеткелге тергиин эки чедишкининнерни-биле утпуп турар.

Незектиң ужудукчулары—агаарның кандыг-даа берге үелеринде дүне, хүндүс дивейи боттарының дайынчы машиналарын башкарып болуур болгаш агаар тулчуушкунунуң үезинде дайзынга өлүмнүг согугну таварыштырар аргалыг.

Дайынчы ужудукчулар Төрээн чуртунуң тайбың дээрин серемчилелдиг каратап турар.

ЧУРУНТА: самолёт болгаш парашют спортунуң мастери бирги класстың шериг ужудукчузу полковник Г. Лалаев.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хойжу чугаалап тур

СӨЗҮМГЕ ЭЭ БОЛБУЩААН

Партияга болган совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыы-көдээ ажыл-агыйны бүгү тала-биле хөгжүдериниң чугула соруглаларын айтыкан. Кыйгырыгны сеткил ханыышкыл-биле танывып, анаа улам сорук киргеш, 1974 чылды шалыпчы иштин болдурарыга күш-ажылчы үлүүмүн кынерер дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгүзавилел социалистиг чарыжынга киришкен мен.

Малдаан коданымга таварымчалыг ажаалганы хандырып тургаш, төрүүр 100 хойга очаалтыр 95 хураганы, 2000 грамм дүктүг бир хойдан-на алыр, чайлаг одарларын ажыглаарын экижиткеш, хойнуң күш алышкынын чедип ап, демгилде күжүн ортумактан өрү болдурар, 10 тоннадан эвээш эвес сигенин кезип белеткеер, 20 тонна хургаг өдекти бөлер, кыштагның үүрмек септелгенин кылыо —мындыг хүлээлгени алгаш, чаңгыс чер-чуртуум Тулуш Сымакты чарышка кыйгырган мен.

Күш-ажылчы чедишкиниң дээш соругга салып, чарышка кижи бүрүзү ботботтарын кыйгыржыры ишчи базымнарының эгези. Ажылдың боттуг үре-түкпелдери айлап, кварталдап, чылдан үндүртүнер. Биһан күш-ажылчы тиилелге көргүстүнер, кым тиилекчи болганы, кым соңнап турары ынчан илереэр болгай. Дузалакчы хойжу — уругларым аваазы Шыдыраа Ойдуповна-биле хойжулаашаа, бо чылын тос чылдың нүүрү бооп чор бис. Ниитиниң малының баш саның арбыдадыр, оон дүкүүр, төлгүр, ээткир чоруун бедидер дээш эрткен чылдарда багай эвес ажылдадывыс, а бо чылын ажылывыска шору дедиртип, мурнакчыларның одаруунда турүүп тур бис.

1974 чыл бистиң тыва улуска омзагай чыл — хөй национальдыг совет улустуң улуг өг-бүлезинге Тываның бактаап киргенинден бээр 30 чылының байырлалы болур. Совет Тываның 30 чыл оюн ажыл-ишт-биле төлептиг утнуур дээш күш-ажылчы эвенеге база туруштувус. Күш-ажылчы чыл эгелээр, оон баштайгы айларында малчын бүрүзүнге эң-не бачым-чимчыштыг ажыл болур хой хураганиазашкыны болур. Чаш малды менди хүлээп ап доруктурарымга доктаамал кичээнгей салдынар. Ынчаникас-даа аргажок. Малчын кижиге чугула негеттинер соруглаларның бирээзи кыштагласшыныга эң-не хынамчалыг белеткемир, ылаңгыя чаш малды менди мандыдарынга чугула чүве—хураган доруктурар кажааларны арыгсилиг, чырык, күргаг болдурары. Оон-биле кады чаш малга таарымчалыг чемнерни белеткеп алыры. Бо бүгү хемчегларни боттандыраарынга бистиң өг-бүлевистиң кижилерө чугула сагыш салып турар бис.

Тодарадыкчы чылдың ажыл-ишчи чеди, айлары эрти. Совет Тываның 30 чылының бәйырлалы хүн бүрү чоокшулап орар. Аңган хүлээлгениң канчаар күүседттинип турарын ажылишчи бүрүзү шүглүнүп турар. Кодаңының баш саны 387, олар тус черниң болган ам дөрт удаа долган турар. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураган, бир хойдан 2 кг дүк алдым. Кошкар-Баштыг деп черде кыштаамда чаа хевириниң типовой кажаа бар. Оон иштинде хурагаа дорукторар өрээлдекшек клеткаларлыг. Кажаның иштин чаваган кежеримде-ле коптарып, аар-саар септелгелерни кылган мен. Кургаг өдек болдугеп чүве, чижек хемчээлии 25 тонна дизе чазыг турбас.

Чаш хураганы сакманыг арга-биле доруктурүп турар бис. Уруувус Зоя дуржулгалыг сакманщик апар чор. Ол 1972 чылда 93, 1973 чылда 112, а бо чылын 254 хураганы доруктурду. Оон эжи Мария Натпит 93 хураганы, дузалакчы кадарчы уруглар аваазы 53 хураганы доруктурүп мандыгты.

Чайлаг-Кара-Суг дээрге келергей эки, одар-белчиңи арбын чер болгай. Ам мында чайлаглап турар бис. Чайгы одарны чөп ажыглаарга чугула айтырыгның бирээзи. Малды серини чайлаг одарларынга одарладырга эки-не денгиляе алыр чүве болдур-нийин. Хураганнарны июльда нелеринден тускайлап каапкан бис. Удавас хойну тарып боозадылага кинрер апаар.

Бистиң Өвүр Торгалыгның кыжы, чазы дошкун, шынгыы чер. Агаар-бойдустуң байдалы хүн бүрү өскерлип, шүүрганнаар. Ынчан малдың ырымын аптып болур. Ынчангаш сигенин ыяк белеткевээже хоржок. Бо чылын Өвүр талага база кандаашкын болганы-биле сиген үнүүү таарны. Болдукар-да аргаларны ажыглаашаш, 10 тоннадан эвээш эвес сигенин белеткеэр дээш ажылдап тур бис.

Совет Тываның 30 чылының байырлалын күш-ажылчы чедишкиниер-биле уткуур дээш берген сөзүмнү бадыткалдыы-биле эллээр мен.

А. ШИВИТ-ДОРЖУ,

«Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Медальдың эдилекчизи

Серенот Хертекович Кок 1962 чылдан бээр колхозтуң хоюн кадарын келген. Малчын болунгэ быжыглаан хоюнуң чаш төлүн менди доруктурар, дүк кыргып алыр планын күүседир дээш биче эвес күженишкинин чылдың-на үндүрүп келген.

Хойжу кижиниң ажылы чымыштыг. Анаа ажыл-ишчи, эрес-кежээ кижилер тааржыр. Ындыларның бирээзинге Серенот Хертекович хамааржыр.

Кызымак күш-ажылдың түйелинде бердинген планныг онаалганы хойжу доктаамал күүседир келген. Тоску беш чылдың эрткен үш чылында чүс баш төрүүр хойга онаштыр ортумаа-биле 98 хураганы доруктуруп өстүрген. 1973 чылда мал ажылдахчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, чүс баштан-на чүс хураганны ол алган. Хойжуунуң чедип алган чедишкиннерин үнелеп көргеш, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле оны шаңнаан.

Коммунист Кок тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында улам күженишкинин ажылдаарын хүлээген. Хоочун кадарчының соглээн сөзү ажыл-херээ-биле нарышпаан. Чүс баш төрүүр хойдан-на 115 хураганны ол доруктуруп өстүрген.

Амгы үеде Серенот Хертекович хоюн эки семиртип, бодунуң шыдаар шаа-биле сиген бедиткеп алырынче кичээнгейни салып турар.

Ч. САЛЧАК.

Бай-Тайга район, «Мурнакчы» колхоз.

Тудугжу кыстар

«Тыва көдээ-тудуг» трестиң Чадаанада № 463 механолонназында дангаар-ла аныяк херээжен уруглардан тургустунган шеверлекчилер звенозу бар. Звенола — 10 кижи. Оларның кылып бүдүрүп турар ажыл-херээниң ужур-дузазы улуг. Ону бодунуң тудугжу мергежилинге ыяк бердинген Тамара Ховалыг удуртуп турар.

Көдээниң чурттакчыларының негелдези хоорай чурттакчыларындан дудак чок болу берген. Ынчангаш чурттарга бажыңнарының шеверлээлкизин ол бедик негелдеге дүүштүр эки шынарлыг кылып олуттут көдээ клуб тудуунуң шеверлел ажылдарын кылып киришкек. Августа тудугну доозар деп бедиткен хүлээлгени олар боттарынга алган ажылдап турарлар.

Бо биче коллективте Моңгуш Опаа, Валентина Моңгуш болгаш өскелер-даа боттарының кады ажылдап турар өөрүне үлегер-чижектиг мурнакчыларга санадып турарлар. Олар шалыпчы күш-ажылын Совет Тываның 30 чыл болур оюнга турасхаадып турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында Тес-Хем районуң «Чодураа» колхозунуң хойжуларының дүк бүдүрерин эрткен чылдардан көвүдедип, эки ажылдаанар.

Колхоз ниитизи 387 центнер дүктү кыргып дужааган. Бир хойдан-на 2,8 кг дүк алдыгган.

Ажыл-агыйның үш хойжу бригадалары бир баш хойдан кыргып алыр дүк планын күүседип алганнар.

Колхоз бо чылын күрүмеге 430 центнер дүк дужаар турган, 463 центнер кылдыр күүседип, планын 107 хуу чедирген.

Дүк дужаалдамы үргүлчүлеп турар.

Д. ДИРЧИН.

ЗАПОРОЖЬЕ. 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни хүүсаазының бетинде күүсеткен база кап эзилдирер агрегаттың бедик бүдүрүкчүлүүн улгаттырганы дээш. СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуның Чарлыы-биле С. Орджоникидзе аттыг «Запорожсталь» металлургия заводтуң кап эзилдиричилери (солагай талазынче) В. А. Кисель, Н. Я. Ужва, В. Н. Болик, А. И. Фоменко оларның дузалакчызы Е. И. Мартынов олар Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шаңнаттыр.

А. КРАСОВСКИЙНИЦ телефотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Кипрде болуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Кипрде дайын чорудулгалары соксавайн турар. Турциянның шеригдалай күштериниң корабльдери Киренияның болгаш Андреас Мыстың аразында сонгу эриктө национал гвардия кежектериниң туруштарын, а ол ышкаш Мөрчу хоорайның чанында Иниитис суурну дүн дургузунда бооладн.

Боттарының эдлеп апканы Фамагустадан сонгу талаже 76 километрлерде Боаз райнуида шериг-далай баазазын Турциянның шеригдери эжелеп алган.

Никозиянын бодунда база тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Найысылалга дайындажыышкыннарны сөксадыр дээш КНО төлээлекчилериниң ап чоруткан хемчегларн түнел чок артқан.

АНКАРА. (СЭТА). Шериг командылалыгның чарлаан дынадының бүгаар алырга, Турциянын Морфуну эжелеп алган шеригдери Никозиянын барын талаже турар Лефки хоорайже улгандыр бар чоруур.

Дайын чорудулгаларының ийи хүнүнүн дургузунда Турциянын шерин 21 кижинин олуттеп деп, парлалга дыңнатқан.

Турция Кипрде дайынга бодунун чедишкиннерин ажыглаарын болгаш ол оруулукту эжелеп алырын бодавайн турар деп, Турциянын премьер-министри Эджевит медеглээн. Шериг талазы-биле тиилелгевис болгаш бистиң күжүвүс турзажок, бир эвес маргылдаалыг айтырыглар чугаалажышкыннар үезинде шинчирлеттинге бээр чүве болза, доктаар деп бодаан черинисве доктаай бээр бис деп, ол чугаалаан. Бир эвес Женева чугаалажышкыннарны дагын эгелей бээр чүве болза, дашгының херектер министри Т. Гюнеш анаа киржириниге белеп деп, Б. Эджевит дыңнатқан.

АФИНЫ. (СЭТА). Грециянын премьер-министри К. Караманлис радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тура, Грециянын болгаш ортулуктун чер аразы ырак болганындан, ол ышкаш ортулукта болуушкуннар болган фант болу берген ужурунда грек шеригдерни Кипрже чорударының аргазы чок деп медеглээн.

НАТО-нуң чиңгине секретазы Лундустум Грецияга базарын грек чазак чогумчалыг кылдыр санап корбээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретазы Дж. Терхорст парлалга конференциязынга дараазындагы медеглелди ынчаан: «Президент Дж. Форд Турциянын Кипрде дайын чорудулгаларын Каттыжкан Штаттар чүүлдүнүмейн турарының дугайында күрүне департаментизинин медеглелинче кичээнгейни утландырарын күзеп турар болгаш аткылажышкынны сөксадыр дугайында КНО-нуң чогуур резолюциязын доп-дораан күүседириниче ол кыйгырып турар».

Ортулукта дайын чорудулгаларын сөксадырын, бүгү дашткы шеригдерни Кипрден үндүрерин болгаш кипр айтырыгны шинчилээрин чедип алыр дээш бодунун салдарын кипр критиске АКШ бүрүн ажыглавайн турарының дугайында дыңнадыгларны дуурааэин-биле утканын сенатор Э. Кеннеди медеглээн.

АКШ-тың конгрезиниң 24 кежигүнү президент Дж. Фордче телеграмма чоруткаш, Кипрде байдалга хамаарыштыр КНО-нуң чемчегларинге улам дээштиг деткимчени көргүзериниче ону кыйгырган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ИДЕАЛДАРЫНГА ШЫНЧЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). 1963 чылдың август революциязының 11 чыл оюнга таварышдыр Конго Улус Республиканың найысылалынга массалыг митинг болган.

Республиканың президенттиги Мариан Нгуаби ол митингинин киржикчилериниң мурнунга сос алгаш, капиталистиг эвес хөгжүлде оруун шилдп алган конго улустуң демиселиниң түннелдерни чугаалаан. Конго улус бодунун авангарды — Конгонуң күш-ажылчы партиязының удуртулгазы-биле ол оруктап бүзүрелдиг чоруп олурар. Ажылчы чоннар партиязының шүүрүнде политиктиг болган күрүненин организастыг хүрээлелиерин, күрүне эрге-чагырганының чаа органнарын — улус советтерни тургускаш, революцияның чаалаан алышкыннарын камгалап ап ыыдаан бис деп, күрүне баштыны демеглээн. Политиктиг амыдыралга Конго Улус Республика шаргылдыа чок чаалаан алышкыннарлыг болган бөгүн чаа шинтилелдин экономика үндезиннерин тургузуп эгелеп турар-дыр бис деп, президент медеглээн.

Национал тургузуушкунга партияның, күрүненин хемчеглер алырын шантыктап, дашткы реакция-биле эвилелдежин алгаш, конго революциязының хөгжүлелин дужамыктап турар бүрүзаз издегетернин ажыл-чорудулгалын Конго күрүненин баштыкы шинтирлиг буруу шапкан.

Империализмге болгаш колония ёзу-чуруумунга удур бодунун делегейге чайгылыш чок политиказы-биле, Африка диптин национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин шинтирлиг деткип турары-биле улус Конго Улус Республика алдархүндүлүг болурун чедип алган деп, М. Нгуаби түннелиндө демеглээн.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ КАДЫЫНЧЕ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр). Совет эмчи П. Н. Шастинниң адын адилеп турар, каттышкан үш дугаар эмнелге чери турар бажыңның мурнунда ол аччының тураскаалы бар. Оон чанында бөдөл-бөдөл дирик чечектер салгылап каан. Моолдуң ажылчы чоңу улустуң кадык камгалал системазын тургузуп, сайзыраңгайжыдар хөй-хөй ажылдарны кылган совет эмчилериниң ачыхавыязын демеглеп, кадык камгалалдының ажылдакчыларының хүнүн үткүн турар. Моолга улустуң чазаанын ян баштай тургускан эмнелге чериниңң эмчилери совет кижилер. Ынчан Моолдуң национал кадрлары чок турган.

МАР-ның партиязы болгаш чазаа ажылчы чоннуң калыынче доктаамал сагыш салып турар.

МАР-га улустуң калык камгалалының хөгжөөнин хереченип турар барымдаалар мындыг: 1925 чылда 15 орунчуг баштайгы эмнелге чери ажыткан, ам 114 эмнелге чери, 1050 ажыг эмнелге, фельшер пунктулары ажылдап турар.

Улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда чоннуң кижи салының хораары үш катаи, бир хар чедир харлыг туруларның— сес катаи эвээжээн. Ол-ла үеним дургузунда кижинин ортумаа-биле узун назылаары, ийи катаи улгатқан, чурттуң чоңуңуң саны— база ийи катаи көвүдээн.

ГДР-НИҢ АҢЧЫЛАРЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Ам ГДР-ниң аңчылар иинтилелдери 960. Олар 38 муң сонуургакчы-аңчылыг.

Чуртта аңнаар ажыл-агыйын эки организастаан, чер амытаннарын камгалаарынче күрүне болган хөй-ниити үргүлчү сагыш салып турар, республиканың девискээрииле ан-мениң баш саны өрүп, оларның чаа-чаа хевир-чүзүннери арбыдап турар. Ылаңгыя ам ГДР-де 30 муң хире ина, 260 муң элик, хүлбүс, 303 муң койгун, 63 муң фазан бар.

ТЕРРОР ХАЙЫНГА АЛЫСКАННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде кедергей дүржок издегеттернин хайынга алысканнарның саны сөксаал чок көвүдеп турар. Боолаткан балыглаткан он үш харлыг бир өөл Белфастың эмнелге черинге өлүп калган. Ольстерге 1974 чылда ажылчы чоннуң калыынче доктаамал сагыш салып турар.

Чуртта аңнаар ажыл-агыйын эки организастаан, чер амытаннарын камгалаарынче күрүне болган хөй-ниити үргүлчү сагыш салып турар, республиканың девискээрииле ан-мениң баш саны өрүп, оларның чаа-чаа хевир-чүзүннери арбыдап турар. Ылаңгыя ам ГДР-де 30 муң хире ина, 260 муң элик, хүлбүс, 303 муң койгун, 63 муң фазан бар.

ТЕРРОР ХАЙЫНГА АЛЫСКАННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде кедергей дүржок издегеттернин хайынга алысканнарның саны сөксаал чок көвүдеп турар. Боолаткан балыглаткан он үш харлыг бир өөл Белфастың эмнелге черинге өлүп калган. Ольстерге 1974 чылда амы-тынын оскунган чүс ирландылардың бирээзи ол болгаан.

1969 чылдың чайынган бээр Соңгу Ирландиянга иинтизи-биле 1963 кижи амы-тынын оскунган.

АЙЫЫЛ ЧОК. ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кипрде байдалдың нарыыдаанын барымдаалаш, Айыыл чок чорук Чөвүлели август 15-тиң дүнезинде омза хураалы эрттирген. Чөвүлел ийи хүн иштинде сүмелеэнин тургаш ажылдап кылган чаа ийи шинтирии хүдээп алган. Ох шинтирлерниң кол утказы Айыыл чок чорук Чөвүлелининң июль 20-деги резолюциязының бүгү кезектерни долузу-биле база ыыт чокка сагыырынга хамаарышкан. Ол резолюцияны ёзугаар Кипр айтырыын чөптүү-биле шинтирлээрин, хамаарышпас чорукту болгаш девискээр айны-биле бүрүн-бүдүүн турар чорукту хандырарын көрген болгай. Чөвүлел КНО-нуң Кипрде күштери-биле кады ажылдаарынче соңуургалдыг талалгарны кыйгырган болгаш КНО-нуң персоналының амыдыралынга база айыыл чок чорууна кыжаныгны болдурбазын сүмелээн.

Киприң төлээлекчизи чүве чугаалааш, Айыыл чок чорук Чөвүлели амга чедир бозумуң шинтирииниң күүселдезин чедип албаанынга хомудаан.

Кажа-даа каттышпаан чурттар бөлүүнүң өмүнээзинден Алжириниң төлээлекчизи чүве чугаалаваш, кипр улуска хамаарыштыр кандыг-даа шинтирии үндүрүн турар үеде ол чурттуң төлээлекчизининң мнаала киришкен турары эргежок чугула деп демеглээн.

Кипр улустуң оорганынга чаштының ялаш, кипр улустуң хуу-салымын шинтирлээрин ораалдажыы, КНО-нуң Уставын болгаш принциптерин каржыны-биле хажыдып турар НАТО-нуң чамдык бөлүктериниге бүгү харысалганы онаар ужурлуг, чүге дизе, ол бөлүктер Кипрни күжен, базымчалаар чорукту КНО-нуң болгаш бүгү делегейниң караанын мурнунга көзүлдүр-де үүлгелип турар деп ССРЭ-ниң төлээлекчизи Я. А. Малик медеглээн.

Соңгу хүннериниң болуушкуннары Совет чазактың Кипр талазы-биле кылган медеглелиниң шынныын база катап бүзүреллин-биле бадыткаан.

Кипрге удур дашткы шериг интервенциязын доп дораан соксадырын, оруулуктан бүгү дашткы шеригдерни Кипрден үндүрерин болгаш кипр айтырыгны шинтирлээрин чедип алыр дээш бодунун салдарын кипр критиске АКШ бүрүн ажыглавайн турарының дугайында дыңнадыгларны дуурааэин-биле утканын сенатор Э. Кеннеди медеглээн.

АКШ-тың конгрезиниң 24 кежигүнү президент Дж. Фордче телеграмма чоруткаш, Кипрде байдалга хамаарыштыр КНО-нуң хемчегларинге улам дээштиг деткимчени көргүзериниче ону кыйгырган.

ЯПОНИЯ. Хиросиманың хоорай шаатары хүн бүрүзүнде-ле эртектиниң сес шак үжеи минутада эде бээрлер. Олар болза 1945 чылда америк атомнуг бомбаның ада душкеш, хоорайны хүл-ыйба болдурүп, ийи чүс муң ажыг кижини кырын кламыыш үезин сагындырып турар.

Тайбың талалакчыларының бүгү-делегей шинчээшкининиң инициативазын ёзугаар ол хүнүү чылдың-на чеңселеливишкинин дужурери болгаш ядролуг чеңсекти коругдаары дээш демиселдиң Хүнү кылдыр демеглеген турар.

Бо хүннерде Японияның хөй-хөй хоорайларында массалыг чыскаалдар болуп, оларның кирдикчилерге тайбыыны негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Токиога мындыг чыскаалдарның бирээзи.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

БАРЫЫН ЕВРОПА ОРУК БЕЛДИРИНДЕ

Бо чылын Барыын Европаның чурттарында политиктиг чугула хөй-дөй боллуушкуннар делегейге көзүлдүр болган. Ук болуушкуннар иүргулайында массаларның демократтыг сагыш-сеткилиниң илдең күштелип турарын илергейлеп көргүскен. Ындыг сеткил-сагыштың күштелип турары барыын үзелдиг күштериниң туруштарының дорайтаарынга база салдарлыг болган.

Чөөн үзелдиг европейжилерниң бурунгаарлаашкыныының баштайгы барымдаазы болза, Англияга хуусаа бетинде болган парламент соңгулдазынга лейбористериниң консерваторларыны ашканы болгаш чаа чазакты тургусканы болур. Лейбористер партиязының удуртукчузу Г. Вильсонга баштатқан ол чазак парламентиге хөй нуруу болур төлээлекчилерлиг турарын чедип албаан, ынчангаш күштүг удурланыкчы болүк барып барымдаалап көөр ужурга таварышкан. Ынчаныыже консерваторлар партиязының британ ортулуктарга эрге-чагырганын күрүне органнарын контрольдаар арганы осхуганы черле бүзүрелдиг барымдаа болур.

Франциягa эрге-чагырга деголльчу ёзу-чуруумуң салгакчылары — буржуазтыг партияларның холунда артқан. Жорж Помпидуның өлгениниң соонда эрткен президент соңгулдазынга чазак эвилелиниң кандидазы В. Жискар Д'Эстэн тиилелгелиг болуруп чедип апкан. Ындыг-даа бол демократтыг эвилелдиң партиялары—коммунистер, социалистер биле чөөн үзелдиг радикалдар туруштарын аажок быжыглап алган. Оларның кандидазы дээш эрткен президент соңгулдазынга бадылаанындан орайчок хөй соңгукчулар бадылаашкыннарын „берген. Ол партиялар сөөлгү чээрби беш чыл дургузунда күрүненин бирги албан-дужаалын чедип алырынга кажан-даа ол хире чоок турбаан.

Барыын Германиягa эзергек үзелдиг христиан демократтар партиязы социал-демократтыг болгаш хостуг демократтыг партияларның чазак эвилелиниң туруштарынга удур мөөңметтингген күш-биле шаан халдаарын калбарткан. Оон-биле капсырлаштыр ол эвилелдиң баштыкы Вилли Брандтыга удур өөскүткеи шуутаазыныыг сурттаал кампаниязының түнелиниде чазак баштыкындан Брандт халажып үнген-даа бол, социал-демократтар биле хостуг демократтарның эвилелди хевээр арткан, ынчаарга дүржок үзелдиглериниң катап эрге-чагырга холгаварлап адыксаан ораалдажмышкыннары бүтпейн барган.

Италияда база ындыг байдал бар апарган. Анаа, реакция бодунуң инициативазын ёзугаар эрттирген бадылаашкын үезинде улуг аштырышкынга таварышкан. Езу барымдаалап көөр болза ол бадылаашкынга ашак-кадай чарарының дугайында чоокта чаа хүлээп алдыган дообулуну хевээр арттырар азы күш чок болдурар бе деп, политиктиг оюна ужур-дуза чок чайтырыгны шинтирлээр ужурлуг турган. Чогум шынында, ол бадылаашкында ужур-ла бар. Дүржок үзелдиг күштер «Ашак-кадай чара бадылаарының херээ-даа чок!» деп лозунгуг болгулежин алгаш, боттарының ук кампаниязы чедишкинниг болу берзе, «барыын үзелдиг тин» чазаа дээр чүвезин тургузуп алырын семээн. Оларның ол чазаа христиан демократтарның, дүржок үзелдиг «либералдар» биле неофашистерниң тургузуп алыр чазаанга оргаланыр турган. Ол кордалдар бүтпейн баарга, чөөн үзелдиг партиялар кошкаар туржук, харын күштелгеп.

Бо чылын Европа дипке Португалияның демократтыг күштери эң улуг тиилелгени, чедип алган. Чепсектиг күштериң тура халышкын үндүргенинин түнелиниде анаа фашистиг ёзу-чуруумну дүжүргеп болгаш чүртту эргелеп-башкарарын хүлээнген чазак демократтыг ёзу-чуруумну идепкейлиг тургузуп эгелей берген. Ол тура халышкынны улустуң калбак хүрээлеиерни детксээн. Чазактың составынга демократтыг сагыш-сеткилдиг шериг кижилер-биле кады фашизмге удур күштериниң эң чайгылыш чок туруштуг төлээлекчилери — коммунистер биле социалистер бактаап кирген.

Мындаа чаа Кипр кризизи халзеп үнген соонда Грецияга реакцылыг шериг сүлчээзининң чаазаа дүшкеп.

Ындыг болганда, Барыын Европаның депшилгелиг үзелдиг болуруне ниити углавышкын бар апарганы—чаргылдаа чок факт, ону бөгүн көрек кырында бүгүде хүлээп көрүп турар. Чогум ол угланышкын хевээр артар болгаш моон соңгаар-даа улам калбарар бе азы эгелей берген ол болуушкунну дүржок үзелдиглер өскертиптер бе?

Капиталистиг улуг-улуг монополияларның деткимчезинге оргаланган, бүтпес үзелдиг күштер боттарының осхуган туруштарын эгидип алырын илдең кордаавц, хоралыг ажылын чорудуп турар. Делегейниң парлалгазы ол фактыны эскербейн барбаан. Франциянын «Нувель обсерватор» журналы океан ыыдаага биздингир шериг-политиктиг бөлүктер төлээлекчилериниң чедип алыксап турар планнарын мындаа чаа илередип сойгалаан. Ол планнарда Барыын Европаның чөөн үзелдиг чазактарын дүжүрер дээш күчүзел кылырынга чедир хамык аргаларны ажыглаар дээн.

Ынчангаш Барыын-Европа амгы үеде оруктар шилип алыр ужурга таварышкан. Европа моон соңгаар-даа демократтыг хөгжүлде оруу-биле баар бе деп чүве барыын-европа улустарының боттарының сеременчилелдиинден улуг хиреченнин-биле хамаарамыр.

А. КРАСНИКОВ,

СЭТА-ның тайылбырлаачызы.

Башкыларның август хуралдарынга уткуштур

ӨӨРЕДИЛГЕНИ УЛАМ САЙЫЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Эртем 1973—74 өөредилге чылы бистиң республиканың школалар болгаш өскө-даа улус өөредилге черлериниң ажылынга партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш түткүлдүг иштиң чылы болган. Республиканың башкылары өөредилге-кижиндилге чорудулгазын сайызыраңгайжыдып, башкылаашкынның идей-политиктиг деңнелин бедидеринче, кичээлдиң бедик деңнелдиг болурунче улуг сагышты салып келгенинер. Кичээлдерге өөредип турар материялдарның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаары кол айтырыгларның бирээзи болуп берген. Кичээлдериң болгаш класстан дашкаар хемчегларниң шиирлери эжеҗип олурар.

Аныяк салгакчыларны өөредирин база кижизидерин чедиишкиниг боттандырып турар коллективтер республиканың школаларында ажыг-өвес. Ылангыя Кызылдың № 7, 15, Туранның № 1, 2, Чадаананың, Владимировканың, Сарыг-Сеңгин № 2 школалары бо талазы-биле чедиишкиниг эжелдап турарлар. Кызылдың № 7 школазының башкызы Полина Яковлевна Семенова өөреникчилер-биле шак мынаар ажылдап турар. Ылангыя орус дыл кичээлдеригже өөреникчилериң түс бүрүзү-биле ооң чорудуп турар ажылы онзагай. Өөреникчилер дөртку класстан эгелээш-ле боттарының чазыгларын кыдыраашкарының сөөлгү арнынга доктаамал демдеглеп ап чанчыкааннар. Уругларның билиин хынап тура, Полина Яковлевна частыырыгларны эдип алган бе дээрзин доктаамал хайгаарап турар.

1973—74 өөредилге чылында П. Я. Семенова мурнаан программа-биле ажылдаан. чедиишкиниг болган. Сески классчылар экзаменнерни эки дужаагап.

Шак мынчаар ажылдарынга дээрте олар программа материалды шиңгээдириниң аргазый чаңгыдыриинче, ол ышкаш теоретиктиг материалды өөреникчилериң хүн бүрү практикага канчаар ажыглап билир апарганын хайгаараарынче сагышты салганы. Уа башкыларның кичээл планында чорудар ужурлуг бүгү-ле ажылдарның хевирлерин тодаргай конспектилеэн болур. Оон аңгыда эрткенин катаптавышаан, уругларның билиинин азыы-биле оналалдаарыы база кичээлге боттандырар. Шынап-ла шак мындыг кичээлдер бистиң өөреникчилеривисти хаңы болгандырып, болур-чогууру-биле ажылдаарынче чайгаар-ла экжээр.

Чаа программаларже шилгилге бүрүн боттанган амгы үеде сорулга чүл дээрге өөредилгениң арга-хевирлериниң элээн нарын, улам дээштиг талаларынче сагыш салыр ужурлуг. Башкының чогаадыкчы ажылы шак мынчан иегеттинер. Кызылдың № 7 школазының башкызы Полина Яковлевна Семенова өөреникчилер-биле шак мынчаар ажылдап турар. Ылангыя орус дыл кичээлдеригже өөреникчилериң түс бүрүзү-биле ооң чорудуп турар ажылы онзагай. Өөреникчилер дөртку класстан эгелээш-ле боттарының чазыгларын кыдыраашкарының сөөлгү арнынга доктаамал демдеглеп ап чанчыкааннар. Уругларның билиин хынап тура, Полина Яковлевна частыырыгларны эдип алган бе дээрзин доктаамал хайгаарап турар.

1973—74 өөредилге чылында П. Я. Семенова мурнаан программа-биле ажылдаан. чедиишкиниг болган. Сески классчылар экзаменнерни эки дужаагап.

Шак мынчаар ажылдарынга

Чаа материалды өөреникчи канчаар билип алганыл? Чедип алган билиглерниң өөреникчи боду практикага ажыглап шыдаар бе? Кичээлдерге уругларның билиин хынап тура башкы шак бо айтырыгларга харыны дилеп турар болгай. Шак мындыг хыналданың соонда өөреникчи бүрүзүнүң кайы хире биилгиги тодарап кээр болгаш моон соңгаар кандыг ажылды чорудары база иле аныар.

Амгы башкылар дээрге чаа чүүлдерни, таарымчалыг аргаларны доктаамал дилеп турар чаартыкчы, чогаадыкчы кижилер болур. Башкының бот-өөредилгезиниң дугайын сураглыг педагог К. Д. Ушинский онаала чугаалаан: «Башкы кижи чүтле өөренип чоруур үезинде башкы боол артар». Хандагайты ортумак школазының орус дыл башкызы П. С. Донгак шак мындыгларның бирээзи. Үстүнде башкының кичээлдери план ёзугаар бодап тургускан, төнген утказыг системаның үлегер-чижээ. Өөреникчилериң мурнунга тодаргай сорулганы ол салгаш, ону чедип алырынче организастап турар. Кижи бүрүзүнүң чедиишкинни демдеглевишаан, оларны улам эки ажылдаарынче сорук киирер. Бо башкы өөреникчилерниң чугаа сайзырадылгазынче онзагай кичээнгей салып турар.

«Сес тургузары» деп теманы өөренип туре, слар синонимнерни, антонимнерни, омонимнерни база үлегер домактарны болгаш үлегер сестерни билдизиг-биле чогаадып турганы уругларның словарь курлавырын байыдарынга дузалап турары чугаажок. Полина Донгак шак мынчаар кичээлден кичээлче бодукун өөреникчилерин эртемнин болгаш билиглериниң деңгеминче аппар чорудуп турар.

1974—75 өөредилге чылында башкыларның аттестациязын чорудары-биле холбаштыр улус өөредилге ажылдакчыларының кылып чорудар ажылдары хөй. Республиканың башкылар билиги бедидер институду чыл бүрү хөй санныг курстарны, семинарларны чорудуп турары билдингир. Чүгле эртем чайын безин 600 ажыт башкы чайгы курстарга өөренген. Оон аңгыда, школа удуртукчулары, башкылар, школа казыны четпээн уругларга албан черлериниң ажылдакчылары теория болгаш методика талазы-биле болеткелди бедидери дээш улуг ажылды чорудар апаар. Методика ажылында кол-ла чүүл—башкыларның, кижизидикчилериниң бот-өөредилгези.

Бистиң республикада Туранның № 1, 2, Элегес база Кызылдың № 7, 14, 15 болгаш школа-интернат, Каа-Хемниң Сарыг-Сеп школалары дээш ышкаш коллективтериниң башкылары бо талазы-биле байлак дуржулгалыг. Башкыларның бот-өөредилгези тускай доктаттынган план ёзугаар дараазында утказыышкыннар-биле чоруп турар: 1) педагогика болгаш психология талазы-биле, 2) тускай эртемнин талазы-биле, 3) политиктиг өөредилге, 4) эртем талазы-биле бот-өөредилге. Школа бүрүзү бодунуң каш чыл улаштыр ажылдаар методиктиг темазын база тодарадыр. Ол ышкаш башкы бүрүзү кандыг тема-биле ажылдаарын тодарадыр. Ынчангаш чыл бүрү ук школаларга башкыларның боттарының билиг-мергежил бедидиш турарының талазы-биле чоруткан ажылдарны түңнээн конференциялар эртип турар. Шак мындыг конференцияларга мурнакчыларның арга-дуржулга солчулгазын келбээ-биле чорудуп турар.

Башкыларын боттарының бүгү талалыг өөредилгезиниң талазы-биле ажылды республиканың чамдык районнарында барык-ла дерекке албайн турар. Бо талазы-биле чугаа чоруп турза-даа, ук өөредилге сорбайн турар. Ол дээрге башкы бүрүзүнүң бодунга эң чугула чүүл-дүр. Өөренмейн чораан уругларны канчап башкылаарыл? Тес-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның башкылар коллективтерия бо талазы-биле ажыл чорутпайн келген. Ынчангаш ук районнарда өөреникчилериң билииниң деңнели эң чавыс боол артпышаан.

Башкылар коллективтериниң чогаадыкчы ажылы, ону улус өөредилге органнарының талазынган боттуг удуртуру, башкыларның өөредилгезиниң дугайында доктаамал ажыл, өөредилге-көргүзүлге базазының дугайында сагыш салышкын өөредилге-кижизидилге ажылын таарымчалыг чорударының чугула чүүлдери болур-дур.

В. БАРТАН.
республиканың башкылар билиин бедидер институдунуң өөредилге эргелекчизи.

ХӨЛЕГЕЛИГ ТАЛАЛАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

Бо чылдың август 7-де үнген № 184 «Шын» солунда С. Шойгунуң «Баян-Таланың хөлегелиг талалары» деп чүүлү парлаттынган болгай. Ооң-биле холбаштыр редакциягa чагаалар кээп турар апарган. Ол дугайында «Хөлегелиг талаларны чайладыр» деп бирги чагаавы моон адаанда парлаадывыс.

* * *

Баян-Таланың хөлегелиг талаларын чайладыр үези келген деп эш С. Шойгу август 7-де үнген «Шынга» дидими-биле сойгалаан, четпестерни кам-хайыра чокка илереткен болду. ону деткиир бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Дамы-Белекти эттеп, бижектеп турда «хайгаракчы» болуп көрүп турган човаачы Калин-оол Монгуш хоойлу ёзугаар кеземчеге онаашпас бе!? Буруудадыр чылдагаанга Калин-оол бүрүнү-биле таварыжып турар.

Мижит-Доржу Куулар, Десинт-оол Куулар олар коммунистиң бедик чаагай адынга шуут толеп чок арагачылар болганы «Шындан» билдиптир. Сендиң Түлүштүң өөреникчилер кижизидер кандыг-даа мөзү-шынары чок-тур.

Көдээ Совет күүскомунуң даргазы Машпак-оол Куулар бодумга онаашкан ажылды үгбай турар эш-тир. «Дагыр салаа таласын дыртар» дижири ышкаш Машпак-оол дарга бодунуң төрелдериниң аразынга олуруп алгаш, арагачылар-биле, кем-херек үүлгедикчилери-биле чидиг демисежип шыдавас апарган-дыр.

Баян-Таланың байдалынга дээштиг челсевитиң бирээзи хаяа парлаттазы кандыг турарыл? Аратчылар, кем-херек үүлгедикчилерни чогум сойгалаар чүве хаяа парлаалгазы болгай. Ону уткан хире-дир. Партия, комсомол организацияларында кандыг хаяа солуннар барыл, азы чок бе дээрзи билдинмес.

«Баян-Таланың хөлегелиг талаалары» деп чүүлду номчаан биже ол черде ыдыг-дыр, а бистиниде кандыгыл, мээң бодум кандыг мен, мээң кожам кандыгыл деп шүгдүнүп, «чаасканы орган сагыжын шинчиле. хойнүң араазынга сөзүң быжыглаа» деп тывааларның үлегери-биле боданыры ажыктыг деп бодаар бис.

Хову-Аксы суур.

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

«БАЗА КАТАП КЕЛИҢЕР»

Каа-Хемниң ажыл-ишчилери сиген кезилдези, тараа ажаалдазының эгези дээш хайыышкынның ажылда хаара туттунган. Сиген шөлдеринде чай кызыг чок ажылдап турар кижилерге аян тудар дээш, районнуң Культура бажыныңың «Романтиктер» деп агитбригадазы тускай график ёзугаар ажылдап турар.

Агитбригада бодунуң нурыунда тодаргай сорулганы салган. Малга быжыг чем-суур, бедик дүжүт дээш агитация ажылын уран чүүлдүң дузазы-биле көрүүлер. Мурнакчыларны алдаржыдар, хожудап турардарын өрү тыртар сорулгалыг бис. Райкүүскомнуң культура келдиин болгаш СЭКП райкомунуң агитация болгаш пропаганда келдиин кадыг графиктиг тургускаш, бадылаткан. Ында август, сентябрь айларда сигенчилерге, тараажыларга көргүүлер- концертнерни маршрут аайы-биле планнаан.

Агитбригада чоокку дүмерде «Бүреш» болгаш «Кызыл туң» совхозтарның сигенчилеринге оюн көргүскен. Концертилериниң оюн көргүзүлгелериниң дугайында демдеглелде «База катап келиңер!» деп чаңдап турары өөрүштүг.

В. ХАРЧЕНКО.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыныңың «Мажалык» агиткультбригадазы районнуң чурттакчылыг черлеринге концерттерни хөй удаа көргүзүп келген. Олар бо чайын ыраакы-узак одарларда чайлаглап турар малчиннерга база аалдап чорааннар. Улут, биче Актар, Аңгаты тайгалары, Час-Арыг, Кызыл-Эрик, Хөнделеңде малчыннарга эң шилиндек номерлерни көргүзеш келгенинер.

Агиткультбригада үүлүшкүнер үезинде чүгле концерт көргүзери-биле кылыгарланмайн турар. Малчыннарга көжер кино, библиотека ажылдакчылары база аалдап чеде бээр. Ол ышкаш хүнүң темазынга хамаарышкан лекция, беседаны чорудар. Бот-тывыг-тыр артистериң программазында кыска шилер, ыр, танцы, шоодуглар, мактаалдар аңгыда турар. Монгуш Тырышканга удуртукан бөлүкте Монгуш Кеш-оол, Светлана Ямбил, Михаил Хомушку, Зоя Хомушку дээш өскө-даа боттанывыг артистерге малчыннар өөрүп четтиргенин база катап илередип турар.

Т. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

КАДЫ ОЙНАДЫВЫС

Арсеньев хоорайда «Мосфильм» киностудиязының «Дерсу Узалаңы» тырттырып турар болук артистери хоорайның культура амыдыралынга боттарының үлүүн киирип турардар.

Чоокта чаа хоорайның улуг стадионунга солун концерт болган. Аңаа «Мосфильм» киностудиязының мында ажылдап келген артистери, хоорайның бот-тывынгыр артистери болгаш пионер лагерьлериниң дыштанықчылары кирипшкен. Массалыг улуг концертти шупту 16 муң кире кижи көргеш.

Кинода тырттырып турар артистериниң аразында кандыг-даа мергежилдиг артистери бар, ырлаар кижилер, цирк клоуннары, театр, кино, эстрада-даа артистери бар-дыр. Оларның аразында багай мен база калбакпадың турар болдур мен ийин.

Ынчаздагы концертиниң программазында онзагай солун болган номерниң дугайын, ооң күүседекчизин «Шынның» номчукчуларынга сонуургадыксаан мен. Ыраккы Чөөш чүктеоюн көргүзүп турар күүгүне циригиниң артистери-биле кады бистиң чаштыс чер-чурттуувус Клара Дамчай-оол база чораан. (Ол ам төрээн Тывазынче чоруй баргаш, анда оюн көргүзүп турар болгай). Эрес-кашпагай кадыы кыс чиңге дечир кырдал сайнап үнүп кээрге онза магададым.

«Аныяк Киргизиге» деп цирк болүүнге Клара Дамчай-оол 1971 чылдан бээр ойнап келгени Арсеньев хоорайга ону Уссурийскиден чалап келген. Ынчан ол хүн болган концертке кады кирипшпивис.

М. МУНЗУК.
Арсеньев хоорай.

„КУДЕСНИКИ“

Владимир хоорайның филармониязында беш чыл бүрүнгээр организастаттынган «Кудесники» деп ыры-хөгжүм ансамбли бистиң республикага бир дугаар ыллап келген. Баштайгы ийи концертти олар Ак-Довуракка, дараазында хүннерде Кызылдың Иогаан театрынга көргүскеннер.

Ыры-бүрү ырлар, танцылар-биле байлак репертуарын ансамбльдиң артистери бедик мергежилдиг көргүскенин кызылчылар дидимнеттиг адыш-таскап үнелээннер. Ылангыя оон солизи Анатолий Визировтуң хунта шериглериниң хулундан өлген чили патриот шудукчу болгаш ыраажы Виктор Харага турасказаткан ырны база композитор А. Днепровтуң «Кижилериниң мегелээр чорууп дөөр хөңнүм чок» деп ырын күүседкени дыка онза болган.

Ансамбльдиң составында уругларның «Аленушка» деп танцы бөлүү база бар.

ЧУРУНТАРДА: «Кудесники» ансамбльдиң солизи А. Вилиров (адаанда). Ансамбльдиң ийиги солизи Григорий Новосельцевтиң ырлап турары (үстүнде). «Аленушканың» танцылап турары.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

Авторлуң фотолары.

СОНУУРГАКТАРГА

ТАШКЕНТ ЧАЙЫНЫҢ БЕЛЗЗ

Ташкентиниң бир кудумчузунга среда хүнүң дүнезинде борбак от кызаңайның эрткен. Ону көрген кижилериниң чугаазы метеорологтарныы-биле дүжүп турар болгаш бир метр диаметрлиг хире, чайынчыдак оттуг «бомбуко» чаштанчыларын ыңай-бээр чашнышаан, кудумчулап октаалып орган, а оон иштинде борбак от база кызаңайның чораан.

Агаар-бойдустуң Ташкентиге ол хүн сөңнээн хөй-хөй «белектериниң» бирээзи ол болган. Вторниктиң кежээнинде күштүг дицимээшкин чыскыралып келген соонда, долуг чаъс кудуп келген. Кудуушкун дүмээниң ийи шакка чедир үзүктелиишкинниг үламчылаан. Узбекистанның төвүнге бойдустуң шак мындыг болуушкуну мыйнага чедир черле болуп көрбээн.

Агаар-бойдустуң анаа эвес ол «өскерлиишкинниг» соңгубарын чүктен агаарның соок массазының Ортаакы Азияга болгаш Казахстанга кээп туларыл-биле тайылбырлаан турар. Чаңнык болган долу хоорайның ажыл-агыйының косаралга чедирбээн.

ЧЕР АДААНДА БАГАНАЛАР

Таллин хоорайның коллектор удуртулгалары тос чартык метр хаяа чер иштинге эңдерик хөй ыяш баганаларга таварыжып берген. Төлевилел ёзугаар оолар кадып эртер дээш, ол баганаларның ийи үс хирезин кезер ужурга таварышкан. Ам чер казыкчылары хоорайның дал ортузун дамчыштыр чоруп турарлар. Аңаа ортаакы вектерниң үезинде Таллиннің камгалал тудугларының дилиндээ турган дээр.

— Үстүнден, Тынысмаги бедиг-эзиндек дамырактар агып турган. Хоорай чурттакчылары моондактар кылгаш, элээн каш чылдарлыг хөөлбектер тургускаш, сут дээрбелерни тургузуп ап чорааннар. Шех мындыг бир дээрбенниң артынчыларын чер казыкчылары тып алганнар, ол артынчылар орта дамгы «Таллинн кафезиниң аразынан тыяган деп, республиканың эң кылыынкыл эргелелиниң начальнигиге Валерий Сакс тайылбырлаан, оон ынай мынча дээр.

— Ыяш баганалар дээрге чаңгыдагы крепостной камгалалдың артынчылары-дыр. Ыяш баганалар Таллин хоорайның ортаакы вектер үезинде төнгүзүп хереглеп турар.

* * *

ЧУХЛОМ ХӨЛДЕ БАЛЫКТАР

Бо ховар карааттар чүгле Чухлом хөлде өзүп турар. Олар улуг-биле база эзимнээ амданныг чаагай-биле өскелериндеп ылгалдыг. Түс черниң балыкчылары адын килограмм ажыг карааттарны өлүүп ап тургулаан таварыгалар бар. Патнологтар ол балыктарның үүргелезин алгаш, халдун чоогунда мөөлбектерге ийгирме салыргa, өзүп көгүлеес болган.

А Чухлом халдун суу ыяштап, согдуп турарындан ол туладаанын бар чыдар. Ынчаныш ол ховар балыктарны хамнаадап ыяры-биле эргемденнер ул, халдун чаартык кылырынын төлевилелин кылганнар. Карааттар өстүрер, 17,5 гектар халдун көөлбекти чүртта бир дугаар ам ында тудуп турар. 1975 чылга балыктар өстүрер ол черниң биргө элээш тыяттазына кирер. Кезер үезде карааттарның сапы бир чаттыг миллион ажыг өөрү.

(СЭТА-ның корр).

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Кызыл хоорай Советиниң депутаттарынга моон-биле дидиредыры болза, хоорай Советиниң он дөртку чыылгының сесси сессиязы бо чылдың август 21-де хүндүскүүнүн 14 шакта СЭКП Кызыл хоорокомунуң хуралдаар залынга болур. Анда Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында мал ажылының байгалыя болгаш ону улам ынай кежүүдер талазы-биле хемчегларниң дугайында чугаалажып көөр.

телевидение

АВГУСТ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыйгалар программазы.
12.05 — Медээлер.
12.10 — Өөнүт телекөргүзүү. «Бөгүн ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң камгалал министрликтиң оралакчызы, черниг-агаар күштериниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры авиацияның кол маршалы П. С. Кутаховтуң чугаазы.
12.25 — «Совет Эвилелиниг бараан боол тур мен».
13.25—Өөнүт телекөргүзүү. «Кино аян-чоруктарының клубу»
14.25 — 14.35 — Чаңсар.
14.35—Өөнүт телекөргүзүү. «Космос дугайында новеллалар». Мультфильм.
14.45 — Өөнүт телекөргүзүү. «Маршактың тоолдары». Уругларның топ театрының шиири.
15.50 — «Делегей панорамазы».
16.20 — Өөнүт телекөргүзүү. «Менди чаагай болзуң».
16.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30 — Өөнүт телекөргүзүү. Волейболга делегей маргылдаазы. ССРЭ биле АКШ-тың шилиндек командалары.
18.55 — Өөнүт телекөргүзүү. «Португалия дугайында ыр» деп документалдыг телефильмниң бөштайгы көргүзүү. К. Симоновтуң ие сөзү-биле.
20.00 — 20.10 — Чаңсар.
20.10—«Чечен чогаалдарның эрамчыдыягазы». «Дириг сүмезим». Ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
21.15 — Өөнүт телекөргүзүү. «Поэзия». Н. Гумбачевтуң шүлүктери. Автор бодү номчуур.
21.30 — Өөнүт телекөргүзүү. «ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүнге». Останкиного баймалыг кежээ.
23.00 — «Үе». Информастыг программа.
23.30 — 01.00 — Бокска делегей чемпионазы. Гавайдан дамчыдылга.

АВГУСТ 19-ТА
КЫЗЫЛДАН

15.00 — «Бистиң башкыныстың девисээриниде». Школаларга дамчыдылга.
18.30 — Уругларга. «Этимге ким шүүгейниң турганыл». Телефильм.
18.40 — «Доктор Стокман». Г. Ибсенниң мындыг эттыг драмазын бүтүүр телекөргүзүү. 1-ги сериязы.
20.00 — Телемедээлер.
20.25 — «Доктор Стокман». Телекөргүзүү. 2-ги сериязы.
21.40 — «Саян кырында кежээ». Дамчыдылга.
22.20 — Чарлаалдар, реклама.
22.25 — 23.35 — «Идегелдиң эриин». Ураң-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага шокар бүдүүлелдиг агаар болур. Чазашкыя болбас. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг. Кызылга агаар база-ла ыңгыг болгаш температура — 22—24 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

АВГУСТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Абитуриентка» 10.00, 11.40, 13.30, 15.15, 17.20, 19.05, 20.50, хроника 1 залынга «Өлүрүкчү билдиптир» (тускай сеанс) 15.30 шактарда.
КАА-ХЕМ»: «Чиполлино» 10.40, 12.20, «Товаачы» (1-ги, 2-ги сериязы) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Хөлүг дагза оглу» деп киночыындыг 9.15, 10.45, «Ви» 12.15, 14.00, 15.45, «Ол болгаш шудубустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 17.30, 20.15 шактарда.
«ВОСТОК»: «Моңгун хөлдүң эртинези» 12.40, 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.
ЧАЛГЫ КИНОТЕАТРЫ: «Дүмеки от» 14.00, «Гайдук ангелдиң ужуралдары» 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

АВГУСТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак роза» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыындыг 10.00, «Абитуриентка» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.40, «Соңгу не» 18.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Дидим Робин Гуд» 1.10, «Ол болгаш шудубустар» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Эльбага ужуражымышкын» 12.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ

Кызыл-садыг чери аъш-чем бараанарының магазиннеринге амылдаар садыгчыларның 3 айлыг нурузунга болгаш касса аппараттарының кассирлериниң ай хуусаалыг нурузунга сургуулдар үлүзээп алырын чарлап тур.

Сургуулдарга айда 30 рубль стипендия телээр.

Курстарга 18 хардан муду эвес назылыг, 8—10 класс дооскан, Кызыл хоорайда чурттап турар кижилерни үлүзээп алыр.

Документилерни 1974 чылдың август 25-ке чедир үлүзээп алыр.

Веренир кузалдиглер Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчузунуң № 29 бажында Кызыл-садыгның кадр инадизинге келир. Телефон № 54-36

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КОЛХОЗТАР, СОВХОЗТАР УДУРТУКЧУЛАРЫНГА

1974 чылда өрүмнеп үттээр агрегаттарның шимчээшкинининиң графигин тургузар болгаш бадылаар телээде, өрүмнеп-үттээр скважиналарны септедир телазы-биле чагыгларын бээрин колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларындан «Тыва суг-тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргеледи (СМУ) диилеп тур. Чагыг бээриниң сөөлгү хуусаазы — 1974 чылдың август 20-ге чедер.

Чагыгны дараазында адрес-биле чорудар: Кызыл хоорай, Германа кудумчу, № 28.

ЭРГЕЛЕЯ ЧЕРИ.

Бистиң адресивис: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлуң 21-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылдагы киллизиниң 21-47, үлегүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуу киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче хөлээр.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 917.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном гидурер чер,полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелеяниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01018

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 194 (9568) Вторник, август 20, 1974 чыл

1925 чылда үнелиттинген.

Өртээ 2 кеп.

КУКУРУЗА СЕНАЖЫ

ОМСК. (СЭТА-ның корр. В. Лобода). Омскиниң колхозтарында кукурузаның кезил каан тавычалары хөстүп келген.

Кукуруза тавычалары деп чүл ол? — Моон мурнунда оны кескен дораан-на хоолулуг силос кылдыр салыр турган болгай. Ам кукурузаның югаан массазын чыттыр кескеш, оон сенаж кылыры дыка ажыктыг апарган. Омскиниң Киров аттыг көдээ ажыл-агый институдунуң эртемденери болгаш аңгы-аңгы ажыл-агыйларының практиктери хой чылда шеңелдиниң соонда ындыг түпкелге келгеннер. Бир килограмм кукуруза сенажы силостан ийи катап чемиг, а оон чигирээ үжеп катап хөй! Кукуруза сенажы ийи катап чиик эртектиг болган—бир мал чемнең единицазын белеткээринге түгле алды килограмм югаан масса херек, а силоска—оң болгай.

Сенажты белеткээрчиниң чаа аргазын Омскиниң колхозтары болгаш совхозтары төлептии-биле үнелээн. Ол арга-биле чаңгыс-ла шөлдеги барык ийи катап хөй амданныг мал чемнин алыр болган. Бо чылын Омскиге ындыг арга-биле 100 муң гектарның кукурузазын сенажтап, белеткээр. Кезии каан кукурузаны бөлүп, хазидектээрине силос комбайнын тарыштыр дээн. Аңаа узун салаалардыг бөлүкчүүр эптээн.

— Кукурузаны Омскиге ажылдап ажаал, сенажтаарының кезии үези дыка ажыктыг деп бүзүреп турар бис. Оны калбаа-биле нептередир төлээде, техниканы элээн чаартыр апаар. Оон артканы кукуруза сенажын сигеннең ылыры-биле домей болур—дел, областтың көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному Алексей Мороз СЭТА-ның корреспондентизиниң чугаалаган.

Чарышты коммунистер баштап турар

ХУУДА ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Бе, хүнниңде Петрушки суурнуң эң хөй чем чыылган турар черии — тараа кургадыр шел. Аңаа шуушкан автомобильлер кээп турар. Арыгаар күчүүг машиналар, кургадыр, күштүг салгынналыр дериглер тараның артык ой-шыгын арылдырып, шакта 35 тонна тарааны балбаазырадып ажылдап турар. Гродно районнуң «Россия» колхозунуң партком секретары Е. И. Жихарь бир бөлүк коммунистер, комсомолчулар-биле кады үргүлүг аңаа турар. Комбайннардан кээп турар тараның олуг аажок, ынчангаш ону ийи, үш-даа катап кургадыр үшүр таварыкпа турар-даа бол, оларның ажылдап турары аажок шуудамгай.

— Дүмүт аңаал алырының хамык звеноларында түр партия-комсомол бөлүктери тургустунган. Барык ийи комбайнер бүгүдезиниң бирээзи — партия кежигүнү. Тараажыларның социалистиг чарыжын коммунистер-биле комсомолчулар баштаан — деп, Е. И. Жихарь чугаалады.

Тараа кургадыр шөлдүң чанында күш-ажылчы алдар тугу киисиил тур. Ону чүс тонна хире тараа бастырган комбайнер коммунист И. А. Меньконга алдар кылдыр кииситкен.

Комазында шөлде СЭКП кежигүнү А. Кизеливичиниң комбайны ажылдап тур. Жатказын бедидип, чавызады-чавызады, комбайнын шалыпкын ажылдадыр арганы ол база билдиниг амыглап турар. Комбайнер Г. Нопач, И. Мацко, Г. Вашило оларның кылган амыл-ижин бүдүүгүр шуудап тур.

Амыя-агыйда 23 комбайн алды бөлүк кылдыр хуваажып алгаш, хүннүң-не 12-13 шак ажылдап турар. Дүште чемненир ой келирге, комбайннарны солуучу механизаторлар ажылдаткаш чоруп каар. Олар база тараа шөлүнге-ле чемненип алыр. Ындыг болган турарынче ол черниң хой-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдамчыларын сагыш салган. Эртиен хүн дургузунда болгаш дүмүт аңаал алырының эгелээн үезинден бээр ажылдап келгенинiң түңнелдерин шевергии көзенектей бижип тургаш коргускан хуудастар ынчан комбайннарда астына берген көстүп келгилээр.

Партия организациязы коммунистерни ажыл-ишке чогумчалыг таарыштыр тургускан. Олар хууда үлегер-чижээн көргүзүп тургаш, дүмүт аңаал алырының эң чугула участоктарында ажылдап турар. Тараажыларның чарымыкның түңнелдерин «Дайынчы хуудустар», «Чаңныктар» дамчыштыр, күш-ажылчы алдар календарьларында коргүзүп, оларны партком кежигүннери, агитаторлар, политинформаторлар үндүрүп турар.

Ажыл-агыйның аңаал алган дүмүт шөлү үш чүс аажык гектар — тараа культуразын тараан шөлдүң үштүң бири болу берген. Тараажылар нүрүнеге 800 тонна хире — планда тәлевилээниинден ийи катап хөй тараа садарын хүлээнген.

(СЭТА-ның корр).

ГРОДНО.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

Республиканың сиген шөлдеринде ажыл-иш

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң «Тыва» созхозунуң ажыл-ишчилери тодарадыкпа дерткү чылда Совет Тыванын 30 чыл болур оон күш-ажылчы белеткеглиг ужурлажыр дээш шудургу ажылдап, чугула кампания — пинтиниң малынга четчир санныг чем-суурну белеткеп алыр хайныыжыкныыг ажылда хаара туттунган.

Созхоз 460 тонна сиген, 4000 тонна силосту белеткеп алыр планныг. Ону долдур болгаш ажыр күүседип алыр дээш созхоз бүгү аргаларыны, кижи болгаш техниканы күжүү чоп ажылдап турар. Ажылагыйда сигенчилерниң беш звеносу тургустунган. Звено бүрүзү планныг. Ындыг оналадарыны школа, көдээ Совет, машина-трактор мастерскаязы, контора коллективтериге база берген. Олар 5-тен 10 тонна чедир мал чеми белеткээр даалгалыг. Оларның чамдыктары планын күүседипкен.

Коммунист Ондар Седенге удуртқан звено мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг кирип келген. Ук звено 90 ажыг тонна сигенни сараатташ, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Анатолий Моңгушка удуртқан комсомолчу-аныяктар звеносу 27 тонна сигенни белеткээн.

Созхозтуң Борбак-Талда, Куржазыгында, Көк-Таяда 1000 ажыг гектар суггаттыг черлерде тараан кукурузазы, тарымал тооруу эки үнген. Оларның кезилдезин удавас эгелээр.

М. МАМАЙ-ООЛ.

* * *

Ол-ла районнуң «Октябрь 50 чылы» колхозунда мал чеминиң белеткели шапкынчаан.

Бо чылын колхоз 1130 тонна мал чемнин белеткээр хүлээгелиг. Ам бо хүннерде 800 ажыг га чеминиң сигенин кескеш, 600 ганың сигенин сараатган, 305 тонна бедик шынарлыг мал чемни белеткээн.

Сигенчи бригадалар аразында социалистиг чарыштың колхоз баштаар черии, партия организациязы эки организастап, оон түңнелии он хонуктан үндүрүп турар. Кара-Талдың шөлдеринден 30 тонна сиген белеткээрин планын 40 тонна кылдыр күүседкеп. Б. Ондарның сигенчилер бригадазы бирги черии эелээш шаңналды алган. О. Арынага удуртқан тараа складының коллективи 32 тонна сигенни белеткээш, ийиги черии эелээн.

* * *

Колхозтуң коя сиген кезер Кара-Тал, Хая-Бажы, Чадаана-Аксы, Кызыл-Хадың болгаш өске-даа черлериниң хаара туттунган. Амгы үеде озениер иштин, буга уннарын хол кадыыры-биле 117 кижи кезип турар.

Мал чеминиң белеткелиинiң талазы-биле бирги черде Хомушку Кызыл-оолдуң звеносу чоруп турар. Ол звено 31 тонна сиген белеткээн. Соолгу беш хонуктуң түңнели-биле Хомушкуиуң звеносу бирги черни эелээш, шилчип чоруур вымпел болгаш 30 рубль-биле шаңналган.

Колхоз 130 тонна сигенни сараатташ. Мал чеминиң белеткелинде Кара-Сал Оолак, Хертек Дамдын-оол, Күжүгет Маадыр-оол, комсомолчулар Хертек Кызыл-оол, Борис Иргит, Сарыг-Доңгак Шолбан-оол эки ажылдап, хүн үлүүн 120—140 хуу күүседип турарлар.

С. КАРА-САЛ.

УДУГ-ХЕМДЕ «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилея комитеттери сигенчи звеноларга аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелии үндүргеи.

Совхозта механизастаттынган 4, хол кадыырлыг 6 звено ажылдап турар. Олар 900 ажыг тонна сигенни сараатталынар.

Эртиен беш хонуктуң түңнели-биле Арыг-Бажы салбырының Ангакпан Анай-оол удуртқан механизастаттынган звеносу бирги черии алган. Ол звено 268 тонна сигенни белеткээн. Ук звенону тиилекчи деп санаш, кызыл тукту тывыспышаан, 40 рубль-биле шаңналган.

О. ТАВАА.

* * *

Ол совхозтуң Ийи-Тал салбыры бо чылын 600 тонна сиген белеткээр сорулгалыг. Ыдым Дадар-оолга удуртқан 14 кижи составтыг хол кадыыры-биле сиген кезер бир звено 25 тонна сигенни сараатташ алган. Звенода хүн үлүүн ажыр күүседип турар мурнакчылар хей. Оларга сиген кезикчилери Ыдым Дадар-оол, Оюн Конзан-оол, Бодаган Дортум хамаржыр. Ат дырбажы-биле сиген бөлдүрүп турар Алекчей Кара-оолдуң ажылы мактадыг.

Улуг-Алаакта механизастаттынган трактор звеносу 85 тонна сигенни белеткээн. Ында С. Кызыл-оол, М. Доржуоол, М. Кечил-оол, А. Кодурак, Д. Хемер-оол, И. Сүге ажылдап, хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарлар.

О. ОПУК-ООЛ.

* * *

Ниитиниң малынга четчир санныг сигенни белеткеп алыр дээш «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының ажыл-ишчилери бүгү хемчеглерни ап турарлар. Салбыр 766, тонна сигенни, 100 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыр планныг.

Ам ында 208 тонна сиген, 71 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Аъш-чем-биле сигенчилерниң хандырылгазын эжиктеткен. Социалистиг чарыштың түңнелии он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны илередип, оларны шаңнап, мактап турар. Сигенчилер ортузунда масса-политиктиг ажылды салбырда хей-ниитиниң организациялары калбарткан.

Д. БЫСТАН-ООЛ.

* * *

Совхозтуң Арыскан салбырында мал чеминиң белеткели түлүктеп турар. Сиген, будукбүрү белеткелинде ийи бригада ажылдап, 100 ажыг тонна сигенни, 90 тонна будук-бүрүнү килган.

Чайгы шөлээзиниң үезинде башкылар аңаа олурбааннар. Чижээ, Александра Сат, Савелий Сарыг 3-3 тонна будук-бүрүнү от-бүлези-биле түс-түүнүде белеткээш хүлээткеннер.

А. ДОЛБЫР-ООЛ.

* * *

ӨВҮР РАЙОННУҢ «Торгалыг» совхозунуң контора ажылдакчыларының ниитиниң малынга четчир санныг чем-суурну белеткээр ажылга идепкейлиг киржип турар.

Эртиен дыштанар хүнде олар Көш-Терек деп черге хол кадыыры-биле 4 га чеминi сигенни кезип, совхозка ажыктыг шефти организастааннар. Бригадир Шүглүр-оол Доңгак, экономист Далай-оол Арагачы, совхоз директору Сергей Седен болгаш өскелер-даа кызымак ажылдаан.

Шефчилериң күжү-биле кестиген сигенни малчы Шагбажаа Доңгакка хүлээткеп.

Мал чеми белеткээрине мынды хүзүнү дыштанар хүннерде үргүлүг эрттирип турар бис.

М. ДАНЗЫН.

Ынчаар ажылдаар херек

Малга четчир чем-суурну тургузуп, сиген, сенаж, силос болгаш өске-даа мал чемперип белеткээр талазы-биле августуң эртиен ийи неделязының түңнели-биле Бии-Хем район өске районнарны мурнаап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Ол таварылга эвес. Районнуң совхозтары үениң чугула ажылын баштайгы хүннерден эгелеп шудургу чорудуп турар. Оларның бирээзи «Саян» совхоз.

Бо совхозта мал чеми белеткээринiң түскайжыдып механизастаан беш бригадазы ажылдап турар. Олар хары угда сиген кезип, белүп, сараатташ, эртиен күүн тараан көк-тараадан база сулаган силосту салып турар. Август 12-ге чедир олар 970 тонна сиген белеткеп азы планның 29 хуу, 1200 тонна сенажты салып, планын 100 хуу күүседкен.

Совхозтуң сиген шөлдеринге бээрга кайы-даа бригадада кижилер бедик харыысалга-биле ажылдаан, «агаар багай, техника үрелип тур, ынчангаш салдап тур бис» дээр хөннер чок, харын бар аргаларны долузу-биле ажыглап, канчап-ла хой мал чеми белеткеп алырыл дээш соруктуг туржуп турар. Моон чаңгыс чижээн совхозтуң шөлдеринде көк-тараа болгаш сула кезип турар комбайнерлер, ону сөөрткен чоланчылар, сүтбараан фермаларының чанында силос салып турар кижилерниң ажылындан көрүп болур.

— Мында тараа, мал чеми сиген культуразының кезип, үүрмектеп, боду чүдүүрүп бээр тускай «КС-2,6» деп сес комбайн ажылдап турар. Олар нильдүң төнчүзүнде Андрюшенко шынаазымга өстүрген эртиен чылын тараан көк-тараазы кескеш, оон бир гектарындан 290 центнер дүжүттү ап, 943 тонна сенажты салгаш, ам Сушь салбырында келдивис — деп, комбайнер Евгений Ламберт чугаалады. — Маңаа беш хүн дургузунда 52 га чеминi көк-тараазын кестивис. Ону силостаарга 486 тонна болган. Ам Могий фермазының чоогунда ажылдап турарывыс бо. Комбайнер бүрүзү бедик будүрүкчүдүг ажылдап турар. Александр Кенден, Виктор Задов, Николай Шан-оол олар хооңун сураглыг комбайнерлер.

«Саян» совхозтуң чүгле Сушь салбырында 500 тонна сиген белеткээн № 5 болгаш № 3 бригадалар соолгу неделяда районда бригадалардан бирги, ийиги черии эелээн. А совхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүскомунуң шилчимир түгүн база катап артырган.

Сесерлиг салбырында ындыг шөлдер 3300 га черде. Оларны август ортан үелинге чедир колдуун тарып дооскан.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: комбайнның болгаш машиналарның көк-тараа шөлүнде ажылдап турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому болгаш Ак-Довуракты хоорай Соведи районнуң совхозтарынга мал чеми белеткээриниң талазы-биле дуза көргүзер тускай шиитпирни хүлээп алган. Ниитизи-биле 500 тонна сиген болгаш будук-бүрү белеткээр деп, сорулга салдынган. Ынчангаш Ак-Довуракта хүннүң-не 100 кижи, а дыштанып хүннерде 200—250 чурттакчылар көдээже үнүп чоруп турар. Будук-бүрү белеткелинде үстүкү класстың вереникчилери болгаш башкылар база кирип турар. Хоорайның ортумак школазы —40, а сес чыл школазы 25 тонна будук-бүрүнү белеткээрин шиитпирлээннер.

КОМСОМОЛЧУ-АНЫЯКТАР ЭЭЛЧЭЭ

Ак-Довурак комбинаттың үүрмектеп сорттаар комплексизиниң М. Максимовка удуртқаны бир дүгээр комсомолчу-аныяктар эелчээ руда болбаазырадырының талазы-биле будурулге планын доктаамал аңыр күүседип келген. Ол коллективтиң барык шупту кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оон-биле чергелештир олар хөй-ниитиниң амылынга база идепкейлиг киржип турар. Наш хонуп бурунгаар фабриканың профэвилея комитеди ук эелчегге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң профэвилея комитеди 1974 чылдың эртиен чедиг айларының социалистиг чарышын түңнеп көргеш, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Кара-оол Балчировичи Салчээптың дашчылар бригадазын тиилекчи деп санаан. Бригада монтаж ажылдарының планныг онаалдазын үстүнде айыттынган хуусаада 8 хуу аңыр күүседкен. Ынчангаш ажыл-ишчи бригада «Тыва тудуг» трестиң хүндүлүг бижими-биле шаңнаткан. А ийиги черии база Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Данзырын Хертенович Калдар-оолдуң удуртқаны бригада эелээн.

С. МОҢГАЯ.

СУГГАТТЫГ ШӨЛДЕРДЕ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң төп салбырының ажыл-ишчилери Алаш-Аксы, Ыйгылак-Хову, Кижи-Баштыг-Аксы деп суггаттыг черлерде 1143 гектар суланы, кызыл-тасты, арбайны, чиңге-тарааны тарайн. Ам оон бирги, ийиги суггарылгазын бүрүн дооскан.

Алаштың суггарылга системазын ажыглаага кайрген соонда дыка хөй тараа шөлдерн шиңгээдип алдынган.

Күш-ажылдың Кызыл Тух сердениинiң эдилекчизи дуржуагалыг суггатчы Алдын-оол Кызыл-оолдуң звеносу эртиен чылын бир гектардан кызыл-тастың 19 центнер дүжүдүн алган. Амгы үеде Алаш-Аксының Ыйгылактың шөлдеринде 32 кижи составтыг суггатчыларның 4 звеносу ажылдап турар. Олар бо чылын база бедик дүжүт өстүрүп алырын шиитпирлээш, тараа культураларының ийиги суггадын дооскаар чоокшулай берген.

Алдын-оол Кызыл-оолдуң звеносу 400 гектар кызыл-тастың ийиги суггарылгазын доосканнар. Ол звенода хооңун суггатчылар Ооржак Солуноол, Ооржак Очур-оол олар бир гадан кызыл-тастың 20 центнер дүжүдүн ажаал алырын хүлээнгеннер.

Сарыг-Булуң шынаазымда совхозтуң тараан кукурузазының үнүжү эки. Механизаторлар бир гектардан кукурузаның 300 центнер погаан массазын алыр дээш одуруглар аразын болбаазырадып, бок үнүттерни аштап, арыглап туурар.

О. БОРАШ.

МУРНАКЧЫ ХӨЙЖУ БРИГАДА

«Мөгеп-Бүрен» колхозтуң Шегетейде № 2 хойжу бригадазының ажыл-ишчилери бедиткеп социалистиг хүлээгелии алган, кызымаккай ажылдап турарлар. Бригаданың хойжуларының аразында социалистиг чарыш улам калбарган. Оон түңнелдерин ай, квартал, а сезоннуг үелерде 5 база 10 хонуктап үндүрүп турар.

Чарыштың ачызында хойжу бригада бирги чартык чылда төрүүр чүс хоондан-на 90 хураганны менди доруктуруп алган.

Хойжулардан Намы Мөңгүн-оол төрүүр чүс хоондан 102 хураганны, Чамый Иргит —96, Лама-Хуру Доңгак —92, Хүлер-оол Иргит —90 хураганнарны менди доруктургаш, бригадага социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Шегетей бригадазының хойжулары хой кыргылдазынче эки белеткелиг болгаш организастыг киргеп. Олар кыргылданы кыска хуусаада, эки шынарлыг кылдыр дооскан. Бригада бүгү хоондан 5712 кг дүктү кыргып, бирги чартык чылда күрүнеге дүк салар планын 1,5 катап ажыр күүседкен.

Тыва уксаалыг, бөдүүн дүктүг бир хойдан-на 1 кг. 200 грамм дүктү кыргып ап, калыг-дошкун агаарлыг Мөңгүн-Тайганың байдалыгга ол база-ла багай эвес көргүзүг болган. Бо чылгы 2271 хураганын кыргаш, оон 963 кг дүктү дужаган.

Кыргыкчылардан Доржу Эмер-оол, Ымы Хүлер-оол электрилиг хачы-биле хүнде 80-ден 100 чедир хойну кыргып, кыргыкчыларның ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Ол ышкаш чайгы дыштанылгазында малчыннарның өөренikчи уругларын кыргыкчыларга дузалы чедирип, улуг үүлени будуржуп турар.

Колхозтуң хойжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүрген. Бирги чартык чылда малдың баш санын өстүрериниг чедип алган бедик көргүзүглери база хой кыргылдазын организастыг доосканы дээш колхоз баштаар черинiң, партия организациязының хойжу бригадаларның аразына шилчип чоруур Кызыл тутун Шегетейниң № 2 хойжу бригадазына тывыскан.

Бригаданың хойжулары амгы үеде Шегетейниң, Кара-Белдирниң, Каак-Хөлдүң сернин өттүг тайгаларында хоюн чайлагладып, семиртип турарлар. Хураганнарны болгаш күрүнеге дужаар малдарны үскеш, семиртири-биле тускай кадатта тургускан. Ам бо хүннерде бригаданың хойжулары мал чеминиң белеткелинче организастыг киргеп. Малга четчир санныг сигенниң белеткээр сорулгазы салган, күженишкинниг ажылдап турарлар.

Д. КУУЛАР.

Мөңгүн-Тайга район.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. «Южкузбассуголь» комбинаттың Новокузнецкиде «Юбилейное» шахта эргелелиниң сесии салбырында Н. Романцовтуң маттышкан механизастаттынган бригадазының кежигүннери (солагай талазындан оң талаже) комбайн башкарыкчызы Николай Семенюк, ажылчын Александр Кондратьев, дагжылар бригадири чурттуң хүндүлүг шахтёру Николай Романцов, дагжылар Николай Зубанов, Сергей Сизых болгаш комбайн машинизи Александр Козлов.

Тоску беш чылдың даалгаларын болгаш социалистиг хүлээгелерни күүседиринге шылгарактай чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле бригадир Н. Романцовка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан болгаш бригаданың артказ кежигүннерин Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шаңнаан.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Социалистик чарыш-чогаадыкчы идепкейлиг индезини

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫГ РАЙОННАРДА

Күш-ажылды организастаарынга, оон будурукчулуун бедидеринге социалистиг чарыштың ужур-дузазын Совет эрге-чагырганын баштайгы чыдарынын-ла В. И. Ленин айтып турган. СЭКП Тон Комитединиң социалистиг чарышты организастаарын экижидер талазы-биле тускай доктаалында чарыштын дээштинин, оон түннелдерин деннээр чоруун чедип алырынче кол кичээнгейни угландырган.

Ажыл-агыйлар, фермалар, бригадалар, түс-түс ажылчыннар аразында чарыштыг ажылдап турар. Бо чаагай чанчылды бистин республиканың ажыл-агыйларында, районнарында база калбаа-биле ажыглап турар.

Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-ишчилери чылдынга аразында чарыштыг ажылдаары чанчыл апарган. Кожаларның чарыжы күш-ажылдын будурукчулуун бедидеринге, ыдангыя малдан алыр продуктуларны будурерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге, малдың баш саның өстүреринге улуг идигни берип турар. Ол районнарның совхоз, колхозтары, будурулгелери, хереглекчилер нинтиледдери, культура албан черлери, коммунал болгаш хөй-нинтиниң чемненилге черлери аразында чарыштыг. Оон түннелдерни үндүрер, ажыктыг арга-дужулгазын солчуп ажыглаары-биле Эрзин, Тес-Хем районнарының төлээлери бот-боттарынга залдажып барып турар. Ийи район чаржып турар болганда, кайызы мурнап, кайызы соннап турарын деп айтырыг тургустунуп келир. Ол айтырыгны тодарадырыбыле чарыштыг бо районнарның кол-кол көргүзүглерин маната деннеп көрээлинер:

	ЭРЗИН			ТЕС-ХЕМ		
Чөртик чылда кол көргүзүглери	Хуулгазын	күүсеткени	хуузу	хуулгазын	күүсеткени	хуузу
Саткан эт (центнер-биле)	4400	4580	104,1	3770	3587	103,1
« дук «	549	1015	188,0	470	637	135,5
« сүт «	1650	1692	102,5	1350	1797	133,1
100 баш төрүүр малга онаштыр алган чаа төл:						
бызаа	80	57		85	52	
хураган	85	92		90	84	
аңай	85	62		90	70	

Малдан алыр продуктуларны садарының талазы-биле чөртик чылда социалистиг хүлээлгелерин чарыштыг ийи районнуң кайызының-даа ажыл-ишчилери ажыр күүсеткени үстүнде деннелгечурагайлардан кестүп турардыр.

Ынчалза-даа Эрзин районнуң ажыл-ишчилери бо көргүзүглерге (сүт садып алырындан оскезинге) тес-хемчилерден дээре түннелдиг болганы база-ла тодаргай-дыр.

Малдың баш санын өстүрер талазы-биле эрзинчилер (анайдан аңгы) база мурнай берген.

Ниити малдың өзүлдезин алырга, эртикей чылдың бо үезинге деннээрге эрзинчилерниң көргүзүү бедик.

Эрзин район 1 хойдан 1,01 килограмм дүк кыргын алган болза, а Тес-Хем чүгле 790 граммны алган. Эрзинчилер күрүнеге дүк дужаарының чөртик чыл планын барык-ла 2 катап ажыр күүседир чоокшулаткан.

Бүрүнеге эт дужаарының планын күүседиринге кол чүүл — дужаар малды ортумактан өрү дейгиделиктиг кылдыр семиртип алыры. Бүрүнеге дужаган малдың ортумак дириг деңзизи чарыштыг районнарга мындыг болган: Эрзинде — 305, а Тес-Хемде — 291 килограмм. Эрзин районнуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың негелделериниң хөй кезиин ажыр күүсеткен Эрзин район чөртик чылда тиилекчи болган. Ажыл-агыйның адырларының айы-биле ийи район аразында төлээлер соңчурунуң ажыктыын, ол ажылды моон соңгаар улам экижидерин дүгүрүшканнар.

Чарыш дээрге чүгле бот-боттарның ажары, сан талазыбиле бедик көргүзүгнү чедип алыры эвес-ле болгай. Хожудап турарларны мурнакчыларның деннелинге чедир кедүрери, ажыктыг арга-дужулганы нептередири чарыштың генералдыг линиязы болуп турар

СОВЕТ ДАШТЫКЫ САДЫГНЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Бистин хүнерчиште кижилернин ажылынга болгаш амыдыралынга херектиг бүгү-де чүүлдерниң — продуктуларның, күш-ажыл чепсектериниң, материалдарның болгаш оскелерниң-даа даңзызын тускай эртемчилер тургузарын оралдажып коорге, оларның санаары-биле алырга, ындыг даңзыга 20 миллион чыган аттар киреры илереэр. Ол-ла бүгү хой санныг чүүлдерни кайы хире-даа бол сайзыраңгай чаңгыс чуртта бүдүрери болдунмас болгаш оон ажыыдаа чок. Бодунуң чуртунга кылып алырынга бодаарга, даштыкыдан садып алыры чогумчалыг муң-муи эдилел чүүлдери бар болгай. А оон ангыда, чижээ, азиг ораи чурттарының ажыы-бүрү кат-чимистери ышкаш ындыг чүтүлга продуктулар база эвээш эвес, олар бистининде чок. Бистин улус ажыл-агыйбыстын экономиктиг ажыын бедидериниң улуг курлавыры болуп турар даштыкы экономиктиг харылзааларны сайзыраңгайжыдары ынчангаш эргежок чүгүла.

Бирги эдилгеге социалистиг чурттар-биле садыглажышкынны бүгү хемчег-биле калбарткан тургаш, бистин даштыкы садыг саарылгавысты беш чыл дургузунда 33—35 хуу улгаттырар соруглга СЭКПниң XXIV съездизиниң Директиваларында салдынган. Эрткен чылын ССРЭ-ниң даштыкы садыг солчуушкуну 31 миллиард 342 миллион рубль болуп, оон мурнундагы чылдынга деннээрге 20 ажыг хуу оскен. Ол солчулга беш чылдың үш чылынга 1970 чылдындан 42 хуу ковудээн. Ындыг болгачда, беш чыл планы ам безин ажыр күүседттингени ол.

Бистин даштыкы садыгывыстың мындыг шапкын өзүлдезиниң үндезини үш кол факторлуг. Биргээде, бистин чурттувустуң экономиказының дүрген өзүлдези; ийиде, ЭДЧ кежигүүн чурттарның социалистиг экономиктиг интеграция хогжүлдезининң, комплекстиг программазын чеднишкининг боттандырып турары; үште, Совет Күрүнениң идепкейлиг, тайбынга ынакшылдыг политиказының түннелиндеги делегейнии дүшкүүдүүр чоруунун кошкап эгелээни болгаш ажыы-бүрү нинтилел системалардыг чурттарның экономиктиг харылзааларынга аргаларның калбаргашы болур.

• • •

Чүнү бала кайы хирени садып турар бис? Эрткен чылын совет экспорт 15,8 миллиард рубль болган. Оон кол чүүлдери — машиналар, дериглер болгаш транспорт херекселдери. Экспорттан шиитп ажыктың барык 22 хуузу оларның үлүүнге онаажыр. Дашкаар үндүр садып турар машиналарның аразында бирги черде агаар харылзазының чепсектери туруп турар. 84 пассажир самолёдун болгаш 150 вертолёттуу сатканындан безин алган ажык 277 миллион ажыг рубль болган. Оон соңда машиналарның электротехниктиг дериглер, станоктар, автомобильдер, даг болгаш геолог-шинчилел ажылдарынга ажыглаар дериглер, химия, аъш-чем бүдүрүлгелеринге болгаш үлетпүрүн оске-даа ажырларынга хереглээр дериглер ышкаш ындыг хевирлери кирип турар.

Бистин экспортувустуң хемчээл талазы-биле дараазындагы чүүлү — одаар чүүлдерни болгаш электроэнергияны садары болуп турар. Өрүек-үнезин алыр болза, бистин бүгү экспортувустуң бештин бир кезии ол чүүлдерге онаажыр. Чүтле нефтини болгаш нефть продуктуларны сатканындан чурт 2,4 миллиард рубльди алган.

Экспорттан алган ажыктың рубль бүрүзүнүң 17 ажыг көпее металлдарны, метизтерни, рудаларны болгаш рудалар концентраттарын сатканынга онаажыын турар. Экспортка чеди ярай чепсек хире хуу бистин чурттувустуң кайы шиитп бээр чаңчылгаан экспорт барааннары болур ышкаа болгаш ам-мен кежинге онаажып турар, бодунуң экспорттан алыр ажыынын үштүң бир кезиин харын бурунгу Россия ол бараанналры сайгарганындан ап чораан. Колдуунда хевеним болгаш ленту кииритпир пос-тазавы чигээн барык чартык миллиард рубльге саткан. ССРЭ үжеп чылдар үезинде хевеп садып алырынга алдын үнелиг онон миллион рубльди чарыгдан турганын сагындырза чогуур. Ам бистин хевеичилериниң улуг чеднишкиннериниң ачызында ону даштыкыга сатканындан чүс-чүс миллион рубльди ап турар бис.

Кыска допчуладга экспорттуп бүгү чүүлдерин көргүзериниң аргазы чок-тур. Ол чүүлдерниң аажок хой үлүүнге аар индустриянның продукциязы онаажып турарын онзалап демдеглеге эки.

Эрткен чылын совет импорт 15.540 миллион рубль болган, бо дээрге экспорттуунан барык 300 миллион рубль эвээш болганы ол. Даштыкыдан улустуң хереглел бараанарын болгаш оларны бүдүрериге ажыглаар чиг-этти эп хайыу садып ап турар. Эрткен чылын дашкаардан 845 миллион рубльдиң мебелин, 404 миллион рубльдиң идиктерин, 233 миллион рубльдиң постерин болгаш хевистерии, 230 миллион рубльдиң мебелин, барык-ла ынча түүнүг рубльдиң эмчерин садып алган. Аъш-чем бараанарын — апельсиннерни, лимоннарны, виноградты, яблокону, кофени, какаону, шайны, чүүргаларны, үскүр түүлерни, эттги, амданныг чемнерни садып алырынга миллиард ажыг рубльди чарыгдаан.

5,3 миллиард рубльдиң машиналарын, дериглерин болгаш транспорт херекселдерин садып алган бис, ол чорук материалдыг бүдүрүлгенин бүгү ажырларын чаа техника-биле улам дүрген чепсеглээринге идиг берген.

• • •

Бистин бүгү даштыкы садыг саарылгавыстың барык 55 хуузу ЭДЧ кежигүннери социалистиг чурттар-биле садыглажышкынга онаажыр. 1973 чылда олардын-биле садыг солчуушкуну ам-даа 9 хуу үлгаткан болгаш ажок улуг түн—17 миллиард рубль четкен. ЭДЧ кежигүннери чурттарның экономиктиг харылзаалары оларның улус ажыл-агый планнарын тазырыптыр башкарарынга, бүдүрүлгени кооперастаарынга үндезиленип турар. Ындыг-да улуг эвес чурт болур Болгария-биле бистин даштыкы садыг саарылгавыс 2,5 миллиард рубль ашкан. Ол дээрге ГФР-биле болгаш АКШ биле Совет Эвилелининң ниитти саарылгалын каттыштыр алырга безин оон хой болуп турардыр.

ЭДЧ чурттарынче бистин экспортувус 8,3 миллиард рубль четкен. Оон 28 ажыг хуузу машиналарга болгаш дериглерге, 17,6 хуузу — одаар чүүлге болгаш электроэнергияга, 21,2 хуузу — рудаларга, рудалар концентраттарынга, металлдарга болгаш олардан кылыларга, 4 ажыг хуузу — ынчы материалдарга онаажыр.

ЭДЧ кежигүннери социалистиг чурттар бистен ап турар чүүлдериниң күселп-биле бөтүрынның нефтиге болгаш нефть продуктуларга, металлпрокатка, хевенге, демир болгаш марганец рудаларынга, импорт херегледерин хандырып ап турар. ССРЭ бодунуң эдилгеинде ол чурттардан хой хемчээлдиг продукциязы, оон шиитпирлеринде чорукталган продукциязы, хоолай, металлдар, химикаттар, улустуң хереглел бараанчары эдилеп турар. Барыын чук чурттары-биле кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг харылзааларны калбартырының аргалары ам-даа улуг.

Хогжүн орар чурттар-биле бистин садыг харылзаларывыс эки дөгжүп келген. Эрткен чылын оларның-биле садыг саарылгазы барык 40 хуу үлгаткан болгаш 4,6 миллиард рубль ашкан. Ол чурттарга совет машиналарны болгаш дериглерни садып турар чорук боттарының национал индустриязың тургузуп алырда, оларга дуралап турар. Совет Эвилели болдунуң эдилгеинде ол чурттардан хевеннн, шайны, алгы-кеш чиг-этти, фруктуларны, а ол ышкаш оларның аныяк үлетпүртүнүн кылыларын, чижээ, пос бараанчарын садып ап турар.

Даштыкы чурттар-биле, хамыктың мурнунда социалистиг чурттар-биле болдунуң экономиктиг харылзааларын кайы-даа талага ажыктыг кылдыр Совет Эвилели оон соңгаар-даа калбартыр. ССРЭ-ниң Төп статистика аргелелиниң чоокта чаагы дыннадымнан алган коорге, бо чылдың алды айларының дургузунда совет даштыкы садыг саарылгазының хемчээли эрткен чылдың бирги чартынында турганымга деннээрге ам-даа 20 хуу үлгаткан.

И. АРТЕМОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ВДР-де чаа-чаа тудугларга тууйбу кылып үндүрери ай сапында-ла улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: Камха можуда Танде дээр тууйбу кылыр заводта.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

КОММУНИСТЕРНИҢ СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Бо чылдың ноябрь айда болур соңгулдаар АКШ-тың конгрезинга, эрге-чагыргалыг чер-чер органнарынга Коммунистиг партиязың кандидаттарын депшедер дээш америк коммунистер идепкейлиг кампанияны чорудуп турарлар. Соңгулда мурнунуң кампаниязы америк хой-нинтиниң калбак кезектеринге коммунистерниң ат-алдарының болгаш салдарының улгатканын көргүзүп турар. Ол дугайын Огайога, Иллинойска болгаш чурттуң өске-даа штаттарынга бадылаашкын данзызынга Компартияның кандидаттарын киирер дугайында негелде бижиктерге хол үжүүн чырының ажылы хереченлел турар.

Амгы үеде коммунистер Нью-Йорк штатта соңгулда мурнунуң кампаниязын калбартып турар. Компартияның организастыг айтырыглар талазы-биле ук черде салбырының секретары Н. Ньюкомб аңаа холбаштыр медеглел кылгаш, бистиң кандидаттарывыс дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказын быжыглаары дээш, АКШ-тың деидии хой шериг, бюджедиң кызырары хээш туржүр апаар деп демдеглээн. Оларның программазы соон-ааы ылгаар чорукту долузу-биле узуткаарын, өртем-үнезин чиигедирин, чонның эмчи хандыртылгазын экижидерин, бажың-бадгат чокларны чурттаар черлер-биле хандырарын, бүгү американнарга хамаагы эрге-шөлээнин тыпсырын көргүн турарын ол айтыкан.

В. ГАН.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Төлээлекчиниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭГА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд Н. Рокеллерни оралакчы президентиниң албан-дужаалынга олуруп болур кандидат кылдыр өске кижилер-биле кады саналгышаан турарын Ак бажыйның төлээлекчизи медеглээн. Н. Рокеллер 1972 чылда Демократтыг партиялың соңгулда мурнунуң съездизин болдурбас дээн болук кем-херек үүлгеликтиниң оралдажышкынын акшаландырып турган дээр дугайында президентиге чедиреген хоптут-мерге медеглекандыг-даа үнделип чок деп хыналда соонда илереэнин төлээлекчи айтыкан.

Америк-куба харылзаа дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаны чаасканзырадыр дээр бууразн политиказдан ойталаар болгаш чогумчалыг америк-куба харылзааларны тургузар чүткүл Каттышкан Штаттарда улам быжыглып турар.

Иллинойс штаттың чурттакчыларының хой төлээлекчилери ол нитаттаг америк конгрессте төлээлекчи ийи сенаторлар Э. Стивенсонга болгаш Ч. Персиге барып, Кубаны дипломаттыг чурум ёзугаар хүлээп көөр болуваш оон-биле кайы-даа талага ажыктыг садыг-экономиктиг харылзаазы тудар дээш массалыг кампанияны деткиримче оларны кыйгырган. «Куба-биле дөрт садыг харылзаазын тудар чорук ажыл чок муң-муи америк ажылчынывога ажыктыг болур ужурлуг» — деп, төлээлерниң медеглелинде айтып турар.

Администрация чөпшээрешкен

ЛОНДОН. (СЭТА). Бирмингемде «Джордж Стаббинс» дээр тудуг фирмазының цех даргазы коммунист Филипп Бейерге эп-сеткил каттыштырары-биле ол фирманың ажылчыннары ажыл соксадышкынын хылганнар. Бодунуң эштеринiң ажыл төлевиринiң системазын чаартырын шеэзи дээш Ф. Бейерни ол бадырулге черинiң баштаар чери ажылдан үндүрүкчен турган. Ажылчыннарның шиитпирлиг чоруу фирманың эдерни боттарының шиитпирнн кузу чок кылырынге албадапкан — үш неделя болган соонда Ф. Бейерни олар ажылга катап хүлээп алыр ужурга таварышкан.

АЧО-НУҢ ХУРАЛЫ

ДАР-ЭС-САЛАМ. (СЭТА). Танзаниянын пайысылалында Африканың Чаңгыс эп Организациязының комитединиң нефть айтырыынын дугайында хуралы ажыттынган. Ол «7-нин комитези» дээр органның составында Танзаниянын, Ботсванаиын, Замрнин, Ганаиын, Камерунунун, Малинин болгаш Суданнын даштыкы херектер министрлери кирип турары билдингир.

Хуралдың хүн айтырыында — Африкада нефть бүдүрүп үндүрүп турар чурттарның берип турары тускай фондузу ажыглаарының дугайында санал-онаал солчуру боон турар. Анаа ол ышкаш Африка чурттарының ярап чурттар лигазы-биле кады ажылдажылгазын быжыглаарының айтырыын база көөр деп турар.

ЧАНЫП КЕЛГЕН

АФИНЫ. (СЭТА). Диктаторжу эрге-чагыргага удур шимчээшкиниң баштынгарының бирээзи А. Папандреу даштыкыга чеди чылда хоргадалга тургаиының соонда Грецияда ээп чанып келген. Ол, 1967 чылдың шериг эргелдезининң соонда Грециядан үнүп чорукташ, даштыкыга баргаш, шериг эрге-чагыргазыга удур идепкейлиг демисемип турган.

Папандреу Афинига келгеш, НАТО дээр шериг организациязындан үнер тугаймада грек чазактың шиитпирлеринiң чүүлдугзүнүп, ол чурттуң эрге-чагыргазыга таарыып турарын айтыкан.

АЙЫЫЛДЫГ ХАЛАП

ДЕЛИ. (СЭТА). Бенгал мугулдурүүнүң эрини дургаар болган күштүг шуурганның түнелинде ийи барыын-бенгал округтарның хой муң чурттакчыларга бажың-бадгат чок артган. Мидинапур округ улуг когаралга таварып, ындa 70 муң хире бажың бүзүткан болгаш 40 муң гектар чеснн ризи үзүткаттынган. Чазаглыг болгаш демир-оруктар, телефон болгаш телеграф харылзаазы улуг үреллишкинге таварышкан.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУРАР

АФИНЫ. (СЭТА). НАТО дээр шериг организациязындан Грецияның үнериниң дугайында чазактың шиитпирлиндэ бүгү улус чүүлдугзүнүп көрүп турар.

Афинының муң-муң чурттакчылары премьер-министрниң бажыңының чанында чыглып келгеш, оон шиитпирни деткээнин илерткеннер. Афинының солуннары ол шиитпирнiң чогуур үезинде хүлээп алдыганын демдеглеп турар. Соңгу-атлантиканың ол шериг организациязындан үнер дугайында чазактың шиитпири улустуң тура-соруунга долузу-биле дүжүп туларын «Акрополис» солун бижээн.

Грецияның Компартиязын медеглел парлааш, грек коммунистер чуртуң НАТО-га кирериигe мурнунда-ла удурланып тургаиын демдеглээн. Кипрниң хамаарышпас, тускайлаң болгаш девискээр талазы-биле будун турар чорууп камгалаар талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның чайгылыш чок политиказын медеглелде база демдеглээн.

ИНДИЙ ОКЕАНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА). Даштыкы херектер министерствозунуң күрүне министри Сурендра Пал Сингх Индий Океанны ядролуг чепсек чок, тайбың девискээр болдурар дээш деклараниязын Индиа үргүлүүлээр апаарын медеглээн.

Парламентиниң улусчу (адаты) палатазынга Индий океан айтырыгларының талазы-биле санал-онаал солчуушкунуп ажыдып турган, ол министр Индия бо деминелиин чаасканаан чорутпайн турарын айыткан. Ол, Индий океан талазы-биле чурттуң чазаанның политиказының кол-кол принциптерин тайылбырлаан.

Санал-онаал солчуушкунунга киришкен Депутаттар АКШтың улуг шериг-далай болгаш шериг-агаар базазының Диего-Гарсия бөрүлүкке тургузар деп Пентагонның планнаан турарын шыңгыы шүүмчүлээн.

БИРМА

Тайылбыр булуңу

Бирма 62 чыл дургузунда Англияның колониязы боон келген. Бирма улус он-он чылдар иштинде англи эжелекчилерге удур боо-чепсектиг демиселдп чорудуп келген. 1930—1932 чылдарда Сайа Сапның удуртулгазы-биле ол демисел тура халыышкынче кедүрүлп үнгеш, япон милитаристерни чурт иштинден сывырып үндүрүпкеч. Ийиги делегей дайынының соонда бирма патриоттар национал маадыр Аун Санга баштадып алгаш, национал хосталга дээш деминелди улам калбарткан. Ол деминелге удуртукчу рольду бирма коммунистер болгаш революсчу демократтар коргузуп турган.

Күчүлүг национал-хосталгалыг шимчээшкин Бирмага колониалдыг бөзү-чурумну катап тургузар дээн плавыидан ойталаарынче англи империализмни албадапкан. 1948 чылдың январь 4-те Бирма Эвилели хамаарылга чок республика кылдыр ол бодун чарлаан болгаш Азия чурттарындан бир-ле дутаар Британ империяның составындан үнген.

1962 чылдың эгезинде чаңгыс аай бирма күрүнениң бодунун догуиналарынга кыжлып келген политиктиг берге байдал тургустунган. Национал талазы-биле айгыланыышкынны болдурбас дээш, Аун Санның сорагшиги генерал Не Винге баштаткаш, бирма революсчу демократтар 1962 чылдың март 2-де күрүне эргилдезин чорутканнар. У Нунун хеди чок бөзү-чурумун эрге-чагыргадан дүжүргеш, революсчу демократтар революсчу чөвүлелдиң чазаан тургускам, «Социализмче Бирманың оруу» деп политиктиг декларациязы илерткен деп-шилгелиг программазы идип үндүргеннер. Революсчу чөвүлел бирма нинтилелдиң социал-экономиктиг структурazын эде тургузарынга социалистиг орчету болгаш делегей хереқтеринге тайбың кожахелбээ догуиналарының политиказын шилип алган.

Хүлээп алган конституциязга дүүштүр 1974 чылдың январь 3-те Бирманы Социалистиг Бирма Республиканың Эвилели кылдыр чарлаан. Ол 7 бирма болгаш 7 национал областардан тургустунган. Девискээри 678 муң дарбелчин километр, ында 30 миллион хире кижи чурттап турар. Төвү — Рангун хоорай, 2 миллион ажыг чурттакчылыг.

Бирма — хой националдыг күрүне.

Хообилу-дүрүм үндүрер эрге-чагырга Улусчу хуралдың холунда туруп турар. Анаа 451 депутат 4 чыл хуусаалыг соңгуттурар. Сессиялар аразында үелерде хообилу-дүрүм үндүрер эрге-чагырганы Күрүне чөвүлели боттандырар. Күрүне чөвүлелиин Улусчу хурал 4 чыл хуусаалыг соңгуур, ол 29 кежигүннүг. Күүседкчи эрге-чагырганың дээди органы — Министрлер Чөвүлели. Чер-черде эрге-чагырга областар, районнарның улусчу чөвүлелдеринге хамаарлыр.

Конституция ёзугаар Социалистиг Бирма Республиканың Эвилелиниң чаңгыс партия системазы тургустунган. Удуртукчу политиктиг партия — Бирма социалистиг программаның партиязы болуп турар. 1971 болгаш 1973 чылдарда ол партияның I база II съездилери болуп эрткен. Ук партия бодунуң программазында Бирмага социалистиг нинтилелди «Бирма орук-биле тургузар соруглары салып турар.

Бирма — аграр ажыылдыг чурт. Кедээ ажыл-агыйда чоннуң 85 хуузу ажыллап турар. Тарылга шөлү — 9 миллион гектар, оон чартык безинде рис тарып турар. Ол ышкаш хевеннн, джутту, чигир троспигин, каучукту, арахисти, шайны болгаш өскелеп культураларны тарып өстүрүп турар. Оон-биле кады аруа-ыын-биле база байлап.

Чуртта күрүненин 1475, 28 хөлүшкак, 28 кооперативтиг болгаш 26.920 хуула үлетпүр будүрүлгелери ажыллап турар.

Революсчу чөвүлел эрге-чагырганы холга алгаш, чамдык социал-экономиктиг чүүлгө реформаларны боттандырып чорутkан: даштыкы болгаш национал улуг үлетпүр, санхээ база садыг капиталын национализастаап, экономикага кол черни эдилеп турар күрүне секторун тургускан. Кедээге аграр реформазын чоруткан, оон түннелинде тараачыннар феодал-помещик кудалыгдан хосталган. Чуртта 88 машина-трактор станциялары база кооперативтиг 16.571 нинтилелдер бар.

1973 чылда Бирма социалистиг программаның партиязының II съездиин болгаш, анаа 1974—1978 чылдарда чуртуп экономиказын хогжүдериниң чаа планын болгаш 20 чылдарда Бирманың экономиктиг дегжүдезининң перспективтиг планын хүлээп алган. 1995 чылга чедир ссциализмниң экономиктиг, социал болгаш политиктиг базазының тургузары ындa бердунген.

1974 чылдың январь болгаш февраль айларда Национал хуралга база чер-черде улусчу чөвүлелдерге бүгүнниги сонгулда болуп эрткен. Оон түннелинде алдачы чоннарның 280 муң ажыг талазлекчилери соңгуткан. 1974 чылдың март 2-де Улусчу хуралдың бирги сессиязында Революсчу чөвүлел эрге-чагырганы парламентиге дамчытkан. Революсчу демократизация диктатуразының органы болур Революсчу чөвүлел бодунун ажылын соксаткан. Бирманың Улусчу Хуралының бирги сессиязы Күрүне чөвүлелин сонгаан болгаш Министрлер Чөвүлелиниң составын бадылаан. У Не Вин Күрүне чөвүлелиниң даргазы, • Сан Ю — секретарь болган Социалистиг Бирма Республика Эвилелиниң конституциязын сөзүлгөр Күрүне чөвүлелиниң даргазы чуртуп президентиге болур. Премьер-министрге У Сейн Вин бадылаткан.

Бирма — тайбынга ынакшылдыг чурт, даштыкы политикага тайбың кожа-хелбээ чурттаарының принциптерии ол барымдалап турар. Колониализмниң үржуктарын чок кылыр дээш, чепсегленнинкинни бүгү-нинти болгаш бурун хүжүрер дээш, шериг блоктарын тургузарынга удур ол чурт демисежип турар.

Совет-Бирма экономиктиг, салыг, культура болгаш хой-нинти харылзаалар чедишкининг хөгжүп турар. ССРЭниң хуралчыныы-биле Бирмада суггарылга системазы, политехниктиг институт, госпиталь болгаш аалчылар бажыңы туттунган.

Маочулар КУР-нуң хоойлуларын үреп турар

Даштыкы солуннарының бижил турары-биле алырга, Улусчу Төлээлекчилериниң Бүгү-Кыдат Хуралының сессиязын тыллаңнар болгаш анаа КУР-нуң чаа конституциязының Төлевилелин тазаргыг чуруи-биле көөр дугайында чугаа-соог Пекинда база катап боон турар апаргаи. Ындыг дамчыр чугаа мурнунда база боон турган. Ынчалза-даа ол хоойлу ёзугаар дээш орган кажан-даа чыыбаан болгаш барык он чыл иштинде ажылдавайн турары билдингир. Оон соонгу сессиязы 1964 чылдың декабрь болгаш 1965 чылдың январь айларында болган. Ол дээрге, Улусчу Төлээлекчилериин Бүгү-Кыдат Хуралының карачаңгыс сессиязы болган. Конституция ёзугаар сессия чыл санында болур ужурлуг.

Кыдат удуртукчулар 1970 чылда сессияны бир чыл болганда эрттирер дээп чулчуруп турганнар. Оон соонда 1972 чылда база-ла ындыг ааваашкыны кылган. 1973 чылда Чжоу Энь-лай ККП-ниң X съездизиниг Улусчу Төлээлекчилериң Бүгү-Кыдат Хуралының чаа чыыдырының бирги сессиязын «соокку үеде чыылдырар апаар» деп чугаалаан. Ынчалза-даа ол эрткен-даа, бо-даа чылын база болбаан.

Улусчу Төлээлекчилериин Бүгү-Кыдат Хуралы — Пекининң шаамдан бөзр-ле саазын кырында туруп турар күрүне, органнарының бирээзи. УТБХнуң Доктаамал комитези, Күрүнениң дээди хуралы, Күрүне чөвүлели дээн ышкаш ындыг удуртукчу органнарның ажылының дугаймда хой чылдар дургузунда чүү-даа дыннадылбастаан.

«Культура революциязының» үезинде Мао Цзе-дун болгаш оон белүү улусчу төлээлекчилерниң соңгудга ёзугаар тургустунган чер-черде хуралдарын болгаш бүгү чазаның улусчу комитеттерин тарадып сивырган. Оларның орнунга маочу чагырмычылар «революсчу комитеттер» дээр чагырга черлерин тургускан болгаш олар чоннуң кандыг-даа төлээлекчизи эргеги чок боон турар. КУР-нуң дарганынын албан-хүлээлгези сес чыл иштинде куруг турун келген.

КУР-нуң конституциязын үзээр чорук Мао Цзе-дуниың белүүнүң туружунуң быжыынын дугайын хереченлеевн турар.

М. ЯКОВЛЕВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

СТОКГОЛЬМ. Өске чурттарның болгаш улустарның иштини хереңтеринге америн чаржалажышкынга удурланышкынны илередиринiң массалыг чыскаалдары швед найысылалга боон эртken. Хой санныг митингилерниң киржикчилери шериг хунтазынга удур чили улустуң демиселинге эп-сёткил каттыштырып турарын илередип, Чилиниң патриоттарының дайзынмарынга америн монополияларның дузалап туварынга ниицизшкинни илерткеннер.

ЧУРУКТА: Стокгольмуң орутунда Сергельторгедеа митинг.

В. ШВЕЦОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЖИЛИ ӨСКЕН

Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде Нина Оюнга удуртнан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчи бригадазы бөттарының эки ажыл-херээ-биле республикада ады-сураа үнүп турар апарган коллективтерниң бирээзи. Ук бригада 17 кижиден тургустунган.

Эрткен июнь айда ол бригада республиканың Кадык камгалал министерствозунуң 58 орунмуг профилактөрийниң тудуунга шеверлеп ажылдарын кылып доознан. Бөттарының планның оналаадазын бө кыстар 110 хуу күүседип, эргелелде мурнакчыларның одуруунга үнген. Нина тудугжунуң бө нарын мергежилин чүге боду ыям шиңгээдип алган эвес, удуртуп турары бригаданың аныяк шеверяекчилерин ажылишке ынак кылдыр кижизидип турар. Нина ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге делегат болуп киришкен, ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү, чоокта чаа № 48 тудуг эргелелиниң коммунистөри аныяк бригадирни Коммунистиг партияның кежигүнүнге хүлээп алган. Ам оон бригадазында чаа училище доознан 8 шеверлекчи кыстар база немешкен.

Бө бригаданың арга-дурумулгалыг апарган штукатурщу, малярлары бар. Зина Хавалыг, Нина Сарыглар, Зоя Алдын-Хөрел, Идия Маады, Галима Сайчаи олар бөттарының хүн үлүүн үргүлүг ажыр күүседип, мурнакчыларга саналып келгеннер.

М. АШАН-ООЛ.

ҮШКҮ СЕМЕСТРДЕ

Кызылда Күргүнениң башкы институдунуң студентилериндеи тургустунган «Аис» деп тудугжу отряд Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының амыдырал хандырыгга черинииң башкыны түтчуп турар. Оон ийги кадбыл ажылчыннар чунар душтар, хеп ушпур, солуп кедер өрээлдер эзээр, а бирги кадынга комбинаттың конторазы турар.

Чогум-на шеверлээр амылдар Кызылдың студентилериннге онаашнан. Тудугжу отрядта 34 кижи кирип турар, оларның командири Л. А. Коптева отрядтың дайынчыларының дугайында мынчаар чугаалады:

— Студентилер амылынга сүмдүлүүн бадыткап шыдаан. Ылаңгыя душтар турар өрээлдерни малгаштап, шеверлээрингө кирмип турар Надя Кууларны, Валя Доңгантыны, Нина Мөңгүштуны болгаш плиткалар салыкчылары Саая Кызыл-оолду, Доржулай Карааолду, Аркадий Гордецкийни мактап болур. Отрядты үш бригада кылдыр үскеш, оларның аразында социалистиг чарышты нептереткен. Оон түңнелиин үндүрүп турар.

— Бистиң студентилеривис хостуг уе-шагын база чап ажыглап турар. Теннис, хөл бөмбүүнүң маргылдааларын эрттүрүп, чурттакчыларга солун лекция, беседаларны кылып берип, оя-ла хоорайда келген Күйбышевтиң хамаатты үшаар чүүл институдунуң студентилери-биле ишти Культура ордузунга чонга улуг концертти бараалгаткан — деп, «Аистың» комиссары Наташа Агапова демдегледи.

Кызылдың студентилери Ак-Довурак хоорайда бөттарының үшкү семестрин — чайгы каникулду ынчаар эрттүрүп турар.

В. САЛЧАК.

«Аис» отрядтың инструктору.

Чаагайжыдылга—ниитиниң херээ

ИНИЦИАТИВА ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Чурттакчылыг көдээ черлерни чаагайжыдар талазы-биле республиканың чер-чер Советтериниң чарыжынга киришпишаан, Совет Тывазың 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бистиң Торгалыг көдээ Советтиң күүскому чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Адаа бир кол черни чаагайжыдылга ажылдары эвелеп, боже ажылчы чонгарны, хөй-ниитин организацияларын хаара тудуп турар.

Совлгу чылдарда көдээ Совет чаагайжыдылгаже кичээнгейни күштелдирип, сессияларга, күүском хуралдарынга чугаалажыр бир кол айтырыг болу берген. 1974 чылда тудуг болгаш чаагайжыдылга талазы-биле ап чорудар хемчеглер дугайында айтырыгны көдээ Советтиң апрель айда эрткен сессиязынга чугаалашкан. Адаа хамаарыштыр тодаргай шинтпирни үлээп алган болгаш көдээ Советтиң социалистиг хүзээлгезин сессияга базы ажылчы чонгарның ниитп хуралдарынга чугаалажып келүп, хүлээп алган. Бо чылын чаагайжыдылганың улуг ажылдарын кылыр сорулга салдыган. Суурлар төптеринге 800 гогоп метр эрги штакетник херимнерни септээр, суурлар төптеринге 900 дөс ыштыг олуртур, чурттакчы бажың бүрүзү 3 дөс ыштыг өстүрер, огородтуг өг-бүле бүрүзү картошканы тарыыр, 6 кудуктуң капитал септелгезин кылыр.

Көдээ Советтиң үндүрген шинтпириниң күүселдезин күүском контрольдап, чаагайжыдылгаже депутаттарны, хөй-ниитини эвилелдээш клээн ажылды кылган. Чазын суурлар төптеринге 700 ажыг дөс ыштыг олуртуп, 400 погон метр чаа штакетник херимнерни немей кылып, барык-ла ол хире хемчээлдег эрги херимнерни септээп. Ол ышкаш ийи чаа кудукту немей кылган, үш эрги кудукту септээн. Оторолтуг бажыңнар картошканы олуртукулаан. Школалар, уруглар алдын черлерни, чамдык чурттакчы бажыңнарның өг-бүле бүрүзү үш дөс ыштыг олуртул, ямзы-бүрү чечектерлеп бажыңнар чанында өстүргенер. Торгалыг суурда № 2 микрорайонунуң девискээринде хамаажыр турар № 2, 3, 4 кудумчу, квартал комитеттеринде чаагайжыдылга ажылын багай эвес чоруткан. Ол кварталдарны харылап турар кудумчу, квартал комитеттериниң даргалары Т. Давын-оол, Б. Конгаржык, херээжеңнер чөвүлелиннң активчилери К. Дагба, О. Доңгак, М. Баят олар чаагайжыдылгаже массаны киришгирип, багай эвес ажылданнар. Көдээ Советтиң депутаттары Д. Натпит-оол, Г. Давың-оол, А. Саая, А. Куулар олар ышкаш эштер чаагайжыдылгаже чонну киришгирээринге организаторлу арга-дружулгалыглар.

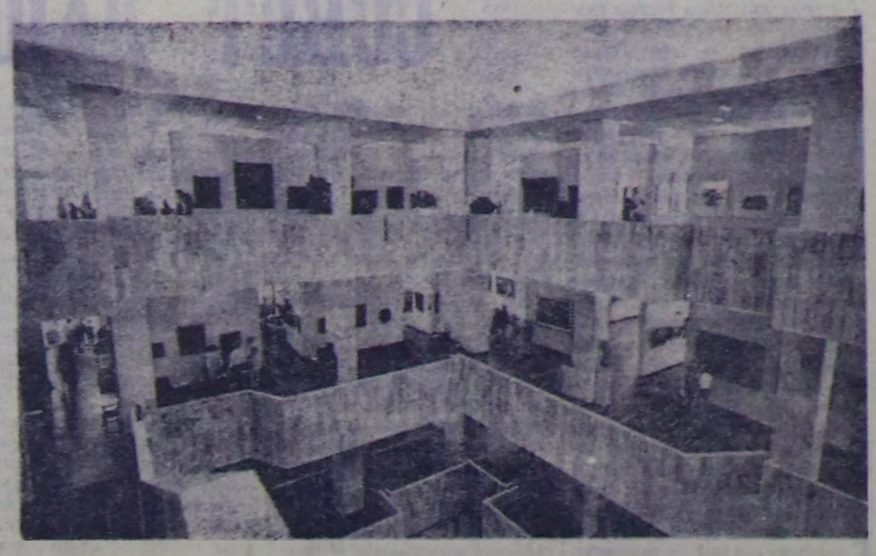
Чаагайжыдылга талазы-биле хөй талалыг ажыл дээрзин билир бис. Советтиң девискээринде оруктарны чаагайжылып, үрелген оруктарны сайлап, дескилеп, көвүрүлерни септээрн база планда көрдүгеп. Ылаңгыя Мугур-Аксы, Чаа-Суур аразының оруктарын дескилеп, үрелген көвүрүлерни септээрн чамдык малчынгарның чайлагларында, кыштагларында берге оруктарны машина маңнаарынга таарымчалыг кылдыр чонну күжүнге даянгаш кылыры чугула апарган. Бо талазы-биле хемчеглерни алган. Ылаңгыя Хандагайтының орук-бүдүрүлге участогунуң Торгалыгда В. Бюрбөжакага удуртқан звенозу Торгалыгның хем унунда эригижираэн көвүрүлерни болгаш Чаа-Суурның Калбак-Кежигде көвүрүгүн септеп доозкан. Олар ам баксыраан оруктарны сайлап, дескилеп турер.

Ол ышкаш Чаа-Суур салбырының эргелекчизи Б. Матпаа, бригадир Ш. Доңгак олар малчынгар кыштагларының болгаш чайлагларының берге оруктарын аштап, кылып, Ирбитейнин Улуг-Өдек, Көжээниң Эзирлиг-Сайыр оруктарын ниити чонну шеви-биле кылдырткан. Ам ол оруктар машина маңнаарынга таарымчалыг апарган.

Чаагайжыдылга талазы-биле чедир кылдыннаан ажылдар бисте ам-даа көвей. Чижээ, Торгалыг суурнуң «Комсомольская», «Малчын», Чаа-Суурнуң «Найырал» кудумчуларында чаагайжыдылга ажылдары ортуур негелдезинге четпейн турар. Оон бир чылдагаанда ажыглаар материал чогунда. «Торгалыг» совхозтуң пилорамазы үрелгеш үр үе ыштында турганындан чаагайжыдылгага ажыглаар штакетник материалдары чедир даалдинмээвинден бө ажыл саалаан.

Ам кол сорулгавис болза чедир кылдынмаан ажылдарны чурттакчы чонкуң, хөй-ниитп организацияларының күжүн мобилизасташ кылыры. Планда көрдүгеп ажылдарны күскү сезонда уламчылап, штакетниктерни, херимнерни чедир кылыр, ыяштарны олуртур. Ынчангаш көдээ Совет бодунуң калбак эргелекчилерин ажыглаан, бо чугула сорулганы шинтпирээрнче хөй-ниитиниң, албан-организацияларының черлериниң чурттакчы чонкуң күжүн каттыштырып, ам-даа күжениишкинниг ажылдаар апаар.

А. БАДЫРГЫ,
Өвүр районуң Торгалыг көдээ Советиниң күүскомунуң харгазы.

Узбекистанның найысыпалында Уран чүүлдүң күруне музейи чаа башыңче кежүп кирген. Ол — Узбекистанның 27 музейлериниң бирээзи ол.

Оон калбак-делгем 50 залдарында чуруланган, скульптурамнең, кааспалганың, ураншевер синилиегенің 3 муң хире чогаалдарын делгээн.

Узбен улустуң уран-шевер кижилериниң дугайында, өрүк болгаш совет уран чүүл төөгүзүнүң дугайында, даштыкы чурунчуларның чогаалдарының дугайында ол музейде көргүзүп турар.

Ыяш-даштан чазаан чүүлдерни, үгүулзалаан бажың херекселдерни, хөп-биле аргаан девистерни, хана кааспалгазын көргүзүп турар залдарга кижилер дыка үр доктаап, сонуургаар.

Орус болгаш даштыкы делгимерлерни салган черлерни улам калбартып турар. Москваның болгаш Ленинградтың күруне фондуларындан төөгүлүг чүүлдөрни ынче чорудуп берип турар.

Совет уран чүүлдүң делгимерлери база улам калбарып турар. Ында узбек болгаш совет өске-даза республикаларның чурунчуларының Узбекистанга тураскаатқан чуруктарын база делгээн.

ЧУРУКТА: Узбек ССР-ниң Ташкентиде Уран чүүлдүң күруне музейиниң иштики көрүнүш.

Н. КЛЮЧНЕВТИҢ фотозу.

ПМА.

ТУРАСКААЛ БАЖЫҢ

Иркутскиде эрткен чүс чылдың орган үезинде декабрист Сергей Григорьевич Волконскийниң чурттап турган бажыңын чаартар ажылдар эгелей берген. Ол ийи кат ыяш бажың Тимирязев (биезде Преображенская) кудумчузунуң ужунда турар. Бажыңның ханазында шоо тураскаал сакбыраза бар. Ында мынча деп бижээн: «Сергей Григорьевич Волконский — генерал-майор, Декабристерниң чажыт Мурнуу чүк пиитилелиниң кежигүнү. 1826 чылда Сибирьже шолуткеп. Иркутскиге 1844 чылдан 1856 чылга чедир чурттеп турган».

С. Г. Волконский Иркутск чоогунга, Нерчинск рудниктеринге, Читага болгаш Забайкальеге каторга эрттирип турган. Ону 1836 чылда Иркутск чоогунда Ирик суурга чурттадып каан. Оон соонда сес чыл эрткенде декабристиң кадайы М. Н. Волконская уруглары Миша, Елена-биле кады хоорөйге чурттаар чөпшээрел алган. Волконский чүгле полицияның чөпшээрелнп ёзугаар ер-бүдезинге барып болур турган, оон соонда Иркутскиге доктаамал чурттаар эрге алган.

Оон үе-чергелериниң херечилеп бадыткаапын ёзугаар алырга, шелүткеп ол декабристиң бажыңы Иркутскиниң шынап-ла культура одаа боон турган. Анда үргүлүг чечен чогаал номчулгаларын эрттирип, шинлер, концерттер үндүрүп, янитилел амыралының болушкуннарын чугаалажып турган. Иркутскиге болгаш оон чоогунда суурларга чурттап турган декабристер ол бажыңга кээп турган.

Волконскийниң бажыңының эң баштайгы аян-шинчизин катап тургузарының төлевилелии РСФСР-ниң Культура министерствозунуң «Росреставрация» трезвиниң тускай эртемнигларининң кижилгези-биле тургускан. Волконскийниң бажыны оон мурнунда С. П. Трубецкойнуң чаартынган бажыңы-биле катай декабристериниң Иркутскиде тургустуиуп турар тураскаал комплексиниң бактаан кирер. Анда чурттынгилел музейиниң салбыры турар.

ИРКУТСК.

Л. ГАЙДАЙ.
СЭТА-ның корр.

Казахстанның «Алматау» дээр туристи базазынга чыл иштинде сес мун ажыг кижи дыштанып. Оон Тянь-Шань даглаарынче дыка хөй солун орупар шөйлүп чоруткан.

Чоокта чаа ацаа республиканың школачылары баргаш, төрээн черинге солун аян-чорукту кылганнар. 2.000 ажыг уруглар ацаа дыштанып, хөлүт-омак аян-чорук кылганнар. Дуржулгалыг инструкторлар оларны туризминиг арга-мергежилинге өөреткен. Олар походтуң түңнелиинде «ССРЭ-ниң туризи» деп атты алган.

ЧУРУКТА: Алма-Атаның школаларының бирээзиниң аныяк туристери Тянь-Шань даанда лагерьни тургузуп турлар.

И. БУДНЕВИЧИНИҢ фотозу.

ПМА.

Көдээниң культура одаглары

ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ЁЗУЛУГ ТӨВҮ

Саглының көдээ Культура бажыңы Өвүр районда эң дээре ажылдыг деп санадын, культураның ёзулуг одаа болуп турар. Культура бажыңында шинин, танышыш, ниити ырыын, уран номчулганың бөлгүмнери доктаамал ажылдап, ол бөлгүмнерде 40 хире ачыяктар хаара туттунган.

Темалыг болгаш дыштанылга кежээлери, диспуттар, номчулга конференциялары, кушажылдың болгаш дайынчы алдарның кижилери-биле ужуражылгалар үргүлүг болуп турар. Ылаңгыя К. Кудажының «Уйгу чок Улут-Хем», С. Сурүң-оолдуң «Авазынга даңгырак» деп номнарында номчулга конференциялары, мурнакчы малчын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Ооржак Сзар-биле ужуражылга кежээзи, «Кандыг кижини чараш кижи дээрил?» деп темалыг диспут бедик дешлелге солуп эрткилээн. Ол ышкаш кино механигп Ооржак Суге чонга кино көргүзүлгезин үзүктел чокка, эки оргапизастап турар.

Культура бажыңында ажылдап турар шин бөлгүмүүн сураа республиканың девискээринден безин алгып, хөөге баздынгир апарган. Ол бөлгүмүүн киржикчилерге ССРЭ-ниң туристуязганыидан бээр 50 чыл оюнга тураскаатқан. Улап-Удэ хоорайга болуп эрткен боттывынгыр болгаш улусчу театрларның зона көрүлдезинге О. К. Саган-оолдуң «Оттуушкун» деп шинзин ойнаашкын, ийнги черни ап, ийнги чергенниң диплому-биле шаңнаткан.

Тоску бөш чылдың тодарадыкчы чылында Культура бажыңының коллективи база-да чыгадыкчы күженишкин-биле ажылдап турар. Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатқан ураи чүүл көрүлдезинин бирги эзлчээш организастыг эрттирип, колхозта туруп турар организациялар аайы-биле ураи чүүл көрүлдезин март айда чоруткан. Ында чедп организация киришкеп. Бирги черни школа коллективи, ийнгизин садыг, эмнелге коллективтери эзлегилээш. Көрүлдезиин ийнги эзчээ — районуң ураи чүүл көрүлдезинге чонну киришгирээринге организаторлу арга-дружулгалыглар.

Чаагайжыдылга талазы-биле чедир кылдынмаан ажылдарны чурттакчы чонкуң, хөй-ниитп организацияларының күжүн мобилизасташ кылыры. Планда көрдүгеп ажылдарны күскү сезонда уламчылап, штакетниктерни, херимнерни чедир кылыр, ыяштарны олуртур. Ынчангаш көдээ Совет бодунуң калбак эргелекчилерин ажыглаан, бо чугула сорулганы шинтпирээрнче хөй-ниитиниң, албан-организацияларының черлериниң чурттакчы чонкуң күжүн каттыштырып, ам-даа күженишкинниг ажылдаар апаар.

А. БАДЫРГЫ,
Өвүр районуң Торгалыг көдээ Советиниң күүскомунуң харгазы.

«ЕНИСЕЙ» ТИИЛЭЭН

Эрткен дыштанып хүнде Совет Тываның 5 чыл оюнгаттыг стадионга республиканың бирги черн дээш Кызылдың «Енисей» болгаш «Кызыл тараачын» (Туран) командаларның аразында бүт бөмбүүнге маргылдаа болган. Спортчу чидиг девискелдиң бирги чартынында «Енисейнин» ойнакчызы В. Черепанов баштайгы бөмбүүнү удурланыкчыларының халдавынче книр тепкен. Уздавында турачылар ганны деңнештирип алгапнар. Оюн 1:1 кылдыр доозулза-да, «Кызыл тараачынның» составында өске ойнакчыларның бар бооп илерээнинден, судья коллегиязы өл команданы үттурган дээ санаан.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга. «Колябек». фильм-концерт.
18.30 — «Солдаттың оглу». Ч. Айтматовтуң ындыг човаалыш ёзугаар.
19.10 — Телемедээлер.
19.20 — Чарлалдар, реклама.
19.25 — «Улусчу контроль». Дамчыдыкка.
19.55 — «Римге чуреен портрет». Телефильм.
20.10 — Телемедээлер.
20.25 — «Ыраажы» Телефильм.
21.05 — «Совет Тываның 30 чыл оюнга уткуштур». «Тыва композиторларның музыказы». Дамчыдыкка.
21.35 — 23.00 — «425 кыйгырып тур». Телешин. 1-ги, 2-ги серпиллары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

НАЙЫРАЛ»: «Ак роза» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чүн биле Ген» 9.00, 10.15, «Абыдуринтка» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.40, «Сенгуне» 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Там-там, кыйгың сал-ла!» 14.10, «Ол болгаш шулбустар» 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ооллар» 12.00, «Бичимилерни болгаш аңнарны алгап-йөрээ» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Моңгун хелдүк эртинези» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Хөглүг дагаа оглу» киночылынды 16.30, «Мээң нара дүңмамга ак роза» 18.00, 20.00 шактарда.

Чаа кино

„ТАРААЖЫЛАР“

Республиканың киноокранларында хроника-документалдыг «Тараажылар» деп чаа кино үнүп эгелээн. Тараа, тараажылар дугайында хөй киноларлан ук чаа киноны ылгалы чүл? Тараажыларның күш-ажылын, оларның бедик дүжүт деэш демисеэнин көргүзүп тура сайзырангай техникабиле чепсегленген ажыл-ишчиниң чаа уткалыг ажылын тода, билдингир чижектерге көргүскени болур. «Тараажылар» деп кинону чогаалчы Г. Радовтуң сценарийин ёзугаар режиссер В. Коновалов, операторлар В. Макаров, А. Билик, В. Извеков олар Документалдыг фильмнерниң төп студиязында тургускан.

Көргүскүнүң муиунга техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин билдилиг ажылгап шыдаар, күрүненип эргежының бодап билир, социалистиг формацияның тараажызының овур-хевири тургустунар.

— Бистиң фильмивис көдээ ажыл-агыйда хаара туттунган механизатордан ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия ажылдакчыларынга чедир бүтүү кижилерниң улуг күженишкининиң дугайында чугаалап турар. Бистиң маздырларывыстың шинтпирлеп турар айтырыглары янзы-бүрү, оларның ажылдап чурттап турар черлери база анчы-анчы. Кол-ла кичээнгейивисти оларның иштики сагыш-сеткилиң, маадырларның овур-хевирининң онзагай талаларын көргүзериниче угаан бис — деп, кинонуң тургузукчулары чугаалаан.

Василий Терентьевич Ерешко Николаев областының Баштанск районунда звено удуртуучузу Ол ергелериниң, украин тараачыларының арга-дружулгазын салгап алган, төрүмелинден тараажы. А Николай Григорьевич Киктев институт дооскан, кандаашкынның, хөрээн артырбас кадыргы, шуургапнып черде «Кулундинский» совхозка он сес чыл агрономнап келгеп. Николай Киктев ам совхотуң кол агроному апарган, дүжүттүң дайзынпары-биле чедимишкиннер демисеэнин турар. Кубань чурттуг Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Владимир Первицкийнин адын бүгү чурт билир. Эдээн каш чылдар бурунгаар ону «кукуруза бурганы» дээр турган, ам ол тараанын бедик дүжүттериниң «хаанын». Белгородчу Александр Львович Котовту амыдырал тараа, дүжүт дугайында эртем-биле холбаштырган. Чаа чүүлүг дүрген шинтээдип, оон ажык-дүзээнин дораан билип каары — оон кол шынары. А Петр Артемьевич Чугунов Сибирьниң сураглыг агровоинарының бирээзи. Ынчангаш ол чээрби чыл улай тараажы совхозту билдилиг удуртуп, хөгжүдүп келген.

Кино чеден чылдарның тараажыларының ниитилештиргеп овур-хевирин, оон билигмергежилиниң, чүткүлүнүң бедиин көргүскен.

Ийи чартык миллион механизаторлар — чогум-на тараажылар ол. Бүскү дүжүт ажаалдазының үезинде хону шелдерже чеди чүс муң хире комбайнерлер үнүттер. Көдээ ажыл-агыйның дээди болгаш ортумак тускай эртемнигларининң саны миллион аныкан. Кинону ол бүгү ажыл-ишчилерниң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседири тараа будурулгезин көвүдедири дээш кызыпак күш-ажылынга тураскаткан.

Л. КАБАКОВА.

Эмчиниң консультациязы

КАДЫҢАРНЫ КАМНАНЫҢАР

Дизентерия, ижин тиви, холлера, саргарар аярыг болгаш ижин-шөйүндүнүң өскедээ халдавырлыг аарыглары кадык кижилерге аярыг кижилерден азы оон тарадыкчылары микробтарны дамчып халдаар.

Микробтар чылшынган аьш-чемнин, ылаңгыя нөгаалларны, кат-чимисти, сугну, хирляг хелду дамчыштыр ол аярыг халдаар.

Дизентериядан зараан кижилерниң чурттап турар черининг санитарлыг байдалын багай тургузар чорук ылаңгыа ымыраз-сээк эң-не хоралыг. Чайгы, күсну үелерде бо аярыгдан кижилерниң зарыгы көвүдээр. Чүге дизе, агаарның температуразы изий бээри дизентерия бактерияларының аьш-чемге, сугга өзүп кавудээринге таарымчалыг үе болур. Хирляг хелду дамчыштыр янзы-бүрү чүүлдерге, продуктуларга, бактериялар чыпшынар. Кадык кижилер ол чүүлдерни тутпаш, аьш-чем дамчыштыр халдавырны чыпшырып болур. Ылаңгыя бичии уругларга оон ынчаар халдаар чоруу көвей.

Дизентерия халдаанда оон бактерияларының кижиниң чоон шөйүндүлеринге чыпшыныш, аярыгны өскүдер. Хорапнаган аьш-чем продуктуларын ерганизмни хораннап, аярыг кижиниң байдалы бергедээр. Ол шаг чокталыр, эъди изиир удаа-дараа суун чүүл-биле куду олуртур. Ол шаралыг болгаш чамдыкта бораалгактыг хан холумактыг болур. Аярыг кижиниң байдалының азыы-биле хонукта чамдыкта 20—30 катап нуду олуртуп болур. Аярыг уругнук ниити байдалының баксыраазы хорапналыышкынның ниити чадаларындан хамаарыкыр, а ону эмчиге дүрген чедирип, эмчи дузазын чедирбес болза ол өлүмге таваржып болур.

Антибиотиктерни ажыглап, боду эмненир чорук хоралыг. Ынчаар эмненирге, аярыг белен эккирбестеп, хөөчурай бээр. Аярыг кижиниң сегиири эмненириниң болгаш чемненириниң чурумун шын сагыырындан хамаарыкыр.

Бичии уругларның оон аараш сегип орар үезинде оон организми ашаак кошкак, суларгай, шын чемненириниң чурумун сагыыры эң-не чугула. Уругларның ишти аараан таварылганы эскерген дораан-на эмчиге барып, аярыгны нептеретпези чугула. Аярыг уруг шуут сегип, надыкшылы катап тургустунарга эмчиден үндүр бижиир.

Ижиң-шөйүндү аярыгларын баш бурунгаар болдурбайн барып болур. Ынчангаш хамыктың мурнунда хууда болгаш хөй-ниитп черинииң арыг-шеверин шыңгыы сагыыр болза эки.

Ада-иелер, эмчиниң сүмезин күүседип, чаш уругнуң арыг-шеверин хайгаарал, чемненир мурнунда холуңар чуңар. Чугдуннаан кат-чимис, нөгаа айнаан уругларга бербеңер. Хайындырбазан суг ижиртпеңер, уругларыңар кадыын камгалаңар.

И. ВОРОШКЕВИЧ,
Кызылда уругларның халдавырлыг аарыгларын эмнизер эмнелгениң эмчизи.

Бистиң адресвис: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийни амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 918.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 11.

ТС—00954

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 195 (9569) Среда, август 21, 1974 чыл

1925 чылда үнезилеттингеи.

Өртээ 2 кез.

«СВЕТЛАНАГА» МИТИНГ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). Партиниң Төп Комитединиң өөрүмзээзинден күш-ажылчы улуг тиилелге — беш чыл планының күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн үлгаттырар талазы-биле даалгазын күүсетмени-биле хөлбаштыр ол көлеентивле чагаа чөрудуп, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң байыр чедиргенинге харыы кылдыр электроннут приборлар кылыр «Светлана» каттыжыңышкынының коллективи чаа хүлээлгени алган. Фирманың кол заводунга болган митингиге светланажылар 1974 чылдың даалгаларын хүүсаазындан эрте күүседир талазы-биле бөттүрүнүң хууда социалистиг хүлээлгелерин эдер көрүп, оларны улам бедик, шынарлыг кылырынче Ленинградтың бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырганнар.

Чартык проводниктер кылыр цехтиң бригадири Л. П. Павкуйченко, шил кылыкчызы А. С. Осин, милиис начальнигге В. Н. Маннфов, каттыжыңышкынының чиңгине директору О. В. Филатов олар СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке оларның ажылын бедик-биле үнелээнин дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

Митингиниң киришкилелери СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаакы улуг сөөрүн киришкининг хүлээп алганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро немецүмүнге кандидат, партиниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов митингиге чүве чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КЫШТАГЛААШКЫНГА ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

«Иштиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглариниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкының эрттинер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының удамнынган мал чеми белеткээриниң деңнелгелерин өөредилери, сигнеш-биле сигнеш сөөлдээрлериниң, күштүг салгынадышкын-биле күргадырын, семаж салырын оожум шиңгээдир ап турар. «УТКА 25 чылы» совхозта болган Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында витаминниг сигеи далганы кылыр агрегаттар кууп будүрүкчүдүр ажыллап турар. АВМ-0,4 деп агрегаттарны эптеп тургузар талазы-биле монтаж ажылдарын «Өөк», «Саяң», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бүрен» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында амга чедир доозпаан.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, хооркүүскомнар, СЭКП-ниң дыка хөй райкомнары, райкүүскомнар, партия эге организацииларының болгаш Көдээ Советтер чарлаттынган шалыпчы айбиле, а ол ышкаш мал чеми белеткээриниң планын дүрген күүседир дээш Каа-Хем районуның ажыл-ишчилериниң кыйгырыы-биле холбаштыр организаксы база масса-политиктиг ажылды четпес чорудуп турар. Оон уржуу-биле шалыпчы айның баштайгы неделязында республикага хонукта сигеи белеткели төлевилеттингеи 4-4,5 муң тонналың орнунга 1,5-2 муң тоннадан ашпайн тургаи.

Мал чемниң курлавырын тургузарының болдунар аргаларын ажыглаарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле удур ажылды чорудар ужурлуг партия болгаш партия-комсомол бөлүктериниң ыяха хөй ажыл-агыйларда тургуспаан.

Мал чеминиң белеткекчилериниң чамдык звеноларында болгаш бригадаларында социалистиг чарыштыг организаставаан, ажылының түңнелин үндүрүп турары доктаамал эвес. Сигеичилериниң культура хандырыгазы үзүктелип турар, хову турлаглариятга кивону көргүзүп турары хөвар, амыдыран хандырыпга болгаш иишти чемненилге айтырыгларында четпестер хөй.

Мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң талазы-биле ажылдарының бүгү комплексизинде четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер хөй деп, доктаалда оон ыңай чугаалаан турар. Чамдык ажыл-агыйларда кажаалларның өдээ аштаттынмаан, кажаалларны дезинфекцилевээн. Оң ажылды «Чыраа-Бажы», «Шамбалыг», болгаш «Тиилелге» совхозтар саададын турар.

Мал чемни четчирә-биле курлавырлан алырының болгаш мал кыштагладырынга чогуур өйүнде белеткенирининң айтырыгларынга хамаарыштыр ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, Көдээ ажыл-агый эргелелериниң, трестиң түскай эртемнигларинге чогуур негелдеги СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, партком, а ол ышкаш Көдээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыңышкыны салбайн келгеништеи үстүнде айыткан бүгү четпестер бар апырган.

Ол ышкаш одар-белчинр шөлдериниң харын арыгларын-биле четчар саннын аът болгаш трактор далбыйларын белеткеп, үш-дөрт кодан санында-ла бир трактор далбыйлыг туларын база айыткан. Хойжу бригаларның болгаш фермаларның кыштаг черлеринге далбый сөөртүр трактор турар чылыг кажаа-хораажы баш удур тударын колхозтарга болгаш совхозтарга сүмелээр.

1974 чылдың июль 24-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалынга дүүшүүр, малды мал чемнери-биле хандырарын, келир кыжын мал кыштагладырын чедиишкининг эрттинерин болгаш малдың бай самын улам көөдээринге эргежок чугула байдалларны тургузарын, аңаа үнделээшин, малдың баш самын өстүрерин, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көөдээринин барымдаалаш, келир кыжын мал кыштагладырынга ажыглаар мал чемнери-биле колхоз, совхоз бүрүзүнүң хандырыгланын маларын хынаарын, илереттинер четпестерин чайладыр талазы-биле дээштиг хемчегларин алырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хооррайүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыңышкынына СЭКП обкомунуң бирозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Мал чемин белеткээринче бүгү колхозчуларны, совхозтарның ажылчыннарын, колхоз, совхозтарга шефтеп турар организацииларны мобилизастап тургаш, бар турар бүгү техниканы, кижи хүжүн чогумчалыг ажыглазары аңаа эргежок чугула. Чайгаар үнген сигеннг шөлдериниң сигеинн, тарымал оът-сигеинн дегере кезап, сигеи белеткээриниң планын күүсеткиже чедир мал чемни белеткээри сокластайн, сигеи белеткээр кампания доозулгуже чедир мал чемни белеткээр звеноларны хевээр арттырар.

Четпейн турар чулуктут мал чемнерин четчелеп алыр дээш иогаан кукуруза массазын сааи-биле холуп силостарын организастаарыл мал азыраар будук-бүрү чинерин белеткээр, мяш бүрүлерин, картофель сыын, иогаи культураларының артышчыларын, бастырган, арыгдаан тараа богун чыыр ажылды чорудары, бүгү сааданы сарааттаан, пресстээрин хандырары сүмелеттингеи.

Мал чемни дешилгелиг технологтя өзүгаар белеткээринче, сенаж салыр, сигеи далганы бүдүрер талазы-биле доктааттынган даалганы күүсединиче оиза кичээнгейин утландырган. Бир АВМ-0,4 агрегатка оиааштыр, сезоя дургузунда 500 тоннадан эвээш эвес далган белеткээрин эргежок чугула. АВМ-0,4 агрегаттарны эптеп бээрин доктааттынган хуусаалара дооскаш, оларны республиканың ажыл-агыйларынга ажылдадып киирер.

Ажыл-агый бүрүзүнге мал чемни фермаларга, бригадаларга, тус-тус хөй инек кодаиларынга онаштыр хувааган турарын хандырары, бир айдан эвээш эвес үе дургузунда ажылаар курлавыр тургузуп алырын барымдаалаи тургаш, мал чемни мал кыштагладыр черлерге сөөртүп чедирерин организастаарын сүмелээн. Бөлүүн, чулуктут болгаи холуксалыг мал чемнерин кадаталаарын харыылаар кылдыр оларны тускай кижилерге, ферма эргелекчилерине, хойжу бригадаларының бригадирлеринге хүлээдип бээр, белеткээн мал чемнерин кажаалаар ажыл чорудар, мал чемни тегчелеттейн, ажыл-агыйлары эвес чарыгдатпайн, хайгааракчыларын токчайып тургузар. Мал кыштагладырының эгелей бээрн биле мал чемни чарыгдаарының учёдуп доктаамал чорудар.

Тожу, Бии-Хем, Таңды болгаш Тес-Хем районнарның девискээрлеринге Кызыл хооркай Советиниң, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарның ажыл-агыйларының сигеи белеткээрин организастаарыя Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыңышкынына дааскан.

Бүгү инек хой кодаиларын, бригаларын болгаш фермаларны СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, райкүүскомнар, партия эге организацииларының эң эки малчын кадрлар-биле 1974 чылдың октябрь 1-ге чедир четчелеэр. Чаш болгаш төрүүр мал азыраар малчыннарны шилип алырынче оиза кичээнгей салыр. Мал ажылының ажылдакчыларынга эргежок чугула культура-амыдыралга байдалдарын тургузуп бээрин хандырар, чаа-чаа кызыл-булуннар, чувар-бажыңнар, чурттаалга бажыңнарны тударын, сөптээрин доозар, четчир оттуглар чүүл курлавырын белеткеп бээр.

Бар оран-савааларны сөптээрин октябрь 10-нүң бетинде дооскан турар ужурлуг. Аңаа холбаштыр ажылчыларның бүрүзүнге тудуг болгаш сөптелге бригаларының эки кадрлар-биле бижиглаар, оларга ажылдазырын малчыннарны киирштирер чогуур.

Одарларны ажыглаарын экижидер дээш чайын тараан мал чемни болгаш тараа культураларының шөлдеринге мал одарладырын, чайгаар үнгея оттуг кыштың одарларны солуурук барымдаалап турган, чаа кыштагларны тудар.

Зооветспециалистер кыштаглаашкын үезинде малдың хей черге сүрүн турбазы-биле октябрь 1-ге чедир малды үзүп, коданнарга болгаш белүктерге четчелээриниң бүгү ажылдарын дооскан турар ужурлуг. Ажыл-агый бүрүзүнге малдың баш самын ажыглаашкынын, ыланнга төрүүр малдың баш самын ыяка кызырбайн турган ыяк кылын чорудар хүлээлгелиг.

Кыштаглаашкын үезинде ажылагый бүрүзүнге дустуң болгаш өскедаа минералдыг чемнериң курлавырын тургузар. Мал суттарар черлерин организастаар ажылды кылып, сут чыдыгар пэш-савааны белеткеп, суттат чок черлерде кыштагларже сут савааларын сөөртүп чедирер. Мал чемнерин бустап, ховодуп хайындырар пехтерин, саалда эалдарын болгаш өскедаа механизастаашкынны белеткеп эгелээр. Кыштаглаашкының эгелээрининге чедир мал чеми белеткээр пехтээрин болгаш сөөртүп алырын 1974 чылдың сентябрь-октябрь айларда чорудар ужурлуг.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу, «Тыва суг тудуг» трест, ажыл-агыйларның удуртукчулары октябрьның 5-ке чедир бар-ла бүгү кудуктарны, суттат черлерин септеп-селлиир.

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыңышкыны малдың баш санын камгалап, чыы-бүрү чемнер-биле хандырар төлээде, малды бир совхозтуң балансыындан өске совхозтуң балансыларынче шилчидер азы кыыкы үеде өске совхозтарның девискээринге тургузар айтырыгны өөредип көрген, бо талазы-биле саналды киирер ужурлуг.

«Сельхозтехника» каттыжыңышкыны республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараа саваның болгаш кыиргыш шарыр чогуур хемчээлдиг сывыргап демирлерин, дусту, суг кудар досхыларны, тараа чарбалзар керекселдерин, өг кылыр кидиеги, тускай кептерин ажылагайларының чагаазын ёзугаар чогуур үезинде чорудуп бээр ужурлуг. Бо чылдың сентябрь-ноябрь айларында Эрзиниң ажыл-агыйларынга 600 тонна, Овур районуң колхозтарынга —400 тонна, Мөңгүн-Тайганың колхозтарынга —200 тонна, Тес-Хем районуң колхозтарынга — 200 тонна болгаш Бай-Тайга районуң «Кара-Хөл» колхозунга — 100 тонна концентрастаан мал чемнерин сөөртүп чедирер.

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыңышкыны бодунуң автобаазазының транспорту-биле сентябр-ноябрь айларда Тес-Хем районга 400 тонна, Бай-Тайгага — 400 тонна, Овур районга — 200 тонна концентрастаан мал чемнерин сөөртүп чедирген турар ужурлуг.

Тыва транспорт эргелели сентябрь-декабрь айларда Тес-Хем районуң Мынусинскиниң болгаш Абаканның дээрбе комбинаттарынган алыр 200 тонна хемчээлдиг комбикормнарны Кызылдың сайгарылга базазынче сөөртүрүн хандырар. 1974 чылдың IV кварталында 10.000 тонналы сөөртүр болгаш оон 4000 тонназын Улуг-Хем, Чөөт-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга дорт чедирген турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың июль 24-те доктаалын ёзугаар кандаашкыга болгаш өске-даа айымызга таварышкан ажыл-агыйларга совхозтардан саваи садарын дараазында өртек-биле чорударын сүмелээн:

—комбайн-биле ажаагаи саваиы плаи ёзугаар бот-уне-биле.

—Сараатгаан саваиы—1 рубль 40 көпеек-биле.

—Престээи саваиы — садып алыр өртек-биле, престээшкиниг хамаарышкан немелде чарыгдалдарны база төлээр, оиу талалар боттары дугуружур.

Мынаыг байдалдыг чурумну колхозтарга практикалаарын база сүмелээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың август 16-да доктаалын ёзугаар кандаашкыга болгаш бойдустуң өске-даа айымылыга таварышкан областарның, крайларның, автономнуг республикаларның совхозтарының болгаш күрүненнеш өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары бо чылын мал чеминиң белеткежиниң бүгү дургузунда ол ажылга ажылдаанда куш-ажылдың бедидкея төлевирин доктаатган.

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле бүгү куштерин база чепсек-керекселин организастаар база таварыштырар, ол ышкаш бо чылын малдың кыштаглаашкыга белеткээри-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орнаныгыы В. Ц. Серяков баштаан республика комиссиязын тургускан.

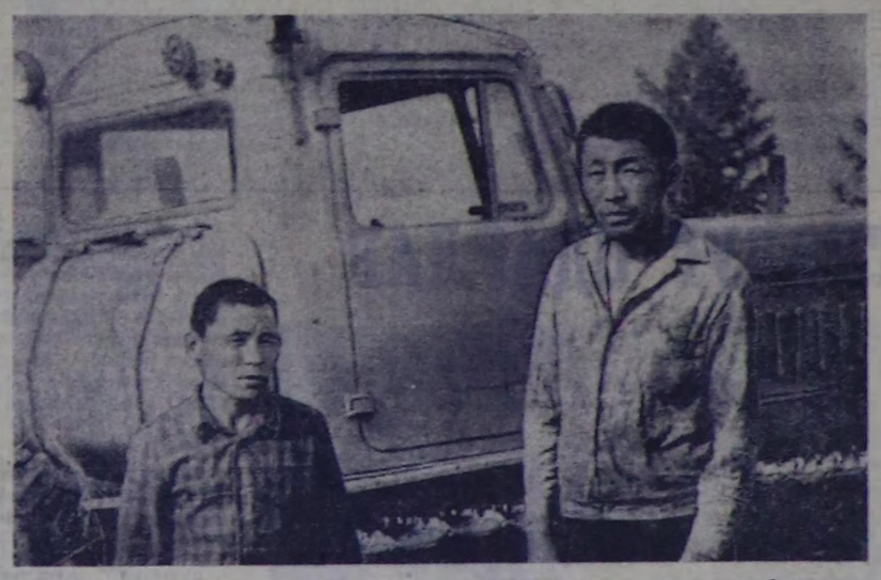
КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ!

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели күрүшеге дүк садарының чыл планын күүсеткен Бии-Хем районнуң (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш **ЕВТЕШИН**, райкүүском даргазы эш **ДАМЧАЙ**) партия, совет органнарынга, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирген болгаш плаидан ажыр ам-даа оң бир тонна дүк дужаар дээнин чүүлдүгзүнгеи.

Районнуң ажылчы чоннары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле соруулгаларны чеднишкининг шиитпирлээринче бүгү күжүн мөөнкээр, мал чеми белеткээриниң планын күүседир, дүжүттүг чидириг чок ажаап алыр, оон-биле тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планнарын болгаш соцналистиг хүлээлгелерин күүседириниң бижиг үндезинин тургузар дээрэзинге бүзүреливисти илергейлеп тур бис деп байыр чедирген телеграммада чугаалап турар.

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының бригадири эш **САНААГА**, партия бөлүүнүң организакчызы эш **СЕРЕМБИЛГЕ** байырлыг телеграмма чоруткаш, сиген белеткээр планны ажыр күүсеткеня дээш оларга изиг байыр чедирген.

Силерниң бригадаңар күш-ажылды эки организастап, бригаданың кежигүн бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидип тургаш, 935 тоннаның орнунга 1300 тонна сигеннн август 18-ке чедир сараатгаан. Силерниң бригадаңар сиген белеткээринге болгаш өске-даа ажылдарга техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, бүгү коллективтиң демнинг ажылының үлегерни көргүзер, беш чылдың тодарадыкчы чылында совхозтуң социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге төлептиг үлүүн киирер дээрзинге бүзүреливисти илергейлеп тур бис деп, байыр чедирген телеграммада айтып турар.

Совет Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргенинден бээр 30 чылының юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш Чөөт-Хемчик районуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдан турарлар.

Келир чылдың дүжүдүнге утпаштыр тараажылар 2050 га чер аңдарып белеткээр планын 2110 кыыдыр ажыр күүсеткен. Чайгы чер аңдарылгазын агротехниктиг дүрүмнериниң чурумун ёзугаар эки ажылдан кылган. Чайгы чер аңдарылгазының үезинде ажылдың түңнелин 5 хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап келген.

ЧУРУКТА: коммунист Сат Шооча (оң талазында) эш эки көргүзүп дээш чаржып турар ажы Ховалыг Дыкыл-оол-биле.

Сөзүг болгаш фотозу Н. ИРГИТТИҢ.

ИНФОРМАЦИЯ

59 ТОННА ДҮК

ССРЭ-ниң составынга Тыванын эки тура-биле каттышканындан бээр 30 чыл болур оюнга күш-ажылчы чеднишкиннерниг ужуражыр дээш Овур районда «Торгалыг» совхозтуң малчыннары күжениишкининг ажылдан турарлар.

Совхозтуң хойжузары СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле хойнуң баш санын өстүрер, оон продуктуаут чорууи бедидер боттуг хемчегларин ап турар. Оон түңнелинде чамдык чеднишкиннер бар болган. Ажыл-агый бо чылын 59 тонна дүктү күрүшеге садар хүлээлгени алган. Оиу хуусаа бетинде—август 1-де күүсеткен. Амгы үеде плаидан ажыр дүк дужаарын уламчылап турар.

Торгалыгчылар хойнуң чайгы семиртилгезин эки оргаиизастап, кыштаглаашкыга белеткелди чорудуп турар.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң хойжулары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган, оиу амыралга боттандырары-биле кысымнак ажылдаан.

Ажыл-ишчилер күрүшеге 100 центнер дүктү садарын аазаан, ол планда кердүгеннинден 20 центнер ажыр турар.

Малды кыштан хүр ажырып, кыргылданы организастыг чоруткавындан дүктүң хорамчазы эвээш болган. Колхоз иишти-биле бир баштан-на 2,7 килограмм дүктү кыргын алган. Күрүшеге 220 центнер дүктү садып, хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Хойжулардан Өшкү-Саар Серен-оол бир баш хойдан-на 3,4 килограмм дүктү кыргып алган, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Николай Чимбин, Аданастай Седин-оол оларның көргүзүү база эки болган.

Т. ХЕРТЕК.

Идепкейлиг киришпишаан...

«Сүт-Хөл» совхозтуң хөйжулары мал-чеми белеткээрине массалыг киржип турар. Ишкин салбырның мурнакчы хойжузу Чимит-Доржу Ондар 15 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг тургаш, 20 тоннаны белеткеп, оон 80 ажыг хуузун кыштаанда чедирип алган. Ол-ла салбырның хойжузу Мурзуука Ондар малчыннар арааимда калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, 100 хойта онааштыр 120 хураганны бо чылын алган. Ол бодунуң өгбүлезининң күжү-биле 15 тонна сигеннн белеткээп, кыштаанче удур сөөртүп турар.

Совхозтуң хойжулары кижи бүрүзүг 10-дан хөй тонна сигеннн белеткээр дээш кызымак ажылдап турар.

* * *

Ишкининиң алаактарында дөрт алышкы Николай, Владимир, Борис болгаш Михаил Монгуштарның звенозу иишти-ниң малынга чем белеткээрине эң идепкейлиг киржип турар. Олар 49 тонна сиген белеткээр тургаш, бо хүиперде 58 тонна чедир белеткеп алганнар. Звено ажылын уламчылап турар.

К. ХЕРТЕК.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

ГРАФИК ЁЗУГААР

Келир кышка белеткеп ажылдарын бистиг электростанция коллективиниг эрткен 1973—1974 чылдың кыжы төнүп турда-ла эгелей бергеи. Администрация, партия болган профсоюзтел организацииларының дөрт киржиргези-биле март—апрельде-ле ол хемчегларни ажылдап кылган, бадыткаан. Аңаа ноя-кол кылыр ажылдарны тус-бүрү айны-биле графиктей тургускулаан бис.

Котёл-агрегаттарның капиталдаал болгаш түрмек септелгезиниң хүиперин болгаш айларын айтып, доктаалдыг каан шиңгээ график ёзугаар чорутпас болза, ол дээрге станцияның дедиски ажылдаарынга салдар чедирбе бээр, чамдыктарын септелге үезинде шуут тургузуп алыр болганда, тодаргай кыска хүусаа херек болгай.

Бир эвес мурнуида чылдарда бис котёл-агрегаттарны кайы-хамаанчок септеп турган болзувусса, ам ыиаыг эвес, оон септелге эртерин дөрт чыл кылдыр чурумчудуп алган бис. Чижээ, станцияның бо чылгы чылыдызга-механиктиг дериглёрин септээрининг хускай тургустуган графиган ёзугаар чаңгыс № 4 котёл-агрегат капитал септелге эртер ужурлуг. Ам бо хүиперде оон септелгезин чорудуп турар бис. Ол ышкаи № 1 котёл-агрегаттың түрмек септелгезин бо хүиперде доовушкаи.

Дузалал дериглериниң капиталдаал болгаш түрмек септелгезин кышка удур чорударының графигни база шыиғыы сагып турар бис. Оларның белеткели каш хонгаи хоидан үнер.

Станцияның бодунуң хол корпузузунда болгаш дузалал корпустарында база бистиц будүрүлгеге хамаарышкан чурттаалга бажыңнарының чылдыдызга системазын кышка белеткээр апаар. Борта база ээзи хөй күш үнер, ус негеттинер. Оиу база-ла плаида ылавылап көргеи чүве. Мацаа чүү хамаарыжыры? Хоолайларны болгаш батареяларны 400 метр хирени шуут солуур, котёлдарда четкилеичек насостарның капитал септелгезин чорудар, чылдыдызга системазынга суг дамчыдылгазын эде дериир дээш оон-даа ыиай.

Бистиц электростанцияның чорудуп турар кышка белеткелдиң септелгелериндө чүгле коллективтиң бодунга хамаарышкан эвес, хоорайның будүрүлгелериниң болгаш албан, организацияның черлериниң кышка белеткелиниге холбаштыр ажылдар база барып айтыр херек. Чижээ, бистер чоокта чаа станцияның электродериглериниң септелге-реивзиялын чорутпаи бис. Ол дээрге бистиц хереглекчилерже электри энергизын, чырыкты, чылыгны каичаар берип турарывысты, ол дериглериниң аразында солуур, септээрлерин илередип алыры-дыр. Ол септелге-ревизиялың түңнелинде чамдык дузалал станцияларында трансформаторларны солуп, эдип, кабель шугумнарын хынап көрген.

Кышка белеткээр чүүлдериниң иштинде станцияның дашткы чырыын эдерп, чазартыры, лампалар тургузары черлелиг үүрмек ажылдар база тиирни турар. Оиу октябрь бетинде бүрүи дооскан турарын көргеи бис. Оон ыиай оллаар чүүл белеткеп алыры бистиц будүрүлгевис ышкаи черлерге хамаан чок чугула айтырыгларның бирээзи болгай. Бо чылын станцияга 20 муң тонна хөмүр дужүрер ужурлуг улус бис. Амга чедир оон 14 мунун мун-не чедиртпи алган бис, а артканын автотранспортуларның бүрүзүу-биле чедир эккелбээ болуп турар. Дужүт ажаап алыпкыны тулуктээлекте черле доостуруп алтар бис.

Кызыл хооранның чылдыдызга дамчыдыгазынга хереглээр бистиц станцияда сесски котёлду монтаждап турары биллиигир болгай. Ол улусчу тудугга бистиц коллектив колдуунда чагыкчы болуп кирип турар. Сесски котёл шакта-ла 35 тонна күүдүт болур. Оон эргежок чугула дериглерни бис чагыдыг, оиу бүрүи экеп алган бис. Амгы үеде Кызылдың «ЦЭС тудуг» эргелелиг дамчыштыр «Востокэлергомонтажтың» участогу ол котёлдуң суг-химиктиг арыглаашкын блогунуң рителгезин бүрүи доозупкаи, а чылдыдызга дамчыдар дериглери оиу будүрер заводтуң буруузу-биле орайтан келгеи, монтажниктериниң сентябрьда бүрүи доозар дээш планын үскен. Олар ам октябрьда доозар деп турар. Ынчаи оиу ажыглаалга хүлээп алыр апаар бис.

Кызылдың электростанциязының коллективи келир кышка белеткелдиң Совет Тываның 30 чыл оюига тураскаадыр. октябрьда доозар соруулгаиы мурнуида салып алган.

А. ГРИГОРЬЕВ, электростанцияның начальнигн.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улуг-Хем районда «Х Улуг хөрээ» колхозтуң хойжулары мал бажын өстүрер дээш тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Колхоз бирги чартык чылда күүсеге мал продуктуларын садарының планын ажыр күүседип, сүттүг — 115, эттиг— 105, дүктүг — 108 хуу чедиргеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразында шилчиир Кызыл тутуи чаалап алган.

Хой ажылында мурнакчыларның санын көөдеп турары өөрүнүүг. № 1 хойжу бригадазын Андрей Содиам, Чигжит-оол Чамзын олар 100 баш төрүүр хойга онааштыр 110—120 хураганны камгалап ап, чыл санында-ла эки түңнелди чедип ап келгеиинер.

Хойнуң баш самын өстүрер, ооц өлүн хораар чоруун боздурбас дээш кызымак ажылдап турарлардан ангида, бо талазы-биле көргүзүү куду, ажылынга ээ-харыысалга чок чамдык хойжулар база бар.

Хойжу А. Бичс-оол ажылынга харымсалга чогу-биле кыштаглаашкыга үезинде 20 хойну баскылаштырып өлүргеш, үр үе эртээиде-ле 40 ажыг хойну берүге чидиртken. Бо кадарчының хоюидан кыргаан дүк колхозта ээ-не ээзээ болган. Ол ышкаи Дукарбан Какай-оол төрүүр чүс хойга онааштыр 36-ла хураган алган. Чаигыс девискээрде чурттап турар, колхозтан демей хамдырылганы, дузаны ап турар хойжуларның көргүзүү-ангы-аңгы болурунуң чылдагаазы чүгле чамдык хойжуларның ажылынга харымсалга чогунда деп бодаар мен.

О. КЫРГЫС.

ИНЕК ЭЪДИ БҮДҮРЕРИН КӨБҮДЕДИР КУРЛАВЫРЛАР

Инек эъди бүдүрерин—үлетпүрлүг үндезинче

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин тоску беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизинин Директивалары мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам ынай көбүдедириниң делгереңгей программалын тодаргайлаан. Эътти бүдүрери болгаш садын алыры онза чугула соруулга болуп турар. Бо беш чылда инек эъдин бүдүрери дыка өзер. Чүүлүн эът продукциязының хемчээлиниге инек эъди 40 хире хууну эдилеп ужурлуг. Аныык бода малды интенсивтиг арга-биле семирти азыраарының болгаш күш-ажылды организастаарының чогумчалыг девирлеринин айтырыгларынче СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлеринде онза кичээнгейни салган. Инек эъдинин бүдүрүлгезин чедимишкиниг хөгжүдер толээде, семирти азыралга тургузар инектин санын доктаамал көбүдедири, оларның дириг денгизин бедидери, семиртилгезин экижидери эргежок чугула.

Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга сөөлгү чылдарның дургузунда инек эъдинин бүдүрүлгези дириг денги-биле 1965 чылда 5,9 муң тонна турганындан 1973 чылда 7,2 муң тонна чедир көбүдээн. 1973 чылда колхозтарның база совхозтарның эът продукциязынга инек эъдинин үлүг-хуузу 33 хуу ашкан. Ынчалзажок республикада инек эъдинин бүдүрүлгезиниң өзүлдезинин темпизи ам-даа чавыс. Ол чорук чемгерилгенин деннелинин кудузу-биле, а ол шыкаш ыйыстыг бода малды чедир өстүрериң база семирти азыраарын организастаарында, оон технологизында шынгымы четпестерге-биле тайылбырлаттывар.

Ыйыстыг бода малдың немелде денгизинин бот-үнези республикада ам-даа дыка бээлик болуп турар. Сөөлгү чылдарда центнер немелде денгизинин бот-үнези 130-140 рубль болуп турар. Мал ажылынга улүг хемчээлдиг ажылдарны ам-даа хол-биле кылып турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезин саададып турар.

Бистин байдалдарывыска күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң айтырыын шиитпирлээри мал ажылының адырларын бүгү хемчег-биле интенсификастаарының, оны үзеттүр бүдүрүлгезиниң принципиалдыг чаа технологизазының шилчидериниң үндезининге болдунуп болур.

Үстүнде айыттынган айтырыгларны чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлеп турар ындыг ажыл-агыйлар малды семирти азыраарынга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Механизастаттынган семирти азыраа шөлүнге ыйыстыг бода малды улуг болуу-биле семирти азырал турар «Сукпак» совхозтуң дүржүлгазы республикада биилингир. Малды семирти азыраарынга эки түннелдерни «Кызыл тараачын» совхоз өлөн каш чылдарда улаштыр чедип ап келген. Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозта аныык ыйыстыг бода малды күжениишкинниг семирти азырап турарының дүржүлгазы кичээнгейни хаара тудуп турар. Ол ажылагыйның мал семирти азырап турарының дүржүлгазы-биле танышаалыныр.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ БОЛГАШ КОНЦЕНТРАЦИЯ — ЧЕДИИШКИНИҢ ҮНДЕЗИНИ

«Хадын» колхоз—эътким мал өстүрер кыдыр тускайлаттынган ажыл-агый. Колхоз эрткен чылын 1000 центнер хире инек эъдин сатkан. Оон алган арыг орулга 22 муң рубль болган.

1973 чылдың төнчүзүнде «Хадын» колхозка аныык ыйыстыг бода малды Хадын суурнуң төп фермазынга моонизээн турган. Анаа чем белеткээр цехти дерип тургускан болгаш аныык чемгерилге шөлүнге аныык инектерни күженишкинниг семирти азыраарын организастаан. Оон дыыктыы дораан-на косту берген. Семирти азыралдың баштайгы айында-ла инек ажаакчызы П. Шишигин бодунга быжыглаан шарыжыктардан 1973 чылдың декабрьда 50 центнер хире немелде денгизинни алган. Бир баштың хонукта ортумак немелде денгизи 1 килограмм 300 грамм болуп турган. Өске-даа ажаакчылар эки түннеддерни чедип алгылаан. Н. Кочкин, О. Хеймер-оол болгаш өскелер-даа кышкы айзарда семирти азыраан малының баш бүрүзүнден хонукта 500-900 грамм немелде денгизин чедип ап турганнар. Ниитизи-биле тургузу азыралдың бүгү үезинин дургузунда семирти азырадда малның баш бүрүзүнүң хонукта ортумак немелде денгизи 600 грамм болуп турган. А республикага кышкы үеде семирти азырадда малының немелде денгизин хонукта 200-300 граммнан ашпайн турар. Чамдык ажылагыйларга семирти азырал малы немелде деңги бээр хамаан чок, денгизи харын-даа кудулап турар.

«Хадын» колхозка кышкы үеде аныык малдың центнер немелде денгизининиң бот-үнези 80 хире рубль болуп турган. Ол болза эрткен чылдарның ол үеминде турганындан 25 рубль чиик болган. Центнер немелде денгизге чем чарыгдалы 8 центнер чемгерилге единицазындан ашпаин. Колхозтуң баштай күүрүнеге салган болук инээнин бир баштың ортумак дүжаалда денгизи 350-400 кг четкен.

Фермага күш-ажылды шын организастап, чаа технологияны ажыглаан чорук шак ындыг эки түннелди бергеи.

ХАМЫК УЖУР ЧЕМДЕ БОЛГАШ ЧЕМГЕРИЛГЕДЕ

Аныык ыйыстыг бода малды семирти азыраарының чедимишкини малдың чемгерилгезин шын тааркыштыр организастаарындан кол хамаарыр. «Хадын» колхозта шарыжыктарның чемгерилгезин ийи үеге: белеткел үезин болгаш түннел үезин кылдыр хуваагаан. Белеткел үезин үш ай үргүлчүлээр. Ол үеде малдың чемгерилге рационунга 3 килограмм концентраттар, 5 килограмм силос, а ол шыкаш эленка болгаш саван кирип туар. Белеткел үезинде малды ындыг чемнер-биле чемгерер чорук аныык малдың чогумчалыг өзүп малдырыр хамаарыр. Ол үеде чемгерилге рационунуң хоолулуу 6,5—7 чемгерилге единицазы болур.

Доозар түннел чемгерилге база-ла үш ай хире үргүлчүлээр. Хонукта бир башка рационунуң хоолулуун 8-9 чемгерилге единицазы чедирер. Ол үеде концентраттыг чемнер бээрин 4 килограмм чедир көбүдедир.

Семирти азырал үелериндеэмнин малдарга берип турар чемниң рациону «Хадын» колхозта мындыг (бир башка килограмм-биле)

Чемнер	Үелерин	
	Белеткел үези	Түннел үези
Сиген	1	1
Зеленка болгаш саван	6	10
Кукуруза силозу	5	8
Концентраттар	3	4
Минералдыг немелде чемгерилге	0,06	0,06
Чемгерилге единицазының түмү	6,5	8

Чылыткан сугну концентраттар-биле холаап (чуван кылгаш) малга ижиртип турар. Хонукта бир башка ижиртиир-биле чудан белеткээринге концентраттыг чемнер чарыгдалы 300—400 граммдан көбүдевес.

ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭР ЦЕХТИҢ АЖЫЛЫ

ЭЦНВ деп электри шимчедикчиниг БАПВ хевирвин насозун тааркыштырган кудуктан сут дамчыдар хоолайны дамчаап, чем белеткээр цехте тургускан цистернага баар. Оон ишкири 10 кубометр.

Концентраттыг чемнерни, бункер дамчыштыр урар. Ол бункерни чем белеткээр цехтин хамазында тургускан, чем урар каймыы-даа 4 кубометр ишкир ийи металл сава бар. Тараа бункерниче чемни автосамосвалдан эстакада дамчыштыр урар.

Суг чылдыры-биле чем дегинде БВ-200 деп ийи котёлду тургускан. Изий бергеи сугну чем үлбырадыр саваларже кудар. Ол саваларже концентраттыг чемнерни бункерден үрүттар. Үрган чемни үлбырадыр саваларда тааркыштыр кылган ийи халбыштыг тексель-биле холуштур былгадыптар. Болган холуксаага норма ёзугаар, кальцийлиг болгаш фосфорлуг минералдыг немелдени база холуур.

Саваларда холуттуган белеп чемни НФ-4 хевирвин факел насозу-биле шланг дамчыштыр демирден кылган улуг деспилерге кудар. Ол деспилерни мал суттарар шөлде тургускулаан.

Чем белеткээр цехти дерип тургузарының чарыгдалы 7 муң хире рубль. Ук чем дегинге ийи оператор ажылаар.

Малды чемгерерин болгаш чылыг суг-биле суттарарын организастааны инектерниң суткүрүнүн бедиринге боттуг салларны чедирген. Бир эвес 1972 чылдың декабрь айда ферма 34.7 тонна сүттү саап алган турган болза, 1973 чылдың ол үезинде ферма 55,8 тонна сүттү саап алган.

СЕМИРТИ АЗЫРАЛДЫ ОРГАНИЗАСТААНЫ

Чедир өстүрүлгеде болгаш семирти азыралда тургускан бүгү аныык малды ажаакчылар звеносу харыылаан турар. Бир кижиге 70 баш онаажыр. Инек ажаакчыларының ажыл хүнү эртенгинин 6 шактаа эгелээр. Инектерни хөөткөл чем-биле чемгергеш, бодуун, чудуктуг болгаш концентраттыг чемнерни кээп бээр, кажа ишкин аштаар. Оларбодунуң ажылын кежээкиниң 7 шакта доозар.

Ыйыстыг бода малды семирти азыраарында ажылдап туралариның хүн чуруму

Ажылдар	Эгелээри (шак-биле)	Төндүрери (шак-биле)
Хөөткөн чем-биле (чудан-биле) чемгерери	6-00	7-30
Кажаа ишкин аштаары	7-30	8-30
Бодуун, чудуктуг болгаш концентраттыг чемнерни бээри	8-30	9-30
Чапсар	9-30	14-00
Чылыг суг-биле суттарары	14-00	15-00
Бодуун болгаш чудуктуг чемнерни бээри	15-00	16-00
Чапсар	16-00	17-00
Хөөткөн чем-биле чемгерери	17-00	18-00
Бодуун чемнерни бээри	18-00	19-00

Семирти азыраар болукке назна-хер, дириг деңзи, күшденгеел талазы-биле барык-ла бир домей аныык инектерни шилип ап турар. Малды баглаавайн азырап, ажаап турар. Семирти азырал үезинде малды шимчедип, дувуретпейн, шөлдээн тургузар болза өкпе дээр яшылыг хөөннер ыйыстыг бода малды семирти азыраарының айтырыгларының талазы-биле литературада дыка кылбаа-биле нептерээн болуп турар. Ынчалза-даа будурулге дүржүлгазының көргүзүп турары-биле алырга, аныык инектерни баглап ажаарга чем чнир хөөн чок апаар, ол чорук кедизинде барып шыгаан эът ханының немелде өзүлдезининиң кудуларынга чедирер. Оон ангыда малды баглай ажаарга, ону ажаап-тежээринге база хөй күш үнер чорудулганы механизастаарынга хөй күш-ажыл болгаш акша-хөренги чарыгдаттынар апаар.

Бистин байдалывыска малды семирти азыраарының анче үзарымчалыг хевири болза, кышкы үеде малдың турар черин чиик өртектиг материалдар-биле чылыгларын ажыглаан, малды ажык шөлге семирти азыраары болур деп, «Хадын» колхозтуң баштаар черн база тускай эдиленгилерни ынчаар шиитпирлээн. Олар малды ажык шөлге кышкы үеде семирти азыраарын «Сукпак» совхоз-биле барык-ла удаа өгелээн. Шындыр болганда, хадынчыларга ажыглап болур белеп дүржүлга турбаан-дыр. Ынчалзажок олар малды семирти азыраарының шын аргазын шилип алганнар. Ону ажылдың амгы түннелдеринде бадыткаан.

ОДАРНЫ АЖЫГЛААРЫ

Чайгы үеде малды азырал шөлүнге семирти азыраарын оон чанында чер одарын база ажыглаары-биле холбаштырары эргежок чугула. Мал чемни ам-даа чедимнее болганда, чайгы семиртилге одарладылгазын ажыглаары чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ажыл-агыйга инектиң оолдаашкынын семирти азыралдың баштайгы үечадазы чайгы одарладылышкынбиле капсырлажы бээр кылдыр шак үнчаар планнаар херек. Одар сигенин эң-не чиик өртектиг, үре-түннелдиг чем болур. Малдың өзүлдезинге идиг бээр хөй санныг витаминнер, азот чок будумелдер одар сигенинде бар дээрзи билдингир. Одарның ногаан сигенин арыг агаар-биле болгаш хүн хереле-биле капсырлашкаш, малдың организминге чаагай салдарны чедирип турар. Эки оларларга аныык малдарны концентраттар-биле немей чемгербеске-даа баш бүрүзү хонукта 1000 грамм чедир немелде денгизин берип турар.

Одарның девискээри делгем эвес болгаш өзү тайыс болза, а оң ышкаш эът кадып, сөөктели бергенде, малды тарымал ногаан сиген болгаш концентраттыг чемнер-биле немей чемгерер ужурлуг. Чайгы семиртилге одарладылышкыны доозулганда, эң-не эки семирээн болгаш планнаттынган дужаалда денгизинге четкен малды эътке дужаар, а артканмалды семирти азырал шөлүнге тургускаш, азыраар.

«Хадын» колхозтуң малчыннары ыйыстыг аныык бода малды түннел азырал үезинде семирти азыраарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ынчан малды дужаалда денгизинге чедир семиртир ужурлуг.

Чүгле продукцияны пландан артыкка садарынга эвес, харын-даа аар денгизиг болгаш семис-шыырак мал садарынга ажыл-агыйларны сонуургалыг болдуруп турар, күрүнеши садып алыр өртектериниң шак ыыдыг системазын сөөлгү чылдарда бистин чүртүвүста ажыдап кылган. Ол чаа өртекти ёзугаар алырга, 400 кг денгилиг шарыжык 350 кг-дан эвээш денгилиг шарыжыктан бүдүн чартык катап аар өртектиг болур. Ынчангаш халыычылар аныык ыйыстыг бода малды 400 болгаш оодаа хөй кг денгилиг кылдыр семирти азыраан садар сорулганы салып алган ажылдап, херек кырында ону чедип аппаа турарлар.

АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИ

Малды семирти азыраарынга чаа технологияны шингээдип алыр чорук ажылдың эки түннелдинин чедип алырынга малчыннарның сонуургалын улам-на бедидип турар. Семиртир малды ажаап ханнап турар кижилерниң ажыл төлевирин алган продукцияның санын болгаш шынарын барымдаалаар кылдыр доктаадып тургускан. Инек ажаакчыларының центнер немелде денги дээш 11 рубль 70 копеекти ап турар. Пландан ажыр алган немелде денги, семиртир аныык малдың эки күш-денгелдинин болгаш оон дужаалда денгизинг бедиткени дээш инек ажаакчыларынга бээр немелде төлевирнин болгаш шаңналдың системазын «Хадын» колхозтуң баштаар черн ажылдап кылып турар.

КУРЛАВЫР АЖЫГЛАЛДА

«Хадын» колхозтуң мал семиртир фермазының бригадири Федор Семенович Алексеенконуң чугаалап турары болза:

— Мал семирти азыраар бо шөлүвүстүг бо чайын ам-даа чаярты чаагайжыдар, чаа чем саваларын кылыр, чемгелеткээр цехтиң күчүзүн улгатпырар, семирти азыраар бүгү малды чангыс маңза моонизарин доозар бис.

Инек эъдин бүдүрерин улам ынай интенсификастаар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле фермага механизастаттынган звенону тургузарын планнап турар. Тыванын кодээ ажыл-агыйының техника-биле чепсегленишкини бедээн амгы үеде ыйыстыг аныык бода малды чедир өстүрериниң болгаш семирти азыраарының мындыг хевирин ән-не чогумчалыг болуп турар. Механизастаттынган звено — ол дээрге доктаамал составтыг малчын-механизаторларлыг болгаш будурулгенин чепсек-херекселдерин быжыглаан, бот-орулга-чарылгалыг онаалдазы-биле ажылдап турар, күш-ажылдың төлевиринге база үеёдүшка онзагай үүлдерлиг бот-тускайлаң күш-ажылчы коллектив-тир. Ындыг звено семиртилге шөлүнге малды баглавайн ажаап азыраарын, чайгы үеде семирти одарладырын ажыглаары-биле дүүштүрүп турар.

Бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган звенону тургузар чорук ән бедик немелде денгизини чедип алыры дээш малчыннарның харыысалгазын бедидер, техниканы эки ажыглаарының база малчыннарның күш-ажылын, дыштанылгазын чогумчалыг кылдыр организастаарының аргазын бээр.

«Хадын» колхозтуң баштаар черн бо чылын мал чемининн базазының улам ынай быжыглаарының хемчеглерин база-ла ап турар. Малды келир күзүн семирти азыраарынга концентраттыг чемнерни сенажты, силосту база өске-даа чемнерни хөйнү чарыгдаарын баш удур керүп турар. Оон-биле тергелештир чемнернин шынарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш сигенин чогуур өйүнде белеткээр апаар.

Ю. ХЛЫБОВ,
КЭО-нуң республика лабораториязының удуртукчузу.

КУЛЬТУРЛУГ ОДАРЛАР

Бистиң республикада чайгаар үнген сигенниг шөлдериниң бир гектары-ла ортумаа-биле 4—5 центнер дүжүт берип турар. Культурлуг одарларны кылып алырга, оон шөлдериниң дүжүдү чайгаар үнген сигенниг черлерге бодаарга, 15—20 катап көбүдей бээр. Оон-биле тергелештир бир инектен саап алыр сүт безин ортумаа-биле 240 кг немелделиг алаар.

Тывага культурлуг одарларны бир дугаарында 1970 чылда көдээ ажыл-агыйының дүржүлга станциязынга тургускан.

Культурлуг одарларның тургузуун мал чеми будурериниң кылдызы анаа бодуун арга-биле кылган. Культурлуг одар шөлү кылдыр ажыглаары-биле 120 гектар суттаатыр черни ангылаан. Ол шөлдү үре-түзүнда 8 гектар кылдыр 15 кезекке чарган. Оларны черже ханызы 0,7 аразы 5 метр хемчеглиг, узуну 2,2 метр ыяш чагыларда быжыглаан сывырындак демирлер-биле үзүктегилеп каан. Бир чагыдан өскезинге чедир беш сывырындак чинге демир шөйүп каан. Бир дилиндек черни долгандыр калмаларынга 240 чагы, 6000 метр сывырындак чинге демир херек. Бир гектар шөлге чарыгдаа 110 рубль болган.

Культурлуг одарны тургузарынга үнген чарыгдал ону ажыглап эгелээнининң баштайгы чылында бүрүн эгиттинген. 1971 чылда оон киирип алган арыг орулга 58 рубль 10 көпеек болган. Үш чыл дургузунда культурлуг одарның шөлү 242 гектар чедир калбарган.

КУЛЬТУРЛУГ ОДАРНЫ АЖЫГЛААРЫ

Апрель айның үшкү он хонүүнда культурлуг одарның бир гектар шөлүнге-ле 2,5 центнер аммиак селитразын төп турар. Оон соонда хөрзүнүү шалбаалаңдыр суттарып каар. Сигенниң узуну 15 см чеде бээргее, июнь 5-тен эгелеп түскайлаан черниң одарын малга чиртип эгелээр. Бир дилиндекке 100 баш инектн кииргеш, 7—8 хүн дургузунда бадырладыр. А оон соонда чаяды өске дилиндекче киирер. Мал одарлап каапкан дилиндектиң артып калган сигенин, бок үнүжүп кезип каапкаар. Оон соонда аңаа 1 центнер аммиак селитразын төккеш, суттарып каар. Даргазында 20-25, хонук эрткенде ол дилиндекке малдың ийнги одарладыышкынын чорудар. Ындыг аяны арга-биле чангыс дилиндекке 110 хонук дургузунда малды 3—4 каган одарладып болур. Ындыг одарладыышкын үезинде бир гектар черниң ортумак дүжүдү 280-300 центнер ногаан масса болуп турар. Бир эвес чайгаар үнген сигенниг одарның бир гектар прелү-ле 300 чем единицазы бээр болза, культурлуг одарларның чангыс гектары 5000 чем единицазын бээр.

Бир гектар одарга 3—4 инек онаажыр. Ам культурлуг одарларда 700 баш саар инекти кадарып турар. Малдың одары саалда соонда эгелээр. Инектерни фермадан үндүргеш, дилиндектерже сүрүп киирип каар. Кадарчы бүрүзүнүң мөзөн одарладыр черн тускай. Олар малды кайчаар одарладырының чурумун билир. Хүндүскүнүн бир шакта инектерни суттарар. Кежээ фермага эккелгеш, саапган соонда, олар дыштанныр.

ОДАРЛАРНЫ АЖААРЫ

Оюк-дежик болгаш тайыс үнген одарларлыг черлерни экижидери албан. Ону экижиткен соонда, күскээр, бир гектар шөлге 30 центнер ириндн одекти төп каар. Одекти «РУН-15А» дээр машина-биле тарады чаштыргаш, черни 18-20 см ханы андырып каар. Андырып каан ширигтерни эрте чазын «Ад» дээр лушпаьник-биле 10-12 см ханы дискалавышаан, илиртеп база каткалаар-биле холуштур былгадыптар. Ынчангаш сөөлгү хүннерде шапкынчып келгенин демдеглээн. Ынчан социалистиг чарыштың тиилекчилеринге шаңналдар база тывыскан. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун «Чаа орук» колхоз чаалап алган. Колхоз баштаар чери (даргазы Владимир Монгуш), партия организациязы (секретары Чеденидей Таңгыт) сиген шөлдеринде ажылды организастаарын болгаш сигенчилерге тааримчалыг байдалды тургузарын экижиткен.

Хойжу бригадалар аразынга социалистиг чарышка база-ла «Чаа орук» колхозтуң № 2 бригадазы тиилекчи болган. Ол бригада Тарлашкын-Аксында 55 сараатты тургускан. Район төвүнде «Күш-ажылчы алдарның тугун» ук бригаданың сигенчилеринге алдар болдуруп көдүргем. Бригадир Хайың Сюрдов дараазында беш хонукта амгызындан артык ажылдаарын болгаш бирги черни салбазын аазаан.

СЭКП райкому болгаш райкүүском кадыыр-биле сиген хап турар звеноларны шапнаар шилчимир Кызыл тукту база тургускан. Оны бо удаада «Коммунизмче орук» колхозта Торлук Нурзеттиң звеносунга тывыскан. Сес кижи кежигүүнүт ол звемо беш хонукта 47 тонна сигенни кескем.

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузарынга район төвүнүң албан-хаакчылары улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглээр ужурлуг. Эрзин суурда 23 организация 1—7 тонна сигенни колхозтарга хап берген. Ылаңның райпо, эмнелге, харылзаа коллективтерин мынаат мурнакчы организацияларның бирээзи-ле 5—7 тонна сигенни көдээ ынчыларге белеткеп бергени оорувчут.

Республикада мал чеми белеткээриниң малынчы айы чарлаттынган болгай. Эрзинчилер алаа идепкейлиг киржип турарлар. Ындыг болганда кыска белеткеллиг чогумчалыг болдуру чугаалаан.

А. АРАКЧАА.

БАШТАЙГЫ БЕШ ХОНУКТА

Эрзин районнуң девискээринге бо чылын чазе чашкын көнчүт ховар болганындан эът-сиген киреллг болган. Оон удамындан районнуң партия организациязы инитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле социалистиг чарышты ажагыгызындан-даа артык калбарткан. Бо ажылче бүгү чонну моонизеп турар. Коллективтер болгаш албан-хаакчылар, өөренинчилер болгаш ажылчылар будук-бүрү белеткеп, сиген кезип, силос салып киришкеннер.

Эрзинчилер тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында 55220 тонна сиген кезер ужурлуг. Бо хүннерде оон 10 хуузу күүседтинген. Ук ажылда 400 ажыг кижи хаара туттунган. Олардан 230 кижи хол кадыры-биле аъра-ыяш болгаш харагаан аразынын сигенни кезип турар. Колхозтарда мал чеми белеткээр түскай звеноолар, механизастаттынган бригадалар тургустунгулаан. Оларның аразында болгаш ажылагыйларның, хойжу бригадаларның, сигенчи бүрүзүнүң аразында социалистиг чарыш калбарган.

Мал чеми белеткээриниң малынчы айының баштайгы беш хонуунуң түннелин СЭКП райкому болгаш райкүүском үндүргеш, ук ажылдың сөөлгү хүннерде шапкынчып келгенин демдеглээн. Ынчан социалистиг чарыштың тиилекчилеринге шаңналдар база тывыскан. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун «Чаа орук» колхозтуң № 2 бригадазы тиилекчи болгаш. Ол бригада Тарлашкын-Аксында 55 сараатты тургускан. Район төвүнде «Күш-ажылчы алдарның тугун» ук бригаданың сигенчилеринге алдар болдуруп көдүргем. Бригадир Хайың Сюрдов дараазында беш хонукта амгызындан артык ажылдаарын болгаш бирги черни салбазын аазаан.

СЭКП райкому болгаш райкүүском кадыыр-биле сиген хап турар звеноларны шапнаар шилчимир Кызыл тукту база тургускан. Оны бо удаада «Коммунизмче орук» колхозта Торлук Нурзеттиң звеносунга тывыскан. Сес кижи кежигүүнүт ол звемо беш хонукта 47 тонна сигенни кескем.

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузарынга район төвүнүң албан-хаакчылары улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглээр ужурлуг. Эрзин суурда 23 организация 1—7 тонна сигенни колхозтарга хап берген. Ылаңның райпо, эмнелге, харылзаа коллективтерин мынаат мурнакчы организацияларның бирээзи-ле 5—7 тонна сигенни көдээ ынчыларге белеткеп бергени оорувчут.

Республикада мал чеми белеткээриниң малынчы айы чарлаттынган болгай. Эрзинчилер алаа идепкейлиг киржип турарлар. Ындыг болганда кыска белеткеллиг чогумчалыг болдуру чугаалаан.

А. АРАКЧАА.

Совет Тываның 30 чыл оюнга

ТӨРЭЭН ЧЕРИМНИҢ САЙЗЫРАЛЫ

Тес-Хем районуң төвү Самагалдай дуу чүс чыдың мурнунда тургустунган болза, 1944 чылда чаңгыс кудумчулут, каш санныг бажыңнарлыг сууржугат турган. Ынчаш Самагалдайның почта салбырының эргелекчизинге ажылдап турган мен. Ынчаардагы суурнуң албан организация черлеринге 6 телефон турган, радио шуут чок.

Шуудуңну (солун, сеткүүл, чагаа бижитти) Кызылдан Балгазынга чедирип экелип каар. Тес-Хем, Эрзин кожуунарның почтазын Балгазынган алгаш Самагалдайга аъттыг бир хонуп чоораш, чедирип кээр турган. Чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижинн район төвүнден сумуларже база-ла аъттыг чедирип турган.

ТАР-ның Бичe Хуралының онза сессиязынга баар бистиң кожуунуң төлээлери ол чайын Кызыл хоорайже хапкан. Хурал чораан төлээлер келгенинде даартазында ынчангы кожком секретары М. Доржу суурнуң албан организация черлеринден улуургучуларын кожкомга келдиргеш сессиязының эрткенин, аңаа чугаалашкан айтырыгларны таныштырган: «Бистиң Тываны Совет Тыва деп адай бээр үе келир» деп дыңнадыгны ыңгаяын ам-даа сактып чоруур мен.

— 1944 чылдың октябрь 11-де хүндүс 2 шак үезинде, Кызылдан харылзаа намызындан телеграмма хүлээп ал—деп, телефон долган келген. Оон сөз мынчаар:

Тес-Хемниң нам кожкомунга болгаш кожуун чагыргазынга: «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Тыва арат республиканы ССРЭ-ниң составынга Тыва автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алган, бо улус өөрүшкү-биле сайлерни дамчыштыр кожуунуң бүгү арат чонунга изиг байырны чедирип тур бис». ТАРН Гөп Комитединиң, ТАР-ның Сайыттар Чөвүлели.

Телеграмманы хүлээп ал-ла кожкомга салып четкеш, секретарыга барып сундум. Секретарым оны номчуп орда, арнында өөрүшкүнүң хүндүзүүлүг куттулуп келди. Тыва улустуң күзел, бодалының боттанганы ол-дур эш Дирчин дээш ол холумну дыңыг тутту.

Самагалдай суурнуң чурттакчы чону ол кежээ клуб долдур олурупкан. ССРЭ-ниң хөй националдыг улуг өг-бүлезинiң составынга Тываның эки тура-биле киреринiң дугайында митинг ынчаар эрткен. Ынчан кижи бүрүзүнүң өөрүшкү маңнайы арын-шырайларында илдең, бот-боттарынга байыр чедиржип, хол тутчуп, ол чагага аас-кежиктi ынчаар уткаан бис. Эртенинде сумуларже сургакчылар аъттанып, чер-черге митингилерни эрттиргилээн.

1945 чылдың апрель 29 утундурбас болуушкунуңуң хүнү. Ол хүн бистиң Тыва Совет эрге-чагырганың Дээди органынга боттарының төлээлерi, чонунуң айбычылары депутаттарны бир-ле дугаар бадылаанны ол. Соңгуткучулар ол хүн кызыл тутуп хөлбеңнедир тудупкан, эртенгинiң 5 шакта-ла соңгулда участогунуң чанында чурум-чыскаалдыг турганын утпас мен.

Маңаа чүтле Чыргаландыны сумузун чижекке киирип, 30 чыл мурнунда турганы-биле амгы байдалын деңнештирер бодадым. Ынчан ол сумуну 15 арбанныг, оон араттары көшкүн мал ажылдыг, дөрт шагның эргилдезин көшбиле эрттирип чордувус. Совхозуредир аңаа 5 МЧАЭ тургустунган, олардың төөтергилге чаңгыс-чаңгыс ашбарлардан өске өрген-даа турбаан.

1949 чылдың июньда сумуның мурнакчы араттарының эселекчи саналы-биле Калининниң аттыг колхозту үндезилеп тургускан. Колхоз баштаар черинiң даргазынга И. Кескин-оолду соңгаан. Ажыл-агыйны мал, хову, тудуг бригадаларынга хуваагаан, оларның кайызынга-даа бергелер улуг турган. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин дыка иегеттинип турган.

Чаа тургустунган колхозтуң ажыл-ишчилери кызымаккай күш-ажылы-биле бергелерни ажып эрткен. Муң-муң баш малдарга чылыг ажааларны тудары, оон аъш-чемни белеткээри, чаагай дүжүттүг өстүрүп, колхозчуларны тараа-биле хандырары, аң кол сорулга колхозчуларны өглерден бажыңнарже шилчидери, будуруглеринiң культураның өскедээ тудугларын кылары хүнүң чугула айтырыглары болуп, чогуур үезинде шмитпирлеттинип турган. Ынчан хову ажылынга тыртар күш—аът. Тарааны тарыырын, ажаап алырын аът күжү-биле күүседип турган.

1950 чылда Самагалдайга МТС тургустунган. Бистиң баштайгы трактористеривисти аңаа өөредип үндүрген. Эштер Сереп Шимит уруглардан Херелмаа, Хувискаалчы, Күнзеңмаа, Суваң олар төрээн колхозунуң ховуларынга «НАТИ» маркалыг кан аътларны бирле дугаар мунганнар. Ужарлыг-Хемниң кур болгаш курукган ховузун күштүг тракторлар ынчаар шиңгээдип эгелээн. Дүжүт-даа чаагай болган, колхозчуларның күш-хүнүгүне 2-3 тонна тараны берип эгелээн.

Амгы «Чодураа» колхоз таныттынмас кылдыр сайзыраан. Оон төвү Белдир-Арыт суур төлевилел ёзугаар туттугнан чылыг, чырык 200 ажыг чуртталга бажыңнарлыг, будуруглеңiң янзы-бүрү тудугларын кылдынган. Ортумак школада 350 ажыг уруг өөренип, чамдыкы күүгүне хандырылгалыг интернатта туралар. Суурда 45 орунныг ясли-сад. Культура бажыңы, библиотека, хлеб бышырар чер, кижи эмнелгези, почта болгаш ажаалга кассазының салбырлары, ийи магазин бар. Бажың бүрүзү радиолуг, Ильичиниң лампочказы дүн-күн чок чырып турар, амгы үениң культурлуг чаагайжыткан сууру өзүп сайзыраан.

Колхозувус экономиказы быжыккан, 20 ажыг автомашина, ол хире тракторлар болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа техниказы-биле хандырылгавыс эвес. Ажыл-агыйның кол утланышкыны мал ажылы, оон иштинде кол черин шээр мал эзлеп турар. Хөйнүң уксазын экижиткен, чартык болгаш чартык нарын дүктүг хойларны өстүрүп турар. Уксаажыдылга ажылы 1954 чылда эгелээн.

Колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында мурнакчыларның саны чылдан чылче өзүп орар. Чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткаңнар хөй, олар шудургу ажыл-иже-биле төрээн колхозумуң экономиказын өстүрүп, быжыглап турарлар.

Колхозчуларның культурлуг болгаш материалдыг байдалы бедээн, бажыңнар амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген. Бөгүнгү Чыргаландыны 30 чыл мурнунда турганы-биле деңнээрге, - ынчаар ганыттынмас кылдыр өскеримеген-дир. Бо дээрге, Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрүде ада сагыш салышкынының ачызы-дыр.

Д. ДИРЧИН,
колхозчу.

Шыргай-оол Баазаңович Моңгуш Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң хойжузу. Ол өнаашкан ажылынга кызымак малчынналрның бирээзи.

Бо чылын совхозка хойжулар ортузунга социалистиг чарыны улам калбарткан турган. Ылаңгыя дүн кыргыыр талазы-биле социалистиг чарыш кажаңгызынган-даа артык эки организастаттынган. Аңаа хойжулар шупту-зу эң идепкейлиг киришкеннер.

Ол чарышка хойжу Ш. Б. Моңгуш тиилекчи боон үнген. Ол бир хойдан-на 3 кг 470 грамм дүктү кыргыр алган, кымгаа аптырбаан.

ЧУРУКТА: хойжу Ш. Б. Моңгуш.

Х. ОПДАН-ООЛДУҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

ӨӨРҮШКҮЛҮГ БОЛУУШКУН

ВЕНА. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентилери О. Ведерников биле Л. Волшухинниң дамчыткаңы:

Эртken воскресеньеде Венада ажыттынган Европаның суг спортунуң талазы-биле 13-кү чемпионат-маргыл даазында киржип турар Совет Эвилелиниң спортчу төлээлериниң кежигүнериниң ортузунга өөрүшкүлүг медээ бижин-ле када тарай бергеп. Харьков чурттуг школачы уруг, комсомолдуң 17-ги съездизиниң делегады, Совет Эвилелиниң 1974 чылда беш дакпыр чемпионы, чурттуң хөй удаа рекордсмени Наташа Поповага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Л. И. Брежнев чагаа чоруткан. Школага тергиин эки өөренмишаан, суг спортунга бедик чедиишиннерни чедип алып турар ол беш харлыг урутта Леонид Ильич чылыг сестерлиг чагааны чоруткан.

Чиңгине секретарының чүректиң ханызындан чедирген байырын алган соонда, хүнүүн ийнги чартынында, совет төлээлекчилер шупту митингиге чыылараннар. Анаа совет чыынды команданың комсоругу А. Самсонов, - сугга эштикчилериниң удуртукчузу, Ленинградтың спорткомитединиң даргазы В. Худолеев, делегацияның өске-даа кежигүннери чүве чугаалаваш, совет спортчуга чүректиң ханызындан байыр чедиришкинни дээрге-ле, Төрээн чурттуң кызыгаарының ындынга аңгы-аңгы маргылдаарга чурттуң ат-алдарын камгалап турар бүгү совет спортсменнерге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының кыйгырыгы болбушаан, бистиң Коммунистиг партияның болгаш чазактың күш-культураны база спортту хөгжүдер дугайында сагыш салыышкычыының илерээшкинни болурун онзалап демдеглээннер.

Маргылдаа ам-даа үргүлүлеп турар.

ВАРШАВА. (СЭТА-ның корр). Дайын хайынга алыс-ааш аңгы-аңгы чурттарда барган кижилерни сураглаан. Польшаның Кызыл Крезиниң чүрлалдары Варшава радиозунуң чалгыларын хынчыптыр неделяда ийи катап чаңгыланып турар. Делегейниң ийнги дайынниң чаңгызын сонсай берген хүндезе бээр 30 чыл эртсе-даа, төрээдер чоок кижилерни амдыгаа чедир сураглап турар.

Аңаа Польшаның Кызыл Крезиниң улуг ачы-дузаны чедирип турар. Оон сураглаашкын даңгызынга 10 миллион ажыг кижиниң ады киргеп. Дайын соңгудже чылдарда 600 муң ажыг поликтарның чурттап чоруур салым-чолуун илереткен.

Юзеф Подгорный аваазын 1943 чылдан бээр сураглап келген. Дайын хайы-биле чарлып чоруткан ол аваашкылар-

Польша Кызыл Крестиң ажылыжи

ны тывыштырар дээш, Польшаның Кызыл Крези шыйапла кайгамчык улуг ажылды кылган. Оңкуган үезинден бээр 31 чыл эртken оглуң 84 харлыг ол не чоокта чаа тып алган. Оон оглу 1943 чылда совет черге тургустунган. Тадеуш Костюшко аттыг бир дугаар чадаг шериг дивизиязынга киргеш, белорус Лемно суурдан Берлинге четкен.

Польшаның Кызыл Крезинге Совет Эвилелиниден болгаш өске-даа чурттардан соңсаал чок чагаалар шуужуп кээп турар. Сураглаашкыннарның хөй чедиишкинниг, ынчангаш үр үеде душпайн чораан чонунуң үүраажы бергеп кижилериң өөрүшкүзү, олардың аажок амыралы, чылыг сестерлиг чагаалары Польшаның Кызыл Крезинге эң эки шаңнал боон турар.

В. Кузнецов.

Школа, ПТУ-же

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улусчу Моолда чаа өөредилге чылынга белеткел доступ турар. МАР-ның школаларынга 250 муң уруглар өөренир. Бо чылын профессионал-техниктиг училищелерге 7 муң оолдар, кыстар кирер.

Моолда келир өөредилге чылы—оныза талалыг. МАРН-ның XVI съездизиниң улус өөредилгезинге хамаарыштыр салган улуг соругаларының күүсеттинип турарының отчёду бо болуур. Ам чуртта школачы назылыг уругларның мяап-ла ортумак эртем чедип алырынче шилчилгеин чедиишкинниг боттандырып турар.

Амгы үеде республиканың школаларында, дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында 11 муң ажыг башкы ажылдап турар. Бидиин бедиткен муң ажыг школа башкыларының диплом алган соонда оларга катап аттестация тыпсырын чуртта чаа өөредилге чылы эгелээлекте чедиишкинниг дооскан. Бо чылын, оон аңгыда, башкылар биляи бедидер дыска хуусаалыг курстарга болгаш семинарларга ийи муң ажыг кижи өөренген.

Моолда ои-ое ПТУ болгаш өөредилге комбинаттары ажыттынган, олар чаа сургуулдарын хүлээп алырынга белеткенип турар. Чедиисес чыл школаларын дооскан оолдар, кыстар аңаа ажыл-ишчи мергежилдиг болурунга белеткенир. 1964 чылдан бээр ПТУ-ларның болгаш өөредилге комбинаттарының 34 муң доозульчузу моол ажылдың аңгының хүрээлеңинге немежип ырген.

Як-40 —тергиин машина

ПРАГА. СЭТА-ның корреспондентизи М. Абелев дамчыткан:

Чехословакияның байдалынга шенеп көөр дээш - «Аэрофлоттаң» ачылап алган совет ийи Як-40 самолёду ЧССР-ниң иштики агаар оруктарынга «кончуг эки» деп үнелеткен. Бо чыл эрткиже чедир чехословак хамааты ужар чүүл флодунга «допталчал ажылдаар» алды мындыг машина чеде бээр. Республиканың иштики аргажылга шугумнарынга чаагай үүле бүдүрүп берген «ИЛ-18» болгаш «ИЛ-14» самолёттарны чоорту «Як-40-пер» солуур.

Бодунуң агаар шугумнарынга сураглыг «ТУ-104» самолёттарны 17 чыл мурнунда эң башкай ажыглап эгелээн, дашткы чурт Чехословакия болган. Чехословак ужар чүүл компаниязы ам совет «ИЛ-62» болгаш «ТУ-134-А» самолёттар-биле паартындыр дериттинип турар. Таарымчалыг, идегелдиг ол машиналар чехословак ужар чүүл компанияларының делегейге аргажылга кылыр ужудуушкуннарының шупту-зуунга бараан боон турар.

Хөмүр-даш тывылган

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югослав геологтэр Клины (Фосово дээр автономнуг чер) районундан хөмүр-даш-биле байлак делгем черни шинчилеп, тыпканнар. Баштайгы саналшкын-биле алырга, оон курлавыры 4,5 миллиард тонна чедип турар. Клинының хөмүр-дажын Косового үдаар деп планнаан элээн каш станцияларга оттулар чүүл кылдыр ажытлаар.

«ССРЭ: чурт болгаш кижилер»

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Таңзанияның найысылалынга «ССРЭ: чурт болгаш кижилер» деп фото-делгелге улуг чедиишкинниг эртken. Делгелгеге ийи неделя ажыг үе дургузунда 25 муң ажыг таңзания келгеш, совет кижилериң ажылдап, дыштанып турары-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алыынган Тайбың программазын амыдыралга бот-

тандырарынче утланган Совет чазактың идепкейлиг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы-биле танышкан.

Фото-делгелгениң ажылдап турган үезинiң дургузунда аңаа келгеннерге совет үлустуң экономика, социал болгаш культура талазы-биле чедиишкиннериниң дугайында кинофильмнерни көргүскен.

ХӨГЖҮҢ ОРАР ЧҰРТТАРДА

АФГАНИСТАН

Чиминстерия будурери болгаш экспорттаары афган экономиканың оруглагарының кол чүүдериниң бирээзи. Кодээ ажыл-агыйның ол адырын хөгжүдеринге дыка хөй акшахөреңгини республиканың чаза берип турар. ССРЭ-ниң деткимчези-биле тургустунган, күрүнениң «Газиабад» болган «Хадда» дээр механизастаттынган кодээ ажыл-агый фермазының экспорттаар чимистерни ам бедик өстүрүп турар. Чыл бүрү 10 муң тонна цитрустарлыг болгаш 25 муң тонна маслиналарны плантацияларынга өстүрер ам-даа ийи ферманы тудуп турар.

ШРИ-ЛАҢКА

Шай, каучук болгаш өскеда үнүштер плантацияларында ажылдап турар ажылчынарның күш-ажыл төлевиринiң чаа системазы Шри-Ланка республиканың ажылчы чонунарының ол категориязының миллион ажыг кижиниңге хамаржыр. Ол система чылда 216 хүн дургузунда ажылдаана дээш төлевирни хандырарын көрүп турар. Агаар-бойдустуң бакшыраанындан аны бөттарындан хамаарыштыр өскеда байдалдардан хамаарыштыр аңаа турар ужурга тавлрышкан үелерде кандыг-даа компенсацияны плантациялар ажыттынарны мынчага чедир албайн келген. Плантациялар ажылчынарынга ажыл төлевирiн чурттуң төөгүзүнде бир-ле дүгээрында магадылаар деп турар.

МАВРИКИЙ

130 муң маврикий тараачыннар боттарының бичии казаактарын чоокку үеде кагган, чазактың деткимчези-биле удавас тудуп эгелээр станцияттыг чаа бажыңчыташтарже көчүп кирерлер. Чурттуң экономиказын хөгжүдер болгаш колониалдыг эрткен үелерден салгалдың белеткеп өскүл чоктальшкынның уругкаар сорулга-биле Маврикийниң чаза «ус-тывыш будурулгезиниң зоназын» тургузарының программазын ажылдап кылган. Дарганнаашкынының, чазаныглаганың, механиканың, алгы-кештиң болгаш оон-даа өскелерiнiң мастерскаларын чүдар.

ДАГОМЕЯ

Национал дыдыл ийи чаа солуунуң баштайгы дугаарларының үнүп келгени Дагомеяның культура амыдыралынга чугула болуушкун болган. Бодээ районнарда чурттап турар номчукчуларга тадырыттырган ол солуннар чурттуң хөй-ниитизинiң улуг кичээнгейiн хаара түдә берген. Агрономнарның болган мал ажылынның айтырыгларының төлевы-биле тараачынларга янзы-бүрү сүмелерни, санитариянның болган гигиенаның үндезиннерiнге хамаарышкан материалдарны, кижизидилге айтырыгларының дугайында чүүдерни ол солуннар боттарының аринарынга парлаар. Ол солуннарның номчукчулары Дагомеяның бодунда болуушкуннар-биле, делегей амыдыралының чаа чүүлдерiнiң-биле база танышкын зп болурлар.

СОМАЛИ

Сомалиниң найысылалы — Могадишога ниити национал чуруунга делгелгеен ажыттынган. Чураан улуг чурукталарны, графика панноларын, скульптураларны, үлүсчү шевер-лерниң ыыштап болган даштай кылган кылыгларын онда үлегеэн.

Сомали чурукчулар үе-биле денге базын, республиканың социал-экономиктиг чаартыгаларында ажылдап турар кижилерниң амыдыралында чаа, хүн бүрү төрүттүнүп турар чүүлдерни ышкы көргүзүп турарын ол делгелер бадыткаан.

(СЭТА).

Кунейтра дээрге, 1967 чылдан бээр израиль эзелеттэ турган сирия хоорай-дыр. 1973 чылдың октябрь дайынының соонда Сирия биле Израильдиң шериглерин чэрып, атмазлатkан туңмелиннде ол хоорайны эзелекчилер кагган, чоруур ужурга таварышкан. Голан бедиктериниң төвүнде тургустунган, шаанда чеченгелип, сайзыраан хоорайны израильдер үүп чоруур мурнунда шупту-зун үргеген каапканнар.

ЧУРУКТА: Кунейтраның бузулгулары.

СЭТА-ның фотохроникази.

Америк элчинниң өлурткенинге хамаарыштыр

ВАШИНГТОН, август 20. (СЭТА). АКШ-тың Кипрде элчинниң амытының оскурганынга холбаштыр Ак бажыңның төлээдекчизи бүгүн мээдегел кылгаш, мынча дээн: Никозияда элчиниң Девистиң өлурткенин дыңналаш, президент кажыдаан болган хомудаан. Кипрде күүледи доп-дораан сокадырының, тайбың тазарыштырылга кылырын чедип алыр чүүлдээлдиңнарым, шупту ачызыларының черле үрээлеп чугулазы ол халаптыг болуушкундан тодаргай билдингеп.

АФИНЫ, август 19. (СЭТА). Никозияга америк элчинниң өлүрүп каан таварылгага хамаарыштыр Грецияның премьер-министри К. Караманлис мээдегел кылгаш, күүдел болган үй-балай үүлгедиглер кылыр чоруктар кандыг-даа чылдагаанныг болган турда, ол бүгү үүлгедиглерни Грецияда, оон девискээриңден дашкаар-даа черлерде бүгү ыяктер буруу шавар апаар деп, демдеглээн. Ындыг үүлгедиглер ашиенал деңиселге дуза чедирер туржук, харын Кипр айтырының шинитпирлээринче үүлгедиглер кузеннипкинеринге шаптыктаң турар деп, ол мээдегээн.

ЛОНДОН, август 19. (СЭТА). АКШ-тың Кипрде элчинни Р. Девисти Никозияга өлүрген үүлгедигни Кипрниң президентиниң архиепископ Макариос Лондонга чарлаан мээдегелдинге буруу шапкаш, ол үүлгедигни чыскаалчылар арадынче шугун кирген «ЭОКА-2» организациязының террористери кылган деп медеглээн.

Азия чурттарында суг үерлээшкини

ДАККА. Бангладеш Республиканың премьер-министри Муджибур Рахман радиога чүве чугаалаваш, бо чылгын Бангладешке болган суг үерлээшкинни дээрге, национал халаптыр дээн. Халынка таваржып, каражадаан чөвге дузалаар дээш республиканың чазаа болдунар-ла үүлдерни кылып турар деп, ол чугаалаан. Чурттуң 19 округунуң 17-зин эрнин ажып, улгатkан хемнер суу шыва алганың премьер-министр дыңнаткан.

ДЕЛИ. Индияның дыка хөй районнарында кудуушкуннуг, күштүг частаашкынының түңнелинде болгаш суг үерлээшкинни үргүлчүлеп турар. Эң ылаңгыя Бихар штаттың экономиказынга улуг когарал болдунган. Ында элээн каш миллион кижи терейжеп, улгатkан сугпуң айылынга таварышкан боон турар.

РАНГУН. Чоокта чаа кудуушкуннуг частаашкынның соонда терецнеп, улгатkан Иравади хем Моламьян чоогунда Каинсейк дээр суур чанында улуг чалды чаза тепкен болгаш 60 бажыңны салладып баттыра берген. Баштайгы саналшкыны ёзугаар алырга, суг улгадымышкынының түңнелинде бүгү Бирмада бир миллион хире кижи чурттаар орап-сава чок арткан.

МАНИЛА. Суг үерлээшкинниге эң делгем черлерни алыскан чурттуң 14 можуларынга онза байдалды Филлиппинының президентизи Маркос чарлаан. Амгы үениң частаашкынының байдалы чүгээртээндаа болза, Памлампа болгаш Булакан можуларда суг уламна чер-черже чаптылып турар болгаш дыка хөй чурттакчылыг черлериң байдалы айыылдыг болбушаан. Баштайгы саналшкын-биле алырга, 23 кижи сугга дүүп өлген болгаш 564 муң хижи бажың-балгат чок арткан азы харажадаан боон турар.

БАНГКОК. Таиландының соңгу-үеви районнарында тараачынарның он-он муң аар чердерин суг алгаш бартын. Сакон Накхон можуунуң бирик чартык иезин суг алгаанче кирген. Эрткен субботада кудуушкуннуг частаашкыны тоңген, мынала-даа Сакон Накхон, Удорн болгаш Нонг Кхай дээр үш можу чуртчуң оске черлери-биле харылзажыр арга чок боон турар.

(СЭТА, августуң 20).

Дуза эрээн медээ дыңналза...

БЕРЛИН. ЭДЧ чурттарының муң ажыг далай судноларын ГДР-ге будурген, олар эң чаа камгалал салдары-биле дериттинген. Ондакка таварышкан далайжыларны камгалап алырының ол эң чаа дериин ГДР-ниң Дрезден округунуң Нойгерсдорф хоорайының тускайжыткан будурулге чери будурүп турар.

Далайга дүшкен кижилерни камгалап алыр ол салдарны синтезтеп, резина холуштур аргаан пөстен кытып турар. Олар сугга аажок турушчур. Ол салдарны радар дериглеривиле, чырыткылаш, даваш үнүдүрер чепсек-херекселдер-биле дерээн, олар аъш-чем болгаш эм аймак кадагалап чоруур савааларлыг.

Нойгерсдорфтуң ол будурулге черинiң продукциязын ССРЭ-ден болгаш социалистиг өске-даа чурттардаң аңгыда, капиталистиг хөй-хөй күрүнелер база садып эп турар.

Съезд ажыттынган

ТОКИО. (СЭТА). Японияның ажылчы чонунарының эң маслалыг каттыжыышкыны — профсовилеедиринiң кол човуделiнiң (СОХИО) эдлечелиг чыдылын ирон найысылалга ажыттынган. Оон 600 хире киржикчилiң ажылчы чоннарының часкы демнелiнiң түңнелiн үндүреп, келир чылын алыр демчелер программазын, часкы шавар халдаашкынның планнарын чугаалажыр. Ук шавар халдаашкын ажыл төлевирни улгаттырары, оон магадылалдыг деңнелiни тургузары дээш, кижилерниң күш-ажылын капиталистиг езу-биле медиктүр чоруткаа үдур деңнеежир лозунгнарлыг эртер. Съезд беш хүн дургузунда үргулчулээр.

В. Гонсалвиштиң чугаазы

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның политиктиг болгаш экономиктиг байдалының дугайынга Тур чазактың премьер-министри В. Гонсалвиштиң чугаазын улуг-хүнде национал радио, телевидение дамчыткан. Фашистиг ёзугуруумну дүжүргеп соонда оон берге үржүктары артын калган деп, ол медеглээн. Чурттуң тиилелир бөрөнгилiниң каржазы 6 миллиард эскудо акылаан ашкан. Бо чылдың мартта өртектер деңнели оон мурнунда чыл дургузунда тургамнаан 50 хуу улгатkан. Африкага колонин дайыннарын чорударының дыка улуг чарыгдалдар түргэн. Ук чарыгдалдар национал бюджеттиң 45 хуузу боон турган деп, ол чугаалаан.

Фашизмни дүжүргеп соонда ажыл-ишчилерниң ажыл төлевирни улгаттырары чөптүг болгаш эргелек чугула болган. Оны боттандырарга, оон-биле черлелиттир экономиканың бергелерi база күштүгжүр. Ам күрүнениң албан-газакчыларының шиликкин улгаттырары төлевилеттингеп.

Чурттуң экономика амыдыралын инжилерни бармандаалаш, Түр чазак хлеб, чигир биле сүт өртээн, химия чемишчилгелериниң, ыаа чемишчилгелериниң болгаш кимвар чүүлдүң өртектерiн улгаттырар үүгүлү таварышкан деп, премьер-министр медеглээн. Чамдык барааларның өртектерi эвин эрттир улгаттырбазын болзаш, күрүнениң типсыр чөөлдерiн хевээр артырар. Чиглэ түр алган хемчет кылыр ажыл төлевирни «секретчесе» пен турар. Чазак келир үеде эң шээн пландыыг кижилерiниң материалдыг байдалы экижидер политиканы чорудар сагыныгы деп, Гонсалвиш деңдеглээн.

Экономиканың ажыл-чорудулгазын шаңчыдыгдар дээш сан болгаш үндүрүг талазы-биле детиимче өөрү ыяпны ажыттаар деп, ол деңдеглээн. Күрүне хөгжүлдениң национал институдун дамчыштыр улаттырыг сайзыралдарынга кирбээр.

Күрүне өг-бүлелерiн хөй кижилердиге болгаш ажыл чок-тарга тыпсыр дузаламчы хемчээлiн база пенсияларны улгаттырар дугайында удавас шиитпирлер үндүрер деп, Гонсалвиш дыңнаткан.

ИНФОРМАЦИЯ

СПЕЦИАЛИСТЕР НЕМЕШКЕН

Москванын Ленин орденнег күрүвениң төп күш-культура институдун бо чылын 672 кижи доозун, күш-культура болгаш спорт талазы-биле дээди эртемни чедип алган. Оларның 348-зи кежээки болгаш бот-өредалгелиг факультеттерни, ескелери хүндүскү салбырын дооскан.

Институтту дооскандарның арасында дыка хөй кайгамчык спортчулар бар: делегейниң спорт мастерлери В. Суровикина, Н. Кашей, В. Ковалев, ССРЭ-ниң 42 спорт мастери, 67 спорт мастеринге кандидат.

Бо институтту Тыва АССР-ден республиканың сургазыт мөгелериниң бирээзи, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Ооржак Дапыл, хостуг хүрешче спорт мастеринің нормазын күүсеткен Алексей Сандан (Кызыл чурттуг) дооскан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

БОЛГАРИЯ-БИЛЕ ТАНЫЖАР

Тыва АССР-ден 16 турист аныяктарның делегей туризминиң «Спутник» деп бюрозунуң путевказы-биле акы-дүжма Болгарияже чорупкан. Олар колдуунда-ла комсомол ажылдакчылары болгаш активчилери, Туристи болуктү ВЛКСМ обкомунуң спорт болгаш камгалал-массалыг амылдар килдизиниң эргелекчизи З. Ш. Ондар удуртуп чоруур. Туристериң арасында Улут-Хем районнуң Үрбүн сес чыл школазының башкызы Зоя Аржаалай, «Тыва дак-дүгү» комбинаттың арыглалга фабриказының машинизи Людмила Пенигина болгаш оскелер-даа бар.

Социалистиг Болгарияның экономика, культуразы болгаш тураскаадыг черлери-биле тыва туристер таныжар.

Т. ХЕРТЕК.

АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРГЕ КОНЦЕРТ

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң «Хомус» деп агиткультбригадазы солун программалыг концертти белеткээш, малчыннарга, сөөгеи белеткээр бригадаларга көргүзүп эгелээн. Олар Ак-Чыраанның, Сарыг-Хөлдүң ишчилериниге аалдап чораан.

Районнуң кино четкизиниң директору Монгуш Кан агиткультбригада-биле кады чоруп, ажыл-ишчилерге «Совет Тываның 30 чыл ооюнуң дугайында» лекцияны номчуп берген. «Сиген белеткээриниң технологиязы» деп кино-фильмни сигенчилерге көргүзүп чоруур.

Агиткультбригаданың кежигүнкери ажыл-ишчилерни чечен сөзүг, ураи чүүлү-биле күш-ажылче сорук киирип, ажылда четпестерни чайладырынга ду-залап турар.

К. МААДЫ.

КОЖАЗЫНГА ААЛДАП ЧОРААН

Барыын-Хемчик районнуң Культура бажыңының чанында «Мажалык» деп 12 кижи составтыг агиткультбригада совхозтарның сүт-бараан фермаларынга, хойнуу бригадаларынга, ховуда турлагларынга, сигенчилерге барып, концерттерни көргүзүп турар.

Бо удаада олар кожазы Чоон-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарының ажыл-ишчилерине солун программалыг концерттиг аалдап чораан. Н. Өлзей-оолдуң «Четпезин билингее» деп чаңгыс кожегелиг шимэн болган өске-даа номерлерни көрүкчүлер сонуургаан.

ЧОНГА БЕДИК ШЫНАРЛЫГ АЧЫ-ДУЗА

Тодарадыкчы чылдың планының онаалдаларын ажыр күүседип, плаидан ажыр 25 муң рубльден эвээш үьес ачы-дузаны чонга чедирер дээш Тыва АССР-ниң Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң будурүлгелериниң ажылшчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары социалистиг чарышта хаара түттүнгее. Чонга «Эвээш чарыгдавдыг, эки ишнарлыг, хөй ачы-дүзаны чонга чедирер» деп лозуң-биле ажылдап турарлар.

Министерствонуң будурүлге бүгүдезинде ажыл-ишчилериң ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Чарышта 6 участок, 34 бригада, 400 ажыт ажылдакчы киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың 263 щдлыпчызы, ол бедик атты эдилеп турар йөн цех, чеди бригада бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүң үзүүде ажыллап турар. Социалистиг чаршыты дээштиг будүрүлгелериниң дээш тус-тус будүрүлгелериниң удуртулгазы, партия болгаш профэвилел организациялары эгелекти, чогаадыкчы санаалдарны деткип, ажылга деңшилгелиг арга-аларны неп-тередир талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Моон түңнелинде министерство продукция садарының планын шитизи-биле 108,3 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 149 муң рубльдиң продукциязын будүрген. Азы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 195 муң рубль хөй боон турар. Нийги продукция будүрелиниң планы 100,5 хуу күүсеткен.

Ылангыя Кызылдың даараныкты-лага фабриказы, чоңнуң амыдырал-хандырылга комбинады, телеателье, септелге-тудут участогу, Эрзиниң, Туранның чоңнуң амыдырал хандырылга комбинаттарының удуртулгазы болгаш профэвилел комитеттери чаршыты дээштиг организастап, будүрүлге планын доктамал ажыр күүседип турар. Туранның чоңнуң амыдырал хандырылга комбинадының, Кызылдың хууда чагыг-биле хеп даараар фабриказының ажыл-ишчилери дешилгелиг арга-дүржулгазы шингээдир талазы-биле тодаргай ажылды чорутканнар.

Эрткен чылын бистиң республиканың амыдырал хандырылгазының белүк ажылдакчылары Курган областың Куртамыш районнуң амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчы дүржулгазы-биле табышкан. Ол ажыктыг болган. Удаваанда курганчыларның дешилгелиг аргазын Туранның чоңнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи шингээдип алыр дээш эгелекчи санал үндүрген, ону долузу-биле боттандырган. Эрткен турган йөн салбырның орнуна чагыг хүлээп алыр 4 комплекстиг пунктуну ажыктаан. Туранда дистепчер пунктузун база тургускан. Ол чаартылгалар түгле хен аймаан эвес, амыдырал хандырылга хереккелдерин селтээрингe, хепты химиктиг арга-биле аштап, будүрүнге болгаш өске-даа чагыгларны хүлээп алырынга эптиг боон турар. Ажылдың будүрүлчүлүүн база бедиткен. Оон ыңай комбинаттың даараныкчылары бригада аргазы-биле ажылдаарынче шилчээн. Бир эвес моон мурнунда даараныкчы кижи хүнде ортумаа-биле чаңгыс чагыгны күүсеп турган болза, ам 6 кижилиг бригада 12 чагыгны кылыр. Эрткен чылдың бирги чартыынга даараныга деги 25 муң рубльдиң продукциязын сайгарган болза, бо чылын олар ол көргүзүтүг 35 муң рубльге чедирген. А көдээ чонга ол үеде 14 муң ажыг рубльдиң ачы-дузазын чедирген болза, бо чартык чылда, ол көргүзүг 21 муң рубль ажып турар. Чаартылга муркунда «Саян» совхозта амыдырал хандырылга салбырының үш даараныктызы айда түгле 300—400 рубльдиң чагыын будүрер турган. Ам ында чаңгыс хүлээп алыкчы А. Бакалова бир айда-ла 1200 рубльдиң чагыын сайгарып турар.

Туранның, Эрзиниң чоңнуң амыдырал хандырылга комбинаттары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылды организастаарын экижидеринге, будүрүлгениң эстетиказын болгаш культуразын бедидеринче кичээнгейни күштелдиргеи. Ол ишкаш Кызылдың, Чадаананың чоңнуң амыдырал хандырылга комбинаттары чартык чылда бир демниг ажыллап, будүрүлге онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. Министерстволуң будүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Кызылдың хууда чагыг-биле хеп даараар фабриказы бирги черже үнген. Чартык чылда плаидан ажыр, чонга 64 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирип, сес муң рубльдиң орулгазын киирип, будүрүлге чаа хевирниң продукциязын шингээткен. Амгы үеде фабрикада коммунистиг күш-ажылдың алды бригадалары бар.

Чонга ачы-дуза чедиреринге төлептиг күш-ажылты үлүүн киирип, бедик мергежилдиг специалистер болу берген мурнакчылар көвей. Оларның аразында Туранда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Н. Доможакованы, И. Серенмааны, Ак-Довуракта Е. Оскинаны, Л. Коружийин, Н. Белозеровапы, Кызылдың хууда чагыг-биле хеп даараар фабрикада коммунистиг күш-ажыл бригадаларының бригадирлери М. Ильинчеваны, А. Золотудинаны, Л. Абалкинаны адап болур.

Бо чылдың эгезинден бээр амыдырал хандырылга чериниң чогаадыкчы-чаартыкчы саналдарын будүрүлгеге нептерткенинден 1250 рубльдиң камналгазы чедип алдынган. 20 кижи парикмахериниң, 22 кижи даараныкчы мергежилдиң өөредилге-белеткелин эрткеннер. 20 кижи мергежилин бедиткен болгаш 72 кижи бригада аргазы-биле ажылдаарынче шилчээн. Бир эвес моон мурнунда даараныкчы кижи хүнде ортумаа-биле чаңгыс чагыгны күүсеп турган болза, ам 6 кижилиг бригада 12 чагыгны кылыр. Эрткен чылдың бирги чартыынга даараныга деги 25 муң рубльдиң продукциязын сайгарган болза, бо чылын олар ол көргүзүтүг 35 муң рубльге чедирген. А көдээ чонга ол үеде 14 муң ажыг рубльдиң ачы-дузазын чедирген болза, бо чартык чылда, ол көргүзүг 21 муң рубль ажып турар. Чаартылга муркунда «Саян» совхозта амыдырал хандырылга салбырының үш даараныктызы айда түгле 300—400 рубльдиң чагыын будүрер турган. Ам ында чаңгыс хүлээп алыкчы А. Бакалова бир айда-ла 1200 рубльдиң чагыын сайгарып турар.

Турзиниң, Эрзиниң чоңнуң амыдырал хандырылга комбинаттары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылды организастаарын экижидеринге, будүрүлгениң эстетиказын болгаш культуразын бедидеринче кичээнгейни күштелдиргеи. Ол ишкаш Кызылдың, Чадаананың чоңнуң амыдырал хандырылга комбинаттары чартык чылда бир демниг ажыллап, будүрүлге онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. Министерстволуң будүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Кызылдың хууда чагыг-биле хеп даараар фабриказы бирги черже үнген. Чартык чылда плаидан ажыр, чонга 64 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирип, сес муң рубльдиң орулгазын киирип, будүрүлге чаа хевирниң продукциязын шингээткен. Амгы үеде фабрикада коммунистиг күш-ажылдың алды бригадалары бар.

Чонга ачы-дуза чедиреринге төлептиг күш-ажылты үлүүн киирип, бедик мергежилдиг специалистер болу берген мурнакчылар көвей. Оларның аразында Туранда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Н. Доможакованы, И. Серенмааны, Ак-Довуракта Е. Оскинаны, Л. Коружийин, Н. Белозеровапы, Кызылдың хууда чагыг-биле хеп даараар фабрикада коммунистиг күш-ажыл бригадаларының бригадирлери М. Ильинчеваны, А. Золотудинаны, Л. Абалкинаны адап болур.

Бо чылдың эгезинден бээр амыдырал хандырылга чериниң чогаадыкчы-чаартыкчы саналдарын будүрүлгеге нептерткенинден 1250 рубльдиң камналгазы чедип алдынган. 20 кижи парикмахериниң, 22 кижи даараныкчы мергежилдиг

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 196 (9570) | Четверг, август 22, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 хем.

Он беш республиканың парыгы

Ульяновскиде Волганың кадыр эрик кырында Ленинниң тураскаал сууру-биле кожа чаптыла берген, чурттуң эң чаныяк парктарының бирээзи — совет республикаларының найырал парыгы кайгамчык чараш.

Грузияның, Казахстанның, Молдавияның болгаш Узбекистанның төлээлекчилери боттарының участоктарын каастап шимээрия доозуп алган. Он беш участоктун девискээр бүрүзү эвилелдешкен республикаларның бирээзиниң нүүрүк шевергин дүрзүлеп көргүскен. Участоктар боттарының республикаларының девискээрлериниң чуруу байдалынга дүүштүр тургустунган. Ульяновск парыгы бистиң чурттувустуң 36 гектар шөлдүг ногаан чуруу боон турар.

Паркта эң улуг участокту РСФСР-ниң девискээрин дүрзүлеп көргүзериге берген. Оон кыдыгарын үүрмек ак мрамор үгүлээлер-биле шугумнап көргүскен. Шөлде тарып каан хадыңнар, шивилер арасында торгу дег көкте чечектер айыраң шокар. Ында тудуг ажылдарын кылып, күүрү үүштүүлер тарыгының белеткелин чорудуп турар.

Паркта Литваның чурукчулары хостакчы-дайынчыларга улуг тураскаалын тудуп тургускан. Ону долгандыр чүзүн-баазын чечектер тарып каан. Узбек ССР-ниң участогунда кончуг чараш төгерик серилиг сандай барааны ырактан-на көстүп турар. Ону хүрең мыйтан чазап кылган, оон колонналарын республиканың улустуң чурукчузу Кадыржан Хайдаров утуладаган.

Молдав ССР-ниң участогунда виноград салбактары хевирлиг, демир-бетон композиция онза көргүштүг. Грузия ССР-ниң участогунда Тбилисиниң скульптору Джемал Джапаридзениң композициязын тургускан. Казах ССР-ге үндүрүп берген парк девискээрийде кончуг улуг демир-бетон каптазынындан эптеп тургускан бо онза сонуургачыг.

В. ДЛОБИН,
СЭТА-ның корр.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

№ 12 автобаазаның хоочун кожавчызы коммунист В. К. Богушка удуртқан бригаданың кежигүннери коллективке «Беш чылды дөрт чылда!» деп ыйыгырыгның желекчилери.

Бо чылдың эгезинде коллектив кежигүннериниң иштиг хуралы боон турганын бригада кежигүннери утпаан. Ында тодарадыкчы чылдың бедиткен хүзөлгелериниң неделедерин чугаалажып, хүлээп алтурган. Чаңсар үезинде Виктор Константинович 11 эжин оны долгандыр болдунчуп келген. Оларны ыны-дыр чыгбаан. Боттарының ажылагыйын чугаалажып, күзел-бодалдарын солуглар дээш бригадирниң чедип келгеннерин од.

— Чүге бо чылга эвес, а беш чылдың төнчүзүнге чедир бедиткен хүзөлгени алдынысса кандыг деп бодаар силер. Эрткен беш чылды эрте күүсеттинис — деп, оолдарның бирээзи санаалдаан.

Ол дугайын кайы бир кижиниң чугаалап үнүн кээрин бригадир бижип турган. Чүге дээрге ында ажылдан турар ооруп ол эки болур, шагаалымның тургавы-даа ыны болган.

— Мен бодаарымга беш чыл планын бир чыл бурунгаар күүседиптер деп хүзөлгени алдынысса ажырбас боор. Мени санаа бер-ле дээр хөөспе, ынча дизимээ каяшмыш? — деп бригадир өөрүнден айтырган.

В. К. Богуштуң бригадазынга эгелекчи санал ыыгжар үнген. Ону күүседиринден кижи бүрүзү хамыды-биле угаан биляп, чүгле болдунуң хүзөлгези дээш эвес, а бүтүү бригаданың алган хүзөлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш кыска ажылдап турар.

Республиканың болгаш найыралал Кызылдың тудугларынга бо бригаданың кежигүннериниң башкарганы күштүг «Зил-153»-териниң соксаал оок ажылдан турарын көрүп болур. Чылдың чартыы эрте берген. Алдынган хүзөлгелер эки күүсеттинип турар. Чартык чылдың планы дөрт айларде-ла ажыр күүсеттинген. Ам бригада чылдың соолгу аптарының үүлүүге киирээнтир ажылдап турар. Ол күүсеттинерге, эрткен чылдарның плашының ажыр күүсеттинип турган хууларын катай салыптарга, «Беш чылды дөрт чылдарда» деп хүзөлге күүсеттинип бээр.

Социалистиг хүзөлгеге киргеш оске-даа коргузуглер эки күүсеттинип турар. Чыл эгезинден бээр 5 муң центнер ажыг бензин кажаан алдынган. Бо үениң дургузунда бригада кежигүннери шуптузу 1 болгаш 11 класстың мергежилиин чедип алган.

Бо бригаданың ажылында бир ооң чүүл болза, «шуптузу чаңгыс, чаңгыс шуптузу дээш» деп принципти сагыш турары болур. Кайы бир эжиниң машиназы үреп бээрге ында ажылдап турар ооң сеңгемин бээри чаңчыл апартаан. Харын-даа кайы-бирээзи дарый бээрге оскелерге ооң үлүг-нормазын күүседип турар. Чүге дээрге олар моральдыг болгаш материалдыг харылсалга дугайында ак-доваурашчылардың үлегерин эдерип бетелеткеш турарлар.

Ю. ЕГОШИН.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНИҢ, ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн «Сут-Хөл» совхозтуң (директору А. Д. Шаалы, партком секретары В. Ш. Сат, рабочком даргазы Д. Д. Таспаин) сигенчилеринге алдар болдуруп көдүргеш. Сут-хөнчүлер ниитиниң малынга 1594 тонна сиген белеткээр планныг. Олар ам 1350 тонна сигенни белеткээш, планын 73 хуу күүсеп берген.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

Чөөн-Хемчик мурнап турар

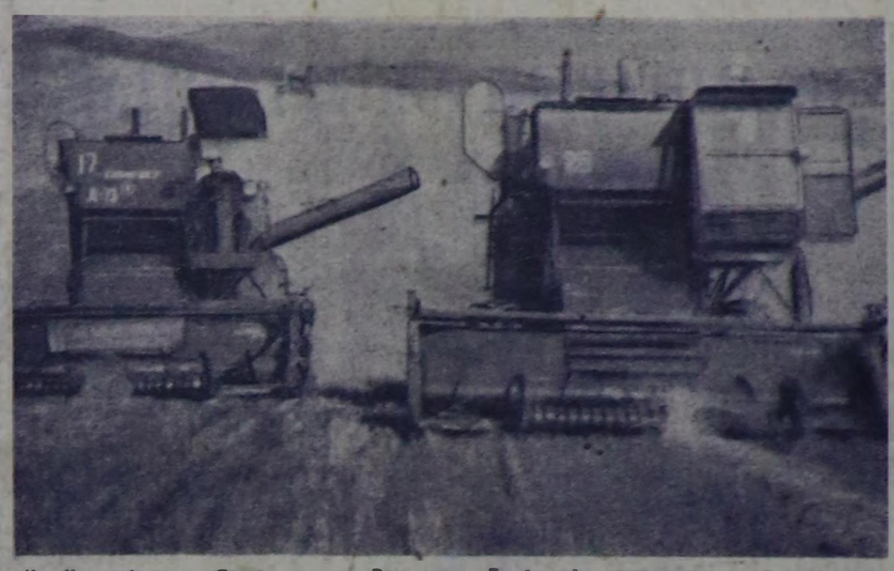
Августуң 13-тен 20-ге чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал чеми белеткээриниң темпизин элээн бедиткен дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Августуң 20-ге чедир 41,6 муң тонна сиген белеткеттингеш, ол планның 30,6 хуузу-дур. 1702 тонна сенаж салдынган азы 10 хуу, витамин-сиген долганы 384 тонна белеткеттинген азы, планның 22 хуузу. Сиген белеткелиниң темпизи Чөөн-Хемчик районнуң колхозтар болгаш совхозтарында бедик болуп турар, ында неделяда немелде өзүлде 15,7 хуу болган, а план 40 хуу күүсеттинген. Сиген белеткээриниң темпизи Бай-Тайга район база бедиткен, ында неделяда немелде өзүлде 14,1 хуу, Бии-Хемде — 11,6 болгаш Каа-Хемде — 9,3 хуу болган. Совхозтар болгаш колхозтардан 17-ден 38 чедиҥ хуу темпини «Алдан-Маадыр», «Кызыл тараачын» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар чедип алган, олар планын ниитизи-биле 50-ден 88 хуу чедир күүсеткилээн.

Оон-биле нады оон артыкан райониларда болгаш Кызыл хөөрай Совединиң эжык-агыйларында сиген белеткелиг, сенаж, силос салыышкыны, витамин-сиген долганын белеткээри немчуг ооруп темпиниг чөрүп турары демдеглеттингеш.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнардан Чөөн-Хемчик районну (СЭКП райкомунуң секретары эш Ш. Д. Куулар, райүүскомнуң даргазы эш Б. Б. Чюрел), социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан, а эжык-агыйлардан — «Алдан-Маадыр» совхозту (директору эш Х. А. Монгуш, партком секретары эш Ч. А. Ондар, эжыктың комитединиң даргазы эш О. Ш. Хуна, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Ю. М. Базыт-оол) чарыштың тиилекчизинге санаан, ол эжыктагый неделя дургузунда 789 тонна сигенни белеткеп, планны 88 хуу күүсеткен.

Сиген белеткелиниң темпизин бедидеринче, эжык-агый, бригада, звено бүрүзүкүн хонук болгаш неделя өнаалгаларын күүсеткеп турарын, мал чеминиң белеткелиниң депшилгелиг технология талазы-биле бүгү хемчегларын болгаш планнарын чугаа чокка баттандырарынче онза кичээнгейни салбышаан, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың августтың 17-ден доктаалын амыдыралга богтандырар талазы-биле бүгү хемчегларни элярын СЭКП Кызыл хөөрөкомунга, райкомнарынга, хөөрайүүскомнарга, профсөвүлел болгаш комсомол организацияларынга хүлээттеп.

ХОВУДА ХАЙНЫККАН ИШ

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозта ажаан алмышкын ажылдарының фронтузу хүн келген. түдүм улаш-на калбарып турар. Барык-ла беш чүс гектар чыпы черинң чаагай кызыл-тазын тавычалай кестирген. Тараазы тавычалай кестиреринде тос комбайн ажылдап турар. Иван Повелаев, Иван Артёмов болгаш Павел Болтовский олар бир дутаарында кестирип киргеш. Механизаторлар бригада турганының чаңчылдың шелиринде бышкай тараазын кестирип доозаан, ам Маймазын дээш черде барган.

Тавычада тараазы бөстыраарынче Владимир Барбалдайның, Андрей Баларевтиң болгаш Николай Морозовтуң комбайннары кирипкен. Комбайнардан бастырган тараазы комсомолчу чолаачы Сергей Блинов саат чокка соортуп чөрүп турар. Тараа шаңга бээрга, ону арыглап кургадыры база-ла саазавас. Чаа дүжүттүң 50 ажыг тонна тараазы шаңда урдунган.

Колхозта тарааның дүжүү дагай эвес. Гектар чедее ортунаа-биле 12 центнер чаагай тарза алдынып турар.

Дүжүт ажаап алышкынынга бедик будурукчуүүр күш-ажылдың үлегер-чижээн хоочун комбайнер Владимир Барбалдай көргүзүп турар. Ол үжеи чыл хире механизатор болуп ажылдап келген. Владимир Барбалдай ам бодунуң он бешки ажаап алышкын сезонуун эгелээн. Эрткен чылын ол 700 га черниң тараазын ажаап алган. Хоочун механизатор чаа дүжүттүң баштайгы он-он тонна тараазын бастырган.

В. ФОМИН.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» колхозтуң шөлдериндө тараазын комбайн-биле бастырып турары.

Авторлуң фотозу.

КИДИНГ-ТҮЛҮК

Чөөк-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунда арбай ажаалгазы эгелээн. Чолдак-Шатта 176 га черниң тараазын Болат-оол Ондар биле Достай-оол Донгак башкарган 2 комбайн дөрт болгаш тавычалай кестирип доозуткан. Бир гага онаштыр алган дүжүттүң хемчээли 12 центнер болуп турар. Амгы үеде Айлыг-Ойда 700 га черниң арбайын 5 комбайнар дөрт болгаш тавычалай кестирип киргеш. Комбайнерлерниң арамындан Николай Ондар, Тэрбээчы Тюлюш, Эртине Монгуш олар хүн нормазын 125—140 хуу күүседип, кызымак ажылдап турарлар.

Ол-ла совхозта кукурууза ажаалдазы база кидин түүлүг чоруп турар. Бо хүнеерде 78 га черден 632 тонна кукурууза кестиптиг. (Тарылга шөлүүн ниитти хемчээли 1000 га). Комбайнерлер Очур Ооржак, Багай-оол Сат олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар.

Кезилде багай эвес чорупторза-даа, кукурузаны сөөртүр машиналар чедишпейн турар. Чадаанаанның автобаазазы (даргазы Г. П. Тураев) совхозту четчир · сааныг техника-биле хандырбайн турар.

М. СЕВЕН.
(Телефон-биле).

Төрээн чурттуң шыгжамырынга

Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2 миллион 100 муң тонна тараажы урар деп, Ставропольяның тараажылары шиитпирээннер. Расшеваденниң «тараа хүлээп алыр черинге конукта-ла чеди муң ажыг тонна тараа кирип турар.

Бо бөш чылдың аңаа чаа элеваторлуг шыгжалга кирген. Ол будурулгениң коллективи — ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чиликшиниериниң доктелгезиниң дипломантызы болгаш ССРЭ-ниң Белеткел министерствазунуң шилчип чоруур Кызыл тугунуң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: Расшеваденниң тараа хүлээп алыр чери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Каа-Хем районнуң колхозчулары, совхозтар ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнигнери ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алыр талазы-биле республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырык үндүргеш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни аяган. Чарыштың эгелекчилеринде мал чеми белеткээриниң ажылы канчаар чоруп турарыя? Олар сөзүн эзлеп турар бе? Малга четчир чемни белеткеп алыр дээш каа-хемчилер кандыг арга, хемчегларни ажыглап турарлыр? Бо айтырыгларны харылзап бээрин «Шынның» корреспондентизи СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Николай Павлович Федоровтан дилээн. Оон харылзыын моон аалганда парлавывыс.

Республиканың бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырык үндүрери,бир талазынга хүлээлүг болгаш ооң талазында, харымсалгалыг херек. Ынчангаш бистиң районнуң көдээ ажыл-ишчилери республиканың көдээ ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны үндүрер мурнунда, малга четчир саныг чемни белеткеп алырының планын күүседиринээ бүгү курлавырдарын болгаш болдунар аргаларын тоңарадып көрген. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алырының болдунар аргазы бистиң рәйөнда бар.

Каа-Хемниң ажыл-ишчилери беш чыл планының дөртку тоолуг чылынын, ооң дараалыкчы чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, мал чеми белеткээрин көнүдедиринің бүгү-ле хемчегларын ап келген. 400 гектар кульturлуг одарларны ажыглалга киргеш. 4000 га ажыг черге чаңгыс чылдыг сигенгерни нелей тараазн. Кукурузаның одуртулар аразын болбаазыратканы.

Амгы үеде сиген кезилдезининң кампанизазы бистиң районда калбак фронт-биле чоруп турар. Мал чеми белеткээр 30—35 кижилиг механизастаттынган тос бригада доктаамал ажылдап келген. Сөөлгү медээ-биле алырга, ам районда 10.498 гектар черниң сигенни кескен болгаш ооң 9654 гектарындан 48.237 центнер сигенни бөлүп сараатталган азы планны 31,7 хуу күүсеткен болуп турар.

Ниитиниң малынга элбек чемни белеткеп алыр талазы-биле ажыды «Коммунизмче орук» колхозта эң-не организастыг чорудуп турар. Ында эки Двоеглазовка баштаткан механизастаттынган бригада 3200 центнер сигенни белеткеп, планын 54,8 хуу күүседи берген. Ол бригадавың сигенчилери ниитиниң малынга элбек чемни белеткеп алыр дээш социалистиг чарышка райониг ий он хонуктуң түңнелинде ий удаа тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң база райкүүскомнуң шилчилир кызыл тугун 50 рубль шаңнал-биле кады чаалап алган. Ол ышкаш «Тиилелге» колхозта ми Яковлевке удуртқан механизастаттынган бригада мурнакчыларның бирээзи болуп турар. Ук бригада 11.600 центнер сигенни белеткеп, планын 49,6 хуу боттандырган.

Совхозтардан мал чеми белеткээрингe «Бүрен» мурнунда чоруп турар. Ол ажыл-агыйда 4000 центнер сиген белеткеттинген азы планны 42,6 хуу чедире берген. Бо ажыл-агыйдан мал чеми белеткээриниң темпизин бедидерип кандыг аргабиле чедип ап турарыл? Хамыктың мурнунда ол черлерде күш-ажылды организастаавы эки. Сигенчилер доктаамал ажылдаар черинге хонуп турар.

Мал чеми белеткээриниң мурнакчы аргаларын ажылагыйлар база-ла ажытпаан турар. Чижээ. сигенни дораанма тырып боодалдааш, кыштагларга, фермаларга сөөртүп чедирери кончуг ажыктыг. Ам 5108 центнер сигенни тырып боодалдаан, турлагларда чедирген. Бо ажылды «Бурунгаар» совхозта эки организастаан. Ында 1000 ажыг центнер сигенни тырып боодалдаан. Ол ышкаш «Кызыл тук» совхозта база багай эвес. Ол ажыл-агый 800 ажыг центнер сигенни тырып боодалдаан, кыштагларда чедирген. «Совет Тыва», «Ленинчи орук» совхозтар, «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтар база сигенни тырып боодалдарын ажыглай бергеп.

Районнуң ажыл-агыйлары ам силос салырынче киришкеп. Бо хүнге чедир 5550 тонна силос салдынган.

Ынчалзажок бир четпес чүве болза, сенаж кыскырын районнуң кайы-даа ажыл-агыйы чорутпайн турары болур. Эки шынарлыг мал чеми болур сенаж белеткээринче ажыл-агыйлар киреги эртежок чүүгүл.

Будук-бүртүү 1553 центнерни белеткээн. Ол ажылды ажыл-агыйлар ам-даа үргүлчүлеп турар.

Районда ниитизи-биле мал чеминиң белеткелинде 232 кижи ажыпдап турар. 45 звенолар сигенни арыг иштинээн, хараган арезындан, бута-сумун, орук кыдынындан хол кадыыры-биле кезип турар. Сөөлгү хүнеерде мал чеминиң белеткелиниң темпизи элээн бедээн. Көдээ ажыл-агыйның бо чүгүлээ кампанизазынга район төвүүнүң албан, организацияларын чүрттакчылары идепкейлиг киржип турар.

Амгы үеде районнуң көдээ ишчилери ажылды ий фронтбиле чорудуп турар. Дүжүт ажаап алышкыны база эгелээн. Оон-биле чергелештир мал чеминиң белеткелиниң темпизин кудулаттырып чүүлээ

ТҮҢНЕЛДЕРНИ АНАЛИЗТЕВИШААН...

Мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садарының тос айлар планын республиканың чарыштыг районнарының күүсединп турары августың 16-да хуулеле

Чарыштыг районнар	Сүт	Эт	Дүк
Бай-Тайга	77,8	35,0	96,5
Барыын-Хемчик	77,8	57,1	91,2
Мөңгүн-Тайга	—	24,3	74,8
Өвүр	73,6	28,4	85,0
Чөөн-Хемчик	86,4	45,2	101,3
Улуг-Хем	91,8	39,4	90,4
Таңды	81,8	52,0	91,3
Каа-Хем	92,1	56,6	107,9
Бии-Хем	81,9	45,5	101,5
Тожу	64,0	32,0	107,1
Тес-Хем	92,3	41,6	106,1
Эрзин	70,4	38,3	98,8
Кызыл хөөрай Соведи	75,2	64,0	99,5
Республика ниитизи-биле	84,1	45,7	95,6

Бо үстүнде көрүскен саңнурагайлардан алырга, тоску беш чылдың болдараалыкчы дөртку чылының тос айларында күрүнеге сүт садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүседир дээш чарышка Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар мурнап турары седип турары августың 16-да хуулеле элдептиг. Чижээ. Тожу район бо чылдың тос айларында күрүнеге сүттүг эрткен чылдың ол үезиниден 163 центнерни эвээштп сатказ. Оон ында Барыын-Хемчик район 64 центнерни, Бай-Тайганың ажылагыйлары 59 центнерни эрткен чылдың ол үезинде турганындан эвээштп сатказ.

Күрүнеге эът садарын-даа ап көөрге, республиканың районнарында байдал бир дескн эвес болуп турар. Тос айларда эът садарының планын Барыын-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары 52-ден 57 хуу чедир күүседи берген. А чамдык районнарда эът садары эрткен чылдың бо үезинде деңнелден безин кудулаан. Өвүр район эрткен чылдың деңнелинге 985 центнер эътти. Бай-Тайга— 642 центнерни, Кызыл хөөрай Соведи — 497 центнерни чедир сатпайн барган.

Тус-тус ажыл-агыйларны алырга, сүт садарынга «Кызыл тук», «Шамбалыг», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Найырал», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар, эът садарынга «Хемчик», «Барлык» «Шекпээр», ССРЭниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Ленинчи орук», «Кек-Тей», «Сукпак» совхозтар мурнунда чоруп турар. Сүт садарынга «Торгалыг», «Россия», «Тоора-Хем» совхозтар, эът дужаарынга «Бай-Таг», «Дөң-Терезин», «Торгалыг», «Ак-Туруг» «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар хожудап турар.

Тос айларда күрүнеге дүк садарының планын чүгле чаңгыс Мөңгүн-Тайга район күүсетпейн барган (99,5 хуу). Өске районнар шуптузу ажыр күүсеткен.

Бо сан-фактылардан кандыг түңнелди үндүрүп болурул? Чамдык районнар мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын эрткен чылдың деңнелинден түге кудуладыя турарыя? Ында хол түве үстүнде айтыкан районнарның партия, совет, көдээ ажылагый органнарының организасмассалыг ажылды кошкак чорудуп турарында-дыр. Бистер бөгүн дүүштүүндеп, бо чылын эрткен чылдыындан дээрс кылдыр ажылдаар, улам бедик түңнелдерни чедип алыр сорулгалыг болгай бис. Бо чылын эрткен чылдыындан кудуу деңнелдиг кылдыр ажылдаар чорук-биле элтежип болбас. Ынчазар ажыдан турар кижилерге шыңгыы негелдеп салыр ёй келген. Бистеп үе ынчаар неген турар. Хожудап турар районнарның ажыл-агыйларының удуртукчулары чогуур түңнелди кылып, ажылда четпестерни чайладыр, мурнакчыларның деңнелинге чедер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Партийжи амыдырал

УСТАВ НЕГЕЛДЕЛЕРИН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

СЭКП-ниң Уставы — партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурар кол документилерниң бирээзи. Ол болза партиянын организастыг тургузуунун хевирлерин, оон ажыл-чорудулгазының арга-методун, партийжи амыдыралдың норма-чижээн тодаргайлап турар. Уставтың негелделерин ылап күүседири, партийжи амыдыралдың норма-чижээн хажык чокка сагыры— коммунист бүрүзүнүң, партия организациязы бүрүзүнүң бирги чергезинге хүлээлгези болур.

Соолгу чылдарда партияның Тоҗу райкому партийжи сагыга-чуруунуу быжыглазар, устав негелделерин күүседир дээш коммунистерниң харыысалгазын күштелдирер, идепкейин бедидер талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан, Устав негелделерин коммунистерниң канчаар күүседип турарының дугайында «Тоора-Хем» совхозтуң, Тоора-Хем анныыр ажыл-агыйның, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузуунуң болган оске-даа черлеринге партия организацияларының секретарьларының отчеттарын бюрого көргеп. Бо айтырыг талазы-биле бирониң шинтпирин амыдырал боттандырарын партия райкому хайгааралга ап келген.

Партия Тон Комитединиң Май (1972 ч.) Пленумунуң айтымыкшынын ёзугаар кол кичээнгейни коммунистерниң будурулгечи болгаш хей-ниитичи идепкейлин бедидеринге СЭКП райкому угланыпкан. Ол сорулганы күүседири-биле партия организацияларында ажыл-херектиң байдалын ханы аналаткан, коммунистерниң идепкейлин бедидеринге дээштиг салдар чедирерин кызыл турар бис. Бо талазы-биле ап чоруткан ажылывыстың түүнелинде партия хуралларының утка-шынары, дээштии болгаш коммунистерниң идепкейи бедээн.

Районнуң коммунистериниң барык-ла дөгерези СЭКП Уставының негелделерин бүрүү-биле күүседип турар. Ону хажыткан кежигүннерни райкомга азы эге организацияларга келдиртип келгеш, комитет азы бюро кежигүннериниң чугаалажыры чанчыл апарган. Шиидыг чугаалажышкынынарыың дузазы улуг дээрзин херек кырында көрдүвеус. Партийжи амыдырапда бар четчестер болгаш оларны чайладырының аргалары база ынчан илерээри билдингир апарган. Коммунистербиле чугаалажышкынны үргүлүү ажыглап турар ужуруус ол.

«Тоора-Хем» совхозтан Тарылга Карачыгай, Бириңей Дашоол, Тоора-Хемниң электростанциязындан Матвей Коряков олар моон мурнуунда партия Уставының негелделерин хажыдып, арага-дарыга хандыгып турганнар. Оларны СЭКП райкомуна келдиртип алгаш, чугаалашкан соонда, кайызы-даа буруузун билинген. Ам олар будурулгеге-даа, хей-ниити ажылынга-даа активчи апарган. СЭКП Уставын шынгыы сагып чоруурлар. Партия организациялары оларга даалгаларны берип, оон күүседезин хынап, оларны хайгаарапга ап турар.

СЭКП Уставының негелделерин хажыдып турган чамдык коммунистерниң партия документилерин солуп турар үеде эгиннип, ажыл-ишке идепкейжи, хей-ниити ажылынга активчи апарганы ооруучуг. Ынчалза-даа чаа билеттиг алган соонда партийжи харыысалгазын катап конпаткан ийи-чанғыс коммунистер база бар. Оларның бирээзинге партия кежигүнүндеп үндүрер ужурга таварышпаан бис. Өскелери-биле тус-туста чугаалашкан. Олар ам СЭКП Уставын, шынап-ла, шынгыы сагып чоруур апарганнар.

Ажыл-агый, будурулге болгаш албан черлериниң ажылын билдиляп-биле баглаарын, коммунистерни ажылга шын хуваап турар болгаш оон ачызында эки түнелди чедип ап турар партия организациялары Тоҗу районда эвээш эвес. Оларга А. С. Тарасова секретарьлаан Ырбанның ыяш белеткээр пунктузуунуң, З. М. Абрамова секретарьлаан Тоора-Хем анныыр ажыл-агый черинин, П. Л. Стрельцов секретарьлаан ыяш ажыл-агыйның болгаш өске-даа партия организацияларының секретарьларының отчеттарын бюрого көргеп. Бо айтырыг талазы-биле бирониң шинтпирин амыдырал боттандырарын партия райкому хайгаарапга ап келген.

Партия Тон Комитединиң Май (1972 ч.) Пленумунуң айтымыкшынын ёзугаар кол кичээнгейни коммунистерниң будурулгечи болгаш хей-ниитичи идепкейлин бедидеринге СЭКП райкому угланыпкан. Ол сорулганы күүседири-биле партия организацияларында ажыл-херектиң байдалын ханы аналаткан, коммунистерниң идепкейлин бедидеринге дээштиг салдар чедирерин кызыл турар бис. Бо талазы-биле ап чоруткан ажылывыстың түүнелинде партия хуралларының утка-шынары, дээштии болгаш коммунистерниң идепкейи бедээн.

Районнуң коммунистериниң барык-ла дөгерези СЭКП Уставының негелделерин бүрүү-биле күүседип турар. Ону хажыткан кежигүннерни райкомга азы эге организацияларга келдиртип келгеш, комитет азы бюро кежигүннериниң чугаалажыры чанчыл апарган. Шиидыг чугаалажышкынынарыың дузазы улуг дээрзин херек кырында көрдүвеус. Партийжи амыдырапда бар четчестер болгаш оларны чайладырының аргалары база ынчан илерээри билдингир апарган. Коммунистерниң

Делегей хүннерде

Поездилер саат чок аргыжып турар

ЧИТА ОБЛАСТЬ. Забайкалье демир-оруумук поездилери хөөу делгемнерин, тулаалыг шыңааларны, шапкын хемнерни межилдир, хаялыг даглар эдектерин дургаар маңнажып турар. Демир-орук чалдарын чалымнарга чоокшулай бээр черлерге көшке чуглуп келир ондзытыг. Забайкалье демир-оруунуң Сбега станциязында демир-орук чалының чоок-кавызында дагларның байдалын үргүлчү хайгаараар белүк бар. Бригадир И. Г. Иванова баштатнан, чалымнарже үнер амыл-ишчилер надыр туруг ханаларын хынап көрүп, бомаңнаш даштарны ап каап турар. Поездилерниң ондак чок болгаш шуудангай аргыжарын ол берге ажыл-иш кижилери хандырып берген деп чүвеге машинистер бүзүрелдир, ынчангаш составтарын сагыш-амыр башкарып чоруп турар.

ЧУРУКТА: демир-орук шүгүмү.

В. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНДИЯНЫҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Фахруддин Али Ахмедти Индия Республиканың президентизинге сонгаан. Августуң 17-де болган чарлаан түннелдерин ёзугаар алырга, Ф. А. Ахмед албан-хүлээлгезин августуң 24-тен эгелеп күүседип киришпейн.

Фахруддин Али Ахмед, чурттуң политиктиг болгаш күрүне талазы-биле сураглыг ажылдакчызы, хамаарышпас Индияның бешки президентизи. Ол болза Делиге 1905 чылдың май 13-те төрүттүнген. Оон артеми юрист.

Индий улустуң хамаарышпас чорук дээш демиселии баштап турган ИНК партияга Ф. А. Ахмед 1931 чылда кирген. Национал-хосталга дээш демиселии идепкейлиг кирген. Ынчаш ол партияның кандидат Т. К. Чоудхури аштырып каан.

Ында чарлааның ёзугаар алырга, Ф. А. Ахмед албан-хүлээлгезин августуң 24-тен эгелеп күүседип киришпейн.

1966 чылдан бээр республиканың төп чазааның ишки-бүрү албан-хүлээлгелерин ол күүседип келген болгаш 1970 чылдан эгелээш — эң чугула министерстволарның бирээзин — аъш-чем болгаш кедер ажыл-агый министерстволун баштап келген.

Ф. А. Ахмед Совет Эвилелиниг кээп чораан. Ол ССРЭ болгаш еске-даа социалистиг чурттар-биле найыралдыг харылзааларны болгаш уре-түнелдиг кады ажылдажылгаан улам калбартырының талалакчылы.

Америк-египет дыңнадыг

КАИР. (СЭТА). Чоокку Чоон чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязы «соон мурнунда чедип алган депшилгени ажыглаан, болдунар-ла шалыпкыны-биле» бодунуң ажылын катап эгелеэр ужурлуг деп, АКШ биле Египет санап турар. ЕАР-ның даштыкы херектер министри И. Фахминиң АКШ-ка аян-черүк кылыры доозулган соонда кады кылган америк-египет дыңнадыгда ынча дээн.

Ол девискээрге тайбынны тургузарда, «палестин улус-биле катай алырга, Чоокку Чоон чүктүң бүгү улустарының хөөлүг ёзугаар эрге-ажыктарын база ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң догуиаар эргезин барымдаалаан турар ужурлуг» деп, дыңнадыгда айыткан.

Женева конференциязына палестин организацияларның төлөөлекчилериниң киржирине хамаарыштыр ол дыңнадыгда «Чоокку Чоон чүк девискээриниң соон ескелеринин дугайында айтырыгны үк конференциядың бодунга чугаалашкан турар» деп медеглел кылыры-биле кызыгаарлаттынган.

ЕАР-ның президентизи А. Садат бо чылды соолгүрелир АКШ-ка албан хүүзүнде баар деп, дыңнадыгда айыткан.

«Желеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүң-биле үндүрбейн, Палестинаның улузунун хөөлүг ёзугаар эргелерин катап тургуспайн турган, Чоокку Чоон чүкке ёзулуг бижыг тайбынны катап тургузар арга чок. Палестинаның улузунуң үк эргелерин катап тургузарын БНО кежигүннери чурттарның хөй нуруузу күзеп сагындаан болгаш ол организациянның Чоокку Чоон чүк талазы-биле бүгү резолюцияларында ону эргежок чугула деп хүлээп көрген. Адак соолунде, кожазында араб күрүнелерге хамаарыштыр бодунуң дайынзырак, эжелекги политиказындан Израиль айталавас болза, ону чедип алыр арга чок» деп, Н. Фахминиң Вашингтонга эрттиргеи чугаалажышкынынарын болгаш кады кылган америк-египет дыңнадытмы тайылбырлаан. Каирнин «Аль-Ахбар» солуун бижээн.

Н. Рокфеллер — АКШ-тың оралакчы президентизи

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Нью-Йорк Штаттың губернатору турган Н. Рокфеллерни Каттышкан Штаттарның оралакчы президентизинге томуйлаанының дугайында АКШ-тың президентизи Дж. Форд августуң 20-де дыннаткан. Рокфеллерниң кандидатуразын конгресске бадылаар ужурлуг.

НЕМЕЦ ФИЗИКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

БЕРЛИН, (СЭТА). ГДР-ниң ядролуг физиказының төп институдунга радиоактивтиг бүдүмелдерни кылып үндүрери эрткен беш чыл дургузунда ийи катап көвүдээн. Ол институт Дрезден чоогунда Россендорф хоорайда турар. ГДР радиоактивтиг изотоп-бүдүмелдер кылып үндүрер талазы-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының иштинде Совет Эвилелиниң соонда, ийиги черни эзлеп турар.

Россендорф реакторунуң дузазы-биле немец эртемдеиер 400 ажыг янзы-бүрү бүдүмелдерни кылып ап турарлар. Оларның хөй кезиин социалистиг чурттарның кадык камгалал системазында ажыглап турар. Институттуң продукциязының арткан кезиин биология шинчилелдериниң ажылдарынга, а ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлге черлеринге ажыглап турар.

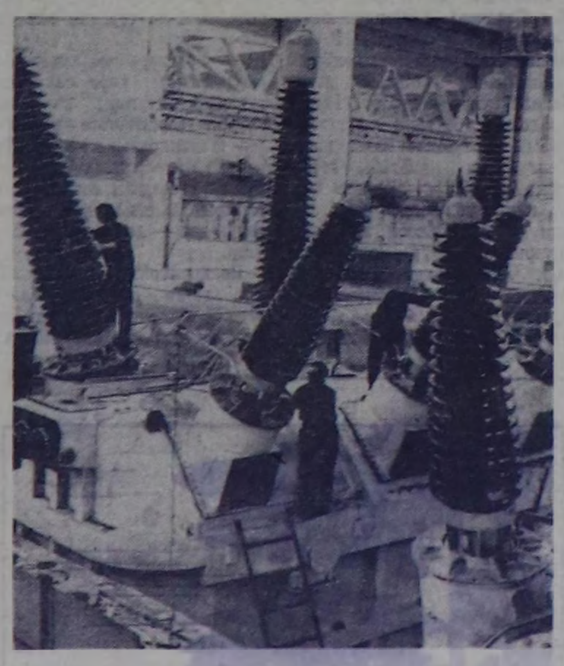
Ол институт ССРЭ-де болгаш ахы-дүңмалышкы еске-даа чурттарда мындыг албан черлери-биле сырый харылзаалыг.

НОМНАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның найысылалында Бүгү-эвилел каттыжышкынының организастааны «Делегейниң номнары» деп ат-биле совет номнар делгелгези ажыттынган. Марксизм-ленинизминиң классиктериниң чогаалдары, чечен чогаал болгаш политиктиг литература, музыка болгаш уран чүүлге хамаарышкан номнар, школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге өөредилге номнары ол делгелгеде калбаа-биле көргүстүнген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының программныг документилери, ССРЭ-ниң улустарының тургузукчу күш-ажылының дугайында номнарны, Совет күрүнеиң тайбың күзээн даштыкы политиказының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугааларын чыып паллаан номнарны делгээн черлерге онза хөй кижи чыглып, улуу-биле сонуургап турарлар.

Совет номнарның Лагоста делгелгези сентябрь 1-ге чедир ажык турар.

Август 23-те — фашистиг дарлалдан Румынияны хостаанының 30 чылы

РУМЫНИЯ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА. Улусчу эргелагырга чылдарының ыргузумда тургустунган Крайоуң электромеханика заводу «Электропутера» чурттуң үлетпүрүүң ол адырының эң улуг будурулге чери болу берген. Ам ол завод электровозтар-биле катай электри күжү дамчыдар 300 ажыг янзы трансформаторларны бүдүрүп үнүрүп турар. Будурулге черинің продукциязын дашткы чурттар калбаа-биле садып ап турар.

ЧУРУКТА: трансформаторлу дүзээлээп турары.

АДЖЕРПРЕСС — СЭТА-ның фотозу.

ПРЕЗИДЕНТ ДЖ. ФОРДТУҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Дж. Форд Чикагога «Дашткы дайынгарның хоочунчары» организациязының съездизинге чүве чугаалаан.

Президент иштинки айтырыгларга холбаштыр чүве чугаалаан. 50 муң аныяк америкаларның байдалын сентябрьның 1-ге чедир чазак деңнели-биле истеп, хынаарын дужааган мен деп дыннаткан. Оларны Вьетнамга дайын үезинде «дезекени болгаш Чепсектиг Күштерге келдирнишкинден ойталаанны дээн ышкаш ындыг херек кылтан дээш буруудаавын турар. Дж. Форд ындыг аныяк америкаларны чонги-биле көөрү дээш турүүн турар девискээрде эң күчүлүг күрүне болганда, ортулукка девискээр айтырыын, чепсектиг күштериниң кижи санының айтырыын-даа көөрде, гректерниң чидиглеенген сагыш-сеткилдиин барымдаалаан, ооң эвилең-ээлдек болтуру эргежок чугула дээрзинге АКШ бүтүрелдир деп, медеглелде оон ыңай чугаалаан.

Ол дугайын «Турциниң премьер-министрине чугаалаан мен деп, Г. Киссинджер медеглээн. Түрк чазак Кипрге кыныгаарлал шугүмүнүң дугайында айтырыгны чугаалажын көрээ чогуур деп санап турар болгаш ук чазак Кипрде шериглерин чоорту кызырар деп айыткан Женева дугуржулгалының негеллелерин күүседир дээрзинге бодыткалын мецээ дыңнаткан деп, Г. Киссинджер оон ыңай чугаалаан.

НАТО-дан үнген кызагдал, америкаларга удур хөөн илередии-даа Каттышкан Штаттарга салдар чедирге албас деп, АКШ биле Грецияның аразында харылзааларга хамаарыштыр күрүне секретары демделээн.

Кипр айтырыынга АКШ «дүүкаалаар дипломатия» дээр чүвезин ажыглаан болгай. Ук дипломатия «соолгу дорт чыл дургузунда дөштиг түннел-даа бере албас кылдыр дүүкаалап келген». АКШ-тың ол политиказын чүгле илергейлеп чыскаалдарынга киришкеннер эвес, харын дипломаттар бедик делегейниң чер болганда шыңгыы шүгүмчүлеп турар апарган.

Анаа хамаарыштыр күрүне секретарынга айтырыг салган. Харын кылдыр Г. Киссинджер мынча дээн: Женевада чугаалажышкынарга хамаарышкылдарның шупгузу августуң эгезинге чедир, чогум шынында, август 8-ке чедир Женевада 6оон турар конференцияны таарыштырырга кылырынга чедирер түннелдиг болур дээр сагыштыг апарган. Ону барымдаалап көөрге, бистиң детиин келгенивис шиитпир чижектиг шиитпир үндүрериге хамаарыштыр ойлар медеглел кылыры Каттышкан Штаттарга ол чүүлдүг турган деп, күрсекретарь оон ыңай чугаалаан.

Женевада чугаалажышкынар мунгаттаглаш туруп берген деп чүве билдинде бээрге, Каттышкан Штаттар баштай ботпуг дуза чедирер дугайында код төлөөлекти — Англияның дашткы херектер министрининг бүгү далегелерин деткээн.

Грек общинаның чогени бергенинде ужурну биаин турар бис. Грек чазактың чогенин, хомудай бергенинде ужурну база биаин турар бис. Ынчаимыже Каттышкан Штаттар делегейге хамык айтырыгларны чер болганга шиитпирлей алыр эвес деп, Г. Киссинджер демделээн.

Тургустунуп келген байдалды барымдаалаш, АКШ моон соңгаар Гурпиягa шериг дузалажышкын бээрин соксадыр бе деп, Г. Киссинджерге айтырыг салган. Каттышкан Штаттар шериг дузалажышкын бээрин соксадыр дээр кызагдал кылбайн, ындыг бадым ыңырын ажык чок деп санап турар деп, ук айтырыгны харыылаан, Г. Киссинджер медеглээн. Чер ортузу далайның чоон эрик кавыын камгалаарынга иниги сонуургалдыларыгты барымдаалаш, экономика болгаш шериг дузалажышкын берип турар бис деп, ол медеглээн.

Никозиягa АКШ-тың элчизи Р. Дэвисти «ыгрун кааи үүлгедиглге хамаарыштыр Киприниң президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис-биле чугаалажышкан мен деп, Г. Киссинджер дыңнаткан. Халаптыг ол болуушкунуүү ужурунда Киприниң чазаанга харыысалга онаашпас деп чүвеин Каттышкан Штаттар ыдап билип турар. Ону Г. Клиридиске бадыткан дыңнатканың күрүне секретары чугаалаан.

Израильдиң үүлгедиглери

БЕЙРУТ. (СЭТА). Бинт-Джбейль можуда турар Ярун, Аль-Сальхани, Рамия болгаш Марвахин дээр суурларны израиль аар үгер-боолар-биле понедельникте бооладаан. Чурттагга бажыңнарынга, кажаа-хораага болгаш тарылга шөлдериге улуг хогаралды таварыштырып, дыка үредээн.

Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолёттары Сайданы болгаш Мурнуу Ливанның чурттахчылыг еске-даа черлерин тегээрип, ужудуп тургулаан.

Израиль шериг катерлери августуң он тоста Сайдадан ырак эвес Ливанның девискээри сугже шургун кирип турган. Кызыгаар үредектилериге удур бооладашкын болган соонда олар дезинжеңнер.

Г. Киссинджерниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер парлалга конференциязынга Кипрде байдалга хамаарыштыр президент Дж. Фордтуң омуунаанинден медеглел кылган. Каттышкан Штаттар Кипрде даймындажмышкынны соксадыр дугайында дугуржулгаиы хажык чок күүседири дээш туржур; олар чугаалажышкынынарны доп-дораан эгелээрин мырыдай эргежок чугула деп санап турар болгаш соңуургалдыг талаларның аразында мындыг чугаалажышкынынарны организастаар ораидажышкынынарны деткир деп медеглелде демделээн. Каттышкан Штаттар соңуургалдыг талаларның кылыр дилээн ёзугаар кандыг-даа роль күүседирин бодунга хүлээнип алыр. Турция дайындажышкын боон турар девискээрде эң күчүлүг күрүне болганда, ортулукка девискээр айтырыын, чепсектиг күштериниң кижи санының айтырыын-даа көөрде, гректериниң чидиглеенген сагыш-сеткилдиин барымдаалаан, ооң эвилең-ээлдек болтуру эргежок чугула дээрзинге АКШ бүтүрелдир деп, медеглелде оон ыңай чугаалаан.

Ол дугайын «Турциниң премьер-министрине чугаалаан мен деп, Г. Киссинджер медеглээн. Түрк чазак Кипрге кыныгаарлал шугүмүнүң дугайында айтырыгны чугаалажын көрээ чогуур деп санап турар болгаш ук чазак Кипрде шериглерин чоорту кызырар деп айыткан Женева дугуржулгалының негеллелерин күүседир дээрзинге бодыткалын мецээ дыңнаткан деп, Г. Киссинджер оон ыңай чугаалаан.

НАТО-дан үнген кызагдал, америкаларга удур хөөн илередии-даа Каттышкан Штаттарга салдар чедирге албас деп, АКШ биле Грецияның аразында харылзааларга хамаарыштыр күрүне секретары демделээн.

Кипр айтырыынга АКШ «дүүкаалаар дипломатия» дээр чүвезин ажыглаан болгай. Ук дипломатия «соолгу дорт чыл дургузунда дөштиг түннел-даа бере албас кылдыр дүүкаалап келген». АКШ-тың ол политиказын чүгле илергейлеп чыскаалдарынга киришкеннер эвес, харын дипломаттар бедик делегейниң чер болганда шыңгыы шүгүмчүлеп турар апарган.

Анаа хамаарыштыр күрүне секретарынга айтырыг салган. Харын кылдыр Г. Киссинджер мынча дээн: Женевада чугаалажышкынынарга хамаарышкылдарның шупгузу августуң эгезинге чедир, чогум шынында, август 8-ке чедир Женевада 6оон турар конференцияны таарыштырырга кылырынга чедирер түннелдиг болур дээр сагыштыг апарган. Ону барымдаалап көөрге, бистиң детиин келгенивис шиитпир чижектиг шиитпир үндүрериге хамаарыштыр ойлар медеглел кылыры Каттышкан Штаттарга ол чүүлдүг турган деп, күрсекретарь оон ыңай чугаалаан.

Женевада чугаалажышкынынар мунгаттаглаш туруп берген деп чүве билдинде бээрге, Каттышкан Штаттар баштай ботпуг дуза чедирер дугайында код төлөөлекти — Англияның дашткы херектер министрининг бүгү далегелерин деткээн.

Грек общинаның чогени бергенинде ужурну биаин турар бис. Грек чазактың чогенин, хомудай бергенинде ужурну база биаин турар бис. Ынчаимыже Каттышкан Штаттар делегейге хамык айтырыгларны чер болганга шиитпирлей алыр эвес деп, Г. Киссинджер демделээн.

Тургустунуп келген байдалды барымдаалаш, АКШ моон соңгаар Гурпиягa шериг дузалажышкын бээрин соксадыр бе деп, Г. Киссинджерге айтырыг салган. Каттышкан Штаттар шериг дузалажышкын бээрин соксадыр дээр кызагдал кылбайн, ындыг бадым ыңырын ажык чок деп санап турар деп, ук айтырыгны харыылаан, Г. Киссинджер медеглээн. Чер ортузу далайның чоон эрик кавыын камгалаарынга иниги сонуургалдыларыгты барымдаалаш, экономика болгаш шериг дузалажышкын берип турар бис деп, ол медеглээн.

Никозиягa АКШ-тың элчизи Р. Дэвисти «ыгрун кааи үүлгедиглге хамаарыштыр Киприниң президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис-биле чугаалажышкан мен деп, Г. Киссинджер дыңнаткан. Халаптыг ол болуушкунуүү ужурунда Киприниң чазаанга харыысалга онаашпас деп чүвеин Каттышкан Штаттар ыдап билип турар. Ону Г. Клиридиске бадыткан дыңнатканың күрүне секретары чугаалаан.

Инек саар чемпион

Инектя машина-биле саарынга Казахстанның чемпиону «Алма-Ата» совхозтуң 28 хардыг саанчызы Ольга Наршина болган. Ол, анаа боон арткан Республиканың бешки конкурузунга ындыг бедик атты чаалап алган. Ольга Наршина саалга аппаратын кымнарлан-даа шалып чазып, эптээн болгаш инектерни эң шынарлыг саткан.

Республиканың чемпиону ат даэш маргылдаага 15 муң эр. хөрээжен саанчылар киришкен. Конкурс малчыннарның мергежилиниң улгатканын көргүскен.

Алма-Ата.

(СЭТА-ның корр.).

Даштыкы мозаика

Жак-Ива Кустонуң энциклопедиязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Жак-Ива Кустонуң чөрбей помдан тургустунган «Океаннар амытаннары» дээр океан дугайында энциклопедиязының баштайгы үш ному пардаттынын үнген. Ол шылгарангай француз эртемден, кинорежиссёр, чогаалчы болгаш аян-чөрүкчүнүң эртем ажылы үлетпүрүң хайнышкынның хогжудезиниң үезинде океанларның салынхуудунче ханы сагыш салынышкынны илередип турар.

Ол энциклопедияны Американың Каттышкан Штаттарынга англи дыл кырынга долуу-биле парлап үндүрген. Амгы үеде авторуң дөрт хайгаралы-биле ону француз дылче очулдуруп турар. Энциклопедияның ном бүрүзүнүң тиражы Францияга 80 000 экземпляр чедер деп турар.

* * *

Дириг амытаннар эвээш өлүр

КЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның оруктарынга машиналарның дүрген машинадан ооңумнадыр чөрүктээ чүгле 6о чылын безин 100 миллион дириг амытаннарның амы-тыны камгалаттынар. Сакраменто хоорайда турар дириг амытаннар камгалаарының институдуң мындыг түннел шилгаан. Бо чылдың эгезинде машинанын миниларын 55 миль (88 километр) чедир ооңумнаканының түннелинде чүгле Калифорнияга безин бастырып өттүткен дириг амытаннарның саны 20 хуу эвээжээн. Институттуң санаа турары-биле алырга, АКШ-тың автомобиль оруктарынга чылдың-на 750 миллион чедир санныг янзы-бүрү дириг амытаннар машинага бастырып өлүп турар.

* * *

Боор-чылан...

АККРА. Гананың барының талазында Баповасе дээр суурлуг чурттуг үш оол хөөкүй амытаннар аныяк чораан. Бир улуг үүгүр тыя алган, өөрү көөрге, ооң дөрүнде солдарлыг боор-чылан чыткан. Оолдар ондактыг ол амытаннан коргунайн, ооң оолдарын өлүргүлеп алган, аалынга экелеген. Олар чадырынга олчалының кежин соңа өлүрда, «сүүрда боор-чылан келди!» деэш кыйгылар дыңнадым бергеи. Оолдар корткан, салгынга интизанып ыңай болганнар. Улуг кижилер-биле кады кожазында чуртталга бодейингге чаштынып алган көрүп турарга, боор-чылан оларның чадырынче тап-биле соңстап кирип берген.

Бир, ийи неделя эрткен... Боор-чылан чадырдан-даа үнмес, оолдарының сектерин тып алган, оларның чанынга назыда чыдар дей бергенинг болган. Суурнуң чону ооң корткан туруп берген.

Улуг илбичи кижиге чедип берген. Боор-чыланга чеди ошку болган чеди дагаа ээлин өргүлер деп, илбичиниң сүме каткан. Улус ол айтышкының ыңай кирип, чеди дагаа, чеди ошку соккаш, оларының ээлин хаңдектегилээш суур кудумчузунга октагылап каан. Боор-чыланның ол эътти чиген, чивеленин көрген кижи-даа чок, ооң соонда суурдан ол арлыг чөрүй барган деп, «Уикли спектейтор» солуун бижээн.

СЕССИЯГА ЧУГААЛАШКАН

Кок-Чыраа кожа Советиниң девискээринде турар «Улуг-Хая» совхоз — улуг ажылагыйларның бирээзи. Амгы үеде ында шиитиниң малынга кышкы үеде четчир чем курлавырларын тургузар дээш демиселии, чаа дүжүттүн тараазын ажаан алырынга организастыг киреринге белетке-лдерин байдалын кожа Советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга чугаалажып көрген. Совхоз бо чылын чайгаар үнген болгаш чангыс чылдың база хөй чылдын сигенин 3735 тоннаны белетке-зээр планныг. Чоокку хүннерге чедир ону 1050 тоннаны болгаш 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Сиген кезер талазы-биле социалистиг чарыш салбырлар аразында калбарган.

Ол чарыштың мурнуку одурүүнда Кок-Чыраада № 2 салбыр (эргелекчизи Шарап Содунам-оол) чоруп турар. Ында ажылдың темпизин бедик. Арыг-Бажында № 1 салбыр (эргелекчизи Алексей Дугаржап) бо чугула кампанияны база организастыг чорудуп келген. Иниги-биле совхозта мал чеминиң курлавырын тургузуп турары эрткен чылдың бо үезинге денгээрге 80 тонна кавудээн. Сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштың дөштиин чедип алырынче кожа Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары кошкак кичээнгей салып келгенин сессиига демделээн. Чарыштың түннелдерин беш хонуктап үндүрерин, мурнакчыларны шаннап, мактаарын ооң пелделелерин эрегжей тургускан. Чоокта чаа ону аде көргеш, чаа негеддени ыланган. Бар арталарны долуу-биле ажыглаар болгаш мал чеминиң белеткелин сентябрь 6-га чедир доозар соруга садыынган. Ону күүседирингe хүн бүрүде-ле 160 тонна сигенни сараттаары, 160 гектардан эвээш эвес черниң сигенин кезери кордунген. Ол хире ажылды кылырынга улуг күжениишкин, организастыг чорук чугула.

Бо чылын сигеннин үнүшлүүлү чавыс-даа болза, ону чедип алырының арталары болгаш курлавырлары бар. Амгы үеде совхозта трактор-биле сиген кезер 9 машинадан ангыда арыг ишти, буга кыдыы, ортулуктарның сигенин кезеринге хол кадыырлыг звеноларны ам-даа ковүдедир. Сигенши кезер, бөлер, сараттаар ажылдарны саадатпас соруга-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниң шефтээшкиннерин организастаарын шиитпирлээн. Сигенчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар бар.

Шинчилээ-даа мал чеминиң курлавырларын тургузарында, чаа дүжүттүн — Кок-Чыраада шиитиниң чемненилгезин организастаза-даа, аныаа ногаа аймаан чедирбейн келген. Хлеб чамдыкта үстүп турган таварылга бар. Салбырларда техника септелгелиинде, шаңнарны белеткээниинде чедир кыдымнаан чүүлдер хөй. Тараа урар складтарны чугайлап, дезинфекциилээш, тараа арыглаар машиналарның, авточүдүрүкчүлерниң дериглеин бүрүн доозары негеттинип турар. Хову-турлагларын белеткээр болгаш оске-даа ажыл хөй. Бо бүгүнү шалыпкын доозарынче бүгү күштү мобилизастаары сессияның хүлээп алган шиитпириинде көрдүнгеи. Совхозтуң тараа-жылары бо чылын түгле тараа культураларын безин 7185 гектарны ажаан алыр. Ынчангаш бүгү комбайнарны, автомашиналарны, трактордарны белеткээрин бо хүннерде доозар. Кыпар-чаар материалдар курлавырын долдур тургузар. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында остүрген дүжүттү чидириг чокка ажаан алырынче совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаар керекке кожа Совет, оон депутаттары боттарының мурнунда соругларын база бүрүн тодаратка.

О. ТАВАА,

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧАГЫДЫЛГА УДАВАС ЭГЕЛЭЭР

Республика майысылалынга үлетүр бүдүрүлге, албан организапия черлеринде парлалганын хөй-нимти тарадыкчыларынын келир 1975 чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазынга үткүштүр танылга, тайылбырлыг хуралын СЭБП хооркомунун пропаганда болгаш агитация кидими чоокта чаа организастап эрттирген.

Эрткен чылдың деннелинге бодаарга, Кызылдың болгаш хоорай кыдыы суурларның чурттакчылеры муң номчукчуга онаштыр 1113 экземпляр солуннар, журналдарны чагытканын хоорайнын «Союзпечать» агентилелиниң начальнигни эш Николаева илеткелинге демделген. Парлалга чагыдылгазынга үткүштүр белеткел ажылдарын баш бүрүүлгаар чорудуп турар коллективтерде ол кампаниянның эки артерия мурнуку чылдарның дүржүлгазы бадыткаан. Хоорайдан ындыг коллективтерни хөйну алап болур. Ылангыя Чоокун коммунал-чуртталга ажылагый министерствозунун АТБ-зинде партия организациязынын секретары Валентина Павловна Стрельникова (боду парлалганын хөй-нимти тарадыкчызы), республика эмнелгезинин кезип эмзеер салбырында Фаина Ивановна Устюгова, орук тудуунун болгаш ажыглалынын эргелелинде Тамара Алексеевна Шиткина болгаш өскелерни-даа хөйну адап болур.

1974 чылдың парлалга чагыдылгазынын үезинде чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база турган. Дыка хөй номчукчулар, солуннар, журналдар чагыдылгазын чартык чылда кылганындан оң муң экземпляр хире чагыдылганын хуусазы чылдың баштайгы чартынында доозулган. А номчукчулар чыл төнчүзүнге чедир оон түгле 47 хуунун үзедир аргалыг болган. Тодаргайлаарга 2300 экземпляр төп солуннарның, 1400 журналдың хуусазы узаттынмаан. Ынчалдыр хуусаазын үзаттайн барганындан 300 коммунист «Правда» солуунну бо хүннерде номувайн турар.

Моон уламызын «Союзпечать» ажылдакчыларынын болгаш парлалганы хөй-нимти тарадыкчыларынын мурнунда номчукчуга солуннар, журналдарны аргалыг-ла болза бүдүн чылда чагыдып алырын сүмелеп, ажылды ынчаар чорудары негеттинип турар. Өгбүле бүрүзү төп болгаш республика солуннарлыг, журналдарлыг болзуун дээш ажылдаар үжүрлүг бис.

Ол ышкаш эмчи, башкы, көдээ ажыл-агыйның тускай эргелелинде, тудугжу, садыг шугумунун ажылдакчызы, черле ким-даа дыжык, хамаарышкан мергежилиниң айны-биле солуннар, журналдарны чагыдар үжүрлүг болгай. Ынангаш «Союзпечать» ажылдакчыларынын, парлалганын хөй-нимти тарадыкчыларынын мурнунда номчукчу бүрүзүнге чедип, оларның күзел сонуургалын өөренип, көрүп ажылдазары чугула.

Л. БОЧКАРЕВА,
хоорайның «Союзпечать» агентилелиниң инструктору.

Ургларның «автохоорайы»

Чоокта чаа Донда-Ростовга тудуп тургускан автохоорайга бештен он чедир хар чедир назылыг уруглар автомобильдиг болгаш чадаг чоруурунун дүрүмнерин өөренип, чаптыгар аргалыг болганнар.

Оон тургузукчуларының бодалы-биле алырга, «Автохоорай» дээрге, ургларның ойнаыышаан, кудумчуларга болгаш оруктарга чоруурунун дүрүмүн өөренип адырының төвү болур үжүрлүг.

Ол ышкаш ацаа элээди оолдар чедиишкинниг өөренир болза, автомобиль башкарар эртеги база ап болур. Уруглар ол хоорайжыгашка баргаш, радиотелефон харылзаазының, аныяк санитарларының, автомобильдиң, автоспорттуң болгүмнеринге өөренип база болур.

«Автохоорай техника-биле бүрүн хандыртыган. Ында ам безин чиик автомобильдерниң элээн каш маркалары, ийи автотремажтар, бичии уруглар трамвайы, автомобильдери бар. Теоретиктиг өөредиге кылыр, дежурныйлар турар, радио харылзаа, башкарылга черлери хоорайжыгашта база бар.

Орук болгаш кудумчу шимчээшкинниң өөренири-биле ийи километр дурттуг орукту кылган. Ында орук демдектери, оюп эртер бедирлер, ГАИ постулары дээш, өскө-даа хөй-хөй чүүлдерни кылган. Автохоорайжыгашта бүгү чүүлдерни нимти күш-биле тургускан.

«Автохоорай» улам калбарып турар. Гараж тудуу эгелээн, кадыр-берт эътпектерниг орукту, техниктиг хандырылга станциязын база тудар болгаш ацаа элээди оолдар боттары ажылдаар.

ЧУРУКТА: Автохоорайның ГАИ начальнигни, орук хайгаралынын улуг инспектору, милиция лейтенантызы Галина Умитбаева аныяк автоинспекторлар болгүмүнүң дыңнакчылары-биле.

В. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
ПМА.

Чаа автоклуб-биле

Чоокта чаа Тыва АССР-нин Культура министерствозу Мөңгүн-Тайга районнуң Культура бажыңының агитбригадазын чаа автобус-биле хандырган. Бүгү талалыг тускай дериттинген чаа автоклубка чедиишкин «Дамырак» аттыг агитбригада ссадал чок ажылдап, баштайгы үжүүшкүнүн Чеди-Тейде хоюу бригадазынче кылган.

Улус чаа кинону, бот-тывакшыр артистерниң солуп болбаш шыналыг концертин көргеш. Анаа бригадир С. Коңгар-оол тараажылариың болгаш сигенчилериң мурнундан агитбригаданың ажылынга чедиишкинни күзеп, байыр чедиргеш, чылыг сөстербиле үдээн.

Дараазында хүн Мугур-Бажының малчыннарынче аъттанылганнар. Чайлагда кадарчыларны чаңгыс черге чыыпкан. Совет Тываның ураң чүүлүнүң сайзыралының дугайында кыска лекцияны С. Саая кылган. Концерттиң номерлерин С. Соксалдайның ураңчыдын чаршаны-биле көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга таалалдыр-хөстүмү күттүлүп, каттырынчыг номерлер хөгүнү кедүрүп турган.

10 харлыг Валя Сачаанын акробатиктиг этюду, танцы болуунун «Үгулза» деп тыва танцыны. В. Дашкынның «Аңай-Хаагым» деп ырны күрсеткенин болгаш өске-даа номерлерни сөңдүргал көргеннер.

«Дамырак» агитбригада ам Өвүр болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-ишчилериниге ураң чүүлүн бараалгадыры-биле аъттанылкан.

Б. САЯА.

(Төнчүзү. Эгези № 170, 171, 183 солуннарда).

Ивилернің чилр демнери база онзагай. Өдүген тайгаларында сүт дег аккыр, хөвең дег хоюг шулун дээр чиңгисоттар бар. Шулуннарлыг тайгаларны шала ырактан көөрге, харлыг чүве дег, маңган ак көстүр. Иви малдың чогум-на чемижи ол боор чорду. Чүм шулун оттуг черин бир кодан ивилер оттай бергенде, кижи оларны көрүп-ле туруксаавы келир. Аастарының даашкыры ажок чапыгайның, чырыктарындан ак сүттер сыстыгылап келгилээн, ааран-шаарап мыйыстарлыг чераш баштарын чайгылап каап тургулаар.

Ивилериң шулундан өске-нзак оъду чок бе деп айтырарымга, Хунай-оол мынчаар хөрээн:

— Чок боор ийикпе. Картон удазыннар ышкаш, чымчак узун сарыг чаатарны база ажок хоптактанып чиир. Чекпеге мырыңай кончуг болдур ийин. Күзүн бажының уу-биле, кайнаар-даа болза, чекпе сүрүп чоруп каар. Кижи кезип, белеткен берген сагеннии иви чивес, ынаар көрүпмес-даа. Ол кижи берген чемден чүгле дуска тергиин ынак. Дус көрүп каанда, кижиниң базып каа дег, эдере маңнап туруп бээр.

Ынчангаш Хунай-оол черге оътап чораан чарылар тударда, хойлеңниң чеңин калбаңнадып, ыг кыйгырганзыг чукургуларга, чарылар мурнун билаажып, бо-ла кижиредир маңнажып келирлер чорду.

— Чүге чеңин калбаңнадырып ол? — дидим.

— Чеңин дустуг хап деп боолаар чоор—дидир.

Ооң-биле ужуражып, элээн чугаалаштывыс. Кежээ 5 шакта маңна чедип келиңер, кады хаптар бис—дээн. Ынчаар-ла ийи хүн иштинде милиция черинге кээп, үнүп-кирип тура демги ажылдакчының ажылының чай чок, чымыштың эскердим. Дүште безин чеменнир ыяа алынмайн баар кижи болду. Милицияга кандыгдаа кижилер келгилеэр. Ээрбек чурттуг бир ашак база аъдын оорлаткан болду. Демги-ле ажылдакчы хап баткаш, аътты ээзиниге тыл берген-дир. Мен коридорга маңнап олурумда безин бир аныяк урүт ытпан маңнап келгеш, даргабиле чугаалашкан соонда, ооң кабинединге кире бердилер. Ур-даа болбаанда ол уруг-биле кады машиналыг бир-ле черже хаптылар. Удаткан чок конгуг аныяк орус эрни экелдилер. Элээн чугаалашкан соонда, ооң кармаңындан 100 ажыг хире рубль ужулгаш даргага дужаап берген болду.

Ооң кабинеттен чорудупкаш, ыглап турган уругну киирип алды. Ооң оорлаткан ажшазын ынчаар эгидип берди.

Мээң ээлчээм ам-на келген. Көк-Тейде Калчан-оол суттга кежээликтей чеде бердивис. Чадаг-терге мунуп алган бичии дөңгүр кара оолдан дарга айтырды:

— Бо кырганың аъдым канчаптыңар?

Оолдуң арны кызып келгеш:

— Борта мунуп келген аъдывис-биле кады салыптывыс — диди.

Бажыңдан бир кадай үне халып келгеш:

— Бо чүнү чулчуруп тураың ол?— дээш, оолду-даа, дарганы-даа кончуп хөлчок.

Дарга чүве-даа харылаавайн, бир арган кара оолду кыйгырып алгаш:

— Аът кайыл?— диди.

— Чүү аът, бисте бодувустуундан башка кандыг-даа аът чок — деп, бо-ла.

Ийи оолду милиция черинге экелгеш. Баштай-ла арган кара оолду кабинединче ажылдакчы эдертип киирди. Коридорга маңнап олур мен. Ур-ле болду. Ооң оюу үндүрүлгеш, демги бирээзин киирге берди. Элээн болганда дөңгүр кара оолду үндүрүп келгеш, даргатура:

— Хап олураар бис бе кыргаң?— диди.

Улуг-Хемниң үнүп өрү хап орувуста ийи ат көстүп келди. «Совет Тыва» совхозтуң мал дужаар бааазы ол чүве-дир. Кажаада 10 ажыг аът тур. Кады келгенивис малиция ажылдакчызы демги оолче көрүнгеш чугаалады:

— Аът бар-дыр бе?

— Бар-ла-дыр — диди.

Оон меңче көргеш:

— Аъдыңар мында бар-дыр бе?— диди.

Аъдымны дораам танып каапткам. Күдуруу чок, одура кезип каан аъдым бо-дур. Аъдымның чуларын база оон тып алдым. Демги ажылдакчы оорларны ынчаар сойгалап, туткаш, аъдымны меңээ хүлээдип берди. Ынчап турувуста кежээкиниң он шак четкен. Аъдымны чедип алгаш, кажаадан үнүп ора, даргага өөрүп четтиргенимни илереткеш, ооң ат, фамилиязын ам-на айтырдым.

— Болум Кадыр-оол дээр пйин. Милиция черинің истекчизи кижи мен — диди.

Демги оорларны сөлүүргап айтырдым. Барыын-Хемчик райондан бо чазын «Көк-Тей» совхозка көжүп келген Сарыглар Калчан-оолдуң оолдары Алёша биле Далай-оол болду. Бичиизи он дөрт, улуу он алды харлыг. Оорларны чогуур өйүнде ынчаар тутканы оларга база бир кеземче болуру билдиңгир.

Ол-ла ынчаар чоруп тура милиция лейтенантызы Болум Кадыр-оолдуң ажылынга харлыкшылдыын, кызымаан, кижилерге эвилең-ээлдээн экердим. Аныяк ажылдакчының моон-даа соңгаар улам мергежинри чугаажок. Ындыларны чон үнелеэр болгаш мактаар.

Р. ОЧУР-ООЛ,
Черби суурнуң чурттакчызы.

Саанчылар

Дыштанылга үезинде мен дыка удуур кижи мен: тос, он шактарга чедир, а чамдыкта оон-даа үр.

Тайга уругларының улуг уйгута тура чок боор чорду. Ажыл база хөй—удуур дээрге-даа удуттунмас. Мындылар хавырар, анайлар тудуп баглаар, оларны ыдар, хемден ыяштаар, оон кедереве, мындылар саар дээш, черле кандыг ажыл чок дээр сем.

Бир катап дыка дүнеге чедир тоолдар помчаан, эртем эрттир удуй бергеп бис. Самбуевич хөвеңнинг хооргануысты ажа каап, бисти оттура берген:

— Эй, оолдар! Эр хижилер мынчаар удуур боор бе! Улуг уйгу ээзиниң бажын алыр чоор! Уйгу-биле өөнүктежип болбас! Дүрген туруңар!

Бистиң бир маргыжар ажылывыс—мындылар саары турган. «Мындыны баглап алгаш анайын салып эдиргеш, инекилештир ажыргы талазындан саар болдур ийин. Бис ышкаш бичии уруг мындыны тура саар.

Мен сөөлүүредир чааш мындыларны стаканга саап өөренип алган мен, ынчалза-даа сеглап сүдүм өске уруглардан эпти-ле эвээш болур. Аяспырак Оля үргүлүү мээң стаканымны кээп харап коор.

— Деи шагда-ла турбадың бе, чүге стаканың ам-даа долбаанын? Мен үш, дөрт-даа стаканны долдур сагдым. Азы кыйды эминге күш четпес-тир сен бе?

База элдеп уруг-дур ийин. Мындыг чымчак, сагдынгыр эминге күш четпес боор чүве бе. Шылаан эргээм дыштанырып турарымга, күш четпестир сен деп турары ол ышкажыл.

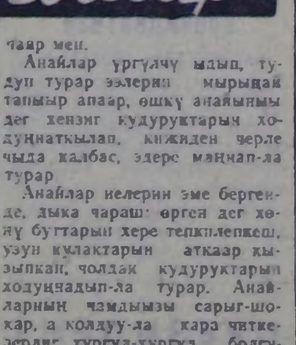
Чамдыкта стаканың долдур саап бээйн бе деп-даа маңнап кээр уруг боор, а мен бажым чаар мен.

Анайлар үргүлүү ыдып, тудуп турар эзелерин мырыңай тапмыр апаар, өшкү анайныны дег хензиг кудуруктарын ходуңнаткылап, кижиден эрле чыда калбас, эдере маңнап-ла турар.

Анайлар иелерин эме бергенде, дыка чараш өргеп дег хөңү бүттарын хере тепкилепкеш, узун кулактарын аткаар кызыпкан, чолдак кудуруктарын ходуңнадып-ла турар. Анайларның чамдызы сарыг-шокар, а колдуу-ла кара читкелерлиг хүргүл-хүргүл болгулаар. Дээрбек кара характарлыг, хөвең дег хоюг дүктерлиг, хөлүг-оймак дешхилежир анайлар-ла болгай.

Бистерден эң-не эки мындыны саар кижи Сергей турду. Ол мындыны саарда, эмиг дошпузун сзай тыртхан санында-ла, боду база чытпыңайпыл турар кижи. Кижи канчаңгалак тургаш-ла, бир көөрге, стакан чык долу чээгай сүдүн токпес дээш, чайгынче ырбаалап бар чоруур. Ооң соонда Оля, Хунайоол, Зина болган бичии Нуосат. Мээң эргээм шылаар болган чер албас турдум.

Эртенги чем үезинде чаа баскан, чемнег, сүтсүт, үзүлбес ак быштакты дайнап, ийи малдың ержаан-ханды шынарлыг изиг сүдүп аартап орда, канчаар оңу!

ИСТЕКЧИ

Июньнуң эгезинде чүве. Көк-Тей суурда пенсионер Сундуйға чагып каан аъдым алыр дээш чеде бердим. Аъдыңны куш фермазының иштинде көстеп каан мен диди.

Аътты тудуп алыр дээш чеде бердим. Бора аът часкаан, мээң дорумнуң чогул. Сундуй суга катап бардым. Ол боду өөнде чок, калайы олурээ:

— Бурунгу хүн маңаа ийи бичии оол келгеш, аът тудуп чадап кагдывыс, хендирден берип көрүпер дээрге, берген мен — деп, мындыг.

Аъдымны дөрт хүн дилээримге сураг. Көк-Тей өрү шыналадан бээр дилээш,ында инек кадарчызы ашакка ужуражы бергеш база айтырдым.

— Чолдак кудуруктуг чыкпак доруг аът ийикпе?— диди.

— Ийе-ийе—деп, өөрүшкүлүг харылай каапткам.

— Калчан-оолдуң оолдары эртен эрте ийи аътты аъттанып турганнары кай. Бирээзиниң кудуруу чолдак чүве болду. Оларлап айтырып көрүнер — диди.

Оон кылашташ Калчан-оолдуң бажыңын сураглап четтим. Ашак боду чок. Барыын баткан болду. Черле Эрги-Барлык чурттуг кижи чүве-дир. Бажында бичии оолдар эмгежок. Даштын кээлдер доруг аът баглаашта тур.

— Чолдак кудуруктуг доруг аът көрдүңер бе, оолдар? Дүүң силерниң аъдыңар-биле кады тургар дидир — деп, айтырдым.

— Көрбедивис. Аъдывысты дүн-хүн чок өртеп-баглаар улус бис — деп, харылалады.

Ам канчаар, чоруптум. Бидиришкин бижип алгаш Кызыл хооркүүскомунуң иштиин келгеш. Аастарының даашкыры ажок чапыгайның, чырыктарындан ак сүттер сыстыгылап келгилээн, ааран-шаарап мыйыстарлыг чераш баштарын чайгылап каап тургулаар.

Ивилериң шулундан өске-нзак оъду чок бе деп айтырарымга, Хунай-оол мынчаар хөрээн:

— Чок боор ийикпе. Картон удазыннар ышкаш, чымчак узун сарыг чаатарны база ажок хоптактанып чиир. Чекпеге мырыңай кончуг болдур ийин. Күзүн бажының уу-биле, кайнаар-даа болза, чекпе сүрүп чоруп каар. Кижи кезип, белеткен берген сагеннии иви чивес, ынаар көрүпмес-даа. Ол кижи берген чемден чүгле дуска тергиин ынак. Дус көрүп каанда, кижиниң базып каа дег, эдере маңнап туруп бээр.

Ынчангаш Хунай-оол черге оътап чораан чарылар тударда, хойлеңниң чеңин калбаңнадып, ыг кыйгырганзыг чукургуларга, чарылар мурнун билаажып, бо-ла кижиредир маңнажып келирлер чорду.

— Чүге чеңин калбаңнадырып ол? — диди.

— Чеңин дустуг хап деп боолаар чоор—дидир.

Ооң-биле ужуражып, элээн чугаалаштывыс. Кежээ 5 шакта маңна чедип келиңер, кады хаптар бис—дээн. Ынчаар-ла ийи хүн иштинде милиция черинге кээп, үнүп-кирип тура демги ажылдакчының ажылының чай чок, чымыштың эскердим. Дүште безин чеменнир ыяа алынмайн баар кижи болду. Милицияга кандыгдаа кижилер келгилеэр. Ээрбек чурттуг бир ашак база аъдын оорлаткан болду. Демги-ле ажылдакчы хап баткаш, аътты ээзиниге тыл берген-дир. Мен коридорга маңнап олурумда безин бир аныяк урүт ытпан маңнап келгеш, даргабиле чугаалашкан соонда, ооң кабинединге кире бердилер. Ур-даа болбаанда ол уруг-биле кады машиналыг бир-ле черже хаптылар. Удаткан чок конгуг аныяк орус эрни экелдилер. Элээн чугаалашкан соонда, ооң кармаңындан 100 ажыг хире рубль ужулгаш даргага дужаап берген болду.

Ооң кабинеттен чорудупкаш, ыглап турган уругну киирип алды. Ооң оорлаткан ажшазын ынчаар эгидип берди.

Мээң ээлчээм ам-на келген. Көк-Тейде Калчан-оол суттга кежээликтей чеде бердивис. Чадаг-терге мунуп алган бичии дөңгүр кара оолдан даргага айтырды:

— Бо кырганың аъдым канчаптыңар?

Оолдуң арны кызып келгеш:

— Борта мунуп келген аъдывис-биле кады салыптывыс — диди.

Бажыңдан бир кадай үне халып келгеш:

— Бо чүнү чулчуруп тураың ол?— дээш, оолду-даа, дарганы-даа кончуп хөлчок.

Дарга чүве-даа харылаавайн, бир арган кара оолду кыйгырып алгаш:

— Аът кайыл?— диди.

— Чүү аът, бисте бодувустуундан башка кандыг-даа аът чок — деп, бо-ла.

Ийи оолду милиция черинге экелгеш. Баштай-ла арган кара оолду кабинединче ажылдакчы эдертип киирди. Коридорга маңнап олур мен. Ур-ле болду. Ооң оюу үндүрүлгеш, демги бирээзин киирге берди. Элээн болганда дөңгүр кара оолду үндүрүп келгеш, даргатура:

— Хап олураар бис бе кыргаң?— диди.

Улуг-Хемниң үнүп өрү хап орувуста ийи ат көстүп келди. «Совет Тыва» совхозтуң мал дужаар бааазы ол чүве-дир. Кажаада 10 ажыг аът тур. Кады келгенивис малиция ажылдакчызы демги оолче көрүнгеш чугаалады:

— Аът бар-дыр бе?

— Бар-ла-дыр — диди.

Оон меңче көргеш:

— Аъдыңар мында бар-дыр бе?— диди.

Аъдымны дораам танып каапткам. Күдуруу чок, одура кезип каан аъдым бо-дур. Аъдымның чуларын база оон тып алдым. Демги ажылдакчы оорларны ынчаар сойгалап, туткаш, аъдымны меңээ хүлээдип берди. Ынчап турувуста кежээкиниң он шак четкен. Аъдымны чедип алгаш, кажаадан үнүп ора, даргага өөрүп четтиргенимни илереткеш, ооң ат, фамилиязын ам-на айтырдым.

— Болум Кадыр-оол дээр пйин. Милиция черинің истекчизи кижи мен — диди.

Демги оорларны сөлүүргап айтырдым. Барыын-Хемчик райондан бо чазын «Көк-Тей» совхозка көжүп келген Сарыглар Калчан-оолдуң оолдары Алёша биле Далай-оол болду. Бичиизи он дөрт, улуу он алды харлыг. Оорларны чогуур өйүнде ынчаар тутканы оларга база бир кеземче болуру билдиңгир.

Ол-ла ынчаар чоруп тура милиция лейтенантызы Болум Кадыр-оолдуң ажылынга харлыкшылдыын, кызымаан, кижилерге эвилең-ээлдээн экердим. Аныяк ажылдакчының моон-даа соңгаар улам мергежинри чугаажок. Ындыларны чон үнелеэр болгаш мактаар.

Р. ОЧУР-ООЛ,
Черби суурнуң чурттакчызы.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫ

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозта хөй-нимтинің херээ дээш күжүн, билиин, дыжын харамнакмайн, чоңгунга эки бараан болуп чоруур улустуң санын көчүт хөй. Оларның бирээзинге назы-харын улгадып берген, чоңнуң күзенчиг аалчызы боол ажылдап чоруур Шээлей Хонакпанович Монгуштуң ажыл-ижин номчукчуларга таныштырар болдум.

Шээлей Хонакпанович шаандагы Алдан-Маадыр сумузунуң үзедезин чурттакчызы болгаш ооң баштайгы тургузукчуларының бирээзи. Ол амгы үеде төп салбырның почтачызы. Малчыннар болгаш пенсионерлерниң солуннарын, журналдарын, чагааларын болгаш өске-даа чүүлдерин ол чедирип турар. Шээлей Хонакпанович «Алдан-Маадыр» совхозтуң девискээринге аътты, чадаг, машина көрээнде олурупкан улуг почта сумказын эгнинепкен чоруурун бола көрүл болур.

Оон ажыл-ижин сонуургап, бодунуң ажылының дугайын чугаалап бээрин диледим. Ол менче элээн кичээгейлиг көргеш, эрин салын холу-биле суйбагылаш, шляпазын эде салгаш чугаалады:

— Менде чугаалаар чүү боор, дунмам. Мээң ажылымны бо суурда билбес кижи бар эвес, мен дээрге назы дегүн, кырый берген, пенсионер ирей-дир мен. Пенсияже үнген чылымдан-на үзелеп, почтачылап кедим. Бо ажылга барык 7 чыл дургузумда ажылдап тур мен. Малчыннарны билбес эвес бис, шупту-ла ырак-узак хемнер баштарыында кыш, чай чок чүрттап тураралар-дыр. Мен кыштың чыкылама соогукта-даа, чайның изиг халыныында-даа оларга барып чедип, солун, сеткүүдерин, чагаа-бижиин, апзы-бүрү журналдарын чедирип бээр-дир мен. Малчыннарның чагырларын үргүлүү шыдаар шаам-биле күүседип келдим. Тускай чагылга чок өреге бөдте чок. «Шын» солуунну 104-түү, «Тываның аныяктарын»— 72-ни, «Пионерская правда» солуунну —36-ны база яазы-бүрү журналларны хөйү-биле тарадып турар мен — деп, ол дорт-чузу-биле чугаалады.

Шээлей Хонакпанович бистиң суурда улуг назылыгларның бирээзи. Ооң хары 70 ажа дүүгүн чоруур. Ооң өгбүлезиниң хереэжен ээзи, уругларының неви шагда-ла мөчээп. Ол ылым чаш 3 уругларлыг арткан. Ол бүгүле бергелерни ажып эртип, бичии уругларын эки өскүрүп, кижизидип, эртем-билигиг кылдыр өөредип каап. Ооң улуг оглу Бонуулаай малчын, биче оглу Сундукай — Алдан-Маадыр көдээ Советте шериг столунуң даргазы, активчи болгаш мурнакчы, хөй-нимтичи, аныяк коммунист Хеймер уруу Полина башкы институдун дооскан — дээди эртемниг башкы.

Шээлей Хонакпанович —Ленинни юбилей медальдың эдилекчизи. Ол болза совхозтуң бүтү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, Совет Тываның 30 чыл оюн төлептинг үткүүр дээш, ам-даа шудургу ажылдап, аныяк өскөнгерге болдуунун эки үлегер-чижээн арттырып чоруур буянныг кижилериниң бирээзи.

О. ЧҮДЕШ.
Чоон-Хемчик район.

Ада-ие школалары

ЛИПЕЦК. (СЗТА-ның корр. М. Голачев). «Сенцовский» совхозтуң төп суурунда Р. П. Пелипейколарның комбайн акипажының алдары дээш Кызыл тукту кодүргеп. Раиса Ивановна бодунун дузалакчызы — оглу-биле кады дедалганы бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. База-ла ында, ийиги комбайнда өг-бүленнин адазы Алексей Петрович Пелипейко уруу Валентинапбиле чедиишкиннеяг ажылдап турар. Раиса Ивановнаның тускай эртеми башкы боол турары дыка солуп. Комбайнны ол, механизатор ашаа ышкаш, база-ла тергиин эки бидир.

— Уругларывыс машиналарны кайы хире сонуургап турарын көргеш, ачазының оларны өөредириңге дузалаар дел шиитпиргээн мен. Тараа шөлүнге ажылдаарга, башкылап ажылдаан соонда дыштанырынга дыка эки, тергиин солуп-даа — деп, ол чугаалаар.

Пелипейколар ышкаш, ындыг ада-ие школалары амгы үеде Липецкинин өске-даа суурларында өргежок апарган.

Этюд «Төрээн чөлүм».

Н. ОНДАР чуруан.

телевидение

АВГУСТ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өдүүт телекөргүзүү. «Ураң чүүл мастерлери — уругларга». РСФСР-нин алдарлыг артизи Б. Моргунов Ю. Казаковтуң «Брететтиң чаңгызы» деп рассказынган үзүндүүнү номчуур.
14.05 — Медээлер.
14.15 — Өдүүт телекөргүзүү. «Коңгулууржуташ» театр.
14.30 — Өдүүт телекөргүзүү. «Бис БАМ-ны тудуп тур бис».
16.35—«Аныяк үнмер». Аныяк ыраажылардың Алма-Ата зоназының Бүгү-эвилел телеконкурузу. 2-ги эдээзи.
18.00— «Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Уругларга. «Аскыр дагаа болгаш тарымал тоорук».
19.00—Телемедээлер.
19.15—«Балерина Лидия Крупенина». Кыска фильм.
19.25— Телемедээлер.
19.35—«Улут Капчагай». Хроника-документалдыг фильм
19.45—Ревматизм дугайынга эмчиниң бесседазы.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Өдүүт телекөргүзүү. Румын Социалистиг Республиканың ССРЭ-де Румынияны фашизмден хостаанының 30 чылынга турас-каатканын культура хүннерниң ажыглышкыны. «Румын рапсодия» деп фольклор ансамблиниң концерти. Күрүненин Топ концерт залындан дамчыдылга.
23.30—23.30.—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, шоолуг часкыын чок хүн болур. Агаарның температуразы 25—30 градус изиг. Кызылга база шоолуг часкыын чок болгаш температура 28—30 градус изиг болур.

КИНО

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тамы эриндеде» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үш чоон кижи» 9.00, 13.00, «Дес-ле, оол дес» 11.00, 15.00, «Ак роза» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ҚАА-ХЕМ»: «Абитуриентка» 15.00, «Вий» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «0-42 кайдал?» 12.00, «Кыс болгаш шулбустар» 17.30, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Эльбага ужуражышкыны» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Римниде Метеор» — киночымыды 16.30, «Моңгүн хөлдүү эртинезин» 18.00, 20.00 шактарда.

Чолаачы болуксаарларга

Кызылдың автошколазы үшкү класстың чолаачызынга өөредири-биле кижилерни хүлээп ап турар. Аңаа кээрлер колхозтардан, совхозтардан чоруткан бижии-биле азы боттарының күсели-биле кээп өөрснир. Кичээл 1974 чылдың сентябрь 4-те эгелээр. Кичээлди тыва дылга чорудуп турар.

АВТОШКОЛАНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадар ажылгый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16356 ЧАГЫГ № 918.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыынын талазы-биле аргелелиниң типогра фиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумзузу, бажын № 1).

ТС—00959

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 197 (9571) | Пятница, август 23, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн «Торгалыг» совхозтуң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазынга (бригадири М. Т. Санаа, партбөлүк организакчызы М. С. Серембил) алдар болдуруп кодүрген. ОЛ БРИГАДА 935 ТОННА СИГЕН БЕЛЕТКЭЭР ПЛАННЫГ ТУРГАШ, ОНУ 1430 ТОННА КЫЛДЫР АЗЫ 152,9 ХУУ КҮҮСЕТКЕН. БРИГАДАНЫҢ СИГЕНЧИЛЕРИ МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН, АМ КӨК СУЛА КЕЗЕРИНЧЕ КИРИПКЕН.

Мал чеми белеткээриниң мурнакчыларынга деңнежиңер!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди «ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунуң Главзаптудугунуң Ленин орденниг № 36 тудуг трезиниң партия комитединиң ажылының дугайында» болгаш «Орёл хоорайга чурттаалга-хамаатыг объектилерни ажыглаалга үзүктел чок киирерин организастаар талазы-биле СЭКП-ниң Орёл обкомунуң ажылының дуржулгазының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген. Тудугнуң чыл планнарын үзүктел чокка күүседирин хандырар, чурттаалга бажыңнарын, а ол ышкаш социал база культура-амыдырал объектилерин чыл дургузунда дең-дескн, доктаамал ажыглаалга киирер, тудугнуң хуусааларын кызырар, оон ажыктыңын улгаттырар талазы-биле партия организацияларының ажылының хевирлерин болгаш аргаларын хүлээп алган доктаалдарда түүнеп көргүскен.

«ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунуң Главзаптудугунуң Ленин орденниг № 36 тудуг трезиниң партия комитединиң ажылының дугайында доктаалда ол трестиң партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин боттандырбышаан, тоску беш чылдың даалгаларын күүседиринче, тудугнуң хуусааларын кызырар, оон шынарын экижилеринче, оон ажыктыг чорудун улгаттырарынче коллективти мөөңнээр талазы-биле улуг ажылды кылып турарын демдеглээн.

Ол коллектив ажылдап турар будурүлге черлерин колдуунда-ла чаартып калбартып тургаш, Ленинградтың болгаш областың элээп хөй улуг-улуг будурүлгелериге чаа-чаа күчүлерин тургузуп, оларны техника талазы-биле чеңгелээриге улуг салымышкынын киирген. Ол трест чурттуң тудуг организацияларының иштинде планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берилишкинниң чаа системазынче база-ла ,бир дугаарында шинчил киргеи. Трестиң коллективи беш чылдың эртken 3,5 чылының дургузунда бүгү көргүзүг талазы-биле Күрүне планнарын чедишкинниг күүседип, будурүлгениң болгаш культура-амыдыралдың ажыглалтыга 152 объект-тудугларын кылып, дужаараи болгаш оларның барык шуутузун эки база тергиин деп үнелешкинниг-биле хүлээткеи. Күш-ажылдың будурүкчүдүү 24 хуу улгатkан. Коллективтиң ажылы узук-соксаал чок, бир дестки бооп, квартал санында-ла чыл программазының дөртүү кезээн күүседип турар.

Цехтериниң партия организацияларының болгаш партия бөлүктериниң организакчы база политиктиг ажылының деңнелиниң көскү бедишкинии, ажыл-ишчи чорудулгага болгаш ажылчы хонгарны кижизидериңге оларның салдарыимы улгадмышкының партия комитеди чедип алган. Бодунуң организастыг чорудуг-биле. Уставтың негелделериниң коммунистериниң ак сеткилдиг күүсеиди-биле, оларның будурүлгеге болгаш хөй-иниң ажылынга бедик идепкейи-биле коллективке кол ролюн база ат-алдартыын партия организзшиязы бадыткап келүүзүп турар. Пэртком кадрлар-биле ажылды, коммунистерни шын хуваап тургузарын, парторганизациязын тургузуун сайзыранғайжыдарын, партияга эң ээзре кижилерни шилип алырын чугула ужур-дузалыг ажыл кылдыр көрүп турар. Тресте 400 коммунистериниң 90 хуузу шуут-ла будурүлгеде ажылдап турар. СЭКП хүрээлеңиңе хүлээп алганнарның 80 ажыг хуузу —мурнакчы ажылчыннар бооп турар.

Будурүлге күчүлерин чогуур хуусазында ажыглаалга киирерин хандырар талазы-биле парткомнуң организакчы ажылының дуржулгазы улуг бооп турар. Партком партия эге организацияларын дамчыштыр ажылдавышаан, тудугжулар, монтажчылар, төлевилекчилер коллективтериниң туттунуп база чаартыныл-даа турар будурүлгелериниң, хандырыкчы заводтарның ажылдакчыларының ажыглаалга киирер тудугларга күштү болгаш материалдыг курлавырларны мөөңнээр талазы-биле деминг болгаш будурүгүр ажылдарын чедип ап турар. Тудугнуң киржикчилерн социалистиг хүдээлгеин кады алгаш, тудугну кылып, доозарының хуусааладын кызырар талазы-биле иниги организастаар-техниктиг хемчеглерни боттандырып, чорудуп турар. Түр партия бөлүктерин, тудуглар штабтарын тургузарының, чаңгыс тудуг шөлүүде ажылдап турар аңгы-аңгы организацияларының коммунистерикин бөлүк хуралын кылырының практиказы эки үрет-түүлелиин көргүскеи. Тудугнуң киржикчилериниң күжүн мөөңнеп, каттыштырары ээзээн хөй чаа-чаа будурүлгелерни болгаш тудугларны хуусаадан эрте ажыглаага киирер аргаиы берген.

Партия комитеди бүгү звеноларга бот-орулга-чарыглагыт болур чорукту быжыглаар, тудугларны планнарын болгаш материал-техниктиг хандырылгазын экижилер дугайында үргүлүг сагыш салып турар. Трестиң салбырларынга будурүлге ажылын улам тодаргай белеткеп турар аларын, тудугнуң айтыгнган технологиязын-аргазын оон дорт киржикчилери — ажылчыннар, бригадирлер, мастерлер болгаш проабтар-биле чугаалажып көрүү система болу берген. Материалдыг болгаш күш-ажылчы чарыглалдарны эвээжедириниң курлавырларын тып, ажыглаашкынның, каналтагның чүрүмүн күштедиргенииң ачызында беш чылдың эгезинден тура 7 миллион рубль орулгаиы алыр, тудуг материалдарын чарыглаарын кызырар талазы-биле даалгаиы күүседир аргалыг болгаи.

Партком болгаш ажылагыйжы удуртукчулар тудугнуң техниктиг деминелин бедидеринче улуг кичээнгейин сакып турар. Олар эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттары-биле кады чаа улуг ажык-дузалыг аргаларны болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглаарын организастап турарлар. Ол коллектив дөмейлешкек тудуг организацияларының араазынга эртем-техниктиг депшилгени шапкымчыдары дээш чаржырының солуун хевиринии эгелекчизи болган. Бригадир-коммунист эштер Буянын, Сиротин, Войтенков олариың инициативазын өлүгаар ук треске күш-ажылдың будурүкчүлүүн ажылдаар чер бүтүзевиниге бедидеринии комплекстиг планнары делгередгей нептерээн. Ам ол планнарын өзугаар 102 бригаданың 91-и ажылдап турар. Аңаа үидезилээш беш хүнүнүң онаалдазыны дөрт хүн дургузунда күүсеиири дээш чаржырының солуун хевиринии эгелекчизи болган. Бригадир-коммунист эштер Буянын, Сиротин, Войтенков олариың инициативазын өлүгаар ук треске күш-ажылдың будурүкчүлүүн ажылдаар чер бүтүзевиниге бедидеринии комплекстиг планнары делгередгей нептерээн. Ам ол планнарын өзугаар 102 бригаданың 91-и ажылдап турар. Аңаа үидезилээш беш хүнүнүң онаалдазыны дөрт хүн дургузунда күүсеиири дээш чаржырының солуун хевиринии эгелекчизи болган.

Партия, организацияларны ажыл-ишчилериниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң, оларны коммунистиг бүгүлелдат болдурарының, коллективке иниги, экономиктиг, профессионалдыг өөредилгени организастаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп, экономиктиг, социал хогжүлде планны күүседирии шудургу чедип ап турар. Тресте бедик мергежилдиг, быжыг коллектив тургустунган, кадрларның солуун халажыры сөөлгү үш чыл дургузунда 7,3 хуу кызырыган болгаш чурттуң тудуг организацияларының аразында ол эң эвээш хемчээлдиг болуп турар.

Оон-биле чергелештир трестиң ажыл-чорудулгазында четпестер база бар дең. СЭКП ТК демдеглээн. Планны иниизи-биле күүсеиип турза-даа, чамдык тудугларның вайы-биле хожудаашкыныар болгулап турар. Чамдык объектилерде тудут хуусааларын бадылаттынган графиктер ёзугаар сагывайн турар, чамдык организацияларда ажыл шагының чимирии хөй, екша-хөреңгиин болгаш материал курлавырларын будурүмче чок чарыгдаарын ам-даа соксатпаан. Экономика реформазының аргаларын тресте четпес ажыглап турар. Тудуун бүрүн дооскаш, объектилерии ара-безеректээр, төлевир чокка сданаштырар аргаиы практикага барык ажыглавайн турар, үлетпүр тудугларынга бригадаларның бот-орулга-чарыглалыг ажылдадырын болур-чогуурду-биле калбартпаан.

Партия комитеди трестиң ажыл-чорудулгазында четпестерни чайладыр талазы-биле шиитпирлеп үүлээп алгаш, оларны күүседиринче чогуур шудургу негелде салбайн турар.

Будурүлге күчүзүн, чурттаалга бажыңнарны, культура-амыдырал объектилерни ажыглаалга киирерииин планнарын, күш-ажылдың будурүкчүлүүн улгаттырар, тудугнуң бот-үнелиин сөнгедир, шынары биле техниктиг деминелии бедидер, мер-

(Уламчызы 2-ги арыңда).

Совет Тываның 30 чыл оюнга

ТӨРЭЭН ЧУРТКА

3000 тонна дүк дээш

Хойнуң массалыг кыргылдазын республиканың ажыл-агыйлары дооскаш, ам күзүү агаралаашкынче кирген. Августуң 15-те медээ-биле алырга, республиканың ажыл-агыйларында иниизи-биле 2693,7 тонна дейзиниг дүк киргеи азы күрүне планынга ам-даа 130,2 тонна дүк четпейн турар.

Чылда дүк садар күрүне планын республиканың элээп хөй ажыл-агыйлары болгаш районнары күүсеткении демдеглээри өөрүнүүр. 1974 чылда күрүнеге дүк садар планындан Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары 13,2 тонналы, Тес-Хемниң — 8,9 тонналы, Чөөн-Хемчиктиң — 1,8 тонналы, Тожуның — 1,0 тонналы ажыр дужаараннар.

Совет Тываның 30 чыл оюнга уткуштур Таңды, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарының ажыл-агыйлары ыландан артыкка үш тоннадан чаярбы ийи тонна чедир дүкүү күрүнеге садар соруглаары садын алган ажылдап турарлар.

Республиканың ажыл-агый бүрүүзүнде ам-даа пресстеттинээн дүктер бар. Оон чылдагааны чүдел дээрге, дүктү пресстээрииге пос материалы чедиишпейн турарында. Бо чылын Тыва АССР-ниң белеткелдер эргелеги четчир хемчээлдиг пос материал-биле ажыл-агыйларны хандырза-даа, ол постүүл шынары дыка багай болгаи. Эргижиреп, ирий бергеи пос дүк пресстээрге орлуур. Ынчангаш хөй хемчээлдиг пос материалы киргеии-биле бергеи пос ам бар дүкке четпейн барганы ол-дур. Ажыл-агыйларда бар дүктү дүрген пресстээр хемчегии республиканың белеткелдер эргелеги дарый алыры негеттинии турар.

Республиканың бүгү районнары күрүнеге дүк дужаарының чыл ыланын күүсеидир дээш чайгы хураган кыргылдазын уламчылап, а чамдыктары күскү агаралаашкынны агелей берген. Республика иниизи-биле дүк садар планны ажыр күүсеидип болур арга бар.

Ынчалза-даа Өвүр, Улуг-Хем дээш мыкаш районнарның ажыл-агыйларында байдал элээп бергедээшкиниг болуп турар. Ам бо хүнгерде Улуг-Хем район 56 тонна, Өвүр район 24 тонна дүктү планынга чедирбейн турар. Бо районнарда хөй болгаш хураган кыргылдазы доозуган. Чүгле күскү агаралаашкыны чорудары артkан. Өвүр район дүк планын күүсеткейн турда, ында «Торгалыг» совхозтуң удуртуучулары күскү агаралаашкынче кирбейн, ону чылзын турары айдептит. Ындыг байдал Улуг-Хем районуң ажыл-агыйларында база бар.

Дүк садарының бердинген онаалдазын күүсеткээн бүгүле районнар, ажыл-агыйлар күскү агаралаашкынны чорудуп турган, планны күүседиринииң бүгү хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Х. ЧЫМБА.

ЧАҢГЫС ШӨЛДЕ — 20 КОМБАЙН

(Репортаж)

Таңды-Уланың сынары ахөк ыш дег дүдүскек-биле бүргеттинипкеи. Сыг дээр сыры безин чок. Хүнүң изии артында чалыныыр чүве. Таңды сыныың көзе теп келгеи буттарындан эгелээн Кара-Булуунуң тараа шөлдери бола болгай. Суур биле хову аразында оруктуң кырында күү доозун астына берген түр. Комбайнчылардан шаңче тараа сөөрткеи машиналар үзүк чок, каржын, солчуп-ла турар. 150 гектар хемчээлдиг делгеи шөлдү долгандыр бүзээлеп алган хову кораблъдери ама кара шаар чүве.

Бис аңаа чаа-ла чеде бергенивисте, совхозтуң директору Виктор Николаевич Кожушко бо хөлдың-келди.

— Бо Кара-Булуң шөлдерик аңаал ап эгелээнден бээр ам таптыг-ла үш холуң тур—деп, ол чугаалады.

— Дүжүт кандыгыл?

— Көрүнер даан бо, чолдак сыптыг, дошпу баштыг тараа-ла-дыр—дээш, Виктор Николаевич сыпта турган тараажe холу-биле айытты.— Ортумаа-биле алырга, гектардан 6 центнер-ле хире. Бо чылдың кадыг-дошкуну-биле мынлыг болганы ол-дур. Өстүрген дүжүттүү эвээш-биже-даа болза, чидариг чокка, дүрген ажаал алыр, черге чаңгыс мажак хамаан чок, чаңгыс борбак тараа безин кагбас дээш механизаторлар кончуг кызып ажылдап турлар.

Директорнуң ол чугаазын механизаторларның ажыл-ижии шынап-ла балыткап турду. Кижилер чаңгыс минута-даа халас эрттирбээ дээш орадаадып, оон-биле кады ажылдың бедик шынарлыын чедип ап, хүнде бүзүү чарыы нооманы күүсеидип турар болуу. Тараазым ажаал алган ацыста чаңгыс мажак-даа коазубес.

Бөлүк комбайнларже көрүп тура, директор чугаалады:

— Бо № 3 бригаданың тараазы чолдак сыптыг болгаш, баштай бышкан. Ынчангаш бөрүк-ла дөрт бригададан 26 комбайнны мында мөөңледивис. 20 комбайн чаңгыс бо шөлдө ажылдап тур. Мынчаар бөлүктеп ажаарын дыка ажыктыг. Комбайндаш тараазы машина-биле дажыглазырыңгаа-даа, техниктиг ажаалда кылырыига-даа, кымар-чаар материал-биле хандырыкча-даа эптиг. Дараазында өске бригадаларга техниканы база мынчаар мөөңүбиле ажыглаар бис. Дүүнге чедир күүне шыгжамырынче 185 тонна эки шынарлыг тараазы чүдүрүп чоруттувус. Чаагай тараалыг черге барганда, күүнеге тарза дужаары улам-на дүргедээр.

Совхозтуң Кара-Булуң салбырында 400 гектар ажыг черниң тараазын кестирбишаан удур бастырып алган. Оон ангыда ол совхозтуң № 6 бригадазында чаа дүжүттүү тараазын база ажаал ап эгелээн.

Ында ажаал алышкынның баштайгы маадырлары илереп келген. Комбайнер Леонид Сергеевич Исаков бо күзүн бодунуң он дөрткү ажаал алышкын сезонун эгелээн. Ол хоочун комбайнер бо чылын 800 га черниң тараазын ажаал ялырып хүлээнген.

Леонид Исаков тараазы кестирбишаан, шуут бастырарынга ийи нормазы күүседип турар. Оон эштери Шавы Мандараа, Владимир Лапардын, Антон Янкулов олар база-ла оон дүдек чок ажылдан турарлар. Комбайндан шөнче, г шаңдан хүлээп алышкын пунктузунче тараа сөөртүрүнге «Сельхозтехниканың» автобаазазының ында дузалажып чеде берген чолаачылары Петр Благозатских биле Виталий Ядрышев олар үлегерлиг ажылдап, мактадып турарлар.

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта дүжүт ажаал алышкынының эгелээзиниң баштайгы хүннеринде четпестер базала бар болуп турар. Август 21-ниң хүнүнде Кара-Булуунуң № 3 трактор-хову бригадазының түрлаавга 7 комбайн ажыл чок тура хүнээн. Оларның үзүү үрелишкин ушурунда турушкан, а ийи комбайны башкарар кижи шуут чок, олар ажаал алышкын эгелээндеп бээр аңаа туруп келген.

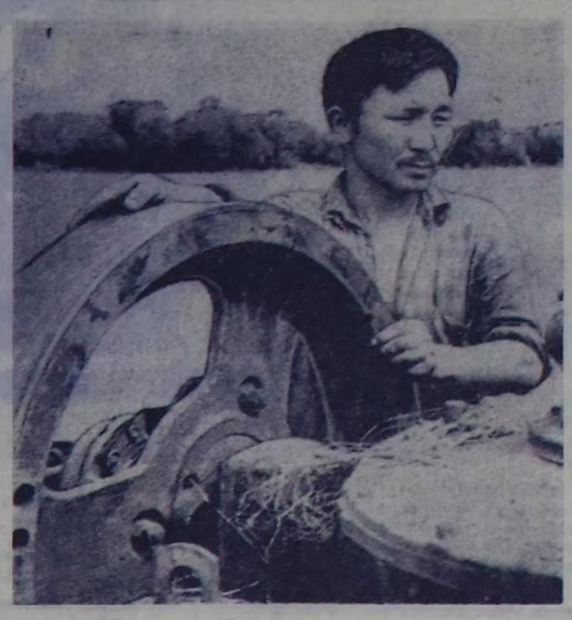
Баштайгы хүннериниң илереэи четпестерин совхозтуң удуртукчулары дарый чайладыры күзенчиг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: хоочун комбайнер Шавы Мандараа.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Эзрбекте сигенчилер бригадазында Чизепей Максимович Мартай-оол пинтиниң малынга сиген белеткелиниң баштайгы хүнүндеи эгелээзи кызымаан көргүзүп, МТЗ-50 трактор-биле хүнде 420 боодал сиген тырып баглаар нормазын 650—700 кылдыр күүседип, мурнакчы ажылдап турар. Ол чүткүлдүг күш-ажылыбиле өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Ч. Мартай-оол чапсар аразында техниктиг эдиглерни кылып турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Совет делегация Бухарестиде

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлээлерин ФКП ТК-ның, РСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң болгаш чазаанның чалааның ёзугаар августуң 21-де Бухарестиде чеде берген. Төлээлериниң составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, Азербайджанның КП ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Совет Армиязының болгаш Шерик-Далай Флодунуң Политиктиг Кол эргелелиниң начальныгы А. А. Епишев, Молдавиязың КП ТК-ның секретары П. К. Лучинский, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң РСР-де элчизи В. И. Дрозденко олар кирип турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Румыниянның күрүне туктарын аскам аэропорттан А. Н. Косыгинни болгаш төлээлер кежигүнлерин РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүнү, Румыниянның чазаанның Премьер-Министри М. Мэнеску болгаш республиканың өске-даа удуртукчулары, совет элчин черинiң ажылдакчылары, найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери утkаан.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Совет партия-чазак делегациязының баштыны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин РКП-ниң Чингиие секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушескуниг-биле Бухарестиге ужурашкан.

Эш А. Н. Косыгин Румыниянны фашистиг дарлаалдан хостаанының 30 чыл оюнга холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингиие секретары Л. И. Брежневтиң найыралдыг байыр чедирип, бүгү тала-биле сайзырангай социалистиг ниитилел тургузарының херээже румын улустуң улуг чедишкиннериниг болурун күзээнии эш Н. Чаушескуга дамчыдып берген.

Эш Н. Чаушеску эш Л. И. Брежневке найыралдыг байыр чедиргенин, коммунизм тургузуукунунга совет улустуң улуг тиилелгелериниг болурун күзээнин дамчыткан.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Мурнакчы технологияны ажыглаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң хураанында республиканың колхозтар, совхозтарында мал чемнерин будурелрииге мурнакчы арга-дужуулганы болгаш депшилгелиг технологияны канчаар ажыглап турарының амгы байдалдарының дүтээии чугаалаткан.

Бо айтырыгларның талазы-биле илеткелдерии кодээ ажыл-агый министри Т. Т. Лаасоя, Совхозтарның будурүлгө каттыжыыштыпының начальныгы И. Г. Лавриненко кылган.

Мал чемнерин белеткээриигe мурнакчы дуржулганы, чаа технологиниы ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканыын президиумнуң хураанынга демдеглээп. Август 19-тагы медээ езугаар алырга, 63,7 га черниң сигеиин кескеп. Мал чеминиң белеткелиинде колхозтар, совхозтарның, хоорайлар, суурларның ажыл-ишчилериниң 5600 кижиин хаара тутkан. Республиканың ажыл-агыйларында бо чылын 267 механизастаан звеноолар ажылдап турар. «Саян», «Кызыл тараачын», «Ленинчи орук» совхозтарда, Каа-Хемде «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарда, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда механизастаан звеноолар бедик будурүкчүлүг ажылдап турар.

Мал чемнерн белеткеи турар кижилериң ажыл төлевирииин чаа хевирлерин ажыл-агыйларның хөй иуруузунда ажылдап кылган. Моральдыг болгаш материалдыг шаңналдар тыпсыриның хемчеглерин калбаа-биле ажыглап турар. Каз-Хемде «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарда, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чыл, С. К. Тока аттыг совхозтарда сиген кезер, болер техниканы ажаал хайгаараар мастер-одикчилериниң бригадаларын, звеноларын тургузуп, техниканы ажаал хаигаараарының системазын ажыглалда киирген.

Бо чылдың август 19-туң медээзи-биле алырга, ажыл-агыйларда 300 тонна хире витаминниг сиген даалганын белеткээн, 3500 тонна сигеннн тырып боодалдаан. Бии-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларында сенаж салып турар.

Оон-биле чергелештир республикада мал чемнерииң белеткели ниитизи-биле куду деценелдиг. Август 15-ке чедир сигеннiң 24,4 хуузуп, сенажтың 10 хуузуп, сиген даалганының 18,2 хуузуи белеткээн. Силос салырииде эвээш санныг ажыл-агыйлар киргеи.

Ылаңгыя Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары сигении кезерии болгаш белеринн оожум темпилиг чорудуп турар. Чамдык колхозтарда, совхозтарда ажылды организастаарының болгаш ажылды кылганы дээш төлеп бээрииің депшилгелиг аргаларын иептеретпейн, мал чемнерии белеткеп турар кижилерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчениин эки хевирлерин калбаа-биле ажыглавайн турар.

Бай-Тайганың, Улуг-Хеминң, Эрзинниң, Каа-Хеминң, ажыл-агыйларында сигеннiн тырып боодалдаары, күштүг салгынналымшкынының дуза-ны-биле кургалырының аргазын, сенаж салырының болгаш мал чемнери белеткээриниң «өске-даа депшилгелиг аргаларын ажыглаарын иептеретпейн турар. «УТКА 25 чылы» совхозта, Дуржулга станциязында сиген аймаандан витаминниг далган кылыр агрегаттарның ажылынын будурүкчүлүүн ковчуг чавыс, «Оок», «Саян», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта болгаш Дуржулга станциязында сиген далганы белеткээр АВМ-0,4 дөш агрегатты эптээр ажылды амга чедир доспаан.

Колхозтарда, совхозтарда сиген болуп тырыр, чыып хөнээнээр, сараат салыр машина-техника аймаа чавыс будурүкчүлүг ажыглаттынып турар. Чамдык ажыл-агыйларда сенаж, сиген далганы белеткээриниң технологиязын хажыдып турар, оон түүнеиинде депшилгелиг арга-биле будурген мал чемнериниң шынары стандарттың чогуур негелделериигe дүүшпейн турар.

КУФ-1,8 болгаш ПК-1,6 маркалыг сиген чыып хөнээнээр машиналарны ажыл-агыйлар эмдыгаа чедир албаан.

Кодээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның будурүлге каттыжыыштыкыны, «Сельхозтехника» каттыжыыштыны болгаш районнарның күүсекчи комитеттерии ажылдың бо чугула участогунче киичээнгейин сураттынының, ынчыгны контролду тургуспаанының үжурунда, мал чемнери будурелрииің мурнакчы аргаларын болгаш депшилгелиг технологиязын ажыглаарын организастаарны куду депшилгелиг артышаан.

Бо айтырыгга хамаарыштыр СЭКП Тыва обкомунуң кодээ ажыл-агый кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонам ажыктыг саналдарии киирген. Мал чемнерии белеткээр ажылдарга Хакасияның болгаш өске-даа эрлерниң мурнакчы дуржулгазын ажыл-агыйларга калбаа-биле ажыглап, иептеретпейн турар. Дуржулга станциязында, С. К. Тока аттыг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда техника-биле сиген белеткеп турар ажылнпчилерни үш эзлчеглиг ажылдаарынче ам-даа киирбээн. Таңдының болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында электри хандырылгазы база багай.

Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң чавызаштарында, шынааларында үнген сигеннii кезип белеткеп алырынче ол районнарда ажыл-агыйлар кончуг багай сагыш салып турар. Витаминниг сиген далганын шын кылырының технологиязын, ол хоолулуг мал чемнн будурер агрегаттэрны тургузуп, сенажтаарынче ажыл-агыйлар ам-даа киирбээн. Бир эзес сиген далганыя белеткээр чаа келген 10 агрегатты тургузуп ап, ажыглаага киирипгер болза, малга элбек чемнер белеткели дыка дүргедеп, куш-ажылдың будурүкчүлүүт бедияр ужурлуг.

Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мөңдуме, Дарганың бирги орлакчызы В. Е. Серяков болгаш өске-даа удуртукчу ажылдакчылар аңаа санал берген. Мал чемнери белеткээр техника бүрүзүи долу куш-биле ажыглаарын, кайдала сиген, чаңпан, шагар-оът болгаш өске-даа сигеннер аймаа бар болдур, ону шуттузуи кезип, бөлүп, силостаар аргаиы-даа ажыгларының чугулазын олар ейиткан. Бай-Тайгада, Тожуда сиген кезер черлер бар. Ол черлерден сиген белеткээр болгэн районнар ам-даа мнзар сигенчилер чорутпаан. Будук-бүрүнү белеткээрии, кыштаглар, күзеглер чанында үнген терен сигеннерии, ииизы-бүрү үнүштерии мал-маганга саза бастырбайн, кезип белеткеп, ындыг ииизы-бүрү сигеннерии силостап, хоолулуг чем кылдыр белеткеп алырынче хурал киржикчилерии онза кичээнгейин утландырган.

Мал кыштагларынче эрте мал-маган киирип, кышкы одарларны саза бастырарын болдурбазын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, «Совхозтарның будурүлге каттыжыыштыкының начальныгы И. Г. Лавриненкога, «Сельхозтехника» каттыжыыштыкының даргазы С. М. Мешкорудниковка даасkан.

Республиканың кодээ ажыл-агый талазы-биле ол удуртур организацияларынга болгаш «Скотопром» треске, Кызыл хоорай Совединиге, райкүүскомнарга бо чылдың август 25-ке чедир сенаж белеткээр, сигеннн салгынналдың кургадырының артазы-биле, сигеннн тырый шарып белеткээр механизастаан звеноларны, бригадаларны немей тургузарын даасkан. Бо чылын силос массазын чугле десктээн оңгарларга салырын чурумчулар. Витаминниг сиген далганын белеткээрии чедип алыр.

Сиген чыып тырыр, хөнээнээр, сиген сөөртүр, сараатаар бүгү-ле бар машиналарны бо чылдың сентябрь биге чедир четчелеп, септээш, ажылче немей киирерин айыткан.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда). *Тежилис, бижыг* коллектив тургузар талазы-биле 36 дугаар трестиң партия организациязының организовчы, политиктиг ажылының дуржулгазын чүүлдүг деп үнелеп көрген, СЭКП ТК тудуг хуусазадарын кызырарыңга, ажыглалга объектилер киреринге бар турар курлавырларны эң четче ажыглаар дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунуң негелделерин күүседир ажылдың деннелиң улам бедидерин хандырарын, бүгү техниктиг экономиктиг көргүзүглерни чайгылыш чок эжеңдерни трестиң партия комитединге дааскан. Ажыл-агый реформазының чаа байдалынга коллективтиң ажылдаарынга партия организациязының салдар чедиреринең арга, хевирлерин доктаамал сайзырангайжыдарын, администрациянның ажыл-чорудулгазын партийжи ёзу-биле контрольдаарын күштелдирерин, коммунистерниң будүүлге болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейин калбартырып, тудугларга оларның авангардчы ролюн бедидерки база дааскан.

Чедип алдынган түңнелдерни шүгүмчилекки ёзу-биле үнелеп көөрүнче чүткүлдүг, күрүне планнарын күүседиргиге бедик харыысалгалыг кылдыр ажылдакчы бүрүзүн кижизидерин, тоску беш чылдың планның күүседиринге ажылдакчы бүрүзүнүң кыдында күш-ажылчы үлүгүүн киреринин ужур-дузазый оон ханы медереп билген туарын чедип алырын СЭКП ТК партия комитединге сүмелээн. Будүүлге соруглаларның шинтирлээринге улам идепкейлиг киржирине, социалистиг чарыштыг сайзырангайжыдарынче, ажыл-ишчилерниң күш-ажылын организовстаарынче, амыдырал-чуртталгазын, дыштанылгазын улам эжиждеринче профэвилея болгаш комсомол организациларының ажыл-чорудулгазын үлам четче ажыглаар ёжылдың күштелдирерин

СОЦИАЛИСТИГ РУМЫНИЯ 30 ХАРЛААН

1974 чыл — акы-дуңма румын улустуң амыдыралында алдарлыг чыл: август 23-те Румыниянық фашистиг дарлаадан хосталган дүүнделен бээр 30 чыл болуп турар. Бо болза Румыния Социалистиг Республиканың национал Улуг байырлалы, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарында, бүтү делегейде ооң өңнүктериниң байырлалы-дыр.

* * *

Ада-чурттуң Улуг дайынында совет улус болгаш ооң Чейсектиг Күштери чүгле болуның Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эвес, харын база фашистиг дарлаадан Европаның чурттарын хостап алыры дээш тулуп турган болган. Фронтуга Совет Армияның чаа тиилелге бүрүзү делегей реакциязының күштерин кошкадып, улустарның антифашистиг демисселиниң калбарарынга улам тварымчалыг байдалдарны тургузуп берип тургал. «Румын улустуң хосталгалыг демисселиниң тиилелгезинге онза ужур-дузалыг болган чүүл болза, алдарлыг Кызыл Армияның, Совет Эвилелиниң маадырлыг улустарының чедип ап турган чайыннанчак тиилелгелеря болган, олар фашистиг дарлаадан улустарның хосталырынга шиитпирлиг салыышкынны киирбишаан, антигитлержи дайынның кол аар бергезин боттары тудуп эртиргеи болгай» — деп, Румыниянық коммунистиг партиязының 50 чылын байырлаар дугайында РКП ТК-ның доктаалында демдеглээн.

Делегейниң өнүти дайынының чорудулгазынга үндезин эргиидеми кылган Совет Армияның тиилелгелери Антонескунуң фашист диктатуразының кризизин база өөскүткен, ол кризис 1944 чылдың чазынындан эгелээш, Румыниянық кызыгаарын совет шериглериң эртип кирип турган үезинде, аажок чидигленген.

Гитлержи шериглериң Румынияга турган болүглежиишкинин 1944 чылдың августа чылча шапкаш, Совет Армия Антонескунуң фашист ёзу-чурумунуң чуртка турган боочепсектиг чолецгинжин узуткаш ооң-биле ону дүжүр октаарынга болгаш гитлержи Германияның талазында боор дайылдажырындан Румынияның үеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Ол таарымчалыг байдалдарны ажыглавышаан, румын улус коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле 1944 чылдың август 23-те антифашисчи боо-чепсектиг тура халыышыныче көдүрүп үнген. Антонескунуң реакциядыг ёзу-чуруму дүжүр октаткан, Румыния гитлерлиг агрессчи шериг блогуидан үнген. Ынчангаш, немец-фашист шериглериниң Румынияга буурап дүүлеп аштырганының болгаш улустуң чедиишкиниг чепсектиг туразы халыышкынының түңнелинде чурт фашистиг дарлаадан хосталган, төөгүлүг хөгжүлдениң чаа перспективалары ооң мурунга ажыттыгаан. Иштики реакциямың удурланыышкының ажып тиилээш, Румыниянық ажылчы чоннары социализм тургузуушкунунуң оруунга кирген.

Дайын соолундагы чылдарда Совет Эвилелиң биле Румыниянық аразында чаа харылзаалар доктаап тургустуган. Мурнуку даштыкы политиканың антисоветтиг угланыышкының чок кылган. Национал чагайжыгы төрүттүнүүшкүн дээш, ооң социализмге үндезилээш чаартылгалары дээш демиселге румын ажылчы чоннар совет улустуң болгаш социалистиг өске-даа чурттавның улустарының акы-дуңма деткимче-дузалам-чыгыга даянып турган.

Пролетаржы интернационализмниң принциптерин барымдаалап сагывышаан, Совет Эвилелиң Румыниянық национал хамаарышпас болгаш туска догуиладан чоруунуң чайгылыш чок шынчы камгалакчызы боор турган. Анаа ССРЭ-ниң коргускен деткимчезинииң ачызында румын улустуң салым-чолун холга тудар, тайбың кирээзиниң ужур-тол чок негелделерин Румынияга чыгаа дегээр дээш империалистиг күрүнелерниң бүгү оралдажыышкыннары буурап дүшкен, Румыния Каттыскан Нациялар Организациязында бодунуң дүрүм ёзуугаар ээлээр черин ээлээш, делегейге бодунуң туруштарын бызыглаа алган.

1948 чылдың февральда ССРЭ Наймрал. кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга дузалажылга дугайында Кирээзи үлүсчу Румыния-биле чарган. Аныяк улус-демократтыг румын күрүнеге берге турган үеде, социализм тургузуушкунунуң болгаш Румыниянық коммунистиг партиязының айтыканы социал-экономиктиг ханы чаартылгаларны боттандырарының оруунга чүгле баштайгы базымнар кылдынган турган үеде, чурттуң иштинде чидиг ашгы, демиселиниң болгаш ооң иштики керектериниче империалистиг күрүнелериниң дорт холгаарлаашкының ырын байдалдарында ук Кирээзе ат салдынган турган. 1948 чылдың совет-румын Кирээзинде үндезилеттинген идеялар чамдыралда бодаразы, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга бистиң чурттарывыстың чедиишкиннерине, оларның улустарының акы-дуңма харылзааларының бызыгарынга дагум болган.

1970 чылдың июль 7-де ССРЭ биле Румыниянық аразынга Найырал. кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында чаа Кирээзе ат салдынган. Ол Кирээ бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны улам бедик чадаже көдүрген, политика, экономика, культура болгаш өске-даа талааларга совет-румын кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдүнүң болгаш ханылаларының калбак перспективаларын ажыыл берген.

Ийи чурттарның кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг харылзаалар оларның улус ажыл-агый планнарын аайлап таарыштырарында, бүдүрүлге чергелерин кады тургусчурунда, бүдүрүлгеин кооперастаарында болгаш специализастаарында, садыгны өстүрүнде ам тодазы-биле илерен турар. Бир эвес 1946 чылда совет-румын бараан саарылгазының хемчээли 47 миллион рубль турган болза, 1973 чылда ол 1 миллиард рубль ашкан. Ат салдынган протоколга дүүштүр бо чылын кайы-кайызынга бараннар берилгелери эртжен чылдымнан барык 10 хуу көвүдээр. Бистиң чурттарывыстың аразында 1971—1975 чылдарның үр хуусаалыг дугуржулгазын ёзугаар кайы-кайызының аразынга бараан саарылгазының хемчээли эртжен беш чылга дениээрге 40 хуудан ажыр өстүрери көрдүгеп. Даштыкы садыг харылзааларының өөрүдези кайы-кайызынга берилгелер структуразының шынар өскерлиишкини-биле, хамыктың мурнунда машиналар болгаш дериилгелер берилгезиниң калбарары-биле капсырлажыр апаар.

ССРЭ Румынияга үлетпүрүнүң чүс ажыг улуг объектилерин түзер талазы-биле техниктиг деткимчени көргүзер. Оларның аразында одалга-биле ажылдаар күүлүг электростанциялар. Хүнедоарның болгаш Галацтың металлургия комбинаттарында цехтер, нефть болбазыырдыр, химия болгаш машина тудуушкун бүдүрүлгелери, транспорттуң болгаш харылзаашың чүтулачүтүлга объектилери бар.

Чоокта чаа бистиң чүтүвустан Румыниже домна болгаш кокс газын ажыглаарының түүлешкек дериилгезин, металлургия болган химия үлетпүрүнүң дериилгезин дорудуп бээр дугайында. Прут хемде Костешти-Стыканың техниктиг белдирин түзер дугайында дугуржулгага ат салдынган. Кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилеттинген, РСР румын металлургияга чиг-эт бээрин көвүдедир сорулга-биле Совет Эвилелиниге демир-руда чиг-эдиниң бүдүрүлгезин хөгжүдеринге ажыл-ижчи ёзу-биле киржир. Социалистиг өске чурттар-биле кады Румыния целлюлоза, таг-дүгү, чес, никель, титан бүдүрер талазы-биле бүдүрүлге чергелериниң күүш-шыдалын калбартырынга киржир. Совет-румын экономиктиг болгаш эртем-техниктиг калбак кады ажылдажылга улам ыңай хөгжүлдеге, планның Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының Комплекстиг программазын боттандырарының хемчээлинге эки перспективаларлыг боор турар.

Экономика болгаш культура талазы-биле дыка чыдып калган турган Румыния улусчуэрге-чагырга үезинде сайзырангай улетпүрүлүг, кооперастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг, мурнавчы эртемниг болгаш культуралыг чурт болуп берген.

Румыниянық ажылчы чоннарының күжелиишкинин ам бүгү тала-биле сайзырангай социалистиг аннителдің тургузар сорулганы салган Румыниянық коммунистиг партиязының X съезиниң шиитпирлерин күүсседириве үезинде, 1971—1975 чылдарда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринің беш чыл плазының онаалдалары чедиишкинниг күүсеттинип турар. Үлетпүр бүдүрүлгезин дүрбен өзүп, көдээ ажыл-агый социалистиг орук-биле хөгжүп, улустуң амыдыралының материалдыг чагай байдалы болгаш культураг деңнели бедип турар.

Экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинде чедиишкиннер — коммунистиг партияга удуртурган румын ажылчын ангының, күш-ажылчы тараачыннарының, болгаш интеллигенциязының чүткүлдүг хүш-ажылының, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустары-биле румын улустуң кады ажылдажылгазының түңнелидир.

Фашистиг дарлаадан чурттуң хосталгазының 29 чыл ооңун национал байырлалын таварыштыр Румыния Социалистиг Республиканың удуртукчуларынга болгаш румын улуска бир чыл мурнунда чоруткан байырлыг чагаазынга эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин мынчаар бижээнер: «Румын ажылчы чоннарының чедиишкиннерин болгаш бистиң партиларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында найыралдыг харылзааларның чанчылдарын совет кижилер бедии-биле үнелеп турар. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң чазаа, марксизм-ленинизмниң база социалистиг интернационализмниң принциптерин удуртулга болдурбушаан, 1970 чылдың июль 7-деги совет-румын кирээзиниң ёзуулуг чайгылыш чокка эдербишаан, бистиң чурттарывыстың улустарының база социалистиг дем каттыштырылгазын сырый кадыг ажылдажылгазынга чорудуп, ол бодунуң ээлчээзинде ыңаа совет болгаш румын улустарының аразында найыралдың идеялары РСР-ге пропагандалаар, совет кижилерниң коммунистиг тургузуушкунда чедиишкиннери-биле румын ажылчы чоннарын таныштырар талазы-биле деткимче-дузаламчыны көргүзүп турар.

* * *

Фашист дарлаадан Румыниянық хосталгазының 30 чыл ооң демдеглел туру, совет кижилер социалистиг тургузуушкунга, тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демиселге ооң ажылчы чоннарының чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруи сагыш-сеткилинин хамыжыдан күзеп турар.

Г. БОГОЛЮБОВ.

Совет-румын найырал иннителиниң Төп баштаар черииң харыысалгалыг секретары.

Румыния Социалистиг Республиканың Бухарестиле Республика шөлүү.

А. СТУЖИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Софияда чугаалажыышкыннар

СОФИЯ. (СЭТА). БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоровтуң чалазының ёзугаар БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Е. Фок албан хүүзүнда аян-чоруун ыллып Софияда чеде берген.

С. Тодоров биле Е. Фоктуң аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн. Ук чугаалажыышкыннарга талалаш болгар-венгр нарын амылдажыынганың айтырыгларын база делегей байдалыныц чугула айтырыгларын чугаалажыр.

ЧЕДИИШКИННИГ БЕЛЕТКЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Келир чайын октергайга кадыг эрттирер деп планнаан совет-америк шенелде ужудуушкунунга белеткел киирип түлүк чоруп турар. Ол шенелдеги чедиишкиниг эрттирерии ийи тала ажаок күзеп турар болгаш дем каттыштырып ажылдаарынга белен» — деп, Калифорния штаттың Даунн хоорейинга болган паралама конференциязынга «Союз-Аполлон» төлевилелдиң америк кезээниң техниктиг директору Г. Ланни медеглээн.

«Ын эгезинден тура биске шиитпирлеттинмес хире кандыгдаа айтырыг тургустуммайн келген» — деп, Г. Ланни чугаалаан. «Аполлонуң» экипажы — космонавтылар Т. Стаффорд, Д. Слейтон болгаш В. Бранд орус дылдыг бир чыл ажыр өөредип келген, ам «Союзтуң» экипажы-биле космоска кадыг ажылдаарынга эки чугаалажып шыдаар кылдыр ону билир апаргы» деп, төлевилелдиң америк кезээниң техниктиг директору дыңнаткан.

Космоска кадыг эрттирер деп турар совет-америк шенелде космос делгемни улам ыңай шинчилээринге кижи үнелеп четпес ужур-дузалыг болур деп, Астронавтика болгаш космос делгемни шинчилээр талазы-биле национал эргелелдиң ужудуушкунар удуртукчуларының бирээзи Ч. Ли демдеглээн. «Космоска чорааш кайы-даа чурттуң космонавтылары берге байдалдарга таваржы берзе, иштештирип болур тудуштуруулга системалары хамгатап алар ажылдар кылырда амыдыралга чугула ужур-дузалыг» — деп, ол демдеглээн.

Н. Чаушескунуң чугаазы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). РКПнин Чингине секретары, РСРнин президентизи Н. Чаушеску чурттуң шериг академиязын болгаш шериг школаларын эзелчег ёзугаар доозканнарның Бухарестиге болган митингизинге чүве чугаалаан. Оон ол чугаазын Бухарестиге парлап үнүргеп. Алдарлыг Совет Армиз чайыннанчак тиилелгелерни чедип алган болгаш дайынның бергелерининге шыдажып үнгеп, гитлержи шериг машиназын чылча шапкан деп, фашистиг дарлаадан Румыниянын хосталганының таегүүн чугаалаш, ол демдеглээн.

Ол чугаада социалистиг тургузуушкунга румын улустуң чедиишкиннерин демдеглээн. Румыниянын Коммунистиг партиязы, РСР-нин чазаа социалистиг чурттар-биле дем каттыштырыгы ажылдаарын улам калбартыры дээш турлуп келгеп болгаш моон соңгаар-даа турлур деп, Н. Чаушеску медеглээн.

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

КАПИТАЛИСТИГ ЧУРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

БУЗНОС-АЙРЕС. Аргентинаның Кордова хоорайында «Ика-Рено» деп автомобиль заводунуң ажылчыннары болган албан-хаакчылары база катап ажыл соксадыышкынын эгелээн. Ол будүрүлге черинин ажылчы чоннары ажыл төлевирин улгатырарын, ажылдаар байдалды экижиндерин болгаш өске-даа негелделерни хандырары дээш мурнунда хей удаа ажыл соксадыышкыннарын кылган.

(СЭТА).

АЖЫЛ ЧОК КИЖИЛЕР

ХЕЛЬСИНКИ. Амгы үеде Финляндияда ажыл чок кижилерниң саны 49 мун чедип турар. Солуннарда бижин турары-биле алырга, бо чылдың чүгле июньдан июлга чедир чуртта ажыл чок кижилерниң саны 14 муңга көвүдээн. Ажыл чок кижилерниң 60 хуузу херээжеинер боор турар.

ДУБЛИН. Августуң баштайгы чёди-де хонуунда Ирландияда ажыл чоктарның санына 1.585 кижи немешкеп. Ол чуртка августуң тоска чедир ажыл чок 68 мун кижи санаттынып турган. Ол дээрге, эртжен чылдың чогуур үезинде турганындан 4 мун кижи хой-дур.

(СЭТА).

ӨРТЕК УЛГАТПЫШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Баттышкан Штаттарда аъш-чем продуктуларынга өртек-үне улгатпышаан. Нью-Йорк штаттың кодээ ажыл-агый болгаш рыноктар эргелелиниң саналаны-биле алырга, чүгле эртжен недедяда белии Нью-Йорк, Нью-Джерси болгаш Коннектикут деп үш штаттарга ээт продуктуларының өртээ орутмаа-биле 10 хуу улгатткан.

ИТАЛИЯНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

РИМ. (СЭТА). Бо чылдың июнь айда Италияның чонунуң саны 55.371.000 кижи боол турган. Ол дугайын Статистиканың төп институду дыңнаткан. Институттуң түңнели-биле алырга, Италияның чонунуң саны эртжен он ийи айда турганындан эвээш өскен боон турар.

Э. КЕННЕДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кидрини девискээр таламыбиле будун болур чоруун катап тургузар болгаш ооң улузунга салым-хуузун боттары шиитпирлээр арганы бээр сорулга-биле АКШ чугаалажыышкыннарны дүргеи-не эгелээри-биле чүткүлүн күштелдирер ужурлуг деп, Э. Кеннеди конгрессче медеглел кылган.

«Бистер ол сөрүлгеии чедип алырыбыле шериг болгаш экономика-даа талазы-биле дузаламчыны ажыглап турган, күш-ле чедер чүүлдерни шуптузуп кылыр ужурдуг бис» — деп, сенатор медеглээн. Бо талазы-биле баштайгы базым дээрге, удурланып турар талаларының чепсектиг күштерин чарары болгаш крилисти шиитпирлээринге БНО-нуң ролюн күштелдирери болуруи ол демдеглээн.

Амгы үеде шериг болгаш политика талазы-биле эргеажыктарны кипр улустуң эргеажыктарындан бедик кылдыр коруп турарын Э. Кеннеди айыткан.

ШЫҢГЫЫ АЙТЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Долгандыр турар бойдус чүүлдерииниң хирлениң, үрелир чоруу Каттышкан Штаттарда шынгыы удурланыышкынны болдуруп турар. Долгандыр турар бойдус чүүлдерии камгалалырының агентилел чери эң улуг дээн 38 хоорайларга автомобиль турар шолдерии 25 хуу авшиждерии болгаш төп кварталдарга машиналарның эртен 7-ден 10 шакка чедир турар чоруун хоргудаарын даанаан. Ынчалза-даа ол хемчегларге «компаниялар удурланып турар. Чижээ, ук агентилел черинин айтыышкыны хамаарыжып турар Бостон хоорайга бо дуруунуг харыүгда 500 компаниялар үреэн.

ГРЕЦИЯДА БАЙДАЛ

АФИНЫ. (СЭТА). Афинызга чөвүлел хуралга болган. Ацаа премьер-министр К. Караманлис, даштыкы херектер министри Г. Маврос, национал камгалал министри Э. Авероф киришкеп. Ол чөвүлел хуралга Кипрде байдалды, ол айтырыгга хамаарыштыр грек чазактың алган туруп болур хемчегларин чугаалашкан деп, чөвүлел хурал доозулган соонда чазактың допчу медеглелинде чугаалаан.

НАТО-нуң шериг организациязындан үнер дугайында чазактың шиитпирии детээн чыскаал, митингилери бүгү чуртта үргүлчүлеп турар. Пиргостуң төп эвилүүге хоорайының он муң хире чурттакчызы чыглып келгеш, «НАТО сөнезинө, «Хосталга делегезивө» деп кыйгылар салып тургап.

НАТО-га болгаш Америкага удур сагыш-сеткил илдегейлээр чыскаалдар Крит ортулукта иептерей берген. Ында НАТО-нуң өөредилге шенелдерии кылыр шөлүү болгаш америк шериг баазалары бар. Ортулуктуң чурттакчылары чуртгуң девискээриниң америк болгаш НАТО шериглерии үндүрерии негээн. АКШ-тың шериг-далай баазазының хаалгазынга досхуулдарын тургузуп турар.

Кыпр айтырыгына хамаарыштыр НАТО-нуң политиказынга удурланыышкынын илдегейлеп, Ираклионда америк шериг-далай баазазынга ажыыдап турар грек хамаатылар 24 шак дургузунда ажыл совсатканын чарлаан.

БАНГЛАДЕШТЕ СУГ ҮЕРЛЭЭШКИНИ

Бангладеш Республикада суг дыка үерлеп, улгатканындан 10 муң дорбелчин миль хире девискээр суг адаанче кирген. Чурттуң соңгу-чөөн талазы районнары сугга дыка алзып, ооң тарга, эң ылангыя бенгалдарның аъш-чемниң кол чүүлү — рис шөлүнүң 90 хуузу узуткаттыгаан. Оң-оң муң чурттарга бажыңнары үрелген. Өлген кижилер база бар.

Дакканың девискээрии болгаш ооң чанында үлетпүрүлүг Караянганда деп черии сугга база шыва алган. Найысалал биле чурттуң соңгу округтарының аразында харылзаа үзүлгеп.

ЧУРУКТА: сугга алыскан суурда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭФИОПИЯДА ЧААРТЫЛГАЛАР

Африканың социал-экономиктиг болгаш политиктиг чаартылгалар оруун тыва бергеи, бурунгу күрүнези — Эфиопияда кайгамчыктыг чаартылгалар боол турар. Бодунуң барык бүгү төөгүзүнүң дургузунда хамаарышпас догуиладарын камгалап ап келген ол чурт экономиктиг болгаш иштики политиктиг хөгжүлдезинге хожудап калган. Колониалдыг болгаш империалистиг күштер-биле ооң хөй санныг сегирежип алышкыннары улус күжелиишкиннерии негээн. Эфиопияның экономиказы ынчангаш өөделевейн келген. Чээрби чедп миллион кижилиг чонның хөй нуруузу көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар, ынча хожудалган социал харылзаалар тергиндеп турар.

Эфиопия делегейниң капиталистиг рыногунга хамаарыжылгалыг, ынчангаш Барыын чүкке тыпкып үнген валютазан болгаш энергетика кризизин ацаа берге уржуктуг болган.

Коргузучуг кайдаашкын болганының үламында дарыгаржаашаш, аштаашы он-он муң кажи өлген. Ооң уржуу чонуң дестүнместээриниң соолгу чылдагааны болган. Тараа-дүжүт үимейн барганының түңелиидe аъш-чемни төнгеш, феодалдарның хавырып алыр үндүрүүн төлей албастай бергеи тараачыннар тарып чоруун черлерии каапташ, хоорайлардан өс эдер аъш-чем сураглап, шыдыыда-ла эмгехаражок ажыл-чоктарга немежир апарган. Хоорайларга аъш-чем продуктуларының болгаш өске-даа калбак хереглел бараннарының өртектерии улгатткаш туруп берген.

Февральдың ортан үезинде Аддис-Абебага ортумак школаларының башкылары ажыл соксады берген, оларга дайысылал университединиң студеитилери биле башкылары каттышкан, такси чолаачылары ажыл соксады берген. Оон каш-ла хүн эртип чорда, кудумчуларга массалыг хөлээзиннер болу берген. Эфиопияның ажылчы чоннарының бүгү-ниити ажыл соксадышкыны киитиглип үнгеш, чурттуң организастыг бүгү ажылчы ацгызынга пеитерей берген. Политиктиг ажыл чорударынга чепсектиг күштер биле полицияның хиржи бергеии ол бодуушкунуның өөскүтүрүге шиитпирлиг ролдуг болган. Аддис-Абебаны болгаш чурттуң өске-даа кол-вол төптерии армия биле полиция холга апкан.

Ыядыг апаарга Аклилу Абте Ёльдетүң чазаа халажы берген, армия биле полицияның дээдн бүгү удуртукчуларын халаштырган, можуларга хөй-хөй губернаторлар болгаш өске-даа дээдн дүжүметтер эрге-дужаалындан дүжүртккеп.

Хаан Хайле, Селассиениң чепсектиг күштерге болгаш улуска кыйгырыг үндүрген, күрүне эрге-чагырганың тургузуун өскертири-биле, улустуң демократтыг хамаатыы эрге-шөлээзин калбартып, ажылчыннарның ажыл төлевирии, солдаттарның акша төлевирин улгаттырып, чер реформазын чорудары-биле катай политиктиг, социал-экономиктиг калбак чаартылгаларны боттандырарын азалаиы политиктиг демиселдиң уламчылаттынарыга улуг ужур-дузалыг болган.

Ол чаартылгаларны боттандырарын Эфиопияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Аклилу Абте Ёльдетүң чазаа чазакка даанаан. Ук чазак удаваанда бодуи чүтле «түр чазак кылдыр коруп турарын» чарлаан. Ооң соонда шынап-ла ындыг болган.

Дүжүртккен чазактың ынчан туттуруп хорутдаткан кежигүнери-биле болгаш күрүне аппарадының өске-даа дээдн эрге-дужаалдыгларыбиле сырый найыралдыг, төрел харылзаалардыг Э. Макониенң бодунга онаашкан хүлээтгени күүсеидип шыдавас апаргап болгаш чепсектиг күштериниң башкарылга комитединиң медеглелинде айытканын ёзугаар алырга, «чуруска ыяаш чаартылгаларны боттандырарынга шаптыктыг болу бергеп». Күлдаыкчы-феодалдарның хүрээлеиери боттарының ямбылыг эргелериидеп эки тура-биле ойталар дивейн, үлетпүлеттинген чаартылгаларны ара соктаттырып кааптар дээш сүлчээ тургузарын безин планнап турар деп чүве мичээ биилиие бергеи. Июньуң өөлгү хүнеринде аруун биле полицияның Эфиопияның паймсилалыгга, чазактың, күрүне аппарадының өске-даа звеноларының ажылчорудулгазынга боттарының контролюн катап тургускан. Күрүненің хөй-хөй дээдн эрге-дужаалдыгларын, чер эзелери чамдык ең улуг феодалдарны, айыыл чок чорудуун өлбүн черинин удуртукчуларын тудуп хоруглаан. Хаанга бодунуң шынчызын медеглээн, армия Э. Макониенни премьер-министрдеи хлазарын негээн. Ам херек кырында чуртту М. Имрага баштаткан хамааты чазак болгаш чепсектиг күштериниң башкарылга комитединиң удуртулгатурар. Оларның чорудар ажылын дүүштүрер, каттышкан комитет тургустуган. Ук комитетте 5 министр болган чепсектиг күштериниң 6 төлевилелиин баштаап киргеп.

Августа чуруттуң чаа конституциязының төлевилээрии ёзугаар ооң өске чаартылгаларны боттандырарының үндезинии хөлбөгүдүр турлуур.

Г. СКОБЕЛЕВ.
(СЭТА).

В. И. ЛЕНИННИҢ ЧАЖЫТ АТТАРЫ

Совет Звелединиң Коммунистиг партиязының тургузунчузу, делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи — Владимир Ильич Ленин кижи төрелгөөнниң төөгүзүнге шылгарақгай улуг ужур-дузалыг. Оок ады бүгү делегейге билдингир.

Ленин — ол дээрге Владимир Ильичиниң дыка хөй чажыт аттарының иштинден эң көлү ол, ол оок ийиги фамилиязы апарган,оок-биле ол делегей төөгүзүнге сурагжаан. 1917 чылдың майда ол төндур биниттинмээн допчу намдарынга мынча деп бижээн: «Мени Владимир Ильич Ульянов дээр» (Чөгаалдарының долу чыындызы, т. 32, арын 21).

Революсчу ажыл-чорудулгазының баштайгы үезинде-ле Владимир Ильичиге чажыт аттар эргежок чугула апарган. Амгы чус чылдың эгезинде Москва жандарминарының баштыңы Зубатов «ам революцияда Ульяновтан улуг кыйдаа чок» дээрзин бодунуң чагыргазынга дыңнатнаш, «революсчу мага-боттан ол башты үзе кезерин» санадаан.

Россияга болгаш даштыкы-га-даа Владимир Ильич бодунуң ёзулуг фамилиязын полициядан чажырар ужурга таварыжып чораан. Чажыт аттарны ажыглаар чорук оок политиктиг, организакчы, теоретиктиг болгаш литературлуг амылды кылырынга дузалап турган. 1917 чылга чедир ол Ульянов деп ёзулуг фамилиязынга бодаарга, бодунуң чажыт аттары-биле аажок сурагжаан.

Владимир Ильичиниң революсчу ажыл-чорудулгазының үезинде ажыглап чорааны 150 ажыг чажыт аттары амгы үеде билдинип турар. Оларның аразында партийжи шолаларын, литературлуг чажыт болгаш даап бодап алган аттары бар. Партийжи шолаларының иштинден эң-не сурагжааны «Старик» турган. Партия тазы-биле оок иштери 23 харлыт аныяк революсчуну ынчаар «Кырган» деп адаан. Эртмен чүс чылдың тозан чылдарында ол партийжи шолабиле Ленинге баштаткан революсчу маркисчыларның бүгү болүүн адай берген.

Дыка хөй чажыт аттарны Ленин ийи-чаңгыс катап, чамдыктарын оон-даа хөй катап ажыглап чораан. Ынчалза-даа оок хөй удаа ажыглап чораан аттары база бар. Ленинниң эң баштай ажыглаан литературлуг чажыт ады «К. Тулин», ындыг ат-биле 1895 чылда ол «Народниктерниң экономиктиг утка-шынары болгаш оны дээрги Струвениң номунда шүгүмүлүзүн» деп чүүлүн бижээн. Ол атты Ленин элээн каш чылдарның дургузунда ажыглап келген.

Элээн нептерээн чажыт аттарының бирээзи — «Ильин», ындыг ат-биле Владимир Ильич «Россияга капитализмниң хөгмүлдези» деп сураглыг ажылын парладып үндүргөн.

«Ленин» деп чажыт ат эң баштай 1901 чылдың декабрьда «Заря» журналга көстүп келген, ында «Чөр айтырыы болгаш «Маркстың шүгүмүлекчилери» деп чүүлдүң эгези парлаттынган турган. 1902 чылда «Чүнү кылырыл?» деп номунуң парлаттынып үнгенибиле холбаштыр ол ат Владимир Ильичиниң көл чажыт ады апарган.

Чогум-на ол ат чүге көл чугула апарганын дээрзин харыылаары берге. Бис амдыызында чүгле чаңгыс барымдааны билир бис. 1924 чылдың чазынында партияның Москва комитединиң «Комячейка» солунунуң ажыылдакчылары ол чажыт ат канчан тыптып келгенин чугаалап бээрин Н. К. Крупскаядан дилээн. Ол-ла чылдың май 16-да 10 дугаарлыг ол-ла солунга Надежда Константиновнаның ыындыг харыызы көстүп келген: «... «Ленин» деп чажыт атты Владимир Ильич чүге алганын билбес мен, ол дугайын оон кажан-даа айтырбаан мен... Ол атты таварылга бооп шилип алган боор... Владимир Ильич ол атты онза ужур-дузалыг кылдыр санаванн чораан деп бодаар мен».

Ленинниң дуңмазы Д. И. Ульянов база ынча деп чугаалаан.

Октябрь революциязынга чедир Владимир Ильич бодунуң чогаалдарын колдуунда «Н. Ленин» деп ат-биле бижип үндүрүп турган. Даштыныга ону «Николай Ленин» кылдыр билип турган. 1921 чылда сураглыг англи чогаалчы Бернард Шоу бодунуң номун В. И. Ленинге белекке бээрде, ында мынча деп бижээни солун: «Харыысалгалыг албан-дужаалынга таарымыр талантылыг, характерлиг болгаш билиглерлиг Европаның кара чаңгыс күрүне эжыдакчызы Николай Ленинге».

В. И. Ленинниң Чогаалдарының долу чыындызының бешки үндүрүлгезинге Тайылбыр төмнүң ийиги кезээнде Владимир Ильичиниң чажыт аттарының дажызын парлаан. Ында оок бодунуң адаттынып чораан чажыт аттары болгаш чүүлдер, чагаалар, документилер болгаш материалдар бижээш, салып чораан аттары киргеи. Ол аттар делегейниң ажылчын ажгызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының баштыңчызының амыдыралының база ажыл-чорудулгазының чыыртылыг арынарын илередип турар.

Михаил МИХАЙЛОВ.

(ЛМА).

Совет Тыбаның 30 чылына

Эң массалыг уран чүүл

Коммунистиг партия, Совет чазак ажылчы чоннарның идейлиг болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге киноунуң ужур-дузазын улуу-биле үелеп турар. СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Кинематографияның моон соңгаар хөгжүдезинин дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда кол чүүл болза, чогаадыл үндүрүп турар уран-чечен кино чуруктарның идейлиг утказын бедидерин, оны ажылчы чоннуң ортузунга халбаа-биле тайылбырлаарын, база бүгү чурттуң иштинде кино көргүзер черлерниң санын өстүрерин болгаш амгы үениң негелдезинге дүшүттүр, көрүкчүдерге өптиг кинотеатрларның тудуун калбартырын көрүп турар. Чыл келген тудум-на уран-чечен киноларның шынары бедип, хөй чыл кинотеатрларны ажыглаалга киирип турар. 1973 чылда РСФСРниң девискээринге 56 кинотеатрни ажыглаалга киирген аңаа тодаргай чижек болур.

Тыва АССР-ниң девискээринде киночеткизи чылдан чылче калбарып турар. 1943 чылда Тыва Арат Республиканың девискээринге оң үш турум, ийи кожер үнү чок кино пунктулары ажылдап турган. Республикада амгы үеде 175 кинопунктулар, оок иштинде 6 кинотеатрлар ажылдап турар. Бо 30 чылларның дургузунда республиканың чурттакчылыг суур бүрүүзүнде турум кинопунктуларын тургускан. Сүт-бараан фермаларын, кадарчы бригадалар төптерин болгаш хову туралгаларын кожер кинобиле хандырып турар. Республикада делгем экранныг 79 киноаппаратураны тургускан.

Тываның Совет Эвилелиниң улуг ог-бүлезинге киргеннеден бээр эрткен 30 чылдар дургузунда чоннуң амыдыралының озуп сайзырап турарының дугайында уран-чечен болгаш документалдыг элээн каш киностудия 1959—60 чылдарда «Аккөк хемнерниң кижилери» деп уран-чечен фильмни база «Совет Тыва», «Хүкүе чээрби базым», «Тыва үелериң белзиринде» деп документалдыг фильмнерни кылып үндүргөн. Тожу районуң, Хову-Аксы комбинадының, «Саян» ансамбльдиң дугайында чаңгыс кезээтиг киножурналдар база үнгүлээн. Оок-биле чергелештир төп киножурналдарга Тываның хогжүлдезининң талазы-биле материалдарны үргүлчү чыыдып көргүзүп турар. Чөөн Сибирьниң Иркутскиде киностудиязының кино очуллурар пунктузу Кызылда ажыттынган. Сөөлгү чылларда 40 ажыг киноларның чүтаазын тыва дылга бижиткен. Оок шынарын бедидерин, сайзырангайжыдары негеттинип турар. Амгы үеде уран-чечен кинофильмнерни чиңге плёнкаже шилчидериниң айтырыын шинтпирлеп көрүп турар. Ол айтырыгны РСФСР-ниң Кинематография комитеди төптүт деп көргөн.

Ажылчы чоннуң кинога сонуургалы чыл келген тудум бедип турар. 1944 чылда Тываға кинону 300 мун кижи көргөн. Республиканың бир чурттакчызы ортумаа-биле 3 катап кинога келген. 1973 чылдың дургузунда 5,600 мүн көрүкчүлер кино көрген болгаш Тыва АССР-ниң бир чурттакчызы ортумаа-биле 29 катап кинога келген. Оок иштинде хоорайларда 30 катап, хөдөө черлерге 26 катап көрген. Эки түнелди Тожу, Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем районнар чедип алгаштар. Ол районнарда чурттакчы бүрүзү чыл дургузунда 32-ден 41 катап кино көрген. Аймакан 60 районкарның кино четкизинин дирекцияларының чедишкини совет уран-чечен фильмнерниң ортузунга пропагандазын калбартып, организастыг ажылды экижитхеннеден, чоннуң культурлуг өзүлдезинден хамаарыжыр. 1973 чылда Барыын-Хемчик районнуң бир чурттакчызы ортумаа-биле 19 катап, Бай-Тайганың —18, Чөөн-Хемчиктиң, Өвүрүн—18, Мөңгүн-Тайганың—21, катап кинога келген. Бо чорук республиканың кинофикация эргелеливиниң оок районнарда салбырларының талазындан организастыг ажылды еуда тургускаанын айтып турар.

Чурттакчы чоннуң ортузунга чүгле уран-чечен кинолардан аңгыда, эртем-техниканың, хөдөө ажыл-агыйның темазынга киножурналдарны көргүзерин организастап турар. 1973 чылда хөдөө ажыл-агый темаазынга 2761 киносеанстыг кылып, 79 мүң көрүкчүлерни хаара тудуп хан. Ол болза, хөдөө ажылдың Мадмары Вардиш Коберидзе, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, кан эвилдиричизи Владимир Метревели болгаш мартен цехиниң начальниги Гурам Кашакишвили ГРУЗИН ССР. Руставиниң металлургия заводунга пионерлериниң чыгаан демир-дес аймааның эвилдиреи болган.

Демир аймаан чыырынга шылгараан 300 пионерлер аңаа чеде бергеннер. Эң дээрэ ажылдаан уругларга металлургтар «Пионержи эвилдиригниң кыржыктызы» деп бижээн лентаны баглаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Руставиниң металлургия заводунуң кол инженериниң орлакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Мадмары Вардиш Коберидзе, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, кан эвилдиричизи Владимир Метревели болгаш мартен цехиниң начальниги Гурам Кашакишвили болар демир артынчызы чыырынга шылгараан пионер-биле кады турлар.

В. МОРГУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кызыл хоорайның киночеткизиниң дирекциязы чартык чыда көрүкчүлерге кино көргүзер планның 97,3 хуу болгаш күрүеге киирер акша чыылдазының 97,7 хуу күүседкен. Ол мшкаш Барыын-Хемчик районуң киночеткизиниң дирекциязы чартык чыда көрүкчүлерге кино көргүзер планның 96 хуу күүседкен. Чамдык хөдөө Советтериниң девискээринде кино көргүзер ажыл сула тургустуткан. Чижээ, Суг-Бажы (Каа-Хем), Эрги-Барлык, Шекпээр (Барыын-Хемчик), Чыраа-Бажы, Хорум-Даг, Баян-Тала (Чөөн-Хемчик), Кочетово (Таңды), Кызыл-Чыраа (Тес-Хем), Бай-Даг (Эрзин) хөдөө Советтер кинопунктуларның ажылын хынавайн, киномеханикгерниң ортузунга книжиндилге ажылын кошкак чоруудуп турар.

Көдөө черлерде ажылдап турар хойжуларга, ивн, чылгы кадарчыларынга кино көргүзер айтырыг ам-даа долузу-биле шинтирлеттинмейн турар. Кышкы үеде хойжу бригадаларның төвүнде хөй кезиинде кызыл-булуңнар чок азы чылыгаттынмаан, оттулбаан турар. Шак ындыг фактыларга Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Сесерлиг салбырын, Тес-Хем районнуң «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарының хойжу бригадаларын айтырга-ла четчир. Кадарчыларга кино көргүзерим келхоз, совхозтарының удурткучулары кичээнгейге албайн турарын айтыры чугле.

Тыва АССР-ниң Кинофикация эргелеп амгы үеде чаа кино техниказы-биле хандыртынмыш, кино көргүзериниң шаанарый бедидер хемчегелерни ап турар. Сөөлгү чылдарда Тожу, Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик районнарда кино көргүзер аппаратарны долузу-биле делгем экранче шилчиткен. Амгы үеде Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның киноаппаратураларын делгем экранче шилчиткенинг хемчегелерин ап турар. Мында четпес чүүл болза, клубтар бичим азы чавыс болуп турарында. Суурларны күрүнениң төп электрошугумуунче шилчиткенинин соонда улуг киноаппаратураларны ксеновуг лампаже, а хоорайларда кинотеатрларны автоматтыг көргүзүглерже шилчидер.

Дараазында беш чылда Кызылга 800, Чадаанага, Кызыл-Мажалыкка 300-300 олутлуг кинотеатрларны тударының төлевиледин кылып турар.

Совет Тыванын 30 чыл ооңга алдар кылдыр Чөөн Сибирьниң киножөрээл студиязы «Экин. Тыва» деп ийи кезектиг өөнүг киножөрээлды тыртырып турар. Свердловскиниң киностудиязы «Девишкин» деп уран-чечен кинофильмин Улуг-Хем болгаш Таңды районнарда тыртырып турар. Топ телевидение шугуму-биле бир кезектиг киножурналды тыртырар, амгы үеле белеткел ажылдарын чоруп турар.

Совет Тыванын 30 чыл ооңга уткуштур республиканың киночеткизиниң ажылдакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин долузу-биле күүседир дээш ажылчы чоннуң ортузунга кино пропагандазыны күштелдирип, чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге улуг хуузун киирери-биле улам кызыл ажылдаар.

А. АРАКЧАА,
Тыва АССР-ниң кинофикация эргелелиниң начальниги.

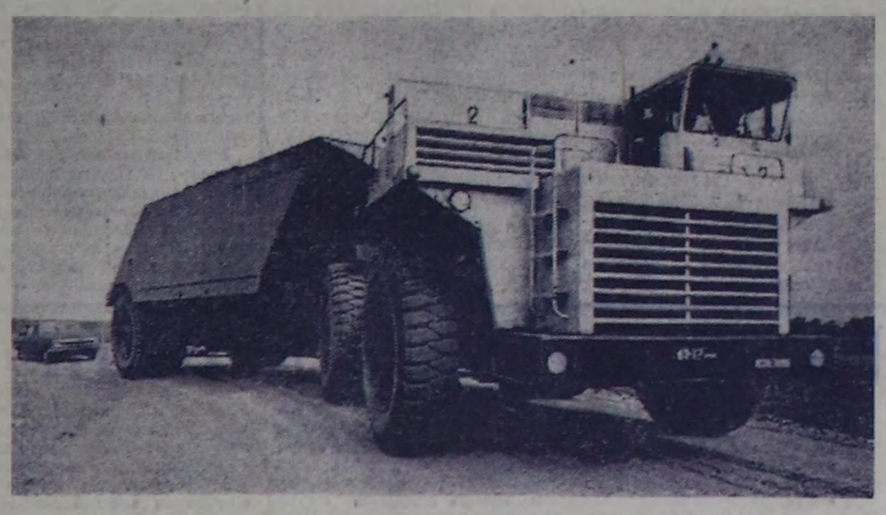
ЧОННУҢ СОНУУРГАТКАН

Бичээн Самагалдайның чаа туттунган Культура бажының делгем ёалын көрүкчүлер шыгырт долган. Кожазы «Чодураа» колхозтан, «Тес-Хем» совхозтан безин көрүкчүлер четтиктейн келгилээн.

Цирк-эстрада болүүнде бир онзагай демделенгир чүүл болза, аныяк артистер, хүнбүрү боттарының уран талантызын улам сайзырангайжыдып, оок көрүкчүге дээштиг болурун чедип алыр дээш күженишкининг белеткелинин осклеп болур. Чижээ, Москваның улуг театрының ыраажызы деп хүндүлүг атты эдилеп коруур аныяк ыраажы Надежда Красная алдарлыг орус композиторларның ырларындан ангыда, «Хандагайты», «Бай-ла Хемчиим» болгаш улустуң оске-даа ырларын, «Чечен биле Белекмаа» деп операдан ариянын таалынгыр ыылдыр ырлаан. Артист Нина Болотова композитор Аверкинниң «Семёновна» деп сураглыг ырызын, «Идикчигештер», «Кежээликтей чаггап ол хар-ла», «Иреңлернивистиң амыяксыын але» деп орус улустуң хөгдүг, баштак ырларын чеднимелиг нөлээнин көрүкчүлер үнелээннер.

Аныяк артистер Маргарита Пясковская, Елена Борк акробаттыг көргүзүглерин алдын чокка хүүсетиннер. Клара Дапчай-оол биле Майя Лозовик-Оскал-оол чиңге демир кырынга танцылаар болгаш оскеда нарын көргүзүглерин улам алгедип, шынарын парыдаттыр. Илби-шиди көргүзер элдеп-тывынгыр артист Рафик Баязитов чыылганнарының онза хүндүткелин болгаш кайгашкынын каарга туткан. Черле ынчаш ширк болүүнүң оске-даа көргүзүглерин шуптузун санаары берге, ылаңгыя оолдарның күүседиглери дыка берге болгаш солун. Чижээ, чиңге демир кырында демир чадаже үнери. Маңза эң-не дидим болгаш ыдап чазыг чок күжениг негеттинер. Агаарга чадаже үчер парын көргүзүг базала тергиин эки күүсеттингеп.

С. САНДЮ.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. Бачатскоениң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг разрезинде Белоруссияның автомобиль заводунуң коллективиниң Кылын, тургусканы 120 тоннаны чүктеп чаа автопоезд—хөмүр-даш сөөртүр машинаны будурулге байдалында шенеп көрүп турар.

Машинаның хемчээли шынап-ла дендии улуг. Хөмүр-даш сөөртүкчүзүнүң узуну — 30 метр, бедии дорт-чартык, дузуларының аразының алгыы — 5 метр, таварлоанның ишкири — ийи демир-орук аразы хөмүр чайлыг кирер. Дески авто-орукка чүктүг автопоезднинг жанналары шакта-ла 660 километр.

БелАЗ-ты шенээр чер кылдыр оңу шилип алганы таварылга эвес. Амгы үеде ол разрез чигде-ле көкстаар болгаш энергиялыг 3 миллион тонна хөмүр-даштыг керегленчилерже чорудуп турар. Оок чаартылгазы доозулган соонда чылда будурукчудуу 20 миллион тонна чедер. Ынчангаш хачы оңгардан хөмүр-даш ундур сөөртүр болгаш довурак дажыглаарда ындыг дендии улуг машиналар чүвүлә апаргап.

ЧУРУКТА: чаа машина разрезтиң авто-орунда.

А. КУЗЯРИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Август 25—Шахтернуң хүнү

АҢАА ЧҮРЕК ЭМНЭЭР

Москваның чоогунда ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының Бүгү-эвилелдиң кардиология төвүн тудуп эгелээн.

Медицинаның эң улуг дээн ол төвүн хадыңнаг болгаш хадыларлыг арга иштинде, бүгү талазындан хүнзээректээр делгем черде тудуп турар. Маңаа чүгле кардиология бажыны турар кылдыр бойдустан чайгаар-ла чаяттынган ышкаш кылдыр сагындырар.

Чап-чаа-ла казып каан дептим улуг оңгырларже чүк машиналары карлайндыр маннап чоруп-ла турар. Келир үениң чүрек эмнээр төвүнүң кол бажыңының таваа кылдыр салыр улуг кезектерни сөөртүп турары ол. Тудуг черде болганда калбарган — ол хүн тудум-на удам шапкыпчып турар.

ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының чингине кежигүнү Е. И. Чазов СЭТА-ның корреспондентизибиле беседага мынча дээр:

— Совет улустуң, партияның биске белекке бергени кадыкшылдың кайгамчыктыг ордузунуп дугайын бистер, эртемден-кардиологтар улуг өөрүшкү-биле чугаалап турар бис. Бо тудуг дээрге-ле, Коммунистиг субботник үезинде совет кижилерниң ажылдап бергени акша-хөреңгинин күсели-биле туттунуп турар, Бүгү-эвилел ужур-дузалыг кадыкшылыга черлериниң бирээзи болгай.

Улустуң чаагай чоруун улам экижидериндеи бедик сорулга Коммунистиг партияда чок. Кол чүүл кижиниң кадыкшылы, оон амыдыралыдыр. Чогум-на оок тәҗүрүндан күрүнеиин, партияның кол-ла кичээнгей салыр чүүлү улустуң кадыкшылы боп келген. Бистиң чуртка болган социал чаартыышкынныр, кадык камгалалының совет системазының делегейде дең-не чок чедиишкиннери эргинин бужарбазык артыышкынныр — халдавырлыг азырагларның шептеэрнин, урулларның хойу-биле олур чоруун, өске-даа азырыг-човуланнарны узуткаан.

Кижиниң назыны узаан. Ынчалза-даа чүрек-дамыр азырыглары хөй-дөй миллион кижилерни аартышаан, дыка дүрген шептереп турар апаргаң.

Чүрек-дамыр азырыгларынга удур демисел дээрге, совет кадык камгалалының бир чугула сорулгазы боор турар. Бо талазы-биле бистиң чуртта хой чүүлдерни кылып: ындыг азырыг кижилерни эмнээр тускай эмнелгелериниң калбак четкизин тургускан, кардиология санаторийлерин, тускай дүрген дуза чедирер черлерни кылып, ол азырыгны болдурбазының болгаш эмнээринин чурумнарын ажылдап тыпкан.

Ынчалза-даа кардиологияның үндезин айтырыгларын шинтирлевес болгаш хапы теоретиктиг шинчилел ажылдары чокка бистер ындыг азырыгларны баш удур болдурбазының болгаш ажыктыр эмнээринин эң-не үре-түннелдиг арганарын тургузуп, чүректиң болгаш хан-дамырларының азырыгларынга удур чедиишкинниг демисежин шыдавас бис деп чүве биндингир. Бүгү-эвилелдиң кардиология төвү ангы-ангы угланыышкынның эртемденнерин — теоретиктерниң болгаш клиницист-эмчилериин кады ажылдарын хандырар ужурлуг.

Кап-ла чыл эртерге Москва чоогунуң делгемнери адыштө ышкаш тергиин чараш ыылдыр көстүп чыдар дең кырынга кардиология төвүнүң бажыңнары бедип үше бээр. Аңаа 400 орунлуг клиника корпузу туттунар. Ол ышкаш оң-он лабораториялардың теоретиктиг корпус база турар. Аңаа чүректиң, дамырларның варыгларын молекулярлыг болгаш клетказыг аргалар-биле шинчилеп, оларга удур демиселдиң хевирлерин ажыдан кылыр. Орта туттунар поликлиника корпузунга чурттуң аңгы-аңгы районнарындан келген мүң-мүң варыг кижилерге мергежилдиг, сайзырангай консультацияны баар. Ол ышкаш чүрек азырыгларын баш удур болдурбазының аргаларын шинчилээр корпус база турар.

Ю. БЕРСЕНЕВ.

телевидение

АВГУСТ 23-ТЕ

МОСВАДАН

13.30—Дамчыдыылгалар программазы.
13.35— Оңнуг телекөргүзүг. «Ульяновтың ырлары». Телефильм.
13.50—Медээлер.
14.00 — Оңнуг телекөргүзүг. «Хүн, агаар, суг». Бичии спортчуларның көргүзүглери.
14.30—«Оттуг чылдар уттуидурбае». Молдав ССР-ни немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 30 чыл болганынга. Кинонивтан дамчыдылга.
15.00—Уран чүүл мастерлериниң концерти. ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Тулегалова, УССР-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар.
15.30—Румын Социалистиг Республиканың телевидение программазы: «Румыния—бөгүн». Улустуң ырларының болгаш танцызарының ансамбльдериниң, румын эстрада артистериниң концерти. К. Леунуң телешиниинин баштайгы көргүзүү. «Аас-кежиктиг херээжен».
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
18.50—«Беш чылга шалыпчы күш-ажыл». Шахтёрлар хүнүнге тураскаатқан дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.20—Оңнуг телекөргүзүг. «Силерге бистиң ырларывыс, танцыларывыс».

КЫЗЫЛДАН

19.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00—«Ак даштар». Уран-чечен фильм.
21.10— Оңнуг телекөргүзүг. «Дунай утпаан» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.40— Оңнуг телекөргүзүг. ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев ырлап тур.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРААРДА

АВГУСТ 23-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Сен олургужеңге чедир маңаар мен» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шуптузум ыйгырыпар!» 9.40, «Дее-ле, оол дес» 11.20, 13.20, 15.30, «Тамы эриинде» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөглүг дагаа оглу» 10.00, «Ак роза» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, сут болгаш чес хоолайлар» 10.00, «Абитуриентка» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кыс болгаш шулбустар» 17.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Эльбага ужуражышкын» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16336 ЧАГЫГ № 919

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыының талазы-биле эргелелиниң типогра фиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00964

расписана

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 198 (9572) | Суббота, август 24, 1974 чыл | 1925 чылда үнедээлеттингеш. | Өртээ 2 көп.

Бедик темпилер

Куйбышев областа Волжск районнуң тараажылары күрүнеге тараа садар талазы-биле беш чыдын дөртү чылының онаалдаларын бир дугаарында күүсеткен. Олардан Төрээн чурт 20 мун тонна ажыг тарааны алган. Күрүнеге тараа садары улаштылап турар. Ажаап алышкын еске-дээ районнарда бедик темпилиг чөрүп турар. Олар ону техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглааныныш ачызында чедип алган.

Партияның Куйбышев обкому болган облүүскам күш-ажылчы бедик темпилеткен дээш, «Восток» совхозтуң комбайнерлери П. А. Башмаков, М. Ф. Солонко, П. В. Есипов оларга байыр чедирген. Ол звено үш комбайн-биле 23 шак иштинде 3455 центнер тараану бастырган азы комбайн бүрүзүнге 1151 центнер онаажып турар.

Области тараану милион гектар черде бастырган, ол болза тараа тараан черинин бежен хуузу болуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

Совет чазактың медеглели

Кипрде болгаш ону долгандыр байдал ам-даа дүвүреишиг болуп артышаан. НАТО-нуң милитаристиг болүүлери хамаарышпас болгаш бот-догуиваан күрүне, канадаа каттышпазының политиказын чорудуп турар. Кипр Республиканы үзүткаар дээш ораалдажыышкынын ам-даа соксатпаан, оон девискээрин хуваажырыы, ону НАТО-нуң Чер ортузу далайның чоон талазынга тевиг черн кылын алырын ораалдашпышаан. Империалистиг күштер кипр улуска удур кеминг херектерин үүлгедип, делегей эргелерин болгаш КНО-нуң Уставын каржызы-биле хажыдып, эң багай чүүлдерин үүлгедип турар. Каржы шериг холгаарлаашкыны-биле кадыл кипр улустуң ооргазынга чаштынып алган, дипломаттыг хөделиишкиниерин чажыды-биле чорудуп турар.

Кипр Республиканың ыяштиги херектериге дашпыкы холгаарлаашкынының түңнели болза, ортулукта хан төгүүшкүнүн соксатпайн турары болур. Киприиң экономиказы сандараан, кипр улус аарберге каража-когаралга, химиктехниканыг таварыш турар. Он-оон муң кипрвоттар төрээн черлерин каггаш, өскээр дезип, дескеиерииң улуг армиязын тургуза бергенинден чурттаа тургустуткан. берге байдал улам ханыпаи турар.

Кипр Республикага удур дашпыкы шериг интервенциязыу доп-дораан соксадыр, оон девискээриидеи дашпыкы шериглерни үндүрер болгаш Кипрге конституция бзу-чурумуи катап тургузар дугайында айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпири күүсеттинмээн. Дашпыкы шериглерни үндүрер туржук, харыы олярның самын улам көвүдеиип турар. Кипрде болуушкун дээш дорт харыысайганы хүлээп турар чурттарның күрүне ажылдакчыларының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпири боттандырар талазы-биле чаңгыс удаа эвес кылган медеглелдерин тодаргай херектер-биле быжыглавайн турар.

Кипр айтырыын НАТО кежигүнерн күрүнелерниң кызыы болүүнге таарыштыр шиитпирлээр дээш ораалдашкынын, өскээр чугаалаарга, Айыыл чок чорук Чөвүлелии болгаш ооң шиитпирин оюп эрткен чорук бууразшкынга таварышкан болгаш түүле Кипрге дайын чорудулгаларын катап эгелээрин болдуртаан. Шюрик-Ловисон дугуржулгазының талазы-биле Кипрге чыгаан «магадыладың» долу күш чогу биле катап илерээн. Ол «магадылаа» кипр улуска тайбыиы болгаш дүвүрээнии чокка чурттаар аргазы хандырбаан, харыы кипр улустуң эрге-ажыынга чөрүшкеи болу бергеи.

Совет Эвилеи Кипр күрүнеиин — Каттышкан Нацииар Организациязының кежигүнүнүң бот-тускайлаң чорууи камгалаары дээш бажы-биле база чайгыыш чогу-биле туржуп турар. Кипр Республиканың бүрүн эргези, хамаарышпас чоруу болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турары дээш ол туржуп турар. Совет Эвилеи Кипр Республикага хамаарыштыр дээштикыаи холгаарлаашкынны болдурбас, дашпыкы бүгү шериглерни Киприиң девискээриден үндүрерии хандырар, болдуиуң күрүнезииин айтырыгларын киприотгар боттары шиитпирээр арганы оларга бээр талазы-биле дээштиг хемчегларни алыры эргежок чугула деп, Совет чазак санап тур.

Бо туруштү Кипрде болуушкуиларга хамаарыштыр Совет чазактың медеглелдериие тодаргайы-биле айыткан, ону соцуургалдыг чурттарның чазакгары-биле идепкейлиг харылзаалларга демдеглээн турган. Бо үүлдүшкүнүн Совет Эвилелиниң КНО-да базымнарынга. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң төлөөлерии Киприе чорудаар дугайында совет саналга долузу-биле дүжүп турар.

Кипр айтырыын шериг күжүүдүн дузазы-биле, бот-догуиваан күрүнеге политиктиг ыыышкын кылырының оруу-биле шиитпирлеп шыдавас. Киприи бодуиуң милитаристиг эргежыынга чатырып алырынче чүткүп турар, шериг-политиктиг болүглежиишкиие хамаарыштыр күрүнелерниң кызыы болүүнге бо айтырыг талазы-биле чугаалажышкынын кылыры база ажык бербес ийик. Кипрде болгаш ону долгандыр болуушкуииар делегейиин дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының чорудуушкуиуна удурланышкын боон турар, ооң-биле кады бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыынга ол дээш турар деп чүвени өөренип көөру эргежок чугула

Херектиг бо бүгү талааларын өөренип көргеш, кипр айтырыыч амгы делегейииң эргежыын долузу-биле илергейлээр күрүнелериин улуг шуулганынга чугаалажып көөру чугула деп, Совет чазак санап тур. Ол соруланы барымдаалаан. Каттышкан Нацииар организациязының шугуму-биле Киприиң, Грециниың, Турциниың болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүнерн бүгү күрүнелериин киржилгезн-биле делегей конференциязын чылдырар дугайында айтырыг туруп келген. Конференциияның ажылынга еске-дээ күрүнелерии, ыланғыя кааа-даа каттышпаан чурттарны база киириштирип болур. Шак ындыг хей төлөөлерлиг делегей конференциязынга Кипр Республиканың төлөөлекгилериниң дорт киржилгезн-биле хамаарышпас, бот-тускайлаң, девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн күрүнеиин долгуннаашкынын хандырар, киприот-грекгерниң-даа, киприот-туркгарның-даа эрге-ажыынга дүжүп турар шиитпирии үнүрүп болур.

Делегейге тайбыиы болгаш аймыл чок чорукту тудары дээш оняа харыысалганы КНО-нуң Уставын өзүгаар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнерн күрүнелерге дааскээ болгай, хүлээп алган шиитпирлерии амыдыралга долузу-биле боттандырары хандырар аргалар ол күрүнеердс бар. Ол күрүнелер Киприиң хамаарышпас, бот-тускайлаң болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турар чорууна чогур ажылгыг магадыылаалы. Кипр талазы-биле делегей конференциязының шиитпирлерии күүседиринии магадылалын тургузуп шыдаар. Ынчыг конференцияны чылдырар дугайында саналды олар деткиир болза, делегей ужур-дузалыг бо чугула хемчегии боттандырары дүгеелээр, ол улуг чедиишкиниг болур деп чүве билдингир.

Тайбыиның болгаш аймыл чок чоруктуң эрге-ажыын үнелеп турар бүгү күрүнелерниң талазындан харыысалгалыг болгаш боттуг хемчегларни алырын Кипрде болуушкуииар иеген турар. Кипр Республиканың хамаарышпас, бот-тускайлаң болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүүа турар чорууи катап тургускан турээр ужурлуг. Чер ортузу далайның чоон талазында районга дайынын дүшкүүрлүг одаан үүткаан турар ужурлуг. Совет Эвилели болдуиуң талазындан моон соңгаар-даа бо угланышкын-биле идепкейлиг ажылдаар апаар.

Чөөн-хөмчикчилерге шилчиир Кызыл тукту тывыскан

Никтиниң малынга элбек чем-суурун тургузар дээш районнар аразында калбарган социалистиг чарышка сөөлгү хонуктарның түңнели-биле Чөөн-Хөмчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. Д. Куулар, райкүүскам даргазы Б. Б. Чюдон) тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов дүүн районнуң ажыл-ишчилериниң төлээлекчилериие байырлыг байдалга тывыскан.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕТКЕН

Мал чеми белеткээриниң кемелде хемчегларииың дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозуңуп болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң каттышкан хуралынга чугаэлашканының соонда. Барыын-Хемчик районнуң ажылагыйларына мал чеми белеткээриниң темпизи дыка дүргедээн. Сөөлгү каш хонук дургузунда районга 800 тонна ситеи белеткеттингеи азы ииитизи-биле 2300 тонна сигенли болуп сараттаан, ол болза планның 25 хуузу-дур.

Ажыл-агыйлар силос салырыие шуптузу киргеи. Ам 526 тонна силосту салган. Будук-бүрүнү 111 тонианы боодалдап аскан. Ону ам-даа 300 тоннаны белеткээр онаалганы ажыл-агыйларга берген.

Районда мал чеминиң белеткелинде 460 хире кижини хаара туткан. Ооң иштинде 300 кижи сигенни хол кадырыбиле кезип турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Барлык» совхоз муриап турар. Ол ажыл-агый 1105 тонна сигенни белеткеп, планын 30 хуу чедире берген. «Хемчик» совхоз 600 тоннаны белеткеп, планын 28 хуу боттандырган.

Сөөлгү үеде районнуң парти, совет, көдээ ажыл-агый органнары ажыл-агыйларның удуртукчуларының кичээнгейин сигенчилерниң күш-ажылын организастаарын экижиндериие утландырган. Мурииида сигенчилерниң чамдыызы черге хонмайн азылыче чаныл кээп, эртен ажылга орай үүп турган болза, ам бүгү сигенчилерни ажылдаар черинге доктаамал тургузары-биле оларны чурттаар оран-сава, ниитиниц чемненилгези-биле хандырган. Партия организациялары сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдиргеи. Ажыл-агыйларның удуртукчулары техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарының хемчегларин алган. Бо бүгү хемчегler мал чеми белеткээриниң темпизин дүргедедириие идиглиг болгаи.

Сигеи кезер чери чок «Шелтээр» совхоз Бии-Хем районнуң девискээриидеи сигеи белеткээри-биле механизастатгывыи звеноиу чорутиан. Ол звенода 2 трактории, 2 сеноколилкавы, 2 прессподборщиги, бир трактөр дырбаажын быжыглаан. Звено 100 тонна сигеииа тырыл боодалдаар планныг. Ол сигенчилер ам ажылдап киришкеи.

Ниитиниң малынга чем белеткелин «Дөн-Терезин» совхоз (директору Я. Доржу, партком секретары М. Сарыглар, рабочком даргазы О. Алдын-оол) багай чорудуп турар. Районда сигеи белеткелиниң планы 25 хуу чедээ турда, ол ажыл-агыйда дөңгүп-ле 10 хуу болуп турар. Ол ажыл-агыйның удуртукчуларының мал чеми белеткелиниң дугайында информациязын партия райкомуиуп бюрозунга дыыпап чугаалашкаи, тодаргай арга-сүмеип берзе-даа, ажыл «Дөн-Терезин» совхозта шуудавайн турар. Бо талазы-биле ам-даа дээштиг хемчег алыры жегеттиниа турар.

В. ХАНГАЕВ,
райкүүскомуиуң көдээ ажылагый эртелелиниң начальиыгы.

«ШЫН» СОЯУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн «Саян» совхозтуң Сеңерлиг салбырында Аңнаргоол Чимит-Доржуга удурткан, хол-биле сигеи кезер звеноунга алдар болдуруп көдүргеи. Чеди кижи составтыг ол звено 350 тонна сигеи кезер планын 250 тонна чедирип, 71 хуу боттандырган. Звено сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомиуң звенолар аразынга шилчиир выпелиин 30 рубльбиле кады чаалап алган.

Ол ышкаи бөгүн дараазында ажыл-агыйларның сигенчи звеноларынга алдар болдуруп көдүргеи. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Сат Окуриуң звеиозу 200 тонна сигеи белеткээр планын 160 тонна чедирип, бүгү сигеииы тырыл боодалдаап, ыыштаглаида чедиргеи. «Тыва» совхозта Ооржак Тадар-оолдуң звеиозу 150 тонна сигеи планын 163 тонна, ол-ла ажыл-агыйда Анатолий Моңгуштуң звеиозу 60 тонна планын 63 тонна ыылдыр күүсетиеи.

Мал чеми белеткелиниң мурнакчыларынга деңнежилер!

Дүжүт ажаап алышкыны

ШАҢЧЫНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

«Найырал» совхозтуң Шаичы салбырында чаа дүжүттүн тараазын ажаап алыры эгелээн. Ол ажыл ам ийи хүн үргүлчүлеп турар. Бышкан тараану 10 комбайн кестирбишаан, үдур бастырып, 5 комбайн үавычалай кестирип турар.

Салбырның хоочуи комбайнери Михаил Дугар-Сүрүн чаа дүжүттүн тараазын үавычалай кестиреринге хүнде ийи норманы күүседип, мурнуку одурүгда чоруп турар.

Чаа дүжүттүн 55 тонна кызыл-талы ийи хүн дургузунда Шаичының шаныида үрдунган. Ону арыглап куртадырын саадатпайн турар.

Д. АРАКЧАА.

Көдээ ишчилерге деткимче

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде турар эң ийи организацияның төлээлекчилери ниитиниц малынга элбек чем-суурну тургузар талазы-биле совхозтуң ажыл-ишчилерине дуза көргүзерии шиитпирлээн. Будук-бүрү белеткээр ажылга үшгеииер. Хүн дургузунда олар 37 тонна будук-бүрүну белеткээн.

Совхозтуң Киров салбырының, эмиелге черииң болгаш ажылчын кооперациязының ажылдакчылары анза эң идепкейлиг ажылдаанигер.

(Көдээ корр.).

АЖААП АЛЫЫШКЫНЫҢ ФРОНТУЗУ КАЛБАРГАН

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң шөлдеринде дүжүт ажаап алышкынының фронтузу калбарып турар. Ам совхозтуң барын-на бүгү бригадаларының шөлдеринде тараалар десилелиштир быжа берген.

Чаа дүжүттүн тараазын ажаап алырынче мурнай киргеннерниң бирээзи — Леонид Сергеевич Исаков. «Ол бо чылын болдунуң он дөртиу ажаап алышкын сезонун эгелээн. Хоочуи механизатор төөнү беш чылың тодарадынчы дөртиу чылында 800 гектар черниң тараазын ажаап алырын хүлээгеи. Ажаап алышкынының баштайгы хүннериидеи эгелээш-ле бедик бүдүрүмчүлүг күш-ажылдың үевегер-чимизин ол көргүзе берген. Комбайн-биле тараану кестирбишаан бастырарынга аныядаан, Леонид Исаков хүнде ийи норманы күүседип турар.

ЧУРУКТА: комбайнер Л. С. Исаков.

К. АРАКЧААНЫҢ фотозу.

Онгу беш чылдың үлүүнде

Бо хүннерде бир дугаар автотранспорт бүдүрүлгелиниң 20 ажыг чолаачылары тоску беш чылдың планын күүседипкен. Оларның иштинден Гавриил Беляев 1971 чылдан эгелеп 1893 тонна бензинии Абакан —Кызыл оруу-биле өөрткен болгаш 3,5 мун литр кывар чүүдүг каминэ алган. Ол-ла бүдүрүлгеде Михаил Чивулин база эжиидеи дудавайн, 2.800 литр бензинии камиэ ап, үш ай дургузунда онгу беш чылдың эалчээиде ажылдап турар.

Ындыг бедик көргүзүтлерни чедип алырынга кижи бүрүзүнүн хүлээпген ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгалыы, кызымаа болгаш чурумнуу улуг идиглиг болган. Бүдүрүлгеде чолаачыларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин ай санында доктаамал үндүрүп, мурнакчыларның ат, фамилиязын, ажыл-агыйжы чедиишкиниерии көргүзүг самбыразынга үргүлчү бижип турар. Кижилерниң тураскыдыг, кылымак ажылдаарынга ол база идиглиг дээрэи билдингир.

Н. ВАНЬКОВ.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын «Тыва» совхоз организастыг чорудуп турар. Эрткен чылдынга бодаарга бо чылын 15 мун баш хой, өшкү немешкен. Ынчангаш 10 хой кажаалары немей тудуп турар. Амгы үеде совхозта кестинген сигенден 1200 тоннаны пресстээш, фермаларда чедирген.

Инек кажаларынын, сүт-бараан фермазының бажыиарының септелгези шалыпкын чорун турар.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын октябрь 1-де дооргар дээш «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери кылымак ажылдап турар. Ону ынчаар боттандырар төлээле, ажыл-ишчилерниң ортузунда калбарган социалистиг чарышты дээштиг болдурарынче улуг сагыш салынган.

(БИСТИҢ КОРР).

Совет партия-чазак төлээлериниң Румынияда чоруп турары

БУХАРЕСТ. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиие баштаткан совет партия-чазак төлээлери августуң 22-де улустуң болгаш Төрээн чурттуң хосталгазы дээш, социализм дээш демиселдиң маадырларынга турасказалдың болгаи Румыниянның аас-кежиктиг келир үези дээш амы-тынын берген румын улустуң эң дээрэ оолдарының маадырлыг чоруунга алдар кылдыр тургускан турасказалдың баарынга чечектер салган.

Ооң соонда 1944—1945 чылдарда Румыниаиы фашизмден хостаары дээш демиселге Совет Армиязың маадырлыы-биле өлген маадырларынга Тиделге шөлүиде тургускан турасказалдың чанынга чечектер салырының ёзулалы база болган. Совет партия-чазак төлээлери турасказалдың баарынга мынча деп бижээн венокту салган:

«Румыниияы фашистиг күлдавышкынидан хостаары дээш тулчуушкуиларга маадырлыы-биле өлген совет дайынчыларга. Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериидеи».

РКП-ниң болгаш румын күрүүшүнүң удуртукчулары, а ол шыкаш Румыниянның фашистиг эжелелден хостагыыдан бээр 30 чылын байырлаарынга киржип турар социалистиг чурттарның төлээлериниң башкыларга база-даа турасказалдарга чечектер салган.

• • •

Августуң 22-де совет партия-чазак төлээлери Румыниянның улус ажыл-агыйының чедиишкиниериниң юбилейлиг делегелгезиниге барып чораан. Делгелгеде чурттуң социалистиг улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң, ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле бүдүрүлге харылзааларының дугайын, румын улустуң ажыл-ижиниң дугайын кергүзүп турар.

А. Н. Косыгип машиназ кылыр үзеттүрүүн продукциязының чаа-чаа хевирлерии, бүдүрүлге черлериие ажылды канчаар организастаныи, ону тускайжыдып, кооперастаашыиың денгелин сонуургаан. Ол Совет Эвилелиие кылып, чорүзүп турар продукциялардың хевирлери-биле танышкан.

РКП-ниң Чиргиие секретары, РСР-ниң Президентиин Н. Чаушеску сессияга клеткел кылган Юбилейлиг түралдың бүгү киржикчилериие, ажылчын ацгыга, тараачыларга, интеллигенцияга, бүгү румын улуска национал байырлалыг холбаштыр изиг байырны ол чедирген. Социалистиг чурттарның, пайраллыг өскедаа чурттарның партия-чазак төлээлериие болгаш чазак төлээлерииге, Румыниянның фашистиг күлдавышкынидан хостагыыдан бээр 30 чылын румын улус-биле кады демдеглеп турар бүгү кижилерге Румыниянның Коммунистиг партиязының Чиргиие секретары байыр чедирген. Августуң турасказылышкынының бүдүүзүиде байлалды чугаалаан, клеткелчи Румын Коммунистиг партия фашистиг диктатураны дүжүргеш, чурттуң хостаары дээш демиселдя организастаанын демдеглээн.

Делегейиің ийиги дайынының кол-ла үүргезин бодуиуң эктинге чүктеп эрттирген совет шериглиниң фронтуга чедип алган улуг тиилелгелери Румыниияны хостаарынга улуг рольдуг болганын Н. Чаушеску онзалап демдеглээн. Румын улус хосталганың 30 чылын экономика болгаш сошал тургузуушкунга төөгүүлүг тиилелгелер-биле демдеглеп турарын илеткелия айыткан.

Социалистиг тургузуушкун чыладарының дүргузунда, амгы беш чыл планын боттандырарынга чедип алдынган чедиишкиниер бистиң партиявыстың политиктиг, организаторлуг болганы идеологтуг ажыл-чорудулгазының бүгү талаларынга бистиң партиявыстың чайгылап чок күүсеиин турары-биле шуут холбаалыг деп, илеткелчи үзүмчилап чугаалаан.

Чуртувустуң чедиишкиниг хөгжүүрүнге социалистиг чурттар-биле, пайраллыг өске-даа чурттар-биле, делегейиин бүгү күрүнелери-биле кады ажылдажылга чугула ужур-дузалыг боон турар. Аиаа холбаштыр бистиң улустар аразында экономиктиг харылзаалариывыса бирги черии эзлеп турар Совет Эвилели-биле кады ажылажылганың ужур-дузазын, ЭДЧ кежигүнерии, оон өскедаа чурттар-биле харылзааларының ужур-дузазын база онзалап демдеглексеп тур мен.

ЭДЧ аайы-биле кады ажылдажылганы улам калбартырынга дуза чедирер дээш, чурт бүрүзүнүн сошал-экономиктиг хөгжүлдезиин, сайзырал денгелдерии чоокшулаштырарын, социалистиг чурттарның пииги күүзүүи остурерин, делегейге социализмниң алдарын улам улгаттырарын хандырар комплекстиг программаны боттандырарын барымдаалаан, чайгылыы чок ажылдавар бис деп, оратор ооң ынай чугаалаан.

Делегейге күштер дейзигүүрүнүн өскерлгелиниң чугаалаан. Н. Чаушеску социалистиг чурттар, социал-экономиктиг хөгжүлдеге олярның чедиишкиниерии аиаа улам улуг рольдуг боон турар деп демдеглээн.

Делегейде реакциялыг, империалистиг күштер хөделип турар, олар дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче утланыышкынга ондактыг болган туруп болур. Ынчангаш деп-шилгелиг, империализмге удур күштер, бүгү чурттарның калбак улус массалары реакциялыг политиказга удур, делегей аимдыралының дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарынче чаа утланышкынны быжыглары дээш демиселге күжениишкиниерии улам улгаттырар ужурлуг деп, делегей амыдыралынга болган улуг өскерлиишкиниерии демдеглээш, илеткелчи чугаалаан.

Делегейиің бүгү күрүнелери-биле пайраллы болгаш кадыл ажылдажылганы калбартырыы дээш моон соңгаардаа могаг чок, ылап шиитпирлиг турлуг бис дээрзин 30 чыл ооның түңиде Национал Улуг түралдың сессиязынга хүндүткелдиин-биле медеглексеп тур бис деп, Н. Чаушеску чугаалаан.

Бүгү социалистиг чурттар-биле пайраал болгаш эвилел, социалистиг чурттарның, коммунистиг, ажылчын партияларның чаңгыс эктиг сырый каттышкынынга дээш моон соцгаар-даа чайгылыш чок турлуг, тайбыига ынак бүгү чурттар-биле кадыл ажылдажылганы дегтереигей калбартыр, бүгү делегейиің дептшилгелиг, демократтыг, империализмге удур күштерии-биле эң-сеткил каттышгырылгазын делегейге улам ханыладып тургаш, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының хереэ, бүгү делегейге тайбын дээш чайгылыш, чок турлуг бис деп, Н. Чаушеску түңнелиниде чугаалаан.

Социалистиг чарыш—чогаадыкчы идепкейлиг үндезини

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Тоску беш чылдың эгезинден тура-ла ак-довуракчылардың ортузунга социалистиг чарышты эң-не ынчалдыг чорударының хемчеглерин баш удур алган. Дыка хей ажылчыннар беш чылды 4,5—4 чылда деп лозунгун адаа-биле ажылап эгелээн. Тон сентелге мастерсканзында Николай Поповтуң слесарьлар бригадазы, Данзырык Каллар-оолдуң бызынчылар-бетонщиктер бригадазы, коммунист П. В. Дмитриченкога удуртказын «Тыва даг-дүгү түлүг» эргелелинде түлүг участогунуң коллективтери болгаш Ак-Довурак АТБ-зинин 20 ажыг чолаачылары дээш өскелер-даа ол херектиң эгелекчилери болганнар.

Күчүлүг «БелАЗ-540» маркалыг автомашина чолаачызы коммунист Семен Михайлович Туровептиң хүлээлгезин беш чылдыг—дөрт чылда. Болдунуң могаг-шыллаг чок күш-ажылы үзээ Төрээн чуртунуң бешк шаинналы—Октябрь Революциязы ордении алган ол шалыпчынын сеглээн созуу ажылхерээнден карышпаан. Болдунуң бар аргаларын санап көргөш, ол мурнакчы чолаачы беш чылды бо тодарадыкчы чылдың сентябрьга бүрүп ноозар деп чаа бедиткен хүлээлгени болдунга катап алган ажылдап турар. Оон мурнакчы үлегерин дыка хей ажылчыннар болгаш түлүгжүлер эдерип турар.

Инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш түс-түс ажылчынналрның боттарының комплекстиг хууда планнарны алыр чаа эгелээшкинни ында улуг нептерелди алган. Амгы үеде боттарынга алган планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин боттандырарындан ангыда, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы сананар өнүрерине, ниити база политиктиг биилиң беливеринге, хоорай чазагайжылыгазынга, эске-даа хей-ниити ажылларынга идепкейлиг киржирин тодаргай айтказын ынчалдыг планнарлыг ажылчынналр болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны Ак-Довуракта 1420 ажыл турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисел ында суравайн келген. Амгы үеде 74 хире коллектив ол ат дээш демисежип турар болгаш оларның дыка хейжү ол бедик атты алыпкаар өргени чедип алган. Коммунистиг күш-ажыл дээш, социалистиг чарыштың улам ээштиг болдурары дээш демисел хоорайның коллективтеринде продукциянның шынарын белиглеп, бот-үнеин чингелеп, материалдыг курлавырларны болгаш материалларны камналгалыг ажыглаарлы, ажыл шагы үзер чорук-биле демиселдиң күш-ажылчы сагыыра-чүрүмүнү сагыыры чергелиг үнезиин айтырыглар-биле түлүг холбаалыг боттанып турар апаргаш.

Бо тодарадыкчы чылда планныг онаалдыларны күүседир дээш Ак-Довуракның ажыл-ишчилери үлетпүр продукциязының бүдүрелиниң темпизин улам бедидер. Түлүгмөөтаж ажылларының болгаш үлүг ажыл-агый чүктериниң сөөртүүн өйжиктери дээш демисел чылдың өгезинден калбарткан. Ол талазы-биле ак-довуракчылар элээн үнелиг ном чылдың сеглээн созуу ажылхерээнден карышпаан. Болдунуң бар аргаларын санап көргөш, ол мурнакчы чолаачы беш чылды бо тодарадыкчы чылдың сентябрьга бүрүп ноозар деп чаа бедиткен хүлээлгени болдунга катап алган ажылдап турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш, социалистиг чарыштың үлам ээштиг болдурары дээш демисел хоорайның коллективтеринде продукциянның шынарын белиглеп, бот-үнеин чингелеп, материалдыг курлавырларны болгаш материалларны камналгалыг ажыглаарлы, ажыл шагы үзер чорук-биле демиселдиң күш-ажылчы сагыыра-чүрүмүнү сагыыры чергелиг үнезиин айтырыглар-биле түлүг холбаалыг боттанып турар апаргаш.

Инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш түс-түс ажылчынналрның боттарының комплекстиг хууда планнарны алыр чаа эгелээшкинни ында улуг нептерелди алган. Амгы үеде боттарынга алган планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин боттандырарындан ангыда, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы сананар өнүрерине, ниити база политиктиг биилиң беливеринге, хоорай чазагайжылыгазынга, эске-даа хей-ниити ажылларынга идепкейлиг киржирин тодаргай айтказын ынчалдыг планнарлыг ажылчынналр болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылардың саны Ак-Довуракта 1420 ажыл турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисел ында суравайн келген. Амгы үеде 74 хире коллектив ол ат дээш демисежип турар болгаш оларның дыка хейжү ол бедик атты алыпкаар өргени чедип алган. Коммунистиг күш-ажыл дээш, социалистиг чарыштың үлам ээштиг болдурары дээш демисел хоорайның коллективтеринде продукциянның шынарын белиглеп, бот-үнеин чингелеп, материалдыг курлавырларны болгаш материалларны камналгалыг ажыглаарлы, ажыл шагы үзер чорук-биле демиселдиң күш-ажылчы сагыыра-чүрүмүнү сагыыры чергелиг үнезиин айтырыглар-биле түлүг холбаалыг боттанып турар апаргаш.

Бо тодарадыкчы чылда планныг онаалдаларны күүседир дээш Ак-Довуракның ажыл-ишчилери үлетпүр продукциязының бүдүрелиниң темпизин улам бедидер. Түлүгмөөтаж ажылларының болгаш үлүг ажыл-агый чүктериниң сөөртүүн өйжиктери дээш демисел чылдың өгезинден калбарткан. Ол талазы-биле ак-довуракчылар элээн үнелиг ном чылдың сеглээн созуу ажылхерээнден карышпаан. Болдунуң бар аргаларын санап көргөш, ол мурнакчы чолаачы беш чылды бо тодарадыкчы чылдың сентябрьга бүрүп ноозар деп чаа бедиткен хүлээлгени болдунга катап алган ажылдап эгелээн. Тон сентелге мастерсканзында Николай Поповтуң слесарьлар бригадазы, Данзырык Каллар-оолдуң бызынчылар-бетонщиктер бригадазы, коммунист П. В. Дмитриченкога удуртказын «Тыва даг-дүгү түлүг» эргелелинде түлүг участогунуң коллективтери болгаш Ак-Довурак АТБ-зинин 20 ажыг чолаачылары дээш өскелер-даа ол херектиң эгелекчилери болганнар.

Күчүлүг «БелАЗ-540» маркалыг автомашина чолаачызы коммунист Семен Михайлович Туровептиң хүлээлгезин беш чылдыг—дөрт чылда. Болдунуң могаг-шыллаг чок күш-ажылы үзээ Төрээн чуртунуң бешк шаинналы—Октябрь Революциязы ордении алган ол шалыпчынын

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДИДИМ ДЕМИСЕЖИР

(Тайбың талалакчыларының I Бүгү-эвилел конференциязының 25 чылынга)

1949 чылдың апрель айда, чаңгыс үеде Парижде болгаш Прагага тайбың талалавчыларының бирги конгресси болуп эрткен. Оон соонда 28 чүртүнде национал конференциялар болгулаан. Ол-ла чылын август 25—27 хүнеринде тайбың дээш совет демисеглчилериниң бирги конференциязы Москвага эрткирген.

Тайбың талалавчыларының шимчээшкинниин чамдык үеваделарының дугайында ПМА-ның корреспондентизи, Павел Антоновтуң айтырыгларынга чогаалчы Борис ПОЛЕВОЙ мынча деп харыылаан:

— Кайгамчык аар-дарга дээш болуп доозулган. Дыка хөй улустар, чүүң-даа мурнунда болуңун 20 миллион ада-иеэ белеринден чидирген совет улус, гитлеризмни чылча шаварынга шиитпирлиг үлүгүү киирген улуг чүрттүн чону бижиг тайбыңны маңап турган. Ынчалза-даа бодуңуң бодалынын, дерзин коруунуң талазы-биле фашизмден дузаа чок кара күштер барының үүкке бижин ковайтып, делегейниң чаа дайының өөскүдерин орадажы берген. Ол чорук кижилүгнин айылын чугаалажып база сагындырары-биле күштү мөөнүзэрин кижи төрелгетенден негей берген. 1948 чылда Польшаның Вроцлав хоорайынга тайбыңны камгалаар талазыбиле культура ажылдакчыларының Бүгү-делегей съездизин ажыттынган. Анаа тайбың талалакчыларының шимчээшкинниин өзээ болур идепкейжилер бөлүүн тургускан.

Ол белүкке Александр Фадеев кирген. Ол—политик талазы-биле кайгамчык улуг арын-нүүрлүг, литературага

...

...

...

СОВЕТ БОЛГАШ АМЕРИК АНЫЯКТАРНЫҢ ҮШКҮ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

БАКУ. (СЭТА-ның корр.). Азербайджан Совет Социалистиг Республиканың кадза районнарынга ала-чорук совет болгаш америк аныяктарның Баку-га болган ушку ушуражышкынының киржикчилери — америк аныяктарның сагыш-сеткиинге уттундурбас хей-хей чүүлдерни арттырган.

Куба районнуң аныяк садчылары ооларны чүректиг хамыжындан хүлээп алган. Оо залчылар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозуна чораан. Чимистерниң байлак дүмүдүн ам ында кидим ажаап ап турар.

Чаа танылыглалар дургаи эгелээн. Колушбу университединиң славян литература факультединиң аспирант кызы — Сэлли Пратт сад, виноград амылыжың болгаш субтропиктиг куль-тураларның Азербайджан эртем-шинчилел институдунуң аспирантызы Бабакишм Кулиев-биле найыралчы өзу-биле чугаалашкан. Оларның ажыының уткыш ийи янзы, ынчалзада никти чүүлдери дезе эвес болган. Оларның кайызы-даа эртеи ады каигалап аяырынга белеткенип турар, ынчаарга кол чүве чүл дээрге оларның кайызының-даа тайбыкны күзеп турары, совет болгаш америк аныяктарның Баку-га ушуражышкынны база бүгү делегейге тайбыкны бызыглаарынга салыышын болур дээрзинге оларның бүзүреди болур.

Совхозта профзвилел амылын канчаар тургусканың дугайын, аның ажылчынарга тыпсын турар чигелелериниң дугайын профзвилелиниң амыдчы комитединиң даргазы-лың ораиачызы Муслим Курбановтан АКШ-тың кадза амыл-агый амылчынарының каттышкан профзвилелиниң активчизи студент Марк Мишлер айтырган. Совет профзвилелдери амылчын янзилер дугайында даамон сагыш салып турарынга магадаан сетки-лии америк залчы илергейлээн.

Америк аныяктарның телээленчилериниң ийнти белүү Шемахин районга чораан. Шемахинде астрофизика обсерваториязынга залчыларның чораанны оларның сагыш-сеткилин хайныктырган. Чуртта эң анаяк ол обсерватория амылдакчыларының состазының талазы-биле база амыян.

«Бистерниң мурнууста — тайбыңның болгаш деп-шилгенин оруу, ынчангаш ол оруктан хол-холуусгап туттунчуп алгаш, кады чоруур ужурлуг бис» деп, америк ажылчын Джеймс Барлинниң чугаалаан ол сестери анаяктар шуулганының чугаалажылга клубунга эрткен чугаалажылгага эге чүүл болган. Амгы үеним, эң чугула айтырыгларын — тайбыңның болгаш чепсегленимишиннерни дүмүреринің айтырыгларын, совет-америк харылзаалар-ны хөгжүдерииің перспективаларын чугаалашкан.

Совет болгаш америк аныяктарның шуулганының амылының үезинде кайгамчык чүве чүү болганыл дээрге, ийи чурттуң чүгле анаяк салгалының төлээленчилериниң арасында эвес, харын АКШ-тың бөстарының идейлиг платформаларының талазы-биле болган чок-ла дыка ылгалып турар янзы-бүрү анаяктар организацияларының нөмүгүннериниң арасында база үзел-бодалдарның улам-на дүүшкен чоруктарының илерээни болур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ленинчи даштыны политиктиг угланышкынының, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң амылдап ыланганы. Тайбыңның программазын бүрүн долу деткип турар совет анаяктарның турушбодалдары Совет-америк харылзаалар институдунуң төлээленчизи В. Савельевтиң илеткелинде тайылбырлаттынган.

Совет Тыванық 30 чылынга

МУЗЕЙНИҢ ИЖИ

ЭРТЕМНЕРНИҢ ЭГЕЗИ

1929 чылдың май 13-те Тыванын революстуг шамы-нын Политбюрозунун хуралы-га тыва музейни тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган, оон бээр 45 чыл ажып турар. Төөгүнүң документилерни өзүгаар алырга, Тыва республиканың чурт шинчилээр Алдан-Маадыр аттыг музейи болза, культураның болгаш эртеминиң Тывага эң баштай тургустунган одза болур. Үк шаанда тыва музей биле эртем комитеди кады-кожа чаңгыс черге ажылдап турган, ынчангаш тыванын дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эге тептингинии бистин музейнин коданы болган.

Амгы үеде Алдан-Маадыр аттыг музейде бойдустуң, бурунгу Тываның, Тыва Арат Республиканың база Совет Тываның төөгүзүнге тураскаатказн бек улуг залдар ажылдап турар. Оон ында делегейниң тергиин чурукчуларының чураан ажылдары — Совет чазактың тыва музейге белекке хайырлаап чурукта-рының делгелге залы болган.

СОЛУН БОЛГАН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинин Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатказн чурук болгаш эт-хөрекеел талазы-биле Тываның амгы болгаш эртекен үезин көргүскеи көжер делгелгезин Кызыл-Хаа суурга көргүскен. Делгелгени суурнуң чону улуу-биле сонуургаан. Бойдус, дириг амытаннар дугайында таныштырылганы С. Баян-оол коичуг делгерецгей-биле чугаалап берген. Музейнин ажылдакчызы А. Санчай Надя Рушеваның чураан чуруктарының, оон уран талаптызының дугайында доочу тайылбырны чыылган-нарга кылган.

Музейниң кылын чорудун турар ажылының ол ышкаш чурттакчылар-биле харылзазының дугайын музейнин бо делгелге ажылының болуүнүн удуртукчузу К. Монгуш делгерецгей-биле чугаалаан. Мөгеи-бүреичилер музей ажылдакчыларын эки күзээшкинер-биле үтүп база үдээн.

К. ХЕРТЕК.

шыгжамыр фондузу база эртеминиң түскай библиотеказы бар. Допчулап чугаалаарга, бистин музейге келген кижи тыва чоннуң шаанда шагда чурттап чораанын, алас-кежиниң үлүг оруунче киргенин, халдгын ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкаш, канчаар шапкын хөгжүп келгенин караа-биле көрүп магадзар. Келир үеии база үтпайн турар бис. 2000 чылга чедир хогжүдеиниң бол үг-шиинин дугайында сонуургаан кижилерге хепшиг-даа бол, чугула лекцияны чорудуп турар бис: ол болза хоорайлар тудуунун күштелгенін, эртем-техниканың сайзыраанын, чоннуң өзүлдези, бойдустуң байлаан карактан камгалаарын школачы чаштарга баш үүрг таныштырарыдыр.

КЫЛЫП ТУРАР АЖЫЛДАРЫВЫС

Кижи-де болган бистин музейге кирикпээр болгай. Бир чамдык кижилер чеже-даа киручкээр күзелдиг болза, найысылалга кээп шыдавайн барып болур. Ырак-узак колхоз, совхозтарга бараан болуун дээш биске чүгүрүк автобусту берип каан. План ёзугаар бөл чоннуң биске кээп турар чагаа дилээп барымдаалап, көжер музейни соңгу районнарже аткарылаан бис. Елена Байкара баштаан бөдүк Бай-Тайга, Мөнгүн-Тайга районнарга, Кара-кыс Монгуш удуртукан болук Мөнгүн-Тайга, Өвүр районнарга барып четкилээн. Тываның ол ырак районнарының бир чамдык суурларынга, фермаларынга, тайгалар баштарында чайлаглаан кадарчыларынга хемчээли бичe-даа бол, байгамчык солуп көжер музейни көргүзүп, сурттаал ажының чоннуң ортузунга тарадып чорааннар. Од-ла чоруп чораан, музейниң фотографы мурнакчы кижилерни чурукка тыттыргылаан, эртем ажылдакчылары ол черлерниң чурттакчыларындан баас-чарааш болгаш төөгүге ужур-дузалыг эт-херекселди чыып эккелгеннер.

Музейниң хуралдаар залынга Совет Тываның 30 харлаарынга тураскаткан ужуражышкыннар, кинолар үргүлчү боол турар. Бир чижек: Тываның арат чоннуң Совет Эвилелинге кирерин илереткен төөгүлүг дилегии С. К. Тоолаштаан бистин төлээлериивис ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунга чедирген — Михаил Иванович Калининге бараалгаткан болгай. Ол дугайында чыглып келген аныяктарга Оюржак Лопсанчап чугаалаарга, дыка солун болган. Ол чыыштың соолунде Оюржак Лопсанчап Кызылдың башкы училищезинiң комсомолга кирип турган сургуулдарынга чаа билетти ада-иеңелерниң революсчу алдарын кажан-кезээде сактып чоруун дээш тутсуп турганы кижиниң сагыжындан черле ыраак.

Бии-Хем районнуң девиспээринде Аржаан хорумуи Ленинград университединиң профессору Грязнов биле Тываның баштайгы этногравы — төөгү артемнериниң кандидады Моңгуш Хүреп-оолович Маннай-оол бо чылын калып доозуп турар. Оон тывылган материалдар чүгле Тываның төөгүзүнге эвес, харын бүгү делегейниң эртеминге чүгула ужур-дузалыг боол турар. «Аржаан хорумуи» деп түскай делгелге залын бистин музейнин хоочун ажылдакчызы Елена Байкараның чогаатказн планын ёзугаар кылып турар. Ол кайгамчык делгелге Тываның 30 чыл оюнга бистин музейнин коручулерге бараалгадыр бир улуг белээ болур.

Музейнин түр делгелге залында чүү барыл? Чазын чаа «Владимир Ильич Ленин» деп аттыг совет чурукчуларын графиктиг ажылдарының делгелгези бир кончуг көрүштүг боол эртекеи. Ам ол залда «Надя Рушеваның чуруктары» деп түр делгелге бо хүнперде хамык улустуң кайгадып турар. Тыва кадайның төрээн, өстүр азырап каан үүрү Ажыкмаа үгбай Москва чурттуг Николай Рушевке ашакка барганын билир болгай силер. Оларның чаңгыс үүрү Надя галымныг чуруктуг үүрг болган, оон арттырып каан чуруктарының делгелгезин ажыткаш, оон хүүсаазының чоннуң дилээн ёзугаар ёзатгывыс.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Ленинград чоогунда Карел мойналыкта Лосевскийниң туристи базазы бо чылын бүрүнү-биле ажыттаалда киргеи. Базазының үш чурттарга корпузу хары угда 410 кижини хүлээп алыр. Вуокса хеммиң эриинде хадыглыг эммде тудуп тургускан корпустарда эки дыштанырынга эргежок чугула хамык чүве шупту бар. Ийи болгаш үш кижи турарынга таарымчалыг өрээлдер изиг, соок сутлуг, дыштанырга өрээлдери телевизорлуг. Базаның дыштанырга өрээлде-ри, делгем экраннуг кинотеатры, клуву, библиотеказы бар.

Дыштанырчылар Вуокса хемни дургаар беш болгаш он хүн дургузунда хемелиг походтап чоруурумга суг туризминиң талазы-биле дуржулгалыг инструкторларның удуртулгазы-биле кирижир. Хемелеп, сутта хаактаарынга кайгамчык таарымчалыг чүүлдерни спортка сонуургалдыгларга тургузуп берген.

ЧУРУКТА: Карел мойналыкта (Ленинград область) Лосевскийниң туристи базазының корпустарының бирээзи.

В. БАРАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

ПМА

ТУРИСТЕР КАРЕЛ МОЙНАЛЫКТА

Күш-ажылчы дадыгыышкын

УРУГЛАРНЫҢ ИЖИ

Шуй ортумак школазының чедең кижи составтыг өөреникчилериниң будурүлге бригадазын «Шуй—Школа» дээр. Бригада ажылдаар күзелин илереткеи эң эки өөредилгиг, сагылга-чурттинут, үстүкү класстарның өөреникчилерии хаара тутkан. Оларны башкы О. Байыр удуртуп турар, бригадириңге 9 классчын өөреникчизи Галя Күжүгетти сонгаан.

«Шуй—Школа» бо хүннерге чедир шудургу ажылдап, төрээн колхозунга улуг дузаны чедирип келген. Олар 15 тонна будук-бүрүнү боонда-тай шаразш, малчынларның кыштагларында чедиргеннер. База 15 га черии боттары сугтарган, орта картофельдя олуртkан. Чай дургузунда оон бок-сигеиин чулуп, сугтарын келгеиинии түнеликтде картошканын осконо холчок.

«Шуй—Школа» бригаданың кежигүннери амгы хүнперде «Малга элбек чемни берээли!» деп лозун салып алган, сиген шөлдеринде сорукчут ажылдап турар. Ажылга ынак, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар өөреникчилерге Зоя Мандыя, Чодураа Моңгуш, Таня Анан, Галайда Очур-оол олар хамаарыкшыр.

Сугтаачы өөреникчилер Иван Салчак, Олег Хертек, Виктор Бочаа олар тускай участок үндүрүп алган, бедик дужүт дээш карак кызыл ажылдап, хоочун сугтаачының макталын чаазын алганы өөрүнчүг. Олар Бай-Тал ортумак школазында өөреникчилерниң будурүлге бригадазынга концертиг аядан барбышаан, дуржулга салчуурун планнаан. Оон соонда үш хонук походтаан. Чаа күш-биле өөредилгеже кириптерлер.

Сентябрь айда картофель ажаалдазынга школаның өөреникчилери шупту кирижир. Дараазында өөредилге чыгында өөреникчилериң будурүлге бригадазынга оон-даа улуг шелдү быжыглаан, ажылының хевирлерин улам сайыраигайыдыг, чурттазырынга таарымчалыг турлагны тургузарын алдыгаштаан планнаазы күзелгиг.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

АВГУСТ 24-ТЕ

«Энергетик» Культура бажыңынга Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң шахтёрлар коллективиниң байырлыг хуралы 2 шакта эгелээр. Оон соомда «Энергетиктиң» бот-тывынгыр артистериниң концерти болур.

Эртеигиниң 10 шакта Октябрь чүдүмчүзүнда садчыгашка чечектер делгелгези болур.

Культура парыгынга, а) аттракционнар 10 шактан ажылдаар; б) паркның шаңналы дээш аттарда оолдар болгаш уруглардың чиик атлетика маргылдаазы 11 шакта эгелээр; в) танцы шолу 8 шактан эгелеп ажылдаар.

АВГУСТ 25-ТЕ

Культура парыгынын Ногаан театрынга Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң муиакчылары-биле хоорайның ажылчы чонгарының шахтёрлар хүнүиге тураскаатказн ужуражылгазы 6 шакта эгелээр. Ужуражылга соолунде «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистериниң концерти.

Политиктиг чырыдмышкын бажыңынга студентилериниң тудугжу отрядтарының слёту 4 шакта эгелээр. Слёт соолунде концерт.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

СЕТКИЛ ХАНЫП КӨРДҮМ

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейии Тываның төөгүзүн бүрүнү-биле көргүзүп турарыи дыка-ла өөрүнчүг-дүр. Ында ажылдап турар тыва эртемденнериивистиң музей фондузун байыдарынга дузалашкан эш-өөр, активчилериин чедирип кылган ажылдарынга көрүкчү кижи бүгүдезии четтирдим деп чугаалаар.

Музейнин чаа-чаа фактыларны көргүзүп, немелп турарыи дыка эки болгаш солун-дур. Борта мынды чижектерии көргүзүп көрейн. Шаанда бүдүүлүк чораан тыва аккыр ах оңгу ёзулуг улуг бажың деп көрүп, ону тос аът долганын четпес, дөңгүлчак ак өргөзге деңгээр. Ол ышкаш тос чүстүг хөрө турээнин, кара-саар ыяктыг, кыш хежи бөртүг дээш ышкаш тоолчургу чугаавыска үндезилээн эдилелдер музейде көргүскен.

Музейде эрги, чаа үелерде бижиилелдерии база көргүскен. Тива, моол, тангыт дылдарга бижип, албан ажыл кылып турганын чуруп көргүскен боол турар. Амгы үеде Тываның колхоз, совхозтарының ажылажымыралын база көргүскен. ол ышкаш ковүдеп турар чаанын, ваш тудугларның чевирлерии көргүскен булунчар эки.

Музейде амгы үеде салдынган чүүлдер Тывага боол турган болуушкуннарны тодазылдыр көргүскен. Ынчангаш ине-чүссүктеи эгелеш, үтүр-боотар чедир сонуургап көрген чүүлдерииң кайызын ол дээр.

Тываның төөгүзүн ылап билип алыр деп бодаар болза, музейнин ажыл-ажылыралдыр-быле танышып көөрү чугула деп бодаар мен.

Т. САРЫГЛАР.

Мергелдейге чагаалар

ЧАА КИНО КАЖАНЫЛ?

Ажыл шагының соонда культурлуг дыштанып, хостуг үезии Соттарынга ажыттыг кылдыр эрттирерии кымга күзелчиг эвес боор. Бистиң Мугур-Аксы суурнуң чурттакчылары хостуг үезин ынчаар ажылларынга коичуг ынактар. Кежээ ийи-суур аразында иогаан шыкка удуг-бише кижилер чыглып келгеш, спорттуң янзы-бүрү төвирлеринге ойнап турда солунун чүү дээр? Карагылап, кино болур шак чоокшулап турда, ында кижилерниң хөй кезии бажынарынче таныптар.

Бо чылдың эгезинден бээр Кызылдың кинопрокат черии бисче эрги кинолар чоруткаш туруп берген. Чыл эгезинде чоруткан кинолардың үш-дөрт ай (чамдыкта ооп-даа эвээш үе) эртеинде база катап чорудукан боор. Чижээлээрге, «Сугчушкун», «Кара сухарайлар», «Пивлелге соонда тулчуушкун» болгаш өске-даа кинолар-ны бо чазын көрдүвүс, а август эгезинде ол-ла кинолар база катап чедип келген. чарлалдары достына берген тургулаар-дыр. Хей чурттакчылыг, анды-аигы кинотеатрларыг эвес, кодээ черге чаңгыс коргеи кинозуи катап-катап көөрү кымга-даа солун эвес.

Хуваалда ёзугаар Мөнгүн-Тайга районнуң киночетки-зинче кинопрокаттың чорудар кинолары кайда ирги?

Н. ДАВЫЙ-ООЛ.

АЖЫЛЫ СУЛАРААН

Чоон-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта колчуг чараш, делгем, улуг ийи кат Культура бажыңы бар.

Бистеи Культура бажыңының ажылы-биле номчуучуларны таныштырар бодий-дырмен. Баштайгы үеде оон ажылы эки турган. Ам соолгу үеде Культура бажыңының ажылы сулараан. Даштында херимерии ойбак, соңгалары бузук, улус өттүр кылаштажып турөр. Сеткелгеи кылдыммаан, одаала тевү бустур өткеи. Ында чаңгыс бээдеи башка ойнаар чүүлдер чок. Бо талазы-биле Культура бажыңының директору коммунист Куулар Эртине колхоз баштавр черинден,кодээ Советтен кандыг-даа иегелде кылбайн турар.

Киномеханик комсомолчу аныяк кыс Зинаида Түлүш чоокта чаа келген. Баштай келген үезинде шору ажылдап, кино көрүлдезин чуруумчудуп бар чыткан. Соолгу үеде база сулараан. Киноиу чарлап каап, келбейн баар. 8 шакта деп чарлаан кино 9 шакта үнер тавалыглар бар.

Дежик соңгадан Культура бажыңынче, кинобудакаже киргеш, киноиу боттары үндүрүп, көрүп алгаш чоруй баар кижилер базе бар. Культура бажыңында 7 кижи ажылдап турар. Олар оон ёзулуг эзлери болбайн турар. Чоиның культурлуг дыштанылгазының төвү мынчаар ажылдаарга болур бе?

О. САЯЫН.

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, чаштыкын шоолуг эвес хүн болур. Хат мурнуу-барыын угланышкынныг, кошкак Агаарының температуразы даглыг черлерге 20-25, а оон өскелериие — 28-31 градус изиг болур.

Кызылга булуттагылап каап турар, чаштыкын чок хүн болур. Хат чөөн угланышкынныг, кошкак Агаарының температуразы 29-31 градус изиг.

телевидение

АВГУСТ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы

12.05—Медээзер

12.10—Өөнүт телекөргүзүг. «Хөглүг үнмер».

12.25—Өөнүт телекөргүзүг. «Советтер чуртунуң төлөөзи». «Садтар ыяыга артарыл» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Чогаалчы М. Алимбаевтиң эге сөзүг-биле.

13.20—«Көрүкчүлериниң чагааларын ёзугаар». Музыкалыг программа.

13.50—14.00 — Чаңсар

14.00—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг программа

14.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Дириг амытаннар делегейинде».

15.30—М. Севастьяиу. «Адычок сылдыс». Свердловскиде көрүне театрының шиизе.

18.00—«Үе». Информастыг программа.

18.30—Өөнүт телекөргүзүг. Боксчы делегей чемпионында. Гаванадан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.25—«Делегей байдалының дугайында довчу тайылбыр».

19.40—Уругларга. Мультфильм

19.45—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

20.00—«Чечен чугаалдарның экранчыдылгазы». «Хандамыр төрел». Уран-чечен фильм.

21.30—Өөнүт телекөргүзүг. ССРЭ-ниң электротехника үлетлүрүүнүң министри А. К. Антонов силерниң айтырыгларыңарга харыылаар.

22.00—Өөнүт телекөргүзүг. Хоккейте Европа чемпионарының кубогу дээш маргылдааның түнел оюну. ЦСКА—«Брюнес» (Швеция).

00.15—Өөнүт телекөргүзүг. ССРЭ-ниң улустуң артазы Д. Гнадюк ырлап тур.

01.00—01.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

АВГУСТ 24-ТЕ

НАЙЫРАЛ. «Сен олургумеиге чедир маиаар мен» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР». Киночыындыг 10.05, «Дес-ле оол дес» 13.55, «Үш чоок кижи» 11.35, 15.35 «Шулбустуң чазчылары аза алэрбезиидже» 17.35, 19.25, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Оператор Кыск эзи оргулуктa» 15.00, «Тамы эриидже» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Чаа өөреникчи» 12.00, «Ак ризак» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАҢГЫЛ КИНОТЕАТРГА «Там-там кыйгын саз-ла» 11.30, «Кыс болгаш шуулбустар» 17.30, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыралл киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, бадза ажылагый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доогаар

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 НАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16356 ЧАГЫГ № 920.

Тыва АССР-пин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садының талазы-биле әргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00964

ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА

КУЛАККА ДУЗА КЫЛДЫР

Тургузчу шенеп турган кижа минутада 1000 сөстү номчуптуп болур. Ынчаарга сөстерии кижиниң дыннап алыры аажок эвээш—кижа болза минутада 150-ден хей эвес сөс чугаалаар болза, билип ап болур. Мында ужур болза бистиң кулаавыстың хей сөстү дыннап шыдавазында эвес. Чугаа дүргедээрге, сөстер аиаа-ла кижите бидиимес болу бээр.

АКШ-та бөлүк эртемденнер карманга суп алыр, электроннуг аппарат ажылдап кылган, ол болза чугааны магнитофонга бижээнин билдиимейн барбас кылдыр база хажыпас кылдыр таарыштырып турар. Үн спекторунуп тартык» элементилерин чайладып тургаш, чугаапы минутзда 500 сөстүг кылдыр чугаалзанын билип алыр арганы ол аппарат берип турар.

ШИЛДЕН БАЖЫҢ ХЕРЕКСЕЛИ

Румынияда бажың иштиинин херекселдерин шилден будурерин эгелээн, ону Карпаттар чоогунуп бодунуп аажок арыы-биле алдарлыг болуп турар, кварц сайындан белеткеи турар. Ынчангаш шиидеп столдарны, сандайларны, пол полькаларын кылып турар.

ХАРЫ УГДА БЕШ КИЖИ

Польшада конструкторлар М. Пышеч болгаш П. Герин олар хары угда беш кижи олуруп алгаш өөренип болур өөредилге автомобилин чогаалкаш, патентини алганнар.

(Субботада номчуңар)

«ЧЕТКИНИ» ӨТТУР

ГДР-вин Галле хоорайда университединиң бөлүк эртемденнеря агаардан кислородту ылгап алырының бодуүн аргазын ажылдап кылган. Ол аргазын кол чүүлү болур «молекулярлыг четки» атмосферанын газтарын үндүрүпкеш, чүгле кислородту түдүп чыдып каар. Агаарны ол «четкиии» дамчыштыр каш удаа эртирип турган, кислородтуң барын 80 хуу чедир шүүреп ап болур.

КЫЛЫМАЛ ХАН

Амыдызында ыидыг шенелдерии ытка кылып турар. Ынчалза-даа кылымал ханны япон түскай эртемниглер кижиге база ажыглаар бодап турарлар. Ханның чаа ол солукчузунуп үлегиинии синтетиктиг сук чүүл болуп турар, оон кол компоненти фтористиг водород болур. Дүржулганы ыттарга кылып турда, оларның боттарының ханының 90 чедир хуузун кылымал ханнбиле солуп тургулаал.

НИКОТИН БОЛГАШ ДИШТЕР

Боттары бан-кадык 684 эр кижи диживис болгаш оон шалы варын тур деп четкилей берген турда, оларны Говард университединиң эртемденнери шинчээн. Ынчангаш улгалы берген эр кижилерниң дишгерииин аарын дурлурунун кол чиидагааны таакпы тыртары болуп алаа илереэн.

АЛЬБЕРТ ДАГЛАРЫН ӨТТУР ТУННЕЛЬ

Бедии 1808 метр болуп турар Альберт дагны өттур турар туннельнин узуну барык 14 километр болур. Ол туннель Австрияның Фонарльберг болгаш Тироль деп ийи можуун каттыштырар. Оол тудуу чоокку үеде эгелээр, а оон доостуру— 1978 чыл. Өртээ будуи чартык марка-акша болур. Кадыр черлерде зотпектери көвей, кыжын харын чоруттунмас-даа болу бергилер орукчут Альберт дагның орууи ол туннель өске машиналардан хостаар.

Альбертти дамчыштыр 1319 чылда-ла Барыын болгаш Чоон талазын чуртгарын каттыштырган транспорт тергелери чорун эгелээн.

Делегейнин ийиги дайынының соонда ол арт болза улустар арасының орук харылзазының эң-не улуг черлериинин бирээзи болу берген.

(«Советская Россия» солундан).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 199 (9573) | Воскресенье, август 25, 1974 чыл | 1925 чылда уланыпчыттынган. | Өртээ 2 коп.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

ВОЛГОГРАД. Областың ажыл-агыйлары күзүл чажар тарааны тарып эгелээн. Олче баштай-ла Камышинское район эгелеп киргеи. Бо чылын күзүл чажар тараанды областың 1 миллион 650 мун гектар шөлүнге тарыар ужурлуг. Тараа шөлү мурнупаттазынга эм-даа 300 мун гектар немежир.

Тараажылар ажаап алыышкын-биле чергелештир урезинмер белеткелинче улуг кичээнгей салып турар. Урезинин шуптузун бирги чергеиин кылдыр шилеп. Кылыд-тастың «Краснодарская-39», «Мироновская-Юбилейная», көк-тараанын «Саратовская-4», арбайның «Донецкий» деп сорттарын чаштырар.

* * *

НАЛЬЧИК. Кабардин-Балкар АССР-ниң Прохладненское районунуң «Прималкинский» совхозунуң Петр Голосныйга удуртқан эвенозу аңгыс андараринга трактор агрегаттарының эң тулган дээн түңнелги чедип алган. Алды механизаторлар «ДТ-75» деп ийи, «Т-74» бир тракторларга ийи эвлчег-биле ажылдаан, 23 ажыл шагының дургузунда норма бүзүтаар, 48,3 гектар ашгысты андарар тургаш, 115,8 гектарны чаргынар. Ажылдың шынарыа тергиин эки деп хүлээп алган.

* * *

САРАНСК. Мордовияның шөлдеринде дүжүт ажаап турар комбайннарның соодан тараа чаштырар агрегаттар база улаштыр шимчеп чоруп турар. Ол автономиут республиканың бүгү тараа шөлүнүң үштүн бир кезии боон турар күзүл чажар тараанды тарып турары ол-дур. Ук чергеиин байдалынга таарыжыр болгаш, ол культуралар чалыг чажар тараанын ийи-үш центнер хей дүжүттү берип турар. Шинчаткан бо чылын күзүл чажар тараанның шөлү улам калбарган—340 мун гектар болур.

* * *

ЙОШКАР-ОЛА. Марий АССР-ниң механизаторлары күзүл чажар тараанарыны шалыпкын ёзу-биле тарын турарлар. Волжское районнуң «Эмековский» совхозунуң трактористи Илья Семенов үш сеялка-биле чаңгыс-да хүн дургузунда 35 гектар черге көк-тараанны чаштырып четтиргеп турар. Өскелээ районнарда ындыг шалыпчылар элээп эвес.

Ол ажыл-агыйда күзүл чажар культураларның элээп хей сорттарын өстүрүп турар. Шинчаза-даа бедик дүжүттүг «Мироновская-808»-ти болгаш «Харьковская-55»-ти колдады тарып турар. Эң шилеп «Мироновка» хей черии эгелээр — бо чылын оны 38 мун гектарга тарыар. Ол дээрге, күзүл чажар культураларның шөлүнүң бешки кезээ-дир.

(СЭТА-ның корр).

ТЕЛЕГРАММАЛАР СОЛУШКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Индонезия Республиканың хамаарышкак чоруун чарлаанындан бээр 29 чыл болганы-биле халбаштыр Индонезияның президентизи генерал Сухартога байырлыг телеграммазы чоруткан. Ийи чурттуң улустарының, делегейниң хүшүүлүг чоруун чавырыдыраринын болгаш бүгү-ниитиниң тайбының быжыглаарының эрге-аажыктарын өстүрээр Совет Эвилели биле Индонезияның аразынга чаагай харылзаларны хөгжүдериң күзеп турарын телеграммада илереткеи.

Индонезия Республиканың президентизи харыы телеграммазынга байыр чедиргени дээш ынчу сеткилп-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

(СЭТА).

ШАХТЁРЛАР БАЙЫРЛАЛЫ

Москвага августуң 23-те Шахтёрнуң хүнүнге турускаатқан байырлыг хүрал болган. Шахтёрлар, шахта тудугжулары, дар машина тудуушкынуның ажылдакчылары, эртемденнер, найысылалдың хей-ниитизинин телээлекчилери Бүгүиенин топ концерт залынга чеде бергеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкин-биле сонгаан.

ССРЭ-ниң хомүр-даш улеттүрүнүң министри Б. Ф. Братченко илеткел кылган.

Хүрал киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

Дүжүт ажаап алыышкыны — шалыпчы фронт

КАА-ХЕМНИҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы шортиң, чылының дүжүдүн ажаап алырының кампаниязы Каа-Хем районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында бо хүннерде массалыг апарган. Августуң 22-де медээ-биле алырга, районда ниитизи-биле 4346 га черии тараазын кестиргеп, ол—бүгү тарылга шөлүнүң 10,7 хуузу болуп турар. Тавычалай кестиргеп тараадан 1734 ганы бастырып, ажаап алган. Ажаттынган черден алдынган ортумак дүжүт 7,6 центнер болган.

Ажаап алыышкын ажылдарын «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары организастыг болгаш шалыпкын чөрүдүп турар. Ында 1120 гектар черии тараазын кестиргеп болгаш 550 гектарның тавычазын бастырып алган. Ол ажыл-агыйда тараанын дүжүдү районда эң-не чаагай болуп турар. Ынчангаш механизаторлар чаагай дүжүттү ыяскы хуусаада чидириг чоока ажаап алыр дээш шак бүрүзүн чеп ажыглап, улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

«Коммунизиче өруң» колхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырын шалыпкын темп-биле чөрүдүп эгелээнинер. Олар 840 гектарның тараазын кестиргеш, 457 гектарның тавычазын бастырып алган. Ында гектардан ортумак дүжүт 8 центнер чоокшулаап турар.

«Ленинчи өруң» совхоз 725 ганы кестиргеш, оок 203 газын бастырган, чамдык участектерниң тараазын кестирбишаан, туда бастырып алган. «Бүрен» совхоз 287 ганы кестиргеш, ону колдуун ажаап алган. Ында гадан тараанын ортумак дүжүдү 12,2 центнер чоокшулаап турар.

Чаа чылдың дүжүдүн чидириг чоока, шалыпкын ажаап алыры дээш районнуң механизаторларының ортузунга калбарган социалистиг чарышка бедик бүдүүжүлүг күш-ажылдың үлегер-чижээн «Тиилелге» колхозта хоочун комбайнер В. Барбалдай, «Коммунизиче өруң» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Ситников болгаш өскелер-даа көргүзүп турар.

Ажаап алыышкында ажылдың темпизин болгаш күшениишкинниң хүн келген тудум улам-на бедип турар. Тараажылар Совет Тываның чоокшулаап орар 30 чыл юбилейин төлептиг белек-биле утпуур дээш дүжүт ажаап алыышкынын үлегерлиг эрттиреринче чүткүп, бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЭЛБЕК ЧЕМ ДЭЭШ

АЖЫЛ ОРГАНИЗАСТЫГ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң коллективи 1570 тонна сигеи белеткээр хүлээлгелиг. Ону ий-шаанда күүседир, чемгир хоолулуг үеде белеткээр талазы-биле чамдык хемчегларни ап чоруткан. Ажылдың графигин баш бурунгаар тургускан: онаалга планны совхозтуң үш салбырлары, оок бригада, звено бүрүзү алган. малчыннар база онаалдалыг.

Август 20-ге чедир 786 тонна сигеии белеткээн азы планның дең кезиин күүседипшеп. Чүгле сигеи эвес, мал чеминге херектиг будук-бүрү дээш, оске-даа чүүлдерни белеткээрнеге база кичээнгей салып турар.

Хорум-Даг салбыры кукуруза ажаарынче база киргеи. Баштайгы неделяның түңнелии өзүтаар алырга, 8 комбайн муң ажыг тонна погаан массаны силостаан. Ол шөлде 150 гектар кукурузаның погаан массазы гектарга онаалтыр 51 центнер болуп турар.

М. ЧАМЬЯН.

СЕСЕРЛИГДЕ САРААТТАР

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбыры бүгү күштү сигеи ажылынче киргеп. Чимит-Доржу Аигыр-оолга удуртқан ийи звенолуг бригададан аңгыда, контора ажылдакчылары, школалчылар база хаара туттунган. Чамдык хүннерде суурнуң чону база улажы бергилээр.

Бо хүннерде Сесерлиг улуында 134 тонна сигеиан кезип сараатгаан. Шарын пресстээр ажылда трактористер Григорий Чымба, Маады Дамбаа оларны сигенчилер мактап турар.

Баян-Колда звеноуң ажылы база организастыг. Кестирилгеде 8 ааг машиназы киргеп, олзар өөлүг хүннерге чедир 160 гектарны кестиргеп. Школачылардан Володя Кара-оол, Юра Хууракай, Сергей Шагдыр ышкаш ажылдың хүн нормазын үргүлүг ажыр күүседип турарларны мактаары чөптүг.

У. САРЫГ-ООЛ.

МАЛЧЫННАР — МУРНУНДА

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунда хоюуның бир, малчыннарның үш бригадазы сигеи ажылында хаара туттунган. Техниканы бүдүргүчүлүг ажыглаар, күш-ажылды шын организастаар талазы-биле хемчегларни ап турар. Август 20-ге чедир 1030 тонна сигеиии сараатгаан.

Мал чеми белеткээрииге калбарган социалистиг чарышка Соян Чихейге удуртқан ийиги хой бригадазы мурнуку одургда. Колхоз ниитизи-биле планын 28,3 хуу күүседип турда, ол бригада онаалганы 62,4 хуу чедиргеп. Ийиги черии планын 59,6 хуу күүсетпеп. Серен Шимиттиң үшкү хой бригадазы эзлээн.

Д. ДИРЧИН.

ОРТАА-ХЕМЧИЛЕР

«Найырал» совхозтуң Ортаа-Хемде малчыннары сигеи белеткелинде идепкейлиг ажылдап турар. Малчыннарның ол звенозуи коммунист К. Чамбал эки башкарып, ам безии 450 центнер сигеиии белеткээн. А. Хоюгбан, Ч. Сескармаа, К. Казут, С. Доктугу ышкаш үлегерлиг ажылдап турарларны айтыры өөрүнүүг.

Маңаа чамдык четпестерни база айтыр херек. Бир эвес шупту малчыннарны сигенче ий-шаанда бүрүн эвилелдээн болза, көргүзүт амгыыдан ыракта бедик турар ийик. Мыйыстыг бода мал кадарчылары Т. Мартыгыр, С. Алдыы-оол, М. Ножоп ышкаш, мынчага сигеи ажызынче кирбээн кижилер бар, ол канчап-даа таарышпас.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЭЗРБЕКТИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

«Кызыл тараачын» совхозтуң Эзрбек салбырының коллективи малга чем белеткээрии организастыг чорудуп турар. Ниитизи-биле 30 ажыг кижи хаара туттунган: 2 трактор кестирип, 2 машина улаштыр пресстеп, белеткээн сигеиии ол-ла дораан кыштагларже 4 автомашинага чүдүрүп турары таарымчалыг. Сөөлгү хүннерге чедир 307 тонналы белеткээн.

Августуң 16-да шеф база организастыг болган. Анда суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киришкеп. Ол хүн кыштагларже 19 тонналы чүдүргеп. Чамдыктары хөнээн салып, оске-даа дузалал ажылга киришкеп.

М. ХЕЙМЕР-ООЛ.

БУДУН-БҮРҮ БЕЛЕТКЭЭН

«Улуг-Хем» совхозтуң Ийи-Тал салбырынга, минда сес чыл школазының коллективи шеф организастаан. Ол хүн 30 центнер будук-бүрүнү бооздаллаш, сеяде азын кургаткан.

Башкылар коллективинден Валерий Ондар, Ховалыг Аяй, Кыргыс Хеймерек, Ховалыг Калбак-кыс олар организастыг болгаш үлегерлиг ажылдаан. Салбырның баштаар чери шефчилерге улуг өөрүшкүнү илереткен.

С. ОПУК-ООЛ.

ХОЙЖУГА ДУЗАЛАШКАН

«Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу М. С. Баазаның көргүзүү чыл бүрү бедип турар. Эрткен чылын 370 хоюнуң баш санынга онаалтыр 2400 грамм, а бо чылын 2500 грамм дүжүт кыргаан. Оок кышка белеткели база хынамчалыг болуп келгеи.

Улуг-Хову аксында 2,5 гектар сигекиң шөлүн бо чылын эки суттарган. Монгуш Сувановиич ол шөлүнүң сигенни эштеринге дузалаштырып ажаган. Шефчилер ол беш кижи ол шөлден 150 центнерии белеткээн.

М. ЛАМА.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Улуг-Хем районуң ажыл-агыйларындан «Күш-ажылдың хостуу» совхоз ниитиниң малынга чем белеткелин багай эвес чорудуп турар. Ук ажыл-агый сигеи белеткээриниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржип турар. Серлиг-Дөң деп черде механизастаттынган бригада СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун ийи удаа чаалап алган.

Серлиг-Дөң бригадазы (бригадири Кечил-оол Маадыр-оол) тарымал болгаш чайгаар үнген черлериниң сигении кестирип ажаап ап турар. Ында совхозтуң төп салбырының база Чодураа салбырының ийи звенозун тургускан. Баштайгы үеле планнап турганы-биле алырга, маңаа үш звено ажылдаар ужурлуг турган. Ынчалза-даа машина-техниканың чедишпезиидеп чүгле ийи звено ажылдап турар. Совхоз сигеи кезилдезиниге колдуунда июль тоңчүзүиде киргеи. Моон алгаш көргге, ажылды организастаанында, машина-техниканы септеп белеткээриинде организас чок байдалдар тургулаан-дыр.

Совхоз дирекциязы сигенчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускаиы чедишкинниң кол үндезини деп болур. Бригада төвүиде сигенчилер майгыннарда чурттап турар, аъш-чем хандырылгазы эки. База бир чугула чүүл кескү агитацияя байдалы багай эвес. Агитхуудусту үндүрүп турар. Анда мурнакчыларны илередип, ажылга организас чок чоруктарны шүгүмчүлеп турар.

Бо бригаданың чедишкинниг ажылының ачызында совхоз ниитиниң малынга 2300 тонна мал чеми белеткээр планының чартыын бо хүннерде күүседип алган. Монгул-оол Байыр-оолга удуртқан № 1 звено биле № 2 звено (Норбу Кара-оол) аразында чарыштыг, оок түңнелии доктаамал үндүрүп турар. Ийи звеноуң көргүзүү барык-ла дең, ынчалза-даа № 2 звено чарышка үш удаа тиилекчи болгаш, тускай шаңналды алган. Кайы-даа звенода мурнакчылар хей. Оларның аразындан сараатчылар Доштак Аракчаа, Чамыян Кара-оол, Николай Сандак, Часкалбаа Моңгалбин, сигеи белдүрүкчүлери Аратына Кызыл-оол, Александр Шивит, трактор-биле сигеи кестирикчилери Виктор Оолак база Петр Сүктер-оол оларның өөрүнге үлегерлиин звено удуртукчулары мактаан.

Серлиг-дөңүлер моон соңгаар-даа темпизин кошкаттайн ажылдаар соруглалыг. Чамдыкта ажылче орай үнер, чарыштың түңнелии хүн бүрүде үндүрерии саадалы бээр ышкаш таварылгаларны чайладыры чугула.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Серлиг-Дөңде механизастаттынган ийи звенозуиуң мурнакчылары (солагай талаадан): Чамыян Кара-оол, № 1 звеноиуң удуртукчузу Моигул-оол Байыр-оол, Шортан-оол Маадыр-оол болгаи № 2 звеноиуң удуртукчузу Норбу Кара-оол олар сигеи кестирер черии дугуржуп ап турлар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Ак-көк экраннарны— барыын районнарга

Кызылдың, оок чоок-кавызының суурларыныи, а соолгуредир — Таңды болгаш Каа-Хем районнарның чурттакчылыг черлериниң чону боттарының бажыныызынга телевизиэрларының ак-көк экраннарын кыысып, республика төвүнден телеламчылыгларыны хүнүи-не соңуургап көөр аргалыг болганындан бээр элээн хей чыл эрткеп. 1963 чылда республика наймысталынга телеламчылыга төвүи ажыглалга киирип, ажылдадып эгелээни — Тываның культуралг амыдыралынга улуг болуушкун. Оон соонда — 1969 чылда — космоста харылзаа спутниктерии дамчыштыр Москваның Төп телевидение дамчыдылгазын хүлээп алган, эфирге пептередир «Орбита» станциязының ажыглалга киргеии база-да улуг болуушкун. Үстүнде айыттынган девискээрлериниң чонунга телевизиор кижи магадаар чүүл эвес боон, амыдыралдың үзүлбес кезээ апарган.

Бистиң солуниуи номчукчулары, оске аргаи районнарга ак-көк экраннарны кажан кыысып болурун бо-ла сонуургап айтырарлар. Чоокта чаа «Шынның» корреспондентизи Тыва АССР-ниң харылзаанын будуруулге-техниктиг эргелеиинге баарга, ынаа мынча деп дыннаткан:

— Радиорелелиг шугумну тудары чүгле телевидение дамчыдылгазынга эвес, харын телефон болгаш телеграф харылзаазын улам уладыр арганы бээр. Ынчаларга чонуиуң даижок сонуургап турары айтырыы— телевизиия дамчыдылгазы база-ла эң чугула чүүл болур. Бо чылдың февраль айда республиканың барыын талакы районнарын хандырар ужурлуг радиорелелиг шугумиуи тудуу эгелээн. Ол ажыл Бистиң биле Шагаан-Арыг хоорайның аразында кадын чорун турар. Ол болза, бо тудугиуң бирги кезээ-дир. Ынчаларга оол ийиги кезээ— Кызыл-Мажалык суурга чедир шугум тудуу доозулган соонда барык барыын талакы районнарның чурттакчылыг черлерии Кызылдан, чүгле Кызылдан эвес, харын-даа Москвадан дорт даимдылганы телевизориуи ак-көк экраниндан көөр аргалыг болурлар. Радиорелелиг шугумиуи тудуу кезии беш чылда—1977 чылда бүрүн доозулган турар. Республика найысылалы-биле Шагаан-Арыг аразының шугуму кезии чыдыын төнчүзүиде ажыглалга киргеи турар ужурлуг. Ол соруглага-биле Улуг-Хем районнуи төвүнге бедии ийи чүс метр теле-суургаиы тудуп тургузар болгаш аиаа улаштыр күштүг дамчыдыкчы аппаратураны эштеер. Аиаа чедир дамчыдылга кылырының 40 метр суургазын Элегес-Аксыида кылып турар.

Радиорелелиг харылзаа шугумуиуи кол-ла тудуу Кызылда деп чүгээлаар херек. Амгы үеиин эң болбаазын дээи нарып дериг-керекелдериниг аппаратураларны ында эштеп, телецентриин техниктиг шаиуи улам калбартып турар.

Бир-тээ, номчукчулар телевидение дамчыдылгазын сонуургап турар болганда, барыын талакы районнарның чурттакчылыг черлериниче телевизиия эфирин алгыткан соонда, республиканың чоон талакы районнарын хандырары — дараазының чугула айтырыы апарып дыннадыры база артык эвес. Барыын талакы районнарга оон мурнуу чарыында — 1977 чылга чедир ак-көк экраннар чырып, чонуиуң амыдыралынга база бир улуг чаартыгаиы кылыр.

(Бистиң корр.).

Кызыл хоорай Советиниң элчеглиг сесии сессиязынга хоорай Советиниң чагыргазында аныл-агыйларда мал ажылының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалашкан. Бо айтырыгга хамаарышкан клеткелди хооркүүсеммуиуң даргазының оралакчызы А. С. Токарев кылган. Кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссиияның даргазы А. И. Ломаев, «Тере-Хөл» колхозтуң даргазы Г. М. Санчаа, Суклак кодээ Совединиң даргазы Б. Ч. Ондар, Чеэби кодээ Совединиң даргазы П. Ф. Мошкарев, СЭКП Кызыл хоорнамуиуиң бирги секретары В. Б. Добромыслов болгаш оске-даа эштер санал бергеннер.

ХҮН БҮРҮНҮҢ КИЧЭЭНГЕЙИН МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

(Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан)

Хоорайның ажыл-агыйлары бирги чартык чылда бүгү-ниитиниң социалистиг чарышка кириштишаан, чамдык дээре көргүзүттерии чедип алган. Мыйыстыг бода малдың хөгжүдериниң планын 100,9, хой ажылын — 112,2, күштү — 124,7 хуу күүсеткеп. Чэртык чыл планындан ажыр 552 центнер эътти, 60 центнер дүжүт, 500 мун кезек дагаа чуургазын саткаи.

Ажыл-агыйлардан «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтар оске ажыл-агыйларга бодаарга, эътти будуреринен болгаш садарын көрүдеткеп. Санал бергеннер «Кара-Хаак» совхозтуң, «Тере-Хөл» колхозтуң адрезинге хамаарыштыр чидиг шүгүмчүлелди кылган. Чүгле дээе, ылаңгыя «Тере-Хөл» колхоз дөрт чылдың дургузунда 20 тонна ажыг дүжүт күрүне планыга чедир дужаавааи. Ол ажыл-агыйлар күрүнеге эът дужазының беш чыл планын база күүседип шыдавайн турар. «Кара-Хаак» совхоз мыйыстыг бода малды өстүрүп хөгжүдерии ак-даа дыка куду дешелиг боттандырып келгеи.

Бо ажыл-агыйларда хой ажылын сайзырадып, оок баш санын көзүлеринче багай кичээнгей салып турар. Эрткен чылдың ноябрьда СЭКП Кызыл хоркому, хоорайның күүсекчи комитединиң «Кара-Хаак» совхозка, «Тере-Хөл» колхозка хой ажылын хөгжүдериниң дугайында докладтарын хүлээп алган. Ынаа айтканы болза, 1958 чылдан 1972 чылга чедир «Тере-Хөл» колхоз хойнуң баш санын өстүрерии 9,7 хуу кудулаткан. Дүк бүдүрерии 85 хуу эвээжеткеп. Төрүүр чүс баш хойга онаалтыр ортумак-биле 95 хураганны алган, «Кара-Хаакта» оон-даа куду—64 хураганны ап келгеи.

Ук докладталды ол ажыл-агыйлар удуртулга болдуруп, инда айтқан хемчегларни хажык чокка боттандырар ужурлуг турган. Ынчалза-даа бо айтырыг талазы-биле мынчага чедир кендыг-даа өскерилгелер болбаан. Бир баш хойга онаалтыр колхоз 850 грамм дүжүт кыргаан. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын хөгжүдер дугайында докладталында айтқан хемчегларни болгаш күрүне планнарын бо ажыл-агыйлар тыллан чылче күүсетпейн келгеи.

Депутаттар ол ажыл-агыйларның удуртукчуларын четпестерин илередип, моон соңгаар ынчаар ажылдаарын тодаргай чугаалаар боор дээ идегел-биле оларның санаалларын дыннаан. Колхоз даргазы эш Санчаа хой ажылын сайзырадырының хемчегларине доктаар ужурлуг турган, ийи ажылынга доктаап, ооң фермазын дүжүрерин айтып, инда ийи малдың дүжүт-даа, сүттүг-даа бербес, ажык чок болуп келгеиин чугаалаан. Ол, Тере-Хөлде хой одарлаар черлер колдуунда чок дээр түңнелге келгеи. Ыңдыг санаалды кымда чөпсүнээи. Эш Санчаа мынчаар бир солуун бодаляы чугаалаан. Колхозта дээди эртемниг ийи мал эмчизи бар. Оон аңгыда ортумак эртемниг беш эмчи бар. Ынчалза-даа олар аараан малдарны экирти эмээриичe кол кезээгей салбайн келгеи. Олар аараан малдарны колдуунда актылап, үндүр бижип турган. Оларның харысызга чок, кошкак ажылындан шиваа-ла элээп хей хой өлүп хораан.

Малдың баш санының өсшеин, өлүп эрган турарының бир чылдагааны болза, мал чемнериниң чедишпезиинде «Кара-Хаак» совхозтуң 1973 чылда төрээн хураганнарының 90 хуузу ортумактан худу деиглелиг болуп ышкаш. Мал чемнерии четпес кылдыр, эвбедир белеткеп албайн турарының ужурунда 1973 чылда 1524, а бо чылдың 6 аймага 1274 баш хой өлген. Өлүп хораарының база бир чылдагазы: орайтан, апрель—майда хойларның ооллааны болур.

Колхоз, совхозтарның бүгү ажыл-ишчилери малга четчир санныг чемнерии белеткээр дээш, хову-шыиналарда күжениишкинниг ажылдап турарлар. Хоорайның чурттакчылары оларга база дузалажып келгеи. Кызылдың № 2 АТБ-зинии, чурт-шинчилел музейиниң, хөгжүм-шиин театрының, Кызыл садыгның, типографиянның, пиво заводунуң, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң коллективтери мал чемнериниң белеткелиниге идепкейлиг киржип, органнастыг ажылдаан. Ынчалза-даа «Тыва тудуу» трест, «Кызыл-оол электри тузуг» үргелели болгаш, оске-даа машина-техниказы хой будуруулгелер кодээге дуза чедирбейн турары санал-дардан ылгаан.

Совхозтарда автомашина чедишпезии биле-тура-на, кызылчылар ажыл-агыйларга техниканы четчери-биле бербээл. 14 дугаар механизация эргелели болгаш оске-даа черлер машина бээриидеп ойталап, янзы-бүрү чылдагаанар дээп турарлар «Бисче хоорай 19 машина чорудар турган, ооң чүгле чедизии чоруткан. Оларның чамдыызы үрелих болган. Совхозта ажыл хайыгыш, тараа ажаалдазы база эгелээн» —деп, директор эш Ломаев саналынга чугаалаан.

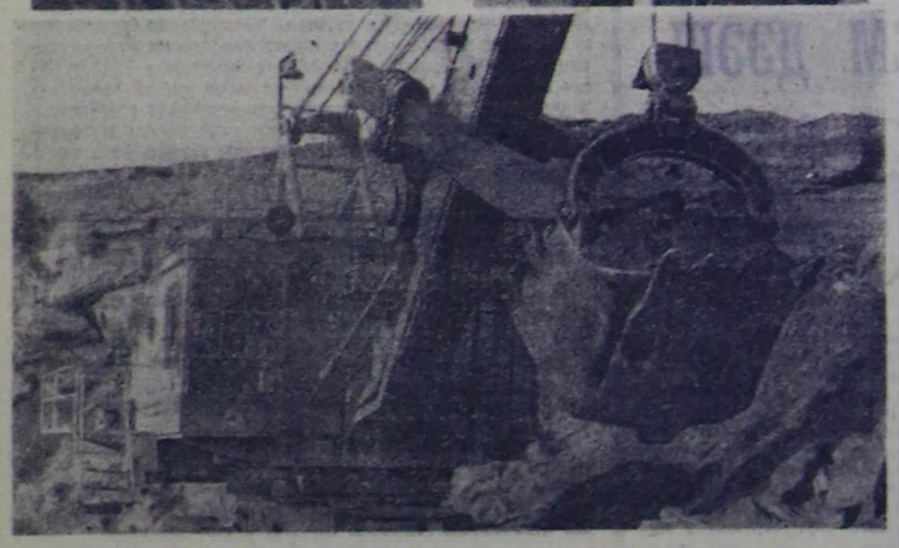
Хоорай Совединиң күүсекомуиуң кодээ ажыл-агый киржиниин ажылдакчылары мал ажылын хөгжүдериге калбаа-биле ажыглаарының чугула болуп турарын сессиига айтқан.

Д. КОМБУ.

Бөгүн Шахтер хүнүн бүгү чурт демдеглээр

ОЛАР ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Тыванын хөмүр-дашчылары боттарының чанчыл болган байырлалы — Совет шахтёрнун хүнүнге күш-ажылчы улуг чедишкиннеринг ужуражып тураалар. Бо чылдың эрткен чеди айларында хөмүр-даштың казып тыварының планы 110,2 хуу, хереглекчилерге садып сайгарарының планы 107,7 хуу күүсеттинген. Чыл эгезинден бөөр планнан ажыр казып тыпкан хөмүр-даштың хемчээли үжен мун тонна ашкан. Күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедидеринин темпилери беш чыл планында көрдүнген контроль чурагайларны мурнаа турар. Бир тонна хөмүр-даштың казып тыварының бот-үнезин чедиретке-нининг ачызында 380 мун рубль түнүг арыг оруга алдынган. Август айның бүдүрүге планы бүгү көргүзүглер талазы-биле чедишкиннинг күүсеттинип турар.

Тоску беш чыл планының тодарадыкчы дөртку чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүселир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириштинаан. Каа-Хем хөмүр-даш разрезининг коллективи бо чылдың ийиги кварталында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган чарышка бирги черни эалаш. СЭКП Тыва өбкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдениниң болган облпрофчөвүделдин шилчимир Кызыл түгүн чаалаа алган. Бирги чартык чылдың түнелинде разрезтиң коллективинге ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунун үшкү шаналын тывыскан.

Тыванын шахтёрларының найыралыг коллективинде бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны өзүп, чыл бүрүле оларга чаа-чаа аттар немежип турар.

Коллективте тергиннернин тергиннери,' орук айтыкчы болбаннар деп аладып турар мурнакчыларга, ылангыя экскаватор машинистери Н. Андриановка, А. Нехорошковка, чолаачылар С. Федченкога, В. Горловка, өрүмнээр станоктар машинистери М. Репке, К. Кууларга разрезтин коллективи чоргаарланнышаан, богүнгү байырлал таварлаштыр оларга чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерни күзеп турар.

Разрезтин ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылда боттарынга алган социалистиг хүлөлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун улам бедидеринин, техниктиг чедиргенишкинни болбаазырангайжыларының хереэнге бүгү күжүн, аргаларын болгаш курлавырларын долузубиле киништирбишаан, моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдарынга күзел-чүткүлдүүн богүн, байырлалдың хүнүн таварыштыр илергейлеп турарлар.

Тыванын шахтёрлары боттарының байырлалынга уткуштур чедип алган чедишкиннерин богүн түңневишаан, артып келген оруун база сактып турарлар. Оларның эрткен оруун күш-ажылчы тинилгелерин өруу деп адап болур. Республиканың улус ажыл-агыйының шалкын хөгжүлдезинге бистин шахтёрларывыстың киништирген үлүг улут. Ол дугайын Совет Тыванын үжен чыл ооның улуг байырлалының бүдүүүүде сактыры чоргааранчыг.

1944 чылда Тывага баштайгы хөмүр-даш шахтазы ажыттынган. Тыванын үлетпүрүнүң, ажылчын кадрларының баштайгы отряды анаа тургустунган. Оон бээр эрткен үжен чылдарда республиканга хөмүр-даш тывыжының хемчээли мун катап өскен. 1945 чылда Тывага чүгле 500 тонна хөмүр-даштыг казып тыпкан, а 1973 чылда ол хемчээл 500 мун тонна ашкан. Чээрби ажыг чылдар бурунгаар хөмүр-даштыг чүгле Кызыл хоорайның хереглелиннге ажыглап турган болза, амгы үеде ону республиканың ад ырак кыдыг-кызыгаар булунарынче сөөртүп турар.

Хөмүр-даштың ам көрүнүп чурттакчыг суурларында-даа, хөвү турлагдарында-даа, малдыңнарның шилтагларында-даа олап турар апарган. Республикага хөмүр-даш тывыжының технологтуг чорудулгалары бо эрткен үениң дургузунда үндезини-биле өскерилип чаартынган. Тыванын баштайгы шахтёрларының күш-ажылчы чепсээ хүүрек болгаш кускун-хаай турган болза, амгы үеде Каа-Хем разрезинде даг машиналарының эң-не болбаазырангай хевирлерин улуг күүлүг экскаваторларны, өрүмнээр станоктарны, автомашиналарны болгаш өске-даа хай ишти марыл техниканы ажыглап турар.

Үжен чыл бурунгаар бистиң шахтёрларывыс хөмүр-даштың хол-биле казып, чер иштинден аът-биле үндүр сөөртүп турган болза, амгы үеде разрезте даг ажылдары долу механизастаттынган.

Тыванын хөмүр-даш үлетпүрүнүн - эгезин салышкан, шахтёрнүң берге болгаш будның чаагай тускай мергежининге боттарының күш-ажылчы чурттакчазын турасказаткан кижилерге — Ленин ордени-биле шанналган А. Булатовка. Октябрь Революциязы орденниг А. Кошкар-ооргa, хоочун шахтёрлар А. Тагбага, И. Балыргыга, Б. Чагар-ооргa болгаш өскелерге-даа бөгүн Совет шахтёрнүң хүнүн таварыштыр сеткилдин ханызындан изиг байыр чедирери күзенчиг.

Шахтёрлар кижилерге чырыкты болгаш чылыгны берип турарлар. Ынчангаш оларның күш-ажылы бүгү чонга хүндүткелдиг. Боттарының чанчыл болган байырлалын таварыштыр бистин шахтёрларывыска моон соңгаар-даа чаа-чаа улуг чедишкиннерни күзээри өөрүнчүг.

Д. САРЫКАЙ,
инженер.

Чаа өөредилге чылынга

у т к у ш т у р

Чаа 1974—75 өөредилге чылы эгелээринге чедир каш-да ёнүк арткан. Бо өөредилге чылының эгелээри тыва улустуң төөгүзүнде алдарлыг болуушкуннуң—Тыванын ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле питтышканының 30 чыл ыш-биле капсырлашкан. 30 чыл дээрге тыва чонунга төөгүзүнге эвээш үе-дир. Ынчалдыкка ол кысказ үениң иштинде партия болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында Тыванын улус ажыл-агыйы, культуразы кайгамчык чедишкиннерни зедип алган. Ону улус өөредилгезинниң хөтүлээзиндеги тода көрүп болур.

Совет улустун аңы-дүңма өөрүлгезинге Тыванын каттышкынының соонда улус өөредилгези удам шапкыны-биле хөгжүп өгелээн. Амгы үеде Тыва АССР-ниң девискээринде иниги бирлигинин 170 ажыг школаларында школа назылыг уруглар шуптузу хаара туттунган. Оон аңгыда, республикада ийи дээди болгаш беш ортумак тускай өөредилге черлери, беш профессионал-техниктиг училищелер ажылдап турар. Ол өөредилге черлеринде чеди мун хире оолдар, кыстар өөренип турар.

Чыдаарында школаны ара каар чорук дыка кызырылган, ийи чылдыларның саны 42 хуу эвээжээн.

Эрткен 1973—1974 өөредилге чылында республикада 4 школа, 1100 ажыг класстар, башкыларның чарыш чыгыы кезии 100 хуу өөредилгени чедип алган. Ортумак школалардан эң белен коргузугну (99,2 хуу) Туранның № 2 школазы (директору Б. И. Араптан) чедип алган. Хой-кой школаларда күш-ажылчы кижизидилгени эки тургускан. Бо чайын республиканың ортумак школаларында өөренгичилерниң 40 бүдүүлүг бөлгээларынга, 18 школа ыяш ажыл-агыйларынга 3 муң 500 уруглар ажылдаан. Оон-биле кады өөредилге чылының дургузунда 600 өөренгичи трактор, 1694 кижи автомашина тургузуун өөренген. Ортумак эртелиг аттестадыбиле кады 317 кижи автомобиль, 170 кижи трактор башкарар эртелиг дужаап алган.

Ындыг болзажок эрткен өөредилге чылының түңнелдери школаларның болгаш улус-өөредилге шугумунуң ажылында эм-даа улут четпестер барын көргүскен. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгенин үндезаан — бүгү-ниити сес чыл өө-

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Партия болгаш совет органнарның школаларның башкылар коллективтери-биле бир демниг күжениишкинү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр аныктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезинниң талазы-биле ажылды дозуурунде угланган.

Бүгү-ниити ортумак өөредилге бистиң чурттуң улустарының политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралының чайынненчак чедишкинин болур ужурлуг. Ол совет кижилерниң культуразы, эртем-техниктиг деңнелин бедидеринге, угаан болгаш күш-ажылдың аразында ылгалдарны ажып эртеринге, хоорай биле кожаның чоокшулаштырарынга дузалаар. Бүгү-ниити ортумак өөредилге ССРЭ-ниң улус ажыл агыйын улам ынай хөгжүдеринге чаа улут перспективаларны ажыдар, совет шиитпирел болгаш күрүне тургузуунун быжыын, бүрүүаз тургузулган оон артык күштүүн көргүзер.

СЭКП-ниң XXIV съездизи ортумак өөредилгеже шилчилгени амыдыралга боттандырарының кол угланышкынларын тодаратказ. Ол дээрге хүндүскү иниги билиг школалары, ортумак тускай өөредилге черлери, тускай мергежил бээри-биле кады ортумак эртемни бээр профтехучилищелер болгаш кежээки база бот-өөредилгенин школалары-быр. Оон иштинден хүндүскү иниги билиг школаларга ол айтырыгны шиитпирлээринге кол черни эзелеп, 8 класс дооскаңнарының 70 хуузуңга ортумак эртемни бээр ужурлуг. Шак ол сорулгаларны күүседир дээш политиктиг, педагогиктиг, организастыг хөй ажылдарны ам-даа чорудар ужурлуг бис. Кижи бүрүзүнүң ортумак эртемни чедип аарыамты үенин негелдези деп чүгени тайыбырлаар апаар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болуп эрткенинден бээр бистиң республикада, бүгү чуртта дег, бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар хөй-хөй ажылдар кылдынган. Эрткен 1973—1974 өөредилге чылында ийи чыл бурунгаар 8 класс дооскаңнарының 86 хуузу өөредилгенин янзы-бүрү хевирдээн-биле ортумак эртемни чедип алган. 1974—1975 өөредилге чылының төнчүзүнге бо көргүзүг 94—96 хуу чедер ужурлуг.

Оон-биле кады бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының сорулгазы өөредилге кижизидилгелиг ажылдың бүгү хевирлерин сайырангайжыдарын негеп турар. Чүл дээрге, школа аныяк салгалга эртемге үдезилеттингеп ханы билиглерни бээр, марксизм-ленинчи теория-биле чемсеглээр ужурлуг. Ол талазыбиле бистиң школаларывыс эвээш эвээш ажылды кылып келгеш. Беш чылдың эртеен үе-

реднгезининг дугайында хоойлу чамдык Бөрүлүн-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем дээш чижектиг районнарда чедип күүсеттинмеин турар. Эрткен өөредилге чылында 8 чыл бурунгаар бирги класска киргеннерниң чүгле 75,6 хуузу сес чыл школазын доозкан, РСФСР-ниң школаларының ортумак өөредилгеге хуузу 98 турда, бистиң чүгле 95,6 хуу чедип турар. Тожу болгаш Бай-Тайга районнарның өөредилге хуузу ең-не чавыс—92 хуу, Монгун-Тайга районнуң школаларының пионерлеринниң өөредилгеге 88 хуу болганы дыка четпес. Оон-биле кады өөренгичилерниң билиминиң деңнелин база кудуу болуп турар. Бо чылын Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынга математикага экзаменге киришкен 317 кижиниң 140-ни багай демдекке дужаагаан. Орус дылга, химияга, физикага билиминиң кошкаан конкурстап дашкаар экзаменнерге киришкеннер көргүскен.

Бо бүгү фактылар чамдык школа удуртукчуларының, башкыларның өөренгичилерге ханы, быжыг билиглер бээр дээш шудургу ажылдавайн турарын хереңилеп турар. Удуртукчуларның харыысалга чогун ажыглап алгаш, кичээлдерге белеткел чок, идея болгаш методика талазы-биле чавыс деңнелдиг кичээлдер эртиирер башкылар ам-даа таварыжып турар.

Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның, Кызыл хоорайның чамдык школаларында школаны ара каар чорук хөй. Эрткен өөредилге чылында республиканың школаларын 112 уруглар чылдагаан чок ара каган. Шак бо четпестер бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгеге доктар болур.

Школаларның өөредилге-материалдыг бүдээлин быжыглазырының, өөредилге кабинеттерин дериг тургузарының аргалары турда-ла, чамдык черлерде олче чогуур кичээнгей салбайн, школа, интернаттарның септелгезин багай чорутканын демдеглээр херек.

Чаа 1974—1975 өөредилге чылы бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының сөөлгү чылы. Ынчангаш школаларның партия организацинилары, башкылар коллективтери эрткен өөредилге чылының түңнелдерин ханы анализтеп, бар четпестерни илередип, оларны катаптавазы-биле бөдүүн хемчеглерни ажылдап кылыр ужурлуг. Школаларның өөренгичилерге кижизидилгелиг ажылын чаа чадаже көдүрүп, ону амгы үенин бедик негелделеринге дүүштүр тургузары бистиң дорт хүлээлгевис, соңгаарлаттынмас херээвис.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң кидизиниң эргелекчизи.

ЭРЕС-ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Чоокта чаа бүгү чуртка III чергенниң Күш-ажылчы Алдар ордени-биле баштай шанналган кижилерниң аттары биледингең. Оларның аразында — «Южкузбассуголь» комбинатының «Юбилейное» шахта эргелелинде Н. М. Романцовтуң бригадазының кежигүнери: шахта тудукчулары Н. Е. Зубаков А. В. Кондратьев, П. И. Савруцкий, С. Г. Сизых, хөмүр-даш казар машиналарның башкарыкчылары А. В. Козлов, В. А. Розин, Н. К. Семенюк олар база бар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. М. Романцовтуң бригадазы кызымаккай ажылдың түңнелинде үш чыл үш айның дургузунда бодунуң беш чыл даалганын күүседипкен.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүүн министриниң бирги орадакчызы Л. Е. Графов СЭТА-ның корреспондентизиниге мынча дээн:

— Н. М. Романцовтуң шахта тудукчулары эвээш эвээш күш-ажылчы тинилгелерни чедип ап келгеш, 1970 чылда ол бригаданың бир ай дургузунда 3 526 метр черни казып, кыганын чугаазаарга бадыңгыр. Ол дээрге, нормачижектен хей катап улуг боор турар. Чүрттүн хөмүр-даш үлетпүрүнге мындыг түңнел мурнунда черле турун көрбээн. Ынчан чартык миллион тонна ажыг хөмүр-даштыг олар казып үндүрериге белеткээнер. Ол хире оттуглар чүүлдү орттумак дээш шахта бөзин чартык чыл иштинде казып, үндүрүп шыдаар болгай.

Ам, ол рекордтун кайы хире улуг хемчээлдиин биилп алганывыста, ол-ла шахта эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Н. Смирновтун бригадазының ажылчыннарының бо чылдың беш айларының дургузунда каскан хөмүр-дажы чеже хирел дээрзин чугаалап көрейн. Ол алдарлыг шахтёрнүң ады чүрттө дыка сурагжаан. Эрткен чылдың ноябрь айда СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели ол бригаданың кежигүнерине социалистиг хүлөлгезин хуусазындан эрте күүсеткейн болгаш чыл эгезинден бээр бир миллион кокстаар хөмүр-даштыг касканы дээш байыр чедиргең болгай. Чаа техниканы болгаш хөмүр-даштыг сут күжүү-биле казып, тывар мурнакчы арганы ажылдавышның, дазылырган керекти шахтёр бүрүзүнүң бедик харыысалгалыы-биле көргенинин. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеп дугайында салган соңгаар-даа ийи катап, шахтёрлар дээш партия, профэвилел болгаш комсомол организацинилерының организаакчы база политиктиг улуг ажылының түңнелинде индыг чедишкиннерни чедип алганын ол байырлыг чагаада демдеглээн.

Бо чылын ол коллектив база-ла хөмүр-даш үлетпүрүнде калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының сыкында кирип турар. Ол чедип ай дургузунда 793 578 тонна хөмүр-даштыг казып тыпкан. Ынчангаш шахтёрларның Төрээн чуртка берген күзээлгези — 1974 чылда 1 250 мун тонна хөмүр-даштыг казар дээнги чедишкиннинг күүсеттинер деп бүзүрелдиин-биле чугаалап болур.

Бистер маңаа хөмүр-даш үлетпүрүнүң ол эң дээрге коллективтериниң дугайын чугаалажы бергеимис черле таварыла эвес. Чогум-на оларның соруктуг ажылының, чүс-чүс мурнакчы участоктарының болгаш бригадаларның шолыпчы ажыл-иишиниң ачызында даалга чедишкиннинг күүсеттинин турар болгай. Чижээ, чыл эгезинден бээр планнан ажыр 11 миллион тонна оттуглар чүүл кастынган боор турар.

Шахтёрлар 1975 чылга хөмүр-даш казып, тывары чеди чүс миллион тонна чедирер болгаш беш чыл планында көрдүнген децнелдиг ажырарын орадаажып, шиитпирлиг ажылдап турарлар. Шахтёрнүң хүнүн доктаадын тургускан 1947 чылда 183 миллион тонна хөмүр-даштыг казып, үндүргенин маңаа сагындырып каайн. Хөмүр-даш үлетпүрүн техника-биле хандырар дугаймында партияның болгаш чазактың үргүлүү сагыш салып турарының ачызынга В. И. Ленининг «үлетпүрүүн чеми» деп адаанга хөмүр-даш казылдазын соксаал чокка новүүдеир аргалыг боон турар. Чаа техниканы ажыглаан түңнелинде шахталар, разрезтер болгаш хөмүр-даш болбаазыралдыр фабрикалар амгы үеның болбаазыны үлетпүр черлери апарган болгаш инда бедик мергежилдиг инженерлер, техниктер болгаш ажылчынар ажылдаан турарлар.

Шахталарда бүрүн механизастаашкын болгаш автоматчыдылгаан аңгыда, чаа шахталарны түзүп, эргилерин чаартыр талазы-биле улуг ажылдарны база кылып турар. Беш чылдың үш чылының иштинде киитизи-биле чылда-ла 50 ажыг миллион тонна оттуглар түүлдү казар шахта черлерин түзүп турган. Кузбасста «Распадская» дээр шахтаның бирги эзелээн ажыглаалда киргенин улуг болуушкуннарның бирээзи Бо чылын Украиннада «Красная Звезда-Глубокая», «Южно-Донбасская», «Западно-Донбасская» болгаш Казахстанда — «Чурубай-Нуринская» шахталар ажылдап эгелээн.

Оттуглар түүлдү ажык аргабиле казып, тывары чоорту-ла калбарып кел чыдар. Ам безин мындыг арга-биле беш чылдың төнчүзүнге казар деп планнаны хире хөмүр-даштыг казып тып турар апарган. Күчүдүг техниканы: бодуу шимчээр болгаш роторлуг экскаваторларны вар чүк сөөртүр автосамосвалдарны, дизель-электровозтарны, чер үттээр станоктарны болгаш өске-даа болбаазын дериг-керекселдерни ажыглаарынга хөмүр-даштыг ажык арга-биле казарды дыка таарымчалыг боон турар.

Министерство хөмүр-даш үлетпүрүн углап-башкарарының чиңгине схемазын ажылдап кылган. Оон кол сорулгазы — башкарылга аппарадын кызырары, кол будүүлгени мөөнүзээри, дузалал ажылагыйын специализастап, кооперастаары болур. Чиңгине схемада айыткан хемчеглерни боттандырган соонда күш-ажылдың будүүкчүлүү 1972 чылда турганынган 21 хуу беднир, углап-баштаар аппараттан 20 мун ажыг кижини кызырар арганы бээр. Экономика талазы-биле чылда ниити орулга 140—150 миллион рубль болур.

Шахтёрлар боттарының байырлалынга мурнундагы мшкаш база-ла күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражып турар. Олар 1974 чылдың болгаш беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседирииге телептиг салыышкынын киирериие шиитпирлиг деп, Л. Е. Графов түңнелиилее чугаалаан.

ТӨЛЕПТИГ ДАГЖЫ

Грузин ССР. Анатолий Цибаның бүгү амыдыралы Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкуун чылдарында Абхазиниң даглыг-даштыг черинге Ткварчели дээр шахтёржу хоорайның тыдылганы-биле шуут тудуш. оон-биле ол чажыт, 32 харлыгаар.

Н. Лакоба аттыг шахтаның ажылчыны А. Циба он чыл иштинде хөмүр-даш казып келген.

Республикада алдаржаан ол шахтёрнүң хөрвизинде—Ленин ордени чайнап турар. Ону Ткварчелиниң шахтерлары, Абхазиниң ыай болган цитрус өстүрүкчүлери чурттуң Дээдии Совединге ийи удаа сөңгеан.

Анатолий Астамурович Циба боду аныяктаа болза, чаа ийелеп чоруур шахтёрларның башкызы. ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегады боон чораан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аныяк ажылчыннарны шуут будүүлге чердеринге чаңчыктырып, өөредирин кадбартыр дугаймында чугаалаанын ол чер-ле утпас. Аныяк коммунист А. Циба Москвадан чанып келгеш, ажыл-херекке удам-на хамдыкшылдыг кирипкен. Ам Ткварчелиниң шахталарында арыглаа болгаш белеткел забойларының даг ажылчыннарының мурнакчы дуржулгазының школалары ажылдап турар апарган. Анатолий өскелериниң өөренирииге дузалавышаан, боду база өөренип турар. Ол ажылдавышаан, Москваның даг институдунуң дөртку курузун доозуп турар технолог болур.

Депутат А. А. Циба даглыларның амыдырал-чуртталгазын экижидери, хоорайга үлегерлиг корум-чуруумну тургузары-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлеп турар. Ол, соңгукчуларның чагыгларын ыдыктыы-биле күүседип-даа турар.

ЧУРУКТА: шахтада ажылчын алдарының Чөвүделии тургускан. Оон даргазы депутат А. Циба аныяк оол-биле (солагай талазында) ажыл-ишчи чугаа кылып олур. Ол оолду ауржулгалыг шахтер коммунист Шалва Абшилава дагдыныр алган.

А. СЛАКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

А БИР ЭВЕС...

Эрзин, Нарын, Тарлашкын, Совлчер хемнериниң уннарындан шаанда буга казып үндүргеш, тараа тарып, өстүрүп ап чораан. Ынчан тараанын дүжүдү эки турганын кырганнар билир. Ам Эрзин районда бута казып, тараа тарып, ону суггарып турар ажыл-агый чок. Ленин аттыг колхоз Нарын хемден үндүр каскан буга суун суур чаагайжыдыларынга, огород, иогаа суггарарынга-даа ажыглавайн турар. Колхоз төвү арыг кыдымнга турар хирезинде шиитар өөртүп, суурну чаагайжытпаан.

Эрзин районнуң колхозтары ам чылдың-на Ямаалык, Үвегети, Хүн-Сайыр шкаш суггарылга чок ховуларга тараа тарыыр апарган. Ол черлерге тараа шөөлүг үнмес. Ынчангаш дүжүт эвээш болур. Тараа үнмейн-даа баар үелер тургулаан.

Мындыг бодалдыг мен. Буга уннарын катап казып тургаш, оон суун ажыглап, минералдыг чемнишчидилгени төп тургаш, тарааны тарып өстүргеш, колхозчуларның хереглелин чүге хандырып, ажыл-агыйның экономиказын чүге быжыглап болбас деп! Оон ынаң, ук районга мал чемниге хереглээр чаңгыс чылдыг сигенмерни чүге индыг арга-биле тарып, өстүрүп болбазыма?

С. ОЙДУП.

Электри дамчыдылгазының шугумун камгалаар

Чеден чылдар — бистин республиканың энергетиказының шапкын хөгжүлдезинин чылдары. Ол дээрге республиканың экономиктиг күчүзүнүң бедик өзүлдезин көрүкпеп турар. Энергия кандырар кызыгаарлыг эрги дээлдинг электри станцияларын хаап, азы оларны эде монтаждап тургаш, Красноярск крайның төп энергосистемазындан чыркыты ап турар апарганы Тываның чурттакчы чонукун амыдыралчы чаа негелделеринге дүгжүп турары чугаажок.

Амгы үеде республиканың электри четкизинин ажыллакчыларының мурнунда кижи бүрүзүнге онаалтыр энергия дамчыдылгазының күчүзүн улгаттырарын чедип алыры эвес, а ол энергияның быжыг болгаш идегелдинг хандырары болуп турар. Бедик мергежилиг специалистер амгы үеде республикада 3 мун километр шөйлүп чоруткан электри шугумнарын хайгаарап, харыылап турар. Тываның электри четкизинин, Красноярск, Новосибирск хоорайларның янзы-бүрү төлевилел институттарының, «Энергосельстройпуң» № 72 механколоназының, «Кодээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелеля дээш чергелиг хөй кижилиг коллективтериниң кол-ла кылып турар ажылы ол.

Электри дамчыдылга шугумунун (ЭДШ) тудуунга шаптың ужураштырып турар чүүлдерикшивы үеде ссок, чайын хат, шуурган, доозундовурак электри шугумунга артык шүүлтези үндүрүп келген. Бойдустуң тарылча чок байдалдарын өөренип көрбээн төлевилелдериниң уржуубиле Ак-Довурак — Тээли аразынга, Элегес—Балгазын—Бай-Хаак аразынга дээш чергелиг бедик вольтулуг шугумнарның мурнунда тудуп каан адагаштары кээп ужуп, озал-ондактыг тавырылгалар болуп тургакын маңаа сагынмас аргажок. Ол чергелиг үрелиишкинвер керээлиг организацияларга немелде шүүдейди үндүргени чугаажок.

Оон ынай ындыг озал-ондактыг тавырылгалар болу берген тавырылгада ЭДШ-ти ооң девискээринге шуут өжүрер апаар. Шуурган, күштүг ссок, дынмирээшкининг чазы болур деп дыңнаыгны алган дораан районнарның электри шугумунуң начальниктери боттарының чагыргазында турар мастерлерни болгаш специалистерни сагындырып, инструктажын бергилеэр. Белдирлелиг дүзелал станцилары барык-ла административтиг район бүрүзүнде болганда озал-ондактыг тавырылгала ажылдаар бригадаларны катаң-катап белеңнип хынаан көөр апаар. Орта хөй күш, энергия, чарыгдал үнери белдингир.

А кажан ындыг дүвүренчиг медээ кандыг-бир харыысалга чок эштериң уржуу-биле болу бергенде ол чүден-даа харааданчыг. Чүгле эртеен час дургузунда безин янзы-бүрү шугумнарга дөрт ындыг тавырылга болган. Оларның деотелдиринге үрелген чергелериң чоок-кавызының чырыын өжүрер, бүдүн-бүдүн бүдүрүлгелерни, албан организацияларны каш шак дургузунда чырык-биле хандырбас ужурга тавырышкан.

Чажээ, Улуг-Хемниң Торгалыг суур аразынга электри шугуму хевертен үрелген. Электромонтёр А. Г. Остапов ол суурнуң чанынган ырак эвесте электри удазынарынын кырынче сывыргэн-демир арга салып каанын эскерип каан. Эш Остаповтуң шапкын чоруунун ачызында ол чоок-кавыга харын-даа ёрт халап болбаан. Ак-Туруглаа электрик Дембирел Кара-оол иөчүлүң бир хүнүнде суурдан 4 километр хире чердем бедик вольтулуг электри удазынга 20 хире мачаар артындыр октап каан демир-дес тыпкан. Ол бичии уругларның төлек үүлгединиң болза, а улуг кижилер канчап оларны хөй дивезин! Бо дээрге хоралакчы чорук болурундан ангыда, мачаар аажылап турар кижилерниң боттарының болгаш долгандыр турар кижилерниң эмы-тынынга айыылдыг байдалды тургузуп турар. Мындыг тавырылгалар колдуунда көдээ чергелерде, чурттакчылыг чергелерниң боттарында база эвес, оон дашкаар болуп турары база чиктыг. Ол дээрге суурдан дашкаар ажылдыг кижилерге холбажып турар. Оон ынай ындыг шугумнарның адагаштарында шаажан изоляторларны буза адар, туура шаан кааптар чоруктар кайы хөй тавырышкылаар.

Шак ындыг хоралыг болгаш озал-ондактыг чоруктарның үүлгедикчилери-биле демисеглиг түс чергелериң удуртукчулары, хөй-ниити школа чорудуп болуп дээрэи билдингир. Чурттакчыларга, илангыя аныяк-өскенге ындыг үрегленги чоруктуң хоралыын, ажыл-агыйга шаптыктыын, айыылдыын чедингир тайылбырлаары чугула. Ол ышкаш ындыг чорукту кылган кижилерни харысалгага киирерин иштики херектер органнары хайгааралга алыры чугула.

Ниити болгаш чөвүлел хоралларга удуртукчуларны дамчыштыр ЭДШ эртеен чергелерде ажылдап турар кижилер орта ойнарымчалыг болуруң катап-катап сагындырары чөрле артык эвес. Чижээ, амгы үеде сиген, тараа белеткелиг ындыг шугумнарның эртеен чергелериге чоруларын комчуг айыылдыг. ЭДШ-ти аразынга тудуг ындыг чыып, сиген, тараа севаңы чыып сареттарын шуут хоруур. Бедик вольтулуг электри удазынналрынче артылдыр октаар, оон адагаштарының чанында бажың кырындан хер дүжүрер, ол адагаштарже үмер, чанында ийикпе, азы доорзунга чүү-хөө чыыр чорукту шуут болдурбас. Аргарыгга, хову-шөлдерге ёрт болдурбазы база оон хамааражыр.

Электри дамчыдылгазының шугумнарын камгалаар талазы-биле бүгүдеге билдингир болур ужурлуг ындыг чурумнарны ажыл-агыйларның удуртукчулары безин сагыйлай бэргилээр тавырылгалар чөвүл эвес. Улуг-Хем районнуң төвү —Шагаан-Арыг хоорайының мурнуу чарыында 2,5—3 км хире чөрле тавтыг-ла ЭДШ-110 мат адаанда үш сараатты тургузуп каан. Бо сиген ажаалдазының болгаш тараа ажаан алышкынының түлүк үезинде шак ындыг харысалга чок чоруктан чүү үнүп болбазын? Ол сарааттардан хат алган сиген демги удазынарга барып дээр болза, ёрт халап болбас арга чок!

Электри дамчыдылгазының шугумунга үрелиишкин, оон уржуу-биле ажыл саазаар чоруктар, улуг погаралга таваржыры ийи-чанчыс кижилерниң болгаш чамдык удуртукчуларның харысалга чок чорууннан болуп турар дээрэни, сактып алыры чөрле чугула. Электри шугумунга озал-ондакты болдурбас, оон дем-дескэ ажылдаарынга хора чедирер чорук-биле демисежири бүгү-ле хамаатыларның ынакшыл хөрээ.

Ю. ДОРОНИН.

Тыва электри четкизинин бүдүргече-техниктиг албанының улуг инженери.

АНЫЯКТАРНЫҢ ЛОЗУҢУ— ТАЙБЫҢ

Совет болгаш америк аныяктарның үшкү ужуражыышкыны доозулган

БАКУ. (СЭТА). «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында хадылзааларны улам ынай экижидериниң хереэнге боттарының салыышкының аныяктар кирип болур болгаш киирердээ ужурлуг деп, америк болгаш совет аныяктарның төлээлекчилери санап, ынчангаш ол херекти хөгжүдеринге ниит бааринге белеңнип илергейлеп турэ. Совет болгаш америк аныяктарын Бакуга ажылын дооскан үшкү ужуражыышкыныын кол түңнели түңнел үндүрген документиге ынчалдыр тодаргайлаттынган.

Кады ажылдап кылган ынчадыынга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аныяк салгалының төлээлекчилери амгы үениң политиктиг амыдыралының, аңаа ийи чурттуң оолдар, кыстарының киржилгелиниң хөй-хөй чүгүдээ айтырыгларынга хамаарыштыр үзел-бодалдарының чангыс эптиин илергейдээн. «Удустар аразынга биличишкинниң болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, тайбыынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга аныяктарның киржилгезинин чүгүдээын» ужуражыышкыяның киржинчилери онзалап демдеглээн.

Эрчемнин болгаш техниканың янзы-бүрү талааларынга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың кады ажылдажылганының чүгүдэ ужур-дузалыын түңнел документиге демдеглээн. Космосту шинчилээринге совет-америк кады ажылдажылганың, 1975 чылда «Союз» болгаш «Аполлон» дээр космос корабльдериниң кады ужудар деп турарының төөрүлүг ужур-дузалыының «дугайы медеглеттинген.

«Янзы-бүрү нинтилел системаларлыг күрүнелер аразында харылзаалларда дүшкүүрлүг чоруктуң хошкап эгелээнин дедир эглиш дивес кылырының боттуг байдалдары амгы үеде делегейде туруп турар... Чер кырынга тайбыынны быжыглаарының хереэнге чепееглениишкинни дүжүрери-биле, Европаның айыыл чок чорууң хандырары-биле болгаш нинтизи-биле делегей байдалын калыштыларынга холбаалыг айтырыгларны шинтирлээри чугула рольдуг» — деп, түңнел документиге чугаалаан.

«Быжыг тайбыынның идегелдинг магадылалы совет-америк харылзаалларны экижидери болур. Ээди деңнелге харылзажылгаларны улам калбартыры, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга экономиктиг, культурлуг, әртем болгаш спорт харылзааларын быжыглаары, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чедиишкинниг болуруы хандырарынга база делегейниң өске-даа чугула айтырыгларын шинтирлээрииге ажыктыг кады ажылдажылга делегейниң бүгү чурттарының улустарының болгаш аныяктарының эрге-ажыктарынга таарыжы турар» деп, совет болгаш америк аныяктарның төлээлекчилери чангыс эп-сеткилдиг медеглээн.

Эң-не калбак болгаш төлээделгелиг үндезинге ийи чурттуң аныяктарының ужуражыышкыннары совет-америк аныяктар харылзааларын калбартырынга чугула черии болээр. Совет-америк аныяктарның үшкү ужуражыышкыныының түңнелдерии бедии-биле үнелээш, оон биржикчилери хөй талазыг болгаш ийи талазыг үндезинге Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкап Штаттарның аныяк салгалдарының аразынга янзы-бүрү харылзажылгаларны улам калбартырын деткип чугаалаан.

Мурнундагы чеди хонукта ыңкаш. Найырал шүүлганының ажылының түңнел хүнү чугаалажылгалар-биле, ужуражыышкыннар-биле, ийи чурттуң аныяктарының кады ажылдажылганын калбартырының тодаргай арталарын чугаалажыры-биле долдунган болган.

«Аныяктар болгаш өөредилгө» деп айтырыгны чугаалажылга клубунга эрттиргеп.

Америк студент уруг Маргерит Дурден ол чугаалажылгага санал берип тура, ССРЭ-де улус өөредилгезинин системазы-биле танышкаывыс боттарының мурнунда турар айтырыгларны шинтирлээрде америк аныяктарга дузалаар ужурлуг деп онзалап демдеглээн.

Совет чуртта улус өөредилгезин тургузканының кол принциптерин Азербайджанның чижээнден аныяк эртемденчиниң республика чөвүделининң даргазы Фикрет Бабаев тайылбырлап чугаалаан. Ол аныяк эртемден Азербайджанның С. М. Киров аттыг Бүрүне университединиң химиа факультединиң деканы болуп турар.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылында бистин республикага даады эртемниг чүгле 62 азербайджан турган болза, бүгүн Азербайджанның оң аазы даады өөредилге чергелиндө амгы үениң билиглериниң 150 янзы адырларының талазы-биле бедик мергежилдиг специалистерни белеткеп турарын ол демдеглээн.

Мындыг ужуражыышкыннар билчиип алырынга дузалаар, ол чорук бистин чурттарывыска-да, бүгү делегейде тайбыынның хереэнге-даа бөгүн ында чугула деп, ужуражыышкын киржинчилериниң чангыс эп-сеткилдиг бодалы шак ындыг болган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЛЕЙПЦИГ—ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ КӨРҮНЧҮҮ

БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылын делегейниң Лейпциг ярмарказының ажыттынарынга чедиө каш-па хонук арткан. Акыдүкүма чурттарның ЭДЧ аайыбиле хөй чылдар дургузунда дем каттыштырып ажылдап келгенинин түңнелдери ол ярмаркага көрүнчүүтелдир көстүр. ЭДЧ-ниң каттышкан делегезинге социалистиг чурттар барык шупту киржир.

Совет салбыр ГДР биле ССРЭ-ниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш эртем албан чергелериниң аразынга 25 чыл дургузунда дем каттыштырып, үре-түңнелдиг ажылдап келгенинин көргүзер — нол темаляг. Аңаа келирлер ийи чурттуң аразында, ылаңгыя химияның машина тудуушкынуның болгаш автомобиль үлетпүрүнүң талазы-биле интеграция аргаларын-биле танышар. Социалистиг экономика интеграциязының талазы-биле дем каттыштырып турарларның ында боттандырып турар ажылгышының, эртем шинчилелдериниң түңнелдерин чүс ажыг экспонат көргүзер.

Боттарының продукция хезирлерин Лейпцигче чөрүткен 24 чехословак организацияның биразын — «Инвеста» дээр бүдүрүлге чери. Ол бүдүрүлге пос-таавы бүдүрер автоматтарны болгаш пос аргыырының өске-даа техниказын бүдүрүп үндүрер кыдыыр специализастаттынып турар. Чехословакияның «Тесла» болгаш «Кова» фирмалары туснай эртемниглерге аажок сураглыг. Олар боттарының продукциязын «Интератом-инструмент» салбыыга делгеп көргүзер.

Польшаның даштыкы садыг организациязы «Универсал» база ЭДЧ-ниң делегелгезинге киржир. Оон көргүзүүлери чүүл-бүрү электри дамчыдылгага приборлары, турмечи дериглер болур. Ол кылыгларының хөй-хөйүн ПУР биле ГДР-ниң аразынга бүдүрүүшкүн көөперастап, специализастаанының түңнелинде бүдүрген. Ийи күрүненің аразынга чөгүүр 150 ажыг керээ, дугуржулгаларны чарган.

Болгарияның даштыкы садының 15 организациязы чурттуң экспорттаар бараанарын ЭДЧ-ниң каттышкан делегелгезинге көргүзер. Болгар өңнүүтер ыяш болбаазырадыр машиналары-биле болгаш химия бүдүрүлгелеринге ажыглаар дериглери-биле чергелештир чиик, алгы-кеш үлетпүрүнүң кылыглар хевирлерин, чүүл-бүрү аъш-чем продуктуларын база көргүзер.

А. Папандреунуң харыызы

ПАРИЖ. (СЭТА). Грецияның сураглыг политиктиг ажылдакчызы А. Папандреу Франс Пресс агентилелиң айтырыгларынга харылаап, Грецияның Соңгу-атлантика эвилелинден долузу-биле үнер болгаш каяа-даа каттышоазының политиказын чорудар ужурлуг деп, медеглээн НАТО деп шериг организациядан үнер дугайында чазактың шиитпири-биле чөлүзөрежирмен деп, ол чугаалаан. Оон чугаалаанын-биле алырга, Грецияның ядролуг баазазынче хуудурган НАТО-га болгаш АКШ-ка хамаарылгазыг болгакывыс түүм-на, артыкан чергелерден улам-на ырап, чаасказынзыраар апаар бис — деп, ол демдеглээн.

А. Папандреу Грецияда АКШ-тың шериг баазаларын чок кылыры болгаш америк шериглерия чурттан үндүрерин негээн.

А. Папандреу кипр айтырыкка холбаштыр чүве чугаалаан, грек улус Киприн үлежирин болдурар ындыг шиитпир-биле кижан-даа чөлүзөрешпезин айыткан.

Диктаторга удур даштыкыга шинчээшкинге идепкейлиг киржип турган, оон чоокта чаа төрээн чуртунга ээп, чанып келген А. Папандреу мынча дээн: шериг диктатуразының ужур-дүрүм чок үүлгединишкиниери дээш бурууттуг, политиктиг үзел-бодалдарының ужурундан хорудаттырганнарны хилинчектеп турганнарга кирер кризис дээш харылсалганы чүктеп турар кижилерге грек чазак кеземче көргүзер ужурлуг. Оон бодап турары-биле алырга, парламент сонгуулазынга чедир чуртту иштинде күрүне аппаратындан болгаш чепсектиг күштерден грек улусту чедиө чыл дургузунда мөлчүп келген идегелтерии ырыглаарын боттандырып чорудар ужурлуг.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННАР

Румынка Социалистиг Республиканың Совет Эвилелинде элчизи Георге Вадрус августуң 23-те национал байырлал — Румынияны фашистиг ажеледен хостаанының 30 чылынга холбаштыр хүлээп алышкын кылган.

Хүлээп алышкынга читтер Д. С. Полянский, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы К. А. Халилов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининиң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, албанның өске-даа кижилери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери олурушкан.

Аалчыларның аразынга Совет Эвилелинде турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база турганнар.

* * *

БУХАРЕСТ. (СЭТА-ның туснай корр.). РКП Төп Комитединиң, РСР-ниң Күрүне Чөвүделиниң болгаш Румынияның фашистиг ажеледен хостаанының 30 чыл ооңга холбаштыр хүлээп алышкынын кылган.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининиң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлээлери, румын улустуң аныяктарынга алдарлыг хүннүң байырлаарынга киржири-биле чеде бергеи даштыкы аалчылар хүлээп алышкынга барган.

РУМЫНИЯДА БАЙЫРЛАЛ

БУХАРЕСТ. (СЭТА-ның туснай корр.). Чурттуң фашистиг ажеледен хостаанындан бээр 30 чылын румын улус халбаа-биле байырлап эрттиргеп. РСР-ниң найысылалыга августуң 23-те шеринин-улуг парады болгаш ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы болган.

Индирде РКП-ниң Чингине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску, РСР-ниң Күрүне Чөвүделининиң Даргазының оралакчызы Э. Бондараш, РСР-ниң чазаанның Премьер-Министри М. Мэнеску, республиканың партия болгаш күрүненің өске-даа ажылдакчылары, Төп индирде — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделининиң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлээлери.

Ол ышкаш совет хөй-ниитиниң болгаш совет шериг төлээлери, социалистиг чурттарның партия-чазак төлээлери, даштыкы аалчылар парадты болгаш чыскаалды база көргеп.

Парадты шеригниң дээди середилге черлериниң дыынакчылары, шериг учулщелериниң курсантылары, румын улусчу армизының хевээки болгаш политиктиг тергиннери ажыктаннар. Парадка артиллерия, механизастаттынган болгаш танкылыг керектер, ужар чүүл киришкен.

Парад соонда ажылчы чоннарның улуг чыскаалы болган.

ШУДУРГУ ИШ-БИЛЕ

БОНН. (СЭТА). Байкал-Амур магистралын тудуп турарын барыын-герман «Генераль-анцейгер» солун бедингир-биле үнелээн. БАМ эгээртингмес бойдус байлактарынче орук ажыдар. Сибирь биле Ыраккы Чөөн чүктү ажыглаалга улам ынай шингээдип алырынга дуза чедирер дээрэник демдеглээн. «Совет Эвилелиниң төөгүзүнде эң улуг, шудургу болгаш берге төлевилелдериниң биразын ол» деп, солун бижээн.

Ол тудугга шефтээрии хүдээний алган комсомолдуң төлээлери — БАМ тудугжуларының шудургу ажылдап турарын барыын-герман номчукчуларга солун таныылбырлап берген. Тудугжуларның ажыы эртер ужурлуг, шаптараазының кол моондактары — ээлзиргей тайга, шапкын хемнер, сидактыг тулаалар болгаш кадыр-берт даглар боон турар деп, «Генераль-анцейгер» бижээн.

КИПРДЕ БАЙДАЛ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). КНО-нуң Кипрде шериглериниң төлээлекчиниң ында парлаан кедергелеин ёзугаар алырга, хоорайның грек болгаш турк болуктерии чөрүп турар «Ногаан чугуму» дээр черии кезиидир ийи-чанчыс боолазыкшинарлаан ажыра, аңаа турк шериг болгаш национал гвардиниң аразынга аткылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулгаан үрээр таварылга биидикмээн боон турар.

Төөтүң Чангыс эвй демократтыг эвилели партиязының (ЭДЭК) башкыдыы В. Россаридис кипр улуска хандырганы парлал үндүрген болгаш кипр айтырыын КНО-нуң дузазы-биле шиитпирлээр чогуур деп ында айтыкан. Иштики байдалды чогумчалыг болдурары-биле шериг үймезининиң таварыштырганы бүгү ужуктарын, үзүткаар, демократияны, конституция ёзугаар коруу-чурумну болгаш хоолуудурумун катап тургузар, ортулуктуң чурттакчыларынга хөптиктен турар ужурлуг хөй-хөй төлээлекчилерлиг казинны турбузар керек деп, ол айтып турар.

«Харивга» салуунуң бижин турары-биле алырга, ортулуктуң дугайында айтырыг НАТО кежигүнү каш-ла саныыт чурттарның Женевада чугаалажышкынындан эвес, а КНО-нуң хайгаралдының адаа-биле шинатирлеттингеи турар ужурлуг.

КНО-нуң дескен кижилер херектериниң талазы-биле улус комиссары Садриддин ага Хан дескелериниң айтырыын ол черге шуут танышкын, кипр дээш Киприс чеде бергеи. Ол, албан кижилери-биле ужуражып, ортулукта дескеннер турлаларын танышып киргеи соонда КНО-нуң Чингине секретары К. Вальхаймга иштеп кылыр.

Дж. Фордтуң кыйгырыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президенти Дж. Форд чуртка кыйгырыгга ат салган, август 26-да «хөрээженнериниң дең эрге хүүгүн» демдеглээринге америкаппарны ол кыйгырган. Каттышкан Штаттарда «инитилелдиң амыдыралынга хөрээженнериниң бурун айтырыынге шаптыктыг кыдаглалдар ам-даа бар» деп, президент иниинин таныылбырлаан. Хөрээженнериниң дең эрге эдилээрии магадылалдыг болдурары-биле конституцияга киирер чүүлдүг амдыгаа чедир хүлээп алышпаан.

Эр кижилер-биле дең эргелиг болуруң чедип алыр дээш ийи дакпыр берге, шудургу болгаш кызымаккай демисел чорудар чорудуп айтырыынге шаптыктыг кыдаглалдар ам-даа бар» деп, президент иниинин таныылбырлаан. Хөрээженнериниң дең эрге эдилээрии магадылалдыг болдурары-биле конституцияга киирер чүүлдүг амдыгаа чедир хүлээп алышпаан.

Эр кижилер-биле дең эргелиг болуруң чедип алыр дээш ийи дакпыр берге, шудургу болгаш кызымаккай демисел чорудар чорудуп айтырыынге шаптыктыг кыдаглалдар ам-даа бар» деп, президент иниинин таныылбырлаан. Хөрээженнериниң дең эрге эдилээрии магадылалдыг болдурары-биле конституцияга киирер чүүлдүг амдыгаа чедир хүлээп алышпаан.

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

ПАРИЖ. СЭТА-ның Е. БАБЕШКОНУҢ дамчытканы:

Франциниың хостадгазы болган: хамаарышчас чорук дээш делегейниң ийиги дайынының чылдарында ок-боозун хөлга туткан, демисежип турган кижилериниң дугайында тураскаадлы французтар кадагалап турар. Оларның дыка хөй 1944 чылдың августа Парижже болган тура халышкынын үезинде төрээн чурт дээш тулчуушуннарга мадырлыы-биле өлгеи. Ол тура халышкынының 30 чылын ам Франциида демдеглеп турар. Чогум-на ындыг маадырларның ачызында. 1944 чылдың августуң 25-те Эйфелово суургазының кырында час демдектиг каргыштыг туг дүшкеп болган Француз найысылалдың кыргыга үш өөнүг тук киискин өгелээн. Оон-биле парижчилерге эжеледин үрүгдүлгелиг болган кадагалаарумбей чылдары доозулганы ол.

«Франция—ССРЭ ниитилелиниң президент чөвүделининиң кежигүнү, делегейниң ийиги дайынының хоочун киржикчизи полковник Раймон Маркье СЭТА-ның корреспондентизиниве беседазынга Парижже тура халышкынының маадырлыг хүннерии сактып, совет кижилериниң Сталинград чанынга бүзүределдиг тиилелгезинин соонда француз патриоттар дайынны түңолунга чедир тиилел болурумга баштай-ла бүзүреп киргеннер деп демдеглээн. Ынчан фашистиг Германиының аштырарының чайлаш чогум айтып турган Сталинград, Орёл, Курск —дээш сестерия Парижтиң тура халышкынының бүгү киржикчилерии аастарындан дүжүрбейн турганнар.

Парижте тура халышкыы дээрге, соолунде көөп «аттырып олуртканнерниң партиязы» деп адап турган француз Компартиязыңг болгаш удуралыышкы шимчээшкинниге киржип турган өске-даа организациялардың: социалистерниң, радикалдарның, католиктериң улуг ауженишкинниг эпне олуңуг аймылдыг үелерде ажыл-чорудулгазының түңнели болган. Немец шериглериниң кол-кол күштери Чөөн фронтуга чардыгып турганыңдан ол тура халышкынны үндүрер болгаш эвилелчилериниң шериглерии Франциига экелеп, дүжүрер аргалыг болган деп, ол чугаалаан. Гитлерже олуг латерьлеринден дезип үнгеш, партизаннарга каттышкан совет кижилериниң Франциянын удуралыышкын шимчээшкинниге идепкейлиг киришкенин бо төөгүдүг хүннерге база сактып турар бис деп, Р. Маркье чугаалаан. 1944 чылдың чазында Франциига совет хамыыладан тургустунган 35 партизан отрядтары саматтыңып турган.

Парижтиң хостадгазындан бээр 30 чылын байырларынга биржигри-биле Ада-чуртуң улуг дайынының маадырларының уругларын —дыка хөй совет аныяктарны «Франция — ССРЭ» ниитилелдиң чаладының Р. Маркье дыңнаткан. «Олар чаандыын тулчуушуларның боон турган черлеринге барып, Удуралыышкынның чүс-чүс киржикчилериң болган тайбың чонну гитлерчилерниң өлүртүп турган черлериие барын дээн күзел турар бис. Төөгүжемгүнерии чуртуска чаа берген, боттарының ап-ооруне Франциига барган, чүүл хөрүн база дыңнаа болзурунуң дугайын, хөй миллион француздарның совет кижилерин хайы хире хүндүлээрииниң дугайын чугаалаа бээрлер» — деп, Маркье демдеглээн.

Франциниың улузу бистин найысылалывыстың хостадгазынындан бээр 30 чыл болганыын демдеглеп тура, фашизмни шиитпирлии-биле тиилээнин дээш совет улусна хаяы өөрүп, честиргенин база илередип турар. Дайын чылдарында кады төөкпен хамы-биле бызыглаан совет-француз найысыл Европаның болгаш өске-даа диптериниң аймыл чок чорууның болган тайбың келир үезинин эрге-ажыктарын ёзугаар моолдаа соңгаар улам калбарып, быжыглар апаар деп. Р. Маркье түңнелинде чугаалаан.

«Тоңгха» теплоход Демократтыг Вьетнамның садыг флодуның эң баштайгы хөлгези. Дайын чылдарында ол теплоход далайга совет туктут аргыжылга кылып, демисежип. Вьетнамга совет далай ортээлдеринден дузаламчы чүүктерии чедирип берип турган. 1973 чылда ону вьетнам улуска бедек чылдыр хүлээлип берген болгаш ук теплоход биезии «Зайсан» адын вьетнамнап «Тоңгха», «Кызыл хем» дээр ат-биле солуп алган.

Вьетнам экипажтың чүүл сөөргүлгелерии чедиишкинниг күүседирээре далай аргыжылганың талазы-биле оларны совет далай кыларындан алган билиг, дурмулгалы дуза чедирип турар.

ЧУРУКТА: «Тоңгха» теплоходтуң ходедадрикки дериглериниң башкарымда вери.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

„АМЫДЫРАЛ ӨЛҮМ СООНДА БАЗА ТУРАР“

Үзен чыл мурнунда, 1944 чылдың августуң 25-те, совет татар шүлүкчү Муса Джалильди фашистер өлүргени. Фашизм-биле дең эвес сегиржип алышкынга чижеглээр чүве чок бижиг, тура-соруктуг болганы дээш 1956 чылда Джалильге Совет Эвилелиниң Маадыры атты, а бир чыл болганда ооң «Моабит кыдыраажы» деп болуп шүлүктери дээш Ленинчи шаңналды аңаа тывыскан. Оон бээр «Моабит кыдыраажы» хөй удаа парлаттынып үнүп келген.

Муса Джалиль амыдыралга ылак, аңаа өөрүп билир турган.

Ооң чоок ониүктериниң бирээзи, шүлүкчү Ахмет Исхак мынчаар сактып турар: «Бистиң үр-ле ониүктежилгевис үезинде Мусаның мунгаргай, төлүргек чораанын кажан-даа көрүп көрөзээ мен».

1941 чылдың июнь 22-де Гитлержи Германия бистиң чуртче халдаан. Дәйим эгелээн. Джалиль ооң даартазында дораан-на ону фронтуже чорударын дилээн билдиряашкинни шериг комиссариазынга аппарып берген.

Джалиль Волхов фронтузунга шеринниң «Отвага» («Эрес-тү») дээш солунунуң корреспондентизи болуп чеде берген. Башкайгы удаа ооң чагаалар кээп турган. А 1942 чылдың июльден эгелээш-ле, ооң-биле харылзаа үзүлген. Адактың соонда Джалиль ас чок читкен деп дыңнадыг келген.

1945 чылдың апрель 23-те Совет Армиязының 79 дугаар адыгаа корпузу Берлинниң рейхстагче шаап халдавышаан, Ретеноверштрассе болган Турмштрассе кудумчуларның белдиринге чаза булган чеде берген. Чазылган охтарның болган чалбыыштыг орттүң ыш-бузупчу араызындан бедик түүйбу кажаалыг улуг тудуг кара-бажың көстүп келген.

Дайынчылар кара-бажыңның хериминиң иштинче кире маңнажып кээрге, ында кым-даа —таңнылалдар-даа, хоруглаттырганнар-даа чок болган. Херээм иштинге бек-чам, үзүк-чавык саазыннар халып чоруп турулаан. Кандыг-ла бир папкалыг саазыннар хүл-ыйба кылдыр хып чыткылаан. Солдаттарының бирээзи ол үеде аңаа кара-бажының иомсаңының частышкыларын тарай берген иом-дептерлериниң аразында ама саазынны көрүп каан. Ында мынча деп орустап бижээн болган: «Меңи, шүлүкчү Муса Джалильди. Моабит кара-бажыңга туттурган дээш хоругдаан болган политиктиг бурууданышкынны кылып турар, ынчангаш мени удавас адын өлүрер боор. Бир эвес орустардан кандыг-бир кижи бо бижикти тып алза, Москвада чогаалчы эштеримге менден байырны чедирип, ог-бүлемге дыңнатсын».

Төрээн чуртка Тиилелге дуганыңда өөрүшчүг медээ-биле кады Муса Джалиль дугайында мүнгараачыг дыңнадыг база ынчаар келген.

1946 чылда Татарияның Чогаалчылар эвилелинге шеверген хол үжүү-биле бижээн бижии дептержингеште хүлээдип берген. Дептерде Джалильдиң холу-биле бижиттинген 600 шүлүк бар болган. Ол блокнотту Моабит кара-бажыңга хоругдалга чыткан Габбас Шарипов ооң үндүрүп келгеш соонда кээп тодаратты ган. Ооң соонда бир чыл болганда Брюссельде Совет төлээ чери, шүлүкчүүң чурту—Казаньже Джалильдиң шүлүктери бижиттинген база бир блокнотту чорутка. Ол блокнотту Джалильдиң камерага кады чытканы белги патриот Андре Тиммерманс чажырып алган болган. Ол блокнотторга бижиттинген шүлүктер амгы үеде «Моабит кыдыраажы» деп ат-биле дыка иеттерецгей апарган. Ынчалза-даа Джалильдиң өлүм лагерьлеринге оруктарын тывар, ооң маадырлыг чоруунуң дугайын тодаралыр төлээде, хөй чыл кеттинген.

1942 чылдың июнь айның төнчүзүнде бүзээлээшкиниден чаза булган үнер дээш орландажышкын үезинде аар балыланган, частышкын чалгынга дүлейлеп, муңчураан Джалиль туттурган. Джалильди Демблин дээр польша шивээге аппарган. Аңаа туттурган шеригнер хоругдаар гитлержи лагерь турган. Аңаа Мусаниң танышканы оске-даа туттурган кижилер соонда келгеш, оларның тургусканы чажыт организациязының өзээ болган.

Туттурганнарның иштинден гитлержилер туркестан, азербайджан, грузин, армян дээш, оон-даа өске национал легионнар дээр бөлүктерни тургузуп турганнар. Радомга «Идель-Урал» дээр легионну организастаан болган аңаа Поволжьелиң улустарының иштинден туттурган шерниглер кирген. Ооң хөй кезии татарлардан болган башкирлерден тургустунган болганда, ону «татар легион» деп бо-ла адаар турган.

Джалильдиң чажыт бөлүү фашистерниң соруглазын боттандырбас, чепсекти оларның боттарынче угландырар — деп, ыңдыг соруглаңы салып алган. «Идель-Урал» легионуның бөш-тайгы батальоиу чөөн фронтуже бар чораш, орукка-ла тура хадыкшыкы кылып, немец командирлерни узуткан каапкаш, долу составы-биле, боочепсек болган пулеметтарыбиле белорус партизаннарның талазынче кире берген.

1943 чылдың август айда гестапо чажыт бөлүктүң иезин тып аар арганыг болган. Легионерлериниң ыяк белеткээнин тура халыышкывынга чедир каш-ла хонук арткында Джалильди болган ооң чажыт бөлүүнүң кежигүнериниң хөй кезии тудуп алган.

Фашистериниң кара-бажыныңга Мусаның үлүгүне кадыг-дошкун, ааратазыг хилинчектээшкин тавариткан. Чаңгыс эвес ай үргүлчүзээн байысаалга үезинде ооң солагай холуң сыккан болган бүүректерин дүжүр эттээп. Ооң мага-бодуң электриит чиңге демир болган резина докпактар-биле ыйыг-чапсар чок кылдыр эриидеп каан болган. Ынчалза-даа шүлүкчүүнүң күчүлүг тура-соруун кандыг-даа ааратазыг шаажылал болган хилинчектээшкин, аарышкылыг согуушкуннар сый шаап шыдаваан.

Аспаанда кирген, хоругдалда болзумза-даа,

Ааратак, сээң, мурнуңга өөгүрбес мең.

Магачын, сеңл, мээң бажым кессиңде-даа.

Маңаа тура өлүрүмүң биилп ал—деп, бижээш, Муса Джалиль түлчуушкуунуң шөлүңге дайзыннарны муңгу эвес, а чүгле чүстү үзүткааныңга хомудап, ол дээш Төрээн чуртунуң мурнунга өөрүшээл дилеп, мөгейөрия дангыраглап турган.

1968 чылдың февраль 18-те ГДР-ниң пайысылалы Берлинге, Герман-совет пайырал шинтилелиниң организастааны парлалга конференциязынга хогаалчы Леон Небенцаль чүве чугаалаан. Ол совет патриоттарны шаажылаар турганының дугайында документтиг каңнаар тып алганын немец болган дашткы журналистерге таныштырган. Ол документтиниң ачызында Джалильдиң бөлүүнүң составын болган шүлүкчү-биле кады шаажылаткан маадырларның аттарын тодарадыр арганыг болган. Ында бижээнин-биле алырга, патриоттарны шүлүзүн чартык-ла шак дургузунда бажын одура шаап өлүргени болган. Кижи бүргүзүн-ле үш минута болгаш-ла, эвилечитир шаажылап турган...

• • •

Кымны-даа, чүү-даа утпаан. Совет улустуң фашизмни тиилээнининг төөгүлүг 30 чылы чоокшулап олурар, ынчангаш бистер ол улуг демиселдиң маадырларын төлептимбиле сактып, оларга турасказалды тургузар үжүрлүг бис. Оларның аразында — Татарияның оглу, кайгамчыктыг шүлүкчү, социалистит Адактуртуңуң патриоду Муса Джалиль база бар.

«Өлүм соонда амыдырал база турар. Ол дээрге, медерелдиг чорукта, улустуң утаанбодалында амыдырал-дыр»—деп, Муса Джалиль фронтуда бижээн.

Рафаэль МУСТАФИН,
чогаалчы. (ПМА).

Буянныг мергежилдиң кижилери

ЭМЧИ

Хәт дыңзып, дээр бүргеп, чаашкын куттулуп эгелээн. Одарда хойлар дагның ийлеринче тоо-быдарап, ыдын эдерткен кадарчызын безин эскербейн маңнажыпканнар. Мария Салчак ол хүн чаасказап хөй кадарып арткан. ийл кадарчы суур кире бергеш турган.

Чаашкыны удаваанда соксап, дээр аязып эгелээн. Ийяк-хевя көк суг апарган Мария хойларын коданга эккелгеш, аъдындан дүжүп, аалынга дыштанып олургач. Үш-дөрт хире шак эрткенде ол шыырныгып, чулчургайы вартап, бажы түңнейнип эгелээн. Чаашкында соокка элыскан кадарчы эртеникке аът мунар харык чок апарган. Ийиги кадарчы чедип келгеш, катап-ла суур кирип эмчиже хапкан. Удаваанда эмчи машиназы аарыг кижиниң эртен чеди шак четкелекте Сарыг-Сеп эмнелгезинге чедире бергеп. Ол хүн эмнелгеге иштики аарыглар эмчизи Маадыр-оол Мажаевич Монгуш дежурыйлап олурган. Эмчиниң көргеш, аарыг кижиниң сеткили оожутуп, өөрээн. Медицина шугумунга он чыл ажылдап, ажылынга мергежилгиниң көргүскен эмчини оз черинң чону хүндүлеп, Мажаевич дижип адаарлар.

Көдээ эмчиниң күш-ажылчы бир хүнү мынчаар эгелээн. Эмнелгеге эккелген аарыг кижиниң — «Ленинчи оруң» колхозтуң койжузу Мария Салчакты эмни кичээнгейлиг шинчип, кажаа, кандыг байдалга аарыг бергенин шуптузун билип алган. Ооң соонда аналаатын ап, ийиги удаа шинчээнээ:

— Өскелериң ийи талазында дегдиргендир—деп, ол тодараткаш, эмчи сестразы Надя Кузнецоваага чугаалаан:

— Аарыг кижиге амидопирии болгаш кордазчинден берицер, эки хайгаарап турунар...

Ооң соонда ону сыкыртып, сагыш човаңгыр ажаап, эмнеп турганнар. Он ийи хонгалда Мария Салчак сетип, аалынче чаңгап. Маадыр-оол Мажаевич ону эмчиден үндүр бижип тура, арга-сүмени берип, бодунуң аарыг кижилерни эмнелгедеш үдээрде, эвилеп чаңчылыш ёзугаар кадыышылды, аас-кежиин күзээп.

Томскиниң медицина институзун доосказ аныяк эмчини каа-хемчилер мактаар болгаш хүндүлээрлер. Онаашкан ажылынга кызымаккай, хөй-ниитчилериниң бирээзи. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге база идепкейлиг киржип, Совет Тываның 30 чыл июңга алдар болдурган көрүлгеге тыва ырлар ырлаш, эки деп үнелелээ алган.

Н. ГУРЬЯНОВ.

ЧУРУКТА: эмзи **М. М. МОНГУШ** тыва ырларны күүседип турда, бо чурукту **Н. СКРИПКИН** тырттырган.

Ийи миллион «Москвич»

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунуң коллективи сеш чылдың дөртку, годарадыкчы чылының ийиги кварталында чедип алган чедиишкиннери дээш, адырның шилчимир Кызыл тугу-биле шаңналдырын улаштыр үжен бир катап чедип алган. Бо кварталда онаалданы бүгү көргүзүглериниң аайы-биле ажыр күүсеткен. Бараан продукциязын бүдүрүп үндүрериниң онаалдазын ийи чартык миллион рубль ажыр, сайгарылга планын барык ийи миллион рубль ажыр күүсеткен, ийиги кварталда бүгү хевирлериниң «Москвич» автомобильдерин программада айыткыныңдан 660 машина ажыг, 38510 санныг кылдыр будүрүп үндүрген.

Завод ийи миллион деп санадыр «Москвич» автомобильди будүрүп үндүрген—тураскаалдыг хүнүн демдеглеп эрттирген.

ЧУРУКТА: ийи миллион деп санаткан «Москвич» автомобильдерниң сөөлгүзүн баар черниче үдеп чорутканы.

В. КОШЕВОЙ биле **В. ЯНКОВТУН** фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эрге билиглерин дружинниктерге

Оперативтиг комсомол отрядтарының кежигүнериниң школазы Петропавловск-Камчатскиде ажылдап эгелээн. Ооң соруглазы — милицияның эки тура дузалакчыларын эрге билиглери-биле чепсеглээри, корум-чуруу үрекчилерин дүрген болгаш чогуур өйүнде тударынга оларны өөредири болур. Школаны комсомол обкомунуң болгаш областтың иштики хереқтер эргелелиниң инициативазын ёзугаар тургускан. Школаның программазында ийи ай иштинде өөренир. Хоорайның эң дээрге отрядтары боттарының ажылының дурзулгазын солуур, а теоретиктиг кичээлдер доозуткан соонда ооң киржикчилери хөй-ниитиниң корум-чуруму камгалаар талазы-биле рейдилерге киржир.

Школаның кичээлин комсомол ажылдакчылары, милиция, суд, прокуратура ажылдакчылары, Бүтүн-эвилелдиң юридиктиг бот-өөредилге институзунуң башкылары эрттирер.

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСК.

(СЭТА-ның корр.).

Эң төлептиглерге

Соңгу Дашту өскенниң эриинде Рыркайний суурда (Чукотка национал округ) Культура бажыңында көдээ дружинниктерниң чыжы болган. Ийи өстүрүкчүлери, ажчылар, «Пионер» совхозта дзлай аңы аңнаар ажчылар, үк черде автоколоннаның чолаачылары, интеллигенциянның төлээлекчилери улусчу дружинаның ажылын чугаалажыры-биле ында чыылган.

Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалакчылары боттарының чаңгыс чер-чурттутларының муриунга дружинниктиг байырлыг дангыраан берген. Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советиниң даргазы Зинаида Етуган чыыштыг ажыктаан, улусчу дружинниктер отрядынга киргенге күзээн хөй кижилер билдириишкин бижээн, ынчалза-даа оларның эң төлептиглерине бедик идегелди көргүзер апаар деп чугаалаан.

Партия райкомунуң бирги секретары Н. С. Авизов дружинниктерге шынзылга бижиктерни тывыскан.

Чукотка национал округ.

РЫРКАЙПИЙ.

(СЭТА-ның корр.).

ӨӨРУШКҮМ

Тандының С. К. Тока аттыг совхозунда ам оң чыл ажыг ажылдап тур мен. Бо чыл-дың майның төнчүзүнде хенертен айыылдыг аар аарыгга таварышкаш Элегес салбырында участок эмнелгезинге эмнежип турдум.

Баштайгы үеде угааным оскүнүп, яүне удувас, берге бандалга чыткан болдум. Кортказаш, чүрекче халдаашыл эмчилер тодараткаш, эмчээннер.

Буянныг эмчилер Татьяна Назарова, Мария Богданова оларга өөрүшкүмүү илереттим. Олар аарыг кижилерге дузалуг-ла сагыш ховаңгыр, эвилең-ээдектер. Ол чыл-ган эмчи сестралары Александра Марьясова, Надежда Новикова оларның биче сетиклиг, кызымаккай ажыл-ижип аарыг улустарның мактап турары таварылга эвес. Эмнелгеге элээн сегий бээримге, мени Кызылдың улуг эмнелгезинге аппарып эмнээн, ооң шуут хан-кадык кылдыр сегип үндүм. Амгы үеде төрээн совхозумнуң сезонныг ажылдарынга шыдаар шаамбиле ажылдап турар мен.

А. ЧООДУ.

Бо чайын Эстонияның иштин эртем школаларының 2500 үстүнү классчылары, профтехучилищче, техникум сургуулдары республиканың 105 ажыл-агыйынга мал чеми белетеп, тараа шөлдериниң бок үнүштерин чулуп, тудугжуларга, мелиораторларга дузалашкан.

Отрядтарның бирээзи Харью районнуң Азгенайде ыяш ажыл-агыйынга ажылдаан.

Уруглар арга-алаак арыглаар кезилге кылып, ыяш культураларының бок үнүштерин чулуп, кыпсын аңнар азыраар чем белетеп ажылдаан.

ЧУРУКТА: ыяш ажыл-агыйынның девискээрин сайзырадыр ажылдар кылып турар өөренгичилер.

Э. ТАРКПЕАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мергелдейге чагаалар

КӨРУКСЕЗЕ-ДАА

Мерген Мергенович! Маңгун-Тайга районда Кызыл-Хая суурнуң чурттакчылары чаа кинолардаш улуг сонуургалдыг, күзеддиг кээп турар апарган. Ынчалза-даа кинопунктуга чаа киноларның кээри үзүктелиишкиниг. Репертуар планда киргеп кинолар келбейн баары ийи-чаңгыс таварыга эвес.

Кинопунктуның «Украина-4» деп аппарады он чыл чедип, эргижираан, артык кесектери чок. Республиканың кинофикация эргеледи ону «Черноморец» деп аппарат-биле солуп бээр дээш сес кырында артпышаан. Мындыг чылдагааннардан чоннуң культурлуг негелдези долу хандыртпайн турар.

Оон-биле кады район төвүбиле Кызыл-Хая суур аразында почта аргыжылгазы багай тургустунганындан почта челиргелгезинде үзүктелиишкиннер бо-ла таварышкылаар.

Х. ХОВАЛЫГ.

КИЖИ БУЖУРГАНЫР

Мерген Мергенович! Чаддана хоорайда ВЛКСМ-ниң 40 чыл ою аттыг кинотеатрының ажылында чамдык четпестерни бижикседим. Орта кино көөру чамдыкта шылавчыгдаа, бужургавчыг-даа. Чүл дизе, кино орта үнмес, көргүзүү кезээде үстүр, кино чоруп турда, көрүкчүлерни кайыхамаан чок кипрер. Кинотеатрның шалазының довурак, боогу сүстүгүп чыдар деп болур. А уруглара кино үне бээрге, ооң дора. 11 шакта чарлаан кинозуп 12-1-даа шакта эгелеп турар. Кассир келбээп даап билет чокка-даа киргилээр. Улут улуска узаткан кино чарлаап, билет өртээп 10 көпеекке удаттырган, херек кырында узаткан фильмни үндүрбейн баргылаар. Шак мындыг хажылыышкыннарга кым буруулугуа?

К. ООРЖАК.

Клуб эки, а ажылы...

Мерген Мергенович! «Искра» колхозта чаа клубту туткандан бээр 3 чыл болду. Ооң иштин, даштын кээрге эки-ле, ынчалза-даа «дашты чаагай» боон артпышаан. Клубтуң дериг херээсели чок. Ындыг болганындан аңаа субботада таңцы, оске хүннерде кино болур. Улут хүнде, хүндүс оң шоочалыг турар. Колхоз баштаар чери, кодээ Совет, хөй-ниити организациялары чоннуң культурлуг дыштанылгазынче кичээнгей салган болза, клубтан чоп үзүлбес, ашты-буру белүүмнерде кичээлдээп, шыдыраалаан, биилиардтаан, теннистээп турбас бе! А чаа клуб туттушган соонда, 1952 чылдан чонга бараан боон келген эрги клуб октаттынды. Ону сеткеп, чаартып алгаш, аныяктарның спорт залы кылып алган болза, кончуг-ла эки турган иймк.

Х. БАВУУ.

Чөөн-Хемчик район.

ТАТАРИЯНЫҢ АҢ-МЕҢ АЗЫРАКЧЫЛАРЫ

Татар АССР-ниң аң азыраар совхозтары күрүнеге эрткен чылын 17 миллион рубль түңнүг өлүк хүлээдил берген. Ында, фермаларда кылагар-кара дилгилерни, ак-көк песецтерни, норкаларны, «Бирюли» совхозта—киштерни азырап өстүрүп турар. Эртемденнериниң хайгаарал шинчилелдериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, Ортаа Поволжьениң чымчак климады өлүк аңнарын арбыдадып өстүрериге тааржымалыг. Ооң өлүк бүгүнүң тереңи, будүзүү болгаш өңү эң бедик негелделерге дүскүп турар.

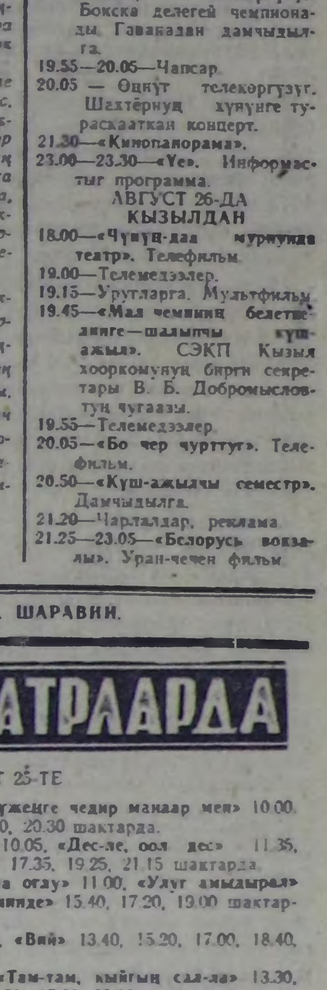
Ам Татария аң азыраар он совхозтуг. Эртемденнер ынды улуг шинчилел ажылын чорудуп турар. Татар аң азыракчылары эрткен чылын кара, маңгай-ак, кылагар ак-көк, көгүлдүр-ак, ак норкалар-биле катай 12 чүзүн өңнүг үш чүс мың норканы өстүргеп. Өлүктүң ол өң чүзүнү улам арбыдап турар. Ажыл-агый талазы-биле ажыктыы кедилиг—оожок төлгүр, дүгү арыг өңнүг, аар дең-зилиг, укпаалыг, кылагар-кара хөй дилгилерни болгаш ак-көк песецтерни азырап өстүргеп.

Татария ам чурттуң чүгле ооң өске девискээрлеринге эвес, харын дашткы чурттарга үксалыг чаа аңнар өстүрүп бээр чер болуп бергеп. Делегейдиң өлүк ярмарказарынга чоокта чаа 90 мың сыңыг киш, норка, кылагар-кара дилги болгаш ак-көк песец кежим чедире бергеп садарга, олар аажок үнелеткеп.

Татарияның эң эки оң азыракчыларын Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңналган. «Бирюли» совхозтуң ажылчыны Бибинур Газеевна, Евдокия Макаровна Ленин ордени-биле, «Берсүт» совхозтуң директору Евдокия Потапенкону—«Үндүлездиң Демдээ» орден-биле шаңналган.

Григорий ЗАХАРОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

Эрге-чечен

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 25-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалар программазы.
12.05—Медээлер.
21.10—Уруглерга. Аңаа эвес концерт.
12.25—«Совет Эвилелиниге баралаан боон тур мен!»
13.25—«Болуң—Шахтёрнуң хүнү». ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченковуң чугаазы.
13.40—13.50—Чапсар.
13.50—Чатыглар ёзугаар концерт.
14.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Хоглуг дээскиниг». Мультфильм.
14.40—«Делегей панорамазы».
15.10—Өөнүт телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
16.10—Өөнүт телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск».
16.40—Өөнүт телекөргүзүг. «Соңгу чүктүң ханазын кыскыңар». Уран-чечен фильм.
16.00—«Ye». Информастыг программа.
15.30—Өөнүт телекөргүзүг. Бокска делегей чемпионадының Гаванадан дамчыдылга.
19.55—20.05—Чапсар.
20.05 — Өөнүт телекөргүзүг. Шахтёрнуң хүнүнге турасказалдың концерт.
21.30—«Кинопанорама».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АВГУСТ 26-ДА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Чүүгүн-даа мурнунда театр». Телефильм.
19.00—Телемедээлер.
19.15—Уругларга. Мультфильм.
19.45—«Мал чемниң белетиинге—шалынчы күш-ажыл». СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромысловтуң чугаазы.
19.55—Телемедээлер.
20.05—«Бо чер чурттуг». Телефильм.
20.50—«Куш-ажылчы семестр». Дамчыдылга.
21.20—Чарлалдар, реклама.
21.25—23.05—«Белорусь вокзалы». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛААРДА

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сен өлүргүжеңге чедир маңаар мен» 10.00, 11.45, 13.40, 15.15, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 10.05, «Дес-ле, ооң дес» 11.35, 13.35, 15.35, «Ынакшыл ойу» 17.35, 19.25, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөглуг дагаа оглу» 11.00, «Улуг амыдырал» 12.20, 14.00, 20.40, «Таңы эриинде» 15.40, 17.20, 19.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муму» 12.00, «Вий» 13.40, 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАРГА: «Там-там, кыйгың сал-ла» 13.30, «Кыс болгаш шулбустар» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Карацгыда ог» 12.00, «Абитуриентка» 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынаыг бедик даглар» 13.15, 15.10, 17.05, 19.00, 20.05 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыныды 9.00, 10.25, «Сен өлүргүжеңге чедир маңаар мен» 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дес-ле, ооң дес» 15.00, 18.30, «Эр болуңза» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөглуг дагаа оглу»—киночыныды 12.00, «Таңы эриинде» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Кыс болгаш шулбустар» 18.00, 20.00 шактарда.

Чолаачы болуксаарларга

Кызылдың автошколазы үшкү класстың чолаачызынга өөредири-биле кижилерни хүлээп ап турар. Аңаа кээрлер колхозтардан, совхозтардан чоруткан бижии-биле азы боттарының күсели-биле кээп өөренир. Кичээл 1974 чылдың сентябрь 4-те эгелээр. Кичээлди тыва дылга чорудуп турар.

АВТОШКОЛАНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргыла 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 920.

Тыва АССР-ниг Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыының талазы-биле ергелелиниң типогра фиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00969.

Бүгү чуртарының пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (9574) | Вторник, август 27, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

ДЕЛЕГАЦИЯ ЭЭП КЕЛГЕН

БУХАРЕСТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак делегациязы Бухарестиден Төрээн чуртунче чаныпкан. РКП Төп Комитединиң, РСР-ниң Күрүше Чөвүлелиниң болгаш чазаанның чалаачын ёзугаар ук делегация Румыниямы фашистиг дарлаадан хостаанының 30 чыл оюнга таварыштыр болган байырлалга киржип чораан.

Совет Эвилелиниң болгаш Румыниянның күрүше туктары-биле шиметтинген аэропортка делегацииниы РКП ТК-ның Күүском кежигүнү, РСР-ниң чазаанның Премьер-Министри М. Мэнеску, Премьер-Министриниң оралакчылаары Г. Рэдулеску, И. Пэцан, РКП ТК-ның секретары Ш. Андрей, национал камгалал министриниң оралакчызы генерал-лейтенант К. Оприяа, Күрүше Чөвүлелиниң болгаш чазактың кежигүнүнери, өске-даа албан кижилеря, ашылчы чонуң төлээлекчилери үдээн.

Үдээнерниң аразынга ССРЭ-ниң Румыниядағы элчизин В. И. Дрозденко, Совет элчин черинiң ажылдакчылары турган.

Эштер А. Н. Косыгин биле М. Мэнеску хүндүлел таңныылының мурну-биле эрткен.

Үдээнилер совет аалчыларга чорук чогуурун йөрээн күзээн.

* * *

Совет партия-чазак делегациязы ол-ла хүн Москваже чанып келген.

Эш Э. Герек чуртунче чаныпкан

СЭКП ТК-ның чазаанын ёзугаар Ирынга дыштанып турган, Польшаның каттышкан ашылчын партиязының ТК-зының Бюрги секретары З. Герек төрээн чуртунче августуң 24-те чаныпкан.

ТЫВАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Г. Ч. ШИРШИН,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Областың партия организациязы, чүвүн-даа мурнунда кодаа коммунистер бо хүннерде кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинде эң харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлеп, партияның Кыйгырыынга харыы кылдыр, беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылында алган планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш кодаанның ажыл-ишчилеривиниң демиселин баштап турар. Амгы үеде фермаларда болгаш ховуларда бичии-даа сонгаарладып болбас чугула ажыл-херектерни шиитпирлеп турар— мал чеминиң белеткели хайыккан, дүжүт ажаал алышкыны болгаш мал кыштагладыышкынынга белеткел эдедээн, күрүнеге мал продуктуларын садары дүрген темпибиле чоруп турар. Агаар-бойдустуң байдалы ам тергиин чарыылаан. Бүгү күштерин эң долгуу-биле ажыглаарыңың үези келген.

Ынчалза-даа партия райкомнары, партия комитеттери болгаш колхозтарның база совхозтарның партия эге организациялары тургустуна берген байдалдан чогуур түнелди үндүрери болгаш аңаа дүүштүр кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинниң ээлчеглиг сорулгаларын чедиишкиннiг шиитпирлээринче, мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерин күүседиринче ажылчыннарны болгаш колхозчуларны билдилиг-биле мобилизастап турар. Колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге сүт садар талазы-биле тос айларның планын күүседиринин кырында келген, ону сентябрьның эгезинде күүседиринин бүгү аргалары бар. Эът бүдүреринiң болгаш белеткээринiң планнарын чедиишкиннiг күүседиринiң улуг курлавырлары республиканың ажыл-агыйларында бар. Күрүнеге дүк садарынга хамаарыштыр алырга, беш чылдың баштайгы үш чылында янзы-бүрү чылдагаанныңарның ужурундан ону күүсетпейн келгени билдингир болгай. Бо чылгы байдал бир янзы апарган. Хойларыны азырап турарын, суттарарын экижиткенинин. оон кыргылдазын шын организастап чорутканынын ачызында колхозтар болгаш совхозтар дүк бүдүрерин экижиткен, дүкту күрүнеге садарының улус ажыл-агый планын күүседиринiң боттуг аргазы тургустунган. Бо талазы-биле эки үлегер-чижекти Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Тожунуң, Тес-Хемниң база Кызыл хоорай Совединиң хойжулары көргүзүп турар. Дыка хөй ажыл-агыйларның ишчилери планнан ажыр дүк садар талазы-биле боттарының немелде социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бо үнелиг продукцияны белеткээрин улам чедип-херекселдерни тып бээри, партия, совет, ажыл-агый ажылдакчыларының хүн бүрүле удуртуп, контрольдаарын хандырары аңаа кол барымдалаар негелде болур. Чижээ, мал кажааларын сөптөөр бригадаларны болгаш звеноларны материалдар-биле хандырбайн, оларның күжүн быдарадып болбас. Шиитпирлеп турар болза, оларга дуза чедирер чүве чок апаар, төлевизеттингеш планнар оон уламындан күүсетпимейн баар.

Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинге ээлчеглиг сорулгаларны, мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны, хүлээлгелерни чедиишкиннiг күүседирiнiң партияның организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң, ажылчын болгаш колхозчу, туская эртемниг кижи бүрүзүнүң алдарлыг херээ болур. Мал чеминиң белеткээринге болгаш дүжүт ажаал алырынче үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, транспортуң, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының, албан черлериниң, хөй-нiитiн организациларының, албан-хаакчыларының күжүн партияның Кызыл хоорай, район комитеттери, чер-чер Советтериниң күүскомнары ам-даа мобилизастап, коллективтерге боттуг даалгаларны бээри чугула.

Этелеттинген ажыл-ишти туюлунга чедирип тургаш, ол бүгү ажылды ылап ак сеткилиг, шүдүргү кылыр херек. Хоорай чону, ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер биле өөренiкчилер мал кыштагладырынга белеткенириңге, мал ажылынга хамаарыштыр кандыг-даа ажылдарны кылып чорударынга база дээштиг дуза чедирип шыдаар. Чаңгыс-даа ажыл-агыйга, чаңгыс-даа фермага шеф дужаан чедирбейн барган турбалын дээш, партия хоорkому Болгаш райкомнары, хоорайкүүскомнар коллектив бүрүзүнүң мурнунга боттуг сорулганы салып үжүрлүг.

Агаар-бойдус талазы-биле берге байдалдыг бо чылын кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге онаалтыр тургустунган, чарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар коллектив бүрүзүнден организацияга, албан черi бүрүзүнге ылап организастыг, сагыпга-чурумнуг болдуун негеп турар. Сагыпга-чурум чок болгаш салдынчак чоруткун кандыг-даа иштеринге эптеш чок болур байдалды коллектив бүрүзүнге тургузар, ниити ажыл-херекке бодунуң онаашкан ажыл участогунга улуг харыысалгалыын кижи бүгүдези болап ажылдаар үжүрлүг. Тургустунган сорулганы шиитпирлээринче кижи бүгүдезин кодурер, сорук кинрер, кандаашкын уламындан тургустунган байдалга оон харыысалгазын аңаа ылап таныылырлап бээр дээш, партия хоорkому, райкомнары агитаторларын, политинформаторларын, лекторларын, иштекчилерин фермаларже, бригадаларже чорудуп тургаш, пропагандачы, масса-политиктиг ажылды кажыңгыындан-даа артык күштелдирер сорулгалыг. Партия-совет удуртукчу ажылдакчыларының, профсоюзтар, комсомол удуртукчуларының шуут ажылчы чоннар коллективтеринге, фермалар биле бригадаларга турары, чүүл-бүрү хурал-суглаа эрттиреринге аргалыг-ла болза эвээш үе-шак чарыдаан турары кончуг чугула.

Республиканың ажылчы чоннары улуг байырлал —Совет Тыванның 30 чыл оюнче уткуй кел чоруур. Байырлал хүнүге — октябрь 11-те уткуштур улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тос айларның планын, оон-биле чергелештир эът, сүт бүдүрериниң, күрүнеге садарының планнарын дүк садарының чыл планын-даа чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир, малды кышкы үеде чем-биле хандырар, дүжүт ажаал алыр болгаш өске-даа күскү кодаа ажыл-агый ажылдарын бедик шынарлыг бүрүн доозар—даңыычы сорулганы СЭКП-ниң область комитединiң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң салып турар.

Партияның организацияларының бүрүзү, Тываның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының ол сорулганы чугаа чок күүседиринче организоваккы болгаш политиктиг ажылын утландырар сорүдулгалыг.

Мал чеминиң белеткели

САЯНЧЫЛАР МУРНУНДА

Бии-Хемниң ажыл-ишчилери ниитининiң малынга четчир чем курлавырын тургузар дээш шудургу ажылдап, бүгү-ле курлавырларны болгаш болдунар аргаларны ажыглап турар. Августуң ийиги он хоногунда мал чеми белеткээринiң темпизин улам-на шалкынчаан. СЭКП райкому болгаш райкүүском сөөлгү он хоногун түнелии үндүрген. Ам районда ниитизи-биле 5199 тонна сиген белеткеттингеш, ол планның 43,9 хуузу болуп турар.

Районнуң бүгү-ле ажыл-агыйлары чулуктуг чем—силос салырынче массалыы-биле киришкеваан. Чаа АВМ агрегаттарны ажыглаалга киирерин ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Өөк», «Саян», «Бүрен», «Бардык» совхозтарда саададып турарын чүүл-биле-даа шынзыдар арга чок.

СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели бүгү болдунар аргаларны барымдаалаан көргеш, бир агрегатка-ла 500 тонналан эвээш эвес, а чаа тургузуп турар агрегат бүрүзүнге 150 тонналан эвээш эвес витаминниг сиген далганын белетээр онаалданы берген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш парткомнар ол онаалданы чугаа чокка күүседирип хандырган турар ужурлуг.

Партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының, хоорай база районнар Советтериниң ам ам чугула сорулгазы болза, мал чемнериниң белеткелинде бар болуп турар бүгү четпестерни доп-дораан чайлаткаш, ажылдың темпизин дүргедедирип хандырары болур. Хамыктың мурнунда мал чеми белеткеп турар бригадаларны быжыглаарының болгаш бүгү техниканы бедик бүдүрүкчулуг ажылдадырын хандырарының дугайында сагыш салыр херек. Чаа өөредилге чылы эгелээни-биле холбаштыр өөренiкчидерниң орнунга мал чеми белеткээринче кижи күжүн хаара түзүрь аргежок чугула. Ам ажылдың түнелии чүгле бригала бүрүзүнге болгаш ажыл-агый бүрүзүнге эвес, харын-даа район масштабынга **хүн бүрүде үндүрери.** ол түнелии дораан аналитен көргеш, ону бүгүдеге чарлап дыпздыры, мурнакчыларны шаннап-мактаары база хожудан турарларга шынгыы пеледеги тургузары тергиин чүгуда. Ам организакты болгаш масса-политиктиг ажылдың, социалистиг чарыштың организастаарының алыс утказы ыыда.

Республикада дүжүт ажаалдазы эгелээн. Каа-Хемниң ажыл-агыйлары ажаалданы эгелээдеп бээр педеля ажа берген, Таңды, Бии-Хем, Чөөп-Хемчик, Бай-Тайга районнарда ук кампанияга база эгелээн. Республиканың хову-шөлдериниде кыска сыгтыг болгаш тарамык үнген тараана база хөй. Ынчангаш үнген тараана болгаш саванны чидириг чокка ажаал алыр дээш ажыл-агыйлар удуртукчулары, агрономнар болгаш бригадирлер ажылды таарыштыр организастап удуртуру чугула. Ажаал алышкынче кирер комбайн бүрүзүн тараана чидириг чокка ажаарынга база кыска сыгтыг болгаш тарамык үнген дүжүтту кезериниге таарыштыр дерээнин хынаар апаар. Ажаал алышкын агретаттарының, механизаторларның болгаш чоласчыларның, черле ынчаш дүжүт ажаалдазында киржип турар бүгү кижилерниң ажылынга кол үнелел — ажылдың шынары болгаш ажыл-херектi чогаадыкчы өзүп-биле көрүп турары болур.

Ажаал алышкын-биле чергелештир күскү чер андырылгазын чогуур хуусаазында шынарлыг чорудары чугула. Шлангны бо чылын ук айтырыгның чугулазы чүдел дээрге, 50 мүн гектар ажыг черге чайгы тараа тарыпканында. Куруктурулга андырылгазынга үстүнде 50 мүн гектар черни база немей киирери негеттинип турар. Чер андарар бригадаларны болгаш звеноларны чогуур ей-шаанда тургусканындаоларның аразынга социалистиг чарышты организастаанындан, ажылдың шынарып болгаш хуусаазын барымдаалап тургаш механизаторларга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактанды тургусканындан бүгү чүве хамаарыжы чугаажок.

Агаар-бойдустуң байдалы хөлүн эртпир күргаг чайның база күстүн үжурунда мал ажылынга кичээнгейни хенгирдээ кошкатпас ужуруг бис. Мыйыстыг бода малды болгаш хой-өшкүнү чайлагларга аргалыг-ла болза үр тудары чугула, чүге дээрге чайлагларда оът-сиген-даа, сүт-даа четчир, ол ышкаш күскү болгаш кышкы одарларны моон сонгаар чеп ажыглаарынга ол таарымчалыг. Моону чемин алырда ажылды таарымчалыг организастап, күштү болгаш аргаларны таарыштыр тургузар апаар. Бо чылдың демдеглээнивис база өске-даа онзагай, байдалдарын өөренип көрбүшкен, зооветеринардыг чугула хемчеглерни, сирги эдчегге тарын бооладылга кампаниязын, хойларның эдержилгезин организастаар ужуруг. Бо дээрге хөй ажылынга тарылга-биле дамей кончуг чугула кампания. Чамдык партия, совет органнар, ажыл-агый удуртукчулары ук ажылды доктаамал кичээнгейге албайн, удуртулганы кошкадып турган эрткен чылдарның частырыныдан чайлаары чугула.

Чөөкта чаа эртпирген хынаалдаан ол кампанияга хөй-хөй районнарның болгаш ажыл-агый парның белениинин чогуур деннелге дүүшпеан билдинген. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның чамдык ажыл-агыйларында төрүүр хойлардан хураганнарны амдыгаа чедир үспээн, төрүүр хөлүн эртпир хөй хойларны чаңгыс черге тургузар кылдыр планназа-даа, будурукчу кошкарлар чедишпейн турар. Ам ук четпестерни сонгаарлаттайн чайладыр хемчеглерни чер болганга алыр, ол чугула кампанияны чедишкиннiг организастаарына таарымчалыг хамык белеткелди тургузар херек.

СЭКП обкомунуң, бюрозу-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ук доктаалында малдың кажаа-хораазын, чем цехтерин түзүп, септөөр, кудук скважиналарын, суг сөөртүр автомашиналарны мал сүттарар дериглерни септеп, катап тургузар ажыл-агыйжы организастыг хемчеглерни дескиалыр—мал кыштагладырынга белеткенир талазы-биле боттуг сорулгаларны тодаргайлап айытказ.

Ол бүгү ажылдарны эртпирерiнге четчир кижи күжүн болгаш материал-техниктиг чепсек-херекселдерни тып бээри, партия, совет, ажыл-агый ажылдакчыларының хүн бүрүле удуртуп, контрольдаарын хандырары аңаа кол барымдалаар негелде болур. Чижээ, мал кажааларын сөптөөр бригадаларны болгаш звеноларны материалдар-биле хандырбайн, оларның күжүн быдарадып болбас. Шиитпирлеп турар болза, оларга дуза чедирер чүве чок апаар, төлевизеттингеш планнар оон уламындан күүсетпимейн баар.

Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинге ээлчеглиг сорулгаларны, мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны, хүлээлгелерни чедиишкиннiг күүседирiнiң партияның организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң, ажылчын болгаш колхозчу, туская эртемниг кижи бүрүзүнүң алдарлыг херээ болур. Мал чеминиң белеткээринге болгаш дүжүт ажаал алырынче үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, транспортуң, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының, албан черлериниң, хөй-нiитiн организациларының, албан-хаакчыларының күжүн партияның Кызыл хоорай, район комитеттери, чер-чер Советтериниң күүскомнары ам-даа мобилизастап, коллективтерге боттуг даалгаларны бээри чугула.

Этелеттинген ажыл-ишти туюлунга чедирип тургаш, ол бүгү ажылды ылап ак сеткилиг, шүдүргү кылыр херек. Хоорай чону, ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер биле өөренiкчилер мал кыштагладырынга белеткенириңге, мал ажылынга хамаарыштыр кандыг-даа ажылдарны кылып чорударынга база дээштиг дуза чедирип шыдаар. Чаңгыс-даа ажыл-агыйга, чаңгыс-даа фермага шеф дужаан чедирбейн барган турбалын дээш, партия хоорkому Болгаш райкомнары, хоорайкүүскомнар коллектив бүрүзүнүң мурнунга боттуг сорулганы салып үжүрлүг.

Агаар-бойдус талазы-биле берге байдалдыг бо чылын кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге онаалтыр тургустунган, чарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар коллектив бүрүзүнден организацияга, албан черi бүрүзүнге ылап организастыг, сагыпга-чурумнуг болдуун негеп турар. Сагыпга-чурум чок болгаш салдынчак чоруткун кандыг-даа иштеринге эптеш чок болур байдалды коллектив бүрүзүнге тургузар, ниити ажыл-херекке бодунуң онаашкан ажыл участогунга улуг харыысалгалыын кижи бүгүдези болап ажылдаар үжүрлүг. Тургустунган сорулганы шиитпирлээринче кижи бүгүдезин кодурер, сорук кинрер, кандаашкын уламындан тургустунган байдалга оон харыысалгазын аңаа ылап таныылырлап бээр дээш, партия хоорkому, райкомнары агитаторларын, политинформаторларын, лекторларын, иштекчилерин фермаларже, бригадаларже чорудуп тургаш, пропагандачы, масса-политиктиг ажылды кажыңгыындан-даа артык күштелдирер сорулгалыг. Партия-совет удуртукчу ажылдакчыларының, профсоюзтар, комсомол удуртукчуларының шуут ажылчы чоннар коллективтерге, фермалар биле бригадаларга турары, чүүл-бүрү хурал-суглаа эрттиреринге аргалыг-ла болза эвээш үе-шак чарыдаан турары кончуг чугула.

Республиканың ажылчы чоннары улуг байырлал —Совет Тыванның 30 чыл оюнче уткуй кел чоруур. Байырлал хүнүге — октябрь 11-те уткуштур улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тос айларның планын, оон-биле чергелештир эът, сүт бүдүреринiң, күрүнеге садарының планнарын дүк садарының чыл планын-даа чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир, малды кышкы үеде чем-биле хандырар, дүжүт ажаал алыр болгаш өске-даа күскү кодаа ажыл-агый ажылдарын бедик шынарлыг бүрүн доозар—даңыычы сорулганы СЭКП-ниң область комитединiң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң салып турар.

Партияның организацияларының бүрүзү, Тываның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының ол сорулганы чугаа чок күүседиринче организоваккы болгаш политиктиг ажылын утландырар сорүдулгалыг.

Мал чеминиң белеткели

САЯНЧЫЛАР МУРНУНДА

Ам калбарып эгелээн силос салышкынында мурнакчылар база илереп турар. «Өөк» совхозта силос комбайнының башкарыкчызы Николай Тодиков хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. «Кызыл тараачын» совхозта силос комбайнының башкарыкчызы Николай Күш нормазын 200 хуу күүседип, шалыпкын ажылдап турар. Бии-Хемчилер шалыпчы айда эки ажылдап турар.

М. СУНДУЙ.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация халдыышының инструктору.

Дүжүт ажаал алышкыны — шалыпчы фронт

ШАҢЧЫНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шаңчы салбырының механизаторлары чаа дүжүттүң тараазын август 20-лен эгелеп ажаал киришкеи. Баштайгы хүнүлен эгелээш, 290 гектарны тавычалай кестиргеш, 110 гектарны кестирбишаан бастырган.

— Баштай кескен перивастан тараазы гадан 5 центнер болду. Тараа арай оюк-делiктиг үнген. 290 гектарның бир газынган 8 центнерни, 1200 гектар бүрүзүнден 12 центнерни эп болур бис—деп, салбырда агроном Шөнүр-оол Сапчай-оол чугаалады.

Шаңчының механизаторлары бо чылын 6600 гектар черге тараа культураларын тараан. Оон 2980 гектарындан чаа дүжүттүң багай эвес дүжүдүн эп болур. 3620 гектарны маа чеми кылдыр ажаарыбиле кестирер.

— Хүлээлгеде көдүүгенiя гадан ортумак дүжүттү 10,5 центнерни алыр ужурлуг. Кол культура кызыл-тастан ол хире дүжүттү эп болуур бис—деп, агроном чугаалады.

— Тавычада тараана ажаа бастырып киришпе силер? — деп, Сапчай-оол Дулушовичиден сонуургадыыс.

— Бастырып киришперинге 12 комбайн белен. Кол чүве—чидириг чок ажаал алыры. Ынчангаш дүржүлгелиг комбайнерлерни четчирип-биле тургускан бис.

Баштайгы дүжүттен 12 тонналы Чаа-Хөлдүң тараа хүлээп алыр пунктузунда ургаан. 35 тонна тараазы шаңда ырыглап кургаткан.

Механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Үдуур-чыдар, орун-дөжектиг иштиг чурттарга черин тускайлаан. Хостуг шактарда кино көөр кызылбулуңну дерип кылган. Аңаа кинону доктаамал үндүрүп турар. Ойнаар херекселдер бээп бар. Столовая ажылчыннары ажаал алышкында кижилерге эки шынарлыг чемни белеткеп турар. Комбайнерлерни артык чорук кылбазы-биле ажылдаан черинге чедирип дээп көрбээн. Кызыл хоорkомунуң болгаш айыттынган райкомнарның бюролары база райкүүскомнар моон чогуур түнелии кылып, мал чеминиң белеткелии организастаарында шиитпирлеп четпестерни чайладырының шиитпирлеп хемчеглерни алыр, ол дээш харыысалгалыг бүгү-ле кижилерден негелдени күштелдирер ужурлуг.

Бо чылдың байдалдарында мал чеми белеткээринiң бүгү-ле курлавырларын болгаш болдунар аргаларын мергежилдиг ажыглаары онза чугула дээрiнiң демдеглезе чогуур. Ындыг турбуже чамдык колхозтар болгаш совхозтар сиген шөлдерин кезерде ажылагыйжы эвес чорукту болдуруп, сигенни хол кадыырыбиле кешип ап болур бугалар, оруктар кыдыгларын хевээр арттырып каап турар чоруктар бар. **Килограмм сиген бүрүзү дээш, малга чем кылдыр ажыглаан туруп болур бүгүле чүүлдерни чер бүрүзүнден чыып алыр дээш демиселди сос кырынга эвес, херек кырынга чорудар ужурлуг.** Практиктиг ажыл-херекти чүгле шак ынчаар организастаар болза, ээлдынган сорулгаларны күүседиринге ынанып болур.

Будук-бүрү чем улуг курлавыр болур. Обкомнуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели мал ажылын чем-биле хандырарының немелде хемчеглерiнiң болгаш мал кыштагладыышкынын эрттиреринге белеткелдiн дугайында тускай доктаалды бо чылдың августуң 17-де хүлээп алган. Амгы үеде кол чүве—ажылдың темпизерiн дүргедедирип, мал чеминиң белеткелинче кижи күжүн болгаш материал-техниктиг хөрөнгилерни бүрүнү-биле мобилизастаары. Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Бай-Тайга болгаш Каа-Хем районнарның, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Кызыл тараачын», «Күш-ажылын хостуг» совхозтарның, Каа-Хем районда «Тимелеге» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның партия организацияларының мал чеми белеткээр талазы-биле ажылды сөөлгү хүннерiнiң дүргүзүнда элээп идепкейжиттеннер.

Ынчалзажок мал ажылын чем-биле хандырар талазы-биле ажылды организастаанын ниитизи-биле чедимчеглиг деп санаар болбас. ук ажыл ам-даа чогуур темпиде четпээн. Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында темп кончуг оожум болуп турар. Ол черлерде күштерiн ам-даа чогуур-биле мобилизаставаан, мал чеми белеткекчилерiниң күш-ажылын чогуур-биле организаставаан, бригадаларның болгаш звеноларның ажылынга чогуур контрольду тургусаан, дыка хөй айтырыгларны ам-даа түюлүнга чедир бодаан кээп турар.

Бо чедимнiкиннер черле эвээ. Оны төлептин-биле үнелээри чоп. Ынчалза-даа ниити беш чылдың-даа, беш чылдың тодарадыкчы чылының-даа продукциязының бүгү хевирелерин бүдүрер болгаш садар талазы-биле улус ажыл-агый планнарын күүседири болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш кодаанның ажыл-ишчилеривиниң демиселин баштап турар. Амгы үеде фермаларда болгаш ховуларда бичии-даа сонгаарладып болбас чугула ажыл-херектерни шиитпирлеп турар— мал чеминиң белеткели хайыккан, дүжүт ажаал алышкыны болгаш мал кыштагладышкынынга белеткел эдедээн, күрүнеге мал продуктуларын садары дүрген темпибиле чоруп турар. Агаар-бойдустуң байдалы ам тергиин чарыылаан. Бүгү күштерiн эң долгуу-биле ажыглаарының үези келген.

Ынчалза-даа партия райкомнары, партия комитеттери болгаш колхозтарның база совхозтарның партия эге организациялары тургустуна берген байдалдан чогуур түнелии үндүрери болгаш аңаа дүүштүр кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинниң ээлчеглиг сорулгаларын чедиишкиннiг шиитпирлээринче, мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерин күүседиринче ажылчыннарны болгаш колхозчуларны билдилиг-биле мобилизастап турар. Колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге сүт садар талазы-биле тос айларның планын күүседиринин кырында келген, ону сентябрьның эгезинде күүседиринин бүгү аргалары бар. Эът бүдүреринiң болгаш белеткээринiң планнарын чедиишкиннiг күүседиринiң улуг курлавырлары республиканың ажыл-агыйларында бар. Күрүнеге дүк садарынга хамаарыштыр алырга, беш чылдың баштайгы үш чылында янзы-бүрү чылдагаанныңарның ужурундан ону күүсетпейн келгени билдингир болгай. Бо чылгы байдал бир янзы апарган. Хойларыны азырап турарын, суттарарын экижиткенинин. оон кыргылдазын шын организастап чоруткынынын ачызында колхозтар болгаш совхозтар дүк бүдүрерин экижиткен, дүкту күрүнеге садарының улус ажыл-агый планын күүседиринiң боттуг аргазы тургустунган. Бо талазы-биле эки үлегер-чижекти Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Тожунуң, Тес-Хемниң база Кызыл хоорай Совединиң хойжулары көргүзүп турар. Дыка хөй ажыл-агыйларның ишчилери планнан ажыр дүк садар талазы-биле боттарының немелде социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бо үнелиг продукцияны белеткээрин улам чедип-херекселдерни тып бээри, партия, совет, ажыл-агый ажылдакчыларының хүн бүрүле удуртуп, контрольдаарын хандырары аңаа кол барымдалаар негелде болур. Чижээ, мал кажааларын сөптөөр бригадаларны болгаш звеноларны материалдар-биле хандырбайн, оларның күжүн быдарадып болбас. Шиитпирлеп турар болза, оларга дуза чедирер чүве чок апаар, төлевизеттингеш планнар оон уламындан күүсетпимейн баар.

Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезинге ээлчеглиг сорулгаларны, мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны, хүлээлгелерни чедиишкиннiг күүседиринiң партияның организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң, ажылчын болгаш колхозчу, туская эртемниг кижи бүрүзүнүң алдарлыг херээ болур. Мал чеминиң белеткээринге болгаш дүжүт ажаал алырынче үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, транспортуң, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының, албан черлериниң, хөй-нiитiн организациларының, албан-хаакчыларының күжүн партияның Кызыл хоорай, район комитеттери, чер-чер Советтериниң күүскомнары ам-даа мобилизастап, коллективтерге боттуг даалгаларны бээри чугула.

Этелеттинген ажыл-ишти туюлунга чедирип тургаш, ол бүгү ажылды ылап ак сеткилиг, шүдүргү кылыр херек. Хоорай чону, ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер биле өөренiкчилер мал кыштагладырынга белеткенириңге, мал ажылынга хамаарыштыр кандыг-даа ажылдарны кылып чорударынга база дээштиг дуза чедирип шыдаар. Чаңгыс-даа ажыл-агыйга, чаңгыс-даа фермага шеф дужаан чедирбейн барган турбалын дээш, партия хоорkому Болгаш райкомнары, хоорайкүүскомнар коллектив бүрүзүнүң мурнунга боттуг сорулганы салып үжүрлүг.

Агаар-бойдус талазы-биле берге байдалдыг бо чылын кодаа ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге онаалтыр тургустунган, чарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар коллектив бүрүзүнден организацияга, албан черi бүрүзүнге ылап организастыг, сагыпга-чурумнуг болдуун негеп турар. Сагыпга-чурум чок болгаш салдынчак чоруткун кандыг-даа иштеринге эптеш чок болур байдалды коллектив бүрүзүнге тургузар, ниити ажыл-херекке бодунуң онаашкан ажыл участогунга улуг харыысалгалыын кижи бүгүдези болап ажылдаар үжүрлүг. Тургустунган сорулганы шиитпирлээринче кижи бүгүдезин кодурер, сорук кинрер, кандаашкын уламындан тургустунган байдалга оон харыысалгазын аңаа ылап таныылырлап бээр дээш, партия хоорkому, райкомнары агитаторларын, политинформаторларын, лекторларын, иштекчилерин фермаларже, бригадаларже чорудуп тургаш, пропагандачы, масса-политиктиг ажылды кажыңгыындан-даа артык күштелдирер сорулгалыг. Партия-совет удуртукчу ажылдакчыларының, профсоюзтар, комсомол удуртукчуларының шуут ажылчы чоннар коллективтерге, фермалар биле бригадаларга турары, чүүл-бүрү хурал-суглаа эрттиреринге аргалыг-ла болза эвээш үе-шак чарыдаан турары кончуг чугула.

Республиканың ажылчы чоннары улуг байырлал —Совет Тыванның 30 чыл оюнче уткуй кел чоруур. Байырлал хүнүге — октябрь 11-те уткуштур улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тос айларның планын, оон-биле чергелештир эът, сүт бүдүреринiң, күрүнеге садарының планнарын дүк садарының чыл планын-даа чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир, малды кышкы үеде чем-биле хандырар, дүжүт ажаал алыр болгаш өске-даа күскү кодаа ажыл-агый ажылдарын бедик шынарлыг бүрүн доозар—даңыычы сорулганы СЭКП-ниң область комитединiң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң салып турар.

Партияның организацияларының бүрүзү, Тываның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының ол сорулганы чугаа чок күүседиринче организоваккы болгаш политиктиг ажылын утландырар сорүдулгалыг.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору М. Дугар-Сүрүп тариамы тавычалай кестирип тур.

А. СОДУНАМ.

Авторлуң фотозу.

Партийжи информациялар

КОММУНИСТЕР—ДААНЫКЧЫЛАР

Улуг-Хемниң «Нүш-ажылдың хөстүү» совхозта мал ажылында хөй-хөй коммунистер аныяктарның нүш-ажылчы дадыгъышкынынга, онаашкан ишке бедик мергежияди чедип алырынга аргасүмени, практиктиг дузаны көргүзүп, беттарынга төлептиг салганчыларны белеткеп, аныяктарның даанып алган кижизидикчилерин бөөп турарлар. Хоочун малчын, Тергелиг кодээ Советиниң депутады Хунашын Кыргыстың мазы-харын улгады берзе-даа иниттиниң малын ажаап өстүреринге эмда төлептиг үлүүн кижирбишаан. Ол аныяктарны мал ажылынга база өөредип турар. Оөң өөренчикизи Александр Монгуш ам совхозтуң дуржулгалыг малчыннарының бирээзи апарган. Коммунист Санчы Тумат оглу Сергейни ёзулуг малчын кылдыр кижизиткен. Ол эрткен кыжын Чодураа салбырында ажаалда-темээлдөзи багай болганындан арып бажыраан 110 аныяк инектерни хүлээнип ап, амча-менди кыш ажырып, мал ажылынга хандыкшылдыын, эрес-соруктуун көргүскен.

Совхозта аныяк ажыл-ишчилерниң даанықчыларының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутады, Октябрь Революциязы орденниг Мария Балдан аныяктар-биле быжыг харылзаалыг тудуп, хөй-хөй аныяк оолдар, кыстарга малчын болуур буянныг иштиң оруун ажыттыкан. Хоочун малчынның уруу Күнзенмаа авазының соон салган. мал ажылында ажылдап кирген. Ол бызаа азырап турар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ПАРТБЮРОГА ЧУГААЛАШКАН

Бай-Тайга райэнның «Мурнанчы» колхозта тудугжуларның ажыл-чорудулгазын, оларның социалистиг хүлээлгени күүседип турарының дугайында колхозта тудугжулар бригадири Санчы Донгактың илеткелин партбюрога дыңнаан.

Колхозтуң тудугжулары чыл эгезинден бээр колхоз төвүнге 4 чурттаалга башкыдың, малчыннарга үш чаа башкыдың тудуун дээскеннәр. Ол ышкаш 300 хой кирер үш чаа каражаның тудуун белеп кылган. Олар 30 муң дранкаңы, 22 тонна чугайны белетиизин болгаш 14 бажыңның таваан салганнар. Ажылагыйның девискээринде 4 черде чаа көвүргүнү кылган, бир эрги көвүргүнү септээн.

Тудуг ажылында ныйдынган үүлүдер бар-даа болза четпестер барын, хүлээлге долузу-биле күүсеттинмейн турарын бюрога шыңгыы чугаалашкан. Тудугжуларның көл бүдүрүүчү чепсээ ыяш дилер пилорама үрелгениниң ужурундан тудугга хереглээр дилер материалдары чок боон турар. Сарыг-Бел деп черде тууйбу бүдүрүп белетиизер ажыл көнчуг өөжүм чоруп турарындан тууйбу ам-даа ортеттинмээн.

Ынчангаш тудугжуларның көл сорулгазы болза үрелген пилорамаңы септээри, тууйбу белеткелинде ажылдың темпизин дургедедири, тудуг материалдары-биле хандырылганы эниидери, дээзүлбайн турар тудугларны бүрүү-биле дээзары болур.

С. КАРА-САЛ.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕДИР

«Тыва суг тудуг» трезиниң механизация участогунуң коллективи төлевилчы чылга трестиң ажыл-агый черлерин автотранспорт болгаш техника, чепсен-херексел, тудуг материалы-биле чогуур үеде, үзүктел чокка хандыыр таазы-биле бедиттинген социалистиг хүлээлгелиг. Ук хүлээлгениң күүседелги коллективте партбөлүктүң докладчызы хайгаралында турар.

Мында ажылдап турар чолаачыларны бригадаларга үснеп. Бир бригада-ла 10—12 кижилиг. Оларның бригадирлеринге коммунистерни болгаш мурнакчы, хөй-иниитчи мончуларни төөлүлээн. Ай санында-ла бригадаларга чүүн ажыр күүсеткеш. 1975 чылдың январының үлүүнде ажылдап кирипкен.

Үшүү кварталда шалыпчы коллектив 177 муң тонна чүүнту сөөртүр, 2600 муң тонна-километрни, студент чеди отрядтарның соксаал чокка ажылдаарынга чугула чүүлдерни хамдырып бээр үүрлуг. Ол-ла үеде «Өөк», «Саян» совхозтарның болгаш «Хадың» колхозтуң культурлуг өдөрлөрүнүң тудуун дооскаар.

Бо соруланы күүседир дээш участоктуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү күштү салырлар.

В. ПОТЫЛИЦИН.

КАДРЛАРДАН ХАМААРЖЫР

Бо чылын, аныяктарның Ленинчи Эвилелиниң XVII съездиниң болгаш комсомолга В. И. Ленинниң адын тывысканынан бээр 50 чыл болганының чылында, аныяктарның коммунизм тургузукчуларыны мүрнүкү одуругга туруксаан иэзи чүткүлү удамчаа күш-биле илереттинер Кызыл хоорайның Чөөн-Хемчик районунуң комсомол организацияларының ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарыбиле, а «Стройдеталь» комбинатта Иван Волошенконуң, № 2 АТБ-де Михаил Чмаровтуң, «Тыва даг дүгү» комбинатта Валентина Борунованың удуртказ коллективтериниң болгаш Тандының Хадың Чөөн-Хемчиктиң Дөргүн сүт-бараан фермаларының база «Алдан-Маадыр» совхозта Оргу-Шөл хойжу бригадазының ВЛКСМ обкомунуң болгаш республиканың хоочуннар көвүлелиниң Кызыл туктарыбиле бо чылдың бирги чартыында ажыл-ижи дээш шаңнатканы ол чүткүлдү бадыткап турар. Ук түңнелди чедип алырынга улуг ролдуг черчерде партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомолчу кадрларның ойнаары, оларның политиктиг болгаш организаторлуг шинээлиинин чедимчелиг болганы чугаажок. Бо дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрги секретары А. А. Ромашов ВЛКСМ обкомунуң эзлеглиг пленумунга кылган илеткелинге онзалап демдеглээн.

ВЛКСМ обкомунуң III пленумунуң кол айтырыы «Комсомол кадрлары-биле болгаш активи-биле ажылды СЭКП-ниң XXIV съездиниң, ВЛКСМ-ниң XVII съездиниң шиитпирлериниг дүүштүр улам ынай эжиидер дугайы» болган. Амыдырал кадрлардан негелдеэн үргүлчү-ле күштелиирип турар болганда, оон ындыг болуру-даа чоп. Партияның XXIV съездиэзи кадрлар дугайында айтырыгже база улуг кичээнгейни үгландырган. Ук съездиге отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев «бедик нөлитиктиг үгаан-медерелин эки профессионал белеткелбиле холбаан шыдаар, экономиканың болгаш культураның хөгжүдезининң айтырыгларын биледиин-биле шиитпирлеэр, удуртулганың болбазыырангай аргаларын ажыглап билир улус биске херек» дээн болгай Ыныг кадрларны өстүрери бегүү бистен негеттиниң турар.

ВЛКСМ обкому, Кызыл хооркому, райкомнар комсомольдуң кадрларын шилип алыр, кижизидер болгаш дүүзар талазы-биле боттарының ажыл-чорудулгазында ленинчи дүрүмнерин болгаш партияның XXIV съездиниң айтырыышкыннарын удуртулга болдуруп келген.

СЭКП обкому, партия эге организацияларыг комсомолдуң кадрларын өстүрериниэ, оларның ролюн болгаш ат-алдарын бедидериниэ хүн бүрү сагыш салып, политиктиг болгаш ажыл-иерекчи шынарларны шингээдип алырынга дузалап турар. Амгы үеде республиканың комсомол эге организацияларында 546 секретарьлар, цех, бригада комсомол организацияларында 602 секретарьлар, 411 бөлүк организаторлары, комсомолдуң хостаттырган 49 ажылдакчылары бар. Комсомолдуң эрткен отчёт сонгулдаларының үезинде 847 кижи комсомол органнарынга сонгуттурган.

Партияның XXIV съездиниң болгаш ВЛКСМ-ниң XVII съездиниң шиитпирлерин күүсеттиишаан, областың комсомол организациязы комсомолга партийжи өзекти элээн быжыглаан, комсомол активиниң составыйын шынарын эжииткеп дээрзин А. А. Ромашов бодунуң илеткелинге демдеглээн. Шынап-ла, 600 ажыт коммунистерниң болгаш СЭКП кежигүнүнге кандыаттарның комсомол ажылдакчылары болуп турары өөрүнүүр. Оларның барык-ла 270 хирези комсомол организацияларының секретарьлары. Эрзинде «Меңек» колхозтуң, Өөрүде «Торгалыг» совхозтуң, Бай-Тайгада «Кара-Хөл» колхозтуң, Кызылда «Тыва тудуг» трестиң комсомол организацияларының секретарьлары Александра Намдак, Туң Сесер-оол, Сергей Хертек, Петр Мальцев болгаш өскелерниң-даа ат-сураан, ажыл-херээн чоп билир.

Комсомолга партийжи өзекти тургузар, комсомол кадрларның болгаш активниң шынарын эжиидер талазы-биле Республикада комсомол организацияларының секретарьларыдан 150 кижи дээзи болгаш дооспаан дээди, 160 кижи ортумак түскай эртемниг. Комсомолга партийжи удуртулганың дээштинниң бир херечизи бо.

Комсомол кадрлары болгаш активи-биле ажылда чедир кылдынмаан түүлдер ам-даа хөй. ВЛКСМ райкомнарының болгаш хооркомуның хостаттырган ажылдакчыларының 33 хуузу, ийиги секретарьларының чамдызы, а школа талазы-биле секретарьларының дең кезии СЭКП кежигүнү эвес. Пионер вожатыйларының 70 хуузу түскай эртем чок, ынчангаш ук ажылга доктаавас. Комсомол эге организацияларының секретарьларыга, ол түрүк ВЛКСМ райкомунга безин харыысалга чок эштер тургулаан таварылгалар бар. ВЛКСМ-ниң Танды райкомунуң ийиги секретары Виктор Спирин, ында үчёт болгаш сан кылдыынның эргелекинде Горбунова, Барыын-Хемчик райкомунуң инструктору Казырыкпай Сургуул оларны ажылындан халаап үжүрга таварышкан. Мындыг халаашкыннарның болгаш солуушкуннарның түңнелинде ВЛКСМ райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң ажылдакчыларының барык-ла чартык кезии ук ажылга чыл безин четпээн стажтыг. Ындыг болганда, аныяктар ажылынга дүржулга дугайында чүнү чугаалап болуруа? Кадрлар шилип алырында четпестерниң үржүү бо-дур.

Кызыл хоорайның комсомол организацияларының үүс ажыг секретарьларының үгүле 26-зы, а хостаткан сес секретарьының түгле чаштыы коммунист болуп турзр. Кадрлар шилиир талазы-биле ажыл Барыын-Хемчик, Өөрү, Тожу райкомнарында суда. Бо болгаш өске-даа райкомнарда комсомол кадрларының, аныяктарның политөөредилге четкилериниң пропагандистериниң өөредилгези, семинарлары ында чедир организастатпаайн турар. Бот-өөредилге-биле билиин бедидип турар кадрлар база хөвүр. Бо айтырыглар үе-үе сагыш салыры, үлегерлиг комсомол организацияларын мн. бөлүктериниң болгаш мурнакчы кадрларның дүржүлгазын нептередири чугула.

Октябрь бирдэн комсомолга отчёттар болгаш сонгулдалар эгелээр. Комсомол кадрларын болгаш активтерин шилип алыр үе ол. Аңаа белетиилдиң бедик дең-нелге чорудар үүрлуг. Отчёттарның болгаш сонгулдаларының каичаар эрткенинден комсомол ажылының байдалы улуг хамаарылгалыг. Бо талазы-биле саналыры Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиэзи совхозтуң комсомол комитединиң секретары Долаан Маны мынча дээн:

— Комитет кежигүннериниң шын шилип алырга, организацияның ажылы эжиидир. Ынчангаш комсомол ажылынга кирер дээн кадрларывысты баштай пилип алгаш, боттарыбиле дүгүржүп, өске эш-өөрүнүң санаалын ап, партия организациязы-биле сүмележип турар бис.

№ 48 тудуг эргелелинде будукчулар бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Мария Васильевна Сяфронова бодунуң болгаш бригадазының аныяк ажылчыларын база комсомол активистерин канчаар кижизидип турарын чугаалаан. Оон кижизиткени Нина Оонну билир бис. Ол ам боду бригадир апарган. ВЛКСМ-ниң XVII съездиэзиниг Тывадан делегат болуп киришкен. ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң кежигүнү болгаш комсомолдуң активистериниң бирээзи. А Люба Бондаренкону база Мария Васильевна кижизиткен. Люба— мурнакчы мастерлериң бирээзи, боду аныяктарны кижизидип турар.

Улуг-Хем районда болгаш бодунуң школазында пионер ажылының дугайында Арыг-Узуу ортумак школазында улуг пионер вожатыйы Деспижек Кызыл-оол чугаалаан.

— Районда пионер вожатыйлары ажылга ыяырынмайн турар. Оон уламындан дөрт чыл чедир ажылдаан вожатыйлар ховар. ВЛКСМ райкомунуң школа хилдизи вожатыйларның дүржүлгазын болгаш семинарларын ам-даа чедир организаставайн турар—деп, ол шугумчүлээн.

ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Серекей Хертек. ВЛКСМ-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Михаил Сымчаан. ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Любовь Шабалина болгаш оон-даа өске саналдаан эштер комсомол кадрларының база активистериниң дугайында бодавын илередип, дүржүлгазын солуушканнар.

Пленумга организастыг айтырыгларны база чугаалаашкан. ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары Г. С. Иргиттин өөренип чоруурун барымдаалаан, оны секретарь хүлээлгезинден болгаш бюро кежигүнүнден хоспаан. ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретарынга С. С. Ондар сонгуттурган.

Пленумга ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов болуп комсомол ажылдакчыларынга база аныяктар кижизидикчилеринге ВЛКСМ ТК-ның шаңналарын тывыскан.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле түскай доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленумуның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партия обкомунуң килдае эргелекчизи В. П. Суров олар киришкен.

Контролерлар

Хөй-иниити организацияларының үшүр-дузазы, оларның ажыл-агыйжы айтырыгларга, хөй-иниитчи ажыл-херектерге киржилгезин хүн бүрүде эжиитип, ажылды дээштиг чорударының чаа арга-хевирлерин тып, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Найысылалдың-столоваяллар болгаш рестораннар трезинде улусчу контролерларның хүрээлеңинде идепкейжи, хөй-иниитчи мурнакчы ажыл-ишчилерни хаара тутткан. Бөгүн мында бир нол болүүн, улусчу 6 контроль бөлүүг бот-орулга-чарылгалыг ажыл-агый черлеринде ажылдап турар. Улусчу 56 контролерларның 12-зи коммунист, алдызы комсомолчу.

Ук бүдүрүлгеде нол болүүн 17 кижиден тургустунган. Бөлүктүң даргазы тресте парторганизацияның секретарының сеом дерый контролёрлар-биле өөредилгени эрттирген. Аңаа улусчу контролёрлар хыналдаашкы ленинчи принциптериг-биле танышып, ажылдың планнаашкынын, ону боттандырар арга-методун өөренип көргенner. Ол ышкаш контролерларның мурнунга бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседиринге хамаарыштыр база бүдүрүп турар продукциянның шынар хевирин, ажылдың культуразын эжиидериниче тодаргай сорулганы салган. Эртнен үеден бээр трестиң контролерлары, хоорайның № 1 столовазында складын, аъш-чем продукцияны үндүрүп, нимрип турарын, ниитиниң чемненилге черлериниң чайгы үеде ажылдаарынга белетиилгин, ресторанның кежээки үеде ажылдаарын болгаш өске-даа черлерге хыналданы чорукталар. Ол ышкаш соодукчу дериг-херекселдериниң база чыдыдылга системаларын хынап көөру-биле рейдилерни кылган. Чорутнан хыналдааларның түңнелин тус-тус колллективтерниң бүдүрүлге, профэвилел хуралдарынга чугаалашкан.

Улусчу контролерларның талазындан чамдык ажылдар ныйдынган-даа болза, трестиң парторганизациязы улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының ажыл-чорудулгазынче ханылап кирбейн, оларның мурнунга чогуур негелдеин, сорулганы тургуспайн келген. Мында контролерларның нол бөлүүнүң ажыл планы колдуунда саазын кырында. Ону партбюро болгаш дирекция чери хынап көрбейн турар. Моөң умурунда нол бөлүп улусчу контролерларның ёзулуг дайынчы штавы бөлүп шыдавайн турар. Оон салдары-биле чамдык бөлүктер болгаш контролерлар трестиң удуртулгазының мурнунга ниити чемненилге черлериниң ажыяын эжиидер, совет садыгның чурумун үрээр, хамыдар чоруктар-биле шыңгыы демисеңди чорудар дугайында айтырыгларны, саналдарны тургуспайн келген. Контролерларның ажылын удуртуп баштаарын кошкан боттандырып турарының уламындан хоорайның ниити чемненилге черлеринде куш-ажылдың болгаш совет садыгның чурумун хамыдар чоруктар бар.

Ол ышкаш улусчу контроль бөлүүг азы постулар ажылдап турар коллективтериниң мурнунга боттарының отчеттарын бербээннер. Хана солуннарны, доктаамал үндүрбейн турар.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң организастыг килдизиниң инструктору.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Оренбург районнуң «Урал» колхозунда гранулдаан мал чеми кылыр цех ажылдап эгелээн. Ол дөлүзу-биле механизастаттынган будурулге чери хонуң санында-ла витаминниг мал чеми болуур гранулдарны 16 тонна чедир белеткеп кылыр аргалыг.

Бо сезонда-ла колхозка мал чеминиң будун-чартык чылга четчир курлавырын мөөңнээр деп турар.

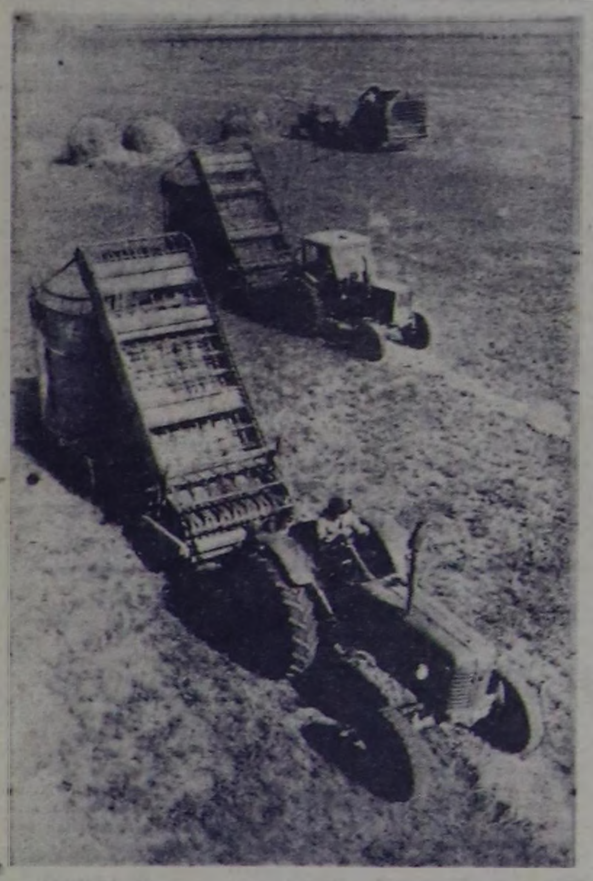
ЧУРУКТА: сиген белеткелинде (сөлагай талазында).

АЗЕРБАЙДЖАН ССР-ниң Пушкин районунуң Тельман аттыг колхозу Төрээн чуртка чыл даалгазындан барык ийи катап хөй—4000 тонна «ак алдынны» бээрин хүлээнген.

Одуруглар аразының арыглаашкынын дөрт катап, чогуур үезинде кылган. Шөлге четчир хемчээлдиг минералдыг чемишчидилгени болгаш ол-шыкты берген. Чер кырының машиналарының болгаш самолёттарның дузазы-биле тарылга шөлүүнүң хораланчыларынга удур демисежип турар.

ЧУРУКТА: (адаанда) Пушкин районнуң эң дээрэ механизатору коммунист Магомед Мамедов хөвең шөлүнде ажылдап тур.

Н. КУЗНЕЦОВ биле О. ЛИТВИННИҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖААП АЛЫЫШКЫН ҮЕЗИНДЕ МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ, ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИ

Бистиң консультациявыс

1974 чылдың дүүдүүнүң ажаан алыышкынынга кирнир механизаторларның күш-ажылының төлевиринге чамдык өскерилгелерни киирген. Амгы үеде республиканың ажыл-агыйлары төлевириниң чаа чуруучун ажытлап эгелей берген. Ынчалзаажок бо талазы-биле будулгаашкыннар бар болуп турар. Ону барымдаалаан, бо консультацияны парлалывыс.

Дүүдүт ажаап алыышкынынга кыска хүүсээш, чиидириг чок чорудар, механизаторларның материалдыг соруургалын бедидер сорулга-биле 1974 чылда механизаторларның күш-ажылының төлевиринге чамдык өскерилгелерни киирген. Ол өскерилгелер, колдуунда-ла дүүдүт ажаап алыышкынынга ажылдап турар трактористер-машинистерниң ажыл төлевиринге хамаарыжыр.

Эрткен чылларда трактористер-машинистер дүүдүт ажаап алыышкынынга массалыг үезин үгелениинде баштайгы ол хонуудаа ажыл төлевирип 100 хуу, ийиги ол хонуунда 50 хуу бедиткен төлевирип дээзүгаар өгүрган. Ынчангаш бо чылын ынзыг бедиткен төлевирин бир комбайнның сезонда тараа бастырар нормазынга хамаарыштыр докладчы тургускан. Ону СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың июль 5-теги доктаалынга үндезилеп кылган.

Ук төлевирни ажылдап кыдырының чуруму ынзыг:

—ажыл-агыйда (салбырда, бригадада) бир комбайнга онаалтыр сезонда дөрт кезер арга-биле ажаан алыр дүүдүттүң хемчээлин санап тывар. Чижээ, комбайнным сезонда кестирер черинниң хемчээли 200 га диижик. Бир гектардан орттумак дүүдүт 15 центнер деп бодап алыышпыр. Ынчангаш, сезонда бир комбайнга онаалтыр бастырза чогуур тараа 3000 центнер-дир (200га×15 ц= 3000 ц). Бир комбайнның сезонда бастырза чогуур тараазының хемчээлин шак мынаар тодараташ, комбайнерге бээр бедиткен төлевирин бастырар тараа нормазын күүсединиң чергезин барымдаалаан санаан тывар апаар.

Бистиң республиканың байдалдарынга бир комбайн сезон нормазының 25-тен 40 чедир хуузун күүседиптикеде, комбайнериниң күш-ажылын 25 хуу пемелдеиг кылдыр төлеп бээр.

Сезон нормазын 40-деп 60 хуу чедир күүсеткенде 50 хуу, а ук нормазы 60 хуудан орт күүсеткенде—100 хуу пемелдеиг кылдыр төлеп бээр.

Үстүнде чүүлдү тодаргай болдурарры-биле мындыг чижекти киирип көрээлинер. Бир комбайнның күнде нормазы 8 гектар база бир гектарның дүүдү 15 центнер диижик. Комбайнер күнде 12 тонна тараазы бастырар үүрлуг. Бо тараалгада бир тонна тараа дээш төлевир 50 кеп. болур. Ынчангаш, комбайнер сезон нормазын 25 хуу күүседип азы 75 тонна тараазы бастырганда, бир тонна тараа дээш немелде чок ажаа төлевирин азы 59 копеекти төлээр. 25-тен 40 хуу чедир күүсеткеде азы баштайгы 75 тонналың кырынга 45 тонна тараазы немей бастырганда, бир тонна тараа дээш 73,8 кеп. төлээр (ажаа төлевирниң кырынга 25 хуу немелдеи бергени ол). Сезон нормазының 40-деп 60 чедир хуузун күүседиптикеде азы үстүнде ийи санга немей 60 тонна тараазы бастырганда, тонна тараа дээш 85,5 кеп. төлээр (азы 50 хуу немелдеин бергени ол). Сезон нормазын 60 хуудан орт күүседиптикеде азы үстүнде үш санга немей 120 тонна тараазы бастырганда, тонна тараа дээш 1 рубль 18 кеп. төлеп бээр (ол болза төлевириниң кырынга 100 хуу немелдеин бергени ол болур).

Ажыглап ажаар арганы ажыглап турда, тавычада кестинген тараанның хемчээлиниң дөрт бастырган тараанның хемчээлинче коэффициент дээзүгаар шилчидиптер. Чижээ, кестирбишаан дуда бастырып турда хүн нормазы 8 га болза, ЖВН—6 деп жатка-биле тавычалай кестиреринің нормазы 16 га болгай. Бо тавырылгада шилчидер коэффициентизи 0,5 (8:16) болур. Оон ынай, жатка-биле хүнде 21 гектарны кестирген болза, ол 10,5 гектарны кестирбишаан удур бастырганынга дең болур-дур (21 га×0,5). Азы бастырган тарва-биле алырга, ол 157,5 центнерге дең (10,5 га×15 ц= 157,5 центнер).

Бедиткен төлевирни бээриниң бо чуруму ажыглап турар үеде кол чүүл болза, гектардан алыр ортумак дүүттүң илавылап тодарадыры болур. Бир эвес ажыл-агыйның түстүг салбырларында, бригадаларында шөлдериниң дүүдү ашгы-аңгы болза, ынчан ажыл төлевирин ажаа дүүштүр чурумдуар үүрлуг.

Оон ынай, бо чылын бистиң республиканың чамдык ажыл-агыйларында хаттың үрегдээшкиннинге болгаш кандазыкынга таварышкан шелдерни акт дээзүгаар үндүр бижиглээн болгай. Ындыг ажыл-агыйларга бир комбайнга онаалтыр сезон нормазын херен кирипке ажаап алыр үүрлуг шөлдериниң хемчээлинге үндүрер апаар.

Тараа ажаалдазында киржин турар комбайнерлер дүүдүтүг чидириг чок ажаап, сезон нормазын күүседиптикеде, оларга дөрт центнер чедир тараанны халаска бээри база кордүнгеп.

Комбайндан тараа сөөртүп турар машиналарның чолаачылары ажылды үзүктел чок хандырып келген болза, оларга база 2,8 центнер чедир тараанны халас бээр. Комбайнер азы чолаачы тараа албас, а акша алырын күзээр болза, алыр үүрлуг тараазының орнуунга, күрүнеге салып алыр өртек дээзүгаар акшазын төлеп берип болдур.

Ажаап алдынган картофельдин болгаш ногаалларның ниити чымалдазының 10 чедир хуузун ону ажаап алырынга киришкен ажылчыннарга садарын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга чөпшээрээн.

Бо чылдың дүүдүт ажаап алыышкынынга хаара тутпуугаң өске бүдүрүлгелериниң ажылчыннары айда ортумак шалыңының 50 хуузуун үк бүдүрүлгезинден алыр.

Бүдүрүлгелерден, транспорттан болгаш өске-даа албан, организацияның черлеринден колхозтарже, совхозтарже чорутткан механизаторлар база чолаачылар айда ортумак шалыңының 75 хуузуң ажылдап турар бүдүрүлгезинден алыр. Оон ынай механизаторларның, чолаачыларның бавр, кезер үезинде орук шүүделиин хүнде ортумак шалыңын дээзүгаар төлээр.

Өске бүдүрүлгелерден колхозтарга, совхозтарга барып ажылдаан ажылчыннарның күш-ажыл төлевирин колхозта, совхозта доктаткан чурум дээзүгаар төлеп бээр. Ынчалзаа онаагаан ажылын хүүсаа бетинде, эки шынарлыг кылдыр күүсеткен болза, ажылдан алган шалыныңга 20 хуу чедир немелде шаңналды бээри көрдүнгеп.

Албан, организацияның черлеринден колхоз, совхозтарга барып тараапте кыска хүүсаада, чиидириг чокка ажаап алырынга киржин турар чолаачыларга хүнде ажыл онаалдазын бүрүн күүсеткеде, хүнде ажылдап алган акшазының 20 хуузу чедир немелдеи бээр, а онаалдаты ажыр күүсеткеде ашкан хуу бүрүзүнгеле ажылдап алган акшазының 2 хуузу чедир немелдеи бээр. Дар чүүк сөөртүр болгаш кожуулуг машиналар-биле тараа сөөртүп турар чолаачылар хүн нормазын күүседип турар болза, оларга ажылдап алган акшазының 25 хуузу чедир шаңнал төлевирин бээр.

Оон ашгыда, тарааны сайгарарында, арыглаарында ажылдап турар ажылчыннарга ажыл төлевирин 30 хуу чедир бедидери база көрдүнгеп.

М. САТ,
Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының экономизи.

КАРПАТТАР БИЛЕ КАРА ДАЛАЙ АРАЗЫНГА

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында Совет Армиянең боттандырганы стратегиг улуг тулчуушкуннарның арасында Яссы-Кишинев дээш тулчуушкун көскү черни эзелеп турар. Оон ужур-дузалы болза немец-фашистиг шериглериң Балканнарже орукту дуглап турган «Мурнуу Украина» дээр улуг бөлүүң увутканы. Румыняны болгаш Болгарияны даймдан үндүрүп, оларны хоставны болур.

1944 чылдың кышкы болгаш часкы шавар халдаашкынынарының үезинде Совет Армия – немец-фашистиг шериглерни Ленинградтың болгаш Новгородтуң чоогунга, Крымга, Барынң эриктиң Украиназынга чылча шапкаш, ССРЭ-нин күрүне кызыгаарын эртип, Румынияже кирипкен. Дээди Кол командылалдың Ставказы 1944 чылдың чаймында даймчы чорудулгаларны планнап турган, кол согуушкунну совет-герман фронтунуң төвүнге—Белоруссияга болгаш Барынң Украинага кылыр деп шинтпирлээн. Гитлерлиг Германияның эң чугула күштери Кишинев чоогунга турган, оларның ийлерниге румын шериглер турган.

Ийи совет фронтунуң составынга 930 муң кижи, 16 муң үгер-бооллар болгаш минометтар, 1900 хире таяк болгаш болу чоруур артиллерия тургузуглары, 1760 самолет бар турган.

Дээди Кол командылалдың Ставказы 1944 чылдың июльда 2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының удуртулгазынга Яссы-Кишиневтуң шавар халдаашкынынуң тулчуушкуннарынга белеткепириниң дугайында айтыышкынны берген. Ону боттандырарынга Кара далай флодун. Дунайның шериг флотилиязын база хаара туткан. «Мурнуу Украина» дээр шериглер ийи армия болуктуг турган—шуптузу 47 дивизия, беш бригада. Анаа 643 муң кижи, 7600 ажыг үгер-бооллар болгаш минометтар, 400 ажыг таяк болгаш 800 ажыг самолет санаттынып турган. Немец-фашистиг дивизияларның . коя болгаш таякыларның атакалаарының мурнуу чарыында 1,5 шак иштинде артиллерия боллаашкыннарын кылган, анаа 7,5 муң үгер-бооллар болгаш минометтар киришкен. Ийи агаар армиязының самолёттары база анаа немежин киргеп.

Баштайгы ийи хүннүң дургузунда көл согуушкуннарның утпаышкынынга дайзынныц организастыг камгалалының системазы үзе кирдинген. Ийи фронтуның шериглери улус шимченгир шериг каттыжышкынарын тулчуушкунче киирип, дайзынны бүзээлээш, каттыжып алыр соруглагны салган. Айылды эскерип каап, немец-фашистиг командылал августуң 23-те шериглерин Прутче аттаарлаяыр деп шинтпирлээн. Ынчалза-даа дайзынның бүүрарын ол чайладып шыдаваан. Августуң 24-те яссы-кишинев бөлүүн бүзээлэрин доосказ, дайзынның 18 дивизиязы, анаа катказ экке-даа корпстерин бүзээлээн.

2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының шериглери дайзынның ол бөлүүн узуткаары-биле чергелештир бүзээлээшкинниң даштыы талазынга база шавар халдаашкынны кылып, мурнуу чүвче атказрлап турган гитлержи шериглериниң артынчыларын сүрүп чоруп турган. Бистиң танкылыг каттыжышкынывыс августуң 30-де фашистерни Плоештидеп үлүр сывырган. Даразында хүн бистиң шериглеривис румын патриоттарының хостаавы Бухарестиже кирипкен. Румыняның ССРЭ девискээрниге организастаавы, Тудор Владимиреску аттыг 1-ги дивизиязының дайынчылары бистиң-биле кады найысылалче киргеп.

Яссы-Кишинев тулчуушкунунуң эгезинде-ле Совет Армиянең чедип алган таяклеген Румыняның политиктиг байдалынга шинтпирлиг салдары чедиргеп. Компартияга удуртукан деш-шилгелиг күштер чепсектиг тура халышкынны эгелээн, ол болза румын улустуң амыдыралынга төөгүлүг эргилде болган. Ол—улусчу революциняның эгезин салган, Ынчангаш улус-демократтыг тургузуутну болгаш Румынияга социализмнин тургузарынга ол чедиргеп.

Сентябрьның 8-те 3-кү Украин фронтуунуң шериглери румын-болгар кызыгаарыны үрткеш, Болгарияның девискээринче 45 километр ханылап, 250 суурну хостаан. Шимченгир керектер Кара далай флоду-биле кады Дунайда Рушук болгаш далайда Варна порттарже киргеп. Сентябрьның 9-та Бургас порту бистиң шериглеривис эзлээн, анаа немец флоттуң корабльдери чаштыныл турган.

Бистиң шериглеривистиң Болгарияже киргени чурттуң демократтыг бүгү күштериниң каттыжарынга улуг идиг болган. Совет дайынчылар каяда-даа баарга болгар чоп оларны куспактап, улуг өөрүшкү-биле үлүп турган. Болгар шериг кандыг-даа удурланышкынны кылбазындан ангыда, бүгү улус-биле кады совет дайынчыларга чүректин хамыдыпдан байырны чедирип турган. Аларт фронтузунга каттыжкан болгаш Болгар Ажылтың партияга (коммунистерге) удуртукан чепсектиг тура халышкынның түнелиниде улус сентябрьның 9-та фашистиг чазакты дүжүрүп, эрге-чагырганы бодуунуң холунга алган, чаа, демократтыг чазакты тургускан. Чоннуң болгаш армияның бүгү күштерин фашистиг Германияны чылча шавартыже мобилизоставырынга белеткеп ол чазак медеглээн. Болгар улус бодуунуң төрээн чуртунуң төөгүзүнге чаа армияны ажыктаан.

Сентябрьның 15-те совет шериглерни алышчы чоннар чылыы-биле, үүректин хамыдыпдан байыр чедирип турда, Болгарияның найысылалы — Софияже киргеп. Сентябрьның үжүнде олар болгар-шоганнар кызыгаарже үнүккен. Чаа тулчуушкунларга белеткел эгелээн, оон түнелиниң Югославияның төөн талазын болгаш найысылал—Белградты хостаавы болган.

Яссы-Кишинев тулчуушкунларының түнелиниң кандыг болгаын? Гитлерлиг Германияның амыдыралчы чугула районнарынче оруктуу дуглап турган «Мурнуу Украина» дээр шериглер бөлүү чылча шапкаш, Венгрияны үдүрер деп шинтпирлээн. Ынчаларда 18 немец дивизияны бүзээлээш, үзуткаан, а 22 дивизия болгаш 5 бригада дүжүүп берген. Дайзынның 208 муң солдаттары болгаш офицерлерин бистиң шериглеривис ... Оларның аразынга 31 генерал бар болган.

Совет шериглер Венгрияны хостаар соруглга-биле оон ынай чорупкан...

Яссы-Кишинев тулчуушкунларының түнелиниде Молдав ССР-ни хостаавы доозулган, дайындан Румыния үнген, фашистиг Германияга үдүр дайынны чарлаан болгаш антигитлерлиг коалициянын лагеринче шилчүш, немец-фашистиг шериглерге үдүр тулчуушкунга 30 чедир дивизияны киргеп. Дунай чоогу чурттарны немец-фашистиг кулаанышкынкынан хостаары дээш демисселдиң ниитя херээже идекейлиг киргипкеннер.

Ниитя дайынга—фашизмге үдүр Совет Армияның, румын болгаш болгар шериглериниң кады тулчуушкуннары, ол армияларның найырлыының үндезинин салган, ол найырал Варшава Керээзиниң киржиичилериниң иштинге улам хөгжээн.

Николай СВЕТЛИШИН,
полковник, төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

Башкыларның август хуралдары

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Башкыларның август чөвүлел хуралы Улуг-Хем районга эртиен. Анаа «Аныяктарны, бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар талазы-биле моон соңгаргы хемчеглер дугайында» илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Х. К. Норбу кылган. Өөренекчилерниң коммунистиг хижизидилгезин экижидер талазы-биле ийиги илеткелди ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. Б. Антонова кылган.

«Аныяк кижи бүрүзүге—ортумак эртем» деп кыйгырыгны амыдыралга боттандырар дээш кандыг ажылдарны чорутканын, өөредилге-хижизидилге ажылында чедишкиннер болгаш четпестер барын, бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш моон соңгаар чүүл кылырыл дээн чижектиг айтыыглар август хуралынга болган илеткелдерге болгаш башкыларның санал-оналыңга кол черни эзлээн.

Улуг-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары болгаш партия, совет, хөй-ниитиг органнары партияның XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке тодаргай үлүг киргиннер. Школаларның материалдыг баазазы экижип олурар. Эртиен хүн партых дыдыа барык муң ажыг олуттуг школа бажыңнарын тутканы. Районнуң школаларында ажылдап турар башкы кадрларның 70 хувузу дээди болгаш дооспаан дээди эстеминг. Өөредилгениң дериг-терекселдери-биле хандырылга экижээн.

Өөредилге-хижизидилге ажылының деңнели база өзүлделиг. 1970 чылда районга өөредилге ниитизи-биле 91 хуу турган болза, эртиен өөредилге чылында 96,5 хуу болган. Районда 153 класс, 128 эртем башкылары чүе хуу өөредилгени чедип алган. Ийи чылда өөренирлерниң саны кызырылган. Өөредилге-хижизидилге ажылын бедик деңнелге организастап турар башкылар коллективтериниң саны чыл бүрү көвүдеп олурар. Ылаңгыя Баян-Кол (директору Я. Я. Шанчаа), Булун-Терек ортумак (директору В. Х. Карз-оол), Терлиг-Хая (директору М. К. Гаврилова), Иштии-Хем (Т. Б. Дары-Сюрюн) сес чыл база Хөлчүк эге школалары дээре ажылдап турар. Е. К. Соколова, Т. С. Дартан-оол, А. Д. Бичей-оол, В. К. Маспык-оол, Ш. М. Даржай, Р. Т. Сагаан-оол нышкаш ажыл-херээже кызымак башкылар хөй.

Школа назылыг уругларның үчёдун чогуучалыг тургузар ажылда чамдык эки чүүлдер бар апарган. 1971—72 өөредилге чылында сес класс дооскаларның 68 хуузу ортумак школа доозун тургаи болза, 1972—73 өөредилге чылында ук сан 71,4 хуу четкен. Эртиен өөредилге чылында ол 73,3 хуу болган.

Өөренекчилерниң билиинин коминуң секретары Н. М. Мажыларынче башкылар коллективтери, тус-тус эртемнер башкылары онза сагыш салыр ужуглуг. Маңаа башкылаашкынның идейлиг деңнели, башкының бодупуң квалификациязыя, политиктиг болгаш ниити-билиин бедидип турээри дээш кандыг ажылдарны чорутканын, өөредилге-хижизидилге ажылында чедишкиннер болгаш четпестер барын, бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш моон соңгаар чүүл кылырыл дээн чижектиг айтыыглар август хуралынга болган илеткелдерге болгаш башкыларның санал-оналыңга кол черни эзлээн.

Улуг-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары болгаш партия, совет, хөй-ниитиг органнары партияның XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке тодаргай үлүг киргиннер. Школаларның материалдыг баазазы экижип олурар. Эртиен хүн партых дыдыа барык муң ажыг олуттуг школа бажыңнарын тутканы. Районнуң школаларында ажылдап турар башкы кадрларның 70 хувузу дээди болгаш дооспаан дээди эстеминг. Өөредилгениң деригтерекселдери-биле хандырылга экижээн.

Өөредилге-хижизидилге ажылының деңнели база өзүлделиг. 1970 чылда районга өөредилге ниитизи-биле 91 хуу турган болза, эртиен өөредилге чылында 96,5 хуу болган. Районда 153 класс, 128 эртем башкылары чүе хуу өөредилгени чедип алган. Ийи чылда өөренирлерниң саны кызырылган. Өөредилге-хижизидилге ажылын бедик деңнелге организастап турар башкылар коллективтериниң саны чыл бүрү көвүдеп олурар. Ылаңгыя Баян-Кол (директору Я. Я. Шанчаа), Булун-Терек ортумак (директору В. Х. Карз-оол), Терлиг-Хая (директору М. К. Гаврилова), Иштии-Хем (Т. Б. Дары-Сюрюн) сес чыл база Хөлчүк эге школалары дээре ажылдап турар. Е. К. Соколова, Т. С. Дартан-оол, А. Д. Бичей-оол, В. К. Маспык-оол, Ш. М. Даржай, Р. Т. Сагаан-оол нышкаш ажыл-херээже кызымак башкылар хөй.

Школа назылыг уругларның үчёдун чогуучалыг тургузар ажылда чамдык эки чүүлдер бар апарган. 1971—72 өөредилге чылында сес класс дооскаларның 68 хуузу ортумак школа доозун тургаи болза, 1972—73 өөредилге чылында ук сан 71,4 хуу четкен. Эртиен өөредилге чылында ол 73,3 хуу болган.

Өөренекчилерниң билиинин коминуң секретары Н. М. Мажыларынче башкылар коллективтери, тус-тус эртемнер башкылары онза сагыш салыр ужуглуг. Маңаа башкылаашкынның идейлиг деңнели, башкының бодупуң квалификациязыя, политиктиг болгаш ниити-билиин бедидип турээри дээш кандыг ажылдарны чорутканын, өөредилге-хижизидилге ажылында чедишкиннер болгаш четпестер барын, бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш моон соңгаар чүүл кылырыл дээн чижектиг айтыыглар август хуралынга болган илеткелдерге болгаш башкыларның санал-оналыңга кол черни эзлээн.

Улуг-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары болгаш партия, совет, хөй-ниитиг органнары партияның XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке тодаргай үлүг киргиннер. Школаларның материалдыг баазазы экижип олурар. Эртиен хүн партых дыдыа барык муң ажыг олуттуг школа бажыңнарын тутканы. Районнуң школаларында ажылдап турар башкы кадрларның 70 хувузу дээди болгаш дооспаан дээди эстеминг. Өөредилгениң деригтерекселдери-биле хандырылга экижээн.

Өөредилге-хижизидилге ажылының деңнели база өзүлделиг. 1970 чылда районга өөредилге ниитизи-биле 91 хуу турган болза, эртиен өөредилге чылында 96,5 хуу болган. Районда 153 класс, 128 эртем башкылары чүе хуу өөредилгени чедип алган. Ийи чылда өөренирлерниң саны кызырылган. Өөредилге-хижизидилге ажылын бедик деңнелге организастап турар башкылар коллективтериниң саны чыл бүрү көвүдеп олурар. Ылаңгыя Баян-Кол (директору Я. Я. Шанчаа), Булун-Терек ортумак (директору В. Х. Карз-оол), Терлиг-Хая (директору М. К. Гаврилова), Иштии-Хем (Т. Б. Дары-Сюрюн) сес чыл база Хөлчүк эге школалары дээре ажылдап турар. Е. К. Соколова, Т. С. Дартан-оол, А. Д. Бичей-оол, В. К. Маспык-оол, Ш. М. Даржай, Р. Т. Сагаан-оол нышкаш ажыл-херээже кызымак башкылар хөй.

Школа назылыг уругларның үчёдун чогуучалыг тургузар ажылда чамдык эки чүүлдер бар апарган. 1971—72 өөредилге чылында сес класс дооскаларның 68 хуузу ортумак школа доозун тургаи болза, 1972—73 өөредилге чылында ук сан 71,4 хуу четкен. Эртиен өөредилге чылында ол 73,3 хуу болган.

Өөренекчилерниң билиинин коминуң секретары Н. М. Ма-

Тбилисиниң медицина институдунуң доозукчузу Омар Владимирович Перадзе Кенниның кадык камгалал министерствозунда Кадыкшылдың Бүгү-делегей Организациязының (КБО) не болган чаш уруглар кадыкшылын камгалаарының айтыыларының талазы-биле чөвүлөкчизинде ийи чыл ажылдап турар. Оон министерствода ажылдаар черинге олурганын көөрү берге: ол үргүлчү-ле ырак-узак черлерже чоруткан боор. Оон иогаи машиназын чурттуң эң-не ыраккы бүлүнаавында бөзин таныыр. Ол уругларны шинчиир, оларның ада-иелериниге сүме кадар, тарылга кылыр, эмнелге черлерин организастаар, чер-черниң эмчи ажылдакчыларынга айтыышкын бээр дээш орук-чирик чок черлерни эртип, үргүлчү оруукка чоруур.

О. В. Перадзениң ажылдап турары КБО-нуң экке-даа ажылдакчыларының сорулгазы— халдавырлыг аарыгларны узуткаары, арыг-шевер эвес, карангы бүдүүлүк чорукка удур демисежип, уругларның бир харга чедир өлүр чоруун эвээжедири боон турар.

ЧУРУКТА: О. В. Перадзе бичии уруг-биле.
В. ВАСИЛЬЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

шынарынче башкылар коллективтери, тус-тус эртемнер башкылары онза сагыш салыр ужуглуг. Маңаа башкылаашкынның идейлиг деңнели, башкының бодупуң квалификациязыя, политиктиг болгаш ниити-билиин бедидип турээри дээш кандыг ажылдарны чорутканын, өөредилге-хижизидилге ажылында чедишкиннер болгаш четпестер барын, бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеже шилчилгени бүрүн боттандырар дээш моон соңгаар чүүл кылырыл дээн чижектиг айтыыглар август хуралынга болган илеткелдерге болгаш башкыларның санал-оналыңга кол черни эзлээн.

Багай өөредилгениң уржуудан школазын ара ялзыр чоруктар үнүп кээр. Чаа-Хөл, Арыг-Үзүү, Шагаан-Арыгның № 1, 2, Булуң-Терек школаларындан хөй өөреникчи школазын каггап. Шак мындыг байдал чаидык школаларда чылдан чылче уламчылап турар. Ынчангаш бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгези күүсеттинмейн турар. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырбайн тура ортумак өөредилгеже шилчилгени чедиишкиниңг чорударын берге. Ийи чижек. 1966 чылда Көк-Чыраа сес чыл школазының бирги класзыяга 30 өөреникчини хүлээп алган. Оларның араазындан чүгле 16 өөреникчи сес класс дооскан. Өске өөреникчилер өөредилгезин ара катган. Шагаан-Арыгның № 1 школазы 1961 чылда бирги класска 96 өөреникчи хүлээп алган. 1974 чылда оларның араазындан чүгле 36 кижи онгу классты дооскан. Азы ескээр чугаалаарга бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезиниң планын школа 37, 4 хуу күүсеткен-дир.

Башкы кижи бодунуң өөреникчизинге бүгү тала-биле үлегер-чижек болуруп кым-даа билир. Мындыг турбуже чамдык башкылар бедих атка төлеп чок, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн үрей бээр таварылгаларның барын хуралга шыңгыы чугаалашкан. Шак мындыг чамдык эштерни удуртур ажылдан чайлатканы, өскелерин ажыллап үндүргүлээн.

Улуг-Хем районнуң башкылар коллективтериниң мурнундан кандыг сорулгалар алдыгаяыл? Бо талазы-биле чугаа августуң хуралынга калбаа-биле болган. Илеткелчилер болгаш санал бергеннер боттарының бодалдарын илередип, тус-тус школа коллективтеринге чүүл кыдыа чогуурул дээрзин айыткан.

Районнуң школалары бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң планын күүсетпейн турар. Өөредилгениң шынары чавыс. Чер-черде тургустунган бүгү-ниитиг өөредилгезиниң постулазы ажылдавайн турар болгаш чамдык школалар уругларның үчёдун кончуг багай чорудуп келгенин Улуг-Хем райкүүсеткомуң секретары Н. М. Маргула тептеринче, хамыктың мурнунда Берлинче эң кыска орук ол болган. Ынчаярга немец-фашистиг командылал ыңдыг согуушкун мурнуу чүүже эгелээр боор кылдыр бодап турган. Ынчангаш аңаа улуг бөлүк шериглерни мөөнкеп алган турганы ол.

Июль —августа Совет Армиянең шавар халдаашкынын Белоруссияга эгелей бээрге, гитлержи удуртулга «Мурнуу Украина» дээр бөлүк шериглерден 12 дивизияны алган, совет-герман фронтунуң төп участогунче октаар ужурга таварышкан. Оон-биле кады балкан уганыышкынын быжыглаар талазы-биле онза хемчеглерни база ол алган. Хөй даглардың черлерни алыптаан, ханы эшелончуткан кымгалалдың гитлержилер аңаа тургускан. «Мурнуу Украина» дээр бөлүк шериглер ийи армия бөлүктүг турган—шуптузу 47 дивизия, беш бригада. Анаа 643 муң кижи, 7600 ажыг үгер-бооллар болгаш минометтар, 400 ажыг таяк болгаш 800 ажыг самолет санаттынып турган. Немец-фашистиг дивизияларның . коя

болгаш таякыларның атакалаарының мурнуу чарыында 1,5 шак иштинде артиллерия боллаашкыннарын кылган, анаа 7,5 муң үгер-бооллар болгаш минометтар киришкен. Ийи агаар армиязының самолёттары база анаа немежин киргеп.

Баштайгы ийи хүннүң дургузунда көл согуушкуннарның утпаышкынынга дайзынныц организастыг камгалалының системазы үзе кирдинген. Ийи фронтуның шериглери улус шимченгир шериг каттыжышкынарын тулчуушкунче киирип, дайзынны бүзээлээш, каттыжып алыр соруглагны салган. Айылды эскерип каап, немец-фашистиг командылал августуң 23-те шериглерин Прутче аттаарлаяыр деп шинтпирлээн. Ынчаярга-даа дайзынның бүүрарын ол чайладып шыдаваан. Августуң 24-те яссы-кишинев бөлүүн бүзээлэрин доосказ, дайзынның 18 дивизиязы, анаа катказ экке-даа корпстерин бүзээлээн.

2-ги болгаш 3-кү Украин фронтуларының шериглери дайзынның ол бөлүүн узуткаары-биле чергелештир бүзээлээшкинниң даштыы талазынга база шавар халдаашкынны кылып, мурнуу чүүже атказрлап турган гитлержи шериглериниң артынчыларын сүрүп чоруп турган. Бистиң танкылыг каттыжышкынывыс августуң 30-де фашистерни Плоештидеп үлүр сывырган. Даразында хүн бистиң шериглеривис румын патриоттарының хостаавы Бухарестиже кирипкен. Румыняның ССРЭ девискээрниге организастаавы, Тудор Владимиреску аттыг 1-ги дивизиязының дайынчылары бистиң-биле кады найысылалче киргеп.

Яссы-Кишинев тулчуушкунунуң эгезинде-ле Совет Армиянең чедип алган таяклеген Румыняның политиктиг байдалынга шиитпирлиг салдары чедиргеп. Компартияга удуртукан деш-шилгелиг күштер чепсектиг тура халышкынны эгелээн, ол болза румын улустуң амыдыралынга төөгүлүг эргилде болган. Ол—улусчу революциняның эгезин салган, Ынчангаш улус-демократтыг тургузуутну болгаш Румынияга социализмнин тургузарынга ол чедиргеп.

Ынчангаш Гвинея-Бисауның улузунуң хөй чылда чорудуп келген демисселиниң түнелиниде кол сорулга — хамаарышпас чорук чедип алдыягап. Аңгы үеде хүн айтырыы—чаа амыдыралды тургузары, бирги эзлчегде экономика талазыбиле чурттуң тускайлан, чорууп чедип алыры боон турар. Ол сорулга өскеняң мөлүүгделиниң адыанга ол кире үр турган чуртка белеп өвес деп чүве билдингир. Ынчаяза-даа хамаарышпас чорукту чедип алырының мурнунда-на хостаттынган районнарга, тодаргайларга, чурттуң девискээриниң хөй кезиниге экономиканың үндезинин салганы-биле ол сорулга эдээн тиилеп турар.

Гвинеячың болгаш Нотаан Шенектиң хамаарышпас юрууның африк партизиязының (ПАИГК) удуртукучулары чоннуң аъш-чемнинин кол-кол продуктулары — ристи, маисти, маниокту бүдүрүп үндүрериң организастаан. Мал ажылы база-ла четпес деңнел биле хөгжүүр. Аймактар аймының күзүү деңнелдиг ажыл-агыйларының оруунга ажыл-агыйның чаа, деңнелдиг хевирин тургускан. Оон үндезинин — «улусчу садыг-саймак» дээр хереглел кооператорлары боон турар. Оларны дамчыштыр тараачыннарны эргежок чугула барааннар-биле хандырып турар. Оларга дээрге, колдуунда-ла тараачыннарның кылып, үндүрүп турар продукциязыбиле орнап алыр дериг-терекселдер боон турар.

ПАИГК аймактарга хамаарышпас ажыл-агый каттыжышкынарын тургускаш, база бир чугула сорулгаяы боттандырарынче улуг базымны кылган. Ол дээрге, чурттуң девискээринде турар хөй-хөй аймак-секторлар каттыштырып тургаш, чаңгыс ааи нациянын тургузары болур. Ынчангаш сорулга Африканың дыка хөй чурттарынга дыка чугула боон турары биляинигир.

Гвинея-Бисаудан португаль шериглерин үндүргени — оон экономика талазы-биле хөгжүүрүмге чаа-чаа, калбак аргалар тургустунуп келген. Каучук мяжын, чигир хымыгыжын, хөвеңин, кокос болгаш үс пальмаларын өстүреринге, мал ажылын хөгжүдеринге таарымчалыг байдал ол 600 муң ажыг чурттакчылыг чуртта бар боон турар. Чурттуң мурнуу чүгүзде четчир хемчеглдиг чылыг болгаш өл-шыг бар болганда, чылда-ла ристин ийи дүжүүн алыр аргалыг боон турар.

Дыка хөй чурттарның экономиказы «партымын, болбаазырап турар», ол дээрге, тур - болуушкун-дур — деп, буржуаз ажылдакчылар болгаш парлалга ажыл чок кижилерниң санының улгадышхынын агартып, негелээрни оралдажып турар. Олар экономика талазы-биле эң шынгы хемчеглерни алырынче болгаш каража-когаралдарны кылырынче кыйгырып турарлар. Парламентилерниң индиперинден ажыл чоктарга дузаламчылыг улгаттырарын хоозун ёзу-биле аазавышкаан. Ынчаяза-даа ол бүгү меге аазавышкыннар болгаш кыйгырыглар ажылчы чоннарга ажык чок, хоозун чүлчуруушкун-дур. Улуг-улуг капитал боттарының чагырыкчылары — буржуаз чазактарның дузазы-биле ажыл чок кижилериниң улам көвүдеп турарын ажыл чок кижилерниң улам көвүдеп турарын амыдыралчы эрге-шөлээзинче халдаашкынын үргүлчээринче медередиибиле ажылдап турар.

Барын болгаш Чөөн чүктерниң капиталистиг чурттарының ажылчы чоннары ол бүгүүн ам улам тодазы-биле медерел, билип турар апарган. Бо чайын АКШ-ка, Англияга, Италияга, Францияга, Голландияга болгаш өске-даа дыка хөй чурттарга «соңнал амыдыштың» чок болганы—аңгы демисселиниң сулдаавааны таварылга өвес-тир.

Амыдырал байдалдың дорайтаавашкыны болгаш ажыл чок кижилериниң санының улам көвүдээнин ажыл сокпадымышкынын шимченгишкинге чаа-чаа күштү болгаш идигни кылып, күштелдирери билдингир. Ажылчы чоннар болгаш оларның профсоюзылдеры монополиларның ниити шаап халдаашкынынга удур боттарының эрге-шөлээзин дээш кижилерни демисежип, аңгы демисселиниң хемчеглерни улам-на калбартырынче чүткүүр апаар.

Н. КОЧЕШКОВ.
СЭТА.

НАТО ХҮРЭЭЛЕНИ ДЕВИДЕП ТУРАР

Чогум-на НАТО-нуң эрге-дужаалдыг изегеттери-биле йөрээн турган, Киприге кризис өскүттүрген деп чүвеним ам барын чүктүп парлалгазы ажыы-биле мижип бижип турар. Кипр кризизи ол эвилелге хөй-хөй уржуктарлыг болу берген. Ынзыг апаар деп, оон удуртукчулары бодавайндаа турган.

Ук кризис хамыктың мурнунда НАТО-нуң эң бижыг чеденгиниктериниң бирээзи кылдыр сапаттынып турган Грецияның шериг ёзу-чурумуиуң бүүрап дүжериге чедиргеп. Киприни тоойлу ёзугаар догуннап турган чазаан дүжүрери болгаш хамаарижилга чок Кипр күрүнеи узуткаарын организастаарынга кол рользуг болурун эң баштай чогум-на ол ёзу-чурумга дааскан. Киприге болган сегиржин алмышкынга НАТО-нуң ийи арыынныг, негечи политикалыг болганынга хөй-ниитиниң хиленээн сагыш-сеткилиниң күштүүн барымдаалаан, Грецияның чаа чазаа ол эвилелдиң шериг организациязындан Грецияны үндүрер деп шинтпирлээн.

Ынзыг апаарга, НАТО-нуң удуртукчулары шыпап-ла ончоктанып харык чок сагышсырай берген. Грецияны үне бээрге, ол эвилелдиң чепсектиг күштериниң ниитизи-биле 250 муң санныг кижизи эвээжээш, Грецияның девискээриниге турган чүгүлээ балдалары база сандан үнген. НАТО-нуң чөөн талакы Чер ортузуу далай девискээринде, эмге-хавжок нефть үүжелиг чоокку Чөөк чүктүң шуут чоогунда, стратегиг таласы-биле чүгүлээ черде турумчаан мурнуу-чөөн туружу бертингеш ондактыг апарган деп, аңаа холбаштыр барынын чүктүр парлалгазы мунгарап мунчулганын бижип турар. Ол нефтяин алырынга база-ла НАТО чурттары ылап сонуургалдыг.

Ол эвилелдиң удуртукчу ялегеттери мичаңгаш бакка мөгүдеп турар. Бир талазында, олар Грецияны көгүдүп, база НАТО кежигүнүү — Англияның, кирижилгези-биле үш таланың чүгаалажымышкынарын катап эгелеңер, херек кырында Киприниң девискээрин үлежин алырынга чедирер болгаш ону НАТО-нуң база-ла бижип турар. Кипр кризизи ол эвилелге хөй-хөй уржуктарлыг болу берген. Ынзыг апаар деп, оон удуртукчулары бодавайндаа турган.

Ук кризис хамыктың мурнунда НАТО-нуң эң бижыг чеденгиниктериниң бирээзи кылдыр сапаттынып турган Грецияның шериг ёзу-чурумуиуң бүүрап дүжериге чедиргеп. Киприни тоойлу ёзугаар догуннап турган чазаан дүжүрери болгаш хамаарижилга чок Кипр күрүнеи узуткаарын организастаарынга кол рользуг болурун эң баштай чогум-на ол ёзу-чурумга дааскан. Киприге болган сегиржин алмышкынга НАТО-нуң ийи арыынныг, негечи политикалыг болганынга хөй-ниитиниң хиленээн сагыш-сеткилиниң күштүүн барымдаалаан. Грецияның чаа чазаа ол эвилелдиң шериг организациязындан Грецияны үндүрер деп шинтпирлээн.

Ынзыг апаарга, НАТО-нуң удуртукчулары шыпап-ла ончоктанып харык чок сагышсырай берген. Грецияны үне бээрге, ол эвилелдиң чепсектиг күштериниң ниитизи-биле 250 муң санныг кижизи эвээжээш, Грецияның девискээриниге турган чүгүлээ балдалары база сандан үнген. НАТО-нуң чөөн талакы Чер ортузуу далай девискээринде, эмге-хавжок нефть үүжелиг чоокку Чөөк чүктүң шуут чоогунда, стратегиг таласы-биле чүгүлээ черде турумчаан мурнуу-чөөн туружу бертингеш ондактыг апарган деп, аңаа холбаштыр барынын чүктүр парлалгазы мунгарап мунчулганын бижип турар. Ол нефтяин алырынга база-ла НАТО чурттары ылап сонуургалдыг.

Ол эвилелдиң удуртукчу ялегеттери мичаңгаш бакка мөгүдеп турар. Бир талазында, олар Грецияны көгүдүп, база НАТО кежигүнүү — Англияның, кирижилгези-биле үш таланың чүгаалажымышкынарын катап эгелеңер, херек кырында Киприниң девискээрин үлежин алырынга чедирер болгаш ону НАТО-нуң база-ла бижип турар. Кипр кризизи ол эвилелге хөй-хөй уржуктарлыг болу берген. Ынзыг апаар деп, оон удуртукчулары бодавайндаа турган.

Даштыкының хөлөварлаашкынынга Кипр Республиказының камгалаавр. Киприниң девискээринден даштыкы чурттарның бүгү шериглерни үндүрерээ хандырар, бодуунуң күрүне айтырыгларын боду шиитпирлээр арганы кииир чоңга тыпсыр дээштиг хемчеглерни алырынга эргежок чугулазын Совет талаяг бодуунуң медеглелинге демдеглээн. Совет Эвилели Киприниң, Грецияның, Турциянның болгаш Айыыл чок чорук чөвүлелиниң кежигүнүлери — бүгү күрүнелериниң киржилгези-биле КНО-га делегей конференциязын чыылдырар дугайында айтырыг тургускан, ук конференцияга оон өске, ылаңгыя каяа-даа каттыжпаан күрүнелерни база киирыштырген туруп болур.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ГВИНЕЯ-БИСАУ КЫРЫНДА ХОСТАЛГАНЫҢ ХЕРЕЛИ

Гвинея-Бисау барык беш чүс чыл иштинде колония боон келгеш, киичи-бектиг дарлалдан хостагган. Португалияның чаа чаваа ол африк чурттуң чазаан хүлээп көрүп турарын чарлаан. Ол болза, Африкада ух чурттуң национал хостагга дээш шимчээшкинниниң улуг тиилелгези-дир.

«Бистиң улус 11 чыл иштинде аар-берге демисселди чорудуп келгеш, хамаарышпас болур чорукту чедип алган, ынчангаш ол эрге-шөлээ—Африканың бүгү улузунуң, португали улустуң болгаш делегейниң колонияга удур бүгү күштеринин тиилелгези болур»—деп, Гвинея-Бисау Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Луис Кабрал чугаалаан.

Улуска удур эрге-чагырганың дүшкени, бо чылын Португалияга апрельде болуушкун Португалияның Африкада колонияларының улустарының демисселиниң калбарганының ачызында болган.

Ынчангаш Гвинея-Бисауның улузунуң хөй чылда чорудуп келген демисселиниң түнелиниде кол сорулга — хамаарышпас чорук чедип алдыягап. Аңгы үеде хүн айтырыы—чаа амыдыралды тургузары, бирги эзлчегде экономика талазыбиле чурттуң тускайлан, чорууп чедип алыры боон турар. Ол сорулга өскеняң мөлүүгделиниң адыанга ол кире үр турган чуртка белеп өвес деп чүве билдингир. Ынчаяза-даа хамаарышпас чорукту чедип алырының мурнунда-на хостаттынган районнарга, тодаргайларга, чурттуң девискээриниң хөй кезиниге экономиканың үндезинин салганы-биле ол сорулга эдээн тиилеп турар.

Гвинеячың болгаш Нотаан Шенектиң хамаарышпас юрууның африк партизиязының (ПАИГК) удуртукчулары чоннуң аъш-чемнинин кол-кол продуктулары — ристи, маисти, маниокту бүдүрүп үндүрерин организастаан. Мал ажылы база-ла четпес деңнел биле хөгжүүр. Аймактар аймының күзүү деңнелдиг ажыл-агыйларының оруунга ажыл-агыйның чаа, деңнелдиг хевирин тургускан. Оон үндезинин — «улусчу садыг-саймак» дээр хереглел кооператорлары боон турар. Оларны дамчыштыр тараачыннарны эргежок чугула барааннар-биле хандырып турар. Оларга дээрге, колдуунда-ла тараачыннарның кылып, үндүрүп турар продукциязыбиле орнап алыр дериг-терекселдер боон турар.

ПАИГК аймактарга хамаарышпас ажыл-агый каттыжышкынарын тургускаш, база бир чугула сорулгаяы боттандырарынче улуг базымны кылган. Ол дээрге, чурттуң девискээринде турар хөй-хөй аймак-секторлар каттыштырып тургаш, чаңгыс ааи нациянын тургузары болур. Ынзыг сорулга Африканың дыка хөй чурттарынга дыка чугула боон турары биляинигир.

Гвинея-Бисаудан португаль шериглерин үндүргени — оон экономика талазы-биле хөгжүү

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Тайбыңның Совет фондузунуң салбырлары бистиң чурттувустуң хоорай бүрүзүнде бар. Ол фондуже хүннүң-не акша шилчидишкинин, үнелиг белектерни кыяып турар.

...Куйбышев хоорайда 80 харлыг башны болгаш шеригден халашкан майор, 73 харлыг Яков Мантуров олар чурттап турар. Ада-чурттуң Уяуг дайынының чылдарында Екатерина Ивановнаның оглу өлүрткен, ийи, дүмазы база өлген, а ашаа болгаш ийи херээжен дүмазы инвалидтер боон артнан. Майор Мантуров ийи дэйынга киришкен болгаш каш удаа балыглаткан.

Бо ийи кижи бот-бодун танывас, ынчалза-даа оларның кайызы-даа дайынны көөр хөңнү чок. Ынчангаш олар тайбың фондузунуң ында салбырынга келгеннер. Екатерина Ивановна эрги шагның алдын, мөңгүн экшаларын эккеп берген, а Яков Мантуров бодунуң пенсиязының кезиин тайбың фондузунга доктаамал киирип турар.

Куйбышевтиң күрүме банкызының сзабырларының бирээзинге улгады берген назылыг, бодуун кеттинген херээжен кижи чедип келгеш, тайбың фондузунуң агар санынга 3000 акшаны оон хүлээп алырын дилээн. Акшазын дузалагаш, квитанция алган соонда, адрезин безин айтып кагбайн чоруй барган. Тайбың фондузунга дуза чедирер комиссияның активчилери ол үгбайны арай деп тыптыкан. Ол болза пенсия ап турар Ксения Барабанова болган. Сызрань хоорай чурттуг пенсионер Александра Гладкова тайбың фондузунга 4462 рубльди киирген. Ол — эмчи сестразы, ашаа — эмчи.

— Бүгү назынымда ашаамбиле кады өлүмге удур демисежип келген бис. Дайынга качыгдаан хөй кижилерни көргөн бис. Бистиң киирген үлүүвүс тайбыңны камгалаарынга дуза катсын — деп, ол чугаалаан.

Эмчи — педиатр Вера Зварынина бежен ажыг чылдарда уруглариың кадыын камгалап келген. Медицина эртемериниң кандидады, институттуң уруглар аарыынга удур кафедразының эргелеичизи кижи. Делегейниң янзы-бүрү булуңнарында дайыннарга качыгдап турар уругларга дузалаарыбиле ол бодуңуң шыгмамырындан 8000 рубльди тайбың фондузунче шилячиткен.

Тайбың фондузунче киирип турар акшаның хөй кезиин пенсионерлерден эвес, харын кижилерге өөрүп четтиришкинни илергейлээн чагаалар даштыны чурттардан хөй келип турар.

«Бистиң уруглариысна, ог-бүлелеривиске үнелеп четпес дузалаачыны көргүсмени дээш өөрүп четтиндивис — деп, Танзанияның чурттакчызы Хан аль-Хасан бижээн. — Өртектер улгадып, продукт чедишпейн турган үеде келген ол дузалаачы кайгамчык улуг ужур-дузалыг болган. Силерден алган материалдарыңыс-биле уруглариысна идик-хепти даарап берип тур бис».

Тайбың фондузунга киирген акша-көрөңгини Вьетнам Демократтыг Республикада школаларга дериг-херекселдер болгаш өредилге пособиязи садарынга, Гондураста клиниканы дериринге, Египетте Жолио-Кюри аттыг школаны тударынга, Анголаның, Мозамбиктиң, Гвинея-Бисаунуң чонунга эм, эмнелге дериг-херекселдери, идик-хеп садарынга, Ханойда бомуур бамбыңны тударынга, есиүс каяган араб уругларны ССРЗ-ге эмнеп, дыштандырарынга дамчыдып берген.

Виталий ПРОСКУРИН, (ПМА).

Чечектер делгелгези

Чечектер... Кандыг-даа кижиниң амыдырал-чуртталгазы олар-биле кезээде тудуш холбаалыг. Байыр-чыскаал-даа хүнинде, майыр-дой-даа үеинде бистиң сагыш-сеткиливисти өөртүп хаар чүве — оңбазын чечектер-де болгай. Иванчылдың башталгы дээш эвес сестерни-даа олар сөглээр... Янзы-бүрү чечектиң чаңгыс черге бөлүк турда чаңгыл-ла.

Шак ындыг оваа делгелгени арткан дыштанып хүнде Кызылдың Октябрь кудумчузунда садчыгашка хоорайның хереэженнер чөвүлели организастаан. Чанчыл апарган делгелге бо удаада Совет Тывазының 30 чыл ооюнга турасхаттынган болгаш оон бир өөрүнчүг тайлазы — хөй саппыг коллективтерниң идепкейлиг киришкени болган.

Моон мурнунда чарлаттынган конкурстуң негелдезин өзүлээр девискээрин эң эки ногаанчыткан ийи коллективтерге — Иштики херектер министерствозунуң болгаш 14 дүгаар механизация эргелеринин хереэженнер чөвүлелдеринге бирги черлерниң дипломнарыбиле кады 30-30 рубль шаннарлы чөвүлелдерни тывыскан. Бүдүрүлге черлериниң иштин эки каастап ногаанжыдар болгаш делгелгеге идепкейлиг киржир талазыбиле республика типографиязының хереэженнер чөвүлелиниң тилекчи болуп, конкурстуң едик шанналынга төлептиин бадыткаан. Утка-шынарлыг, чараш композицияны чогаадып көргүскен Кызыл-сарыгның хереэженнер чөвүлели конкурстуң база тилекчизи болган.

Бөттары хууда чечек өстүрүп делгазиннерниң иштинден Кызылдың чурттакчызы А. А. Гурова эң чараш чечектерни көргүскеш, Хүндүлел бижик болгаш акша шанналын алган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТАРДА: делгелге үезинде (үстүнде чуруктар). Республика типографиязының хереэженнер чөвүлелиниң делгеп көргүскен композициязы.

АВТОРНУҢ фотолары.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ИЙИ СТОЛОВАЯ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

Тес-Хем районуң төвү — Самагалдайның Советская кудумчузунда бир хүреп бажың бар. Ооң чанында машиналар, эрткен-дүшкен кижилер-даа, көвей болгулаар. Ол дээрге Тес-Хем райпозунуң столовазы-дыр. Каш районуң чонунуң аргыжарда эртер-дүжер белдиря болганда, маңаа чонуң хаймыныг болуру чөп.

Столовазының даштыкы хевири чагаг. А ында хандырылганың культуразы, кылып турар аъш-чемниң шынзы-ры кандыгыл? Чогуур негелдеге иракта четпес. Аъш-чемниң ассортиментизи кызыы. Үш, дөрт чүүл чемни менюда бижээш азып каан турар. Даартазында-даа кээрге ол-ла чемнер хевээр. Немешкей чүве чок болур. Районуң ажылагый-ларының сүт-бараан фермалары суурдан ырак эвес. Ол хирезинде сүттен кылган чемнер көвүлбес. Биезээ-ле кара шайны хевээр турар. Суксаак кижи айтырарга квас, компот, кисель, тарак чок, муңгаш сакпында чылый берген сүт турар. Ону оодан чаа сүт-биле чүге солуп болбазыл? Бо чылдың июль 5-те ол столовая-лем чок хүнээнге таварылга база бар. Ол хүн ында келген чон чүге ындыгыл дээрзин айтырарга, кассир тургаш:

— Кандыг ойлыг уруглар-ыл бо, чем чокта столовая ажылын алган! — дей тыртып каан.

Ынчангаш столовая ажылдакчылары ыяштанындан чүгле ярлыкары кыскылаар болганнар.

Бо коллективтиң социалистиг хүлээлгезин ында азып азып болду. Ону ооргө, бодуңуң кылып үндүрер продукциязыдан эгелээш, чеже хире оруглуг киирерин, планныг онаалдазын тодаргай айытпаан, чүгле Эрзин столовазыбиле социалистиг чарыштыг деп бижээш болду.

Тес-Хем райпозунуң башлаар черн (даргазы эш Бадаа-бол) бодуңуң «ужучуунуң адаанда» столовазының ажылын экижиндер, ында ажылдакчыларның харысалгазын белеткеп, столовазының коллективин соңчарышка кыйгырганнар.

Столовазының бодуңуң бүдүрген продукциязын садар буфет база ажылдап турар. Ында хвастан эгелээш эт, сүт, долган аймаандан кылган чемнерге чедир үргүлчү турар. Столовазга аъш-чемни четчири-биле белеткеп, хандырылганың культуразын элээн экижиткен. Аъш-чемни чемненикчилерниң бажыңнарынче садып алыры көвүдээш. Бо дээрге аъш-чемни шынарлыг кылыр, кызымаккай ажылдың херечизин. Коллектив чартык чылда саарлыга планын пиитизи-биле 101,1 хуу күүсеткен. Поварлар М. Баадыр, К. Танова болгаш З. Сан-оол шыпаш ажылынга кызымаккай, чомга мактадыг ажылдакчылар столовазда ажаш эвес.

Эрзин район.

Спорт мастери атты тыпсыры

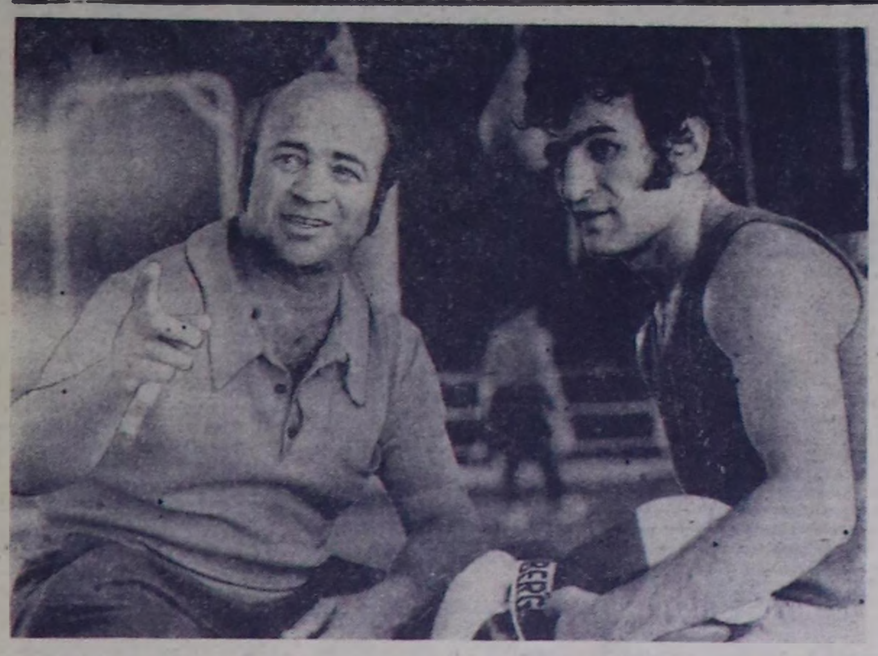
Национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери атты моге кижиге кандыг чедиишиниерин барымдаалап тыпсырыл? Республиканың сураглыг көгези Василий Базыр-Тараа спартакиадаларга болгаш республика маргылдааларынга киришкен, каш удаа шүлүг, үмүүлежип чоргөн. Бо мөгеге РСФСР-ниң спорт мастери атты чүге тырыпайн турарыл?»

Р. ЧАНЧЫЛ.

Улут-Хем район.

Ноучукчуунуң айтырыын хырыылап бээри-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болган спорт комитединиң даргазының оралакчызы Л. С. Седлиптен дилээн бис:

— Спорттуң национал хевирлериге (бо удаада хүрешке) спорт мастери деп атты дүрттен эвээш эвес областар (округтар, АССР-лер) киришкен областар арасында маргылдааларга үш чыл иштинде 1—2 дугаар черлер эп келген ийикпе-лды күш-культураның сестен эвээш эвес коллективтериниң спортчулары киришкен округтуң, областың, автономнуг республиканың эки тура спорт новүлелдериниң бирги черя дээш маргылдаага ийи чыл улаштыр тилекчи болган мөгеге тыпсыр ужурлуг. Бо аты чүгле 1972 чылдан бээр берип эгелээн. А Василий Базыр-Тараа оон мурнунда чылдарда маргылдааларга тилекчи болуп чораан болгай. Спорттуң национал хевирлериге Сибирь болгаш Ыракку Чоон чүк улустарының бо чылгы спартакиадазынга киришкеш, боттарының деңзизинге тилекчи болуп, мастерниң нормазын күүсеткен 14 мөгелерге «РСФСР-ниң спорт мастери» деп атты тыпсыры-биле Россия Федерациязының күш-культура болган спорт комитединче дилегни киирген бис. Ол мөгелерниң арасында В. Базыр-Тараның ады база бар.

Бокс талазы-биле Гаванада өткөөн делегей маргылдаазы август 30-га чедир үргүлчүлээр. Совет шиминдек команданың боксерлары чемпионат эгелээриниң мурнуу чарымында Сухуми чоогунда «Эшеры» деп базазынга белеткелдп эрттирген.

ЧУРУКТА: команданың кежигүнү, Ереван чурттуг Давид Торосян бодуңуң тренери Михаил Папазян-биле кады.

И. ЧИХОНОЛИДЗЕНИҢ, Г. КИКВАДЗЕНИҢ фотозу.

(СЭТЯ-ның фотохрониказы).

БҮГҮ-РОССИЯНЫҢ БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ НИИТИЛЕЛИ

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЗИ

Тес-Хем районда күрүнеңиң аңныыр-тывыш ажыл-агый чери өлүң белеткелиниң эгезин салган. Эртиен чартын чылда бодуңуң планныг онаалдазын 130 хуу күүседип, эңге хереглээр 15 сыын мыйызы белеткээр онаалдазын Тес-Хемниң аңчылары бир ай иштинде бүрүн боттандырып, 63 ң өл сыын мыйызын белеткеп черинге дужаган. Дужааттынган мыйыстарның шынары эки деп специалистер саналн.

Бо чылын районнуң девискээринде кат, тооруктуң дүмүдү багай эвес. Ол талазы-биле бо чылын дөрт чүс муң борбак сайлаттынмаан олчаан тоорукту, 56 тонна сайлап каан тоорукту белеткеп черлеринге киирер деп планын ол аңныыр-тывыш ажыл-агый чери боттандырып шыдаар аргаларлыг. Орта чогуур белеткел ажылдарын амдыгаастан эгелей берген. Чижээ, Кара-Хөлдерге, Эрзэн-Саянка кат, тоорук хүлээп алыр пунктуларны тургузар, диңг болгаш киш барын барымдаалаар, мурнунда чылдарда туттунган 21 аңчы чадыларны сөптеп, аңаа немештир база ийи ындыг бажыңны тударын көргөн.

Ч. ЧОРБАА.

Тес-Хем районда аңныыр техниги.

Хайыраан байлак!

Бижикчи Д. Шойдарның «Лесниктер кайдал?» деп эгелиг материалын ооңчаш, ону дока-ла ей-шаанда болгаш чугула айтырыг көдүргөн-дир деп бодадым. Шынап-ла бистиң чайгаар бүткен байлаашыска хайыра чок кижилер черле таварышкылаар-дыр.

Эрзинде Мерен суурну долгандыр ховар болгаш үнелиг чыжыргана моон мурнундл кайгамчык эки үнер турган. Ам ол чимис шуут ховартаан. Ону кагар, белеткээр үезинде черле чедирбес боор-дур. Муж хууда саналым: Мерен школазының өөреникчилери ногаан патрульдардан тургузуп, арга-арыгнын чаагай чимнизин камгалаарынга улуун киирер болза эки. Чогум-на харын келир үеде бойдус камгалалын холукта алыр, ону өстүрүп сайзырадырынга телептиг улуун киирер кылыыр оларны кижизидериниг ол улуг ужур-дузалыг болур ийик.

А. ТАБАА.

«Комбайн» херек чок

Ак-Туругнуң Ак-Хая кат, тоорук талазы-биле элбек черлерниң бирээзи. Бо чылын август үезинде-ле ында кат быжа берген.

Чоокта чаа Ак-Туруг суурнуң чурттакчылары-биле кадм хөк-каттан алыр дээш Ак-Хая-же хапкан бис. Чылдың-на кады элбек болур черге келдивис. Бүрүлери-биле хевтей сывыра тыртып алгаш, баргай кууг сыптар таварлыр, доорээнүнден тоглаан кат-ла хөй, мыядыг. Ооюн бодап көөрге, кат бо чылын база эки үнген хире. Ам кончап баргаш кат чүвел дээш, ол-бо керээнүң базын орумда, кады келгеним улустуң бирээзи алгырып үнүп:

— Эй-чи! Хуураазын, «комбайнаң» кайгаш черле келген-дир бис! — деп-ле бо. Ам сактып келдим: кат-шүүрээр-биле шала бышкан каттыг-ла сывыра тыртып каапкан болгаш ол-дур ийик мон.

— Мындыг «комбайн» эргеи черге ийи-үш чыл улай ыпаа-да кат үнмес чүве чораач — деп, демга-ле эжим хараадай-дыр.

Мен база-ла ол эжимни деткип кагдым:

— Эзиңге «комбайниың» ажыы чок! Кат-шүүрээрлер-биле баттаан кижилерни хоруур, азы торгаар болза эки-дир ийик!

Х. ТОВАРИШТАЯ.

Урегдекчилерге кеземче

Арга-арыг чонуң байлаг дээрзин кижи бүрүзү билир. Ол ширеде-ле суурлар, чурттакчылыг өске-даа черлер чоогундан одаар ыяш кылдыр үнген үнүштүг чопшээрел чокка кезер, үрегдээр кижилер эм-даа таварышкылаары харааданчыг. Кыш кел чыдар. Эртиен чылдың практиказын сүзүлээр алырга, чамдык чаагаа кижилер чылыр өйде одаар ыяжын белеткеп албайн, кыжын суур чаныыш арыын үрегдээр болур-дур. Ынчан бис Кызыл-Даг суурнуң элээн каш чурттакчыларын аксыга торгаар ужурга таварышкан бис. Ол ыяжын «Ак-Туруг» совхозтуң ол-ла салбырының хойжулары боттарының шөлүн дестей кажаалаар дээш Чаа-Хөл биле аразында орук кыйынында чаш хадыкларны үреп кээпкан таварылга бар. Бо бүгүлү болдурбазы негелтиил турар.

* * *

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин Арыг-Узуңде, Хайыраканда болгаш Ак-Туругда 80—90 гектар девискээрлерлиг, тарып олуртур ыяш өстүрер черлер бар. Ында чылдың-на ыяштың шетчигештерин олуртқаш, өске черлерже өстүрерибиле чорудуп келген. Ыяш ажыл-агый черинде профсоюлел комитеди чоокта чаа ол черлерниң аразында чарыжыл түзүлүп, бирги черни Ак-Туруг салбыры алган деп санаан. Чаш ыяш олуртуп өстүрер талазы-биле планын 110 хуу күүсеткен ол салбырга шаңнал кылыыр «Отдых» деп радиоприемникти берген.

К. КОМБУ.

телевидение

АВГУСТ 27-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Соолгу хар». Телефильм.
18.50—Телемедээлер.
19.05—Уругларга. Мультфильм.
19.15—Телемедээлер.
19.25 — «Сигенчилер — күш-ажылчы эвлечеге». Тыва-ның көдээ ажыл-агыйының дүржулга станциязының директору В. С. Сапелкиниң чугаазы.
19.35—«Харамчок Посейдон». Кыска фильм.
19.45—«Ханифа Мавлянова мрыап тур». Телефильм.
20.30—«Кино аян-чоруктарының альманагы».
20.50—«Бистиң аалчыларывыс». Ква-Хем районнуң «Романтиктер» агитбригадазының концерти.
21.10—Чарлалдар, реклама.
21.15—22.50—«Мичмаи Панин». Уйгыр-чечен фильм.

АГААР

Республикага булуттаар, чаар, ой-тап хат дыдыынга чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, өскелерниге 15—20 градус чылыг.

Кызмага булуттап, аязыр, бичии чаъс чаар. Хаттың күүү кошкак, агаарның температуразы 16—18 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРААРДА

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ындыг бедик даглар» 13.10, 15.10, 17.05, 19.00, 20.55 шактарда.

«ПИОНЕР»: КИНОЧЫНДЫ 10.00, «Совгу флоттуң оглу» 11.30, 13.20, 15.10, 19.10, «Сен өлүргүжеңге чедир маанар мен» 17.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Бодуңуң туружунда кижи» 15.00, 18.30, «Кара механизация эргелеринин чөвүлелдеринге бирги черлерниң дипломнарыбиле кады 30-30 рубль шаңнарлы чөвүлелдерни тывыскан. Бүдүрүлге черлериниң иштин эки кастап ногаанжыдар болгаш делгелгеге идепкейлиг киржир талазыбиле республика типографиязының хереэженнер чөвүлелиниң тилекчи болуп, конкурстуң едик шанналынга төлептиин бадыткаан. Утка-шынарлыг, чараш композицияны чогаадып көргүскен Кызыл-сарыгның хереэженнер чөвүлели конкурстуң база тилекчизи болган.

Бөттары хууда чечек өстүрүп делгазиннерниң иштинден Кызылдың чурттакчызы А. А. Гурова эң чараш чечектерни көргүскеш, Хүндүлел бижик болгаш акша шанналын алган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТАРДА: делгелге үезинде (үстүнде чуруктар). Республика типографиязының хереэженнер чөвүлелиниң делгеп көргүскен композициязы.

АВТОРНУҢ фотолары.

«Ында чедип каапкан» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвеи бүле Мозак» 12.00, «Улуг амыдырал» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАЛГЫ КИНОТЕАТРГА: «Абитуриентка» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Күзелдер автомады» 16.30, «Ак роза» 18.00, 20.00 шактарда.

УЛУГ-ХЕМ РАЙПОЗУ Баян-Кол суурга ажылдаар садыгжылар хүлээп алырын чарлап тур. Ол суурнуң магазининге бригада болуп ажылдаар УШ КИЖИ ХЕРЕК. Аңаа садыгжы болуп барган кижилерни чурттаар бажыңнар-биле бүрүн хандырар.

Баян-Колга ажылдаарын күзээрлер Улуг-Хем райпозунуң кадрлар кылдаазинге келирин дыннаттывыс.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

Кызылдың № 2 школазының өөреникчилериниң болгаш башкыларының байырлыг ужуражылгазының линейказы август 30-да эртенгиниң 10 шакта школага болуруи чарлап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

СЭКП Тожу райкому, райкүтком, улусчу контроль комитединиң солхоз шимчээшкининиң хоочуну, республика орденниг болгаш медальдарның эзилекчизи, «Тоора-Хем» совхозта партком кежигүнү, көдээ Советтиң депутады, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, коммунист

Домгак Сундуевич ЧАТТЫҢ

оваа-ондакка таварышкаш мөчээнии дыннатпышаан, ооң төрелдериниге, чоок кижилериниге ханы кажыдалын илергейлел тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, карыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефончо болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 18056 ЧАГЫГ № 921.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыынын талазы-биле өргелелиннин типогра фиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01021.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 201 (9575) | Среда, август 28, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Орбитада—„Союз-15“ космос корабли

1974 чылдың август 26-да Совет Эвилелинге Москваны-биле 22 шак 58 минутада «Союз-15» космос кораблин салып үндүрген. Корабльди оон командири подполковник Геннадий Васильевич Сарафанов биле бортинженери полковник-инженер Лев Степанович Демин составтыг экипаж башкарып чоруп турар.

«Союз-15» корабльди салып үндүргени бо чылдың июль 3-те «Союз-14» транспорт корабли биле «Салют-3» станцияның космос делгеминге эгелээн эртем-шинчилелдерин, шенелделерин уламчылаар соруглалыг.

Экипаж-биле доктаамал радио болгаш телевизия харылзаазын тудуп турар.

Экипажтың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, космонавтыларның кадыының байдалы эки; корабльдин өрээлдеринде микроклимат байдалы телевилеттинген чижек хемчээлдеринге дүгжүп турар.

«Союз-15» транспорт кораблин Черниң кылымал спутнигининиң орбитазынче үндүрген соонда космонавтылар эштер Сарафанов биле Демин ужудуушкун программазын күүседип эгелей берген.

ПОДПОЛКОВНИК ГЕННАДИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ САРАФАНОВ

Геннадий Васильевич Сарафанов 1942 чылда Саратов областың Саратов районунуң Синеньские суурунга төрүттүнген.

Ол Совет Армияның хүрээлеңинде 1959 чылдан бээр туруп турар. Балашовонуң шериг ужар чүүлүнүң ужудукчуларының дээди училищезин дооскан соонда Сарафанов ужар чүүл кезиктеринге албан эрттирип турган. Албан эрттирип турганының үезинде ол бодун тергиин эки ужудукчу деп көргүскеш, элээн каш хевирикк самолеттарынга өөренип алгаш, ужудуп турган.

Сарафанов космонавтар отрядынга 1965 чылда кирген. Ол янзы-бүрү ужудар аппаратларга космосна ужудуушкунга белеткелдиң долу курузун эртнен, оларның системаларын болгаш дериг-херекселдерин ыяк өөренип алган.

Г. В. Сарафанов 1963 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының хүрээлеңинге кирген.

Космонавтының кадайы — Тамара Васильевна Звездный хоорайда амыдап турар.

Сарафановтарның от-булезинде ийи уруг: чеди харлыг оглу Алексей, ийи харлыг Катя бар.

Космонавтының ада-иези Василий Иванович биле Елена Прокофьевна Саратовда чурттап турарлар.

ИНЖЕНЕР-ПОЛКОВНИК ЛЕВ СТЕПАНОВИЧ ДЕМИН

Лев Степанович Демин 1926 чылда Москвага төрүттүнген. Ол 1942 чылдан эгелеп ажылдап, чер өрүмнээр машиналар кылыр заводда токарь боол турган.

Совет Армияның хүрээлеңинде 1945 чылдан бээр ол туруп турар. Шеригниң ужар чүүл харылзаазының училищезин дооскан.

Л. С. Демин 1949 чылдан бээр шериг-агаарның Н. Е. Жуковскийн аттыг инженер академиязының дыңнакчызы, а оон соонда адъюнктызы турган. Шериг-Агаар Күштериниң эртем-шинчилел организацияларының бирээзинге ол үеде улуг эртем ажылдакчызы боол ажылдап турган.

Ол 1963 чылда техниктиг эртемнериниң кандидады эртем адын алырының диссертациязын хамгалап, чедип алган.

Лев Степанович космонавтар отрядынга 1963 чылда кирген. Ол космоска ужудуушкунуның белеткелхининиң долу курузун эртнен.

Л. С. Демин—1956 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының кежигүнү.

Космонавтының кадайы—Зинаида Александровна Звездный хоорайда амыдап турар. Деминнериң кызы Наталья 24, оглу Сергей—22 харлыг. Космонавтының авазы—Анна Петровна пенсионер, Москвада чурттап турар.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

Мал чемининиң белеткелинде

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Мал чемининиң белеткели найда-даа хайныылыкшынныг. Ол ажылды ылаңгыя Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери шапкын темпилиг чорутканнар. Ажыл-агый 1636 тонна сигенни белеткээр планын 1728 тонна кылдыр күүсеткен. Оон иштинден 210 тоннаны пресстээн, 8 тонна будук-бүрүнү чыгган.

Ынчангаш мал чемни белеткээриниң планын совхоз (директору Х. Монгуш, партком секретары Ч. Ондар, ажылчын комитединиң даргазы О. Хуна, ВЛКСМ комитединиң секретары Ю. Базыт-оол) 105,6 хуу күүсеткен.

Ажыл-агый иниитиниң мазынга быжыг чем-суурну тургузуп, ону четчири-биле белеткеп алыр дээш хей кижи күжүн мөөнүзээн, техника-биле оларны бүрүн хандырган. «Алдан-Маадырның» шөлдеринде сигенчилерниң 20 звенозу күжениишкинниг ажылдап турар. Оларның үжүн бүрүн механизастаан. Сиген кезиидезинде 210 ажыг кижи хаара туттунган, олардан 190 кижи хол кадыырлыг ажылдап турар. Кижилерниң амыдырал хандырылгазынче доктаамал кичээнгейлиг салып, оларның ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп, күш-ажылды эки организастаанының түңнелинде ол күш-ажылчы тиилелге чедип алдынган деп чүве бирдингир. Алдан-маадырмылаарның ол чедиишкинни кижи бүрүзүн улам сорук киирип турар. Олар мал чемининиң планын күүседип алганынга ооскургавайн, сиген кезиидезиниң темпизин ам-даа нөшкатпайн турарлар.

Совхозтуң Бора-Тайга салбырының хөвү бригадазының сигенчилери 120 тонна сиген белеткээр планын 197 тонна кылдыр боттандыргаш, мал чемнин четчири-биле белеткээринге боттарының эвээш эвес үлүүн киргеннер. Ол бригада социалистиг чарышка ийи катап тиилеңчи болган.

Мал чемиңиң белеткелинге хөйжуларның, чылгычыларының биржилгези улуг. Бора-Тайгада чылгычылар звенозу 65, контора ажылданчылары 25, төп салбырда хөйжу Сарыглар Эртине 24 тонна сигенни тус-тузунда белеткээн. Совхозта ыңдыг күш-ажылчы чедиишкиннеглиг бригадалар, звенолар, хөйжулар найы хей.

Ажыл-агый 400 гектар кукурузаны ажаап кирипкен. Ам 75 ганы кестирген. Оон 1500 тоннаны силостаан. Бир гектардан-на 86,6 центнер дужут алдынып турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң сигенчилери ам хей чылдыг сигеннериниң ийнги кезиидезинче кирер деп турар.

М. СЕВЕН.

Күш-ажылчы чедиишкин-биле

„Өөк“ совхозтуң мал чеми белеткээр № 1 бригадазының ажыл-ишчилеринге

Бөдүүн мал чемнери белеткээриниң планын ажыр күүсеткени-биле холбаштыр «Өөк» совхозтуң мал чемни белеткээр № 1 бригадазынга (бригадири Г. Т. Белоногов) СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели үзүг байырны чедирген. Күш-ажылды эки организастаанының, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаанының ачызы-биле ол бригада 3682 центнер сиген белеткээр планын 5200 центнер кылдыр ажыр күүсеңип, оон иштинде 700 центнер сигенни күштүг салгынналышкынның аргазы-биле кургаткан дээрзин байыр чедириишкининде айыткан. Хүн бүрүнүң онаалдазын 140—150 хуу күүсеңип турган Михаил Түлүштүң звенозу ажылдың даандырган участогун ак сеткилдиг көөрүнүң үлегер-чижээн көргүскен. Бүгү бригаданың бир деминг ажылы болгаш мал чемнерин белеткээриниң бүгү курлавырларын база болдунар аргаларын мергежилдиг ажыглаары тоскуу беш чыл планының дөрткү, тодарадыкчы чылында мал ажылының продукциязын бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле совхозтуң социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге төлептиг салыышкын болур дээрзинге бүзүрелли СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели илереткен.

КОЖАЙНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Кожайда үүш чаагай болган. Тарымал тоорук, горох холуштур чашкап шөлдериниң дүжүдүн ажаап эгелээн. Дуржулгалыг трактористер Буян-Хөө Байыр-оол Владимир Дакар, Аракчаа Кызыл-оол оларның башкарган агрегаттары соңсаал чок ажылдап турар.

Баштайгы ажаттыгтан шөлдериң дүжүдүг гектардан 150 центнер ажаап турар. Силостаашкынга Х. Дутараа, Т. Додаш, Б. Хертек, В. Белек оларның ажылы макталдыг. Күш-ажылдың организастыы эки, ажылдың бүдүрүкчүлүүг бедик.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ЧЕДИИШКИННИГ

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру, опу эки организастаанымдан тугула хамааржыр. «Тээлин» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында мал чеми белеткээр ажыл чедиишкинниг чоруп турар.

Коллектив бо хүнүерде 2600 центнер сигенни (планы 4200 центнер), 410 центнер будук-бүрүнү (планы 250 центнер) белеткеп алган. Ол ышкаш 1710 центнер хөк-суланы база белеткээр. Бо ажылда нииитизи-биле 80 ажыг кижи хаара туттунган, оларда 4 трактор-ну, өске-даа күштүг быжыглаан.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда У. Хертекке удурткан 6 кижилиг звено чоруп турар. Олар 340 центнер планын 410 центнер кылдыр күүсеткен. Сигенниң үнүжү багай эвес, салбыр ол талазы-биле хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеңип шыдаар.

А. АДЫГБАЙ.

Нииитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары—бөгүнгү чутула сорулгаларның бирээзи. Улуг-Хем районунуң «Күш-ажылдың хостуу» совхоз сиген белеткелин шалыпкын чорудуп турар. Серлиг-Дөңде механизастаттынган ийи звено районда чурнакчыларның одуруунда кирген. Ийи звено аразында чарыштыг ажылдап турар. Чарыштың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турары—чедиишкининиң үндезини.

Серлиг-Дөң бригадазынга ажыл-ишчи хүн эртежик эгелээр. Кестирген сигенни болдурүп, сараатталарын шалыпкын чорудуп турар. Бригада девискээринде алаактарда долгандыр сараат-ла сараат. Кечил-оол Маадыр-оолга удурткан сигенчи бригада бо хүнүерде темпизин көшкатпайн, совхозтуң сиген планын 50 хуудан ажыра берген.

ЧУРУКТА: Серлиг-Дөңде бригадазының сараатчылары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ШАҢНААЛДАР ТЫВЫСКАН

Августуң 26-да РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга орденнер болгаш шаңнал бижиктер тыпсыышкыны болган.

Экономика эртемин хөгжүдеринге ачы-хавыязы, хей чылда үре-түңнелдиг башкылап ажылдааны дээш Октябрь Революциязының орден-биле Москвадың М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң кафедра эргелекчизи Н. А. Цаголовту шаңнаан. Инженер болгаш эртем кадрларын белеткээринге ачы-хавыязыг болганы дээш Москвадың дамир-орук транспортунуң инженерлер институдунуң кафедра эргелекчизи Г. М. Шахуниянцты Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаан. Ол ышкаш чогаалчы А. П. Кешоковту совет литературанып хөгжүлдезинге ачы-хавыязы дээш база-ла Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаан.

Чогаалчы А. Г. Алексинге Күш-ажылдың Кызыл Тук Патрис Лумумба аттыг улустарның найыралы университединиң ректору В. Ф. Стависке — Улустарның Найыралыы, чогаалчы Б. С. Ласкиляге—«Хүндүлелдиг Демиргэ» орденнерин тывыскылаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биижиктерин Москвадың күрүне паритединиң садыгының директору Л. В. Асанов, чогаалчылар М. М. Кузнецов, А. А. Насибов олар алган.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тывыскаанының дугайында шыыгылга биижикты Москонцерттиң ыраажызы М. В. Кристаллинскаяга тывыскан.

Дыка хей эштерге РСФСР-ниң алдарлыг агроному, РСФСР-ниң алдарлыг мелиоратору, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, РСФСР-ниң алдарлыг энергетиги, РСФСР-ниң алдарлыг чогаалдыкчызы, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг юризи, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг аттарның биижиктерин тывыскан.

(СЭТА).

Ажаап алыышкын — шалыпчы фронт

БИИ-ХЕМДЕ

Тодарадыкчы чылдың тараазын Бии-Хем районунуң ажылагыйлары тавычалай кестирип эгелээн. Район бо чылын 27 мун ажыг га черниң тараа культураларын ажаап алыр болгаш 6800 тонна кызыл-тасты күрүнеге дужаар. Дужүттү кыска хуусаада, чидирип хонка ажаап алыр дээш механизаторлар шалыпкын ажылдап турар.

Чаа чылдың дүжүдүнүң ажаалдазынче «Кызыл тараачын» совхоз мурнап киргеш, бо хүнүерде 430 га черниң тараазын тавычалай кестирген. А «Өөк» совхоз—489 ганы, «Саян» совхозтуң тараажылары — 86 ганы кестирген.

Дужүт ажаалдазында ажылдап турар комбайнерлерден: В. Галактионов, М. Савуленко, В. Глушенко («Саян» совхоз), Д. Дятбыш, Э. Ооржак («Кызыл тараачын» совхоз), В. Фоменко («Өөк» совхоз) болгаш өскелер-даа чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Тараажылар ортузунда чарыштың 5 хонуктап түңнээр болгаш тиилекчи ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң шилчиир Кызыл тутук, а тиилекчи бригадага — кызыл вымпелди тыпсыр.

Бии-хемчилер ам 1000 ажыг га черниң тараазын тавычалай кестирген болгаш гектар бүрүзүнден 10 центнер дужүттү алыр сорулгалыг.

М. СҮНДҮЙ.

БАЙ-ТАЙГАДА

Чаа дужүттүң тараазын Бай-Тайга районунуң механизаторлары ажаап ап эгелей берген. Районда 725 гектар черниң тараазын кестирген. Ол нииитиң шөлдүң 15 хуузу болур. Бир гектардан-на 5,6 центнер дужүт алдынып турар. «Тээлин» совхоз 316 гектар черниң тараазын кестирген. «Бай-Тал» совхоз 139 гектар черниң тараазын кестирген, оон 112 тонна дужүттү ажаап алган. Бир гектардан ол ажыл-агый 8,5 центнер дужүттү ап турар.

Тараа ажаалдазында ажылдап турар механизаторларның аразында ажыл-ишчи мурнакчы кижилер бар. Чижээ, «Тээлин» совхозтуң механизатору, «1973 чылдың дужүт ажаалдазының гвардейжизи» деп хөрек демдээниг эдилеп чиир Хомушку Дыртык, оон эжи Дилгижек Ким-оол түңде 40 гектар черниң тараазын кестирер планын 60 гектар чедирип, шалыпкын ажылдап турарлар.

Тараажыларны удуур-чыдар, ораа-сава, аъш-чем-биле эки хандырган. Социалистиг чарыштың негелделерин механизатор бүрүзүнге танылтырган, мурнакчыларны шаңнап, мактаарын доктаатган. Чарыштың түңнелин беш хонуктап үндүрүп турар.

Колхоз, совхозтарның шаңкарында дүзүкен тараваны удур ырыглап эгелей берген. Бай-Тайганың тараажыларынга «Сельхозтехниканың» автобаазының 10, «Кара-Хөл» колхозтуң 3 чоланчызы дузалажып, шөлдеп шаңче тараа сөөртүүнге идепкейлиг киржип турарлар.

Д. БАЛЧЫН,
райүүскомнуң кодээ ажылагый эргелеминиң кол агроному.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Тес-Хем районда «Чөдураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи (бригадири Баткар Чөөдү) Совет Тываның 30 чылынга төлептиг үжүрмээр дээш районнуң фермалар аразында малбарган социалистиг чарышкынга кириишпишаан, күш-ажылчы чедиишкинни чедип алган.

Беш чылдың дөртүү, тодарадыкчы чылында күрүнеге 90 тонна сүттүг садарын ферма коллективинге дазыскан. Найыралдыг ажылдап турар ферманың саанчылары бөгүнге чедир 95 тонна сүттүг саткаш, чыл планын ажыр күүсеткен. Боттарының аргаларын санап иргеш пландан ажыр хей сүттүг дужаарын олар хүлээмген.

Баткар Чөдей, Нурзат Мапырык, Кечил Долчаңмаа олар бедик иргүзүглерни чедип алгаш, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Д. ЭРТИНЕ.

Дувүрээзинниг медээ

Ажыл чүге чылбайн турарыл?

Нииитиниң малынга хөлбек чем-суурну тургузар дээш ажыл-иш республиканың хөвү-шөлдеринде калбарган. Аяс хүнүң шак, минута бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш бо ажылда хаара туттунган кижилер кызымак ажылдап турар. Ынчалза-даа бо талазы-биле дүвүренчиг байдал чамдык ажыл-агыйларның сигенчи бригадаларында барын дараазында таварылга бадыткап турар.

«Торгалыт» совхозтуң Сарыг-Хөл салбырының бода мал бригадазының сигенчилериниң ажыл-ишчи соңуургал чораан, ынаа Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» колхозунуң сигенчилери база ажылдап турарын диңнээш, оларга чөре бердим. Таптыг-ла 2 шак. Хүнүң аазы-даа ажыок. «Мөген-бүренчилер-даа ховуда ажылдап турлар боор. Оларның кайдазын айтырып алыр кижи бар ирги бе?—деп бодал-биле оларның чүрттап турарын бажыңынга кире бергеш, кайгай-ла бердим. Шалазы патпан ложектеримде 15 аныяк эр хаарыктаан, тамыктыг удуп чыдырлар.

Бо хире бачым ажыл-иштиң үезинде мөген-бүренчилерниң ыштаныр удуп чыдарының үжүру чүдел?

— Сарыг-Хөл салбырының эргелекчизин кезери-биле айтыш биске малгаштыг шөл айтып берген. Бо оолдар ынаар трактор-луг киреринден коргар-дыр. Албадап чадаштым. Черле бо гиныктар сөс тосвас, чалтаадырлар—деп, оларның бригадири коммунист Доржу Хертек тайылбырлады.

— Пресс подборщиктиг-даа, трактор-биле сиген кестирер машинаны-даа бир дугаар көрүп тур бис. Үрели бээрге кылып шыдавас-тыр бис—деп, сигенчи бригаданың кежигүннери агартымаларын кыыттылар.

— Мал чемин моон мурнуда чыдарда канчап белеткеп ап турган силер?

— Хол кадыыры-биле кезип ап турдувус.

— Ам хол кадыыры-биле сиген кезер 10 хижик силерде барыр. Чүге кеспейн турарыл?

— Суглуг черге канчап сиген кезер боор.

Мөген-бүренчилерге сиген кезери-биле айтып берген бо оларның бригадири Д. Хертек. Сарыг-Хөл салбырының эргелекчизин М. Чамбал-оол олар-биле үжелээ бардывыс. Шынап-да суглуг чер болду, дугуйлуг трактор-лар ында ажылдаары берге. Ынчангаш оларга курлаг шөлдү айтып бердим.

Сиген үнүжү Мөңгүн-Тайга районунуң девискээринде бо чылын чегей болганымнан 400 ажыг километр черде Өөрүнүң Сарыг-Хөлдең сиген кезери-биле чоруткан сигенчи бригадазы мынчаар ажылдап турда. Мөген-Бүренниң колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Шыдыраа) хемчет албайн турарыл, элдептиг.

Мал чемниге 200 тонна чайлаар үнген сиген белеткээр планныг, тырыг дээн комсомолчу-аныяктардан тургустунган бригадя 15 хонук дургузунда дүгле 30 тонна сиген белеткээн. А олар-биле коожа турар М. Чамбал-оолдуң бригадазы планы күүседир четкен. Бо бригаданың ажылынга четпестернин дугайын районнуң удурткур органнары билир. Ынчалза-даа четпестерни чайладыр дугайында боттуг хемчеглер албайн турар.

Нииитиниң малынга чем белеткээриниң немелде хемчегелериниң болгаш мал кыштагламашкынын эрттирериниң белеткелдиң дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң август 17-деги доктаалын Мөңгүн-Тайга районнуң удурткучулары (СЭКП райкомунуң секретары О. Н-С. Шагдыр-рол, райүүскомнуң дарганы О. Н. Лоосан-Серен) күүседир болган турээрлар бе? Ынаар айтырыг чайгаар-ла турустуунуп келир-дир. Чүге дээрге СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалы үнгеннен бээр элээн үе эрткен, а ук районда мал чемниң белеткелиниң темпизи дүргедээр хамаан чок, харын кудулап турар-дыр. Ажыл-херек дээш харыысалгалыг кижилерден шынгымзы-биле эйтырар ёй келген-дир. Оон-башка үе маназ.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

болгаш облпроф чөвүлелде

Үлегерлиг суурлар дээш

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел республиканың чурттакчылыг черлериниң чаагайжидылга болгаш санитар байдалдарының талазы-биле 1974 чылдың II кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш. Райсооркүүскомнар чурттакчылыг черлериниң чаагайжидылгазының болгаш санитарлыг байдалдывын талазы-биле планнаар даалгаларын, социалистиг үүлелгелерин күүседир дээш элээн ажылларны кылып чоруткаңнын демделээн.

Чурттала фондузунуң капитал сентелгезин чорудунарга 122,7 мун рубльди, оруктарны, тротуарларны тударынга болгаш капитал сентелге кылырынга 719,2 мун рубльди чарыгдаан. Суурларда 45,6 мун дөс няштарны болгаш чазап үнүштерин тарып өстүргеп. Хоорайлар болгаш районнар төп-терин чаагайжидарынга хей-нииитэ эгелээшкиннер-биле 191,6 мун кижи ажылдаан.

Чаагайжидылга ажылдарының чарыжынга Таңды районунуң ажылчы чоннары эки түңнелдерин чедип алган. Бо район оруктар тудар планның 233 мун рубльже күүсеткен. 40,6 мун дөрбелтии метр черниң оруктарын, тротуарларын сентээн, 9 мун дөс няштарны, 2,6 мун дөс чазап үнүштерин тарып өстүрткен. Суурлар чаагайжыхымтазынга 36 мун кижи-хүнүн чарыгдаан.

Бии-Хем районунуң ажылчы чоннары хөөрай, суурлар чаагайжидылгазынга база идепкейлиг киржип, чаагайжидылга ажылдарынга дээре көргүзүглерни чедип алган.

Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өөвүр, Бай-Тайга районнарның күүсеткен комитеттери суурларның чаагайжидылга ажылдарынче, санитарлыг байдалды эки-жидерин алырынче уламчылаан социалистиг чарышты калбартырынче багай кичээнгей салып келгенин, чарыштың түңнелдерин районнарга үндүрбейн турганын демделээн.

Суурлар чаагайжидылгазының болгаш санитарлыг байдалын эки-жидерининг чарыжының негелделерни күүседирин чедип алган Таңды районга бирги черниң шаңналын тыпсырын доктаатган. Ынчангаш бо районга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тутук 1500 рубльдин акша шаңналын тывыскан.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Ажыл-херээниң ёзулуг мастерлери

Ол хүн эртен ажылче Мария Васильевна сагыш-сеткили хөглүү кончуг базып келген. Бодунуң бригадазынга барбаандан бээр элээн үр болу берген — баштай эдлечегиг шөлээзин эрттирген, а оон соонда ССРЭ-нин Дээди Соведининиң бирги сессиязынга киржип чораан. Ынчангаш уругларын дегийт-ле корүксеп, оларга чүрттүн дээди органынга чүнү чугаалашкан, шинтпирлээнин хөреп берип, келир үеде канчаар ажылдаар деп бодап, планнап турарын сүмележир бодаан.

Бодунуң ажылдап турары ийнги участоктуң вагончугажынга чедип келиве. эртенгиниң сес шак безин четпээн болган. Хоорайның мурнуу чарымда бедикте хөй кат кылыр бедип үнгүлээн бажынарның тудугларында амдыгында шимээн-даалп-даа дыналбас. «О-о! Бүдүн чартык ай дургузында дыка-ла ырай бергеннер-дир. Дөртөү бажынны шеверлээшкиннче киргикеп, а саликтин түдүү доостур чыгай бергеп-дир»— деп, хоочун тудугжу бодангыдаан.

— Чүл иом? Сен чогунда кайы хире ажылдап калпканывысты магадап турарын ол бе? — деп, Сафронованың ажылдап турары участоктуң начальнигги Е. М. Иванпова артынаа биндиртпейн базып келгеш, чугаалаан.— Экииэкии. Мария Васильевна! Корбес силер бе, бис дээрге эрестиг ажылдап келген болдур бис ийин: бо бажынче шилчээш, оон амгы үеде шүүт дөртөү каъынның малгаштаашкынын чорупа бериивис.

— Эки-ле-дир — деп. Сафронова хүлүмүүрбүшаан, мактаан.— Менче уруглар июль айның планын хүүсаа бетинде доосканын илеткеп, телеграмма чорутканнар болгай. Эрхейлер, мени чоктатпааннары ол-дур!

Удаваанда комсомолчу-аныяктар бригадазының уруглары шүүтү чыгып келгеннер. Ур-де мендилежип, каттыржып, хөглежип алган соолуңде, кыстар боттарының канчаар ажылдап турганын бригадиринге бирлэп-бираэ чокка чугаалап бергеннер. Удуртукчузунга оларның өөрүп дынаткы дег ажыл-херээ-ле хөй: 140 орунныт уруглар садының шеверлээшкинин хүүсаа бетинде доозулган, аэропорттуң будурулге бажынының тудуунда штукатура ажылдары база чедиишкинниг чорүп турар. «Тудуг кезектери» комбинатта ажылдап турар звенолар боттарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырып, бо чурттагга бажынында шеверлээр ажылдарны өкп чорудуп турар. Оон Мария Васильевна ССРЭ-ниң маңаа оларның баштай ажылдап кээп турда, кандыг турганын бригадир сакты хонуп келген: чамдыктары чоокка чедир-ле мастерокту канчаар шын тударынга чанчыгып чадажып, а холуксаа чаштырар дериге чоокшулаарындан сестир турганнар болгай. Ам дээрге ёзулуг мастерлер болган.

Олар ажылынга ыяк бердинген ажылчыннар болзуп дээш, бригадир хөй күштү үндүрүп, эвээш эвес үени чарыгдаан. Эргелелге безин ол улуг хураче чорүй ааргa, уруглар арасында будуу сүмелешкеш, оозунга суй-белек кыдыр ай планын хүүсаа бетинде күүсеткенин рапорттап, телеграмма чорудуп чытканы ол.

Амгы үеде ол бригадада 20 ажыг кижи ажылдап турар. Олар шүптүзү комсомолчулар. Аразындан суг акпас найыралдыг коллектив болуп олар өскен. Бригаданың кежигүннериниден чыдын эгезинден тура чангыс-даа кижи ажыл шагы үзүп көрбээн, корумчурум үрээн чангыс-даа таварылга болбаан. Чартык чылдың планныг онаалдазын 120 хуу күүседип, чеди айларының ажыр боттандырган болгаш Мария Васильевнаның баш удур кылган саналшкынын ёзугаар августуң планныг онаалдазын беш хонук бурунгаар доозар аргазы бар.

Шак ындыг белик темпинин ук бригада ол эргелелге ам ийи чыл улаштыр тудуп келген. Ол үениң дургузунда бригада каш удаа социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп шылгараан. Харын-даа № 48 тудуг эргелелиниң ындыг бригадаларының аразында ввес, бүгү республиканың комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразынга ол тиилекчи болуп сураз алгаан.

— Комсомолчу бүрүзү хүнде онаалдазын 20 хуу ажырбайн барбас, шүптүзү ажылды ылап эки шынарлыг кылгаш бригадирге дужаар, а бригадириниc ажылдың шынарынга шынгыы хынаддалыг кижи болгай, уруглардан оок ындыг нарын негелдеэнин хандырбайн баар кижи чок болдур ийин—деп, комсорг Вера Арапган чугаалаар.

Комсомолчу удуртукчунуң оозу-ла чеп. Ол бригаданың кежигүннери чоокта чаа уруглар садын эки демдекке, артында-ла хүүсаазынган будуп неделя бурунгаар дужаагап. Ынчангаш олар ам таптыг-ла үш чыл улаштыр чарыштыг Августа Ивановна Ельшовага үүрткан шеверлекчилерни чеди айда база катап тиилээн. Августа олар оок дудак чок болурунга бүзүреддиглер.

Т. ВАСЕНИН.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Дээди Соведининиң сессиязының дугайында кысказа-биле чугаалаш, уругларын мынчаар кыйгырган:

— Ам ажылдап киритээлинер, кыстарым, че! А Москваның дугайында көрген, билген чүүдериниң сөөлүнде шөлээн хөреп бергей мен аан. Ынчан чаңгыс ай ийи удур байырлалывыс—Совет Тываның 30 чыл өөн болган Улуг Октябрьның келир байырлалынга канчаар ужуражырывысты таптыг дугуржун алыр бис.

Ажылдап турза, шак-ченнин арткаш-даа орта аскертинмес. Мария Васильевна уругларының ол хүн кылыр ажылдарын эргий көрүп, кымның канчаар ажылдап турарын хайгаарап чоруткан. Оларның кайызында хол даштыг-биле ажылдап турар, шүшпеп дээр аргажок. Шүптүзү-ле ажыл дээнге кызымаккай кижилер-ле болгай. Бригадада комсорг Вера Арапганы ап көрээли. Оон түткан мастерогу кинскин турганзыг. Сонга кастыктарының кыйынын сыскый малгаштаан Нина Старшинованың чингежек салаалары сүйбай тудуп арткаллээр, рамалар будаан Люда Шагирова чүрүкчу шыкаш маажык хөделип тургулаар. Бригадазының кежигүннериниң ажылдап турарын көргеш, уруглардан өөделиг коллектив тургустуна бээринге улуг-ла бүзүрээр хире ввес хөннер үнүп турган болгай. Ажылын дангаар үрей кылыр, корумчурум үрээр таварылгалар база болу бээр. Сафронованың мурнуу чарынга турган бригадир участок начальнигинге ол бригаданы тарадып көрүңер деп, та чеже ыглап маннап келген чүве! Таптыг-ла ол ойде демги бригаданы мөңээ хүлээдип көрүңер деп Мария Васильевна дилеп чеде бээрге, № 48 тудуг эргелелиниң чамдык даргалары кайган каан. Ынчалза-даа оон турум мөзүзүн, углаан үүн сыкпас чанчылын олар билир болгаш бүзүрээп. Чүге дизе мурнунда каш чыл бурунгаар ол базала бодунуң чанчыгып калган бригадазын каттаан. шак-ла ындыг хожудангай бригадаже эки туразы-биле шилчээш кижи.

— Тудугнуң хоочуннары бистер ол уругларны өөретпес болзувусса. кым өөредир чүвел моонар! Акша-шалында чүү деп бодаар силер, чоорту тааржы-ла бээр болгай ол!—деп, Мария Васильевна харылаап турган.

Ам уругларның шалып, кашпагай ажылдап турарын көргеш, Сафронова иштинде өөрээни аажок чоруп турган. Дагдыныкчызы Москваже

ЧАЙЛАГДА

Чайгы үеде малды эки одарладып семиртирип хөй продукция алырының база малдың бан санын өстүрериниң кол чүүлү дээрзин Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажылчилери эки билир. Ынчангаш чайлаглаашкынны канчаар эрттиреринин планын баш бүрүнгаар дирекциягa, парткомга чугаалажып көргеш оон дединмекиниг болурунга үлүг идил болган.

Июнь айның эгезинде совхозтуң сүт-бараан фермазы. 3 модан ирт. чылгы. бода мал чайлаглап үне берген.

— Тайга одары эки-дир. Имектериниң одарын шын таарыштырып турарывыстан сүт саалдавы мурнукузундан арбыдап турар —деп. ферма эргелекчизи Раиса Доспан чугаалап турар.

Ферманың коллективи бирги чартык чылда 30 тонна сүт дүжаар тургаш. 34 тоннаны сатткан. Малның семиртилгезини организастыг эрттиреринек кадарчылары хүлээлип алган, ам чедиишкиниг ажылдап турар.

Совхозтуң хойжулары малга бажыг чем-суурку белеткеп алыры-биле сентең кезиилезинде түлүк ажылдап турарлар.

Н. ДАМДЫН.

МОСКВА. Тоску беш чылдың күш-ажылдың будурукчулуун бедидер талазы-биле эңаалдаларын болгаш социалистиг хүлээгелерин хүүсаа бетинде күүсеткени дээш, СССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын өзугаар Мосиваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң слесарь-эптекчилер бригадазының дараазында кежигүннери шаңнатканнар: Октябрь Революциязы орден-биле бригадир Владимир Михайлович Овчинников, Күш-ажылдың Кызыл Тун орденн-биле — слесарь-эптекчи Николай Андреевич Дубков, Күш-ажылчы алдарның орденинiң III чергези-биле — слесарь-эптекчилер Михаил Иванович Кисин, Валерий Иванович Поляков, Владимир Александрович Сошников олар.

ЧУРУКТА (солагай таладан): слесарь-эптекчилер В. И. Поляков, бригадир В. М. Овчинников, М. И. Кисин, Н. А. Дубков, В. А. Сошников олар-дыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЫНГА" харыы

ХЕМЧЕГ ХҮЛЭЭТКЕН

«Ажылдаас чунар-бажын» деп эгелиг. Мергелдейге келген чагаа август 7-ниң солуңунга парлаттынган. Тандыр районнуң төөгү Бай-Хаак суурнуң чунар-бажынының сөөлгү дөрт айда шоочалыг туруп келгенин ында шүгүмчүлээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Соведининиң күүскомунуң дергазының эралакчызы С. Монгуштуң редакциягa ыңнатканы.

Нинтиниң чунар-бажынының ажылдавайн турганын авторнуң бижээни шын. Чунар-бажын. хеп чүүр комбинатка капитал септелге чорулары чүтүлә апарганындан ол чунар-бажынны май айза-ла хаган. Чунар-бажынның суг чылыдар системазының кезектерин баш удур белеткеп албаныңдан септелгенин хүүсаазы узаан. Маңаа септелге кылын турган «Тыва септелге түдүг» трестиң участогу болгаш Бай-Хаактың коммунал ажыл-агый конторазының начальнигги Ш. О. Сонам-Байыр бурүүлүг. Хамаарышкан харылсалгалыг эштерге администрацияның талазындан хемчеглер хүлээткен.

Чунар-бажын август 9-тан ажылдап эгелээн.

• • •

ХАРЫЛЗАА ТУРГУСТУНГАН

Бо чылдың июль 26-да үнген солуңга «Кичээнгейге алза» деп эгелиг О. Кара-Салдың чагаазы павлаттынган. Чоон-Хемчик районда «Тыва» совхозтан телефон-биле чугаалажып харылзажыры берге. Чүге дээрге харылзаа шүгүмү үргүлчү-ле үрели берген турар. Ол ышкаш радио база ыыттавас деп автор бижээн.

Чадаана хоорайның харылзаа белдириниң начальнигги эш Бауэрниң бистиң бижиивиске харылаазы:

Чүүгү бедик машиналар эртип турарындан телефон удазының болганчок-ла үзүптериниң таварылгаларынзан харылзаа үзүктелип турган. Удазыннар үстү берги дег чөрлерни эде кылган. Сөөлгү үеде Тере-Хая-биле аразында харылзаа экижээн. Оон-биле чергелештир райкүүском харылзаа шүгүмү үргеннерге харысалга хүлээдир болгаш харылзаа шүгүмүнүң кадагалалын күштелдирер дугайында шиитпир хүлээп алган.

Чамдык четпестерниң уламыдан Тере-Хая суурга радио ыыттавастай бергилээри шын. Ол бүгүнү эдериниң хемчеглерин алган.

Хураганнар өстүрери амырэвес

Ава-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң хоймузу Назынчап Кенденович Назыты өнаашкан аныгынга харыысаалгалыг киижилерниң бирээзи.

— Ам чадаг чыл дургузумда хоймулап келдим—деп, ол өөрүшүүлүг чугаалап турар.— Чылдың-на аныяк хураган кадарар кижи мен. Оларны семиртип чайлатпаш, нүүглеткеш, соок ыыштан хүр ыыш амырып каар. Оларның кыргылдазын эрттиргеш, өсме-бир киижиге хүлээдип бээр. Оон базала аныяк хураганнар хүлээп алыр.

Хураганнар ажаап кадарары амыр эвес аныя болдур ийин. Аныяк болгаш, олар кончуг кашпагай. Бажын дозуп кадарбас болза, ыңай-бээр маңнажып-ла турар.

Хоймунуң аныяк хураганнардан чылдың-на кыргыл алыр дүгү улам көвүдеп орар. Эрткен чылын бир хурагандан 2,6 килограмм дүктү кыргып алган.

Бо чылын ол шыырап моргузуглуг болган. Төрээн совхозунга 1810 килограмм дүктү кыргып бээр хүлээлге алгаш, ону амыр күүседип, 1888 килограмм дүктү кыргып, дужааган, ынчангаш берген сөзүнге мынчаар ээ болган.

ЧУРУКТА: «Бурунгаар» совхозтуң хоймузу Н. К .Назыты.

Сөзү болгаш фотозу Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

Совет Тыванын 30 чылынга

ЧАЛГЫННАЛГАН ЧОН

1944 чылдың күзүү. Адычурттуң Улуг дайынының фронтуларынга немец-фашистиг эжелекчилер-биле чаалажып турган тыва эки турачыларның бирээзи Шүй чурттуг Хомушку Нордуп өг-бүлевинге болгаш ха-дүңмаларынга чорутқан чагаазынга мынча деп бижээн.

— Төрээн чуртум, аку-дүңма Улуг Совет Эвилелиң дээш фашистерге удур демисежин турар эки турачы мен аму-тынымдан чарыызымза-даа, хомудаал турбас. Эргим чонуң алдарлыы-биле камгалап чораан ат кижаң-даа уттунмас. Силер харын өскен-төрээн черивистиң сайзыралы, чонувустуң чагаай кежии дээш эки ажылданар, ха-дүңмалар. Мээң уругларым өзүп келгеш база ажылдазын, тараадан тарыпаар, тудугдан кылыңар. Сесеңмаа чаш, Киим-оол эте чаа школазын доозуп алзын. Оон соонда ажылданар. Күш-ажылчы кижиниң оран-савазыдаа, боду-даа чарып болур...».

Совет Эвилелиниң составынга Тываны хүлээп алганының дугайында медээни Бай-Тайга кожуунның Шүй сумузунуң араттары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. «Угаан-сарыылдыг кижилер эки чүве болу бээрип эндевес. Нордуптуң ха-дүңмазынга чагыг-сөс берип турганы-даа чүүлдүг-дүр» дижип, ол болуушкунвуң бүдүүзүүде келген эки турачының чагаазын улуг. биче кижилер улам хандыкшыл-биле катепкээн номчуп, аалдарны эргий халлып хөйге дамчыдып турганнар.

Хомушку Нордуп дайындан ээп келбейн барган. Ынчалзадаа чаңгыс чер-чурттуг ха-дүңмалары оон бөдүүн чагыгларын утпаан.

1944 чылдың кыжында бешаллы бичии-бичии куу бажынарлыг, эге чада школазының чанында каш өглер хонгулапкан. Шүй сумузуның төвү Булуң суурнуң ол үеде хезири ындыг турган. Араттар Барлык хемден буга бадырып алган. Базырак дааның артышпитине тарва тарып, мал азырап, Шүй, Барлык, Чаңгыс-Терек ол мнаар кыш, чай дизеин амыр-соктаал чок көжүп, хуу ажыл-агыйлыг чурттан чорааннар.

Оон бээр таптыг-ла үжен чылдар эрткен. Ынчангы Шүйнуң араттарының ажыдыралчуртталгазы тамытгынмазыбиле өскерилген. Хуу ажылагыйлыг чораан араттар 1950 чылда аът-шарызын, мал-маганын кадып, демнежин, колхозту тургусканнар. Ажылагыйның адын чоннуң хүн бүрү чаа чүүлче бурунгаар депшилгеже хөгжүп орар базымынга дүүштүр «Мурнакчы» деп адап ылганнар. Суму төвү турган Булуң суур чаагайжыды туттунган, колхозчу суур боол сайзыраан. Барлык хемниң кыдын дургаар сайзырап хогжээн ол суурнуң сан дорт кудумчуларының ужу-бажынга чедир чадаг кылаштаарга безин ырак.

Колхоз төвүнде беш чүс ажыг өөренникчилерлиг ортумак школа, 80 слуттуг уруглар сады, 25 олуттуг эмнелге салбыры, аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараннарның магазиннери, чунар-бажың, Культура бажыңы, харылзаа конторазы, районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының салбыры дээш, өске-даа чоннуң культурлуг чаагай чоруунга сараам болган албан, организация черлери ажылдап турар. Бажың бүрүзүнде Ильичиниң лампазы чайыннандыр хып, радио ырлап турар. Телефон, почта колхозчуларның калбак ажыгларында кирген.

Амгы үеде Шүй суур улам чаагайжып сайзырап турар. 250 олуттуг Культура бажыңының түүүүн ында эгезээн, чурталга бажыңнары хүн бүрү немежип турар. Назарово ГРЭСтиң бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының чагыларын Шүй суурже кылып киирип турар. Культура бажыңының чанында колхозчуларның боттывыштыр уран чүүл бөлүмү доктаамал ажылдап турар. Олар хойжу бригадалар төптеринге, сезонныг ажылдар үезинде хову турлагларынга, хөй кыргыыр черлерже солуп программалыг концерттиг, лекциялыг үнүүшкүннерни оргамизастап чорудуп турар.

Чооктө чаа шуйжуларның уран талантызын оларның чаржып турары «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери магадап көргеннер. Суурда херээженнер төвүлели (даргазы Б. Дамба) колхозчуларның культурлуг чаагай амыдыралының хөгжүлдезинге улуг салымышкынны киирип турар. «Эң эки культурлуг, күш-ажылчы өг-бүле»-дээн конкурс агитквартиралар аразында чоруп турар болгаш оок түннелин квартал санында үндүрери чанчыл болган. Агитквартиралар аразының бот-тывыңгыр уран чүүл көрүлдези, кылган чүүлдер делгелгеш чылдың-на болур. Ол-ла бүгү культура ажылдарынга көвээде мал ажылында ажылдап турар колхозчулар безин киржир. Хойжу бригадалар аайы-биле малчынпар ортузунда агитквартиралары тургускан.

Колхозчу малчынарның культурлуг чаагай амыдыралы бедээн. Колхозта 61 малчын өг-бүлелеринде 55-жи бажыңарда чурттап, боттары хлебти быжырып билир. Малчынарның хөй кезии мотоциклдерни садып алган, радиоприёмниктер дамчыштыр Кызылды болгаш Москваны доктаамал дыңнап орадар. Колхоз баштаар чери болгаш партком колхозчуларның культурлуг амыдыралын улам экижидерииче хүн бүрү сагыш салып келген. Иём хойжу бригаданың төвүнде чунар-бажынар, кызыл-булуннар доктаамал ажылдап турар болгаш көжер кижо, авто-садыг малчынларга доктаамал баар. Кышкы үеде агитквартиралар, малчын бригадалар аайы-биле экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгелерни организастап, колхозчуларның ниити билии бедидип турар.

Амгы үеде «Мурнакчы» колхозтуң баштаар чери мал, чер ажылының дээди болгаш ортумак тускай эртемниг кадрларры-биле четчелеттинген. Колхозчу бүрүзүнге ортумак эртем дээш ажылды калбарткан. Шүй суурда Тээлиниң кежээлиг үнүүшкүннерни оргамизастап чорудуп турар.

Чооктө чаа шуйжуларның уран талантызын оларның чаржып турары «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери магадап көргеннер. Суурда херээженнер төвүлели (даргазы Б. Дамба) колхозчуларның культурлуг чаагай амыдыралының хөгжүлдезинге улуг салымышкынны киирип турар. «Эң эки культурлуг, күш-ажылчы өг-бүле»-дээн конкурс агитквартиралар аразында чоруп турар болгаш оок түннелин квартал санында үндүрери чанчыл болган. Агитквартиралар аразының бот-тывыңгыр уран чүүл көрүлдези, кылган чүүлдер делгелгеш чылдың-на болур. Ол-ла бүгү культура ажылдарынга көвээде мал ажылында ажылдап турар колхозчулар безин киржир. Хойжу бригадалар аайы-биле малчынпар ортузунда агитквартиралары тургускан.

Колхозчу малчынарның культурлуг чаагай амыдыралы бедээн. Колхозта 61 малчын өг-бүлелеринде 55-жи бажыңарда чурттап, боттары хлебти быжырып билир. Малчынарның хөй кезии мотоциклдерни садып алган, радиоприёмниктер дамчыштыр Кызылды болгаш Москваны доктаамал дыңнап орадар. Колхоз баштаар чери болгаш партком колхозчуларның культурлуг амыдыралын улам экижидерииче хүн бүрү сагыш салып келген. Иём хойжу бригаданың төвүнде чунар-бажынар, кызыл-булуннар доктаамал ажылдап турар болгаш көжер кижо, авто-садыг малчынларга доктаамал баар. Кышкы үеде агитквартиралар, малчын бригадалар аайы-биле экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгелерни организастап, колхозчуларның ниити бил

Элезинниг ховуда суг

Туркменияның элезинниг ховуларын кежилдир калбак Каракум каналы шойлу берген. Каракум-хем үнүш-дүжүттүг Мургаб биле Теджениң дөргүн шыпааларына. Копет-Дагның эдектеринге суттат суун чедире берген. Күрүнеге эрткен чылын безин дужаагаи ховец чартык миллион ажыг тонна болган. Ол канал республиканың аян-шинчизин чаартқан. Элезинниг ховуларының хоочун чурттакчылары туркменнер балыкчылар болгаш судно капитаннары, чер снарядтарының матростары, балыкчылар, мыш өстүрүкчүлери болу берген. Каракум-хем Амударыядан Каспий далайга чедир 1400 километр узунуг шойлур. Ам ооң ийнги эзлчээн тудуп турар.

ЧУРУКТА: суг ижип турар хойлар.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер болгаш амыдырал

СЕССИЯ, ДОКТААМАЛ КОМИССИЯ

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сессиялары болза чонуң төлээлекчилериниң коллективтиг ажылының мол арга-хевири. Советтиң организакчы ажыл-чорудулгазының үндезини болуп турар. Районнар болгаш көдээ Советтериниң сессияларын ийи ай болгаш эрттиреринден ийиктеп чылда алды удаа чыылдырарын ССРЭ Конституциязында айтыскан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумувуң докладын ёзугаар ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Советиниң сессияларын Ыракпы Соңгу чүктүң кыдыг районнары-биле деңнеп көргеш, чылда дөрт азы квартал санында бир удаа чыылдырарын чүрүмчүткен. Район Советиниң күүскому Советтиң элчеглиг сессияларын Конституцияда айыткан хуусааларда эрттирип турар. Эрткен чылын ону беш удаа, бо чылдың чеди айларында ийи удаа эрттиргеп.

Сессияларның хүн айтырымын шын шилип алыры чугула чүүл болур. Райкүүском, Советтиң депутаттары боже улуг киҥээнгейни салып, өөү келген эң-не чугула айтырыгларны аңаа тургүзуп турар. Район Советиниң эртиен чылын болган сессияларында районда бойдус камгалалының байдалы болгаш ону эжиждер хемчеглер, Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлунуң районда күүселдези, районда салыг хемдырылгазын улам эжиждер хемчеглер, 1973—1974 чылдарда районнуң улус ажылагыйының планы болгаш өскедээ айтырыгларны чугаалажып көргеп.

Сессияларның болур хүүн, каяа, каш шакта эрттиреринден болгаш чугаалажыр айтырыгларын депутаттарга баш бурунгаар дыҥнадып ыаар. Сессия чыылдырар дугайында шийтпирни райкүүсном бир ай бурунгаар хүлээп алыр. Советтиң депутат бүрүзү сессиянның бедик деңнелге эрткен турарынга улуг сонуургалдыг. Советтиң бүрүн эргелиг кежигүнү болганда депутат кижи коллективтиг ажылдың түңнелдери дээш база харысалгалыг болур. Ынчангаш ол хамыктың мурнунда сессияларга, ооң белеткелинге идепкейлиг киришкеп турар. Ол эрге-хүлээлгени хоойлуда магадылаан.

Район Советиниң депутаттарының 84 хуудан куду бөзи сессияларга киржип турар. Оларның сессияларга идепкейи бедик, санал бергеи эштериҥ 70—90 хуузу депутаттар болуп турар. Район Советиниң депутаттарындан Ленин орденниҥ эдилекчизи А. Мырлаа, персоналдыг пенсионерлер В. Тамдын-оол, С. Хирлиг-оол, М. Кол, Е. Кенден олар ышкаш эштер сессияларга эң-не идепкейлиг киржип, санал-оналын берип турарлар. Олар сессия бүрүзүнге чугаалажыр айтырыгларга хамаарыштыр эки белеткелдиг келирлер. Олар ээлчеглиг сессияларга самал бээринге үргүлчү белеп келир, илеткелчиден кандыг-бир чүүлдү тодарадырының талазы-биле айтырыгларны салып, шиитпир төлевилелиҥге хамаарыштыр санал-оналын киирип, херек апарган таварылгада удуртукчу эштерге хамаарыштыр депутаттың негелдезин-даа тургузарлар.

Сессияларны бедик деңнелге, организастыг эрттирери хөй чүүлдерден хамаржыры билдиҥгир. Маңаа Советтиң докладын комиссиялары база кол рольду ойнаар. Район Советиниң сессияларыҥа Советтиң докладын комиссияларының ажылының дугайында илеткелдерни, оларның эдериҥчи илеткелдерин үргүлчү дыҥнап келген. План болгаш саҥхөө, садыг, ниитиниҥ чемнелгези болгаш амыдырал хандырылга, социалистиг хоойлудүрүм болгаш хөй-ниитиниҥ корум-чурумун быжыглаар талазы-биле докладын комиссияларның илеткелдерни сессияларга дыҥнап, ол комиссияларның ажылын эжиждерииче улганган хемчеглерни ап турарының түңнелиинде оларның ажылы багай эвес.

Ынчалза-даа кадык камгалал болгаш социал хандырылга, аныяктар херээниҥ талазыбиле докладын комиссияларның ажылын эжиждер, оларга боттуг дузаны чедирери негеттиниҥ турар.

Райкүүском бо талазы-биле хемчеглерни ап, депутаттарның сессияларга бергеи шүүлтүлеллерин районда кампаар боттандырып турарының дугайын дараазында сессиялар үезиндэ оларга дыҥнадып, кылдымаан ажылдарны күүседириниҥ хемчеглерин алырын албан организацияларның, бүдүрүлгелериҥ удуртукчуларындан иегеп турар. Бо чорук райкүүсномуҥ килдистериниҥ, албан организацияларның удуртукчуларының талазындан депутаттарның шүүлтүлеллериг санаалдарыҥа хамаарыштыр чогуур түҥнелди үндүрүп, ажыл-херекти эжиждеринге идиглиг болуп турар.

Депутаттарның сессияларга бээр санал-оналы тодаргай, утка-шынарлыг болурун чедип алыры ынчангаш чугула дээрзи билдиҥгир. Санал-оналга бээрде бот-отчёт кылып туруп бээр, баштай чедиишкиниҥерге доктаагаш, ооң соонда четпестерни сөнаап, түҥнелиинде кандыг-бир үүлдү кылырын илергейлеп дилеглер кылыр чоруктар бисте база эвээш эвес. Ындыг практиканың ажыы эвээш. Ынчангаш депутаттың сөөү тодаргай, ажыл-ишчи, хүниҥ чугула болгаш чидиг айтырыгларыҥа дүүшкен, четпестерни илередип, курлавырларны айыткан, ажыктыг аргасүмеии киирген турарын чедип алыры чугула. Санал-оналгы илеткел-биле, сессияга тургускан хүн айтырыы-биле холбаштырары сессияларны бедик деңнелге эрттиреринге идиг бээр. Бо талазы-биле ажылды улам ыңай сайзыраҥгайжыдар сорулгалыг бис.

К. ШЫЫРЫПЧЫК,
ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Советиниң күүскомунуң секретары.

ПЛАННЫ АЖЫРГАН

«Ак-Туруг» совхоз бо чылын күүнеге 62 тонна дүк дужаар планын 68 тонна ылдыр күүсеткен. Ак-Туруг салбырның малчыннарындан Очур-оол Монгуш бир хойга онаалтыр 2200 грамм дүк кыргыыр хүлээлгезин 2700 граммга чедирген. Аныяк хойжу Хөлчүк Доржукай база оон дудаваан. Ол шупту кадарган хоюндан 1079 кг дүктү алырын хүлээлгеш, күүнеге 1129 кг-ны дужааган.

Д. АРАҢЧАА.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

СОВЕТ-АРГЕНТИН ДУГУРЖУЛГА

БУЭНОС-АЙРЕС (СЭТА). Совет Эвилелиҥ биле Аргентина далайга судно ажиндирилгезиниҥ дугайында дуржулган чарган. Ол дугуржулга ийи чурт аразында саҥыг болгаш экономиканың харылзаалының хөгжүүрүше улуг идиглиг болур.

Дугуржулгага совет талаадан СССР-ниҥ далай флодунуҥ министри Т. Б. Гуженко, аргентина талаадан — даштыкы хереглер болгаш культ министри Альберто Хуан Виньес баш экономика министри Хосе Хельбард олар ат салганнар.

Далайга судно ажиндирикшиниҥ дугайында чардынган дугуржулга кайы-даа талага ажыктыг болур чорукту барымдаалаан ийи чурт аразынга найыралдыг харылзааларны улам калбартып быжыглаарыиче ийи таланың сонуургап турарының чаа херечизи болурун Альберто Хуан Виньес чугаалаан. Ол дугуржулга ийи чүүлдүң бот-боттарын эки бижиринге дузалыг болурун ол база айыткан.

ЧЕДИИШКИНИГ ДООСКАН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалия биле Гвинея-Бисауиуң аразында чугаалажыышкыннары чедиишкинниг доозулган болгаш Португалия Африканың ол чүүлүнүң хамаарышпас чорууи хүлээп көргеи. Ук күүнеии КНО кежигүннери 90 хире чурт хүлээп көргеи. Ону дыҥнатканыы Португалияның хөй-ниитизи сеткил ханып хүлээп алган.

Португалия Гвинея-Бисауиуң девискээриидеи шериглерии үндүрер боттуг баштайы балымнарны кылган. Ийи чүүлүң найысыладарының аразынга аргыжыларының «агаар көвүрүүи» тургускан. Португалияның колония шериглерии Португалияже ону дамчыштыр чандырып турар.

Лиссабоннуң аэропортунга 1600 солдат, офицерлерии Португалияның ужар чүүл транспортунуң ТАП компаниязының 8 самолёду чедире берген. Колония даймыныың доозулганыига болгаш шериглериц чүрттүнче чаныш иээп турарынга өөрээи сагыш-сеткилиц шериг албаииыглар биле оларның төрелдери аңаа чайгаар болган митингиге илергейлээн.

Португали парлалганың дыҥнадып турарын ёзугаар алырга, Гвинея-Бисау биле Португалияның аразында «агаар көвүрүү» бо неделяның бүгү дургузунда ажылдаар. Чанган шериглерии дажылаарынга Португалияның шериг-агаар күштери биле хамааты ужар чүүл транспортунуң ТАП компаниязының самолёттары киржип турар. Олар шупту 70 хире аргыжыига ужудуушкуинарын кылыр.

АЛМАДАГА МИТИНГ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг, социалистиг партияларының болгаш Португалияның демократтыг шимчээшкиниииң организастааны хөй муң кижи киришкеи митингизи чүрттүң хемчээл талазы-биле үшкү хоорайы—Алмадага болган. Чазак болүүнде кирип турар демократтыг партияларның аңаа чүве чугаалаан төлээлекчилери Португалияның Чепсектиг Күштер шимчээшкини-биле улус массаларының чаңгыс эвин-быжыглаарының чугулазын, реакциялыг идегеттериҥ үүлгедишкиннериҥе удур серемчиледдя күштелдиреринииң эргежогуи демдеглээн.

К. ВАЛЬДХАЙМ КИПРДЕ

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Каттышкан Нациелар Организациязының чиҥгине секретары К. Вальдхайм Киприҥ президентизиниҥ хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис-биле ужурашкан. Ужуражыышкынга ортулуктуң байдалын, ылаҥгыя дескеиериҥ айтырыын чугаалашкан. Ооң соонда К. Вальдхайм Киприҥ оралакчы президентизи, ортулуктуң турк общиназының баштыңы Р. Денкташ-биле ужурашкан.

Женева чугаалажыышкынарын соксаткан уеден бээр Киприҥ ийи общиназының эң баштай болгаи ужуражыышкынынга К. Вальдхайм база киришкеп. Ол ужуражыышкынны КНО-ның Кипрде канада шериглериҥиҥ штабажыңынга эртиргеи. Г. Клиридис биле Р. Денкташ ындыг ужуражыышкынарны неделя бүрүде эртиримн турарын дугуржуп алган.

НИКОЗИЯГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрниҥ президентизиниҥ хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис турк общинаның баштыңы Р. Денкташ-биле ужурашкан. Аңаа КНО-ның чиҥгине секретары К. Вальдхайм киришкеп.

Ужуражыышкынның киржикчилери Кипр талазы-биле делегей конференциязыи чыылдырар дугайында Совет чазахтың саналын, Киприҥ чонунум, ылаҥгыя дескеиериҥ байдалынга хамаарыштыр айтырыгларны чугаалашкан деп, ужуражыышкын доозулган соонда К. Вальдхайм журналистерге дыҥнаткан. Клиридис биле Денкташтың аразынга санал-оналга солчуру ийи общинага ажыктыг болгаш оларның аразынга ындыг ужуражыышкыннар ам доктаамал бооп турар аиаар деп, К. Вальдхайм база дыҥнаткан.

К. Вальдхайм ооң мурнунда Г. Клиридис-биле болгаш Р. Денкташ-биле тус-тус ужурашкан.

АНКАРА. (СЭТА). Кипр айтырыынга хамаарыштыр турк чазактың төлээлекчилери-биле чугаалажыр дээш, КНО-ның чиҥгине секретары Курт Вальдхайм Ликарада чеде берген.

У. К. КЕККОНЕНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның президентизи У. К. Кекконен Финляндия биле Совет Эвилелиниҥ аразында харылзаалариың байдалынга сеткил ханганын «Уусі suomi» солунга берген интервьюзунга илергейлээн. Ол харылзаалар «тургустунган байдалдардан хамаржылга чок» деп чүвеии анаа ол база демдеглээн. Делегейге дүшкүүрлүг байдалды ыыпчадырын уламчылаары Финляндия биле Совет Эвилелиниҥ аразында харылзааларны улам калбартырынга догум боон турар деп, президент демдеглээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажыга талазы-биле чөвүлел хураалдың перспективаларын президент чүүлдүг деп үнелээш, талаларның туруш-бодалы ол чөвүлел хураага сөлүг уеле тодаргай чоокшулашкыч деп, ук хураалдың перспективаларынга хамаарыштыр демдеглээн.

НҮГҮЛЧҮЛЕР

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондоннуң чажыт полиция ажылдакчыларының бирээзи ажык миннишкиниг өчүүн чугаалаан. Ооң соонда Англияның полициязынга хамаржылгалыг улуг чаргы болу берген. Сөөк-язы ылгаар чорукка удурланыышкын илергейлээр чыскаал киржикчилериниҥ бирээзиниҥ кармаиынче 1969 чылдың ноябрьда бүдүү бижек сулган мен деп, сержант Грант Смит дыҥнаткан. Чыскаалдың ол киржикчизи кармаиыга бижек чорааиын баштай-ла корүп турарын болур деп, судка өчүл турбуже, ону «сөөк чепсек эдилеп чорааи» дээш штрафтаан. Смит ооң өске ийи оолга өжегээр бүдүү наркотиктер бере тыртып каан. Суд оларны база буруулуг деп чладаан.

Смит албан-ажылга депшип алырын бодаап, депшилгелиг шимчээшкиниҥ киржикчилерии бакка суп турган болгаш мичалдыр дешширинден ыыпап-ла чедип алкан.

Сөөк-язы ылгаар чорукка удурланыр болгаш өске-даа демократтыг демиселдяң хереэнге хамаарыштыр Англияның полициязының сержант Смит дет кажарлаашкыныиг үүлгедиглер кылыр арганы ажылган турганы чаңгыс ол эвес. 1970 чылда иштики херектер министрииге тускай барымдаалардыг дыиадыг чорудуп берген мен деп, Англияда сөөк-язы ылгаар чорукка удур шимчээшкин организакчыларының бирээзи Питер Хэйи дыҥнаткан. Сөөк-язы ылгаар чорукка удурланыышкын илергейлээриниҥ чыскаалдарынга суд харысалгазынга онааган 30 таварылга болган деп, ол дыҥнадыгга айыткан.

Маоистер болгаш биче-буурай националдар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). ККП-ниҥ удуртулгазын Мао Цзэ-дуннуң биче бурунуазтыг бодүглеижишкинии холгаарлап аткан соонда, ол партияның национал айтырыг талазы-биле политиказы өскерлип эгелей бергеи. Ооң ыы политиказын мооң мурнунда марксизм-ленинизмге үнделеэш кыдат коммунист-шиге р и а дюволучылар төлевилеп тургускан болгаш ККП-ниҥ баштайгы съездилериниге бадылаан турган. Маоистер ол принциптерии бүрүү-биле биче-буурай националдарны сандаралып чарар болгаш кыдаттарның аразынга оларны тарадып чидирериче улганган үүлгедиглерии кылыр турар деп, Моолдуң «Үнэн» солуну редакция чүүлүнге бижээн.

Ооң тодаргай чажээ Иштики Моол районнуң төөгүзүнүң фактылары болур деп, «Үнэн» бижээн.

Иштики Моолга национал хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш шимчээшкин маниларының бот-башкарыр эргезиниҥ дугайында ККП-ниҥ болгаш Кыдаттың чазаанның кааида үндүрген угуулгаларынга бүрүн дүүшкен деп, ук чүүлде демдеглээн. Ындыг турбуже, Мао болүү ол дешшилгелиг шимчээшкиниҥ детиктир түрүкү, тодаргай иегеделерибиле чүүл-бүрү кызыгаарлап эгелээн, ону кыдат күрүнениҥ иштинге чүгле автономнуг районнар тургузарының шимчээшкини болдуруы каан деп, «Үнэн» демдеглээн. Маоистер Иштики Моол Республиканың 1945 чылда тургустунган улусчу чазаан киирер күүү-биле дужүрген, ол черниҥ национал-хосталгалыг шимчээшкинии удуртуп турган Араттын-Революстуг партиязын тарадыр сывырган, ооң соонда хамаарышпас чорук дээш идепкейлиг демиселчилерии дөгере олүрген.

Автономнуг Иштики Моол районнуң ажылчы чонунуң политиктиг эргелерии кызыгаардаан, ук чон экономика болгаш культура талазы-биле дең эвес байдалдыг чурттап турар. Ол чижектиг өске-даа районнарның ажылчы чоннары база ындыг байдалдыг. Оларның иштики байдалы-биле болгаш ол районнарда маоистерниҥ ап турар хемчеглери-биле таныжарга, ук байдалдың бүзүреллиг бирымдаалары дораан-на билдиие бээр. Маоистериҥ ажыглап турар аргалары хөлүн эртпир кара сагыштыг болгаш дерзин: олар национал районнарже кыдаттарын көжүрүп, биче националдарның төлевилекчилерии чурттуң ишкээри девискээрлериче шилүп, автономнуг районнарның девискээрин кожазында кыдат можуларының составынга чоңу-биле хатай быыаап берип, нацвонал районнарны шериг идегеттерге контрольдадырын иүштелдирер болгаш өскө-даа ол чижектиг үүлгедиглерни кылыя турар деп, «Үнэн» бижээн.

Кыдаттың национал районнарының экономиказы колониалдыг экономиказы дег. Моол мурнунда тургустунган хөй санныг үлетпүр бүдүүлгелери нургулайында шериг соруулгаларынга ажыглаар продукция бүдүрүп турар апарган. Оларның инженер-техниктиг ажылдакчылары, мергежилдиг ажылчылары чүгле кыдаттар, ол черниҥ чурттакчыларын эң чымыштыг ажылдарга ажыглаан турар деп, ук чүүлде демдеглээн.

Маоистериҥ национал эйтырыг талазы-биле политиказы марксизм-ленинизмниҥ принциптеринге шуут удурлашпакпас, ынчангаш халызыбиле чоңга удур деп, солуун түҥнелиинде бижээн.

(СЭТА).

КЕЖИКТЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Коммунистиг партияның Совет чазактың бүгү-ле чүвеии кижиге, кижиниҥ чаагай чоруунга баразылгадыл турарыи магадыг, ону амыдыралдың базым бүрүзү бадыткан, чоиау демниг күш-ажылга улам сорук киирип турар. Бистиҥ чуртувус ышкаш, кижилерниҥ эмиедирии болгаш өөренирип халас, кыраанкырга пенсия бээр, хөй уруглуг болгаш бот-шеларге акша дузалаашкы тыпсыр — ындыг байлак, күүтүг күрүне делегейде өж-аиза бистиҥ улус чоргаарланмас-даа эргелеп.

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң амыдыралыидан чамдык чижектерни допчулай көргүзер бодадым. Бисте чус ажыг пенсионерлер бар, олар аныяк салгалга үнелиг, ажылга үлегериниг күүлерии арттырбышаан, ийы-бүрү участоктарда ыыпып шыдаар шаа-биле ажылдап, материалдыг кеижити бүдүрүп турар. Кырганнар болгаш иежер күрүнеден айда-ла үш муң ажыг, а колхозчулар ажылдаанынга чээрби муң хире рубльдя ап турар. Аңаа немей, чурттагааның, культураның, бүдүрүлгениҥ болгаш чаагайжыдылганың өске-даа тудугларының калбарып турарын айтырга, шыиаи-ла кижи өөрүп ханмас.

Мындыг магалыг, чурттап ханмас эки үеде, ол чаагай кежиктерни соора ажыглаар, ниитиге ажыктыг күш-ажылдан ырбаар, корум-чурум үрээр, өг-бүле амыдыралын бодаяас ийи-чаңгыс кижилерниҥ бистиҥ аравыста ам-даа бары хомуйаачыг. Аргалаар чоруктуң хораанын солуиларга, журналдарга бижип, радиога чугаалап, телевиденнеге көргүзүп, илеткелдерге, беседаларга тайылбырлап турда-ла, ындыг кижилер күн-түразын, билиин бедитпес, ажылче, амыдыралче сагыш салбас. Олар чүгле амыдыралыгга, өг-бүлеҥе, кадыныга хора чедирип чоруур эвес, харын-ла бүдүрүлгеге хоралашты, шиитпирлер кораажыны болдуруп, айылыг кем-херекти бериҥ үүлгедиг бар.

Маңаа холбаштыр, бистиҥ колхозтан чамдык чижектерни айтып болур. Бо чылдың июнь 25-те, төө кыргылда пунктузунга 40 ажыг кижи ажылдан хүнзээн. Түҥнел багай эвес, барык ийи содан хойну кыргып дооскан. Колхозчулар ол хүн шалың алган турган, а дзартазында чүгле 10 кижи келген, чем кылыр повар бээш чок болган. Аралалашкыныҥ уламмидан, өске кижиниҥ трактору эзирик ол оорлап мунгаш, кудумчуда эжектри чагыны болгаш кажза, херимни үрей бастырган. Олда дуне шош-содаа, база болган.

Бир эвес кадрлар, малчыннар-биле аныялы эжиждер, чедиргээлер, арагачылар-биле шиитпирлиг демисешкен болза, ниитиниҥ мал ажылында көргүзүг ажыктыгдан ыракта бедик болур турган. Бо чылдың чүгле башгайы чергелимде бээн 18 мал ис чок читкен, колхоз 10963 рубльзеи карагаадаан. Чижээ, Д. Шулуу — 17 хойну, А. Алыя — 9 моллургаиы, А. Аранчаа—32 хойну будаглап семчыгдаан дээш, ооң-даа өске. Колхоз бүдүрүлгезинде доктаамал ажылдавас, арагалап чурум үрээр, арын-мүүрүн ышкынар чорук чүгле ег-бүле амыдыралга эвес, күрүнеге, ниитиге хоралыг дээрзин өске-даа фактылар бадыткан турар.

«Алкоголизмге болгаш арагалаар чорукка удур хемчеглер дугайында» 1972 чылда СЭКП Төп Комитединиҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ доктаалыи, РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумуиуң Чарлыын бистиҥ колхозта четпес боттандырып турар деп бодаар мен. Дружина штавыныҥ эш-хуу сулуиуҥ ажылы багай. Үлдүрген шиитпириҥ канчаар боттанып турарын хамаар, алган хүлээлгезиниҥ күүселдезин ылаңгыя хөөр талазы-биле Чырааидың кадар Совет күүскому кошкак ажылдап, бодуиуң ирге-хүлээлгезин доозу ажыглаайн турар.

Д. ДИРЧИН.

КИПР. Дайылдажыышкынынарны соксатканынга хөлбаштыр дескен кижилер айтырыы бирги чергелиг ылдыы тургустунуп турар. Кипрже турк шериглериниҥ ишкээрлеп киргеииниҥ түҥнелиинде, албан хуузунда дыҥнаткан барымдааларны ёзугаар алырга, ам олар бүгү девискээриниҥ 40 хуузун —чурттуң соңгу болгаш сөңгу-чөөн кезээнде эң үнүш-дүмүттүг, хөй чеииуг черлериидс турумчуп алган. Ол черлериниҥ грек чону бажыңнарын каггылапкаш, мурнуу талане деэе берген. Дескеннер ам 200 муң хире кижи болу берген деп, Кипрниҥ эрге-чагырга черлери дыҥнаткан. Олар Ларнака болгаш Ямасол зоназында эргежок.

Дескен муң-муң кижи эйгадаң черже чурттап турар—майгын безин тывыябас апарган. Дескеннер хүндүс изиг хүнге магып хүнзээр, дүне соокка доңуп хенаар. Кимилер аштадывыс, ижер суувус чок деп турар. Чаш болгаш эмиг эмеп уруглар-лыг ег-бүлелерге аажок берге.

ЧУРУКТА: дескен кижилер чурттап турар майгыннарлыг туралар (өң талада); дайын бо херээжеи кижиге хынчек-чаваланы чедирген.

Намера пресс—СЭТА-ның фотозу.

Башкыларның август хуралдары

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БЕДИК ШЫНАРЫ ДЭЭШ

КОММУНИСТЕРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Бай-Хаак суурнуң Культура бажыңында башкыларның август чөвүлел хуралы эрткен. Ийи хүн үргүлчүлээн хуралга үш илеткелди дыңнап, башкыларның аразында арга-дуржулга солчуушкыну болган.

Бүтүн-ниити өөредилгеже аныяктарның шилчилгезин бүрүн доозар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң райондa күүселдезиниң дугайында илеткелди партияның Танды райкомунуң секретары Т. С. Түлүш кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин сескн сессизиниң «Бүтүн-ниити өөредилгеже аныяктарны шилчидерин доозар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайында» докталыңга дүүштүр улус өөредилгезиниң талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканын илеткелчи чугаалаан.

Районда 338 башкының 98-и коммунистер Дыка хөй башкылар боттарының педагогиктиг ажыл-чорудулгазын хөй-ниитиниң ажыл-херээ-биле чедиишкинниг холбап, чурттакчы чоп-биле харылзаанны быжыг тудуп келген. Түгле пропагандистер болуп 27 кижи ажылдап турар, а башкыларның үш кижиниң бирээзи-ле лектор болгаш агитатор. Эң дээре пропагандистер В. Протасова, Л. Тырышкина, В. Боробикова, Т. Түлүш, О. Сат, К. Санчай болгаш өскелер-даа сөстүп дээштиин чедип ап, пропаганда ажылын калбарткан. Лекторларның иштинден Элегес суурдан Д. Оюң, М. Орлова, Кочетоводан Э. Монгуш, Т. Золотухина, Межегейден О. Назын-оол, Кур-Чердеп П. Хертек, Шэмбалыдан Л. Анай-оол олар чон мурнунга лекцияларны докталып чорукчу, ад-не ортузунга элээп организастыг ажылды кылган.

Августуң орта үезинде бай-дал ёзугаар алырга, бүгү өөренкилериниң 70 хире хуузу белеткелдиг болган. Бо талазы-биле М. Оссур-оол, Ч. Оолак, Т. Хуурак, Р. Афонасева ышкаш, бирээзинде-ле 2—3 уруглуг ада-иелерни мактаары чөптүг. Кымның ада-иезин школа-биле быжыг харылзаалыг, башкыларның сүмезин үргүлчү ажылдап турар болдур, оларның уруглары өөредилгеге үлегерлиг, чуруму быжыг, ниитн культуразы бедик болурун амыдырал бадыткап турар.

Маңаа холбаштыр чамдык четпестер бар. Өөредилге чылы келгиже чедир уругларын школага белеткевес, тайбың слурар кижилер бары элдептиг. Н. Шалык, Т. Макаажык, О. Шортаң-оол, Т. Баазанмай ышкаш ада-иелерни маңаа чижекке айтып болур. Мындыг байдал-биле моон соңгаар эртежип болбас.

Бичии салгалды шин, интернационалчы, пайыралыг байдалга кижизидери, кадык-шылдыг, билигликг кылдыр өстүрери бүгү-ниитиниң чугула херээ, ылаңгыя ада-иениң харыысалгалыг хүлээлгези болур. Чамдык ада-иелер ону бодаваз, «башкылар билзик» дээш-ле, уругларын школаже карак ажыт киириптер таварылгалар эрткен өөредилге чылынга турган.

Шiколаны чаа өөредилге чылынга ынанчылыг белеткээри чүгле сеспелеген эвес, аңаа бүгү чүүлдер хамаарыжыр. Оон чедишкинниг болуру школа-биле ада-иениң быжыг харылзаалыг болурунда.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
төрелдер комитединиң даргазы.

Владимировка ортумак школада партия болуу коллективтиң иштинге тода угланышкынныг, кескү ажылды чорудуп турар. Ону болуңуң херээжип ёзулуг мастери, дуржулгалыг башкы В. Боровикова биилелиг удурткан. Коллектив кежигүннериниң кижи бүрүзү-биле хүүда ажыл, хөй чыл ажылдаан келген хоолуң башкыларның талазынаан аныяктарга дуржулга — ол партболуктуң кичээнгейиниң төвүнде.

Ынчалза-даа бүгү-ниити сес чыл өөредилгезиниң бот-танылгазы райониуң школаларында ам-даа багай. Тоску беш чылдың сөөлгү чылы арта-даа, ортумак школа доозуп турарларның саны эвээш. Школаларда өөредилгени ара казар чоруктар ам-даа бар.

Ажылчын аныяктарның бот-өөредилгелиг болгаш кежээки школазы кол кичээнгейни неген турар. Районда 7 өөредилге-консультация пунктуларында чыл эгезинде 400 кижи өөренип киргеи. Өөредилге чылының тончүзүнде арткан 6 өөредилге-консультация пунктузуң 183 өөренкчи доозкан. Бай-Хаактың өөредилгё-консультация пунктузу багай ажылдаанындаң чүгле 16 өөренкчи 8, 11 класстарның күрүне экзаменнерин дужаавайнар.

КОМСОМОЛ БОЛГАШ ПИОНЕР АЖЫЛЫ

Комсомолдуң Танды райкомунуң секретары А. Комбу бодунуң илеткелинге ВЛКСМ-ниң XVII съездизи болгаш өөренкчилериниң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле районнуң комсомол болгаш пионер организацияларының сорулгаларының дугайында чугаалаан.

Районда 100 ажыг пионер отрядтарының чээрби үжү эң дээре отрядтарның адын эвилеп, солуп, пионержи ажылчерелерин кылып чоруткан. Отрядтар аразының «Кым мурнаарыл?» деп маргылдаазы өөредилгениң шынарын бедидерине дээштиг салдарны чедиргеп. 2000 ажыг пионерлер болгаш школачылар эртемнер айыл-биле болгуунер ажылынга киришкеп.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле башкыларның болгаш школаның комсомол организациязының аразында харылзаа улуг рольду ойнап турар. Ол ажыл Элегес, Владимировка, Балгазын ортумак школаларында, Шэмбалыг сес чыл школазында эки тургустунган.

Школачыларның чайгы дыштапылгазы элээп организастыг эрткен. 379 пионерлерни болгаш школачыларны хөөрэ-туткан өөренкчилерниң 5 бүдүрүлге бригадалары ажылдап турган. Дээре ажылдыг бригадаларга 70 кижиден тургустунган, Элегес ортумак школазының бүдүрүлге бригадазын (улуртукчузу В. Г. Тырышкин), чылдан чылче бүдүрүлгени көргүүлүлери белии турар Балгазын ортумак школазының ыяш ажыл-агыйының уругларының улуг өнүүн А. С. Попеляеваның бригалазын хамаарыштырып болур.

Иштиниң малынга быжыг чем-суурну белеткээринге школачыларының 9 звенолары тургустунган. Киргылда үезинде 250 ажыг өөренкчилер 10 звенога үстүп алган, хөй дүк дээш демиселге төлептиг үлүүн киирген-нер.

Пионер ажылын билдиглиг удургуп, кызымаккай ажылдап турар улуг пионер вожатыларының саны көвүдээр. Оларга Мария Араптор (Кочетово сес чыл школазы), Людмила Неупокоева (Хову-Аксы сес чыл), Ольга Захарова (Сосновка сес чыл школазы), Валентина Монгуш (Кур-Чер ортумак школазы), Нина Петрова (Бай-Хаак ортумак школазы) болгаш оскелер-даа хамааржыр.

ӨӨРЕДИЛГЕ-КИЖИЗИДИЛГЕЛИГ АЖЫЛ, СОРУЛГАЛАР

1973—1974 өөредилге чылында башкылаашкын болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның түңнелдери база чаа өөредилге чылында сорулгалар дугайында Танды райкүүскомуң улус өөредилге киидизиниң эргелекчизи В. А. Попованың илеткелин август чөвүлел хуралдың киржикчилери кичээнгейлиг дыңнап чугаалашкан.

Районда 8 ортумак, 6 сес чыл, 5 эге школада ажылдап турар үш чүс ажыг башкының чартык кезиидеп хөйү—дээш эртемнег.

Эрткен өөредилге чылында Хову-Аксы, Бай-Хаак, Кур-Чер ортумак школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның талазы-биле дээре көргүүлерим чедип алган. Ол школаларда бүгү байдал таарымчалыг, корум-чурумнуг болгаш школа, интернат арыг-шевер.

Өөренкчилерге ханы бы-жыг билиглерин берип турар мурнакчы башкыларның саны кайы-даа школаларда хөй. Бай-Хаак ортумак школазының төрээн дыл башкызы Баримма Хомушкуевна Монгуш 5—6 классчарга башкылаашкынны бедик лепнелге тургузуп, өөренкчилерге долу шынарлыг билигнин берип турар. Бо башкының дуржулгазында коя чүве—кичээл бүрүзүнге баш удур белеткелди эки чорудуп, өөредип эрткен чүүлдерин системалыг, доктаамал катаптаар, практиктиг хөй мергежилгелер, бот-ажылдар, грамматикалыг янзы-бүрү сайгарылгалар киллморы болур.

Эрткен өөредилге чылында Хову-Аксы сес чыл школазының 3 звеноларының башкылаашкынның ажылынга байлак арга-дуржулганы мөнгүзээр. Башкы өөренкчилер-биле эртиг-ээлдек, олардан шыңгыы негелдеп-даа, айтырыгларыла-да тургузуп билир. Бо башкы өөренкчилер-биле, олардың ада-иези-биле кижизидилгелиг улуг ажылдарны чорудуп келген.

Санал берген башкылар улус өөредилге киидизиниң талазындаң школаларга хынаалдаларны ыры-биле чорудуп, тус-тус башкыларның ажылынга практиктиг дузаны эвээш көргүзүп, өөредилгениң көргүзүг материалдарының чедишпейн турарын плереткен. Ылаңгыя сескн классчың өөренкчилеринге орус дыл программазы сөөлгү чылдарның иштинде барык чок болуп турарындаң башкылар берге-дээшкинде таварыжып турар. Школаларның башкылар коллективтеринде эки талаларга, башкылаашкынның мурнакчы арга-дуржулгазынга даянып ажылдап турарларга лепнежип, хөй талалыг, долу шынарлыг, бижыг билиглерни уругларга бээрин август чөвүлел хуралдың киржикчилери илергейлеэнинер.

Л. САЛЧАК.

«ЧОЙГАННЫҢ» БИР ХҮНҮ

Бии-Хемниң шапкын агымын удур чоктап орган ийи моторлуг хемеде олурганнарны эрактеп осее кижи көргеп болза, кандыг-бир дыштанган улус-ла кылдыр болзаар боор. Шынап-ла хеме хөлгелениң ялгаш, концерт көргүзүп чораан артистерни кым көргеи?!

— Ам канчаар, «дүмчүкке» тулганза бызаа сүгжу» дээр болгай. Машина бара албас пракузак черлерде сиген-чи бригадаларга хеме-биле-дээ чедип, концертивис көргүзүп турар улус-тур бис—дел, автоклуб эргелектизя А. Опул-оол чугаалады. Ынчангаш баштарының дүгү удур хаякы сырыга хадымырап, хемниң чайнаажыгга чылчырыктавышаан ажындырып орда «Изиг тывыгмыр артистериниң хүнде ажылдаашы, могаптурупкан улуска чаңчыла аргаларга чаңгылаашы бөөр эдер хаажактың аяны, эрес кыстың өткүт үнү дег, ыңнаксанчыг чүве кайдал! Боларның кана-даа—ыракузакта малчыларга, фермаларга, сигенчи бригадалар төптеринге-дээ күзенчиг залчылар болуру-ла чоп-тур ийин. Эр хейлерь—деп, бот-тарының концерттерин дугайыкка бодап чорудум.

Ол хүнүң баштайгы концертин «Тоора-Хем» совхозтуң Талымда сиген-чи бригадазының кежигүннери көргеннер. Районуң Культура бажыңының методизи Чодураа Байыр-оолдуң ыр-лап, баяннаарып, Мпхаил Логачевтуң илбилиндии көргүзерин болгаш Тамара Барчыныңың тыва таңдыны күүседирин көрүкчүлерни, ка-тап-катап дилеп турарын көргеш. «Чойганның» мергежилин шынап-да бедик, үнү өткүт-тур дээрзинге кижи бүзүрей бээр.

Хемелер эриктеп шимээп чоруптарга:

— Солун-на концерт

Маргылдаа-даа эгелээ, № 7 деп бижип кааи мотоциклдиг аныяк оол өскелерден ылгалып, кичээнгейни хаара туткан. Ол казыр-берт, онгулчигил, дүргеп ээр оруктарны эртериниң талазы-биле бедик мергежилдиин көргүзүп, финишке бир дугаарында келген. Ол Черногорскиниң хөмүр-даш шахтазының ажылчыны Иван Дравошуков болду. Ийиги, үшкү черлерни спорт мастеринге кандидаттар Владимир Брюханов биле Владимир Тюмкин олар эзээлеп.

Үргүлүүлеп келген мотошкл кроссуның маргылдаазының түңнелинде команда талазы-биле бирги черни Черногорскиниң, ийиги-ни — Минусинскиниң, үшкүзүн — Кызылдың шилиндек командалары эзээлеп. Тывакчы болган спортчулар бистен республикамың ДОСААФ комитединиң ортектиг белектери, мактал бижиктер-биле шаңнатканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 175 куб сантиметр ишкир цилиндрлиг мотоциклдерниг спортчулар аразында болган кросстуң тиилекчизи В. Носов.

Авторнуң фотозу.

СПОРТ

Дидимнерниң маргылдаазы

Совет Тывазының 30 чыл болуур оюнга турасхаатканга мотоциклистер кросзу августуң 25-те Кызылдың Чербие дамчыга болуп эрткен. Чыл бүрүде эртип турар бо кроссха бистин аку-дүүнүс кожамыс Хакас автономнуг областың найысталы—Абаканнан, Минусинскиниң, Черногорскиниң база Ак-Довуракпын, Сарыг-Сепгин болгаш Кызылдың шилиндек командалары маргылчаннар. Анаа иштизи-биле 32 спортчу, олардың аразында мотоцикл спортунга СССР-ниң спорт мастеринге дерт кандидаттар киришкеп.

Башкы 175 куб сантиметр ишкир цилиндрлиг мотоциклерлиг спортчуларның маргылдаазы болган. Анаа Кызылдың шилиндек командазының төлээзи, СССР-ниң спорт мастеринге кандидат Владимир Носов кадыр-берт, кончуг парын оруктарны эртеринге бодунуң мергежилдиин көргүзүп, финишке бир дугаарында келген. Ол Черногорскиниң хөмүр-даш шахтазының ажылчыны Иван Дравошуков болду. Ийиги, үшкү черлерни спорт мастеринге кандидаттар Владимир Брюханов биле Владимир Тюмкин олар эзээлеп.

Үргүлүүлеп келген мотошкл кроссуның маргылдаазының түңнелинде команда талазы-биле бирги черни Черногорскиниң, ийиги-ни — Минусинскиниң, үшкүзүн — Кызылдың шилиндек командалары эзээлеп. Тывакчы болган спортчулар бистен республикамың ДОСААФ комитединиң ортектиг белектери, мактал бижиктер-биле шаңнатканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 175 куб сантиметр ишкир цилиндрлиг мотоциклдерниг спортчулар аразында болган кросстуң тиилекчизи В. Носов.

Авторнуң фотозу.

Школа болгаш ада-ие

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру аңаа баш уруңгаар хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг чоруктан чүгула хамааржыр. Улуг-Хемниң Торгалыг сес чыл школазы чаа өөредилге чылынга белеткелин чогуур ийинде, июль айда-ла, дооскан. Ону күрүне комиссиязы үнелеп көргеп.

Бо чылын бистиң школага 372 уруглар өөренир. Оларның ном-дептер, саазын, карандаш, хеп-сын хандырылгазының айтырыг база белеткелге хамааржыр. Башкылар коллективи, төрелдер комители ол талазы-биле чамдык хемчегларни ап чоруткан, ад-не ортузунга элээп организастыг ажылды кылган.

Августуң орта үезинде бай-дал ёзугаар алырга, бүгү өөренкилериниң 70 хире хуузу белеткелдиг болган. Бо талазы-биле М. Оссур-оол, Ч. Оолак, Т. Хуурак, Р. Афонасева ышкаш, бирээзинде-ле 2—3 уруглуг ада-иелерни мактаары чөптүг. Кымның ада-иезин школа-биле быжыг харылзаалыг, башкыларның сүмезин үргүлчү ажылдап турар болдур, оларның уруглары өөредилгеге үлегерлиг, чуруму быжыг, ниитн культуразы бедик болурун амыдырал бадыткап турар.

Маңаа холбаштыр чамдык четпестер бар. Өөредилге чылы келгиже чедир уругларын школага белеткевес, тайбың слурар кижилер бары элдептиг. Н. Шалык, Т. Макаажык, О. Шортаң-оол, Т. Баазанмай ышкаш ада-иелерни маңаа чижекке айтып болур. Мындыг байдал-биле моон соңгаар эртежип болбас.

Бичии салгалды шин, интернационалчы, пайыралыг байдалга кижизидери, кадык-шылдыг, билигликг кылдыр өстүрери бүгү-ниитиниң чугула херээ, ылаңгыя ада-иениң харыысалгалыг хүлээлгези болур. Чамдык ада-иелер ону бодаваз, «башкылар билзик» дээш-ле, уругларын школаже карак ажыт киириптер таварылгалар эрткен өөредилге чылынга турган.

Шiколаны чаа өөредилге чылынга ынанчылыг белеткээри чүгле сеспелеген эвес, аңаа бүгү чүүлдер хамааржыр. Оон чедишкинниг болуру школа-биле ада-иениң быжыг харылзаалыг болурунда.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
төрелдер комитединиң даргазы.

Бажында арзылаң

Ийи-үш чыл бурунгаар Бакула Берберовтарниң ог-бүлезинде Кинг деп шолалыг арзылаң чурттап турар дээрзин солушаргө биижп турган. Ол четки иштинде эвес, харын шөлээп, хоорайның төп кудумчуларының бирээзинде кижи бажыңында чурттап турган. Берберовтарга журналистер, биологтар, апаа кижилер-даа үзүлбес баар болу берген. Кингиниң каржы эвези, чаажы бүүдеми кайгалып турган. Ам амытаннарның хазыы азырал малдарның чурттаар принципте-ринге долузу-биле чагырты берген. Оон ындыг болганының чылдагаанын мынчаар тайылбырлап турарл ол төрүттүнгенде оон иези арзылаң ону аажок балыглаан, «хозуп» каапкан. Кингиин Берберовтар азырап каан, аңа ол — кижилерге «кызыгаар чокка ышак болуп» харылзаан. Түңнел—ховар, солун таварылга-дыр.

Берберовтарның бажыңында Кинг бярык үш чыл чурттаан, таварылга болуп өлүп калган. Оон соонда Берберовтар Казаньның зоопарыгынаан арзыланның бүдүн чартык эң болган оглун азырап алган, ону 2-ги Кинг деп шолаан алган. Ийиги Кинг чыл болгаш-ла бүдүн чартык метр узун, 160 килограмм дезилиг апарган. База-ла каржы эвес, эллек. Ам оон эжи бар—ол айлыг Симба деп кыс арзылаң. Ол база Казань зоопарыгынаан каш ай бурунгаар кижого тыртпырар дээш чедип келген. Фильмниң маадырлары — Берберовтарның уруглары болгаш ол ийи арзылаң. Лев болгаш Нина Берберовтарның корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылааны:

— Силерниң амытаннар өөредип турарыңарның кол оказ чүүлү чүдел?

Нина Берберова: — Өөредип турарының кандыг-бир методу бар деп чугаалаары берге. Мен ашаам-биле кады амытаннар өөредикчилерин эвес улус бис. Ан-менге ышак улус бис, уругларывыс Ева биле Романны база ындыг болзун деп күзээр бис, ынчангаш ол чорук бистиң ажылывыстың үндезизин-дир, ам бисте бажың зоопарыгы бар апарган. Шиңа янзы-бүрү уксаның ыттары, сынам моортайлар, дойбу куштар (попугайлар), чараа-чечен, далай хавааннары, ялыты-мелегей бар, ам—арзыланнызрывыс бо.

Кижи аңаа каржы эвес, чазык болуп, олардан кандыг-даа «юкер» негезес болза, оларның бир янзы чугаалаарга, төлептиин хүндүлээр болза, ындыг амытаннар бажыңга шөлээп чурттап болур дээрзин хөй чылдар иштинде бүзүрээн бис, мында кол күп—кижи.

Амытаннар өөредикчилериниң хөй нуруузу, бир янзы чугаалаарга, кымчы-биле болгаш боова-бооргак-биле ажылдап турар болгай, ону ажыглаан, номерлеп күүсеттирер. Биске кол чүве—кижи-биле доктаамал кады чурттаарга черле багай эвес-тир деп «бодалга» оларны өөредирп болур.

— Бөрүнү чеже-даа азырарга аргаже кыйыртап чоруур дижир болгай, ону холбаштыр чүнү чугаалаар силер? Аразаннарга хамаарыштыр аан?

Лев Берберов: — Чугаажок. Ынчалза-даа ол үлегер чугаа бо таварылгага биске ажылдаашкынга хамаарышпайн баар-дыр. Кижилер кезээде араатан амытаннарны «ханга ышак», «тотпас», «араатан» деп көрүп келген. Олар маганыны-даа, харын кижинидаа өлүре бээр болгай. Ындыг үр эвес үеден бээр-ле кижи болза черлик амытаннарны шинчилекчи, сонуургакчы бодал-биле көрүп турар болу берген. Ынчангаш мырынай элдеп чүвени чугаалайын: бистиң бажыңывыска кыс бөрү хөй чыл чурттаан чүве, угаанныг, чазык амытан. Ол дээрге бистиң оглувус Ромзины аажок сагыш салышкыны-биле азырап турган. Ол дээрге оглувусту шуут-ла кыяштап өөредип каап. Ооллуң моюндуруунда ол изырып алгаш, өрээлдерде чедип чоруур, а оглувус буттарын шала-бала базып чоруп турган. Оглувус мынчаарда кыяштап өөрени берген. Оон чаңгыс-ла каржыланган черн бар—оглувусту оон мынчаар азырап турарынаан чайладыр дээривиске, чүгле ол хорадаан. А ам бисте ийи арзылаң бо-дур.

— Улуг араатан аңнарны бажыңга тургузары оларны өлүрүп кырары дег багай эвес деп бодаар силер бе?

Нина Берберова: — «Өскен-төрээн черим» деп чүве хамаарылгадаң болгулаар. Шаг-шаанда малдарның төрээн черн аырга-даг, элезинхову чораан, а ам—кижиниң чурттаар черн кажаа-хорээ апарган. Ийиги Кинг биле Симба олар Аравиянын ховуларын азы Африканың делегеминерин сагынмайн турар боор дээрзинге бүзүрээр мен. Олар кажаага төрүттүнген болгай, ам олар азырал малдар дег болу берген.

Арзылаңнарны бажыңга тургузары таарышпас дээрзинге чөпшээрежир мен. Ынчалза-даа арзыланнарны чүүлүбиле-даа кызагдавайн турар бис. Харын-даа кижи болу кызагдай бээр магатчок. Ынчаарга бистер кызагдавайн турар бис, а өскө кижилер, бис ишкаш кылдыр, ынчалбастар болгай, ол талазы-биле олар база шын-дырлар.

Лев Берберов:—Мен бодаарымга, кижиниң бойдус-биле эң улуг холбаалыг болдурар болза эки. Бисте буур кижи-биле кожа чурттап турар таварылга хөй болгай, чижө, Москвадың аырга-арыг куржаанда ыдыыр. Дицпер Новосибирскиниң академгоорайының мырыңай-ла иштинде чорун турар. Уссурий парлары оларны аңнап олүрерин хорудаан соокда, суурлар, хоорайлар чоогунда чорун тураралр.

А ам мындыг байдал турун келгеи шаанда аңнарның хөй нуруузу кижиден коргуп, шыргайлар иштинге, эзи черлерге чаштынып чорун турган болза, ам аңнаарынга хоругаалдар туруп келгенде, олар кижилер чурттаар черлерже чоокшулап, боттарының камгалакчызы — кижиже чоокшулап турар болу берген.

Кингиге холбашкан бо таварылга карз чеңгис, ховар чүүл эвес-тир, ол—бир-ле оңза чүүл-биле холбашкан дээрзин бүзүредир сорулгалыг бис. Кандыг-даа амытан, оон иштинде аразынаң-даа кижа-биле кожа чурттап болур. Ынчангаш бистиң «шенелдевис» ону бүзүредилге-биле бадыткап турар.

В. ГРИГОРЬЕВ,
ПМА-ның корр.

№ 35 УЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищези 1974—75 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын үргүлүүлеп турар.

8 класс дооскан 14—16 харлыг уругларны үш чыл хуусаалыг өөренири-биле хүлээп алыр.

9—10 класс дооскаңнарны 2-ги нурсна хүлээп алыр.

Үш чыл хуусаалыг өөренгеш, ортумак билигни чедип албышаан, малар-штукатур, чазаныкчы, дашчы-монтажчы, машинист-автокранчы, машинист-экскаваторжу, электригаз-биле каңнакчы деп түскай мергежилди чедип алыр.

Оон аңгыда 10 класс билиглиг кижилер бир чыл иштинде штукатур болгаш даараныкчы-материст болуру-биле өөренип кирер.

Училищеге киргеннерни үш катап чемгерер, обследитне. идии-хеп, ажылдаар хептербиле хандырар.

Училищеиы тергиин эки дооскан кижилер дээри болгаш ортумак өөредилге черлеринге ажыл стажы чогаа кирип болуур.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот-тывыңгыр уран чүүлдүң, спорттуң (бокс, хсл бөмбүү, баскетбол, национал хүреш, самбо) болгумнери ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер биидиришкинге ковар чүүлдер:

1. Школа дооскандыгын шынзылгазы.
2. Төрүттүнгенниниң дугаарында херечилвл азы паспорт.
3. Учёттан үнгенинин тамазын баскан шериг кижи биилиглга.
4. Ада-иезиниң хүлээлгези.
5. Кызылдың № 1 поликлиниказындан алыр № 286 эмчи шынзылгазы.
6. 3Х4 хемчээлдиг сес хорек чуруу.

Хүлээп алдынган сургуулдар шуптузу августуң 30-да училищеге келген турар. Олар спортчу хептиг, 9—10 классчарның өөредилге номнарлыг болур ужурлуг.

Училищениң турар черн: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, Башкы № 1. Телефоннар 21-09 болгаш 54-14.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

УЛУГ-ХЕМ РАЙПОЗУ Баян-Кол суурга ажылдаар садыгжылар хүлээп алырын чарлап тур. Ол суурнуң магазининге бригада болуп ажыллаар **ҮШ КИЖИ ХЕРЕК.** Анаа садыгжы болуп барган кижилерни чурттаар бажыңнар-биле бүрүн хандырар.

Баян-Колга ажылдаарын күзээрлер Улуг-Хем райпозунуң кадрлар килдизинге келирин дилнаттывыс.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыылгалар программазы.
13.35—Оңгуг телекөргүзүг. «Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң төөгү эртемнериниң доктору адмирал В. Ф. Трибуцбиле ужуражылгазы.
14.35—Медээлер.
14.45—«Намдарның эгези». Телеочерк.
15.15—Оңгуг телекөргүзүг. «А кадар Бо». Аныяктарга программа. Ростов зоязының агитбригадаларының көргүзүүлери.
16.15—«Парижтиң могиканнары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. ЦССР. 1-ги, 2-ги сериялары.
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
18.55—Телемедээлер.
19.05—«Ялта». Телефильм.
19.35—Телекошпет.
19.50—Чарлаалдар, раклама

МОСКВАДАН

19.55—«Арын-нүүр» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү 1-ги сериязы.
21.20—«Мурманск областың үгаштур планы боттанышкында». Дамчыдылгада СЭКП Мурманск обкомунуң бирги секретары В. И. Пупкин киржип турар.
22.05—Делегейлиг П. И. Чайковский аттыг V конкурузунуң киржикчилериниң концерти.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АВГУСТ 28-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Туснай даалга» 13.00, 14.40, 16.20, 18.00, 19.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 9.40, «Соңгу флоттуң оглу» 11.30, 13.20, 15.10, 19.10, «Ындыг бедик даглар» 17.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сен олургужеңге чедир маңаар мен» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Крышадан базым» 12.00, «Көргүчүк» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ак роза» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

Кызылдың № 2 школазының өөренкчилериниң болгаш башкыларының байырлыг ужуражылгазы август 30-де эртенгиниң 10 шакта школага болурун чарлап тур.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийнин ажыырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кереа ажыг-агый киидизиниң 21-47, үлетөтөр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информацня база совет тергүүт киидизиниң 20-60, бүтүглеринин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергазында 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16256. ЧАГЫГ № 912

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыгының талазы-биле эргелелиниин типогра физы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01023

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 202 (9576) | Четверг, август 29, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

УЖУДУУШКУНДА «СОЮЗ-15»

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Геннадий Сарафанов биле Лев Демининиң космос кораблн «Союз-15-ке» ужудуушкунунуң ийиги аңгыл хүнү августуң 28-те, Москванаңы-биле 8 шакта доозулган. Ол үеге чедир корабль черни 22 катап дээскинген.

Космонавтылар ийиги хүннүң программазын ёзугаар ужудуушкуннуң янзы-бүрү хевирлериниң үезинде башкарыышкынның аргазын таарыштыр амылдап, кылырының шемелдерин кылганнар. «Союз-15» корабль ыңай-бээр ужудуушкунуңуң үезинде «Салют-3» станцияга чаңгыс эвес удаа чөөкшулап кээп турган. Космонавтылар корабльдиң бүгү системаларының амыдын хынаан, станция-биле чөөкшулажылышкынның үе-чадаларын хайгаарап көргеннер. Башкарыышкынныг космос кораблиниң станцияга чөөкшулап келгениниң соонда космонавтылар ону хайгаарап көргеннер.

Эмлаштың дыңнатканым болгаш телеметрлиг медээлерниң түңнелдерин ёзугаар алырга, космонавтылар Сарафанов биле Деминниң надыының байдалы эки. Эмпаж ужудуушкунну доозар чыгаан болгаш космос кораблин Черня дедир ээп, бадарынга белеткеп турарлар. «Салют-3» станция айытнан программа ёзугаар автомат дузазы-биле ужудуушкунун үргүлчүлеп турар.

Космос корабли «Союз-15» Совет Эвилелиниң девискээриндеп радиохарыылаа туттунмас үеде—16 шанна чедир космонаетылар дыштаныр.

Корабльдиң командири подполковник Г. В. САРАФАНОВ.

Корабльдиң бортинженери инженер-полковник Л. С. ДЕМИН.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Тоску беш чыл планының дөртку, тодарадыкчы чылының чаа дүжүдүн ажаап алырынче бистиң республиканың колхоздары болгаш совхозтарны киришкеи. Дүжүттү кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш демиселдиң фронтузу хүн келген тудум-на улам калбарып турар. Тараажының чыл дургузунда кылып келген күженишкининг ажылының түңнелин үндүрер шиитпирлиг үениң келгени бо.

Бо күзүн республиканың колхозтары болгаш совхозтары 256,4 муң гектарның тараа культураларын, 1858 га картофельди, 27,7 муң га кукурузаны, 655 га ногааларны болгаш оске-даа культураларны ажаап алыр ужурлуг.

Чаа дүжүттү ажаап алырынга хереглээр 1100 тараа комбайнары, 350 жатказар, 330 силос комбайнары, 24 картофель комбайнары, тарааны арыглап, кургадыр 34 пунктулар болгаш оске-даа хөй ажаап алышкын техниказы ажыл-агыйларда бар. Ол бүгү техниканы мергежилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар болза, дүжүт ажаап алышкынын кыска хуусаада бедик организастыг деңнелге эрттирип болур.

Дыка хөй колхозтар, совхозтар техниканы чогуур үезинде шынарлыг кылдыр септеп алгаш, дүжүт ажаалдазынче организастыг кирген болгаш ол эң чугула кампанияны массалыы-биле чорудуп, үрезинин уруп ап, күргүнеге тарааны садып турарлар. «Кызыл тараачы», «Кок-Тей», «Хемчик», «УТКА 25 чылы», «Саян» совхозтар, Каа-Хем районда «Тиилелге», «Коммунизмче орук», Таңдыда «Коммунизминиң херели», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтар ажаап алышкын техниказын эки белеткеп алган. Ол ажыл-агыйларда комбайнарны, жатказарны септээнинин шынары эки, комбайнарны тараа төгүлбес кылдыр магадылаан, оларны кыска сыптыг болгаш тарамык тараа кезериңге таарыштырган. Аймакчы ажыл-агыйлар дүжүт ажаап алышкынын калбак фронт-биле чорудуп турар. Техниканы шынарлыг кылдыр септээн, механизаторларның күш-ажылын баш удур планнап, мергежилдиг организастаамында техниканың ажыглалы эки ээлээн. Бо ажыл-агыйлар хөвү турлагларын, тараа арыглаар пунктуларны баш удур мык белеткээн, график-планнарны ажылдап кылган база ажаап алышкын үезинде комбайнарның шимээшкинниң маршруттарын тодаратказ, техниктит ажаалда кылыр эдиктиг-мастерлерниң звеноларын четчелеп тургускан. Партком болгаш ажылчын комитеттерни материалдыг болгаш моральдыг идиг бээр чарыштың негелделерин баш удур ажылдап кылгаш, ону механизаторларның социалистиг хүлээлгелери-биле кады кеска черлерде аскылаан. Ажаап алышкын ажылдарының шынарын контрольдаарының системазы база ажылдап турар. Шак мындыг боттуг хемчегларни алганының түңнелинде, үстүнде ажыл-агыйларда дүжүт ажаап алышкыны бедик темп-биле чоруп эгелээн.

Бо чылдың августуң 26-да байдал-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары тараа культураларындан 20.025 муң гектарны кестирген, ооң иштинден 11.687 гектарның тараазын бастырып, ооң 79.177 центнер тарааны алган азы бастыртыган черниң гектарындан дүжүт 6,8 центнер болуп турар.

Таңды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары ажаап алышкынының темпизин дүргедедип турар. Ол черлерде тараа культураларның ниити шөлүнүң 12,5—13,2 хуузун кескен. Ылаштыг Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары дүжүт ажаап алышкынын эки чорудуп турар. Олар 3808 га тараа культураларындан 2000 ганы кескен азы 34,2 хуузу болуп турар. Колхозта бар 29 комбайнны шупту-зун ажаап алышкын ажылдарынче киргеп. Комбайнерлер тарааны кестиреринге-даа, тавыканы бастырарынга-даа үлүг-нормазын ажыр күүседип турарлар. Ажыл-агыйда бастырган тарааны арыглап кургадып, үезинин аңгылап уруп, тарааны күргүнеге дужаап турар. Тараазы ажаттынган черниң саваның болуп алгаш, аңгысты доораи-на аңдарып турар.

Ындыг болза-даа ажаап алышкын ажылдарын «Тиилелге» колхозта дет кылдыр ажыл-агый бүрүзүнде-ле мичээр организаставаан болуп турар. Ажаап алышкын ажылдарын дыка хөй колхозтарның, совхозтарның чорудуп турарында улуг четпестер бар. Изиг хүннер улажып келген үжурында, тараалар дүргеп бышкан, а ажыл-агыйларның хөй нуруузу ажаап алышкынче озалдап киргеп. Амгы үеде тараалар бүрүнүбиле четчип бышкан. Дыка хөй ажыл-агыйларда кукуруза соокка алыскан болгаш изиг хүннерде бүрүзү катказ, тоглап дүжүп турар апарган. Ынчангаш ажаап алышкынның темпизин дүргедедири негеттинип турар.

Дүжүт ажаап алышкынының куду темпилиг болуп, саадап турарының кол чылдагааны болза, ажаап алышкын агрегаттарын чогуур үезинде белеткеп албаанында, тараалардың быжарын хайгаарап көрүп турбаакында, ажаап алышкынга күш-ажылды багай организастаанында, транспортту чорудуп бээрин саадатканымда болуп турар.

Августуң 25-те медээ-биле алырга, республиканың ажыл-агыйларында ам-даа 200 ажыг тараа комбайны, 48 жатказ септеттинмээн болгаш ажаап алышкын ажылдарынче кирбээн. Каа-Хем районуңу ажыл-агыйларынга хыналда чорударга, августуң 25-те 22 тараа комбайны, 6 силос комбайны, 6 жатказар белеп эвес болганы илерээн. Ынчаарга белеттинген 157 комбайндан 34 комбайн ажыыже ам-даа кирбээн болган. «Бүрен» совхозта шупту 23 комбайндан чүгле 10 комбайн белеттеттинген, а ол белеп комбайнарны безин тараа төгүлбес кылдыр сыскывааи, чолдак сыптыг тараа кезер кылдыр таарыштырбаан. Ол совхоз тарааны чидириглиг кылдыр ажаап ап турар.

«Тиилелге», «Россия», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Барлык» совхозтарда, Бии-Хем районуңу «Хадың», Улуг-Хем районуңу «Х Улуг хураа», Тес-Хем районуңу «Чодураа» колхозтарда дүжүт ажаап алышкынының байдалы база-ла ыдыг болуп турар. Бо ажыл-агыйларда ажаап алышкынның темпизиниң ауду болуп турарының кол чылдагааны комбайнарны бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглавайн турарында. Комбайн-биле хүнде 13,6 га черниң тавыказын бастырар турда, чүгле 5—6 гектарның тараазын бастырып турар. Чамдык ажыл-агыйларда комбайн башкарар кижилер чогундан олар аваа туруп турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта 18 комбайн, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта—7 комбайн, «Совет Тыва» совхозта — 6, «Бүренде»—3 комбайн комбайнер чогундан ам-даа аңаа турбушаан.

Дыка хөй ажыл-агыйларда хөвү турлаглары көскү агитацияның херекселдери-биле деритгинмээн, чарыштың механизаторлар ортузунда калбартпаан. Оон оске-даа четпестер хөй болуп турар.

Бо чылдың дүжүдүн чогуур үезинде шынарлыг кылдыр, чидириг чокка ажаап алыр төлээде, ажаап алышкынның башгайы хүннеринде илерээн четпестерни доп-дораан чайладырынче районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемниглери кичээнгей салыры эргежок чугула.

Дүжүт ажаап алышкыны— шалыпчы фронт

Бүгү ажылдарны комплекстиг чорудар

Тараалаң Таңдының шөлдеринде чаа дүжүттүң ажаап алышкынны кидиге-ле калбарып эгелээн. Бо эң чугула кампанияже ам районнуң бүгү-ле ажыл-агыйлары кирипкен. Август 26-га чедир районнуң колхоз, совхозтары 10.575 га черниң тараазын кестирген. Ооң иштинден 6300 ажыг ганың тараазын бастырган, 40.676 центнер тарааны алган. Ажааттынган черлериниң гектарындан ортумак дүжүт 6,4 центнер болуп турар.

Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынга, савакны бөлүп сараатгарынга база аңгыс аңдарарынга ССРЭ-ниң 50-чылы аттыг совхоз мурнунда чоруп турар. Ында күскү хөвү ажылдарын комплекстиг чорудуп турар. Ол ажыл-агый 2770 гектар черниң тараазын кестиргеш, 2183 гектарның тараазын бастырып алган, ооң 15.320 центнер тарааны шанда уруп, 359 тоннаны күргүнеге дужааган. Межегейжилер тараазы ажааттынган 1616 гектар аңгыс черни дораап аңдаргаи. Ажаалда биле савак болуп сараатгарынга, аңгыс аңдарарының аразын үзүктелдирбейн турар.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң механизаторлары дүжүт ажаап алышкынын база-ла шалыпкын чорудуп берген. Ында 1881 ганың тараазын кестиргеш, ооң 1153 газын бастыргаш, 9400 центнер тарааны алган.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станцияазында 1155 гектарны кестиргеш, ооң 955 газын бастырып алган. «Тиилелге» совхоз 1900 гектарны кестиргеи хирезинде, ооң чүгле 600 гектарын бастырып, кезээде биле бастырылганың аразын үзүктелдирип турар.

Чаа дүжүттүң тараазын кыска хуусаада, чидирит чокка ажаап алыр дээш демиселдиң районнуң ажыл-агыйларында күн келген тудум улам күштелип турар.

С. НАДЫЛ,
СЭКП райкомунуң инструктору.

БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ

«Торгалыг» совхозтуң Санаа Маадыр-оолга удуртқан механизастаттынган бригадазы 935 тонна сиген кезер тургаш, 1430 тонна кылдыр күүседип, планын 152,9 хуу чедирген. Районда ат-сураглыг бо бригада комсомолчу-аныяктардан тургустунган.

—Чаңгыс-Терек ховузу. Ында ажыл-иш хайыккан: дүжүткүр көк сулаңы кестирип турар «Беларусьтар», сиген пресстээр машиналар, аныяктарның хөглүг ырызы дең бажындан эгелээш-ле маңаа чаңгыланыр.

— Бригадавыста 27 аныяктар ажылдап турар. Техника, чепсек-херексел-биле бүрүн хандыртынган бис. Ынчангаш ажыл-ижлвис- шалыпкын — деп, бригадир аныяк коммунист Санаа Маадыр-оол биске чугаалады.

Бо бригада чайгаар үнген сиген кезер планын ажыр күүседип, мында көжүн келген болду. Ниитининг малын чем-биле хандырар дээш калбар-ажылдаар, көк сулаңы сентябрь 1-ге чедир ажаап алыр сорулгалыг бис—деп, Чаңгыс-Терек ховузунуң амыяктар бригадазының хежингинери биске бүзүреттн.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Торгалыг» совхозтуң мал чемн белеткээр бригадазынга сиген белеткээр планын ажыр күүседкени дээш чорутқан байырлыг телеграммазы сигенчилерни ажыл-ишче улам сорук киирген.

Ол-ла совхозтуң Сарыг-Хөл салбырының бода мал бригазазының сигенчилери мал чемниң белеткелинде организастыг ажылдап турар. Салбыр эргелекчизи Михаил Чамбал-оол сигенчилерни болу баштап алган Успа кыламчыга Сарыг-Хөл деп черниң чавгай үнген сигенин кестирип турар. Сиген белеткелиниң талазы-биле бо салбыр совхозта дүзелерининг озуруунда.

— 150 тонна сиген кезер планныг улус бис. Хүнде 6 сараат кыын тургаш, каш-ла хомукта 120 тоннаны белеткеп алдывыс — деп, Михаил Чамбал-оол бригадазының ажылчынның дутайында чугаалады.

Бригаданың тура-соруккур, ажыл-ишчи сигенчилери боттарының хүлээлгезин чүгле долдур эвес, а ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Дуржулгадыр, мурнакчы сигенчилер мында хөй. Тракторист Саая Ежов 400 га черниң сигенин кестиргеш, мурнакчыларның одуруунче киргеп. Хол кадыыры-биле сиген кестирер планын 130—140 хуу күүседип турар Кызыл-оол Доржукай, Сергээ Байыр-оол, сараат салыкчылары Владимир Доңгак, Куулар Дажы-Даваа, Алексей Сундуй, Байыр-оол Допуй оларның ажылын бригадир мактады. Сигенчилерниң чымыштыг ажыл-ижиниден школачылар чыдып калбаан. Олар машина-биле сиген кестирип, хөпээн салыр турар. Торгалыг ортумак школазының 10-гу классынга өөренир Сергей Сундуйнуң күш-ажылга ынаан, кежээзин кады ажылдап турары сигенчилер мактаар. Он хонуктан түңнеп турар чарышка Сергей каш удаа тиилекчи болган.

Хүнде 60 хөпээн салыр планныг тургаш 150 чедирип турар школачылар Тамара Сыдам-оол, Роза Сыдам-оол, Үдемаа Кыргыс олар ажылынче идепкейлиг киржип турар.

Кадарчы бүрүзү сиген белеткээр тускай хүлээлгелиг. Монгуш Кара-оол, Кыргыс Биче-оол, Көк-оол Самбык олар 15—20 тонна чедир сигенин белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар.

Сигенчилер ортузунда чарыштың тиилекчилерин 5 хонуктап шаңнап-мактап турар.

— 150 тонна сиген белеткээр планывысты август 30-га чедир 300 тоннага ажыр, азы 200 хуу күүседкеш, кукуруза кезиндезинче кирип, 14 муң тонна силос белеткээр хүлээлгелиг бис. Ол хүлээлгевис база күүседтинер. Тыванның Совет Эвилелиниң аку-дунма өгбүлезинге эки-тура-биле бактаап киргениниң 30 чылынга бистиң күш-ажылчы белээвис ол болур—деп, Сарыг-Хөлдүң сигенчилери чугаалап турдулар.

Мал чеми белеткээр талазы-биле ажыл «Торгалыг» совхозта бедик темп-биле чоруп турар. Чарлаттынган шалыпчы айның социалистиг чарыжының башгайгы неделязында колхоз, совхозтардан Өвүрүүң «Торгалыг» совхозу тиилекчи болгаш, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсовъулелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тутуубиле болгаш 100 рубль-биле шаңнаткан.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: бригадир Санаа Маадыр-оол; трактористер звенозу көк сулаңы кестирип тур.

АВТОРНУҢ фотолары.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Совет Эвилелинде келген Сомали Демократтыг Республиканың Дээди Революстуг Чөвүлелиниң ораалакчы президентизи Исмаил Али Абукарны августуң 27-де Кремльге хүлээп алган.

Найырлыг байдалга болган беседа үезинде ийи талалыг совет-сомали харылзаваларны улам калбартырының айтырыгларын болгаш ийи талага сонуургалыг чамдык оске-даа айтырыглары көрген.

Сомали Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчизи Ахмед Мохаммед Аден беседага олурушкан.

(СЭТА).

А. А. ГРЕЧКО ПРАГАДА

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречкога баштаткан совет партия-чазак төлээлери ЧКП ТК-ның болгаш ЧССР-ниң чазаанның чалаанын ёзугаар августуң 27-де ында чеде бергенер.

Төлээлер словак национал тура халымшкыныың 30 чылынга холбашкан байырлалга киржир.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧКП-ниң Прага хоркомунуң бирги секретары А. Капек, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Чех Социалистир Республиканың чазаанның Даргазы Я. Корчак, ЧКП ТК-ның секретарьлары О. Швестка болгаш Я. Фойтик, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң камгалал министри армия генералы М. Дзур болгаш албанның оске-даа кижилери төлээлерни аэродромдан уткуп алганнар.

• • •

ПРАГА. (СЭТА-ның тускай корр). ЧКП ТК-ның Чиңгиве секретары Г. Гусак СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко баштаан совет партия-чазак төлээлерин хүлээп алган.

Хүлээп алышкын үезинде Г. Гусак биле совет аалчыларның аразында беседа болган. Беседа чүректиг эң ханыышкан чылыг найырлыг байдалга-эрткен. ЧКП ТК-ның Чиңгиве секретары Словак национал тура халымшкыныың 30 чыл ойнга холбаштыр совет аалчыларга турасхаал медальдарын тывыскан.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН ЧҮГЕ ХОЖУДАП ТУРАРЫЛ?

Тес-Хем район 12413 тонна сигенни план ёзугаар белеткээр. Ам белеткээни 2789 тонна, азы планның 22,4 хуузу. Ажыл-агыйлардан «О-Шынаа» совхоз планын 47 хуу күүседкеп, «Чодураа» колхоз —йиги черде. Белеткээни —28,3 хуу, «Тес-Хем» совхоз, «Ак-Эрик» колхоз — 18,6—16,7 хуу күүседкен. Бо санпарданна районда мал чеми белеткелиниң байдалы дүвүрээзиниңг дээрэзи билдинге бээр. Сиген белеткелинче район киргеннен бээр ай чедип турар, ол хирезинде түңнел өгеичиг. 17 сигенчи бригадалар, звенолар (оларның ялдызы — механизастаттынган бригадалар) иштинден чүгле 4 коллектив планнарының чартык кезиин ажырып алган. Олар дээрге «Тес-Хем» совхозтуң механизастаттынган ийи бригадазы, Ү. Шынаа салбырының (олла совхозтуң) болгаш «Чодураа» колхозтуң № 3 бригадазының хөйжулары-дыр.

Август 10-дан 20-re чедир он хонук иштинде немелде өзүлдеии көрээл. Эң дээре көргүзүг чодураажыларда: хонукта 53,4 тонна, а «Тес-Хем» совхозтуу—32,1 тонна болган. Сиген белеткеп эгелээн үеден бээр алырга, «Ак-Эрик» колхозка хонук санында чүгле 20—21 тонна сиген немежип турган. Эң-не аздан көргүзүг «О. Шынаа» совхозка онаажыр — дөңгүп-ле 9 тонна. Мырыңай кайгамчык! Совхозтуң үш сигенчи бригадазының бирээзин-ле хонук бүрүзүнде 3 тонна сиген белеткеп турган!? Ол совхоз 644 тонна сиген белеткээр. А бо чылын ол девискээрде сигенниң үнгенни оске ажыл-агыйларныңдан дээрэ. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары 644 эвес, а 1200 тонна сигенни белеткеп алыр бис деп эгелекчи санаалды үндүргеи. Ону партия райкомунуң бюрозу, райкүүском деткээн. Ындыг-даа болза, совхозтуң сигенчилери сөзүнге ээ болбайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниитининг малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчегларинің болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын эртгирер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг хемчегларни бо районда ам-даа албайн турары үстүнде фактылардан көрүгей-дир.

Мурнуку чылдар дег эвес-тээ болза, сөөлүүреди от-сигенниң үнүжү чүгээртеен. Чогум-на ол ейде ажылды эки организастаган, болдунар-ла хөй кижини, техниканы мал чеми белеткээринге хаара тутпаан, темпини шапкымчыткан болза, түңнел амгы ышкаш эвес түрар ийик.

Амгы үеде районда сиген белеткелинде 342 кижи киржип, олардан 160 кижи хол кадыыры-биле кезип турар. Ол дээрге ажыл кылып шылаар кижи санында онаштыр комчут эвээн. Чижээ, «Ак-Эрик» колхозта 290 кижи ажыл кылып шыдаар, а мал чеминиң белеткелинде чүгле 58 колхозчу киржип турар. Ында бо ажылга ынап-ла киржир ужурлуг 44 малчының чүгле 16-зы сиген шөлдеринде. Дыка хөй сигенчи бригадаларга баарга, данзыда кижилерниң түгле кезии бар болгулаар. «Тес-Хем» совхозтуң сигенчилери бир хүн, «О. Шынаа» совхозтуң Ак-Чыраа салбырының ийи-үш хүн ажылдавайн баргаи. «Чодураа» колхозтуң № 1 хөйжу бригадазы сиген белеткелинче орайтап хирээн, планын дөңгүп-ле 16 хуу күүседип алган.

Эдилелиниң, септелгезиниң багаймдан техника үрелир, аңаа турар тавармалгалар хөй.

Мал чеминиң белеткекчилериниң ортузунда политмассалыг ажыл кошкак. Лекция, беседа ховар болгулап турар. Агитхуудустарны доктаамал үндүрбес. Кино, концерт ам-даа хөй болуруы сигенчилер көрээл турар. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрбес, азы үзүктелдирер, үзамдыктырар тавармалгалар бар. «О. Шынаа» совхозта сигенчи бригадалар аразында шилчиир түр ёы вымпел чок, а он хонуктуң түңнелинде мурнакчыларны шаңнаар акша бар-даа болза, ол шаңналды чаңгыс-даа тывысаазын.

Мал чеми белеткелиниң планын үзүүрүнүң кырында келген. Ынчалза-даа амдыызында аргалар бар деп көргеш, райкомуун бюрозу, райкүүскомун планны сентябрь 21-re чедир ылап-ла күүседир деп шиитпирээн. Ажыл-агый бүрүзүнге хонук санында белеткээр сигенниң нормазын доктаткан, ол ёзугаар - райога хонукта 300 ажыг тонна сиген белеткеттинер. Бүгү-ле аргаларны ажыглап турган, ажыл-агыйлар боттарының девискээринден чайгаар үнген сигенни кескеш, Тес унундан, Кош-Терекten сигенни немей кезерип көрген. Ол сорулганы күүседирде хол-биле сиген кезер инжилериң санын 2—3 катап улгаттырары чугула. Партия райкому, райкүүском болгаш ооң көдээ ажыл-агый эргелели ам шиитпирлиг хемчег аңбас болза, ниитининг малынга чем белеткелиниң планы үстүр чадавас. Райога бо төлээ-биле байдал дүвүренчиг болуп турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

УГЛАНЫЫШКЫН ТОДАРАТТЫНГАН

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

Чаагайжыдыгга тудуунуң амылын эки чорудары болгаш чурттаачылыг черлерниң арыг-шевер байдалын эжимидери дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш Москва база Ленинград хоорайларның Бүгү-эвилел социалистиг чарлыышының 1974 чылдың баштайгы чартыында түңнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС үндүрген. РСФСР-ниң девискээрлеринге чурттаага тудуунга күрүнеңиң акша тускайлаашыныңы бо чылдың баштайгы чартыында 106 хуу күүсеттингенин хүлээп алган доктаалда айытканнар. Чурттаага болгаш коммунал тудуг, чурттаага башыңнарының капитал болгаш агар септелгезиниң, эруктарны болгаш тротуарларны кылып, капитал септелге талазы-биле хоорайларны болгаш оске-даа чурттаачылыг черлерни ногаанчыдып, чаагайжыды тудар талазы-биле планның даалгаларны база социалистиг хүлээлгелерни амыр күүседип, оларның арыг-шевер байдалын эжимиттикен. Хөй-ниити болгаш чон-даа чурттаачылыг черлерни чаагайжыды тудар, ногаанчыдар болгаш санитар байдалын эжимидер талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылды кылган.

Бүгү-россияның социалистиг чарыжының тиилекчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл туктарын акша шаңналы-биле кадыг тывыскан.

1974—1975 өөредилге чылы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында директивазын амыдырал боттандырарының түңнекчи чылы. Ынчангаш башкыларның чанчыл болган август чөвүлел хуралдарының кол айтырыы бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының талазы-биле моон соңгаарлы хемчеглер дугайында боон турары чөптүг. Кызыл хоорайның школаларының башкыларының чөвүлел хуралынга кичээнгейниң төвүнге база ол айтырыг тургустунган.

Эрткен үш чылдарның дургузунда Кызылдың школаларының башкылар коллективтери, улус өөредилге ажылдакчылары бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының талазы-биле, өөредилге-кижизидил гелиг ажылды сайырангайжыдырынга көскү ажылды кылып, чедиишкиннерлиг болганын илеткелчи Кызыл хоорукуусткомунуң улус өөредилге киидизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова демдеглээн. 1971—72 өөредилге чылында Кызылдың 10291 өөреникчилеринден 366 кижи ийи чылчы боон, өөредилге хуузу 96,5 чедип турган болза, бо өөредилге чылында өөредилге хуузу 98 хуу четкен. Бо өөредилге чылында 252 башкы, 184 класстар чүс хуу өөредилгени чедип алган. Ол дээрге башкыларның болгаш школаларында, бүгү республиканың школаларында бар класстарның чартыындан хөй кезии-дир. Эрткен өөредилге чылының түңнелинге киришкен 10154 өөреникчиниң 3161-ри чүгле эки болгаш кончуг эки өөренген. № 1, 3, 4, 5, 7 15 школаларның өөредилге хуузу 99 чедип, харын-даа ажып турары өөрүнчүг. № 7 школада (директору Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады Л. С. Новикова) 30 башкыларның 19-у, 22 классчыларының 16-зы 100 хуу өөредилгени чедип алган. 640 өөреникчилерниң 340 ажыы чүгле «4», «5»-ке өөренип турар. Совлгу үш чылда он классты дооскан өөреникчилерниң 70 хуузу дээди өөредилге черлеринде өөренип турар.

Школа бүрүзүнде башкы ажылының ёзулуг мастерлери, уруглардың сагыш-сеткилин ханы биилир кижизидикчилер көвүдээн. Школаларда удуртулга болгаш хыналга чогуур деннелче көлүрүлген.

Үш чылдың иштинде школаларның өөредилге-материалдыг базазы быжыккан, уруглардың өөренириңге таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Ынчалза-даа Кызылдың школаларында, бүгү республиканың школаларында дег, ажып эрттинмээн четпестер, долу шиитпирлеттинмээн айтырыглар барын илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглээн. Август айның эгелинде болуп арткан РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга база бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының айтырыгларының турда, бисте байдал ам-даа кончуг багай. Эрткен өөредилге чылының түңнели-биле Кызылдың школаларында 200 өөреникчи ол-ла класстарга катап өөренир. Өөредилге хуузунуң чылдан чылче өзүдези чавыс.

Бүгү-ниити сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хоойлуда, август чөвүлел хуралдарында, Кызылдың школаларының башкылар коллективтери, улус өөредилге ажылдакчылары бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозарының талазы-биле, өөредилге-кижизидил гелиг ажылды сайырангайжыдырынга көскү ажылды кылып, чедиишкиннерлиг болганын илеткелчи Кызыл хоорукуусткомунуң улус өөредилге киидизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова демдеглээн. 1971—72 өөредилге чылында Кызылдың 10291 өөреникчилеринден 366 кижи ийи чылчы боон, өөредилге хуузу 96,5 чедип турган болза, бо өөредилге чылында өөредилге хуузу 98 хуу четкен. Бо өөредилге чылында 252 башкы, 184 класстар чүс хуу өөредилгени чедип алган. Ол дээрге башкыларның болгаш

Белоруссияны фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылынга

УЛУСТУҢ САГЫШ-СЕТКИЛИНИҢ ТИИЛЕТТИРБЕС КҮЖҮ

Ф. А. СУРГАНОВ,
Белорус ССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунун Даргазы

Бистиң чуртувустуң хөй-хөй даштилы аалчылары Брест—Москва аразының автоорууң эртип чораан, Минскиниң чоогунда чээрби бирги километрге болган чок-ла доктаай бээр. Өндүр улуг тураскаал — Алдар базырыы оларның кичээнгейин хөөра тудуптар.

Минскиниң болган чоокавы суурларының он-он муң чурттакчыларының хөл-биле чыгааны ол онзагай базырык герман фашизмге удур Аланчуртуң Улуг дайынының үезинде совет кижилериң эрес-маадырлыг чоруумун демдээ кылдыр костур. Базырыктың сүүр бажында дөрт селемеин тураскаал кылдыр кадаан. Кызыл Армияның дөрт фронтузу — Белоруссияның Бирги, Ийиги, Үшкү фронтулары болган Прибалтиканың Бирги фронтузу — хөй санныг партизан отрядтарының болган каттыжыышкынарының деткимчеи-биле 1944 чылдың июньда Белоруссияны хостаары дээш аажок улуг тулчуушкунну калбарткан.

Белоруссияга тулчуушкуннар 1944 чылдың июнь 23-тен август 29-ка чедир 66 хүн узамдыкка болган делегейниң ийиги дайынының эң улуг шавар халдаашкыныңарыныг операцияларының бирээзи болган. Ол тулчуушкуннар 1000 ажыг километр дурттуг болган хевылы 600 километр чедир фронтуга эрткен. Дайын чорудулгаларынга болган ийи таладан ону хандырарынга дөрт миллион ажыг кижи киришкен. Он-он муң танкылар, улуг боолар, минометтар болган өске-даа боо-чепсек турган.

Белоруссияга тулчуушкун дайынының шуут чылча шавары-биле доозулаган. Республиканың найысылалы — Минск хоорайны июль 3-те хостаан. Бистиң шериглеривис июль 20-де Барының Буг дээр кызыгаар хемниң кешкеш, Польшаның девискээринче киришкен.

Белоруссия дээш тулчуушкуга Совет Армия партизаннарының идепкейлиг киржилгези-биле дайзыныларның 17 дивизиязын бүрүн узуткаан болган 50 дивизиязын чылча шапкан.

Эжелекчилерни чылча шаварынга улуг салыышкынны белорус партизаннар болган чажыт ажылдакчылар киирген. Дайзыныың тыылынга демселиң үш чылының дургузунда олар чартык миллион ажыг фашист солдаттарны болган офицерлерни сандан үндүрүп, дайзыныың 11 муң ажыг эшелонпарын ландарылыр дужуруп, барык муң штабтарны болган гарнизоннарны чылча шаап, 300 ажыг шериг складтарны чазылдырып, 1.355 танкыларны болган бронемашиналарны, өскеда хөй-хөй шериг техникаэын, дайынчы ок-чемзектерни узутпаан.

Бистиң чуртувуска гитлержилерниң доннаштырган ол дайыны аар болган хан тогүүшкүнүүр болган. Чүгле Белоруссияга бетин фашистиг эжелел чылдарында 2 миллион 200 муң ажыг кижи олүрткен — ол дээрге барык дөрткү чурттакчы бүрүзү-дүр. Эжелекчилер үптеттирген, хоозураттырган, ортеннип-хунаткан черни арттырганнар. Хоорайлар бузундулар болу берген, суурлар турган черлериниң хөй вируузунга чүгле печкалар хоозайлары кожайын турганаан. Белоруссияның бүдүн-бүдүн районнары барык бүрүү-биле зэң чер турган.

Республиканың хоорайларын, суурларын бүгү улус ажыл-агыйын катап тургузарынга бүдүн он-он чылдар негеттинер ышкаш кылдыр салгындырып турган. Ынчалзаада белорус улус часкаанзыраваан. Ол дээрге улуг оруг улустуң болган бистиң чурттуларывыс ажыг ажылдан турган. А Поволжьеден, Уралдан, Сибирьден, Москва чоогундан Белоруссияже тараалыг, металлдыг, машиналарлыг, цементилиг, труйбулуг, урезиннерлиг, мал-магазиныг поездилер чоруп турган.

Улус ажыл-агыйын катап тургузары эрткен үеже аналээп киришкин болбаан. Ону улам техниктит бедик деңнелге чорудуп, бүгү экономиканга шынар таласы-биле улуг бурүнгаарлаашкынныг аргаларбиле чоруткан.

Оон өзөр эрткен чылдар дургузунда республиканың хевир-шинчизи таныттынмас кылдыр чаартының эскерилген, оон амыдыралы онза хайныышкынныг хөгжүп сайзыраан. Белорус черде чүс-чүс чаа бүдүрүлелер өскен, дыка хөй чаа адырлар, чижээ, прибор тудуушкуну болган электроника, химия, электротехника болгаш даг-тывыш үлетпүрү, нефтехимия, нефть тывыжы болгаш өске-даа адырлар тыптып келген. Дайын мурнундагы адырлар, ылангыя мурнундагы индустриалдыг төптер дайын соонда-гы чылдарда дыка өскерилген. Ылангыя Минскиниң үлетпүрү онза шапкын хөгжөөн. Гомель, Витебск, Могилев индустриалдыг улуг төптер кылдыр өскен. Республиканың чурт чуруунда хөй-хөй чаа хоорайлар болгаш ажылчын суурлар коступ келген. Демир-орук доктаар, ыржым, бичии Жодино суурлуган «БелАЗ» дээр күүндүг самосвалдарның тургузукчуларының хоорайы болуп берген. Барын Двинада Новополоцк — нефтехимиянын эң улуг төвү өскен. Старобинщинада — шахтерлу Солигорск хоорай, Гомель областа — химиктер хоорайы Светлогорск өскен. Брянск Полесьезинниң хөлдериниң болган тулаларының аразында —электроэнергетиктерниң Белоозерск хоорайы, Витебск областа чурттуң одалга-биле ажылдаар эң улуг электростанцияларының бирээзин тудуп турар Новолукомль хоорай өскен.

Белоруссияның үлетпүрү бүгү чурттуң күүндүг экономиктиг организеминниң чарылбас кезээ болбушаан, кодурлуушкуниуг, бедик темпилиг хөгжүп турар. Үчүге сескн беш чылда безин республикага үлетпүр бүдүрүүшкүнүүн хемчээли 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Бистиң партиявыс улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн планын кол сорулгага— совет кижилериң амыдыралыына болгаш чагаадыкчы ажыл-чорудулгазына эң эки байдалдарны тургузарынга дүүштүрүп турар. Ону бистиң республикавыстың ажылчы чонпары хүн бүрүде көрүп турар. 1973 чылда чонпуң кижи бүрүзүнге оналаптыр боттуг орудга 1969 чылдың деңнеминден 25 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларының бир айда оргумак шалыны 16,7 хуу, а колхозчуларның күн-ажыл төлемиери 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Бистиң партиявыс улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн планын кол сорулгага— совет кижилериң амыдыралыына болгаш чагаадыкчы ажыл-чорудулгазына эң эки байдалдарны тургузарынга дүүштүрүп турар. Ону бистиң республикавыстың ажылчы чонпары хүн бүрүде көрүп турар. 1973 чылда чонпуң кижи бүрүзүнге оналаптыр боттуг орудга 1969 чылдың деңнеминден 25 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларының бир айда оргумак шалыны 16,7 хуу, а колхозчуларның күн-ажыл төлемиери 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Бистиң партиявыс улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн планын кол сорулгага— совет кижилериң амыдыралыына болгаш чагаадыкчы ажыл-чорудулгазына эң эки байдалдарны тургузарынга дүүштүрүп турар. Ону бистиң республикавыстың ажылчы чонпары хүн бүрүде көрүп турар. 1973 чылда чонпуң кижи бүрүзүнге оналаптыр боттуг орудга 1969 чылдың деңнеминден 25 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларының бир айда оргумак шалыны 16,7 хуу, а колхозчуларның күн-ажыл төлемиери 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Бистиң партиявыс улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн планын кол сорулгага— совет кижилериң амыдыралыына болгаш чагаадыкчы ажыл-чорудулгазына эң эки байдалдарны тургузарынга дүүштүрүп турар. Ону бистиң республикавыстың ажылчы чонпары хүн бүрүде көрүп турар. 1973 чылда чонпуң кижи бүрүзүнге оналаптыр боттуг орудга 1969 чылдың деңнеминден 25 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларының бир айда оргумак шалыны 16,7 хуу, а колхозчуларның күн-ажыл төлемиери 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Бистиң партиявыс улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүн планын кол сорулгага— совет кижилериң амыдыралыына болгаш чагаадыкчы ажыл-чорудулгазына эң эки байдалдарны тургузарынга дүүштүрүп турар. Ону бистиң республикавыстың ажылчы чонпары хүн бүрүде көрүп турар. 1973 чылда чонпуң кижи бүрүзүнге оналаптыр боттуг орудга 1969 чылдың деңнеминден 25 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларының бир айда оргумак шалыны 16,7 хуу, а колхозчуларның күн-ажыл төлемиери 1,8 катан улгатkан.

Хөй капитал салыышкынныр, кижилериң эрес-шудургу ажыл-ижи, оларның улам өлүүшкүнүүр мергежили кодээ ажыл-агыйның продуктуулуун кыска хуусаада безин дыка бедидер арганы берген. Мындыг саннарны көргүзергеле четчир. Соолгу сес чылда республикага тараа культураларының дүжүттүрүү барык ийи катап өзүп, 1973 чылда гектардан-на 22 чыгам центнер болган. Колхозтарда болгаш совхозтарда эът бүдүрери ийи ажыг катап, сүт— 1,6 катан өскен. Оон-биле кады күрүнеге болгаш чонга кодээ ажыл-агый продукциязын садары бага ковудаан.

Ужем чыл... Бо чылдарның иштинде дайынның онгуларын хадыннар болгаш хыдлар дүй өзе берген. Бомбалар болгаш снарядтар үрей дүшкен черлерде адлым тараа чалгын, Белоруссияның үрегдээшкинге таварышкан хоорайлары болгаш суурлары өзүп, улам экижип турар.

Ынчалза-даа бистиң чүректеривис дайын үезинниң берге болуушкуннарын ам-даа утпаан. Белоруссияга, кана-даа баргаш, хоорайлардан, суурлардан, оруктардан болгаш оймак-аалактардан тураскаалдарны, мемориалныг хоорлерни бо-да көрүп болур. Бистиң улузувус фашистиг эжелекчилерге удур демисеэдин дошкун болгаш маадырлыг тоожуузун даштарда болгаш хүлерде оюп, бижээн.

Совет улус дайын деп чүвени эки билир, чаа салгалдың кижилери мындыг ямыглыг тураскаалдарны, хоорлерни катап кылбазын дээш тайбын, дээш шинтпирлин-биле демисеэвип турар.

(ПМА).

Хоорайның муң чылы

БЕЛОРУС ССР. Витебск бодунуң тургустуунганындан бээр бир муң чыл болганын дейдегээр. Чүс-чүс чылдар ол эрте-бурунгу хоорайга ис-демдээн арттырып каан, мынчалза-даа ону кырыдын шыдаваан. Фашистиг эжелел үезинде ол барык бүрүү-биле үрелип, чуурулган-даа болза, хүл-шыба бузундулар кырынга кайгамчыктыг чараш хоорай кылдыр катап тургустунган.

Кажан-бир шагда куруг чыткан кыдыг-кызыгаар черлерде чуртталга бажыңнарының квартаалары өскен. Ленин кудумчузу Витебскиниң чурттакчыларының чоргаарланыр чери боон турар. Тиилелге шөлү база-да дыка аянныг, чараш.

Хоорайның чурттакчыларының чартык кезии аныяктар. Дөрт дээдэм болгаш он орутмак тускай өөредилге черлеринде 20 муң хире кижи өөренип турар.

Республикада кылып үндүрүп турар станоктарның 40 хуузун, хевис кылыгларының 60 хуузун, торгу постеринең 90 хуузун Витебскиниң будүрүлге черлеринде будүрүп турар. Үлетпүр кылыгларының 75 хевиринге шинарның ады-не демдээн тывыскан. Оон үлетпүр черлериниң продукциязын делегейниң 60 ажыг чурттарынче үндүр садыглап турар.

Оң таланы чурукта: Киров кудумчузу.

Солагай талакы чурукта: Витебскиниң үлетпүр садыының № 38 магазининиң садыгжызы комсомолчу кыс Валентина Лешева юбилейжи белек—хоорай дүлүүрүн көргүзүп тур.

Н. АКИМОВ биле А. ЦЕРЛЮКЕВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КИПР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОВЕТ САНАЛДАР

Совет чазак Кипрде болгаш Киприн долгандыр тургустунган дүшүүрлүг байдалды чайладырынче углаган база бир тайбың саналын чарлап үндүрген. Ук чазак Кипр айтырыын шинтпирлээрин муңгаштаалыышкымдан үндүрер үмурлуг саналды сонуургалдыг бүгү талаалар чугаалажып көрзүн дээш киирген.

Кипрде кризисти узуткаарының аргаларын улам ыңай чугаалажырын делегей конференциязынче шилчидер деп ССРЭ саналдаан. Ол конференциягa Киприң, Грециянын болгаш Турциянын төлээлекчилери-биле чергелештир КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелининг кежигүүнери чурттарыңы, өске-даа, маңгыя, каяа-даа каттыышпаан, тодаргайлаарга, догуннап турар шериг-политиктиг белүглежиишиннериң чаңгызынга-даа бактаавайн турарларының санынга киргең күрүкелериң делегаттары база киржип болур ийик.

Кипр айтырыын амдыгаа чедир Женевага үш таланың төлээлери маргылдаалыг чугаалажып турган. Хамык үмур шак ында. Аңаа Англияның, Турциянын, Грециянын төлээлекчилери. Киприңң хамаарышпас чоруун он дөрт чыл мурнунда элбан хуузунда магадылап берген үш күрүнениң төлээлери киржип турган. Олар боттарының ол магадылалын херек кырынга боттуг ажыл-биле бадыткавайн бәрген.

Грецияга чоокта чаа чазак халажы бээрииге чедир ол үш күрүне шупту НАТО-нуң составынга бактаап турган. Амгы кипр кризисиниң тыптып келген үмурунда харыысалга НАТО-нуң ол болүглежиишкинииге шуут оналажыр. НАТО-нуң шериг организациязындан Греция үне берген соонда безин дайыынарын соңгу-атлантика эвилеи Кипрде кризисти шинтпирлээриниң дүлгүүрүн бодунга холгаарлап арттырып алыр оралдажыышкынар кылырындан ойталаваан. Наточулар Кипринң девискээринден, КНО-нуң шеригленинден аңгыда, даштыкы чурттарының бүгү чепсектиг күштерин үндүрериигe болгаш ол чуртка үндезин хоойлу барымдаалзар корумчуруму катап тургузарынга хамаарыштыр Айыыл чок чорук чөвүлелининг үндүрген шинтпирлерин күүседириге ажыы-биле удурлажырган.

Даштыкы чурттарның парлалгазының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, НАТО-нуң удуртукчулары Кипринң хоойлу ёзугаар, конституция барымдаалап соңгуп алган чазаанның саналга-оналын безин айтырбайн, ол чуруттуң салым-чолун моон соңгаар-даа үүле боттарының аразынга шинтпирлеп ап турарын кордаан. Оларның планнарынга Киприңң чону, чаа төлөн чазак база удурлажып үнген. Ук чазак үш чуруттуң Женевада боон турар чугаалажыышкынныарынга киржириниден ойталай берген.

Ындыг болганда, Кипрге тайбынны катап тургузарын шынаи-аа күзеп турарларның шупгузунга таарымчаллыг болур шинтпир үндүрер арганы тывырынга киирген чүүлэ удуг-хуу кылдыр совет саналды делегейниң хөй-инитизининң калбак хүрээлеңнери үнелеп көрген. Каттыышкан Нацнязар Организациялының чиңгине секретары Курт Вальдхайм совет планны «Айыыл чок чорук чөвүлелининг кежигүүнери болгаш соңуургалдыг чурттарның чазактары ылап өөренип көрген турар ужурлуг, кедергей соңуургачыг саналл» деп таймлбырлаан.

Кипрге Англияның, Грециянын болгаш Турциянын берген магадылалын Айыыл чок чорук чөвүлелининг доктаамал кежигүүнериниң бээр магадылалдары-биле солуур деп, база бир саналды ССРЭ киргеп. Оон ол саналы соңуургачыг болган. Чугаанын ужуру болза Киприн бүрүн эргелиг, хамаарышпас болгаш бүгүн девискээрлиг догуннап турар эргелериниң магадылалын бээринде боон турар.

А. КРАСИКОВ,
СЭТА-ның таймлбырлаччызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ГВИНЕЯ-БИСАУДА ДАЙЫННЫ СОКСАТКАН

АЛЖИР. (СЭТА). Португал чазаатың болгаш Гвинея биле Ногаан Мыс ортулуктарының хамаарышпас чоруумуң Африка партизаның (ПАИГК) төлээлекчилери албан чуруумун ёзугаар Гвинея-Бисауда дайынны соксатканын бадыткап, талаалардың аразынга моон соңгаар харылзаалар тударын тодаргайлап айтыкан декларациягa Алжирге ат салган.

Декларацияга ПАИГК-тиң демисел күүскомуйуй кежигүнү Педру Пирес биле Португалияның даштыкы херектер министри Мариу Соареш ат салган. Бо чылдың сентябрь 10-да Португалия тускайлаң догуннаан күрүне кылдыр Гвинея-Бисауну хүлээп киргенин күрүне өмүнээзинден чарлаар. Гвинея-Бисаудан Португалияның чепсектиг күштерин үндүрериn бо чылдың октябрь 31-де дооскан турар деп декларацияда айтыкан.

Хамаарышпас чоруктуң хүндүлежириниң, деп эргелиг болурунуң база бот-боттарыига хамаарышкан эрге-адыктарын барымдаалаарының принциптеринге дүүштүр экономикага, культурага хамаарыштыр, өске-даа талалыг дем каттыштырып ажылдазарының харылзааларын тургузуп, калбартырын ийи тала дугуржуп алган деп, декларацияда чугаалаан.

Португал делегация Ногаан Мыс ортулуктарынң улузуңуң бот-башкарыыр эргезин болгаш хамаарышпас чоруун бодунуң чазаанның өмүнээзинден бадыткаан, Африканың чаңгыс эң организациязының илергейлээн күзелин барымдаалап, КНО-нуң шинтпирлериниге дүүштүр ол эргези боттандырарының магадылалын берген.

Португалияның контролюнда турар африка девискээрлериниге колония ёзу-чуруумун шинтизи-биле дужуреринге хамаарыштыр Ногаан Мыс ортулуктарынга хамаарышпас чорукту тывысканы Гвинея-Бисау Республика биле Португалия Республиканың аразында ёзулуг дем каттыштырып ажылдаарының, быжыг тайбының эргежок чугула фактору болуур деп бүзүреливин ийи тала илергейлээн.

Дайынны соксадыр, Португалияның дүжүттүкчи ёзу-чуруумунга онаажыр харыысалганы тодаргайлаар арганы берген болгаш ийи чуруттуң, улустуң аразынга ақы-дүңма ёзубиле үре-түңнедлиг дем каттыштырып ажылдазарының оруун ажыктан чугаалажыышкынарыны боттарының кыска хуусаада эрттиргенинге сеткил ханааның ийи делегация ол декларацияның түңнелинде илергейлээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Ардеш департаментиде улуг эвес Аниоэз хоорайының ады боттарының эргелери дээш ажыл-ишчилериң демиселиниң үлегер-чижээ болу берген. «Траппери француз реюнна» фирманың ында алгы заводунуң беш чүс ажылчын, албан-хаакчызы, инженерлери ол заводтуң дирекциязының ону «орулга чок» деп сылдаглааш хаар деп шинтпир үндүргениие удурлаяраш, боттарының будүрүлге черии июль 12 деп бээр эзлеп келген. Ол заводту хаап каапгар болза, департаментиде чонуң кылыр ажыл-иштиг турарының мындыда-ла берге байдалын улам дорайтадыныңга чедирер апаар. Хөм болбаазырадыр ажыл-ишчилериниң шинтпирлиг демиселии ам бүгү француз ажылчы чонпар эң калбаа-биле үнелеп, дерзип турар. Бүгү-нинги күш-шыыл конфедерациязында, Францияның демократтыг күш-ажыл конфедерациязында болгаш бүгүнинги кадрлар конфедерациязында бактаап турар профэвилелдериниң саналын ёзугаар ажык аргыжылгалар хүнүн эртиргенин ол эп-сеткил каттыштырылгазының чайыннанчак херечизи болу берген.

Ол хүн 12 муң ажыг кижи «Таннер француз реюнниниң» цехтериниге баргаш ажылчын, албан-хаакчылар, инженер, техниктер-биле чугаалашкан.

Боттарының чөлүг демиселин деткип турар профэвилел каттыжыышкынныарының болгаш чөөн үзелдиг партияларының төлээлекчилери, ФКПниң Политбюро кежигүнүне кандидат Мирей Пертран Антонэзиниң хөм болбаазырадыр ажыл-ишчилериниң ол чүүлэ демисел хүнү эп-сеткил каттыштырылгазының улуг митингизи-биле доозулган.

З 5-к и с ъ е з д

ДЕМИСЕЛ КҮШТЕЛИР

ТОКИО. (СЭТА). Кумамото хоорайга нурунениң демир-орум ажылчыннарының бүгүяпон профэвилелиниең (КОКУРО) эзчегилиг 35 дугаар съездизи ажыттынган. Ук профэвилел 230 муң кижини эвилелдештирип турар. КОКУРО Японияның профэвилелдеринең кол чөвүлелининг (СОХИО) эң улуг дайынчы отрядтарының бирээзи, япон ажыл-ишчилериниң бо часкы шавар халдаашкынынга идепкейлиг рольдуг болган. Ынчангаш оон амгы съездизиниң ажылынче чуруттуң депшилгелиг хөй-инитизин кол кичээнгейин салып турар. Япониянын демир-оруктарынга апрельде нептерей берген ажыл соксадышкынарын хөй-хөй кижилер амдыгаа чедир бодап турар.

Делегаттар япон ажыл-ишчилериниң бо часкы шавар халдаашкынынын чедиишкиннерин быжыглаарынче угланган демиселди уламчылаарынче угланышкынны чугаалажыр болгаш чүүлүг деп көөр.

Күрүнениң демир-орук ажылчыннарының бүгү япон профэвилели чурттуң ажылчы чонпар массаларының байдалын үндезинн-биле экижидер, ажыл төлевирин улгаттырар, пенсия системазын чаартыр, социал хамдырылгага бээр акша-хөреңгини көвүдүдир деэш демиселди улам калбартыр, «будүрүлге сайзырангайжыдарының» капиталистиг политиказынга удур улам шинтпирлиг демисежир деп турар. Капиталистиг ол политиканы хөреңгитеннериниң эрге-адыктарынга дүүштүр ажыл-ишчилерни молчуурун улам күштелдирер сорулгалыг чөрүдүп турар.

КОКУРО демир-орукчуларының ажыл соксадыр эргезин катап эгидип бээрииче демиселии база угландырар деп турар. Оларның болгаш күрүне секторунуң өске-даа ажылдакчыларының ол эргезин 1948 чылда-да улуска удур хоойлу ёзугаар каткан.

Яманның эң сөөлгү КИЖИЗИ

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Яман аймактың индейлериниң эң сөөлгү кижизи Аргентинаның Ушуая хоорайында өлген.

Аймактың чуруу Оттуг Чер турган. Ол аймак 1850 чылда 3000 кижилиг чораан.

Яманнарның политиктиг кандыг-даа организациязы чок, олар улуг өгбе кижизинин сөзүн хоойлу деп саналар турган.

Олар кыскажак—150 сантиметр-де дурт-сыныг, сиген ийикпе хөй кештери-биле дээвирлеп каан чадырларга чурттап чораан.

Аймактың дылы 5 диалектиглиг турган.

КИПРНИ ДЕТКЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның найысылалынга массалыг чыскаал болган. Аңаа киришкеннер Айыыл чок чорук чөвүлелининг Кипр талазы-биле резолюциязын амыдыралга боттандырарыл негээн. Он муң хире кижилиг чыскаалганнар хоорайның кудумчуларын дургаар эрткен. Олар Кипринин девискээринден даштыкы чурттарның шериглерин үндүрерии, оон түскай догуннаан күрүне эргелин, бүдүн девискээрлиг, хамаарыжылга чок турар эргелиин хүндүлээрин негеп чораан.

ЯПОНИЯ. Рис өстүрүп, тарыыр ажыл чурттуң кодээ ажыл-агыйының эң-не хөй күүш үнер, аар-берге болгаш эвээш механизастаттынган адыры боон артпышаан. Бир гектар черге ристи өстүрүп алырының бүгү ажылдарын кылып, оны олуртуп, арыгдап, хоралакчыларга удур демисеэвип, ажаан алырынга болгаш арыгларынга—ортумаа-биле 309 кижи-шак чарыгдаттынар.

ЧУРУКТА: ристиң үнүүн олуртуп турары.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

Праганың баштайгы метрозу-биле 17 миллион кижи

ПРАГА. (СЭТА). Бо чылын майның 9-га Прага метрозунуң баштайгы шугуму ажыглалга киргең. Оон ачы-дузалын ам 17 миллион ажыг кижи ажыглаан. Ол чурагай эң дидим ургазылаттынын турганындан безин ашкан болгаш чедословак найысылалдын амыдыралынга метронуң ыяк ижигип киргенинин бүзүреливин херечилели боон турар.

Прага чону ам метрополитенниң ийиги эзлчээн—«А» шугумну тудуп турарын кичээнгейлиг соңуургап турар. Праганың метрогудуттукчулары совет баштай техниказының дузазы-биле, шуут-ла тудугга барып сүме кадыл турар совет ениңктериниң дуржулгазын ажыглаашаар, чер иштинде туннельдер тудуп турар. Ол шугум 4,5 километр узун дурттуг, аңаа чеди станция турар. Шугум 1975 чылда ажыглалга киргеш, хоорайның эң хөй чонпуг барыын болгаш чөөн районнарын аргыжылга оруктары-биле тудуштурар.

Совет Тыванын 30 чылынга

ХООЧУН ЧОЛААЧЫ

Кузозунда кызыл кожаалыг түүк машиназы респотребсоюлтуң садыг баазазының девискээрниге болган чок-ла кире маңнал келгеш, бир-ле склад эжиниге бирып турултарым бо-ла көөр мен. Оон чолаачызының бөргүүң адаандан бууларган баш дүктери каступ келгилеэн, ынчалза-даа характары сергек, чазык чолаачы. Оюу Уранзай Узуноолович Назытпай дээр.

Ол болза Тывага эң баштай машина-техника-биле салым-чолуң холбаштырганарның бирээзи, хоочун чолаачы-дыр. Оон түктүг машиназының кабинезынга дайын сөөлүндеги берге чылларда-ла кады олуруп чораан болгаштың таныжым дээр мен. Ынчаарга Уранзай Узун-ооловичиниң машина-техника-биле холбашкан чуртталгазы канчаар эгелеэнил дээрзин чугаалаксадым. Боду 1915 чылда Чөөн-Хемчиктиң Чадаанага төрүттүнген кижи. 1933 чылда Тываның «Элтес» хүрээкомунга болгаш Улуг-Хем районнуң «Арыг-Узуу» күрээкомунга баштайгы тракторлар дагжап эгелээн. Сонуургазынал оол Назытпайның сеткил-сагыжын ол дааш дүвүреднирген. Чаа тургустунган «Арыг-Узуу» күрээкомга трактористер курузунга оске өөрү-биле кады ол өөренип эгелээн. Ынчан ужукбижикке хиреллг, машина-техника деп түвени көрүп чорбаан, 17 харлыг оолга кандыг бергелер турбаан дээр! Ынчалзажок «Чүткүлдүг кижиге чүү-даа шаптыг болбас» деп чугаа бар. Назытпай трактор башкарар эргени чедип алгаш, ажылдап эгелээн. Шагаан-Арыг девискээриниң ыяш аңдаынар шыйбактап каан күр черлерин бир дугаарында-ла күүлүг техника-биле дилдирип эгелээнинерниң бирээзин ол болган. Уранзай Узун-оолович орта 1944 чылга чедир ажылдаан, ёзулуг-ла мергежилдиг баштайгы трактористериниң бирээзи болганын ооң ынчаардагы эш-оорүнүң сактыышкыннары бадыткап турар. Ол бир чылдарның дургузунда 4 трактор-биле ажыллаан.

Аныяк механизатор Тываның Совет Эвилелиниң составынга каттышкан ыяшның чазынында бир ышы болганы келген.—Чолаачы оолдар мээң «чоржаң» тракторумну чүге кыжыраан дег далдып эртип турарыл? Мен чоонган мен! Трактор тыныш каш чыл тудуп келгеш, машинаны башкарар кылдыр канчаан өөренип шыдавас деп мен? Ынчангаш бир-ле дыңнап турарымга, Кызылга чолаачылар белеткээр чаа курс ажыттынган деп чугаа үзүү. Чүрек достундурбээн, чүткүл доктаатпынмаан. Бир-ле таныжым чолаачыным дүк чүзүрген машиназынга олурупкаш хаһан мен.

Совтуватристиң чолаачылар белеткээр курузунуң даргазынга күзелим илередиримге, тракторист мен—дээн сөзүмүң дыңнаан хала чокка хүлээп алганыңга амыраанымны чүү дээр—деп, ол сактып чүүлээр.

Ооң күш-ажыл дептерин көөрге, «1944 чылдың он айының оюнуң хүнүнде Тыва төп кооптуң бараан соөртүр чолаачызы кылдыр хүлээп алган» дээнинден оске бижидилге чок. Ол дээрге Совет Тываның 30 чылдарының дургузунда эң сеткилиг ажылдап келген сынын чок күш-ажылчы кижилериниң бирээзи-дир — дээрзин хереглеп турар барымдаа-дыр. Республика девискээринде ооң баспаан, барбаан черп чок. Мөңгилиг Монгун-Тайганың Мугур-Аксы, Моген-Бүрен суурларының чону ону таныыр. Чүге дээрге, оларга чеже катап барааннар соөртүн чедирбээн дээр! Кылын хөртүк шыпкан бедик арттарны, арга үзиммерин чара чүткүдүп чораап, кышкы үеде ыракы (Тожуга) чеже-даа чоразының ол боду чөргаарал-биле чугаалаар.

Уранзай Узун-оолович Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киржип, респотребсоюзтуң АТК-зының бүтү чолаачылары-биле хады бир деңнеп ажылдап турар. Чаагай күзел-биле, чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннер-биле Уранзай Узун-оолович.

В. САГААН-ООЛ.

Космодромнуң үстүнге чайыннанчак херел кыптыгып каап турда. Москвага отту өөрүүп турган, ол херел дээрге күүлүг ракетаның оду, ол долгандыр черлерни чырыдып, космосче чаа ужудуушкунну медээлеп турганы ол. Чоокта чаа Павел Поповичиниң болгаш Юрий Артюхиниң Черге «эккелгеш» сылдыс эстафетазын оларның эштери —Геннадий Сарафанов болгаш Лев Демин оларның уламчылап турары бо-дур.

Бөгүмгү ужудуушкун —«Союз» хевириниң корабльдеринге юбилейлиг байдалдыг болуп турар. Бо ужудуушкунну белеткеп турганнарның бирээзи-биле беседа кылдывыс.

«Союз» корабльдиң баштайгы ужудуушкунунуң хүнүнден бээр эрткен чедиг чылдың дургузунда космоска кымыр инзы-бүрүү даалгаларны аңаа берип турган бис деп, инженер чугаалады. Башкарып чоруур ийи корабльдиң баштайгы тудуштурулгазын сактып көрээли, ол болза орбитага улуг космос системаларын монтаждаарынга аргаларны ажыткан. Ол чедиг чылдың дургузунда космос шинчилелдериниң эң-не перспективтиг утланыышкынмарынга этеми салган орбитаның баштайгы эртем станцинизы төрүттүнген. Ол болуушкун база «Союзтуң» ады-биле холбашкан, ол «Союз» орбита станцинизынга экипажты болгаш чүткүү чедиреринге тергиин транспорт херексели кылдыр бодун көргүскен. «Союзтуң» сөңгалары космос эртеминиң черниң делгемнеринче болгаш октаргайның ханызынче үнериге идегедиг «сөңгалар» болу берген. «Союзтуң» ужудукчуларынга инзы-бүрүү даалгаларны берип турган: бойдус курлавырларын өөренип көөрү, ыракта дээр бүдүмелдерин шинчилээри. Адаатым сөөлүнде. «Союзтуң» белеткеннип турары база бир хүлээгеш бар, ол болза улустар аразының кады ажылдажылгазының орбитазынга үнери-дир, ол чүл дизе, 1975 чылдың июльда «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдериниң ужуражыышкыны болгаш кады ужудуушкуну болур.

...Ужудуп үнер шөл. Аңаа кылаштап турганы, хана солуун көрүп болур. Ооң ортузунда эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин оларның «Союз-14» корабльдиң экипажынга байыр чедирген телеграммазын парлап каан. Павел Попович биле Юрий Артюхин база-ла бо шөлден ужудуп үнгеннер. Ыяшангаш партияның болгаш чазактың удуртукчуларының байыр чедирген сөстери ында ажылдап турар бүгү кижилерге база хамаарылгалыг дээрзи биадингир. Оларның бирээзи бодунуң камгалал болур, ак өңнүг бөргүн ужулгаш, комбинезонунуң чеңи-биле дерин чотказып, бистиң-биле байырлажып чугаалады: «Бис күүседип шыдаар бис!».

«СОЮЗ-15» КОРАБЛЬДИҢ УЖУДУП ҮНГЕНИНИҢ ДУГАЙЫНДА РЕПОРТАЖ

Күрүзе комиссизының сөөлгү хуралынга «Союз-15», корабльдиң экипаж кежигүннериниң чугааларынга база олышкаш чедимишкинниг болуурунга бүзүрел тодаргайы-биле илереп турган. Корабльди ужудуп үндүреринге белеткеп турган конструкторларга болгаш инженерлерге, ажылчыннарга Геннадий Сарафанов өөрүшкүзүн илередип, байыр чедиргеп. Мында корабльге олуруп алгаш, ажылга базары—ёзулуг-ла таалал-дыр деп ол чугаалаан: ужудуушкунуңуң программазын түгле тергиин кылдыр күүседиринге экипаж бүрүн шиитпирлиг деп немеп каан.

Бо ужудуп үнүүшкүн, мооң мурнундаазы-биле бир дөмей, дүне болуп турар болганда, хонуктуң графигин космонавтар биче өскертир ужурга таварышкан. Эртен олар парлалга конференциязы кылып, ужудуушкунунуң программазының дугайында чугаалап бергеннер, а дүштеки чемнинг соонда, каратты чиргилчиннелдирип турар хүкүң чырыындан соңга көжегезі-биле дутланып алгаш, ырак орук баазылерге өөрүп четтиргенин илергейлеп, ийи космонавт холдарын чайганнар.

Космосче ужудуп үнерииниң хөй удаа көрүкчүзү болуп болур, ынчалза-даа ол ынчаар таварыла бүрүзүүде кижениң сеткилин кеззээле мырыңай бир дутаар көрүп турар чүве дег хайыын келир. Чүге дээрге космодромнуң радио четкитиби-биле ужудуп үндүреринің мырыдыг командалары дыңналгылап келир:

— Дуглүүрүү ужударынга кожуптуңар!

— Хөделдириңер.

Ол өйүң иштинде перископтардан адырлып, карактарывысты билдиртпейн шимгилей бээр бис, чүге дээрге ракетадан километр хире черде турар бистиң хайгаарал пунктувус камчар-даа аажок чырык болуп, хереленип келир.

Ооң соонда, ол кайгамчык улуг оттуг бомбук дүнекиниң дүмбейинче, эстш берген дег, көзүлбейн барып, чаңнык дег даап чиде бээрге, октаргайдан сертек үнмер дыңналып келир:

— Мен — Дунай-дыр мен! Мея— Дунай ийи-дир мен! Башымывын тавыында-дыр. Программа бүзүлаар ажылдап чор бис.

Космоска база бир ажыл хүнү ынчаар эгелээн.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.

СӨТА-ның тускай корр. Байконур космодром.

Кызылда «Аялга» магазинниң телевизорлар садар килдизиниң коллективи бараан саарылгазының пязнизарын ай санында чедимишкинниг күүседип келген.

ЧУРУКТА: ол магазинниң аныяк садыгчызы Наташа Куселин мурнакчы садыгчыларның одуруунда кирип, коллективтиң-даа, садып алыичыларның-даа макталарын ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ВОЛЕЙБОЛ—СОЛУН, ХӨГЛҮГ ОЮН

Волейбол ойнаары бистиң республикага эң-не неперенгей болгаш солун ооннарның бирээзи турган. Каш-ла чылдар бурунгаар Кызылдың-даа, районнар тептеринин-даа волейбол шөлдеринге ойнакчылар шыгырт долу турар боор чүве. Үттүрген улустың катап ойнаары безин берге. Ам бо ооннуң шилит массалыы чаагаар-ла читкен-дир. Ужуру чүдэл? Ойнакчыларның эвээжээнинде бе азы организацыя кижилериниң чогунда бе? Мен бодаарымга, ындыг байдалдың тургустунуп келген бир чылдагааны — сөөлгү чылдарда школаларда күш-культура башкыларының кошкак ажылдап, өөреникчилерге спорттуң инзы-бүрүү хевирлерин солун кылдыр тайылбырлап, өөретпейн турарында. Чамдык башкылар күш-культура кичээлдерин орта эрттирбес, өөреникчилерге түгле хол, бут бомбүү октап бергеш чоруй баар таварылалар бар. Оон аңгыда аныяк оолдар, уруглар боттары база идепкей чок, хосту үезин канчаар шын эрттирерин бялбес болгулаар. Түс-түс черлерде комсомол комитеттери, организацияларының ууштүүлүг ажыглаарга, амгы үениң судноларының нарын будуштуг үлегер-майык төлевилелдерин корабльчиниң тургузарынга аажок дузалыг боон турар.

Бакунуң ол судно-модельзиниң чогаадымачы ажыл-ижин спорттуң ол хевирингге ынактар аажок сонуургаар. Ооң өөреникчилерин хөй. Олар дазай эртеминиң клубунда өөренип турар.

Чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип турарын чедип алган.

№ 2 агитквартира чөн ортузунга ажылын база эки тургускан. Мында хаңа солун доктаамал үнүп турар. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң хорум-чурумун быжыглаарынга улут кичээнгейин салган. Мал чемнинг белеткелиге ышталаашкын, септелгеже херээженнерни эвилелдеп, каш удаа шеф-дузаны чоруткан. Амгы үеде Суг-Аксында херээженнер чөвүделиниң агитквартиралары Совет Тываның 30 чылын төлептиг уткуур дээш белеткел ажылын чорудуп турар.

О. БОРАШ.

ЧАҢЧЫЛЧААН ДЕЛГЕЛГЕ

Шагаан-Арыг хоорайга чечектер делгелгезин чылдың-на организастап турар бис. Делгелгени хоорай Соведи болгаш хоорайның херээженнер чөвүлелм башкыларның август хуралының таварыштыр эрттирери чаңчыл болган. Бо чылын ук делгелгени Совет Тываның 50 чылынга тураскаатқан бис.

Делгелгеге белеткелди чазын-на эгелээн. Шагаан-Арыг хоорай Соведи болгаш хоорайның херээженнер чөвүлели «Эң эки бажың девискээри» база «Эң эки чечек өстургени дээш» дээн черишти организастап, чарыштың негелделерин ажылдап кылган.

Бо чылгы делгелгени база-ла башкыларның август хуралының хүнүнде эрттирген. Делгелгеге хоорайның 16 албан организацияларының, 30 ажыг хуу кирижикчилер киришкен. Хоорайның № 1, 2, 3 уруглар садтары, нефтебаазы, өрүк участогу, № 1, 2 школа, хоорай Соведи, хоорайның коммунал хандырылга чери чыл бүрү хөй чечектерни өстүрүп, делгелгеге идепкейлиг киржип келгеннер.

Совет Тываның 30 чылынга тураскаатқан делгелгени инзы-бүрү темаларга уткалыг, чараш кылдыр делгээр талазы-биле хоорайның уруглар садтарының «Шүүтү чараш чүүлдү— уругларга», райпонуң «Мөңге ог», «Садыгжы болгаш садыг алыкчы», район эмнелгезинниң «Азнаның төвү», эмзыраа хандырылга комбинадының «Совет Тываның 30 чыл ооң» болгаш өске-даа темалыг делгелгелерни сонуургаан.

Чечектер делгелгезинге чыл бүрү доктаамал киржип турар эки чечекчилер хоорайда хөй. Чижээлээрге, М. В. Марселова, Р. Н. Килина, Г. И. Беликова, Н. С. Дмитриенко, А. А. Верзилова, З. Ф. Шатаева, Е. А. Григорьева дээш өске-даа эштерни мактавас арга чок. Устүнде адаанывыс болгаш өске-даа чамдык эштерниң херээ девискээрлерин оңза арыг-шевер, коруштуг, чараш болгаш шаннылдыг черлерни алгылаан.

Делгелгени организастыг эртирериниң столдарны, витриналарны чогуур черинге баш бурунгаар белеткеп тургузуп алырыңче сагыш салза чогуур. Ылангыя Шагаан-Арыг хоорай Соведи бо айтырыгны өөренип көөрү чугула. Д. ОНДАР.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

АГИТКВАТИРАЛАР—ТУС-ТУЗУНДА ДААЛГАЛЫГ

Суг-Хөлдүң Суг-Аксы суурга херээженнер чөвүлели 15 кижи составтыг. Олар шүүтү түс-түс даалгалыглыг. Чөвүлелде 4 сектор ажылдап турар. Ылаңгыя эвчи Чечек Сагаан-оолдуң удуртказа санитар арыг-шевер сектору бодунуң ажылын эки организастап турар. Ол сектор Суг-Аксы суурда албан организацияларның, садыгларның, хлеб бышырар болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң, чуртталга бажыңнарының санитар арыг-шевер байдалын эжиндер дээш үргүлүү хынаалаарын, рейдилерни чорудуп, санитар чуруму үрээр чоруктар-биле шынгыы демисежип турар. Мооң уламында кудумчуларның, чуртталга бажыңнарының, албан-организацияның черлериниң арыг-силин, санитарлыг культуразы чурттачы чоннуң бо талазы-биле харысаалгазы бедээн.

Суг-Аксы суурда 12 агитквартира бар. Олар чурттакчы чоннуң ортузунга политмассалыг, агитпас ажылын чорударынга улут рольду ойнап турар. Мында ажылын үлегерлиг чорудуп, организэ массалыг ажылы дээштиг агитквартиралар хөй. Чижээ, уруглар садгының кижизидикчизин Мария Ооржак эргелекчилеэн № 9 агитквартира ажылын чогаадыкчы янзы-бүрү хевирлиг организастап чоруткаш, «Эң эки агитквартира» дээ аймакта чаалап алган. Ол агитквартирада политкичээлдер ураа чүүлүүц болгүмү доктаамал ышкыдээ турар. Херээженнер буянун коруштуг кылдыр дерип тургускан. Мында агитмассалыг ажылдың плакаттары, доклад темаларының, номнар, чаа журналдар, солуун сеткүүлдер делгеттинген. Агитквартираларның кежигүннери, херээженнерни ниитиниң ажылынче хаара тударынче болгаш корум-чуруун быжыглаар айтырыгларга, суур чагаайжыдылгазынга идепкейлиг киржип турарын чедип алган.

ДОНЕЦК. Донбасстың индустриалдыг төвүнүң оолдары болгаш кыстары совет болгаш чили аныяктарның найыралы болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының чедиги неделязының киржикчилерии чүректиң ханызындан акы-дүнмалышкы байдалга уткуп алган. Демир-орук вокзалының перрронунга эртекен хөй кижилиг митингиниң соонда адачызар Донецкиниң хомур-даш будуруулгелерин сонуургап көрген.

ЧУРУКТА: чили делегацин «Трудовский» деп шахтаның дагжылары-биле кады турлар.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу.

ИЗИГ-СУГ АРЖААНЫ

...Ийи фермазындан ыяш-чаа даалай деп сөстерни кижи тооладан-ла дыңнаар боор. Черек кырында бойдустуң ыяштыг кайгамчык хуулгазының бо чылын чаа корун, магададым.

Бир-ле эң, тайга сын эдээ черден бургулгаймдыр бустагып үнүп чыдар изиг суулу кижи көөрге, элдептиг болгаш харын тоолуургу-ла. Анаа суега кижи бир хүн каш-дөн катап ышкын болгай-ла. А бо изиг аржаанда 2-3 катап киреге-ле: чаа чиикем чүге дээ чүрек бирлээр, баш сарыыр. Оон хой кирер болза харын карып болур.

Бессегүүкиниң минералова суларын ажан турдум, а Изиг-Суг аржаны оон чөрге куду эвес болду.

Хемниң оң талазы эриндер, ижин-шөйүндүлерниң, застриттың, ниити аарыларының, кеш сарыынын, дыңчуктуң, көөр аарыларының аржаннары болгаш изиг, серлин базы чүс суглардыг ааннылар бар.

Хемниң солаай талазында чүректиң, каректың, кулактың, бамбыр аржаннары бар. Мында ниитизи-биле 32 инзы-бүрү аарыларның аржаннары бар дээ билир кижилер чугаалажыр болду.

Анаа бир чөр турнан болза, чаш ажы-төлүн эдерткен, ушкарган той ыяш ыяштыг ырак, кадыр-бөрт өрүктүг черже чүнү билеп чорун оралдаар...

Бо чылын Изиг-Суг аржазынга Бурят АССР-дең 160 гире, Тыва АССР-дең 200 ажыг кижи эжемип дыштанган. Изиг-Суг дээрге чүзүк аржаан суглары-биле эвес, аглаар-бөйдүзүү безин ары-чаагай, онза чараш оран. Хемниң ийи талазын кажаландыр чойгаанар, пештер сыры үнеттелип, аларын тынарга чечелдиг, чүүлүксүг, тоорүксүг.

Кандыг-даа аарыг кижилер мында келгеш, сеткилин элгээшин-ни хөөрей чугаалажыр болду.

«Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери бистер мааласа, чаагай оран—Изиг-Суга мага хандыр эжемнеп, дыштанып алгаш, чөл куш, тураскырук-биле ажыл-үлегерлеше кириптинис.

М. ЭРГЕП.

Тожу район.

ДЕЛГЕЛГЕ ФЛОТИЛИЯЗЫ

Судно гудуушкунуңуң Баку-Стуруа аттыг Баку заводунуң ийи чаа судноозу доктаамал турумчуур черлеринче чорупкан. Оларның бирээзи Керчиже углаап үнүпкен, оон өскези завод музейинге барып «турумчуй берген.

Ийиги судно—биргизин ол-ла олчаан өттүүдүр кылган үлегер-майык. Ону Виктор Астраханцев чазап кылган. Бакунуң эң хоочун ол будуруулге черинге тудуп тургускан судноларның үлегер-майыы—музейге делгеп көргүзер бүгү «ончин-флотилиязы» ол тудуп тургускан.

В. Астраханцев судноларын үлегер-майыын тудуп тургузарыта чажындан тура сонуургалдыг чорааш, оон мергежилиг ажыл-ыяс шилип алырынга ол догум болган. Заводтуң кол технологу болу берген. В. Астраханцев хөй-хөй судноларның төлевилелдерин тургузарынга киржип келген. Ам үлегер-майык тургузар ажылды ук технолог база-ла хөй-хөй чылдар мурнундаазы дег уламчылап турар. Токарь, фрезержи, чазанакчы, хоюглакчы мергежилдии-биле болгаш шевер ниити үгазылалдыы-биле техниктиг профессия мергежилин дүүштүр ажыглаарга, амгы үениң судноларының нарын будуштуг үлегер-майык төлевилелдерин корабльчиниң тургузарынга аажок дузалыг боон турар.

Бакунуң ол судно-модельзиниң чогаадымачы ажыл-ижин спорттуң ол хевирингге ынактар аажок сонуургаар. Оон өөреникчилерин хөй. Олар дазай эртеминиң клубунда өөренип турар. (СӨТА).

телевидение

АВГУСТ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыылгалар программазы.
13.55—Оңнуг телекөргүзүг. **«Бурунгаар, оолдар!».**
14.35—Медээлер.
14.45—**«Кинопанорама»**
16.15—**«Парижтиң могиканнары».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү, 4-кү сериялары.
18.00—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.40—Уруглерге. Мультфильм.
19.00—**«Экии, школа!».** Дамчыдылга.
19.30—**«Монге чурттаар мен...»** Телефильм.
19.40—Медээлер.
19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—**«Арын-нүүр»** деп хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
21.25—Оңнуг телекөргүзүг. Эфирде—**«Чалыы назын». «Мен—дружинник мен».** Владимир Ильич аттыг заводтуң дружиниктериниң байырлыг дангырак берип турганындан репортаж.
21.55—Оңнуг телекөргүзүг. Композитор Л. Афанасьев-биле ужуражылга.
23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРААРДА

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Тускай даалга»** 13.00, 14.40, 16.20, 18.00, 19.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Черлик куулар»** 9.00, 10.15, **«Сонгу флоттуң огluу»** 11.30, 13.20, 15.10, **«Тускай даалга»** 17.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сени өлүргүжеңге мен мактайм»** 15.00, **«Ийи чылда тамы кырында»** 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Мацна, оолак, мацна»** 12.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Тамы эриинде»** 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Күзелдер автомазы»** 16.30, **«Вий»** 18.00, 20.00 шактарда.

Аңчылар кичээнгейинге

Суг болгаш тулаа ыыштарын бо чылдың чайгы-күскү үелериндe аңнаарын **1974 чылдың августуң 31-ниң эртенинден эгелээш, 1974 чылдың октябрь 10-га чедир** чөпшээрээн.

Бир аңчы-ла хүнде 4-тен эвээш эвес өдүректи, 1 кастыг, 4 кудик-даңза-думчукту өлүрүп ап болур.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАНЫНДА АҢНЫЫР-ТЫВЫШ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлуг 24-63, редакторлуг оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмдыралы киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, колга ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларының 27-41. Солуп келбейн баргаза 32-75 телефонче долгар.

СОЛУП НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16356. ЧАГЫГ № 913

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01028

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 203 (9580) Пятница, август 30, 1974 чыл

1925 чылда үнезилеттинген. Өртээ 2 коп.

Космос корабли „Союз-15“ ужудуушкунун дооскан

Космонавтылар эштер Геннадий Васильевич Сарафанов биле Лев Степанович Демин олар «Союз-15» корабльге эжелээн дээш двоузулганының соонда 1974 чылдың августуң 28-те Черде ээп чедип келгеннер. Москваныы-биле 23 шак 10 минута турда космостуң «Союз-15» кораблиниң бадыл, хөнөр аппарады Совет Эвилелиниң девискээринге Целиноград хөрээниң мурнуу-барыын талазынга 48 километрге чымчак хөнүүшкүнү кылган. Хөнүүн соонда космонавтыларның кадыының байдалы эки.

Ийи хөнүк ужудуушкуунуң үезинде эмпан ужудуушкуунуң ямзы-бүрү хевирлериниң болгаш «Салют-3» станций-биле чөөкшүлээшкинин талазы-биле эртем-техниктиг дүрмүлгаларны кылган. Дүнеки үеде черге хөнөр космос кораблин диляп тыварының болгаш хүлээп алырының аргамергежилиин ажыдып ыыган.

Кораблдиң орбитадан дүшүп бадарының мурнунда оон уг-шиин тодаратқан болгаш санап каан үезинде дургедээшкинни тормозтап-оожумнадыр шимчедиичиин ажыладып эгелээн. Шимчедиичи ажылын доосқан соонда, корабльдиң ерээлчигештери ийи башка кылдыр адырылган болгаш кудуяап, бадар аппарат чавыдаашкынның траекториязынче шилчээн.

Атмосферага оон дургедээшиинин чавырылдырган соонда парашют системазын ажылдадып, эккыткан болгаш черге шүүт чөөкшүлээп келгенде чымчак хөндуруушкуунуң шимчедиичилери ажылдай берген соонда кудуяап, бадар аппарат санап каан девискээринге оожум хөмүлкан.

Агаар-байдустуң нарын байдалында ону дилеп, тыварының бөлүү кудуяап бадар аппаратты дерааи-на тыпкан болгаш космонавтыларны хүлээп алган.

Эштер Сарафанов биле Демининиң кадыының байдалы эки дээрзин оя-ла черге кылган эвчи шимчиягези көргускан.

Ужудуушкун үезинде алган сан-түңнэрни ажыдып кылып, өөренип көруп турар.

«Салют-3» станция айыткан программаны ёзугаар автомат дузазы-биле ужудуушкунун үргүлчүлеп турар.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУДАР

ШАК БҮРҮЗҮ ҮНЕЛИГ

Сиген кезилдезиниң хүн демдеглели

Статистика эргелелиниң үндүрген түңнел медээлерин ёзугаар алырга, август 26-да республикага 135,7 муң тонна сиген белеткээр пландан 52,9 муң тоннаны белеткээп алы планның 39 хуузу болган. Салган сенаж 1526 тонна болган ногаап масса 61,9 муң тонна, витаминниг сиген далганың белеткээни 563 тонна.

Сиген белеткээр планын Монгун-Тайга районнуң ажыл-агыйлары 70 хуу. Бай-Тайганы—52, Чөөн-Хемчик биле Бии-Хемнии—50—51 хуу. Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели — 100 хуу күүсеткеш, мурнап турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемни белеткээр планын күүсеткеш, ол ажылды уламчылап турар. «Сут-Хөл», «Саян» совхозтар планнаттынган сиген курлавырының 15—17 хуузун-на белеткеп алган.

Витаминниг далган белеткээри база ажок оожум чорун турар. Сиген кургадып ажыдап турар беш агрегаттыг Таңды район 426-ла тонна, «УТКА 25 чылы» совхоз 310 тоннаны белеткээр планның хирезинде чүгле 104 тонна далганы белеткеп алган. Хөй-хөй ажыл-агыйлар мал чемнин белеткээриниң дешилгелиг аргаларын ажыттаарын үнелевейн турар. Сенаж салырының планын чүгле «Саян» совхоз күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң малчыннары эрткен кыжын сенажты бедии-биле үнелээн турбуже, ам ол совхоз чаңгыс-даа тонна сенаж белеткеп албаан.

Ам белеткеп алган силос 1973 чылдың ол үезинде турганындан ийи катап эвээш. Силос белеткеп алырынга Таңды, Бии-Хем, Тожу болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары мурнап турар. Силос культураларын ажаап алырынга «Скотопром» трестиң, Улуг-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары хожудап турар. Өөвүр, Эрзин болгаш Тес-Хем районнарда ол ажылды амдыгаа чедир эгелевээн.

Чаидык черлерге тараа кезилдеэн эгелээрге, мал чемнин белеткээриниң темпилери оожумнай берген. Шыяаа-шөлдерде механизастаттынган звенолар санының үштүң бир кезии кызырылганын чугаалаарга-ла, анда четчир барыдаа болур. Оны СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар дүвүренчиг деп көрген турар ужуруут. Тараа кезилдеэн мал чемнин белеткээрин соксадырының чылдагааны болбас. Шыяаларга болгаш тараа хөвударынга — ийи фронтулуг ажылдаары ажыл-ишти бедик деңнелдиг организастаарын, күштерни, чепсек-херекселдерни билдилиг башкарарын негеп турар. Сиген белеткээринге болгаш тараа кезеринге чаъс-чаашкын шаптыктыг-даа бол, силостаашкын темпилерин улам шапкынчыткан турар ужуруут. Ам ажыл-ишчилерге шак бүрүзү үнелиг.

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн мал чемниң белеткелиниң моон адаанда мурнакчыларынга турасказадыр көдүрген.

Көдөө ажыл-агыйның дурзулга станциязында витаминниг сиген далганы белеткээр АВМ-0,4 агрегатта ажылдап турар Виктор Рыженов ээлчегде 2 тонна сиген далганы бүдүрер нормазын 2,5 тонна азы 125 хуу кылдыр амыр күүседип турар.

«Шамбалыг» совхозта силос комбайнының башкарыкчылары Донгак Маспык-оол биле Куулар Эрес-оол олар хүн нормазын 150—160 хуу амыр күүседип эрес, шалып ажылдап турар.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘӘЛЕРИ ЧЕХОСЛОВАКИЯДА

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко августуң 28-те ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң Президентиниң армия генералы Л. Свободабиле эвчиге барып ужурашкан.

СЭКП ТК-ның Чингиме секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Совет Эвилелиниң өскедаа удуртукчуларының, а ол ышкаш оон хууда бодунуң база оон баштааны партия-чазак төлээлериниң өөнүүзүнден А. А. Гречко Л. Свободага байыр чедирип, дүрген-не кадык-чазгай эдээрин күүзээнин илереткен.

БАНСКА-БИСТРИЦА. (СЭТА). Үжен чыл мурнунда словак нацмонал тура хамыышкынның төөв турган Банска-Бистрица хоорайга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал Министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречкога башлаткан совет партия-чазак төлээлери августуң 28-те чеде берген.

ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның КП ТК-ның бирги секретары Я. Ленарт, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазаанның даргазы П. Колотка, өске-даа словак удуртукчулар совет аалчыларны аэродромдан утпкуп алганнар.

Күш-ажылчы тиилелгелер-биле

СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели күрүнеге планнаан ажыр 22 тонна дуктуг дужаар талазы-биле улус ажыл-агыйының планын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткени дээш Таңды районнуң (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш ЗАРКЕВИЧ, райкүүском даргазы эш АК-КЫС) партия, совет органнарынга, ажыл-агыйларының удуртукчуларынга, специалистеринге, бүгү хойжуларынга чүректин ханызындан изиг байырны чедирген.

Районнуң ажылчы чоннары көдөө ажыл-агыйның ээлчеглиг ажылдарын чедиишкинниг эрттирер, ажаап алыышкынны бедик шынарлыг, чидириг чок чорудар, күскү чер аңдарылгазын чогуур үезинде кылыр, сиген, силос, сенаж, витаминниг сиген далганың белеткеп ап, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенир дээрзинге бүзүрелин илергейлеп тур деп, байыр чедирген телеграммада чугаалап турар.

• • •

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге дүк садар талазы-биле улус ажыл-агыйының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени дээш Эрзин районнуң (СЭКП райкомунуң бирги секретары эш МОНГУШ райкүүском даргазы эш САДИ) партия, совет органнарынга, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирген.

Районнуң ажылчы чоннары мал чемни белеткээр планны күүседиринге бүгү күжүн мөөңнээр, күскү зооветеринарлыг ажылдарны чогуур үезинде шынарлыг эрттирер, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенир, оон-биле беш чылдың тодарадыкчы чылының мал продуктулары бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хандырар дээрзинге бүзүреливисти илергейлеп тур бис деп, партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген телеграммазында чугаалаан.

АНЫЯК СПЕЦИАЛИСТ

Дыка хөй специалистер боттарының хуваалда ёзугаар амыдаар черлеринде чеде бергилээн, амыдыралчы башгайгы базымнарын эгелеп турарлар. Аныяк туснай эртемниглерниң ажылга болгаш амыдыралга дуржулгазы эвээш, чаа ажылдап барган чери-биле, ында чөн-биле чоон таныш эвес болуру чугаажок. Ынчангаш оларга партийжи ёзу-биле дуза көргүзери, ажылга таарыштыр хүлээп ап тургузары, оран-бажың-биле хандырары, ажылдаар, чурттаар чери-биле ижиктирип таныштырары чер-черде партия, совет, хөй-ниити органнарның, ылаңгыя ажыл-агый, бүдүрүлге, школа болгаш культура албан черлериниң удуртукчуларының бир чугула сорулгазы.

Найысылал Кызылдың школаларынга ажылдаары-биле Улан-Удэ, Ленинград, Кемерово, Йошкар-Ола болгаш өске-даа хоорайлардан келген аныяк башкыларга август хуралынга изиг байырны чедирип, амыдыралче башгайгы базымы-биле холбашкан туснай бижикти, боодал чечектерни сөңнээн. Нәйысылалдың хөй кижилиг башкылар коллективи аныяк специалистерни чыл бүрү ынчаар утпкуп хүлээп ап турары чаңчыл болган.

Дээди болгаш ортумак туснай эртемниг кадрларны дарганнап үндүрүп турар өөредилге черлериниң саны бистиң республикада чыл келген тудум өзүп олурар. 1974—75 өөредилге чылынган эгелеп бистиң республикада база бир дээди өөредилге чери—Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалы ажыттынган. Техниктиг нарын билиг-биле чепсегленген, дээди эртемниг кадрларны ол институттан республиканың улус ажыл-агыйы удаваас ап эгелээр.

Тыванын көдөө ажыл-агый техникумун, эвчи, башкы, уран чүүл училищелерин, Кызылдың башкы институдун чыл бүрү хөй кижи доозуп үнүп турар. Олар республиканың ырак-узак районнарында школаларда, асли-садтарда, клубтарда, библиотекаларда, колхозтарда, совхозтарда туснай эртемниг специалистер боол ажылдап турар. Совет Эвилелиниң өске хоорайларынга дээди эртем чедил аңгаш, биске ажылдап изээп турарларның саны база хөй.

Чүгле бо чазын Кызылдың уран чүүл училищезин алдан ажыг кижи доозуп үнген. Культура албан черлеринге ажылдаар туснай эртемниг специалистер чурттуң өске хоорайларындан база келгилээн. Көдөөге культура албан черлериниң ажылын негелделерге дүүштүр чорударынга, чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге оларның ролю улуг болуру чугаажок. Хамык ужур кадрлар-биле ажылды, ылаңгыя аныяк специалистерни ажылга ижиктирип чаңчыктырары чүгула. Ажылдың баштайгы базымнарында бергелерге таварышнаш, ону чайлап эртеринге тус черлерде хөй-ниитк органнарның чогуур дузазын албайн тура, ажылдан оспансырап, беленин бодай бээр таварылгалар база ында-хаая таварыжы бергилээр. Ону болдурбас ужурлуг.

Кызылдың педагогика институдун база башкы училищезин доозкан башкылар база чурттуң өске хоорайларындан келген башыларның школага ажылы 2—3 хонгаш эгелээр. Оларның ажылдап барган коллективтери бүгү талалыг дузаны көргүзүп, башкының берге болгаш харыысалгалыг ажыл-ижиниң чажыттарынга аныяктарны өөредир апаар. Республиканың чамдык районнарынга ажылдап барган аныяк башкылар чаңгыс чыл ажылдааш-ла, өскээр шилчип чоруп турарының фактылары хөй. Эрткен өөредилге чылында Улуг-Хем районнуң школаларынга ажылдап барган аныяк башкыларның 30 хуузу бо чылын өскээр чорутнан. Ону болдурбазы-биле аныяк специалиске таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг бис.

Өөредилге чери доозкаш, хуваалда ёзугаар чеде берген чамдык специалистерни ажылга хүлээп алырда, тоомча чок көөр таварылга Таңды районога, ол ышнаш районнуң чамдык школа дирекцияларынга база турган болгаш ам ону чайлаткан. Хамык ужур кижи дээш сагыш човаашкында, оон амыдырал байдалын өөренип көөрүнде. Кандыг-даа таварылгада ону барымдаалаар апаар.

Аныяк специалист, сээң чогаадыкчы, тургузуучу ажылижиңни кайда-даа манап турар. Күш-ажылчы баштайгы базымнарының чедиишкини сээң инициативаңдан, ак сеткилдиг ажылыңдан улуу-биле хамаарышыр.

ХОЙЖУ БРИГАДА ТИИЛЭЭН

«Чаа оруң» колхоз бо чылын инитинин малында 20.560 центнер сигенни белгаш 300 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг. Ам колхозтуң дөрт хойжу бригадазы, хөвү бригадазы, инек малчыларының мал чемниң белеткелинде ажылдап турар.

Бо хүнневде колхоз инитизи-биле 5.330 центнер ситенни сараттаан. будук-бүрүнү белеткээр планын 135,6 хуу күүсеткен.

Колхозтуң ажыл-ишчилери 260 ажыг кижи мал чемниң белеткелинде киржип турар. Оларның иштинден 140 кижи ыяш, хараган аразы, хемнер үнары, оргуулуктарда. тулаларда үнген сигеннерни хол кадыыры-биле кезип турар. Хол кадыыры-биле сиген кезип турар звеноларын Хертек Бегзинин. Иргит Авыкайның. Дамчай Дамдын-оолдуң звеноларының планындан 15—20 тонналы ажыр белеткээн.

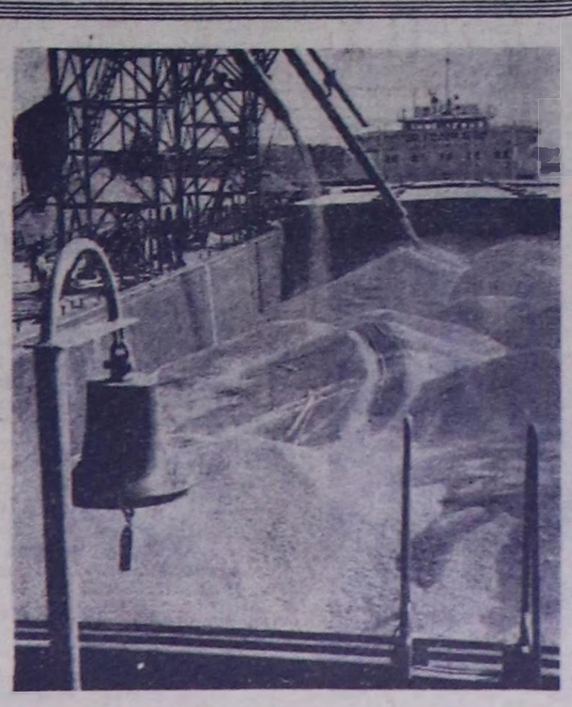
Колхозтуң баштаар черн. партия эге организациязы сигенчи бригадаларның болгаш звеноларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктап үндүрүп турар. Сигенчилерниң амыырал хандырылгазын эки тургускан. Бригадаларның төптеринде коску агитациянын янзы-бүрү хевирлерин: агитхуудустар, доңгуннар. социалистиг чарыштың түңнелдерин бижип аскал болгаш солуннарны. журналларны доктаамал чедирип турар.

Социалистиг чарыштың беш хонуунуң түңнелин август 20-де колхозтуң баштаар черн. партия эге организациязы түңнеп үндүрген. Хойжу бригадалар аразында чарышка аныяк коммунист Хайың Сверговтуң удуртканы Ак-Тей-де комсомолчу-аныяктарның № 2 бригадазы тиилекчи болган. Ол бригада беш хонуктa 15 тонна сиген белеткээр планын 30 тонна кылдыр күүсеткеш. бригадаар аразында шилчип чоруур вымпел болган ортектиг чүүл-биле шаннаткан.

Амгы үеде мал чемниң белеткелин дүрген темп-биле чорудар дээш ажыл улам идепкейлиг калбаран. Ынчангаш комсомолчу-аныяктарның бригадазы шалыпкын ажылдап турар.

А. АРАКЧАА.

• • •

Красюдар крайның Ейскиде элеватордан чаа дүжүт тараазын сөөртүп чоруп турар. Азов далайлап, Доннан болган Волгалап тараа сөөртүрүшче 200 судно киржип турар. Чуруукта—Ейскиниң сут өртээлинден тарааны теплоходка чүдүрүп турары-дыр. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажаап алыышкын— шалыпчы фронт

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

Каа-Хем районнуң механизаторлары чаагай дүжүт дээш демиседин улам калбартып турар. Районда 7339 гектар черниң тараазы кестинген. Оон 4557 гектарын бастырган.

Тараа ажаалдазы районнуң «Коммунизмче оруң», «Тиилелге» колхозтарында шапкын темп-биле чоруп турар. Ылаңгыя «Тиилелге» колхозтуң шөлдеринде бо чылын эки дүжүт үнген. Ажыл-агый гектардан-на 8,5 центнер дүжүттүг ажаап ап турар. Колхозтуң механизаторлары 1049 тонна тараанны бастырып алган.

«Коммунизмче оруң» колхозта 1748 гектар тараанны кестирген. Оон 1240 гектарын бастырган, 915 тонна тараанны ажаап алган.

Т. МАТВЕЕВА,
райкүүскомнуң көдөө ажылагый эргелелиниң улуг экономизи.

„УЛУГ-ХАЯ“ СОВХОЗТА

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозумуң тараажылары дүжүт ажаап алышкынынче киргенинниң баштайгы хүннеринден эгелээш, ажылдың темпизин көшкээпеен. Бо хүннерде олар 1258 гаяың тараазын тавычалай кестиргеш, 537 гаяың кызыл-тазын, 25 га арбайны, 15 га чиңге-тараанны, 207 га көк-тараанны бастырган.

Совхозтуң Арыг-Бажы салбырының тараажылары хүн бүрүзүн бүзүрүкчүзүг ажылап тургаш, 3 хүн иштинде 291 га черниң кызыл-тазын кестиргеш, оон 391 тонна дүжүттүг алган.

Хайнышкымнар ажыл-ишти мурнакчылары хүн келген түдүм-на көөрдеп турар. Комбайнерлер Чаш-оол Дойдуу, Оюн Чорбаа олар хүнде 13 гаяың тараазын кестирер турган 14-16 га чедирип, мурнакчыларның одуруумда чоруп турар.

Д. АРАКЧАА.

Чурттуң хову-шөлдеринде

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң санаамын ёзугаар алырга, августуң 26-га чедир чуртта 79,4 миллион гектарның тараа болган тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын кескен. Ол дээрге, оларны тараан шөлдүң 66 хуузу-дур. 66,7 миллион гектарның (кескен шөлдүң 84 хуузу) тараазын бастырган.

Эрткен неделяда тараа кезилдезин болгаш бастырылгазы улам шапкынчаан. Ол ажыл Украинада, Молдавияда, Узбекистанда совлүгреп турар. Белоруссияның механизаторлары 1.6 миллион гектарның тараазын кескен, ол болза бүгү шөлдүң үштүң барык ийи кезээ-дир.

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары кукурузаны 7 миллион гектардан ажаап алган, ол дээрге, ук культураны өстүрген бүгү шөлдүң үштүң бир кезиинден бичии-ле ажыгдыр. Сөөлгү үеде ажылдың байдалы дүргедеп турар. Россия Федерациязында 3,7 миллион гектарның, Казахстанда — бир миллион гектарның кукуруза дүжүдүн ажаап алган.

Грузияда ол ажыл чаа-ла эгелеп турар болза, Азербайджанда оон шөлүнүң чартык кезиинден дүжүттүг ажаап алган. Ортаакы Азия республикаларының шөлдеринде ол ажыл ам кыдын-түдүк көруп турар.

Тараажылар ажаап алышкын-биле чергелештир келир үениң дүжүдүнге шөлдериниң мык белеткеп турар. Күзүн чажар культураларны 6,8 миллион гектарда тараан. Черии эрткен чылдыңдан шалыпкын чарып турар. Ынчалза-даа колхозтар болгаш совхозтар ол ажылды улам шапкынчыдарын ораладаашы турар. Аңгыстыг эрте аңдарары—бедик дүжүттүг катадмалы болгай. Аңгыс аңдырарының планы бүгү чуртта 13 хуу күүсеттингеп — 14,3 миллион гектарны белеткээн.

(СЭТА).

Улуг сонуургал-биле

Дүүн Кызылда Политиктиг чыыдыышкын бажыңынга совхозтар ажылчыннарынга болгаш колхозчуларга «Экономиктиг билиглериниң үндезинчери» деп курстуг өөредир пропагандистериниң республика семинары ажылын үргүлчүлээн.

Семинарның киржикчилерин ийи хүн дургузунда «Экономиктиг билиглериниң үндезинчери» деп курстуң талазы-биле кол-кол темаларга лекцияларны дыңнаавнар. «Колхозтарга база совхозтарга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары», «Колхозтарга, совхозтарга күш-ажылды нормалаары болгаш ажыл төлевири», «Колхозтарга, совхозтарга продукциянын бот-үнези болгаш бүзүрелиниң ажыктыг чоруу» «Колхозтарга, совхозтарга бот-оруглэ-чарылга», «Колхозтарга, совхозтарга социалистиг чарышты организастаары» деп лекцияларны пропагандистер дыка сонуургап, оон ажыктыг чүүлдерни билип алганнар.

Семинар ажылын бөгүн база уламчылаар.

(Бистиң корр.).

ХҮН АЙТЫРЫЫ— ХОЙ АЖЫЛЫ

Барыын-Хемчик районнуң совхоздарында хой ажылы кол черни эзелеп, мал ажылындан алыр орулганыы 60 хуузун кырып турар. Эрткен беш чылда районнуң хойжулары чамдык чедиишкиннерни чедип ап, хойнуң баш санын 44,2, а дук бүдүрерин—22 хуу өстүргеи.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарынын хойжулары дээре түнелдя чедип ап келген. Оон түнелимде «Шекпээр» совхозтан О. Курседи, «Барлык» совхозтан О. Дагба, Х. Ууртак, Б. Сагды болгаш өскеде хойжулар 100 баш төрүүр хойдан түстен өрү хураганны камгалап алган.

Хой ажылыи биллилиг, шын организастап, мурнакчы дуржүлгаиы ажыглаар болза, хойнуң баш санын өстүрүп, оон продуктулуг чоруун бедидип болуру билдингир.

Бо дугайында ажыл-херекчи чугаа чоокта чаа болуп эрткен ажылчы чоннар депутаттарынын Барыын-Хемчик район Советиннн VIII сессиязында болган.

Мал ажылынын кол алыры болур хой ажылынын районда байзалынын дугайын илеткелчи — районнуң кожа ажылагый эргелелиннн начальныгы В. В. Хангаев болгаш санал берген депутаттар чугаалаан.

Кожа ажыл-агый бүдүрүлгезин улам сайыралырынче партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ынай хөгжүлер» дугайында РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиннн докталгы база СЭКП обкомунуң, партия райкомунуң пленумнарынын бо талазы-биле докталгылары маңаа чижек болур. 1980 чылга чедир районнуң совхозтарынга хойнуң баш санын 1, 7, а дук болгаш эът бүдүрерин 2 катап көвүдедири көрүнген.

Малдың чемгерилгезин, оон ажаалдазын, уксазың экижиткенинден амгы уеде оон продуктулуу белеэн. 1970 чылда район 1 хойдан 1627 грамм дук кыргып, 100 баш төрүүр хойдан 68 хураган камгалап алган болза, бо чылын 1 хойдан 1800 грамм дуктуг кыргып ап, 81 хураганны 100 баштан камгалап алган. А «Шекпээр» совхозтун С. М. Хомушку удуртқан хойжу бригадазынын хойжулары 100 хойга онаалтыр 95 хураганны камгалап алганнар.

Күрүнеге дук садарынын тос айларда планы база чедиишкиннинг күүсеттинип турар, «Дан-Терезин» совхоз бо талазы-биле планныг онаалдазарын 27 центнерге ажыр күүсеткен, а «Шекпээр», «Хемчик» совхозтар — чыл планын күүседир чыгадып келген. Күрүнеге ам-даа 20 тонна дук чедир дужаавааи «Барлык» совхоз районда хожудап турар.

СЭКП обкомунуң X болгаш партия райкомунуң XIII пленумнарынын докталгыларында хойнуң баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер сорулганы хойжуларнын мурнунда салган болгай. Ынчалза-даа малдын чем базазын тургузарында улуг четпестер ам-даа бар. Чайгаар үнген сигенниг оларларны ажыглаар болгаш алгыдар, оон дүжүткүр сигенин өстүрер болгаш мал чемнинн курлавырын тургузар талазы-биле районнуң ажыл-агыйлары чоруур хемчегин албаан. Районнуң ажыл-агыйларынга 14—15 муң тонна сиген херек турда, олар чылда чүгле 6—7 муң тоннаны белеткеп ап турары кончуг четпес.

Мал чемнинн белеткели бо чылын база кошкак чоруп турар. 9135 тонна сиген белеткеир тургаш, август 22-зе 2444 тоннамы сарзаттап, район планын чүгле 26,6 хуу күүсеткен. Мал чеми белеткеир ажыл «Дан-Терезин» совхозта багай чоруп турар.

Хойнуң чемгерилгезин, оон ажаалдазын багай организастаанындан күрүнеге бөктүт, багай шынарлыг дуктуг район дужаап турар. Эрткен чылын районнуң дужааган дүгүнүн 50 хуузу ындыг болган.

Күрүнеге дужаар малдың семиртилгезинче чогуур кичээнгейчи угландырбаанындан бо чылдың 7 айларында мал хүлээп алыр пунктуларга ортумак дензиин 32,7 килограмм 3977 хой дужааттынган. Дужааттынган малдың үштүн бири — ортумактан куду күштүг бооп турар. Ол чорук мал бажын артыр чарыгдаарынга, күрүнеге куду шынарлыг продукция дужаарынга чедирип турар. Ынчангаш ол малды семиртир, республиканың мурнакчы ажыл-агыйларынын дуржулгазын ажыглаар, малга чем бәзрин, суггарарын бүрүү-биле механизастаар ажылды кылыры чугула.

Ажыл-агыйларнын иштики хереглелиинге хой хойну чарыгдап турары шын авес дээрзин район Советиннн сессиязынга санал берген эштер чугаалаан. Малды оорлаар, самчыгдаар чорук ковудеп турарын сессиянын киржикчилери айыткан.

Мал кыштагларашкынын артгыреринге районнуң ажыл-агыйлары ам-даа хой чүүдерни кылыр ужурдуг. Мал кажаалары четче эштаттынмаан, малчыннар чурттаар бажыннар болгаш кажаалар септелгези эгелевээн. Чамдык черлерде малчыннарнын культура амыдыралынче, оларнын садыг эмнелге хандырылгазынче болгаш политмассалыг ажылче кичээнгейни чогуур негелдезинге чедир тургуспаан.

Районга хой ажылын хөгжүлер талазы-биле тускай докталгы район Советиннн сессиязы хүлээп авган.

В. АНАНЬИН.

Хооорай—көдээ эргелеринде

ТРАНСПОРТЧУЛАР АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

Дужүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка, организастыг чорудар дугайында СЭКП ТК-нын болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиннн шиитпиринден удуртулга болдургаш, Тываның автотранспортчулары бо чылгы дужүт дээш демиселге идепкейлиг киржир сорулганы салып алган ажыллап турар. Тараа ажаап алыышкынын ой-шаанда чорудары болгаш күрүнеге оны дужаарын чедиишкиннинг арттирери автотранспортчуларнын орта кайы хире белеткелдиг ужурашканындан улуу-биле хамааржыр.

Хонук хуусаанын кыска болуп турар чоруу тараа болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый культураларын ажаап алырынга киржин турар агрегаттардан оларны шаңнарже, а оон тараа хүлээп алыр пунктуларже болгаш фермалар чанынче база силос шыгжаар черлерже чедиреринден болдувары-биле шапкынчыдарын негеп турары чугаажок. Бир талазында, ажаап алыышкынга автотранспортчулар канчаар шыгыы белеткеиип алганын шылгаар хүннер бо деп саналр херек. Ол чугула кампанияга белеткелди, ылангыя чүүк сөөртүр автопарктыг септеп, оларның техниктиг белеп чоруун хандырарын автобудуруглелерге болгаш автосептеге заводтуга аргеледдеп баш удур даскан болгаш оны контрольга ап келгеп. Чүүк автомашиналары августуң 10-га чедир бүрүн белеп турган.

Автотранспорт будуруглелеринге августуң 10-га чедир шиитпин-биле 250 чүүк автомашиналарын, оон иштинде 160 автопоездилерни белеткээн, 120 кузовтарны септеп база шуут чаартты кылган, 28 автомобильди капитал септелгеден үндүрген, 132 шимчелиикинни септеп доскан турган.

Тараа ажаап алыышкынынга киржип турар автомашиналарнын түрмөк үрелиишкиннерин ол-ла черинге септеп, техниктиг дуза чедирери-биле 6 автомобильди тускай дерип белеткээн. Ол ышкаш тараа сөөртүрүнүн чаа депшидгелиг карар Тыва автотранспорт эргелелиннн диспетчер албанын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиннн чоокта чаа дужүт ажаап алыышкынынга холбаштыр үндүрген доктаалынга үндезилеэш тургускан. Ол диспетчер албанын автотранспорт эргелелиннн начальныгынын орлакчызы Ф. Г. Круговой удуртуп турар. 1974 чылдың дужүдүнге киржип турар автотранспортту хүлээп, башкарар талазы-биле оперативтиг болукчу база тургускан.

Бистиң автотранспортчуларывыс амгы уеде бүрүү-биле ууг-тус оңаашкан ажыл-агыйларында барып ажыдаар кииижкен. Шангыя № 1 АТБ-нин чаажачылары Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларынга дужаажын агелеэн. Оларның бир дүүлер чугула сорулганы —көвүде тараа ажаап турар машиналарын, оон иштинде 160 автопоездилерни белеткээн, 120 кузовтарны септеп база шуут чаартты кылган, 28 автомобильди капитал септелгеден үндүрген, 132 шимчелиикинни септеп доскан турган.

Тараа ажаап алыышкынынга киржип турар автомашиналарнын түрмөк үрелиишкиннерин ол-ла черинге септеп, техниктиг дуза чедирери-биле 6 автомобильди тускай дерип белеткээн. Ол ышкаш тараа сөөртүрүнүн чаа депшидгелиг карар Тыва автотранспорт эргелелиннн диспетчер албанын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиннн чоокта чаа дужүт ажаап алыышкынынга холбаштыр үндүрген доктаалынга үндезилеэш тургускан. Ол диспетчер албанын автотранспорт эргелелиннн начальныгынын орлакчызы Ф. Г. Круговой удуртуп турар. 1974 чылдың дужүдүнге киржип турар автотранспортту хүлээп, башкарар талазы-биле оперативтиг болукчу база тургускан.

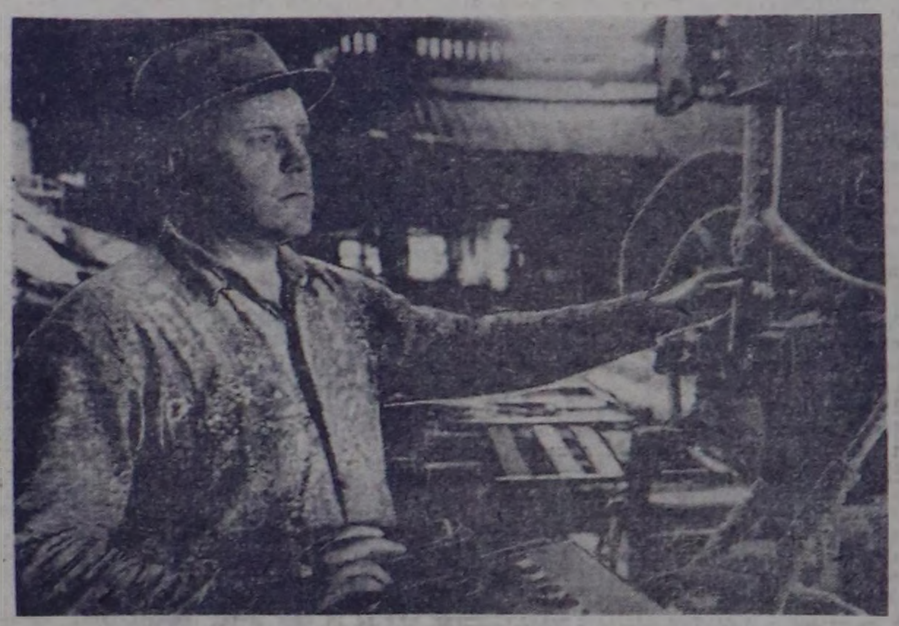
Бистиң автотранспортчуларывыс амгы уеде бүрүү-биле ууг-тус оңаашкан ажыл-агыйларында барып ажыдаар кииижкен. Шангыя № 1 АТБ-нин чаажачылары Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларынга дужаажын агелеэн. Оларның бир дүүлер чугула сорулганы —көвүде тараа ажаап турар машиналарынын автоотрядтарын туруткулаан. Чижээ, Минусинск АТБ-зинден 50 автопоездилиг, Кызылдың № 3 автотранспорт будуруглезинден — 35 автопоездилиг отрядтарны организастаан. Тараны төпчүткен арга-биле сөөртүрүнүн диспетчер албаны августуң 20-ден өгелеп Кызылдың сайгарылга баазазында ажылдап эгелээн.

Дужүт ажаап алыышкынынын темпизи бо хүннерде улам күштелеген. Автотранспорт будуруглелери тараа ажаап алыышкынынга болгаш силос салыышкынынга киржир автомашиналарны республиканың Министрлер Чөвүлелиннн докталгын барымдаалаан планны өзугаар бүрүн хандырар сорулгалыг.

Дужүт дээш мурнундагы чылдарда демиселдин чыгдынган арга-дүржүлгезин бүрүн ажыглап, чолаачыларның, септекчи ажылчыннарның, диспетчер албанының ажылдакчыларының ортузунга чаа дүжүттү чидириг чокка, эң кыска хүүсаада ажаап алырынга төлептиг үлүүн киирер дээш социалистиг чарыштыг калбартыры бистиң бо хүннердеги чугула сорулгавыс.

В. АНТЫШЕВ,
Тыва автотранспорт эргелелиниң кол инженери.

Шалыпчы ажыл

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы эртиен алды айларда ниити продукция будуреринин планын 105 хуу, сайгарылга планыч — 114 хуу күүсетмеш, 3625 кубометр дилиг материалын ажылдап кылган. Ол —шалыпчы ажылдың түкнелидир.

Будуруглениң ыяш дилдирээ цегинде бешки распядчы, коммунистиг күшажылдың шалыпчызы Петр Романович Щербинин чүткүлдүг ажылы-биле будуруле планын күүседиринге эвээш эвес үлүг-хуузун киирген, ам августуң будуруле онаалдазын 120.хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: П. Р. Щербинин ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чарыш хайныктырган

АНЫЯКТАРДА

Москванын мебель эптээр бирги комбинадында будуруп турар продукцияның шынарын боттары контрольдаарының системазы каш чыл дургузунда туруп келген. Ажылчын кижиге кылган продукциязында кандыг-даа четпес чүве чок деп бүүрээп алган соонда, ону хыналдага киирер. Ол чорук кижи бүрүзүнүң коллективтиг мурнунга харысаалгазын бедиткен. Амгы уеде ол комбинатта комсомолчуларның инициативазын сүүлгаар аныяктарның аразында «Тергиин шынарның бригадазы» деп атты чедип алыры дээш чарыш калбарган.

— Бо шимчээшкиннинг утказы болза продукцияның шынарын чүгле ол кылдының дросту бергенде эвес, харын ону белеткээриниң бүгү чадаларында контрольдаары болур — деп, техниктиг контроль килдизиниң начальныгы чугаалап турар. — Ол атты чедип алырын оралдашкан бригада бүрүзү продукцияны шуут тергиин шынарлыг дужаар кылдыр ынчаар ажылдаар апаар.

Ол чорук кылыглар будуреринин чамдык нормаларын эдс көөрүп негеп келген. Контроль ажылдакчыларының, мастерлериниң, технологтарның хүлээлгелерии чаазы-биле хуваар ужур таварышкан. Чижээ, моон мурнунда мебель щиттерни сорттаарынга контроль мастерлерин чалап тургулаан. А ам ол ажылды олар боттары күүседип турарлар.

Ам комбинатта продукцияның хой шуруузуун тергиин шынарлыг кылдыр дужаап турар, хынаарга үреяк болур чүүл чок болган. Чаржып турар бригадаларда ол ындыг байдал 98 хуу чедип турар. Ол болза цехте ортумак көргүзүглерден 18 хуузга бедик болуп турары ол-дур. А алдын бригадада бүгү продукцияны чүгле тергиин үнелеэ-биле дужаап турар.

Бо хүннерде комбинатта комсомолчу бүрүзү чарышка чүгле киржир эвес, харын ол шимчээшкинче боттарының эш-өөрүн хаара тударын бодунуң хүлээлгезин кылдыр санап турар.

Галина ШИНКАРЕНКО,
ПМА-ның корреспондентизи.

Эгелекчилерде

Уфаның химия заводу — бодунуң адырынга социалистиг чарыштың инициаторларының бирээзи. Бо чылын будуруглегиниң коллективи үткүштүр план хүлээп алган, ону сөөртаар адырга, министерстволуң планнап бергенинге бодаарга, 1,2 миллион рубльге хой продукцияны будурери болгаш акша хереглиниң камнап алыры көрүнгеи.

Химиктер хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседип турар. Чылдың эгезинден бээр үнүштер камгаладыының чүс-чүс тонна химиктиг чүүлдерин, оон иштинде хереглеп үргүлчү өзүп турар гербициднерни планнаан ажыр будуруп үндүрген.

Ол химикаттар талазы-биле кодээ ажыл-агыйның хереглелдерин хандырар төлээде, ортээ 18 миллион рубль болуп турар база бир цехти тудар ужурлуг турган. Ынчалза-даа ужажылар оон өске арганы тып алган. Олар болза гербициднер алырынга үндезин будумел болур фенолду хлорлаарының чорудулгазының технологизин болбаазыранғайжыдарының күүсели-биле продукция будуреринн көвүдедир деп шиитпирлээн.

Ол ажылды немелде чарыгдал чокка кылган. Чамдык белдирлерни чаартып дээш болгаш ажылдан кылдыгаан схема өзугаар агрегаттарны таарыштыр тургускулаан. Ол болза бо чылын-на дериглелеринн будурүкчүлүүн төлевилелдээзинге дедиээрге ийи катап-бедидер арганы берген.

Ынчаарга продукция будуреринн көвүдедиринге ол база четпес болган. Заводка оон өскө-даа чаа чүүлдерни нептерткен, ол чорук өске-даа ажылдарга дериглелерниң будурүкчүлүүн ийи катап бедидер арганы берген. Ол бүгү — гербициднер будуреринн дыка көвүдедир арганы берген.

Уфаның химиктерни будурүлгеге чаартып дерип ажылды будурулгени соксатпайн тургаш кылган. Будурулгениң коллективи планнаг онаалдаларын чедиишкинии-биле күүсетпишаан, оон-биле кады участоктарны чаарты дерип, күүлерни улгаттырып турган.

Виталий КОВАЛЕНКО,
(ПМА).

Мурнукү одуругда

БРАТЦЕВТИҢ МИЛЛИАРДЫ

Бо адырга Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчизи, чурттуң эң улуг будуруглелериниң бирээзи — Братцевтиң күш фабриказының коллективи бо беш чылда миллиард чуургаиы алырын хүлээнген. Бо дээрге ол фабриканың эрткен беш чылда будургениинден барык мйи катап хой бооп турар.

Братцевтиң күш фабриказынын коллективи «Бир хүнүң рекордундан — беш чыл рекордуга чедир» деп кыйгырыг-биле ажылдап турао. Чүс-чүс күш ажаакчылары төрүүр дагаалдан-на чылда 280-300 чуургаиы ап, бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Фабриканың бир бригадазынын дугайында СЭТА-ның корреспондентизиниң чугаалап турары болза:

— Маңаа каш удаа чораан мен күш ажаакчылары фермзиы механизастап, төрүүр дагаалардан эң хой чуургаиы эп, рекордту тургузуп, фабрикага чазактың дээди шаннаалы—Ленин орденин тыпсып турда чорбаам.

Бо чылын ол коллектив чаа социалистиг хүлээлгени алган күрүнеге 218 миллион борбак чуургаиы, 2400 тонна күш эдиин садарын, төрүүр дагаалдан-из ортумаа-биле 240-дең эвээш эвес чуургаиы алырын, күш-ажылдың будурүкчүлүүн 4.5 хуу өстүрерин олар хүлээнген.

Братцевтиң күш ажаакчыларының амгы уеде байдалы кандыгыл?

«Сабельево» совхоз — күш фабриказының дерт ажыл-агыйының бирээзи. Шида чоокта чаа күш ажаакчызы, ам бригадир апарган Валентина Лалакина ажылдап турар. Оон удуртуп турар бригадазы бо чартык чылда будуруглеге дээре чөрлериң бирээзин эзлээн.

— Бригадада чедп күш ажаакчызы чедп миллион чуургаиы алган—деп, фабрикада партком секретары А. И. Трунина чугаалаан.— Ынчалза-даа бистер күш ажаакчыларының күш-ажылынның түнелиин үндүруп турганы, чүгле «сан талазын» албаан турар бис, ажылдың түнелиин, күш-ажылдың байдалын, аңаа үндүрген чаңыгдалдарны барымдаалаар апаар.

Фермада күш залы бүрүзүнге яшзы-бүрү назынныг төрүүр дагаалар турар ужурлуг. Бир дугаар төрүүр зыныс дагаалар бир харлыг дагаалардан хой чуургаиы бээр. Ынчангаш күш ажаакчыларының бедик мергежилии оон кол хамааржыр, өскээр чугаалаарга, кыс дагаалар кандыг-даа назыллыга чаңгыс дай хой чуургаиы бээр ужурлуг. Лалакинаның бригадазы ону чедип алган.

— Валя — дүржүлгелиг мастер—деп, А. И. Трунина чугаалаан.—Ол, көдээ ажылагый техникумунуң күш ажылының талазы-биле салбырын бот-өөредилге-биле доскан. Биилии фермага чедиишкиннг ажыглап турар.

«Сабельево» совхозтуң фермазынче сантехниканың чүрүмүн шыңгыы сагыыр кижилерни киирер.

Улуг залды долганып турар конвейер клетка бүрүзүндеи чуургаиы ап алыр. Ам залда автоматтыг чаа шугумну тургускан. Бир ажылдакчы-ла 15 муң ажыг дагааны ажаап турар. Олар хой ажылдарны хэйгаараар: дагаа аавай бербезин, чем, суг чегчир турзун, эки микроклимат болган зал чырык турзун дээш хой чүүлдерни кылыр апаар.

Чаннык дүшкеш, электри подстанциязын саадан үндүрүп каанда Валя бодунуң характерин көргүзүп, бүгү улусту олче эвилелдеп, бир чак эрткенде көжүп чоруур электри стэнциязын аңаа эккеп чыркыгы кывысканын совхозтуң ажыл-ишчилери ам-даа утпаан. Лалакинаның бригадазы бо чылдың баштайгы чартында алган хүлээлгезин шуптузун ажыр күүсеткен.

Братцевтиң миллиси чуургаиы будуруп турар күш ажаакчылары хой. Оларга Вера Александровна Шамаиова, Екатерина Ивановна Комоиова, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Галина Павловна Голубева хамааржыр. Оларга хой чылдарда социалистиг чарышты баштап келген.

В. ИТКИН,
(СЭТА-ның корр).
МОСКВА ОБЛАЗЫ

Мурнакчыларга деңнежир

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылын будурер болганда, оларны шын шилиири, таарыткан ажылынга быжыглаары, билиг мергежилии бедидери, бот-харысаалгалыг болдурары хүннүң чүгүлдээ айтыры. «Кызыл тараачын» совхозтуң хой ажылдыг салбыры Ээрбекте байдалды маңаа холбаштыр бижикседим.

Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, чурттагга амыдыралга үлегерлиг кижилерни айтыры өөрүнчүг. О. Д. Содуй-оол хоочун малчыннарнын бирээзи, оон көргүзүү чыл бүрү бедик болбушаан. Тодарадыкчы чылда Оюн Демчиевич чүс хойга онаалтыр 106 хураганны менди доруктургаш, хой бүрүзүиден-не 3 кг дуктуг кыргыткан.

Хоочуннарны салгап дээш, үүле-дерек будуреринге чүткүлдүг аныяктар база бар. Кара-оол Улумбаржиевич Чамзынны чижекке айтып болур. Бо чылын чүс хойга онаалтыр ол 106 хураганны өстүргеи. бир хойдан-на 3.2 кг дуктуг кыргыткан. Салбырда шак ындыг хойжудар хой.

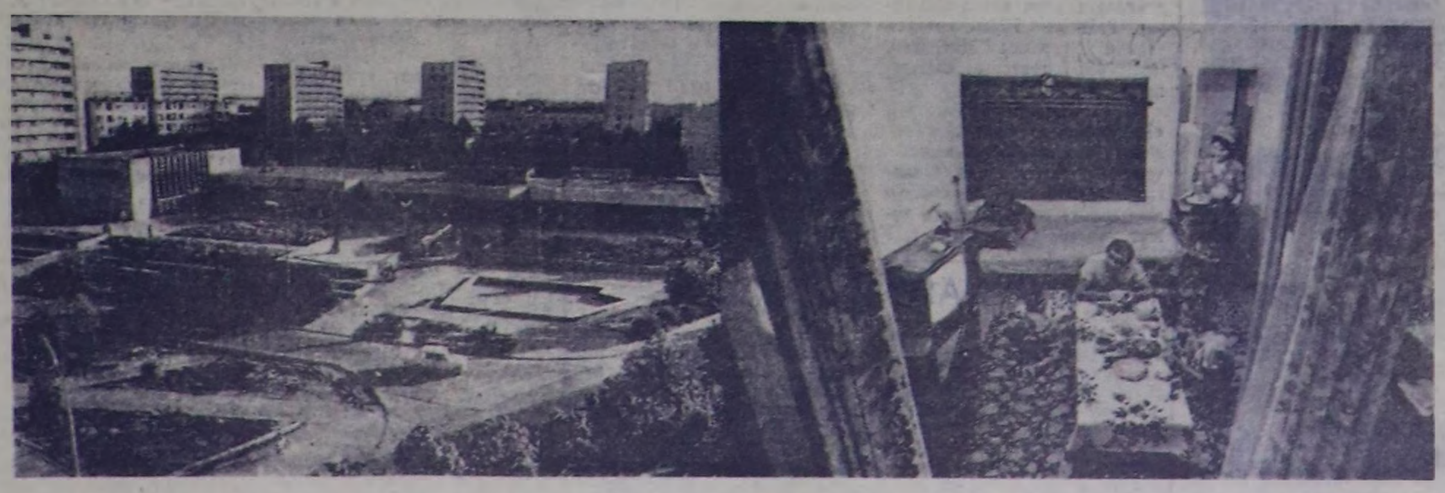
СЭКП обкомунуң X пленумунун доктаалын боттандырар талазы-биле чамдык хемчегларни база боттандырып турар. Хойнуң эр-кыс, назы-хар, өнчүзүн аайы-биле класстап ылгаары доозугган. Тарын боозадылганың ийи пунктузун бүрүн дерип ылган, тарылгалы август 20-ден эгелээн.

Кышка белеткел ажылы бо хүннерде организастыг чүвүлжип турар. Чеди чүс хураганга 2, оон ыиай сес чүс хойга база 2 чаа кажааларны немей туткан. Ол ышкаш эрги кажаалариың септелгези, кыштагларда өске-даа белеткелдер барык шыкпарылган. Малчыннар чурттаар бажыңнарны база септеп турар.

Бир эвес малчын кадрларны шын шилип, даандырган ажыл-херекке оларның боттарысаалгазын бедиткеи болза, мурнакчыларнын үлегер дуржулгазың халбартып, оны бүгү-шиитиинин болдурган болза, халбырның хой ажылының талазы-биле көргүзүглери ампыыдаан ыракта бедик болур ийин. Ол харыысалгалыг хүлээлгеже таварышкан-на кижиин, оон мергежилин, алыс моозу-шынарын хынаайн киирер удуртулганы болгаш олардан негелдени кошкадыр чорукчуга үламынан, отчёт болгаи үчёттү багай тургусканынан дүдүгдал, самчыгдап болдуунуң турары хараадачыг.

Чижээ, Монгуш Барбаанак —114, Александр Сайын-Хөө —26, Макар Бүрбү—24, Максим Ондар — 42, Монгуш Хемер-оол — 22 баш хойнуң ышкынын, совхозка улуг каражаны чедирген. Малдың өзөри хөнинің эки ажаалдахайгаарлыында, оон чаш төлүн менди өстүрүп алырында. Мындыг түрбүже салбырга бо чылын шиитиин-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 77 хураган алган чорук база-ла багай, малдың өлүп хорзар байдалы үзүткаттынмайн турары четпес. Салбырның удуртукчулары, зооветеринария ажылдакчылары моон соңгаар ол талазы-биле кичээнгей салыры күзенчиг.

М. ХЕЙМЕР-ООЛ.
Бии-Хем район.

ХИМИКТЕР, ТУДУГЖУЛАР ХООРАЙЫ

УЗБЕК ССР. Навои — ам-даа чалыы хоорай. 15 чыл мурнунда Кызылкумнуң кыдыынга оон чаа бажыңнары тургустунуп эгелээн. Оон шыйыгларын РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Н. В. Коротковтуң удуртулгазы-биле Ленинградтың төлевилекчилери чогаадып тургускан. Оларның чогаадыкчы, уран ажылын ССРЭ-ниң күрүне шаңналы-биле демдеглээн. «Соңгу Пальмирниң» омзагай чарзш бараан-шораанының овур-хевиринге таарыштыр төлевилекчилерниң чогаадып кылган бажыңнары Навоинин планнаашкынындан база тодаргай көстүп турар. Чаа аргаларны ажыглап база таарыштыр планнаашкынны кылып тургаш, бажыңнарның овур-хевирлерин бедүүнчүдүп, оларның иштин нөөсчараш, эптиг болдургам.

Амгы үениң Навоизи дээрге-ле, бедик, чараш бажыңнар, амыдырал хандырылгазының бүгү-ле чүүлдери бар кварталдар, эгаар-бойдусту чаагайжыдып кээр фонтаннар олдур.

Химиктериң болгаш тудугжуларның ол хоорайы Узбекистанның кол үлетпүр черлериниң бирээзи апарган. Бухараның бойдусгазы-биле ажылдаар химия комбинады ында база бар. Ол будуруле черинии өске продукцияларындан ақгыда, аңаа синтетиктиг дүктү база кылып турар. Ынчангаш химиктер республиканың хойжулары-биле «чарышпышаан», чылда-ла 18 муң тонна нитроииу кылып үндүрүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Навоинин № 4 микрорайонунуң садыг төвү. ГРЭС машинизи Абдулатип Курбановтуң өг-бүлези чоокта чаа квартира алган.

О. ПОРОХОВНИКОВ биле А. УСМАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАНЫЖЫНАР: „Союз-15-тин“ экипажы

Эрткен чазын Космонавтика хүнүнде ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының Чедишкиннериниң Делегегезинде «Космос» павильонга москвачылар болгаш найысылалдың залчылары «Союз-15» кораблиниң келир үеде командири-биле ужурашканнар.

Москванын Пионерлер ордузунуң аныяк космонавтар бөлүгүмүнде өөренип турар бөлүк оолдар ужудукчу хептиг, узун эвес кижиниң чанынга чеде бергеннер. Олар «Союз»—«Аполлон» космос системазының тутчур аппарадының тургузуун сонуургап, корабльдиң угшаглиг ужудуушкуунуңа чугула бичии күштүг моторнуң канчаар ажылдаарын чугаалап бээрин дилеп турганнар.

Чазык-чаагай, ак-көк карактыг ужудукчу-биле баймырлажып турар аразында он бир хире харлыг бир шоваа оолчугаш оон: «а космонавт болурда, чогум канчаар чүвел?» деп, идегел салбышаан, айтырган.

— Улуг, дыка-ла улуг күзел херек—деп, оозу харылаан.

Апрельдиң 12-де ол хүнүнде Москванын аныяк пионерлериниң тайылбыр кылыр ужур таварышкан «Союз-15» корабльдиң командири Геннадий Сарафановтуң амыдыралчы орууның дугайында рассказтын эгезинге оон ол состерни киирип болур турган.

Кижиниң арга-мергежилдиг, ураң-шевер чоруу оон эң-не чалыы назынында-ла тодаран кээр, мындыг аас-кежиктиг салым-чолдуг кижилер база таварышкылаар. Ынчангаш «Космос» павильонга Сарафановтан айтырыг салып турган ол оол-даа бодуунуң шилип алган оруумаан черле үнмейн-дээ барып болур-ла мөн.

Геннадий Васильевич Сарафанов мындыг берге болгаш шаптараазыныг-даа оруң-биле эрткен.

— Бичии-чаш чорааң баштайгы үелериниң сактырымга-ла Волга, балыкчыларының дериг-херекселдериниң чыды, илби-шидилиг мыкаш, ураң-шевер Прокофий Андрианович мрей бола сагышка кирип кээр. Ооң ураң-шевер холдарыбиле балык тудар четкиниң хана-характарын кайы хире мерген аргырын, мейээ Волга дугайында теол-чугаалары өөреп олурарын каш-даа шакта магадап, дыңнаар мен—деп, ол чугаалаар.—Ындыг теолчүргүү чугаалар дыка хөй—муңгаранчыг-даа, өткүт-даа ырлаар бурлактар дугайы, Волга флотилиязының кызыл-гвардейжилериниң ак-гвардейжилерге удур дидим тулчуушкунарының дугайы... Аар-берге дайын чылдарының дугайы ол бүгүде тоожулаттынып турар болган.

Геннадий кадыг-доштуң 1942 чылдың бирги хүнүнде Саратовтан ырак эвесте туларар Синенькие дээр сууга төрүттүнгеп. Саратовтуң 16-гы ортунак школазында өөренип киргеш, олуг 1955 чылда дооскан. Аныяк оол школага баштайгы чылдарда радиотехниканы сонуургап, аңаа хандыкшып турган. Бешки класска ооң кылган схемаларын өзүтаар школаның радио бөлгүмүүң кежигүннери шуптузу радиоприемниктер эптеп, кылып турган. Саратовтуң школачыларының эң-не баштайгы кыска чалгылыг радиостанциязы база-ла ол школага, Геннадийниң өөренип турган класкыга тургустунган.

Ынчалза-даа ооң оозу дээрге, радиотехникага ооң үүле хандыкшылы боордан аңгыда, баштайгы чогаадылгазы болбаан. Класска күш-ажыл кичээлинде чаа башкызы, тулган дээн автомеханик кижи келген соонда Геннадий-биле кады чээрби беш чедиргиклассчылар шуптузу —иштики кывышкының моторларын соонуургаш турупканнар. Оңгу класска чедип чорда оолдарның база бир күзелбодалы күүсеттинген—оолдар боттарының холу-биле хууда «газигин» кылгаш, оны бичин-чаштарга белек кылдыр бергеннер.

А боттары амыдыралга эң-не баштайгы шыңгыы базымны кылып, өөредилгени доозарынга ыяк белеткени бергеннер. Чижээ Геннадийниң өөренип турганы онгу «Б» класкыга бырык чартык кезии доозар шылгалдалар мурнунда-ла ужудукчуларның ие өөредилгезинниң школазынче билдиринишкинер кирген. Оларның аразында Геннадий Сарафанов баазы бар болган. «Саратовтуң Попову», (радио-биле орадажыр бооргa школага оны ынчаар шолалаар турган) «Аннушкага» баштайгы ужудуушкуунуу кылган: ооң он чеди чылдың дургузунда эрткенде оруу шуут тывылган болгаш, ол оон кажандаа үнмес-тир—деп чүвени билген.

Геннадий Сарафановтуң ужудукчу намдары ынчаар өгленээн. Ол Балашовтуң шеригжилдиг училиштезин дооскан. Оол инженер-ужудукчуның дипломун алгаш, гвардейжи полкка албан эрттиргеп. Эң сөөлгү маркаңын болбаазын самолеттарынга ужудар күзел улам-на күштелип турган. Ужудукчу Сарафановтуң хүүда херээжилдеп допчу одурутлар бо-дур. «Ужударынга дыка маак мергежилдиг ужудар, аңа-хандыкшылдыг болгаш сорукчуг-даа. Агаарга топтуг-ооожум, сагыш-сеткил дыка бижыг».

Звездный хоорайжыгашка, космонавтар белеткээринің тевүүге, ол одуругларны оңза сонуургал болгаш кичээргей-биле номчаан деп чүве билдингир. Сарафановтуң космонавтар бөлүүге эрттиргеп шылгалдалар ишти-инде ол характеристикага чаа-чаа демдеглелдер кемешкен: «Ужударынын аңгы-аңгы аппараттарынга белеткелдин курузун эрткен, техниканы тергиин эки өөренип алган». Ындыг үелелди аңаа, космонавтар бөлүүнге, эң тергиин демдек деп саналп турар. «Бир эвес чаа чүүлдү эгелээн-ке болза, ол шуут салдынмайн-на баар кижин»—дээ сөстер «Союз-14» кордольдиң болгаш орбитазын «Салют-3» станциязының экипажының командири Павел Поповичиин-дир. «Бистер бир-ле катап корабльдин материалдыг кезектериниң дүгайында шылгалда дужаан турган бис. Сарафанов бүгү-ле айтырыгларга бистиң «чүгле бир чүс бир» —деп, чугаалаарывыс ышкаш, ынчаар тергиин-не харылаан чүве»—деп, Попович сактып чугаалаан.

Бир эвес Волгага эштир диже, ону кежер херек, бир эвес радиосхемалар сонуургаар болза, тергиин шынарлыг радиодамчыдыкчыны кылыр, а бир эвес ужар дээр болза, эң-не дүргеп машиналарга ужар... Сарафановтуң чаңы черле ындыг кижи...

Бистер «Союз-15» корабльдиң экипажы Геннадий Сарафанов болгаш оон борт-инженери Лев Степанович Демин-биле космонавтар белеткээр * төптүң класстарының бирээзинге чугаалажып, олурдувус. Олөрның ужудуп үнүптеринге чедир эдээн каш неделя артканда. Бистер оларның доючу намдарын төөгүрүп күзеп турган бис. Бистер оны шагда-ла билир бис. Чугаа оске янзы-бүрү чүүлдерниң келир үеним башкарылгалыг ужудуушкуннарының дугайында, космос философиязының дугайында болгаш оларның ынак номнарының-даа дугайында боор турган.

Космонавтарны шинчил, көөр эмгилер мыкаш ындыг шыңгыы медицина комиссиязы каяа-даа турбас. Чогум-на ындыг комиссия Лев Дёминиң караашың кадмыя «тааржыр-дыр» деп көргени эллевтир—а оон караашың байдалы хөй-хөй чылдарда ужудукчу штурвалды тудар аргаңы бербейн турган.

Дайын эгелеп турда, ол он алдылап бар чорааң Москванын оолдарының сан-ны козуудур-ле эвээжеп турган. Оларның биченилерында-иелери-биле хады оске черже кижүп, Лёвадан бирийн-де хире хар улуг, элээдилери фронтуже чүткүп турганнар. Лёванын чажыт эштери боттарының күзелбодалын чедип алырының кара чажыс аргазы турган—шеригниң түскай школаларынга өөренири болган. Ол бир ындыг өөредилге черинге кирип алган. Оны Владимир Комаров-биле хады дооскан-даа болза, фронтуже чоруур арга чок болганнар. Түскай школаның доозукчулары училищезинче өөредип чорудупкан. Дайын төнген.

Лев Дёмин мынчаар чугаалаан:

— Эдээлиг эмчи шинчилгезинин үезинде эмчи мээн караамга топтап көрүп-көрүп: «А силерниң оңгулеперде костук кедер кижи бар бе?» —деп, айтыр-дыр. «Ачам биле угбам». «Шупту билдингир-дир. Ужар чүүлдү каар апаар»—деп, доктор далаш түшпел кылган».

Ол болуушкун ооң соонда мени чаңгыс эвес чыл иштинде дувүредип келген —деп, борт-инженер чугаалаар. Медицина комиссиларынга баарымга-ла сужутпайн, инженер болзуңарза канчыгыл»—дээн, эйтиг-эвилен сүме-биле төөгүр турган. Мен хүүмда каракталазы-биле кандыг-даа аарыгны эскербейн турган мен...

Инженер болур болза, инженерлээр-ле шиңаан. Ынчангаш Демин ужар чүүл механизатериниң училищезинге киргеш. Москва оогунуң аэродромунга ажылдап, оозу дээдиг школаны «радиолокация» деп тускай эртемниг доозуган.

Чылдар эртип-ле турган, Дёмин чаа чүүлдү—техниканы сонуургаар апарган. Н. Е. Жуковский аттыг шеригагаарының инженер академиязынга өөренип турган, башкарылга системаларын болгаш өске-даа ырын айтырыгларны сонуургап, аңаа хандыкшый бергеп. Ол аңаа чаг хевирииң инженерлиг системаларының талазы-биле эң дуржулгалыг специалистериниң бирээзи деп санаткаш, академияның азыяктуузу апаргаң. Аңаа ол кичеп академиниң дыңнакчызы турган Владимир Комаров-биле чаңгыс эвес удаа ужуражыр турганнар. Олар реактивтиг ужар чүүлдүң келир үезинин дугайында чугаалажып, тускай школаның дугайын сактып тургулаан. Олар Комаров-биле сөөлгү удаа киживиң космоска эң баштайгы ужудуушкуунуун маршрутын будүүлүнде ужурашканнар. Оон соонда Звездныйга келгеш, 1961 чылдың апрель 12-де оларның кайызы-даа чүгле космонавтикага бараан болур — деп демей шиптирлээрин бот-боттарынга миннип чугаалаваннар.

1965 чылдың чайынында Дёминиң күзели боттанган. Ол ам космонавтар бөлүүнде чүгле хар-назы талазы-биле эвес (ол январь-айда 48 хар харлаан), харын-даа Звездныйга ажылкаанының хуусазының-даа талазы-биле улуг боон турар. Тренажёрларның нарын кезектерин сыйбаап-ла билип кээр.

...Бо хүнүнде космонавтарның шылгалдазы космоста боон турар. Ол алдарлыг экипажка аас-кежиктиг оруктуг, улуг-улуг чедиш кижилерлиг болуруун күзеп калыптар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
Звёздный хоорайжыгаш.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер

ЧӘӘЛИ ЧУРУМУН САГЫЫР

Планнаашкыныың болгаш экономиктиг пдиг бериишкинин база шиитилел бүдүрүлгезинин ажыктын бедиделинин чаа байдалдарында акша-бараан харылзаалараын бүгү тала-биле ажыглаарындаң, бот-оруулга-чарылга-биле төлелге чурумун быжыглаарындан чыылданың бедик темпизин хандырары хамаажыр.

Амгы үеде продукция сайгарганын бүдүрүлгелериин кол көргүзүү кылдыр санап турар болгай. Ону чүктү чоруткан черниң (хандырылга үезинин) агар санынче хөреңгинин киргенинин сөөлүнде ам ылап болган кылдыр көөр.

Санажылганы болбаазырангайжыдарының оруктарын чүүш-даа мурнунда бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйжы санхөө байдалын быжыглаарындан, бүдүрүлгени организациязарын болгаш материал-техниктиг хандырылганы экижиндеринден, планныг онаалдаларны күүседириндеп, кереэлерде көрдүнген корум-чурумну сагыырындан эгелезе чогуур.

Ындыг турбуже бистиң республикабыстың ажыл-агыйларында дебитор-чээли оре соксаал чок өзүп турары илдең. Бир эвес 1970 чылда дебиторлуг оре 5.075 мун рубль турган болаа, 1973 чылда ол 7.170 мун рубль четкен, азы 41,2 хуу көвүдээп, а бо чылдың июнь 1-ге чедир 8.175 мун рубль болган. Беш чылдың эрткен үш чылында чээли оре 26,2 хуу ийикпе, азы 1974 чылдың апрель 1-ге чедир 10 млн. 190 мун рубль болган.

Санажылганың ындыг чурум үрээшкиннериниң үнүп келгенинин чылдагааның бүдүрүлгелерге, организацияларга, колдозтарга чоруткан хынаалдадын чамдык ажылагылар керээде көрдүнген чурумну сагывайн турарының дээрии бадыткаттынган. Чижээ, ере төлээр кылдыр санажылганы чогуур хуусазындан саадатканынан, дуза көргүсүлүн дээш, азы хереглекчилер төлевээнде-ле бараанныг-материалдыг үнелиг чүүлдерни садып, садыгсан бараанарыны ой-шаанда түдүрүп чорутпаанны, акша документилерин белетээрин саадатканы чергелиг чылдагааннарның үржүүндан дебиторлуг ере тыптыр. Июнь 8-те контейнерлиг чүүк сөөртүр транспорт конторазының ажылдакчыларының столунга 100 хире белеткеттинмээн документилер чыткан. № 3 автобүдүрүлгеге ындыг документилерни организациялаже чүгле ийи ай чедир шыгжаап чоруткан таварылгалар турган. № 1 АТБ ону мырыкай беш ай саададып турган черн бар.

Тудуг материалдарының бүдүрүлге каттыжышкынны тудуг организацияларынга 59,6 мун рубльдиң документинин бараанын бербейн чыткан чорудуп турган, ол дээш Бурбанк 5 хуу хемчээлге, азы 2973 рубльге торгаан. Тудуг кезектери комбинат база-ла шак ындыг янзылыг чурум үрээн дээш 2350 рубль түңге торгаткан. Туранның ыяш белеткээр пунктузу эрткен чылын курбанктан 6300 рубльге торгаткан. Шак ындыг чурум үрээшкиннери ам-даа уламчылап турар.

Кызылдың пиво заводунда учёт болгаш отчёт будуткак болуп келгенинин харааны-биле бо байдал оон-даа дора. Соонда бээр бараанны, азы чедирип бээр чүүлүнүң бүселиннге акша авансызы алыр чоруктардан чээлилиг болгаш дебиторлуг ерелер көвүдээри бо-да таварыжыр. Ол чоруктуң ужуу-биле ажыл-агыйлар акша-хөреңги эргиндезин планда көрдүгенинден артыр чарыырыңга чедип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың августа үнген бо талазы-биле тускай доктаалын чамдык ажыл-агыйларның бүдүрүлгелерин удуртукчулары үреп турарының канчап-даа таарыштыпас. Төлежилге документизин банкынын албан черинге ол чүүлдерни алганының соонда чаңгыс хонуктан орайтазы кииргени дээш безин Курбанктың албан тердери оларга бир хүн эртерге-ле 0,03 хуу хөө немеп төледир.

Ниитизя-биле шак ындыг банк чурумнары кайы хөй. Оларны удуртукчулар, сан-хөө ажылдакчылары ыяк билген турар ужурлуг. Шак ындыг сан-хөө чурумнарын шыгжы сагыыры улус ажыл-агыйының кайы-даа адырларынга экономиканы быжыглаарынга улуг идиглиг болур дээрии утпаза чогуур.

Ф. ПОНОМАРЕВ,
Курбанктың Тыва республика конторазының кредит-план нилдизиниң начальныги.

ЧАДААНА ДАГЖЫЛАРЫНДА

Каа-Хем хөмүр-даш разрезинин Чадаанада даг-транспорт участогунуң ажыл-ишчилери шахтёрлар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээн. Участоктун дагжыларын ийи эзлчеглиг ажылдаар кылдыр таарыштыр турган болгаш оларның аразында чарыпты калбарткан.

Экскаватор чашиниистери Е. Н. Фроленков, Н. С. Зарицкий, бульдозеристер В. М. Самохвалов, Л. Курашков олар ышкаш мурнакчылар боттарының хүнде нормазын үргүлүү 130—140 хуу чедирип, чарыштың тиилекчилериниң санадын келген.

Чадаананың дагжылары Совет Тываның 30 чыл болур оюнга күш-ажылчы белек кылдыр тоску беш чылдың тоярадыкчы чылында хөмүр-даш казып, тывар планныг онаалдазын декабрь 25-те бүрүн доозар соруланы салган.

К. КЕНДЕН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МАР

ДҮЖҮТТҮ АЖААП ЭГЕЛЭЭН

УЛАН-БАТОР. Моолдуң кол тараалаң девискээрлериниң чер ажыл-ишчилери тараазын тавычалай кезип, дүжүдүн ажаан ап эгелей берген.

Бо чылын МАР-ның көдээ ажыл-ишчилериниң ажаап алыр тараа дүжүдү 400000 тонна ажыг.

Тараажыларга дузалажыр дээш күражыл-агыйларже болгаш көдээ ажыл-агый каттыжышкынчарынче ортумак тускай өөредилге черлериниң сургуулдары чорупкан.

Үлетпүр бүдүрүлгелери тараа сөөртүр хөй санныг автомашиналарын берген.

(СЭТА).

ВЕНГРИЯ

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИДИП ТУРАР

БУДАПЕШТ. Венгрияда мергежилдиг ажылчынар белеткээрииниң системазын сайзырадыгайжыдарын улут ужур-дузалыг деп үнелеп турар.

Чылдың-на 35 мун хире бөренникчи мергежилдиг ажылчын болурунуң шылгаадазын дужаап турар. Чүгле бо беш чылда безин 400 чаа классты, 3200 өөредилге мастерскаязын, ниитти чурттагга бажыңнарны биле спорт залдарын тудар дээн.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниге белеткелдениин белидеринге профессия шиңгээдин алырының системазын доктаамал экижидерн дуза чедирип турар.

Ус-тывыш ажылының мергежил училищелери венгр улус өөредилгезиниң системазының чутула кезин болу берген. Үш чыл хуусаалыг ус-тывыш училищелерни дооскаңнар ортумак профессионал-техниктиг болгаш дээдиг өөредилге черлериниге кирер

1972 чылдак бээр ажылчынар мергежили белидеринин бүгү-венгр институду ажылаап келген.

БОЛГАРИЯ

ЭҢ УЛУГ ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИ

СОФИЯ. Далай өргээли «Барыын-Варианың» девискээрииде улут тудуг ажылдары калбара берген. Нарын химия чемнишчидилгелериниң БУР-да эң улут Девна комплексизиниң белеп продукциязын сөөртүп үндүрерде болгаш аңаа чиг-эт чемрии бээрде ол дайлай өртээлии таварын эртер.

Бо чылын ук өртээлге кальцийлиг сода бүдүрериниң делегейде эң улуг заводгарының бирээзин ажылгалга киирер. Өртээлди делгемчидери ынчангаш эргежок чугула апаргаң. Завод Болгарияга болгаш ЭДЧ кежигүннери өске-даа чурттарга чылдың-на 1 миллион 200 мун тонна кальций содазын берип турар апаар.

Тудугда бүгү ажылдарны социалистиг революцияның чоокшулап келген 30 чыл ооң демдеглээриниге холбаштыр чорудуп турар. Тудугчулар Варна хөлү биле Кара далайның араазында канал казып турар. Моон мурнунда тургустунгаш, Варна хөлү биле Белослав каналының аразын тудуштурган канал-биле катай ол чаа канал суг орукторының чаңгыс аай системазы болур. Ук система Девна комплексизиниге хөй чүктүг чоруур улуг далай суднолариның баар оруу болу бээр.

ПОЛЬША

БАЖЫҢНАР ФАБРИКАЗЫ

ВАРШАВА. Польшаның чайысылалы шапкын сайзыраң турар. Варшаваның мун-мун чурттачылары ай бүрүде чаа бажыңнар ап турар. Калбак чурттагга тудуунуң программазын боттандырып турары ындыг. Ол программага дүүштүр чурттуң ог-бүле бүтүдези 50 чылдарның ортан үезинде тускай квартира-биле хандыртынар.

Ам Варшавада чаа-чаа хөй микрорайоннар тудуу калбарган. Оларның аразында Стеглы, Урсынув чижектиг чурттагга девискээрлери бар. Оларның бажыңнары белеп тудуг панелларындан тудуп турар. Оларны бажыңнар тудар комбинат белеткеп бээр. Комбинатты Варшаваның Служевец районунда тудуп тургусkан. Совет Эвилелиниң техникатыг дузазы-биле тудуп тургускан баштайгы ындыг комбинат ол.

Бажың панелалары белеп турарга, бажыңнарны шалыпкын ажылдап тургаш эптеп ап болур. Тудуг ажылдарын организастаарын база сайзырангайжыдып турар. Чаа бажыңнарны Варшава чону эки деп үнелеп турар.

ТАРААЧЫННАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Ам Франциянын көдээ ажыл-агыйы кризиске туттуруп турар. Ук кризис тараачын ажыл-агыйларга берге уржукту болу берген деп, Франциянын Компартиязының Политбюро кежигүнү, ТК-зының секретары Г. Плиссонье тараачыннар митингизи боон турда. Дордонь департаментининң Мюссидан хоорайынга медеглел кылган. Бо чылын тараачыннарның бараан садыы алыр шииүз 15 хуу кызырлыр.

Ол кризис болза, ындыгыя үлетпүр бараанларының өртектеринин Европада чок үлеп турарындан бүгү көдээ ажыл-агый продуктуларының өртектеринин багыш турарының, эң чугула чамдык продукция хевирлерин— эт, чимис, погаа, вино садып алырының өртектеринин кудулаар, оларны сайгарарының бергедеп турарының уржуу болган. Көдээ ажыл-агыйның «ниити ряногуу» сулуг-улуг монополиялардың ажылчынар биле тараачыннарны, хереглекчилер биле будурукчулерни хары угда мелүүрүүнүң чепсээ боон турар» деп Г. Плиссонье демделээн.

ФКП өөскүп турар кризиске удур демонстрациинге дээштиг хөй-хөй хемчеглер алырын саналдаан. Депутат-коммунистер чогум-на ол хемчеглерни чугаалажырын болгаш алган турарын хандырар дээш парламентиниң ужаа сессиязын чыылдырарын негеп турар.

ДАЙЫНЗЫРАК БЕЛЕТКЕЛДЕР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ыланган Ливанның хызыгаарызына Израиль улут шерит күштерин мөөнеп апкан соңда Ливанның мурнуу талазында байдал удам чидиглени берген. Аль-Аббасия суурнуң тоом кавызында Израиль армиязының куяктыг танк болган моточадагшеринг кезектериниң белеп байдалдыг турар деңиелия бедиткеп деп «Аль-Байрак» солуп бижээн.

Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолёттары Ан-Накура болгаш Блида суурларның тоом кавызын бомбалап. Тир, Набатия болгаш Сайда суурларның агаар деменнеп турган. Быстер оларның дөнүү намдарын төөгүрүп күзеп турган бис. Чугаа оске янзы-бүрү чүүлдерни келир үеним башкарылгалыг ужудуушкуннарының дугайында, космос философиязының дугайында болгаш оларның ынак номнарының-даа дугайында боор турган.

Космонавтарны шинчил, көөр эмгилер мыкаш ындыг шыңгыы медицина комиссиязы каяа-даа турбас. Чогум-на ындыг комиссия Лев Дёминиң караашың кадмыя «тааржыр-дыр» деп көргени эллевтир—а оон караашың байдалы хөй-хөй чылдарда ужудукчу штурвалды тудар аргаңы бербейн турган. Мен хүүмда каракталазы-биле кандыг-даа аарыгны эскербейн турган мен...

Инженер болур болза, инженерлээр-ле шиңаан. Ынчангаш Демин ужар чүүл механизатериниң училищезинге киргеш. Москва оогунуң аэродромунга ажылдап, оозу дээдиг школаны «радиолокация» деп тускай эртемниг доозуган.

Чылдар эртип-ле турган, Дёмин чаа чүүлдү—техниканы сонуургаар апарган. Н. Е. Жуковский аттыг шеригагаарының инженер академиязынга өөренип турган, башкарылга системаларын болгаш өске-даа ырын айтырыгларны сонуургап, аңаа хандыкшый бергеп. Ол аңаа чаг хевирииң инженерлиг системаларының талазы-биле эң дуржулгалыг специалистериниң бирээзи деп санаткаш, академияның азыяктуузу апаргаң. Аңаа ол кичеп академиниң дыңнакчызы турган Владимир Комаров-биле чаңгыс эвес удаа ужуражыр турганнар. Олар реактивтиг ужар чүүлдүң келир үезинин дугайында чугаалажып, тускай школаның дугайын сактып тургулаан. Олар Комаров-биле сөөлгү удаа киживиң космоска эң баштайгы ужудуушкуунуун маршрутын будүүлүнде ужурашканнар. Оон соонда Звездныйга келгеш, 1961 чылдың апрель 12-де оларның кайызы-даа чүгле космонавтикага бараан болур — деп демей шиптирлээрин бот-боттарынга миннип чугаалажырын.

1965 чылдың чайынында Дёминиң күзели боттанган. Ол ам космонавтар бөлүүнде чүгле хар-назы талазы-биле эвес (ол январь-айда 48 хар харлаан), харын-даа Звездныйга ажылкаанының хуусазының-даа талазы-биле улуг боон турар. Тренажёрларның нарын кезектерин сыйбаап-ла билип кээр.

...Бо хүнүнде космонавтарның шылгалдазы космоста боон турар. Ол алдарлыг экипажка аас-кежиктиг оруктуг, улуг-улуг чедиш кижилерлиг болуруун күзеп калыптар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
Звёздный хоорайжыгаш.

АЖЫЛДААР ЭРГЕНИ ХЕРЕККЕ АЛБАСТААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Ажылдаң ындаар болгаш ажылдакчаар миллион-миллион америкашнар ам ажыл чок апарган болгаш оларның ажыл-чын аптар кайдыг-даа аргазы база чок»—деп, сенат кежигүнү демократ Г. Хэмфри медеглээн.

Сөөлгү статистика түңнелдериниден алгаш көөрге, албан хуузунда 5,4 миллион америкашнар ажыл чоктар ындыр болгаш ажыл чок-тар кылдыр санадып турар. Ол чурагай түңнелдя чүгле ындыралай көргүскен. Ораачок хөй америкашнарны ажыл чоктар кылдыр албан хуузунда барымдаалаар даңгыларга кажарлаашкын-биле чиэдеп казып кавитып турар деп, конгрессмен Г. Хэмфри демделеп чугаалаан. Оон түңнелинде Америкада албан чиэзи ажыл чоктарның чогум санын ораачок эвээжеди дэңзылап турар деп, Хэмфри айытқан.

Албан хуузунда декларациялар үндүрүп, калбаа-биле авааашкынар кылып турар-даа бол, «бүгүдени ажыл-биле кандырып шыдавайн, ыанчыг бууразашкынга таварышкандыр бис». Чурттуң чонунуң дыка хөй кижилери—ылангыя херээженнер, анмактар, бичe бууран националдыглар — ажылдаар эргезин кыдыгатқан байдалдыг апарган деп, сенат кежигүнү минип чугаалаан.

ЯПОНИЯДА ШУУРГАН

Он дөрт дугаар тайфун шуурган доваруп үнген, күүшыдалы дөгере чавырыдырыкчызыг тыныш турган хиреландe-ле япон ортулуктарга катап дирегилип келген. Хонсю ортулуктуң хөй-хөй префектуралармына чаъстар чайыктап чаггап. Шахта дүжер чаъс суу 30 миллиметр четкилеп турган.

Суг үерлеп, хат шуургаиаалының уламыдан шалыпкын аргыжылгалыг демиртин түүт талаганына Г. Хэмфри демделеп чугаалаан. Оон түңнелинде Америкада албан чиэзи ажыл чоктарның чогум санын ораачок эвээжеди дэңзылап турар деп, Хэмфри айытқан.

Албан хуузунда декларациялар үндүрүп, калбаа-биле авааашкынар кылып турар-даа бол, «бүгүдени ажыл-биле кандырып шыдавайн, ыанчыг бууразашкынга таварышкандыр бис». Чурттуң чонунуң дыка хөй кижилери—ылангыя херээженнер, анмактар, бичe бууран националдыглар — ажылдаар эргезин кыдыгатқан байдалдыг апарган деп, сенат кежигүнү минип чугаалаан.

ЯПОНИЯДА ШУУРГАН

Он дөрт дугаар тайфун шуурган доваруп үнген, күүшыдалы дөгере чавырыдырыкчызыг тыныш турган хиреландe-ле япон ортулуктарга катап дирегилип келген. Хонсю ортулуктуң хөй-хөй префектуралармына чаъстар чайыктап чаггап. Шахта дүжер чаъс суу 30 миллиметр четкилеп турган.

Суг үерлеп, хат шуургаиаалының уламыдан шалыпкын аргыжылгалыг демиртин түүт талаганына Г. Хэмфри демделеп чугаалаан. Оон түңнелинде Америкада албан чиэзи ажыл чоктарның чогум санын ораачок эвээжеди дэңзылап турар деп, Хэмфри айытқан.

Албан хуузунда декларациялар үндүрүп, калбаа-биле авааашкынар кылып турар-даа бол, «бүгүдени ажыл-биле кандырып шыдавайн, ыанчыг бууразашкынга таварышкандыр бис». Чурттуң чонунуң дыка хөй кижилери—ылангыя херээженнер, анмактар, бичe бууран националдыглар — ажылдаар эргезин кыдыгатқан байдалдыг апарган деп, сенат кежигүнү минип чугаалаан.

Европаның экономиктиг бөлүүлежиишкининиң көдээ ажыл-агый талазы-биле политиказын эде көөрүн негээн тараачыннар чыскаалдары Голландиянын дыка хөй районнарынга болгулаан. Оон киржикчилери оларның күш-ажылының продукциязын садып алырының өртээн тарыштырарын негеп турар. Фермерлер боттарының берге байдалынче хөй-ниитиниң кичээргейин хаара тудары-биле удурланышкыны митингилерин болгаш чыскаалдарын эрттирип, тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары-биле автомобиль оруктарын дуй мооидактап турар.

ЧУРУКТА: голланды фермерлериң удурланышкын чыскаалы.

АНЕФО—СЭТА-ның фотозу.

ХӨГЖҮП ОРАР ЧУРТТАРДА

ЛИВИЯ

Ливияның пайысылалынан 40 километр барын талада Эз-Завияга ЛАР-ның нефть болбаазыралыр ан баштайгы улуг комплексизинин тудуу доозулган. Ол завод чылдынна 8 мун тонна хире нефть продуктуларын ажыллап үндүрер, оон ийиги солчаанын тудуу доозулган соонда, хүн бүрүде будурер нефть продуктулары 16 мун тонна хире көвүдээр. ЛАР-ның нефть болбаазыралыр үлетпүрүнүн баштайгы будурулге черинин тудуу доостурга, чурт оон ачызында чиг нефть-биле чергелештир, белеп нефть продуктуларын экспорттап турар апаар.

ШРИ ЛАНКА

Шри Ланка республикала чер реформазының баштайгы уе-чадазы доозулган. Бир кижиге онаалтыр 50 акр чер ажыглаар, ынчаарга ол докгаатгынган хемчээлден ажыг шолдуг чер ажыглап турарлардан 560 мун акр черни хавырган (1 акр—0,4 гектар).

Хавырган черинин хөй кезиин моон мурнунда шай, каучуктуг үнүштер, көкөс пальмалары өстүрериге ажыглап турган, оон соонда ол черлер кардынган. Реформаның ийиги уе-чадазында ол черлерни кижилерге хуваап бергеш, оларны коллективтиг ийикпе, кооперативчи арга-биле чер ажыгларының системазынга дүүштүр ажыглаар деп, республиканың көдээ ажылагый болгаш чер министри Э. Коббекадува медеглээн.

ПЕРУ

Амгы үеде Перуның 1 миллион 125 мун ажыл-ишчиниң сонгнал хандырылганын ачыдузазын ажыглап турар. Республиканың чазаа чурттуң бүгү чонунуң байдалын экижиндеринче угланган хемчегларни ап турар. Чоокта чаа худээп алдынган хөйлүнү ёзугаар он-он мун ажылчын, албан-хакчыларның пенсиязын уягаттырган, медицинна хандырылгазын экижиндп турар.

ИРАН

Иранның чазаа Хорасанга чоокку чылларда ийи улуг плотина тудар деп планнап турар. Оларны ажыглалга киирерге, 100 мун гектар таарылга шөлүн суггарып, кандашкынынг ол черлерни хөлөк суг-биле хандырып болур арга бар апаар.

(СЭТА).

Көдээ суурнуң амыдыралындан

САЙЗЫРАП ТУРЗА-ДАА...

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

1949 чылда. «Большевик» колхоз тургустунзырының мурнунда, маңаа сумуң төвү, эге школа бооп турган ийи-үш бажың кезээк, бажыңнар. хуу чоңдак алгы-кеш, тараа хүлээп аар сарай хевирииг складтар турган. Амгы Эрги-Барлык суурда ол тудуп-суурнуң орнуда чок. Колхоз төвү болу берген суурнуң бажың-балгазы чыл-чылдан көвдеп. баштай чаңгыс өрээлиг, крыша чок бичии бажыңнар туттунуп турганындан. ам 3—4 өрээлиг хой аал чурттаар бажыңнар туттунуп турар апарган.

Чаагайжыттынган. делгем. узун кудумчуларлыг Эрги-Барлык суур ол-бо чүгле шөйлүп чоруй барган. Чүгле чурттакчылыг бажыңнарның узуп саны бешин дорт чүе чыгам. Совхозтуң бүүрүлге тудугларың школа. урутлар албан черлериниң, эмнелге, амыдырал хандырылга. культура албан черлериниң. бажыңнары-биле катай алырга суур-даа шыпырак-ла.

Каш чыл бурунгаар олурткан теректериң чурум-чыскаалы кудумчуның бир талазында бажыңнарны каактан көчегелеп тургулзар. Эрги-Барлыкчылар суурунуң чаагайжылгага-ногаанчыдыл г л з ы н ч е черле онзагай кичээгей салып келген. Чурттакчыларның. көдээ Совет депутаттарының, ооң күүсиомунун чылдан чыяе шуулургу ажыглының ачызында шаанда харагап бешти чок дазыр төл турган черде туттунган суурнуң кудумчулары. сесерликтер болу берген девискээрлеря терек. хадың. дыттап эгелээп чыжыргаңаалар. кызыраңкарая. өске-даа кат сыттары. шенне. сөөскеп чедир үнүштеринең ногаан хээзи-биле шыпыңган. Суурнуң садында олурткан чыжыргаңаалар ийи-үш чыл болгаш кат-чимазын берип эгелээр.

Бо чазын суурга 2000 хире дес ыяштарны олурткан. Улуг. бичe хемээлдиг 165 ктумбаларда ийиран-чайт чечектер кижиниң сеткилин өөрүп, суурну чарашчыдып турар. Чурттакчыларның хуу огородтарында картофельдиң ак, сарыг чечектери. ногаан пуглаа каракка көрүштүг. Суурда хуу огородтарның ажыглалда шөлүг 35 га ажың турар. Тарган үүштерни малмаган чип. үревези-биле чылдың-ния хой штакетникти хылып, бакырай бергенин септеп турар.

Суурнуң бажыңнарын, херимперни шуптузун агартыр чугайлаан. Көдээ Советтиң хайгаарал-биле чылдың-ка 30 тонна чугайны орттеткеш. албан-сургинзация черлерин, чурттакчы бажыңнарны чугайдарынга чарыгдап турар. Суурнуң чоңу ниити кудуктардан хандыртынып турар. Ыманган чылдыңда 1—2 чаа кудукту ажыглалга киирип, бар кудуктарның арыг-силиг турарыңе сагыштыл салган. Суур бүрүүзүнде радиожуттуган. Бо чылдың эгезинден эрги-барлыкчылар электрижидилгениң төп шугумундан электроэнергияны ап эгелээп. Ол чорук соодукчуларны болгаш электрибиле ажыглаар бажың хереқселдерин хөйну ажыглаар ярганы берген. Суурнуң чурттакчыларының чайгы үеде газты база ажыглап эгелээп.

Суур чаагайжылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш өскелээ хөй-ниити ажылдарны сонгулда округтарының айы-биле депутаттарың болгаш агитквартиралар, херээженнер төвүлелиг лампыштар тургускалы эки. Бажың бүрүзү каш дес, кандыг ыяштар олуртуруп, бок аштаар. септелге ажылының хуусааларын доктаатка тускай дизы-графигин тургускулаан. Бо чылын суурнуң ийи кол кудумчуларин чалдап, сэйлаар ажыл доозуулган.

Эрги-Барлык көдээ Совети суур чаагайжылгазының талазы-биле мурнакчыларын санынга кирип. ол талазы-биле республикага бирги-ийиги черлерни эзлеп келген. Чоннуң амыдырал-чурттал г а з ы н ң культуразын бедидерин херээженнер төвүлели база көскү черни эзлеп турар. Бо чылдың бирги чартынында бедик культура дээш районнуң херээженнер төвүлелдериниң социалистиг чарыжынга тиилевчи боон. шилчивир Кызыл тукту чаалап алганы ооң хереглиэн.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаары-биле массалыг хемчеглер чоруттунуп турар. Агитквартиралар яразында Совет Тывазының 30 чылынга тураскаатқан урай чүүл көрүүлдези солуп эртген. Библиотека төвүлели-биле халы эрттирген номчулга конференциялары. вас журналдары хөй чонну хаара туткан. Библиотеканың нем саны чыл сайында көвдеп. ам сес муң чыгап турар.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧЕДИИШКИННЕР

Чаа бир чыл чедип орар «Хемчик» совхозтуң ажыл-агыйы быжыглып, экономика байдалы экижээп. 1973 чылдың орулгалыг дооскаш, беш чылдың тодарадыкчы дорт үе чылында бедиткен социалистиг хүдээлегелерин алган. Чартык чылда күрүнеге эът садар планын совхоз 113 хуу. дүктү—111. сүттү—143 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс баш бода малдан 83 быжаанны, хой, ошкүден 87 хураган. анайны, белерден 73 кулунну меңээ ажаап алган. Ол коргүүлер социалистиг хүдээлегелерде айыттынганынга чоок болгаш планныг даалгаларның чүрагейларындан ажып турар. 1974 чылның төвүүзүнде совхоз ниити мал бажының санын 13.770 чедирер. Тарылга шөлүг 3155 ганы. ооң иштинде тараа культуралары 2600 га черни эзлээп. Күрүнеге 900 тонна тараазы. 300 тонна картофельди болгаш ногаа культураларны дужаар хүдээлегеп күүселири-биле суггаттыг черлерниң 1 гадаан 15 центнер суггат чок черлерниң 1 гадаан 10 центнер тараазы. 80 центнер картофельди. 100 центнер ногаанны дужаап алырын совхозтуң ажыл-ишчилерни хүдээнген.

Чоннуң амыдыралында. культуразында. ажыл-агыйда көскү чедиишкиннер. шапкын бурунгаарлашкыннар ооң илдең. Партиянық болгаш чазактың салганы көдээниң амыдырал байдалын хоорай деңгелиппе чедир көдүрер деп бир кол программныг соруглазың күүседиринче базымнар мизыг.

ХАНДЫРЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Оон-биле чергелештир чоннуң культура-амыдырал талазы-биле бүгү талалыг хандырылгазынче сагыш човаашкынының кошкаан Эрги-Барлык суурдач база көрүп болур. Суурда эң-ке көрүштүг чаа туттунган бажың— Культура бажыңы. Ол бо чайын септелгеге чайлаан. Ында библиотека болгаш хинопунктузу коңга баран болур хүлээлгезиниг кошкак боттандырган. Суурнуң төвүнде стадион чүгле бытаа. аңай. хураган оттаар чер болган. Спорттуг девилгелер чок. аныяктар чылып-даа келген хевээ бастыңа бергеп чамын чорүй баргылаар. Олар боттары база инициатива чок.

Чонкуң аъш-чем. үлетпүр барааннары-биле хандырылгазынга чамдыкта берге байдаа тургустуна бергилээр. Эрги-Барлыктың ийи магазинин доктаатқан шагын сагыш ажылдавас. чамдыкта 2—4 хүн шоочазы ажыттынмайн бзар таварылгалар тургулзар. Эрги-Барлык биле Кызыл-Мажалык. Ак-Довурак аразында аргыңкан чоп үзүлбес. Ак-Довуракган Эрги-Барлыкче күнде ийи катаң чоруур автобуска улус мырынай сыңмарлажып турар. Улустуң чүктээн. шоодай. рюкзак. хап-саваларында хлеб. сабан. ном-депгерден эгелээп. бүгү-ле хереглел баргакнарын доллур ыяган болур. Ак-Довуракган Эрги-Барлыкче баарда автобуска таныгын башкы-биле кады чордум. Ийи хоптаң Кызыл чоруур дээш автобус маңаа турумда демги таныжым Эрги-Барлыктан келген автобустан бо дүжүп келди.

— Ам кайы черинг ол?— дең. «шөлээде кижи амыр-ла бөөр-дур аа» деп бодап айтырдым.

— Хайлыг. магазинвериис мынчага амылдаваан. Ак-Довуракган садыглап алыр дээш келдим. Дүүн хлеб чедирер машина чорчаш. үлээп аар кижи чок бооргa хлебти дедир экселген. Бо хамык чон база садыглап алыр дээш бээр бат-каны ол-дур ийин—диляр. Суурда хүн бүрүнүң соксаал чок бүрүнгаарлаашкыны. чаартылгалары болуп турза-даа. чоннуң чаагай чоруу дээш. оларның кадрлаттушкунуг күш-ажылынга. амыдырал хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турары чөрө шын эвес. Чоннуң салыг хандырылгазында ынаг четпестер турза Эрги-Барлык көдээ Совети чүге хемчег албазы?

Суур чаагайжыттының. чурттакга тудугларны өзүп турза-да. совхозтуң конторазын. эмнелгениң. харылзаа салбырының. адак соонда школаның бажың-балгаттарын көөрге база каракка надыкпес. Оларның аразында чаңгыс Культура бажыңының тудуу шөлээп. делгем. бедип үне берген турар. Школа чанында 60 орунлуг интернат тудуу келир чылын ооң дараазында чылдарда 320 олуттуг чаа школа тудуу эгелээр.

Эрги-барлыкчылар Тываның Совет Эвилелиниң аңы-дүүнга ог-бүлезинге эки тура-биле каттышкачының 30 чыл ооңта төлептиг үжүражыр. ажыл-агыйының бүгү адырларында чеминшкиннерлиг болур дээш күш-ажылчы эвлегге туржуп турар.

М. САЯ.

«Шынның» түскай корр.

Сөңгу-Осетин АССР. Ада-чурттуң Улуг дайынының чырдарында аңы-тыныи оскунган дайынчыларга турасчаалды Куратинниң кашпалында тургусман. Эрестерниң аңы-дүүмга хөөрүнде шынчы аъды мөгейип тур. Турасчаалдың чогаадынчызы—осетин скульптөр Доурбек Цораев.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЫРААЖЫЛАР НИИТИЛЕЛИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң үшкү отчет-сонгудалыг конференциязы болуп эртген. Ыраажылар ниитилелиниң баштаар черинин отчёттуг клеткелиң оон харыысалгалыг секретары. ураң чүүл училишезиниң директору А. А. Панов, ревизия комиссиязының клеткелиң Л. Б. Чадамба олар кылгылаан.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле Тываның ургуларның музыка школазының директору К. Ооржак. Чаан-Хемчик райкүүскомнуң культура килизиниң эргелекчизи Д. Идам-Сүүрү. Сарыг-Септе ургуларның музыка школазының директору С. Бальчугов болгаш өскелер-даа ниити ырны. ыланғыя болук кижилерниң ийи. үш. дерт. беш үниердиг ырларын сайзырадыр. республиканың ыраажылар ниитилелиниң ажылын акижилер талазы-биле боттуг саналдарны бергилээн.

СЭБП Тыва обкомунуң препаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш П. М. Самороков конференциянын дазылынга киржип. Сэ.ыт Тываның 30 чыл дүрүнга үткүштүр республиканың культура болгаш ураң чүүл ажылдакчызарының сорулгаларының дугайын тодаргайлап чугаалаан.

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң баштаар черия 25 кежигүнүүт. ооң президиумуу 9 кежигүнүүт кылдыр сонгуттургулаан. Баштаар черинин даргазынга ураң чүүл училишезиниң директору эш А. А. Панов. оралакчызынга композитор Р. Л. Бенденбиль харыысалгалыг секретарынга Т. П. Шульгина оларны сонгаан.

Л. ХӨЯУК.

АЛГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. хат барыын үгланыышкынныг. ий-тавыида. Даглыг черлерге бичe чаъстаар. Агаарның температуразы дүне 1—6 градус соок. хүндүс— 10—15 градус чылыг. Оон арткаларында дүне бир градус сооктап 4 градус чылыг. Хүндүс 15—20 градус чылыг.

Кызылга булуттагылап каап турар хүн болур. чаашкын ыоолуг эвес. Хат барыын үгланыышкынныг, кошкак, агаарның температуразы дүне тик хире. а хүндүс 17—19 градус чылыг болур.

телевидение

АВГУСТ 30-ДЕ
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—«Хом бомбук» клубтуң шацналы дээш.
14.05—Медээлер.
14.15—«Чечен чогаал дугайында беседалар». Дамчыдылганы шулуккү А. Сурков чорудар.
14.55—«Улустуң артизи». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Д. Михалковка тураскаатқан музыкалыг телефильм.
15.55—«Парижтиң могиканнары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 5-ки. 6-гы сериялары

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
18.30—Уруглarга. «Ашак болгаш дуруна». Телефильм.
18.40—Телемедээлер.
18.55—«Чараа-чечен». Шоодугуг тележурнал.
19.25—Телемедээлер.
19.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.40—«Арын-нүүр» деп хөй сериялыг ураң-чечен телефильминиң үшкү сериязы.
21.10—«Эртем бөгүң». Делегейниң IX гегелчи конгрези». Академик Б. М. Кедров дамчыдылгада киржип турар.
21.40—Одуруг телекөргүзүт. «Артзото».
23.00—23.30—«Үе». Инфомастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

кинотеатрларда

АВГУСТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражышкынныг болгаш чарлышкынныг» 13.20, 15.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Черлик куулар» 9.00, 10.15, «Соңгу флоттуң сеглүү» 11.30, 13.20, 15.10, «Түскай дазылга» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хар кадыы» 10.00, «Ындыг бедик дагзар» 15.00, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Өлүм чок Кашей» 10.00, «Сен өлүргүнеңге мен чанаайын» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Он тос кыс болгаш чаңгыс дээжик» 17.00, 18.40, 20.10 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тамы эриинде» 18.00, 20.00 шактарда.

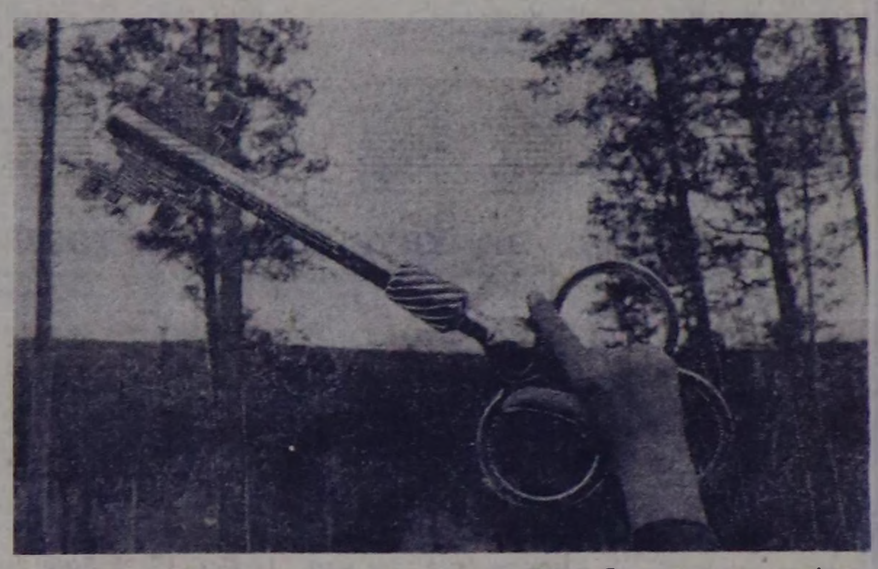
Аңчылар кичээңгейинге

Суг болгаш тулаа куштарын (о чыдын чайгы-күскү үелериңде аннаарын **1974 чылдың августуң 31-ним** эртенинден эгелээш, **1974 чылдың октябрь 10-га** чедир чепшээреэн.

Бир аңчы-ла хүнде 4-тен хой эвес өдүректи, 1 каспы, 6 кулик (даңза-дүмүкту) өлүрүп ап болур.

Ынчангаш августың 29-та бо талазы-биле «Шынга» үнген чарлал күш чок.

БАМ-НЫҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ

Ам тайга хемнериниң эриктеринде ажээкти одагзар чамында комсомолчу ырлар чаңгыланып турар. Анаа. сибирь тайгазынга Байкал—Амур демир-орук оруунуң тудугжулары баштайгы майгыннарын чоокта чаа тиккилеп алган. Ам баштайгы ол орук изекчилериниң турлагларынга ужудукчулар хонухта каң-даа катаң кижилерни. тудут материалдарын. кывар чүүлдү. аъш-чем аймаан доктаамал чедирип турар.

Тайга чоорту ыпайлап бар чыдар. Ында ниити чуртталга бажыңнарын. школа. клубтарны тудуп турар. Чөөн-Сибирь демир-оруунуң Лена станциязындан Амурда-Комсомольскиге чедир 3000 километр дурттуг демир-орук шугуму тургустунар. Ол шугум крайның бойдус байлактарын ажыглалга шиңгээдип алырынга улуг ужур-дузалыг.

Бүгү-эвилелдиң шалынчы комсомолчу тудуунга ажылдаар. хоочун салгалдарның күш-ажылчы алдар эстафетазını уламчылаар дээш чурттуң бүгү булуңнарындан эки турачылар барып турар.

ЧУРУКТА: «Бо дүлгүүр-биле эжиин ажылдар бис, тайга!»

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг театрның улуг сезону

Августуң 27-де ССРЭ-ниң Улуг театрынга киржилер төлдүг болгаш байдал баймралал шинчи кергеп турган. Чайгы чапсарның соонда боттарының 199-ку сезонуп ажыларынга белетченген. театрның сураглыг артистери чыглып келген. Улуг театрның директору болгаш ураң чүүл удуртукчузу К. В. Молчановтуң чугаалазыны:

— Юбилей мурнуу чарыннагы соолгу сезонувусту оңза харыысалганың болалы-биле ажыдып турар бис. Улуг театрны үндезилеп тургускандан бээр 200 чыл болур оонга чедир будун чартык чылдан бичии-ле хөй ие артып калган. Ол үениң дургузунда бис улуг ажылды кылып, шилерни чаартыр болгаш редакторлаар ужурлуг бис. олар ада-чурт ураң чүүлүнүң алдын фондузунга кирген болгай. 1975 чылдың чайынында бистиң коллектививис АКШ-че чоруур. Ол чоруушкунга балет болгаш опера белүктери киржир.

Чаа сезонда москвачылар болгаш найысылаалын залчылары Улуг театрның артистериниң чүүселдези-биле С. С. Прокофьевтиң бөгө бүү «Оттуг үүс чыл» деп балединн көөрлер.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ СЕМИНАРЫ

НАХОДКА. (СЭТА). «Тайбың. Оожум океан бассейнинин улустарының ажылы чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш» деп семинар мында ажыттынган. ССРЭ-ниң Хынактар организацияларының комитези ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыракы Чөөн чүкте эртем төвү-биле кады. Найыралдың совет ниитилелдеринин киржилгезинин биле ону организастаан.

Азиячын. Соңгу болгаш Мүркүү Американың он беш чурттарының төлөлекчилери ол семинарда киржип турар. Делегейнин дүшкүүртүг чоруун чавырылдырарынга. Оожум океан чурттарының улустарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге аныяктарның киржилгезинин айтырыгларын база болгандыр турар бойдусту камгалаарының болгаш бойдус байлактарын чөптүг ажыглаарының айтырыгларын олар чугаалажып көөр.

Семинар сентябрь бирээге чедир үргүлчүлээр.

СОҢГУ ДАЛАЙЛАРНЫҢ ЧАА ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

ЯКУТСК. (СЭТА). Доктаамал ында турары-биле «Афанасий Богатырев» дэл теплоход августуң 28-те Тикси портта чеде берген. Корабльдан Ленага баштайгы якут калиган А. Д. Богатыревтуң ады-биле адаан.

Чаа судно поляр ыдыкның хемнериниң аастарынга ажылдап. далайларның кызыгларын. мүгүлдүрларын арыглап яштаар.

Ол-ла хүн Колыма хемниң авызынга «Федор Попов» дээр судно чеде берген. Днепрни дайын үезинде кежип турза ямы-тыныи оскунган. Совет Эвилелгиниң Маазыры Ф. К. Поповтуң ады-биле ону адаан. Якутнияның Колымада районнарында ивижилерге анчыларга. балыкчыларга аъш-чем. үлетпүр барааннарын. техниканы. тудут материалдарын ол судно чедирип берген.

ЧЫРУКТА: солун чүүлдер

АК-КОДАННАР БАЗА УТТУНДУРБААН

Липецк областың хөй-хөй ажыл-агыйлары ак-коданнарны камгалаарынга эргежок дегула оът-сиген кезип алырының чүрүмүн ескерип берген. Ол сибирь анчыгаштары клевер. вика. люперна тараан шөлдер чоогунда шыгыларда ыяштыг черлерде турар. тереп оттуг черлерге ажок ынак апаргап. Ынчаныыже сиген кезип эгелей бээрге. кодан күүжүлерге ол черлер ондактыг апаргап. Машина даажы дыннап каапп. коданнар сиген кезер машиналыг кел чораан трактордаже безин хөме машинажы бээр. Ынчангаш механизаторлар ацпыыр эртемнерлиниң сүмелээнии бүүгаар ам онгаларының ийикке. ыяштыг черлерини ындыы дужунаан сиген кезип киирер апарган. Чамдыкта сиген шөлдүп өртүзунган кезип киргилээр. Агрегаттарны ынчалдыр ажылдадырга олар дескен койгунарның соонган баар. «Оныа таварылгалар» болбас.

Ак-коданнар Липецк областка экжелгеш. хумагалап азырап турар он чүүлү ап-меңнин бир аймаа болган. Ында оон ачызында койгунарааш ангыла. кундустар. выхухольдар. чер хаваны. элик. хүлбүс. иви. чары арбыдап турар.

ЛИПЕЦК.
М. ГОЛАЧЕВ.
СЭТА-ның корр.

НОМ ДЕМДЕКТЕРИНИҢ МУЗЕЙИ

Вильнюс чурттуг инженер И. Шапиро алдан чүл ном демдектерин чыып алган. Делегейде ең хей бичии каасталга сиилибирлериниң база бир чыылдазы ол деп. ном демдектерине сонуургалыглар балыткап турар.

Ол чылдазы Альбрехт Дюреринии эң ховар ном демдектери-биле катыг амгы үениң мастерлериниң боттары бижээн демдеглелдериг чогаадыгларын кирген. Ында шевер совет. польша. венгр. француз болгаш өске-даа хөй-хөй каастала демдектери бар. Литва мастерлериниң чогаадыглары база арбын чыгдынган. Ном демдектериин эң чиңге ес үзээнинар-биле баштай үгүлзалап эгелээн С. Катаускастың чогаадыглары оңза сонуургалыг чыг.

Инженериниң «ааз музейи» ажык ынчангаш ол чылдабиле таныжыксаирлар оңу шуру көрүп ап болур. Анаа хөй-хөй чурукчулар. полиграфистер. номга сонуургалыглар заалдап чораан.

ВИЛЬНЮС
С. ВАЙНТРАУБАС.
СЭТА-ның корр.

ЗАБАЙКАЛЬЕНИҢ ЭЗИМ ТООЛДАРЫ

Забайкальеның Шивандa курортундан тайга оруктарынга эртеннің-не үнүп келир бир кижи бар. Ол кижи черден мяш дазылдары. будук. чинрбейлер ап-алгылаар. Оларны топтап-топтап көрүп чоруур.

Тайга черде Шивандa курорттуң директору Иннокентий Антонович Янов ол. Оон бажыңы кежээни өгүүр чырып турар. Ол хирзметтиңнеп. чазанган. фондунган. хырбалаттынган олурар Оон оон ходарынга кончуг чараш сыын дүрүзүү дириг тургаңзыг кежу бээр. Оон чазап каан «Эргелериг». «Аңайлардың иан». «Сыынар» деп бичии хемчээлиниг чогаадыглары хөйгамчык чурумалдыг чараш. Чурукчуңун. «Дилгэ биле Казрган» деп чогаадыы таап-даа чаптанчыг!

Читага бот-тывынгыр ураң чазаныкчы И. А. Яновтуң чогаадыгларының хуула делегелгезин организастаан. Анаа ол чүс ажыг ажылдарын делгеп көргүскен. Керүкчүлер мактаалын үш кыдырааныка долдур бижээн.

ЧИТА
Л. ФАДЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

СОДАА

Таджик «Москва» колхозтуң хойжудары А. Назиров биле Н. Убайдов олар Тамчи деп черге малны оларладып чораап. ксбра чылаң биле Туркестан агамазы — Азия телескезинин аразынга содаа болганын көрүп каан.

Соястаар чоруктут ол ийи амытан сырый үнген свеклея аразынга таварлы бергеп. Кобра эрлек. херээлгир дургусынның үнүштүн бир кезинбиле херлип алгаш. кичээнгейлиг шыжыгайның. өлүмүт шураашкын кылырынче келеин берген. Чыланның хажалап турарын ягама база кичээнгейлиг хайгаарап чыткан. Чылаң ухаштыр-улаштыр шурагылазa-даа. ягама ravaнгыр быядай дүшкүлеп тургеп.

Ынчаныыже олардың шыяладыраы вен эвес болган. Ягама болгамчок-ла быядай халыгылаш. дыштанып. денгел кире тыртып ап турган. Содаа 15 минута үргүлүүлеп келген. Кобрега шактырган ягама чүс ажыг ажылдарын делгеп көргүскен. Керүкчүлер мактаалын үш кыдырааныка долдур бижээн.

ЧИТА
Л. ФАДЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

УЗУН НАЗЫННЫҢ ЧАЖЫДЫ

1823 чылда төрүттүнген Аббас Каксар Иранның узун назынлыг кижилериниң бирээзинге салаттырып турар. «Мээң узун назыным чажыды эрес-соруктуумда болгаш баштак сеткилдиимде» деп. журналистер-биле чоокта чаа бе-седалажып оргаш. ол чугаалаан. Оон ол шинарларны парлалга телевизекчилериите ыыпча деп чугаалаанны база бадыткап турар. «Бо үе дургузунда 36 катаң кадайланган. амыдыралымны оларның-биле дыка ап чурттап эртиргеним».

ДАНТИСТЕР БОЛГАШ ИНЕКТЕР

Инектиң бир даажы дүжер болза-ла. оон суткүр чоруу ыяап-ла кудулаар деп. Мадрилтиң ветеринария институдунуң специалистери санап турар. «Джеп хаапкан» инектерге кылымал түскай диптер салып турган. кылган шинилелдериниң түнелзерн-биле ол дугайын бүзүредип турарлар деп. Польшаның неделя сайында үнер «Дженнин людовы» дээр солуну бижээн. Ында янзылыг дуржулганы кылгаш. испан ветеринар дантистер база бүзүрээнинер: инектерниң сүткүру 50 хуу көвдээн болуп турар.

(ПМА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчуу. бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24 пропаганда килизиниң 23-54. харыысалгалыг секретарының 23-35. партийжи амыдырал килизиниң 37-13. культура килизиниң 23-54 көдээ ажылагый килизиниң 21-47. үлетүүр килизиниң 22-64. чагаа килизиниң 41-27. информацияя база совет тургузут килизиниң 20-60. бухгалтериниң 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн бергенге 22-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16256 ЧАГЫГ № 913

Тыва АССР-пин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчуу. бажың № 1). ТС—01030

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 204 (9581) | Суббота, август 31, 1974 чыл | 1925 чылда үнделип эгелээн. | Өртээ 2 коп.

КОСМОНАВТЫЛАР ТӨРЭЭН ЧЕРИНДЕ

ЦЕЛИНОГРАД. (СЭТА-ның корр. О. Ерымбаев биле А. Ротмистров). Целиноградтан 48 километр черде «Акмолинский» совхозта дүжүт ажаап алышкынны Казахстанның соңгу чүгүнде мышкаш, база-да кидиг-түлүк чорүп турар. Космостуң «Союз-15» кораблиниң экипажы—космонавтылар Геннадий Васильевич Сарафанов биле Лев Степанович Демин оларның черге кээп хонар дээш бадып олурганы аппаратты тараажылаарның көрүп каан үезинде ол черниң шагы-биле августуң 29-туң эртеми эгелеп турган.

Космонавтыларны вертолёт-биле дораан-на аппарганы Целиноград аэропортка өөрүшкүүт ужуражыныкын болган. Оларга хоорайның ажылчы чонларының төлээлекчилери бүрүр чедиргеннер. Казахстанның КП Целиноград обкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Е. Кручина сөс алган, Г. В. Сарафановка база Л. С. Демиңге бүрүр чедирген.

«Союз-15» кораблиниң командири подполковник Г. В. Сарафанов чыыгаанарга мынча деп чугаалаан:

— Бистер космос делгемин ажыглаарывыстың программазын боттандырарывыста боттарывыстың салыышкынывыс киирген-инивиске өөрүп турар бис.

«Союз-15»-тиң экипаджының ийиги кежигүүн полковник Л. С. Демин чыыгы-биле, өөрүшкүүт уткуп-хүлээп алганы дээш бүр черниң ажыл-ишчилеринге өөрүн четтиришкинин илереткеп.

Космостуң «Союз-15» кораблиниң экипажы: оң талазындан солагай талазынче—кораблдиң командири Г. В. Сарафанов биле Л. С. Демин олар Кремльде В. И. Ленинге тураскаал чанында.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БААЗАЗЫН ЧОГУУР ӨИҮНДЕ БЕЛЕТКЭЭР

Шаг үеден бээр тыва малчыннарның чай ортузумдаи-на эгелээр, а күс эгезинде түлүктелир ажылы бар. Ол болза кыштаг септээри деп адаар кончуг чугула ажыл-дыр. Амгы үеде колхозтарда, совхозтарда ол ажыл чүгле хевээр арткан эвес, харын ооң утказы улам ханы болгаш делгем апарган, а хемчээли ораичок үлгаткан. Кыштаглаашкынга бүгү талалыг болгаш ой-шаанда белеткенирикпе кол айтырыгларын чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республикзының Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында тодаргай айыткан. Ол болза, октябрьның 10-нуң бетинде чал кажаалары, чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңнар, чуварбажыннар болгаш серилер, сарайлар дээш ышкаш бүгү ораиссаваны септеп дооскан турары-дыр. Ол болза, ам түүлүп турар 35 инек кажаалары, 9 быжа кажаалары, 213 санныг той кажааларын ноябрь 1-ниң бетинде ажыглалга киирериндир. Ол дээрге ажыл-агыйларда ам бар 40 ажыг чем белеткээр цехтерин болгаш кухняларны септээри, чаа 39 чем цехтерниң болгаш кухняларның түүлүн доозары, сут изиндер болгаш савап шыгыдар херекселдерни, чылыг бээр котелдарны, фермаларда саалда болгаш сүт сайгарар аппаратарны бүрүн белен кылып алган турары-дыр.

Түүлүг болгаш септелге ажылдары колхоз, совхоз бүрүзүнде эгелей берген. Ынчалза-даа ол ажылдарны чорудуп турар бригадаларны улуг күштүг кылган, график-оналаарны бергеш, оларның аразында социалистиг чарышты организастап, түүлелдерни кыска хуусаларда үндүрүп, кыштаглаашкынның материалдыг баазазын белеткээринүң бүгү херээн партийжи удуртулгага болгаш контрольга алырын чамдык райкомнар болгаш райкүүскомнар амдыгаа чедир күүсетпейн турар.

Мөңгүн-Тайганың «Моген-Бүрен» болган: «Малчын» колхозтарында бүгү септелге ажылдарын чүгле 12—12 кижи составтыг бир-бир бригадалар чорудуп эгелээн. Оларның ажылының график-онаалдазы доктааттынмаан, ону СЭКП райкому болгаш райкүүском тодаргай контролька албаан, мындыг боорга олар канчап-даа артыкаа кыска хуусаада бүгү септелгени доозун шыдавазы билдингир. Кыштаглаашкынга белеткол удуртулгазында Бай-Тайгада, Улуг-Хемдеи, муруиу районнарда внедмгаа чедир эрелгей хевээр чорун турар.

СЭКП-ниң Каа-Хем болгаш Чөөн-Хемчик райкомнары боттарының бюро кежигүннеринден түсвай кижилерни өске ажылдан хостаан, чүгле кыштаглаашкынга белеткеди удуртуп, контрольдаар кылдыр тургузуп алган. Амгы үеде ук эштерниң холунга доктаатткан хуусаарлыг, тодаргай сан-чурагайларлыг онаалдалар мөөнүетиинген болгаш оларны шыгыгы контрольга алган турары чугула. Шак мындыг оперативтиг удуртулга штабтарын ажылагый бүрүзүнге тургузар херек. Оларның ажылының бир чугула талазы кыштаглаашкынга белеткелдиң чорун турарының түүнелин кыска үеде үндүрүп, мурнакчыларны мактаары, хожудан турарларны шыгыгы шүтүмүүлеп, олардан негелдени күштелдиреря болур.

Кышкы үеде малдың продуктулуг чоруу, улустуң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, кедизинде барып бо-даа, келир-даа чылдың планнарының салымы ферма болгаш кодан бүрүзүнүң үзүктел чок сут хандырылгазындан шиитпиргиг хамаарыжырын практика көргүскеп. Ол хиреде мурнуу болгаш барының талазы районнарга эртken кыжын сут сөөртүр машиналарның үштүн бириндеи чартыы чедир, сут үлээр трактор тергелериниң барык улуг нуруузу, өрүмнеп наскан дыка хөй кудуктар ажылдавайн турган. Ол дээрге, чүс-чүс тонна сүттүг болгаш дүктү, муң-муң тонна эътти шыкпаганы ол. Ам соруулга—ажылдавайн турар чаңгыс-даа машина болгаш херексел турбазын чедип алыры. Ону дөрт харылаар кижилерни ажылагыйларга амдыгааштан бадылаан турар ужурлуг. Фермаларга, хойжу бригадалар төптеринге машиналар болгаш тракторлар тургузар чылыг казанакгарны өрт аймылын бодап тургаш, кылгылап алыры чугула.

Чамдыкта бүгү херектиң салымын хемзиг чүүлдер-ле үзе шаалтаар. Кудуктар, машиналар сугну четчири-биле хандырыптып болур, а ону малга кудуп бээр оңгача чогуудан эртken чылын Эрзин биле Тес-Хемниң дыка хөй коданнарынга мал чүгле хар чылгап кыштаай. Ындыг чоруктар-биле бо чылын эптежир арга чок. Чүгле оңгача-даа эвес, а далбый, хүүрек, фонарь, өдек, одаарлыыш, хомүр-даш, керосин—бо бүгү «саар-саар» дээр чүүлдео улуг капитал салышкынның кажаа, оран-суур, кудук, машина ышкаш чүүлдериниң ажыглалын эң-не бедик ажыктыг ийикпе, азы мырнай куруг кылыптып болур. Малга минералдыг болгаш белок-витаминниг чемелде чемнерни, эмнээр болгаш профилактиктээр арепараттарны база херекселдерни баш удур тыптынып, фермаларга, бригадаларга чедирери база бир үттүп болбас чүүл болур. Ынчангаш демги аданывыс районнуң-даа, ажыл-агыйның-даа кыштаглаашкын белеткелдин удуртур штабтар КАЯА, ЧЕЖЕ деп тодаргай саннарыны. КЫМ. КАЖАН күүседир деп чүвени контрольга алган турар. Ол чокка удуртулга эрелгейлээр, а ажылдың үре-түнели чавызаар болгай.

Кыштаглаашкынның материалдыг базазын белеткээрибиле кады, эргежок чугула ажыл-агыйжы организастыг хемчеглерин соңгаарладып болбас. Оларны кады чорударын партия болгаш совет органнар, ажыл-агый удуртукчулары хандырар ужурлуг. Бо чылын кыштагже кирер малдың санын эртken чылдаазындан бода мал дөрт-беш хуу чедир, ынаар мал 6—7 хуу чедир өскен, ынчангаш малчыннарның составынга немелде күштүг эң дээре кижилерден шилип алыр херек.

Бүгү мал чемнин болгаш өске-даа материалдыг чүүлдерни харылсалгалыг кижилерге өй-шаанда быжыглаар, мал чемнин кадагалалын хандырар, ооң шыңгыы үнедүк, чарыгдарының планын тургузар, күскү болгаш кышкы одарларны ыын ажыглаарының планнарын кылыр, күскү зооветеринарлыг хемчеглерни бүрүн боттандырар—бо бүгү амгы үеде совхозтар директорларының болгаш колхозтар баштаар черниң соңгаарладып болбас ажылы болур ужурлуг.

Мал кыштаглаашкынының материалдыг базазын бүгү талалыг, ой-шаанда белеткеп алыры дээрге, ховуларда болгаш шыыааларда изиг түлүк ажыл турза-даа, хүнүн бир чугула айтырыы. Ол партия организацияларының масса-политиктиг ажылының чугула темазы болур. Ол ажылды дээштиг, түүнелдиг чорудары—агитаторларның, хана парламентиниң, районнарда радиодамчыдылгазының, илеткелчилериниң, пропагандистериниң хүндүлүг хүлээлгези. Районнарның партия, совет болгаш кодаа ажыл-агый органнары мал кыштаглаашкынынга белеткелди боттуг удуртуп, ону хүн бүрүнүң контрольюнга алыры эргежок чугула.

«ШЫН» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң комбайнерлери Монгуш Кувискаал, Куулар Даидар-оол оларга тураскаадып көдүргеи.

Дружулгалыг комбайнерлер хүнде 12 га тараа кестирер планын 15—16 га чедирип, чаа дүжүттү кыска хуусаада, чидиргиг чокка ажаап алыр дээш дыпмак ажылдап, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

Дүжүт ажаалдазының мурнакчыларынга деннежиңер!

Дүжүт ажаап алышкыны — шалыпчы фронт

ДҮРГЕН АЖААП АЛЫР

Удавас республиканың ажылчы чонлары Совет Тываның 30 чыл болур оюн демделеп эртирер. Ол байырлалга уткуштур Бай-Хем районнуң тараажылары социалистиг чарышты улам кылбартkан. Олар боттарының мурнукда улуг сорулгаларны салып алган: районнуң колхоз, совхозтарының ховушөлдериидe чаагай үнген чаз дүжүттүң 27 711 гектар тараазын кыска хуусаада чидиргиг чок ажаап алыр. Ол белеп эвес сорулга. Ынчангаш тараа кезилдезинче кирер мурнунда райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының талазындан чамдык организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Баштай бүгү-ле колхоз, совхозтарга механизаторларның хуралдарын түс-түзунда эрттиргилээн. Орта күш-ажылдың төлевирии, ажыл планын, социалистиг чарыштың регелделерин таныштырган. Ооң соонда комбайн бүрүзүн хынаан, комбайнер кижиниң тараа ажаалдазынга ажылдан болурунуң дугайында чөпшээрелдинг. ажылдың шынарын болгаш механизатор кижи чурум үрээнде, багай ажылдаанда демдеглеп кылыр түскай талонпарны берген. Механизатор кижи ол талонпарны дүжүт ажаалдазы төнгүүже чедир бодунга ап чоруур. Шынар талонунда мынчаар бижээн: «Бир эвес механизатор ажылга бир катап брак кылган болза, ооң немелде болган шаңналдыг төлевирии 25 хуу кызырлыр. Ийи дугаларында үрээрге —50, а үшкүзүнде—75, дөрткүзүнде —100 хуу казыыр». Ынчан кандыгдаа шаңнавл, немелде төлевир албас. Сагындырыг талоиу база ындыг: механизаторлар чурум үрээрге, азы кылган ажылының шынары куду болганда, ооң талонун үтпес каар. Ындыг үттээшкинивер түс-түс чазаларлыг. Ол талонпарны кылган чылдагааны бирээде, механизатор кижи бүрүзүнүң хүлээнген ажылы дээш бот харысалгазын бедидеры. Ийиде, дүжүт ажаалдазының үезинде тараажылар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап чорударынга, чарыштың түүнелин ол талонпарда демдеглелдер ёзугаар үндүреринге кончуг дузалыг. Беш хонуктан үндүрүп турар чарышты түүнээрде, ажылагыйларның удурткучулары ону барымдаалап турар.

Районнуң ажыл-агыйлары тараа ажаалдазынче шупту кирген. Амдыызында чыттыр кестирип турар. Соолгу түүнерге чедир 1500 ажыг гектар черниң тараазын тавычалай кестирген. Колхоз, совхозтарның шөлдеринде 136 комбайн ажылдап турар. Бо чылгы ажаалдаиы бөлүктеп ажаар арга-биле чорудуп турар. Чижээ, «Өөк» совхоз чаңгыс бригадага 35, «Кызыл тараачын» —30, «Саяна»—20 комбайнны ажылдадыр. Комбайнарны бөлүк-бөлүк аайы-биле ажылдадыр чорук оларның техниктиг ажаалдазын чорударынга, комбайнмардан тарааны дажыглаарынга, ажылды башкарарынга эптиг. Ам барык 31 комбайн звенозу ажылдап турар. Бир комбайнга 300 гектар ажаажыр. Ол улуг демдээл. Ынчалза-даа тарааны чидиргиг чок ажаап алыр дээш бүгү күжүүстүү мөөнүээр, болдунар бүгү аргаларны ажыглаар бис.

Дүжүт ажаалдазының үезинде бистиң районга «Сельхозтехниканың» Кызылда рапольша болгаш Чехословакиябиле чаагай кожа-хелбээ харылзаалары калбартырыы дээш Федеративтиг Республикада демнисел чорудуп турар бүгү күштерге чөнгээлиг. Чурттуң демократтары чүгле күжениишкиннерни каттыштырып турган. дүржок идегелериниң хорлакчы үүлгедиглер кылырын хорун шыдаар деп, фашизмге удур барыын-герман демниселчилериниң «Ди тат» солуну демдеглээн.

Штраус болгаш ооң-биле сүлчээлешкеннер ГФР-ни «соок дайын» үезинче эгидиасеп, Адемауэрии салгакаан турар. Ынчангаш депшилгелиг кижилер реакциига кара сагыштыг, көрек үүлгеттирбес деп аң чугула сорулгалыг. Чурттувустуң чону бүгү чөөн кожалары-биле найырадыг, тайбың чурттаксан турар-ла болгай деп, «Унзере цайт» солум бижээн.

Панаманың чазаа энергетикалыг ажыр күүсеткен. Күрүнеге ринче улуг ничээмгей салып тудландан ажыр тараа садары электри станцизиын ажыглап үргүлүлеп турар. Кукуруза ажылдадып эгелээри-биле хелбөлгаш круна культуралары-3 миллиард киловатт-шак кижиле катай алырга, областың энергизиын алыр апаар.

Амгы үеде Байяно хемде ол бирээзиниң тудуу дооступ турчун тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Соңгулдага белеткел

Грешиның иштики херектер министерствозу парламент соңгулдазынга «техниктиг белеткел» чорудуп эгелээри-биле капсырлаштыр соңгукчулар даңзыларын тургузуп, соңгулда участоктарын организастап эгелей берген деп, ук министерство дыннаткан. «Байдал таарымчалыг апаары билек, парламент соңгулдазы дораан болур», деп, албан черлерив медеглээн.

ФРЕЛИМО-нуң контролюнче

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мозамбиктин хосталга фронтузунун (ФРЕЛИМО) төлөлекчилери-биле дугурушканын ёзугаар Мозамбикте португал шериглер ол чурттуң соңгу талазында дөрт шериг базазын көжүрөөш, оларны мозамбик улуска хүлээдип берген. Ону Бейрага португал шериг командылалынын чарлаан дыннадынында чугаалаан. Ол базаларны контрольдаар кылыр ФРЕЛИМО-га хүлээдип берген деп, Бейрадан дыннадыгда айыткан.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУНГА ХОЛБАШТЫР

БАНСКА-БИСТРИЦА. (СЭТА). 3 чыл мурнукда национал словак тура халымшкыныңның төвү турган бо хоорайга словак улустуң эң улуг антифашистиг чепсектиг хөделиишкининиң төөгүлүг байырлалынга холбашкан байырлалы боолган эртken.

Словакияның КП ТК-ның, Словак национал Чөвүлелдин, ССР-ниң чазаанның болгаш Национал Фронтунуң ТК-зының байырлыг хуралын словак национал тура халымшкынның 30 чылынга тураскаал кылдыр чыылдырып эрттирген.

Августуң 29-та хоорайның Словак национал тура халымшкын аттыг төп шөлүнге хөй мүң кижи киржикчилиг эптиг болган. Анаа Банска-Бистрицаның болгаш ооң чоок-кавызының районнарының ажылчы чонлары, байырлалга чалаттырган хөй санныг аалчылар киришкен.

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак аңаа чүве чугаалаан.

Ооң соонда совет партия-чазак төлээлериниң баштыны, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко чүве чугаалаан. Ол СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден митингиниң киржикчилериниге, Словак Социалистиг Республиканың бүгү хамаатыларынга, Чехословак армияның дайынчыларынга бүгү улустуң байырлалга холбаштыр аңы-дунманың байырын чедирген.

Митингиниң киржикчилерии совет улуска байырлыг эгээлээны чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

ХРУСТАЛЬ ШАҢНАЛ

Брянск областың бир муң ажыг механизаторлары «Хрусталь сноп», «Хрусталь таараа» деп шаңналдар дээш ярышка чаржып турар. Ол шаңналдарны ВЛКСМ обкому тургускан болгаш Дятьковскиниң хрусталь заводунуң комсомолчулары ажыл дагыдын дашкаар үеде белеткеп кылган.

Тараа ажаап алышкынының үезинде ол шаңналды ап болур кижилер дыка хөй. Чижээ, Стародуб районнуң Ленин аттыг колхозунуң автомеханиги комбайн-биле беш муң ажыг центнер тарааны бастырган. Ук шаңналга ол төлептит болган.

(СЭТА-ның корр.).

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИНИ

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыкка соруун киргеи Киев областың кодаа аңыл-агый ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседирии, беш чылдың дөртүү чылында чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээш, чаагай дүжүттү остуруп үндүрген, тараа культураларының дүжүдүм ажаап алырын дооскан болгаш күрүнеге тараа садар таваазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеп.

Төрээн чурттуң шыгжамбыга киирген тараа ажыл-агыйының планында айытканындан оранок хөй, 533 муң тонна болган. Кызыл-тас, кок-тараа, арбай, чечак-тараа садып алырының доктааттынган планын күүсеткеп. Күрүнеге ринче улуг ничээмгей салып тудландан ажыр тараа садары электри станцизиын ажыглап үргүлүлеп турар. Кукуруза ажылдадып эгелээри-биле хелбөлгаш круна культуралары-3 миллиард киловатт-шак кижиле катай алырга, областың энергизиын алыр апаар.

Амгы үеде Байяно хемде ол бирээзиниң тудуу дооступ турчун тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Даарта—сентябрь бир

Баштайгы школачы коңга кагарының бүдүүзүнде бистиң хоорай, суурларывыска школачылар биле башкыларының, ужуражыышкыннары эрткилээн. Школачы хөглүг чай эрте берген. Ажыктыг солун походтарга, төрээн черин өөренирииге, колхозтарга болгаш совхозтарге ажыктыг ажыл-деректерге бистиң уругларывыс киржип турганнар. Уругларның дузазынга өөрүн четтиргенин улуг улус илередип, оларны ёр хейлер деп мактап турарын бо-ла дыннап болур.

Дүүн найысылал Кызылдың будумчулары байырлал шинчи кире берген. Хоорайның төрээн черлеринге тураскаадып көдүргеи.

Ынчангаш школачылар ажыл-ишчилер, колхозчулар, совхозтар, партия, совет, кодаа ажыл-агый органнары дүжүт ажаап алырын чигир свёкласы, картофель, ногаа белеткээрин чедиишкинниг эрттиреринче, күзүн чажар культуралар тарыырын, алгыс ажылдарын чөгүүр өйүнде, бедик шынарлыг эрттиреринче, малдың чем курлавырларын улгаттырарынче, чер, мал ажылының продуктуларын будуруп, белеткээр таазазы-биле 1975 чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерин база беш чыл планын ниитизин-биле чедиишкинниг күүсединиринң быжыг үндезинин ыык тургузуп алырынче бүгү күжениишкиннерин угландырып турар.

Панаманың чазаа энергетикалыг ажыр күүсеткеп. Күрүнеге ринче улуг ничээмгей салып тудландан ажыр тараа садары электри станцизиын ажыглап үргүлүлеп турар. Кукуруза ажылдадып эгелээри-биле хелбөлгаш круна культуралары-3 миллиард киловатт-шак кижиле катай алырга, областың энергизиын алыр апаар.

Амгы үеде Байяно хемде ол бирээзиниң тудуу дооступ турчун тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Чер ажыл-ишчилериниң дүжүт ажаап алырыпта болгаш тараа сөөртүүгезиниге Киев хоорайның, областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, белеткел организацияларының колхозтарга, совхозтарга тараа хүлээп алыр черлерге шупту 620 тоннадан аваш эвес таараны чедирип баар.

Баштайгы школачы коңга кагарының будүүзүнде бистиң хоорай, суурларывыска школачылар биле башкыларының, ужуражыышкыннары эрткилээн. Школачы хөглүг чай эрте берген. Ажыктыг солун походтарга, төрээн черин өөренирииге, колхозтарга болгаш совхозтарге ажыктыг ажыл-деректерге бистиң уругларывыс киржип турганнар. Уругларның дузазынга өөрүн четтиргенин улуг улус илередип, оларны ёр хейлер деп мактап турарын бо-ла дыннап болур.

Дүүн найысылал Кызылдың будумчулары байырлал шинчи кире берген. Хоорайның төрээн черлеринге тураскаадып көдүргеи.

ЧУРУКТА: № 7 школаның хоочуи башкыларының бирээзи М. В. Охотникова өөренчикчилери-биле кады тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чурттуң ховуларында

ХҮНДЕ-ЛЕ 100 ТОННА

Коммунист чолдачы Николай Поелкин Ульяновск областың «Карлинский» совхозунуң шөлдериндем шаңче чангыс-ла хүн барык 100 тонна тараа сөөрткен. Ындыг түңнел областа бир-ле дугаарында чедип алдынып турар. Ол сөөртүлгени эки организастаанының ачызында ындыг түңнелиг болганы билдингир.

Чурттуң эң дээре ажылчыйларының үлегерик ёзугаар ол совхозда тараа ажаап алмышкыны эгелээринең мурнуу чарыкта ийи транспорт бригадаларын тургускан. Олардың бирээзинең-не составынга сес комбайн, ийи автомобиль, адды кожар-терге болгаш бир трактор кирген. Бир эвес эрткен чылын совхозтуң бир комбайны-лаахүмде 30 тонналы ажаап ап четтигип турган болза, амгы үеде ол түңнел 50 болгаш оон-даа хөй тонна боор турар.

УЛЬЯНОВСК.

* * *

ХҮННҮҢ-НЕ БЕШ НОРМА

Ершово районунуң Калинин аттыг колхозунда Николай Кочергинниң звеносунуң чаа, шылтарангай чедишкинниң дугайы Саратов областа иептерей берген. Осң звенозу август ай эгезинде ацгыс андарып турган. Заволжьеге рекордту тургузуп: үш «ДТ-75» трактор-биле 23 шак иштинде узук-соксаал чокка ажылдаан, 75 гектарны андарган. Ол дээрге, ажычегиниң беш нормазы-дыр! Шынчан Н. Кочерга бодунуң эштериниң өмүнээзинден ол рекорд анаа-ла ажыл нормазы апаар дугайын чугаалаан. Таранчылар боттарының оюун бүлээн-даа. Августуң 20 хүнүнүң дургузунда олар 1507 гектар ацгысты андартаннар.

САРАТОВ.

* * *

ӨРЕ ЧОК БОЛГАН

Старауляткин районунуң таараажылары Ульяновск областа бир-ле дугаарында күрүнеге тараа садарының улус ажылагый планын күүседкен. Ам олар Төрээн чурттуң шыгжамырынга даалгадан ажыр ам-даа 300 муң центнер тараанны турар, тодаргайлаарга, ийи чылдың планын күүседир деп шинитпирлээн.

Ол шынап-ла улус чедишкин-дир. Ол чоокта чаа-ла областа эң-не хомудаңгай район турган. А ам гектардан-на ортумаа-биле 22 центнер тараанны ап турар-дыр.

Дүжүттүң бедиири—чер ажылының культуразының өскенининиң түңнели. Чижээ, районнуң тараажылары кызыл-тастың, көк-тараанның, арбайының бедик дүжүттүг сорттарын тарырын көвүдеткен. Уреэзи-биле кады бир гектар шөлге-ле 50 килограмм гранулдаан чедишчидилгени төп турар апарган. Хар болуп, ыяырынызарыы база эки түңнелли берген.

Чер тараажыларга оре чок боор арткан Эң ылаңгыя «Найырал» колхозтуң комбайнери М. Мухаммедов хөй тараа бастырган. Ол эмдыгаа чедир дорт муң центнер тараанны бастырган. Райок төвүңүң кол шөлүнде ол мурнаачыга аддар кылдыр Күш-ажылчы алдарның кызыл сылдысын тывыскан.

УЛЬЯНОВСК.

* * *

БАЗА-ЛА БЕШ НОРМА

Нерчинск-Заводское районуң «Михайловский» совхозунуң төп суурунга ол ажылагыйның эң дээре комбайнери Алексей Семенович Бажёновка алдар кылдыр Күш-ажылчы алдарның түгүн көдүрген. Ол, ажаан алышкының бештайгы беш хүнүнде-ле 176 гектарның тараазын кестиргеш, хүнүң-не ийи-үш норманы күүседип турган. Ол механизатор бир-ле хүн 18 шак иштинде 76 гектарның тараазын кестиргеш, беш нормаңы күүседткен.

Эрткен чылын ол база-ла эки ажылдап, бир муң гектарның тараазын ажаапаан.

ЧИТА.

* * *

ТАРЫЛГА ЗОНАЛАРЫ

Алтайның механизаторлары 700 муң гектар ацгыс шөлүн андырганнар. Амгы үеде тараа шөлдеринде алчирбе дүгүйлүг дорт муң трактор ажылдап турар. Звенолар арга-биле ацгысты андарып турарын айтып көрек. Звено санында-ла — чер ажылдарга андазыналыг дорт трактор бар. Агрегаттарының хөкүүкте үзүк-соксаал чөп ажылы ышкаар организастап, олардың техниктиг ажылдавышкын чорудары дыка эптиг болуур.

Дыка хөй механизаторлар кылыр норманы ийи болгаш үш катап ажыр күүседип турарлар. Чижээ, Күр чер районунуң колхозтарында болза, совхозтарында ацгыс белетказарының подылчы бедиен звеноларын тургускан. «Красный луч» совхозта коммунист Алексей Шестерининиң звенозу оларның арасында социалистиг чарыштың тиилекчизи боон, 900 гектар черни эндаргаан.

БАРНАУЛ.

(СЭТА-ның корр.).

ШАХТЁРЛАР: чарыштың ачызында

Совет Тываның 30 чыл болур сюңга уткуштур күш-ажамчыны эвилеттиг кириишкеви, Каа-Хем хөмүр-даш разрезининиң ажыл-ишчилери боттарынга белиткен социалистиг хүлээлгеин алган ажылдап турар. Мында кол участоктарның болгаш цехтериниң арасында чарыш дээштиг кылдыр организастаттынган.

Дузалал адырларының, эскаваторлар болгаш чер өрүмнээр станоктар экипажтарының, күчүдүг БелАЗ-тар чолаачыларының болгаш бүлдозерлер машинистериниң арасында калбарган социалистиг чарышты түңнээш, оон тиилекчилерин коскүге үндүрүп, мурнакчы аргадуржулга бүрүзүн коллективке цептередип турар бис. Чогум-на чарыштың каракка илдең үредүңнелиниң көргүзүп турар арганы ажыглаанывыс биске эңне дээштиг дуза болу берген. Түс-түс кижилериниң, бригадаларының, экипажтарының болгаш бүге коллективтериниң хүн бүрүдеги түңнелин тускай самбырага чарлап, ааш, оон аналилин кылып турарывыс ачызында кижилериниң харыысалгазы бедик турар.

Дүүн кижи бүрүзү канчаар ажылдаанын оон көрүп алыр. Бир эвес бир арга-курлавырларын чедир ажылаваан болза, ону канчаар боттандырда чогуруп дээрзин таварыштырын алырынга хоргузуулерээрин деңнелгези дыка ажыктыг. Ай саның түңнелин дараазында үйнең 10-нуң бетинде-ле ылаңгыя болгаш ажылдаан ажылдарывыс чүгле чеди айларда бөзин 32,4 муң тонна хөмүр-даштыны казып, тыпкан, 30 муң ажыг тонна хөмүр-даштыны ылаңдан ажыр сайгарган. Чеди айларның продукция сайгарар планын 109,4 хуу, азы ылаңдан ажыр 199 муң рубльдиин сайгарган. Бүрүнү-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң ачызында чедип алдынган хөмүр-даш казарыын озулдезин эрткен чылдыынган 13,1 хуу бедидер арганыг болган. Ол ышкаш бүдүрүлге эрткен чылда турганындан ажылчыннар саимын 4,3 хуу кызырган. Бот-үнеки планда кордүнгеннүге бодаарга 22 көрееккө чингеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган, хөмүр-лаштың хүлдениичел чоруун эвээжедириниң кусели-биле 376 муң рубльдиң, оон иштинде планнан ажыр 88 муң рубльдиң орулгазын алган.

Ол бүгү чедишкиннерге № 4 эскаваторуның экипажы: улуг машинизи Николай Дмитриевич Андрианов, машинист Владимир Коновалов, дузалакчылар Ефим Усольцев, Иван Лобастов олар ышкаш шалыпчыларның төлептиг үлүү кирген. Чедилдиг айларда экипаж 367 муң кубометр чер казар ажылдарны кылып, 433 муң кубометр довуракты чүдүрүп чоруткан. Ол ышкаш Николай Маркелович Дресвянниковтуң № 3 эскаваторунуң экипажының эки ажылдың демдеглээр керек.

Чер өрүмнээр ставоктуң экипажы машинист Михаил Рец биле оон дузалакчызы Валерий Колошин олар боттарынга алган хүлээлгезин барык ийи катап ажыр күүседкеннер. Бо август айда олар планда кордүнгенинден 1000 погон-метр черни өрүмнээрин хүлээлгеп алган ажылдап турарлар.

БелАЗ-540 деп маркалыг күчүдүг самосвалларның чолаачыларының дугайында чугаалаазы чогуур. Олардың аразында Сергей Сергеевич Федченко чолаачылар Михаил Гайчук, Александр Эрдман болгаш оскелер-даа боттарының кады ажылдап турар эшөөрүгге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Совет Тываның 30 чыл болур оюнга уткуштур бистиң коллективтиң ажыл-ишчилери чедип алган чедишкиннеринге оожургавайн, социалистиг чарышты улам бедик чазаже көдүрүп, чылда бердинген планныг оналаадаш хуусаадан оранчек бүрүлгээр ажыр боттандырар сорулганы салып алган ажылдап турар.

В. ВОРОШИН.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде парторганизацияның секретары.

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизин Монгуш Кочукович Сагаан тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында төрүүр чүс хойдан 100 хураганны онча-менди доруктурган. Малчын күрүнеге дүк дужаар хүлээлгезин база ажыр күүседкен.

Амгы үеде малчын хоюн Чаа-Хөл бажының серинн, оттуг тайгаларында одарладып турар.

ЧУРУКТА: хойжу М. САГААН.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Культура албан черлериниң кышка белеткели

ТООКСАНМАС ХӨӨННЕРДЕН УШТУНАР

Улуг-Хем девискээри улуг, ажыл-агыйлары хөй район. Районда сес Культура бажыңы, он беш көдээ клуб, хөй санныг библиотекалар, кызыл-булуннар ажылдап турар. Көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазын, дыштанылгазын төп организастаар, оларны тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планныг сорулгаларын чедишкинниг күүседирииге сорук киирер керекке культура одагларының ролю үнелеп четпес улуг. Амгы хүнерде хөвү-шөлдерде мал чеминиң белеткели, дүжүт ажаалдазы ышкаш чугула кампанниялар хайыккан. Бо ажылче культура албан черлери база доктаамал сагыш салыр үжүрлүг.

Совет Тываның 30 чыл оюнга чедир ай ажыг үе арткан. Анаа белеткел чер болганда шагда-ла эгелээн. Шынаарга Улуг-Хемниң культура албан черлери ол улуг байырлалды утказуурга белеткелдя каи-чаар чорудун турарыл? Чүнүн-даа мөрүмнээ клубтары, Культура бажыңнарын, библиотекаларны кышкы үеде ажылдаарынга белеткээрин кайчаар организастаанал?

Шагаан-Арыгда Культура бажыңы, библиотекалар, музыка школазы кышкы үеде ажылдаарынга эң-не кылдыр белеткеттингеп. Кылза чогуур ажылдарны ай шаанда эки шыпаралыг чорутканын демдеглеп болур.

Ждановтуң аттыг совхоз чаа организастаттынган ажылатый. Совхоз төвү Ак-Тал суурда көдээ клуб (эргелекчизи Татьяна Шинит), Хөлчүкте клуб (эргелекчизи Галина Дамыш-Хөө) кышка белеткелди шагда-ла доозан. Культура одагдары, олардың кышка белеткели дээш сагыш салышкын мында эки. Оон чылдагааны чүдел деп айтырарывыска, Улуг-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Нина Ефимовна Аракчаа мынча деп харыылады:

— Ждановтуң аттыг совхозтуң дирекциязы (директору эш Д. Дугур-Сеpең) болгаш ажылчын комитеди культура участогунче өске адырлар-биле бир деңге сагыш салып турар. Шынчаш ажыл-керек будүүргүр-дүр. Даандырган ажыл дээш клуб ажылдакчыларының харыысалгазы базз бедик болган.

«Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында Культура бажыңын (директору Оюн Каракыс) сеитеп дерээн, мында ажыл база эки.

«Күш-ажылдың достуун» совхозка чеде берген бис. Торгалыг суурнуң Культура бажыңы суурнуң өске бажыңнарындан бедий берген онзаламып көстүп турар. Ол хүн кежээликтей уруглар кинозун үндүрген. Улуг улуска кино көөр шак четкен. Культура бажыңының директору ажылымга ам-даа келбеде. Оонмоон келдирип, сураглап дидээш тып чадашкан бис. Культура бажыңының залы, сценазы, фойези-даа делгем болду. Залда сандайлар четчир. Совхозтуң талазындан чаа чымчак сандайларны 2000 рубль-биле садып берген. Сценага ажыглаарынга хереглээр дээр бо дугайында чугаа-даа чорутпаан. Ол-бо соңгалар бүзүк, культура одаанын иштинде чаа дериилге-шимелде чок. Бо чылгы үш дугаар директор С. Шивит ажылды чаа-ла бут кырыкка тургузуп олурда, башкыладып чорудупкан. Ханаларда ында-мында септеп

«Шынның рейдизи»

кылыр чер хөй, хавалгалар хажый берген турар. «Чаа директор Т. Бегзиниң орта кылыпкан чүвезин чок, хүн эрттирип, анаа-ла кылаштап турар»—деп чугаада черле ужур бар.

Совхоз сиген кезилдези, тараа ажаалдазынга белеткел дээш сезонуг ажылдарже нол кичээнгейни мөөнеп турар. Оон-биле чергелештир культура албан черлериниң кышка белеткелин уттуптарга болур бе?! Одаар чүүл база бичинээ-даа белеткеттинмээн. Ам ону дүжүт ажаалдазының соонда кыш дүжер дей бергенде чорударга таарымчалыг бе?!

Бо-лза совхозтуң салбыры Чодураада септелге база саа-

Хову ажылдары-биле чергелештир одаар ыяшты, хөмүр-дашты сөөртүр бе? Машина-техниканың база чедишпес апаар. Арткан чылыг хүннерде ажаап алышкын болгаш мал чеми белеткээрин шалыпчы байдал-биле чорудар ужурлуг.

Культура кадрларының ажылдан үнер-киреп чоруу районда хөй боон турары көскү. «УТКА 25 чылы» совхозта Арыг-Үзүү Культура бажыңының директору Виктор Сумбаа ажылдаа-ла неделя безин четпээн болду. Культура бажыңының иштя арыгшевер, дериилге-шимелдезин база эки. Шыназа-даа агар септелге чорудар турбуже, ону чаа-ла үгелээр деп, совхозтуң праравы-биле директор ажылдың хемчээлин тодарадып, сметазын тургузуп турду.

Халашкан директор септелге дээш далашпаан, совхоз удуртукчуларының база-ла тавгар олурул турган. Эрги чаң-биле орай күзүн кылып алыр дээш тайбыңзыраан. Прораб Валентина Неволина шала дозузун кайын-даа тыппаанынга хомудап олурар. Ону эрте чазын, харын кыжын-на таарыштыр тыптынып алыр турган-дыр.

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа Культура бажыңы база «Найырал» совхозтуң Ишки-Тал Культура бажыңы ажылдаан үнер-киреп чоруун ыяшты, хөмүр-дашты сөөртүр бе? Машина-техниканың база чедишпес апаар. Арткан чылыг хүннерде ажаап алышкын болгаш мал чеми белеткээрин шалыпчы байдал-биле чорудар ужурлуг.

Культура кадрларының ажылдан үнер-киреп чоруу районда хөй боон турары көскү. «УТКА 25 чылы» совхозта Арыг-Үзүү Культура бажыңының директору Виктор Сумбаа ажылдаа-ла неделя безин четпээн болду. Культура бажыңының иштя арыгшевер, дериилге-шимелдезин база эки. Шыназа-даа агар септелге чорудар турбуже, ону чаа-ла үгелээр деп, совхозтуң праравы-биле директор ажылдың хемчээлин тодарадып, сметазын тургузуп турду.

Халашкан директор септелге дээш далашпаан, совхоз удуртукчуларының база-ла тавгар олурул турган. Эрги чаң-биле орай күзүн кылып алыр дээш тайбыңзыраан. Прораб Валентина Неволина шала дозузун кайын-даа тыппаанынга хомудап олурар. Ону эрте чазын, харын кыжын-на таарыштыр тыптынып алыр турган-дыр.

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа Культура бажыңы база «Найырал» совхозтуң Ишки-Тал Культура бажыңының ажылынче, олардың материалдыг баазазын быжыглаар дээш Саая Таспай, Чаа-Хөл көдээ Сөөдүнүң күүскомунуң даргазы Монгуш Хүрең-оол бадыткадылар.

«Улуг-Хая» база «Найырал» совхозтарның төп салбырларында кышка белеткел, септелге хире-чергезин-биле чорудуп турда, олардың салбырларында байдал дүвүрээзинниг. «Найырал» Кара-Тал салбырында культура одаанда одалга системазы эрткен кыжында доңуп калган турда, ону ам-даа септеээн. Совхозтуң болгаш салбырның бо талазыбиле харысалгалыг ажылдакчылары чүнү бодап олурарыл? Кыш, соок дүжер четкен. Системаны дүрген эде кылдыраргының бүгү хемчегларын алыры негертиинп турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан, Ийи-Тал салбырларында клубтар амга дээр септеттинмээн. Районнуң шупту библиотекалары бүрүн септеттингеп турда, кара-чаңгыс Ийи-Тал библиотеказы кышкы үеде ажылдаарынга белен эвес. Септелгени дарый доозары чугула.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң төвү культура албан черлериниң

МЕРГЕЖИЛДИГ АЖЫЛЧЫННАРНЫ БЕЛЕТКЭЭР

(Профтехөөредилге черлериниң ажылдакчыларының республика конференциязындан)

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-шин Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың июньда «Профессионал-техниктиг өөредилгениң системазын улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын амыдырзага боттандырып Совет Тывазының 30 чыл болур ооңга төлептиг белеткеминиваан, республиканың профтехөөредилге черлери болгаш оон эргелели Тыва АССР-нин улус ажыл-агыйының адырларынга ажылдаар мергежилдиг ажылчын аныяктарны белеткээр талазы-биле чамдык ажылларны кылып чорутканың үк конференцияга Профтехөөредилге эргелелиниң пачальныгы Н. И. Чичинин илеткелинге демдеглээн.

Республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, профтехөөредилге ажылдакчылары тоску беш чылдың күшажылчы эртчээнде. Беш чылдың эртнем үш чылының дүргүзүнде республиканың улус ажыл-агыйынче 3256 мергежилдиг ажылчыннарны чорудуп, а бо 1974 чылда 1598 кижини белеткээн. Ажылчын анғының хүрээлениң аныяөскен-биле бижыглаарының эң-не перспективтиг хевири болур ортумак профтехучилищелерже шилчиир болгаш оларны бижыглаар талазы-биле чамдык ажылдарның кылдынганын илеткелги демдеглээн. Эрткен үш чылда республикада 1143 сургуулдуг 2 училищени ортумак эртемниг кадрлар белеткээринче шилчиткен. Чүгле 1973—1974 өөредилге чылында ортумак профтехучилищелерге 410 кижини хүлээп ап, ол талазы-биле планның 114 хуу күүсеткен. Ортучак училищелерге аныяктарны хүлээп алыры улам-на ковүдеп турар.

Сөөлгү чылдарда профтехучилищелериниң материалдыг баазазы өзүп турарын илеткелги өөрүп демдеглээн. Хоорайның № 35 профтехучилишези 600 олуттуг чаа комплекстип тудуун алган, № 3 кодээ профтехучилище өөредилге корпузунга немелде тудугну кылып, оон-биле 4 кабинетти немей туткан, өөредилге ажыл-агыйында чаа общежитиени кыскан. 1975 чылда 632 орунлуг общежитие тудуу эгелээри көрдүнген. Кодээниң болгаш хоорайның профтехоөредилге черлеринде эрткен 1973—74 өөредилге чылында 6 өөредилге мастерскаязарын, 14 өөредилге кабинедин, лабораторианы дерип кылган. 60 хире өөредилге будүрүлге дериглерин, 10 тракторну, 4 комбайнны, 6 автомашинаны, чаа хевирнин 30 ажыг кодээ ажыл-агый дериг-хереклерин болгаш ливы-бүрү техниктиг дериглерин, көргүзүг материалдарын алгылаан.

Боттарынга мергежилдиг кадрларны белеткээр база болуп турар № 35 профтехучилище «Тыва тудуг» трестин, № 41 ПТУ-га — «Тыва даг-дугуг» комбинат даан ыпкаш, чамдык тудуг болгаш үлетпүр будүрүлге коллективтерни ол өөредилге черлерининг өөредилге-материалдыг баазазын улам ынай быжыглаар талазы-биле улуг дузаны чедирип турарын илеткелги болгаш конференцияга санал бергеннер демдеглеп турганнар.

Училищелериниң башкылар коллективтери өөредилге-методиктиг ажылларның чаа аргалуржулгазын ажыглаар талазы-биле хөй ажылдарны кылып турар апарган. Кичээлдерге техниктиг дериглерни ажыглап, сургуулдарның бот болгаш практиктиг ажылдарын колладып турар. Башкылар перспективтиг-тематиктиг планнаашкыннарны теория кичээлдерин болгаш будүрүлге өөредилгенин чорударынга хереглеп турар болу берген.

Сургуулдарның идей-политиктиг кижизидилгелиң бедидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Училище бүрүзүнде В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралының үлегер-чижээнге келир үениң мергежилдиг ажылчыннарын кижизидери чедиишкинниг чоруп келген.

Сөөлгү чылдарда инженер-педагогиктиг кадрларның составының шынары аазап эжиккээн. Профессионал-техниктиг кадрларны белеткээринге болуп бердинген башкылар болгаш мастердер аазап эвес. Оларга М. А. Куршаков, В. Г. Назимов, Р. П. Берг, М. В. Кирюшкина, О. М. Юшченко, З. П. Баркалова, П. М. Муренков, В. Г. Самойлова, М. И. Зубова, И. К. Заграничный, Г. А. Соловьева, В. П. Беззубов болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ол бүгү чедиишкиннер чаа тургустунган эргелелдиң чагыргазында турар өөредилге черлериниң ажылдакчыларын сорук киирип, улам эки ажылдаарын даандырып турар. Ынчалза-даа, профтехөөредилгенин шугумунда ам-даа четпестер болгаш чедир кыдынмаан түүлдер хөй дээрзин конференция демдеглээн. Эргелел эрткен өөредилге чылында ниитизи-биле сургуулдар хүлээп алырының улус ажыл-агый планын күүсеткен-даа болза, чамдык № 11, № 35 профтехучилищелер ышкаш черлер ону үскен. Үшкү, он бирги, үжен бешки училищелерге өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны бедик деңнелге тургуспазының харазы-биле дыка хөй кижи өөредилге чылының доостурунга четпейн үнген болуп турар. Чамдык училищелерде өөредилге дериглерия аргижиргээн, өөредилге-будүрүлге культуразы куду деңнелде. Чамдык мергежилдиргин аайы-биле өөредилге мастерскайлары чок болуп турары бедик мергежилдиг кадрларны белеткеп үндүрүнге бергелерни тургузуп келгенин аңаа айыткан.

Училищелериниң ажыл-чорудулгазында бир кол четпес чүүл кылдыр конференцияның киржикчилери будүрүлге өөредилгезининг кичээлдерин арттирип турарының шынары күду деп чептүг шүүмжүлээннер. Сургуулдарның өөредилге кабинеттеринге кичээл чоруп турда оларның практиктиг ажыл кылып киириптеринге белеткеп ваан үүлдер, херекселдер чок болгулаар, ону четчелеп, белеткеп алырынга башкылар болгаш мастерлер уе-шагын чарыгдап турар. Ол ышкаш кодээ профтехучилищелерде тракторлар болгаш ажаан алышкын машиналарын башкарарының практиктиг кичээлдерин эренгейлеп, ёзу барымдаалап эрттиргилээр таварылгалар бар.

Өөредилге черлериниң баазалары болуп турар будүрүлгелерге, тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга сургуулдарның будүрүлге практиказын организастап болгаш арттирип турарының практиказында шынгыы четпестерге эптер доктаатаныр.

Профтехучилищелерниң башкылар коллективтеринде сургуулдарны кижизидериниң янзы-бүрү хевирлерин, аргаларын четче ажыглавайн турар. Тус-тус кижилер-биле ажылдың кошкаандан 1973—74 өөредилге чылында 27 кижи эрге-чүрүм үреп, харыысалгага онаашкап.

Башкы кадрларны четчелээр, хуваай тургузар болгаш кижилидер талазы-биле четпестер база бар. Чамдык мастерлер ортумак бөлүк билиг чок болуп турар. Кадрларның үнер, кирер чоруу хөй.

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнге, тудугунга болгаш кадаа ажыл-агыйынга аргежок чугула мергежилдиг ажылчыннарны белеткеп, республиканың ажылчы чоннарының тоску беш чылдың улуг соругларын чедиишкинниг боттандырарынга толептиг үлүүн киирериниң соругларны профтехөөредилгенин ажылдакчыларының мурнунда туруп турар. Ол адырның ажылдакчыларынын баштайгы конференцизазы бедик деңнелге болуп эрткен.

Т. НАМЧЫЛАК,
профтехөөредилге эргелелиниң инспектору.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улан-Баторда дайынчы акыдуңмалышкы болгаш бузулбас совет-моол найыралдың үлегер-чижээ — тураскаал бедиктээжиниң ыырында тургузуп каан совет танк бар. «Революстуг Моол» деп танк колонназының дайынчы 53 машиналарының бирээзи ол танк тураскаал болу берген. Колонна болган ол танкыларны МАР-ның ажылчы чоннарының чыгган хөреңгизининг күселi-биле тудуп тургускаш, совет дайынчыларга 1943 чылда хүлээдип берген. Москвадан Берлинге чедир дайылдажып чораан хөй-хөй дайынчыларны Совет Эвилелиниң болгаш МАР-ның орденнери-биле шаңнаан. Каттыжыышкынының 16 таннизинге Совет Эвилелиниң Маадыры атты, оларның үмүнге ол атты ийи катап тыскан.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроннназы).

ХАНЫ НАЙЫРАЛ-БИЛЕ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Люксембургтуң Коммунистиг партиязының даргазы Д. Урбаниге баштаткаш ВУР-да чоруп турар ЛКП-ниң делегациязын ВСАП ТК-ниң Бирги секретары Я. Кадар хүлээп алган. Чүректин ханызындан аш хүүзунда найыралдыг эрткен ужуражылышкынга талазар делегей политиказының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын база ийи партияның аразында харылзааларны улам калбартырының дугайында чугаалашкан.

Лиссабонга митинг

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Социалистиг партиязының организастаан митингизи Лиссабонга болган. Анаа ол партияның Чиңгине секретары Марио Соареш Португалияның далай ныдевискээрлеринде колония ёзу-чурумун дүжүрүп турарын чугаалаан «Колония ёзу-чурумун дүжүрерин боттандырып турар бис. Африканың чурттары колония дарлалындан хосталып турар. Ол дархат чүгле улуг экономика бөдүктеринге ажыктыг турган, ооң португал улуска хоралыг боордан башка, кайдыг-даа ажыы чок чораан болгай» — деп, ол чугаалаан.

Португалияга фашизминиң катап тургустунарын улус массаларының сырый каттыжышкынының. «Чеңсектиг күштер шимчээшкининиң» организастыы болгаш оларның чаңгыс эптии ойтур шаап турар деп, М. Соареш чугаалаан. Ынчанмыже, серемчилелдиг болур, чурттуң демократтыг ёзу-чурумунга удур реакциянып агентилериге сулчээлер четкизин тургустурбас ужуралуг бис деп, Португалияның Социалистиг партиязының Чиңгине секретары демдеглээн.

ТОМУЙЛААШКЫННАР

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипр Республиканың президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Г. Клиридис чазактың составында чаа-чаа томуйлаашкыннар кылган. Июль 15-те күрүне эргилдезин болурунуң мурнунда президент Макариостуң чазаанга бактаап турган И. Христофидис дашгыкы херектер министри болган. Иштики херектер болгаш камгалал министринге И. Кошистя томуйлаан. Амдыгаа чедир ол хүлээлгелерни Г. Клиридис күүседип келген.

Соңгулдага белеткел

Грешиянын иштики херектер министерстводу парламент соңгулдазынга «техниктиг белеткел» чорудуп эгелээри-биле капсырлаштыр соңгукчулар даңзыларын тургузуп, соңгулда участоктарын организастап эгелей берген деп, ук министерство дыңнаткан. «Байдал тааржымчалыг апаары билек, парламент соңгулдазы дораан болур» деп, албан черлери медеглээн.

ФРЕЛИМО-нуң контролюнче

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мозамбиктиң хосталга фронтузунуң (ФРЕЛИМО) толээлекчилери-биле дугурушканын ёзугаар Мозамбикте португал шериглер ол чурттуң соңгу талазында дөрт шериг баазазын көжүргеп, оларны Мозамбик улуска хүлээдип берген. Ону Бейрага португал шериг командылалыының чарлаан дыңнадывында чугаалаан. Ол баазаларны контрольдаар кыдыр ФРЕЛИМО-га хүлээдип берген деп, Бейрадан дыңнадыгда айыткан.

ДЕЛЕГЕЙ об'хаттынерже

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БАЙЫРЛАЛ БУДҮҮЗҮНДЕ

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чону чагай үүле будурүп, социалистиг революцияның 30 чыл оюн уткуп турар. Тудуг шөлдеринде, завод цехтеринде, хову-шөлдерде — чер болганда улусчу эрге-чагырганың юбилейин төлептиг уткууру дээш демисел калбарган.

Ловеч округун тудугжулары биле монтажчылары үлетпүрүнү, чурттазга, коммуналамыдырал тудугларының 40 чаа объектизин сентябрь 9-түн бетинде ажыглазга киирерин хүлээнген. Оларның аразында пос-таавы будүрер «Тетевянка» фабрика, Ловеч, Троян, Луковит хоорайларда 1000 квартира бар. Округ төвүнге чурттуң эң улуг амнелге комплекстериниң бирээзин ажыдар.

БУДАПЕШТ. Бо чылдың сентябрьда Венгрияга совет артем, техниканың делегелгези ажыттынар. Ону совет-венгр артем-техниктиг кады ажылдажылгага тураскаадыр. Ол кады ажылдажылганың 25 чыл оюн ийи чуртка демдеглээр. Үш болуушкунну бединбиле үнелешп, «Непсабадшаг» солуи «Уре-түннелдиг деп каттыштырылгазы» деп чүүлдүнге венгр үлетпүрүнүң чүүлбүрү адырларын сайзыралдырынга Совет Эвилелиниң чугула улут-хуулу кинргенин бижаан.

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Венгрияның металлургиязының кол будурүлге черибоөп турар Дунайның металлургия комбинадын тударынга болгаш чадртырынга совет тускай артемнигнерин улуг дуза чедиргенин солуи демдеглээн. Совет дериглериниң бедик шынарлыын Дебреценниң недиинник заводунан коичуг эки илередин болур. Ол завод чадртынган соңда ССРЭ-де будурген автоматтар-биле болгаш безерек автоматтар-биле деритиннер.

Совет дуржулганы, Совет Эвилелиниң техниктиг чедиишкиннерин химия, электротехника үлетпүрүнүң будурүлгелеринде, кодээ ажылагыйда ажыглап турарын тодаргайдап бижаан, «Непсабадшаг» ВЗР-нүң улус ажылагыйының ол адырларын сайзыралдырынга оларның улуг роль-дуун демдеглээн.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШКЕ ДЕТКИМЧЕ

БЕРЛИН. ГДР-ниң улусчу 8 муң хире будурүлге черлери Совет Эвилелиниң ажыл-ишчилериниң дуржулганын кубилей чылында уткуттур планнар ёзугаар ажылдап турар. Анаа чижеглей санап көргенин ёзугаар алырга, ол планнарны чедиишкинниг боттандырары барык 3 миллиард марка акша түүнүг продукциянны немей будурүп үндүрер түннелдиг болур.

Бо беш чылда улус ажыл-агыйын хогжүдеринин планының талазы-биле ГСЧП-нин VIII съездининиң директивалырынга даянгаш, будурүлге черлеринин коллективтери келир чылдың уткуттур планнарын тургузуп эгелей бергеш. Оларны улус ажыл-агыйының күрүне планнарынга эң баштай келир чылын киирер.

Уткуттур планнарны 1975 чылдың күрүне планынга киирерге, немей ажыл кылган ажыл-ишчилерни чангыс ай принциптер ёзугаар деткип шаннаарының системазын сайзырангайжыдар аргазы бөөр. Чижээ, келир чылдың уткуттур планнарын ажыдгаштан саналдан турар будурүлге черлериниң ажыл-ишчилерге төлевирлер бээрине ажыглаары-биле алыр акшазөрөңгизи хөй болур.

„Соок дайын" чарлакчылары

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң демократтыг хөй-инитизи «Хостуг герман эвилел» дээрзиниң кара сагыштыг ажылачорудулгазын ыырлыы буруу шаап турар. Ол организацияның бодунуң хүрээлезинге чүзүбаазын дүжүк идегеттерин эвилелдештирип алгаш, Европаның социалистиг чурттарыбиле харылзаалар тударын ГФР-ниң чазазының чазалдырып, экижидеринче угланган политиказынга удур күштүүлү кампания чорудар, дүшкүүрлүг байдалды чавырыылдырарынга чогумчалыг чандыг-даа батымнар кылырын хызгаадаар деп сорулга салып алган.

Ол организацияның сөөлгү үеде чөңгээлиг митингилер эрттиргени ооң чогум күүрүм илергейлеп көргүскен деп, барыын-герман парлалга демдеглээн. Барыын-герман дүржок идегеттерниң башкыны Ф. Й. Штраус ол митингилерге чүве чугаалааш, чүгле ГФР-ниң социалистиг чурттар-биле керээлер чарганын нүүлдээн эвес, харын аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-келбээ догуиналарының политиказын база дерзин хажыды тайылбырлаан. Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажыга талазыбиле чөвүлел хуралды ара соксаттырарын иегээн.

«Хостуг германия эвилел» Совет Эвилели-биле, ГДР, Польша болгаш Чехословакиябиле чаагай кожа-келбээ харылзааларын калбартырыы даштыкы политиказының чазак чорудуп турар. Аргентина кайда-даа каттышпаан чурт кылдыр бодун чарлавышаан, Латин Америкада, Азияда болгаш Африкада национал-хостаалгалыг шимчээшкин-биле эпсеткилдя каттыштырар деп хүлээлгени алган. Чили хуннаның хамныг үүгедиглеринге ол удурланмышаан, Португалияда демократтыг ёзу-чурумну деткип, Куба, ГДР, ВДР болгаш өске-даа чурттар-биле чедип алыр сорулгалыг турган. антикоммунистиг реакциялыг Макиарэн хоойлузу буурап дүшкен. Индиана штаттың эрге-чагырга черлери ол штаттың соңгулда хоойлузун ажыглап алгаш, политиктиг ажыл-чорудулгага, оон-биле чергелештир соңгулдаларга АКШ-тың Компартиязының киржирип кызгаадаар оралдаалып турган. Дээди суд ол хоойлуну бо чылдың үезинде конституциязына таарыышпас деп санаар ужурга таварышкан. Ындыг болганда, чурттуң он штадынга моон муруинда хүлээп алынган ол чижектиг хоойлуларны конституциязына удур деп херек кылында хүлээп көргеш.

Ындыг турбуже Каттышкан Штаттарының амыдыралының чүүл-бүрү алырларында антикоммунизминиң эргижиреп калган хөй-хөй принциптеря бүгүнге чедир биеэки хевээр артып турар. Профэвилелдерге коммунистерниң соңгулдалыг эрге-дужаал эдилээрин хораан, демократияга удур негелелиг чүүлдерин хөй-хөй профэвилелдериң уставында күш чок болдурбаан.

Макиартизминиң кедереп турган үезиниң ол чижектиг хоочураан демдектерни үениң байдалынга болгаш делегей байдалының дүшкүүрлүг чавырыылдырын турар болуушкунга канчап-даа таарышпас деп үзеени америк хөй-инитизиниң калбак хүрээленнериниң медерел бизирэ күштелип, дүшкүүрлүг байдалды чавырыылдырары Каттышкан Штаттарның чонунуң хөй нуруузу чүүлдүгээнүл турар.

Н. СЕТУНСКИЙ.

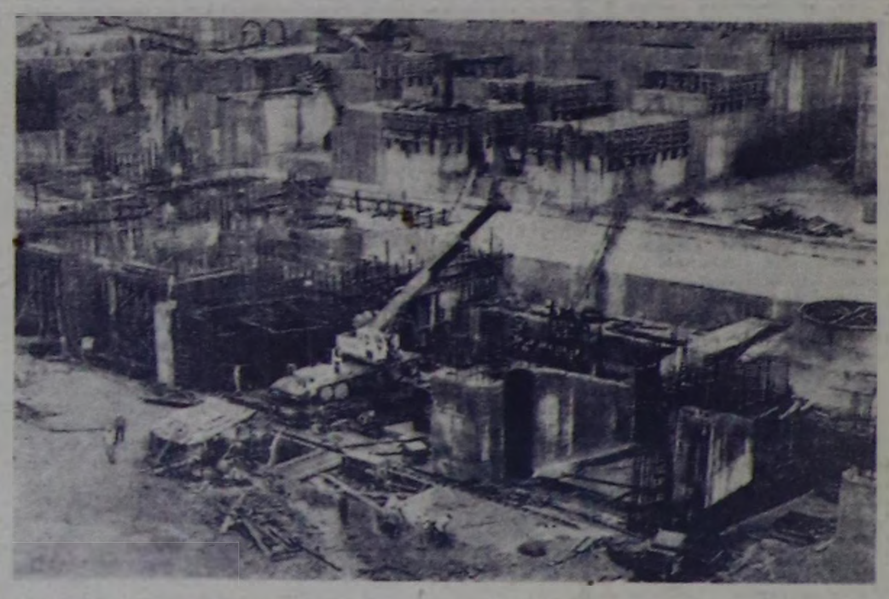
МАККАРТИЗМИНИҢ СЫСКЫНДЫЛАРЫНГА УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). АКШ-та антикоммунизм күштерине база бир шыырак согуушкунну таварыштырган. Кино артистериниң эвилелиниң күүскону «ак сетки.лдиг болурунуң даңгыраа» дээр даңгырак бээрин, тодаргайлаарга, АКШ-тың «Коммунистиг партиязының кежигүнү эвес мен, оон кежигүмү-даа болуксавас мен» дээр бадыткал бээрин артист бүгүдезинден негээр чүүлдү ол организациязының уставындан казыыр деп шиитпир үндүрген.

АКШ-тың деңшилгелиг күштери соөлгү үениң дургузунда антикоммунистиг хемчеглер алыр чүрүмүү күш чок болдурарын хөй-хөй чылдар дургузунда чорудуп келген демиселиниң түңнелиинде чедип алган. Чижээ, АКШ-тың Коммунистиг партиязын хоойлудан дашкаар деп чарлаарын чедип алыр сорулгалыг турган. антикоммунистиг реакциялыг Макиарэн хоойлузу буурап дүшкен. Индиана штаттың эрге-чагырга черлери ол штаттың соңгулда хоойлузун ажыглап алгаш, политиктиг ажыл-чорудулгага, оон-биле чергелештир соңгулдаларга АКШ-тың Компартиязының киржирип кызгаадаар оралдаалып турган. Дээди суд ол хоойлуну бо чылдың үезинде конституциязына таарыышпас деп санаар ужурга таварышкан. Ындыг болганда, чурттуң он штадынга моон муруинда хүлээп алынган ол чижектиг хоойлуларны конституциязына удур деп херек кылында хүлээп көргеш.

Ындыг турбуже Каттышкан Штаттарының амыдыралының чүүл-бүрү алырларында антикоммунизминиң эргижиреп калган хөй-хөй принциптеря

Н. СЕТУНСКИЙ.

Панаманың чаза энергетиказы хогжүдеринче улуг ничёзүгей салып турар. Үш чаа электри станциязын ажыглаага киирип, амылдадып эгелээри-биле хелбаштыр чурт 3 миллиард киловатт-шак хире электри энергиязын алыр апаар.

Амгы үеде Байяно хемде ол үш ГЭС-тиң бирээзининиң тудуу дооступ турар. Ол чылдың-на 560 миллион киловатт-шак энергияны амылдап үндүрер болгаш бүгү рэйонунуң хогжүлдезинге улуг роль-дуг болур.

ЧУРУКТА: Байяно хемде станция тудуунуң ниитги хевири.

С. СЫЧЕВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроннназы).

АРГЕНТИНА

Тайылбыр булуңу

Аргентина Республика — Латин Американың эң улуг болгаш сайзыраңгай капиталистиг чурттарының бирээзи. Мурнуу Американың мурнуучоон талазында туруп турар болгаш Чили, Боливия, Парагвай, Уругвай-биле кызыгаарлаттынып чыдар. Девискээри 3 миллион хире дөрбелчин километр, чурттакчы чону—25 миллион кижи ажып турар. Төвү —Буэнос-Айрес хоорай. Ында 8 миллион хире кижи чурттап турар. Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылзааларны 1946 чылдан бээр тудуп эгелээн.

1853 чылдың конституциязын ёзугаар Аргентина федеративатиг республика болуп турар. Ооң составында 22 можу бир национал девискээр, федералдыг бир топ округ кирип турар. Можулар департаментилерге чарлып турар.

Республиканың баштыңы — президент. Ону дөрт бадылаашкын-биле дөрт чыл хуусаалыг соңгуур. Аргентина Республиканың президентизи Хуан Доминго Перонның можээни-биле холбаштыр чурттуң конституциязын ёзугаар президентиниң албан-хүлээлгезинге 1974 чылдың июль 2-ден бээр президентиниң оралакчызы Марна Эстела Мартинес де Перон (Перонның кадайы) ажыдап эгелээн.

Аргентинаның сураглыг политиктиг болгаш күрүне ажыдаачызы, бодунуң чурттуунуң хамаарышпас чоруун бижыглаар талазы-биле бүүдүлдиг талаалакчы Хуан Доминго Перон Совет Эвилелиниң хүнүүткелиин чаалап алган. Ол президент албан-хүлээлгеге ажыыдап турган үезиниң дургузунда ийи чурттуң аразында найыралдыг харылзааларны хогжүдеринин херээнге эвээш эвес салышкынын киирген.

Аргентинаның Коммунистиг партиязы 1918 чылда үндезилеттинип тургустунган. Чиңгине секретары — Х. Армедо Альварес. АКП дыка хөй чылдарда чажыт байдалга ажыдап келген, конгресс ацпикоммунистиг хоойлуну солуптарга, ооң түңнелинде 1973 чылдың март 27-де чажыт байдалдан ол үнген. 1973 чылдың төнүүзүнде АКП-ниң хүрээленнинге 110 муң ажыг кижи санаттынып турган.

АКП-ниң XIV съездин 1973 чылдың августа чажыт эвес байдалга болуп эрткен. Демократтыг чаартылгалар программазын боттандырарынга Перонның чазаан деткинир дугайында шиитпирни съезд хүлээп алган. Демократтыг, аграрлыг, антиимперналистиг революциияны боттандырар дээш, национал-демократтыг фронтуну дүргеп тургузарынче коммунистерниң кичээнгейин ол съезд уламн.

Аргентина —аграр-индустриалдыг чурт. Ынчалзажок ооң экономиказының хогжүлдезинге даштыкы, кол нургулайында америк капитал шаптыктап турар. 1973 чылда национал үлетпүр будүрүлгелериниң 30 хуузу даштыкы каинталдың холунга турган.

Чурт ажыктыг кызымалдарбиле (нефть, демир рудазы, хөмүр-даш, алдын болгаш өске-даа) байлак.

Кодээ ажыл-агыйының кол адыры —мал ажылы, колдуунда-ла мыйыстыг бода малды өстүрүп турар. Ол ышкаш кызыл-тасты, кукурузаны, арбайны, көк-тараанны элбээ-биле тарып, өстүрүп турар. Ынчалзажок бүгү ажыглаа черинин 74,5 хуузу чер эелериниң холунда мөөңнеттинген.

Сөөлгү үеде чурттуң амыдыралынга чүүлүл болуушкуи — 1973 чылдың бүгү-ниити соңгулдазы болган. Соңгулдага улусчу күштериниң тиилээминиң түңнелинде конституциялыг тургузуг бактаап тургустунган. Ооң мурнунда турган Лануссенин шериг чазаа конституциялыг чазакка эрге-чагыргатын дамчыдып бээр ужурга таварышкан.

Делегейниң бүгү чурттарыбиле садыг болгаш дипломатгыг харылзааларны калбартырынче угланган хамаарышпас даштыкы политиказы чазак чорудуп турар. Аргентина кайда-даа каттышпаан чурт кылдыр бодун чарлавышаан, Латин Америкада, Азияда болгаш Африкада национал-хостаалгалыг шимчээшкин-биле эпсеткилдя каттыштырар деп хүлээлгени алган. Чили хуннаның хамныг үүгедиглеринге ол удурланмышаан, Португалияда демократтыг ёзу-чурумну деткип, Куба, ГДР, ВДР болгаш өске-даа чурттар-биле дипломаттыг болгаш садыг харылзааларны тудуп алган.

1974 чылдың майда Москвага Аргентинаның болгаш ССРЭ-шин төлээлекчилериниң аразында тайбың дээш база делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырыылдырары дээш демиселдиң айтырыгларын чугаалашкан. Ийи чурттуң аразында ССРЭ-шин төлээлекчилериниң аразында тайбың дээш база делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырыылдырары дээш демиселдиң айтырыгларын чугаалашкан. Ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг, эртемтехниктиг кады ажылдажылганы калбартырының дугайында дугурүүлгага ат салдынган. Аргентина болгаш ССРЭ-нин аразында культура талазы-биле харылзааларны база калбарын турар.

Ийи чурттуң улустарының чаагай чоруу дээш, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыы дээш Аргентина Республика-биле найыралды хамыладырынче база кады ажылдажылганы калбартырынче Совет Эвилели моон соңгаар-даа чайгылыш чок чүткүүр.

НАЙЫРАЛ СЛЁДУ

Ставрополь крайның кайгамчык байлак дүжүттүр черинге школачыларның будурулге бригадаларының мурнакчыларының Россия Федерациязының болгаш Бүгү-эвилелдиң слеттары ийи неделя үргүлчүлеп келген. Черниң аныяк эдлери орта боттарының билиг-мергежилин солуп, машина, трактору башкарып билиринге, өнек саарынга, мал, тараа, ногаа, сад өстүреринге маргышканнар. Бистиң республикадан Чадаананың № 1 школазының будурулге бригадазының базазынга эрткен аныяк механизаторлар конкурузунуң үйлэскилери кирипкен. Улуг Хемден Кан-оол Даңзымга, Чоон-Хемчиктен Катя Бопуура, Каа-Хемден Настя Яковлевага болгаш олардың өөрүге будурулге бригадаларының тургустунуп эгелээнинден бээр чээрги чыл болганынга тураскаатканы ол слёт уттундурбас. Новопавловскиниң будурулге бригадазынга үш хүн уламчылаан маргылдааларга чер аңгыларынга Челябинск областан келген онгу классчы Сергей Бухаркин, урутлардан Ирина Воробьева, өнек саарынга Ростов областың төлээзи Ирина Тимченко олар чемпион болганнар. Сэдчылардан Краснодар крайның Ольга Матвж, ногаажылардан Ставропольдуң төлээлери Рая Романенко, Наталья Гришечкина, аныяк малчыннардан волгоградчы Любовь Кулапина олар гимнесчи болгам. Бистиң төлээлеривис бирги, ийиги черлерни эзлевес-даа шуптузу фотоаппараттар, радиоприемниктер-биле, «Бо чылда Ленининиң ады-биле» деп хөрек демдектери-биле, шаңнаткылааннар. Чадаанадан келген Чечек Хертек «Алдын тараа сывы», Элегестен Сергей Оюн «Шалыпчы» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткаммар.

Крайның школачыларының будурулге бригадаларының кежигүннериниң Бүгү-эвилел слёду Пятигорскиниң бодунга болган. Орта ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, ССРЭ-ниң чырыдышкын министри М. А. Прокофьев олар киришкен.

М. ФИЛИМОНОВА.

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИТКЕН

Бо чылдың июнь эгезинден август айга чедир Москва чоогунда Челюскинская деп чогаалдыга бажыңынга бистиң чурукчуларывыс Леонид Родионович Спрыгин биле Иван Яковлевич Кузнецов дыштанып, боттарының билиг-мергежилин бедиткеш, келгеннер.

Чурукчулар аңаа ооранып кылган ажылдарын. Тываның чурукчулар эвилелиниң баштаар черинге, ооң кежигүннеринге болгаш чурукчу эш-оюнгө сонуургадып таныштырган.

Л. Р. Спрыгин линогравюра ажылларын эккелген. Ооң ажылдарында бистиң ус-шевер мастерлеривис Хертек Тойбу-Хаанның, Хертек Хунаның, Раиса Арапчаанның база Байындың Байырның овур-хевирнин чуруп көргүскен. Бо линогравюралардың иштинден Хертек Хуна биле Монгуш Черзиниң чурукчуларын черле дыка бодүүн болган артык токарлаашкын чокка көргүскен. Ону чурукчулар эки деп корген. Ол ышкаш Л. Р. Спрыгин элээн хөй өңмуг линогравюраларны базы эккелген. Ол ажылдарда коскуучерни бойдусту чуруп көргүзери эзлей берген.

Челюскинскаяга ооранып үезинде Леонид Родионович чурукчу өске эш-оюңүн арга-сүмезини ап, моон соңгаарры чогаадыкчы ажылынга ажыктыг чүүлдерни хөйнү көрүп, билип алган.

Ол ышкаш Иван Кузнецовтуң Тываның номчукчулары барыкла таныыр, чүге дизе Тываның ном үндүрер черинин ном хаасталгазының талазы-биле харылап турар редактору болгаш чурукчузу болгай.

Иван Кузнецовтуң ажылдарын колдуунда акварель-биле күүсеткен. Ооң «Өгүү тигери», «Сарыктарны кадарары», «Ырбанда сал», «Хиндиктиг-Хөл», «Тевени тудары» деп акварельден чуруан ажылдарын чурукчулар эки деп үнелээн.

Челюскинскаяга баргай чурукчулардың арасындан Иван Яковлевич акварель-биле чүге чааскаан ажылдап турган болду. Оон ыңай «Эргиниң ыры» деп линографиязы база кылган.

Кузнецов биле Сарыгинниң өөредилгезин РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң графика талазы-биле секретариадының кежигүнү Николай Львович Воронков удуртуп турган.

Н. ОНДАР.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

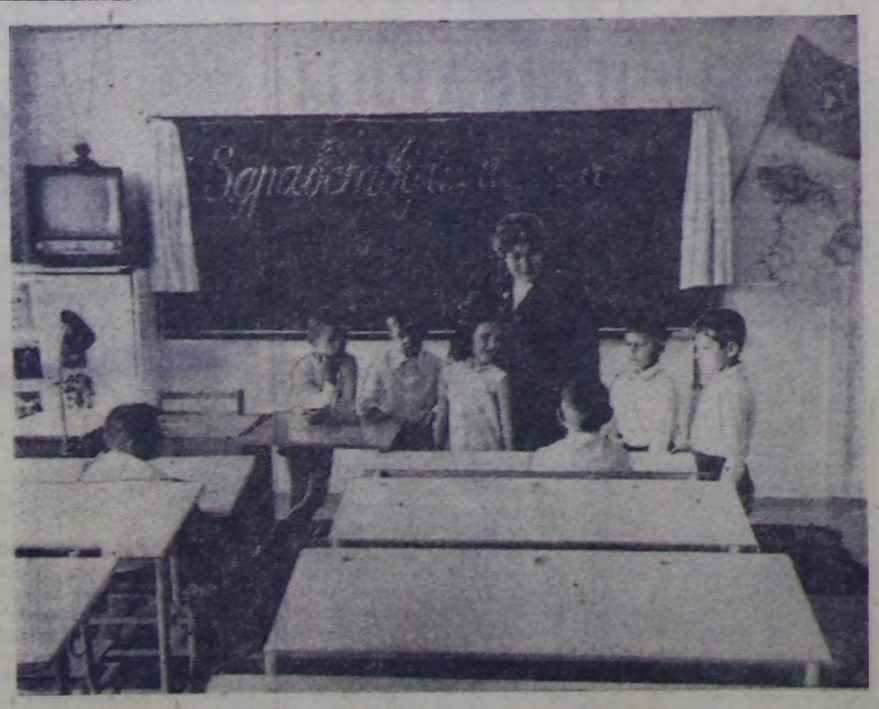
ДААРТА — СЕНТЯБРЬ БИР

Өөрүшкүлүг байырлал сентябрьның бири келген. Ийи-ле хонгаш чаа өөредилге чылының конгазы чурттуң школаларынга чаңгыланыр. Хөй-хөй бирги классчылар школаның эртинии артап, баштайгы кичээлдеринге чеде бээр. Оларның-биле чергелештир он-он аныяк башкылар күш-ажылчы амыдыралын эгелеп, баштайгы кичээлдерин эрттирерлер. Аныяк башкыларны ажылдаар коллективтери байырлалдыг байдалга уткуп ап турар. **Солагай талазында үстүнде чурукта** аныяк башкы В. Ондарга чечек тутсуп, байыр чедирип турары.

Адаанда чурукта найысылалдың «Саяна» садигиниң бирги класска өөренир уругларны школаже үдеп турганы. Бо уруглар садындан хөй кижини школаже үдээн. Олар ам бирги классчылар болганнар. Уруглар садының коллективи бичии кижилерни школага өөрениринге белеткеп кижизиткен. Школаже баарының будүүзүнде бирги классчылар садигинин чанынга чурукка тыртырган.

Байырлыг, садик! Экии, школа!

А. СОДУНАМ болгаш **П. КОПТЕВТИН** фотолары.

МОЛДАВ ССР. Сентябрьның бирде, күстүң баштайгы хүнүнде школаларның, техникумнарның, институттарның зажитери ажыттынып, школачыларны, сургуулдарны, студентилерни чалаар. Муң-муң бирги классчылар школага чеде бээр...

ЧУРУКТА: Кишинёвтуң школалары өөренмичилер хүлээп алырынга белен. Хөөрайның № 59 орус-молдав школазының башкызы П. В. Попко бирги классчылары-биле танышып тур.

В. ЧАЙКОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ОЛАРНЫ ШКОЛАЖЕ ҮДЭЭН

Аяс дээрде хүнүң хереглерине аккыр фартуктар, хөйленнер, бичиилерниң шевергин өрээл баштарында өң-бызын ленталары, айырай чайт чечектер чайнаан. чыскаалган уругларның арынарында өөрүшкү, хүлүмзуруг илден турду. Ол хүн Кызылдың № 5 уруглар садының бирги классчыларын школаже үдеп турганы ол. Ада-иелер, башкылар база уруглар дег байырлал шинчилиг чыглып келген. Улуг өөрүн уруглар садының бичиилери үдеп, боондак чечектерни тутсуп: «Бирги классчы апарганыңарга байыр чедирип тур бис!» — деп, чиртиледи алгырыштылар. «Четтирдивис! Байырлыг садывыс! Экии, школа!» — дээн үнер харыылады. Байырлыг үделгениң чыскаалының баарынга бирги классчылар уруглар садынга өөренип алган ырлар, шулуктерин, таныларын бараалгадып, кижизидикчилериниң четтиргенин илередип, чечектерни тудускан. Уруглар ойнаракталырын бичиилерге хумагалыг эдилээр кылдыр хүлээдип бериккен. Олар чыскаал мурнунга бирги классчыларга белекти, ном, кылыраштарны, портфельди белекке тывыскан. № 5 уруглар садының 32 бичиилери шак ынчаар бирги классче шилчип, школачылар апарган. Оларның мурнунда чаа орук эгелээн.

М. МАКАРОВА.

ЛЮДМИЛА БРАГИНА: „маңнаары—өөрүшкү“

Людмила Брагинаның адын спортка хандыкшылдыглар эки билир. Ол — Мюнхен Олимпиадазынга 1500 метрге чарышкан, кэйгамчык түңнелди чедип алган: шиилиге маргылдаадан түңнел маргылдаага чедир үш удаа маңнаан, делегейниң үш рекордун тургускан. Ынды таварылга Олимпий оюннарының төөгүзүнге тургаан. Бралгына ооктга чаа ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында болган маргылдаага киришкеш, 3000 метрге бодунуң тургусканы делегей рекордун чаарткан. 1974 чылда Европа чемпионадынга од база бирги черни алыр боор деп специалистер чугаалап турар.

Июль айда Москвага чурттуң чиик атлетика маргылдаазы болуп турда, ол 1500 болган 3000 метрге ийи алдын медальны чаалап алган, ынчаарда Людмила Брагина-биле ужурлашкан, бодунуң дугайын чугаалап бээрин ооң дилээн мен.

— 1972 чылдың күзүнүнде меңээ хөй-ле чагаалар кээп турар апарган. Почтальон бир ай иштинде чүге ажыг чагаалы экээр турду. Чүге дизе чурттувуста спортка хандыкшылдыглардан эвес, харын Япониядан, ГДР-ден, Франциядан, АКШ-тан чагаалар келгилээн. Кол шуруузунда-ла уруглар бижиир. Спорттуң маңнар хевирин кайчаар эгелээнимни айтырар болган.

Кончуг өөлдап, 21 харлаанным соонда маңнап эгелээн кижи болгай мен. Спорт-биле өңнүктежирги кажан-даа орай эвес деп үлегер чугаанның бадыткаашкыны ол-ла болган боор. Херектиң ужуру мындыг чүве: 1965 чылда башкы институдунга экзамен тудуп тургаш, (институтту 1968 чылда доостум) чиик атлетихага зачёт дужаар ужурга таварыштым. Амыдыралым иштинде 800 метрге бир-ле дугаар маңнаан, зачёттуг дужаадым. Ынчаар маңнап эгелээнim ол. А ооң мурнунда черниң бедиин халыырынга хандыкшын турдум. Дуртум кыска — 165 см, ынчангаш мээң түңнелим шоолуг эвес— 140 см бедикти ажыр халыыр болган мен.

Бир чыл эрткенде 800 метрге маңнаан, бирги разрядтың нормазын күүсеттим, а база бир чыл эрткенде ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткеп, ССРЭ-ниң улустарының Спартакиадазынга үүлер медальны алдым.

Чемпион атты канчан чедип алырыл? деп чагааларда айтырган болгулаар. Элээн каш «даңгыракты» бодумга хевирлеп алган мен. Олар болза чарышка чүгле эртер эвес, харын алдарлыы-биле аштырар. Маңнап орза диштерни кызырнып каш, туруп-чогаарын, изигин, чазашкынын, еске-даа чүүлдерни ышдажып эртер. База бир чүве—бодун камнаары. Херектиң ужуру чүл дизе, бодуң кошкак болгаш үргүлчү аарыг чораан мен. Ынчангаш ам хөй үеэн дыштапырынче угландырып, бодумну шыдаар шаамбиле камнап турар мен. Аныяктарга сүмелээрим болза: шагырай берзинерзе, кажан-даа тренировка кылбанаң, мындыг чорук хорадан өске ажык бербес.

— **Силерниң бөгүнгү планыңар кандыг ирги?**

— Москваның күш-культура институдунуң аспирантураазынга киирип шинтирледим. Келир үеде диссертациямниң темазы — дээдя чаданың спорттуларын харыысалгалыг маргылдааларга белеткээри. Үе чедип-ле кээр боор, башкы ажылы-биле ышкыны ажыглаар апаар мен. Ооң-биле кады 1976 чылдың Олимпиадазынга киржирин бодап турар мен.

— **Американнар-биле маргылдаага Силерниң рекордуңар хенертен болган болгай. Рекорд туртузарыл планнап турган силер бе?**

— Тренерим Виктор Казанцев-биле рекордту сезон тегчүзүнде туртузарын планнап турган бис. Ынчалза-даа чай эгезинде белек түңнелди чедип ап болуру илерей берген. «Правда» солуунуң шаңналы дээш делегей маргылдазыпка маңнаар орук берге болганымдан рекорд туртустунмаан. Америкага баргаш, агаарның ыштыг улут, кончуг изиг турза-даа дүрген маңнаарын шиитпирлээш мен. Ынчаарга ам чернин кошкак маңнаан. Финишке чедир 200 метр арткында түңнел көргүзер самбираже көөрүмге 8.20 деп сан көзүлген рекордту туртузуп болур-дур деп дораан билгеш, кызыпластаан мен. Түңнелинге 8.52,7 болган.

— **Чоокку үеде, ол мыкаш ооң чыл эртерге херээжеңер улустуң маңнаар түңнелдери кайы хире өскерлип болурул, Силерниң бодалыңар кандыгыл?**

— Сентябрь 3-те Римге эгелээр Европа чемпионадынга 1500 метрни 3.59-4 минутада, а 3000 метрни — 8.47 минутада эртиң болур боор. А ооң чыл эртерге херээжеңер 1500 метрни 3.50, а 3000 метрни — 8.35 минутала эртеряне бүзүрээр мен.

— **Узак черге маңнаарыңга хөй күш, белеткел үнер болгай, маңнаар кижилерге ол кайы хире берге болурул?**

— Ам 31 харлыг апардым, ынналза-даа туруп-могаваан мен. Тренировка үезинде хөй чер эрткеш, тоовас-даа-дыр мен. Ынчангаш спортка улуг назын хызыгаар чок деп бодаар мен. Ооң үжурунда бодумнуң спорттул амыдыралымны каш чыл бурунгаар алаңнап вар мен. Маргылдааларга киришпес күзел келбезим, типлелге дээш демиселди чорудары кээп турзун деп бодап чоруур мен. Маңнаваска кайын боор, маңнаары—меңээ өөрүшкү болуп турар.

— **Европа чемпионадынга даштыкы чурттардан Силерниң кол удурланыкчыларыңар кымнар болур ирги?**

— Олар чиик атлетикага хандыкшылдыгларга эки билзингир. Итали чурттуг кыс Паола Пиньи-Какки. ГДР-ниң спортчулары Гунхильд Хоффмайстер болгаш Карин Бурнеляйт олар. Оларның-биле маргыжып маңнаары белен эвес. Европа чемпиону атты ам-даа чедип албаан кижи болгзымда-даа аштырбас дээш бүтүү-ле чүүлдерни кылыр мен. Мээң спортчу амыдыралымга «дуглаттынмаан кежиктер» ол үүве.

«Көзепектиң» дугаан, Европа чемпиону атты чедип алырын Людмила Брагинага күзел кагдым.

Игорь ОБРАЗЦОВ. (ПМА).

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

АВГУСТ 31-ДЕ майысылалда Культура болгаш дыштанырга парыгынга 10 шактан эгелээш аттракционнар шупту ажылдаар.

Нэгаан театрга 11 шактан эгелээш шаңналдыг оюннар болур.

Танцы шөлүг 20 шактан эгелеп ажылдаар.

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ Совет Тываның беш чылы аттыг стадионга футбол талазы-биле республиканың бирги черн дээш маргылдаа болур. Кызылдың «Динамо» — «Енисей» командалары ойнаар. Уругларлыы 15 шакта, улуг кижилернин 17 шакта эгелээр.

„Москвич-408“—электромобиль

«Москвич-408» деп автомобиль бүрегезинин ишки-биле эгелеп алгаш, Москва проспектизинде шуушкан машиналарның арасынче хөнмал кире бергеш, «Шенелде» деп бижиктиг ол машина бодунуң өөрүнден ылгал чокка маңнап орган. Ындыг-даа болза они дуржулгалыг чолаачылар дораан-на эскерген: машинаның ыш үнер чери-даа чок. Мотору дыңналыр-дыңналбас ажылдап чораан.

Электромобиль 150 км черге шенелеп эртккеш, Ленинөвет атты технология институдунуң хөрүмнүң иштинге кээп турупкан. Ооң туружукчулары—институттуң эртемденнери «бензин савазынга — ол машинаның кузовунда тургускан батареяларны бүгү тала-биле хынап турары ол.

— Бистиң «одаар чүүлүвүс» — электр энергиязы—деп, чаа электромобильдиң авторларының бирээзи техника эртемнериниң кандидады Б. П. Степанов чугаалаан—Кайгамчык-ла эки одаар чүүл чүве, ооң ыш-дааруннес, хотор ишти пабирап-чемереевес-даа, бензин-биле ажылдаар мотор ышкаш өскелеп бербес, көрүп көрүнерден—деп, ол улам чеплаан.

Степанов электромобильди ажылдаткаш, шиитпедип унуткен. Ооң ажылдаары ажолдаачылардың дудак чок болган: дүргедээш кижин солуп-даа турар, ыңай-бээр эзи, аавадедир көрүп турган.

— «Москвич-408» деп машинаны электромобиль кылдыр дээш, аңаа чүс-чүс шенелдеп эрттирдивис, бүгү системалар бедик адегелдиг ажылдаар болган—деп, ол тургаалаан. Бистиң чүүтүвүска болгаш даштыкыга ындыг ямыглыг хөй машиналарның кузовунда тургускан батареяларны бүгү тала-биле хынап турары ол.

— Бистиң «одаар чүүлүвүс» — электр энергиязы—деп, чаа электромобильдиң авторларының бирээзи техника эртемнериниң кандидады Б. П. Степанов чугаалаан—Кайгамчык-ла эки одаар чүүл чүве, ооң ыш-дааруннес, хотор ишти пабирап-чемереевес-даа, бензин-биле ажылдаар мотор ышкаш өскелеп бербес, көрүп көрүнерден—деп, ол улам чеплаан.

Степанов электромобильди ажылдаткаш,

Он үшкү чүс чылдың суд залындан

Новгородтуң археологтары он үшкү чүс чылдың эгезинде хадыг тозунга судче бижээн билдиринишкинин шинчилеп, тыпканнар. Доможир деп кижи Вячеслав дээр дүжүметтен бир суурну бүрүнү-биле садып алганын ында айтыкан. Доможир ол суур дээш алды чүс гривенкум—акшаны төлөөр ужурлуг турган. Ол үеде ындыг суурнуң өртээ дыка улуг—сес келограмм арыг конгун боот турган. Ынчалза-даа садыг алывчының дораан-на бериптер акшазы чок болган ужурундан оны соомда бээрин херечилеп, хүлээнир кижи херек апарган. Ындыг херечи болурунга Кузьма дээр кижи чөпшээрешкен билдиринишкин бижээн. Доможир дээрзи Новгородтан көжүп чорун боларга, ооң оглу демги суурну Эдыло дээр өске кижиге садыпкам. Суурнуң баштайгы ээзи Кузьмадан өре негеп кээрге, оозу ол черниң дүжүметтериниң болгаш новгород судунче билдиришкин кирген.

Устунде айытkан суурну чүгле хорепгилиг бай-шыырак кижилер садып ап шыдаар турган. Ынчал ындыг хорецгитен кижилер хөй-минтилиг амыдыралынга кайы хире салдарлыг турганыл? Новгородтуң археологин экспедициязының киржикчилери ол документиде айыттынган кижилерниң барык шуптузувуң адын тоогу депте-ринден билип алганнар. Вячеслав дээрге Новгородтуң эртечагыргазының улуг дужаалдыг кижилериниң бирээзи—Вячеслав Прокич деп кижи болган. Ынчаарга Доможир деп кижи 1224 чылдың дайын походунга киришкеш, аңаа олуртуп каан деп ында айыткан.

В. ЧЕРНЯЕВ. (СЭТА-ның корр). НОВГОРОД.

телевидение

АВГУСТ 31-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
21.10—Өңнүг телекөргүзүг. **«Советтер чуртунуң төлдери». «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. Чогаалты К. Симониннің эге созуг-биле.
13.05—Хостуг хүрешке делегей чемпионады. Турциядан дамчыдылга.
12.35—**«Чаа өөредилге чылынга».** ССРЭ-ниң чырыдышкын министри М. А. Прокофьевтиң чугаазы.
14.05—**«Болур-даа, болбас-даа ышкаш».**
15.05—**«Кадыкшыл». «Ада-иелерге школачыларның кадыкшыг дугайында».**
15.30—А. Цагарели. **«Тифлиске кудаалар».** Алма-Атада курчениң Лермонтов атты орус театрының шинзи.
16.45—Өңнүг телекөргүзүг. **«Спортлото»**-нуң тиражы.
16.55—Шиниң уланыжы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Делегей байдалының дугайында допчу тайылбыр».**
18.15—Уругларга. Мультфильм.
18.25—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.40—Бокска делегей чемпионадын. Гаванадан дамчыдылга.
20.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Словакия дугайында ыр»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг.
20.55—Словак национал тура хамышкынчын эгелээнинден 50 чыл болганынга тураскаткан концерт.
22.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Оперettага инактарга».**
23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН

кинотеатрларда

АВГУСТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ужуражмышкынналар болгаш чарлышчынналар»** 13.20, 15.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымында 9.40, **«Соңгу флоттуң оглу»** 11.10, 15.00, 17.10, 21.00 **«Аъттыг бажы чок кижи»** 13.00, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Оорлаткан»** 15.00, **«Чедиги дээр»** 16.50, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Тренер»** 13.00, **«Бурьян»** 11.40, 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Сен өлүргүженге мен манаайын»** 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхозтуң мал дүжээп алыр базазынга Бак-көк Кылын-ооловна Чанзының ниск дужаакан № 8822064 квитанциязы читпеен. Ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторлуг 24-63, редакторлуг эралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көгө ажылагый киллизинин 21-47, үлетөгө киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп белбеёв барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУП НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 914.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер. полиграфия ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01038